પ્રાપ્તિસ્થાન

(૧) ચંદુલાલ લખુભાઈ પરીખ
મંત્રી શ્રી ચારિત્ર
સ્મારક ગ્રંથમાળા,
નાગજી ભૂધરની પોળ
માંડવીની પોળ અમદાવાદ.

(૨) સરસ્વતી પુસ્તક ભંડાર
હાથીખાના, રતનપોળ
અમદાવાદ

કિંમત ૧૦ રૂપિયા

વિ સં ૨૦૨ ઈ સ ૧૯૬૪
વીર સં ૨૪૯ ક્રમાંક ૪૬

મુદ્રક
જયંતિ દલાલ
વસંત પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ, ઘીકાંટા
મેઘાભાઈની વાડી, અમદાવાદ

॥ जयन्तु वीतरागाः ॥

પ્રસ્તાવના

આજનો યુગ જેમ વૈજ્ઞાનિક છે તેમ ઐતિહાસિક યુગ છે આજે જેમ દરેક વસ્તુનુ પરીક્ષણુ વૈજ્ઞાનિક દષ્ટિએ કરવામા આવે છે તેજ રીતે આજનો યુગ ઐતિહાસિક દષ્ટિપ્રધાન હોઈ પ્રાચીન ધર્મો, સસ્કૃતિ, સસ્કૃતિના વિવિધ સાધનો, જેવા કે—આચાર, વિચાર, વ્યવહાર, તત્ત્વજ્ઞાન, સાહિત્ય, શિલ્પ, કળા આદિનુ પણુ ઐતિહાસિક દષ્ટિએ અન્વેષણુ માગે છે. અને એના કારણોને પણુ જાણુવા ઇચ્છે છે. આથી આજનો બુદ્ધિમાન વર્ગ પણુ પ્રજાની જિજ્ઞાસાને તૃપ્ત કરવા માટે તે દિશામા પ્રયત્ન કરી રહ્યો છે.

આજ દષ્ટિને લક્ષમા રાખીને શ્રીમાન્ ત્રિપુટી મહારાજ મુનિપ્રવર શ્રી દર્શનવિજયજી, મુનિવર શ્રી જ્ઞાનવિજયજી, મુનિવર્ય શ્રી ન્યાયવિજયજીના સમુચ્ચય પ્રયત્નથી "જૈન પરપરાનો ઇતિહાસ"ના આઠ ભાગો તૈયાર થાય તેટલો મોટો સગ્રહ જૈન સાહિત્ય આદિનુ અવલોકન કરીને તૈયાર કર્યો છે. જેના ફળરૂપે આપણુને શ્રીમાન્ ત્રિપુટી મહારાજ તરફથી આ પહેલા જેનુ મોટુ કદ માની શકાય તેવા "જૈન પરપરાનો ઇતિહાસ" ગ્રથના બે ભાગો મળી ચૂકયા છે. આજે એ જ ગ્રથનો ત્રીજો ભાગ તેઓશ્રી તરફથી આપણુને પ્રદાન થાય છે એ બદલ આપણે સૌ તેમના ઋણી છીએ પ્રસ્તુત સગ્રહમા જે વિવિધ વિષયોનો સગ્રહ તેઓશ્રીએ કર્યો છે, એ કરવા માટે એમણે કેટકેટલા ગ્રથો ઊથલાવ્યા છે, કેટ-કેટલી માહિતી મેળવવા માટે પ્રયત્ન કર્યો છે અને કેટલો મહાન્ શ્રમ વેઠયો છે તેની આપણે કલ્પના કરી શકીએ છીએ આપણુને એમ લાગે છે કે આટલી વિપુલ ઐતિહાસિક વિવિધ સામગ્રી આપીને તેમણે ખરેખર મહાન્ પુણ્ય અને યશ ઉપાર્જિત કર્યો છે

પ્રસ્તુત વિભાગોમા સમાતી ઐતિહાસિક સામગ્રી તેમણે પોતાની દષ્ટિએ ગુથી છે એમા ઐતિહાસિક દષ્ટિએ અને આજે ઉપલબ્ધ અને નવીન નવીન પ્રાપ્ત થતી સાધન સામગ્રી દ્વારા સશોધનને

અવકાશ જરૂર છે તે છતાં તેઓશ્રીએ જે વિવિધતાભરી સામગ્રીનો સંચય કર્યો છે અને જે અનેકવિધ માહિતીઓ પુરી પાડી છે તે બદલ આજનો વિદ્વદ્વર્ગ તેમનો ઋણી જ રહેશે. અને તે સાથે તેમણે સેવેલા વર્ષોના શ્રમનું મૂલ્યાંકન પણ જરૂર કરશે જ કરશે.

પ્રસ્તુત ' જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસ "ના મુદ્રિત થઈને પ્રસિદ્ધ પામેલા ત્રણ ભાગોમાં શું શું સામગ્રી આવી છે તે તેનો વિષયાનુક્રમ અને પરિશિષ્ટો જ બોલે છે તે છતાં અહીં એ સૂચવવું આવશ્યક છે કે-પ્રસ્તુત ગ્રંથ એ મુખ્યત્વે જૈન ઇતિહાસ હોવા છતાં તેમાં જે વિવિધ અને વિશિષ્ટ સામગ્રી આપી છે તેથી એ, એક વ્યાપક દૃષ્ટિનો ઐતિહાસિક ગ્રંથ બની ગયો છે

પ્રસ્તુત વિભાગોમાં રાજાઓ, અમાત્યો શ્રેષ્ઠીઓ, શ્રેષ્ઠિનીઓ, અનેક ગચ્છ-શાખા-કુળો, શ્વેતાંબર-દિગંબર, આચાર્યો જૈનાગમ વાચનાઓ, ગ્રંથકારો ગ્રંથરચના, જ્ઞાનભંડારો અને તેનું લેખન, ધર્મકાર્યો સંઘવર્ણનો, ગ્રંથપુષ્પિકાઓ, ગ્રંથપ્રશસ્તિઓ, શિલાલેખો ફરમાનો, અનેક ગચ્છોની પટ્ટાવલીઓ, અનેક દેશો, નગરો, નગરીઓ તીર્થો પર્વતો, ગુફાઓ, સ્તૂપો, મંદિરો, મંદિરોના જીર્ણોદ્ધારો, સાંસ્કૃતિક વીગતો અનેક વસ્તુઓનો સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે પ્રસંગે પ્રસંગે બૌદ્ધ, વૈદિક આદિ સંપ્રદાયોને લગતી વીગતોનો પણ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે આ રીતે આ ઇતિહાસ ગ્રંથે આપણને ઘણી ઘણી સામગ્રી પૂરી પાડી છે જે દરેક ભાગોની વિષયાનુક્રમણિકા જોવાથી સમજી શકાય તેમ છે

પ્રસ્તુત ત્રીજા વિભાગની પ્રસ્તાવના શ્રી દર્શનવિજયજી-જ્ઞાનવિજયજી મહારાજ લખી શકત તો કેટલીક મહત્ત્વની બાબતોનો ઉલ્લેખ કરી શક્યા હોત. જેમાંથી આપણને કેટલીક વીગત જાણવા મળી શકત, પરંતુ તેઓ ઉભય અતિવ્યાધિગ્રસ્ત હોવાથી તેમની ભાવના અનુસાર આ પ્રસ્તાવના મે લખી છે તેમણે મને આ અધિકાર આપ્યો, તે બદલ તેઓશ્રીનો આભાર.

સં ૨૦૨૦ પોષ વદિ ૧૦
ગુરુવાર

લિ.
મુનિ પુણ્યવિજય

સિંહાવલોકન

શ્રી જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસ ભા. ૩ આપની સમક્ષ મૂકતાં અમને અત્યંત હર્ષ થાય છે

આ ગ્રંથને તૈયાર કરવો માટે **પૂજ્ય દર્શનવિજયજી મહારાજ (ત્રિપુટી)** ની રાત દિવસની પ્રશંસનીય મહેનત છે તેઓશ્રી આ ગ્રંથને તૈયાર કરવા માટે હંમેશા વારંવાર વાંચન–મનન અવગાહન–તીતિક્ષન વિગેરે કરતા રહ્યા છે. વળી તેઓશ્રી રાત્રે પણ પેન્સીલ અને કાગળ સાથે જ રાખતા અને જે નોંધ કરવા લાયક હકીકત યાદ આવે તે અંધારામા પણ નોંધી લેતા અને દિવસે તેનું સંશોધન–અવલોકન કરી લખતા આ પ્રમાણે તેઓશ્રીએ રાત દિવસ પરિશ્રય આ ગ્રંથને તૈયાર કરવામા કરેલ છે.

આ ગ્રંથને વિશે ભટ્ટારકો, આચાર્યો, ઉપાધ્યાયો, પંન્યાસો, અન્ય મુનિવરો, જૈન મંદિરો, જૈન તીર્થો, ગ્રંથો, પ્રશસ્તિઓ, પટ્ટાવલીઓ, અન્ય ગચ્છો, મતો, મતાન્તરો, શાખા, પ્રશાખાઓ, તે તે સમયની મહત્ત્વની ઘટનાઓ ઇત્યાદિ વિશે ઘણુ એકત્રિત કરી આપેલ છે.

વિશેષમા દરેક સમયના રાજાઓ તેની પરંપરા, રાજાવલિઓ તે તે વખતે વિદ્યમાન પ્રભાવક ભટ્ટારકો, આચાર્યો અને તેમના ધર્મકાર્યો વિગેરે આ ગ્રંથમા એક નવી વસ્તુ આપી છે જે આપ આ ગ્રંથ વાચી જાણી શકશો

તેઓશ્રીને હાલમા શરીરે લકવા થયેલ છે છતાં આ ગ્રંથ પાછળ તેઓશ્રીઓનુ ચિત્ત રહેલું છે ગુરુદેવો અને શાસનદેવની કૃપાથી તેઓશ્રીને સારૂ થઈ જશે જેથી હવે પછી અનેક માહિતીઓથી ભરપૂર ચોથો ભાગ તૈયાર કરી આપે એવી આશા અસ્થાને નથી

વળી **પૂજ્ય જ્ઞાનવિજયજી મહારાજ (ત્રિપુટી)** પણ આ ગ્રંથને તૈયાર કરવામા, લખવામા, સંશોધન કરવામા, સુધારવા વધારવા વિગેરેમા અનેક પ્રકારની મહેનત કરી આપતા તથા આ ગ્રંથ પ્રકાશિત કરવામા તેઓશ્રીના ઉપદેશથી મદદ મળેલી છે.

સ્વ૦ પૂજ્ય ન્યાયવિજયજી મ૦ પણ આ ગ્રંથને તૈયાર કરવામાં કંઈક અંશે એ જ રીતે મદદ કર્તા બન્યા છે તેઓશ્રી સ્વર્ગસ્થ થયા. એટલે પૂજ્ય ત્રિપુટી મહારાજે આ ગ્રંથને સંપૂર્ણ તૈયાર કર્યો. તેથી તેઓશ્રીના આપણે અત્યંત ઋણી છીએ.

એક વખત એક ભાઈએ પૂજ્ય દર્શનવિજયજી મહારાજ સા૦ ને પ્રશ્ન કર્યો કે–આ બધું આપશ્રીએ લખ્યું પણ કોઈ ગ્રંથભંડાર તો આપની પાસે નથી? ત્યારે પૂજ્ય મહારાજશ્રીએ જણાવ્યું કે–મેં શ્રી સુરિસમ્રાટ જ્ઞાન મંદિર, શ્રી વિજયદાનસૂરિ જ્ઞાનમંદિર, લાલભાઈ દલપતભાઈ ઇ૦ ટસ્ટ્યૂટ શ્રી ચારિત્ર સ્મારક ગ્રંથમાળા શ્રી ચારિત્ર વિજય જ્ઞાનમંદિર શ્રી નીતિસૂરિ લાયબ્રેરી, આગમ પ્રભાકર પૂજ્ય પુણ્યવિજય મ૦ ના હસ્તલિખિત અને છાપેલ ગ્રંથો પુસ્તકો વિગેરેની જ્યારે જ્યારે જરૂર પડી ત્યારે ત્યારે તે તે ગ્રંથ મંગાવી વાંચી લખ્યું છે અને તે તે ગ્રંથોનો આધાર આ પુસ્તકમાં યથાસ્થાને આપેલ છે આ પ્રમાણે મહારાજસાહેબના ઉત્તરથી પુછનાર ભાઈને સંતોષ થયો.

પૂ૦ જ્ઞાનવિજયજી મ૦ ના સદુપદેશથી શ્રીમાન્ શેઠ શ્રી મનુભાઈને લાગ્યુ કે–આ બધું સાહિત્ય જૈન જનતા તથા લોકોની સામે આવે તો ઘણું જાણવા મળે. અને જૈનોની ભૂતકાળની પરિસ્થિતિનો ખ્યાલ આવે. વળી આવું સાહિત્ય બીજા કોઈ સાધુ મહારાજ લખી શકે તેમ નથી. આવી ભાવનાથી આ ગ્રંથ પ્રકાશિત કરવામાં તેઓએ ઉદાર સહાયતા આપવાની ભાવના દર્શાવી અને ભા. ૨ તથા ભા. ૩ એમ બન્ને ગ્રંથોને પ્રકાશિત કરવામાં જોઈએ તેટલી આર્થિક મદદ આપી.

તેઓશ્રી સાહિત્ય સંશોધનને ખ્યાલમાં રાખી, ઇતિહાસને મેળવવામાં હંમેશા તૈયાર રહ્યા છે તેઓ સાહિત્ય અને ઇતિહાસના અત્યંત પ્રેમી છે તેમની ઉદારતા, શાસનસેવા દાન વિગેરે ગુણો પ્રશંસનીય છે તેઓ જેમ વ્યાપારમાં કુનેહ ધરાવે છે તેમ તેઓશ્રી ધર્મમાં અને સાહિત્યમાં પણ અત્યંત ઉત્સાહ ધરાવે છે તેઓશ્રીની ઉદારતાના કારણે જ ઇતિહાસ ભા. ૨ અને ભા. ૩ ના પ્રકાશનના સંપૂર્ણ યશ તેઓશ્રીના ફાળે જાય છે

ભા. ૩ ની પ્રસ્તાવના **આગમપ્રભાકર પૂ૦ પુણ્યવિજયજી મહારાજે** અમારી વિનતિ ને સ્વીકારી પોતાના અમૂલ્ય સમયનો ભોગ આપી લખી આપી આ ગ્રથનુ ગૌરવ વધાર્યું છે વળી તેઓશ્રીની આ ગ્રથલેખનમા વારવાર સલાહ સૂચના મળતી રહી છે. એટલે તેઓશ્રીની વિદ્વત્તાનો લાભ અમને આ ગ્રથમા મળ્યો છે તે બદલ અમે તેઓશ્રીના અત્યત ઋણી છીએ.

આ પુસ્તકનુ પ્રુફરીડીંગ વિગેરે કાર્ય **પડિત રસિકલાલ શાન્તિલાલે** કરેલ છે. તેમજ અનેકવાર પ્રેસમાં જઈ આવી આ ગ્રથ પ્રકાશનમા અનુકુળતા કરી આપી છે, તે બદલ તેમના આભારી છીએ.

પંડિત અબાલાલ પ્રેમચંદે આ ગ્રથની પ્રેસ કોપી કરી આપી છે. તથા **શ્રી જયતિલાલ દલાલે** શ્રી વસત પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં આ ગ્રથ છાપી આપેલ છે તેની પણ અમે અહીં સહર્ષ નોધ લઈએ છીએ

આ પુસ્તક છપાવવામા **શેઠ આણદજી કલ્યાણજીની પેઢી** તથા શાહ ઠાકોરભાઈ જેસિંગભાઈએ અગાઉથી ગ્રાહક થઈ અમને ઉત્સાહિત કર્યા છે તે બદલ તેમને ધન્યવાદ ઘટે છે

એકદર આ ગ્રથ પ્રકાશિત કરવામા જેમના તરફથી અમને તન-મન અને ધનથી સહાયતા મળી છે તે બધાનો અમે આભાર માની વિરમીએ છીએ

લિ.

વીર સ ૨૪૯૦ વિ. સ ૨૦૨૦ મહા સુદ ૫	ચારિત્ર સ્મારક ગ્રથ માળા વતી **ચદુલાલ લખુભાઈ પરીખ** માડવીની પોળ, નાગજી ભૂધરની-પોળ અમદાવાદ.

ચિત્ર પરિચય

પૂ૦ પા૦ ગચ્છાધિરાજ શ્રી મૂલચંદજી (અપર નામ મુક્તિવિજયજી) ગણિવરના ફોટાનો પરિચય

આ ફોટો ઉજમફઈની ધર્મશાળામાં વ્યાખ્યાનપાટની બાજુમાં દીવાલ ઉપર નગરશેઠ શ્રી પ્રેમાભાઈ હેમાભાઈએ ચિતરાવેલ છે

પૂ૦ મહારાજ સાહેબ પોતાના ફોટા લેવા દેતા ન હતા. એટલે નગરશેઠે તે વખતના બધા આચાર્ય મહારાજોના ફોટા મળતા હતા. પણ પૂ૦ મૂલચંદજી મ૦ નો ફોટો ન મળવાથી તેમના જેવો ફોટો ચિત્રકાર પાસે ચિતરાવ્યો.

ત્યારબાદ પૂ૦ હંસવિજયજી મ૦ સાહેબે ઘણા ટાઈમ સુધી તે ખરાબ ન થાય કે જૂનો ઉખડી ન જાય માટે કાચની ફ્રેમ લગડાવી તે ફોટાનું રક્ષણ કરાવ્યું છે

ગચ્છાધિરાજના પટ્ટધર બાલ બ્રહ્મચારી આ૦ વિજય
શ્રી કમલસૂરીશ્વરજી મહારાજ સાહેબ (ગુજરાતી)



જન્મ સં ૧૯૧૩ ચૈત્ર સુદ ૨ (સિદ્ધગિરિ)
દીક્ષા સં ૧૯૩૬ વૈશાખ વદ (ભાવનગર)
આચાર્યપદ સં ૧૯૭૩ મહા સુદ ૫ (ભાવનગર)
સ્વર્ગવાસ સં ૧૯૭૪ આસો સુદ ૧ (બારડોલી)

પાલીતાણા શ્રીયશોવિજયજી જૈન ગુરુકુલ સંસ્થાપક
પૂજ્ય ગુરુદેવ શ્રીમદ્ ચારિત્રવિજયજી મહારાજ (કચ્છી)

वंदे वीरम् श्री चारित्रम्

જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસ

[ભાગ ૩ જો]

વિષય-અનુક્રમણિકા

*

પ્રક૦ ૪૪

પ્રકરણ ૪૫

પ્રકરણ ૪૬

પ્રકરણ ૪૭

પ્રકરણ ૪૮

પ્રકરણ ૫૧

પ્રકરણ ૫૨

પ્રકરણ ૫૩

પ્રકરણ ૫૪



સ્વ૦ શેઠાણી શ્રી વિજકોરબાઈ

સ્વ. સં. ૧૯૯૪ ના બીજા વૈશાખ સુદિ ૩ તા. ૧૬-૫-૩૮

એમના પુણ્યસ્મરણાર્થે તેમના પુત્રરત્ન શ્રી મનુભાઈ જેસિંગભાઈએ આ ગ્રંથ છપાવવામાં સહાય કરી



સ્વ૦ શેઠ શ્રી જેસિંગભાઈ કાલિદાસ શેરદલાલ

જન્મ સં. ૧૯૨૯ ચૈત્ર વદિ ૮ — સ્વ૦ સં. ૨૦૧૦ આસો વદિ ૩

તા. ૨૦-૪-૧૮૭૩ — તા. ૧૬-૧૦-૫૪

જેમના પુણ્યસ્મરણાર્થે તેમના પુત્રરત્ન શ્રી નવુભાઈ જેસિંગભાઈએ

આ ગ્રંથ છપાવવામાં સહાય કરી છે

(૨૦૨૦)

પ્રકરણ ૫૫

પ્રકરણ ૫૬



પ્રકરણ ૫૬





અ. સૌ. શારદાબેન મનુભાઈ



શેઠ શ્રી મનુભાઈ જેસિગભાઈ ક્લોથ મરચન્ટ
જેઓએ આ ગ્રથ છપાવવામા ઉદાર સખાવત કરી છે

—॥ वन्दे वीरं श्रीचारित्रम् ॥—

જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસ

[ભાગ ત્રીજો]

પ્રકરણ ચુમાલીસમું

*

તપસ્વી હીરલા આ૦ જગચ્ચંદ્રસૂરિ

तत्पादपद्मभृङ्गा निःसङ्गाश्चतुरङ्गसंवेगाः ।
संजनितशुद्धबोधा जयन्ति जगच्चन्द्रसूरिवराः ॥ ६ ॥

(—આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિકૃત ધર્મરત્નપ્રકરણટીકા)

तत्राद्यः सच्चरित्रानुमतिकृतमतिः श्रीजगच्चन्द्रसूरिः,
श्रीमद्देवेन्द्रसूरिः सरलतरलसच्चित्तवृत्तिर्द्वितीयः ॥ १० ॥

(—આ૦ ક્ષેમકીર્તિસૂરિરચિત બૃહત્કલ્પભાષ્યસુખબોધિકા,
ગ્રં૦ ૪૨૬૦૦, સં૦ ૧૩૩૨)

करालकालकलिकालपातालतलावमज्जद्-
विशुद्धधर्मधुरोद्धरणश्रीमज्जगच्चन्द्रसूरिः ॥ २ ॥
क्रमात् प्राप्ततपाचार्येत्याख्या भिक्षुनायकाः ।
समभूवन् कुले चान्द्रे श्रीजगच्चन्द्रसूरयः ॥ ४ ॥

(—આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિકૃત સ્વોપજ્ઞ કર્મગ્રંથટીકા-પ્રશસ્તિ)

अज्ञानध्वान्तसूर्यः सरभसविलसद्दुर्गरग-
क्षोणीक्रोधादियोधप्रतिहतिसुभगो ज्ञाननिःशेषशास्त्रः ।
निर्वेदाम्भोधिमग्नो भविककुवलयोद्बोधने ज्ञानचन्द्रः
कालेनाचार्यवर्यः समजनि जगच्चन्द्र इत्याख्यया हि ॥ ३ ॥

(—આ૦ આમ્રદેવસૂરિકૃત આખ્યાનમણિકોશવૃત્તિ
પ્રશસ્તિ, નં૦ ૯૦ મી)

मणिरत्नगुरोः शिष्याः श्रीजगच्चन्द्रसूरयः ।
सिद्धान्तवाचनोद्भूतवैराग्यरससार्द्रयः ॥ २६ ॥

चारित्रमुपसंपद्य यावज्जीवमभिग्रहात् ।
आचामाम्लतपस्तनुस्तपागच्छस्ततोऽभवत् ॥ २८ ॥
(—આ. ગુણરત્નસૂરિકૃત ક્રિયારત્નસમુચ્ચય–પ્રશસ્તિ)

एष रामगुण स छ्द्मगणतः शुद्धक्रिया स्वप्रियां
प्रौढो पञ्कसिनाऽरिगाऽज्वनभुव किंचित् प्रमादाद् ध्रुवाम् ।
तार्वा मोहमहाम्बुधि रिपुमिम जित्वाऽभिलाई थय
मानिन्ये स्वगणालये किल जगच्चन्द्रो गणेन्द्रस्तदा ॥ ९० ॥
(—આ. મુનિસુંદરસૂરિરચિત ગુર્વાવલી)

श्रीमज्जगच्चन्द्र इदपदं श्रीजल्पमल्लीलामितमाततान ।
यनोऽभि शैथिल्यपथस्तटाको घनाभिलो मानसवासिनस्य ॥१०८॥
(—પં. દેવવિમલ કૃત–શ્રીમહાવીરપટ્ટપરંપરા પટ્ટાવલી, પૃ. ૧૩)

यमूनु क्रमतस्तत्र श्रीजगच्चन्द्रसूरय ।
येस्तपाबिरुदं लमयाणसिद्धमेकम्प्सर ॥ ९ ॥ (१२८५)
(—પં. લમવિજયગણિ કૃત, શત્રુંજય નંદિવર્ધન જિનપ્રાસાદ પ્રશસ્તિ)

सोमप्रभस्तत्र गुरु शतार्थी सतां मणि श्रीमणिरत्नसूरि ।
पदे मणि श्रीमणिरत्नसूरर्जज्ञ जगच्चन्द्रगुरुर्गरीयान् ॥ १२ ॥
निग्रन्थ श्रीसुधर्माऽभिधगणधरत कौटिक सुस्थिताऽऽर्या-
चन्द्र श्रीचन्द्रसूरस्तदनु च वनवासीति सामन्तभद्रात् ।
सूर श्रीसर्वदेवात् वटगण इति च श्रीजगच्चन्द्रसूर
विं तपातस्तपाऽऽह्यो जगति विजयतामेष गच्छो गरीमान् ॥२१॥

બાર વરસ આંબીલ કરી આવ્યા આહડ માંહિ,
તપા બિરુદ ત્યાં ધરિઓ ગણુઓ ધરી ઉત્સાહ
વાદ ચોરાસી જીતીયા કિરી આ ગિયો ઉદ્ધાર
બિરુદ પરાપ્યું હીરલા ધન ધન એ ગણધાર ૧૫
(મહો. વિનયવિજય ગણિવર કૃત સ્વાધ્યાય પટ્ટાવલી)

સ્વામી કે પાટપરંપર હુઓ શ્રીયુગપ્રધાન
વર્ધમાનસિન્ધ આર ઉમવિયાગી જગચ્ચંદ્ર ગુરુ જાણ
(—મુનિ જ્ઞાનવિજ્ઞાન જ્ઞાનમુગ્ધ ન, સગ ૧ સં ૧૯૬૬)

આ૦ જગચ્ચંદ્રસૂરિ

આ૦ સોમપ્રભસૂરિ તથા આ૦ મણિરત્નસૂરિની પાટે **આ૦ જગચ્ચંદ્રસૂરિ** થયા શેઠ **પૂર્ણદેવ** પોરવાડને ૧ સલક્ષણ, ૨ વરદેવ અને ૩ **જિનદેવ** એમ ત્રણ પુત્રો હતા

જિનદેવ બચપણથી શાત, ધર્મપ્રેમી અને વૈરાગી હતો. તેણે મોક્ષની અભિલાષાથી આ૦ મણિરત્નસૂરિ પાસે દીક્ષા સ્વીકારી ગુરૂએ તેનુ નામ રાખ્યુ મુનિ જગચ્ચદ્રજી

આ૦ **મણિરત્નસૂરિ** લગભગ સ૦ ૧૨૭૪ મા સ્વર્ગે ગયા પ૦ જગચ્ચદ્રગણિએ ત્યારથી આયબિલ તપ શરૂ કર્યો અને આ૦ **સોમપ્રભસૂરિની** સેવામા રહી, જ્ઞાન સંપાદન કર્યું. આ૦ સોમપ્રભસૂરિએ તેમને ગચ્છનાયકનુ પદ આપ્યુ અને તેમનુ નામ રાખ્યુ આ૦ **જગચ્ચંદ્રસૂરિ**, આ૦ સોમપ્રભસૂરિ સ૦ ૧૨૮૪મા સ્વર્ગે ગયા

આ૦ **જગચ્ચદ્રસૂરિ** ત્યાગી, વૈરાગી, સંવેગી સૌમ્યમૂર્તિ હતા આગમોના જ્ઞાતા હતા આગમોના અર્થોના વિચારક હતા. **ભાવ આચાર્યપદને** યોગ્ય હતા આ સમયે પાચમા આરાની અસરથી મોક્ષનો માર્ગ શિથિલતાવાળો બની ગયો હતો. આચાર્યશ્રીને સતત ભાવના હતી કે શિથિલતા ટાળી મોક્ષમાર્ગને શુદ્ધ બનાવવો જોઈએ તે આ માટે યોગ્ય સહયોગીને શોધતા હતા તેમણે આ૦ સોમપ્રભસૂરિના સ્વર્ગવાસ પછી મેવાડમા વિહાર કર્યો ત્યારે પ૦ **દેવભદ્રગણિ** તથા **પ૦ દેવેન્દ્રગણિ** વગેરે તેમની સાથે હતા

પ૦ **દેવભદ્રગણિ**—સંવેગી, શુદ્ધ આચારવાળા, આગમાનુસાર ચારિત્રને ધારણ કરનારા અને સંઘમા વિશુદ્ધ ગુણવાળા તરીકે વિખ્યાત હતા તેઓ આગમના જ્ઞાતા, આગમના અર્થોના વિચારક, શુદ્ધ સામાચારી પાલનારા હતા આ૦ જગચ્ચદ્રસૂરિ અને પ દેવભદ્ર બંને મળ્યા. બંનેનો ચારિત્રરંગ એક હોવાથી બંનેને આનંદ થયો. બંનેએ સાથે સાથે વિહાર કરીને **ક્રિયોદ્ધાર** કરવાનો નિર્ણય કર્યો

તપસ્વી આ૦ **જગચ્ચંદ્રે** આગમજ્ઞ પ૦ (ઉ.) દેવભદ્રની "ઉપસંપદા" સ્વીકારીને બંનેએ મળીને **ક્રિયોદ્ધાર** કર્યો

આ૦ જગચ્ચંદ્ર આચાર્ય બન્યા. પં૦ દેવભદ્ર પંન્યાસ જ રહ્યા. પં૦ દેવેન્દ્રગણિ પણ ક્રિયોદ્ધારમાં સાથે હતા. તે ત્રણે જણે મેવાડમાં વિહાર કર્યો.

આ૦ જગચ્ચંદ્રસૂરિને આયંબિલનું તપ કરતાં કરતાં બાર વર્ષ વીતી ગયાં. તેઓ આહડ નગરમાં નદીકિનારે જઈ બેઠા આતાપના લઈ ધ્યાન કરતા હતા. તપસ્યા અને ધ્યાનના પ્રભાવે તેમનાં રૂપ—તેજ અને પ્રભાવ વધ્યાં હતાં.

મેવાડના નરકેશરી રાણા જૈત્રસિંહે (સં૦ ૧૨૭૦ થી ૧૩૦૯) સં૦ ૧૨૮૫ માં આ૦ જગચ્ચંદ્રસૂરિના ત્યાગ અને તપની પ્રશંસા સાંભળી, રાણો આચાર્યશ્રીના દર્શન માટે નદીકિનારે આવ્યો. રાણો આચાર્યશ્રીનું તપસ્યાના તેજથી ચમકતું શરીર તથા ભવ્ય મુખારવિંદ જોઈ આનંદમાં આવી ગયો. અને બોલી ઊઠયો. 'ગુરુદેવ મહાતપસ્વી છે' એ સમયથી એટલે સં૦ ૧૨૮૫ થી આ૦ જગચ્ચંદ્રસૂરિની શિષ્ય પરંપરા 'તપાગચ્છ' તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામી.

> द्वादशवर्षाण्याचाम्लतपोऽसौ श्लाघ्यधर्मभगवान् ॥ ९५ ॥
> तदादिबाण-द्विप-भानुवर्षे (१२८५) श्रीविक्रमात् प्राप तदीयगच्छ ।
> बृहद्गणाह्वोऽपि तपेति नाम श्रीवस्तुपालादिभिरर्च्यमानः ॥ ९६ ॥
> (—गुर्वावली)

> जिनके चरणमें शीष् झुकावे, मेवपाटका राण ।
> 'तपातपा' कहके बुलावे, जैत्रसिंह बलवान् ॥ २ ॥
> (જ્ઞાનગુરુપૂજન, પૃ ૧ સં ૧૯૯૧)

વૃદ્ધ તપાગચ્છના ૬૪ મા આ૦ જયરત્નસૂરિ તેમના વિશે લખે છે કે—

> माघायदेवभद्रसूरिर्मिन तपाबिरुदं कृतम् । तथाहि—
> जिगदत्ताओ खरयरा, पुण्णिमा मुणिचंदसूरिणो जाया ।
> पल्लवियापासायरिण्ण तवोमय देवभद्दाओ ॥ १ ॥
> इति वचनात् ।
> (—આ૦ જયરત્નસૂરિકૃત જ્ઞાનદેશવિશેષમુક્ત—જ્ઞાનની પ્રશસ્તિ, પ્ર ૨૨ સં ૧૧૧૧)

આ૦ જગચ્ચંદ્રસૂરિના શ્રમણગણમા સૌ તપસ્યાપ્રેમી હતા. આ તપસ્વી સઘને ત્યાગ અને તપસ્યા પ્રત્યે અત્યત આગ્રહ હતો.

તપસ્વી આ૦ જગચ્ચંદ્રસૂરિ, પ૦ દેવભદ્ર ગણિ, પં૦ દેવકુશલ ગણિ અને પ૦ દેવેન્દ્રગણિની નિશ્રામા વિવિધ સ્વગચ્છ અને પરગચ્છના ઘણા ઘણા સુવિહિત મુનિવરોએ પણ **ક્રિયોદ્ધાર** કર્યો હતો આ ગચ્છો કૃષ્ણર્ષિતપા, ખરાતપા, નાગોરીતપા વગેરે નામથી પ્રસિદ્ધિ પામ્યા હતા.

(પ્ર૦ ૩૨ પૃ૦ ૫૨૧ | પ્ર૦ ૪૨ પૃ ૭૦૮ | પ્ર૦ ૪૨ પૃ. ૭૧૦)

આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિના શાત રસથી ભરેલા મીઠા ઉપદેશથી અચલ ગચ્છના (૪૪) આ૦ મહેદ્રસૂરિ (સ૦ ૧૨૬૩ થી ૧૩૦૯) એ સ૦ ૧૩૦૭મા થરાદમા સુવિહિત માર્ગની શ્રદ્ધા મેળવી હતી

(ગુજ૦ગદ્ય પટ્ટાવલી) (પ્રક૦ ૪૦ પૃ૦ ૫૨૨)

આ૦ જગચ્ચદ્રસૂરિ જ્ઞાની હતા, તપસ્વી હતા, હીરાની જેમ શોભતા હતા, અભેદ્ય જ્ઞાની હતા તેમણે ચિત્તોડની રાજસભામા સાત દિગબર વાદીઓને હરાવ્યા, આથી રાણા **જૈત્રસિંહે** તેમને **હીરાનું** માનવતુ બિરુદ આપ્યુ તે સમયથી તેઓ "**હીરલા આ૦ જગચ્ચદ્રસૂરિ**" એવા નામે વિખ્યાત થયા સભવ છે કે-તેમના કરકમલથી કેશરિયાતીર્થની સ્થાપના થઈ હોય.

ગુજરાતના મહામાત્ય વસ્તુપાલ-તેજપાલ તેઓશ્રીના ખાસ ઉપાસક હતા આચાર્યશ્રી મહામાત્ય વસ્તુપાલના શત્રુજયતીર્થના 'છ' રી પાળતા યાત્રાસઘમા સાથે પધાર્યા હતા ત્યા પ્રતિષ્ઠાઓમા પણ હાજર હતા ગિરનાર તીર્થ, અને આબૂતીર્થની પ્રતિષ્ઠાઓમા પણ હાજર હતા.

ગ્રથલેખન:-આચાર્યશ્રીના ઉપદેશથી **વીર દિશાપાલે** સ૦ ૧૨૯૫ના ચૈત્ર સુદિ ૨ ને મગળવારે પાટણમા ભીમદેવના રાજ્યમા 'नायाधम्मकहाओ" વગેરે ૭ અગો ટીકા સહિત લખાવ્યા, અને આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિએ સ ૧૨૯૭મા જઘરાલ ગામમા સઘ સામે ज्ञाताधर्मकथानु વ્યાખ્યાન કર્યું (જૈન પુસ્તક પ્રશસ્તિ સંગ્રહ, પ્ર૦

૨૯ મી) એટલે સ્પષ્ટ છે કે, આ૦ જગચ્ચંદ્રસૂરિ સં૦ ૧૨૮૫–૯૬ મા સ્વર્ગે ગયા. તેમણે પોતાની પાટે ૧ આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિને સ્થાપન કર્યા હતા. પરંતુ તેમના સ્વર્ગગમન પછી આ૦ વિજયચંદ્રસૂરિ પણ તેમની પાટે બેઠા, આથી એ બે આચાર્યોની બે ક્રમણુ પરંપરા ચાલી, તે પરંપરા આ પ્રમાણે છે —

(૧) વૃદ્ધ પોષાળ – વડી પોષાળ.

(૨) લઘુ પોષાળ (લહુડીપોષાળ–લોઢીપોષાળ)

આ બંને પરંપરા નીચે પ્રમાણે છે

વૃદ્ધપોષાળ (વડી પોષાળ)

તે આ૦ વિજયચંદ્રસૂરિની પરંપરા છે, તેનું બીજુ નામ **ચૈત્રગચ્છ** પણ મળે છે

ચૈત્રવાલગચ્છ—

ચૈત્રવાલગચ્છની ઘણી શાખાઓ થઈ હતી.—

(૧) આ૦ ભુવનચંદ્રસૂરિના પં૦ દેવભદ્રગણિ આ૦ જગચ્ચંદ્રસૂરિ સાથે મળી ગયા એટલે આ પરંપરા વૃદ્ધતપાગચ્છમા ભળી ગઈ, જે ૧૬ મી સદી સુધી ચાલી હતી.

(૨) ચૈત્રવાલગચ્છની પરંપરા ૧૬ મી સદી પછી વૃદ્ધ તપાગચ્છમા મળી ગઈ

(૩) વૃદ્ધતપાગચ્છની પરંપરા ૧૮ મી સદી પછી લઘુ તપાગચ્છમા મળી ગઈ

(૪) ધારણપદ્રીય (ધનારી)ની શાખા તપા કમલકલશા ગચ્છમા મળી ગઈ

(૫) જ બાહરી શાખામા ચાણસમીય-જેની ગાદી ચાણસ્મા અને હારીજમા હતી અને જેમાં સં ૧૫૧૨ મા[1] આ૦ મલયચંદ્ર અને સં૦ ૧૫૧૮ મા આ૦ લક્ષ્મીસાગર થયા, તે શાખા પણ વૃદ્ધતપાગચ્છમા મળી ગઈ

---

૧ સરધનામાં ભ શાન્તિનાથની ધાતુમૂર્તિ છ એની ઉપર સં ૧૫ ૮નો આ મલયચંદ્રસૂરિનો લેખ છ

(૬) ચૈત્રગચ્છના ભ૦ નયકીત્તિસૂરિના શિષ્ય આ૦ વિનયકીર્તિ સં૦ ૧૬૦૪ના વૈશાખ વદિ ૨ ને મંગળવારે ચિત્તોડમાં હતા (શ્રી પ્રશસ્તિ સંગ્રહ, ભા૦ ૨ જો, પ્રશસ્તિ નં૦ ૩૭૬)
(૭) આ૦ વિનયચંદ્રસૂરિ, ઉ૦ અમરચંદ્ર ગણિ, ભ૦ અમરચંદજી, સં૦ ૧૬૨૪માં વાલી પરગણામાં હતા (શ્રી પ્રશસ્તિ સંગ્રહ, ભા૦ ૨, પ્રશસ્તિ નં૦ ૪૫૮)

ઉપર્યુક્ત નં૦ ૪માં જણાવેલ ચૈત્રવાલગચ્છની ધારણપદ્રીય (ધનારી)ની શાખાની પરંપરા આ પ્રમાણે મળે છે—

(૧) ભ૦ હરિચંદ્રસૂરિ, સં૦ ૧૩૦૦ના માહ વદિ ૨
(૨) ભ૦ લક્ષ્મીદેવસૂરિ, સં૦ ૧૫૧૧ના માહ સુદિ ૫, સં૦ ૧૫૧૩ના પોષ વદિ ૫ ને રવિવાર; સં૦ ૧૫૨૪ના ચૈત્ર વદિ ૫.
(૩) ભ૦ જ્ઞાનદેવસૂરિ, સં૦ ૧૫૨૮ના પોષ વદિ ૩ ને સોમવાર
(૪) ભ૦ રત્નદેવસૂરિ પટ્ટે ભ૦ અમરદેવસૂરિ, સં૦ ૧૫૩૮ના ચૈત્ર સુદિ ૫ ને બુધવાર
(૫) ભ૦ આ૦ વિજયદેવસૂરિ, સં૦ ૧૫૮૨ના વૈશાખ વદિ ૧૦ ને શુક્રવાર.

(–ત્રિસ્તુતિક તપા આ૦ વિજયયતીન્દ્રસૂરિ સંગ્રહીત જૈન પ્રતિમા લેખ સંગ્રહ, લેખ નં૦ ૩, ૧૭, ૩૭, ૬૭, ૭૦, ૧૦૬, ૧૫૫, ૨૧૩, ૨૬૭.)

ચૈત્રવાલગચ્છની આ ધારણપ્રદીય શાખા તપાગચ્છની કમળકલશા શાખામાં મળી ગઈ

પાલીના શિલાલેખો આ પ્રકારે મળે છે—

(૧) સં૦ ૧૬૮૬ના વૈશાખ સુદિ ૮ ને શનિવારે રાજા ગજસિંહના રાજ્યમાં તથા પાલીના જસવંત સોનગિરા ચૌહાણના પુત્ર જગન્નાથના રાજ્યમાં પાલીના શ્રી શ્રીમાળીઈશ્વર, અટોલ વગેરેએ પાલીના નવલખાના જિનપ્રાસાદનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો અને તેમાં તપાગચ્છના આ૦ વિજયદેવસૂરિ તથા આ૦ વિજયસિંહસૂરિના હાથે ભ૦ શ્રીપાર્શ્વનાથની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી
(૨) સં૦ ૧૬૮૬ના વૈશાખ સુદિ ૮ ને શનિવારે પાલીના ગજસિંહ

તથા જગન્નાથ ચૌહાણના રાજ્યમાં શ્રી શ્રીમાલી સ ડાલેચા ગોત્રના ઈશ્વર, અટોલ વગેરેએ ભ૦ શાંતિનાથની પ્રતિમા ભરાવી અને તેની ચૈત્રગચ્છની શાર્દૂલ શાખાના રાજ ગચ્છના ભ૦ ચંદ્રસૂરિ પટ્ટે ભ૦ રત્નચંદ્રસૂરિએ ઉ૦ તિલકચંદ્ર તથા મુનિ રૂપચંદના હાથે ભ૦ શાંતિનાથની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. તેઓએ નવલખા જિનપ્રાસાદનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો, તેમાં મૂલનાયક ભ૦ શ્રીપાર્શ્વનાથને બિરાજમાન કર્યા અને બીજી ૨૪ જિન પ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરાવી, સોનાનો કળશ ચડાવ્યો, જેમાં રૂ. ૫૦૦૦] પાંચ હજાર ખરચી ઘણું પુણ્ય ઉપાર્જન કર્યું, ગુજરાતમાં બીજી પણ પ્રતિષ્ઠાઓ કરાવી હતી. પ્રભુ શ્રીપાર્શ્વનાથ, ગુરુદેવો ગોત્રદેવી તથા અંબિકાદેવીની કૃપાથી સર્વકુટુંબ વૃદ્ધિ પામે એમ જણાવ્યું છે

(–શ્રી જિનવિજય સંપાદિત પ્રાચીન જૈન લેખસંગ્રહ, ભા૦ ૨ જો, લેખાંક –૩૯૫)

આ લેખોમાં ચૈત્રવાલગચ્છની શાર્દૂલશાખા અને ગજગચ્છનો ઉલ્લેખ છે તથા પાલીના નવલખાના મંદિરનો ઇતિહાસ છે આ ઐતિહાસિક વિગત છે

૧ વૃહત્તપા–વડી પોષાળની પટ્ટાવલી

૪૪ મહાતપસ્વી હીરલા આ૦ જગચ્ચંદ્રસૂરિ

૪૫. આ૦ વિજયચંદ્રસૂરિ

ज्योत्स्नामञ्जुलया यया धवलितं विश्वम्भरामण्डलं
या निःशषविशेषविज्ञजनताचेतश्चमत्कारिणी ।
तस्यां श्रीविजयेन्दुसूरिसुगुरोर्निष्कृत्रिमाया गुण-
श्रेणे स्याद् यदि वास्तवस्तवकृतौ विज्ञः स वाचांपतिः ॥१५॥

(—आ श्रीक्षेमकीर्तिसूरि रचित वृहत्कल्पभाष्यनी सुखबोधिका टीका प्र ४२१ सं १३३२)

મહામાત્ય વસ્તુપાલ–તેજપાલનો રોકડિયો મુનિમ વિજયચંદ્ર નામે હતો. તે માણસાનો વતની હતો. વીશા ઓસવાલજ્ઞાતિના આભા

ગોત્રનો હતો. તેણે ચોપડામા રકમોની ગરબડ કરી વસ્તુપાલે તેની ભૂલો થવાથી તેને કેદમાં પૂર્યો.

મહામાત્ય **વસ્તુપાલ** આ૦ જગચ્ચદ્રસૂરિ અને ૫૦ દેવભદ્ર ગણિનો ભક્ત હતો. ૫ **દેવભદ્રે** મત્રી વસ્તુપાલને સમજાવી તેને છોડી દેવા કહ્યુ મહામાત્યે પન્યાસજીને જણાવ્યુ કે, "આ રોકડિયો અભિમાની છે, નાલાયક છે, તેને દીક્ષા આપો. તેનુ કલ્યાણ થાય, એ સારી વાત છે પણ તેને કોઈ મોટી પદવી આપશો નહીં." પન્યાસજીએ હિતભાવનાથી મુનિમને દીક્ષા આપી અને આ૦ જગચ્ચ-દ્રસૂરિનો શિષ્ય બનાવ્યો અને તેમને સમજાવી તેમના હાથેજ સ૦ ૧૨૮૮મા ધાવલ ગામમા તેને ગણિપદ આપતાં ઉપાધ્યાય આચાર્ય વગેરે પદવીઓ અપાવવાનુ નક્કી કર્યુ[1] આ૦ જગચ્ચસૂરિએ સ૦ ૧૨૯૫ ૫૦ વિજયચદ્ર અને ૫૦ દેવભદ્ર ગણિ એ બનેને ઉપાધ્યાય પદવી આપી[2]

---

૧ 'વીરવશાવલી'મા ઉલ્લેખ છે કે, ગુરુદેવે સ૦ ૧૨૮૮મા ધાવલમા ઉ૦ વિજયચદ્રને આચાર્યપદ આપ્યુ પણ તે ઉપાધ્યાયપદ આપ્યુ હોવાનુ સભવે છે, કેમકે તેમને આચાર્યપદ તો દેવેન્દ્રસૂરિએ આપ્યાનો ઉલ્લેખ મળે છે

૨ (૧) એક ઉલ્લેખ મળે છે કે, ૫૦ દેવભદ્ર ગણિ, ૫૦ મલયકીર્તિ ગણિ, ૫૦ અજિતપ્રભગણિ વગેરે સ૦ ૧૨૯૨ મા વીજાપુરમાં ચોમાસુ રહ્યા હતા

(૨) બીજો એક ગ્રથપ્રશસ્તિલેખ મળે છે કે, ૫૦ અજિતપ્રભ ગણિવરે સ૦ ૧૨૯૫ મા વીજાપુરમા धर्मरत्नश्रावकाचार રચ્યો હતો

(૩) ત્રીજા ઉલ્લેખ મુજબ તપાગચ્છના ૫૦ દેવભદ્ર ગણિ, ૫૦ મલય-કીર્તિ, ૫૦ કુલચદ્ર, ૫૦ દેવકુમાર અને મુનિ નેમિકુમાર વગેરે સ૦ ૧૨૯૫ મા વીજાપુરમા તપગચ્છની પોષાળમા ચોમાસુ રહ્યા હતા

त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरित्र, तृतीयपर्व, स० १२९५, मङ्गल महाश्रीः ॥ ठ ॥ ठ ॥	ખભાત, શાતિનાથ ભડાર, પ્રતિ ન૦ .

स० १२९५ वर्षे आश्विन वदि २ रवौ अद्येह श्री वीजापुरपत्तने समस्त-राजावलीपूर्वक तपाकीय श्री पौषधशालाया चारित्रगुणनिधान समस्तसिद्धान्त कल्लोन्मानेन पारगेन तपादेवभद्रगणि–मलयकीर्ति–प० कुलचन्द्र–प० देवकुमारमुनि–नेमिकुमार मुनि प्रभृतिसमस्तसाधून ॥

(–જૈન પુસ્તક પ્રશસ્તિ સગ્રહ, પ્રશસ્તિ ૧૭૭)

ઉ૦ વિજયચંદ્રગણિ.—આ૦ જગચ્ચંદ્રસૂરિ અને આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિની આજ્ઞામાં હતા. પણ ઉ૦ દેવભદ્ર ગણિને બહુ માનતા હતા.

વસ્તુતઃ આ૦ જગચ્ચંદ્રસૂરિએ પં૦ વિજયચંદ્રને તથા પં૦ દેવભદ્ર ગણિને ઉપાધ્યાયપદવી આપી હતી પણ તે બેમાંથી કોઈને આચાર્યપદવી આપી નહોતી. તેમનો સં૦ ૧૨૮૫ ના ચૈત્ર મહિના પછી સ્વર્ગવાસ થયો.

એક ઉલ્લેખ એવો મળે છે કે, ઉ૦ દેવભદ્રગણિએ ઉ૦ વિજયચંદ્રને પૂનમિયા પણ ચૌદશ માનનારા આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિ પાસે સં૦ ૧૨૯૬ માં આચાર્યપદવી અપાવી. (–પ્રક૦ ૪૦, પૃ૦ ૫૪૬)

આ ઉલ્લેખ પ્રાચીન પાનાઓમાં મળે છે તેથી અમે ચતુર્દશી પક્ષના આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિના હાથે વિજયચંદ્ર ગણિને આચાર્યપદવી બતાવી છે.

પરંતુ આ૦ મુનિસુંદરસૂરિ લખે છે કે, આ૦ જગચ્ચંદ્રસૂરિએ ઉ૦ દેવભદ્ર ગણિના આગ્રહથી અને શિષ્ય ઉપર વાત્સલ્ય હોવાથી ઉ૦ વિજયચંદ્ર ગણિને આચાર્યપદ આપ્યું હતું (ગુર્વાવલી શ્લોક ૧૨૪)

પરંતુ અમને લાગે છે કે આ૦ જગચ્ચંદ્રસૂરિએ પં૦ વિજયચંદ્ર ગણિને ઉપાધ્યાયપદ આપ્યું હતું અને અવસરે આચાર્યપદ આપવાનો નિર્ણય કરી રાખ્યો હશે.

આથી સંભવ છે કે તેમના સ્વર્ગવાસ પછી તેમના પટ્ટધર આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિ અથવા ચતુર્દશીપક્ષના આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિએ ઉ૦ વિજયચંદ્ર ગણિને આચાર્યપદ આપ્યું હોય.

સંભવ છે કે ત્યારથી તપા વૃદ્ધપોષાળ અને ચતુર્દશી પક્ષ સંગોત્રી બન્યો હોય.

બીજો એક ઉલ્લેખ એવો મળે છે કે આ૦ વિજયદેવેન્દ્રસૂરિ, આ૦ વિજયચંદ્રસૂરિ ઉ૦ દેવભદ્રગણિ વગેરે સં૦ ૧૨૯૬ માં વીજાપુરમાં ચોમાસું રહ્યા હતા.

(મો. દ. દેસાઈનો જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ ફ૦ ૫૬૦).

આ ઉપરથી કલ્પી શકાય છે કે ઉ૦ વિજયચંદ્ર સં૦ ૧૨૯૬

મા આચાર્ય બન્યા હતા, પરતુ **નોંધપાત્ર** બીના એ છે કે, ઉ૦ દેવભદ્રગણિ તો (૧) આ૦ જગચ્ચદ્રસૂરિ, (૨) આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિ અને (૩) આ૦ વિજયચદ્ર એ સૌના ઉપાધ્યાય હતા, અને આ૦ વિજય-ચદ્રસૂરિ બીજા આચાર્ય પાસે આચાર્ય થયા, છતા આ૦દેવેન્દ્રસૂરિ વગેરે સૌ સાથે જ રહેતા હતા[1] આ બધાએ સાથે રહીને વર-હુડિયા **વીરધવલ** અને **ભીમદેવને** દીક્ષા આપી હતી

એવો પણ ઉલ્લેખ મળે છે કે, પૂજ્ય આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિ આ૦ વિજયચદ્રસૂરિ અને ઉ૦ દેવેન્દ્રગણિ વગેરે સ૦ ૧૩૦૧ ના ફાગણ. વદિ ૧૩ ને શનિવારે પાલનપુરમા હતા. ત્યારે વરહુડિયા સા૦ આસદેવે વીજાપુરમા उपासकदशासूत्रवृत्ति, ગ્ર ૧૧૨૮ લખાવી.

આ જગચ્ચદ્રસૂરિ સ૦ ૧૨૯૫ મા સ્વર્ગે ગયા તે પછી આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિ **ગચ્છના નાયક** બન્યા

આ દેવેન્દ્રસૂરિ, આ૦ વિજયચદ્રસૂરિ, ઉ૦ દેવભદ્રગણિ એ સૌ સ૦ ૧૩૦૨ મા વીજાપુરમા હતા ત્યારે તેમણે શેઠ જિનચદ્ર વરહુ-ડિયા પલ્લીવાલના પુત્રો **વીરધવલ** અને ભીમદેવને દીક્ષા આપી હતી.

વળી ગ્રથપ્રશસ્તિનો ઉલ્લેખ મળે છે કે આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિ, આ૦ વિજયચદ્રસૂરિ સ૦ ૧૩૦૬ મા મહુવા પધાર્યા ત્યારે ત્યાના સઘે તેઓના ઉપદેશથી **સરસ્વતીગ્રથભડાર** બનાવ્યો

આ બધા ઉલ્લેખોથી તારવી શકાય છે કે, આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિ, આ૦ વિજયચદ્રસૂરિ એ સૌ સ૦ ૧૩૦૬ સુધી સાથે હતા દેવેદ્રસૂરિ ગચ્છના નાયક હતા તે પછી આ૦ દેવેદ્રસૂરિ સ૦ ૧૩૦૭ મા થરાદ પધાર્યા પછી વિહાર કરી માળવા પધાર્યા અને લગભગ ૧૨ વર્ષ સુધી ત્યા વિચર્યા.

ઉ૦ દેવભદ્રગણિ વૃદ્ધ હતા, તે પણ કાળધર્મ પામી સ્વર્ગે ગયા

આ૦ વિજયચદ્રસૂરિ ૧૨ વર્ષ સુધી ખભાતમા રહ્યા અસલમા તે મહામાત્ય વસ્તુપાલના મુનિમ હતા તેથી તેમને શરૂઆતથી

---

૧ આ જયરત્નસૂરિ ઉ૦ દેવભદ્ર ગણિને આચાર્ય તરીકે લખે છે (-જુઓ પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૪, તથા વૃદ્ધતપગચ્છ પટ્ટાવલિ ભ૦ ન ૬૪)

ખંભાતના અમલદારો અને શ્રીમંતો સાથે ગાઢ પરિચય હતો. અને ત્યાંના ચૈત્યવાસીઓ સાથે પણ મીઠો સંબંધ હતો, આથી તે ૧૨ વર્ષ સુધી ખંભાતમાં ચૈત્યવાસીઓની "ચૈત્યદ્રવ્ય આદિ" રકમથી બનેલી મોટી પોશાળમાં રહ્યા હતા અને મુનિપણામાં પણ શિથિલાચારી બની ગયા હતા.

આ૦ જગચ્ચંદ્રસૂરીશ્વર તથા ઉ૦ દેવભદ્રગણિ સ્વર્ગવાસી બન્યા હતા અને આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિ દૂર હતા. આથી આ૦ વિજયચંદ્રસૂરિએ કેટલીક નવી નવી પ્રરૂપણા ચલાવી. તે પ્રરૂપણાઓ આ પ્રકારે હતી.

૧ ગીતાર્થો વસ્ત્રાની જુદી જુદી પોટલી રાખી શકે કેમકે તેઓ પણ પોતપોતાના પરિવારના ચિંતક છે
૨ હંમેશા છ વિગઈ લઈ શકાય.
૩ કપડાં ધોવાની છૂટ
૪ ગોચરીમાં ફળ અને લીલું શાક લેવાય.
૫. સાધુ—સાધ્વી નીવીના પચ્ચક્ખાણમાં નીવિયાતું લઈ શકે
૬ સાધ્વીએ લાવેલા આહારપાણી સાધુને કલ્પે, કેમકે તે પણ પંચ મહાવ્રતધારી છે અને ૪૨ દોષ રહિત ગોચરી લાવે છે
૭ હંમેશા બે પચ્ચક્ખાણ લેવા
૮ ગૃહસ્થોને પોતાની તરફ વાળવા માટે સાથે પ્રતિક્રમણ કરાવવાની આજ્ઞા આપી કેમકે પ્રતિક્રમણની રુચિવાળા શ્રાવકો બીજા ગચ્છમાં જાય નહીં એ માટે આ જરૂરી છે
૯ અતિથિ સંવિભાગવાળાને ત્યાં ગીતાર્થે વહોરવા જવું
૧૦ લેપ સંનિધિનો અભાવ.
૧૧ તરતમાં ઉકાળેલું ગરમ પાણી વહોરવું; કેમકે આચ ન લાગતી હોય તો ચૂલા ઉપરનું પાણી પણ લઈ શકાય.

ખંભાતના અમલદારો અને જૈનો ૧૨ વર્ષના ગાળામાં તેમના ભક્તો બની ગયા હતા. આચાર્યશ્રીએ પોતાના શિષ્યને સ્વતંત્ર રીતે આચાર્યપદ આપી પોતાની પાટે સ્થાપ્યા હતા. સ્પષ્ટ હતું કે તેમને મોટાઈનો ગર્વ આવ્યો હતો.

આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિ માળવાથી વિહાર કરી ગુજરાતમા આવ્યા. અને ખભાત પધાર્યા ત્યારે આ૦ વિજયચદ્રસૂરિએ ગર્વમા આવીને તેમના વિનય, સત્કાર, સન્માન કર્યા નહીં, તેમણે પોતાનો શિથિલાચાર છોડયો નહીં અને સ૦ ૧૩૧૯મા ખભાતમા પોતાનો જુદો ગચ્છ ચલાવ્યો, જેનો શ્રમણ સંઘ **તપાગચ્છ વડી પોષાળ** તરીકે જાહેર થયો.

તેમની પાટે ૧. આ૦ વજ્રસેનસૂરિ, ૨ આ૦ પદ્મચદ્રસૂરિ, ૩ આ૦ **ક્ષેમકીર્તિસૂરિ** એમ ત્રણ આચાર્યો થયા.

૪૬. આ૦ **ક્ષેમકીર્તિસૂરિ**

પ્રશસ્તિ ઉલ્લેખ મળે છે કે, શેઠ પૂર્ણદેવ પોરવાડના વશમા અનુક્રમે ૧ પૂર્ણદેવ, ૨ વરદેવ, ૩ સાઢલ, અને ૪ ધીણાક થયા, ધીણાકના બીજા ભાઇ **ક્ષેમસિહે** અને ચોથા ભાઈ **દેવસિહે** આ જગચ્ચદ્રસૂરિ પાસે દીક્ષા અગીકાર કરી.

મુનિ ક્ષેમસિંહ અગે વિશેષ વિગત મળતી નથી પરતુ તે ઉલ્લેખ ઉપરથી કલ્પના થઈ શકે છે કે, શ્રી દેવસિંહે પ્રથમ દીક્ષા લીધી અને ક્રમશ આ૦ જગચ્ચદ્રસૂરિના શિષ્ય આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિ બન્યા.

શ્રી ક્ષેમસિંહે પાછળથી દીક્ષા લીધી અને તે આ૦ જગચ્ચદ્ર-સૂરિના પ્રશિષ્ય, એટલે તેમના શિષ્ય આ૦ વિજયચદ્રસૂરિના શિષ્ય આ૦ ક્ષેમકીર્તિસૂરિ તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામ્યા

વાસ્તવમા આ બને ભાઈઓ ત્યાગી, સવેગી, વિદ્વાન અને સમર્થ ગ્રથકારો થયા છે, આથી આ કલ્પના યુક્તિ સગત લાગે છે

આ૦ ક્ષેમકીર્તિસૂરિએ જિદગીભર ૭ વિગઈનો સર્વથા ત્યાગ કર્યો હતો તેમણે સ૦ ૧૩૩૨ ના જેઠ સુદિ ૧૦ ને રવિવારે હસ્ત નક્ષત્રમા બૃહત્કલ્પભાષ્યની મોટી ટીકા સુખાવબોધિકા, ગ્ર૦ ૪૨૬૦૦૦ રચી અને મુનિ નયપ્રભ વગેરેએ તેનો પહેલો આદર્શ લખ્યો

૪૭ આ. **હેમકલશસૂરિ**

તે ઉપાધ્યાય હતા ત્યારે પણ મોટા વ્યાખ્યાતા હતા. (ગુર્વાવલી –શ્લોક૦ ૧૧૫) આ દેવેન્દ્રસૂરિએ આ૦ **શાંતિસૂરિના** ધર્મરત્નપ્રકરણની ટીકા રચી હતી, જેને મહોપાધ્યાય **હેમકળશ ગણિ**

તથા પં૦ ધર્મકીર્તિ ગણિએ શોધી હતી અને પં૦ વિદ્યાનંદે તેનો પ્રથમ આદર્શ લખ્યો હતો. આ ટીકા સં૦ ૧૩૦૪ થી સં૦ ૧૩૨૩ ના ગાળામાં બની હોવાનું સંભવે છે

૪૮ આ૦ યશોભદ્રસૂરિ—તેઓ ઇડર પાસેના શાયખડની વડાવલીમાં આવેલા ભ૦ ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથના જિનપ્રાસાદમાં આચાર્ય બન્યા હતા.

૪૯ આ૦ રત્નાકરસૂરિ તેમનું બીજું નામ આ૦ રત્નસિંહ પણ મળે છે તેમના ઉપદેશથી શેઠ જયંત શ્રીમાલના પુત્ર લાડકે સં૦ ૧૩૪૭ના અષા૦ વદિ ૯ ને ગુરુવારે આશાપલ્લીમાં શ્રી વિદ્યાસિંહની પત્ની વૈજલદેવીના પુત્ર મન્મથસિંહે રચેલા सूक्तरत्नाकर महाकाव्य धर्माधिकार, ગ્રં૦ ૪૩૪૦ ની ચાર પ્રતિઓ લખાવી તથા સંડેરકના ભ૦ મહાવીરના જિનપ્રાસાદના વહીવટદાર શેઠ મોખ પોરવાડના પુત્ર વણધનના પુત્ર પેથડે સં૦ ૧૩૫૩ માં भगवतीसूत्र टीका સહિત લખાવ્યું હતું, જેને (૪૮) આ૦ સોમતિલકસૂરિ તથા તેમના શિષ્ય હર્ષકીર્તિ ગણિએ સં૦ ૧૩૫૩ માં વીજાપુરમાં વ્યાખ્યાનમાં વાચ્યું હતું

આ સમયે દિલ્હીના બાદશાહ અલ્લાઉદ્દીન ખીલજીના સૂબા અલફખાને સં૦ ૧૩૫૧ માં ગુજરાતમાં મુસલમાની રાજ્યની સ્થાપના કરી અને સં૦ ૧૩૬૯ માં હિંદુ તીર્થોનો વિનાશ કર્યો શત્રુંજય મહાતીર્થનો ભંગ કર્યો, મંદિરો તોડ્યા અને પ્રતિમાઓને ખંડિત કરી આથી પાટણના શાહ સોદાગર સમરશાહ ઓસવાળે સૂબા અલફખાનને જ પ્રસન્ન કરી તેની સમ્મતિથી શત્રુંજયતીર્થનો પંદરમો મોટો ઉદ્ધાર કરાવ્યો. અને ઉપકેશગચ્છના આ૦ સિદ્ધસેનસૂરિના હાથે સં૦ ૧૩૭૧ ના માહ સુદિ ૭ ના રોજ શત્રુંજય તીર્થ ઉપર નવા જિનપ્રાસાદમાં ભ૦ ઋષભદેવની નવી પ્રતિમાની નવી પ્રતિષ્ઠા કરાવી, અષ્ટાપદાવતાર જિનપ્રાસાદ તથા દેશલવસહી બંધાવ્યા. આ પ્રતિષ્ઠા-ઉત્સવમાં ત્યાં ઘણા જૈનાચાર્યો ઉપસ્થિત હતા. (પ્રક૦ ૩૫, પૃ ૧૯૫)

તપગચ્છના આ૦ રત્નાકરસૂરિ પણ ત્યારે ત્યાં હાજર હતા

તેમણે ધવલક નગરના વીશા પોરવાડની યુક્તિથી પ્રતિબોધ પામી શત્રુંજય ઉપર આ પ્રતિષ્ઠા–ઉત્સવમા શિથિલાચાર છોડીને **ક્રિયોદ્ધાર** કર્યો અને આત્મનિંદાગર્ભિત रत्नाकरपचीशी નામે પચીશ શ્લોકનુ સ્તોત્ર સંસ્કૃતમા રચ્યુ. તે વિ૦ સં૦ ૧૩૮૪ મા સ્વર્ગે ગયા. આ૦ રત્નાકરસૂરિથી સં૦ ૧૩૮૪ મા વૃદ્ધ તપાગચ્છમા **રત્નાકરગચ્છ** નીકળ્યો

૫૦ **આ૦ રત્નપ્રભસૂરિ**—આ૦ રત્નતિલક, આ૦ સોમતિલક, આ૦ દેવચંદ્ર અને આ૦ જિનપ્રભસૂરિના ભક્ત સૌમ્યમૂર્તિ ગૂર્જરવંશના શેઠ શોભનદેવના પુત્ર શેઠ **મહાવિદેહે** સં૦ ૧૩૭૯ ના આ૦ સુ૦ ૧૪ ને બુધવારે આ૦ ભાવદેવસૂરિ રચિત पार्श्वनाथचरित्र લખાવી, પં૦ જ્ઞાનકીર્તિ ગણિને આપ્યુ

(—જૈન પુસ્તક પ્રશસ્તિ સંગ્રહ, પ્ર૦ નં૦ ૧૭)

૫૧ **આ૦ મુનિશેખરસૂરિ**

૫૨ **આ૦ ધર્મદેવસૂરિ**

૫૩ **આ૦ જ્ઞાનચંદ્રસૂરિ**—આ૦ સિંહદત્તસૂરિ

૫૪. **આ૦ અભયદેવસૂરિ**

તેમનુ બીજુ નામ આ૦ અભયસિંહ પણ મળે છે તે આ૦ જ્ઞાનચંદ્રસૂરિ કે આ૦ ધર્મદેવની પાટે આવ્યા હતા તે अगविज्जा-पइन्नयના અભ્યાસી હતા તે મોટા તપસ્વી હતા, તેમણે હમેશા માટે છ વિગઈના આહારનો ત્યાગ કર્યો હતો, છ માસી તપ કર્યું હતુ અને ઘણા છઠ–અઠ્ઠમ વગેરેના તપ કર્યા હતા

તેમના ઉપદેશથી ખંભાતના **શા. શાણુરાજે** ગિરનાર તીર્થમા વિમલનાથ ભગવાનનો જિનપ્રાસાદ બંધાવ્યો હતો

૫૫ **આ૦ હેમચંદ્રસૂરિ**—તેઓ અનેક ગુણોના ભંડાર હતા

તેમના શિષ્ય આ૦ જિનતિલકસૂરિએ જૂની ગુજરાતી ભાષામા चैत्यपरिवाडी (કડી–૩૭) બનાવી હતી

(—જૂઓ અમારો 'જૈન તીર્થોનો ઇતિહાસ, પરિશિષ્ટ બીજુ)

૫૬ આ૦ જયતિલકસૂરિ

તે આ૦ ચારિત્રપ્રભસૂરિના શિષ્ય હતા—તે આ૦ ધર્મસૂરિની પાટે થયા. તેમને કપર્દીયક્ષ પ્રસન્ન હતો. તેમણે 'છ'રી પાળતા ૧૨૫ જેટલા તીર્થયાત્રાસંઘ કઢાવ્યા હતા અને ૨૧ વાર શત્રુંજયતીર્થની યાત્રા કરી હતી, તેમણે સં૦ ૧૪૫૬ માં ખંભાતની વડી પોષાળમાં मनुयोगद्वारसूत्रचूर्णिनो ઉદ્ધાર કરાવ્યો, कुमारपालप्रतिबोधनी પ્રતિ તાડપત્ર પર લખાવી.

તેમની પાટે આ૦ જિનતિલક, આ૦ ધર્મશેખર, આ૦ માણેકશેખર આ૦ રત્નસાગર આ૦ રત્નસિંહ, આ૦ ઉદયવલ્લભ, આ૦ સંઘતિલક, પં૦ દયાસિંહ ગણિ વગેરે થયા તેમના સમુદાયમાં પં૦ શિવસુંદર, પં૦ ઉદયધર્મ અને પં૦ ચારિત્રસુંદર પ્રસિદ્ધિ પામ્યા.

આ૦ જયતિલકસૂરિના શિષ્ય પં૦ દયાસિંહ ગણિ સં૦ ૧૪૫૨ માં આચાર્ય બન્યા હતા તેમણે સં૦ ૧૫૨૯ માં क्षेत्रसमास—बालावबोध રચ્યો. તેમજ मलयासुंदरीचरित्र सुलसाचरित्र, सुपार्श्वनाथचरित्र हरिविक्रमचरित्र भ० ऋषभदेवस्तवन અને वीतरागस्तवन વગેરે ગ્રંથો રચ્યા

આ૦ જયતિલકની પાટે (૫૭) આ૦ જિનતિલક આ૦ રત્નસિંહ તથા આ૦ ઉદયવલ્લભ થયા.

૫૭ આ૦ રત્નસિંહસૂરિ (સં૦ ૧૪૫૨ થી ૧૫૩૦)

सत्पो सूरय शश्वद् रत्नसिंहा विदाम्वरे ।
सद्म्या स्वेच्छप्रदानेन मैर्लभ्म्या गौतमायितम् ॥
मायते स्माङ्ग्म्नवावादाम्पि शाहिरङ्गिम्मद: ।
स प्रबोध्य महीपीठि चक्रिरे शासनोन्नतिम् ॥

તેમના બીજા નામ આ૦ જિનરત્ન, આ૦ વિજયરત્ન, અને આ૦ વિનયરત્ન પણ મળે છે

તેમને સં૦   માં ખંભાતમાં આ૦ જયતિલકસૂરિએ આચાર્ય બનાવ્યા.

આ૦ રત્નસિંહસૂરિનો સં૦ ૧૫૦૭ના મહા સુદિ ૭ ને ગુરુવારે જૂનાગઢમાં **પટ્ટાભિષેક** થયો તેમના સં૦ ૧૪૫૨ થી ૧૫૨૨ સુધીના **પ્રતિમાલેખો** મળે છે. આ૦ રત્નસિંહસૂરિના ઉપદેશથી સં૦ ૧૪૯૧ ના વૈશાખ સુદિ ૩ ના રોજ **જીરાવલા** પાર્શ્વનાથના જિનપ્રાસાદમાં ઘણી દેરીઓ બની હતી સં ૧૫૧૬ ના અષાડ સુદિ ૩ ને રવિવારે ગિરિપુર (ડુંગરનગર) ના **હુંબડ ઠ૦ પૂનાની** પરપરાના **શિવાએ** ચતુર્વિંશતિજિન પટ્ટ બનાવી તેની વૃદ્ધ તપા આ૦ રત્નસિંહસૂરિના હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી (પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૧૦)

જયપુરના ઘાટમા **શેઠ ગુલાબચંદજી** મૂથાના ભ૦ પદ્મપ્રભુના જિનપ્રાસાદમા આ પટ્ટ વિદ્યમાન છે.

ખંભાતના સં૦ **હરપતિ**ના પૌત્ર સં૦ **શાણરાજે** સં ૧૫૦૯ ના મહા સુદિ ૫ ના રોજ ખંભાતમા આ૦ રત્નસિંહસૂરિના હાથે ભ૦ વિમલનાથ જિનપ્રાસાદની તથા બીજી ઘણી જિન પ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી (પ્રક૦ ૪૫ શેઠ પૂનાનો વંશ)

અહમ્મદાવાદના બાદશાહ **અહમ્મદશાહે** (વિ સં ૧૪૬૭ થી ૧૪૯૯ મા આ૦ રત્નસિંહસૂરિના ચરણોની પૂજા કરી હતી

જૂનાગઢના રા' મહીપાલે (મેપાએ) આ૦ રત્નસિંહના ઉપદેશથી ગિરનાર તીર્થમા ભ૦ નેમિનાથ જિનપ્રાસાદને સોનાનાં પતરાથી મઢાવ્યો હતો (—જૂઓ પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૧૭૫-૭૬)

જૂનાગઢના રા' મહિપાલ તથા તેના પુત્ર રા' **માંડલિકે** સં૦ ૧૫૦૭ ના મહા સુદિ ૭ ને ગુરુવારે પોતાના રાજ્યમા **અમારિ** પ્રવર્તાવી હતી, કે આજથી મારા રાજ્યમા કોઈએ દરેક મહિનાની ૫, ૮, ૧૧, ૧૪ અને અમાવાસ્યાના રોજ કોઈ પણ જીવને મારવો નહીં, હિંસા-શિકાર કરવો નહીં.

(આ૦ વિ૦ વલ્લભસૂરિ સ્મારકગ્રંથ હિન્દી વિભાગ, પૃ ૧૩૫) (—જૂઓ પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૧૭૬)

સં૦ ૧૫૨૨ ના મહા સુદિ ૯ ને શનિવારે વીજાપુરના હુંબડ જ્ઞાતિના સવાલજ ગોત્રના દોશી ધર્માની પત્ની કર્પૂરાદેવીના પુત્રો

૧ દોશી શાખાકની પત્ની જીવની અને ૨ દો૦ સાહીંગની પત્ની લક્ષ્મી વગેરેએ ભ૦ સુમતિનાથની પંચતીર્થી પ્રતિમા ભરાવી અને તેની વૃદ્ધ તપાગચ્છના આ૦ જિનરત્નસૂરિના હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી આ પ્રતિમા આજે પ્રાંતીજના ભ૦ ધર્મનાથજિનપ્રાસાદમાં વિદ્યમાન છે
(જુઓ–વીજાપુર વૃત્તાંત)

ગ્રંથો– આ૦ રત્નસિંહસૂરિએ સં૦ ૧૪૭૧ માં રત્નચૂડરાસ રચ્યો અને આ૦ રત્નાકરે સં૦ ૧૫૦૮ માં અમદાવાદમાં વસન્તવિલાસની ગુજરાતીમાં રચના કરી. તેમજ **आदिनाथजन्माभिषेक** બનાવ્યો.

મહમ્મદ ખીલજીનો માનીતો અને રણથંભોરનો સૂબો મહામાત્ય **ધનરાજ** પોરવાડ તેમનો સમકીતિ શ્રાવક હતો.
(—જુઓ, પ્ર૦ ૪૫ અભયસિંહનો વંશ)

ખંભાતના શ્રાવક હરપતિ વગેરે તેમના શ્રાવકો હતા.
(જુઓ, પ્ર૦ ૪૫)

સાધ્વીસંઘ

આ૦ રત્નસિંહસૂરિના સમયે તપગચ્છની વૃદ્ધશાખામાં સાધ્વી **રત્નચૂલા મહત્તરા** અને સાધ્વી **વિવેકશ્રી પ્રવર્તિની** વિખ્યાત હતા.

ખંભાતના સં૦ હરપતિના પૌત્ર સં૦ **શાણરાજે** સં૦ ૧૫૫૨ માં શત્રુંજયતીર્થનો છ'રી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢ્યો તેની સાથે ૭ મંદિરો હતા, તેણે ત્યાં આ૦ રત્નસિંહસૂરિ અને સાધ્વી રત્નચૂલા મહત્તરાની **ચરણપાદુકાઓની** પ્રતિષ્ઠા કરાવી

પોરવાડ ઠકુર પુત્ર **કેલ્હે** ગિરનાર પર ત્રણ દેરીનો ઉદ્ધાર કરાવ્યો, અમદાવાદમાં ધર્મશાળા બનાવી પાંચ દેરાસર કરાવ્યાં, પન્યાસપદ અપાવ્યા મુનિઓને વસ્ત્રો વહોરાવ્યા સાધર્મિકવાત્સલ્ય કર્યા સિદ્ધાંતો લખાવ્યા, જેમાં સં ૧૫૧૯ માં पाक्षिकसूत्रवृत्ति લખાવી

બૃહત્તપાગચ્છના આ૦ સુરસુંદરસૂરિના શિષ્ય **સમયમાણિક્યે** તેને વાંચીને સુધારી હતી.

(—ભાંડારકર ઇ સ્ટીટ્યૂટ પૂના; જૈન પ્રશસ્તિ સંગ્રહ, ભા૦ ૧, પ્ર૦ નં ૧૧૫૨)

(૫૯) ઉ૦ **ઉદયધર્મગણિઃ**-તે (૫૭) ભ૦ **ઉદયવલ્લભસૂરિના** શિષ્ય (૫૮) પ મતિસાગર ગ૦ ના દીક્ષા શિષ્ય હતા ભ૦ રત્નસિંહસૂરિના **હસ્ત દીક્ષિત** શિષ્ય હતા ઉપાધ્યાય હતા મોટા વિદ્વાન્ હતા સમર્થ ગ્રથકાર હતા

પં૦ **ઉદયધર્મગણિએ** સ૦ ૧૭૦૫ (૧૫૦૭) મા ઉપદેશમાલાની ૫૧ મી ગાથાનુ "શતાર્થી વિવરણ" બનાવ્યુ.

(પ્રક૦ ૪૩ પૃ૦ ૭૪૯ ટીપ્પણી કલમ ૧૬ મી)

પ૦ ઉદયધર્મ ગણિએ સ૦ ૧૫૦૭ મા સિદ્ધપુરમા "વાક્ય પ્રકાશ મૌક્તિક" બનાવ્યો પ૦ હર્ષભૂષણે તેની ટીકા કરી

ઉ૦ **ઉદયધર્મ-ગણિવરે** સ૦ 　　 મા ભ૦ મહાવીર સ્વામીના ૩૨ કમળબધવાળા સ્તોત્ર શ્લો ૧૮ ની રચના કરી તેની પ્રશસ્તિ આ પ્રમાણે છે –

श्रीरत्नसिंहसूरीन्द्रपादपद्ममधुव्रत
चकारोदयधर्मोऽय स्तव कमलबन्धगम् ॥ १७ ॥
श्री सिद्धार्थनरेशनन्दन ! जिन ! श्रीवीर ! नीरुकृतनो !
स्तुत्वा त्वां नयनाग्नि (३२) सम्मितदलाम्भोजन्मबन्धस्तवात् ।
नेहे चक्रिपद न वासवपद नाऽस्तोपद सपद
किन्तु त्वत्पदपङ्कयोनियमले भृङ्गायतां मे मन ॥ १८ ॥

(૫૯) પ૦ ઉદયધર્મ ગણિવરના શિષ્ય (૬૦) પ૦ મગલધર્મ ગ૦ જેનુ બીજુ નામ **પ૦ મગળકળશ** ગ૦ પણ હતું જે સ૦ ૧૫૮૫ સુધી વિદ્યમાન હતા તેમણે સ૦ ૧૫૨૫ મા "મગળ કળશરાસ" બનાવ્યો

(૫૯) પ૦ ઉદયધર્મ ગણિવરના શિષ્ય (૬૦) પ૦ ધર્મનિધાન ગણિએ પ્રાકૃતમા "ચઉવીસ જિણ થૂઇ" ગા ૨૮ બનાવી જેને રાજેન્દ્રસાગર ગણિએ સ૦ ૧૮૬૦ મા લખી હતી

(૫૭) ભ૦ વિજયરત્નસૂરિ શિષ્ય અને (૫૮) ઉ૦ જયમૂર્તિના વિદ્યાશિષ્ય (૫૯) પ૦ **ચારિત્રસુંદરગણિએ** સ૦ ૧૪૮૪ મા ખભાતમા શીલદૂતકાવ્ય શ્લોક ૧૩૧, કુમારપાલ ચરિત્ર મહાકાવ્ય ગ્ર૦

૨૦૩૨, મહીપાલ ચરિત્ર, આચારોપદેશ વગેરે ગ્રંથો બનાવ્યા.

તેમના શિષ્ય (૬૦) પં૦ વિશાલ સુંદર ગણિ સં૦ ૧૫૮૬ માં થયા (શ્રી પ્રશસ્તિ સંગ્રહ ભા૦ ૨ પ્ર૦ નં૦ ૩૨૨)

પં૦ ચારિત્રસિંહ ગણિના શિષ્ય **પં૦ શાન્તિસાગરગણિએ** સં૦ ૧૫૯૫ માં "પ્રબોધચંદ્રોદય નાટક" લખ્યું

(શ્રી પ્રશસ્તિ સંગ્રહ ભા. ૨ જો. પ્ર૦ નં૦ ૨૫૫)

(૫૭) ભ૦ રત્નસિંહસૂરિના ગચ્છમાં પં૦ **મુનિરત્ન** મોટા વિદ્વાન્ હતા.

ભ૦ રત્નસિંહસૂરિના શિષ્ય પં૦ **દયાવર્ધનગણિવરના ઉપદેશથી સંઘે** સં૦ ૧૪૬૪ માં "કુમારપાલ પ્રબોધ પ્રબંધ" લખાવ્યો ભ૦ રત્નસિંહસૂરિના શિષ્ય **પં૦ ચારુહંસુંદરગણિએ** સં૦ ૧૫૦૧ માં દેલવાડામાં "ભવ ભાવના બાલબોધ" બનાવ્યો, સં૦ ૧૫૦૯ માં "રત્નચૂડ રાસ' લખ્યો.

(૫૭) ભ૦ વિજયરત્નસિંહસૂરિની પરંપરા નીચે પ્રમાણે છે

(૫૮) **ભ૦ ધર્મરત્નસૂરિ** (સં૦) તેમના **ઉપદેશથી** સોની સમરાના પુત્રોએ મીરપુરના જગન્નાથના જિન પ્રાસાદમાં સં૦ ૧૫૫૦ માં બે ગોખ બનાવ્યા (—હમીરગઢ લેખ સંગ્રહ) (જૈન પરં૦ ઇતિહાસ પ્રક૦ ૩૭ પૃ૦ ૩૦૦)

શત્રુંજય તીર્થ:—

મહમ્મદ બેગડાના પુત્ર અહમદ સિકંદરે સં૦ ૧૫૨૫-૨૭ માં સોમનાથ, ગિરનાર, દ્વારકા અને શત્રુંજય વગેરે તીર્થોનો નાશ કર્યો, મંદિરો ભાગ્યા, પ્રતિમાઓ ખંડિત કરી. આ હકીકત સાંભળીને ચિત્તોડના દોશી તોલાશાહને ઘણું દુખ થયું તેમની ઇચ્છા હતી કે આ તીર્થો ફરી સ્થપાય તેમ કરવું જોઇએ. (—પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૨૦૨)

આ૦ **ધર્મરત્નસૂરિ** પોતાના શ્રમણપરિવાર સાથે રણથંભોરના સૂબા મંત્રી ધનરાજ પોરવાડના છ'રી પાળતા યાત્રાસંઘ સાથે મારવાડ મેવાડના જૈન તીર્થોની યાત્રા કરવા પધાર્યા ત્યારે તે ચિત્તોડ પણ પધાર્યા. સાંગા રાણાએ તેમનું મોટું સન્માન કર્યું ત્યાં તીર્થોનો

વિનાશ થવાથી દુઃખ પામતા દો૦ તોલાશાહને શાંત પાડી, ઉત્સાહિત કરવા તેમણે ભવિષ્યવાણી કરીકે, "મહાનુભાવ ! તારો પુત્ર કર્માશાહ શત્રુંજયતીર્થનો મોટો ઉદ્ધાર કરાવશે" આચાર્યશ્રીએ ત્યાંથી વિહાર કર્યો અને કાર્યસિદ્ધિ માટે ઉ૦ **વિનયમંડનને** ચિત્તોડમા રાખ્યા

આ સમયે ગુજરાતમાં અમદાવાદની ગાદીએ **મહમ્મુદ બેગડા** (સં૦ ૧૫૧૬ થી ૧૫૭૦)ના મરણ પછી એક પછી એક વિ સં૦ ૧૫૬૭મા મુજફ્ફરશાહ, સં૦ ૧૫૮૨મા ૧ અહમ્મદશાહ, ૨, સિકંદરશાહ તથા ૩ લઘુ મહમ્મદશાહ બાદશાહ થયા

(–પ્રક૦ ૪૪, ગૂજરાતના બાદશાહો)

બાદશાહ મુજફ્ફરનો શાહજાદો **બહાદૂરશાહ** નામે હતો. તે પોતાના પિતાથી રિસાઈ ને ઈ સ૦ ૧૫૩૫ મા ચિત્તોડ ચાલ્યો ગયો. ને ત્યા દોશી તોલાશાહનો અતિથિ બની રહ્યો આ સમયે શાહજાદા બહાદૂરશાહ અને દો૦ તોલાશાહના પુત્ર દોશી કર્માશાહ વચ્ચે **ગાઢ મૈત્રી** થઈ હતી શાહજાદાએ ગૂજરાત જતા પહેલા દો૦ કર્માશાહ પાસેથી વાટ ખરચી માટે રકમ માગી કર્માશાહે તેને વિના શરતે એક લાખ રૂપિયા આપ્યા　　(–પ્રક૦ ૩૫ પૃ૦ ૨૦૩)

બહાદૂરશાહ લઘુ મહમ્મદના મરણ બાદ સં૦ ૧૫૮૩ ના મહામાહ શુદિ ૧૪ના રોજ ગૂજરાતનો બાદશાહ બન્યો (સં૦ ૧૫૮૨ થી ૧૫૯૩, સને ૧૫૨૬ થી ૧૫૩૭)

આ તરફ દો૦ **તોલાશાહ** "પોતાના પુત્રના હાથે શત્રુંજય-તીર્થનો ઉદ્ધાર થશે એવી ભાવના ભાવતા મરણ પામ્યા,

દો૦ કર્માશાહે આચાર્યશ્રીની **ભવિષ્યવાણી** પ્રમાણે પિતાની આજ્ઞા મુજબ શત્રુંજયતીર્થનો મોટો ઉદ્ધાર કરવાનો નિર્ણય કર્યો

ઉપા૦ વિનયમંડન તેમને નિરંતર એ જ ઉપદેશ આપતા હતા તપગચ્છના આ૦ વિજયદાનસૂરિ પણ જયારે ચિત્તોડ પધાર્યા ત્યારે દો૦ કર્માશાહને તીર્થનો જલદી ઉદ્ધાર કરવા માટે ઉપદેશ આપીને વધુ ઉત્સાહિત કરી ગયા હતા

(–શત્રુંજય–નંદિવર્ધન જિન પ્રાસાદ પ્રશસ્તિ)

બહાદુરશાહ અમદાવાદનો બાદશાહ બન્યો એવી ખબર મળતાં દો૦ કર્માશાહ અમદાવાદ આવ્યો. તે બાદશાહને મળ્યો અને શત્રુંજયનો ઉદ્ધાર કરી ત્યાં પોતાના ભગવાનની પ્રતિમા બેસાડવા તેની પરવાનગી–ફરમાન મેળવ્યું ત્યાંથી તે ખંભાત ગયો. અને મહો૦ વિનયમંડનને ત્યાંથી પાલીતાણા જવા માટે વિનંતિ કરી. પોતે પણ ચિત્તોડથી છ'રી પાળતો યાત્રાસંઘ લઈ પાલીતાણા ગયો. ત્યાં જઈ તેણે લલિતાસરોવરના કિનારે પડાવ નાખ્યો એ સમયે પાલીતાણાનો જાગીરદાર મઝદખાં હતો, 'શત્રુંજયતીર્થ' ફરી બને, તેમાં એની નારાજી હતી પરંતુ બાદશાહનું ફરમાન હોવાથી તે નિરુપાય હતો. તેને **નરસિંહ અને રવિરાજ** નામે બે **મંત્રીઓ** હતા. દો૦ કર્માશાહે તે બંનેને ધન–માનથી સંતુષ્ટ કરી પોતાના કામમાં મદદગાર બનાવ્યા.

આ૦ ધર્મરત્નસૂરિના શિષ્ય મહો૦ વિનયમંડનગણિ તેમના શિષ્ય **પં૦ સૌભાગ્યમંડને** સં૦ ૧૬૦૧માં **સાધ્વી જયશ્રીને** ભણવા માટે 'યશોમન્ત્રપ્રબંધ" લખ્યો.

૫૬ આ૦ વિદ્યામંડનસૂરિ—તે આ૦ ધર્મરત્નસૂરિની પાટે આચાર્ય બન્યા. તે ચિત્તોડથી ખંભાત આવ્યા અને ત્યાંથી પાલીતાણા પધાર્યા.

ઉપા૦ વિનયમંડન તથા પં૦ વિવેકધીરગણિની દેખરેખ નીચે મહામાત્ય **બાહડે** બનાવેલા **મૂળતીર્થપ્રાસાદનો જીર્ણોદ્ધાર** શરૂ થયો. જિનપ્રાસાદ નવા જેવો સંપૂર્ણ બન્યો. તથા મહામાત્ય વસ્તુપાલે ભંડારમાં જે મમ્માણી પાષાણ મૂકી રાખ્યો હતો તેને બહાર કઢાવી ઉ૦ વિનયમંડન અને પં૦ વિવેકધીરગણિની દેખરેખ નીચે ભ૦ આદીશ્વરની મોટી **પ્રતિમા** તૈયાર કરાવી. સં કર્માશાહે **આ૦ વિદ્યામંડનસૂરિ** વગેરે આચાર્યોના વરદ હસ્તે તે પ્રતિમાની અંજનશલાકા કરાવી સંઘ જમણ કર્યું.

દો૦ કર્માશાહે આ ઉદ્ધારમાં (૧) ભ૦ આદિનાથ અને (૨) ગણધર પુંડરિક સ્વામી એ બંનેનાં બિંબો નવાં કરાવ્યાં હતાં.

સં૦ કર્માશાહે સં૦ ૧૫૮૭ શાકે ૧૪૪૩ ના વૈશાખ વદિ ૬ ને

રવિવારે **ધનલગ્ન**મા શુદ્ધ નવાંશમા શત્રુજય તીર્થમા જીર્ણોદ્ધાર કરેલા પ્રાચીન જિનપ્રાસાદમા આ૦ ધર્મરત્નસૂરિના પટ્ટધર **આ૦ વિદ્યામડનસૂરિ** વગેરેના હાથે ભ૦ આદીશ્વરની નવી જિન પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી આ રીતે મત્રી કર્માશાહે શત્રુજય મહાતીર્થનો સોળમો (સાતમો) મોટો ઉદ્ધાર કરાવ્યો

ચિત્તોડના સઘવી કર્માશાહ દોશીએ વિ૦ સ૦ ૧૫૮૭ના વૈ૦ વ૦ ૫ ની રાત્રે છેલ્લા પ્રહરે વૈ૦ વ૦ ૬ ના પરોઢિયે શ્રી શત્રુજય-તીર્થનો મોટો ઉદ્ધાર કરાવ્યો હતો દો૦ કર્માશાહે મુખ્ય જિન-પ્રાસાદને સુધરાવ્યો હતો તથા ભ ઋષભદેવ અને ગ૦ પુંડરિક સ્વામી વગેરેની નવી પ્રતિમાઓ બનાવી બેસાડી હતી

શ્રી શત્રુજય તીર્થના આજ સુધી જે મોટા મોટા ઉદ્ધારો થયા હતા તેની સોળ (૧૬) અને સાત (૭) એમ બે સખ્યા મળે છે. તે આ પ્રમાણે

(૧) ભરતચક્રવર્તીનો
(૨) તેની જ પરપરાના રાજા દડવીર્યનો
(૩) ઇશાનેન્દ્રનો
(૪) માહેન્દ્ર (ચોથા સ્વર્ગના ઇદ્ર)નો
(૫) બ્રહ્મેન્દ્ર (પાચમા સ્વર્ગના ઇન્દ્ર)નો
(૬) ચમરેન્દ્ર (ભવનપતિના સ્વર્ગના ઇદ્ર)નો.
(૭) સગર ચક્રવર્તિનો
(૮) વ્યતરેન્દ્રનો
(૯) ચદ્રયશા રાજાનો
(૧૦) ભ૦ શાન્તિનાથના પુત્ર ચક્રાયુધનો
(૧૧) રામચદ્રજીનો
(૧૨) પાડવોનો
(૧૩) વિ૦ સ૦ ૧૦૮ મા **જાવડશાનો** પ્રતિ૦—યુ૦ પ્ર૦ આ૦ વજ્રસ્વામી
(૧૪) વિ૦ સ૦ ૧૨૧૧ મા ગુજરાતના મત્રી બાહડ-નો પ્રતિ૦ ક૦ સ૦ આ૦ હેમચદ્રસૂરિ
(૧૫) વિ૦ સ૦ ૧૩૭૧ મહા૦ સુ ૭ ગુરુને રોજ પાટ-ણના સ૦ **સમરાશાહ** ઓસવાલનો પ્રતિ૦ આ૦ કક્કસૂરિ.

(૧૬) વિ૦ સં૦ ૧૫૮૭ વૈ. વ. ૬ ને રોજ ધનલગ્નમાં, શુદ્ધનવાંશમાં ચિત્તોડના દોશી કર્માશાહનો પ્રતિ૦ તપાગચ્છના આ૦ વિદ્યા મંડનસૂરિ, આ૦ હેમ સોમસૂરિ તથા આ૦ સોમજયસૂરિ, આ૦ વિ૦ દાનસૂરિ (પ્રક૦ ૩૫ પૃ૦ ૨૦૩)

(ચંદ્રકુલના રાજગચ્છના આ૦ ધનેશ્વરસૂરિએ સં૦ ૪૭૭ માં વલભીરાજ્યના ૧૮ મા શિલાદિત્ય રાજાની વિનતિથી વલભિમાં બનાવેલ "શ્લોકબદ્ધ શ્રી શત્રુંજય માહાત્મ્ય" સર્ગ ૧૫, સર્ગ ૧ + ૧૧ થી ૧૫, ૧૫ + ૨૮૭, ૨૮૯, ૧૫ + ૩૪૯)

તપાગચ્છ રત્નશાખાના ભ૦ દાનરત્નસૂરિના આજ્ઞાધારી ઉ૦ માનરત્ન ગણિના શિષ્ય પં૦ હંસરત્ને સં૦ ૧૭૮૨ વૈ. સુ ૩ ને રોજ ભ૦ પાર્શ્વનાથની કૃપાથી રાજદ્રંગમાં ગદ્ય સંસ્કૃતમાં "શત્રુંજય માહાત્મ્ય' અધિકાર ૧૫, ગ્ર ૮૫૫૦ બનાવ્યું

(વૃદ્ધ તપા ભ૦ ધનરત્નસૂરિના ઉપા૦ ભાનુમેરુ ગણિના શિષ્ય પં૦ નયસુંદરમણિએ સં૦ મા બનાવેલ શત્રુંજય ઉદ્ધાર રાસ)

(લોકપ્રિય કવિ પં૦ વીરવિજયજી મ. ની ૯૯ પ્રકારી પૂજા)

સાત (૭) મોટા ઉદ્ધારો :—

(૧) ભરત ચક્રવર્તિનો.
(૨) સગર ચક્રવર્તિનો
(૩) પાંડવરાજ યુધિષ્ઠિરનો.
(૪) સં૦ ૧૦૮ મા જાવડશાહનો.
(૫) સં૦ ૧૨૧૧ મા મંત્રી બાહડ દેવનો.
(૬) સં૦ ૧૩૭૧ મા સં સમરાશાહનો.
(૭) સં૦ ૧૫૮૭ મા દોશી કર્માશાહનો.

((૧) શત્રુંજય ઉપરની દો૦ કર્માશાહના ઉદ્ધારની પં૦ લાવણ્ય સમય ગણિ કૃત પ્રશસ્તિ. (પ્રક૦ ૩૫ પૃ૦ ૨૦૪)
(૨) મૂળનાયકની જિન પ્રતિમાનો પ્રતિમા લેખ

(૩) કવિ લાવણ્યસમયકૃત શત્રુંજયઉદ્ધાર સ્તવન આદિનાથ ભાસ કડી–૨૧ તેમા વૈ. વ ૫ની પ્રતિષ્ઠા બતાવી છે

(૪) કવિ દેપાળ કૃત જાવડભાવડરાસ પ્રાચીનસ્તવનમાળા સગ્રહ (તેમાં કવિએ જણાવ્યુ છે કે પોરવાડ જાવડે ચોથો ઉદ્ધાર કરાવ્યો)

આ તીર્થપ્રતિષ્ઠાના ઉત્સવમા આ૦ સોમજયસૂરિ વગેરે ૧૦ આચાર્યો અહીં હાજર હતા તેઓએ સર્વાનુમતે ઠરાવ કર્યો કે આ શત્રુંજયતીર્થ મહાતીર્થ છે અને ૮૪ ગચ્છોનુ **શ્વેતાંબર જૈન તીર્થ** છે (જૂની૦ ગુજ૦ ગદ્યપટ્ટાવલી) (પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૨૦૪, ૨૦૫)

૫૭ **આ૦ ઉદયવલ્લભસૂરિ**–તેમનુ બીજુ નામ **આ૦ ઉદયસાગર** પણ મળે છે તે પ્રભાવશાળી હતા તેમના શિષ્યો **વિદ્વાન્** હતા તેમના શ્રમણીસઘમા સાધ્વીજી **રત્નચૂલા** મહત્તરા અને સાધ્વી **વિવેકશ્રી** પ્રવર્તિની વગેરે વિદુષી તેમજ વ્યાખ્યાત્રી હતા

પરિવાર–એ સમયે તપાગચ્છની વડી પોષાળ શાખામા મત્રી ધનરાજ, મત્રી સગ્રામ, મત્રી માડણ સોની અને કેલ્હા પોરવાડ વગેરે શ્રાવકો મહાવિવેકી અને ધનાઢ્ય હતા

આચાર્યશ્રીના ઉપદેશથી સ૦ ૧૫૫૬મા હમીરગઢના જીરાવલા પાર્શ્વનાથના જિનાલયમા સ૦ રત્નપાલની પત્નીએ દેરીઓ કરાવી.

૫૮ **આ૦ જ્ઞાનસાગરસૂરિ**–તેમના સ ૧૫૨૫ થી સ૦ ૧૫૩૧ સુધીના પ્રતિમાલેખે મળે છે તેમણે સ૦ ૧૫૧૭મા विमलनाथचरित्र રચ્યુ.

આ૦ જ્ઞાનકલશના ઉ૦ ચરણકીર્તિના શિષ્ય ૫૦ વિજયસમુદ્ર ગણિને શેઠ કેશવ પોરવાડની પત્ની **દેમતી**, તેના પુત્ર પોરવાડ મત્રી ગુણરાજની પત્ની રૂપિણી, તેના પુત્ર પાસા વગેરે સાથે સ૦ ૧૫૧૪ના મહા સુદિ ૨ ને સોમવારે कल्पसूत्र વહોરાવ્યુ

(—શ્રી પ્રશસ્તિ સગ્રહ, ભા૦ ૨, પ્ર૦ ન. ૭૫)

નાથા શ્રીમાલીની પત્ની લાખુએ સ૦ ૧૫૧૫ના અષાડ સુદિ ૫ ને ગુરુવારે માડવગઢમા पृथ्वीचन्द्रचरित्र પ્રાકૃતનુ ટિપ્પન સાથે લખાવી ભ૦ જ્ઞાનસાગરસૂરિને વાચવા આપ્યુ

લોંકામત

તેમના લહિયા લોંકાએ સં૦ ૧૫૨૮ માં તીર્થ, પ્રતિમા પૂજા, પૌષધ, પચ્ચક્ખાણ વગેરે અનેક વિધિમાર્ગનો લોપ કરી લોંકામત ચલાવ્યો. એ સમયથી જૈન સંઘની શુદ્ધિ અને સંગઠનની વ્યવસ્થા તૂટી ગઈ[1] (—જૈન સત્યપ્રકાશ, ક્ર૦ ૧૪૭)

૫૯ ભ૦ ઉદયસાગર—તેઓ જગદ્ગુરુ આ૦ હીરવિજય સૂરિના સમયના ભટ્ટારક હતા તેમની પાટે ૧ આ૦ લબ્ધિસાગર અને ૨ આ૦ શીલસાગર થયા.

૬૦ ભ૦ લબ્ધિસાગર—તેમણે સં૦ ૧૫૫૭ માં શ્રીપાલકથા અને ધ્વજભુજંગમરાસ રચ્યો, તેમના શિષ્ય આ૦ સૌભાગ્યસાગરે—આ૦ સૌભાગ્યરત્ને ચંપકમાલારાસ રચ્યો.

આ૦ લબ્ધિસાગરના ઉપદેશથી અને પં૦ ગુણસાગર તેમજ પં૦ ચારિત્રવલ્લભની પ્રેરણાથી શા૦ દેવધર શ્રીમાળીના વંશમાં થયેલા સાધુ ચોથાએ સં૦ ૧૫૬૮ માં અમદાવાદમાં ગ્રંથભંડાર સ્થાપન કર્યો, અને ૪૫ આગમો લખાવ્યા એજ વંશના શા૦ મેઘાની પુત્રી લાછીના પુત્ર સોનપાલે કાર્તિક સુદિ ૫ ના દિવસે જૈન ગ્રંથ ભંડાર સ્થાપન કર્યો, જેમાં સુવર્ણાક્ષરી પ્રતિઓ પણ લખાવી હતી.

(જૈ૦ સ૦ પ્ર૦ ક્ર૦ ૧૧૫, ૧૩૦, ૧૩૧)

આ આચાર્યના ઘણા પ્રતિમા લેખો મળે છે આ૦ લબ્ધિસાગર સૂરિ શિષ્ય મહો૦ ચારિત્રસાગર ગણિ સં૦ ૧૫૪૩ ના ચૈત્ર સુદિ ૧૦ ને ગુરુવારે પાટણમાં હતા. પં૦ ચારિત્રસિંહ શિષ્ય પં૦ શાંતિ મંદિર સં૦ ૧૫૬૫ પો૦ વ૦ ૦)) બીજા શિષ્ય પં૦ વિશાલસુંદર સં૦ ૧૫૮૯

આ૦ લબ્ધિસાગરસૂરિ શિષ્ય મહો૦ મેરુસુંદરગણિ શિષ્ય પં૦ લક્ષ્મીસુંદર સં૦ ૧૫૯૭ના મહા વદિ ૮ બુધવારે ઈડર દુર્ગમાં હતા.

મહો૦ પદ્મચંદ્રગણિ શિષ્ય પં૦ ભાવચંદ્રગણિએ સં૦ ૧૬૦૩ના પોષ

૧ આંચલગચ્છ મોટી પટ્ટાવલી પ્ર૦ ૫૩

સુદિ ૧૪ ને મંગળવારે ઘોઘપુર (ઘોઘા કે ઘોઘલા) માં माघकाव्य सटीक લખ્યુ. (–શ્રી પ્રશસ્તિસંગ્રહ ભા૦ ૨ પ્ર૦ ૩૬૯)

૬૧. **ભ૦ ધનરત્ન**–તેમના શિષ્ય આ૦ સૌભાગ્યસાગર–આ૦ સૌભાગ્યરત્નસૂરિએ चंपकमालारास રચ્યો આ સૌભાગ્યરત્નનો સં૦ ૧૫૮૪ ના ચૈત્ર વદિ ૬ ને ગુરુવારનો चतुर्विंशतिपट्टलेख મળે છે તેમની પરંપરામા પં૦ ઉદયધર્મ, પં૦ જયદેવ, પં૦ લાવણ્યદેવ વગેરે થયા. તેમના પ્રશિષ્ય પં૦ નયસિંહે चोवीशी-स्तवन રચ્યા

આ૦ કલ્યાણરત્નસૂરિના શિષ્ય મહો૦ જયમંદિરગણિ (જયદેવગણિ) ના શિષ્ય મહો૦ વિદ્યારત્નગણિ સં૦ ૧૬૦૪ મહા વદિ ૫ ના રોજ વિદ્યમાન હતા.

તેમના શિષ્ય ઉ૦ કનકસુંદરગણિ જે ભ૦ દેવરત્નના ભ૦ જયરત્નના ઉપાધ્યાય હતા તેમણે સં૦ ૧૬૬૩ મા સગાલશા રાસ, સં૦ ૧૬૬૬ મા દસવેયાલિયસૂત્તનો ટબો ગ્રં–૭૦૦ બનાવ્યા

વીજાપુર સંઘે સં૦ ૧૮૮૬ ના વૈશાખ સુદિ ૭ ના રોજ ગુરુવારે તપાગચ્છની વૃદ્ધશાખાના પં૦ ફત્તેહસુંદરગણિ અને પં૦ શ્રી હિતસુંદરગણિની ચરણપાદુકા બનાવી જે વીજાપુરમા પદ્માવતીના દેરાસરમા વિદ્યમાન છે

૬૨, **ભ૦ અમરરત્ન**–આ૦ અમરરત્નનુ બીજુ નામ આ૦ સુરરત્ન, આ૦ તેજરત્ન પણ મળે છે

૬૩ **ભ૦ દેવરત્ન** આ ધનરત્ન અથવા આ૦ ધનરાજના શિષ્ય **પં૦ ભાનુમેરુએ** चदनमाला-सज्झाय (કડી–૧૭) બનાવી

પં૦ ભાનુરત્નને **૧ માણેકરત્ન** અને ૨ **નયસુંદર** એમ બે શિષ્યો હતા. **કવિ નયસુંદરે** સં૦ ૧૬૩૭ મા रुपचदरास સં૦ ૧૬૩૮ ના આસો સુદિ ૧૩ ને મંગળવારે અમદાવાદમા शत्रुंजयउद्धाररास, आत्मप्रवोध-सज्झाय (ઢાળ ૮) વગેરે રાસાઓ અને ઢાળો બનાવી પં૦ નયસુંદરની શિષ્યા **સાધ્વી હેમશ્રીએ** સં૦ ૧૬૪૪ મા कनकावती-आख्यान રચ્યુ સં૦ ૧૬૦૮ મા વૃદ્ધ તપાગચ્છમા ભ૦ **જિનકીર્તિસૂરિ**

૫૦ સૌભાગ્યસુંદરગણિ, તેમના શિષ્ય ઓધો વગેરે હતા.

૬૪ ભ૦ જયરત્નસૂરિ—તેમણે સં૦ ૧૬૬૬ મા दसवेयालिय सुत्त–टबो, ગ્ર૦ ૨૨૦૦ રચ્યો. તેમાં તેમણે વૃદ્ધતપાગચ્છની પરંપરાની પ્રશસ્તિ આપી છે, ભ૦ જયરત્નસૂરિના મહો૦ વિદ્યારત્ન ગણિ, તેમના શિષ્ય કનકસુંદરે नायाधम्मकहा–टबो રચ્યો. તેમા તેમણે વૃદ્ધ તપાગચ્છની પરંપરા–પ્રશસ્તિ આપી છે

(—ચિંતામણિજી ભંડાર આગરા, પોથી નં૦ ૩–૭ પૃ૦ ૪૦૮)

૬૫ ભ૦ કીર્તિસૂરિ—સ્વ૦ સં૦ ૧૭૨૦

૬૬ ભ૦ રત્નકીર્તિ—સ્વ૦ સં૦ ૧૭૩૪ ના પોષ વદિ ૨ તેમને ઉ૦ સુમતિરત્ન વગેરે ચાર શિષ્યો હતા. તેમના શિષ્ય ઉપા૦ રાજસુંદરના શિષ્ય ૫૦ પદ્મસુંદરે भगवतीसुत्त–टबो રચ્યો

૬૭ ભ૦ ગુણસુંદર—અમદાવાદના સંઘે સં૦ ૧૭૩૪ માં આ૦ રત્નકીર્તિના ચોથા શિષ્ય ૫૦ ગજવિજયને ભ૦ રત્નકીર્તિના પટ્ટધર બનાવી આ૦ ગુણસુંદર નામ આપ્યું

(—ગુર્વાવલી, વડીપોષાલ પટ્ટાવલી, પટ્ટાવલી સમુચ્ચય, ભા૦ ૨ પુર૦ પૃ૦ ૨૪૦–૪૧)

૭૦ ભ૦ આ સમયે સં૦ ૧૮૭૭ ના વૈશાખ વદિ ૩ ના રો૮ પુણ્યસાગર શિષ્ય ૫૦ બુદ્ધિસાગરગણિ વિદ્યમાન હતા. (—સૌધર્મકુલ પટ્ટાવલી)

તપાગચ્છ લઘુપોષાળની પટ્ટાવલી

(૪૦) આ૦ જગચ્ચંદ્રસૂરિના મુખ્ય પટ્ટધર આ૦ દેવેંદ્રસૂરિ ખંભાતમાં નાની પોષાળમાં રહ્યા હતા. તેમની શ્રમણપરંપરા સં૦ ૧૩૧૯ માં ખંભાતથી તપાગચ્છ લઘુ પોષાળ એવા નામથી વિખ્યાત થઈ તેમની આ શ્રમણ પરંપરા આજ સુધી અવિચ્છિન્ન રૂપે ચાલુ–વિદ્યમાન છે બીજા નાના–મોટા ગચ્છો અને વૃદ્ધતપાગચ્છ પણ તેમાં ભળી ગયા છે તે પરંપરાના પટ્ટધર, આચાર્ય અને મુનિવરોની ઐતિહાસિક વિગત હવે પછીના તે તે પટ્ટધરોના

૪૫ વગેરે પ્રકરણમાં વિસ્તારથી આપેલ છે તે તેમાંથી વાચી લેવી.

રાજાવલી પ્રારંભ

વિક્રમની બીજી સહસ્રાબ્દી પછીના ઘણા જૈનાચાર્યો, જૈનધર્મ-પ્રેમી રાજાઓ, અને મન્ત્રીઓ સાથે જુદા જુદા દેશના ઘણા રાજાઓના નામો સકળાયેલા છે, અધુરા લેખકો ઘણીવાર તે તે રાજાઓની હયાતી કે કાલસામ્ય વગેરે બાબતોમા કલ્પિત વિસંવાદ ઉઠાવે છે, આથી સામાન્ય વાચકો શકામા પડી જતા મૂઝાય છે, તેથી અહીં પહેલા તે તે રાજાઓ અને રાજવશોની બાબતમા સ્પષ્ટીકરણ કરવુ જરૂરી છે માટે અમે અહીં ઘણા રાજવશોની **તાલિકા** આપી છે લેખકો અને વિચારકો આમાથી ઘણો ખુલાસો મેળવી શકશે અને ઇતિહાસને ન્યાય આપી શકશે અહીં અમે **ટૂકી રાજાવલી** આપીએ છીએ

શિશોદિયા વશ

(અનુસધાન પ્રકરણ ૨૩, પૃષ્ઠ ૩૮૬ થી ૩૮૯)

શિશોદિયા રાજાવલી ૧૧ **રાજા ખુમાણ** પહેલો (ભા૦ ૧, પૃ૦ ૨૬, પૃ૦ ૪૧૩) (પ્ર૦ ૩૪, પૃ૦ ૫૮૯), ૧૩ રાજા **ભર્તૃભટ્ટ** (ભા૦ ૧, પ્ર૦ ૩૧, પૃ૦ ૪૭૧), ૧૭ **રાણા ખુમાણ ત્રીજો** (ભા૦ ૧, પ્ર૦ ૩૨, પૃ૦ ૫૪૧), ૧૯ **રાણો અલ્લટ** (ભા૦ ૧, પ્ર૦ ૩૪, પૃ૦ ૫૬૭–૫૮૯) રાજા ભુવનપાલ (ભા૦ ૧, પ્ર૦ ૩૪, પૃ૦ ૫૯૧), ૩૫ રાણો **રણસિંહ**, પૌત્ર રાણો ધીરસિંહ (ભા૦ ૨, પ્ર૦ ૪૧ પૃ૦ ૬૪૨)નો પરિચય પહેલા આવી ગયો છે.

વિક્રમની બારમી સદીથી **શિશોદિયા રાજવશ** નીચે પ્રમાણે મળે છે

શિશોદિયાવશમા ચિત્તોડની ગાદીએ અનુક્રમે ૩૫ રાણો રણસિંહ, ૩૬ ક્ષેમસિંહ, ૩૭ સામતસિંહ, ૩૮ કુમારસિંહ, ૩૯ મદનસિંહ, ૪૦ પદ્મસિંહ થયા હતા

૪૧ **રાણો જૈત્રસિંહ** – રાણો જૈત્રસિંહ રાજા થયો, આ રાણાના જયતલ, જયમલ, જયસિંહ, અને જૈત્રસિંહ, નામો મળે છે તેને

જગતસિંહ નામે મહામાત્ય હતો. રાણા જૈત્રસિંહનો સમય વિ૦ સં૦ ૧૨૭૦ થી ૧૩૦૯ છે. જૈત્રસિંહે ૭ લડાઈઓમાં વિજય મેળવ્યો હતો. (સુખ સંપતરામ ભંડારી કૃત 'ભારતીય રાજ્યોંકા ઇતિહાસ')

દિલ્હીના બાદશાહે મેવાડમાં નાગદ્રહના રસ્તે થઈ ગુજરાત ઉપર હલ્લો કરવાની ગોઠવણ કરી હતી. એ સમયે રાણા જૈત્રસિંહે તેની સામે લડીને એ સૈન્યને પાછું હઠાવ્યું હતું. તેણે આ૦ જગચ્ચંદ્રસૂરિને સં૦ ૧૨૮૫ના વૈશાખ સુદિ ૩ના દિવસે આહડ નગરમાં 'તપા'નું માનવંતુ બિરુદ આપ્યું, એ સમયથી તે આચાર્યનો સમુદાય 'તપાગચ્છ' નામથી પ્રસિદ્ધ પામ્યો, રાણો જૈત્રસિંહ અને તેની રાણી પરમ જૈન બન્યા હતા. તે પછી તેની ત્રણ પેઢીઓ સુધી રાણા અને રાણીઓએ જૈનધર્મનું પાલન કર્યું.

રાણાએ 'મેવાડમાં જ્યાં જ્યાં કિલ્લો બને ત્યાં ત્યાં પહેલાં ભ૦ ઋષભદેવનું મંદિર બનાવવું અને તપાગચ્છના આચાર્યોને માનવા, પૂજવા, રાજ્યના રસાલાથી તેમનો રાજધાનીમાં પ્રવેશ કરાવવો એવી મર્યાદા બાંધી હતી,' જે આજ દિન સુધી ચાલુ હતી. યુવરાજ કુંભાજીનું એક ફરમાન મળે છે, તેમાં આ અંગે સ્પષ્ટતા મળે છે, તે ફરમાન આ પ્રમાણે છે—

स्वस्ति श्री एकलिंगजी परसादातु महाराजाधिराज महाराणाजी श्री कुंभाजी आदेसातु मेदपाटरा उमराव थावोदार कामदार समस्त महाजन पंचकास्य अप्र आपण मठ श्रीपूज्य तपागच्छका तो देवेन्द्रसूरिजीका पषका तथा पुनम्यागच्छका (पूर्णतल्ल) हमाचारजजीको परमोद है। धरमज्ञान बतायो सो मठे अणांको पषका होवेगा जाणीने मानागा पूजागा। परथम (प्रथम) तो आगमु ही आपणे गढ कोटमें नींव दे जद पहीला श्रीरिषभदेवजीरा देवराकी नींव देवाडे है पूजा करे है, अपे मजुही मानेगा, सिसोदा पगका होवेगा ने सुरेपान (सुरापान) पीवेगा नहि और धरम मुरजादमें चालि रास्यणो, मा मुरजादा लोपेगा जणीने महासत्या (महासतियों) की आण है और फेर कोरेगा जणीने तलाक है, सं० १४७१ काती सु० ५॥

(—અયોધ્યાપ્રસાદ ગોયલીય કૃત રાજપૂતાને કે જૈન વીર, પૃ૦ ૩૪)

શેઠ હેમચંદ-હેમરાજ-

આ નામના ઘણા જૈન શ્રેષ્ઠીઓ થયા. તેમાંના કેટલાકની વિગત આ પ્રમાણે મળે છે—

૧. શેઠ હેમરાજ :- (જુઓ પ્રક૦ ૩૮ પૃ૦ ૩૫૫)

૨. શેઠ હેમચંદ :- તેણે શિશોદિયા રાણા જૈત્રસિંહ (સં૦ ૧૨૭૦ થી ૧૩૦૯)ના રાજ્યમાં મહામાત્ય **જગતસિંહના** સમયે આહડમાં "સમસ્ત જૈન સિદ્ધાંત" લખાવ્યા આમાંના ઘણા આગમો ખંભાતમાં શાંતિનાથના ભંડારમાં મોજુદ છે તે આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિનો શ્રાવક હતો. તે ચિત્તોડનો વતની હતો (પ્રક૦ ૪૧, પૃ૦ ૬૮૯)

૩. મહામાત્ય હેમરાજ :- તે સંઘપતિ **રત્નાશાહની** પત્ની સં૦ રત્નાબાઈનો પુત્ર હતો, બુદ્ધિશાળી હતો, પ્રાકૃત-સંસ્કૃત ભાષાનો જાણકાર હતો રાજ્યવહારમાં નિપુણ હતો, ધર્મપ્રેમી જૈન હતો, સંઘવી હતો જૈનદર્શનના વિવિધ વિષયનો અભ્યાસી હતો આ૦ **સોમતિલકસૂરિ** (સં૦ ૧૩૭૩ થી ૧૪૨૪)એ સં૦ ૧૩૮૭ માં સં૦ હેમરાજની વિનંતિથી "सत्तरिसयठाण" ગા૦ ૩૫૯નો ટબો રચ્યો હતો (-પ્રક૦ ૪૮, પ્ર૦ થે૦)

તે **આ૦ દેવસુંદરસૂરિનો** શ્રાવક હતો તે ઘરવ્યવહારથી અલિપ્ત રહેતો હતો અને જૈન ધર્મના પ્રચાર માટે સર્વ પ્રકારે **આગેવાની ભર્યો** ભાગ લેતો હતો આ૦ **મુનિસુંદરસૂરિ** સં૦ ૧૪૬૬માં એના વિશે આ પ્રકારે જણાવે છે—

> सर्वपदस्था प्रायो यतय श्राद्धाश्च मन्त्रिहेमाद्याः ।
> धर्मकथा लब्धिमृत करन्ति जिनधर्मसाम्राज्यम् ॥ ४४१ ॥
> एषा शुद्धवच प्रबुद्धहृदया मन्त्रीश हेमादयो
> नि सङ्गा' स्वजनादिषूज्झितगृहारम्भाऽनवद्यक्रिया' ।
> तैस्तै स्वैश्चरितैरुदारललितैर्धर्मोपदेशामृतै
> प्रौढि सगमयन्त्यहो ? तदभयाऽऽनन्दादिवच्छासनम् ॥ ४७६ ॥

(ગુર્વાવલી)

૪ **શેઠ હેમચંદ જૈન** – પિપ્પલકગચ્છના આ૦ **ધર્મપ્રભસૂરિના** સમયે **સારંગદેવ** રાજા હતો. અને ગુર્જરનો સૂબો **ઠાકુર સાધુ** હતો. એ સૂબાનો શેઠ **હેમચંદ જૈન મંત્રી** હતો. શેઠ હેમચંદે સં૦ ૧૪૪૭માં આ૦ ધર્મપ્રભસૂરિના હાથે શ્રી ચંદ્રપ્રભ ભ૦ ના જિનાલયની પ્રતિષ્ઠા કરાવી, અને આચાર્યશ્રીને ચોમાસું રાખી, તેમની પાસે કલ્પસૂત્ર સાંભળ્યું તથા શ્રી ચંદ્રપ્રભ ભ૦ ના જિનપ્રાસાદમાં મહાવીરસ્વામીનો જ **અભિષેક** મહોત્સવ કર્યો (પ્રક૦ ૩૭ પૃ૦ ૨૭૩)

૫ **હેમૂ વિક્રમાદિત્ય** :– તે શરૂઆતમાં **સેનપુરના** નવાબની સેનાનો **મોદી** હતો. તે ધીમે ધીમે આગળ વધીને છેવટે દિલ્હીની ગાદીએ બેઠો અને **બાદશાહ** બન્યો. તે ભારતનો છેલ્લો સાર્વભૌમ હિંદુ બાદશાહ હતો. (વિશેષ માટે જૂઓ પ્રક૦ ૪૪, દિલ્હીનો મોગલવંશ રાજકાળ ૭–૮)

૬ **દોશી હેમજી** :– આ૦ સોમજયસૂરિએ દો૦ હેમજી વગેરેના આગ્રહથી આ૦ જિનકીર્તિસૂરિની પરંપરાના પં૦ મહીસમુદ્ર ગણિ વગેરેને ઉપાધ્યાય બનાવ્યા હતા. (પ્રક૦ ૫૦, આ૦ જિનકીર્તિસૂરિ)

૭ **સં૦ હેમરાજ** :– તેમણે સં૦ ૧૬૫૭ના મહા માસમાં મારવાડથી શત્રુંજયતીર્થનો છ'રી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢ્યો હતો; જેમાં ૧૨૦૦ ગાડી, ૫૦૦ હાથી ૫૦૦ ઊંટ ૫૦૦ ઘોડા, ૭૦૦ પગપાળા સુભટો વગેરે સાથે હતા. તેણે શંખેશ્વરમાં ભ૦ **વિજયસેનસૂરિ** અને નવા આ૦ **વિજયદેવસૂરિને** વંદન કર્યું હતું (પ્રક૦ ૫૯)

૮ **નગરશેઠ હેમાભાઈ** :– તે અમદાવાદના નગરશેઠ શાંતિદાસ ઝવેરીના વંશના નગરશેઠ વખતચંદના પુત્ર હતા.

(વિશેષ માટે જૂઓ પ્રક૦ ૫૮, નગરશેઠ વંશ)

૯, **હેમરાજ** – તેણે કચ્છમાં જૈનોમાં એક નવો મત ચલાવ્યો હતો.

૧૦ **શેઠ હેમરાજ** :– તે કચ્છના **અંજિયા** ગામનો **નગરશેઠ** હતો. અને ત્યાંના બાર ગામના બારીધર **પીર બાવાનો** માનીતો કામદાર હતો. તે તપગચ્છનો આગેવાન જૈન હતો. તેણે ગુરુદેવ

શ્રી ચારિત્રવિજયજી (જૈન ગુરૂકુળના પ્રતિષ્ઠાપક) **મ૦**ના ઉપદેશથી સ૦ ૧૯૭૪મા સજોડે અગિયામા શીલવ્રત અગીકાર કર્યુ હતું ગુરુમહારાજના ઉપદેશથી અને તેમની પ્રેરણાથી અગિયાના ગાદીપતિ પીરબાવાએ તેમજ તેની જમાતે-પરિવારે માસ-મદિરાનો સર્વથા ત્યાગ કર્યો હતો શેઠ હેમરાજને ૧ મોનજી, ૨ ટોકરશી, નામે પુત્રો થયા, તેમને બીજો પૌત્ર-પરિવાર વિદ્યમાન છે　　(પ્રક૦ ૭૫)

૪૨. રાણો તેજસિહજી:- તેને **જયતલ્લદેવી** નામે રાણી હતી, અને **સમરસિંહ** નામે યુવરાજ હતો રાણા સમરસિંહે આ૦ જગચ્ચન્દ્રસૂરિના પટ્ટધર આ૦ **દેવેન્દ્રસૂરિ** તથા આ૦ જગચ્ચન્દ્રસૂરિના ઉપાધ્યાય દેવભદ્રગણિના શિષ્ય પ૦ **અજિતપ્રભ ગણિ**-અમિત સૂરિના ઉપદેશથી રાજ્યમા અમારિ પળાવી હતી.[1]

રાણા કુભાજીના ફરમાનથી સ્પષ્ટ જાણી શકાય છે કે, આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિનો મેવાડના રાણાઓ ઉપર મોટો પ્રભાવ હતો, રાણી જયતલ્લદેવી અને મેવાડના નરકેશરી રાણા **સમરસિહે** આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિના ઉપદેશથી ચિત્તોડના કિલ્લામા "શામળીયા પાર્શ્વનાથનુ જૈનમદિર" બધાવ્યુ હતુ[2]

૪૩ રાણો સમરસિહ:- સ૦ ૧૩૫૬ તે જૈનધર્મી રાજા હતો અને તેની રાણી પણ જૈનધર્મ પાળતી હતી

૪૪ રાણો ભુવનસિહ, ૪૫ જયસિહ, ૪૬ લક્ષ્મીસિહ - મૃત્યુ સં૦ ૧૩૬૦, ૪૭ અજયસિહ, ૪૮ ભ્રાતા અરિસિહ-મૃત્યુ સં૦ ૧૩૬૦, ૪૯ **રાણો હમીરસિહ**, ૫૦ ખેતસિહ, ૫૧ રાણો લાખાજી (લક્ષરાજ)

---

૧ અમિતસૂરિ-તે ઉપા૦ દેવભદ્રગણિના શિષ્ય પ૦ અજિતપ્રભગણિ છે તેઓ સં૦ ૧૨૯૨ મા વીજાપુરમા ચોમાસુ હતા

(—જૂઓ પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૯)

૨ રા૦ બા૦ ગૌરીશકર ઓઝા લખે છે કે, तेजसिंह की रानी जयतल्ल देवीने, जो समरसिंह की माता थी, चित्तोड पर श्याम पार्श्वनाथजी का मदिर बनवाया ।　　—राजपूतानेका इतिहास पृ० ४७३

૫૨. **રાણો મોકલસિંહ** :—રાજગચ્છના આ૦ **પ્રદ્યુમ્નસિંહસૂરિ** તથા તર્કપંચાનન **આ૦ અભયદેવસૂરિએ** ચિત્તોડની રાજસભામાં દિગંબરવાદીને હરાવ્યો હતો, રાણા અલ્લટરાજે તેના સ્મારક તરીકે ચિત્તોડના કિલ્લામાં જૈન કીર્તિસ્તંભ બંધાવ્યો હતો, રાણા **મોકલસિંહે** સં૦ ૧૪૮૫માં અમદાવાદના **અહમ્મદશાહ** સુલતાનના માનીતા **સંઘપતિ ગુણરાજ** પાસે તે કીર્તિસ્તંભનો **જીર્ણોદ્ધાર** કરાવ્યો અને તેની જ પાસે "ભ૦ મહાવીર સ્વામીનું દેરાસર" બંધાવ્યું હતું આ કીર્તિસ્તંભ તથા જિનાલય આજે પણ ત્યાં વિદ્યમાન છે

(રૉયલ એશિઆટિક સોસાયટી જર્નલ પુ૦ ૩૩મું ઇ સ. ૧૯૦૮ પ્રક૦ ૩૪ પૃ૦ ૫૮૯, ૬૦૪, પ્ર૦ ૩૫, પૃ૦ ૧૭ તથા પ્ર૦ ૪૫ – સં૦ વિશલશાહનો વંશ, પ્રક૦ ૫૦, આ૦ સોમસુંદરસૂરિ.)

૫૨. **રાણો સંગ** :— આ રાણો અને ચિત્તોડના દોશી તોલાશાહ બંને મિત્રો હતા. વૃદ્ધતપાગચ્છના (૫૮) ભ૦ **ધર્મરત્નસૂરિ** અને રણથંભોરના મંત્રી ધનરાજ વગેરે છ'રી પાળતા યાત્રાસંઘ સાથે આબૂ વગેરેની યાત્રા કરી ચિત્તોડ પધાર્યા ત્યારે રાણા સંગે આ સંઘનું મોટું સ્વાગત અને સંમાન કર્યું હતું (પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૨૦,) (પ્રક૦ ૪૫ અભયસિંહ પોરવાડનો વંશ)

૫૩ **રાણો કુંભોજી** – તેણે રાણકપુર વસાવ્યું, અને સં૦ ૧૪૯૬માં રાણકપુરમાં સંઘપતિ ધરણાશાહ પોરવાડે બંધાવેલા ત્રૈલોક્ય જિન પ્રાસાદમાં પાષાણના બે સ્થંભો ઊભા કરાવ્યા, જે આજે એવા સ્વરૂપમાં વિદ્યમાન છે

રાણો કુંભોજી આ૦ **સોમસુંદરસૂરિ**, આ૦ કમલકલશસૂરિ, આ૦ સોમજયસૂરિ વગેરેનો ભક્ત હતો. રાણા મોકલજી તથા રાણા કુંભાજીનું સં૦ **૧૪૭૧નું ફરમાન** શિશોદિયા વંશના જૈનધર્મના પ્રેમનું પ્રતીક છે (પ્ર૦ ૪૪ પૃ૦ ૩૦) રાણો કુંભોજી સં૦ ૧૫૦૩ માં મરણ પામ્યો.

૫૪ **રાણો રાયમલજી** :— તે રાણા કુંભાજીનો પૌત્ર હતો. તેણે

"દેવકુલપાટણ"ને વિકસાવ્યુ હતું. દેવકુલપાટણમાં આજે મોટા **૪ જિનપ્રાસાદો છે.**

રાણો રાયમલજી સ૦ ૧૫૭૫મા મરણ પામ્યો

૫૫ રાણો સંગ્રામસિંહ

૫૬ રાણો રત્નસિંહ :- આ રાણાના સમયમા ચિત્તોડમા દો૦ તોલાશાહ, **સં૦ કર્માશાહ** વગેરે થયા હતા સ૦ **કર્માશાહે** સ૦ ૧૫૮૭ ના વૈશાખ વદિ ૬ના રોજ શત્રુંજયતીર્થનો ૧૬મો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો. (પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૨૦-૨૨, પ્રક૦ ૩૫ પૃ૦ ૨૦૨)

૫૭ રાણો વિક્રમજિત

૫૮ રાણો ઉદયસિંહ :- તેણે આશરે સ૦ ૧૬૨૫માં **ઉદયપુર** વસાવી ત્યા **રાજગાદી** સ્થાપી હતી

૫૯. રાણો પ્રતાપસિંહ :- તે હિંદુપત (વટ) રાખનાર ટેકીલો રાજપૂત કેસરી રાણો હતો તે જગદ્ગુરુ આ હીરવિજયસૂરિ તથા તેમના શિષ્યોને બહુ માનતો હતો, તેણે સ૦ ૧૬૪૩-૪૪મા ચામુડેરીથી આચાર્યશ્રીને ચિત્તોડ અને ઉદયપુર પધારવા મેવાતના **મસુદુ** ગામે નિમંત્રણ પત્ર લખી મોકલ્યો હતો તે પત્ર આ પ્રમાણે છે-

स्वस्ति श्रीमसुदं[1] महाशुभस्थाने सरव औपमालाएक भट्टारक महाराजश्री हीरविजेसूरिजी चरणकमलायणे स्वस्तश्री **वजेकटक चांवडेरा** (चामुडेरी) डेरा सुथाने महाराजाधिराज श्रीराणा **प्रतापसिंघजी** ली० पगे लागणो वचसी, अठारा समाचार भला है, आपरा सदा भला छाईजे, आप **वडा हे, पूजणीक** हे, सदा करपा राखे, जीसु ससह (श्रेष्ठ) रखावेगा, अप्र आपरो **पत्र** अणादनाम्हे आया नहीं सो करपा कर लगावेगा । श्री वडा हजुररी वगत पदारवो हुवो जीमें अठासु पाछा पदारता पातसा अकब्रजीने जेनावादम्हें ग्रानरा (ज्ञानरा) प्रतिबोद दीदो, जीरो चमत्कार मोटो बताया जीवह(हिं)सा छरकली (चिडीया) तथा नामपंषेरु (पक्षी) वे तीसो माफ कराई, जीरो मोटो उपगार कीदो सो श्रीजैनरा ध्रममें आप असाहीज अ(उ)दोतकारी अवार कीसे (समय) देखता आप जु, फेर वे न्हीं आवी

पूरब हींदसस्थान अगवद गुजरात मुदा चार (४) दसा म्हे धरमरो मडो अ(उ)दोतकार दम्वाणो, जठा पछ आपरो पदारणो हुवो न्ही सो कारण कांही वगा पधारसी आगमु पटाप्रधाना कारणरा दस्तुर माफक आप्रे हे जी माफक तोल मुरजाद सामो आवो सा करगा श्रीमहा हजुररी वगत आप्री मुरजाद सामो आयारो कसर पडी सुणी सो काम कारण छेडे मूल रही वेगा, जीगे अदेसो न्ही लाणगा, आगमु श्रीहेमाआचारजीन श्री राजम्हे मान्या है जीरो पटो कर देवाणो जि माफक अगे पगरा भटारख गादीप्र आवगा तो पग माफक मान्या जावगा श्रीहेमाचारजी पेहां श्रीवड गच्छरा भटारखजीन वडा कारणमुं श्रीराजम्हे मान्या जि माफक आपन आपरा पगरा गादी प्रपाट हवी तपगच्छरान मान्या जावेगारी "सुवाये देसम्हे आप्रे गच्छरो देवरो त्था उपासरो वेगा, जीरो मुरजाद श्रीराजमु वा दुजा गच्छरा भटारख आवगा सो रापेगा," श्रीसमरणप्यान देवजात्रा जठ आद करावसी मूलसी न्ही न वेगा पदारसी, प्रधानगी पचोल्ही गोरो समत १६३५ ग वर्प आसोज सु० ५ गुरुवार।

(રાજપૂતાનેકે જૈન વીર, પૃ ૩૯-૩૪૦)
(શ્રી તપાગચ્છ શ્રમણવંશ વૃક્ષ પૃ. ૬૬)

શેઠ ભામાશાહ -

જેણે રાણા પ્રતાપસિંહને આફતના સમયે મોટી મદદ કરી હતી. રાણાએ તેને રાજ્યનો ઉપકારક માની 'પોતાની ગાદીના રાણાઓને રાજ્યાભિષેક સમયે તિલક કરવાનો હક ભામાશાહના વંશજોને આપ્યો હતો' ઉદેપુરની ગાદીએ આવનારા રાણાઓએ આ મર્યાદા બરાબર પાલન કરી છે. તે સં. માં મરણ પામ્યો.

શેઠ ભામાશાહે સં૦ ૧૬૪૩ના મહા સુદિ ૧૩ના રોજ કેશરિયાજી (ધુલેવા)નો જીર્ણોદ્ધાર કરાવી, ૬૮ જગ્યા પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

સં૦ ૧૬૪૫(૧૬૫૨) થી સં૦ ૧૬૫૩ના મહા સુદિ ૧૫ સુધી આસામાં જૈનતીર્થોની યાત્રા કરી ૬૯ લાખ રૂપિયા ખરચ્યા. સર્વ

૧ મમક નામ મેવાનમાં હતું તેનું સંસ્કૃત નામ મામકમ છે
જૈન સા. સ. ઇ. પૃ. ૧૪ ૯૫ ૧૫૩

તીર્થસ્થાનોમા લહાણી કરી તપાગચ્છની પોષાળના ભટ્ટારક શ્રી વિજયદાનસૂરિના પહેલા પટ્ટધર **શ્રી વિજય રાજેંદ્રસૂરિને** સોનેરી શાહીથી લખાવેલાં આગમસૂત્રો વહોરાવ્યા. (પ્રક૦ ૫૭, તપારત્નપટ્ટાવલિ)
(અમારો જૈન તીર્થોનો ઇતિહાસ, પૃ૦ ૩૭૭)

૬૦ **રાણો અમરસિંહ :-** મૃત્યુ સં૦ ૧૭૭૭ તપાગચ્છના વિજયદેવસૂરિ સંઘના (૬૩) ભ૦ **શ્રી વિજયરત્નસૂરિના** ઉપદેશથી રાણા અમરસિંહે સં૦ ૧૭૭૭ના મહા સુદિ ૬ના રોજ પજુસણ માટે અહિંસાનો **અમરપટો** લખાવ્યો, હિંસાના અત્યાચારો બંધ કરાવ્યા (પ્રક૦ ૫૭ પ્ર૦ ૫૮)

૬૧ **રાણો કર્ણસિંહ :-** તે ભ૦ વિજયદેવસૂરિનો ભક્ત હતો.

૬૨ **રાણો જગતસિંહ :-**

उदयपुरके महाराणा जगतसिंहजीने आचार्य विजयदेवसूरि तथा आ० विजयसिंहसूरिके उपदेशसे प्रतिवर्ष पोष सुदि १० को वरकाणा (गोडवाड) तीर्थ पर होनेवाले मेलेमें आगतुक यात्रियों परसे टेक्ष लेना रोक दिया था, और सदैवके लीए इस आज्ञाको एक शिला पर खोदवा कर मंदिरके दरवाजेके आगे लगवा दिया था. जो कि अभी तक मौजूद है। राणा जगतसिंहके प्रधान झाला कल्याणसिंहके निमत्रण पर उक्त आचार्यने उदयपुरमें चातुर्मास किया। चातुर्मास समाप्त होनेके वक्त एक रात दलबादल महलमें विश्राम किया, तब महाराणा जगतसिंहजी नमस्कार करनेको गये और आचार्यके उपदेशसे निम्न लिखित चार बाते स्वीकार करी कि—

(क) उदयपुरके पीछोला सरोवर और उदयसागरमें मछलियोंको कोई न पकडे।
(ख) राज्याभिषेकवाले दिन जीवहिंसा बन्द।
(ग) जन्ममास और भाद्रमासमे जीवहिंसा बन्द।
(घ) मचींददुर्ग पर राणा कुम्भा द्वारा बनवाये गये जैन चैत्यालयका पुनरुद्धार।

(—અયોધ્યાપ્રસાદ ગોયલીય, રાજપૂતાનેકે જૈન વીર પૃ૦ ૩૪૬)
(તપગચ્છ શ્રમણવૃક્ષ પૃ૦ ૬૩)

૬૩ રાણો રાજસિંહ—શેઠ તેજરાજ —

સંઘવી તેજરાજ વીશા ઓસવાલ **સીસોદિયા** ગોત્રનો સરૂપર્યા વંશનો જૈન હતો. તે વંશમાં અનુક્રમે ૧ તેજરાજ, ૨ ગજરાજ ૩ રાજૂરાજ, ૪ **દયાળશાહ** અને ૫ શામળદાસ થયા. **સં૦ દયાળશાહને** (૧) ઉદાજી, (૨) દુદાજી અને (૩) દેવાજી વગેરે બીજા ત્રણ ભાઈઓ હતા. સં૦ દયાળશાહ રાણા રાજસિંહનો દીવાન હતો.

દયાલગઢ—કાંકરોલી ગામ અને રાજસાગર તળાવની વચ્ચે એક પહાડી ઉપર **સં૦ દયાળશાહે** એક કરોડ રૂપિયા ખરચી "બાવન દેરીઓવાળો નવ માળનો એક મોટો **જિનપ્રાસાદ**" બંધાવ્યો, તેમાં જિન પ્રતિષ્ઠા કરવાની બાકી હતી, જે દૂરથી એક વિશાળ કિલ્લા જેવો દેખાવ આપતો હતો, બાદશાહ **ઔરંગઝેબ** (વિ૦ સં૦ ૧૭૧૫ થી ૧૭૬૩) ધર્માંધતાથી કે આ રાણો આ કિલ્લાના બળે સ્વતંત્ર થતા અમારી આજ્ઞામાં રહેશે નહીં એ ડરથી આ જિન પ્રાસાદને તોડી નાખવા સં૦ ૧૭૩૦માં કિલ્લા ઉપર ચડી આવ્યો.

દિવાન **દયાળશાહ** રાણા તરફથી બાદશાહ સામે લડ્યો અને તેણે બાદશાહને જિનાલય તો માત્ર બે માળનું છે, કેવળ શિખર જ ઊંચું છે વગેરે સમજાવી આ જિનપ્રાસાદની રક્ષા કરી હતી, આમ છતાં **રાજસિંહ રાણો** તેમાં જિન પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરવાની રજા આપતો નહોતો એવામાં એક નોંધપાત્ર પ્રસંગ બન્યો.

રાજસાગર તળાવની પાળ બંધાતી ન હતી પાળ તૈયાર થાય, પાણીનો ધસારો આવે ને પાળ તૂટી જાય. દીવાન દયાળશાહની પત્ની **પાટપદે** ધર્માત્મા અને સતી હતી. તેણે રાણાના કહેવાથી એ પાળનો પાયો નાખ્યો અને જોતજોતામાં પાળ બંધાઈ ગઈ, જે ચોમાસાના પાણી વખતે પણ તૂટી નહોતી.

રાણાએ તેના બદલામાં દિવાનની પત્ની પાટમદેની વિનતિથી ફરીવાર ચતુર્મુખ જિનપ્રાસાદ તૈયાર કરી, તેમાં પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરવાની રજા આપી.

દીવાન **દયાળશાહે** મહારાણા **રાજસિંહના** રાજ્યમાં વિ૦ સં૦ ૧૭૩૨ના વૈશાખ સુદિ ૭ ને ગુરુવારના રોજ વિજયગચ્છના ભ૦ **વિનયસાગરસૂરિના** હાથે આ જિનપ્રાસાદની તથા ઘણી જિન-પ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. મૂળનાયકની પ્રતિમાની ગાદી ઉપર ઉપરના આશયનો પ્રતિમા લેખ છે.[1]

પરિણામે ભવ્ય કારીગરીવાળો **ચૌમુખ જિનપ્રાસાદ** તૈયાર થયો અને કિલ્લાની નીચે તળેટીમાં મોટી ધર્મશાળા બની.

આ સ્થાન **જૈનયાત્રાસ્થળ** જેવું ગણાય છે. સૌ જૈન યાત્રિકો મેવાડની યાત્રા કરે ત્યારે દયાળશાહના કિલ્લાની પણ યાત્રા કરે છે.

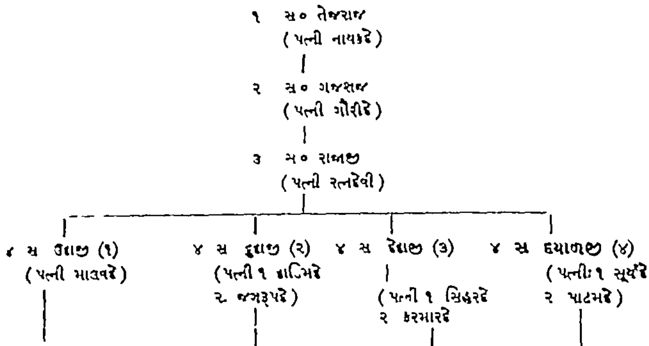
(જૈન સત્ય પ્રકાશ, ક્ર૦ ૧૦, પૃ૦ ૩૧૮-૩૧૯)
(ઉદેપુરના જૈનમંદિરો)

---

૧ વડોદરા પાસેના **છાણી** ગામના જૈન મંદિરમાં "ભ૦ આદીશ્વરની મોટી જિનપ્રતિમા" છે, તેની સં૦ ૧૭૩૨ ના વૈશાખ સુદિ ૭ ને ગુરુવારના રોજ પુષ્ય નક્ષત્રમાં અમૃતસિદ્ધિ યોગમાં રાજસાગરના કાંઠે અંજનશલાકા થઈ હતી.

(—શ્રી જિનવિજયજીનો, પ્રાચીન જૈન લેખસંગ્રહ, ભા૦ ૨, લેખાંક: ૫૪૦)

દયાળશાહે આ પ્રતિષ્ઠા કરાવી ત્યારે ત્યાં સાંડેરક ગચ્છના ભ૦ દેવસુંદરસૂરિ પણ હાજર હતા.


સંઘવી તેજરાજની વંશાવળી
જ્ઞાતિ–વીશા ઓશવાલ, ગોત્ર–શિશોદિયા, વંશ–સરૂપર્યા, ધર્મ–જૈન
૧ સં૦ તેજરાજ
(પત્ની નાયકદે)
૨ સં૦ ગજરાજ
(પત્ની ગૌરીદે)
૩ સં૦ રાજાજી
(પત્ની રત્નદેવી)
૪ સં ઉદાજી (૧)
(પત્ની માલવદે)
૪ સં દુદાજી (૨)
(પત્ની ૧ હાંસિદે
૨ જસરૂપદે)
૪ સં દેદાજી (૩)
(પત્ની ૧ સિણરદે
૨ કરમારદે
૪ સં દયાળજી (૪)
(પત્ની ૧ સૂર્યદે
૨ પાટમદે)

પ. સુંદરદાસ	પ. સ. સિંહજી	પ. સ બાપૂજી	પ. સુરતાનજી	પ સાવલદાસ
(પત્ની	(પત્ની ૧. સાહિબદે	(પત્ની ૧ પાટમદે	(પત્ની સુણારમદે	(પત્ની મૃગાદે)
૧ સૌભાગ્યદે	૨ સુહાગદે)	૨. બહુરંગદે	સં. ૧૭૩૨)	
૨. અમૃતદે	|	સ ૧૭૩૨)		
સ. ૧૭૩૨)	સાહિબદેનો પુત્ર			
	૬ ઋષભદાસ			
	સ. ૧૭૩૨			

(છાણી ગામના જિનાલયમાં વિરાજમાન ભ૦ આદીશ્વરની મોટી જિનપ્રતિમાના **પ્રતિમાલેખ**ના આધારે.)

નગરસ્થાપના :–

આહડનગર – ઉદયપુરથી લગભગ એક માઈલ દૂર અને ઉદયપુર સ્ટેશન જતા વચ્ચે **આહડ** નામે શહેર આવેલ છે જે ઇતિહાસ પ્રસિદ્ધ મેવાડનું જુનુ પાટનગર છે, **અહીં** રાણા અલ્લટરાજે સાંડેરકગચ્છના આ૦ યશોભદ્રસૂરિના હાથે ભ૦ પાર્શ્વનાથનું જિનાલય બનાવી તેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી.

અહીં ચાર –૪ જિનાલયો વિદ્યમાન છે અહિંના બાવન જિનાલય મંદિરો આપ મેળે બતાવી આપે છે કે–તે મંદિરો ઘણા પ્રાચીન છે મહારાણા ઉદયસિંહજીએ વિ૦ સં૦ ૧૬૨૫ લગભગમાં ઉદયપુર વસાવી, ત્યાં પોતાની રાજધાની સ્થાપન કરી હતી તે પછી આહડ શહેરની જાહોજલાલી ઓસરી હોય લાગે છે

(શાસન દીપક પૂ૦ મુનિ મહારાજ શ્રી વિદ્યાવિજયજી મ૦નો લેખ 'ઉદયપુરના જૈનમંદિરો.' જૈન સત્યપ્રકાશ પુ૦ ૧ અંક ૧૦ પૃ૦ ૩૧૮–૩૧૯)

આહડના **શેઠ હેમચંદે** રાણા જૈત્રસિંહના મહામાત્ય જગત્સિંહના સમયે સમસ્ત જૈનસિદ્ધાન્ત લખાવ્યા હતા. આમાના ઘણા આગમો અત્યારે ખંભાતના શાન્તિનાથ જૈન ગ્રંથભંડારમા વિદ્યમાન છે

(પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૩૧)

વિજાપુર – વિજયચંદ્ર પરમારના નામ ઉપર સં૦ ૧૨૫૯મા વિજાપુર વસ્યું હતું આ ગામ નાણાણે । પાસે છે

(જૂઓ પ્ર૦ ૪૫ ચંદ્રસિંહવંશ)

ગુજરાતના વીજાપુરનો પરિચય (જૂઓ પ્રક૦ ૪૫)

રાણો ભીમસિંહ :–

મેવાડના રાણા ભીમસિંહે પં૦ દીપવિજયને કવિનું બિરૂદ આપ્યું હતું (પ્રક૦ ૫૮ વિજ્યાનંદસૂરિ પરંપરા)

દિલ્હીના બાદશાહો

સૂચના :– દિલ્હીની ગાદીએ થયેલા ઘણા બાદશાહો જૈનાચાર્યોના ત્યાગ અને તપથી પ્રભાવિત હતા તેથી અમો જરૂરી નોંધ સાથે તેઓની અહીં ટૂંકી તાલિકા આપીએ છીએ,

ભારત સ્વતંત્ર થયો છે. પણ દેશનેતાઓમા અગ્રેજી સસ્કૃતિની અસર છે આથી અગ્રેજી ભાષા અને ઇસ્વીસનની મમતા ઘટી નથી.” “વિદ્યાર્થીઓના પાઠય–ઇતિહાસમા ઇસ્વીસનના પાઠ શિખવાડાય છે” આવા ભારતીઓની સગવડતા માટે અમે અહીં બાદશાહોની નામાવલીમા ઇસ્વીસન બતાવ્યો છે. ઇસ્વીસનમા ૫૬ કે ૫૭ ઉમેરવાથી વિક્રમ સવત્ આવે છે. **જૈનપ્રબંધકારોએ** ગૂજરાતના **બાદશાહો** માટે વિશેષ ઘટનાઓમા “વિક્રમ સવત્” બતાવ્યો છે.

મહમ્મદ કાસીમ :– તેણે સ૦ ૭૧૧ માં સિધ ઉપર સવારી કરી હતી.

૧ **મહમદ ગિઝની :–** (ઇ૦ સ૦ ૧૦૦૧ થી ૧૦૩૦)

તેણે હિંદુસ્તાન ઉપર ૧૧ સવારી કરી હતી. તેણે સ૦ ૧૦૭૧મા ભિન્નમાલ અને **સાચોર** ભાગ્યા છેલ્લી સવારીમા ઇ સ ૧૦૨૪ (વિ૦ સ૦ ૧૦૮૦)મા “સોમનાથનુ મદિર તથા ત્યાનુ શિવલિગ” તોડયા તે “મધુપ્રમેહની વ્યાધિ”થી ૬૩ વર્ષની ઉમરે તા૦ ૩૦–૪–૧૦૩૦મા મરણ પામ્યો.

૨ **મસાઉદ :–** (ઇ૦ સ૦ ૧૦૩૦ થી ૧૦૪૦)

ડો૦ **કનિગહામ** લખે છે કે, શ્રાવસ્તીમા મહારાજા **મયૂરધ્વજનો જૈન રાજવંશ** હતો તેના વશમા પાચમો મહારાજા **સુહિલધ્વજ** થયો તે ઇ. સ ૧૦૦૦ (વિ૦ સ૦ ૧૦૫૭ થી ૧૦૮૭)મા વિદ્યમાન હતો, તે મહમ્મદ ગિઝનીનો સમકાલીન હતો. તેણે મહમ્મદ ગિઝનીના સિપાહસાલાર, સૈયદસાલાર **મસાઉદગાજીને** અગણિત સેના સાથે **કટીલ્લી** નદીના કાઠે હરાવ્યો.

(આર્કિયોલોજિકલ સર્વે ઑફ્ ઇંડિયા વૉ૦ ૧૧મું તથા ઇતિ૦ પ્રક૦ ૩૪, પૃ૦ ૫૯૯)

૩ **મૌદુદ :–** (ઇ૦ સ૦ ૧૦૪૧ થી ૧૦૪૯)

૪. સુલતાન **બહેરામ :–** (ઈ૦ સ૦ ૧૧૪૯ થી ૧૧૫૨)

૫ **શાહબુદ્દીન ઘોરી–** (ઈ૦ સ૦ ૧૧૫૭ થી ૧૨૭૬)

તેણે ભારત ઉપર ત્રણ વાર સવારી કરી હતી વિ૦ સ૦

૧૨૩૪ (હીં૦ સ૦ ૫૭૪, સને ૧૧૭૮)મા શાહબુદીન મહમ્મદ ઘોરીએ ગિઝનીથી મુલતાનના રસ્તે થઈ સીધા ગૂજરાત ઉપર હુમલો કર્યો હતો. આબૂની ખીણમા કાયદ્રા પાસે ગિઝનીની સેના અને ગૂજરાતની સેના સામ સામે મળ્યા. મહામાત્ય **વસ્તુપાલની** બુદ્ધિ, **ધારાવર્ષદેવ**, પરમાર રાજા કેલ્હણદેવ વગેરેની બહાદુરીથી અને કુદરતની અનુકૂળતાથી ઘોરી હારીને નાસ્યો ગયો. (પ્રક૦ ૭૫ પૃ૦ ૧૩૭)

માનવતા :— આ વખતે ઘોરીની માનવતાનો સુંદર પરિચય મળે છે વિ૦ સ૦ ૧૨૩૪ લગભગમા ગીઝનીમા એક ધનાઢ્ય વેપારી રહેતો હતો. એની પાસે એટલી બધી મિલ્કત હતી કે યુદ્ધનું બધું જ નુકસાન તેની એકલાની પાસેથી વસૂલ થઈ શકે આથી શાહબુદ્દીનના કેટલાએક દરબારીઓએ બાદશાહને કહ્યું કે, "આ વેપારીને લૂટી લો, જેથી યુદ્ધનું બધું નુકસાન ભરપાઈ થઈ શકે" પરંતુ શાહબુદ્દીને એમ કરવાની ના પાડી અને જવાબ આપ્યો કે "જો હું પરદેશી વેપારીઓને આ રીતે લૂટી લઉં તો મારા રાજ્યમા વેપાર કરવાને કોણ આવશે?' આ ઉત્તર સાભળી દરબારીઓ મૌન બની ગયા.

(—જામે ઉલહિકાયત, પ્રો૦ જે૦ સાંડેસરાનું વસ્તુપાલનું વિદ્યા મડળ અને બીજા લેખો' પૃ૦ ૧૧૦ ૧૧૧)

તે પછી દિલ્હીના છઠ્ઠા બાદશાહ કુતબુદ્દીન **ઐબક** સ૦ ૧૨૫૪ (હી. સ૦ ૫૯૩ સને ૧૧૯૭)મા ગૂજરાત ઉપર ચડી આવ્યો તેણે આબૂના ઘાટમા પરમાર ધારાવર્ષદેવ તથા ગૂજરાતની સેનાને જીતી લીધી. તે પાટણ આવ્યો અને ત્યા તેણે પોતાની સત્તા જમાવી. આ યુદ્ધમા સેનાપતિ **જીવન** માર્યો ગયો હતો. પણ કુતબુદ્દીન ઐબક શાહબુદ્દીન ગિઝનીના હુકમથી પાછો દિલ્હી ચાલ્યો ગયો.

(—તજઉલમ આસીર, તબકાત ઈ નાસીરી, પૃ૦ ૫૨૦-૫૨૧, ઇતિ૦ પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૧૪૦)

ઘોરીએ સ૦ ૧૨૪૯ (સને ૧૧૯૩)મા પૃથ્વીરાજ ચૌહાણને મારી દિલ્હી અને ચિત્તોડ જીતી લીધા. તે ઐબકને દિલ્હીમા રાખી ગિઝની પાછો ચાલ્યો ગયો. (પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૧૭૩)

૬ કુતબુદ્દીન ઐબક :– (ઈ૦ સ૦ ૧૨૦૬ થી ૧૨૧૦)

તેણે સને ૧૨૧૪મા કનોજ અને કાશી જીતીને લૂટયા. ત્યાના હિદુ મદિરોને તોડયા, પ્રતિમાઓ ખડિત કરી ભારતનો આ "પહેલો મુસલમાન સુલતાન" હતો આજ સમયે **બખ્ત્યાર ખિલજીએ** સને ૧૨૦૨મા લખનૌમા સ્વતત્ર ગાદી સ્થાપન કરી

કુતબુદ્દીન ઐબક **ગુલામવશનો** હતો તે સને ૧૨૫૪ મા ચદ્રાવતી નગરીને ભાગી, પાલનપુર તોડીને ગૂજરાત પાટણ આવ્યો પણ ગિઝનીથી ઘોરીનો દિલ્હી પાછા જવાનો હુકમ આવતા કુતબુદ્દીન ઐબક પાટણ છોડી પાછો દિલ્હી ચાલ્યો ગયો

૭ શમસુદ્દીન અલ્તમશ :– (ઈ૦ સ૦ ૧૨૧૦ થી ૧૨૩૫)

તે ભણેલો, રૂપાળો અને પરાક્રમી હતો બા ઐબકનો જમાઈ હતો અને બદાઉન પ્રાતનો **સૂબો** હતો તેણે સને ૧૨૨૬મા માંડવગઢ, ગ્વાલિયર અને ઉજ્જૈન જીતી લીધા ત્યાના હિદુ મદિરોનો નાશ કર્યો તેણે સને ૧૨૨૯મા દિલ્હીમા પોતાની **ગાદી** સ્થાપન કરી. તે બગદાદના ખલિફા પાસેથી વકીલો મારફત બાદશાહી પોશાક મેળવી ભારતનો **સ્વતત્ર સુલતાન** બન્યો

મોગલોએ આ સુલતાનના સમયે ભારતમા પ્રવેશ કર્યો હતો. આ અલ્તમશને **પ્રેમકળા** નામે બેગમ હતી, તે તેને ઘણી વહાલી હતી આ બેગમ નાગોરના **પૂનડ શ્રેષ્ઠીને "ધર્મબધુ"** માનતી હતી. આ પૂનડ ધનાઢય જૈન હતો તે જૈનોમા સઘપતિ તરીકે પણ ખ્યાતિ પામ્યો હતો તે સ૦ ૧૨૭૩ થી ૧૨૮૬મા બાદશાહના ફરમાનથી છ'રી પાળતો યાત્રાસઘ લઈને શત્રુજયતીર્થમા ગયો હતો આ સમયે ગૂજરાતના રાજાઓને દિલ્હીનો બાદશાહ તેમના પ્રદેશ ઉપર ચડી આવશે " એવો ભય હતો "

દિલ્હી–પાટણ મૈત્રી :—

મહામાત્ય વસ્તુપાલે એનો ઉપાય વિચારી રાખ્યો તે બાદશાહની માતા સાથે દિલ્હી ગયો અને બાદશાહ સાથે **મૈત્રી** કરી, તેની પાસેથી એવુ અભય વચન લઈ આવ્યો કે, "હવે અમે ગૂજરાત

ઉપર ચડાઈ કરીશું નહીં ' એટલે મહામાત્યે આ પ્રકારે દિલ્હીનું અભય વચન મેળવી ગૂજરાતને **ભયરહિત** બનાવ્યું

બાદશાહ સને ૧૨૩૫-૩૬ મા મરણ પામ્યો તેની બીજી બેગમ **રુકનુદ્દીન** નાલાયક હતી, તેથી દરબારીઓએ તેની નાનીવી રૂપાળી દીકરી **શાહજાદી રજિયાને** ગાદી આપી રજિયા બેગમ વ્યવહારકુશળ હતી. તે પુરુષના વેશમા રહેતી હતી.

૮ **સુલતાના રજિયાનુદ્દીન**– (ઈ૦ સ૦ ૧૨૩૬ થી ૧૨૩૯)

તે બાદશાહ અસ્તમશની પુત્રી હતી. બહાદુર હોવાથી દરબારીઓએ તેને ગાદીએ બેસાડી હતી. તે પ્રથમ હબસીના પ્રેમમા પડી અને પછી સરદાર આલ્તુનિયાને પરણી બેઠી. તુર્કોને 'સ્ત્રી રાજ્ય કરે" તે પસંદ નહોતું તેથી તુર્કોએ રજિયા બેગમ તથા સરદાર અલ્તુનિયાને મારી નાખ્યા.

૯ **મોઈઝુદ્દીન બહેરામ**:– (ઈ૦ સ૦ ૧૨૩૯ થી ૧૨૪૧)

તે રજિયા બેગમનો ભાઈ હતો તેણે મોગલોને લાહોરથી ભગાડ્યા હતા આબૂથીમાલીનો વંશજ (૪) ધરણપાલ તેનો મંત્રી હતો (પ્ર૦ ૪૫)

૧૦ **અલ્લાઉદ્દીન મસાઉદ** – (ઈ૦ સ૦ ૧૨૪૨ થી ૧૨૪૬)

તે વિલાસી હતો તેથી કાકા નાસીરૂદ્દીને તેને ગાદીભ્રષ્ટ કર્યો.

૧૧ **નાસીરૂદ્દીન મહમ્મદ**:– (ઈ૦ સ૦ ૧૨૪૬ થી ૧૨૬૬)

તે શમશુદીન અસ્તમશનો પુત્ર હતો તે સારો અને ખતમહેનતુ હતો. **એકપત્નીવ્રતવાળો** હતો.

૧૨ **ગયાસુદ્દીન બલ્બન** – (ઈ૦ સ૦ ૧૨૬૬ થી ૧૨૮૩)

તે ન્યાયી અને ન્યાયી હતો. તેણે રાજ્યભરમા **દારૂ પીવાનો નિષેધ** કર્યો હતો.

૧૩ **કૈકુબાદ**– (ઈ૦સ૦ ૧૨૮૩ થી ૧૨૮૮)

૧૪ **જલાલુદ્દીન ખિલજી** – (ઈ૦ સ૦ ૧૨૮૯ થી ૧૨૯૫)

તે સાત્વિક વૃત્તિનો દયાળુ, માયાળુ, સમજુ ધીર, ચતુર અને પરાક્રમી હતો 'તેણે મોગલોને કન્યા આપી,' પોતાના ધર્મ તરફ

ખેંચીને **મુસલમાનધર્મી** બનાવ્યા તે વિદ્વાનો, કવિઓ અને ગવૈયાનો પ્રેમી હતો.

૧૫ અલ્લાઉદ્દીન ખિલજી :- (ઈ૦ સ૦ ૧૨૯૮થી ૧૩૧૬—૨૧)

તે **વિલાસી**, ક્રોધી, નિર્દય, નિષ્ઠુર, **જુલ્મી**, દૃઢ નિશ્ચયી અને **પરાક્રમી** હતો. તે દુષ્ટ અમલદારોને દંડ દેતો તેણે એકજ દિવસમા "ત્રીશ–ચાલીશ હજાર નવા મુસલમાન બનેલા **મોગલોને કાપી** નાખ્યા," આથી તે **ખૂની** કહેવાયો છે તેણે **પદ્મિની** રાણીને મેળવવા માટે ચિત્તોડ પર હલ્લો કરી સને ૧૩૦૪મા **રાણા** ભીમસિંહને માર્યો અલ્લાઉદ્દીન ખિલજીએ યોગના ચમત્કારોથી ખુશ થઈ રૂણાગામમા **સિંહડરાણા** મારફત વડગચ્છના આ૦ **વજ્રસેનસૂરિ** (સ૦ ૧૩૫૪)ને હાર તથા ઘણા ફરમાનો મોકલી આપ્યા (પ્રક૦ ૪૧ પૃ૦ ૫૯૨) આભૂ સોનગરા શ્રીમાલીનો વંશજ નેણો તેનો મોટો પ્રધાન હતો અલાવદ્દીને તેના પૌત્ર પદમને માંડવગઢનો અને મલેક-કાફૂરને માળવાનો સુબો નીમ્યો (પ્રક૦ ૪૫) તેણે સને ૧૨૯૭ (સ૦ ૧૩૫૪)મા ભાઈ **અલફખાન** અને વજીર **નુસરતખાનને** મોકલીને ગૂજરાત જીતી લીધુ રાણી કમલાને પોતાની **બીબી** બનાવી તેણે "પાટણ, ખંભાત, સોમનાથ તોડચા અને લૂટચા" રણથંભોર, દેવગઢ, કર્ણાટક જીતી લીધા તેને ગુજરાતથી આવેલ **મલેક ખુશરૂ** કાફર ઉપર બહુ વિશ્વાસ હતો, તેથી તે તેના હાથે સને ૧૩૧૬મા વિષપ્રયોગથી માર્યો ગયો

૧૬ મુબારક ખિલજી :- (ઈ૦ સ૦ ૧૩૧૬ થી ૧૩૨૦)

તે વ્યસની હતો દેવલદેવીને પરણ્યો હતો અને કસબણોનો ભડવો બની ભટકતો હતો તેણે ગૂજરાતનો પરિયાય ઢેડ, જે મુસલમાન બન્યો હતો અને જેણે **મલેક ખુશરૂ** નામ ધારણ કર્યું હતું તેને પોતાનો વઝીર બનાવ્યો હતો એ વઝીરે **ગૂજરાતને બધી રીતે** સુખી બનાવ્યો હતો

૧૭ નાસિરૂદ્દીન :- (ઈ૦ સ૦ ૧૩૨૦ થી ૧૩૨૧)

મલેક ખુશરૂ પોતાનુ નાસિરૂદ્દીન નામ રાખી બાદશાહ બન્યો.

તેણે ખિલજી વંશનો મૂળમાંથી નાશ કર્યો અને તે સૂબેદાર ગ્યાસુદ્દીનના હાથે માર્યો ગયો.

૧૮

૧૯ ગ્યાસુદ્દીન તુઘલખ :– (ઇ૦ સ૦ ૧૩૨૧ થી ૧૩૨૬)

તે પંજાબનો નૂબેદાર હતો તેનું નામ **ગાજીબેગ** હતું તે ખુશરૂને મારીને બાદશાહ બન્યો. તેણે રાજવ્યવસ્થા કરી કિલ્લો સુધાર્યો.

૨૦ મહમ્મદ તુઘલખ :– (ઇ૦ સ૦ ૧૩૨૬ થી ૧૩૫૧)

તેનું મૂળ નામ **ઉલુઘબેગ** હતું તે **કવિ, લેખક**, વક્તા ગણિત પ્રેમી, ન્યાયશાસ્ત્રનો અભ્યાસી અને **ધર્મનિષ્ઠ** હતો. **શરાબ પીતો નહોતો**. અપરાધી પ્રત્યે ક્રૂર હતો. તે મનમોજી અને ઉતાવળિયો હતો. તેણે સોનાના બદલે **તાંબાનું નાણું** ચલાવ્યું પરિણામે તીજોરીનું તળિયું દેખાયું તેણે **દેવગઢને** "પાટનગર" બનાવવા મહેનત કરી તેથી દિલ્હી ઉજડ થયું સૈનિકો દેવગઢ જતા ખુવાર થયા. આવા નિર્ણયથી ઘણું નુકસાન થયું આ કારણે લેખકો તેને **ગાંડો સુલતાન** કહે છે અને ૧૩૪૦માં દિલ્હી નગર ૧૦ માઈલ લાંબુ હતું.

તેણે પોતાના રાજ્યમાં **શિકારની મનાઈ** કરી હતી તે પોતાના મુસ્લિમ ધર્મમાં દઢ અને સ્થિર હતો. વિદ્વાનો અને કવિઓને સન્માન આપતો. તે ૨૭ વર્ષનું રાજ્ય ભોગવી ઠઠ્ઠામાં મરણ પામ્યો.

આ સમયે આ૦ જિનપ્રભસૂરિ (સં૦ ૧૩૪૧ થી   ) થયા હતા. બાદશાહ તેમનો ભક્ત બન્યો હતો. તેમના ઉપદેશથી બાદશાહે જ્યાં ત્યાં એકઠાવેલી જિનપ્રતિમાઓ તેમને પાછી આપી હતી. બાદશાહે **કન્યાણી** નગરના ભ૦ મહાવીરની પ્રતિમાની પૂજા માટે બે **ગામ** આપ્યાં હતાં.

(—જૂઓ, પ્રક૦ ૪૦, પૃ૦ ૪૬૪ થી ૪૬૮)

બાદશાહ મહમ્મુદે વડગચ્છના મોગા કવિ આ૦ **ગુણભદ્રસૂરિના** એક શ્લોકથી ખુશ થઈ તેમના ચરણમાં ૧૦૦૦ સોનામહોરની થેલી ધરી દીધી હતી. આચાર્યશ્રીએ તે ધન લીધું નહીં પણ ઉપદેશ આપી વિશેષ ધર્મપ્રેમી બનાવ્યો. (પ્રક૦ ૪૧ પૃ૦ ૫૭૭) બાદશાહ આ૦ **મદનસૂરિ** અને આ૦ **મહેન્દ્રસૂરિ** (સં૦ ૧૪૩૫)ને

પણ બહુ માનતો હતો. (પ્રક૦ ૪૧ પૃ૦ ૫૮૨)

૨૧. ફિરોજશાહ તુઘલખ :–(ઇ૦ સ૦ ૧૩૫૨ થી ૧૩૮૮)

તે મહમ્મુદનો પિતરાઈ ભાઈ હતો, **ફિરોજશાહે** સને ૧૩૫૧મા બનારસની ઉત્તરે ગોમતી નદીના કાઠે રાઠનગઢ નામે ગામ વસાવ્યુ, જેનુ બીજુ નામ **જોનપુર** છે (પ્રક૦ ૪૪ મોગલ વંશ ૬+૮) તેણે વઝીર મકબુલની પ્રેરણાથી જનહિતના ઘણા કાર્યો કર્યા

તે **ભટ્ટી રાજપૂત** કન્યાનો પુત્ર હતો વિદ્વાન, પ્રજાપ્રેમી, દયાળુ અને **સ્વાશ્રયી** હતો. તે દાગીના પણ પહેરતો નહીં તે **ચુસ્ત મુસલમાન** હતો છતા કોઈ હિંદુ પ્રત્યે તેણે જુલમ ગુજાર્યો નથી. આમ છતાં તે બ્રાહ્મણો પ્રત્યે બહુ કડક રીતે વર્તતો હતો તેણે એક "આખ્યાનકાર બ્રાહ્મણને તેના ગ્રંથ સાથે લાકડાની ચિતા ઉપર બેસાડી બાળી નાખ્યો હતો" તે ૯૦ વર્ષની ઉંમરે સને ૧૩૮૮મા મરણ પામ્યો

તે ભરૂચના મોટા જ્યોતિષી આ૦ **મદનસૂરિને** બહુ માનતો હતો, ફિરોજશાહના **રાજજ્યોતિષી મહલની** વિનતિથી આ૦ **મહેંદ્રસૂરિએ** સ૦ ૧૪૩૫મા 'યત્રરાજ' બનાવ્યો (પ્રક૦ ૪૧ પૃ૦ ૫૮૨) બાદશાહે **શેઠ મહણસિંહને** ત્યા રહેલા મલધારગચ્છના આ૦ **રાજશેખર** (સ૦ ૧૪૦૫)નો ખૂબ સત્કાર કર્યો હતો (પ્રક૦ ૩૮ પૃ૦ ૩૩૭) બાદશાહ ફિરોજશાહ વડગચ્છના આ૦ ગુણભદ્રના પટ્ટધર **આ૦ મુનિભદ્ર** (સ૦ ૧૪૧૦)ને બહુ માનતો હતો બાદશાહ ફિરોજશાહે સ૦૧૪૦૭મા વડગચ્છના આ૦ **રત્નશેખરનો** ઉપદેશ સાભળી તેમનો મોટો સત્કાર કર્યો. (પ્રક૦ ૪૧, પૃ૦ ૫૯૩)

માનવતા :– આ૦ **સોમતિલકસૂરિ** (સ્વ૦ સ૦ ૧૪૨૪)નો ભક્ત દુસાધ્યવશનો **જગતસિંહ** ઓશવાલ કરોડપતિ હતો તે દેવગિરિ (દોલતાબાદ)મા રહેતો હતો તેને **મહણસિંહ** નામે પુત્ર હતો, જે છ દર્શનનો જ્ઞાતા અને **મોટો સત્યવાદી** હતો. તે દિલ્હીમાં જઈને વસ્યો એ સમયે કોઈ ચાડિયાએ દિલ્હીના બાદશાહ ફિરોજશાહના કાન ભભેર્યા કે, "શેઠ મહણસિંહ પચાસ લાખનો આસામી છે, તેને શિક્ષા કરી તિજોરી તર કરો."

બાદશાહે મહણસિંહને રાજસભામાં બોલાવી, તેના ધનનો આંકડો માગ્યો. મહણસિંહે બીજે દિવસે આવીને રાજસભામાં જણાવ્યું કે, "જહાંપનાહ! મારી પાસે ૮૪ લાખનું જૂનું નાણું છે" સૌ કોઈને એમ લાગ્યું કે આ શેઠ આટલો મોટો ધનવાન છે તો જરૂર દંડાશે. બાદશાહે જોયું કે, શેઠ સાચા બોલો છે, તેણે ધન ચાલ્યું જશે એવો ડર રાખ્યા વિના જ પોતાની મૂડી જાહેર કરી છે તેથી તે ખરેખર ધન્યવાદને પાત્ર છે મારા રાજ્યમાં આવા સાચાબોલા શેઠ રહે છે એ મારે માટે ગૌરવની વાત છે બાદશાહ એટલો બધો ખુશ થયો કે, તેણે રાજ્યભંડારમાંથી ૧૬ લાખનું નાણું મંગાવી મહણસિંહને આપ્યું. બાદશાહે જણાવ્યું કે આ તારી સચ્ચાઈનું ઇનામ છે હું મારા રાજ્યના સત્યવાદી પુરુષને ક્રોડપતિ તરીકે જોવા ઇચ્છું છું કે મારા રાજ્યમાં આવા સત્યવાદીઓ ક્રોડપતિઓ પણ છે

બાદશાહે તેને પોતાની હવેલી ઉપર કોટિધ્વજ ફરકાવવા હુકમ કર્યો એટલું જ નહીં પણ બાદશાહે પોતે તેના ઘરે જઈ પોતાના હાથે તેની હવેલી ઉપર કોટિધ્વજ ફરકાવ્યો, એ સમયે મહણસિંહના ધર્મગુરુ તથા પરિવારના માણસો ત્યાં આવ્યા હતા બાદશાહે એ ધર્મગુરુઓનું બહુમાન કર્યું, પરિવારનો સત્કાર કર્યો અને શેઠ મહણસિંહને કોટિધ્વજની પદવી આપી

(પ્રક૦ ૪૫, દુસાધ્ય વંશ બીજો)

૨૨. ગ્યાસુદ્દીન તુઘલખ – ( )
તે ફિરોજશાહનો પૌત્ર હતો

૨૩ અબૂબકર – (
તે ફિરોજશાહનો બીજો પુત્ર હતો.

૨૪ મહમ્મદ તુઘલખ – (ઈ૦ સ૦ ૧૩૮૦ થી ૧૩૯૪)
તે ફિરોજશાહ તુઘલખનો ત્રીજો પુત્ર હતો.

૨૫. હુમાયુન સિકંદર – (ઈ૦ સ૦ ૧૩૯૪ થી ૧૩૯૪)
તે મહમ્મદ તુઘલખનો પુત્ર હતો, તેનું એકાએક મરણ થયું.

૨૬ મહમ્મદ તુઘલખ – (ઈ૦ સ૦ ૧૩૯૪ થી ૧૩૯૮)

તેનુ મૂળ નામ **જોના** હતું. તેણે સને ૧૩૯૪ મા **શઠનગઢને જોનપુર** નામ આપ્યુ અને ત્યાં ખાજા જહાનને મોકલ્યો ખાજા-જહાને ત્યાં જોનપુરનુ સ્વતત્ર "શર્કી રાજ્ય" સ્થાપન કર્યું આ સમયે ઘણા દેશો સ્વતંત્ર થયા તે ગૂજરાતથી પાછો આવ્યો અને સને ૧૪૧૧માં મરણ પામ્યો

૨૭ **તૈમૂરલંગ** (સૈયદ વંશ) – (ઇ૦ સ૦ ૧૩૯૮ થી ૧૪૦૫)

તે ૩૫ જેટલા યુદ્ધમાં લડયો પગે લગડો હતો સને ૧૩૯૮ના માર્ચ મહિનામા સમરકદથી ભારત ઉપર ચડી આવ્યો તે તા ૧૭–૧૨–૧૩૯૮ના દિવસે મહમ્મદ તુઘલખને જીતી લઈ દિલ્હીનો **બાદશાહ બન્યો** અને તા ૧–૧–૧૩૯૯ના દિવસે પાછો ચાલ્યો ગયો. સને ૧૪૦૫માં તેને તાવ આવવાથી તે મરણ પામ્યો. તે પછી બે મહિના સુધી દિલ્હીનો અકસ્માત્ વિવિધ રીતે **વિનાશ** થતો રહ્યો.

૨૮. દોલતખાન – (ઇ૦ સ૦ ૧૪૦૫ થી ૧૪૧૬)

૨૯. ખીજરખાન – (ઇ૦ સ૦ ૧૪૧૬ થી ૧૪૨૭)

૩૦. મુબારક – (ઇ૦ સ૦ ૧૪૨૭ થી ૧૪૩૫)

તે તેના પ્રધાનના હાથે માર્યો ગયો

૩૧ મહમ્મદ – (ઇ૦ સ૦ ૧૪૩૫ થી ૧૪૪૫)

તે વિષયી હતો આથી બહલોલ લોદી દિલ્હી દબાવી બેઠો

૩૨ **બહલોલ લોદી** :– (ઇ૦ સ૦ ૧૪૫૦ થી ૧૪૮૮)

તેણે સોનીની રૂપાલી **કન્યાને** બેગમ બનાવી.

૩૩. સિકંદરલોદી – (ઇ૦ સ૦ ૧૪૮૮ થી ૧૫૦૭)

તેણે ૩ વર્ષ સુધી ખરતરગચ્છના (૫૪) **આ૦ જિનહંસસૂરિ** (૧૫૫૬ થી ૧૫૮૨) વગેરેને ધોલપુરની કેદમા પૂર્યા હતા

(પ્રક૦ ૪૦ પૃ૦ ૪૭૯)

૩૪ ઇબ્રાહીમ લોદી – (ઇ૦ સ૦ ૧૫૦૭ થી તા ૨૧–૪–૧૫૨૬)

તે તા ૨૧–૪–૧૫૨૬ના દિવસે પાણીપતના મેદાનમા યુદ્ધ કરતા **બાબરના** હાથે માર્યો ગયો

મોગલ વંશ—રાજ્યકાળ

૧ અમીર તૈમૂર કેરાન
૨ મીરજા શાહ
૩ સુલતાન મહમ્મદ
૪ સુલતાન અબુસઈદ – આ૦ હેમવિમલસૂરિ (સં૦ ૧૫૪૮ થી ૧૫૮૩)એ તેમને ઉપદેશ આપ્યો હતો. (પ્રક૦ ૫૫)
૫ ઉમરશેખ
૬ બાદશાહ બાબર –

તે તૈમૂર લંગનો પાંચમી પેઢીએ વંશજ હતો. તેનો સને ૧૪૮૨માં જન્મ થયો. તેણે સને ૧૫૨૬માં મોગલ-રાજ્યની સ્થાપના કરી અને દુનિયામાં અપયશ મેળવી ૪૮ વર્ષની ઉંમરે સને ૧૫૩૦માં મરણ પામ્યો.

તપાગચ્છના (૫૫) આ૦ હેમવિમલસૂરિની શિષ્યપરંપરાના મહો૦ સહજકુશલગણિના ઉપદેશથી બાદશાહ બાબરે જજિયાવેરો માફ કર્યો હતો. જેમકે—

> જાકો મહિમા જગતમેં, કો કરી સકે સરાહિ
> તજિયો જેજિયા તા વચન, સાહિ બબ્બર સાહિ—૨૯
> (—આ૦ કુંઅરકુશલકૃત લખપતમંજરી પ્રશસ્તિ)
> (પ્રક૦ ૫૫ મહો૦ હાનર્ષિગણિનો વાચકવંશ)

૭ બાદશાહ હુમાયુ –

તે બાદશાહ બાબરનો પુત્ર હતો. દિલ્હીની ગાદીએ બેઠા પછી તેના રાજ્યકાળમાં ભારતમાં જુદા જુદા સ્થળોએ બળવા જાગ્યા. પરિણામે તે દિલ્હીની ગાદીએ શાંતિથી બેસી શક્યો નહીં. તે ભારતના બાદશાહોમાં એક કમનસીબ બાદશાહ મનાય છે. તૈમૂરલંગની છઠ્ઠી પેઢીનો વંશજ હતો.

શેરશાહે સને ૧૫૩૯માં કનોજની લડાઈમાં બાદશાહ હુમાયુને હરાવ્યો. ભાગી ગયો અને શેરશાહ દિલ્હીની ગાદીનો માલિક બની બેઠો.

બાદશાહ હુમાયુ સને ૧૫૫૫મા ફરી ચડી આવ્યો અને તે દિલ્હી તેમજ આગરાનો કબજો લઈ બાદશાહ બન્યો બાદશાહ હુમાયુ તા. ૨૪-૧-૧૫૫૬મા મરણ પામ્યો ત્યારે તેનો શાહજાદો નામે **અકબર** પંજાબ તરફ હતો. તે હુમાયુની પછી દિલ્હીનો બાદશાહ મનાયો અને તરાદી બેગખાન દિલ્હીનો હાકેમ બની બાદશાહ અકબર વતી દિલ્હીનુ રાજ્ય ચલાવવા લાગ્યો.

બા૦ **હુમાયુ :-** તે વિ સં૦ ૧૫૯૨મા ગુજરાતમા આવ્યો. હતો. દીવના ફીરંગીઓએ ગુજરાતના **બા૦ બહાદૂરને** સં૦ ૧૫૯૩મા દરિયામા દગાથી માર્યો

કવિ **ઋષભદાસે** "ભરત બાહુબલિરાસ"મા **ખંભાતનાં** ઘણા નામો બતાવ્યા છે. અને ખંભાતની પ્રખ્યાત વસ્તુઓની પ્રશંસા કરી છે તથા બાહુબલીરાસમા "બા૦ હુમાયુના ગુજરાત ઉપરના હુમલાની ઘટના" વર્ણવી છે તેના આધારે ગુજરાતના વિખ્યાત સાક્ષર રત્ન **બલવંતરાય** કલ્યાણરાય ઠાકોર "હુમાયુની ગુજરાત પરની ચઢાઈનો નવો ઇતિહાસ" આ પ્રમાણે આપે છે

કવિ ઋષભદાસના "હીરવિજયસૂરિરાસ"માથી મળતી એક બીજી "ઐતિહાસીક વિગત" અહીં જ આપુ છુ

સાહસી ભૈરવ દાનજી :- હુમાયુ પાતશાહની ગુજરાત સોરઠની ચડાઈને લગતી એ હકીકત **હૃદયદ્રાવક** છે એ ચડાઈ દરમિયાન (મારવાડ, ગુજરાત, સોરઠના) લાખો **બાન** બાધીને ગુલામગિરીમા જ્યા વેચી શકાય ત્યા વેચી નાખવાને માટે ઉત્તર દિશામા તગડયા અને તેમાંથી "નવ લાખ" (ઘણી મોટી સંખ્યાના બાન) એક જણને આપ્યા જાઓ, આટલા "ખુરાસાન"મા વેચીને જે ઉપજે તે નાણુ લઈ આવો હુમાયુના દરબારમા **ભૈરવશા (ભેરોદાનજી)** નામે **શ્રાવક** હશે **આ૦ હીરવિજયના** અનેકાનેક ધનાઢ્ય શિષ્યોમાનો એક તે "પરધાન" જેવા કોઈ અધિકાર ઉપર પણ હશે, એમ જણાય છે કદાચ (મોગલ સલ્તનતના જાણીતા બધારણ પ્રમાણે) **અલવરનો** તે વખતનો માડવિયો શેઠ જ એ ભૈરવશા હશે. આ બાનોને કુદરતી

રીતે જ એવી તો એકાગ્રજીએ રાખવામાં આવતા કે તેમાંથી રોજ સંખ્યાબંધ મરી પણ જતા "અલવરમાં એક સ્હવારે હુમાયુએ કૈ નિમિત્તે ભૈરવશાને પોતાની **મહોર છાપ** સોંપી. તુરત એ ઉદાર અને છાવીના મજબૂત શ્રાવકે તેનો લાભ લઈ ને પાતશાહી ફરમાન લખી, ઉપર મહોર છાપ વગેરે તમામ યથાયોગ્ય સંપૂર્ણતા ઉપજાવીને તે ફરમાન પેલા **ખોજા મકીમ**ના હાથમાં ધરી દીધું."

તે ફરમાન દેખાડયું ત્યાહિરે, ખોજ મકીમ બેઠો છે જ્યાહિ રે ૮
કરી તસલીમ ને ઊભો થાય રે, મસ્તક મૂકી હાથે સાય રે
ઊભો રહીને વાંચે ત્યાહિ રે, નામ હુમાયુંનું લિખિયું માહિ રે.. ૯
મકીમ ! કહ્યા તુમ મેરા દીજે રે, નવ લખ બાંદ ભૈરવકું દીજે રે
અજર મત કરે તુમ ઇસ ઠોરિ રે, દીઠી ઉપરિ અજમુખી મોહોરો રે ૧૦
મકીમ મુકે ભૈરવને આવે રે, તિહા વાણીયો જીવ મલાવે રે
કાઢ્યા બાંદ તિહા સૌ રાતિ રે, જાઓ જાતા ન રહિસ્યો વાટિ રે ૧૧
ઘોટિક પચસે ધરથી આવ્યા રે, આવ્યા તેહને કરથી જાણ્યા રે
મુકી નારીઓ બંધન કાપી રે, વસ્ત્રે બાંધી મોહોરો તે આપી રે ૧૨
(વિજયહીરસૂરિરાસ આ૦ ૫ પૃ૦ ૨૨૭ થી ૨૮૦)

બસ હુમાયુ સુધીના મુસ્લિમ સમયની એક સિદ્ધા રેખા જોઈ લીધી હવે હુમાયુ પછીના મુઘલ સમયની ઉજ્જ્વલ બાજુ જોઈએ. અને તેમ કરવા માટે આપણે મૂલ વિષયને પાછા વળગીએ ઋષભદાસ ગૃહસ્થ રહીને પણ કવિ થવા પામ્યા તેનું બીજું કારણ સમજવા પ્રયત્ન કરીએ. હિંદના ઇતિહાસમાં અને આખી દુનિયાના રાજાઓના વર્ગમાં અકબરનું સ્થાન કેટલું તો ઉંચુ છે તેની નિર્મલ બુદ્ધિના ઇતિહાસકોએ પણ હજી યથાયોગ્ય તુલના કરી નથી સદ્ગત વિન્સેન્ટ સ્મિથ, મોરલૅન્ડ આદિ આ ઝમાનાના ઇતિહાસકોની શોધકવૃત્તિએ હવે અકબરના સમયની એટલી તો વિગતો નવેસરથી ભેગી કરી ગોઠવીને નવા પ્રકાશમાં આણી છે કે આપણે હવે એ મહાનુભાવનો દુનિયાના મોટામાં મોટા રાજાને ટક્કર મારે એવો પ્રભાવ જોઈ શકીએ એમ છે અહીં આ વિષય ઉપર લખાણ છે—

અપ્રસ્તુત અને પૂરતા લબાણ વિના આવો વિષય ઠીક મડાય પણ નહિ એટલે એટલુ જ કહીશ કે

"शिवाजी न होत तो सुनत होत सबकी"

એ ઉક્તિ કવિપણાની અતિશયોક્તિ માગે છે

અકબર ન હોત તો સુનત હોત સબકી–એ જ હિંદના ઇતિહાસમાં સુદ્રઢતર **સત્ય** છે સાડા ત્રણ સૈકાના ત્રાસથી અને કેરથી છેક ખળભળી ઉઠેલા અને મરવા પડેલા **ઉત્તર હિંદને** અકબરની ઉદાર રાજનીતિએ ધારણ આપી નવું લોહી અને નવું વીર્ય ઉપજાવવા જેટલો સમય આપ્યો અને સમાજ પોતાની સસ્કૃતિને પાછી ખીલવી શકે એવા બીજ પણ છુટે હાથે એણે વેર્યા

અકબર જન્મથી જ સાચી **ધાર્મિક વૃત્તિ** લઈને જન્મ્યો હતો ધર્મજિજ્ઞાસા એના ચિત્તત્રની ઉડામા ઉંડી **પ્યાસ** હતી સજોગોએ એને રાજા અને રાજાધિરાજ એ ઝમાનાનો મોટામાં મોટો સમ્રાટ્ બનાવ્યો તો આ ધર્મપિપાસા છીપાવવાને કોઈ એકેન્દ્રિય સાધુ કરે એવા પ્રયત્નો કોઈ મહારાજા પોતાની બધી સત્તા વગ અને લક્ષ્મી વાપરીને કરી શકે તે પ્રકારે આ **રાજર્ષિએ** પોતાની વય અને સત્તાના મધ્યાન્હમા વર્ષો લગી કર્યા મુસ્લિમસઘની ઘોર ઝનૂનને પણ આ નીડર મર્દે લેખવી જ નહીં

રાજા એટલે લોકપાલ, કાલ કારણ બની નવો પ્રજાને સુખદ બલપ્રદ કાળ ઉપજાવવા મથે, તે "રાજા પદને સાર્થક બનાવનાર" **રાજા** એ હિંદુ સસ્કૃતિની નમૂનેદાર રાજા માટેની ભાવનાને એણે સાચા ઉમળકાથી વધાવી લીધી અને હિંદુ મુસ્લિમના ઉંડા વિરોધોને કાળે કરીને શમાવી શકે, એવી રાજનીતિ જ એણે ઉદાર અદ્વિતીય દક્ષતાથી સર્જી આ પ્રયસો દરમિયાન એક વખત એના જેવામાં એક **મોટો વરઘોડો** આવ્યો એની વિલક્ષણતા ઉપરથી અકબરે પૂછપરછ કરી, અને એને કહેવામા આવ્યુ કે "એ વરઘોડો આગ્રાના **જૈન સઘે** ચપા નામે શ્રાવિકાને માન આપવાને કહાડયો હતો, કેમકે ચપાએ **છમાસી ઉપવાસનું વિરલ પુણ્ય તપ** કર્યું હતું

"લાગટ છ માસ લગી માણસ અન્ન વગર રહી શકે" એ અકબરને સંભવિત લાગ્યું નહી તેણે એ બાઈને પરતા માન સાથે પણ પૂરા બંદોબસ્તથી એક માસ રાખી અને "તે વચન પ્રમાણે જ વર્તે છે" એમ તેની ખાતરી થતા, તથા આ પ્રસંગ દરમિયાન જિન ધર્મના સિદ્ધાન્તો મન્તવ્યો શંતરીવાજો આદિ વિશે પણ તેના સાંભળવામા આવતા અકબર જેવી વૃત્તિવાળા માણસને તો એક નવા સ્વતંત્ર અને વિશાલોદાર જ્ઞાન સ્થાન અને અનુભવ સંચયની ભાળ મળી જૈન ધર્મના તે સમયે ઉત્તમોત્તમ ગુરુ કોણ હતા તે શોધી કહાડવા અકબરને વાર લગી નહી, અને આ પ્રમાણે અકબરનો હીરવિજય સૂરિ અને તેજસ્વી જિનભક્તો સાથેનો સમાગમ આરંભાયો.

(આનંદ કાવ્ય મહોદધિ મૌક્તિક ૮ મુ સંઘવી ઋષભદાસકવિકૃત કુમારપાલરાજાનો રાસ. રા રા બલવંતરાય કલ્યાણરાય ઠાકોર કૃત પ્રવેશક પા. ૧૦ થી ૧૪)

બાદશાહ વિક્રમાદિત્ય હેમૂ :–

દિલ્હીનો ૨૪મો બાદશાહ મહમ્મદ તઘલખ (ઇ० સ० ૧૩૯૪ થી ૧૩૯૮) હતો ત્યારે ખાનજહાને જોનપુરમા **શર્કી વંશના** રાજ્યની સ્થાપના કરી[1] (સને ૧૩૯૪ થી ૧૪૯૩ સુધી)

---

૧ જોનપુરનો શર્કી રાજવંશ – (ઇ સ ૧૩૯૪ થી ૧૪૯૩)

બનારસથી ઉત્તરમાં આશરે ૩૫ માઈલ દૂર ગોમતી નદીના કિનારે જોનપુર નામે શહેર વિદ્યમાન છે

દિલ્હીના બાદશાહ ફિરોજશાહ તઘલખે સને ૧૩૫૧માં રાઠનગરના સ્થાને એક નવું શહેર વસાવ્યું તેનું બાદશાહનુ નામ જોન હતું આથી પ્રાચીન નામ રાઠનગરને જોનપુર નામ આપ્યુ અને તેણે જ ખ્વાજા જહાનને સને ૧૩૯૪માં મલેક ઉસશરકી 'નો ખિતાબ આપી જોનપુરમાં સૂબેદાર તરીકે નીમ્યો. ખ્વાજા જહાન પોતાનુ મુબારક શર્કી નામ રાખી જોનપુરનો સ્વતંત્ર બાદશાહ બની બેઠો. તેનાથી શર્કી વંશ ચાલ્યો તે આ પ્રમાણે—

પહેલો બાદશાહ મુબારક શર્કી—તે સને ૧૪ ૧માં મરણ પામ્યો.

તે પછી ઇબ્રાહીમ શર્કી – મૃત્યુ સને ૧૪૪

મા મહમુદ શર્કી – મૃત્યુ સને ૧૪૫૭

હેમૂ મોગલ વંશનો કે મુસલમાન નહોતો પણ મોગલ યુગનો હિંદુ બાદશાહ હતો. અસલમાં તે જોનપુરનો વતની **જૈન વેપારી** હતો કોઈ કોઈ લેખક તેને રેવાડીનો અથવા બંગાલનો વતની માને છે.

બા૦ અહમ્મદશાહ શર્કી

બા૦ મહમ્મદશાહ શર્કી

બા૦ **હુસેનશાહ શર્કી** :– તે સને ૧૪૭૭મા સિકંદર લોદીના હાથે માર્યો ગયો

એ રીતે શર્કીરાજવંશ સને ૧૪૯૩મા સમાપ્ત થયો

(–જૂઓ વિક્રમાદિત્ય હેમૂ માટે 'સૂરીશ્વર અને સમ્રાટ,' પૃ૦ ૪૭, ૪૮, ૩૨૫ થી ૩૮૭)

જોનપુર :– આ શહેર કાશીથી ૩૪ માઇલ દૂર છે શહેરનુ પુરાણુ નામ **જૈનપુરી** હતું અહીં એક વાર જૈન ધર્મનુ પૂરેપૂરુ જોર હતુ ત્યારે ગોમતી નદીના કિનારે અનેક જૈન મંદિરો હતા અહીં ખોદકામ કરતાં અનેક જૈન મૂર્તિઓ નીકળે છે આમાની ઘણીખરી મૂર્તિઓ **કાશી**ના જૈન મંદિરમા વિદ્યમાન છે

અહીં એક વિશાળ **મસ્જિદ** છે, જે ૧૦૮ દેરીઓવાળુ વિશાળ જૈન મંદિર હતુ સંભવત બાદશાહ ઔરંગઝેબ (સં૦ ૧૭૧૫ થી ૧૭૬૩)ના સમયે તેના સૂબાના હાથે એ ગગનચુંબી જૈન મંદિરને મસ્જિદ બનાવવામા આવી મોગલ જમાનામા તેઓએ આ મંદિરના સ્વરૂપનો નાશ કરી તેમા ફેરફાર કરીને મસ્જિદના રૂપમા ફેરવી નાખ્યું બહારના ભાગમાં ઘણે ઠેકાણે વધુ પડતા સુધારા વધારા પણ કર્યા હતા પરંતુ અંદરના ભાગમા જિનમંદિરનો ઘાટ સાફ સાફ દેખાય છે અંદર એક મોટુ ભોંયરુ છે, જેમા અનેક ખંડિત–અખંડિત **જૈન મૂર્તિઓ** છે મંદિરનો ઘાટ અને શિલ્પકામ હેરત પમાડે એવુ છે લગભગ ત્રણ માળનુ જિનમંદિર હશે એવી કલ્પના થાય છે અમે એક–બે મુસલમાનોને પૂછ્યુ કે, 'આ સ્થાને પહેલા શુ હતું ?' તેમણે કહ્યુ : 'યહ એક બડા જૈનિયોકા મંદિર થા બાદશાહને ઉસે તુડવા કર મસ્જિદ બનવા દી હૈ' અમે એક–બે બ્રાહ્મણ પંડિતોને પૂછ્યુ કે, 'અહીં પહેલાં શુ હતું ?' તેમણે કહ્યું. 'આ શહેરનુ નામ પહેલા જૈનપુરી હતું, તેમાથી જૈનાબાદ, જેનાબાદ અને આખરે **જોનપુર** થયું છે'

આ પ્રાંતમા આવુ વિશાળ મંદિર આ એક જ હતુ આગરાથી લઈને ઠેઠ કલકત્તા સુધીમાં આવુ બીજુ વિશાળ મંદિર અમારા જોવામા આવ્યું

૯ ત્યારે જોનપુરમાં શર્કી વંશનું રાજ્ય (સને ૧૩૯૪ થી ૧૪૮૩) હતું.

પરિચય :— પ્રો૦ આઝાદ હેમૂનો પરિચય આપતાં જણાવે છે કે, તે ગલીકૂચીમાં રહેતો હતો. પણ ભાગ્ય ચમકતાં ફોજના બજારમાં આવ્યો અને લશ્કરી મોદી બન્યો. તે વ્યવસ્થાશક્તિવાળો અને યુક્તિથી કામ લેનાર સાહસી યુદ્ધવીર હતો. તે સૌની સાથે હળી મળીને રહેતો હતો, તેથી તે લોકપ્રિય બન્યો. ધીમે ધીમે તે પહેલાં ચોધરી, પછી કોટવાલ અને પછી તે ફોજદાર બન્યો. તે ઇમાનદાર હતો. પોતાના માલિક અને સૌના ભલામાં તે રાજી હતો. છેવટે તે બાદશાહ મહમ્મુદ આદિલશાહનો પ્રેમપાત્ર (મહેતો) બન્યો. તે અમીરો અને ઉમરાવોનાં કામ કરાવી દેતો, આથી બાદશાહનો પ્યારો અને સૌથી વડો દીવાન બન્યો. તેની ભાવના હવી

નથી. અહીં હજારો જૈનોની વસ્તી હતી, આજે અહીં એક પણ જૈનનું ઘર નથી.

આજથી ૩ વર્ષ પહેલાંના વિદ્વાન જૈન સાધુ યાત્રી પોતાની તીર્થમાળામાં જોનપુર માટે આ પ્રમાણે લખે છે—

> અનુક્રમે જઉણપુરી આવીયા, જિનપૂજા ભાવના ભાવીયઈ
> દોઈ દેહરે પ્રતિમા વિખ્યાત પૂજી ભાવઈ એક સો સાત.
>
> (—તીર્થમાળા પૃ ૩૧)

આ જઉણપુર એ જ આજનું જોનપુર છે. એ સમયમાં અહીં બે જિનમંદિરો હતાં અને તેમાં ૧૦૭ જિનમૂર્તિઓ વિદ્યમાન હતી.

(—જુઓ અમારો જૈનતીર્થનો ઇતિહાસ પૃ૦ ૫૬ ૬૨)

મહો૦ નયવિજય ગણિ તથા મહો૦ યશોવિજય ગણિવર વિ૦ સં૦ ૧૭ ૫માં જોનપુરમાં પધાર્યા હતા.

બાદશાહ ઔરંગઝેબના જોનપુરના સૂબાએ જૈન ઉપાશ્રયને પોતાના તાબામાં લઈ ખાલસા કરી તેની મસ્જિદ બનાવી હતી. પરંતુ પં૦ ભીમવિજય ગણિવરે સં૦ ૧૭૩૧માં અજમેરમાં આ ઔરંગઝેબ પાસેથી ફરમાન મેળવી તે ઉપાશ્રયને પાછો મેળવી જૈન સંઘને સુપરત કર્યો હતો.

(જુઓ ચેલાઇ બાદશાહના ફરમાનો નોંધ ૨ મી)

દિગંબર જૈનોના તેરાપંથના પ્રતિષ્ઠાપક કવિવર બનારસીદાસ જૈન અસલમાં આ જોનપુરના જ શ્વેતાંબરીય ખરતરગચ્છના શ્રાવક હતા. તેણે સં૦ ૧૬૮ માં આગરામાં તેરાપંથ ચલાવ્યો. (પ્ર૦ ૧૪ પૃ ૩૨૮)

કે, 'મહમ્મદ આદિલને દિલ્હીનો બાદશાહ બનાવવો;' પણ મહમ્મદ આદિલ પઠાણો સાથેના યુદ્ધમાં માર્યો ગયો. આથી હેમૂ પોતે જ રાજા બની બેઠો.

તે **વાણિયો હતો.** છતાં પરાક્રમી, સાહસી અને ધીર હતો. માલિક પ્રત્યે **નિમકહલાલ** હતો. લોકોને ખુશ રાખતો. તે જાણતો હતો કે, "દિલ્હીનો બાદશાહ અકબર છે" છતાં તેને "પોતાને "દિલ્હીનો બાદશાહ બને" એવી મરજી થઈ, તે ચુનારા અને બંગાળના વિદ્રોહને શાંત કરી, દિલ્હી, આગરા તરફ ચાલ્યો. તે આગરાને કબજે કરી, દિલ્હી ઉપર ચડી આવ્યો.

પ્રસિદ્ધ ઇતિહાસકાર **બદાઉની** લખે છે કે, "આ સાલ, દિલ્હી, આગરાના પ્રદેશમા ભયકર દુકાળ હતો અનાજનો સર્વથા અભાવ હતો. મનુષ્યો ઝાડના પાંદડાં અને છાલ ખાતા હતા. પોતાનાં પશુઓને મારીને ખાતા હતા માણસોને મારી નાખી, તેનાં નાક, કાન કાપી ખાઈ જતા હતા"

એવા સમયમા હેમૂ સાહસથી આગળ વધ્યો તેણે દિલ્હીના હાકેમ તરાદી બેગખાન (તાર્દીબેગખાન)ને હરાવી, પજાબ તરફ નસાડી મૂક્યો અને **હેમૂ વિક્રમાદિત્ય દિલ્હીની ગાદીએ બેઠો અને બાદશાહ** બન્યો

એ સમયે બા૦ અકબર બહેરામખાનની દોરવણી મુજબ કાબૂલ જીતવાનો વિચાર માંડી વાળી, દિલ્હી, આગરા લેવા આ તરફ આવી રહ્યો હતો ત્યા તરાદી બેગખાન તેને રસ્તામા મળ્યો

બહેરામખાને તરાદી બેગખાન પાસેથી "હેમૂ દિલ્હી જીતી બાદશાહ બની બેઠો છે" એ વાત જાણી લીધી એ વાત સૌની જાણમા ન આવે એટલા માટે તરાદી બેગાખાનને કાવતરુ કરી મારી નખાવ્યો

યુદ્ધ:- અકબર સને ૧૫૫૬માં પાણીપતના કુરુક્ષેત્રમા આવ્યો. હેમૂ પણ ત્યા તેની સામે થયો મોગલસેના અને હેમૂ વચ્ચે યુદ્ધ ચાલ્યુ બહેરામખાને એક તીર મારી હેમૂને હાથીથી નીચે પાડચો.

હેમૂ ઘવાયો, હાર્યો અને અકબરનો જય થયો. અકબરના સ્વભાવ પ્રમાણે તે આવા વીરોને મારી નાખવા કરતાં પોતાના મિત્ર બનાવી લેવાનું પસંદ કરતો હતો. જો અકબર મોટી ઉંમરનો હોત તો તે હેમૂને જરૂર બચાવી લેત અને પોતાનો સાથીદાર બનાવી રાખત.

પ્રસિદ્ધ ઇતિહાસકાર બદાઉની તથા અબુલફજલ લખે છે કે, અકબરે આવા બહાદુર માનવી ઉપર પોતાની તલ્વાર ચલાવવાની ના પાડી, આથી બહેરામખાને પોતાની તલ્વાર વડે હેમૂ વિક્રમાદિત્યનું માથુ ઉડાવી દીધુ (—દરબારે અકબરી, સૂરીશ્વર અને સમ્રાટ્, પૃ૦ ૪૭, ૪૮,। ૩૨૫ થી ૩૨૭)

ઇતિહાસની સૌને યાદ અપાવે એવી ઘટના છે કે, "વિક્રમની બીજી સહસ્રાબ્દીમાં કેવળ મુસલમાન બાદશાહો જ થયા હતા પરંતુ તેઓની હરોળમાં તેઓની વચ્ચે દિલ્હીનો બાદશાહ બનનાર "આ એક જ હિંદુ વાણિયો હતો" જે છ મહિના સુધી દિલ્હીનો બાદશાહ રહ્યો હતો."

ઇતિહાસના વિદ્વાનો આ ઘટનાને "હીલી હાળે. ચાસને હણાવ્યું" આવા શબ્દોમાં ઘટાવે છે—ઓઢવે છે—આ ઘટનાને કદાચ સારા શબ્દોમાં કહીએ તો તે "ખારા સમુદ્રમાં મીઠી વીરડી સમાન બન્યો હતો.' એવી ઉપમા આપીએ તો તે સર્વથા તર્કસંગત છે

આ રીતે અકબર સં૦ ૧૬૧૩ના ફાગણ વદિ ૨ ના રોજ વિક્રમાદિત્ય હેમૂને મારીને દિલ્હીનો બાદશાહ બન્યો હતો.

(—જૈન સત્ય પ્રકાશ, ક્૦ ૧૩૪, દીલ્હીપતિના રાજ્યકાળો)

૮ બા૦ અકબર:—

રાજકાળ —હી સન ૯૬૩ રવિઉસ્સાની મહિનાની તા ૨ થી ૧ ૧૪, ૧૫ જમાદિઉસ્સાની મહિનાની તા. ૧૧મી સુધી, વિ સ ૧૬૧૨ના ફા સુ ૪ (વિ સ ૧૬૧૩ ફા વદિ ૨) થી વિ સ ૧૬૬૨ના કા સુ ૧૪ને મંગળવાર સુધી તા. ૧૪—૨—૧૫૫૬ થી તા. ૧૫—૧૦—૧૬ ૫ સુધી.

स सर्वनाम क इतीव चात्मा,

वर प्रधान स इवास्ति तेषु ।

तादृक् प्रभुत्वादिभिरित्युदर्थो
विज्ञो जगादाऽकबरेति सञ्ज्ञाम् ॥ ४४ ॥
श्रीयुक्तहीरविजयाभिधसूरिराजां
तेषां विशेषसुकृताय सहायभाजाम् ।
जन्तुष्वमारिमदिशद् यदय दयार्द्र-
स्तत्पुण्यमानमधिगच्छति सर्ववेदी ॥ १२३ ॥
कन्ये ! कासि कृपा, कुतोऽसि विधुरा राजा कुमारो गत-
स्तत् किं हिंसकमानवैरहरहर्गाढं प्रमुष्टाऽस्म्यहम् ।
स्थानाय स्पृहयामि तद् भज शुभे ! भूमामिनीभोगिनं
सप्रत्येकनृपं चिरादकबर येनासि न व्याकुला ॥ ११२ ॥
यज्जीजिआकर निवारणमेष चक्रे,
या चैत्यमुक्तिरपि दुर्दममुद्गलेभ्य: ।
यौ बन्दिबन्धनमपाकुरुते कृपाङ्गो
यत् सत्करोत्यवमराजगणो यतीन्द्रान् ॥ १२६ ॥

(–મહો૦ શાન્તિચન્દ્રગણિકૃપારસકોશ, કુલ શ્લોકો : ૧૨૮)

બાદશાહ હુમોયુ દિલ્હી છોડી પંજાબમા નાસી ગયો હતો ત્યારે તેની બેગમ **હમીદા** મરિયમ મકાની અમરકોટમા હિંદુ રાજાના રાજમહેલમાં અતિથિ તરીકે રહી હતી, ત્યા તેણે તા. ૨૩–૧૧–૧૫૪૨ ને ગુરુવારના રોજ એક બાળકને જન્મ આપ્યો, જેનુ જન્મ નામ હતું **બદરૂદ્દીન મહમ્મદ અકબર.**

પૂર્વભવ :– અકબરના પૂર્વભવનો ઇતિહાસ આ પ્રકારે મળે છે – પ્રયાગમા **મુકુંદ** નામે બ્રહ્મચારી રહેતો હતો તેને ૧૪ શિષ્યો હતા તેમાના બ્ર૦ મુકુન્દે કોઈ દિવસે બાદશાહની સુખ–સાહ્યબી જોઈ "બીજા ભવમા હું આવો બાદશાહ બનુ તો સારુ " એ રીતે બાદશાહ બનવાનો સંકલ્પ–નિયાણું કર્યું તેણે સં૦ ૧૫૯૮ ના ફાગણ વદિ ૧૨ ના દિવસે સવારે પહેલા કે બીજા પહોરના સમયે એક જૂના પીપળાને સળગાવી તેમાં પોતાના શરીરને હોમી દીધું, તે ત્યાંથી

મરીને બાદશાહ હુમાયુની બેગમ હમીદાબાનુની કુક્ષીએ ગર્ભમા આવ્યો. હમીદા બેગમે વિ૦ સં૦ ૧૫૯૯ના કાર્તિક વદિ ૬ ના રોજ બીજે ગઢમા (બાધો ગઢમાં) અકબરને જન્મ આપ્યો.

બ્રહ્મચારી મુકુંદને જે ૧૪ ચેલાઓ હતા તે પૈકીનો એક મોટો ચેલો મરીને સં૦ ૧૫૬૨મા અહીં ભારતમા જન્મી ચૂકયો હતો જે અહીં નરહરિ નામે પ્રસિદ્ધ હતો. બીજા ચેલાઓ પણ મરીને અહીં જન્મ્યા હતા, જે શેખ અબુલફજલ, અને રાજા માનસિંહ વગેરે બન્યા હતા. બાદશાહ અકબરને પોતાના પૂર્વભવનો સંકેત થયો, આથી તેણે પ્રયાગમા બ્ર૦ મુકુંદના હોમ સ્થાને માણસો મોકલી, તપાસ કરાવી, તો તેને ત્યાથી એક તામ્રપત્ર મળ્યું, તેમા નીચે પ્રમાણે શ્લોક હતો —

> वसु-निधि-शरचन्द्रे तीर्थराजप्रयागे
> तपसि बहुलपक्षे द्वादशीपूर्वयामे ।
> शिखिनि तनु जुहोम्यस्वदमुम्यामिफत्ये
> सकलदुरितहारी ब्रह्मचारी मुकुन्द ॥

(—નરહરિ મહામાત્ર કૃત ગ્રંથ, કવિ દ્યાલકૃત કવિત્ત, સને ૧૯૪૬ સિન્ગરી સને ૧૯૪૯ એપ્રિલ વગેરે મહિનાઓના વિકાસ-ભારત માસિક અંકો ૫૯નવી સમુચ્ચય, ભા ૨ પુસ્તણી પૃ ૨૫)

સમ્રાટ અકબરના પૂર્વભવ માટે અંગ્રેજીમાં નીચે પ્રમાણે ઉલ્લેખ મળે છે—

ORIENTAL BYOGRAPHICAL DICTIONARY

MUKUNDS BRAHMACHARI

A famous brahmana ascetic. The Hindus insist the emperor Akbar was a Hindu in former generation. The proximity of the time in which this famous emperor lived has forced them however to account for this in the following manner

There was a holy Brahmana of the above name,

who wished very much to become emperor of India, and the only practicable way for him was to die first, and be born again For this purpose he made desperate tappasia, wishing to remember everything he know in the present generation This could not be fully granted but he was indulged with writing on brass plate a few things which he wished more particularly to remember Then he was directed to bury plate, and promissed that he should remember the plate in the next generation Mukunda Went to Allahbad, buried the plate, and then buried himself Nine months afterwards he was born in the character of Akbar, who as soon as he ascended the throne went to Allahbad, and easily found the spot, where the brass plate was buried.

Mill's British Indian Vol II P 152

The translation of the inscription on the brass plate is as follows –

In the Samvat year 1598, on the 12th day of Second fortnight of the month of Magh II, Mukunda Brahmachari whose food was nothing but milk Sacrificed myself at Prag (Allahbad) the place of worship, with the design that I should become ruler of the whole world

The above date correspond with the 27th January A D. 1542, and Akbar was born on Sunday, the 15th October, the same year being three or four days less than nine months after the above circumstances

An Oriental Biographical Dictionary by Thomas William Beale

London 1894

બાદશાહનુ પૂરુ નામ જલાલુદ્દીન મહમ્મદ અકબર હતું.

સ્વભાવ :– વિદ્વાનો માને છે કે, બાદશાહ અકબર, અકળ સ્વભાવનો

હતો તે દારૂડિયો,[1] વિલાસી,[2] દાર્શનિક બુદ્ધિવાળો, સર્વ ધર્મમાં સમભાવવાળો, સત્યનો પક્ષપાતી, મનુષ્યનો પરીક્ષક, અભણ, ચંચળ સ્વભાવનો, પુરુષાર્થી વ્યવહારદક્ષ, લડવૈયો, પરાક્રમી, ઉત્સાહી અને રાજકુશળ હતો. વીરતાનો પ્રેમી અને પૂજાપ્રેમી હતો.[1]

---

૧ બાદશાહ અકબર મોટો દારૂપ્રેમી અને વિલાસી હતો એ અંગે કેટલીક ઘટનાઓ નીચે પ્રમાણે પ્રસિદ્ધ છે—

(૧) બાદશાહ અકબરે જૈનાચાર્ય શ્રીહીરવિજયસૂરિને વિનંતિપૂર્વક ફરમાન લખી મોકલ્યું જેમાં તેણે તેમને ગૂજરાતથી ફતેપુરસિક્રી આવવા જણાવ્યું તેમના પરિવારના મહો. વિમલહર્ષગણિ વગેરે મુનિવર તથા આગરા અને ફતેપુરસિક્રીના આગેવાન જૈનોને સાંગાનેર તેમની સામે મોકલીને આચાર્યશ્રીને ભક્તિપૂર્વક જલદી ફત્તેપુર લઈ આવવા વ્યવસ્થા ગોઠવી. આચાર્યશ્રી સં. ૧૬૩૯ જેઠ વદ ૧૩ શુક્રવારને રોજ ફતેપુરસિક્રી આવ્યા. અને બાદશાહની મુલાકાત માટે બાદશાહી મહેલમાં પધાર્યા બાદશાહને બરાબર તે જ સમયે દારૂ પીવાની મરજી થઈ આથી તે દારૂ પીને જનાનખાનામાં ચાલ્યો ગયો. અને જ્યારે તેનો નશો ઊતર્યો ત્યારે બપોરે તેણે આચાર્યશ્રીને બાદશાહી મહેલમાં બોલાવી, માન-સન્માનપૂર્વક તેમનો ઉપદેશ સાંભળ્યો.

૨ (૧) બિકાનેરના રાજા રાયસિંહનો નાનો ભાઈ પૃથ્વીસિંહ કવિ હતો. તે બાદશાહની વિલાસપ્રિયતા જાણતો હતો. તેણે એ વિલાસી બાદશાહને ખુશ કરવા ડિંગલભાષામાં શૃંગારરસવાળી કૃષ્ણરુક્મિણીવેલી રચીને બાદશાહને આપી. બાદશાહ તેને સાંભળી ઘણો ખુશી થયો અને તેની ઉપર વધુ પ્રસન્ન થયો.

(૨) જેસલમેરના રાજા માલદેવ રાવળ (સં. ૧૬૦૭ થી ૧૬૨૮) હતો. તેનો પાટવી કુંવર હરરાજજી રાવળ (સં. ૧૬૨૮ થી ૧૬૩૪) હતો. એ સમયે ખરતરગચ્છના ભ. જિનચંદ્રસૂરિ (સં. ૧૬૧૨ થી ૧૬૭૦)ના શિષ્ય ઉપા. આગમધર્મ (સં. ૧૬૭૫ થી ૧૬૮૮)ના શિષ્ય ઉ૦ કુશળલાભ ગણિ હતા. હરરાજજી રાવળે યતિવર ઉપા. કુશળલાભ પાસે સં. ૧૬૧૬ ના ફાગણ સુદિ ૨ ને રવિવારે જેસલમેરમાં માધવાનલકામકંદલા રાસ-ચોપાઈ ગ્રં. ૫૫ અને સં. ૧૬૧૭ના વૈશાખ સુદિ ૩ ને ગુરુવારે જેસલમેરમાં રાજસ્થાની ભાષામાં ઢોલામારુરી-ચઉપઈ ગાથા ૨૩૮ તૈયાર કરાવીને બાદશાહની સભામાં વાંચી મૂકાવી, તેમાં મર્યાદિત તથા રોમાંચક શૃંગાર હતો. પરંતુ "સતી શીલપાલનનું માહાત્મ્ય" બનાવ્યું હતું એ સાંભળીને તો બાદશાહ વધુ ખુશ થયો.

બાદશાહ અકબર તા. ૨૩–૧૧–૧૫૪૨ને ગુરુવારના રોજ બાધોગઢમા જન્મ્યો. તા. ૧૪–૨–૧૫૫૬મા ગુરુદાસપુર જિલ્લાના કલનોર ગામમાં દિલ્હીના બાદશાહ તરીકે નિમાયો–અભિષેક કરાયો, અને બહાદુર વિક્રમાદિત્ય હેમૂને મારી દિલ્હી, આગરા જીતી લઈ વિ૦ સ૦ ૧૬૧૨ના મહા વદિ ૪ (હી૦ સ૦ ૯૩૨ રઉસ્સાની મહિનાની તા. ૨ ઇ૦ સ૦ તા. ૧૪–૨–૧૫૫૬)ના રોજ દિલ્હીની ગાદીએ બેસી ભારતનો **બાદશાહ** બન્યો તે જલાલુદ્દીન મહમ્મદ અકબર તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામ્યો. પણ બાદશાહ અકબર એવું તેનું ટૂંકુ નામ ભારતના ઇતિહાસમાં સોનાના અક્ષરે કોતરાયેલુ છે.

નવોમત :–

બાદશાહ અકબરે વિ૦ સ૦ ૧૬૧૨ કે સ૦ ૧૬૧૯માં **આગરા** વસાવ્યુ હતું એટલે કે તેને બાદશાહી વસવાટને યોગ્ય બનાવ્યુ હતું.

તેણે ભારતના હિંદુ–મુસલમાન સૌને એકરૂપ બનાવી ભારતની એકતા સાધવા માટે વિચાર કર્યો અને વિ૦ સ૦ ૧૬૩૬ (સને ૧૫૭૯)મા દીન–ઈ–ઈલાહી (ઈશ્વરનો ધર્મ) નામનો સર્વગ્રાહ્ય બને તેવો મત સ્થાપ્યો

બાદશાહ અકબર જૂદા જૂદા ધર્માચાર્યોની મુલાકાત લઈ તેમના ધર્મતત્ત્વને સાભળતો હતો અને તેમાથી હિતતત્ત્વને અગીકાર કરતો હતો એ ધર્મોના સારભૂત તત્ત્વોને પોતાના નવા ધર્મમાં દાખલ કરી લોકોપયોગી બનાવવા યોગ્ય નિયમો ગોઠવતો.

આ સમયે ગૂજરાતનો બાદશાહ **મુજફ્ફર ત્રીજો** (સને ૧૫૬૧ થી ૧૫૭૨) હતો બાદશાહ અકબર સને ૧૫૭૨માં મોટી સેના લઈ ગૂજરાત ઉપર ચડી આવ્યો અમદાવાદને જીતી લઈ બા૦ મુજ-

---

(૩) પછી તો પૃથ્વીસિંહે સદેવ્રતસાવલિંગાની વારતા રચી તૈયાર કરાવી હતી તેમા અમર્યાદિત અને ઉઘાડો શૃગારરસ હતો બાદશાહ તેને સાભળી અત્યત પ્રસન્ન થયો

બાદશાહ સ્ત્રીઓનો મીનાબજાર ભરાવતો હતો, તેમા તે ગુપ્તવેશે જોવા જતો હતો બાદશાહ અકબર આવો વિલાસી હતો

હતો તે દારૂડિયો,[1] વિલાસી,[2] દાર્શનિક બુદ્ધિવાળો, સર્વ ધર્મોમાં સમભાવવાળો, સત્યનો પક્ષપાતી, મનુષ્યનો પરીક્ષક, અભણ, ચંચળ સ્વભાવનો, પુરુષાર્થી વ્યવહારદક્ષ, લડવૈયો, પરાક્રમી, મુત્સદી અને રાજકુશળ હતો. વીરતાનો પ્રેમી અને પૂજાપ્રેમી હતો.[1]

---

૧ બાદશાહ અકબર મોટો દારૂપ્રેમી અને વિલાસી હતો. એ અંગે કેટલીક ઘટનાઓ નીચે પ્રમાણે પ્રસિદ્ધ છે —

(૧) બાદશાહ અકબરે જૈનાચાર્ય શ્રીહીરવિજયસૂરિને વિનતિપૂર્વક ફરમાન લખી મોકલ્યું જેમાં તેણે તેમને ગુજરાતથી ફતેપુરસિક્રી આવવા જણાવ્યું. તેમના પરિવારના મહો. વિમલહર્ષગણિ વગેરે મુનિવર તથા આગરા અને ફતેપુરસિક્રીના આગેવાન જૈનોને સાંગાનેર તેમની સામે મોકલીને આચાર્યશ્રીને ભક્તિપૂર્વક જલદી ફતેપુર લઈ આવવા વ્યવસ્થા ગોઠવી. આચાર્યશ્રી સં. ૧૬૩૯ જેઠ વદ ૧૩ ગુરુવારને રોજ ફતેપુરસિક્રી આવ્યા. અને બાદશાહની મુલાકાત માટે બાદશાહી મહેલમાં પધાર્યા. બાદશાહને બરાબર તે જ સમયે દારૂ પીવાની મરજી થઈ આવી તે દારૂ પીને જનાનખાનામાં ચાલ્યો ગયો. અને જ્યારે તેનો નશો ઊતર્યો ત્યારે બપોરે તેણે આચાર્યશ્રીને બાદશાહી મહેલમાં બોલાવી, માન-સન્માનપૂર્વક તેમનો ઉપદેશ સાંભળ્યો.

૨ (૧) બિકાનેરના રાજા રાયસિંહનો નાનો ભાઈ પૃથ્વીસિંહ કવિ હતો. તે બાદશાહની "વિલાસપ્રિયતા" જાણતો હતો. તેણે એ વિલાસી બાદશાહને ખુશ કરવા ડિંગળભાષામાં શૃંગારરસવાળી કૃષ્ણરુક્મિણીવેલી રચીને બાદશાહને આપી. બાદશાહ તેને સાંભળી ઘણો ખુશી થયો અને તેની ઉપર વધુ પ્રસન્ન થયો.

(૨) જેસલમેરના રાજા માલદેવ રાવળ (સં. ૧૬ ૭ થી ૧૬૧૮) હતો, તેનો પાટવી કુંવર હરરાજજી રાવળ (સં. ૧૬૧૮ થી ૧૬૩૪) હતો. એ સમયે ખરતરગચ્છના આ. જિનચંદ્રસૂરિ (સં. ૧૬૧૨ થી ૧૬૭)ના શિષ્ય ઉપા. આગમધર્મ (સં. ૧૬૭૫ થી ૧૬૮૮)ના શિષ્ય ઉ૦ કુશળલાભ ગણિ હતા. હરરાજજી રાવળે મુનિવર ઉપા. કુશળલાભ પાસે સં. ૧૬૧૬ના ફાગણ સુદિ ૭ ને રવિવારે જેસલમેરમાં માધવાનલકામકંદલા રાસ-ચોપાઈ ગ્રં. ૫૫ અને સં. ૧૬૧૭ના વૈશાખ સુદિ ૩ ને ગુરુવારે જેસલમેરમાં રાજસ્થાની ભાષામાં મારૂઢોલાચોપાઈ-ચઉ. ગાથા ૨૩૮ તૈયાર કરાવીને બાદશાહની સભામાં વાંચી માંડ્યા, તેમાં શૃંગાર તથા વૈરાગ્ય ઘણો ભાર હતો. પરંતુ અંતે "શીલપાલનનું માહાત્મ્ય" બતાવ્યું હતું એ સાંભળીને તો બાદશાહ વધુ ખુશ થયો.

બાદશાહ અકબર તા ૨૩-૧૧-૧૫૪૨ને ગુરુવારના રોજ બાધોગઢમા જન્મ્યો તા. ૧૪-૨-૧૫૫૬મા ગુરુદાસપુર જિલ્લાના કલનોર ગામમાં દિલ્હીના બાદશાહ તરીકે નિમાયો-અભિષેક કરાયો, અને બહાદુર વિક્રમાદિત્ય હેમૂને મારી દિલ્હી, આગરા જીતી લઈ વિ૦ સ૦ ૧૬૧૨ના મહા વદિ ૪ (હી૦ સ૦ ૯૩૨ રઉસ્સાની મહિનાની તા ૨ ઇ૦ સ૦ તા. ૧૪-૨-૧૫૫૬)ના રોજ દિલ્હીની ગાદીએ બેસી ભારતનો **બાદશાહ** બન્યો તે જલાલુદ્દીન મહમ્મદ અકબર તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામ્યો. પણ બાદશાહ અકબર એવું તેનું ટૂકુ નામ ભારતના ઇતિહાસમા સોનાના અક્ષરે કોતરાયેલુ છે.

નવોમત :-

બાદશાહ અકબરે વિ૦ સ૦ ૧૬૧૨ કે સ૦ ૧૬૧૯માં **આગરા** વસાવ્યુ હતું એટલે કે તેને બાદશાહી વસવાટને યોગ્ય બનાવ્યુ હતું.

તેણે ભારતના હિંદુ-મુસલમાન સૌને એકરૂપ બનાવી ભારતની એકતા સાધવા માટે વિચાર કર્યો અને વિ૦ સ૦ ૧૬૩૬ (સને ૧૫૭૯)માં દીન-ઈ-ઈલાહી (ઈશ્વરનો ધર્મ) નામનો સર્વગ્રાહ્ય બને તેવો મત સ્થાપ્યો

બાદશાહ અકબર જૂદા જૂદા ધર્માચાર્યોની મુલાકાત લઈ તેમના ધર્મતત્ત્વને સાભળતો હતો અને તેમાથી હિતતત્ત્વને અગીકાર કરતો હતો. એ ધર્મોના સારભૂત તત્ત્વોને પોતાના નવા ધર્મમાં દાખલ કરી લોકોપયોગી બનાવવા યોગ્ય નિયમો ગોઠવતો

આ સમયે ગૂજરાતનો બાદશાહ **મુજફ્ફર ત્રીજો** (સને ૧૫૬૧ થી ૧૫૭૨) હતો બાદશાહ અકબર સને ૧૫૭૨માં મોટી સેના લઈ ગૂજરાત ઉપર ચડી આવ્યો અમદાવાદને જીતી લઈ બા૦ મુજ-

(૩) પછી તો પૃથ્વીસિંહે સદેવંતસાવલિંગાની વારતા રચી તૈયાર કરાવી હતી તેમા અમર્યાદિત અને ઉઘાડો શૃગારરસ હતો બાદશાહ તેને સાભળી અત્યત પ્રસન્ન થયો

બાદશાહ સ્ત્રીઓનો મીનાબજાર ભરાવતો હતો, તેમા તે ગુપ્તવેશે જોવા જતો હતો બાદશાહ અકબર આવો વિલાસી હતો

કરને હરાવી પોતાની સામે લઈ સને ૧૫૭૨ના જૂન મહિનામાં તે ફતેપુર સિક્રી પહોંચી ગયો. તેણે અમદાવાદમાં પોતાના દૂધભાઈ મીરઝા અજીજ કોકાને ગૂજરાતનો સૂબો બનાવ્યો.

બાદશાહ અકબર ફતેપુર સિક્રી પહોંચ્યો તે પછી બે મહિનામાં એટલે ઓગસ્ટ માસમાં મહમ્મદ હુસેન અને ઇખ્તીયાર મુલ્કે ગૂજરાતમાં બળવો જગાવ્યો. અકબરને તેના ખબર મળ્યા આથી બાદશાહ રાજા બીરબલ વગેરે સાથે મોટી સેનાને લઈ કોઈને ખબર ન પડે તેમ એકાએક ફતેપુર સિક્રીથી નીકળી ફરીવાર ગુજરાત ઉપર ચડી આવ્યો. તેણે "માત્ર ૯ દિવસમાં ૬૦૦ માઈલની મુસાફરી કરી,' પોતાની સેનાનો મજબૂત વ્યૂહ રચી અમદાવાદ આવ્યો. તા. ૨–૯–૧૫૭૩ના દિવસે મોટું યુદ્ધ થયું અકબરે શત્રુઓને હરાવી અમદાવાદને કબજે કર્યું અને તે અમદાવાદની ગાદીએ બેઠો. તેણે પોતાનો પ્રભાવ જમાવવા ૨૦૦૦ બળવાખોરોના માથાનો મોટો બૂરજ બનાવ્યો. આ રીતે તે ફરી ગૂજરાતનો બાદશાહ બન્યો અને તે અમદાવાદમાં આરામથી ઘણા દિવસો સુધી રોકાયો.

(—ગુજરાતનું પાટનગર અમદાવાદ પૃ૦ ૬૯—૭૦)

આગરાના શેઠ સમશાહનો પુત્ર થાનમલ જૈન આ લશ્કરમાં અકબર સાથે અમદાવાદ આવ્યો હતો.

દીક્ષા ઉત્સવ – આ સમયે તપગચ્છના નાયક આ૦ હીરવિજય સૂરિ અમદાવાદમાં વિરાજમાન હતા. સં૦ ૧૬૨૮માં લોંકાગચ્છની અમદાવાદની ગાદીમાં શ્રીપૂજ્ય કુંઅરજીસ્વામીના શિષ્ય મેઘજીસ્વામી શ્રીપૂજ્ય તરીકે વિરાજમાન હતા. શ્રીપૂજ્ય મેઘજી વગેરે લોંકાગચ્છના ૧૮ યતિઓએ આ૦ હીરવિજયસૂરિ પાસે તપાગચ્છની સંવેગી દીક્ષા અંગીકાર કરવાનો નિર્ણય કર્યો. આગરાના શેઠ થાનમલજીએ આ દીક્ષા ઉત્સવમાં બાદશાહી લશ્કરી વાજાં લાવી ઉત્સવની શોભામાં વધારો કર્યો હતો. આચાર્યશ્રીએ તે દીક્ષા આપી મુનિ ઉદ્યોતવિજયજી વગેરે નામો રાખ્યાં અને પોતાના પરિવારના ગીતાર્થો વગેરેના શિષ્ય-પ્રશિષ્યો બનાવ્યા.

બાદશાહ અકબર **સાહિબખાનને** ગૂજરાતને સૂબો બનાવી, ફતેપુર સિક્રી ચાલી ગયો. બા અકબરે ગૂજરાતમાં એક પછી એક ૯ સુબા મોકલ્યા હતા.

ગૂજરાતનો જૂનો બાદશાહ મુજફ્ફરશાહ મરણ પામ્યો ત્યાર પછી અકબરે પોતાના સાવકા ભાઈ–દૂધભાઈ–મીરઝા **અજીજ કોકાને** ગૂજરાતનો સૂબો બનાવી મોકલ્યો હતો અને મોલવી **અબુલફઝલને** અહીં રાખી, સૌરાષ્ટ્રની જમીન તથા મહેસૂલની વ્યવસ્થા બધાવી હતી અબુલફજલે **સૌરાષ્ટ્ર**માં સાત વર્ષ ગાળી, સૌરાષ્ટ્રના મહેસૂલ માટે ૯ ભાગ પાડ્યા હતા તે ભાગ આ પ્રમાણે હતા: ૧ ઝાલાવાડ, ૨ સોરઠ ૩ **શત્રુંજયવિભાગ**, ૪ વાળાક, ૫–૬–૭ વાઘેલાનો વિભાગ, ૮ કાઠી, ૯ નાનો **કચ્છ** વગેરે

આમત્રણ :– બાદશાહ અકબરે ફતેપુર સિક્રીમા શેઠ થાનમલની માતા ચપાબાઈના મુખેથી આ૦ હીરવિજયસૂરિની પ્રશસા સાંભળી તેમને ફતેપુર સિક્રી લાવવા માટે **મોદી** અને **કમાલ** નામના બે મેવાડાઓને મોકલી ગૂજરાતથી ફતેપુર સિક્રી બોલાવ્યા.

આ૦ હીરવિજયસૂરિ પોતાના ૬૭ મુનિવરોની સાથે ગૂજરાતથી નીકળી મારવાડ, મેવાડ થઈ સ૦ ૧૬૩૯ના જેઠ વદિ ૧૩ના રોજ ફતેપુર સિક્રી આવ્યા તેમણે આ પ્રદેશમા લગભગ ચાર વર્ષો સુધી વિચરી બાદશાહ અકબર, તેનો પરિવાર અને રાજદરબારીઓને ધર્મોપદેશ આપ્યો પછી તેઓ ગૂજરાત પધાર્યા ત્યારે તેમણે અહીંના લોકો, બાદશાહ, શાહી પરિવાર, અમીરો, રાજા વગેરેને ધર્મોપદેશ દેવા માટે **મહો૦ શાંતિચંદ્ર ગણિવર, મહો૦ ભાનુચંદ્ર ગણિ** વગેરે વિદ્વાન્ ધર્મોપદેશક મુનિવરોને બાદશાહની પાસે રાખ્યા હતા અને ગૂજરાતમા ગયા બાદ ત્યાથી પોતાના પટ્ટધર **આ૦ વિજયસેનસૂરિ** તથા મહો૦ **સિદ્ધિચદ્ર ગણિ** વગેરેને ગૂજરાતથી બાદશાહ પાસે મોકલ્યા હતા મહો૦ **ભાનુચદ્ર ગણિ** અને મહો૦ સિદ્ધિચંદ્ર ગણિ બાદશાહના દરબારમા લગભગ ૨૩ વર્ષ સુધી રહ્યા હતા બા૦ અકબરે આ૦ હીરવિજયસૂરિ અને તેમના શિષ્યો–

પ્રશિષ્યો વગેરેના ઉપદેશથી ઘણા લોકહિતના અને આત્મવિકાસના શુભ કામો કર્યાં હતા. તેની ટૂંકી યાદી નીચે પ્રમાણે છે—

બાદશાહ અકબરનાં શુભ કાર્યો

(૧) મારવા માટે બાંધી રાખેલા પશુ–પંખીઓને છોડી મૂકયા અને કેદીઓને પણ છૂટા કર્યા

(૨) ડાબર તળાવનો શિકાર બંધ કરાવ્યો અને માછલાં પકડવાની જાળો બંધ કરાવી

(૩) બાદશાહ અકબર હમેશા સવારમાં ૫૦૦ ચકલાની જીભોનો કલેવો કરતો હતો. તેણે તે ખાવાનો ત્યાગ કર્યો.

(૪) બાદશાહ અકબર જૈનધર્મનો પ્રેમી બન્યો. આ૦ હીરવિજય સૂરિનો ભક્ત બન્યો અને હિંદુધર્મ પ્રત્યે ખેંચાયો.

(૫) બાદશાહે આ૦ હીરવિજયસૂરિને મોટો ગ્રંથભંડાર ભેટ કર્યો.

ખાને આઝમ મીરઝા અજીજ કોકા દિલ્હીના બા૦ અકબર વતી ગુજરાતનો (સં૦ ૧૬૪૪ થી ૧૬૪૯ સુધી) ૭મો સુબો બની આવ્યો હતો, ત્યારે તેનો પુત્ર ખુરમ સોરઠનો કમીશનર હતો. તેણે કોઈની ચઢવણીથી કે ધર્મના ઝનૂનથી શત્રુંજય તીર્થના મોટા જિન પ્રાસાદનો નાશ કરવા માટે પહાડ ઉપરના ઝાડ કપાવી, એ ઝાડના લાકડા મંદિરની ચારે બાજુ ગોઠવ્યા. તેનો ઇરાદો હતો કે મંદિરને બાળી રાખ બનાવવું. ત્યારે આ૦ વિજયહીરસૂરિ વતી આ૦ વિજયસેન સૂરિએ આ ઘટના લાહોરમાં ઉ૦ ભાનુચંદ્ર ગણિને લખી જણાવી અને શેઠ હરખચંદ પરમાનંદે અરજી મોકલી બા૦ અકબરને આ ઘટના જણાવી ન્યાય માગ્યો. બા૦ અકબરે ઉ૦ ભાનુચંદ્રના કહેવાથી ચૈત્રાદિ સં૦ ૧૬૪૭ના આ૦ વ૦ ૦)) ને રોજ શાહજાદા જહાંગીર પાસે ફરમાન લખી સુબા મીરઝા કોકા ઉપર મોકલ્યું "તેમાં કોઈ સુબો આવી ભૂલ ન કરે તે માટે તાબડતોબ મનાઈ હુકમ કર્યો." આ રીતે ખુરમને તે ભૂલ કરતા રોકયો અને "કોઈ અમલદાર ફરી ફરી આવી ભૂલ ન કરી બેસે" એટલા ખાતર જૈનોની માગણીથી બા૦ અકબરે આ૦ વિજયહીરસૂરિને સં૦ ૧૬૪૯ વૈ. સુ. ૧૦ને

રોજ **શત્રુંજય** વગેરે તીર્થો ઇનામમાં આપવાનું **ફરમાન** લખી મોકલ્યું. સાથોસાથ **આ૦ વિજયસેનસૂરિને** લાહોર પધારવા વિનતિ પણ કરી હતી. (મોગલ બાદશાહ ફરમાન નં૦ ૩, ૪)

(૬) બાદશાહે નિર્વંશીયાનુ ધન લેવાનુ બંધ કર્યું

(૭) બાદશાહે ભારતમા બહુ નિંદા પામેલો **જજિયાવેરો** માફ કર્યો.

(૮) બાદશાહ દયાળુ સ્વભાવનો બન્યો

(અ) બાદશાહ અકબરે સને ૧૫૭૨માં અમદાવાદ જીતી લીધું અને પછી બળવો ઊઠવાથી ફરી ચડાઈ કરીને તા. ૨-૯-૧૫૭૩મા અમદાવાદને ફરી વાર જીતી લઈ તે અમદાવાદની ગાદીએ બેઠો. તેણે મહમ્મદહુસેન તેમજ ઇખ્તિહાર મુલ્કે વગેરે બળવાખોરોમાંના ૨૦૦૦ માણસોના માથાં એકઠા કરી મોટો બૂરજ બનાવ્યો હતો. (પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૬૬)

(આ) બાદશાહ અકબર ખ્વાજા મુઈનુદ્દીનની **હજ** (યાત્રા) કરવા માટે અવાર નવાર પગપાળા **અજમેર** જતો હતો તે અને તેના સાથીદારો આ રસ્તે જતાં-આવતા ભૂલા ન પડે એટલા માટે તેણે "આગરાથી અજમેર સુધીના ૨૨૮ માઈલના રસ્તામાં ૧૧૪ હજીરા મિનારા ઊભા કરાવ્યા હતા" અને તેને શોભાવવા માટે હજારો હરણનાં શિંગડાં તેની ઉપર લગાવ્યા હતા

કવિ **ઋષભદાસ લખે છે કે :-**

"દેખે હજીરે હમારે તુમ્હ, એકસો ચૌદ કિયે વે હમ;
એકેક પે સિંગ પાચસે પંચ, પાતગ કરતે નહીં ખલ પંચ"
(—હીરવિજયસૂરિરાસ)

(ઇ) અકબર બાદશાહને **ચિત્તોડનો કિલ્લો** જીતતા ઘણું કષ્ટ પડયુ હતું પણ જ્યારે એ જિતાયો ત્યારે બાદશાહે ગુસ્સામા આવી ઘણો જનસંહાર કરાવ્યો. સૌ પ્રત્યે ક્રૂરતાભર્યું વર્તન ચલાવ્યુ

પ્રશિષ્યો વગેરેના ઉપદેશથી ઘણાં લોકહિતના અને આત્મવિકાસના શુભ કામો કર્યાં હતા. તેની ટૂંકી યાદી નીચે પ્રમાણે છે—

બાદશાહ અકબરના શુભ કાર્યો

(૧) મારવા માટે બાંધી રાખેલા પશુ–પંખીઓને છોડી મૂક્યાં અને કેદીઓને પણ છૂટા કર્યા

(૨) ડાબર તળાવનો શિકાર બંધ કરાવ્યો અને માછલાં પકડવાની જાળો બંધ કરાવી.

(૩) બાદશાહ અકબર હંમેશા સવારમાં ૫૦૦ ચકલાની જીભોનો કલેવો કરતો હતો. તેણે તે ખાવાનો ત્યાગ કર્યો.

(૪) બાદશાહ અકબર જૈનધર્મનો પ્રેમી બન્યો. આ૦ હીરવિજય સૂરિનો ભક્ત બન્યો અને હિંદુધર્મ પ્રત્યે એ ચાલ્યો.

(૫) બાદશાહે આ૦ હીરવિજયસૂરિને મોટો ગ્રંથભંડાર ભેટ કર્યો.

ખાને આઝમ મીરઝા અજીજ કોકા દિલ્હીના બા૦ અકબર વતી ગુજરાતનો (સં૦ ૧૬૪૪ થી ૧૬૪૯ સુધી) ભ્રમો સુબો બની આવ્યો હતો. ત્યારે તેનો પુત્ર ખુર્રમ સોરઠનો કમીશનર હતો. તેણે કોઈની ચઢવણીથી કે ધર્મના ઝનૂનથી શત્રુંજય તીર્થના મોટા જિન પ્રાસાદનો નાશ કરવા માટે પહાડ ઉપરના ઝાડ કપાવી, એ ઝાડના લાકડા મંદિરની ચારે બાજુ ગોઠવ્યા. તેનો ઇરાદો હતો કે મંદિરને બાળી રાખ બનાવવું ત્યારે આ૦ વિજયહીરસૂરિ વતી આ૦ વિજયસેન સૂરિએ આ ઘટના લાહોરમાં ઉ૦ ભાનુચંદ્ર ગણિને લખી જણાવી અને શેઠ હરખચંદ પરમાનંદે અરજી મોકલી બા૦ અકબરને આ ઘટના જણાવી ન્યાય માગ્યો. બા૦અકબરે ઉ૦ ભાનુચંદ્રના કહેવાથી મૈત્રાદિ સં૦ ૧૬૪૭ના આ૦ વ૦ ૦)) ને શેજ શાહજાદા જહાંગીર પાસે ફરમાન લખી સુબા મીરઝા કોકા ઉપર મોકલ્યું "તેમાં કોઈ સુબો આવી ભૂલ ન કરે તે માટે તાબડતોબ મનાઈ હુકમ કર્યો." આ રીતે ખુરમને તે ભૂલ કરતા રોક્યો અને "કોઈ અમલદાર ફરી ફરી આવી ભૂલ ન કરી બેસે" એટલા ખાતર જૈનોની માગણીથી બા૦ અકબરે આ૦ વિજયહીરસૂરિને સં૦ ૧૬૪૯ વૈ. સુ. ૧૦ને

રોજ **શત્રુંજય** વગેરે તીર્થો ઇનામમા આપવાનુ **ફરમાન** લખી મોકલ્યું. સાથોસાથ **આ૦ વિજયસેનસૂરિને** લાહોર પધારવા વિનતિ પણ કરી હતી. (મોગલ બાદશાહ ફરમાન નં૦ ૩, ૪)

(૬) બાદશાહે નિર્વંશીયાનુ ધન લેવાનુ બંધ કર્યું.

(૭) બાદશાહે ભારતમા બહુ નિંદા પામેલો **જજિયાવેરો** માફ કર્યો.

(૮) બાદશાહ દયાળુ સ્વભાવનો બન્યો

(અ) બાદશાહ અકબરે સને ૧૫૭૨મા અમદાવાદ જીતી લીધું અને પછી બળવો ઊઠવાથી ફરી ચડાઈ કરીને તા. ૨–૯–૧૫૭૩મા અમદાવાદને ફરી વાર જીતી લઈ તે અમદાવાદની ગાદીએ બેઠો તેણે મહમ્મદહુસેન તેમજ ઇખ્તિહાર મુલ્કે વગેરે બળવાખોરોમાંના ૨૦૦૦ માણસોના માથાં એકઠા કરી મોટો બૂરજ બનાવ્યો હતો. (પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૬૬)

(આ) બાદશાહ અકબર ખ્વાજા મુઈનુદ્દીનની **હજ** (યાત્રા) કરવા માટે અવાર નવાર પગપાળા **અજમેર** જતો હતો. તે અને તેના સાથીદારો આ રસ્તે જતા-આવતા ભૂલા ન પડે એટલા માટે તેણે "આગરાથી અજમેર સુધીના ૨૨૮ માઈલના રસ્તામા ૧૧૪ હજીરા મિનારા ઊભા કરાવ્યા હતા" અને તેને શોભાવવા માટે હજારો હરણનાં શિંગડા તેની ઉપર લગાવ્યા હતા.

કવિ **ઋષભદાસ લખે છે કે :–**

"દેખે હજીરે હમારે તુમ્હ, એકસો ચૌદ કિયે વે હમ,
એકેક પે સિંગ પાચસે પચ, પાતગ કરતે નહીં ખલ પચ"

(—હીરવિજયસૂરિરાસ)

(ઇ) અકબર બાદશાહને **ચિત્તોડનો કિલ્લો** જીતતા ઘણું કષ્ટ પડયું હતું પણ જ્યારે એ જિતાયો ત્યારે બાદશાહે ગુસ્સામા આવી ઘણો જનસહાર કરાવ્યો સૌ પ્રત્યે ક્રૂરતાભર્યું વર્તન ચલાવ્યુ

પ્રશિષ્યો વગેરેના ઉપદેશથી ઘણાં લોકહિતનાં અને આત્મવિકાસનાં શુભ કામો કર્યાં હતાં. તેની ટૂંકી યાદી નીચે પ્રમાણે છે—

બાદશાહ અકબરનાં શુભ કાર્યો

(૧) મારવા માટે બાંધી રાખેલાં પશુ-પંખીઓને છોડી મૂક્યાં અને કેદીઓને પણ છૂટા કર્યા.

(૨) ડાબર તળાવનો શિકાર બંધ કરાવ્યો અને માછલાં પકડવાની જાળો બંધ કરાવી.

(૩) બાદશાહ અકબર હમેશાં સવારમાં ૫૦૦ ચકલાંની જીભોનો કલેવો કરતો હતો. તેણે તે ખાવાનો ત્યાગ કર્યો.

(૪) બાદશાહ અકબર જૈનધર્મનો પ્રેમી બન્યો. આ૦ હીરવિજયસૂરિનો ભક્ત બન્યો અને હિંદુધર્મ પ્રત્યે ખેંચાયો.

(૫) બાદશાહે આ૦ હીરવિજયસૂરિને મોટો ગ્રંથભંડાર ભેટ કર્યો.

ખાને આઝમ મીરઝા અજીજ કોકા દિલ્હીના બા૦ અકબર વતી ગુજરાતનો (સં૦ ૧૬૪૪ થી ૧૬૪૯ સુધી) ત્રીજો સુબો બની આવ્યો હતો. ત્યારે તેનો પુત્ર ખુરમ સોરઠનો કમીશનર હતો. તેણે કોઈની ચડવણીથી કે ધર્મના ઝનૂનથી શત્રુંજય તીર્થના મોટા જિનપ્રાસાદનો નાશ કરવા માટે પહાડ ઉપરના ઝાડ કપાવી, એ ઝાડનાં લાકડાં મંદિરની ચારે બાજુ ગોઠવ્યાં. તેનો ઇરાદો હતો કે મંદિરને બાળી રાખ બનાવવું, ત્યારે આ૦ વિજયહીરસૂરિ વતી આ૦ વિજયસેનસૂરિએ આ ઘટના લાહોરમાં ઉ૦ ભાનુચંદ્ર ગણિને લખી જણાવી અને શેઠ કરમચંદ પરમાનંદે અરજી મોકલી બા૦ અકબરને આ ઘટના જણાવી ન્યાય માગ્યો. બા૦ અકબરે ઉ૦ ભાનુચંદ્રના કહેવાથી ચૈત્રાદિ સં૦ ૧૬૪૭ના આ૦ વ૦ ૦)) ને રોજ શાહજાદા જહાંગીર પાસે ફરમાન લખી સુબા મીરઝા કોકા ઉપર મોકલ્યું 'તેમાં કોઈ સુબો આવી ભૂલ ન કરે તે માટે તાબ તોબ મનાઈ હુકમ કર્યો." આ રીતે ખુરમને તે ભૂલ કરતા રોક્યો અને કોઈ અમલદાર ફરી ફરી આવી ભૂલ ન કરી બેસે" એટલા ખાતર જૈનોની માગણીથી બા૦ અકબરે આ૦ વિજયહીરસૂરિને સં૦ ૧૬૪૯ વૈ. સુ. ૧૦ને

રોજ **શત્રુંજય** વગેરે તીર્થો ઇનામમાં આપવાનુ **ફરમાન** લખી મોકલ્યુ સાથેસાથ **આ૦ વિજયસેનસૂરિને** લાહોર પધારવા વિનતિ પણ કરી હતી. (મોગલ બાદશાહ ફરમાન નં૦ ૩, ૪)

(૬) બાદશાહે નિર્વંશીયાનુ ધન લેવાનુ બંધ કર્યું.

(૭) બાદશાહે ભારતમાં બહુ નિંદા પામેલો **જજિયાવેરો** માફ કર્યો

(૮) બાદશાહ દયાળુ સ્વભાવનો બન્યો.

(અ) બાદશાહ અકબરે સને ૧૫૭૨મા અમદાવાદ જીતી લીધું અને પછી બળવો ઊઠવાથી ફરી ચડાઈ કરીને તા. ૨-૯-૧૫૭૩મા અમદાવાદને ફરી વાર જીતી લઈ તે અમદાવાદની ગાદીએ બેઠો. તેણે મહમ્મદહુસેન તેમજ ઇખ્તિહાર મુલ્કે વગેરે બળવાખોરોમાના ૨૦૦૦ માણસોના માથા એકઠાં કરી મોટો બૂરજ બનાવ્યો હતો (પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૬૬)

(આ) બાદશાહ અકબર ખ્વાજા મુઇનુદ્દીનની **હજ** (યાત્રા) કરવા માટે અવાર નવાર પગપાળા **અજમેર** જતો હતો તે અને તેના સાથીદારો આ રસ્તે જતા-આવતા ભૂલા ન પડે એટલા માટે તેણે "આગરાથી અજમેર સુધીના ૨૨૮ માઇલના રસ્તામા ૧૧૪ હજીરા મિનારા ઊભા કરાવ્યા હતા" અને તેને શોભાવવા માટે હજારો હરણનાં શિંગડા તેની ઉપર લગાવ્યા હતા.

કવિ **ઋષભદાસ લખે છે કે :–**

"દેખે હજીરે હમારે તુમ્હ, એકસો ચૌદ કિયે વે હમ,
એકેક પે સિંગ પાચસે પંચ, પાતગ કરતે નહીં ખલ પંચ"
(—હીરવિજયસૂરિરાસ)

(ઇ) અકબર બાદશાહને **ચિત્તોડનો કિલ્લો** જીતતા ઘણું કષ્ટ પડ્યું હતું પણ જ્યારે એ જિતાયો ત્યારે બાદશાહે ગુસ્સામા આવી ઘણો જનસંહાર કરાવ્યો. સૌ પ્રત્યે ક્રૂરતાભર્યું વર્તન ચલાવ્યુ

(૮) બાદશાહ અકબરે પંજાબમાં હતો ત્યારે એક દિવસે ત્યાં રાવી નદીના કિનારે મોટા જંગલમાં ચારે બાજુએ સૈનિકોનો ઘેરો ઓઠવી, પશુઓને બહાર જવાના રસ્તા રોકાવી, સ્વચ્છંદપણે પ્રાણીઓનો મોટો સંહાર કર્યો-કરાવ્યો હતો

બાદશાહ અકબરે પોતાના આ અત્યાચારોને યાદ કરી, મનમા દુઃખ પામી પસ્તાવો કર્યો અને આ૦ હીરવિજયસૂરિ પાસે તે ક્રૂર કામોનું પ્રાયશ્ચિત્ત માગ્યું અને સાથોસાથ પ્રતિજ્ઞા કરી કે "હું હવે પછી આવી ક્રૂરતા કરીશ નહીં"

(૯) અકબરે આચાર્યશ્રીને **શત્રુંજયતીર્થ** ભેટ તરીકે આપ્યું અને શત્રુંજય પહાડ ઉપર જૈનોને નવા જિનાલયો બાંધવાની રજા આપી. શત્રુંજયતીર્થના યાત્રાળુઓના બધી જાતના કરો માફ કર્યા, તથા ભારતના સર્વ જૈન તીર્થો, જિનાલયો અને ઉપાશ્રયોને પૂરું રક્ષણ આપ્યું

(૧૦) આગરા, ફતેપુર સિક્રી, લાહોર, બુરહાનપુર અને માલપુર વગેરે સ્થળોમા નવા **જિનાલયો** અને નવા **ઉપાશ્રયો** બનાવવાની રજા આપી.

(૧૧) પોતાની આનામા રહેતા સર્વ રાજ્યોમા દર સાલના લગભગ ૬ મહિના જેટલા દિવસોમા શિકાર બંધ કરાવ્યો અને માંસભોજન ઉપર પ્રતિબંધ મૂક્યો

અહિંસા ફરમાન :— બાદશાહે આ અહિંસા પળાવવા માટે પોતાના સર્વ રાજ્યોમા પોતાની મહોર લગાવી **ફરમાનો** લખી મોકલ્યા હતા. તે ફરમાનોમા ગુજરાતી શ્રાવણ વદિ ૧૦ થી ભાદરવા શુદિ ૬ સુધીના ૧૨ દિવસો, બાર સૌર મહિનાઓના પહેલા ૧૨ દિવસો, સાલભરના ૪૮ રવિવારો, સૂર્યગ્રહણ અને ચંદ્રગ્રહણના દિવસો, ઇસ્લામી ૭મા **રજ્જબ** મહિનાના દરેક બાર સોમવારો, સૌર મહિનાના સર્વ તહેવારો, ઇરાની ફરવરદીન મહિનાના સર્વ ૩૦ દિવસો, બાદશાહના જન્મ મહિનાના બધા દિવસો

શાઆબાન મહિના (ઇસ્લામી આઠમો મહિના)ના ૩૦ દિવસો, સોફિયાન મહિનાના ૩૦ દિવસો, મિહિર મહિનાના ૩૦ દિવસો, નવરોજનો ૧ દિવસ, રોજા ઇદ કે બકરી ઇદનો ૧ દિવસ, એમ વર્ષભરમા લગભગ ૭ મહિનાની અહિંસા પળાવી હતી.[1]

(૧૨) **જ્ઞાની સભ્યો :**– બાદશાહ અકબરે પોતાની દીન–ઇ–ઇલાહી ધર્મસભાના **જ્ઞાની સભ્યોમાં** ૧૪૦ જ્ઞાની પુરુષોનાં નામ લખાવ્યાં હતા તેમા પહેલા વર્ગમા ૧૬મા જ્ઞાની **આ૦ હીર-વિજયસૂરિ;** પાંચમા વર્ગના ૧૩૯મા **આ૦ વિજયસેનસૂરિ,** અને પાંચમા વર્ગના ૧૪૦મા **મહો૦ ભાનુચંદ્ર ગણિને** જ્ઞાની પુરુષ તરીકે લખાવ્યા હતા (આઇન–ઇ૦ અકબરી ભાગ ૨ જો)

(૧૩) **જગદ્‌ગુરુ પદવી :**– બાદશાહ અકબરે વિ૦ સ૦ ૧૬૪૦માં ફતેપુરસિક્રિમા બાદશાહી દરબારમા આ૦ હીરવિજયસૂરિને 'જગદ્‌ગુરુ' તરીકે ઓળખાવ્યા તથા સ૦ ૧૬૪૯મા લાહોરમાં આ૦ વિજયસેનસૂરિને "સવાઈહીર,' પ૦ ભાનુચંદ્રને "મહો-પાધ્યાય" અને પ૦ નદિવિજય અને પ૦ સિદ્ધિચંદ્રગણિને "ખુશફહમ"ના ખિતાબો આપ્યા હતા.

બાદશાહ અકબરે જ૦ ગુ૦ આ૦ હીરવિજયસૂરિ વગેરેને મળ્યા પછી ઉપર્યુક્ત શુભ કાર્યો કર્યા છતા **નોંધપાત્ર** તો એ બીના છે કે, બાદશાહે માસાહાર કરવાનુ બધ કર્યું અને હમેશાં **સૂર્યપૂજા** કરવાનો ક્રમ ગોઠવ્યો

---

[1] અ ઇસ્લામ મહિનાનાં નામ આ પ્રમાણે છે.—

(૧) **મહોરમ,** (૨) સફર, (૩) રવિઉલ અવ્વલ, (૪) રવિઉલ આખર, (૫) જમાદિઉલ અવ્વલ, (૬) જમાદિઉલ આખર, (૭) **રજબ,** (૮) શાઅબાન, (૯) **રમજાન,** (૧૦) શવ્વાલ, (૧૧) જિલકાદ અને (૧૨ જિલ્હજ:–

આ, ઇરાની (પારસી) મહિનાના નામો આ પ્રકારે છે

(૧) **ફરવર દીન,** (૨) અરદીબેહસ્ત, (૩) ખોરદાદ, (૪) તીર, (૫) અમરદાદ, (૬) શહેરેવર, (૭) **મેહેર** (મિહિર), (૮) આવા, (૯) આદર, (૧૦) દહે, (૧૧) બેહમન, (૧૨) અસ્પંદારમદ

(૮) બાદશાહ અકબરે પંજાબમાં હતો ત્યારે એક દિવસે ત્યાં રાવી નદીના કિનારે મોટા જંગલમાં ચારે બાજુએ સૈનિકોનો ઘેરો ગોઠવી, પશુઓને બહાર જવાના રસ્તા રોકાવી, સ્વચ્છંદપણે પ્રાણીઓનો મોટો સંહાર કર્યો–કરાવ્યો હતો.

બાદશાહ અકબરે પોતાના આ અત્યાચારોને યાદ કરી, મનમાં દુઃખ પામી પસ્તાવો કર્યો અને આ૦ હીરવિજયસૂરિ પાસે તે ક્રૂર કામોનું પ્રાયશ્ચિત્ત માગ્યું અને સાક્ષીસાથે પ્રતિજ્ઞા કરી કે "હું હવે પછી આવી ક્રૂરતા કરીશ નહીં '

(૯) અકબરે આચાર્યશ્રીને શત્રુંજયતીર્થ ભેટ તરીકે આપ્યું અને શત્રુંજય પહાડ ઉપર જૈનોને નવા જિનાલયો બાંધવાની રજા આપી. શત્રુંજયતીર્થના યાત્રાળુઓના બધી જાતના કરો માફ કર્યા, તથા ભારતના સર્વ જૈન તીર્થો, જિનાલયો અને ઉપાશ્રયોને પૂરું રક્ષણ આપ્યું

(૧૦) આગરા, ફતેપુર સિક્રી, લાહોર, બુરહાનપુર અને માલપુર વગેરે સ્થળોમાં નવા જિનાલયો અને નવા ઉપાશ્રયો બનાવવાની રજા આપી.

(૧૧) પોતાની આનામાં રહેતા સર્વ રાજ્યોમાં દર સાલના લગભગ ૬ મહિના જેટલા દિવસોમાં શિકાર બંધ કરાવ્યો અને માંસ ભોજન ઉપર પ્રતિબંધ મૂક્યો.

અહિંસા ફરમાન – બાદશાહે આ અહિંસા પળાવવા માટે પોતાના સર્વ રાજ્યોમાં પોતાની મહોર લગાવી ફરમાનો લખી મોકલ્યા હતા. તે ફરમાનોમાં ગુજરાતી શ્રાવણ વદિ ૧૦ થી ભાદરવા શુદિ ૬ સુધીના ૧૨ દિવસો, બાર સૌર મહિનાઓના પહેલા ૧૨ દિવસો સાલભરના ૪૮ રવિવારો, સૂર્યગ્રહણ અને ચન્દ્રગ્રહણના દિવસો ઇસ્લામી ૭મા રજબ મહિનાના દરેક મા૦ સોમવારો ગોર મહિનાના સર્વ તહેવારો, ઇરાની ફરવરદીન મહિનાના સર્વ ૩૦ દિવસો બાદશાહના જન્મ મહિનાના બધા દિવસો,

શાઆબાન મહિના (ઇસ્લામી આઠમો મહિનો)ના ૩૦ દિવસો, સોફિયાન મહિનાના ૩૦ દિવસો, મિહિર મહિનાના ૩૦ દિવસો, નવરોજનો ૧ દિવસ, રોજા ઇદ કે બકરી ઇદનો ૧ દિવસ, એમ વર્ષભરમા લગભગ છ મહિનાની અહિંસા પળાવી હતી.[1]

(૧૨) **જ્ઞાની સભ્યો :**– બાદશાહ અકબરે પોતાની દીન–ઇ–ઇલાહી ધર્મસભાના **જ્ઞાની સભ્યોમાં** ૧૪૦ જ્ઞાની પુરુષોનાં નામ લખાવ્યા હતા તેમા પહેલા વર્ગમાં ૧૬મા જ્ઞાની **આ૦ હીર-વિજયસૂરિ;** પાંચમા વર્ગના ૧૩૯મા **આ૦ વિજયસેનસૂરિ,** અને પાંચમા વર્ગના ૧૪૦મા **મહો૦ ભાનુચંદ્ર ગણિને** જ્ઞાની પુરુષ તરીકે લખાવ્યા હતાં (આઇનિ–ઇ૦ અકબરી ભાગ ૨ જો)

(૧૩) **જગદ્ગુરુ પદવી :**– બાદશાહ અકબરે વિ૦ સ૦ ૧૬૪૦માં ફતેપુરસિક્રિમા બાદશાહી દરબારમા આ૦ હીરવિજયસૂરિને 'જગદ્ગુરુ' તરીકે ઓળખાવ્યા તથા સ૦ ૧૬૪૯માં લાહોરમાં આ૦ વિજયસેનસૂરિને "સવાઈહીર,' પ૦ ભાનુચદ્રને "મહો-પાધ્યાય" અને પં૦ નદિવિજય અને પ૦ સિદ્ધિચદ્રગણિને "ખુશફહમ"ના ખિતાબો આપ્યા હતા

બાદશાહ અકબરે જ૦ ગુ૦ આ૦ હીરવિજયસૂરિ વગેરેને મળ્યા પછી ઉપર્યુક્ત શુભ કાર્યો કર્યા. છતાં **નોંધપાત્ર** તો એ બીના છે કે, બાદશાહે માસાહાર કરવાનુ બધ કર્યું અને હમેશાં **સૂર્યપૂજા** કરવાનો ક્રમ ગોઠવ્યો

---

૧ અ ઇસ્લામ મહિનાના નામ આ પ્રમાણે છે:—

(૧) **મહોરમ,** (૨) સફર, (૩) રવિઉલ અવ્વલ, (૪) રવિઉલ આખર, (૫) જમાદિઉલ અવ્વલ, (૬) જમાદિઉલ આખર, (૭) **રજબ,** (૮) શાઅબાન, (૯) **રમજાન,** (૧૦) શવ્વાલ, (૧૧) જિલકાદ અને (૧૨ જિલ્હજ–

આ, ઇરાની (પારસી) મહિનાના નામો આ પ્રકારે છે

(૧) **ફરવર દીન,** (૨) અરદીબેહસ્ત, (૩) ખોરદાદ, (૪) તીર, (૫) અમરદાદ, (૬) શહેરેવર, (૭) **મેહેર** (મિહિર), (૮) આવા, (૯) આદર, (૧૦) દહે, (૧૧) બેહમન, (૧૨) અસ્પંદારમદ

આ ઘટનાઓનું વિસ્તુત વર્ણન નીચે જણાવેલા ગ્રંથો અને વિદ્વાનોની નોંધમાંથી નીચે પ્રમાણે મળે છે –

સૂરીશ્વર અને સમ્રાટ્ના પરિચય બાબતમાં વિદ્વાનોની વિચારધારાઃ—

શેખ અબુલફઝલ :– જે બાદશાહ અકબરનો અંગત મિત્ર હતો. અને બાદશાહી દીન–ઇ–ઇલાહી ધર્મસભાનો વડો હતો તેમજ મુખ્ય સંચાલક હતો તેણે આઇન ઇ અકબરીમાં બાદશાહ અકબરનું સંપૂર્ણ જીવન આપ્યું છે

શેખ અબુલફઝલ માંસત્યાગ માટે લખે છે કે –

Page 167

Now it is his intention to quit it by degrees, conforming however a little to the spirit of the age. His Majesty abstained from meat for some time on Fridays and then on Sundays: now on the first day of every solar month on Sundays on solar and lunar eclipses on days between two fasts on the Mondays of the months of Rajab on the feastday of the every solar month during the whole month of Farwardin and during the month in which His Majesty was born viz., the month of Aban.

(The Ain-i-Akbari translated by H. Blochmann M.A. Vol. I. P 61 62)

A ૧૬૭ :– બાદશાહ જીવનની લાગણીઓનું કોઈ કોઈ અંશે પાલન કરતો હતો. તે ધીમે ધીમે માંસાહાર છોડવા ઇચ્છતો હતો. તેણે ઘણા શુક્રવારો અને ઘણા રવિવારોએ માંસાહાર છોડ્યો. હવે તે દરેક સૌર માસને પહેલે દિવસે, રવિવાર સૂર્યગ્રહણ અને ચંદ્રગ્રહણના દિવસોમાં બે ઉપવાસના વચલા દિવસે, રજબ મહિનાના દરેક સોમવારે, સૌર માસના દરેક તહેવારે, ફરવર મહિનામાં અને પોતાના

જન્મમહિનાના દરેક દિવસોમા એટલે આબાન મહિનામાં માંસાહાર કરતો નથી.

(આઈન-ઇ-અકબરી ભા૦ ૧, જેરિટે કરેલો અંગ્રેજી અનુવાદ) શેખ અબુલફૂજલ લખે છે કે :—

Page 174

"His Majesty cares very little for meat, and often expresses himself to that effect It is indeed from ignorance and cruelty that, although various Kinds of food are obtainable, men are bent upon injuring living creatures, and landing a ready hand in killing and eating them, none seems to have an eye for the beauty inherent in the prevention of cruelty, but makes himself a tomb for animals If His Majesty had not the burden of the world on his shoulders, he would at once totally abstain from meat

(Ain-i-Akbari by H Blochmann Vol I P. 61).

૧૭૪ :- બાદશાહ માનતો હતો કે, મનુષ્ય જીવતા પ્રાણીઓને દુખ દે છે, મારે છે, અને તેનુ માસ ખાવા તૈયાર થાય છે તેનુ કારણ માત્ર, મનુષ્યની અજ્ઞાનતા છે અને નિર્દયતા છે.

મનુષ્ય આતરિક સૌંદર્યને જોઈ શકતો નથી તેથી તે પોતાની નિર્દયતાને રોકી શકતો નથી મનુષ્ય સાધારણ રીતે પોતાના શરીરને પશુઓનુ **કબ્રસ્તાન** બનાવે છે. જો બાદશાહની ઉપર રાજ્યનો બોજો ન હોત તો માંસાહારથી સર્વથા દૂર જ રહેત (આઇન-ઇ-અકબરી) શેખ અબુલફૂજલ જ્ઞાની સભ્યો માટે લખે છે કે –

૧૭૭ :- અકબરની દીન-ઇ-ઇલાહી ધર્મસભાના સભાસદો પાચ વિભાગમાં વહેચાયેલા હતા, જેની સંખ્યા ૧૪૦ હતી તેના પહેલા વિભાગમાં ૧૨ મુસલમાનો તથા ૯ હિંદુઓ એમ ૨૧ સભાસદોનાં નામો હતા પહેલા વિભાગમા નં૦ ૧૬મા સભાસદ આ૦ હીરવિજય-સૂરિ છે અને પાચમા વિભાગમાં નં૦ ૧૩૯મા સભાસદ આ૦

વિજયસેનસૂરિ તેમજ નં० ૧૪०મા સભાસદ મહો० ભાનુચંદ્ર ગણિ છે
(આઇન-ઇ-અકબરી ભા० ૨, આઇન ૩० મી,
જેરિટે કરેલો અંગ્રેજી અનુવાદ)

(૨) પ્રસિદ્ધ ઇતિહાસકાર અલબદાઉની સને ૧૫૮૩ (હીજરી સન-૯૯૧)માં જન્મ્યો હતો અને જે હી. સ० ૧०૪० સુધી વિદ્યમાન હતો. તેણે પોતાના ઇતિહાસમાં અકબર વિશે સુંદર વર્ણન કર્યું છે
તે લખે છે કે —

સૂર્યસહસ્રનામ

Page 149

A second order was given that the syn should be worshipped four times a day, in the morning and evening and at noon and midnight His Majesty had also one thousand and one Sanskrit names for the sun collected and read them daily devoutly turning towards the sun.

(Al Badaoni translated by W H. Lowe
M.A. Vol. II p. 332)

ઇબદાઉની લખે છે કે —

Pagess 168-169

At this time Hos Majesty promulgated some of his new-faugled decrees The killing of animals on the first day of the week was strictly prohibited (P 322) because this day is sacred to the Sun also during the first eighteen days of the month of Farwardin, the whole of the month of Abam (the month in which His Majesty was born); and on several other days, to please the Hindus. This order was extended over the whole realm and punishment was inflicted on every one, who acted against the Cokmand Many a fa, ily was ruined and his property was confiscated. During

the time of those fasts the Emperor abstained altogether from meat as a religious penance, gradually extending the several fasts during a year over six months and even more, with a view to eventually discontinuing the use of meat altogether "

(Al. Badaoni, translated by W. H Lowe, M A Vol II p. 331.

ઇતિહાસ લેખક બદાઉની લખે છે કે —જૈન અસર

Page 171–172

" And Sumanas and Brahmans (why as far as the matter of private interviews is concerned (p 257) gained the advantage over every one in attaining the honour of interviews with His Majesty, and in associating with him, and were in every way superior in reputation to all learned and trained man for their treaties in morals, and on physical and religious sciences, and in religious ecstacies, and stages of spiritual progress and human perfections brought forward proofs, based on reason and traditional testimony, for the truth of their own and the fallacy of our religion, and inculcated their doctrine with such firmness and assurance, that they affirmed mere imagination as though they were self evident facts, the truth of which the doubts of the sceptic could no more shake

(Al Badaoni translated by W H Lowe M A Vol II, p 264)

(૨) પ્રસિદ્ધ ઇતિહાસકાર **અલબદાઉની** લખે છે કે —

A ૧૪૯ :– (સૂર્યોપાસના) બીજો એવો હુકમ કરવામાં આવ્યો હતો કે, સૂર્યની સવારે, સાંજે, મધ્યાહ્ને, અને મધ્યરાત્રિએ એમ ૪ વાર પૂજા કરવી જોઈએ બાદશાહ સૂર્યનાં ૧૦૦૦૧ નામ જાણતો હતો અને સૂર્ય સામે ઊભો રહી ભક્તિથી આ નામો બોલતો હતો

B ૧૬૮, ૧૬૯ :–(માંસત્યાગ) બાદશાહે આ વખતે કેટલા એક નવા પણ પોતાને પ્રિય લાગતા સિદ્ધાંતોનો પ્રચાર કર્યો હતો. તેણે સૌથી પહેલા સૂર્યપૂજાના દિવસે દરેક રવિવારે પ્રાણીવધ ન કરવાની કડક આજ્ઞા આપી હતી. ફરવરદીન મહિનાના શરૂના ૧૮ દિવસો, આખો આબાન મહિનો (પોતાનો જન્મ માસ) તથા બીજા ઘણા દિવસો માટે પ્રાણીવધ ન કરવાનો હુકમ આપ્યો હતો. આ હુકમ હિંદુઓને પ્રસન્ન કરવા માટે કર્યો હતો.[1]

આ હુકમનો ભંગ કરનારનો દંડ કરવામાં આવતો હતો. આ હુકમનો ભંગ કરવાથી ઘણા કુટુંબો બરબાદ થયા છે અને તેઓની મિલકત જપ્ત થઈ છે

બાદશાહે આ ઉપવાસોના દિવસોમાં ધાર્મિક ક્રિયાની જેમ માંસાહારનો સર્વથા ત્યાગ કર્યો હતો. તે વર્ષભરમાં છ મહિના અને તેથી વધુ દિવસો સુધી ઉપવાસનો અભ્યાસ કરતો ગયો. તેની ઇચ્છા હતી કે, તે અંતે માંસાહાર સર્વથા છોડી શકે

પ્રસિદ્ધ ઇતિહાસકાર અલબદાઉની લખે છે કે—

C ૧૭૧, ૧૭૨ :– સમ્રાટ્ વિશેષરૂપથી સેવડા (શ્રમણો) અને બ્રાહ્મણોને એકાંતમાં મળતો હતો. તેઓ નૈતિક શારીરિક, ધાર્મિક તથા આધ્યાત્મિક શાસ્ત્રોમાં ધર્મોન્નતિની પ્રગતિમાં માનવ જીવનની સંપૂર્ણતાને પહોંચવામાં બીજા સર્વ સંપ્રદાયો, વિદ્વાનો અને પંડિતોના મુકાબલામાં સર્વ રીતે ઊંચા હતા.

તેઓ પોતાની સચ્ચાઈ તથા મુસલમાની ધર્મના દૂષણો બતાવવાં હોય ત્યારે બુદ્ધિપૂર્વક પરંપરાથી ચાલ્યા આવતા પ્રમાણો રજૂ કરતા હતા. તેઓ પોતાના મતનું સમર્થન એવી દઢતા અને યુક્તિથી કરતા હતા કે તેઓ તેમની ધારણા પ્રમાણે તેમનો મત સ્વતઃ સિદ્ધ થઈ જતો. તેઓની સચ્ચાઈમાં નાસ્તિક પણ શંકા ઉઠાવી શકતો નહીં.

1 સુપ્રસિદ્ધ ઇતિહાસકાર વિન્સેન્ટ સ્મિથ આ હિંદુ શબ્દ જૈનો માટે છે એમ પોતાના અકબર પુસ્તકના ૫ ૩૩૫માં સ્પષ્ટ લખે છે

અકબર કલમ (ત્રીજી) :–

નોંધ :– પ્રસિદ્ધ ઇતિહાસકાર ડૉ૦ વિન્સેટ સ્મિથે વિવિધ પ્રમાણો એકઠાં કરીને ઇતિહાસ ગ્રંથો રચ્યા છે. તે પોતાના 'હિંદુસ્તાનનો પ્રાચીન ઇતિહાસ'મા લખે છે

(૧) **ગેટી** ઇતિહાસ લેખકને માટે નીચે મુજબ **આદર્શ** રજૂ કરે છે:—

"ખોટામાથી ખરુ, અનિશ્ચિતમાથી નિશ્ચિત, તથા ન સ્વીકારી શકાય એવી બાબતોમાથી શંકાસ્પદ બાબતો તારવી કાઢવાની ઇતિહાસકારની ફરજ છે.

બીજી બધી બાબતો કરતાં દરેક અન્વેષકે પોતાને ન્યાયાધીશની મદદ માટે બોલાવેલા નિષ્પક્ષ પચની જગામા બેઠેલો સમજવાની જરૂર છે.

મુકરદમાની રજૂઆત કેટલે અંશે પૂર્ણ છે તથા આપેલી સાહેદીથી કેટલે અંશે સ્પષ્ટ પુરવાર થાય છે તે જ માત્ર તેને વિચારવાનુ છે. પછી તે પોતાનો નિર્ણય બાંધે છે અને પોતાનો મત આપે છે. તે મત પચના, સરપચના મતને મળતો થતો હોય કે નહીં તે તેને જોવાનુ ન હોય" (હિંદુસ્તાનનો પ્રાચીન ઇતિહાસ ગુજરાતી અનુવાદ, પૂર્વાર્ધ પાનુ, ૫)

(૨) **આધારો :–**

સંસ્કૃત તથા પ્રાકૃત સાહિત્યમાથી મારી જાણમાં આવેલા એવા ફકરાઓનો મારા પુસ્તકમા ઉપયોગ કરવામા આવેલો છે છતા કેટલાએક મારી નજર બહાર રહી પણ ગયા હશે.

જૈનપુસ્તકો :–

જૈન સંપ્રદાયના પવિત્ર પુસ્તકોની આપણને ઘણી અપૂર્ણ માહિતી છે તેમા પણ સંખ્યાબંધ ઐતિહાસિક નિવેદનો તથા ઘણા ઉપયોગી ઉલ્લેખો આવેલા છે (હિંદુસ્તાનનો પ્રાચીન ઇતિહાસ ગુજરાતી અનુવાદ, પૂર્વાર્ધ પાનુ : ૧૫)

(૩) ડૉ૦ વિન્સેન્ટ સ્મિથ લખે છે કે –

Page 170

He cared little for flesh food and gave up the use of it almost entirely in the later years of his life, when he came under Jain influence"

But the Jain holy man undoubtedly gave Akbar prolonged instruction for years, which largely influenced his actions and they secured his assent to their doctrines so far that he was reputed to have been converted to Jainism."

(*Jain Teachers of Akbar by Vincent A Smith.*)

Page 175

Men are so accustomed to eating meat that were it not for the pain they would undoubtedly fall on to themselves"

From my earliest years, whenever I ordered animal food to be cooked for me I found it rather tasteless and cared little for it. I took this feeling to indicate the necessity for protecting animals and I refrained from animal food"

Man should annually refrain from eating meat on the anniversary of the month of may accession as a thanks-giving to the almighty in order that the year may pass in prosperity"

Butchers, fisherman and the like who have no other occupation but taking life should have a separate quarter and their association with others should be prohibited by fine"

(Akbar The Great Mogal, pp. 335-336)

Page 179

"To sum up. Akbar never came under Buddhist influence in any degree whatsoever No Buddhists took

part in the debates on religion held at Fatehpur-Sikri, and Abu-l Fazal never met any learned Buddhist Consequantly his knowledge of Buddhism was extremely slight. Certain persons who took part in the debates and have been supposed erroneously to have been Buddhists were really Jains from Gujarat "

(Jain Teachers of Akbar by V. A Smith.)

(૩) સુપ્રસિદ્ધ ઇતિહાસકાર **ડૉ૦ વિન્સેન્ટ સ્મિથ** લખે છે કે –

A ૧૭૦ क :– બાદશાહની રુચિ માસાહાર પ્રત્યે બિલકુલ નહોતી. તેણે પોતાની પાછલી જિંદગીમા જ્યારથી "જૈનોના પરિચય"માં આવ્યો ત્યારથી માસાહાર સર્વથા છોડી દીધો.

A ૧૭૦ ख :– **જૈન સાધુઓએ** વર્ષો સુધી બાદશાહ અકબરને ઉપદેશ આપ્યો હતો આ ઉપદેશનો બાદશાહના કાર્યો ઉપર ઊંડો પ્રભાવ પડ્યો હતો. જૈન સાધુઓએ પોતાનો સિદ્ધાંત બાદશાહને એવી રીતે મનાવ્યો હતો કે લોકો બાદશાહને **જૈન** સમજવા લાગ્યા હતા [1]

ડૉ૦ વિન્સેન્ટ સ્મિથ માસત્યાગ માટે લખે છે કે –

૧૭૫ અકબરના વિચારો એવા હતા કે, મનુષ્યને માંસાહાર માટે એવી ખરાબ આદત પડી છે કે, જો તેને પોતાને મારવાથી દુખ થતું ન હોત તો પોતાના શરીરને પણ ખાઈ જાય.

બાદશાહને બચપણથી જ માસાહાર ગમતો નહોતો. તે ક્યારેક હુકમ આપી માસ તૈયાર કરાવતો પણ તેને ખાવાની બહુ પરવા રાખતો નહોતો. (બાદશાહ કહેતો કે) મારા આ સ્વભાવથી મારુ ધ્યાન પશુરક્ષા તરફ ગયુ છે અને તેથી જ મે પાછળથી તો માંસ સર્વથા છોડી દીધુ છે.

મારા રાજ્યાભિષેકની પહેલી તારીખે દરસાલ કોઈ પણ મનુષ્યે

---

૧ ગોવાના પાદરી પીનહરોનો તા ૩–૯–૧૫૯૫નો લાહોરનો પત્ર, તેમા લખે છે કે, અકબર જૈન સિદ્ધાતોનો અનુયાયી છે

(મોગલ બાદશાહોના ફરમાનો નં૦ ૮મુ)

ઈશ્વરનો ઉપકાર માનવા ખાતર માસ ખાવું ન જોઈએ, કે જેથી (આમ કરવાથી) મારું આખું વર્ષ આનંદથી વીતે.

ડૉ૦ વિન્સેન્ટ સ્મિથ શ્રમણુ પરિચય બાબત લખે છે કે —

C ૧૭૯ — બૌદ્ધો અકબરને મળ્યા જ નથી. તેમ જ તેમનો પ્રભાવ બાદશાહની ઉપર પડ્યો જ નહીં. બૌદ્ધોએ ફતેહપુર સિક્રીની ધર્મસભામા કદી પણ ભાગ લીધો જ નથી. બૌદ્ધોએ અબુલફજલ સાથે કદાપિ મુલાકાત લીધી નથી આથી અકબર બૌદ્ધધર્મ સંબંધી કંઈ જાણતો નહોતો.

કોઈ કોઈ લેખક અકબરની ધર્મસભામા ભાગ લેનારા બે-ચાર શ્રમણો અંગે તે બૌદ્ધ સાધુ હોવાની કલ્પના કરે છે આ કલ્પના તે કોરી ભ્રમણા જ છે

(૪) ખરતરગચ્છના પ્રસિદ્ધ જૈનાચાર્ય શ્રી૦ જિનચંદ્રસૂરિ (સં૦ ૧૬૧૨ થી ૧૬૭૦) બિકાનેરના મંત્રી કર્મચંદ્ર બચ્છાવતના પ્રયત્નથી લાહોરમા અકબર બાદશાહના દરબારમા પધાર્યા હતા. ત્યારે બાદશાહે તેમને અઠવાડિયાનું અહિંસાનું ફરમાન આપ્યું હતું તે ગુમ થવાથી તેની ફરી માગણી થતા બાદશાહે વિ૦ સં૦ લગભગમાં ફરીવાર અહિંસાનું ફરમાન આપ્યું હતું તેમણે ફરમાનની માગણીમા આ૦ હીરવિજયસૂરિ માટે જે માનભર્યા શબ્દો વાપર્યા હતા તેનો ઉલ્લેખ બાદશાહે પોતાના ફરમાનમા આ પ્રમાણે દાખલ કર્યો છે —

'उन्होंने (आ० जिनचन्द्रसूरिने) प्रार्थना की कि, इससे पहले हीरविजयसूरि तपसाने सेवामें उपस्थित होनेका गौरव प्राप्त किया था, और हरसाल बारह दिन मांगे थे, जिनमें बादशाही मुल्कोंमें कोई जीव मारा न जावे और कोई आदमी किसी पक्षी, मछली और उन जैसे जीवोंको कष्ट न दें। उनकी प्रार्थना स्वीकार हो गई थी, अब मैं भी आशा करता हूं कि एक सप्ताहका और वैसा ही हुक्म इस शुभ चिंतकके वास्ते हो जाय।'

(—યુગપ્રધાન જિનચંદ્રસૂરિ, પૃ ૨૭૮ થી ૨૮૩ જગદ્‌ગુરુ
હીરવિજયસૂરિ પૂજાપરિચય, પૃ ૧૩
મોગલ બાદશાહોનાં ફરમાન ન ૫—૭)

(૫) ભારતનો પ્રસિદ્ધ ગવૈયો **તાનસેન** વૃદાવની સારંગના ધ્રુપદમાં શ્રીજગદ્‌ગુરુને આ પ્રકારે યાદ કરે છે :–

" तुम रब तुम साहेब, तुम ही करतार,
घट घट पूरन, जल थल भरभार,
तुम ही रहीम, तुम ही करीम,
गावत गुनी गंध्रव, सुरनर सुरतार ॥
तुम ही पूरन ब्रह्म, तुम ही अचल,
तुम ही **जगद्‌गुरु**, तुम ही सरदार,
कहे मीयां **तानसेन**, तुम ही आप,
तुम ही करत, सब जगके भवपार ॥ "

(–" તાનસેનની રચનાઓ પર નવીન ઐતિહાસિક પ્રકાશ,"
લે૦ ચદ્રશેખર પથ, તા ૮–૩–૧૯૫૬ ગુરુવારનુ હિંદી 'હિંદુસ્તાન')

(૬) ગોવાના ઇસાઈ પાદરી ફાધર રીડોલ્ફો, એકવોનીયા, મોન્સારાટ ઓનસવ અને પીનહરો (Pinheiro) વગેરે અકબરના દરબારમા આવી ગયા હતા તે પૈકીનો પીનહરોએ તા ૩–૯–૧૫૯૫ના રોજ લાહોરથી એક પત્ર લખ્યો હતો તેમા જણાવે છે કે – He follows the sect the Jains (Vertie)

અર્થાત્ :– અકબર જૈન સિદ્ધાતોનો અનુયાયી છે જૈનો માને છે કે . વગેરે વગેરે. (–ડૉ૦ વિન્સેન્ટ સ્મિથનુ અકબર, પૃ૦ ૨૮૨
સૂરીશ્વર ઔર સમ્રાટ્, પૃ૦ ૧૭૧)
(જૂઓ ફરમાન ન૦ ૮)

આ૦ વિજયસેનસૂરિ આ જ અરસામાં (વિ૦ સ૦ ૧૬૪૯)મા બાદશાહ પાસે લાહોર પધાર્યા હતા, અને મહો૦ ભાનુચંદ્ર ગણિ તથા મહો૦ સિદ્ધિચદ્ર ગણિ વગેરે મુનિવરો પહેલેથી જ લાહોરમા વિદ્યમાન હતા બાદશાહ અકબર આ બધા મુનિવરોથી પ્રભાવિત હતો. તેઓનુ માન–સન્માન કરતો હતો

(૭) **શ્રીજેરેટ** લખે છે કે, અકબરે કરેલો અહિંસાનો સ્વીકાર અને તે સબધી ફરમાનો એ આ૦ હીરવિજયસૂરિ તથા તેમના

શિષ્યો આદિ શ્વેતાંબર જૈનોના પ્રયાસને આભારી છે

(૮) બંકિમચંદ્ર લાહિડી, સમ્રાટ્ અકબર નામક બંગાળી ગ્રંથમાં લખે છે કે —

"सम्राट् रविवारे चंद्र ओ सूर्यग्रहण दिने एवं आर ओ अन्याय समये कोन मांसाहार करि तेना, रविवार ओ आर ओ कतिपय दिने पशुहत्या करित सर्वसाधारणको निषेध करिया छिलेन ।"

(સૂરીશ્વર ઔર સમ્રાટ્ પૃ૦ ૧૬૫)

(૯) શ્રીયુત રામસ્વામી આયંગર એમ૦ એ૦ એલ૦ ટી૦ લખે છે કે —

"श्री विजयसेनसूरिजीको अकबरने लाहोरमें आमंत्रण दिया । उन्होंने लाहोरमें ३६३ विद्वान ब्राह्मणोंको वादमें परास्त किये । अकबर इससे बहुत संतुष्ट हुआ और उन्हें सवाई (सवाईहीर) की पदवी प्रदान की । उन्होंने भानुचंद्रजीको यहीं उपाध्यायपद दिया । इस विधिके करनेमें ६००) रुपये व्यतीत (खर्च) हुए । यह सब खर्च अबुलफजलने दिया था ।

(—અકબર ઔર જૈનધર્મ પૃ. ૧ જગદ્ગુરુ હીરવિજયસૂરિ પૂજાપરિચય, પૃ. ૧૨)

બાદશાહ અકબરે માંસાહાર અને પ્રાણિવધ ઉપર પ્રતિબંધ મૂક્યો હતો. તે માટે જુદી જુદી આજ્ઞાઓ આપી હતી. તેમજ શરાબ અને વેશ્યાગમન ઉપર પણ પ્રતિબંધ મૂક્યો હતો. તે વેશ્યાવાસ-વેશ્યા બજારને શૈતાનનગર કહી બોલાવતો હતો. બાદશાહે તેની ચારે બાજુએ કડક પોલિસચોકી બેઠવી હતી.[1]

૧ વિક્રમની સત્તરમી શતાબ્દીમાં મુસલમાન બાદશાહો રાજ્યમાં શરાબ, વેશ્યા વગેરેના વિરોધને જમાનાનાં શાંતિપોષક તત્ત્વ લખતા હતા. આજે એ વીસમી શતાબ્દીમાં વિશ્વદ્વારા અણુબોંબના પ્રયોગોનો વિરોધ સત્યાગ્રહ કરનાર તત્ત્વ ગણાય છે. આ માટે ઇંગ્લેંડની અદાલતે ૮૯ વર્ષની ઉંમરના વિશ્વવિખ્યાત તત્ત્વવેત્તા બર્ટ્રાન્ડ રસેલને ૭ દિવસની જેલની સજા ફરમાવી હતી.
(ભાવનગરનું જૈન સાપ્તાહિક વર્ષ ૬ અંક ૩૬ તા. ૨૩-૯-૧૯૬૧-સં. ૨૦૧૭નો ભાદરવા સુદિ ૧૪ શનિવારનો અંક પૃ. ૫૨૭ સામયિક સ્ફુરણ વીર સં. ૨૪૮૭)

બાદશાહે પ્રજાહિત માટે ઉપર દર્શાવેલા પ્રતિબંધો ઉપરાંત બાલવિવાહ, પુનર્વિવાહ, કમેળવિવાહ અને **સતીદાહ** વગેરેનો પણ નિષેધ કર્યો હતો.

તે પ્રજાના હિત અને સુખ માટે દરેક જાતના જરૂરી ઉપાયો લેતો હતો. તે પોતાની આજ્ઞામાં આવેલા રાજા, નવાબ, જમીનદાર, ખેડૂત અને પ્રજાની સાથે મીઠો વર્તાવ રાખતો હતો તેની આજ્ઞામાં આવેલા સૌ કોઈ તેની આજ્ઞા બહાર જવાનુ પસદ કરતા નહોતા તે હિંદુ, બ્રાહ્મણ, જૈન, બૌદ્ધ, મુસલમાન, પારસી વગેરે સૌને કોઈ જાતનો ભેદભાવ રાખ્યા વગર એક સરખા માનતો હતો તેણે પોતાના તહેવારોમા પારસીઓના તહેવારોને પણ દાખલ કર્યા હતા નવરોજના દિવસોમાં સ્ત્રીઓનો બજાર–મેળો ભરતો હતો. જે **પારસી તહેવાર** હતો

તેણે આગરાના રોશનમહોલ્લામા ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથનુ જિનાલય બનાવવાની આજ્ઞા આપી હતી, અને તેના ખરચ માટેની રકમની પણ પાકી વ્યવસ્થા કરી હતી.

સાથીદારો:—

તેના પક્ષમાં રાજા ભગવાનદાસ, રાજા માનસિંહ, ટોડરમલ બ્રહ્મભટ્ટ, રાજા **બિરબલ** વગેરે હિંદુઓ અને મુસલમાનો મોટા મોટા યુદ્ધવીરો હતા, જે તે સમયના મહાપુરુષો હતા

બાદશાહ અકબરની ભાવના હતી કે, "હુ ભારતનો મોટો બાદશાહ બનુ" પરિણામે સૌ રાજાઓ તેની આજ્ઞામાં આવ્યા હતા. માત્ર **રાણો પ્રતાપ,** તેની આજ્ઞામા આવ્યો નહોતો વિ.સ ૦ ૧૬૫૨ (સને ૧૬૯૫) સુધીમા ભારતના બહુ મોટા પ્રદેશનો રાજા બની ગયો હતો બાદશાહના ઘણા મોટા **સાથીદારો** સને ૧૬૦૨ સુધીમા મરી પરવાર્યા હતા એ બાબતનુ બાદશાહને ભારે દુ:ખ હતું. પણ તેનો પોતાના શાહજાદાઓનો ઠડો વિરોધ બહુ સાલતો હતો.

જનતા બાદશાહ અકબરને દેવાંશી પુરુષ માનતી હતી બાદશાહ અગે **ચમત્કારની** વિવિધ વાતો પણ ચાલતી હતી

અકબર બાદશાહના રાજ્યમાં અભિવાદન માટે જુહાર, પ્રણામ, જયશ્રીકૃષ્ણ, જયજિનેંદ્ર, સલામ આલેકમ, વાલેકમ સલામ વગેરે શબ્દો વપરાતા હતા.

બાદશાહની દીન–ઈ–ઇલાહી ધર્મસભાના સભ્યો આપસ આપસમાં "અલ્લાહો અકબર" અને "જલજલ હુદૂ" શબ્દો વાપરતા હતા.

સંવત

બાદશાહ અકબરે પોતાના રાજ્યમાં ઇલાહી સંવત ચલાવ્યો હતો. તેના ફરમાનોમાં ઇલાહી સંવત તથા જુલૂસી સંવતનો ઉલ્લેખ મળે છે[1]

---

૧ ગૂર્જરેશ્વર કુમારપાલે સં૰ ૧૧૯૯ અથવા સં ૧૨૧૬માં 'સિદ્ધહેમકુમાર સંવત્' ચલાવ્યો હતો. (–પ્ર૰ ૩૫ પૃ ૧૨૧)

બીજાપુરના બાદશાહ શિયા સંપ્રદાયના યુસુફ આદિલશાહે વિ સં ૧૩૧૭ થી 'આદિલશાહી સન' ચલાવ્યો હતો.

કેરાલાની ઉત્તરમાં ત્રિપીન ટાપુ નીકળ્યો, તેની માલિકીમાં સં ૧૩૬૭ થી 'પુદુવેપ્પુ' (નવો વસવાટ) સંવત્ નીકળ્યો હતો.

ઉત્કલના રાજા કપિલેશ્વરદેવે વિ સં ૧૪૯૧ (સને ૧૪૩૫)માં 'કપિલસંવત્' ચલાવ્યો હતો.

મોગલ સમ્રાટ્ બાદશાહ અકબર વિ સં ૧૬૧૨ના મહા વદિ ૪ તા ૧૪–૨–૧૫૫૬ શુક્રવાર તા બીજી રવિ ઉસ્સાની હી સં ૯૬૨માં ગાદીએ બેઠો. પણ ગાદીનશીનની તારીખથી ૨૫ મો દિવસ એટલે વિ સં ૧૬૧૨ના ફાગણ વદિ અમાવાસ્યા તા. ૧૧–૩–૧૫૫૬ તા. ૨૮ રબી ઉસ્સાની વિ સં ૯૬૨ થી 'ઈ–ઇલાહી' સંવતનો પ્રારંભ ગોઠવ્યો છે બાદશાહ અકબરે દીન–ઈ–ઇલાહી ધર્મ ચલાવ્યા પછી એટલે પોતાના ગાદીનશીન થયાના દિવસો ગણીને રાજ્યવર્ષ ૨૯ માં આ સંવતને વ્યવસ્થિતરૂપ આપ્યું છે જે સૌર વર્ષ છે તેમાં ઈરાની નામોવાળા ૧૨ મહિના અને ૧ થી ૩૨ સુધીની, તારીખો રાખેલી છે જેનો પ્રારંભ સાયનમેષથી છે મોગલ બાદશાહોનાં ફરમાનો તથા જિન પ્રતિમાઓના પરિકર અને ગાદી નીચે પણ હીજરી સંવત નોંધાયેલો મળે છે (જૂઓ જૈન સત્યપ્રકાશ, ક્રમાંક ૧ ૧ ૧ ૨ પૃ ૨૭૪)

પરિવાર :—

બાદશાહ અકબરને (૧) રાજા ભગવાનદાસની બહેન, (૨) રાજા માનસિંહની ફોઈ, (૩) મેડતાના રાજા મલ્લદેવની પુત્રી જોધબાઈ, (૪) બિકાનેરની રાજકન્યા એમ ચાર હિંદુ **રાણીઓ** હતી અને સાત મુસલમાની **બેગમો** હતી આ રીતે કુલ ૧૦ થી ૧૧ બેગમો હતી. મિ૦ ઈ૦ બી૦ હેવલ લખે છે કે–બાદશાહ અકબરને ઘણી બેગમો હતી.

બાદશાહ અકબરને (૧) જહાગીર–શેખુજીસલીમ, (૨) મુરાદ–પહાડી અને (૩) દાનીઆર એમ ત્રણ **શાહજાદા** હતા શાહજાદા જહાગીરનો હીન્દુ બેગમથી થયેલો પુત્ર **ખુશરૂ** નામે **પૌત્ર** હતો

બાદશાહ અકબરને પોતાના એક પણ પુત્રને દિલ્હીની ગાદી આપવાની ઇચ્છા નહોતી કેમકે જહાંગીરે તેની સામે બળવો જગાડ્યો હતો મુરાદ–પહાડી ભારે શરાબખોર હતો અને દાનીઆર શરાબી તેમજ વ્યભિચારી હતો આથી તેને પૌત્ર **ખુશરૂને** દિલ્હીની ગાદી આપવાની ઇચ્છા હતી

બાદશાહ અકબર બિમાર પડ્યો એવામા તેની માતા મરી ગઈ, આથી તેને વધુ આઘાત લાગ્યો છેવટે તેણે પોતાના રાજ્યના ઉચ્ચ અધિકારી મુસલમાનોની સલાહથી **જહાંગીરને જ** સૌની વચ્ચે પોતાનો વારસદાર જાહેર કરી, તેને પોતાનો **મુકુટ** અને પોતાની **તરવાર** આપ્યા

બાદશાહ અકબર ૫૦ વર્ષ સુધી રાજ્ય ભોગવી સ૦ ૧૬૬૨ના કાર્તિક શુદિ ૧૪ને મગળવાર, જમાઉસ્સાની તા ૧૩ ઈ૦સ૦ તા. ૧૫–૧૦–૧૬૦૫ની રાતે ૧૪ ઘડી ગયા બાદ **આગરામાં મરણ પામ્યો.**

૯ **બાદશાહ જહાંગીર**:–રાજ્યકાળ–હીજરી સન–૧૦૧૫ થી ૧૦૩૭ના સફર મહિનાની તા ૨૮ (વિ૦ સ૦ ૧૬૬૩ થી ૧૬૮૪ કાર્તિક વદિ૦)), સને ૧૬૦૬ થી તા ૨૮–૧૦–૧૬૨૭)

તે અકબર બાદશાહની હિંદુ બેગમ **જોધબાઈનો** પુત્ર હતો બાદશાહ અકબરને ૧ જહાગીર, ૨ મુરાદ અને ૩ દાનીઆર એમ ત્રણ પુત્રો હતા તે પૈકી આ સૌથી મોટો હતો તેના નુરૂદ્દીન મહમ્મદ

જહાંગીર શેખુજી, શેખ સલીમ અને **સલીમ** એવા નામો પણ મળે છે. આ બધાયે **શાહજાદાઓ** "અકબરના મરણ પછી પોતાને દિલ્હીની ગાદી મળે" એવા પ્રયત્નમાં હતા. આ કારણે એ સૌએ અકબરની સામે કરો વિરોધ જાહેર કર્યો હતો. બાદશાહ અકબર આ વાત જાણતો હતો. પણ તે પુત્રવાત્સલ્યના કારણે લાચાર હતો.

શાહજાદા જહાંગીરે તો ખુલ્લખુલ્લા બળવો કરીને અલ્હાબાદને પોતાના કબજે લીધું હતું અને આગરાનો કબજો મેળવવાના એના પ્રયાસ ચાલુ હતા.

તેણે પોતાના નામના સિક્કા પણ પાડી લીધા. જહાંગીરને એવો ભય હતો કે, "પિતાજી મને દિલ્હીનું રાજ્ય નહીં જ આપે." એ કે ત્રણે શાહજાદાઓમાં તે જ મદ્યચરિત્ર હતો. તેને "હિંદુ બેગમ" હતી. તેનાથી તેને ખુશરૂ નામે પુત્ર થયો હતો. ખુશરૂ અજીજકોકાનો જમાઈ હતો. અજીજકોકા અને રાજા માનસિંહ "અકબરના મરણ પછી ખુશરૂને દિલ્હીની ગાદી મળે" એવી તરફેણ કરતા હતા. પરંતુ જગદ્ગુરુ આ૦ હીરવિજયસૂરિના શ્રમણપરિવારના **મહો૦ શાંતિચંદ્રગણિએ** બાદશાહ અકબરને સ્પષ્ટ જણાવી દીધું હતું કે—

शानुम्रीपणी दानाभाग मदत्यमी ।
आयुनत गाण्जाणा मूनिभग इत्तणित्रु ॥ ११९ ॥
णिजति प्रानिरभुषचु
प्यम्रगा ण्य मूपा पदयाग्य ।
फार्न्वोर्तणिाततिफ्रम द
भानुय भुस्नर्ष्यिफ्लनता ॥ १२० ॥

(-)પરમોદ)

બાદશાહ અકબર જહાંગીરને દિલ્હીનું રાજ્ય દેવાને ઇચ્છતો જ ન હતો. પરંતુ ઉચ્ચ અધિકારી મુસલમાનોની મતાથી તેણે [illegible] જહાંગીરને જ [illegible] પોતાની ગાદીના વારસદાર તરીકે જાહેર કર્યા ત્યારે જહાંગીર [illegible] બાદશાહ અને

હજુરીઆઓની છેલ્લી ચળવળ જાણવા માટે ત્યાં આવીને ગુપચૂપ બેસી ગયો હતો. તે પિતાના દિલની વિશાળતા અને તેના પ્રત્યેના વાત્સલ્યથી એકદમ ઊઠીને પિતાના ચરણમા માથુ મૂકી ઝૂકી પડ્યો બાદશાહ અકબરે તેને સૌની હાજરીમા ત્યા તે જ અવસરે પોતાનો **રાજપોશાક, મુકુટ** અને **તરવાર** આપ્યા

બાદશાહ અકબર તા. ૧૫–૧૦–૧૬૦૫, સ૦ ૧૬૬૨ના કાર્તિક સુદિ ૧૪ ને મગળવારની રાતે ૧૪ ઘડી ગયા બાદ આગરામા મરણ પામ્યો, ત્યારથી **જહાંગીર** દિલ્હીનો **બાદબાહ** બન્યો.

સ્વભાવ :—

બાદશાહ જહાંગીર ઉતાવળિયા સ્વભાવનો, દયાળુ, કૃતજ્ઞ, લોકપ્રેમી અને **ન્યાયી** રાજવી હતો. પણ તે પોતાના હુકમનો અમલ કરાવવા સખ્તાઈથી કામ લેતો હતો આ વિશે તેના વિવિધ જીવન પ્રસગો જાણવા મળે છે તેમાના કેટલાક નીચે પ્રમાણે છે –

ભવિષ્યવાણી :—

૧. જહાંગીર દિલ્હીનો બાદશાહ બન્યો પરતુ તેના ભાઈઓ અને તેનો પુત્ર **ખુશરૂ** વગેરે તેનો વિરોધ કરવા લાગ્યા

ખરતરગચ્છના ભટ્ટારક **આ૦ જિનચંદ્રસૂરિ** (સ૦ ૧૬૧૨ થી ૧૬૭૦)ના શિષ્ય ઉ૦ **માનસિંહગણિ** જે ભ૦ જિનસિંહસૂરિ (સ૦ ૧૬૪૯ થી ૧૬૭૪)ના નામથી પ્રસિદ્ધ થયા, તેમણે **ભવિષ્યવાણી** ભાખી કે–

"બાદશાહ અકબરના મરણ બાદ શાહજાદો ખુશરૂ બાદશાહ બનશે"

(૧) બિકાનેરના રાજા રાયકલ્યાણ (સ૦ ૧૫૩૫ થી ૧૫૯૮), તેનો પુત્ર રાજા રાયસિહ (સ૦ ૧૫૯૮ થી ૧૬૧૮) થયો હતો, તેનો મોટો પુત્ર દલપત (સ૦ ૧૬૬૧ થી ૧૬૬૮), અને બીજો પુત્ર રાજા સુરસિંહ (સ૦ ૧૬૫૧ થી ૧૬૭૦), વગેરે તથા બિકાનેરનો મત્રી કર્મચદ્ર બછાવત તે સૌએ "ઉપા૦ માનસિંહગણિની ભવિષ્યવાણી સાચી માનીને" બાદશાહ જહાગીરના વિરોધમા **બળવો** જગાવ્યો પરંતુ બા૦ જહાગીરે સ૦ ૧૬૬૪મા પજાબના જડિયાલામા ખુશરૂને

પકડી કેદ કર્યો. અને પોતે સં૦ ૧૬૬૫ના બીજા ભાદરવા વદિ ૯—૧૦ ના રોજ આગરા આવી ગયો.

બાદશાહને આગરામાં આવ્યા બાદ ઉપા૦ માનસિંહ (આ૦ જિનસિંહસૂરિ)ની "ભવિષ્યવાણીના સમાચાર" મળ્યા અને બિકાનેરના રાજા તથા મંત્રીઓના બળવાની મૂળ વાત જાણી ત્યારે બાદશાહ જહાંગીરે ગુસ્સે થઈને "આ૦ જિનસિંહના શિષ્યપરિવારને આગરા પ્રદેશમાં વિહાર કરવાની મનાઈવાળો કડક હુકમ" બહાર પાડ્યો અને પછી બિકાનેરના રાજ્યવંશ અને મંત્રીવંશનો પ્રશ્ન હાથમાં લીધો. રાજા રાયસિંહ, રાજપુત્ર દલપતસિંહને એક પછી એક તેના વારસદારોના હાથે મરાવી નાખ્યા, અને પછી બિકાનેરના નવા રાજાના હાથે જ મંત્રી કર્મચંદ્ર બચ્છાવતના કુટુંબપરિવારનો નાશ કરાવ્યો.

(—જૂઓ દેવીપ્રસાદ મુંશીએ કરેલો "તૂ જૂ કે જહાંગીર" એટલે 'જહાંગીરનામા'નો હિંદી અનુવાદ—સાલ સં૦ ૧૯૬૨માં કલકત્તામાં પ્રકાશિત આવૃત્તિ, પૃ૦ ૧૫, ૫૨, ૬૬, ૭૦, ૯૭ ૧૯ ૧૫૨, ૧૮૧, ૨૦૯ વગેરે)

આ૦ જિનચંદ્રસૂરિ પોતાના પરિવારના યતિઓ તથા મુનિઓનો વિહાર આગરા પ્રદેશમાં બંધ હતો તેને ખુલ્લો કરાવવા સં૦ ૧૬૬૯—૭૦માં આગરા પધાર્યા તે, **મહો૦ વિવેકહર્ષ** ગણિવર તથા **પં૦ પરમાનંદગણિ** વગેરેને સાથે લઈ બાદશાહ જહાંગીરને મળ્યા. તેઓએ 'બાદશાહને સમજાવી, શાંત પાડી, ખરતરગચ્છના યતિઓના આગરા—પ્રદેશમાં વિહાર માટે જે મનાઈ હુકમ હતો તે પાછો ખેંચાવી લીધો." (પ્ર૦ ૫૫ મહો૦ વિવેકહર્ષ ગણિ—પ્ર૦ ૪૦, પૃ૦ ૪૮૩)

બાદશાહ જહાંગીરે પોતે "આ૦ જિનસિંહસૂરિ સં૦ ૧૬૭૪ના પોષ વદિ ૧૩ ના રોજ મેડતામાં કાળધર્મ પામ્યા છે' એમ જાણ્યું ત્યારે 'જહાંગીરનામા'માં (પોતાની જીવનઘટનાઓની નોંધપોથીમાં) તે આચાર્ય માટે કડવા શબ્દોમાં લખાણ કર્યું હતું

મંત્રી કર્મચંદ્ર બચ્છાવત બિકાનેરથી આગરા આવીને બાદશાહના જનાનખાનાનો ખાનગી મંત્રી બન્યો હતો.

આગરાની નવરોજ બજાર– મીના બજાર તેની દેખરેખમાં ભરાતી હતી. બાદશાહ અકબર તેમાં ગુપ્તવેશે જતો હતો પરંતુ બાદશાહ અને બિકાનેરના રાજા રાયસિંહના ભાઈ **પૃથ્વીસિંહની** પત્ની વચ્ચે અનિચ્છનીય પ્રસંગ બન્યો, આથી રાજા પૃથ્વીરાજ અને બીજા હિંદુ રાજાઓ "મંત્રી કર્મચંદ્ર બછાવતના પરિવારના વિનાશ" અંગે મૌન રહ્યા

રાજા પૃથ્વીરાજ હિંદી ભાષાનો મોટો કવિ હતો. તેણે બનાવેલ કવિત્ત "રાજ્યરસનામૃત ચોથી ધારા"મા છપાયાં છે."

તેણે બાદશાહ અકબરની વિલાસપ્રિયતાને પોષી ખુશી કરવા ડિંગલ ભાષામા શૃંગારરસવાળી कृष्णरुक्मिणी वेली રચી હતી.

(પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૬૪)

મેવાડનો **રાણો પ્રતાપ** પૃથ્વીસિંહની કવિતાથી જ હિન્દુધર્મનો અજોડ અભિમાની બન્યો હતો

(૨) **ખુશફહમની કસોટી**— બીજો પ્રસંગ એવો છે કે, બાદશાહ જહાંગીરે જગદ્ગુરુ આ૦ હીરવિજયસૂરિના પરિવારના મહો૦ **ભાનુચંદ્રગણિ** અને ખુશફહમ ઉ૦ **સિદ્ધચંદ્રગણિને** આમંત્રણ આપી અમદાવાદથી આગરા બોલાવ્યા તે સં૦ ૧૬૬૯માં આગરા આવ્યા હતા ત્યારે બાદશાહે તેઓનું મોટું સ્વાગત કર્યું હતું

આમા ઉપા૦ સિદ્ધિચંદ્રજી નાના હતા, ૨૫ વર્ષના ઊછરતા યુવાન હતા બહુ **રૂપાળા** અને આકર્ષક ચહેરાવાળા હતા. મીઠાબોલા અને નવ રસોનું છટાદાર વર્ણન કરી શકતા હતા. એવા આ મુનિવરને જોઈ કદાચ બાદશાહની કોઈ **શાહજાદી** તેમના ઉપર આસક્ત થઈ. તેની સાથે નેકા પઢવા ચાહતી હોય કે ગમે તે કારણ હોય, પણ બાદશાહ **જહાંગીર** અને બેગમ **નૂરજહાંએ** તેમની પાસેથી "નવ રસોનું અનુભવસિદ્ધ વર્ણન સાભળી" સં૦ ૧૬૭૦મા તેમની આકરી **કસોટી** કરી હતી　　　(પ્રક૦ ૫૫–ઉ૦ સિદ્ધિચંદ્ર)

તેઓએ ઉપા૦ સિદ્ધિચંદ્રજીને જણાવ્યું કે, "તમે સાધુપણું છોડી આ રાજ્યમા રહો, તમને પાંચ હજાર ઘોડેસવારોનું ઊપરીપણું આપીશું

અને એક ખૂબસુરત કન્યા પરણાવી દઈશું’

પં૦ સિદ્ધિચંદ્રજીએ તેમને આકરો જવાબ આપ્યો કે, “મને કોઈ દુનિયાભરનું રાજ્ય આપે તો તે ન જોઈએ. મને જગદ્‌ગુરુએ જે સાધુવેશ આપ્યો છે તેમાં જ **સાચી બાદશાહત** સમાયેલી છે.’

આવો જવાબ સાંભળી બાદશાહે જીદમાં આવીને હુકમ કર્યો કે, “તમે મારી વાતનો સ્વીકાર કરો અથવા મારું રાજ્ય છોડી બહાર ચાલ્યા જાઓ.’

પં૦ સિદ્ધિચંદ્રજી આ હુકમ સાંભળી ત્યાંથી નીકળી સં૦ ૧૬૭૨માં **માલપુરા** ચાલ્યા ગયા અને ત્યાં ચોમાસું રહ્યા પરંતુ જ્યારે બાદશાહ જહાંગીરને જણાવ્યું કે “મેં પં૦ સિદ્ધિચંદ્રને ગુરુથી જુદા પાડી મહો૦ ભાનુચંદ્રજી અને પં૦ સિદ્ધિચંદ્રજી બંનેને દુઃખી કર્યા છે, તો તેમને પાછા અહીં બોલાવી લેવા જોઈએ. બાદશાહે પં૦ સિદ્ધિચંદ્રને માલપુરાથી આગરા પાછા બોલાવ્યા. તેમને જોઈ બાદશાહ જહાંગીર અને બેગમ નૂરજહાં ઘણા ખુશ થયાં અને પહેલાંની જેમ તેમની પાસે ઉપદેશ સાંભળવા લાગ્યાં પં૦ સિદ્ધિચંદ્રે પોતાની વાસવદત્તા—વૃત્તિમાં આ બાબતનો ઉલ્લેખ કર્યો છે આ ઘટના પછી બાદશાહ જહાંગીરે “જૈન યતિઓને આગરા પ્રદેશની બહાર જવા જે જે હુકમો કરેલા તે હુકમો પાછા ખેંચી લીધા.

જિનપ્રતિમાલેખ :—

(૩) ત્રીજો પ્રસંગ આ પ્રકારે હતો –

અચલગચ્છના ભટ્ટા૦ **કલ્યાણસાગરસૂરિની** અધ્યક્ષતામાં સં૦ ૧૬૭૧ના વૈ. શુ ૩ ને રોજ આગરામાં જિનપ્રતિષ્ઠા મહોત્સવ ઉજવાયો હતો. તેમાં તેમણે ૪૫૦ જિનપ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી. આ પ્રતિમાઓની ગાદીમાં ‘બાદશાહ જહાંગીરનું નામ” કોતરાવ્યું હતું બાદશાહ જહાંગીર પ્રતિમાઓની નીચે પોતાનું નામ દાખલ થયેલું જાણીને ગુસ્સે થયો. તે પોતે જોવા આવ્યો પરંતુ તે સ્થળે ભ૦ પાર્શ્વ નાથની પ્રતિમામાં નાગફણાની ઉપર ઊંચે પોતાનું નામ જોઈ તે શાંત થઈ ગયો અને આચાર્યશ્રીની પ્રભાવક મુદ્રા જોઈ ખુશી થયો. ઉપરાંત

તે ઉત્સવ ઉજવવાની સમ્મતિ આપી તે ચાલ્યો ગયો.

(–પ્રક૦ ૪૦ પૃ૦ ૫૩૫)

ભ૦ વિજયદેવસૂરિની પરીક્ષા :—

(૪) **ચોથો પ્રસંગ** એવો મળે છે કે, બાદશાહ જહાંગીર સં૦ ૧૬૭૦મા અજમેર ગયો ત્યાથી સં૦ ૧૬૭૩ના કાર્તિક શુદિ ૩ ના રોજ નીકળી **માળવા** તરફ ગયો. (–તૂજુકે જહાગીર, પૃ૦ ૧૭૩, પૃ૦ ૨૩૫)

તે સ૦ ૧૬૭૪માં માંડવગઢ જઈ રહ્યો પં૦ **સિદ્ધિચંદ્ર**ગણિ સિરોહીમાં **ઉપાધ્યાય** બની, ત્યા પહોચી ગયા અને તેમણે બાદશાહ જહાંગીરને ભભેર્યો કે, "આ૦ વિજયસેનસૂરિની ગાદીએ **આ૦ વિજયદેવસૂરિ** ગચ્છનાયક બન્યા છે પણ તેમને પોતાના સ્થાનની જવાબદારીનુ ભાન નથી" આથી બીજા મુનિવરોએ તેમની આજ્ઞા તજી નવા ગચ્છનાયક બનાવ્યા છે વગેરે વગેરે"

બા૦ જહાંગીરે આ સાંભળી **આ૦ વિજયદેવસૂરિને** ગૂજરાતથી **માંડવગઢ** બોલાવ્યા ઝીણવટથી તેમની જીવનચર્યાની તપાસ કરી પણ તેમના ત્યાગ, તપ અને વિદ્વત્તા વગેરેનો અનુભવ કરી, સતોષ પામી, આ૦ વિજયદેવસૂરિને સ૦ ૧૬૭૩ના માંડવગઢના ચોમાસામા" મોટા ત્યાગી અને તપસ્વી તરીકે ઓળખાવવા '**જહાંગીરી મહાતપા**'નુ બિરુદ આપ્યુ અને તેમની સાથે ગયેલા **મહો૦ નેમસાગર ગણિને** 'વાદિજીપક'ની પદવી આપી.

આગરાના **શા૦ ચંદ્રપાલ** સઘવીને તેમની સાથે મોકલી તેઓને "બાદશાહી વાજા સાથે બહુમાનથી" જૈન ઉપાશ્રયે પધરાવ્યા. સ૦ ૧૬૭૩માં આ રીતે તેમનુ બહુમાન કર્યું બાદશાહ જહાગીરે સ૦ ૧૬૭૪–૭૫મા (હીજરી સન ૧૦૨૭મા) આગરાથી આ૦ વિજયદેવસૂરિને સુખશાતાના સમાચારનો પત્ર લખી પ૦ દયાકુશલ મારફત તેમની ઉપર મોકલ્યો. (મો૦ બા૦ ફરમાન ન૦ ૧૩)

આથી સ્પષ્ટ છે કે, "બાદશાહ જહાગીર જૈનશ્રમણોની નાની-મોટી બાબતોમા વિશેષ રસ અને પ્રેમ ધરાવતો હતો આ તો બાદશાહ જહાગીરના **જહાંગીરી હુકમની** વાતો છે

બાદશાહ જહાંગીરે સં. ૧૯૭૬મા મહો૰ ભાનુચંદ્રને આમા ખ્રિસ્તુ ફેરમાન આપ્યું હતું તેમા પણ તેણે સોરઠ સરકારને આ૰ વિજયસેનસૂરિ અને આ૰ વિજયદેવસૂરિની સંભાળ રાખવાની ભલામણ કરી હતી.

બાદશાહ જહાંગીરના કેટલાક પ્રશસ્ય પ્રસંગો પણ મળે છે કેટલાક આ પ્રકારે જાણવામા આવ્યા છે —

બાદશાહ જહાંગીરની બેગમ નૂરજહાં હતી. તે રૂપાળી, ચકોર અને બુદ્ધિશાળી હતી. રાજ્ય સંચાલનમા દક્ષ હતી. તેણે બાદશાહ જહાંગીરનો સ્વભાવ વિચિત્ર હોવાથી રાજ્યની લગામ પોતાના હાથમા લીધી તે જહાંગીરના નામથી રાજ્ય ચલાવતી. આથી જૈન શિલાલેખોમા "બાદશાહ જહાંગીર અને બેગમનું રાજ્ય" બતાવ્યું છે 'નૂરદ્વિજહાંગીરરાજ્યે' (એટલે નૂરજહા અને જહાંગીર એમ બે જહાંના રાજ્યમા એવા શબ્દો વપરાયા છે

તે પ્રજાવત્સલ હતી તેણે સાચો ઇન્સાફ કરવા માટે ઊંચા પ્રકારની વ્યવસ્થા ગોઠવી હતી. આથી જહાંગીરનો ઇન્સાફ ઇતિહાસમા ખૂબ વખણાયો છે

જહાંગીરના જીવનમાં રહેલા સદ્‌ગુણો તેણે આપેલા ફરમાનોથી સમજી શકાય છે

બાદશાહ જહાંગીર પોતાના વિરોધીઓના બળવાને શમાવી સં૰ ૧૬૬૫મા આગરા આવ્યો અને તે સારા મુહૂર્તમાં શહેરમા પ્રવેશ કરવા ખાતર ઘણા સમય સુધી શહેર બહારના બગીચામાં મુકામ નાખીને રહ્યો હતો. તેને પોતાના પિતાની જેમ "રખડપટ્ટી" પસંદ નહોતી, એટલે તેણે હવે શાંતિમય જીવન ગાળવા, અને પિતાની જેમ વિદ્વાનો અને ધર્મી પુરુષોના સહવાસમા વધુ રહેવાનો નિરધાર કર્યો.

તે આ૰ હીરવિજયસૂરિ આ૰ વિજયસેનસૂરિ, મહો૰ શાંતિચંદ્ર ગણિ, મહો૰ ભાનુચંદ્ર ગણિ ખુશફહમ પં૰ સિદ્ધિચંદ્રગણિ, મહો૰ વિવેકહર્ષગણિ, પં૰ પરમાનંદગણિ વગેરેના વધુ પરિચયમાં આવ્યો હતો. આ વિદ્વાન મુનિવરો પ્રત્યે તેને અત્યંત સદ્‌ભાવ હતો.

તેણે તથા શાહજાદા ખુશરૂએ મહો૦ ભાનુચંદ્ર ગણિ પાસેથી **ધર્મજ્ઞાન** મેળવ્યુ હતું.

વિષકન્યા :—

બાદશાહ જહાંગીર સં૦ ૧૬૪૮-૪૯માં પિતાની સાથે લાહોરમાં હતો ત્યારે તેની બેગમે ત્યા મૂળ કે અશ્લેષા નક્ષત્રમાં **વિષકન્યાને** જન્મ આપ્યો હતો સૌને વહેમ પડયો કે, "આ કન્યાથી બાદશાહનો પરિવાર અણધારી આફતમા સપડાશે," માટે આ કન્યાને મારી નાખવી જોઈએ.

મહો૦ ભાનુચંદ્રજીએ આ વાત સાભળી, શેઠ **થાનમલજી** અને શા. માનમલ ચોરડિયા તરફથી લાહોરના જૈન ઉપાશ્રયમાં **શાંતિસ્નાત્ર પાઠનો** મોટો વિધિ કરાવ્યો બાદશાહ અકબર, શાહજાદો જહાગીર વગેરે તથા રાજ્યના મોટા અમલદારો આ ઉત્સવમાં આવ્યા હતા. સૌએ "સોનાના પાત્રમાથી શાતિસ્નાત્રનુ પાણી લઈ પોતાની આખે લગાડયુ અને જનાનખાનામા પણ મોકલાવ્યું"

સૌને આ વિધિ જોયા બાદ ખાતરી થઈ કે, "બાદશાહના પરિવાર પર આવી પડનારી આફત દૂર થઈ ગઈ." આ રીતે સૌ ખુશ થયા અને શાહજાદી બચી ગઈ.

મહો૦ ભાનુચંદ્રગણિ મોગલ દરબારમા ૨૩ વર્ષ સુધી રહ્યા હતા. બાદશાહ અકબરના મરણ પછી તે સં૦ ૧૬૬૨મા આગરાથી વિહાર કરી ગૂજરાત તરફ પધાર્યા હતા બા૦ જહાંગીરે શા૦ હરખચંદ પરમાનંદની માગણીથી સં૦ ૧૬૬૨-૬૩મા આ૦ વિજયસેનસૂરિને જૈન ધર્મસ્થાનોની રક્ષાકરની માફી માટે તથા અહિંસા માટે ફરમાન લખી મોકલાવ્યુ હતું.

(જૂઓ "મોગલ બાદશાહોના ફરમાનો" ફરમાન નં૦ ૯)

(જૈન સત્યપ્રકાશ ક્રં૦ ૯૮ પૃ૦ ૪૭ થી ૫૪)

તે પછી **મહો૦ વિવેકહર્ષ** ગણિવર, **પં૦ પરમાનંદગણિ, પં૦ મહાનંદગણિ** અને મુનિ ઉદયહર્ષગણિ વગેરે આગરા પધાર્યા હતા

બાદશાહ **જહાંગીરે** તેમના ઉપદેશથી પોતાના પિતાની જેમ

જુલસી સન ૫, ફરવરદિન મહિનો તા. ૨૬, ઈલાહી સન ૫૫, હીજરી સન ૧૦૧૯ (સને ૧૬૧૦ માર્ચ, એપ્રિલ–વિ૦ સ૦ ૧૬૬૬ અથવા વિ૦ સ૦ ૧૬૬૮ ચૈત્ર શુદિ ૧૫ ના રોજ પર્યુષણાના ૧૨ દિવસોમા અમારી પાળવાનું ફરમાન લખી આપ્યું હતું

(–પ્રક૦ ૫૫, મહો૦ વિવેકહર્ષ, મો૦ ફ૦ ન૦ ૧૦)

બાદશાહ જહાગીરે 'શરૂમા એક દિવસે ખરતરગચ્છના યતિઓ માટે આગરા અને દિલ્હી પ્રદેશમાં વિહાર કરવાનો મનાઈહુકમ કર્યો હતો." બા૦ જહાગીરે સ૦ ૧૬૬૯મા તેઓના ઉપદેશથી તે વિહાર ખુલ્લો કર્યો હતો.

મહો૦ વિવેકહર્ષ ગણિવર વગેરે વિહાર કરી ગયા પછી બા૦ જહાગીરને પોતાના વિદ્યાગુરુ **મહો૦ ભાનુચન્દ્રજીએ** કરેલા ઉપકારનું વારવાર સ્મરણ થતું હતું આથી તેણે મહો૦ **ભાનુચન્દ્ર** અને ખુશફહમ પં૦ **સિદ્ધિચન્દ્રના** સહવાસમા પોતાનું શાતિમય જીવન ગાળવાની ભાવના કરી. તેઓને સ૦ ૧૬૬૮મા અમદાવાદથી આગરા બોલાવ્યા.

બાદશાહે સ૦ ૧૬૬૯મા તેમનો નગરપ્રવેશ કરાવ્યો અને તેણે તેમનું ભારે ઉમળકાભર્યું સ્વાગત કર્યું તે વિશે નીચેની કાવ્યપંક્તિઓ ખ્યાલ આપે છે –

"મિલ્યા ભૂપ નઈ ભૂપ આનંદ પાયા,
ભલઈ તુમે ભલઈ અહીં ભાણચંદ આયા;
તુમ પાસિ થિઈ મોહી સુખ બહોત હોઈ,
મહરિબાર ભણુવા તુમ વાર લેવઈ ॥ ૧૩૦૯ ॥
પધારો, અમ પુતકો ધર્મવાત,
જર્યું અવસુણુતા તુમ પાસિ વાત,
ભાણુચંદ કદીમ તુમે હો હમારે,
સબહીસે તુમહી હો હમે હિ પ્યારે" ॥ ૧૩૧૦ ॥

(–આ૦ વિજયતિલકસૂરિરાસ)

બાદશાહ, બેગમો, શાહજાદા, શાહજાદીઓ સૌ હમેશા મહો

પાધ્યાયજીનાં દર્શને આવતા હતા, અને ઉપદેશ સાંભળતા હતા

કસોટી :—

તે પછી સ૦ ૧૬૭૦-૭૧ ખુશફહમ પ૦ **સિદ્ધિચંદ્રને** માટે માલપુરા જવાનો અનિચ્છનીય પ્રસગ બની ગયો. પણ બાદશાહે પોતાની ભૂલ ખ્યાલમાં આવતાં તે પ્રસગને સુધારી લીધો.

(-જૂઓ પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૮૯, પ્ર૦ ૫૫-પં૦ સિદ્ધિચંદ્રજી)

મહો૦ ભાનુચદ્રજી અને ખુશફહમ પ૦ સિદ્ધિચદ્રજી સ૦ ૧૬૭૨માં આગરાથી વિહાર કરી મારવાડ પધાર્યા અને સ૦ ૧૬૭૩-૭૪-૭૫ માં બાદશાહ જહાગીર માંડવગઢ, બુરહાનપુર થઈ આગરામાં આવી ગયા હતા.

બા૦ જહાંગીરે જુલસી સન ૧૫ ફરવરદિન તા ૨૫મી, ઇલાહી સન ૬૫, છઠ્ઠો શહેરીવર મહિનો તા. ૧૪, હીજરી સન ૧૦૨૯ રબિઉસ્સાની મહિનો સને ૧૬૨૦, વિ૦ સ૦ ૧૬૭૬ ચૈ૦ શુ૦ ૧૫ મહો૦ ભાનુચદ્ર ગણિવરને ચૈત્ર શુદિ ૧૫ અહિસાનુ ફરમાન લખી આપ્યુ હતું.　　　(-મો૦ બા૦ ફ૨૦ ન ૧૧)

બાદશાહ જહાગીર તેમા જણાવે છે કે, "બા૦ અકબરે પળાવેલ ૬ મહિનાની અહિસાનુ પાલન કરવું શત્રુંજયતીર્થનો **યાત્રાવેરો-જજિયાવેરો** માફ કરવો. ઉનામા જગદ્ગુરુના **સમાધિસ્થાનમાં** જકાતવેરો માફ કરવો શત્રુજય તીર્થ અને જગદ્ગુરુના સમાધિસ્થાનની રક્ષા કરવી સોરઠ સરકારને આ હુકમનો અમલ કરવાની સખ્તાઈ કરવામા આવે છે મરેલાના માલ-ધન લેવાનુ બધ કરવું. મારા જન્મનો એક મહિનો વધારે અહિસા પાળવી" એવો હુકમ કર્યો હતો.

વધારો :—

બાદશાહ તેમા વધારારૂપે જણાવે છે કે, "મને આ સાધુઓ પ્રત્યે સદ્ભાવ છે તેથી મારા જન્મનો એક મહિનો આ તપસીલમા વધારું છું. અને તપસિલ લખ્યા મુજબ અહિસાનુ પાલન તથા માફી પાળવાના છે."

બાદશાહ જહાંગીરે મહો૦ભાનુચંદ્ર તથા ખુશફહમ સિદ્ધિચંદ્રજીના ઉપદેશથી આ ફરમાન તથા તે સિવાયના બીજાં ઘણાં ઘણાં લોકહિતનાં કાર્યો કર્યા હતા. (-જૂઓ પ્ર૦ ૫૫)

બાદશાહ જહાંગીરે જુલસી સન ૧૦, ઈલાહી સન ૬૦, ખુર મહિનો, હીજરી સન ૧૦૨૪, મહિનો રજબ, સને ૧૬૧૫નો ઓગષ્ટ મહિનો, વિ૦ સ૦ ૧૬૭૧ (૭૨)ના શ્રાવણ મહિનામા આગરાના સંઘવી ચંદ્રપાલ ઓશવાલ તપગચ્છના જૈનને "આ૦ શ્રીવિજયસેનસૂરિએ સ૦ ૧૬૭૧-(૭૨)ના જેઠ વદિ ૧૧ ના રોજ ખંભાતના મહમ્મદપરામા-અકબરપરામાં સ્વર્ગગમન કર્યું હતું તે જમીન ૧૦ વીઘા ઈનામ આપી હતી, ફરમાન લખી આપ્યું અને તેને તે જમીનમાં ગુરુદેવના અગ્નિસંસ્કારના સ્થાને મંદિર મેળો ભરવાનો ચોક-બાગ બગીચો બનાવવાની રજા આપી હતી તથા તે સ્થાનનો કરવેરો જકાત માફ કરી હતી (-મો૦ બા૦ ૬૦ ન૦ ૧૨)

આ ફરમાનમા સ૦ ચંદ્રપાલનું દેહવર્ણન લખી ઓળખાણ આપી હતી જે વસ્તુ તે સમયના પરિચયપત્રમા નવી ભાત પાડે એવી છે (-જૂઓ પ્ર૦ ૫૯-ચંદ્રપાલ)

આ૦ જહાંગીરે દીદી વિ૦ સ૦ ૧૬૭૪મા તપગચ્છના આ૦ વિજયદેવસૂરિને 'જહાંગીરી મહાતપા' (દુનિયાનો મોટો ઓલિયો) નું અને મહો૦ નેમિસાગરગણિને 'વાદીજીપક'નું બિરુદ આપ્યા હતાં અને તેઓનું ઘણુ સન્માન કર્યું હતું, તથા જુલસી સન ૧૩, ઈલાહી સન ૬૩ હીજરી સન ૧૦૨૭ શાહબાન મહિનો, સને તા. ૧૯-૭-૧૬૧૮, વિ૦ સ૦ ૧૬૭૪ના અષાઢ મહિનામા માંડવગઢથી આ૦ વિજયદેવસૂરિ ઉપર માંડવગઢની મીઠી મુલાકાતને યાદ કરાવી ભક્તિભાવભરેલો પત્ર લખ્યો હતો અને આગરામાં ચોમાસુ રહેલા પં૦ કલ્યાણકુશલગણિના શિષ્ય પં૦ દયાકુશલગણિને તે પત્ર રૂબરૂમાં આપ્યો હતો. (મો૦ ૬૨૦ ન૦ ૧૩)

અમદાવાદમાં :—

બાદશાહ જહાંગીર પાંચીવાર અમદાવાદ આવ્યો હતો ત્યારે

નોંધપાત્ર ઐતિહાસિક પ્રસંગો પણ બન્યા હતા. તે પ્રસંગો કેટલાક આ પ્રકારે જાણવા મળે છે –

(૧) અમદાવાદના શેઠ શાન્તિદાસ ઝવેરીએ ઉ૦ **નેમિસાગર** ગણિ અને પં૦ મુક્તિસાગરગણિની કૃપાથી "પોતાના ભાગ્યનો સિતારો હવે ચમકશે" એમ જાણી આગરામાં બા૦ અકબરના મોગલ દરબારમાં જઈ મોતીની સાચી પરીક્ષા કરી મોટી નામના મેળવી હતી.

તે પછી બા૦ અકબરની એક **બેગમ** કોઈ કારણસર અમદાવાદ આવી ત્યારે, શાન્તિદાસ ઝવેરીએ તેની ખૂબ ખાતર બરદાસ્ત કરી, આથી **બેગમે** તેને પોતાનો **ધર્મભાઈ** બનાવ્યો. એ સમયે શાહજાદો **જહાંગીર** પણ માતાની સાથે અમદાવાદ આવ્યો હતો તે શાન્તિદાસને **મામા** કહી બોલાવતો હતો.

સં૦ ૧૬૬૫માં જ્યારે તે દિલ્હીનો બાદશાહ બન્યો, ત્યારે તેણે શાંતિદાસ ઝવેરીને ગૂજરાતનો **સૂબો** બનાવવાની ભાવના રાખી હતી, પણ ઝવેરીએ સૂબા બનવાની ના પાડી, આથી "ગૂજરાતના સૂબાઓ તેનું પૂરું માન–સન્માન કરે," એવો તેણે પ્રબંધ કર્યો હતો.

(૨) બા૦ **જહાંગીર** પોતાના ૨૭ વર્ષના શાહજાદા **શાહજહાંને** સાથે લઈ સં૦ ૧૬૭૪–૭૫ (સને ૧૬૧૭)માં અમદાવાદ આવી ઘણા મહિના સુધી રોકાયો હતો તે દરમિયાનમાં અમદાવાદમાં શાહજાદા **શાહજહાં** અને અસફખાનની રૂપાળી કન્યા **મુમતાઝ** મહાલનો **વિવાહ** થયો. મુમતાઝે તા. ૨૪–૧૦–૧૬૧૮ના રોજ મારવાડમાં શાહજાદા **ઔરંગજેબને** જન્મ આપ્યો.

ભારત ઇંગ્લાંડ મૈત્રી :—

(૩) **લંડનનો એલચી** – બા૦ જહાંગીરને ઇંગ્લેંડના રાજા જેમ્સનો એલચી **ટોમસરો** અમદાવાદમાં મળ્યો હતો અને તેણે સને ૧૬૧૭માં "ઇંગ્લેંડ તથા ભારતની વચ્ચે વેપારી સંબંધ નક્કી કરી **કોલકરારો** કર્યા હતા" ત્યારથી બા૦ જહાંગીર અને રાજા જેમ્સની વચ્ચે મૈત્રીભર્યો પત્રવ્યવહાર શરૂ થયો હતો.

બા૦ **જહાંગીરે** રાજા જેમ્સને તા. ૨૦–૨–૧૬૧૮ના રોજ

તથા તા. ૮-૮-૧૬૧૮ ના રોજ લખેલા પત્રો મળે છે

(—ગૂજરાતનું પાટનગર અમદાવાદ, પૃ૦ ૮૮ થી ૯૦)

અંગ્રેજોએ અમદાવાદમાં સને ૧૬૩૮ પહેલાં પોતાની **અંગ્રેજી કોઠી** બનાવી લીધી હતી

(૪) બા૦ જહાંગીરે સને ૧૬૨૧ (વિ૦ સં૦ ૧૬૭૭)માં **શાહીબાગ** બંધાવ્યો હતો.

(૫) સં૦ ૧૬૫૫માં અમદાવાદમાં બા૦ અકબરના સૂબા કાજી **હુસેનના** શાસનકાળમાં અમદાવાદમાં ટીંગવાપાડા પાસેની જમીનમાંથી ભ૦ ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથની શ્યામરંગની **ભવ્ય જિનપ્રતિમા** નીકળી હતી.

જૈન સંઘે સં૦ ૧૬૫૬માં માગશર સુદિ ૫ ના રોજ અમદાવાદના શકરપુર પાસેના **બીબીપુરમાં** મોટો જિનપ્રાસાદ બંધાવી, તેમાં ભ૦ વિજયસેનસૂરિના હાથે તે જિનપ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી

શેઠ શાંતિદાસ ઝવેરીએ તે સ્થાનને **તીર્થધામ** બનાવવા સં૦ ૧૬૭૯માં પોતાના મોટા ભાઈ વર્ધમાનની દેખરેખ નીચે મોટો **જીર્ણોદ્ધાર** શરૂ કર્યો. ૩ શિખર, ૩ ગભારા, ૬ મંડપ, ૩ શૃંગાર ચોકી બનાવી ચારે બાજુએ નાની નાની બાવન દેરીઓ બનાવી, તેને ફરતો મજબૂત **કિલ્લો** કરાવ્યો અને તેમાં તપાગચ્છના ભ૦ વિજયદેવસૂરિના આજ્ઞાવર્તી ઉપાધ્યાય **મહો૦ વિવેકહર્ષ** ગણિવર તથા મહો૦ **મુક્તિસાગર** ગણિવર (મહો૦ રાજસાગર ગણિવર)ના હાથે ભ૦ ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ વગેરે ઘણી જિનપ્રતિમાઓની અંજન શલાકા તથા પ્રતિષ્ઠા કરાવી શેઠે પોતે આ જિનપ્રાસાદથી પોતાની હવેલી સુધી આ પ્રતિમાઓને લઈ જઈ શકાય એવી મોટી સુરંગ બનાવી હતી. તેણે આ જીર્ણોદ્ધાર અને સુરંગમાં ૯ લાખ રૂપિયા ખર્ચ્યા હતા. (—જૂઓ, પ્રક૦ ૫૮ નગરશેઠવંશ, પ્રક૦ ૫૯ ચિંતામણિ પાર્શ્વજિનપ્રાસાદ.)

બા૦ જહાંગીરે ગૂજરાતમાં પોતાના તરફથી ૮ સૂબા મોકલ્યા હતા.

તેણે જ૦ ગુ૦ આ૦ વિજયહીરસૂરિના શિષ્યોને વિવિધ ફરમાનો આપ્યા હતા (મો૦ બા૦ ફ૦ન૦ ૯ થી ૧૩).

૧૦. બાદશાહ શાહજહાં

તે બા૦ જહાગીરનો ત્રીજો પુત્ર હતો તેનુ પૂરુ નામ "શહાબુદ્દીન મહુમ્મદના સાહેબ કીરાની શાહજહાં" હતું બેગમ નૂરજહાંના ભાઈ **વજીર આસિફખાને** બા૦ જહાગીરના મરણુ બાદ તેને દિલ્હીની ગાદીએ બેસાડચો હતો તે હી૦ સ૦ ૧૦૩૭ જમાદિ ઉસ્સાની મહિનાની તા ૮મી ઈ૦ સ૦ તા ૪-૨-૧૬૨૮, વિ૦ સ૦ ૧૬૮૪ મ૦ સુ૦ ૧૦ ને રાજ **બાદશાહ** બન્યો તે ત્રીશ વર્ષ સુધી બાદશાહ તરીકે રહ્યો

પછી શાહજાદા **ઔરંગઝેબે** હી૦ સ૦ ૧૦૬૮ રમજાનની તા ૧૭ મી, સને તા ૯-૬-૧૬૫૮, વિ૦ સ૦ ૧૭૧૫ અષાડ વ૦ ૪ ને રાજ તેને આગરાના કિલ્લામા કેદ કર્યો, અને તે હી૦ સ૦ ૧૦૭૬ રજબ મહિનાની તા. ૨૬ મી, સને તા ૨૨-૧-૧૬૬૬ વિ૦ સ૦ ૧૭૨૨ મ૦ વ૦ ૧૩ ને રાજ આગરાના કિલ્લામા મરણુ પામ્યો.

આપણે બા૦ જહાગીરના જીવનપરિચયમાં વાંચી ગયા છીએ કે, બા૦ **શાહજહાં** ૨૭ વર્ષનો યુવાન **શાહજાદો** હતો ત્યારે સને ૧૬૧૭ (વિ૦ સ૦ ૧૬૭૪-૭૫)મા પોતાના પિતા સાથે અમદાવાદ જઈ ઘણુા મહિનાઓ સુધી રહ્યો હતો તે અરસામાં ત્યા આસફખાનની ખૂબસુરત કન્યા **મુમતાઝમહાલને** પરણ્યો હતો મુમતાઝે તા ૨૪-૧૦-૧૬૧૮મા શાહજાદા ઔરંગઝેબને જન્મ આપ્યો હતો એ સમયે ઈંગ્લેંડના રાજા જેમ્સનો એલચી સર **ટામસરો** મળ્યો હતો, તથા શાહજહાને પિતાના મામા શાતિદાસ ઝવેરીનો પણ પરિચય થયો હતો. તે તેમને બહુ માનબુદ્ધિથી જોતો હતો, અને તેમના પ્રત્યે ઘણો પ્રસન્ન હતો બા૦ **શાહજહાં** મહો૦ **ભાનુચન્દ્ર** ગણિવર પાસે ભણ્યો હતો ઉપા૦ સિદ્ધિચન્દ્રની સાથે રમ્યો હતો અને મહો૦ વિવેકહર્ષ ગણિવરના પરિચયમા પણ આવ્યો હતો આથી તે જૈન મુનિવરોથી પ્રભાવિત હતો

બાદશાહ શાહજહાંએ પોતાના રાજકાળ દરમિયાન ગૂજરાતમા ૧૩ **સૂબાઓ** મોકલ્યા હતા તેમાં આઠમો શાહજાદો **ઔરંગઝેબ** સને ૧૬૪૪ થી ૧૬૪૬, દશમો મહમ્મુદ દારા **શિકોહ** સને ૧૬૪૮

થી ૧૬૫૨ અને બારમો શાહજાદા મુરાદબક્ષ સ૦ ૧૬૫૪ થી ૧૬૫૭ એ સૌ શાહજાદા હતા.

સૂબા ઔરંગઝેબે ધર્માધતાથી વિ૦ સ૦ ૧૬૯૯ (સને ૧૬૪૪–૪૫)મા અમદાવાદના સરસપુરના ચિંતામણિ જિનપ્રાસાદને તોડી ફોડી મસ્જિદરૂપે બદલી નાખ્યો અને તેમાં ફકીરોને વસાવ્યા. આથી ગૂજરાતમા મોટું બંડ જાગ્યું

શેઠ શાંતિદાસે બા૦ શાહજહાંને અરજી કરી આ વિગત જણાવી, તથા અમદાવાદના મુલ્લા અબદુલ હકીમે પણ બાદશાહને પત્રથી જણાવ્યું કે, આ હીચકારી ઘટના બની છે

બાદશાહ શાહજહાંએ (જુલુસી સન ૨૧, હીજરી સન ૧૦૫૮, મહિનો જમાઉદીલ બીજો તા. ૨૧ મી, સને ૧૬૪૮) વિ૦ સ૦ ૧૭૦૫મા ગૂજરાતના સૂબા શાહજાદા મહમ્મદ દારાશિકોહને "ફરમાન" લખી મોકલી હુકમ કર્યો કે, શાહજાદાએ શાંતિદાસ ઝવેરીના તાબાના દેરાને તોડી, મોટો ફેરફાર કરી મસ્જિદ બનાવી છે. તેને સુધારી, અસલી મૂળ રૂપમા તૈયાર કરાવી, તે મકાન શેઠ શાંતિદાસને પાછું સોંપવું અને તે તેને "પહેલાની જેમ પોતાના ધર્મના કામમા વાપરે' તેમા કોઈએ કશી દખલ કરવી નહીં ક્યાય ફકીરોને તેમા વસાવ્યા હોય તો તેઓને ત્યાથી બીજે લઈ જવા તેનો ઈંટ વગેરે સામાન કોઈ મુસલમાન લઈ ગયા હોય તે પાછો અપાવવો, અથવા તેની રકમ ભરપાઈ કરાવવી.

(—જૂઓ મો૦ બાદશાહ શાહજહાનું ફરમાન ન૦ ૧૬)
(—એસ. એમ. કોમી સરીએટ, ધી જર્નલ ઓફ ધી યુનિવરસીટી ઓફ બોમ્બે માસિકમાં—"ધી ઇંપીરિયલ મુગલ ફરમા સ ઇન ગૂજરાત," લેખ)
(—જૈન ઐતિહાસિક રાસમાલા ભા૦ ૧, પૃ૦ ૨૯, સદ્ગત મગનલાલ વખતચંદનો ઇતિહાસ, અને અમદાવાદનો ઇતિહાસ પૃ૦ ૧૪૨, ૧૪૩)

ઇતિહાસ કહે છે કે, અમદાવાદના સૂબાએ સ૦ ૧૭૦૦મા

બાદશાહી ખજાનામાંથી રકમ ખરચી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથનો જિનપ્રાસાદ પહેલાં હતો તેના જેવો જ નવો તૈયાર કરાવી શેઠ શાતિદાસ ઝવેરીને સોપ્યો હતો [1]

બા૦ શાહજહા તેના શાહજાદાઓ અને સૂબાઓ, અમલદારો જ્યારે જ્યારે ખજાનામાં રકમ ન હોય અને આર્થિક મૂઝવણ ઊભી થાય ત્યારે ત્યારે શેઠ શાતિદાસ ઝવેરી પાસેથી રકમ લેતા હતા અને ખજાનામા રકમ આવી જાય ત્યારે તેની રકમ પૂરેપૂરી પાછી આપતા હતા અથવા રકમ આપવાને બદલે તેને બીજી રીતે બદલો આપતા હતા

બા૦ શાહજહા શેઠ શાતિદાસ પર બહુ પ્રસન્ન રહેતો હતો, તેમજ તેના જાનમાલ મિલકત, મકાનો, જમીનો, જાયદાદ, ધર્મસ્થાનો, ધર્મમર્યાદા અને જ્ઞાતિમર્યાદા વગેરેના રક્ષણ માટે વિશેષ કાળજી રાખતો હતો અને કોઈ સૂબો કે અમલદાર કે વેપારી તેની રકમને દાબી બેસે નહીં તેની પૂરી તકેદારી રાખતો હતો બાદશાહે આ માટે શેઠ શાતિદાસને વિવિધ જાતના ફરમાનો આપ્યા હતા

(મો૦ બા૦ ફર૦ ન૦ ૧૪ થી ૧૭)

સૂબા મહમ્મદ શિકોહના સમયે શેઠ **શાંતિદાસ** ઝવેરી,

---

૧ તે પછી ફરી એક વાર એક મુસલમાન અમલદારે આ મદિર તોડવાનો મનસૂબો કર્યો હતો આથી શેઠ શાતિદાસના વશજ શેઠ **વખતચદે** સરસપુરના જિનપ્રાસાદની સર્વ પ્રતિમાઓને સુરગના રસ્તે રથમા બેસાડી ઝવેરીવાડમા લાવી, શેઠ ખુશાલચદનો ભ૦ આદીશ્વરનો જિનપ્રાસાદ, શેઠ વખતચદનો ભ૦ અજિતનાથનો જિનપ્રાસાદ, શેઠ શ્રીપાલ ઝવેરીનો જગવલ્લભ પાર્શ્વનાથનો જિનપ્રાસાદ અને શેઠ સૂરજમલે નવો બધાવેલ ચિતામણિ પાર્શ્વનાથ જિનપ્રાસાદમા પધરાવી હતી

(-જૂઓ પ્રક૦ ૫૯ ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ જિનપ્રાસાદનો ઇતિહાસ,)

તે બીબીપુરનો જૂનો જિનપ્રાસાદ સરસપુરમા ખડેરરૂપે ઊભો છે ચિતામણિ પાર્શ્વનાથ ભ૦ના દર્શન માટે હમેશ માટે ઘણા ભાઈબહેનો નિરતર આવે છે. આ સ્થાન પ્રભાવશાળી મનાય છે

શાo રતના સૂરા તથા તપગચ્છના કારખાનાએ (સને ૧૬૫૧) વિo સo ૧૭૦૭ ના કાર્તિક વદિ ૧૩ ને મંગળવારે ગારિયાધારના ઠાo કથાજી તથા તેના કુટુંબના ભાગીદારોને શત્રુંજય તીર્થનું તથા જાત્રાળુઓનું રખોપું સોંપ્યું હતું (—પ્રકo ૪૪, ગોહેલ વંશ)

શત્રુંજય ઈનામઃ—

ઇતિહાસ કહે છે કે શેઠ શાંતિદાસે સને ૧૬૫૭-૫૮માં લૂટારા કાનજી કોળીના બળવામાં અને રાજા જસવંત સામેની ઉજ્જૈન જીતવાની લડાઈમાં શાહજાદા **મુરાદબક્ષ** અને શાહજાદા **ઔરંગઝેબને** લાખોની રકમ આપી હતી. બાo **શાહજહાંનો** શાહજાદો મુરાદબક્ષ (સને ૧૬૫૪ થી ૧૬૫૭) ગુજરાતનો સૂબો હતો. તેણે બાદશાહની સમ્મતિ મેળવી (જુલસી સન ૩૦, મોહોરમ ઉલહરામ મહિનાની તા. ૨૯ મી, હીજરી સન ૧૦૬૬, સને ૧૬૫૬) વિo સo ૧૭૧૩ના કાર્તિક મહિનામાં શુદિ ૧ ના રોજ નગરશેઠ **શાંતિદાસ** ઝવેરીને "શત્રુંજયતીર્થનો પહાડ" પાલીતાણા ઈનામમાં આપ્યા હતા અને તેનું ફરમાન લખી આપ્યું હતું

(જૂઓ, મેo બાo ફo નંo ૧૭ તથા
પ્રકo ૪૪ ગુજરાતના બાદશાહો ગોહેલવંશ)

શેઠ શાંતિદાસે તે પછી શત્રુંજય તીર્થનો સંઘ કાઢી તેની યાત્રા કરી હતી અને તેના ચારે તરફ **મોટો કિલ્લો** પણ બનાવ્યો હતો તેમજ ભo આદીશ્વરનું **પરિકર** બનાવી, તેમાં આ બાબતનો લેખ લખાવ્યો હતો. (પ્રકo ૫૮, આo રાજસાગર, નગરશેઠ વંશ)

બાo શાહજહાં વિo સo ૧૭૨૨ ના મહા વદિ ૧૩, તા. ૨૨-૧૧-૧૬૬૬ ના રોજ આગરામાં મરણ પામ્યો હતો. તેને તથા તેની બેગમ તાજબાનુને **તાજમહેલમાં** દફનાવવામાં આવ્યા હતાં. **તાજમહેલ** એ આગરામાં દર્શનીય સ્થાન મનાય છે

ભારતમાં બે **કલાધામો** પ્રસિદ્ધ છે – (૧) ગૂજરાતના મહામાત્ય **વિમલશાહે** પત્ની **શ્રીદેવીની** પ્રેરણાથી આબૂ પહાડ ઉપર ધર્મભાવનાથી બનાવેલ વિમલવસહીનાં તથા મંત્રીશ્વર વસ્તુપાલે

મંત્રી તેજપાલની પત્ની અનુપમાદેવીની પ્રેરણાથી આબૂ પહાડ ઉપર ધર્મભાવનાથી બનાવેલ લૂણુગ વસહીનાં **જૈન મંદિરો.**
(પ્રક૦ ૩૭, પૃ૦ ૨૭૫, પ્રક૦ ૩૮, પૃ૦ ૩૬૬, પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૧૮૦)

(૨) બાદશાહ શાહજહાંએ બેગમ તાજબાનુના સ્મરણમાં પ્રેમભાવથી બંધાવેલ **તાજમહેલ.**

શ્રીદેવી, અનુપમાદેવી સુહડાદેવી અને આ તાજબેગમ એ સૌ ગૂજરાતના સ્ત્રીરત્નો હતા.

૧૧. બા૦ ઔરંગઝેબ:–

રાજ્યકાળ:– હીજરી સન ૧૦૬૮ જિલ્કાદ તા ૧ થી સ૦ ૧૧૧૮ જિલ્કાદ તા. ૨૮ સુધી સં૦ ૧૭૧૫ના શ્રા૦ સુ૦ ૩ થી સં૦ ૧૭૬૩ના ફા૦ વ૦ ૪, તા ૨૩–૭–૧૬૫૮ થી તા ૨૧–૨–૧૭૦૭

તેનું પૂરુ નામ "મુહીઉદ્દીન મુહમ્મદ ઔરંગઝેબ આલમગીર" હતું. તે પિતાને આગરાના કિલ્લામાં કેદ કરી હી૦ સ૦ ૧૦૬૮ જિલ્કાદ મહિનાની તા ૧ લી, સને ૨૩–૭ ૧૬૫૮ ચૈત્રાદિ વિ૦ સં૦ ૧૭૧૫ શ્રા૦ સુ૦ ૩ ને રોજ દિલ્હી જઈ ગાદીએ બેસી **બાદશાહ** બન્યો.

તે હી૦ સ૦ ૧૧૧૮ જિલ્કાદ મહિનાની તા ૨૮ મી સને તા ૨૧–૨–૧૭૦૭ વિ૦ સં૦ ૧૭૬૩ ફા૦ વ૦ ૧૪ ને રોજ **અહમદનગરમાં** મરણ પામ્યો.

ભારતના મુસલમાન બાદશાહોમાં જે **ધર્મઝનૂની** બાદશાહો થયા છે, તેમાંનો એક **ઔરંગઝેબ** પણ છે. છતાં તેણે કેટલીક બાબતમાં સજ્જનતા બતાવી હતી

તે અમદાવાદના નગરશેઠ શાંતિદાસ ઝવેરીને બહુ માનતો હતો. તપાગચ્છના ભ૦ હેમવિમલસૂરિની પરંપરાના **પં૦ પ્રતાપકુશળજી,** જેઓ વિદ્વાન અને ફારસી ભાષાના અભ્યાસી હતા, તેમજ રાજા–મહારાજાઓ, શાહ સૂબાઓ તેમજ મોટા શ્રીમંતો તેમનું બહુમાન કરતા હતા, જ્યારે બા૦ **ઔરંગઝેબે** તેમના જ્ઞાનની પ્રશંસા

સાભળી, ત્યારે તેમને **પાલખી** મોકલી પોતાની પાસે બોલાવ્યા હતા. અને તેમને પોતાના મનમા જે શકા હતી તે વિશે પ્રશ્નો પૂછ્યા.

પ૦ પ્રતાપકુશળજીએ તે દરેક પ્રશ્નોના બરાબર ઉત્તરો આપ્યા. સાથોસાથ બાદશાહના મનની વાત પણ જણાવી દીધી. આથી બાદશાહે ખુશ થઈ તેમને ૫–૭ ગામો **ઇનામમાં** આપવાને જણાવ્યુ પણ પન્યાસજી ત્યાગી અને નિર્લોભી હતા. તેમણે ગામો લેવાનો ઈ કાર કર્યો (મો૦ બા૦ ફરમાનોની નોધ ન૦ ૧૮)

બા૦ **ઔરંગઝેબે** મેવાડના રાજસાગર તળાવની પહાડી ઉપર સ૦ **દયાલશાહે** બનાવેલ " ઋષભદેવના જિનપ્રાસાદ "ને તોડવા સ૦ ૧૭૨૮–૩૦મા ચડી આવ્યો રાણા **રાજસિંહનો** દીવાન **સ૦ દયાલ શાહ** તેની સાથે બહાદુરાથી લડ્યો, અને તેણે " આ સ્થાન કિલ્લો નથી. પણ માત્ર બે માળનો ઉંચો જિનપ્રાસાદ છે" એમ સમજાવી, બાદશાહના મનનું સમાધાન કર્યું પરિણામે બા૦ **ઔરંગઝેબે** સ૦ દયાલશાહની બહાદુરીથી અને સાચી વાતથી ખુશ થઈ, તે જિનપ્રાસાદ ની રક્ષા કરી હતી **સઘવી દયાલશાહે** સ૦ ૧૭૩૨ વૈ૦ વ૦ ૭ ને ગુરુવારે તે જિનપ્રાસાદની વિજયગચ્છના **ભ૦ વિનયસાગરસૂરિના** હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી આ સ્થાન અત્યારે દયાલશાહના કિલ્લા તરીકે વિખ્યાત છે વિખ્યાત જૈન યાત્રાસ્થળ છે

(જૂઓ પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૩૮–૩૯)

મહો૦ સોમવિજયગણિવરની પરપરાના તેમજ **ભ૦** વિજયરત્ન સૂરિનીઆજ્ઞામાં રહેલા **પ૦ લાલવિજય ગણિવર** અને **પ૦ સૌભાગ્ય વિજયગણિ** વિ૦ સ૦ ૧૭૫૦માં આગરામા યાત્રા કરવા પધાર્યા હતા. ત્યારે ત્યા બા૦ ઔરંગઝેબને મળ્યા હતા. બા૦ ઔરંગઝેબે તેઓને કુશલ સમાચાર પુછી ભારતમા શાન્તિપૂર્વક રહેવાનું અને નિરાબાધપણે તેઓને વિચરવાનુ ફરમાન આપ્યુ હતું

(તીર્થમાળા, તથા મો૦ બા૦ ફ૦ નોં૦ ન૦૧૯).

આ અરસે અજમેરના સૂબાએ અજમેર, મેડતા, સોજત, જૈતારણ અને જોધપુર વગેરે શહેરોના જૈન ઉપાશ્રયો પોતાના તાબામાં

લઈ ખાલસા કરી લીધા હતા. એ સમયે ઔરંગાબાદનો સૂબો **અસતખાન,** જે મહો૦ સોમવિજય ગણિવરની પરંપરાના (૬૨) **પં૦ શ્રી. ભીમવિજયનો** ભક્ત હતો.

બા૦ **ઔરંગઝેબ** સં૦ ૧૭૩૬મા અજમેર ઉપર ચઢી આવ્યો ત્યારે ભ૦ **વિજયરત્નસૂરિ** અને પ૦ ભીમવિજયજીના ઉપદેશથી તેમજ નવાબ અસતખાનની પ્રેરણાથી, બાદશાહે પ૦ **ભીમવિજયને** તે ઉપાશ્રયો છૂટા કરી પાછા સોપવાનુ **ફરમાન** લખી આપ્યુ હતું અને જૈન ઉપાશ્રયો સંઘને પાછા સુપ્રત કરાવ્યા હતા.

(મો૦ બા૦ ફ૨૦ નોધ ન૦ ૨૦)

(-જૂઓ પ્રક૦ ૫૮, મહો૦ સોમવિજય ગણિવરની શિષ્યપરંપરા)

બા૦ ઔરંગઝેબના સમયે એક સંન્યાસી એક બાળકને ઉઠાવી ગયો. આથી ઔરંગઝેબના અમદાવાદના સૂબા શાહજાદા **મહમ્મદ આઝમે** (ઈ૦ સ૦ ૧૭૦૩ થી ૧૭૦૫) સર્વ સન્યાસીઓને અમદાવાદમાથી કાઢી મૂકયા અને સૌને માટે અમદાવાદમા આવવાનો અને રહેવાનો **મનાઈહુકમ** કાઢયો આ સમયે ભ૦ વિજયરત્નસૂરિ (સ૦ ૧૭૩૨ થી સ૦ ૧૭૭૩ ભા૦ વદિ ૨) એ સૂબાને મળી, સમજાવી, શાંત પાડી આ હુકમ પાછો ખેચાવ્યો

(-મો૦ બા૦ ફ૦ નોધ ન૦ ૨૧ તથા પ્રક૦ ૫૮, મહો૦ સોમવિજય ગણિવરની શિષ્ય પરંપરા)

બા૦ ઔરંગઝેબે સ૦ ૧૭૦૭મા ઔરંગાબાદ વસાવ્યુ

શેઠ માણેકચંદ ટંકશાળ :-

બા૦ ઔરંગઝેબના સમયે સને ૧૭૦૧ (સં ૧૭૫૭)માં મુર્શીદકુલીખાન હિંદમાં દિવાન બનીને આવ્યો. તેણે મકસુદાબાદને આબાદ કરી મુર્શીદાબાદ નામ આપ્યુ. તેણે શેઠ માણેકચંદને મિત્ર બનાવી મુર્શીદાબાદમાં વસવાટ કરાવ્યો તે બંગાળનો નવાબ બન્યો અને સને ૧૭૨૫મા મરણ પામ્યો હતો

શેઠ માણેકચંદે વિ૦ સ૦ ૧૭૫૯માં મહિમાપુરમાં **કોઠી** સ્થાપી

સં૦ ૧૭૬૨માં ગંગા નદીના કિનારે ટંકશાળ બનાવી. શેઠે આ પોતાની ટંકશાળમાં દિલ્હીના બાદશાહ બહાદુરશાહ આલમના સિક્કા પડાવ્યા

દિલ્હીના બાદશાહની ટૂંકી નામાવલિ

૧૨ બહાદુરશાહ આલમ પહેલો :- (સત્તાકાળ – ઇ૦ સ૦ ૧૭૦૭ થી તા. ૧૮-૨-૧૭૧૨; વિ૦ સં૦ ૧૭૬૪ આ૦ વ૦ ૪ થી સં૦ ૧૭૬૮ ફાગણ વદિ ૭)

તે બાદશાહ ઔરંગઝેબનો પુત્ર હતો. તેના સમયે અને હૈદ્રાબાદના સૂબા મહમ્મદ યુસુફખાનના શાસનકાળમાં જૈન સંઘે સં૦ ૧૬૬૭ના ચૈત્ર શુદિ ૧૦ ને રવિવારે પુષ્ય નક્ષત્રમાં વિજય મુહૂર્તમાં ભ૦ વિજય રત્નસૂરિના શાસનમાં (૫૮) મહો૦ મેઘવિજયગણિની પરંપરાના પં૦ દામવિજયગણિના શિષ્ય પં૦ કેશરકુશળગણિવરના ઉપદેશથી કુલ્પાક તીર્થનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો અને ભ૦ ઋષભદેવ-માણિક્યસ્વામિની તે પંન્યાસજીના હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

સૂબાએ પં૦ કેશરકુશળગણિને હૈદ્રાબાદ શહેરની બહાર જગદ્ગુરુની દાદાવાડી-હીરવિહાર બનાવવા માટે મોટી જમીન ભેટ આપી હતી. જૈનસંઘે ત્યાં પં૦ કેશરકુશલગણિના ઉપદેશથી જગદ્ગુરુ હીરવિજયસૂરિવરનો મોટો હીરવિહાર બનાવ્યો. આ સ્થાન આજે હૈદ્રાબાદમાં દાદાવાડી તરીકે પ્રસિદ્ધ છે

વૃદ્ધો કહે છે કે તેના ખતપત્રો-ફરમાનો અરબીમાં-ફારસીમાં બનેલાં હતા જે હૈદ્રાબાદના શેઠ અમરસી જૂવાનમલના વખતમાં નાશ પામ્યા હતા છતાં હૈદ્રાબાદના જૈનોની ફરજ છે કે સાધનો મળતા હોય તો તેને બરાબર તપાસી ત્યાંનો અસલી ઇતિહાસ પ્રસિદ્ધ કરે.... અમને લાગે છે કે આ૦ જિન કુશલસૂરિ તથા પં૦ કેશર કુશલગણિ તે બન્નેના નામોમાં કુશલ શબ્દની સામ્યતા હોવાથી તે સ્થાન દાદાવાડી બન્યું હોય.)

(-પ્ર૦ ૫૫ તથા ૫૮ મહો૦ દાનવિજયગણિ ઉ૦ ઉદ્યોત વિજયગણિની છઠ્ઠી પરંપરા, હિંદી વિક્રમ સં૦ ૧૯૯૨નો જૈનસેવા સંઘનો વિશેષાંક રીપોર્ટ પૃ૦ ૪૬)

૧૩ જહાંદરશાહ :– (રાજ્યકાળ–તા. ૧૭–૪–૧૭૧૨ થી ૧૭૧૩; વિ૦ સ૦ ૧૭૬૯ ચૈત્ર શુદિ ૧૫ થી સ૦ ૧૭૭૦)

તે શાહઆલમનો પુત્ર હતો

૧૪ બા૦ ફરુખશેખર :– (રાજ્યકાળ–તા ૧૦–૧–૧૭૧૩ થી ૧૭૧૯, સ૦ ૧૭૭૦ મહા વદિ ૧૦ થી ૧૭૭૫ ફા૦ શુ૦ ૯)

તે જહાદરશાહનો ભત્રીજો હતો તેણે જુલસી સન ૧ શાઆબાન તા૦ ૧, હીજરી સન ૧૧૨૫, સને ૧૭૧૩, વિ૦ સ૦ ૧૭૭૦મા જૈનાચાર્ય ભટ્ટારક દેવેન્દ્રસૂરિને મોટુ માન આપ્યુ હતું, અને **ફરમાન** આપ્યુ હતું.

તેણે મુર્શીદાબાદના શેઠ માણેકચદ અને ફતેચદ પાસેથી કરજે મોટી રકમ લીધી હતી. આથી બગાલના નવાબ મુર્શીદખાનના આગ્રહથી તેણે શેઠ **માણેકચદને** જુલસી સન ૩, હીજરી સન ૧૨૨૭, જિલહિજ્જ મહિનાની તા ૮ મી, સને ૧૭૭૫ વિ૦ સ૦ ૧૭૭૧મા શેઠપદવી આપી, મણિથી મઢેલી " **શેઠપદવી** વાળી મહોર " આપી રાજશિરપાવ આપ્યો અને **ફરમાન** લખી આપ્યુ.

(મો૦ બા૦ ફ૨૦ ન૦ ૨૫)

બા૦ ફરૂખશેઅરના સાલા **મહાખાને** વિ૦ સ૦ ૧૬૬૦–૬૧માં આગરામા કડવામતના સવરી જૈન ૬૯મા **ભ૦ સદારંગસૂરિના** ઉપદેશથી અમારિ પલાવી હતી (પ્રક૦ ૫૩ કડુઆ મત પટ્ટાવલી)

૧૫ રફિઉદરજાત :– (રાજયકાળ–તા ૧૮–૨–૧૭૧૯ થી તા ૨૮–૫–૧૭૧૯, ચૈત્ર સ૦ ૧૭૭૫ ના ફા૦ શુ૦ ૧૦ થી ૧૭૭૬ ના અ૦ વ૦ ૬)

તે બા૦ ફરુખશેખરનો પુત્ર હતો

૧૬ રફિઉદ્દોલા :– (રાજ્યકાળ–તા ૨૯–૫–૧૭૧૯ થી તા. ૧૧–૯–૧૭૧૯, ચૈત્રાદિ વિ૦ સ૦ ૧૭૭૬ અ૦ વ૦ ૭ થી સ૦ ૧૭૭૬ આ૦ શુ૦ ૯)

તે બા૦ રફિઉદરજાતનો પુત્ર હતો

૧૭ બા૦ મહમ્મુદશાહ – (રાજ્યકાળ–તા૦ ૧૯–૯–૧૭૧૯ થી તા.૧૬–૪–૧૭૪૮; ચૈત્રાદિ વિ૦ સં૦ ૧૭૭૬ દ્વિ૦ આ૦ વ૦ ૨ થી સં૦ ૧૮૦૫ વૈ૦ વ૦ ૦)))

તે ૧૩મા બા૦ જહાંદરશાહનો **ભત્રીજો** હતો.

જગતશેઠને ફરમાન :–

તેણે (જુલસી સન ૪, રજ્જબ મહિનો તા. ૧૨ મી, સને ૧૭૨૨ (અથવા ૧૭૨૪) વિ૦ સં૦ ૧૭૭૯ (અથવા ૧૭૮૧)માં મુર્શીદાબાદના શેઠ ફતેચંદને જગતશેઠની પદવી અને શેઠને મહારાજાની પદવી આપી. **શેઠ ફતેચંદને** મણિથી મઢેલી જગતશેઠની પદવીવાળી મહોર આપી શિરપાવ આપ્યો અને **ફરમાન** લખી આપ્યું (મો૦ બા૦ ફ૦ નં૦ ૨૬)

બા૦ મહમ્મુદની અભિલાષા હતી કે, " શેઠ ફતેચંદને બંગાળનો નવાબ બનાવવો " પરંતુ શેઠે પોતે નવાબ બનવાની ના પાડી. આથી નવાબ મુર્શીદખાન શેઠ ઉપર બહુ ખુશ થયો.

નવાબ મુર્શીદખાન પછી તેનો જમાઈ **સરફરાજ** બંગાલનો નવાબ (સને ૧૭૨૫ થી ૧૭૩૯) બન્યો હતો.

આ સમયે અમદાવાદની પ્રજાએ નગરશેઠ શાન્તિદાસ ઝવેરીના વંશજ **શાહ નથુશાહ** તથા શેઠ **ખુશાલચંદને** વંશપરંપરાના હકકે અમદાવાદની જકાતમાંથી ૪ આનાનો હક–પટ્ટો લખી આપ્યો હતો. (પ્ર૦ ૫૮–શેઠ ખુશાલચંદ, તથા મો૦ બા૦ ફ૨૦ નં૦ ૨૭)

બા૦ મહમ્મુદના સમયે સને ૧૭૩૯ (વિ૦ સં૦ ૧૭૯૧)માં સુલતાન નાદીરશાહે હિંદુસ્તાન ઉપર સવારી કરી હતી. બા૦ મહમ્મુદ તથા તેની એક દાસીએ સ્વદેશના અભિમાનથી બાદશાહી રાજમહેલના ઝરૂખામાંથી કિલ્લાના પાણીમાં ઝંપલાવ્યું હતું, પરંતુ સુલતાને તે બન્નેને બચાવ્યા, બન્નેના દેશાભિમાનની પ્રશંસા કરી બા૦ મહમ્મુદને દિલ્હીની ગાદીએ પોતાને હાથે બેસાડયો હતો.

બાદશાહ મહમ્મુદના સમયે મીરકમરૂદ્દીનખાન **આસફશાહે** " નિઝામ રાજ્યની " સ્થાપના કરી.

૧૮ બા૦ અહમ્મદશાહ :– (રાજ્યકાળ-તા ૨૦–૪–૧૭૪૮ થી
તા. ૨–૬–૧૭૫૪=૭ વર્ષ, સ૦ ૧૮૦૫ના વૈ૦
શુ૦ ૪ થી સ૦ ૧૮૧૧ના જે૦ શુ૦ ૧૨)

તે બા૦ મહમ્મુદનો પુત્ર હતો તેણે (જુલસી સન ૧, જિલ્કાદ મહિનો તા. ૨) અથવા–૩, સને ૧૭૪૮ વિ૦ સ૦ ૧૮૦૫ના વૈશાખ સુદિમાં **શેઠ મહેતાબચદને** "શેઠની પદવી" આપી શિરપાવ આપ્યો અને **ફરમાન** લખી આપ્યુ

(મો૦ બા૦ ફ૨૦ ન૦ ૨૮)

તેમજ (જુલસી સન ૧, જિલહજ્જ મહિનો તા ૨૭ મી, સને ૧૭૪૮) વિ૦ સ૦ ૧૮૦૫ના જેઠ મહિનામા શેઠ **મહેતાબચંદને જગતશેઠની પદવી** આપી, શેઠ **સ્વરૂપચદને** મહારાજાની પદવી આપી, મહોર આપી શિરપાવ આપ્યો અને **ફરમાન** લખી આપ્યુ અને તે જ દિવસે **સિરાજઉદ્દૌલ્લાને** બગાળનો નવાબ બનાવ્યો

(મો૦ બા૦ ફ૨૦ ન૦ ૨૯)

ઈનામ :–

બા૦ અહમ્મદશાહે (જુલસી સન ૫, હી૦ સ૦ ૧૧૬૫, સને ૧૭૫૨) વિ૦ સ૦ ૧૮૦૯મા જગતશેઠ **મહેતાબચદને** મધુવન કોઠી, જયપાર નાળુ, પ્રાચીન નાળુ, જલહરીકુડ અને પારસનાથની તળેટી વચ્ચેની ૩૦૧ વીઘા જમીન તથા **પારસનાથ પહાડ ભેટ** આપ્યા હતા

(મો૦ બા૦ ફ૨૦ ન૦ ૩૦)

૧૯ આલમશાહ બીજો :– (રાજ્યકાળ–તા૦ ૨–૬–૧૭૫૪ થી
તા ૨–૯– ૧૭૫૯, સ૦ ૧૮૧૧ના જે૦ શુ૦
૧૨ થી સ ૧૮૧૭ના મહા૦ શુ૦ ૧૦)

તે બા૦ જહાદરનો બીજો પુત્ર હતો તેનુ બીજુ નામ અબુ અલીખાન પણ મળે છે

કરમાફ :–

તેણે (જુલસી સન ૨, હી૦ સન ૧૧૬૮, સને ૧૭૫૫) વિ૦ સ૦ ૧૮૧૨મા પાલગજ પારસનાથ પહાડને **કરમુક્ત** જાહેર કર્યો

હતો, એટલે ત્યાં વેઠ, વેરા, લગાન, જકાત, મુંડકાવેરા વગેરે માફ કર્યાં (પ્રો૦ બા૦ ફરo નં૦ ૩૧)

૨૦ **શાહજહાં બીજો :–** (તા. ૨–૯–૧૭૫૯ થી ×–૧૨–૧૭૫૯ સં૦ ૧૮૧૬, મા૦ શુ૦ ૧૦ થી સં૦ ૧૮૧૬)

આ સમયે મીરજાફર મીર કાસિમ બંગાલના નવાબ બન્યા. આ સમયે મીરજાફરઉદ્દૌલા, સૈફઉદ્દૌલા, મુબારકઉદ્દૌલા બંગાળના **નાજિમો** બન્યા હતા

૨૧ **શાહ આલમસિંહ (ત્રીજો) :–** (રાજ્યકાળ તા. ૨૫–૧૨–૧૭૫૯ થી તા. ૧૯–૧૧–૧૮૦૬ સં૦ ૧૮૧૬ પો૦ શુ૦ ૬ થી ૧૮૬૩ કા૦ શુ૦ ૯)

બાદશાહ આલમે (તા. ૨૯–૪–૧૭૬૬) વિ૦ સં૦ ૧૮૨૨માં **શેઠ ખુશાલચંદને જગતશેઠની** પદવી અને **શેઠ ઉદેચંદને** મહારાજાની પદવી આપી, મહોર આપી, શિરપાવ આપ્યો અને **ફરમાન** લખી આપ્યું (પ્રો૦ બા૦ ફરo નં૦ ૩૨)

પ્રતિષ્ઠા :–

આ સમયે (જુલસી સન ૧૦ હી૦ સં૦ ૧૧૮૨ સને ૧૭૬૮) વિ૦ સં૦ ૧૮૨૫ના મહા શુદિ ૫ ના રોજ જગતશેઠ ખુશાલચંદ વગેરેએ "સમેતશિખર મહાતીર્થ ઉપર તથા તળેટીમાં મધુવનમાં નાના મોટા જિનમંદિરો બનાવી" તેની આ. **વિજયધર્મસૂરિના હાથે** પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી. (પ્રો૦ બા૦ ફ૦ નં૦ ૩૩ તથા સમેતશિખરરાસ)

શાહ આલમ નામ માત્રનો બાદશાહ હતો. પરંતુ વાસ્તવમાં રાજસત્તા સંધિયાના હાથમાં હતી.

બા૦ આલમે ઇસ્ટ ઇંડિયા કંપની પાસેથી ૨૬ લાખ રૂપિયાનું **વર્ષાસન** લઈ અલ્લાહાબાદમાં જઈ વાસ કર્યો

આ સમયે સને ૧૭૬૬માં સૈફ ઉદ્દૌલા અને તે પછી **મુબારક ઉદ્દૌલા** બંગાળના નવાબો બન્યા હતા. ઇસ્ટ ઇંડિયા કંપનીએ **જગતશેઠ** અને નાજિમ મુબારક **ઉદ્દૌલાને વર્ષાસન** બાંધી આપ્યું હતું

ઢંઢેરો :-

બા૦ આલમગાઝીના અમીર મુબારકઉદ્દૌલાની હાજરીમાં જનરલ **ગોડાર્ડને** (જુલસી સન ૨૨, હી૦ સ૦ ૧૧૯૪) સ૦ ૧૮૩૬ના મહા શુદિ ૧૩, તા ૧૭-૧૨-૧૭૮૦ના રોજ અમદાવાદમાં **શાંતિનો ઢંઢેરો** પિટાવ્યો હતો. (પ્રક૦ ૬૬)

(મો૦ બા૦ ફ૦ ન૦ ૩૪)

૨૨ **અકબરશાહ :-** (રાજ્યકાળ-તા. ૧૯-૧૧-૧૮૦૬ થી ૨૯-૯-૧૮૩૭, વિ૦ સ૦ ૧૮૬૩ના કા૦ શુ૦ ૯ થી ૧૮૯૪ આ૦ વ૦ ૦)))

૨૩. બા૦ **બહાદુરશાહ (બીજો) :-** (રાજ્યકાળ-તા ૩૦-૯-૧૮૩૭ થી સને ૧૮૫૭, વિ૦ સ૦ ૧૮૯૪ આ૦ શુ૦ ૧ થી સ૦ ૧૯૧૪)

ઈસ્ટ ઇંડિયા **કંપનીએ** સને ૧૮૫૭મા તેનુ **વર્ષાસન** બંધ કર્યું અને તેને પકડી કેદ કરી રંગુન મોકલી દીધો.

— દિલ્હીના મોગલ બાદશાહોનાં કેટલાંક ફરમાનો —

દિલ્હીના મોગલ બાદશાહોએ જૈનાચાર્યો, જૈન સેવડા-સાધુ અને જૈન ગૃહસ્થોને જૂદી જૂદી જાતના ફરમાનો આપ્યા હતા. બાદશાહ બાબરે ભટ્ટારક હેમવિમલસૂરિની પરંપરાના મહો૦ સહજકુશલગણિને અહિંસાનુ ફરમાન આપ્યુ હતું તેમજ જજિયાવેરો માફ કર્યો હતો (-પ્રક૦ ૪૪, મોગલવંશ રાજકાળ પૃ૦ ૫૨ તથા પ્રક૦ ૫૫)

આ ફરમાન કે તેની વિગત મળતી નથી બાદશાહ અકબર વગેરેના ફરમાનો અવશ્ય મળે છે

બા૦ અકબરના ફરમાનોમાં (૧) જુલસી સન, (૨) ઈલાહી સન, (૩) હીજરી સનના વર્ષો વગેરેની નોંધ સ્પષ્ટ રીતે મળે છે

ઈલાહી સન-ઈલાહી નામે જૂનો સન ચાલતો હતો બા૦ અકબરે ગાદીએ બેઠા પછી ૨૯મા વર્ષે એટલે હીજરી સન ૯૯૨ વર્ષે વિ૦ સ૦ ૧૬૪૧ અને ઈ૦ સ૦ ૧૫૮૪ થી પોતાના નવા મતને **દિન ઇલિ**

ઈલાહીનું નામ આપી હીજરી સનને બદલે ઔર ઈલાહી સનનો પ્રચાર કર્યો હતો.

ઈરાની સનમાં મહિનાઓના નામ આ પ્રમાણે મળે છે –

(૧) ફરવર્દીન, (૨) અર્દીબેહસ્ત, (૩) ખોરદાદ, (૪) તીર, (૫) અમરદાદ, (૬) શેહેરેવર, (૭) મેહેર (મિહીર) (૮) આવા (૯) આદર, (૧૦) દએ (દહે) (૧૧) બેહમન, (૧૨) અસ્ફંદાર્મદ.

બા૦ અકબરે પોતાના ઈલાહી સનમાં આ ઈરાની મહિનાઓના નામ રાખ્યા હતા અને ઈલાહી સનના ફરવરદીન મહિનાની તા ૧ થી તેનો પ્રારંભ કરાવતો હતો. અને તે જ દિવસે પોતાના રાજ્યાભિષેકનો ઉત્સવ મનાવતો હતો. આથી આ નવા સનના (૧) ઈલાહી સન અને (૨) જુલુસ સન એમ બે નામો મળે છે

હીજરી સન:– આ સન મહમ્મદ પેગમ્બરથી શરૂ થયેલો છે તેનો પ્રારંભ હિંદી મહિનાઓની સુદિ ૧ અથવા સુદિ ૨ થી થાય છે હિંદી મહિનાઓમાં વદ્ધિ થાય ત્યારે આ મહિનાઓમાં વૃદ્ધિ થતી નથી આથી ત્રણ–ચાર વર્ષે હિંદી મહિનાઓથી આ મહિનાઓ જુદા પડી જાય છે હીજરી મહિનાઓના નામ આ પ્રકારે મળે છે –

(૧) મોહોરમ, (૨) સફર, (૩) રબિઉલ અવ્વલ (૪) રબિઉલ આખર (૫) જમાદિઉલ અવ્વલ (જમાદિલ અવ્વલ) (૬) જમાદિઉલ આખર (જમાદિલ આખર) (૭) રજબ (૮) શાબાન, (૯) રમજાન, (૧૦) શવ્વાલ (૧૧) જિલ્કાદ, (૧૨) જિલ્હજ

બા૦ જહાંગીર પણ પોતાના રાજ્યાભિષેકનો ઉત્સવ ઈલાહી સનના પરમા વર્ષને પોતાનો જુલુસી સન એક (૧) માની અને ફરવરદિન મહિનાની તા. ૧ થી મનાવતો હતો.

બા૦ શાહજહાંએ પોતાના રાજ્યાભિષેકનો ઉત્સવ ઈલાહી સનના ફરવરદિન મહિનાની તા. ૧ ના રોજ ન મનાવતા હીજરી સનના મોહરમ મહિનાની તા ૧ થી મનાવવો શરૂ કર્યો

ઈલાહી સન જુલુસ સન અને હીજરી સન આ ત્રણેને એક સાથે ગણવાની ગરબડ અથવા ઉદ્‌ તિથિમાં આ જાતિના રેખા પણ

નવો શબ્દ બનાવતી હોવાના કારણે અગર આવા કોઈ બીજા ગમે તે કારણે ફરમાનોની **સાલવારીમાં ફરક મળે છે.** જૂઓ ફરમાન ન૦ ૨, ૬, ૧૧.

આજ કારણે ફરમાન ન૦ ૪ મા મહિનાનો ફરક પડ્યો હોય એવો સંભવ છે ગણિતશાસ્ત્રીઓ આને ઠીક કરવા પ્રયત્ન કરે એ ઇચ્છવાયોગ્ય છે.

રા૦ બ૦ પં૦ **ગૌરીશંકર હીરાચંદ ઓઝાએ** દિલ્હીના બાદશાહોનો હીજરી સન તથા મારવાડ અને મેવાડના રાજાઓ અને સરદારો વગેરે હિંદુઓના વિક્રમ સંવતનો મેળ મેળવવા માટે ચૈત્રાદિ વિ૦ સં૦ ૧૬૦૪ થી વિ૦ સં૦ ૧૯૧૪ સુધીના **ચંડાંશુચંડુ** પંચાગના કોઠાઓના આધારે ફરવરદિન તા ૧ નો ઈલાહી સન, **હીજરી** સન, વિક્રમ સંવત અને ઈસ્વીસનના મહિનાઓ તથા તિથિ વાર તારીખો સ્પષ્ટ કરી 'મોગલ બાદશાહો કે જુલસી સન' નામે લેખ પ્રકાશિત કર્યો હતો.

અમે ઉકત લેખ તથા બીજા મળતા સાધનોના આધારે અહીં મોગલ બાદશાહોના ફરમાનોની સાલવારી વગેરે સ્પષ્ટ કરવા પ્રયત્ન કર્યો છે તે ફરમાનો (વટહુકમો) આ પ્રકારે છે

૮ **બા૦ અકબર:-** (પરિચય માટે જૂઓ પ્ર૦ ૪૪–પૃ૦ ૬૦)

રાજ્યકાળ– હી૦ સન ૯૬૩ રવિ ઉસ્સાની મહિનાની તા ૨ શુક્રવારથી ૧૦૧૪–૧૫ જમાદિઉસ્સાની મહિનાની તા ૧૧ મી સુધી વિ૦ સં૦ ૧૬૧૨ ના ફા૦ સુ૦ ૪ (વિ૦ સં૦ ૧૬૧૩ ફા૦ વ ૨) થી વિ૦ સં૦ ૧૬૬૨ ના કા૦ સુ ૧૪ ને મંગળવાર તા ૧૪–૨–૧૫૫૬ થી તા ૧૫–૧૦–૧૬૦૫)

બા૦ અકબરનાં ફરમાનો ન૦ ૧ થી ૮

અહિંસાનુ ફરમાન પહેલું:-

અકબર બાદશાહ લખે છે કે મારી ભાવના છે કે–મારી પ્રજા પ્રસન્ન રહે, આકર્ષિત રહે, એવું શુભ આચરણ આપણે કરવુ જોઈએ ગમે તે મતનો મહાપુરુષ હોય, તે જો પવિત્ર રહે, આત્મધ્યાનમા મસ્ત રહે, પ્રભુના ધ્યાનમા મગ્ન રહે તો હું તેના બાહ્ય વ્યવહારને ન જોતા તેના માનસિક અભિપ્રાયને જોવા તેની **સોબત** કરી **વિચાર વિનિમય** કરુ છુ મને આવા મહાપુરુષો પ્રત્યે પ્રેમ થાય છે હું આવા કાર્યને પસંદ કરુ છુ. આ માટે મે ગૂજરાતથી આ૦ **હીરવિજયસૂરિને**

અહીં બોલાવ્યા હતા. તે સપરિવાર અહીં આવ્યા છે તેમનામાં ઉગ્ર તપ, અસાધારણ પવિત્રતા વગેરે છે, જે સર્વથા આદરપાત્ર છે, સન્માન યોગ્ય છે તેઓ હવે ગૂજરાત પધારે છે તેમની ઇચ્છા છે કે, બાદશાહ અનાથોનો રક્ષક છે તો શ્રાવણ વદિ ૧૩ થી ભાદરવા સુદિ ૬ સુધી એમ પર્યુષણાના પવિત્ર ૧૨ દિવસોમા કોઈ પણ સ્થાને કોઈ પણ પશુ પ્રાણી મરાય નહીં એવું કરવું જોઈએ. આમ કરવાથી દુનિયામા પ્રશંસા વધે, ઘણા જીવો વધથી બચી જાય. આમ કરવાથી પ્રભુ પણ બાદશાહ ઉપર પ્રસન્ન રહેશે. તેઓની આ ઇચ્છા છે આ ઇચ્છા અમારા ધર્મથી પ્રતિકૂળ નથી. પવિત્ર મુસલમાન ધર્મને અનુકૂળ છે તેમની આ માગણીને સ્વીકારી અમે હુકમ જાહેર કર્યો કે, 'કોઈએ પર્યુષણાના ૧૨ દિવસોમા જીવ હિંસા કરવી નહીં. આ હુકમ હંમેશને માટે છે તેનું બરાબર પાલન કરવું' હીજરી સન ૯૯૨, જમાદુલસાની મિતિ ૭

નોંધ—આ ફરમાનની નકલ ૬ સ્થાન માટે બનાવી છે (૧) ગૂજરાતનો સૂબો (૨) માળવાનો સૂબો, (૩) અજમેરનો સૂબો, (૪) દિલ્હી—ફતેહપુરનો પ્રદેશ, (૫) લાહોર—મુલતાનનો પ્રદેશ અને (૬) સૂરિજીની પાસે રાખવા માટે.

ઉજ્જૈનમાં માળવાના સૂબા પર મોકલાવેલ અસલી ફરમાન સુરક્ષિત છે જેની લંબાઈ ૨ ફૂટ અને પહોળાઈ ૧ ઇંચની છે મોટા મજબૂત કપડા ઉપર સોનેરી શાહીથી લખેલું છે તે કોઈ કોઈ જગાએ ફાટી ગયું છે

મે ૯૨ જનરલ ઓફ જૈન માસિકમે પોતાના મેમ્બર ઓફ સેંટ્રલ ઇંડિયા પુસ્તક આ ૨ પૃ ૧૩૫-૩૬ માં તેનો અંગ્રેજી અનુવાદ પ્રકાશિત કર્યો છે

શાસનદીપક પૂ. મુનિ મ શ્રી વિદ્યાવિજયજી મહારાજે સૂરીશ્વર અને સમ્રાટ્માં તથા શ્રીજિનવિજયજીએ કૃપારસકોશની પ્રસ્તાવનામાં, શ્રીઅગરચંદજી નાહટાએ યુગપ્રધાન જિનચંદ્રસૂરિના પરિશિષ્ટોમાં વિવિધ ફરમાનોના ફોટા, ફારસી પાઠો તથા અંગ્રેજી હિંદી અને ગુજરાતી અનુવાદો પ્રકાશિત કરાવ્યા છે (—પ્ર ૪ પૃ ૪૮૪)

આ અકબરે જુલૂસી સન ૨૯ ઇલાહી સન ૨૯ હીજરી સન ૯૯૨ જમાદિ ઉસ્સાની આ મહિનાની તા. ૭ મીએ ઈ સ ૧૫૮૩ ચૈત્રાદિ વિ સ ૧૬૪ (૧૬૪૦) પ્રથમ આષાઢ શુદિ ૧૧ ના રોજ ફતેપુરસિક્રીથી આ હીરવિજયસૂરિને આ ફરમાન આપ્યું હતું

ફરમાન બીજું

જૈનોને સંપ રાખવા માટેનો પ્રાર્થનાપત્ર

બા૦ અકબરે નહીં પણ મોલવી **અબુલફજલે** ઈલાહી સન ૪૦ની તા ૨૨ મીએ વાકે અનવીસ સરફુદ્દીન હુસેન પાસે પત્ર લખાવ્યો હતો કે, "ખરતરગચ્છવાળાની વિનતિથી આ પત્ર લખવામા આવે છે કે, તપગચ્છ અને ખરતરગચ્છવાળાએ અદરો અંદર ઝઘડા કરવા નહી બનેએ प्रवचनपरीक्षा જેવા ગ્રથો બનાવવા નહીં. બને સપ્રદાયોને પ્રેમ અને મેળ બનાવી રાખવા પ્રાર્થના છે"

(–યુગપ્રધાન જિનચદ્રસૂરિ, પરિશિષ્ટ ચ, પૃ૦ ૩૦૫)

નોંધ–ખરતરગચ્છના ભટ્ટારક જિનચદ્રસૂરિએ સ૦ ૧૬૪૧મા જાલોરમા અને સ૦ ૧૬૪૨મા પાટણમા ચોમાસુ કર્યું હતુ આ પાટણના ચોમાસામા તપગચ્છના આ૦ વિજયસેનસૂરિ અને ખરતરગચ્છના આ૦ જિનચદ્રસૂરિ વચ્ચે મહો૦ ધર્મસાગર ગણિવરે સ૦ ૧૬૨૯ મા રચેલા प्रवचनपरीक्षा ગ્રથ અગે પાટણની રાજસભામા ૧૮ દિવસો સુધી શાસ્ત્રાર્થ થયો હતો

(–યુગપ્રધાન જિનચદ્રસૂરિ, પરિ૦ क, પૃ૦ ૨૬૪, ૬૫)

સભવ છે કે, આ પ્રસગને ઉદ્દેશીને પ્રસ્તુત પત્ર લખાયો હોય આ પત્ર બનાવટી હોવાની યે સભાવના છે આમ છતા આ પત્ર કદાચ સાચો હોય તો આ પત્રની સાલવારીમા ૧૦ વર્ષનો ફરક હોય એટલે ઈલાહી સન ૩૦ની તા૦ ૨૨ મી, જુલ્મી સન ૩૦ ફરવરદીનની તા૦ ૨૨મી, વિ૦ સ૦ ૧૬૪૧–૪૨ મા આ પત્ર લખાયો હોય

ફરમાન ત્રીજુ

જૈન ધર્મસ્થાનોની રક્ષાનુ ફરમાન

અલ્લાહુ અકબર

જલાલુદ્દીન મહમ્મદ અકબર બાદશાહ ગાજીનુ ફરમાન

અલ્લાહુ અકબરના સિક્કા સાથે શ્રેષ્ઠ ફરમાનની નકલ અસલ મુજબ છે –

મહાન રાજ્યને ટેકો આપનાર, મહાન રાજ્યના વફાદાર, સારા સ્વભાવ અને ઉત્તમ ગુણવાળા, અજિત રાજ્યને મજબૂત કરનાર, શ્રેષ્ઠ રાજ્યના ભરોસાદાર, શાહી મહેરબાનીને ભોગવનાર, રાજાની નજરે

પસંદ કરેલ ઊંચા દરજ્જાના ખાનોના નમૂના સમાન **મુબારિઝુદ્દીન** (ધર્મવીર) **આઝમખાને** બાદશાહી મહેરબાનીઓ અને બક્ષીસોના વધારાથી શ્રેષ્ઠતાનું માન મેળવી જાણવું, જે જૂદી જૂદી રીતભાતવાળા, ભિન્ન ધર્મવાળા વિશેષ મતવાળા અને પંથવાળા સભ્ય કે અસભ્ય, નાના કે મોટા, રાજા કે રંક અથવા દાના કે નાદાન, દુનિયાના દરેક દરજ્જા કે જાતના લોકો કે જેમાંની દરેક વ્યક્તિ પરમેશ્વરના નૂરને જાહેર થવાની જગા છે અને દુનિયાને પેદા કરનારે નિર્માણ કરેલ ભાગ્યને જાહેર થવાની અસલ જગા છે તેમજ સૃષ્ટિસંચાલક (ઇશ્વર)ની અજાયબીભરેલી અનામત છે તેઓ પોતપોતાના શ્રેષ્ઠ માર્ગમાં દૃઢ રહીને તથા તન અને મનનું સુખ ભોગવીને પ્રાર્થના અને નિત્ય ક્રિયાઓમાં તેમજ પોતાના દરેક હેતુઓ પ્રાપ્ત કરવામાં લાગેલા રહી, શ્રેષ્ઠ બક્ષીસ કરનાર (ઇશ્વર) તરફથી અમને લાંબી ઉમર મળે અને સારાં કામ કરવાની પ્રેરણા થાય એવી દુવા કરે. કારણકે માણસ જાતમાંથી એકને રાજાને દરજ્જે ઊંચે ચઢાવવામાં અને સરદારીનો પહેરવેશ પહેરાવવામાં પૂરેપૂરું ડહાપણ એ છે કે તે સામાન્ય મહેરબાની અને અત્યંત દયા કે જે પરમેશ્વરની સંપૂર્ણ દયાનો પ્રકાશ છે તેને પોતાના નજર આગળ રાખી જો તે બધાઓની સાથે મિત્રતા મેળવી ન શકે તો ઓછામાં ઓછું બધાઓની સાથે સલાહસંપનો પાયો નાખી પૂજવાલાયક જાતના (પરમેશ્વરના) બંદાઓ સાથે મહેરબાની, માયા અને દયાને રસ્તે ચાલે અને ઇશ્વરે પેદા કરેલી બધી વસ્તુઓ (બધા પ્રાણીઓ) કે જે ઊંચા પાયાવાળા પરમેશ્વરની સૃષ્ટિનાં ફળ છે, તેમને મદદ કરવાની નજર રાખી, તેમના હેતુઓ પાર પાડવામાં અને તેમના રીતરિવાજો અમલમાં લાવવાને મદદ કરે, કે જેથી બળવાન નિર્બળ ઉપર જુલમ નહીં ગુજારતાં દરેક મનુષ્ય મનથી ખુશી અને સુખી થાય.

આ ઉપરથી યોગાભ્યાસ કરનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ હીરવિજયસૂરિ સેવડા અને તેમના ધર્મને પાળનારા કે જેમણે અમારી હજુરમાં હાજર થવાનું માન મેળવ્યું છે અને જેઓ અમારા દરબારના ખરા

હિતેચ્છુઓ છે તેમના **યોગાભ્યાસનું** ખરાપણુ વધારો અને પરમેશ્વરની શોધ ઉપર નજર રાખી હુકમ થયો કે, તે શહેરના (તે તરફના) રહેવાસીઓમાથી કોઈએ એમને હરકત (અડચણ) કરવી નહીં અને તેમના **દેવમદિરો** તથા **ઉપાશ્રયોમાં** ઉતારો કરવો નહીં તેમ તેમને તુચ્છકારવા પણ નહીં વળી, જો તેમાનુ (મદિરો કે ઉપાશ્રયોમાનુ) કઈ પડી ગયુ કે ઉજ્જડ થઈ ગયુ હોય અને તેને માનનારા, ચાહનારા કે ખેગત કરનારાઓમાથી કોઈ તેને સુધારવા કે તેનો પાયા નાખવા ઇચ્છે તો તેને કોઈ ઉપલક જ્ઞાનવાળા (અજ્ઞાની)એ કે ધર્માન્ધે અટકાવ પણ કરવો નહીં અને જેવી રીતે ખુદાને નહીં ઓળખનારા, વરસાદનો અટકાવ અને એવા બીજા કામો કે જે ઈશ્વરના અધિકારના છે તેનો આરોપ, મૂર્ખાઈ અને બેવકૂફીને લીધે જાદુના કામ જાણી તે બિચારા ખુદાને ઓળખનારા ઉપર મૂકે છે, અને તેમને અનેક પ્રકારના કષ્ટો આપે છે. એવા કામો, તમારા રક્ષણ અને બદોબસ્તમા છે કે જે તમે સારા નશીબવાળા અને બહોશ છો તેમના હાથે થવા જોઈએ નહીં, વળી એમ પણ સાભળવામાં આવ્યુ છે કે, **હાજી હબીબુલ્લાહ** કે જે અમારી સત્યની શોધ અને ખુદાની ઓળખાણ વિશે થોડુ જાણે છે તેણે આ જમાતને ઈજા કરી છે. આથી અમારા પવિત્ર મનને કે જે દુનિયાનો બદોબસ્ત કરનાર છે, તેને ઘણુ ખોટુ લાગ્યુ છે (દુખનુ કારણ થયુ છે.) માટે તમારે તમારી રિયાસતથી એવા ખબરદાર રહેવુ જોઈએ કે, **કોઈ કોઈના ઉપર જુલમ કરી શકે નહીં.** તે તરફના વર્તમાન અને ભવિષ્યના હાકેમો, નવાબો અને રિયાસતનો પૂરેપૂરો અથવા કેટલેક અશે કારભાર કરનાર મુત્સદ્દીઓનો નિયમ એવો છે કે, રાજાનો હુકમ કે જે પરમેશ્વરના ફરમાનનુ રૂપાતર છે તેને પોતાની સ્થિતિ સુધારવાનો વસીલો જાણી તેનાથી વિરુદ્ધ કરે નહીં અને તે પ્રમાણે કરવામા દીન અને દુખિયાનુ સુખ તથા પ્રત્યક્ષ સાચી આબરૂ જાણે.

આ ફરમાન વાચી તેની નકલ રાખી લઈ આ ફરમાન તેમને (પાછુ) આપવુ જોઈએ કે જેથી હમેશાની તેમને માટે **સનદ**

થાય તેમ તેઓ પોતાની ભક્તિની ક્રિયાઓ કરવામા ચિંતાતુર થાય નહીં અને ઈશ્વરભક્તિમા ઉત્સાહ રાખે. એ જ ફરજ જાણી એથી વિરુદ્ધનો દખલ થવા દેવો નહીં.

ઈલાહી સંવત્ ૩૫ ના અઝાર મહિનાની છઠ્ઠી તારીખને ખુરદાદ નામના દિવસે લખ્યું મુતાબિક ૨૮ માહે મુહરમ સને ૯૯૯ હીજરી

મુરીદો (અનુયાયીઓ)માના નમ્રમા નમ્ર **અબુલફજલના** લખાણથી અને ઈબ્રાહીમ હુસેનની નોંધથી

નકલ અસલ મુજબ છે

(—'સૂરીશ્વર અને સમ્રાટ્, પૃ૦ ૩૭૫ થી ૩૭૮)

નોંધ —આ અકબરે જુલુસી સન ૩૫–૩૬ ઈલાહી સન ૩૫–૩૬ના નવમા અઝાર મહિનાની તા ૬ ઈરાની ખુરદાદ નામના દિવસે (આ દિવસે પારસી પયગંબરોમાં ૬ અશો જરથોસ્તનો દીગો લખાય છે) હીજરી સન ૯૯૯ પહેલા મહોરમ મહિનાની ૨૮ મી તારીખે, વિ સં ૧૬૪૭ના આસો વદિ))ના રોજ ઈ સ ૧૫૯૧ના નવેમ્બરમાં ગૂજરાતના સૂબા ઈ સ ૧૫૮૭થી ૧૫૯૨ સુધીના આઝમખાન (મિરઝા અઝીઝ કોકા)ને આ ફરમાન મોકલી આ વિજયહીરસૂરિ મેવાડના ધર્મસ્થાનોની રક્ષા કરવા માટે ધ્યાન આપવા જણાવ્યું હતું

સંભવ છે કે તે સોરઠના સૂબા આઝમખાનના પુત્ર ખુરમે ધર્મઝનૂનથી શત્રુંજય તીર્થનો નાશ કરવાની તૈયારી કરી હતી ત્યારે બાદશાહે આ ફરમાન મોકલી તેને રોક્યો હોય.

બનવા જોગ છે કે ત્યા જુદા ગચ્છના જૈનોએ બાદશાહ સમભાવવાળો છે એમ માની આ સમય દરમિયાન શત્રુંજય તીર્થના મોટા જિનપ્રાસાદનો જીર્ણોદ્ધાર કરી સેવાની ભાવનાથી બાદશાહ પાસે પરવાનગી માગી હોય પરંતુ બાદશાહ ભાનુચંદ્ર ગણિ વગેરેની ભાવના મુજબ તેની વ્યવસ્થા કરી હોય તે પછી જ બાદશાહે આ હીરવિજયસૂરિને જૈન તીર્થો ભેટ આપ્યાં અને તે તે સ્થાનો માટે અહિંસાના હુકમો કાઢ્યા, તથા સોની તેજપાલે શત્રુંજયના મોટા જિનપ્રાસાદનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો અને આ હીરવિજયસૂરિએ છ'રી પાળતો શત્રુંજયતીર્થનો સંઘ કાઢી ત્યાં ઘણાં જિનબિંબોની પ્રતિષ્ઠા કરી.

ફરમાન ચોથુ
જૈનાચાર્યને જૈનતીર્થોનું દાન

અકબર બાદશાહ લખે છે કે, મારા તાબાના માલવા, શા જહાંનાબાદ, લાહોર, મુલતાન, અમદાવાદ, અજમેર, મેરઠ, ગૂજર બગાળ વગેરે મુલકો તથા બીજા જે નવા તાબામા આવે તે મુલકે સૂબા કરોડપતિ અને જાગીરદારોને સૂચના કરવામાં આવે છે કે

શ્વેતાબર જૈનાચાર્ય હીરવિજયસૂરિ તથા તેમના શિષ્યો જે પ મનવાળા સાધુપુરુષો છે તેમના દર્શનથી મને ઘણો આનંદ થયો તેમની માગણી છે કે, અમારા તીર્થ સિદ્ધાચલજી, ગિરનાર તારગાજી, કેશરિયાનાથજી, આબૂજી, રાજગૃહીની પાચ પહાડી સમેતશિખરજી વગેરે શ્વેતાંબર તીર્થસ્થાનો છે તેમા તથા આસપાસની ભૂમિકામા કોઈ જીવની હિંસા થાય નહીં એવો હુ કરવો જોઈએ અમને આ માગણી વ્યાજબી લાગે છે તપાસ ક નક્કી થયુ છે કે, આ **સ્થાનો શ્વેતાંબર જૈનોનાં છે.** હુ આ સ્થાનો શ્વે૦ આ૦ **હીરવિજયસૂરિને અર્પણ કરુ છુ** કે, એ પવિત્ર સ્થાનોમા શાતિથી પ્રભુની ઉપાસના કરે **આ સ્થ શ્વેતાંબર સમાજનાં છે,** તેમની માલિકીના છે જ્યા સુધી સૂર્ય, તપે ત્યા સુધી આ ફરમાન જૈન શ્વેતાંબરોને માટે અમર રહે. ફરમાનના અમલમાં કોઈએ દખલ કરવી નહીં આ તીર્થોના પર્વત ઉપર, નીચે કે આસપાસ યાત્રાધામોમા કોઈએ કોઈ જાતની જીવ કરવી નહીં આ હુકમનો પાકો અમલ કરવો કોઇએ ઊલટુ વ નહીં. બીજી સનદ માગવી નહીં. જુલસી સન ૩૭ માહે ઊર્દિબેહેસ્ત મુતાબિક રવીઉલ અવલ, મિતિ ૭ મી

નોંધ:—આ ફરમાન અમદાવાદમા શેઠ આણદજી કલ્યાણજીની પેઢીમા તેની લબાઈ ૨ ફૂટ, પહોળાઈ ૧ ફૂટ અને ૫ ઇંચ છે ધોળા કપડા સોનેરી શાહીથી લખેલુ છે ઉપર ડાબી તરફ બાદશાહી મહોર લાગેલી છે ર કોટની રાજકુમાર કોલેજના "મુનશી મહમ્મુદ અબ્દુલ્લાએ" તેનો અ અનુવાદ કર્યો છે (પ્રક૦ ૪૦, પૃ૦ ૪૮

બા૦ અકબરે આ૦ હીરવિજયસૂરિને જુલસી સન ૩૭, ઈલાહી

૩૭ના બીજા અરદીબેહસ્ત મહિનાની બીજી—ત્રીજી તારીખે, હીજરી સન ૧ ના ત્રીજા રબિઉલ અવલ મહિનાની તા. ૭ મીએ સિદ્ધાચલજી ગિરનાર તારંગા કેશરિયાજી આબૂ, રાજગૃહીના પાંચ પહાડો, સમ્મેતશિખર વગેરે તીર્થો શ્વેતાંબર જૈન તીર્થો હોવાનું નક્કી કરી આ બધાં તીર્થો આ. હીરવિજયસૂરી ધરજીને આપ્યાં અને તે તે સ્થાનોમાં અહિંસાનો હુકમ આપ્યો.

પરંતુ આ ફરમાનના અનુવાદમાં આપેલ મહિનાના નામમાં ફરક લખાયો છે

જુલસી સન ૩૭ ઇલાહી સન ૩૭ ના ફરવરદીન મહિનાની પહેલી તારીખે, હીજરી સન ૧ ના જમાદિઉલઆખીર મહિનાની તા ૫ હિંદી સ ૧૬૪૯ ગૂ૦ સ ૧૬૪૮ની ચૈત્ર સુદિ ૭ અને તા. ૧૦-૩-૧૫૯૨ હોય.

ફરમાનમાં લખેલ અરદીબેહસ્ત મહિનો ફરવરદિન મહિનાથી બીજો મહિનો છે તો આ રીતે મેળવતાં સારે બીજા સંવતોના પણ બીજા બીજા મહિના આવે.

તો સંભવ છે કે બાદશાહ અકબરે જુલસી ઇલાહી સન ૩૭ બીજા અરદીબેહસ્ત મહિનાની તા. ૨ ૩ હીજરી સન ૧ રજબ મહિનાની તા. ૭મી હિંદી વિ સં ૧૬૪૯ના વૈશાખ સુદિ ૧ અને તા. ૧૨-૪-૧૫૯૨ ને રોજ આ૦ હીરવિજયસૂરિને આ ફરમાન આપ્યું હોય

આ૦ હીરવિજયસૂરિને આ તીર્થ મળ્યું તેથી ખંભાતના સોની તેજપાલ વગેરે એ શત્રુંજયતીર્થના મોટા જિનપ્રાસાદનો 'નંદિવર્ધન જિનપ્રાસાદ' નામ આપી જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો. બીજા જૈનોએ નવા નવા જિનાલયો બનાવ્યાં. આ૦ હીરવિજયસૂરિએ સં ૧૬૪૯ પ્રથમ ચૈત્ર સુદિ ૧૫ ને રોજ પાટણના ૭૨ી પાળના યાત્રાસંઘ સાથે શત્રુંજયતીર્થની યાત્રા કરી અને નંદિવર્ધન જિનપ્રાસાદ વગેરેની પ્રતિષ્ઠા કરી (પ્રતિ પ્રક ૫૮ મું)

ફરમાન પાંચમું
અહિંસાનું ફરમાન

अल्लाहु अकबर

नकल— प्रतिभाशाली (चमकदार) फरमान

जिस पर मुहर 'अल्लाहु अकबर' लगी हुई है।

तारीख शहरयूर ४ माह मेहर आल्ही सन् ३७।

चूंकि उमदतुल मुल्क रुक्नुल सल्तनत उल काहेरात उम्दतुद्दौला निजामुद्दीन सद्रदर्शां जो बादशाहका कृपापात्र है, मालूम हो चूंकि मेरा

(वादशाहका) पूर्ण हृदय तमाम जनता यथा सारे जानदारों (जीव-धारियों)के शांतिके लिये लगा है कि समस्त ससारके निवासी शांति और सुखके पालनेमें रहे। इन दिनोंमें ईश्वरभक्त व ईश्वरके विषयमें मनन करने-वाले जिनचंद्रसूरि खरतर भट्टारकको मेरे मिलनेका सौभाग्य प्राप्त हुआ उसकी ईश्वरभक्ति प्रगट हुई। मैंने उसको वादशाही मिहरवानियोंसे परिपूर्ण कर दिया उसने प्रार्थना की कि इससे पहिले ईश्वरभक्त हीरविजयसूरि तपसीने (हजूरके) मिलनेका सौभाग्य प्राप्त किया था उसने प्रार्थना की थी कि हरसाल वारह दिन साम्राज्यमें जीववध न हो और किसी चिडीया या मच्छीके पास न जाय (न सतावें) उसकी प्रार्थना कृपाकी दृष्टिसे व जीव बचानेकी दृष्टिसे स्वीकार हुई थी, अब मैं आशा करता हू कि मेरे लिये (एक) सप्ताहभरके लिये उसी तरहसे (बादशाहका) हुक्म हो जाय। इसलिये हमने पूर्ण दयासे हुकम किया कि आषाढ मासके शुक्लपक्षमें **सात दिन** जीववध न हो और न सतानेवाले (गैर मूजी) पशुओंको कोइ न सतावे, उसकी तफसील यह है— नवमी, दशमी, एकादशी, द्वादशी, त्रयोदशी, चतुर्दशी, और पूर्णमासी। वास्तवमे बात यह है कि, चूंकि आदमीके लिये ईश्वरने भिन्न भिन्न अच्छे पदार्थ दिये हैं, अतः उसे पशुओको न सताना चाहिए और **अपने पेटको पशुओंकी कब्र न बनावे;** कुछ हेतुवश प्राचीन समयके कुछ बुद्धिमान लोगोने इस प्रथाको चला दिया था। चाहिये कि जैसा उपर लिखा गया है उस पर अमल करें, इसमें कमी न हो और इसे (हुकमको) कार्यरूपमे परिणत करनेमे बहुत सहनशीलतासे काम लें। उपर लिखी तारीखको लिखा गया।

अबुलफज़ल व वाक्यानवीस इब्राहीमवेरा

नकल—(१)

उडीसा और उडीसा की सब सरकारे	(ओरिसा प्रान्त)
जिहन्तावाद	खिलजीयाबाद
मारोहा (मादोहा)	सरीफाबाद

तारीकाबाद	सासा गाँव
गोरीया	सार काम
कफदा	सलीमाबाद
कीचर	सलसल (सिलसल)
मलाद (टाण्डा)	फतेहाबाद
सेजपुर	मूराबाद
हसनगाँव	महमूदाबाद
	मदारक

नकल—(२) अवधप्रान्त फरमान मयाजी व मोहर "अल्लाह अकबर" असकगर ४ शहरयूर माह महर आल्ही सन् ३७ आकि जागीरदारान करोड़ियान ओ मुत्सद्दियान सूबे अवध बिदानद।

अवध	बहराइच
खैराबाद	गोरखपुर
लखनउ	

नकल—(३) हिन्दी आगरा प्रान्त

कटा हुआ आधा ऊपरका भाग नहीं मिला।

देहली	सरहिंद
बदायु	सम्भल
हिसार–फिरोजा	सहारनपुर
भिवाणी	

नोंध : खरतराचार्य गच्छीय मुनि श्रीपूनमचंदजीके पौशालमें दानही मैं इसे पांच शाही फरमानोंकी नकलें प्राप्त हुई जिनमें तीन केवल भारती मशहूर बादशाह अकबरके जमानेके फरमान हैं। × × × ये तीन फरमान क्रमशः सूबा इलाहाबाद अवध और देहलीके हैं।

(–શ્રીમાન્ અગરચંદજી નાહટા અને ભંવરલાલ નાહટાએ સંપાદિત યુગપ્રધાન શ્રીજિનચંદ્રસૂરિ પરિશિષ્ટ ન. ૫ ૩૦૧ થી ૩૦૮)

નોંધ:– ખરતરગચ્છમા આ૦ જિનસાગરથી સ૦ ૧૬૮૬મા 'આચાર્યીય ગચ્છ' નામે લઘુશાખા ચાલી હતી (પ્રક૦ ૪૦, પૃ૦ ૪૯૦) આ શાખાના યતિવર શ્રીપૂનમચદજીએ શ્રીઅગરચદજી નાહટાને મૂળ શાહી ફરમાનો નહીં પણ પાચ શાહી ફરમાનોની નકલ આપી હતી હતી, જેમા (૧, ૨, ૩) ઓરિસા પ્રાત; અવધ પ્રાત અને દિલ્હી પ્રાતના ફરમાનો હતા, જે ઉપર છપાયા છે (૪, ૫) પહેલા ફરમાન નબર બીજામા છપાયેલ પ્રાર્થનાપત્રની બે નકલો હતી

બાદશાહ અકબરે ઇલાહી સન ૩૭ના મિહિર માસની તા ૪થીએ શેહેરેવરને રોજ આ૦ જિનચદ્રસૂરિને અહિંસાનુ ફરમાન આપ્યુ હતુ, તેની આ જૂદા જૂદા પ્રાતો માટેની ફરમાનોની નકલો છે

ખરતરગચ્છના આ૦ જિનચદ્રસૂરિ હિંદી સ૦ ૧૬૪૮ના અષાડ માસમાં ખભાતથી વિહાર કરી સિરોહીમા પર્યુષણપર્વ અને જાલોરમા ચોમાસુ પૂરુ કરી સ૦ ૧૬૪૮ના ફાગણ સુદિ ૧૨ના રોજ ઇદના દિવસે લાહોર પધાર્યા, પછી સ૦ ૧૬૪૯મા લાહોરમા, સ૦ ૧૬૫૦મા હાપુડમા, સ૦ ૧૬૫૧મા લાહોરમા ચોમાસુ કરી સ૦ ૧૬૫૨મા હાપુડમા ચોમાસુ કરી જેસલમેર, મારવાડ તરફ પધાર્યા હતા તેમણે સ૦ ૧૬૬૦મા પાટણમા, સ૦ ૧૬૬૮મા પાટણમા, સ૦ ૧૬૬૯મા સાધુવિહાર ખોલાવવા માટે આગરામા અને સ૦ ૧૬૭૦મા બિલાડામા ચોમાસા કર્યા હતા તેમણે સ૦ ૧૬૭૦ના આ૦ વ૦ ૨ બિલાડામાં સ્વર્ગગમન કર્યું

તેમના વિહારની અને ઉપરના ફરમાનની સાલવારી મેળવીએ તો સ્પષ્ટ થાય છે કે, તેમણે લાહોરમા આવતા તરત જ બાદશાહ પાસેથી ફરમાનો વગેરે વિવિધ લાભો લેવા પ્રયત્ન ચાલુ કર્યો હતો જેમકે, ઇલાહી સન ૩૭ ફરવરદિનની તા ૧ લીને રોજ હીજરી સન ૧૦૦૦ જમાદિઉસાની તા ૫, હિંદી વિ૦ સ૦ ૧૬૪૯ના ચૈત્ર સુદિ ૭, તા ૧૦–૩–૧૫૯૨ હોય; જ્યારે આ ફરમાન ઇલાહી સન ૩૭ની સાલમા **મેહેર** મહિનાની તા ૪ના રોજ અપાયુ હતુ, તો તે દિવસે હીજરી સન ૧૦૦૦નો ૧૨મા જિલ્હજ મહિનાની તા ૧૦મી, હિંદી વિ૦ સ૦ ૧૬૪૯ના બીજા અષાડ સુદિ ૧૧ અને તા ૧૪–૮–૧૫૯૨ આવે તે દિવસે આ ફરમાન અપાયુ હોય તે પૈકી ૫ જાબ પ્રાતનુ ફરમાન ગુમ થયું હતુ, પણ ઉપરના ૩ ફરમાનોથી આ મૂળ ફરમાન ક્યારે અપાયુ તેનો અનુમાનથી સ્પષ્ટ દિવસ જાણી શકાય છે

સાથોસાથ એ પણ જાણી શકાય છે કે, બા૦ અકબરે મહો૦ ભાનુચદ્ર ગણિવરની 'ધર્મસ્થાનો ધર્માચાર્યોના હાથમા સોપાય' આવી સલાહથી આ૦

નશાને આલીશાનની નકલ અસલ મુજબ છે

સિક્કો

આ સિક્કામાં નાત્ર કાજી ખાન મહમ્મુદનુ નામ વંચાય છે સિવાયના અક્ષરો વાચતા નથી.

સિક્કો

આ સિક્કામા અકબરશાહ મુરીદ જાદા દારાબ આ પ્રમાણે લખેલ છે (-સૂરીશ્વર અને સમ્રાટ્ પૃ૦ ૩૭૬ થી ૩૮૧)

નોંધ –બાદશાહ અકબરે ઇલાહી સન ૪૬ શહરેવર મહિનાની તા. ૧લી, હીજરી સન ૧ ૧ સફર મહિનાની તા. ૨૫મીના રોજ આ હીરવિજયસૂરિશિષ્ય આ વિજયસેનસૂરિને આ ફરમાન આપ્યું હતું

આ૦ વિજયસેનસૂરિએ ગુ૦ આજ્ઞાથી પૃ.૮૦ સ ૧૬૪૯ના મા સુ ૩ના રોજ રાધનપુરથી વિહાર કર્યો સ૦ ૧૬૪૯ના જેઠ સુદિ ૧૨ના રોજ લાહોરમાં પ્રવેશ કર્યો. સ ૧૬૪૯-૫૦નું ચોમાસું લાહોરમાં કર્યા સ ૧૬૫૨માં લાહોરથી વિહાર કરી માહિમ થઈ સ ૧૬૫૨માં ગુજરાત પધાર્યા. (પ્ર૦ ૫૬)

જ્યારે આ ફરમાનના વર્ષ ઇલાહી સનના હિસાબે શ્રીઓઝાજીના કોઠાના આધારે વિ સ ૧૬૫૮ ઈ સ ૧ ૬૧ આવશે. પણ તે આશાના સમયમાં ઉપર મુજબ ૧૦ વર્ષનો ફરક પડે છે તો સંભવ છે કે આ અકબરે આ ફરમાન જુમ્મી સન ૩૬ ઇલાહી સન ૩૬ શહેરેવર મહિનામાં એટલે વિ૦ સ ૧૬૫૮ ઈ સ ૧૬ ૨માં નહીં પણ ચૈત્રાદિ વિ સ ૧૬૪૮ના આ વ ૧૩ ઈ સ૦ ૧૫૯૨ના ઓગસ્ટ મહિનામાં આપ્યું હશે.

આ ફરમાનમાં મુરીદ જાદા દારાબનું નામ છે તેનું પૂરું નામ મિરજા દારાબખાન છે જે અબ્દુર્રહિમખાન ખાનાનો પુત્ર હતો.

(ી ભા૦ ૧ અંગ્રેજી અનુવાદ)

ફરમાન સાતમું
અહિંસાનું ફરમાન

जोधपुरनिवासी मुनशी देवीप्रसादजीने इस फारसी फरमानका हिंदीमें इस तरह अनुवाद किया है—

फरमान अकबर बादशाह गाज़ीका

सूबे मुलतानके बडे बडे हाकिम, जागीरदार, करोडी और सब मुत्सद्दी (कर्मचारी) जान लें कि, हमारी यही मानसिक इच्छा है कि सारे मनुष्य और जीवजंतुओंको सुख मिले, जिससे सब लोग अमन चैनमे रह कर परमात्माकी आराधनामें लगे रहे। इससे पहिले शुभ चिंतक तपस्वी जयचंद (जिनचंद्र)सूरि खरतर(गच्छ) हमारी सेवामें रहता था। जब उसकी भगवद्भक्ति प्रगट हुई तब हमने उसको अपनी बादशाहीकी महरबानियोंमें मिला दिया। उसने प्रार्थना की कि, "**इससे पहिले हीरविजयसूरिने** सेवामें उपस्थित होनेका गौरव प्राप्त किया था, और हरसाल बारह दिन मागे थे, जिनमें बादशाही मुल्कोमे कोइ जीव मारा न जावे, और कोइ आदमी, किसी पक्षी, मछली और उन जैसे जीवोको कष्ट न दें। उसकी प्रार्थना स्वीकार हो गई थी। अब मैं भी आशा करता हूं कि एक सप्ताहका और वैसा ही हुक्म इस शुभ चिंतक के वास्ते हो जाय"। इसलिये हमने अपनी आमदयासे हुक्म फरमा दिया कि आषाढ शुक्ल पक्षको नवमीसे पूर्णमासी तक सालमें कोई जीव मारा न जाय और न कोई आदमी किसी जानवरको सतावे। असल बात तो यह है कि जब परमेश्वरने आदमीके वास्ते भांति भांतिके पदार्थ उपजाये हैं, तब वह कभी किसी जानवरको दुःख न दे और अपने पेटको पशुओंका **मरघट** न बनावे। परंतु कुछ हेतुओंसे अगले बुद्धिमानोने वैसी तजवीज की है। इन दिनों आचार्य 'जिनसिंह' उर्फ '**मानसिंह**'ने अर्ज कराइ कि पहिले जो उपर लिखे अनुसार हुक्म हुआ था वह खो गया है, इसलिये हमने उस फरमानके अनुसार

હીરવિજયસૂરિને સર્વ જૈન તીર્થો ભેટ આપ્યાં હતાં. સંભવ છે કે, આ જિનચંદ્રસૂરિના અનુયાયીઓએ બુદ્ધિપૂર્વક આ તીર્થ ભેટ આપવાની બાબતમાં પણ વિરોધ કર્યો હોય.

(—યુગપ્રધાન જિનચંદ્રસૂરિ, પરિશિષ્ટ ગ પૃ ૨૮ થી ૨૮૩)

આ ફરમાનથી વિશેષ એ જાણવા મળે છે કે ઓરિસા વગેરે પ્રતિમા ક્યા ક્યા પ્રદેશમાં હતા. તથા એ પણ ચોક્કસ થાય છે કે આ બાદશાહે આ હીરવિજયસૂરિને પર્યુષણાના ૧૨ દિવસની અમારિનું ફરમાન આપ્યું હતું અને આ જિનચંદ્રસૂરિએ તેમની પ્રશંસા કરી બીજા ફરમાનોની માગણી કરી હતી.

ફરમાન છઠ્ઠું
જૈન ધર્મસ્થાનોની રક્ષા અને અહિંસા વગેરેનું ફરમાન
અલ્લાહુ અકબર

અબુ અલ મુજફ્ફર સુલતાન... ...નો હુકમ શિક્કા અને દસ્તખતના નિશાનની નકલ અસલ મુજબ છે

આ વખતે શિક્કા અને દસ્તખતવાળા નિશાનને બાદશાહી મહેરબાનીથી નીકળવાનું મળ્યું (છે) કે હાલના અને ભવિષ્યના હાકેમો જાગીરદારો કરોડીઓ અને ગૂજરાત સૂબાના તથા સોરઠ સરકારના મુત્સદ્દીઓએ સેવડા (જૈન સાધુ) લોકો પાસે ગાય અને આખલાને તથા ભેંસ અને પાડાને કોઈ પણ વખતે મારવાની તથા તેના ચામડા ઉતારવાની મનાઈ સંબંધી શ્રેષ્ઠ અને સુખના ચિહ્નવાળું ફરમાન છે અને તે શ્રેષ્ઠ ફરમાન પાછળ લખેલ છે કે, "દર મહિનામાં કેટલાક દિવસ એ ખાવાને ઇચ્છવું નહીં એ ફરજ અને વ્યાજબી જાણવું તથા જે પ્રાણીઓએ ઘરમાં કે ઝાડ ઉપર માળા નાખ્યા હોય તેવાઓનો શિકાર કરવાથી કે કેદ કરવાથી (પાંજરામાં પૂરવાથી) દૂર રહેવામાં પૂરી કાળજી રાખવી." (વળી) એ માનવાલાયક ફરમાન લખ્યું છે કે, યોગાભ્યાસ કરનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ હીરવિજયસૂરિના શિષ્ય વિજયસેનસૂરિ સેવડા અને તેના ધર્મને પાળનારા, જેમણે અમારા દરબારમાં હાજર થવાનું માન મેળવ્યું છે અને જેઓ અમારા દરબારના ખાસ હિતેચ્છુઓ છે તેમના યોગાભ્યાસનું ખરાપણું અને

વધારો તથા પરમેશ્વરની શોધ ઉપર નજર રાખી (હુકમ થયો) કે, એમના દેવલ કે ઉપાશ્રયમા કોઈએ ઉતારો લેવો નહીં અને એમને **તુચ્છ કરવા** નહીં. તથા જો તે જીર્ણ થતાં હોય અને તેથી તેના માનનારા ચાહનારા કે ખેરાત કરનાઓમાથી કોઈ તેને સુધારે કે તેનો પાયો નાખે, તો કોઈ ઉપલકિયા જ્ઞાનવાળાએ કે ધર્માન્ધે તેનો અટકાવ કરવો નહીં અને જેવી રીતે ખુદાને નહીં ઓળખનાર, વરસાદનો અટકાવ અને એવા કામો કે જે પૂજવાલાયક જાતના (ઈશ્વરના) કામો છે તેનો આરોપ, મૂર્ખાઈ અને બેવકૂફીના લીધે જાદુનાં કામ જાણી તે બિચારા ખુદાને માનનારા ઉપર મૂકે છે અને તેમને અનેક જાતના દુ ખો આપે છે. તેમ તેઓ જે ધર્મક્રિયાઓ કરે છે તેમાં અટકાવ કરે છે, એવા કામોનો આરોપ એ બિચારાઓ ઉપર નહી મૂકતા, એમને પોતાની જગ્યા અને મુકામે સુખેથી ભક્તિનુ કામ કરવા દેવું તેમ પોતાના ધર્મ મુજબ ક્રિયાઓ કરવા દેવી

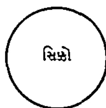
તેથી તે શ્રેષ્ઠ ફરમાન મુજબ અમલ કરી એવી તાકીદ કરવી જોઈએ કે એ ફરમાનનો અમલ સારામા સારી રીતે થાય અને તેની વિરુદ્ધ કોઈ હુકમ કરે નહીં દરેકે પોતાની ફરજ જાણી ફરમાનથી દરગૂજર કરવી નહીં અને તેની વિરુદ્ધ કરવુ નહી.

તા. ૧ લી શહરયૂર મહિનો, ઈલાહી સન ૪૬, મુવાફિક તા ૨૫ મહિનો સફર, ૧૦૧૦ હીજરી

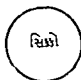
પેટા ભાગનુ વર્ણન

ફરવરદીન મહિનો, જે દિવસોમા સૂર્ય એક રાશિમાથી બીજી રાશિમા જાય તે દિવસો, ઈદ મેહરનો દિવસ, દરેક રવિવારો, તે દિવસ કે જે બે સૂફિયાના દિવસોની વચમા આવે છે રજબ મહિનાના સોમવારો, આબાન મહિનો કે જે બાદશાહના જન્મનો મહિનો છે. દરેક શમશી મહિનાનો પહેલો દિવસ, જેનુ નામ ઓરમઝ છે અને બાર પવિત્ર દિવસો કે જે શ્રાવણ મહિનાના છેલ્લા ૭ અને ભાદરવાના પ્રથમ ૭ દિવસો મળીને કહેવાય છે

નશાને આલીશાનની નકલ અસલ મુજબ છે



આ સિક્કામા માત્ર કાજી ખાન મહમ્મુદનુ નામ વચાય છે સિવાયના અક્ષરો વાચતા નથી



આ સિક્કામા અકબરશાહ મુરીદ જાદા દારાબ આ પ્રમાણે લખેલ છે (—સૂરીશ્વર અને સમ્રાટ્ પૃ૦ ૩૭૮ થી ૩૮૧)

નોંધ —બાદશાહ અકબરે ઇલાહી સન ૪૬ શહેરેવર મહિનાની તા ૧લી, હીજરી સન ૧૦૧૦ સફર મહિનાની તા. ૨૫મીના રોજ આ હીરવિજયસૂરિશિષ્ય આ વિજયસેનસૂરિને આ ફરમાન આપ્યુ હતું

આ૦ વિજયસેનસૂરિએ ગુ આજ્ઞાથી સં ૧૬૪૯ના મા સુ ૩ના રોજ રાધનપુરથી વિહાર કર્યો સ ૧૬૫૦ના જે સુદિ ૧૨ના રો લાહોરમાં પ્રવેશ કર્યો સ ૧૬૫૦-૫૧ના ચોમાસાં લાહોરમાં કર્યા સ ૧૬૫૨માં લાહોરથી વિહાર કરી આદિમ થઈ સ ૧૬૫૨માં ગૂજરાત પધાર્યા. (પ્ર૦ ૫૬)

જ્યારે આ ફરમાનના વર્ષ ઇલાહી સનના હિસાબે શ્રીઓઝાજીના કોઠાના આધારે વિ સં ૧૬૫૮ ઈ સ ૧૬૦૧ આવશે પણ તે આ સમયમાં ઉપર મુજબ ઘણો ફેર પડે છે તો સંભવ છે કે આ અકબરે આ ફરમાન જુલુસી સન ૩૬ ઇલાહી સન ૩૬ શહેરેવર મહિનામાં એટલે વિ સ ૧૬૫૮ ઈ સ ૧૬૦૧માં નહીં પણ ચૈત્રાદિ વિ સ ૧૬૪૮ના ભા વ ૧૩ ઈ સ ૧૫૯૨ના આસપાસ મહિનામા આપ્યુ હશે.

આ ફરમાનમા મુરીદ જાદા દારાબનું નામ છે તેનું પૂરું નામ મિરઝા દારાબખાન છે. અબ્દુર્રહિમખાન ખાનખાનાનો પુત્ર હતો.

(—આઇન-ઈ-અકબરી ભા ૧ બ્લોકમેન અનુવાદ)

ફરમાન સાતમું
અહિંસાનું ફરમાન

जोधपुरनिवासी मुनशी देवीप्रसादजीने इस फारसी फरमानका हिंदीमें इस तरह अनुवाद किया है—

फरमान अकवर बादशाह गाज़ीका

सूवे मुलतानके वडे वडे हाकिम, जागीरदार, करोडी और सब मुत्सद्दी (कर्मचारी) जान लें कि, हमारी यही मानसिक इच्छा है कि सारे मनुष्य और जीवजतुओंको सुख मिले, जिससे सब लोग अमन चैनमें रह कर परमात्माकी आराधनामें लगे रहे। इससे पहिले शुभ चिंतक तपस्वी जयचंद (जिनचद्र)सूरि खरतर(गच्छ) हमारी सेवामें रहता था। जव उसकी भगवद्भक्ति प्रगट हुई तब हमने उसको अपनी बादशाहीकी महरबानियोंमें मिला दिया। उसने प्रार्थना की कि, "इससे पहिले हीरविजयसूरिने सेवामें उपस्थित होनेका गौरव प्राप्त किया था, और हरसाल बारह दिन मागे थे, जिनमें बादशाही मुल्कोमें कोइ जीव मारा न जावे, और कोइ आदमी, किसी पक्षी, मछली और उन जैसे जीवोको कष्ट न दें। उसकी प्रार्थना स्वीकार हो गई थी। अब मैं भी आशा करता हूं कि एक सप्ताहका और वैसा ही हुक्म इस शुभ चिंतक के वास्ते हो जाय"। इसलिये हमने अपनी आमदयासे हुक्म फरमा दिया कि आषाढ शुक्र पक्षको नवमीसे पूर्णमासी तक सालमे कोई जीव मारा न जाय और न कोई आदमी किसी जानवरको सतावे। असल बात तो यह है कि जब परमेश्वरने आदमीके वास्ते भाति भांतिके पदार्थ उपजाये है, तब वह कभी किसी जानवरको दुःख न दे और अपने पेटको पशुओंका मरघट न बनावे। परतु कुछ हेतुओंसे अगले बुद्धिमानोने वैसी तजवीज की है। इन दिनों आचार्य 'जिनसिंह' उर्फ **'मानसिंह'**ने अर्ज कराइ कि पहिले जो उपर लिखे अनुसार हुक्म हुआ था वह खो गया है, इसलिये हमने उस फरमानके अनुसार

नया फरमान इनायत किया है। चाहिए कि जैसा लिख दिया गया है, वैसा ही इस आज्ञाका पालन किया जाय। इस विषयमें बहुत बडी कोशिश और ताकीद समझ कर इसके नियमोंमें उलटफेर न होने दें।

ता० ३१ खुरदाद इलाही। सन ४९॥

हजरत बादशाहके पास रहनेवाले दौलतखांको हुक्म पहुंचानेसे उमदा अमीर और सहकारी राय मनोहरकी चौकी और ख्वाजा लालचंद के वाकिया (समाचार) लिखनेकी बारीमें लिखा गया।

(–યુગપ્રધાન જિનચંદ્રસૂરિ, પરિશિષ્ટ મ પૃ ૨૭૮ થી ૨૭૯)

નોંધ – બાદશાહ અકબરે આ જિનચંદ્રસૂરિને ઇલાહી સન ૪૯ના ત્રીજા મહિના ખુરદાદની તા. ૩૧મીએ આ અહિંસાનું ફરમાન આપ્યું હતું

આ અકબરે પહેલાં ઇલાહી સન ૩૭ અને વિ સ ૧૬૪૮માં ખરતરગચ્છના આ જિનચંદ્રસૂરિને એક અહિંસાનું ફરમાન આપીને તેની પોતાના પ્રતિ માટે જૂદી જૂદી નકલો કરાવી આપી હતી. (જુઓ ફરમાન ન ૫) તેમાંનું મુલતાન પ્રદેશનું ફરમાન ગુમ થયું આચાર્યશ્રીની વતી આ જિનસિંહસૂરિએ તેના ગુમ થવાની ખબર પડી ત્યારે, બાદશાહ અકબર પાસે મુલતાન પ્રદેશ માટે તે જ નકલના બીજા ફરમાનની માગણી કરી હતી. આથી બાદશાહ અકબરે તેમને મુલતાન વગેરે પ્રદેશ માટે પહેલા ફરમાનની જેમ બીજું ફરમાન લખી આપ્યું

આ જિનચંદ્રસૂરિ ઇલાહી સન ૩૭ ૩૮ ૩૯માં, ચૈત્રાદિ વિ સ ૧૬૪૯ ૧૬૫ ૧૬૫૧ ૧૬૫૨માં આ પ્રદેશમાં વિચર્યા હતા. તો સંભવ છે કે, તેમણે આ ફરમાન ફરીવાર બીજે ત્રીજે વર્ષે અથવા ૧ વર્ષ પછી મેળવ્યું હોય.

બીજે વર્ષે મેળવ્યું હોય તો ચુમ્મી સન ૩૯ ઇલાહી સન ૩૯ ત્રીજા મહિના ખુરદાદની તા. ૩૧મી હીજરી સન ૧ ૨ શાબ્બાન મહિનો, વિ સ ૧૬૪૯ (ચૈત્રાદિ વિ સ ૧૬૫)નો વૈશાખ મહિનો અને ઈ સ ૧૫૯૫ના મે મહિનામાં મેળવ્યું હોય.

આ ફરમાનમાં અમુક બીજા ફરમાનોની જેમ ૧ વર્ષનો ફરક લખાયો હોય અને કદાચ ૧ વર્ષ બાદ આ ફરમાન મેળવ્યું હોય તો આ ફરમાનની ઇલાહી સન ૪૯ હીજરી સન ૧ ૧૨ વિ સ ૧૬૧ ઈ સ ૧૬ ૪ એમ સાલવારી આવે

પરતુ આચાર્યશ્રી વિ૦ સ૦ ૧૬૬૦ લગભગમાં ગૂજરાતમાં પાટણ વગેરે સ્થાનોમાં હતા મત્રી કર્મચદ્રનુ સ૦ ૧૬૫૬મા અમદાવાદમા મરણ થયું હતું એમ મનાય છે તો સભવ છે કે આ ફરમાન વિ૦ સં૦ ૧૬૪૯ના વૈશાખ મહિનામાં અપાયું હોય

આ ફરમાનની મૂળ નકલ લખણઉના ખરતરગચ્છના જૈનભડારમાં છે આ ફરમાનનો ફોટો અસલી ફારસી લખાણ તથા જોધપુરના મુનશી દેવીપ્રસાદજીએ કરેલ હિંદી અનુવાદ કાશીની માસિક પત્રિકા **सरस्वती** સને ૧૯૧૨ના જૂનનો ભા. ૧૩નો અક–છઠ્ઠો, પૃ૦ ૨૯૩; कृपारसकोश આવૃત્તિ બીજીની પ્રસ્તાવના પૃ૦ ૩૧ થી ૩૯; શ્રીઅગરચદજી નાહટાનુ યુગપ્રધાન जिनचद्रसूरि પૃ૦ ૨૭૬ થી ૨૭૯માં પ્રકાશિત થયા અને ગુજરાતી અનુવાદ જૈન પરપરા ઇતિહાસ પ્રક૦ ૪૦, પૃ૦ ૪૮૭–૮૮મા પ્રકાશિત થયો છે

શ્રી અગરચદજી નાહટાએ ખરતરગચ્છના ઇતિહાસને પ્રકાશમા લાવવા ભરસક પ્રયત્ન કર્યો છે જ્યા સુધી ખરતરગચ્છનો ઇતિહાસ રહેશે ત્યા સુધી મત્રી કર્મચદ્ર અને અગરચદજી નાહટાનુ નામ અમર રહેશે

ફ. નં. ૮
ફરમાનોના સમર્થનમાં
બે અગ્રેજી પત્રો

અકબરના દરબારમાં જૈન સેવડા (સાધુનુ) સ્થાન.

પોર્ટુગીઝ પાદરી પિનહરોના વિ૦ સ૦ ૧૬૫૨ના બે પત્રો મળે છે. તે આ પ્રમાણે–

(૧) તા. ૩–૯–૧૫૯૫નો પત્ર ૧ લો.

(૨) તા. ૬–૧૧–૧૫૯૫નો પત્ર ૨ જો

આ પુસ્તકના પૃ૦ ૧૬૯મા પિનહરો (Pinheiro) નામના એક પોર્ટુગીઝ પાદરીએ લાહોરથી તા. ૩ સપ્ટેમ્બર સને ૧૫૯૫મા પોતાના દેશમા લખેલ પત્રનું એક વાકય ડૉ. વિન્સેટ એ. સ્મિથના અગ્રેજી "અકબર"માથી ઉદ્ધૃત કરવામા આવ્યુ છે તે પત્રમા તેણે જૈનો સબધી વિશેષ હકીકત લખી હતી તે આ છે–

પત્ર ૧ લો :–

"This king (Akbar) worships God and the sun,

and is Hindu (Gentile) he follows the sect of Vertie, who are like monks living in communities (congregationi) and do much penance. They eat nothing that had had life (anima) and before they sit down, they sweep the place with a brush of cotton in order that it may not happen (non succeda) that under them any worm (or insect vermicelli) may remain and be killed by their sitting on it. These people hold that the world existed from eternity but others say No,—many worlds having passed away. In this way they say many silly things which I omit so as not to weary your Reverence.

"રાજા અકબર પરમેશ્વર અને સૂર્યને પૂજે છે અને તે હિંદુ છે તે વ્રતિ સંપ્રદાયને અનુસરે છે તે વ્રતિઓ મઠવાસી સાધુની પેઠે વસ્તિમાં રહે છે અને બહુ તપશ્ચર્યા કરે છે. તેઓ કંઈપણ સજીવ વસ્તુ ખાતા નથી. અને જમીન ઉપર બેસવા પહેલા જમીનને રૂની ઉનની પીંછી (ઓઘા)થી સાફ કરે છે જેથી જમીન ઉપર રહેલા જીવ-જંતુનો નાશ થાય નહિ. આ લોકોનું એવું માનવું છે કે-જગત અનાદિ છે પણ બીજાઓ કહે છે કે ઘણી દુનિયાઓ થઈ ગઈ છે આવી મુર્ખાઇ ભરેલી (?) વાતોથી આપ પૂજ્યશ્રીને કંટાળો નહિ આપતા આટલેથી જ વિરમું છું."

આવી જ રીતે એક બીજો પત્ર તેણે (પિનહેરોએ) તા. ૬ નવેમ્બર ૧૫૯૫ના દિવસે પોતાના દેશમાં લખ્યો હતો, તેમાં જૈનો સબંધી જે હકીકત લખી છે તે આ છે—

પત્ર ૨ જો :—

"The Jesuit narrates a conversation with a certain Bobansa (? Baban shah) a wealthy notable of Combay favourable to the Fathers.

"He is a deadly enemy of certain men who are called Verteas concerning whom I will give some slight information (delli quali tocaro alcuna cosa)

The Verteas live like monks, to-gether in communities (congregatione) and when I went to their house (in Cambay) there were about fifty of them, there They dress in certain white clothes, they do not wear anything on the head, their beards are shaven not with a razor, but pulled out, because all the heirs are torn out from the beards, and likewise from the head, leaving none of them, save a few on the middle of the head up to the top, so that they are left a very large bald space

They live in poverty receiving in alms what the given has in excess of his wants for food They have no wives They have (the teaching of) their sect written in the script of Gujarat They drink warm water, not from fear of catching cold, but because they say that water has a Soul and that drinking it without heating it kills its Soul, which God created and that is a great sin, but when heated it has not a Soul And for this reason they carry in their hands certain brushes, which with their handles look like pencils made of cotton (bambaca) and these they use to sweep the floor or pavement whereon they walk, so that it may not happen that the Soul (anima) of any work be killed I saw their prior and superior (maggiore) frequently sweep the place before sitting down by reason of that scruple Their chief Prelate or supreme Lord may have about 100,000 men under obedience to him, and every year one of them is elected I saw among them boys of eight or nine years of age, who looked like Angels They seem to be men, not of India, but of Europe At that age they are dedicated by their fathers to this Religion.

*   *   *   *

They hold that the world was created millions of millenniums ago and that during that space of time God has sent twenty three Apostles and that now in this last age, he sent another one, making twenty-four in all which must have happened about two thousand years ago and from that time to this they possess scriptures, which the others (Apostles) did not compose.

Father Xavier and I discoursed about the saying to them that this one (questo) (Seil apparently the last Apostle) concerned their Salvation.

The Babansa aforesaid being interpretor they said us we shall talk about that another time. But we never returned there although they pressed us earnestly because we departed the next day

" પાદરીઓને અનુકુળ ખભાત શહેરના અમુક ધનાઢ્ય ઉમરાવ બાબનસા (બાબનશાહ-પારસી બહુમનશા)ની સાથે થએલી વાતચીતનો પાદરી નીચે પ્રમાણે ઉલ્લેખ કરે છે

તે " વ્રતી " ના નામથી ઓળખાતા અમુક માણસોનો કટ્ટો દુશ્મન છે તે વ્રતિયો સબધી હુ કઇક હકીકત આપીશ.

વ્રતિયો સાધુઓની માફક સમુદાયમા રહે છે અને હુ જ્યારે તેમના સ્થાન (ખભાતના ઉપાશ્રયમા) ગયો, ત્યારે તેમનામા પચાસેક જણ ત્યા હતા. તેઓ અમુક પ્રકારના શ્વેત વસ્ત્રો પહેરે છે, તેઓ માથા ઉપર કઈ પણ ઓઢતા નથી, વળી અસ્ત્રાથી દાઢીની હજામત કરાવતા નથી, પણ તે દાઢીને એચી કાઢે છે, અર્થાત્ દાઢીના તેમજ માથાના વાળનો તેઓ લોચ કરે છે માથાની ટોચે વચલા ભાગમા જ થોડા વાળ હોય છે, આથી કરીને તેઓના માથામાં મોટી ટાલ પડી ગયેલી હોય છે

તેઓ નિર્દય છે, ભિક્ષામાં, જે ખાદ્યપદાર્થ (ગૃહસ્થોની) જરૂરીયાત ઉપરાત વધેલો હોય છે તે જ લે છે તેઓને સ્ત્રિયો હોતી નથી. ગુજરાતની ભાષામા તેઓના ધર્મશિક્ષણો લખેલા

હોય છે. તેઓ ગરમ કરેલું પાણી પીએ છે તે શરદી લાગવાના ભયથી નહિ, પણ એવા મન્તવ્યથી કે પાણીમા જીવ છે, અને ઉકાળ્યા સિવાય તે પીવામાં આવે તો તે જીવનો નાશ થાય છે આ જીવ પરમેશ્વરે બનાવ્યા છે. અને આમાં (ઉકાળ્યા વગર પીવામા) બહુ પાપ છે. પણ જ્યારે ઉકાળવામાં આવે છે, ત્યારે તેમાં જીવ રહેતો નથી અને આ કારણથી તેઓ તેમના હાથમાં અમુક પ્રકારની પીંછીઓ (ઓઘાઓ) લઈને ફરે છે આ પીંછીઓ તેના દાંડાઓ સહિત રૂની (ઉનની) બનાવેલી સીસાપેનો જેવી લાગે છે તેઓ આ પીછીઓ વડે જમીન અથવા બીજી જગ્યાઓ કે જ્યાં તેમને ચાલવાનુ હોય છે, તેને સાફ કરે છે, કારણકે તેમ કર્યાથી કોઈ જીવના ઘાત થાય નહિ. આ વ્હેમને લીધે તેમના વડવાઓને અને ઉપરીઓને ઘણી વખત જમીન સાફ કરતા મેં જોયા છે. તેમના સૌથી મોટા નાયકના હાથ નીચે તેની આજ્ઞામાં રહેનારા એક લાખ માણસો હશે. અને દરેક વર્ષે આમાનો એક ચુટાય છે. મે તેઓમા આઠ નવ વર્ષની ઉમરના છોકરાઓ પણ જોયા, કે જેઓ દેવ જેવા લાગતા હતા તેઓ હિંદુસ્થાનના નહિ, પરતુ યુરોપના હોય, એવા લાગતા હતા. આટલી ઉમરે તેમના માતા-પિતા તેમને ધર્મને માટે અર્પણ કરી દે છે

તેઓ પૃથ્વીને અનાદિ માને છે, અને માને છે કે આટલા વખતમા (અનાદિકાળમા) તેમના ઇશ્વરે ૨૩ પેગમ્બરો (પ્રવર્તકો) મોકલ્યા અને આ છેલ્લા યુગમા બીજો એક મોકલ્યો, એટલે ચોવીસ થયા આ ચોવીસમાને થયે બે હજાર વર્ષ થઈ ગયા છે અને તે વખતથી તે અત્યાર સુધીમા બીજા પ્રવર્તકોએ નહિ બનાવેલા એવા પુસ્તકો તેઓના કબજામાં છે

ફાધર **ઝેવીયરે** અને મે આ બાબત તેમની સાથે વાત કરી અને પૂછ્યુ કે- આ છેલ્લા પ્રવર્તકથીજ તમારો ઉદ્ધાર છે કે શુ?

ઉપર્યુક્ત બાબનશા અમારો દુભાષિયો હતો અને તેઓએ અમને કહ્યુ કે-આ બાબતની આપણે ફરીથી વાત કરીશું. પણ અમે

બીજે દિવસે ત્યાંથી નીકળી ગયા, તેથી અમારાથી ફરી ત્યાં જવાનું નહિ. જો કે તેઓએ અમને ઘણો જ આગ્રહ કર્યો હતો ”

(“સૂરીશ્વર અને સમ્રાટ્” પરિશિષ્ટ-૬ પૃ૦ ૩૯૭ થી ૪૦૨)

નોંધ – આ પત્રો પેરૂશીના પૃ ૬૯ તથા પૃ પરમાં સેગીનમાં છપાયા હતા અને મેકલેગને જર્નલ ઑફ એશિયાટિક સોસાયટી ઑફ બંગાળ વો ૪૫ ભાગ ૧ પૃ ૭ માં આપ્યા હતા સુપ્રસિદ્ધ ઇતિહાસકાર ડૉ. વિન્સેંટ સ્મિથે તા. ૨-૧૧-૧૯૧૮ના દિવસે શાસ્ત્રવિશારદ જૈનાચાર્ય શ્રીવિજયધર્મસૂરિને આ પત્રોનો અંગ્રેજી અનુવાદ મોકલ્યો હતો.

પહેલો પત્ર તા. ૩-૯-૧૫૯૫ એટલે વિ સ ૧૬૫૨ના ભાદરવામાં, જુલસી સન ૪ હીજરી સન ૧૨ કમાં આ અકબરના સમયે લખાયો છે

એ જ રીતે બીજો પત્ર તા. ૬-૧૧-૧૫૯૫માં લખાયો છે

મોગલ બાદશાહોના દરબારમાં યતિ યતી શ્રમણ અને સેવડા—આ શબ્દો જૈન શ્વેતાંબર સાધુઓને માટે વપરાયા છે

આ લેખમાં જે આઠ—નવ વર્ષની ઉંમરના સાધુઓ હોવાનું લખ્યું છે તે સભવત. આ વિ ત્યસિહસૂરિ વગેરે–૩ પ મુક્તિસાગર ગ આ રાજસાગરસૂરિ ખુશહમ મુનિ નદિવિજયજી ખુશહમ મુનિ સિદ્ધિચદ્રજી મુનિ ભાનચદ્રજી મુનિ હેમવિજય અને મુનિ લાભવિજય વગેરે હોય.

૯—બા૦ જહાંગીર (પરિચય માટે પ્ર ૪૪ પૃ ૮૫)

રાજ્યકાળ – હીજરી સન ૧ ૧૪ થી ૧ ૩૭ના સફર મહિનાની તા. ૨૮ વિ સ ૧૬૬૨ થી ૧૬૮૪ના કા વ)) અને ૧૬ ૬ થી તા ૨૮-૧ -૧૬૨૭

ફરમાન નવમું

બા૦ જહાંગીરે જૈન ધર્મસ્થાનોની રક્ષા, કરમાફ અને અહિંસાનું આપેલું ફરમાન

આ ફરમાન પોતાના સમગ્ર રાજ્યની અંદર નિમાયેલા હાકેમો, અમલદારો, જાગીરદારો, કચેરીઓ મુત્સદ્દીઓ અને આખા ગૂજરાતના સૂબાઓ ઉપર કાઢવામાં આવ્યું છે એમાં તેમણે જણાવ્યું છે કે –

પરમેશ્વરની પ્રીતિ ત્યારે જ મેળવી શકાય છે કે જ્યારે રાજ્યમાં રહેતી દરેક જાતની યા કોમની રૈયતના મનને શાન્તિની અને નિશ્ચિંત પણ રહેલું હોય. હાલમાં શ્રાવક હરખા પરમાનંદજીએ જહાંપનાહના

દરબારમાં આવી અમલદારો મારફતે અરજ કરી કે, **વિજયસેનસૂરિ, વિજયદેવસૂરિ** અને ખુશફહમ નંદિજી (નંદિવિજયજી) તેઓ અમારા આચાર્યો છે અને ઠેકઠેકાણે તેમના દેરાં અને ધર્મશાળા છે અને તેઓ હંમેશાં પવિત્ર ધાર્મિક કામમાં, સેવાપૂજામા અને ઈશ્વરને યાદ કરવામા મશગૂલ રહે છે અને ખરેખર અમને મજકુર શ્રાવક **હરખા પરમાનંદજી**ની વફાદારીની ખબર છે કે, એ અમારું શ્રેય ચાહનાર વફાદાર માણુસ છે, તેથી અમારા જહાપનાહના દરબારમાથી હુકમ કાઢવામા આવે છે કે, " એ કોમની ધર્મશાળા કે તેમના દેરામા કોઈએ મુકામ કરવો નહીં અને તેની નજદીકમા પણુ કોઈ રીતની દખલગીરી કરવી નહીં અને તેઓ તેને ફરીથી નવાં બનાવવા માગે તો તેમાં અડચણુ કરવી નહીં. વળી, તેમના શિષ્યોના મકાનમા પણુ કોઈએ ઉતારો રાખવો નહીં તેઓ જો સોરઠના મુલકમાં **શત્રુંજય**ની જાત્રા કરવા જાય તો કોઇએ તેમની પાસે કશુ માગવુ નહીં " દરેક અઠવાડિયામા બે વારના દિવસે, એટલે રવિવાર તથા ગુરુવારે, દર મહિને તે મહિનાના પહેલા દિવસે, તેમજ ઈદ (તહેવાર)ને દહાડે, તેમજ દર વર્ષે ચૂર ઇરાની છઠ્ઠા શહેરેયૂર શહેરેવર માસમા　　　　તેમજ અમારી ઉમરના જેટલા વર્ષ વીતી ગયા છે તે વર્ષો ગણી દર વર્ષે એક દિવસ એ પ્રમાણે અમારા આખા રાજ્યમા કોઈ પણુ જાનવરની કતલ કરવી નહીં. તેમ તેનો શિકાર કરવો નહીં તેમજ પક્ષી, માછલા વગેરે જીવોને પકડવા નહીં યા મારવા નહીં આ હુકમ પ્રમાણે ચાલવાને સૌએ કોશીશ કરવી એનાથી વિરુદ્ધ વર્તવાને કોઈને અવકાશ જ નથી.

સૂચના :–

ફારસી ભાષાના સમર્થ અભ્યાસી અને ગૂજરાતના સાક્ષરરત્ન શ્રી **કૃષ્ણુલાલ મોહનલાલ ઝવેરી**એ ફાર્બસ ગુજરાતી સભાના સાહિત્યસંગ્રહમાની જૂની સનદો અને જૂના ફરમાનોના આધારે **" કેટલાક અપ્રસિદ્ધ જૂના લેખો "** એવા મથાળા હેઠળ–

(૧) બા૦ જહાંગીરનુ જૈન મંદિર, ઉપાશ્રય, તીર્થરક્ષા, અમારિનુ ફરમાન

(૨) બા૦ શાહજહાંએ શત્રુંજય પહાડ ભેટ આપ્યો તે માટેનું ફરમાન.
(૩) બા૦ શાહજહાંએ જ્ઞાતિવ્યવહારની સ્વતંત્રતા આપ્યાનું ફરમાન.
(૪) બા૦ શાહજહાંએ નગરશેઠના મકાનોની રક્ષા માટે આપેલું ફરમાન.
(૫) બા૦ શાહજહાંએ ચિંતામણિ જૈન મંદિર જૈનોને પાછું આપવાનું કહેલું ફરમાન.
(૬) બા૦ આલમ અને જનરલ ગોડાર્ડનો શાંતિનો ઢંઢેરો.

આ છ ફરમાનો ઈ૦ સ૦ ૧૯૨૪માં ભાવનગરમાં ભરાયેલી ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ્‌ના રિપોર્ટ માં પ્રકાશિત કરાવ્યા છે તેના આધારે અમે આ નોંધ લખી છે —સંગ્રાહક

(વિશેષ માટે જૂઓ જૈન સત્ય પ્રકાશ, વર્ષ ૯, અંક ૨, ક્રમાંક ૯૮, પૃ૦ ૪૭ થી ૫૪)

નોંધ – શ્રી. કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરી આ ફરમાન માટે લખે છે કે આ ફરમાન બા૦ જહાંગીર તરફથી નીકળેલું છે એની નકલમાં કંઈક અક્ષરો પડેલા છે અને લખ્યા સાલ વગેરે કેટલીક બાબત તેમાં ઊતરી નથી. છતાંયે પોતાની રૈયતમાં ભાવક કોમ પ્રત્યે બાદશાહની લાગણી હતી. તે એમાંથી ખુલ્લી રીતે દેખાઈ આવે છે

અનુવાદક શ્રી. કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરીએ અનુવાદિત કરેલ આ ફરમાનોની હકીકતને જ પુષ્ટ કરે તેવું એક લખાણ શ્રી. હરગોવિંદદાસ દ્વારકાદાસ કાંટાવાળાએ લખેલ " રમુકડી સો વાતો " નામક પુસ્તકમાંથી ઉધ્ધૃત કરેલ છે તે હવે પછીના ફરમાન નં ૧૬ની નોંધમાં આપ્યું છે

બા૦ અકબર મરણ પામ્યો તે પછી જહાંગીર બાદશાહ થયો, ત્યારે તેના વિરોધમાં બળવા કાટી નીકળ્યા. હવે દીન ઈલાહી રાજ્ય નથી અકબર નથી. જહાંગીરી અરાજકતા છે તો હવે અકબરનું ફરમાન માને કોણ! આમ સમજી સૂબા ખુરમ જેવા ઉતાવળિયા ઝનૂની મુસલમાન અમલદારો જૈનતીર્થો—ધર્મ સ્થાનોને નુકશાન કરશે તો ? આવી વિચારણાથી આ૦ વિજયસેનસૂરિએ બા૦ જહાંગીરને ખબર આપી આ ફરમાન મેળવ્યું હતું

બા૦ જહાંગીર પોતાના પિતાના પગલે ચાલવા ચાહતો હતો. તેણે પિતાના દરેક દરેક ફરમાનોને અવસર આવતાં પોતાની મહોર મારી સમર્થન કર્યું હતું

સંભવ છે કે સં ૧૬૬૨–૬૩માં બા૦ જહાંગીર મહો૦ ભાનુચંદ્રની

હયાતીમા કે વિહાર પછી તેની પ્રેરણાથી અને **હરખચંદ પરમાનંદની** માગણીથી આ ફરમાન આપ્યુ હોય,

જો કે બા૦ જહાગીરના રાજકાળમા કોઈ ગરબડ બની નથી બા૦ શાહજહાંના રાજકાળમા શાહજાદા ઔરગઝેબે અમદાવાદમા ગરબડ કરેલી, જે અગે બા૦ શાહજહાએ યોગ્ય પ્રબધ કર્યો હતો (પ્રક ૪૪ પૃ૦ ૧૦૦, ફ ન૦ ૧૬)

બા૦ ઔરગઝેબે પં૦ પ્રતાપકુશળજીનુ બહુમાન કર્યુ હતુ (પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૧૦૪) બા૦ ઔરગઝેબના રાજકાળમા અજમેરના સૂબાઓએ ગરબડ કરી હતી બા૦ ઔરગઝેબે ભ૦ વિજયપ્રભસૂરિ, પં૦ ભીમવિજય ગણિને ફરમાન આપી જૈન ધર્મસ્થાનો જૈનોને પાછા અપાવ્યા હતા

(પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૧૦૪, ૧૦૫, પ્ર૦ ૫૮)

બા૦ ઔરગઝેબે ઉપર પ્રમાણે ભ૦ વિજયપ્રભસૂરિને ધર્મસ્થાનોની સ્વતત્રતાનુ ફરમાન આપ્યું હતુ તે બને ફરમાનોની અસલ નકલ અમને મળી નથી

ફરમાન દશમુ
અહિંસાનું ફરમાન (અનુવાદ)
અલ્લાહુ અકબર

(તા ૨૬ માહે ફરવરદીન સને ૫ ના કરાર મુજબ ફરમાનની નકલ)

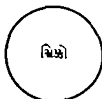
તમામ રક્ષિત રાજ્યોના મોટા હાકેમો, મોટા દિવાનો, મહાન કામોના કારકૂનો, રાજકારભારના બદોબસ્ત કરનારાઓ, જાગીરદારો, અને કરોડિયાઓએ જાણવુ કે, દુનિયાને જીતવાના અભિપ્રાય સાથે અમારો ઈન્સાફી ઇરાદો પરમેશ્વરને રાજી કરવામા રહેલો છે અને અમારા અભિપ્રાયનો પૂરો હેતુ તમામ દુનિયા કે જેને પરમેશ્વરે બનાવી છે, તેને ખુશી કરવા તરફ રજૂ થયેલો છે. (તેમા) ખાસ કરીને પવિત્ર વિચારવાળાએ અને મોક્ષધર્મવાળા કે જેમનો હેતુ સત્યની શોધ અને પરમેશ્વરની પ્રાપ્તિ કરવાનો છે, તેમને રાજી કરવા તરફ અમે (વધારે) ધ્યાન દઈએ છીએ તેથી આ વખતે **વિવેકહર્ષ, પરમાનંદ, મહાનંદ** અને **ઉદયહર્ષ** કે જેઓ તથા યતિ (તપાગચ્છના સાધુ) વિજયસેનસૂરિ, વિજયદેવસૂરિ અને **નદિવિજયજી** કે જેઓ ખુશફહમના ખિતાબવાળા છે, તેમના ચેલાઓ છે, તેઓ

આ વખતે અમારા હજુરમા હતા. અને તેઓએ દરખાસ્ત કરી વિનંતિ કરી કે જો સમગ્ર આ રક્ષિત રાજ્યમાં અમારા પવિત્ર બાર દિવસો, જે ભાદરવા પર્યુષણના દિવસો છે, તેમા હિંસા કરવાની જગ્યાઓમાં કોઈ પણ જાતના જીવોની હિંસા કરવામા નહીં આવે તો, અમને માન મળવાનું કારણ થશે, અને ઘણા જીવો આપના ઊંચા અને પવિત્ર હુકમથી બચી જશે. તેમ તેનો સારો બદલો આપના પવિત્ર શ્રેષ્ઠ અને મુબારક રાજ્યને મળશે.

અમે બાદશાહી રહેમનજર દરેક નાત-જાતના અને ધર્મના હેતુ તથા કામને ઉત્તેજન આપવા બદલે દરેક પ્રાણીને સુખી કરવા તરફ રાખી છે તેથી એ વિનંતિ કબૂલ કરી દુનિયાએ માનેલો અને માનવાલાયક જહાંગીરી હુકમ થયો કે, મજકુર બાર દિવસોમાં દર વર્ષે હિંસા કરવાની જગ્યાઓમાં તમામ રક્ષિત રાજ્યની અંદર પ્રાણીઓને મારવામા આવે નહીં અને એ કામની તૈયારી કરવામા પણ આવે નહી વળી એ સબંધી દર વર્ષનો નવો હુકમ કે સનદ (પણ) માગવામા આવે નહીં એ હુકમમુજબ અમલ કરી ફરમાનથી વિરુદ્ધ વર્તવું નહી એ ફરજ જાણવી જોઈએ.

નમ્રમા નમ્ર અબુલખેરના લખાણથી અને મહમ્મુદ સૈદની નોંધથી.

નકલ અસલ મુજબ છે



આ સિક્કો વાચી શકાતો નથી.

(-સૂરીશ્વર અને સમ્રાટ, પૃ૦ ૩૮૨ થી ૩૮૭

નોંધ – આ જહાંગીરને જૈન સાધુઓ પ્રત્યે ઘણું માન હતું તે પિતાના પગલે પગલે રાજ્યવ્યવહાર ચલાવવા ચાહતો હતો.

આથી પિતાજીએ આ૦ હીરવિજયસૂરિ, આ૦ વિજયસેનસૂરિ વગેરેને જે જે ફરમાનો આપ્યા હતા તેણે તેમના ચેલાઓને પિતાના તે તે અસલી ફરમાનોને તાજા કરી નવાં ફરમાન આપ્યા હતા જૂના ફરમાનોને સમર્થન આપ્યુ હતુ

તેણે આ ફરમાન જગદ્‌ગુરુ આ૦ હીરવિજયસૂરિના પરિવારના સાધુ **પં૦ વિવેકહર્ષગણિને** જુલમી સન ૫, ઇલાહી સન ૫૫, ફરવરદીન મહિનો તા ૨૬, હીજરી સન ૧૦૧૯ (અથવા ૧૦૨૧) મહિનો મહોરમ, ઇ૦ સ૦ ૧૬૫૧, વિ૦ સ૦ ૧૬૬૬ (અથવા ૧૬૬૮)ના ચૈત્ર સુદમા આગરામા આપ્યુ હતુ

મહો૦ વિવેકહર્ષગણિ ત્યારે પન્યાસ હતા તેઓ સ૦ ૧૬૬૬ થી સ૦ ૧૬૬૯ સુધી તે પ્રદેશમા વિચર્યા હતા (પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૯૩, બા જહાગીર,)

(પ્રક૦ ૫૫–મહો૦ વિવેકહર્ષગણિ)

✻

ફરમાન અગિયારસુ

અહિંસા, કરમાફ તથા ધર્મસ્થાનોની રક્ષાનું ફરમાન

અલ્લાહુ અકબર

અબ્બુલ મુજફ્ફર સુલતાન શાહ સલીમ ગાજીનુ

દુનિયાએ માનેલુ ફરમાન

(અસલ મુજબ નકલ)

મોટા કામો સબધી હુકમ આપનારાઓએ, તેને અમલમાં લાવનારાઓએ, તેમના કારકૂનોએ તથા વર્તમાન તેમજ ભવિષ્યના મામલતદારો વગેરેએ અને ખાસ કરીને **સોરઠ સરકારે** બાદશાહીનુ માન મેળવીને તથા આશા રાખીને જાણવું કે, **ભાનુચદ્ર** યતિ અને ખુશફહમના ખિતાબવાળા **સિદ્ધિચદ્ર** યતિએ અમને અરજ કરી કે, " જજીઓ, જકાત, ગાય–ભેસ–પાડા અને બળદ એ જાનવરોની બિલકુલ હિસા, બીજા દરેક મહિનાના મુકરર દિવસોમા હિસા, મરેલાના માલનો કબજો કરવો, લોકોને કેદ કરવા, અને

શત્રુંજય પર્વત ઉપર માથાદીઠ સોરઠ સરકાર, જે કર લેતા તે એ બધી બાબતો આલા હજરતે (અકબર બાદશાહે) માફ કરી અને તેની મનાઈ કરી છે ' તેથી અમે પણ દરેક ઉપર અમારી સંપૂર્ણ મહેરબાની (સદ્ભાવ) છે તેથી **એક બીજો મહિનો** કે "જેની અંતમાં અમારો જન્મ થયો છે," તે ઉમેરીને નીચે લખેલી **તફસીલ** મુજબ માફી આપી. અમારા શ્રેષ્ઠ હુકમ મુજબ અમલ કરી તેની વિરુદ્ધ કે આડે માર્ગે જવું જોઈએ નહીં તથા **વિજયસેન સૂરિ** અને **વિજયદેવસૂરિ** કે જેઓ ત્યાં (ગૂજરાતમાં) છે તેમના હાલની ખબરદારી કરી, જ્યારે **ભાનુચંદ્ર** અને **સિદ્ધિચંદ્ર** ત્યાં આવી પહોંચે ત્યારે તેમની સારસંભાળ રાખી, જે કામ કરવાનું તેઓ રજૂ કરે તેને પૂર્ણ કરી આપવું જોઈએ; કે જેથી તેઓ જીત કરનાર રાજ્યને હમેશાં (કાયમ) રહેવાની દુઆ કરવામાં સુખી મનથી કામે લાગેલા રહે. વળી ઉના પરગણામાં એક **વાડી** છે કે જ્યાં તેમણે પોતાના ગુરુ **હીરજીના પગલાં** સ્થાપન કર્યાં છે, તેને જૂના રિવાજ પ્રમાણે વેરા વગેરેથી મુક્ત જાણી, તે સંબંધી કંઈ હરકત કે અડચણ કરવી નહીં

લેખ થયો તા. ૧૪ શહેરેવર મહિનો સને ઈલાહી ૫૫.

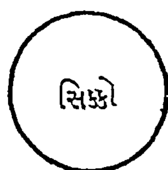


પેટાભાગનો ખુલાસો

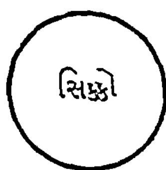
મહિનો ફરવરદીન, તે દિવસો, કે જે દિવસોમાં સૂર્ય એક રાશિમાંથી બીજી રાશિમાં જાય છે ઈદનો દિવસ, મેહર (મિહિર)ના દિવસો, દરેક મહિનાના સોમવારો, તે દિવસો, કે જે સૂફિયાનના બે દિવસોની વચમાં આવે છે રજબ મહિનાનો સોમવાર, અકબર બાદશાહના જન્મનો મહિનો, જે **શાઅબાન** મહિનો કહેવાય છે દરેક શમશી (Solar) મહિનાનો પહેલો દિવસ કે જેનું નામ ઓરમજ્દ છે બાર બરકતવાળા દિવસો કે જે શ્રાવણ મહિનાના છેલ્લા છ દિવસો અને ભાદરવાના પહેલા ૭ દિવસો છે

અલ્લાહુ અકબર

નકલ અસલ મુજબ છે

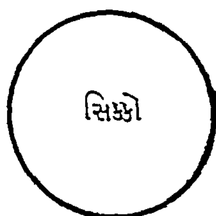


(આ સિક્કાના અક્ષરો વાંચી શકાતા નથી)



આ સિક્કામાં 'કાજી અબ્દુસ્સમી'નુ નામ છે

અસલ મુજબ નકલ છે.



આ સિક્કામા 'કાજી ખાન મુહમ્મદ'નુ નામ છે.

બીજા અક્ષરો વચાતા નથી

(સૂરીશ્વર અને સમ્રાટ્ પૃ૦ ૩૮૮ થી ૩૯૦

તેમાંના ફરમાન ચોથાનો અનુવાદ)

નોંધ:– બા૦ જહાગીર મહો૦ ભાનુચદ્ર ગણિનો એક રીતે **વિદ્યાર્થી,** અને બીજી રીતે **મિત્ર** હતો તેણે તેમને પણ પોતાના પિતાએ આ૦ હીરવિજયસૂરિ અને વિજયસેનસૂરિએ આપેલા ફરમાન તાજા કરી, તેમાના બધા હુકમોનો સમાવેશ કરી આ ફરમાન આપ્યુ હતુ

જો કે ફરમાનમા ઈલાહી સન ૫૫, શહેરીવર, પારસી છઠ્ઠા મહિનાની તા ૧૪મી આપી છે તે હિસાબે ત્યારે જુલસી સન ૫, ઈલાહી સન ૫૫

શહેરીવર મહિનો તા. ૧૪, ર્ઈ સ ૧૬૧ વિ સ ૧૬૬૬નો ચૈત્ર મહિનો એમ આવે પરંતુ મહો ભાનુચંદ્ર ગણિવર તથા સિદ્ધિચંદ્ર ગણિ ત્યારે મારવાડ—ગૂજરાત તરફ હતા, પણ આગરામાં નહોતા.

કદાચ આ ફરમાનના અનુવાદમાં કે સાલવારી મેળવવામાં ૧ વર્ષનો ફરક લખાયો હોય તો આ ફરમાનની ખાસ જુલૂસી સન ૧૫, ઇલાહી સન ૧૫ શહેરીવર ૭મો મહિનો તા ૧૮ હીજરી સન ૧ ૨૯ રવિ ઉસ્સાની મહિનો ૪ સ ૧૬૨ વિ સ ૧૬૭૬ના ચૈત્ર સુદિ ૧૫ના રોજ આપ્યું હોય એમ દીસે છે

(—પ્રક ૪૪ પૃ ૯૫ મા જહાંગીર પ્રક ૫૫ મહો ભાનુચંદ્ર ગણિ)

ફરમાન બારમુ

ગુરુદેવના સમાધિસ્તૂપ માટે જમીનદાનનું ફરમાન

નુરદીન મહમ્મદ જહાંગીર બાદશાહ ગાઝીનું ફરમાન હમેશા રહેવાવાળુ આલીશાન ફરમાન જે તા. ૧૭ રજબઉલ મુરજ્જબ હીજરી સન ૧૦૨૪નું છે, તેની નકલ—

હવે આ ફરમાન આલીશાનને પ્રગટ અને પ્રસિદ્ધ કરવાના મહત્ત્વનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયો. એમ ફરમાવવામાં આવે છે કે, માપણી કરેલી દશ વીઘા જમીન ખંભાતની નજીકના ચોરાસી પરગણાના મહમ્મુદપુર (અકબરપુર) ગામમા નીચે લખ્યા પ્રમાણે ચંદ્રુ સંઘવીને માટે મદદે—મુઆશ નામની જાગીર ખરીફના પ્રારંભ નૌશકાનઈલ (જુલાઈ) મહિનાથી કાયમને માટે આપવામા આવે, જેથી તેની ઊપજનો ઉપયોગ, દરેક ફસલ, દરેક સાલ પોતાના ખર્ચને માટે તે કરે અને અનંત બાદશાહી અસ્ખલિત રહેવાને માટે તે પ્રાર્થના કરતા રહે.

હાલના અને હવે પછીના અધિકારીઓ, તલાટીઓ, જાગીરદારો અને માલના ઠેકેદારોને માટે ઉચિત છે કે, તેઓ આ પવિત્ર અને ઊંચા હુકમને હમેશા ચાલુ રાખવાનો પ્રયત્ન કરે.

ઉપર લખેલા જમીનના ટુકડાની માપણી કરીને અને તેની મર્યાદા બાંધીને તે જમીન ચંદ્રુ સંઘવીને તાબે કરે. તેમા કોઈ પણ જાતનો ફેરફાર અથવા અડચણ ન કરે, તેને તકલીફ ન આપે

તેમ તેની પાસેથી કોઈ પણ કારણને બાને કંઈ પણ વસ્તુની માગણી ન કરે, જેમકે-પટ્ટો બનાવવાનુ ખર્ચ, નજરાણુ, માપણીનું ખર્ચ, જમીન કબજામાં આપવાનુ ખર્ચ, રજિસ્ટ્રીનુ ખર્ચ, તલાટીનુ ફંડ, તહેસીલદાર અને દારોગાનુ ખર્ચ, વેઠ, શિકાર અને ગામનું ખર્ચ, નબરદારીનુ ખર્ચ, જેલદારી સેકડે ૨ ટકા ફી, કાનુગોની ફી, કોઇ ખાસ કામને માટે સાધારણ વાર્ષિક ખર્ચ, ખેતી કરવા વખતે અમુક ફી, અને એવી તમામ જાતની દિવાની અને સુલતાની તકલીફોથી તેને કાયમને માટે **મુક્ત** કરવામાં આવે છે એને માટે હરસાલ કોઈ નવો હુકમ કે સૂચનાની આવશ્યકતા નથી જે કંઈ હુકમ કરવામાં આવ્યો છે તેને તોડવો ન જોઈએ અને આને તેઓએ પોતાનું સરકારી કામ સમજાવું જોઈએ

તા. ૧૭મી અસ્ફંદાર મુઝ ઈલાહી મહિનો ૧૦મું વર્ષ.

*

બીજી બાજુનો અનુવાદ

તારીખ ૨૧, અમરદાદ, ઈલાહી ૧૦મું વર્ષ, જેની બરાબર રજબુલ મુરજજબ હીજરી સન ૧૦૨૪ની ૧૭મી તારીખ અને અને ગુરુવાર છે.

પૂર્ણતા અને ઉત્તમતાના આધારરૂપ સાચા અને જ્ઞાની એવા **સૈયદ અહમદ કાદરીએ** મોકલવાથી, બુદ્ધિશાળી તથા વર્તમાન સમયના જાલીનૂસ (ધન્વન્તરિ વૈદ્ય) અને હાલના ખ્રીસ્ત એવા જોગીએ આપેલા ટેકાથી, વર્તમાન સમયના પરોપકારી રાજા **સુબાને** આપેલી ઓળખથી, અને સૌથી નમ્ર શિષ્યોમાના શિષ્ય અને નોંધનાર **ઈસહક્ના** લખાણથી ચદ્દ સઘવી પિતા બોરુ (?) પિતા (પિતામહ) વજીવન (વરજીવન) રહેવાસી આગ્રાનો તેને **મદદે સુઆરા** નામની જાગીર આપવામા આવી ચદ્દ સઘવી પિતા બોરુ (?), પિતા (પિતામહ) વ[ર]જીવન રહેવાસી **આગરા** સબજવમ (સેવડાને માનનારા), જેનુ કપાળ પહોળુ, ભ્રમર પહોળી, ઘેટા જેવી જેની આખો, કાળો રગ, મૂડેલી દાઢી, મો ઉપર માતાના ઘણા ડાઘ, બને કાનમા ઠેકાણે ઠેકાણે છેદ, મધ્યમ ઊંચાઈ, અને

શહેરીવર મહિનો તા ૧૪ ઈ સ ૧૬૧ વિ સ ૧૬૬૬નો ચૈત્ર મહિનો એમ આવે. પરંતુ મહો ભાનુચંદ્ર ગણિવર તથા સિદ્ધિચંદ્ર ગણિ ત્યારે મારવાડ-ગૂજરાત તરફ હતા પણ આગરામાં નહોતા.

કદાચ આ ફરમાનના અનુવાદમાં કે સાલવારી મેળવવામાં ૧ વર્ષનો ફરક લખાયો હોય તો આ ફરમાનની સાલ જુલુસી સન ૧૫ ઈલાહી સન ૬૫ શહેરીવર છઠ્ઠો મહિનો તા. ૧૪ હીજરી સન ૧ ૨૯ રવિ ઉસ્સાની મહિનો ઇ સ ૧૬૨ વિ સ ૧૬૭૬ના ચૈત્ર સુદિ ૧૫ના રોજ આપ્યું હોય એમ દીસે છે

(-પ્ર૦ ૪૪ પ ૯૫ મા જહાંગીર પ્ર૦ ૫૫ મહો ભાનુચંદ્ર ગણિ)

ફરમાન બારમું

ગુરુદેવના સમાધિસ્તૂપ માટે જમીનદાનનું ફરમાન

નુરુદ્દીન મહમ્મદ જહાંગીર બાદશાહ ગાજીનું ફરમાન હંમેશા રહેવાવાળું આલીશાન ફરમાન જે તા. ૧૭ રજબઉલ મુરજ્જબ હીજરી સન ૧૦૨૪નું છે, તેની નકલ-

હવે આ ફરમાન આલીશાનને પ્રગટ અને પ્રસિદ્ધ કરવાના મહત્ત્વનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયો. એમ ફરમાવવામાં આવે છે કે, માપણી કરેલી દશ વીઘા જમીન ખંભાતની નજીકના ચોરાસી પરગણાના મહમ્મુદપુર (અકબરપુર) ગામમાં નીચે લખ્યા પ્રમાણે સ્તૂપ રચવીને માટે મદદે-મુઆશ નામની જાગીર ખરીફના પ્રારંભ નોશકાનાઈલ (જુલાઈ) મહિનાથી કાયમને માટે આપવામાં આવે, જેથી તેની ઉપજનો ઉપયોગ, દરેક ફસલ, દરેક સાલ પોતાના ખર્ચને માટે તે કરે અને અનંત બાદશાહી અસ્ખલિત રહેવાને માટે તે પ્રાર્થના કરતા રહે.

હાલના અને હવે પછીના અધિકારીઓ, તલાટીઓ, જાગીરદારો અને માલના ઠેકેદારોને માટે ઉચિત છે કે તેઓ આ પવિત્ર અને ઊંચા હુકમને હંમેશા ચાલુ રાખવાનો પ્રયત્ન કરે.

ઉપર લખેલા જમીનના ટુકડાની માપણી કરીને અને તેની મર્યાદા બાંધીને તે જમીન સ્તૂપ રચવીને તાબે કરે. તેમાં કોઈ પણ જાતનો ફેરફાર અથવા અદલાબદલી ન કરે, તેને તકલીફ ન આપે,

તેમ તેની પાસેથી કોઈ પણ કારણને બાને કંઈ પણ વસ્તુની માગણી ન કરે; જેમકે-પટ્ટો બનાવવાનુ ખર્ચ, નજરાણુ, માપણીનું ખર્ચ, જમીન કબજામાં આપવાનુ ખર્ચ, રજિસ્ટ્રીનુ ખર્ચ, તલાટીનુ ફંડ, તહેસીલદાર અને દારોગાનુ ખર્ચ, વેઠ, શિકાર અને ગામનુ ખર્ચ, નબરદારીનુ ખર્ચ, જેલદારી સેકડે ૨ ટકા ફી, કાનુગોની ફી, કોઇ ખાસ કામને માટે સાધારણ વાર્ષિક ખર્ચ, ખેતી કરવા વખતે અમુક ફી, અને એવી તમામ જાતની દિવાની અને સુલતાની તકલીફોથી તેને કાયમને માટે **મુક્ત** કરવામા આવે છે એને માટે હરસાલ કોઈ નવો હુકમ કે સૂચનાની આવશ્યકતા નથી. જે કંઈ હુકમ કરવામાં આવ્યો છે તેને તોડવો ન જોઈએ અને આને તેઓએ પોતાનુ સરકારી કામ સમજાવું જોઈએ

તા. ૧૭મી અસ્ફંદાર મુઝ ઈલાહી મહિનો ૧૦મું વર્ષ.

*

બીજી બાજુનો અનુવાદ

તારીખ ૨૧, અમરદાદ, ઈલાહી ૧૦મું વર્ષ, જેની બરાબર રજબુલ મુરજ્જબ હીજરી સન ૧૦૨૪ની ૧૭મી તારીખ અને અને ગુરુવાર છે

પૂર્ણતા અને ઉત્તમતાના આધારરૂપ સાચા અને જ્ઞાની એવા **સૈયદ અહમદ કાદરીએ** મોકલવાથી, બુદ્ધિશાળી તથા વર્તમાન સમયના જાલીનૂસ (ધન્વન્તરિ વૈદ્ય) અને હાલના ખ્રીસ્ત એવા જોગીએ આપેલા ટેકાથી, વર્તમાન સમયના પરોપકારી રાજા **સુભાને** આપેલી ઓળખથી, અને સૌથી નમ્ર શિષ્યોમાંના શિષ્ય અને નોંધનાર **ઈસહકના** લખાણુથી ચદ્દ સઘવી પિતા બોરુ (?) પિતા (પિતામહ) વજીવન (વરજીવન) રહેવાસી આગ્રાનો તેને **મદદે સુઆરા** નામની જાગીર આપવામા આવી ચદ્દ સઘવી પિતા બોરુ (?), પિતા (પિતામહ) વ[ર]જીવન રહેવાસી **આગરા** સબજવમ (સેવડાને માનનારા), જેનુ કપાળ પહોળુ, ભ્રમર પહોળી, ઘેટા જેવી જેની આંખો, કાળો રંગ, મૂડેલી દાઢી, મો ઉપર માતાના ઘણા ડાઘ, બને કાનમા ઠેકાણે ઠેકાણે છેદ, મધ્યમ ઊંચાઈ, અને

જેની લગભગ ૬૦ વર્ષની ઉંમર છે, તેણે બાદશાહની હજૂરીમાં એક રત્નની જડેલી વીંટી ૧૦મા વર્ષના ઇલાહી મહિનાની ૨૦મી તારીખે ભેટ કરી અને તેણે અરજ કરી કે, 'અકબરપુર ગામમાં ૧૦ વીઘા જમીન તેના સદ્‌ગત ગુરુ વિજયસેનસૂરિના મંદિર, બાગ, મેળા અને સન્માનની યાદગીરી માટે ભેટ આપવામાં આવે.' સૂર્યના કિરણો માફક ચળકાટવાળો અને બધી દુનિયાને માનવાલાયક એવો હુકમ થયો કે, "ચંદુ સંઘવીને ગામ અકબરપુર પરગણા ખંભાત કે જે ખંભાતની નજીક છે. ત્યાં ૧૦ વીઘા ખેતીની જમીનનો ટુકડો માફી મુઆશ નામની જાગીર તરીકે આપવામાં આવે." હુકમ પ્રમાણે વધારો કરીને લખવામાં આવ્યું. આફિનમાં લખ્યું છે કે, લખનાર સાચો છે.'

જુમલતુલ મુલ્ક મદારુલ મહામ એતમાદુદ્દૌલાના હુકમ-કરી બીજી વખત અરજી કરવામાં આવે.

'સુખલીલખાન' જેઓ મહેરબાની કરવાને લાયક છે, તેઓએ બાદશાહની સામે બીજી વાર અરજી પેશ (રજૂ) કરી. (પુન: આ કાગળ રજૂ કરવામાં આવે છે તા. ૨૧ માહ-ચૂર (શહેરેવર શહેરેયૂર) ઇલાહી સન ૧૦

જુમલતુલ મુલ્ક મદારુલ મહામનો હુકમ- "ખરીફના પ્રારંભ-નેષ્ચાકાનઇલથી હુકમ લખવામાં આવે."

જુમલતુલ મુલ્કી મદારુલ હુકમ છેલ્લા મહામીનો હુકમ—અરજી જુમલતુલ મદારુલ મહા (બાજની) બનાવવામાં આવે મતો આ છે કે- મૌજા મહમદપુરથી આ (ચંદુ સંઘવી)ને માફી આપવામાં આવે.

(સિક્કો)

સિક્કો બરાબર વંચાતો નથી
આ નકલ અસલ છે

(—સૂરીશ્વર અને સમ્રાટ પૃ૦ ....)
(તેમાના ફરમાન બીજાનો અનુવાદ)
(પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૬૬)

નોંધ:- બા૦ જહાગીર આ૦ હીરવિજયસૂરિ, આ૦ વિજયસેનસૂરિ, મહો૦ ભાનુચદ્ર ગણિ વગેરેનો ઉપાસક હતો અને તેઓના કામ અગે સર્વરીતે ધ્યાન આપી મોટી મદદ દેતો હતો

આ૦ વિજયસેનસૂરિનુ સ૦ ૧૬૭૩મા ખભાતમા સ્વર્ગગમન થયું. જૈનોએ તેમનો અકબરપરામા અગ્નિસસ્કાર કર્યો

બા૦ જહાંગીરે આગરાના સઘવી ચદ્રપાલ જૈનને તે સ્થાનને ઉત્સવ-સ્થાન બનાવવા માટે ૧૦ વીઘા જમીન ભેટ આપી, તેનુ ખભાતના સૂબાએ ફરીવાર માગવાથી બીજી વાર આપેલુ આ ફરમાન છે

બા૦ જહાંગીરે જુલસી સન ૧૦, ઈલાહી સન ૬૦, બારમો અસ્પદાર મહિનો તા ૧૭ મી, ગુરુવારના રોજ વિનતિ થવાથી મહિનો શહેરેવર તા. ૨૭ મીના રોજ, હીજરી સન ૧૦૨૪, મહિનો રજબ ઉલ મુરજબ (અથવા .　　) તા ૧૭ મીએ, ઈ૦ સ૦ ૧૬૧૫, ઑગસ્ટ મહિનો, ચૈત્રાદિ વિ૦ સ૦ ૧૬૭૩, કાર્તિકાદિ સ૦ ૧૬૭૨, શ્રા૦ .　　ને રોજ આ ફરમાન આપ્યું હશે

આ ફરમાનમા સઘવી ચદ્રપાલની ઓળખાણ વ્યવસ્થિત આપી છે કે બીજો માણસ આ ફરમાન રજૂ કરી તે જમીન લઈ ન શકે

આ જેવુ ફરમાન છે તેવુ ઓળખપત્ર પણ છે

(પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૯૬, પ્રક૦ ૫૯; આ૦ વિજયસેનસૂરિ. પ્ર૦ ૬૦ ચદ્રપાલ સઘવી)

ફરમાન તેરમું

બાદશાહે આ૦ વિજયદેવસૂરિને લખેલો પત્ર

અલ્લાહુ અકબર

હકને ઓળખનાર, યોગાભ્યાસ કરનાર, **વિજયદેવસૂરિએ** અમારી ખાસ મહેરબાની મેળવીને જાણવું કે, "તમારી સાથે પત્તન (માંડવગઢ)માં મુલાકાત થઈ હતી તેથી ખરા મિત્ર તરીકે ઘણુ કરીને (હુ) તમારા સમાચાર પૂછતો રહુ છુ મને ખાતરી છે કે, તમે પણ અમારી સાથે **ખરા મિત્ર** તરીકેનો સબધ છોડશો નહીં." આ વખતે તમારો શિષ્ય **દયાકુશળ પંન્યાસ** અમારી પાસે હાજર થયો છે. તમારા સમાચાર તેની દ્વારા જાણ્યા છે (તેથી) અમે બહુ

જેની લગભગ ૬૦ વર્ષની ઉંમર છે, તેણે બાદશાહની ઊંચી દૃષ્ટિને એક રત્નની જડેલી વીંટી ૧૦મા વર્ષના ઈલાહી મહિનાની ૨૦મી તારીખે ભેટ કરી અને તેણે અરજ કરી કે, ‘અકબરપુર ગામમા ૧૦ વીઘા જમીન તેના સદ્ગત ગુરુ વિજયસેનસૂરિના મંદિર, બાગ, મેળો અને સન્માનની યાદગીરી માટે ભેટ આપવામા આવે.’ સૂર્યના કિરણોની માફક ચળકાટવાળો અને બધી દુનિયાને માનવાલાયક એવો હુકમ થયો કે, “ચદ્રુ સંઘવીને ગામ અકબરપુર પરગણા ચોરાસી કે જે ખંભાતની નજીક છે ત્યા દશ વીઘા ખેતીની જમીનનો ટુકડો મદદે મુઆશ નામની જાગીર તરીકે આપવામા આવે.’ હુકમ પ્રમાણે તપાસ કરીને લખવામાં આવ્યું માર્જિનમા લખ્યું છે કે, ‘લખનાર સાચો છે’

જુમલતુલ મુલ્ક મદારૂલ મહામ એતમા દુદૌલાના હુકમ-થી બીજી વખત અરજી કરવામા આવે.

‘મુખલીસખાન’ જેઓ મહેરબાની કરવાને લાયક છે, તેઓએ બાદશાહની સામે બીજી વાર અરજ પેશ (રજૂ) કરી. (પુન. આ કાગળ રજૂ કરવામાં આવે છે તા ૨૧ માહ—મૂર (શહેરેવર શહેરેયૂર) ઈલાહી સન ૧૦

જુમલતુલ મુલ્ક મદારૂલ મહામનો હુકમ– “ ખરીફના પ્રારભ-નેપ્શાકાનઈલથી હુકમ લખવામાં આવે.’

જુમલતુલ મુલ્કી મદારૂલ હુકમ છેલ્લા મહામીનો હુકમ—અરજી જુમલતુલ મદારૂલ મહા (વાજબી) બનાવવામા આવે મતો આ છે કે—મોજા મહમદપુરથી આ (ચદ્રુ સંઘવી)ને માફી આપવામાં આવે.

સિક્કો

સિક્કો બરાબર વંચાતો નથી.
આ નકલ અસલ છે
(—સૂરીશ્વર અને સમ્રાટ્ પૃ૦ ....)
(તેમાંના ફરમાન છઠ્ઠાનો અનુવાદ)
(પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૬૬)

નોંધ:- બા૦ જહાંગીર આ૦ હીરવિજયસૂરિ, આ૦ વિજયસેનસૂરિ, મહો૦ ભાનુચંદ્ર ગણિ વગેરેનો ઉપાસક હતો અને તેઓના કામ અંગે સર્વરીતે ધ્યાન આપી મોટી મદદ દેતો હતો.

આ૦ વિજયસેનસૂરિનુ સં૦ ૧૬૭૩માં ખંભાતમા સ્વર્ગગમન થયું જૈનોએ તેમનો અકબરપરામા અગ્નિસંસ્કાર કર્યો

બા૦ જહાંગીરે આગરાના સંઘવી ચંદ્રપાલ જૈનને તે સ્થાનને ઉત્સવ-સ્થાન બનાવવા માટે ૧૦ વીઘા જમીન ભેટ આપી, તેનુ ખંભાતના સૂબાએ ફરીવાર માગવાથી બીજી વાર આપેલુ આ ફરમાન છે

બા૦ જહાંગીરે જુલસી સન ૧૦, ઈલાહી સન ૬૦, બારમો અસ્પંદાર મહિનો તા ૧૭ મી, ગુરુવારના રોજ વિનતિ થવાથી મહિનો શહેરેવર તા ૨૭ મીના રોજ, હીજરી સન ૧૦૨૪, મહિનો રજબ ઉલ મુરજબ (અથવા) તા ૧૭ મીએ, ઈ૦ સ૦ ૧૬૧૫, ઑગસ્ટ મહિનો, ચૈત્રાદિ વિ૦ સં૦ ૧૬૭૩, કાર્તિકાદિ સં૦ ૧૬૭૨, શ્રા૦ ને રોજ આ ફરમાન આપ્યુ હશે

આ ફરમાનમા સંઘવી ચંદ્રપાલની ઓળખાણ વ્યવસ્થિત આપી છે કે બીજો માણસ આ ફરમાન રજૂ કરી તે જમીન લઈ ન શકે

આ જેવુ ફરમાન છે તેવુ ઓળખપત્ર પણ છે

(પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૯૬, પ્રક૦ ૫૯, આ૦ વિજયસેનસૂરિ: પ્ર૦ ૬૦ ચંદ્રપાલ સંઘવી)

ફરમાન તેરમું

બાદશાહે આ૦ વિજયદેવસૂરિને લખેલો પત્ર

અલ્લાહુ અકબર

હકને ઓળખનાર, યોગાભ્યાસ કરનાર, **વિજયદેવસૂરિએ** અમારી ખાસ મહેરબાની મેળવીને જાણવુ કે, “ તમારી સાથે પત્તન (માડવગઢ)માં મુલાકાત થઈ હતી તેથી ખરા મિત્ર તરીકે ઘણુ કરીને (હું) તમારા સમાચાર પૂછતો રહુ છુ. મને ખાતરી છે કે, તમે પણ અમારી સાથે **ખરા મિત્ર** તરીકેનો સંબંધ છોડશો નહીં ” આ વખતે તમારો શિષ્ય **દયાકુશળ પંન્યાસ** અમારી પાસે હાજર થયો છે તમારા સમાચાર તેની દ્વારા જાણ્યા છે (તેથી) અમે બહુ

ખુશી થયા. તમારો ચેલો પણ બહુ અનુભવી અને તર્કશક્તિવાળો છે તેના ઉપર અમે મહેરબાનીની નજર રાખીએ છીએ. અને જે કંઈ તે કહે છે તે મુજબ કરવામાં આવે છે અહીંનું જે કામકાજ હોય તે તમારા પોતાના શિષ્યને લખવું કે જેથી હજૂરમાં જાણવામાં આવે, જેનાથી તેના ઉપર (અમે) દરેક રીતે ધ્યાન દઈશું અમારા તરફથી સુખે (બેફિકર) રહેશો અને પૂજવાલાયક જાતની પૂજા કરી અમારું રાજ્ય કાયમ રહે એવી દુઆ કરવામાં કામે લાગતા રહેશો. વિશેષ કંઈ લખવાનું નથી.

લખ્યું તા. ૧૯ મહિનો શાહબાન સને ૧૦૨૭



આ સિક્કામાં 'જહાંગીર મુરીદ શાહ નવાજખાન' આટલા અક્ષરો છે (—સૂરીશ્વર અને સમ્રાટ્ પૃ૦ ૩૯૧, ૩૯૨,)

નોંધ — આ જહાંગીરે પં. કમાલકુશળ ગણિના શિષ્ય પં. કમાકુશળ ગણિ મારફત તપાગચ્છના આ. વિજયદેવસૂરિને હીજરી સન ૧૦૨૭ શાબાન મહિનો તા. ૧૯ મી, જુલુસી સન ૧૩ ઇલાહી સન ૬૩ તા. ૧૯—૭—૧૬૧૮ વિ. સં. ૧૬૭જના અષાઢ મહિનામાં આ પત્ર લખી મોકલ્યો હતો.

આ જહાંગીરે સં. ૧૬૭૩માં માંડવગઢમાં આ. વિજયદેવસૂરિની જીવનચર્યાની વિવિધ રીતે પરીક્ષા કરી તેમને 'મહાતપા'નું બિરુદ આપ્યું હતું.

આ પત્ર આ. વિજયદેવસૂરિના શુદ્ધ જ્ઞાનબળ, ચારિત્રબળ, તપોબળ તથા પ્રભાવક જીવને બાદશાહ ઉપર જે છાપ પાડી હતી તેનો પરિચય આપે છે સાથોસાથ આ જહાંગીરનો સરળ સ્વભાવ અને ગુણગ્રાહક દૃષ્ટિનો પણ ખ્યાલ કરાવે છે

(પ્રક. ૪૪ પૃ. ૬૨ ૬૬ પ્રક. ૫૫—તથા પ્રક. ૫૮ મહો. ઉદ્યોતવિજય ગ.ની પરંપરા પ્રક. ૬ આ. વિજયદેવસૂરિ)

બા૦ શાહજહાં :–(પરિચય માટે જૂઓ–પ્ર૦ ૪૪, પૃ૦ ૯૯)

(**રાજ્યકાળ:**– હીજરી સન ૧૦૩૭ જમાદિ ઉસ્સાની તા ૮ થી ૧૦૬૮ રમજાન તા ૧૭ સુધી. તા. ૪–૨–૧૬૨૮ થી તા. ૯–૬–૧૬૫૮ સુધી; વિ૦ સ૦ ૧૬૮૪ મહા સુદિ ૧૦ થી વિ૦ સ૦ ૧૭૧૫ અષાડ વદિ ૪ સુધી)

ફરમાન નં. ૧૪ થી ૧૭

બાદશાહ જહાંગીર, તેના પુત્રો–પૌત્રો શેઠ શાતિદાસ ઝવેરીને બહુ માનતા હતા

બાદશાહ શાહજહાંએ અમદાવાદના શેઠ શાંતિદાસ ઝવેરીને–

ફ૦ ૧૪ (૧) શેઠના મકાન વગેરેની રક્ષા.

ફ૦ ૧૫ (૨) જ્ઞાતિ વ્યવહારની સ્વતત્રતા.

ફ૦ ૧૬ (૩) ચિતામણિ પાર્શ્વનાથ જિનપ્રાસાદ શેઠને પાછો આપવાની આજ્ઞા.

ફ૦ ૧૭ (૪) શત્રુંજય પહાડ–પાલીતાણા ભેટ આપવાનો હુકમ.

–એમ ચાર ફરમાનો આપ્યાં. હતા.

(જૂઓ, મોગલ ફરમાનો ન૦ ૧૪ થી ૧૭)

બા૦ શાહજહાં હીજરી સનના જમાદિ ઉસ્સાની (બીજો) મહિનાની તા ૧ થી પોતાનો જુલસ સન મનાવતો હતો તેથી તેના જુલુસ સન અને ઈલાહી સનમા મોટું આતરુ પડતું હતું. તેના જુલુસ સનમા આશરે ૭૦ મેળવવાથી ઈલાહી સન બનતો હતો.

ઉપરની વિગતના ચાર ફરમાનો ગૂજરાતના સૂબા શાહજાદા **મહમુદ ઔરંગઝેબ**, શાહજાદા મહમુદ **દારાશિકોહ** તથા શાહજાદા **મુરાદબક્ષ**ની સૂબાગીરીમા આપવામા આવ્યા હતા

(આ ફરમાનોના ગૂજરાતી અનુવાદ માટે જૂઓ–સને ૧૯૨૪ની ભાવનગર–ગૂજરાતી સાહિત્ય પરિષદ્‌નો રિપોર્ટ, તથા જૈન સત્યપ્રકાશ, ક્રમાક ૯૮, પૃ૦ ૪૭ થી ૫૪)

ફરમાન ચૌદમું

બા૦ શાહજહાંનુ નગરશેઠના મકાન વગેરેની રક્ષાનું ફરમાન

ગૂજરાતના સૂબાના હાકેમને માલૂમ થાય કે સતિદાસ (શાન્તિદાસ)

ઝવેરી અરજ કરે છે કે, આલાહજરતના બાદશાહના હુકમ મુજબ મજકુર શહેરમાં તેની માલિકીની હવેલીઓ, દુકાનો, બીજી મિલકત તથા બાગ-બગીચા છે. આ ઉપરથી હુકમ કરવામાં આવે છે કે, જહાંપનાહ બાદશાહની કચેરીનો એ ઝવેરી તથા ખેરખ્વાહ વેપારી છે, તેથી કોઈ પણ માણસ એ હવેલીમાં જઈ ઉતારો કરે નહીં, એવો મનાઈહુકમ કાઢવો. અને એ દુકાનોનું ભાડું ઉપરાંત તેમાં એને કોઈએ અડચણ કરવી નહીં, અને બાદશાહી ફરમાન મુજબ જે બાગ-બગીચા એને મળેલા છે, તે બાબતમાં કોઈએ કંઈ દખલ કરવી નહીં. વળી, વિશેષ હુકમ કરવામાં આવે છે કે, એ સૂબાના અમલદારોમાંથી કોઈ પણ માણસે કોઈ પણ રીતના કાયદાનું બહાનું કાઢી એની માલમિલકત લઈ લેવાનો પ્રયત્ન એના મર્યે કે એના ફરજંદો પ્રત્યે કરવો નહીં કે—જેથી એ તથા એના ફરજંદો નિશ્ચિત રહી પોતાના વતનમાં આબાદ થઈ 'અમારી પાદશાહત હમેશાં કાયમ રહો' એવી ખુદા પાસે અરજ કરતા રહે. અમારા આ હુકમથી વિરુદ્ધ વા ઊલટું કોઈએ વર્તવું નહીં.

લખ્યું તા. ૨૭ જમાદ ઉલાવલ સન ૮મો.

ટીપ:– લખાણની ઉપરના ભાગમાં મહોર-મિર્ઝા શાહજહાં બાદશાહનો છે અને નીચે મિર્ઝા દારા શિકોહનો છે.

(હિજરી સન ૧૦૪૫) —અનુવાદક

નોંધ – [illegible]

ફરમાન પંદરમું

બાદશાહજાદાનું શાંતિદાસ ઝવેરીની સનદનું ફરમાન

([illegible]) —અનુવાદક)

સદરહુ શહેરમાં રહેતા મહાજનોમાં **લોંકા** નામની એક કોમ વસે છે. તે કોમ અમારા દરબારમા આવી, તેણે અમારી મદદ માટે અરજ ગુજારી કે—"**શાંતિદાસ, સૂરદાસ** વગેરે મહાજનો અમારી જોડે ખાનપાનનો તથા સગપણનો વ્યવહાર રાખતા નથી." આ ઉપરથી સૂર્ય જેવા પ્રકાશિત દરબારમાથી એવો હુકમ કાઢવામાં આવે છે કે, "**ઊંચા દરજ્જાના શરીઅત તથા દેદીપ્યમાન એવા (અમારા) ધર્મ પ્રમાણે પરસ્પર** ખાવાપીવાનો અને સગપણનો **વ્યવહાર રાખવો. એ બને પક્ષની રાજીખુશી તથા રજામંદી (ઇચ્છા) ઉપર આધાર રાખે છે.** તેથી જો એમની તે બાબતની ઇચ્છા હોય તો તેમણે એક બીજા જોડે સગપણનો વ્યવહાર બાંધવો, તથા પરસ્પર જમવા–ખાવાની છૂટ રાખવી, પણ જો તેમ ઇચ્છા ન હોય તો કોઈ પણ શખ્સે કોઈ બીજાને તે બાબત અડચણ કરવી નહીં અને એ સબધે કોઈએ કોઈને હેરાન કરવું નહીં તેમ છતા જો કોઈ કોઈને હેરાન કરશે તો (અમારા) ધર્મ પ્રમાણે તેનો ન્યાય થશે, તેથી કોઈએ અમારા ફરમાનથી વિરુદ્ધ વર્તવુ નહીં.

લખ્યુ તારીખ ૨૭ માહે રજબઉલ સુરજ્જબે ગાદીએ બેઠાનુ વરસ ૧૮મું તે હીજરી સન ૧૦૩૪.

નોંધ:– આ લેખના ઉપરના ભાગમા એક મોટી ચોરસ મહોર છે, તેમ એક વર્તુલ આકારની મહોર છે તે વર્તુલની આસપાસ નવ ગોળાકાર મહોર છે અને તે દરેકમા બાદશાહના વડવાઓના તમૈર (તૈમૂર) સુધીના નામો છે પાછળ મહમ્મદ દારાશિકોહની મહોર છે અને **ઇસ્લામીખાન** મારફત સનદ નીકળી છે એમ લખ્યું છે —અનુવાદક

વિશેષ નોંધ:–

આ ફરમાન એ સમયે જૈન સમાજમાં ઉઠેલ એક વાવટોળનો ખ્યાલ આપે છે મુસલમાની યુગમા દર બીજી–ત્રીજી સદીમા જૈન સંઘમા નવા નવા મતવાદો ઊભા થયા સમાજે તેનો સામનો કરવા મજબૂત પ્રયત્નો કર્યા

લોંકાશાહે 'લોકામત' ચલાવ્યો ત્યારે આવો વા–વંટોળ ઊઠયો હતો. આ ફરમાનથી સમજાય છે કે, નગરશેઠ **શાંતિદાસ** ઝવેરી અને

ઝવેરી અરજ કરે છે કે, આલાહજરતના બાદશાહના હુકમ મુજબ મજકુર શહેરમા તેની માલેકીની હવેલીઓ, દુકાનો, બીજી મિલકત તથા બાગ–બગીચા છે આ ઉપરથી હુકમ કરવામા આવે છે કે, જહાંપનાહ બાદશાહની કચેરીનો એ ઝવેરી તથા ખેરખ્વાહ વેપારી છે, તેથી કોઈ પણ માણસ એ હવેલીમા જઈ ઉતારો કરે નહીં, એવો મનાઈહુકમ કાઢવો. અને એ દુકાનોનુ ભાડુ ઉઘરાવે તેમાં એને કોઈએ અડચણ કરવી નહીં, અને બાદશાહી ફરમાન મુજબ જે બાગ–બગીચા એને મળેલા છે, તે બાબતમા કોઈએ કંઈ દખલ કરવી નહીં વળી, વિશેષ હુકમ કરવામા આવે છે કે, એ સૂબાના અમલદારોમાથી કોઈ પણ માણસે કોઈ પણ રીતના કાયદાનુ બહાનુ કાઢી એની માલમિલકત લઈ લેવાનો પ્રયત્ન એના પ્રત્યે કે એના ફરજંદો પ્રત્યે કરવો નહીં કે–જેથી એ તથા એના ફરજંદો નિશ્ચિત પણે પોતાના વતનમા આબાદ થઈ 'અમારી પાદશાહત હમેશા ચાલુ રહે' એવી ખુદા પાસે અરજ કરતા રહે. અમારા આ હુકમથી વિરુદ્ધ યા ઊલટું કોઈએ વર્તવું નહીં.

લખ્યુ તા. ૨ જી નૂરમાહ ઈલાહી સન ૮મો.

ટીપ – લેખની ઉપરના ભાગમા મહોર-સિક્કો શાહજહાં બાદશાહનો છે અને બીજો સિક્કો દારાશિકોહનો છે

(હીજરી સન ૧૦૬૫) —અનુવાદક.

નોંધ – ફરમાનમાં ઇલાહી સન ૮ આપ્યો છે તે જુલુસી સન હોવો જોઈએ. આ રીતે જ્યુનાં સભ્રવ છે કે બાદશાહ શાહજહાંએ શેઠ શાંતિદાસ ઝવેરીને જુલુસી સન ૮ ઇલાહી સન ૭૮ નરમહિનો તા ૨ જી હી સન ૧૦૪૫ ઈ સ ૧૬૩૫ અને વિ સ ૧૬૯૨માં આ ફરમાન આપ્યુ હશે.

પરતુ વિચારણીય પ્રશ્ન એ છે કે તે સાલમાં ગૂજરાતનો સૂબો શાહજાદા દારાશિકોહ નહિ પણ શાહજાદો મહમ્મદ ઔરંગઝેબ આલમગીર હતો.

ફરમાન પંદરમુ

બા૦ શાહજહાંનુ જ્ઞાતિવ્યવહારની સ્વતંત્રતાનુ ફરમાન

(સૂચના – આ ફરમાન પણ ગૂજરાત (પ્રાન્ત)ના હાકેમ તથા અમલદારોના ઉપર લખેલાં આપ્યું છે —અનુવાદક)

સદરહુ શહેરમા રહેતા મહાજનોમાં **લોંકા** નામની એક કોમ વસે છે તે કોમ અમારા દરબારમાં આવી, તેણે અમારી મદદ માટે અરજ ગુજારી કે—"**શાંતિદાસ, સૂરદાસ** વગેરે મહાજનો અમારી જોડે ખાનપાનનો તથા સગપણનો વ્યવહાર રાખતા નથી." આ ઉપરથી સૂર્ય જેવા પ્રકાશિત દરબારમાંથી એવો હુકમ કાઢવામાં આવે છે કે, "**ઊંચા દરજ્જાના શરીઅત તથા દેદીપ્યમાન એવા (અમારા) ધર્મ પ્રમાણે પરસ્પર** ખાવાપીવાનો અને સગપણનો **વ્યવહાર રાખવો. એ બને પક્ષની રાજીખુશી તથા રજામંદી (ઇચ્છા) ઉપર આધાર રાખે છે.** તેથી જો એમની તે બાબતની ઇચ્છા હોય તો તેમણે એક બીજા જોડે સગપણનો વ્યવહાર બાંધવો, તથા પરસ્પર જમવા–ખાવાની છૂટ રાખવી, પણ જો તેમ ઇચ્છા ન હોય તો કોઈ પણ શખ્સે કોઈ બીજાને તે બાબત અડચણ કરવી નહીં અને એ સબધે કોઈએ કોઈને હેરાન કરવું નહીં. તેમ છતાં જો કોઈ કોઈને હેરાન કરશે તો (અમારા) ધર્મ પ્રમાણે તેનો ન્યાય થશે, તેથી કોઈએ અમારા ફરમાનથી વિરુદ્ધ વર્તવું નહીં.

લખ્યુ તારીખ ૨૭ માહે રજબઉલ મુરજ્જબે ગાદીએ બેઠાનું વરસ ૧૮મું તે હીજરી સન ૧૦૩૪

નોંધ:– આ લેખના ઉપરના ભાગમા એક મોટી ચોરસ મહોર છે, તેમ એક વર્તુલ આકારની મહોર છે તે વર્તુલની આસપાસ નવ ગોળાકાર મહોર છે અને તે દરેકમા બાદશાહના વડવાઓના તમૈર (તૈમૂર) સુધીના નામો છે પાછળ મહમ્મદ દારાશિકોહની મહોર છે અને **ઈસ્લામીખાન** મારફત સનદ નીકળી છે એમ લખ્યુ છે

—અનુવાદક

વિશેષ નોંધ:–

આ ફરમાન એ સમયે જૈન સમાજમા ઉઠેલ એક વાવટોળનો ખ્યાલ આપે છે મુસલમાની યુગમા દર બીજી–ત્રીજી સદીમાં જૈન સઘમાં નવા નવા મતવાદો ઊભા થયા સમાજે તેનો સામનો કરવા મજબૂત પ્રયત્નો કર્યા

લોંકાશાહે 'લોંકામત' ચલાવ્યો ત્યારે આવો વા–વટોળ ઊઠ્યો હતો. આ ફરમાનથી સમજાય છે કે, નગરશેઠ **શાંતિદાસ** ઝવેરી અને

શેઠ **સુરદાસ** વગેરે જૈનોએ લોંકામતમાં ભળનારાઓ સાથે રોટી-બેટીનો વ્યવહાર બંધ કર્યો, આથી નવા લોંકામતવાળાએ ગુજરાતના સૂબાને અરજ કરી હતી કે, 'અમદાવાદના જૈનોએ અમારી સાથે ખાનપાન અને રોટી-બેટીનો વ્યવહાર બંધ કર્યો છે તેને ચાલુ કરાવવો, પરંતુ સૂબાએ આ ફરમાન આપી જાહેર કર્યું કે, 'આ વ્યવહાર દરેકની મરજી ઉપર આધાર રાખે છે તેમાં કોઈનું દબાણ ચાલી શકે નહીં.' છતાં ખાસ એ જરૂરી છે કે, કોઈએ કોઈને અડચણ કરવી નહીં. કોઈએ કોઈને હેરાન કરવો નહીં.

આ ફરમાન ગુજરાતના સૂબા મહમ્મદ દારાશિકોહે કાઢ્યું હતું મહમ્મદ દારાશિકોહ બાદશાહ શાહજહાંનો શાહજાદો હતો. તે ઈ૦ સ૦ ૧૬૪૮ થી ૧૬૫૨ સુધી ગુજરાતનો સૂબો હતો.

સંભવ છે કે, બાદશાહે સૂબા મારફત જુલસી સન ૧૮, હીજરી સન ૧૦૫૫, રજબઉલ મુરજબ મહિનાની તા. ૨૭ મી, ઈ૦ સ૦ ૧૬૪૪, વિ૦ સં૦ ૧૭૦૧ ભાદરવા સુદિ ૧ ના રોજ આ ફરમાન આપ્યું હોય.

જો કે આ ફરમાનમાં હીજરી સન ૧૦૩૪ લખ્યો છે, પણ ઉર્દૂમાં અક્ષરોની લગભગ સામ્યતા હોવાથી લેખકની કે અનુવાદકની ભૂલ થઈ હોય તેમ લાગે છે કેમકે હીજરી સ૦ ૧૦૩૪માં દિલ્હીનો બાદશાહ શાહજહાં નહીં પણ જહાંગીર હતો. એટલે સંભવ છે કે બાદશાહ જહાંગીર તરફથી ગુજરાતનો સૂબો શાહજહાં હતો, ત્યારે તેના તરફથી આ ફરમાન અપાયું હોય. અને શાહજહાં દિલ્હીનો બાદશાહ બન્યો ત્યારે ગુજરાતના સૂબા શાહજહાં મહમ્મદ ઓરંગઝેબ આલમગીર સને ૧૬૪૪ થી ૧૬૪૬ અથવા ગુજરાતના સૂબા મહમ્મદ દારાશિકોહના સમયે ફરી તાજું કરાયું હોય.

આ ફરમાનમાં ઇસ્લામખાનનું નામ પણ મળે છે

આ ફરમાનમાં શેઠ શ્સૂરદાસનું નામ છે તે ત્યારે અમદાવાદમાં

* સં ૧૭૧૧ પો૦ શુ ૧૨ શનિવારે સિદ્ધિયોગમાં પાલણપુરમાં પ. સત્યવિજયગણિવરનું સ્વર્ગગમન થયું ત્યારે પાલણપુરમાં ૭ મરચંદ શા હતા તે આગનાથી જુદા જન્મ્યા. તેમણે ત્યારે ભરીતાનો છોડાવ્યા. પંન્યાસજી મહારાજનો સ્વર્ગગમન ઉત્સવ કર્યો હતો. (પં૦ સત્યવિ૦ નિર્વાણ રાસ)

જૈન સઘનો મુખ્ય આગેવાન હતો. તેણે અમદાવાદમા "સૂરદાસ શેઠની પોળ" બનાવી હતી. જે હાલ પ્રસિદ્ધ છે

તેને (૧) રતન અને (૨) ધનજી એમ બે પુત્રો હતા

(૧) ગારિયાધારના ઠા૦ કાંધાજી ગોહેલ વગેરેએ વિ૦ સ૦ ૧૭૦૭ સને ૧૬૫૧માં **શેઠ શાન્તિદાસ સહસ્રકિરણ** અને શા. **રતનાસૂરા** સાથે જ "શત્રુજયતીર્થના રખોપાનો કરાર કર્યો હતો" (જૂઓ આ૦ ક૦ પેઢી પ્રકાશિત રખોપાના કાગળો)

(૨) શેઠ "રતનાસૂરા" વિ૦ સ૦ ૧૭૭૦ સુધી વિદ્યમાન હતો અને "સૂરતના સઘપતિ પ્રેમજી પારેખ"ના યાત્રાસઘ સાથે શત્રુજય મહાતીર્થની યાત્રા કરવા ગયો હતો

(જૂઓ પ્ર૦ ૫૭–"સૂરતના સઘપતિઓ")

(૩) શા૦ ધનજીએ ભ૦ વિજયદેવસૂરિના ઉપદેશથી સ૦ ૧૭૧૨ માગસરમા અમદાવાદમા આઠ હજાર મહમુદી ખરચી ભ૦ વિજય-પ્રભસૂરિનો વદણા મહોત્સવ કર્યો હતો (પ્ર૦ ૬૦　　　)

શેઠ ધનજીએ સ૦ ૧૬૯૯માં મહો૦ યશોવિજય ગણિને ભણવા કાશી મોકલવા વિનતિ કરી અને પોતે પડિતના ખર્ચ માટે બે હજારનુ વચન આપ્યુ હતુ

(જૂઓ પ્રક૦ ૫૮–"મહો યશોવિજય ગણિ" પ્ર૦ ૫૯–"ધનજી સૂરા")

ફરમાન સોળમુ　(૧) નકલ

બાદશાહ શાહજહાંએ શેઠ શાંતિદાસ ઝવેરી વગેરે જૈનોને ભ૦ ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથનો પ્રાસાદ પાછો સોંપવાને આપેલું ફરમાન　(નકલ છે)

બિસમિલ્લા રહેમાન રહિમ

મહોર શાહજાદા　　તોગરા દસ્ખત શાહજાદા તોગરા દસ્ખત શાહજાદા

બાદશાહ ગાજી ઇબ્ન શાહજાદા મહમદ દારાશિકોહ	નિશાન અલીશાન શાહજાદા ખુર્રમ અકબાલ મહમદ દારાશિકોહ	ફરમાન અબદુલ મુજફર શાહબુદ્દીન મહમદ સાહબ કુરાન સાની શાહજાદા બા૦ શાહ ગાજી

હાકેમો તથા સૂબેદારો તથા મુત્સદ્દીઓ આવનાર અને સૂબા ગૂજરાતના ખસુસન લાયક તરેહ તરેહના સવાર આલી મરતબાં જમા મરદી ખાસ ગેરતખાન તથા મેહેરબાની સુલતાનની મુસ્તહેલ મુસ્ત સબસ્ના જાન નારકે અને પહેલા આ મુકસ્દમાની વચમા હકેરા તે વખતના શેઠ શાંતિદાસ ઝવેરી હુકમે આલીસન સાહન તરેહ તરેહના ઉનતુલ મુલક **શાહસ્તાખાનનો** હુકમ થયો કે, શાહજાદા ઓરંગઝેબ બહાદુરે તે જગોએ મહેરાબી કેટલીએક કરીને તેનું નામ **મસ્જિદ** પાડયું તે વખતે મુલ્લા **અબદુલ હકીમે** અરજ કરી કે, " એ મકાન સરેનામ વાકીફ તથા એરહકના તાલુકાના સબબ હુકમ મસ્જિદનો નથી રાખતો, વાસ્તે હુકમ જાહા ફરમાબરદારીનો ગુજરજારી થાય છે, જે મકાન શાંતિદાસની મિલકતમા તાલુક રાખે છે" તથા મહેરાબીને સકરના સબબથી શાહજાદા નામદારે તે જગોમા નવું બનાવ્યું છે, તે એમ મુનાહેમ ન થવું ને તે મહેરાબો કાઢી નાખવી અને મકાન મજકુરને તેને હવાલે કરવો આ દિવસમા હુકમ જાહાતનો માનવા જેવો સૂરજની રોશની જેવો એવો થાય છે મહેરાબી શાહજાદે કામગારી મોટા મસ્તબાની કરી હતી. તે બહાલ રાખી દેવલરવેસે મહેરાબો ભીતે પડદા સબબથી નજદીક મહેરાબ કરવી. તે વાસ્તે હુકમ થયો છે જે કે ખુદાવત બાદશાહ ખુલદ તેમના નોકર તેમની મહેરબાનીથી દેવલ મજકુરને **શાંતિદાસને બક્ષે છે** પ્રથમના દસ્તુર માફીક તે મકાન તેમના કબજામાં રાખે. હરેક રીતે તેમને ગમે તેમ વાકીફ પોતાના ધરમ પ્રમાણે પરમેશ્વરનું ભજન કરે. તેમા કોઈ આદમી તેને ઈજા કરે નહીં તથા બીજા ફકીર લોકો તે જગો મકાન કરી રહ્યા છે, તેમને ત્યાથી કઢાવી શાંતિદાસને ઈજા તથા કીનાથી ખુલાસો કરવો તથા અરજીમા પહોંચ્યો છે કે બીજા **વહોરા લોકોએ** દેવળની ઈમારત ઉઠાવી લઈ ગયા છે, એ હકીકત ધ્યાન કરી, ઉપર મસાલો તેમનાથી લઈ તેમને પહોંચાડવો. અગર એમનો સામાન ખર્ચ કર્યો હોય તેની કિંમત તેમની પાસેથી લઈ શાંતિ દાસને પહોંચાડવો. એ બાબતમા તમામ તાકીદ જાણીને હુકમ ફેરવશો

નહીં. તા ૨૧ **જમાદીલા** આલ્વેરશાંની સન ૧૦૫૮, ફરમાન ઉપર સહી તથા મહોર મારી પછવાડે ફરમાન નિશાની.

તરજુમો કરનારની સહી
જંગબાહાદૂર કાશીદીનની
ફારસીમાં સહી છે.

નોંધ.– આનો અસલ ફારસી દસ્તાવેત **શેઠ પ્રેમાભાઈ હેમાભાઈને** ત્યા છે ને તરજુમાની તથા અસલ ફારસીની નકલો દશક્રોઈના મામલતદાર સાહેબને ત્યા તારીખ માહે સને ૧૮૮૮ ના રોજ રેવન્યુ સર્વેના સુપરિન્ટેન્ડેન્ટ ફરનાન્ડીઝ સાહેબને જોવાસારુ આપી છે
(–જૈન ઐતિહાસિક રાસમાળા, ભા૦ ૧, સમાલોચના પૃ૦ ૨૯)

ફરમાન સોળમું (૨) નકલ

બાદશાહ શાહજહાંનું ચિંતામણિ જૈન મંદિર જૈનોને પાછું સોંપવાનું ફરમાન

સૂચના: ગૂજરાતના સૂબા તથા અમલદારોના અંગે જે ખિતાબો વગેરે વાપર્યા છે, તેનો અમે અનુવાદ કર્યો નથી　　—અનુવાદક

ગૂજરાતના હાલના તથા હવે પછીના સૂબાઓને માલૂમ થાય કે અત્યાર પહેલાં ગૂર્દે ઉલ્ અકરાન્ **શાંતિદાસ** ઝવેરીના દેરાસરની બાબતમાં ઉમ્દત્ ઉલ્ મુલ્ક **શાયસ્તાખાન** નામ પર ફરમાન નીકળ્યુ હતું કે શાહજાદા સુલતાન **ઔરંગઝેબ** બહાદૂરે ત્યા થોડા મહેરાબ (કમાનો) બનાવી, તેને મસ્જિદનુ નામ આપેલુ, અને તે પછી મુલ્લા અબ્દુલ હકીમે અરજ કરી જણાવ્યુ કે, "એ મકાન પર બીજો માણુસ પોતાનો હક હોવાનો દાવો કરે છે, તેથી આપણા પાક ધર્મ મુજબ એ મસ્જિદ ગણાય નહીં" આ ઉપરથી બાદશાહી હુકમ નીકળ્યો હતો કે, "એ મકાન **સતિદાસ (શાંતિદાસ)**ની મિલકત જોડે તાલ્લુક (સંબંધ) ધરાવે છે અને નામદાર શાહજાદાએ મહેરાબની સીકલવાળા મકાનનો ત્યાં પાયો નાખ્યો છે, તેથી તેને કોઈ રીતે હરકત થવી જોઈએ નહી **તેથી એ મહેરાબને ત્યાંથી ખસેડી નાખવો** અને મજકુર મકાન તેને હવાલે કરી દેવું." હવે આ

બાબતમા આખી દુનિયા જેને તાબે છે એવા બાદશાહનો હુકમ નીકળ્યો છે કે, "ઊચા દરજ્જાના નામદાર શાહજાદાએ જે મહેરાબ બનાવ્યો છે, તે કાયમ રાખવો અને દેરાસર અને મહેરાબની વચમા મહેરાબની પાસેથી એક દિવાલ ચણી લેવી કે જેથી એ બે વચ્ચે એક પડદો થાય" એટલા માટે હુકમ કરવામા આવે છે કે, ઊચા દરજ્જાના બાદશાહના બદાઓએ ત્યારે મજકુર સતિદાસ (શાતિદાસ)ને એ દેરાસર મહેરબાનીની રાહે બક્ષિસ જ આપ્યુ છે, ત્યારે આગળની રીત મુજબ તે તેનો કબજો લઈ લે અને પોતાના ધરમ મુજબ જેમ ચાહે તેમ તેમાં પૂજા કરે અને કોઈ પણ માણસ તેમાં તેને હરકત કે અટકાવ કરી શકે નહીં અને વળી, કેટલાએક ફકીરો, જેઓ ત્યા મુકામ કરી પ ચા છે તેમને ત્યાથી ખસેડી સતિદાસને તેમના તરફથી થતી આ ચણ તથા તેમના તરફથી ઊભા થતા કજિયામાથી મુક્ત કરવો." અને વળી અમને એવું પણ જણાવવામા આવ્યુ છે કે 'બાવરી જાતના કેટલાએક એ દેરાસરની ઈમારતનો મસાલો લૂટી ગયા છે, તો જમે તે પ્રકારે પણ એ મસાલો પાછો મેળવી મજકુર શખ્સને આપવો.' અને જો તે લોકોએ તે મસાલો વાપરી નાખ્યો હોય તો તેમની પાસેથી તેની કિંમત લઈને સતિદાસને આપવી, આ બાબત આ બાદશાહી ફરમાન છે એમ ગણી, તેનાથી વિરુદ્ધ યા ઊલટું કોઈએ ચાલવું નહીં.

લખ્યુ તા. ૨૧ મહિનો જમાદિઉલઆખરની સને ૧૦૮૧

નોધ – મથાળે મહોર-સિક્કો શાહજાદાના પુત્ર મહમદ દારાશિકોહનો છે —અનુવાદક

સૂચના – શ્રી. કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરીએ અનુવાદિત કરેલાં આ ૭ ફરમાનોમાંની હકીકતનું સમર્થન કરે એવું એક લખાણ શ્રી. હરગોવિન્દદાસ દ્વારકાદાસ કાંટાવાળાએ લખેલ ટચૂકડી મીઠી સો વાતો નામક પુસ્તકમાંથી ઉધ્ધૃત કરીને આની પરિશિષ્ટરૂપે આપ્યું હતું તેને અમો અત્રે સારરૂપે આપીએ છીએ. —સંપાદક

ફરમાન સોળમું (૩) નકલસાર

બાદશાહ શાહજહાંનું ચિંતામણિ જૈનમંદિર પાછું આપવાનું ફરમાન

સામાન્ય રીતે એવુ મનાય છે કે, "મુસલમાનો હિંદુઓને જુલમથી વટાળતા, તેમના દેવાલયો તોડી નાખતા, અને હિંદુ ધર્મનો ઉચ્છેદ કરવા મથતા." પરંતુ જ્યારે કેટલાક મુસલમાન બાદશાહો "આવા કાર્ય કરવાથી પોતાના ધર્મને લાભ થાય છે" એમ ગણતા ત્યારે બીજાઓ "હિંદુ–મુસલમાનોને સરખા ગણી, તેમને અદલ-ઈન્સાફ આપવામાં સર્વધર્મને માન આપવામાં આવે, અન્ય ધર્મ સાથે ભાઈચારો વધારવામાં આપણું કર્તવ્ય રહેલુ છે" એમ સમજતા **બાબર, અકબર, જહાંગીર** અને **શાહજહાં** આ બીજા વર્ગના બાદશાહો થઈ ગયા.

અમદાવાદના નગરશેઠ **શાંતિદાસ** ઝવેરીએ ઘણા પૈસા ખરચીને મોટું જૈન દેવાલય બંધાવ્યુ હતું શાહજાદા **ઔરંગઝેબ**ના હુકમથી તે દેવળ તોડી પાડીને તેને ઠેકાણે **મસીદ** બાંધવામા આવી તેથી નારાજ થઈ **શાંતિદાસ** બાદશાહને ફરિયાદ કરવા દિલ્હી ગયા, શાહજહાએ શેઠની સર્વ હકીકત સાભળીને ન્યાયની ખાતર પોતાના શાહજાદા **દારાશિકોહની** સહીથી પરવાનો લખી મોકલ્યો, તેમાં અમદાવાદના હાકેમને એવુ ફરમાવ્યુ કે, તેણે **મસીદને સ્થળે નવું દેરુ બાંધી આપવું**, જૂના દેવળનો જે સરસામાન મુસલમાનોએ લઈ લીધો હોય તેનો કબજો શેઠને સોપવો હવે પછી કોઈએ તેમને હેરાનગતિ કરવી નહીં. તથા અમુક અમુક જૈન તહેવારોએ શહેરમા જીવહિંસા કરવી નહીં **પરધર્મી બાદશાહે** જેવો ઈન્સાફ આપ્યો તેવો ઈન્સાફ બીજા **પરધર્મી મહારાજા** ભાગ્યે જ આપી શકે

વળી, બાદશાહ શાહજહાંએ જૈનોના પૂજ્ય **શેત્રુંજા પર્વતની** આસપાસ તેમ **પાલીતાણામાં** જીવહિંસા ન કરવાનો પરવાનો કાઢયો હતો. એ જ પ્રમાણે અકબર અને જહાગીર બાદશાહે પણ જીવહિંસા ન કરવાના પરવાના કાઢયા હતા, તથા જૈનધર્મને મદદ

કરવાના હુકમો કર્યા હતા. આવા ન્યાયી બાદશાહો મુસલમાનો હોવા છતા પણ તેમને માટે હિંદુઓ વફાદારી બતાવે એમાં શી નવાઈ!

શેઠ શાંતિદાસ ઠેઠ, દિલ્હી દ્વાર જૈ ચડયા,
બાદશાહ પાસ અર્જ, આપવા ત્યહાં અડયા,
દેહરા બાંધી આપવા, મસીદ પાડી નાખવા,
ન્યાયનો ઠરાવ કીધ, શાહ નામ રાખવા.

(—જૈન સત્યપ્રકાશ, વર્ષ ૯ અંક ૨,
ક્રમાંક ૯૮, પૃ૦ ૪૭ થી ૫૪)

નોંધ – આ શાહજહાંએ શાહજાદા મહમ્મદ દારાશિકોહના હાથે ગૂજરાતના સૂબા શાયસ્તીખાન સૂબા ઉપર જુલુસી સન ૨૨ હીજરી સન ૧ ૫૮ મહિનો જમાદિલ-જમાદિલ્સાની (બીજો)ની તા. ૨૧મીના રોજ ઈ સ ૧૬૪૮ જુલાઈ વિ સ ૧૭ ૫ના શ્રાવણ મહિનામાં આ ફરમાન લખી મોકલ્યું હતું તેણે તેમાં અમદાવાદના સરસપુરનો શ્રીચિંતામણિ પાર્શ્વનાથનો જિનપ્રાસાદ મસ્જીદ હતો તેવો બનાવી શાંતિદાસ ઝવેરીને પાછો સોંપી દેવાનો બાદશાહી હુકમ કર્યો હતો. અમે ઉપર આ ફરમાનની બે જાતની નકલો આપી છે તેમાંની બીજી નકલમાં સને ૧ ૮૧ લખ્યો છે તે ક્યો સંવત છે તે સમજાતું નથી (પ્ર૦ ૪૪ પૃ ૧)

ફરમાન સત્તરમું (૧) નકલ

બાદ૦ શાહજહાંએ શેઠ શાંતિદાસ ઝવેરીને
શત્રુંજય પહાડ, પાલીતાણા ગામ ઈનામમા
આપ્યાં તેનું ફરમાન

મુરાદ તરફથી મળેલી સનદ

શાહજહાંના દીકરા અને ગૂજરાતના સૂબા મુરાદબક્ષે
પરશિયન ભાષામાં લખેલી સનદનો તરજુમો

મહેરબાન ખુદાના નામે

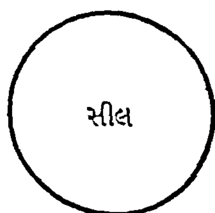


સોરઠની સરકારના હાલના અને ભવિષ્યના હિસાબો શાહી

મહેરબાનીથી અને ઉમેદથી ઉમદા થાય છે. એ હિસાબ રાખનારાઓને માલૂમ થાય જે, "**શાંતિદાસ** ઝવેરી જે અમીરોમાં પહેલા દરજ્જાના છે." તેમણે અમારા સ્વર્ગસમા દરબારમા બધા દરબારીઓ સમક્ષ જાહેર કર્યું છે કે, "સોરઠ સરકારના તાબામાં આવેલા **પાલીતાણા** નામના ગામ આગળ **શેત્રુજા** નામનુ હિંદુલોકોનુ યાત્રાનુ ધામ આવેલુ છે, અને આજુબાજુના લોકો ત્યા યાત્રાએ જાય છે. "ઉમદા દરજ્જાવાળા તરફથી મહેરબાનીની રાહે એવો હુકમ કરવામા આવ્યો છે કે, "અમીરોમા સૌથી ઊંચા દરજ્જાના મજકુર ઇસમને આ મોસમની શરૂઆતથી મજકુર ગામ **ઇનામ** તરીકે આપવામા આવ્યુ છે," જેથી આ ગામને એમનુ ઇનામ ગણીને એમા કોઈ જાતની દખલગીરી કરવી નહીં.

આજુબાજુના જિલ્લાના તથા પ્રદેશના લોકો આ જગ્યાએ નિર્ભય થઈને યાત્રા કરવા આવે, આ બાબતમા તાકીદનો આ ખાસ હુકમ જાણી એને પાળવામા કોઈએ કસૂર કરવી નહીં.

પવિત્ર મહોરમ મહિનાના ૨૯ મા દિવસે લખ્યુ, અમારા સારા રાજ્યના ૩૦ મા વરસમા



દ – નમ્ર સેવક

અલીનખાન

નકલ દિવાન કચેરીમા રાખી લીધી છે

(ખરો તરજુમો)

(સહી) ગુલામ મોહીદીન–તરજુમો કરનાર

(રખોપાના કાગળો પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૧૦૨, પ્રક૦ ૪૪–ગોહેલવંશ)

ફરમાન સત્તરસું (૨) નકલ

બા૦ શાહજહાંનુ શત્રુંજય પહાડ ભેટ આપ્યાનુ ફરમાન

સોરઠ સરકારના હાલમા કામ કરતા તથા ભવિષ્યમા થનાર અમલદારો, જેઓ સુલતાનની મહેરબાનીની આશા રાખે છે તથા તે મહેરબાનીને યોગ્ય ગણવા માગે છે તેમને માલૂમ થાય કે

ઝૂબ્દે ઉલ્ અકરાન (એક ખિતાબ છે) શાંતિદાસ ઝવેરીએ સ્વર્ગ સમાન અમારા દરબારમા એક અરજદાર તરીકે અરજ કરી જણાવ્યું કે, " સહરહુ સરકારના તાબાના પરગણામા મોજે પાલીતાણા નામે એક ગામ આવેલું છે, તેમા હિંદુઓની પૂજાનું એક સ્થાન જેને શેત્રુંજો કહે છે તે આવેલુ છે, અને ત્યા આસપાસના માણસોની તીર્થ માટે જાત્રા કરવા આવ-જાવ થયા કરે છે " તેથી ઊંચા દરજ્જા અને ઉમદા પદવીવાળા (બાદશાહ)નો હુકમ કાઢવા તથા પ્રસિદ્ધ કરવામા આવે છે કે પાનખર ઋતુની શરૂઆતથી (પિચીઇલિ મહિનાથી) મજકુર મોજે (ગામ) ઉપર જણાવેલા ઝૂબ્દે ઉલ્ અકરાનને અમે મહેરબાનીની રાહે ઈનામમા આપ્યું છે

(અમને આ પછીનું લખાણ મળ્યું નથી.)

(જૂઓ—જૈન સત્યપ્રકાશ ક્રમાંક—૯૮)

નોંધ – આ શાહજહાંએ જુલસી સન ૩ મહિનો મહોરમ ઉલહરામની તા. ૨૯મી, હીજરી સન ૧૦૩૯ ઈ. સ. ૧૬૫૬ વિ સ ૧૭૧૩ના કાર્તિક સુદિ ૧ના રોજ—

ગૂજરાતના સૂબા શાહજાદા મુરાદબક્ષ (ઈ. સ. ૧૬૫૪ થી ૧૬૫૭) ઉપર આ ફરમાન લખી મોકલી શેઠ શાંતિદાસ ઝવેરીને શત્રુંજય પહાડ-પાલીતાણા ઈનામમાં આપેલ હતાં.

બા૦ અકબરે આ હીરવિજયસૂરિને તથા આ શાહજહાંએ શેઠ શાંતિદાસ ઝવેરીને શત્રુંજય તીર્થ—દાન ભેટ—ઈનામ તરીકે આપ્યાં હતાં. આથી જ પાલીતાણાના ઠાકોરે જ્યારે શત્રુંજય તીર્થનો મુંડકાવેરો લેવાનું નક્કી કર્યું ત્યારે તેણે જૈન મુનિવરો અને શેઠ શાંતિદાસ ઝવેરીના વંશજોનો મુંડકાવેરો લેવાનું માફ વગેરે કર્યું હતું (રખોપાના કાગળો)

વિશેષ નોંધ:-

બા૦ શાહજહાંએ અમદાવાદના નગરશેઠને ઉપર મુજબ ચાર ફરમાનો આપ્યા હતા. તે પૈકીનું

ફ૦ નં ૧૪ હીજરી સન ૧૦૪૫, વિ૦ સ૦ ૧૬૯૨માં.
ફ૦ નં ૧૫ હીજરી સન ૧૦૫૪ વિ૦ સ૦ ૧૭૦૧ ભા૦ સુ૦ ૧
ફ૦ નં ૧૬ હીજરી સન ૧૦૫૮ વિ૦ સ૦ ૧૭૦૫ શ્રાવણ

ફ૦ ન. ૧૭ હીજરી સન ૧૦૬૬, વિ૦ સ૦૧૭૧૩માં આપ્યાં હતાં

ફરમાન નં. ૧૭ થી સ્પષ્ટ થાય છે કે–બા૦ શાહજહાએ જુલસી સન–૩૦ મોહમ ઉલહરામ મહિનાની તા. ૨૯ મી, હીજરી સન ૧૦૬૬, સને ૧૬૫૬, વિ૦ સ૦ ૧૭૧૩ કા સુ ૧ના રોજ ગૂજરાતના સૂબા શાહજાદા મુરાદબક્ષ (ઈ૦ સ૦ ૧૬૫૪ થી ૧૬૫૭) ઉપર ફરમાન લખી મોકલી શેઠ શાન્તિદાસ ઝવેરીને શત્રુંજય પહાડ તથા પાલીતાણા ઈનામમાં આપ્યા હતા હવે ફરમાનો બાબત વિશેષ આ પ્રમાણે મળે છે :–

શ્રીચંદ્ર પરમાર લખે છે કે :–

શ્રી શાન્તિદાસે આ રૂપૈયા માટે ઔરંગઝેબ પાસેથી હીજરી સન ૧૦૬૧ના ધીરેલા જિલ્હજ મહિનામાં ફરમાન મેળવ્યુ

આ ફરમાનમા તે વખતના ગૂજરાતના દીવાન રહેમતખાન અને સુબા નવાઝખાન પર ઉપરોક્ત કરજ પેટે વિના વિલબે રાજ્યની તીજોરીમાથી એક લાખ રૂપૈયા ભરપાઈ કરવાની તાકીદ કરવામા આવી હતી

ઔરંગઝેબનુ અગત્યનું ફરમાન

શ્રી શાન્તિદાસ શેઠને હીજરી સન ૧૦૭૦ના રજબ માસની ૧૦ મી તારીખે ઔરંગઝેબ પાસેથી એક ફરમાન મળ્યુ, એમા શ્રી શાન્તિદાસની કદરદાની કરવામા આવી હતી અને તે માટે શત્રુંજય, જુનાગઢ નજીકનો ગિરનાર અને શિરોહી રાજ્યનો આબુ એમ ત્રણે પહાડ ભેટ આપવામા આવ્યા હતા પર્વતો પર થતા ઘાસચારા સાગ બળતણ પણ શ્રાવક કોમને અર્પણ કરવામા આવ્યા હતા આ ફરમાનમા અમલદારોને તેના અમલ માટે ખાસ તાકીદ કરવામા આવી હતી અન્ય રાજાઓ શ્રી શાન્તિદાસને સતાપે નહીં બલ્કે તેમને સહાયભૂત થઈને પોતાની કૃપા મેળવે તેની ખાસ નોધ પણ છે ઉપરાત તે વખતે દર વર્ષે જમીન જાગીરની સનદ તાજી કરાવવી પડતી હતી તે નહિ કરવાનો પણ તેમા ઉલ્લેખ છે છેવટે ફરમાનમા લખ્યુ છે કે “ જે

કોઈ પ્રાન્ત અને પહાડ અમે (શ્રી શાન્તિદાસને) સોંપ્યો છે, તે માટે કોઈ દાવો કે આક્રમણ કરશે તો તે લોકોની બદદુઆ અને અલ્લાહની લાનતને પાત્ર ઠરશે.

(તા ૨૮-૪-૧૯૬૨નું ગુજરાત સમાચાર,
વર્ષ-૩૧, અંક-૧૩૫ પૃ૦ ૯)

આ લેખ ઉપરથી તારવી શકાય છે કે બા૦ શાહજહા તથા શાહજાદા ઔરંગઝેબે ગુજરાતના સુબા નવાજખાન ઉપર હીજરી સન ૧૦૬૧માં એટલે વિ૦ સં૦ ૧૭૦૮ શેઠ શાન્તિદાસની રકમ પાછી વાળવાનું ફરમાન મોકલ્યું હતું (૨) બા૦ ઔરંગઝેબે હીજરી સન ૧૦૭૦ના રજબ મહિનાની તા ૧૦મીએ વિ૦ સં૦ ૧૭૧૭ ચૈત્ર સુદિ ૯, ૧૦ કે ૧૧ના રોજ સને ૧૬૬૦ના ફેબ્રુઆરીમા શેઠ શાન્તિદાસને શત્રુંજય, ગીરનાર, આબુ તીર્થો ઇનામ આપ્યાં.

અમારી ઇચ્છા છે કે—આ બંને ફરમાનો જોયા પછી ભવિષ્યમા આ ઇતિહાસના છેલ્લા પ્રકરણોમા કે બીજી આવૃત્તિઓમા વિશેષ પ્રકાશ પાડવો.

ફરમાન ૧૮ થી ૨૩

૧૧મો, બા૦ મુહીઉદ્દીન મહમ્મદ ઔરંગઝેબ આલમગીર (પરિચય માટે જુઓ પ્ર૦ ૪૪ પૃ૦ ૧૦૩ થી ૧૦૫)

(રાજ્યકાળ – હીજરી સન ૧ ૬૮ જિલ્કાદ તા. ૧ થી સન ૧૧૧૮ જિલ્કાદ તા. ૨૮ સુધી, તા. ૨૩-૭-૧૬૫૮ થી તા. ૨૧-૨-૧૭ ૭ સુધી, વિ સં ૧૭૧૫ના શ્રા સુ ૩ થી વિ સં ૧૭૬૩ ફા વ ૧૪ સુધી)

તેનું મૂળ નામ મુહીઉદ્દીન મહમ્મદ ઔરંગઝેબ આલમગીર હતું, આથી તે અને મહમ્મદ દારાશિકોહના નામો વચ્ચે ભ્રમણા ઊભી થાય છે.

બા૦ ઔરંગઝેબે જૈનાચાર્યોના ઉપદેશથી વિવિધ ફરમાનો આપ્યા હતા, જો કે તે મળતા નથી પણ ઇતિહાસમા તેના ઉલ્લેખો જોવા મળે છે, તે આ પ્રમાણે—

ફરમાન અઢારમું :–

બા૦ ઔરંગઝેબે ભ૦ હેમવિમલસૂરિની પરંપરાના પં૦ પ્રતાપકુશળને ઇનામમા પાંચ સાત ગામ આપી ફરમાન આપ્યું

ફરમાન ઓગણીસમું :—

બા૦ **ઔરંગઝેબે** સં૦ ૧૭૫૦ માં આગરામા **ભ૦ વિજયરત્નસૂરિના** આજ્ઞાવર્તી અને **મહો૦ સોમવિજય** ગણિની પર પરાના **પં૦ લાલવિજય**ગણિ તથા **પં૦ સૌભાગ્યવિજય**ગણિને શાંતિપૂર્વક રહેવાનુ ફરમાન આપ્યુ હતું.

(—જૂઓ, પ૦ સૌભાગ્યવિજયગણિકૃત તીર્થમાળા)

ફરમાન વીસમું :—

બા૦ ઔરગઝેબે તપગચ્છના ભ૦ **વિજયરત્નસૂરિ** તથા પ૦ ભીમવિજય ગ૦ના ઉપદેશથી અને ઔરગઝેબના સૂબા **અસત ખાન**ની પ્રેરણાથી, પ૦ ભીમવિજય ગણિને ફરમાન આપ્યુ કે—'અજમેરનો સૂબો અજમેર, મેડતા, સોજત, જયતારણ, અને જોનપુર વગેરે શહેરોના **જૈનોના ઉપાશ્રયો** જેણે જેણે દબાવ્યા હોય તેની પાસેથી પાછા લઈ જૈનસઘોને સુપ્રત કરે.

(—જૈ૦ પ૦ ઇ૦ પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૧૦૫, પ્રક૦ ૫૮
પ૦ ભીમવિજયરાસ, ગદ્ય ગુજરાતી પટ્ટાવલી,
પટ્ટાવલી સમુચ્ચય ભા ૨ પૃ૦ ૨૫૯)

ફરમાન એકવીસમું :—

બા૦ ઔરગઝેબના સૂબા **મહમ્મદ આઝમે** પોતાની સૂબાગીરી (ઇ૦ સ૦ ૧૭૦૩ થી ૧૭૦૫, વિ૦ સ૦ ૧૭૬૦ થી ૧૭૬૩)માં "સર્વસંન્યાસી અને ફકીરોને અમદાવાદ બહાર ચાલ્યા જવાનો" હુકમ કર્યો હતો (સ૦ ૧૭૬૦) તેણે ભ૦ **વિજયરત્નસૂરિ** (સ૦ ૧૭૩૨ થી ૧૭૭૩)ના ઉપદેશથી સૌ સન્યાસીને અમદાવાદમા રહેવાની છૂટ આપી તે હુકમને પાછો ખેચી લીધો　(—પ્રક૦ ૪૪—પૃ૦ ૧૦૫)

*

૧૨ બા૦ બહાદુર આલમ પહેલો. (પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૧૦૬)

(**રાજ્યકાળ :**— હીજરી સન ૧૧૧૯ રવિઉલઅવ્વલ તા ૧૮ થી ૧૧૨૪ મહોરમ તા ૨૪, તા ૮—૬—૧૭૦૭ થી ૧૮—૨—૧૭૧૨ ચૈત્રાદિ સ૦ ૧૭૬૪ અષાડ વદિ ૪ થી સ૦ ૧૭૬૮ ફા૦ વ૦ ૭ સુધી)

ફરમાન બાવીસમું :—

જૈન સાધુને કુલ્પાકતીર્થ ઇનામ આપ્યાનું ફરમાન

બા૦ શાહઆલમ બહાદુરશાહના હૈદ્રાબાદના સૂબા મહમ્મદ યુસુફખાને વિ૦ સં૦ ૧૬૬૭ના ચૈત્ર શુદિ ૧૦ ને રવિવારે પુષ્ય નક્ષત્ર અને વિજય મુહૂર્તમાં ભટ્ટા૦ વિજયરત્નસૂરિના સમયે તપ ગચ્છના મહો૦ મેઘવિજયજીની પરંપરાના પં૦ કામવિજયજીના શિષ્ય પં૦ કેસરકુશળજીને કુલ્પાક તીર્થ ભેટ આપ્યું અને જૈનસંઘે તેનો જીર્ણોદ્ધાર કરી પંન્યાસજીના હાથે તેમાં ભ૦ માણિક્યસ્વામી-ઋષભદેવની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. (જૂઓ કુલ્પાકતીર્થના શિલાલેખો.)

ફરમાન ત્રેવીસમું —

હીરવિહાર માટે જમીન ભેટ આપવાનું ફરમાન

સૂબો મહમ્મદ યુસુફખાન પં૦ કેસરકુશળજીનો ભક્ત હતો. આથી તેણે તેમને હૈદ્રાબાદ શહેરની બહાર જગદ્ગુરુ આ૦ હીરવિજય સૂરિનો હીરવિહાર (દાદાવાડી) બનાવવા માટે મોટી જમીન ઇનામમાં આપી. સંઘે ત્યાં હીરવિહાર બંધાવ્યો. ત્યારે તપગચ્છમાં સૌનું હીરા

૧૪ બા૦ ફરૂખશેઅર :–(પરિચય માટે જૂઓ પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૧૦૭)

રાજ્યકાળ :– હી સ ૧૧૨૪ જિલહજ્જ તા. ૨૩ થી ૧૧૩૧ રજ્જબ તા ૯ સુધી, તા ૧૦–૧–૧૭૧૩ થી તા ૧૭–૨–૧૭૧૯ સુધી, વિ સં૦ ૧૭૬૯ મહાવદિ ૧૦ થી ૧૭૭૫ ફા સુ ૯ સુધી

આ બાદશાહે જૈનાચાર્યો અને જૈનગૃહસ્થોને વિવિધ ફરમાનો આપ્યા હતા

ફરમાન ન. ૨૪ મુ :—

જૈનાચાર્યને બહુમાન કરવાનુ ફરમાન :—

મૂળ ફરમાન ઉર્દુ લીપીમાં છે તેમા અક્ષરશ નીચે પ્રમાણે લખાણ છે —

'इस नेक घडी में यह फरमान जारी हुआ जिसकी एनायत फर्ज है, और इस पर यकीन करना जरुरी है. चुंकि साबिक तरीके पर बडी सल्तनके तख्तको बुलंद करनेवाले, और सबको वसी रियासतके अलम गाडनेवाले, तख्तशाही पर बैठनेवाले, सल्तनत के कवानी और बडाईकी हलीलको मजबुत करनेवाले, सफाई और बरमुझीद के चमकदार मोती, हक पसद हकीकतकी वुनियाद ज्यादा कानून और एकताई (खूदा) को पहेचाननेवाले, **बादशाह जमशेद** जैसी इज्जत रखनेवाला, सरमाये (Capital) का मालिका खूदाको देखनेवाला, सच्चाईसे वाकिफ, हझरत (खालीजील्ल) (फरुखशियर बादशाह) ने

अनेक शकल सुह उपमान, बिराजमान, इझझतकी मजलीसके झीना, परम सतगुरु, **जगतगुरु**, जगतश्रीपूज्य, स्वामीनाथ, जगत आचार्य, परमस्वरूप, धरमजगत,–चक्रवर्ती, ठारक **भट्टारक** इन्दरिसिह महतसिरिजी महाराज जैन बादशाह स्वीकार इस्तुतरक बिराजमान श्री बाबाजी **हश सेलजी** और स्वामी साहब–भद्रजी **देवसिरिचरण** को

"जो बडा मरतबा और बुलद पाया रखते है, अपने तर्फ बादशाहने शर्फ बारियाबी बक्षी (मुलाकात आपी), और दुआ देते वख्त" ताझीम

ફરમાન બાવીસમું :—

જૈન સાધુને કુલ્પાકતીર્થ ઇનામ આપ્યાનું ફરમાન

બા૦ શાહઆલમ બહાદુરશાહના હૈદ્રાબાદના સૂબા મહમ્મદ યુસુફખાને વિ૦ સં૦ ૧૬૬૭ના ચૈત્ર શુદિ ૧૦ ને રવિવારે પુષ્ય નક્ષત્ર અને વિજય મુહૂર્તમાં ભટ્ટા૦ વિજયરત્નસૂરિના સમયે તપ ગચ્છના મહો૦ મેઘવિજયગણિની પરંપરાના પં૦ રામવિજયગણિના શિષ્ય પં૦ **કેસરકુશળગણિને** કુલ્પાક તીર્થ ભેટ આપ્યું અને જૈનસંઘે તેનો જીર્ણોદ્ધાર કરી પંન્યાસજીના હાથે તેમાં ભ૦ માણિક્યસ્વામી-ઋષભદેવની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. (જૂઓ કુલ્પાકતીર્થના શિલાલેખો.)

ફરમાન ત્રેવીસમું :—

હીરવિહાર માટે જમીન ભેટ આપવાનું ફરમાન

સૂબો મહમ્મદ યુસુફખાન પં૦ કેસરકુશળગણિનો ભક્ત હતો. આથી તેણે તેમને હૈદ્રાબાદ શહેરની બહાર જગદ્ગુરુ આ૦ હીરવિજય સૂરિનો **હીરવિહાર** (દાદાવાડી) બનાવવા માટે મોટી જમીન ઇનામમાં આપી. સંઘે ત્યાં હીરવિહાર બંધાવ્યો. ત્યારે તપગચ્છમાં સૌનું હીરવિહાર (દાદાવાડી) બનાવવાનું વિશેષ લક્ષ હતું (પ્રક૦ ૪૪, પ્રક૦ ૫૫ તથા ૫૮-મહો૦ ઉદ્યોત વિ૦ગણિની ૭ મી પરંપરા) પણ આસમાની સુલતાની વખતે તે હીરવિહાર નાશ પામ્યો અને હૈદ્રાબાદના પ્રસિદ્ધ જૈન અમરચી સુલતાનમલજીના સમયે તે જમીનનો પટ્ટો, ફરમાન પણ નાશ પામ્યા. તે પછી ખરતરગચ્છના સંઘે ત્યાં આ૦ જિન કુશળસૂરિની દાદાવાડી બનાવી છે જે આજે દાદાવાડી તરીકે પ્રસિદ્ધ છે આ જમીનનું ફરમાન કે પટ્ટો મળતા નથી, પણ સૌ કોઈ જાણે છે કે-સૂબાએ આ જમીન પં૦ કેસરકુશળગણિને આપી હતી અમને લાગે છે કે આ૦ જિનકુશલસૂરિ અને પં૦ કેશરકુશલગણિ એ બન્નેના નામોમાં કુશલ શબ્દ હોવાથી તે સ્થાન દાદાવાડી બન્યું હોય.

(જૂઓ-સને ૧૯૬૨નો હૈદ્રાબાદના 'જૈન સેવાસંઘ'નો વિશે ષાંક પૃ૦ ૪૬ તથા પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૧૦૧)

૧૪. બા૦ ફરૂખશેઅર :–(પરિચય માટે જૂઓ પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૧૦૭)

રાજ્યકાળ :– હી સ ૧૧૨૪ જિલ્હજ્જ તા. ૨૩ થી ૧૧૩૧ રજ્જબ તા ૯ સુધી, તા ૧૦–૧–૧૭૧૩ થી તા ૧૭–૨–૧૭૧૯ સુધી, વિ. સં૦ ૧૭૬૯ મહાવદિ ૧૦ થી ૧૭૭૫ ફા સુ ૯ સુધી

આ બાદશાહે જૈનાચાર્યો અને જૈનગૃહસ્થોને વિવિધ ફરમાનો આપ્યા હતાં.

ફરમાન નં. ૨૪ મુ :—

જૈનાચાર્યને બહુમાન કરવાનું ફરમાન :—

મૂળ ફરમાન ઉર્દૂ લીપીમા છે તેમા અક્ષરશ નીચે પ્રમાણે લખાણ છે —

'इस नेक घडी मे यह फरमान जारी हुआ. जिसकी एनायत फर्ज है, और इस पर यकीन करना ज़रुरी है. चुंकि साबिक तरीके पर वडी सल्तनके तख्तको बुलद करनेवाले, और सबको वसी रियासतके अलम गाडनेवाले, तख्तगाही पर बैठनेवाले, सल्तनत के कवानी और वडाईकी हलीलको मज-बुत करनेवाले, सफाई और वरमुशीद के चमकदार मोती, हक पसद हकी-कतकी बुनियाद ज्यादा कानून और एकताई (खूदा) को पहेचाननेवाले, **वादशाह जमशेद** जैसा इज्जत रखनेवाला, सरमाये (Capi'al) का मालिका खूदाको देखनेवाला, सच्चाईसे वाकिफ, हझरत (खालीजील्ल) (फरुखशियर वादशाह) ने

अनेक शकल सुह उपमान, बिराजमान, इझझतकी मजलीसके झीना, परम सतगुरु, **जगतगुरु**, जगतश्रीपूज्य, स्वामीनाथ, जगत आचार्य, परम-स्वरूप, धरमजगत,–चक्रवर्ती, ठारक **भट्टारक** इन्दरसिह महंतसिरिजी महाराज जैन वादशाह स्वीकार इस्तुतरंक बिराजमान श्री वावाजी **हश सेलजी** और स्वामी साहव–भट्टजी **देवसिरिचरण** को

"जो बडा मरतवा और बुलद पाया रखते है, अपने तर्फ वादशाहने शर्फ वारियावी बक्षी (मुलाकात आपी), और दुआ देते वख्त" ताझीम

साष्टांग दंडवत बहु प्रणाम के साथ, जो तख्त ग्वास पर दो आसन जमा कर, हसरत अर्दा मकदस्त (फरुखशियर बादशाह) के सामने बख्शेनी इसमत रक्खा है

और तख्तरवां छायादार छत्र चुल (चामर) आफताबी (छेत्र) और सोन चांदीकी दस्ती (छडी) वगैरह य तमाम शाही जुलूस बादशाही के तर्फसे नज़र नयाज़ (भेट) दिया हुआ है और य हुक्म महेफूज़ और जारी रख कर तमाम कौम हो नदि (हिंदु) और मुसल्मान वगैरह को (हुकम दिया जाता है) क " इसजतसे पेश आकर मजकुरके आगे नज़र नेयाज़ (भेट) दे और सतगुरु पूज्य समझें और य मरतबा आयदा मुकरर हो जाय "

" चाहिये कि मुअज्जद (इज्जतवाला) शाहजादे साहेब, अल्लेदार वज़ीर, सल्तनत और खिलाफतक पाय तख्तके बलंद मरतबा उमरा जागीरदार, करोड़गीर (टोलटेक्स लेनेवाले), मुकाम (हाकेम), उम्माल (आमील), मुत्सद्दी, जो बादशाही कामोंके, अजाम देनेवाले है

सरकार दोलतमदारके तमाम महालात के जमींदार रखवाले, और ग्वास आम तमाम मल्लुक (प्रजा) हमेशा हमशा इन्के हुकमोंकी तामील (तावेदारी) में अपनी मकबमती समझें "

" महकूरको सतगुरु, पूज्य, हसरत श्रीश्री, जानकर साष्टांग दंडवत बहु प्रणाम करें और साल बसाल हर फसलमें हर जगहसे एक रुपया एक नारियल भेट चढावें और मजहबी कानूनमें इनकी पैरवीसे बहार न जाय और तमाम कौमके लोक अपना गुरु समझें "

और जो कोई इस मामलेमें जरा भी फर्क करेगा वो दीनके खिलाफ होगा

" ग्वास कर तमाम पदाति और जैन लोग इनकी तर्फ तवज्जुह करें 'अपन मज्हब पर र कर' इनकी खिदमत करनेको सखी इवाज्म जाने "

और जो कोई जैनींके कानून और मझकुर के हुकमसे टेडा (आडो) होकर चलेगा. तो, " अपने मझहबकी किताबोके माफिक " इन स्वामींके सजा देनेमें (मूळ फरमानने केटलोक भाग अहीं नाश पाम्यो छे.)

तमाम लोक अपने हादी (Leader) की ताझीम और कदमबोसी... (करें), और सिंहासन पर बिठाकर, अपनी ताकतके मुताबिक भेंट दे... हों मझकुर स्वामी साहबान के इज्जत अकझाई नरके रोशन करनेवाले हझूरके तर्फ से (की जा रही है) पर्शा (पछी) " इस फरमान जो मौतकी तरह अटल है " किसी तरहसे खिलाफ न करें. और लीखे हुए पर अमल करे॥

तारीख १ शाबान महिना सन १ जुलुस मोअल्ला (राज्याभिषेकनुं पहेलुं वर्ष) में लिखा गया

फरमानके पीछे की मोहर.

सिपाहसालार यार वफादार फिदवी कुत्बुल्मुल्क यमीनदौला सैयद अब्दुल्लाखान बहादूर जफरजग महम्मद फरुखशियर बादशाह गाझी हीजरी ११२५ (इ० स० १७१३)

નોંધ :- બા૦ ફરૂખશીયરે "જૈન ભટ્ટારક દેવેન્દ્રસૂરિ"ને જૂલુમી સન–૧ શાઅબાન તા ૧ લી, હીજરી સન–૧૧૨૫, ઈ૦ સ૦ ૧૭૧૩, વિક્રમ સંવત ૧૭૭૦મા ફારસીમા ઉપર પ્રમાણે ફરમાન આપ્યું હતુ

અમને શિરોહી રાજ્યના "શેહિડાગામ"ના એક **જૈને** વિ૦ સ૦ ૨૦૦૩ના ચોમાસામા આ મૂળ ફરમાન વગેરે આપ્યા હતા તેને આ ફરમાન, એક સોની પાસેથી જુના કાગળો અને જૂના પુસ્તકો સાથે મળ્યુ હતુ તે સોનીના દાદાને કોઈ યતિ સાથે ગાઢ સબંધ હતો ત્યારે તેની પાસેથી તે સોનીના દાદાને આ કાગળો પુસ્તકો વગેરે મળ્યા હતા

સંભવ છે કે તે **યતિવર** આ ફરમાનવાળા ભટ્ટારકના ઉત્તરોત્તર વારસદાર હોય ?

આ ફરમાનની બન્ને બાજુના ફોટાઓ તેનુ ઉર્દુ લીપીને બદલે "નાગરી લીપી"મા પૂરુ લખાણુ, અને તેનો ગુજરાતી **અનુવાદ શ્રી હરિન શાહે** વિ૦ સ૦ ૨૦૧૮ અષાડ વદિ ૧૩ તા ૨૯–૭ ૧૯૬૨, રવિવારના દૈનિક સંદેશ પત્રના વર્ષ–૪૦ અંક ૩૧૫ના ૭ મા પાનામા પ્રકાશિત કરાવ્યા છે.

આ ફરમાનમાં બાદશાહી સહી સિક્કાઓ સાથે બન્ને બાજુ લખાણ છે અને આ ફરમાન અમદાવાદની જૈન સોસાયટીના શ્રી જૈન પ્રાચ્ય વિદ્યાભવનમાં **શ્રી ચારિત્રવિજય જૈન જ્ઞાન મંદિરમાં મુકેલું છે**

અને આ ફરમાન મુંબઈના પ્રીન્સ ઓફ વેલ્સના મ્યુઝિયમ માં આગમ પ્રભાકર પૂજ્ય મુનિ મહારાજ શ્રી પુણ્યવિજયજી મ. મારફત મોકલી, સાફ કરાવ્યું છે

આ ફરમાનનું પાઠ વાંચન, અને ગુજરાતી અનુવાદ. અમદાવાદના ખાનપુર લાલવાડાના વતની અને અમદાવાદની ગૂજરાતી વર્નાક્યુલર સોસાયટીના (વિદ્યાસભા)ના સૈયદ અબુઝફરનદવી પાસે તૈયાર કરાવ્યાં હતાં. જે પાઠ વાંચન ઉપર નાગરી લીપીમાં આપેલ છે

ફરમાનમાં જૈન ભટ્ટારક ચન્દ્રસૂરિનું નામ વંચાય છે પરંતુ અમને લાગે છે કે આ ચન્દ્રસૂરિ તે ભટ્ટારક દેવેન્દ્રસૂરિ હોય.

સૌ કોઈ સમજી શકે છે કે ઉર્દુ લીપીમાં રેખાક્ષરોની યોજના છે આથી દેવેન્દ્રસૂરિ નામ લખવું હોય તો દેવીન્દ્રસૂરિ અથવા દેવઈન્દ્રસૂરિ એવાં નામ સરલતાથી લખાઈ જાય તેમ છે તે સમયે બ. ચન્દ્રસૂરિનો સ્પષ્ટ પરિચય મળતો નથી.

અમે જૈન પરંપરાના ઇતિહાસમાં પહેલાં (પ્ર. ૪ પૃ. ૪૩૪ થી ૪૩૭)માં રૂપાલી નગર અને સં. ૧૫૧ સુધીની રૂપાલીગચ્છના ભટ્ટારકો યતિઓની પરંપરા બતાવી છે તેમજ હવે પછી (પ્ર. ૫૧ના પ્રભાવકો વિભાગમાં) ૩ પક્ષી ગચ્છના ભટ્ટારકો—શ્રીપૂજ્યોની છેલ્લી પરંપરા આપવાના છીએ. તેના આધારે નક્કી છે કે—રૂપાલી ગચ્છની દીલ્હીની ગાદીએ ભ. જ્ઞાનસાગરસૂરિ તથા આગરાની ગાદીએ ભ. દેવેન્દ્રસૂરિ થયા હતા

આથી ખુશી પૂર્વક તારવી શકાય છે કે— બા. ફરૂખશિઅરે વિ. સં. ૧૭૭ માં આગરામાં ભ. દેવેન્દ્રસૂરિને તેમણે બાદશાહનું કુશલ કે રાજ્ય કે પ્રજા ઉપર ક્લેશ કોઈ રોગ ઉપદ્રવના બદલામાં અનુમાન કરવાનું આ ફરમાન આપ્યું હોય.

ફરમાન પચીસમું

બા૦ ફરુખશિયરે શેઠ માણેકચંદને શેઠ પદવી આપ્યાનું ફરમાન

સૂચના – બાદશાહ ફરુખશીયરે બગાળાના નવાબ મુર્શિદ—કુલીખાના આપ થી ભુમિ સન ૩ હીજરી સન ૧૧૨૭ જિલ્હીજ મહિનાની તા. ૮ મી ઈ સ. ૧૭૧૫ વિ. સં. ૧૭૭૧માં શેઠ માણેકચંદને શેઠની પદવી આપી, મણિની મરેથી શેઠ અમરેલવાળી મહોર (નિશાન) આપી, અને ફરમાન લખી આપ્યું (પ્ર. ૫૮ જગતશેઠ વંશ)

જગત્શેઠને અપાયેલ ફરમાન ફ. નં. ૨૫
માણેકચંદને શેઠ પદવીનું ફરમાન

પરમેશ્વરનુ વામ (લાલ શાહીમાં)

ઇશ્વરનુ નામ (ગોળમહોર)

૧૧	૧૨	૧
પુત્ર	પુત્ર	પુત્ર
મીરણશાહ	આમીર તૈમુર સાહેબ કેરાન	શાહઆલમ બાદશાહ

(દસ્ખત લાલશાહીમા)

મહમ્મદ મઇનુદ્દીન
આલમગીર શાની
ફારખશાએર
બાદશાહ ગાજી
ફર્મીન અબુલ
મજફર

૧૦ પુત્ર સુલતાન મહમ્મદ શાહ

૯ પુત્ર સુલતાન આબુસૈયદશાહ

૮ પુત્ર ઉમેરસેખશાહ

૧૧૨૫
મહેમ્મદ ફારખશાએર
પુત્ર આજીમુખાન
અબુલ મજફર
મઇજુદ્દીન આલીમ-
ગીર શાની બાદશાહ
ગાજી સન આહદ

૨ પુત્ર આલમગીર બાદશાહ

૩ પુત્ર શાહજહાન બાદશાહ

૪ પુત્ર જહાંગીર બાદશાહ

૭	૬	૫
પુત્ર	પુત્ર	પુત્ર
બાબર	હુમાયુન	અકબર
બાદશાહ	બાદશાહ	બાદશાહ

આ જય અને મગળયુકત સમયમાં આ મહામાન્ય અને વિશ્વા-સયોગ્ય આદેશથી માણિકચદને આ ચિરસ્થાયી રાજ્ય તરફથી માણેકચદ શેઠનો ખિતાબ મળ્યો છે પ્રસ્તુત રાજ્યનો સમુદાય વર્તમાનકાલીન અને ભવિષ્યકાલીન હાકિમ સ્ટાફ અને મુત્સદ્દી વિગેરેને ઉચિત છે કે તેઓ ઉલ્લિખિત વ્યક્તિને શેઠ માને આમા વિશેષ

યત્ન કરવો આવશ્યક છે એ પ્રમાણે હજૂર આલિ તરફથી તાકીદ કરવામાં આવી છે ઇતિ તારીખ ૮ જિલહજ્જ

(પૃષ્ઠની પાછલી બાજુમાં આ પ્રકારે લખ્યું છે)

જે મહામાન્ય, રાજ્યપ્રતિષ્ઠાના આધાર સ્વરૂપ, જે સામ્રાજ્યના વિશ્વાસુ, સંભ્રાન્ત (પ્રશસ્ય) વંશવાળો, ઉચ્ચ પદાધિકારી તથા શક્તિસંપન્ન જે રાજ્ય તથા ધનનો બંદોબસ્ત કરનાર, જે તલવાર તોપની ચલાવવામાં અતિકુશળ, જે પતાકા ઉડાવવામાં સમર્થ જે સારો બંદોબસ્ત કરનાર, નિરપેક્ષ વજીર, જે સામ્રાજ્યના કઠિન વ્યાપારમાં આલંબન સ્વરૂપ, જે વજીર મંડપમાં વિશ્વાસ અને બંધુ, તે જ મિનુદોલા બહાદુર જાફર જંગ શેખ સાલારનો સેનાનિવેશ બરાબરેખુ

(મહોર)
મહમ્મદ ફારખશાએર
બાદશાહ ગાઝી આલા
દુલ્લાહ શેખ સાલાર
ઇયાર બાઉકાફિરી
કુતબલ મુલ્ક એ મિનુ
દોલા સૈયદ આબદખાં
બહાદુર જાફર જંગ

નોંધ – આ ફરમાનમાં જુલુસી સન-૩ બીજરી સન-૧૧૨૭ જિલ્હીજ મહિનાની તા. ૮ મી ઈ સ ૧૭૧૫ વિ સ ૧૭૭૧માં મુર્શિદાબાદના શેઠ માણેકચંદને બંગાળના નવાબ મુર્શિદકુલીખાંના આગ્રહથી શેઠની પદવી આપી હતી. અને ઉપર પ્રમાણે ફરમાન આપ્યું હતું. બાદશાહે આ ફરમાનમાં મોગલવંશના બાદશાહ તૈમુરથી આરંભીને પોતાના સુધીના બાદશાહોનાં નામ આપ્યાં છે

શ્રી નિખિલનાથ બીએલ. તેમણે બંગાળી સંવત ૧૩૧૯માં એ બંગાળી ભાષામાં જગતશેઠ નામે પુસ્તક બનાવી પ્રકાશિત કરાવ્યું હતું. અંગ્રેજ સરકારે તેને જપ્ત કરાવ્યું આથી તેની નકલો આજે મળી શકતી નથી.

આ જગતશેઠ પુસ્તકના પરિશિષ્ટ ગ માં દિલ્હીના બાદશાહો તરફથી જગતશેઠ અને જગતશેઠ વંશજોને મળેલી શેઠ પદવી અને જગતશેઠ પદવીનાં ચાર ફરમાનો પ્રકાશિત થયાં છે અને તેના આધારે અહીં ૧ ન ૨૪ ૨૫ ના ગુજરાતી અનુવાદો આપ્યા છે જેની નકલો શ્રી માણિક્ય વિજયજી જૈન જ્ઞાનમંદિર ભંડારમાં છે

૧૭ મો **બાદ મહમ્મુદ**-(પરીચય માટે જૂઓ પ્ર૦ ૪૪ પૃ૦ ૧૦૮)

રાજ્યકાળ :- હીજરી સન ૧૧૩૧ જિલ્કાદની તા ૨૫ થી ૧૧૬૧ના રવિઉસ્સાની તા ૨૭મી તા ૧૯-૯-૧૭૧૯થી ૧૬-૪-૧૭૪૮ સુધી હીંદી વિ૦ સ૦ ૧૭૭૬ બી૦ આ૦ વ ૨થી વિ૦ સ૦ ૧૮૦૫ વૈ૦ વદ ૦)) સુધી

ફરમાન નં. ૨૬'- શેઠ ફતેચંદને જગતશેઠ પદવીનું ફરમાન

ઇશ્વરનુ નામ

	પરમેશ્વરનુ નામ	
શાહ મહમ્મદ નાસિરૂદ્દિન અબુલફત્તેહ બાદશાહ ગાજી	શાહ અબુલ ફત્તેહ નાસિરૂદ્દિન એબને મહમ્મદ જાહાન સાહ બહાદુર બાદ્શાહ ગાજી સાહેબ કેરાની શાની	એબને શાહ આલમ બાદશાહ એબને આલમગીર બાદ્શાહ ઈત્યાદિ

આ જયયુક્ત અને આનંદયુક્ત સમયમા આ ચિરસ્થાયી સામ્રાજ્ય-સૂર્યના કિરણસમા જગન્માન્ય અને જગતને વશ કરનાર આદેશથી શેઠ ફતેચંદને વિશ્વાસ તથા ગૌરવની સાક્ષીરૂપ "જગતશેઠ પદ" તથા પહેરામણી અર્થાત્ અબાડી-હાથી, તેમજ તેના પુત્ર આનંદ-ચંદને "શેઠ પદ" તથા પહેરામણી, સમર્પિત કરવામા આવેલ છે પ્રવર્તમાન રાજ્યનો સમુદાય આજના તથા ભવિષ્યના હાકિમ, સ્ટાફ તથા મુત્સદ્દી વગેરેને ઉચિત છે કે, ઉલ્લિખિત શેઠ ફતેચંદને "**જગતશેઠ ફતેચંદ**" તેમજ તેમના પુત્રને "**શેઠ આનંદચંદ**" માને. આ બાબતમા દરેકે વિશેષ પ્રયત્ન તથા ખ્યાલ દેવો આવશ્યક છે ૪ સાલ જલૂસ ૧૨ મી રજબ તારીખ

(પાછળના પાના પર આ પ્રમાણે લખેલ છે)

જે રાજ્ય તથા રાજનીતિના મહત્ત્વ તથા ગૌરવનો જાણકાર છે, જે રાજધર્મના ગૂઢતત્ત્વનો જ્ઞાતા છે, જે યુદ્ધમા આગળ ચાલ-

નાર તથા સૈન્યદળનો પરિપાલક છે સમયોચિત વિચારનો દેનાર, જે સામ્રાજ્યનો વિશ્વાસુ, પ્રશસ્ત વંશવાળો, ઉચ્ચપદાધિકારી, શક્તિ સંપન્ન, જે રાજ્ય તથા ધનનો બંદોબસ્ત કરનાર, જે પતાકા ઉડાડવામાં સમર્થ, સારી વ્યવસ્થા કરનાર, નિરપેક્ષ વજીર, જે સામ્રાજ્યના કઠિન વ્યાપારમાં અવલંબનરૂપ, જે વજીર મંડળમાં વિશ્વાસુ અને બંધુ (છે) તે જ નિઝામ ઉલમુલ્ક ફતેજંગ બહાદુર સેપા સાલાર સેનાનિવેશ બરાબરેખુ નિઝામ ઉલમુલ્ક

નોંધ.—બાદશાહ મહમ્મુદે જુલુસી સન ૪ રજ્જબ મહિનાની તા. ૧૨મી, હીજરી સન ૧૧૩૪ ઈ સ ૧૭૨૨ (અથવા ૧૭૨૪) વિ સ ૧૭૭૯ (અથવા ૧૭૮૧) ના રોજ મુર્શીદાબાદના શા ફતેચંદને જગતશેઠની પદવી આપી, મહિથી મહેસી જગતશેઠ અક્ષરોવાળી મહોર આપી સિરપાવ આપ્યો અને ફરમાન લખી આપ્યું તથા તેમના પુત્ર આનન્દચંદને શેઠ પદવી આપી. (પ્રક ૫૮—જગતશેઠ વંશ)

*

ફરમાન સત્તાવીસમુ

અમદાવાદની પ્રજાએ નગરશેઠ ખુશાલચંદ અને નથુશાહ વગેરેને વંશપરંપરાના સેંકડે જકાતના ચાર આના બાંધી આપ્યા તેનો પટ્ટો

(હીજરી સન ૧૧૩૭ ઇ૦ સ૦ ૧૭૨૫, વિ૦ સં૦ ૧૭૮૨)

જમાબંદી ઉપર દર સેંકડે ચાર આના

રાજેશ્રી કુમાલસદાર તથા લખતમ વર્તમાન બાલશહેર, અમદાવાદ ઓગાહાબાથી.

અખંડિત લક્ષ્મી અલંકૃત રાજમાન સ્નેહાંકીત **રઘુનાથ બાજીરાવ** આશરવાદ તા. નમસ્કાર સહુર સન શલાસ બમશેન મઆવ અલફ **નથુશાં વલદ ખુશાલચંદ નગરશેઠ શહેર** મજકુર એમણે હજુરમાં આવીને અરજ ગુજારી કે અમો શેઠ અસલના વતનદાર બાદશાહનો ચાકરી કરવા આવ્યા છીએ, અને સને ૧૧૩૭ના વરસમાં હમીદખાનના મનમાં મરાઠાઓની ફોજો આવીને શહેરની આસપાસ મોરચા દીધા અને શહેર લઈને રૈયત લુંટવી એવી ધાસ્તી નાખી. તે ઉપરથી ઉદમ વેપાર સર્વે શહેરમાં બંધ થયા. શહેરમાંથી કોઈ

બહાર જઈ આવી ન શકે એવુ થયા ઉપરથી શહેરના શાહુકાર વગેરે લોકો ઘણુા જ હેરાન થયા તે ઉપરથી **અમારા તીર્થરૂપ ખુશાલચંદ** એમણે મહેનત તથા ધીરજથી મરેઠા સરદારને મળીને સરકારમાં "**ગાંઠના પૈસા**" ખરચ કરીને મરેઠાઓની ફોજોના મોરચા ઉઠાવાથી શહેરમા ઉધમ વેપાર સારો ચાલવા માંડયો તે માટે શહેરના શાહુકાર વગેરે લોક ઘણુા ખુશી થયા, કે "ખુશાલચદે પોતાની ગાઠના પૈસા ખર્ચ કરીને શહેરના વાસ્તે ઘણુા ખરાબ થયા" એમના વડે આપણુા છોકરા તથા માણુસ તથા માલમીલકત, જણુસભાવ સરવે રહ્યુ, એવડો **અહેસાન** સર્વના ઉપર એમણે કર્યો એમને આપણે શુ આપવુ એવુ કીશોરદાસ વલદ રણુછોડદાસ તથા અવચલદાસ વલદ વલભદાસ તથા મહમદ વલદ અબદુલ તથા હેબાવ અબદુલ આકા વલદ શાહ તભાઈ એ ચાર **માતબર શાહુકાર** અને બીજા સરવે શાહુકાર અને ઉધમી સમસ્ત વેપારી લોક વગેરે મળીને વિચાર કર્યો અને પોતાની ખુશરજાવદીથી "મહાલ કોટવાલની છાપો તથા કોટ મનીઆર શહેર મજકુર અહીં આમ દરફ્તી થઈને માલની કીંમત સરકારના હાસલમા ઠરાવ થાય તે ઉપરથી સરકારની જમાબદી સિવાય રૈયતની નીસબતે દર સેકડે ચાર આના પ્રમાણે અમારા બાપને પુત્ર–પુત્રાદિ વશ પરપરા કરી આપશુ" અમારૂ રાજીનામું કરી આપ્યુ છે, તથા આ પ્રમાણે કમરૂદીનખાન વજીર બાદશાહ દલ્લીવાલાનો પરમાણો **મોચીનખાન** અહીંના સુબા એમનો કાગળ શીક્કા સહિત તથા શહેરના મુસદ્દી, કાજી, બક્ષિ તથા વકાએન નગર તથા સવાને નગાર એમનો કાગળ સિક્કા સહિત કરી આપ્યો છે એ પ્રમાણે ભોગવટો ચાલતો આવ્યો તે ઉપરાત અમારા ખુશાલચદ ગુજરી ગયા તે વખત માજી **સુબા કમાલુદીનખાન બાબી** એમની પાસે સદરહુ પ્રમાણે કાગળપત્ર જાહેર કર્યા તે ઉપરથી રૈયતની રજાવદીથી સદામત ભોગવટા પ્રમાણે અમારા નામે કાગળ સીક્કા સહીત કરી આપ્યો છે એમ આજ સુધી ચાલતુ આવ્યુ છે તે માટે હાલ સરકારનો અમલ થયો અને અમે સાહેદ ચાકરીના ઉમેદવાર છીએ તો સાહેબ મહેરબાન થઈ તે

પહેલાની હકીકત તથા શાહુકારનું રાજીનામું તથા સુબા તથા મુસદ્દીએ એમના કાગળ તથા ભોગવટો ચાલતો આવ્યો છે તે દીલમા ઊતારી આ પ્રમાણે હાલ કરાર કરીને કાગળ આપવા જોઈએ માટે તે ઉપરથી દિલમા આવતા એમના વડીલ પુત્ર પુરવથી એક નિષ્ઠાએ સેવા કરતા આવ્યા છે તેઓ સાહેબ ચાકરીના ઉમેદવાર છે, એમનું ચલાવવુ જરૂર તથા રૈયતે ખુશીથી પોતાની રાજી રજાવદીથી ચાર આના કરી આપ્યા તે પ્રમાણે રાજીનામુ તથા સુબા મુત્સદી એમના કાગળ છે તથા આજ સુધી ભોગવટો ચાલતો આવ્યો છે એવું જાણીને એમના ઉપર મહેરબાન થઈને સદરહુ પ્રમાણે નથુશા એમને કોટ પારવાનો તથા છાપો કોટા મણીઆર તથા શહેર મજકુર આહીં આમદ રફતી માલ કીંમત ઠરાવ થશે તે માલ ઉપર સેકડે ચાર આના પ્રમાણે સરકારની જમાબંદી સિવાય રૈયતની નીસબત સદામત પ્રમાણે કરાર કરી આપીને આ કાગળ કરી આપ્યો છે તો સદરહુ પ્રમાણે રૈયત રજાબદીથી રૈયત નીસબત તથા એમના પુત્ર-પુત્રાદિ વંશપરંપરા એમની તરફ ચાલુ રાખવું દર વરસે નવા કાગળની જરૂર ન રાખવી. આ કાગળની નકલ રાખીને અસલ કાગળની જરૂર ન રાખવી, આ કાગળની નકલ રાખીને અસલ કાગળ ભોગવટાદારને પાછો આપવો. સારાશ વાત એ કે શાહુકારની રજાબદીથી સદામત ચાલતા આવ્યા પ્રમાણે ચલાવવુ જાણવું

ચંદ્ર ૧૯ જમાદીલાકર ખરઆગના મહોરનબ.

આલી મખરજે રસુમુધ્દા કાજી મુસ્તફીખાં ૧૧૫

નકલ અસલ મુજબ છે

અગાઉના દીવાન મરહુમ મોહીનખાન તથા પેસ્તરના કાજી મરહુમ અબદુલ અહમદખાન તથા મરહુમ બક્ષી અમાઉલદાર ખાન તથા હકીકત લખનાર કબીર આલીખાન મરહુમના મોઢથી

શાબીત થયેલા કરારનામા એવી રીતે કે આ નીચે લખેલા માણસો એકરાર અને કબુલ કરે છે. તેમના નામની યાદી

કિશવરદાસ રણછોડદાસ.	સુંદરદાસ કેવાદાસ
કવલનેણ રઘનાથદાસ	થાવરજી બલ્લમ
જેચંદ બલ્લમ	ભૂખણદાસ બલાખીદાસ
અબુબકર શાહાભાઈ	તારાચંદ મોરારજી
બનમાળીદાસ ગોકુળદાસ	મહમદ અબદુલ વાહીદ.

વિગેરે અમદાવાદના વેપારીઓ તથા સોદાગર જત સને ૧૧૩૭મા દખણી લુંટારાએ ભારી ફોજ લઈ અમદાવાદને લુંટવા તથા ત્યાના રહેનારાઓને મારી નાખવા તથા કેદી બનાવવાના ઈરાદાથી શહેર ઉપર ઘેરો ઘાલ્યો હતો, અમો વગેરે શહેરના રહેનારાઓને ત્યાથી ભાગી જવાનુ અથવા તેઓના હાથથી છુટા થવાનુ સુઝતુ નહોતુ એવા કઠણ વખતમા અમારા જાનમાલ બચાવવાને માટે **શેઠ ખુશાલચંદ લખમીદાસ બીન શાંતિદાસ ઝવેરીએ** ઘટતી તરદદુદ અને કોશીશ પેશ પહોંચાડી પોતાના ઘરના ઘણા પૈસા ખરચીને અમોને તે લુંટારાઓના હાથથી બચાવ્યા તે માટે અમો અમારી ખુશીથી એકરાર કરીએ છીએ કે–અમદાવાદના કોઠાની છાપના કાપડ પાછળ અમારા માલમાથી સેકડે ચાર આના **સદરહુ શેઠ તથા તેમની ઓલાદને** આપતા રહીશુ તે ના આપવામા કશી તરેહનો વાધો કે કસુર કરીશુ નહી, ને અમારા આ કરારથી અમો ફરીશુ નહી માટે આ રાજીનામાની રાહે લખી આપીએ છીએ કે બીજીવાર કામ આવે તા ૧૦ મી માહે શાબાન સને ૧૧૩૭

અસલ ઉપરથી ઉકલ્યા મુજબ તરજુમો

મુનશી હુસેનઅલી ગુલામઅલી સહી દઃ પોતાના

અસલ તરજુમા ઉપરથી નકલ મુકાબલ કરનાર **પ્રાણજીવન નથુભાઈ ર. કારકુન.** શ્રાવકો તરફથી માગી તા ૨૮ જુન સને ૧૮૮૩

આપવા હુકમ તા. ૨૮ જુન સને ૧૮૮૩
તૈયાર કરાવી આપી તા. ૨૯ જુન ૧૮૮૩

ખરી નકલ

આ૦ પો૦ એજન્ટ

(૨) મશાલ તથા પાલખીની સનદ.

શ્રી આબદાગીરી તથા મશાલના પગાર સનદ

રાજે શ્રી કમાળીશદાર વરતમાનભાગ

શહેર અમદાવાદ ગો૦ શા૦

અખંડીત લક્ષ્મી અલંકૃત રાજમાન સનેહાંકીત ગોવિંદરાવ ગાયકવાડ સેના આસખેલ સમશેર બહાદુર, દંડવત રામ રામ. સુરસન ચીન-તી સેહન મઈઆ અલફ-વખતચંદશા શેઠ શહેર મજકુરના એમને સરકારમાથી આબદાગીરી તથા મશાલ આપી છે તે બાબત બે આશામીનો પગાર રૂ. ૮) નીમણુક છે તે નીમણુક પ્રમાણે સરરહુ દરમાસે રૂ. ૮ આપતા જવું મશાલનું તેલ દરરોજ પકુ પાશેર પામે છે તે પ્રમાણે આપતા જવું દરસાલ નવીન પત્રનો આક્ષેપ ન લેતા આ પત્રની નકલ તમોએ માગી લઈ આ પત્ર સોજવગા માટે શેઠ મજકુરને પરત પાછો આપવા. જાણી જે ચંદ્ર-બરાવા માહે રબીઉલ અવલ.



શ્રી રાજેશ્રી બળવંતરાય ગંગાધર કમાળશદાર

પ્રગણે અમદાવાદના સરકાર ભાગ ગો૦ શા૦

અખંડીત લક્ષ્મી અલંકૃત રાજમાન સનેહકીત આણંદરાવ ગાયકવાડ સેનાનેન અલફ રાજેશ્રી વખતચંદ ખુશાલચંદ શેઠ વાગેરે શહેર મજકુરનાએ સરકાર ચાકરીની બહુ મહેનત કરી મુજબ તેમને બહુમાન સરકાર સરકારમાથી ચંદ ૧ માટે મશાલ

સાલ મજકુરથી પાલખી આપી છે તેની તે તહેનાત એક સાલના બાર મહીનાના રૂ. ૧૦૦૦) એક હજાર તથા પાલખીના સરંજામ બાબત એક સાલ અડધુ બે સાલ મળીને રૂ ૩૦૦) પ્રમાણે સાલ દર સાલ પ્રગણે મજકુરથી આપવી નીમણુંકમા મજ્યે મલશે ચંદ્ર ૨૩ રમજાન.

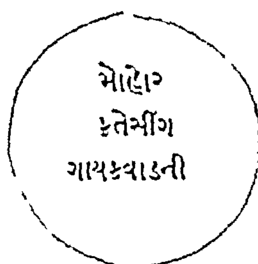




પાલખીની સનદ શેઠ વખતશાને મળેલી

૨ આબદાલગીગીની સનદ

નકલ



આગના પત્ર સરકાર રાજેશ્રી **માનાજીરાવ** ગાયકવાડ તાહા; **વખતચંદ ખુશાલચંદ શેઠ** સુરશન આરબાસમાન મઇઆવા **અલફ** તમોને સરકારે શીરપાવત થઈ આબદાગીરી આપી છે તેનો અનુભવ લઈ સરકાર ચાકરી એક નિષ્ઠાથી કરવી છે

૧૪ માહે શાબાન



(જૈન ઐતિહાસિક રાસમાળા ભા૦ ૧ સમાલોચના પૃ૦ ૩૩ થી ૩૫)

નોંધ :—હીજરી સન ૧૧૩૭ અને ૧૭૨૫ વિ સ ૧૭૮૨માં મરાઠાની સેનાએ અમદાવાદને ઘેરો ઘાલી અમદાવાદને લૂંટી ને મુકવા વિચાર કર્યો હતો. આથી પ્રજામાં અશાન્તિ વધી. આ સમયે નગરશેઠ શાન્તિદાસના વંશના શેઠ ખુશાલચંદે પોતાની ગાંઠના પૈસા ખર્ચ કરી મરાઠાના સેનાધિપતિ હમીખાનને ખુશ કરી શહેર લુંટવાનું મોકુફ રખાવ્યુ નગરશેઠના આ ઉપકારના બદલામાં અમદાવાદના શેઠ શાહુકાર, તથા પ્રજાએ મળીને રાજ્યની જમા બંધી પ્રમાણે દર સેંકડે ચાર આનાની રકમ શેઠ ખુશાલચંદ તથા તેના વંશજોને આપવી. તેમ નક્કી કર્યું હતું

શેઠ ખુશાલચંદના પુત્ર શેઠ નથુશાહે રઘુનાથ બાજીરાવને અરજી કરી, આ રકમ પોતાને અને પોતાના વંશજોને મળે તેની સનદ મેળવી હતી.

ત્યારથી નગરશેઠના વંશજોને આ રકમ મુસલમાની રાજ્યમાં બરાબર મળતી રહી હતી. અને બ્રીટીશ રાજ્યે તા ૨૫–૭–૧૯૬૨ ને રોજ તે રકમને બદલે દરસાલની ઉચ્ચક રકમ રૂ. ૨૧૩૩ બાંધી આપી હતી. અને સરકાર તે બે મહિનાની તા. ૧લીએ તે સાલીયાણુ આપતી હતી.

નગરશેઠનું કુટુંબ દરસાલ જેઠ વદિ ૯ ને રોજ આ રકમમાંથી દૂધપાક પુરી શાક અને પતરવેલીયાનું જમણ કરી જમતું હતું તેમાં નગરશેઠના કુટુમ્બના સૌ માણસો તથા નગરશેઠના કુટુમ્બની કુવારી કે પરણેલી પુત્રીઓ સૌ જમતા હતા. માત્ર પુત્રીઓના પુત્રો કે પુત્રીઓ જમતા ન હતા.

ગુજરાતના આ અહમદશાહે અમદાવાદ વસાવ્યુ ત્યારથી તેણે રાજ્ય તરફથી દરેક ગરીબો અનાથો વગેરેને હમેશા ચણા આપવાનું ચાલુ કર્યું હતું

મુસલમાની રાજ્યમાં, બ્રીટીશ રાજ્યમાં અને કંમ્પિનના રાજ્યમાં આ દાન ચાલુ રહ્યુ છે આ રે પણ અમદાવાદના ભાલેખ્યોના રાણીના હજરામાં આ દાન અપાય છે

લોકશાહી રાજ્યમાં પણ પ્રજાહિતના બદલામાં શેઠ કુટુમ્બને ઉપકારની યાદીમાં જે ઉપર મુ ળની રકમ અપાય છે વિશ્વાસ છે કે ભવિષ્યમાં પણ આ રકમ આપવાનું ચાલુ રહેશે.

શેઠ ખુશાલચંદના પુત્ર શેઠ નથુશાએ રઘુનાથ બાજીરાવને પોતાને અને પોતાના વંશજોને જમાનાથી મળતાની જે અરજી કરી સનદ મેળવી હતી. તેની નકલ અમે ઉપર આપી છે

તથા રાજા ગોવિંદરાવ ગાયકવાડ સરકાર વગેરેએ રાજ્ય તરફથી નગરશેઠ કુટુમ્બના નગરશેઠ વખતચંદને મહાલ પાટણથી તેના સામાનના રૂ. ૩)

તથા તહેનાતના દરસાલ રૂા ૧૦૦૦) આપવાનુ નક્કી કરી તેમને જે સનદો આપવામા આવી તે ઉપર બતાવી છે

ત્યારબાદ આનદરાવ ગાયકવાડ, સયાજીરાવ ગાયકવાડ વગેરેએ નવીનવી સનદો આપી તે સનદોને કબૂલ રાખી હતી

(જૈન ઐતિહાસિક રાસમાલા ભા૦ ૧ સમાલોચના (પૃ૦ ૩૪થી ૩૭)

વિશેષ નોંધ:- બ્રીટીશ સરકારે નગરશેઠ પ્રેમાભાઈ હેમાભાઇને અમદાવાદના કલેકટર જે ડબલ્યુ. હેલો (J W. Halaw) અને ન્યાયમૂર્તિ એ બી. વોરડન (A B warden) તરફથી લખાઈ આવેલી નગરશેઠ પ્રેમાભાઈ હેમાભાઈ એ કરેલી પ્રજાહિત તથા રાજ્ય હેતુનાં કામો અને સખાવતોની વિગતોના આધારે તથા ભલામણથી ઓન રેબલ રાવબહાદૂરનો ખિતાબ આપ્યો હતો તેમજ મુબઈ ઇલાકાની હાઈકોર્ટમા જીલ્લાવાર વકીલોની ખુરશીમા તેમની તરફના વકીલની અને રાજકોટ એજન્સીની કચેરીમા પાલીતાણાના ઈજારદાર (જાગીરદાર) અને આણદજી કલ્યાણજીની પેઢીના અધ્યક્ષ તરીકે ખુરશી આપી હતી

અમે શેઠ પ્રેમાભાઈનો વિશેષ ઇતિહાસ (ભા૦ ૩ જો પ્ર૦ ૫૮-૫૯માં નગરશેઠ વશમા) આપીશુ

૧૮ મો બા અહમદશાહ (પરિચય માટે જૂઓ પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૧૦૯)

(**રાજ્યકાળ :** હીજરી સન ૧૧૬૧ જમાઉદ્દીલઅવલ તા ૨ થી ૧૧૬૭ શાઅબાન તા ૧૦ સુધી, તા ૨૦-૪-૧૭૪૮ થી તા ૨-૬-૧૭૫૪, ચૈત્રાદિ વિ૦ સ૦ ૧૮૦૫ વૈશાખ શુદિ ૪ થી સ૦ ૧૮૧૧ ના જેઠ શુ૦ ૧૨)

ફરમાન અઠ્ઠાવીસમુ

શ્રી મહતાબરાયને શેઠ પદવી આપવાનું ફરમાન

સૂચના :- બા૦ અહમદશાહે જુલસી સન્ ૧, જિલ્કાદ મહિનાની તા ૨-૩, ઈ૦ સ૦૧૭૪૮ હી૦ સ૦ ૧૧૬૧, ચૈત્રાદિ વિ૦ સ૦ ૧૮૦૫ વૈશાખ સુદિમા મુર્શિદાબાદના **શા૦ મહતાબરાયને** શેઠપદવી અને શેઠ પદવીની મહોર આપી શિરપાવ આપ્યો અને ફરમાન લખી આપ્યું

(પ્રક૦ ૫૮,-૫૯ જગતશેઠ)

ફે૦ નં ૨૮ મહતાબરાયનું શેઠપદવીનું ફરમાન

છાપરનું નામ (ગોળમહોર)

૧૧	૧૨	૧
પુત્ર	પુત્ર	પુત્ર
મીરશુજાહ	અમીર તૈમૂર	શાહઆલમ
	સાહેબ કેરાન	બાદશાહ

(દસ્ખત બાદશાહીમાં)

શાહ મહમ્મદ
નાસિરૂદીન
અબુલફતેહ
બાદશાહ ગાઝી

૧૦ પુત્ર સુલતાન મહમ્મદ શાહ

૯ પુત્ર સુલતાન અબુસઇદ શાહ

૮ પુત્ર ઉમરશેખશાહ

શાહ અબુલ ફતેહ
નાસિરૂદિન મહમ્મદ
મહમ્મદ જહાન શાહ
બહાદુર બાદશાહગાઝી
સાહેબકેરાનુ શાની

૨ પુત્ર મીરાનશાહ બાદશાહ

૩ પુત્ર સુલતાન બાદશાહ

૪ પુત્ર જહાંગીર બાદશાહ

૭	૬	૫
પુત્ર	પુત્ર	પુત્ર
બાબર	હુમાયુન	અકબર
બાદશાહ	બાદશાહ	બાદશાહ

આ જયમુકત આ મહામાન્ય તથા જગદ્‌વશીભૂતકારી આદેશથી મૃત શેઠ આનન્દચન્દ્રના પુત્ર મહતાબરાયને 'શેઠ પદવી' તથા સરપાવ પહેરામણી અર્થાત્ અબાડી અને હાથી વિગેરે સમર્પિત કરવામા આવેલ છે પ્રવર્તમાન રાજ્યના આજના તથા ભવિષ્યના હાકેમ તથા ગ્માર વથા મુત્સદી વિગેરે મંડળને ઉચિત છે કે તેઓ ઉલ્લિખિત વ્યક્તિને શેઠ તરીકે માને. તે બાબતમાં વિશેષ યત્ન તથા

ખ્યાલ દેવો. આવશ્યક છે. ઇતિ તારીખ ૨–જિલ્કાદ ૨૩ સન જૂલૂશ.

(પાછળના પાના પર લખેલુ)

જે મહામાન્ય, રાજ્યસસ્થિતિના આધાર સ્વરૂપ, જે સામ્રાજ્યનો વિશ્વાસુ, પ્રશસ્ય વંશવાલો, ઉચ્ચ પદાધિકારી, સામર્થ્યવાળો, જે પ્રધાન કાર્ય તથા આજ્ઞાપાલનમાં તૈયાર છે, રાજ્યધર્મના તત્ત્વોનો પરિજ્ઞાતા છે, જે સામ્રાજ્યના આધારરૂપ, રાજ્યનો વિશ્વાસુ આજ્ઞાદાતા, જે દિગ્વિજયી રાજ્ય તથા ધનનો સારો બંદોબસ્ત કરનાર, ભાગ્ય તથા ઐશ્વર્ય સંપત્તિના માર્ગને દર્શાવનાર, જે સમ્રાટ્નો મનોનીત બંધુ, જે યુદ્ધમાં અગ્રેસર, જે સૈન્ય દળમાં પણ અગ્રેસર, જે ઉચ્ચ પદાધિકારી, મંત્રીમંડળમાં સર્વશ્રેષ્ઠ, જે મહામાન્ય અમીરગણમા સર્વ પ્રધાન, જે તરવાર તથા કલમ ચલાવવામા અતિકુશળ, જે ધ્વજા ફરકાવનાર, જે સમયોચિત વિચારોનો દેનાર, જે સમ્રાટનો નિરપેક્ષ વજીરસમૂહમા વિશ્વાસુ બંધુ, જે સમસ્ત રાજ્યના કઠિન કામોમાં અવલંબન સ્વરૂપ, જે દરબારનો વિશ્વાસુ (છે) તે જ કામરૂદ્દીન હોસેન બહાદૂર નસરતજંગનો સેનાનિવેશ બરાબરેષુ

(મહોર–છાપ)
મહમ્મદશાહ બાદશાહ
ગાજીસન અને મહમ્મદ
શાહ ફિદર વજીર
એતેમાદ કમરૂદ્દિનખાન
હોસેન બહાદુર નહુબત
જંગ એ માહિદઉલ્લા

ફરમાન ઓગણત્રીશમું

શેઠ મહતાબરાયને જગતશેઠની પદવી આપ્યાનું ફરમાન

સૂચના:–બા૦ અહમદશાહે જુલસી સન ૫, જિલહજ્જ મહિનાની તા ૨૭ મી, હીજરી સન ૧૧૬૧, ઈ૦ સ૦ ૧૭૪૮, ચૈત્રાદિ વિ૦ સ૦ ૧૮૦૫ ના અષાડ મહિનામાં શેઠ મહતાબરાયને **જગતશેઠની** પદવી આપી, શિરપાવ આપ્યો અને ફરમાન લખી આપ્યું શેઠ સ્વરૂપચંદને **મહારાજાની** પદવી આપી અને તે જ દિવસે સિરાજઉદ્દોલ્લાને બંગાળનો નવાબ બનાવ્યો (–પ્રક૦ ૫૮, ૫૯)

ફ૦ ન ૨૯

શેઠ મહતાબરાયને જગતશેઠ પદવીનુ ફરમાન

પરમેશ્વરનું નામ (લાલ શાહીમા)

ઈશ્વરનુ નામ (બોળમહોર)

૧૨	૧૩	૧
પુત્ર	પુત્ર	પુત્ર
મીરાનશાહ	અમીર તૈમૂર	જહાનશાહ
	સાહેબ કેરાન	

(દસ્ખત બાદશાહીમાં)

મહમ્મદશાહ બહાદુર
પુત્ર મહમ્મદશાહ
મહાદ્દીન સાહેબ
કેરાન શાની બાદશાહ
ગાઝી

૧૧ પુત્ર સુલતાન મહમ્મદશાહ

૧૦ પુત્ર સુલતાન અબુસઇદશાહ

૯ પુત્ર ઉમરશેખશાહ

મહમ્મદશાહ બહાદુર
પુત્ર મહમ્મદશાહ
અબુનાસીર
મ નસેરૂદ્દીન સાહેબ
કેરાન શાની બાદશાહ
ગાઝી સન એક

૨ પુત્ર શાહઆલમ બાદશાહ

૩ પુત્ર આલમગીર બાદશાહ

૪ પુત્ર શાહજહાન બાદશાહ

૮	૭	૬	૫
પુત્ર	પુત્ર	પુત્ર	પુત્ર
બાબર	હુમાયુન	અકબર	જહાંગીર
બાદશાહ	બાદશાહ	બાદશાહ	બાદશાહ

આ જયયુક્ત અને આનંદયુક્ત સમયમા આ ચિરસ્થાયી સામ્રાજ્યના જગન્માન્ય તથા જગદ્વશીભૂતકારી આદેશથી મહતાબ રાયને વિશ્વાસ તથા ગૌરવની મૂળ સંપત્તિરૂપ 'જગતશેઠ' પદ સમર્પિત થયેલ છે પ્રવર્તમાન સત્તાનો સમુદાય આજના તથા ભવિષ્યના હાકેમ સ્ટાફ તથા મુત્સદ્દી વિગેરેને ઉચિત છે કે તેઓ ઉલ્લિખિત વ્યક્તિને 'જગતશેઠ મહતાબરાય' માને, (લેખે) આ

બાબતમા વિશેષ પ્રયત્ન તથા ખ્યાલ કરવો આવશ્યક છે ઇતિ, તારીખ ૨૭ જિલહજજ,

(પાછલા પાના પર લખેલું)

મહોર વગેરે

(જે દરેક વાચી શકાતા નથી.)

ફરમાન ત્રીશમુ

જગતશેઠને સમ્મેતશિખર પહાડ ઇનામ આપ્યાનું ફરમાન

બા૦ અહમદે જુલસી સન ૫, હીજરી સન ૧૧૬૫, ઇ સ ૧૭૫૨, વિ સ ૧૮૦૯ મા જગતશેઠ મહતાબરાયને મધુવન કોઠી, જયપાર નાળુ, પારસનાથ તળેટી વચ્ચેની ૩૦૧ વીઘા જમીન વગેરે-પારસનાથ પહાડ ઇનામમા આપ્યો.

(અમારો "જૈનતીર્થોનો ઇતિહાસ" પૃ૦ ૫૯, તથા પ્રક૦ ૫૮, ૫૯ જગતશેઠ વશ)

નોંધ : આ ફરમાન અમને મળ્યુ નથી

૧૯મો બા. આલમશાહ (બીજો) (પરિ માટે જૂઓ પ્ર. ૪૪ પૃ ૧૦૯)

રાજ્યકાળ – હી સન–૧૧૬૭ શાબાદ તા ૧૦ થી ૧૧૭૩ રવિઉસ્સાની તા. ૮ સુધી, તા. ૨–૬–૧૭૫૪ થી તા ૨૯–૧૧–૧૭૫૯ સુધી, ચૈત્રાદિ વિ સ ૧૮૧૧ જે સુ ૧૨ થી ૧૮૧૬ મા૦ સુ ૧૦ સુધી

ફરમાન ન. ૩૧ સું.

સમ્મેતશિખર તીર્થને કરમુક્ત જાહેર કર્યાનુ

—: ફરમાન :—

બાદશાહ આલમે જુલસી સન–૨, હીજરી સન ૧૧૬૮, ઇ સ ૧૭૫૫, ચૈત્રાદિ વિ સ ૧૮૧૨ પ્ર જેઠ સુદમા જગતશેઠ ખુશાલચદને પાલગજ પહાડ કરમુક્ત એટલે વેઠ વેરો લાગત, જકાત, મુડકાવેરો, વગેરે માફ કર્યાનુ ફરમાન આપ્યુ હતું.

નોંધ : આ ફરમાનની નકલ અમને મળી નથી

૨૧ મો બા આલમગીર (બીજો) (પરિ. માટે જૂઓ પ્ર.૪૪ પૃ ૧૧૦)

રાજ્યકાળ —હી. સન. ૧૧૭૩ જમાદિઉલ અવલ તા. ૪ થી ૧૨૧૧ રમજાન તા. ૭ સુધી, તા ૨૫-૧૨-૧૭૫૯ થી તા. ૧૯-૧૧-૧૮૦૬ સુધી. ચૈત્રાદિ વિ. સ ૧૮૧૬ પો. સુ. ૬ થી ૧૮૬૩ કા. સુ. ૯ સુધી

ફ ન ૩૨
શેઠ ખુશાલચંદને જગતશેઠ પદવી આપ્યાનું ફરમાન

બા. આલમે લોર્ડ વોરન હેસ્ટીંગની પ્રેરણાથી મુર્શિદાબાદવાળા શેઠ ખુશાલચંદને જુલુસી સન-૮ તા. ૨૯-૪-૧૭૬૬, ચૈત્રાદિ વિ. સ ૧૮૨૨મા જગતશેઠની પદવી આપી મહોર, શિરપાવ, તથા ફરમાન આપ્યાં, શેઠ ઉદેચંદને મહારાજાની પદવી આપી સૈફ ઉદ્દૌલાને બંગાળનો નવાબ બનાવ્યો

નવાબે ઇસ્ટ ઇન્ડિયા કંપની એટલે કંપનીના ગવર્નર જનરલ વોરન હેસ્ટીંગને બંગાળના બે ગામોની દીવાનની પદવી આપી. વોરન હેસ્ટીંગે ૧૯ વર્ષના શેઠ ખુશાલચંદને તે દીવાનના પદે બેસાર્યો.

નોંધ આ ફરમાનની નકલ અમને મળી નથી.

ફ૦ ન ૩૩
બા આલમગીરની સમ્મતિથી

સ ૧૮૨૫ મ સુ ૫ ને રોજ બા૦ આલમગીરની સમ્મતિથી સમ્મેતશિખરના મંદિરોનો જીર્ણોદ્ધાર તથા પ્રતિષ્ઠા થયા.

ફ૦ ન ૩૪
અમદાવાદમાં શાન્તિનો ઢંઢેરો

સૂચના-બા આલમગીર બીજો મો. શા ન તથા બંગાળનો નવાબ સરાઉદ્દૌલાએ જુલુસી સન-૨૨ હી. સ ૧૧૯૪ મહિનો સફર તા ૫ મી (અથવા જુલુસી સન-૨૫) તા ૧૭-૧૨-૧૭૮ વિ સ ૧૮૩૫ મા સુદિ ૧૩ ના રોજ અમદાવાદમાં શાન્તિનો ઢંઢેરો પીટાવ્યો હતો.

અસલ મુજબ નકલ

નગુ (નાનુ) શંકર સૂબા વગેરે અમદાવાદની રૈયત, એ શહેરના

વતનીઓ તથા ત્યા રહેનારા અને વસનારા સઘળાને માલૂમ થાય–

એમ થાઓ કે, "હવે સૌ લોકોએ ખાતર જમા રાખી પોતાના મકાનમાં રહેવુ અને કોઈ પણ રીતનો અદેશો કે ડર પોતાની હમેશની રહેણી કરણી સબધે ન રાખતાં રોજના કામકાજમાં મશગૂલ રહ્યા જવુ." કારણ ? કોઈ પણ માણસ તેમને કોઈ રીતની અડચણ કે અટકાવ કરશે નહીં, આ બાબત તેણે ખાતરી રાખવી અને આમાં લખ્યા મુજબ તેણે વર્તવુ

લખ્યુ તા. ૫ મહિનો સફર, હી. સ ૧૧૯૪ તે ગાદીએ બેઠા સને ૨૨ (અગ્રેજીમા સહી.

Thomas Goddad

ઈ સ. ૧૯૨૪ નો ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ્નો રિપોર્ટ, જૈ. સત્ય પ્ર ક ૯૮, પૃ ૪૭ થી ૫૪

નોંધ : સાક્ષરરત્ન શ્રી કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરી લખે છે કે "બા૦ આલમગીર ૩જો અને જ૦ ગોડાર્ડ (ગાર્ડન)નો ઢંઢેરો" "શ્રી ફોર્બ્સ ગુજરાતી સભાના સગ્રહમા કેટલીક જૂની ફારસી સનદો અને કેટલાક જૂના બાદશાહી ફરમાનો છે" એ સનદો તથા ફરમાનોની સખ્યા મોટી નથી પરતુ જે છે તે કેટલેક ભાગે ગુજરાતના ઇતિહાસને ઉપયોગી છે એ સગ્રહમાથી એક ફારસી લેખનુ ભાષાતર થોડા વખત ઉપર 'ગુજરાતી'ના દિવાળી અકમા **'પેશ્વા સાથેનો એક કરાર'** એ મથાળા હેઠળ પ્રસિદ્ધ કરવામા આવ્યું હતુ ગુજરાતની અર્વાચીન સ્થિતિને લગતો એ કરાર હતો એ સ્થિતિ જોડે સબધ રાખતો **એક બીજો લેખ** એ સગ્રહમાથી મળી આવ્યો છે જે વખતે **જનરલ** ગોડાર્ડ (General Go-ddard)ના હાથમા અમદાવાદ આવ્યું તે વખતે એણે એક જાહેરનામુ પ્રસિદ્ધ કર્યું તે જાહેરનામાની ખરી નકલ **ગોડાર્ડની** સહી સાથેની એ સગ્રહમાથી મળી આવી છે દરેક વિજયી **સેનાપતિ** એવી રીતના જાહેરનામા કે ઢઢેરા પોતાના તાબામા આવેલી રૈયતના સાત્વન અર્થે બહાર પાડતા અને હજી પણ પાડે છે છેલ્લી મોટી લડાઈ વખતે જર્મનો પણ એવા જાહેરનામા ઠેર ઠેર બહાર પાડતા હતા આ જાહેરનામુ ટૂકુ પણ મુદ્દાસર છે

—અનુવાદક

શાહ અસ્લામ બાદશાહ ગાઝી અમીર ઉદ્દૌલા જનરલ ગોડાર્ડ બહાદુર ફતેહજગ ફીદવી સને ૧૧૯૪

વિશેષ નોંધ :—અમારી ભાવના હતી કે–મોગલ બાદશાહોના સમયના જે જે વિવિધ ફરમાનો મળતા હોય, તે તે મૂળ ફરમાનોના ફોટા, અરબી કે ઉર્દૂ ફરમાનોના હીંદી લીપીમાં અક્ષરશઃ શબ્દપાઠો, તથા સૌના હીન્દી, અંગ્રેજી અને ગુજરાતી ભાષાના અનુવાદો વગેરેનો સર્વસંગ્રહ આ ગ્રન્થમાં એક સાથે પ્રકાશિત કરવો, પરંતુ તેમ કરવાથી પ્રસ્તુત ગ્રંથનો આકાર, કદ, કિંમત અને પ્રકાશિત કરવાના સમયમાં મોટો ફેરફાર થાય તેમ હતું તેમ જ આવું પ્રકાશન કર્યા બાદ આ પછીના ભાગોના પ્રકાશનો પણ લંબાય તેમ હતું, આથી તેવો સંગ્રહ કરવાના વિચારને રોકી, હાલ આ ગ્રંથમાં (પ્ર. ૪૪ પૃ ૧૧૧ થી ૧૮૩ સુધીમાં) ઉપલબ્ધ ફરમાનોના માત્ર ગુજરાતી અનુવાદો જ આપ્યા છે, કોઇ સાહિત્યપ્રેમી સંસ્થા કે સજ્જન આવો "સર્વસંગ્રહ' છપાવશે, તો અમને ખાતરી છે કે–તેને આ અનુવાદો અને નોંધોમાંથી ઘણી કીંમતિ મદદ મળશે, તેમજ તે રેગ્યસેવા સાહિત્યસેવાનો મોટો લાભ ઉઠાવી, સાચો ઇતિહાસ રજુ કરવાના યશના ભાગી બનશે.

બા. અકબરનો જૂલસી સન :—

અમે આ પ્રકરણના સન પૃ ૮૪ માં બા. અકબરે ચલાવેલ ઇલાહી સંવતનો નિર્દેશ કર્યો છે તેનો વિશેષ પરિચય આ પ્રમાણે જાણવો.

બા. અકબર હી. સ. ૯૬૩ રબિ ઉસ્સાની ગદિનાની તા. ૨૭ ગુરુવાર વિ સં ૧૬૧૨ ફા વ. ૨ અને તા. ૧૪-૨-૧૫૫૬ ને રોજ ગાદીએ બેઠો. (પૃ ૯૦) તેણે ગાદીએ બેઠા પછી ૨૯ મે વર્ષ, એટલે વિ. સં ૧૬૩૧ અને ૧૬૭૯ માં દીન-ઈ-ઇલાહી મત સ્થાપ્યો (પૃ ૬૫) તેમજ રાજ્યારોહણથી ૨૯મા વર્ષે રાજ્યારોહણની તારીખો–તીથીઓમાં ૨૪ દિવસો ઉમેરી ૨૫ મા દિવસે સોર પ્રારંભનું સંવત સેજવા હી સન ૯૬૩ના રબિ ઉસ્સાની મહિનાની તા. ૨૮મી વિ સં ૧૬૧૨ ના (ફા વ ૦)) અને તા. ૧૧-૩-૧૫૫૬ ને રોજ રાજ્યારંભના દિવસે સ્થાપન મેષાર્ક, પોપચેગસીની સ્થાપન

વ્યવસ્થા પ્રમાણે આજની ચાલુ ગણતરીએ તા ૨૧–૩–૧૫૫૭ ને રોજ સાયનમેષાર્ક મુકરર કરી, હી. સન ૯૯૨, રવિ ઉસ્સાની મહિનાની તા. ૨૮ વિ સ. ૧૬૪૧ અને સને ૧૫૮૪ થી પોતાનો નવો ફસલી સન ચલાવ્યો જેના બીજા નામ જૂલસી સન, ઈલાહીસન, દીન–ઈ–ઇલાહીસન પણ છે.

તેમા તેણે ઈરાની નામો વાળા ૧૨ મહિના અને ૧ થી ૩૨ સુધીની તારીખો રાખેલી હતી જેનો પ્રારભ સાયનમેષથી છે. મોગલ બાદશાહોના ફરમાનો, ઘણી જિન પ્રતિમાઓના પરિકર અને ગાદીમા ઈલાહી સન (અલાહી) તથા હીજરી સન નોંધાયેલા મળે છે.
(જૈ. સત્ય પ્ર ક ૧૦૦, ૧૦૧, ૧૦૨, પૃ. ૨૭૪)

યાદ રાખવુ કે–ઇરાની સન તે પારસીઓનો જૂનો ફસલી સન છે તે વિવિધ જાતનો છે તેમા

૧૨ મહિનાના ૧ થી ૩૦ મૂકરર નામવાળા ૩૦ દિવસો એમ કુલ ૩૬૦ દિવસો હોય છે અને ગાથાઓના ૫ દિવસો ઉમેરી ૩૬૫ દિવસો મનાય છે

તેમજ મહમ્મદ પયગબર શાકે ૫૪૪, હીન્દી વિ. સ. ૬૭૯ ના શ્રા. સુ ૧ની રાતે તે સમયના અગ્રેજી પચાગ પ્રમાણે તા ૧૫–૭–૬૨૧ ગુરુવારની રાતે ચન્દ્રદર્શન કરીને એટલે શુક્રને પરોઢિયે મક્કાથી હિજરત કરી મદિના ગયા ત્યારથી હીજરીસન શરૂ થયો છે. તેમાં ચદ્ર દેખાય, ત્યારથી મહિનો બેસે છે વિક્રમ વર્ષમા મહિનો વધે ત્યારે હીજરી સનમા મહિનો વધતો નથી તેમા ત્યારે પછીનો મહિનો હોય છે આ રીતે ૩૩ વર્ષો જતા વિક્રમ સવત અને હીજરી સનના વર્ષાકોમા એકેક વર્ષ ઓછા થવાનો ફરક પડતો જાય છે

હીજરી સનમા મહિનાની કે તિથિઓની વધઘટ હોતી નથી. હીજરી સાલમા એક પછી એક વારા ફરતી **મહોરમ** વિગેરે ૧૨ મહિનાઓ આવે છે તેના દરેક મહિનાના ૩૦ કે ૨૯ દિવસો અને વર્ષના ૩૫૫ કે ૩૫૪ દિવસો હોય છે,

(૧) બા અકબરે સન ૧૫૮૪ વિ. સં ૧૬૪૧ થી ઇશાની સન તથા હીજરી સનની ઉપર લખ્યા પ્રમાણે મેળસેળ કરી, નવો ફસલી દીન-ઈ-ઈલાહી, જૂલસી સન ચલાવ્યો.

(૨) બા શાહજહાંએ હીજરી સન ૧૦૪૬ ના મહોરમ તા. ૧ થી પોતાનો નવો ફસલી-જૂલૂસ સન ચલાવ્યો.

(૩) હૈદ્રાબાદના નવાબ નિઝામે તા ૬-૧૦-૧૯૪૯ થી નવો નિઝામી-ફસલી સન ચલાવ્યો હતો. જે માત્ર બે વર્ષ ચાલ્યો હતો.

(વિવિધ સંવતો માટે જૂઓ જૈન સત્ય પ્રકા૦ ક૦ ૧૦૦, ૧૦૧, ૧૦૨ નું પૃ૦ ૨૭૪)

બ્રિટિશ રાજ્ય

બ્રીટનની ઇસ્ટ ઇન્ડિયા કંપનીએ સને ૧૮૫૭માં દિલ્હીના ૨૩મા મોગલ બા. બહાદૂરશાહ (બીજા)નુ વર્ષાસન બંધ કરી તેને પકડી કેદ કરી, રંગુન મોકલી દીધો. અને ભારત વર્ષની **રાજસત્તા** પોતાના હાથમા લીધી પછી તેણે ભારતનુ શાસન કરવા માટે બ્રીટનથી જૂદા જૂદા **ગવર્નરોને** નીમી, ભારતમા મોકલ્યા હતા. તે આ પ્રમાણે—

(૧) **વોરન હેસ્ટીંગ** —(સને ૧૭૭૨ થી ૧૭૮૫)

દિલ્હીના ૧૯ મા બા **આલમ** (ત્રીજા)એ સને ૧૭૬૬ માં સૈફ ઉદ્દૌલ્લાને બંગાલનો નવાબ બનાવ્યો. અને બ્રીટનની ઇસ્ટ ઇન્ડિયા કંપનીને **બંગાળના દીવાનની** પદવી આપી **વોરન હેસ્ટીંગે** તે પદવીનો આનંદ ઉત્સવ મનાવ્યો તથા મૂર્શિદાબાદના ૧૬ (૧૮) વર્ષના **શેઠ ખુશાલચંદને** ઇસ્ટ ઇન્ડિયા કંપની વતી બંગાળની **દીવાનગીરી** માટે ગોઠવ્યો

વોરન હેસ્ટીંગે અવધના દીવાન મહારાજા **નંદકુમારને** અંગ્રેજી જજ્જ (ન્યાયાધીશ) **ઇલાઇજાઇમ્પે** મારફત "મુન્શિમ અલી" નામે મુસલમાનના સ્વપ્નના નામે રજુ કરેલી કલ્પિત જ **શાહેદીને** જ સાચી બતાવી, મહારાજાને દોષિત ઠરાવી **ફાંસી** અપાવી હતી.

લોર્ડ મૈકોલેએ જજ્જ ઇમ્પે અંગે "પોતાનુ દુઃખ પ્રદર્શિત કરતા" જણાવ્યુ હતું કે

"इम्पेने न्यायधीशके पद पर स्थित होने पर भी, एक राज नैतिक मसलेको सुलझानेके लिए "अन्याय पूर्वक" एक मनुष्यको **फांसी** पर लटका दिया है, जैक्रे नामक जज्जने जबसे इग्लेंडके टौवर में "जहरका प्याला पिया है" तबसे अब तक किसी सज्जनने इग्लिश न्यायका इतना **अपमान** नहि किया था"

મહારાજાએ સંધ્યા સમયે ફાંસીના માચડા ઉપર ચડી, જનોઇ

હાથમાં લઈ પ્રભુ પ્રાર્થના કરી, ગળામાં દોરી પહેરી, એક બ્રાહ્મણના હાથે જ ફાંસી લીધી

ભારતનો ઇતિહાસ કહે છે કે આ ફાંસી તે બ્રહ્મહત્યા રાજહત્યા, માનવહત્યા અને સ્વતંત્રતાની જ હત્યા હતી.

(તા. ૫–૯–૧૯૩૭નું સચિત્ર નવયુગ પૃ ૨૩, ૨૮ થી ઇંદ્રદેવનો "ફિમર કૌ ? શિર્ષક લેખ")

વોરન હેસ્ટીંગ બ્રિટન ગયો ત્યારે તેની વિરુદ્ધમાં લાંચ વગેરે ગુનાઓ અંગે લંડનની પાર્લામેંટમાં "સાત વર્ષ સુધી કેસ ચાલ્યો." અંતે પાર્લામેંટે તેને દેશનો વફાદાર માણસ સમજીને બધા ગુનાઓ માટે માફી આપી. તે સને ૧૮૧૮ માં મરણ પામ્યા

તેણે શેઠ હરખચંદને વિ. સં ૧૮૪૦ એટલે સને ૧૭૮૪માં ખિતાબ અને "જગત્ શેઠની પદવી' આપી હતી ત્યારબાદ તેના વંશની જગતશેઠની પદવી સદા માટે બંધ કરી.

(૨) લોર્ડ કોર્નવોલીસ— (સને ૧૭૮૬ થી ૧૭૯૩) તેણે બંગાળમાં જમીનદારી અને નવો બંદોબસ્ત કરી જમીનદારોને વધુ હક આપ્યા. જેમાં ઘણા મૂડીદારોને નુકસાન થયું "જગતશેઠ હરખચંદની' પારસનાથ પહાડની ઇનામી જમીન હતી તે જમીન આ નવો બંદોબસ્ત થતાં સને ૧૭૮૯ માં પાલગંજ રાજ્યમાં દાખલ થઈ ગઈ'

(૧૪) લોર્ડ ડલહાઉસી—(સને ૧૮૪૮ થી ૧૮૫૬)

આ સમયે ભારતમાં નહેરો અને પૂલોમાં સુધારો થયો. તથા તાર-ટપાલ, રેલ્વે, અને શિક્ષણખાતું વગેરે નવેસરથી શરૂ થયા.

સર મેકોલે ભારતને માટે શિક્ષા પ્રણાલી મુકરર કરી અને તેણે સાફ સાફ જાહેર કર્યું કે 'કોઈભી હિન્દુ જિસને અંગ્રેજી શિક્ષા પ્રાપ્ત કરલી હૈ અપને ધાર્મિક અનુરાગકો કભી અક્ષુણ્ણ નહીં રખ સકતા ! મેરા દૃઢ વિશ્વાસ હૈ કિ હમારી શિક્ષા પ્રણાલી યોં ચલા પર અમલ કિયા ગયા તો ૩૦ વર્ષ કે ભીતર ભારતકી ઉચ્ચ જાતિઓમેં એક ભી મૂર્તિપૂજક નહીં બચેગા

નોંધ સ્પષ્ટ વાત છે કે અંગ્રેજી રાજ્ય ગયું તે પ્રજાને પાસેથી મેવાના ઝવેરા પણ તેની સાથે ગયા. માત્ર ઉપર લખ્યા મુજબ ભારતીય સંસ્કૃતિની

ઘાતક એકલી શિક્ષણપ્રણાલી ટકી રહી છે. દેશનેતાઓએ ભારતીય સંસ્કૃતિને પુનર્જીવન આપવા સવેળા ઉચિત પ્રબધ યોજવો જોઇએ

બીજી પણ એક નોધપાત્ર ઘટના છે

ભેળસેળ : દૂધમા ૪૦ ટકા, લોટમા ૨૮ ટકા, માખણમા ૭૫ ટકા, તેલોમા ૪૨ ટકા, ચામા ૧૫ થી ૨૦ ટકા, મરચામા ૨૭ ટકા, હીગમા ૯૧, ટકા, આઇસ્ક્રીમમા ૭૩ ટકા, શરબતોમા ૪૦ ટકા, ઘીમા ઘણા ટકા, ભેળસેળ થાય છે (જૈન સાપ્તાહિક–સામાસિક સ્ફુરણ પૃ ૧૨૯ વર્ષ ૬૧ અ ક ૧૧ મો વીર સ ૨૪૮૮ વિ સ ૨૦૧૮ ફા સુ ૧૨ તા ૧૭–૩–૧૯૬૨ શનિવાર) ઝવેરાતમા પણ નકલીની ભેળમેળ ચાલુ છે

લોકભોગ્ય સાહિત્યમા પણ ભેળમેળ ચાલુ છે ગુ૦ ઐતિહાસિક નવલિકાઓમા ૯૯ ટકા ભેળસેળ હોય છે જેમા લોટ જેટલી કલ્પિત વસ્તુ હોય છે અને લોટમા જેટલુ મીઠુ નખાય છે માત્ર તેટલા પ્રમાણમા સાચી વસ્તુ હોય છે

હીદી ભાષાના સાક્ષરો એ હીદી સાહિત્યમાના આવા સાહિત્યને ઘાસલેટી સાહિત્ય તરીકે ઓળખાવી તેને દૂર કરી હિદી સાહિત્યને શુદ્ધ બનાવવા પ્રયત્ન કર્યો છે

ગુજરાતી સાક્ષરોએ પણ આ દાખલો લઈ શુદ્ધ ગુજરાતી સાહિત્ય બનાવવુ જોઈએ

(૧૫) લોર્ડ કેર્નીંગ—(સને ૧૮૫૬ થી ૧૮૫૮)

સને ૧૮૫૭મા હિંદુસ્તાનમા મોટો **બળવો** ફાટી નીકળ્યો, આથી ઇગ્લેડની **બ્રિટીશ સરકારે** “ ભારતનુ શાસન ઇસ્ટ ઇડિયા કપની પાસેથી પોતાના હાથમા લીધુ ” લોર્ડ કલાઇવે સને ૧૮૫૬માં ટપાલની સુદર વ્યવસ્થા કરવાના કારણે નગરશેઠ કુટુબને ઘણી સનદો આપી નગરશેઠ પ્રેમાભાઇને ઓનરેબલરાવબહાદૂર ખેતાબ આપ્યો.

(જૂઓ પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૧૭૭)

(૧) મહારાણી **વિક્ટોરિયા**—(સને ૧૮૫૭ થી તા ૨૨–૨–૧૯૦૧)
વોયસરૉય કેનીંગ—(સને ૧૮૫૭–૧૮૫૮)
તેણે “ખેડુતો માટે એક નવો કાયદો ” બનાવ્યો.

વોયસરોય લોર્ડ **લીટન**—(સને ૧૮૭૬ થી ૧૮૮૦)

સને ૧૮૭૭મા **દિલ્હીમાં મોટો દરબાર** ભરાયો જેમા રાણી વિક્ટોરિયાને “ભારતની રાજરાજેશ્વરી”ની પદવી અપાઈ.

(૨) સાતમો એડ્વર્ડ—(સને ૧૯૦૧ થી + –૫–૧૯૧૦)

તેનો પણ દિલ્હી દરબાર ભરાયો.

વાઇસરોય લોર્ડ મીન્ટો—(સને ૧૯૦૫ થી ૧૯૧૦)

સને ૧૯૧૦મા "પાચમા જ્યોર્જે ભારત ભ્રમણ ' કર્યું, અને સાતમો એડ્વર્ડ મરણ પામ્યો.

(૩) પાંચમો જ્યોર્જ—( )

વોઇસરોય લોર્ડ હાર્ડીંગ–(સને ૧૯૧૦ થી ૧૯૧૬) તા. ૧૨–૧૦–૧૯૧૧ ના રોજ દિલ્હી દરબાર ભરાયો. સને ૧૯૧૪મા દુનિયાના પશ્ચિમીદેશોમા મોટુ યુદ્ધ થયુ

કોઈ ક્રાતિકારીએ સને ૧૯૧૧–૧૨મા લોર્ડ હાર્ડીંગ ઉપર બોબ ફેંક્યો. અમદાવાદની શેઠ આ. ક ની પેઢીએ તા. ૨૮–૧૨–૧૯૧૨ ને રોજ એ માટે દિલગીરીનો ઠરાવ કર્યો હતો

(—) લોર્ડ ચેમ્સફર્ડ (સને ૧૯૧૬ થી ૧૯૨૦)

પાલગજના રાજાએ અમદાવાદની શેઠ આ. ક ની પેઢીના પ્રમુખ નગરશેઠ કસ્તુરભાઈ મણિભાઈને તા. ૯–૩–૧૯૧૮ના રોજ ૨,૪૨૦૦૦ બે લાખ બે તાલીશહજાર રૂપિયામા પારસનાથનો પહા વેચ્યો આ પહાડ જગતશેઠની "ઇનામી મિલકત" હતી, છતા તેના દુર્લક્ષ્યથી પાલગજના રાજ્યમા દાખલ થયો હતો તે ફરીવાર શ્વે૦ જૈન સઘના તાબામા આ યો (તા. ૧૦–૩–૧૯૧૨ સ ૧૯૬૮ ફા. વ. ૮ મગળનો સ્થાનિક પ્રતિનિધિઓની મીટીંગનો ઠરાવ) તથા તા. ૨૯–૧૨–૧૯૧૨ વિ. સ ૧૯૬૮ નો શેઠ આ. ક જનરલ મીટીંગનો ઠરાવ ન ૧૧)

આ સમયે ભારતમાં અસહયોગનુ આંદોલન થયુ

(–) લો ' ઇરવીન— (સને ૧૯૨૬ થી ૧૯૩૧)

(–) લો ' વિલિંગ્ડન—( )

સ્વતત્ર ભારત

બ્રિટનની સરકારે તા. ૧૪–૮–૧૯૪૭ની મધ્ય રાતે એટલે તા. ૧૫–૮–૧૯૪૭ના પ્રારભે ૧૨ કલાક ૧ મિનિટે ભારતને સ્વતત્ર જાહેર કર્યો! તેણે પ. જવાહરલાલ નેહરૂને ભારત સોપ્યુ અને પ નેહરૂએ ભારતમા લોકશાહી સામ્રાજ્ય સ્થાપી આજ સુધી સ્વતત્ર ચલાવ્યુ

-: ગૂજરાતના રાજાઓ :-

નોંધ :- અમોએ ગુજરાત અને સૌરાષ્ટ્રના પ્રાચીન રાજવંશનો પરિચય પહેલાં (પ્ર૦ ૨૩ પૃ૦ ૩૯૫ તથા પ્ર૦ ૩૫ પૃ૦ ૭૩ મા) આપ્યો છે વિશેષ અહીં આપીએ છીએ

ગૂજરાતના સૂબાઓ

(૧) અલફખાન (નુસરતખાન)

દિલ્હીના ૧૫ મા બાદશાહ **અલાવદીન ખિલજી** (સને ૧૨૯૮ થી ૧૩૧૬) એ ગૂજરાતના રાજા કરણુ વાઘેલાના સ્વામીદ્રોહી **મંત્રી માધવરાવ** અને કેશવરાય નાગરની દોરવણી મુજબ પોતાના ભાઈ અલફખાન તથા વજીર નુસરતખાનને સૈન્ય આપી ગૂજરાત સર કરવા મોકલ્યા.

તેમણે સને ૧૨૯૭ (વિ૦ સ૦ ૧૩૫૪) માં ગૂજરાત-પાટણ પર ચડાઈ કરી કરણુ વાઘેલાને નસાડયો તેણે ગૂજરાત જીતી લઈ રાણી કમળાદેવી અને રાજપુત્રી દેવલદેવીને તેમજ મલેકકાફુરને સાથે લઈ જઈ દિલ્હીમા અલાવદીનને સોપ્યા

બાદશાહ અલાવદીને કમળાદેવીને પોતાની બેગમ બનાવી, અને દેવલદેવીને શાહજાદા **ખીજરખાનની** બીબી બનાવી, જયારે મલેક કાફુરને પોતાનો અંગત **વજીર** બનાવ્યો, અલફખાનને સને ૧૩૦૪ (વિ૦ સ૦ ૧૩૬૦) માં ગૂજરાતનો **સૂબો** બનાવ્યો.

(પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૪૭)

સૂબા **અલફખાને** પાટણના ધનાઢય **સમરા શાહ** નામના જૈન ઓશવાલને ફરમાન લખી આપી, સૌરાષ્ટ્રના સૂબા બહેરામ ખાનને હુકમ મોકલી, સ૦ ૧૩૭૧ ના માહ શુદિ ૭ ના રોજ શત્રુંજયતીર્થનો મોટો પંદરમો જીર્ણોદ્ધાર અને પ્રતિષ્ઠા કરવાની વ્યવસ્થા કરી આપી સૂબાએ આ સમરાશાહ તથા તેમનો ભત્રીજો સારંગ એટલે સમરા-સારંગનુ દિલ્હીના બાદશાહી દરબારમાં માન વધાર્યું, તેમજ દેવગિરિ (દોલતાબાદ) ના દરબારમા પણ તેઓનુ ભારે સન્માન કરાવ્યુ (પ્રક૦ ૩૫, પૃ. ૧૯૨ થી ૧૯૭.)

(૨) **સાતમો એડ્વર્ડ**—(સને ૧૯૦૧ થી + –૫–૧૯૧૦)
તેનો પણ દિલ્હી દરબાર ભરાયો.
વાયસરોય લોર્ડ **મીન્ટો**—(સને ૧૯૦૫ થી ૧૯૧૦)
સને ૧૯૧૦મા "પાચમા જ્યોર્જે ભારત ભ્રમણ' કર્યું, અને સાતમો એડ્વર્ડ મરણ પામ્યો.

(૩) **પાંચમો જ્યોર્જ**—( )
વોયસરોય લોર્ડ હાર્ડીંગ–(સને ૧૯૧૦ થી ૧૯૧૬) તા. ૧૨-૧૨-૧૯૧૧ ના રોજ **દિલ્હી દરબાર** ભરાયો સને ૧૯૧૪માં દુનિયાના પશ્ચિમીદેશોમા મોટુ યુદ્ધ થયુ

કોઈ ક્રાંતિકારીએ સને **૧૯૧૧**-૧૨મા લોર્ડ હાર્ડીંગ ઉપર બોંબ ફેંકયો. અમદાવાદની શેઠ આ. ક ની પેઢીએ તા. ૨૮-૧૨-૧૯૧૨ને રોજ એ માટે દિલગીરીનો ઠરાવ કર્યો હતો.

(—) લોર્ડ ચેમ્સફર્ડ (સને ૧૯૧૬ થી ૧૯૨૦)
પાલગંજના રાજાએ અમદાવાદની શેઠ આ. ક ની પેઢીના પ્રમુખ **નગરશેઠ કસ્તુરભાઈ મણિભાઈને** તા. ૯–૩–૧૯૧૮ના રોજ ૨૪૨૦૦૦ બે લાખ બેતાલીશહજાર રૂપિયામા **પારસનાથનો** પહાડ વેચ્યો આ પહાડ જગતશેઠની "ઇનામી મિલકત" હતી, છતાં તેના દુર્લક્ષ્યથી પાલગંજના રાજ્યમા દાખલ થયો હતો તે ફરીવાર **શ્વે૦ જૈન સંઘના** તાબામા આ પેો (તા ૧૨–૩–૧૯૧૨ સ ૧૯૬૮ ફા. વ. ૯ મગળનો સ્થાનિક પ્રતિનિધિઓની મીટીંગનો ઠરાવ) તથા તા ૨૯–૧૨–૧૯૧૨ વિ સ ૧૯૬૮નો શેઠ આ. ક જનરલ મીટીંગનો ઠરાવ ન ૧૧)

આ સમયે ભારતમાં અસહયોગનુ આંદોલન થયુ
(–) લોર્ડ ઇરવીન— (સને ૧૯૨૬ થી ૧૯૩૧)
(–) લોર્ડ વિલીંગ્ડન—( )

સ્વતંત્ર ભારત

બ્રિટનની સરકારે તા. ૧૪–૮–૧૯૪૭ની મધ્ય રાતે એટલે તા. ૧૫–૮–૧૯૪૭ના પ્રારંભે, ૧૨ કલાક ૧ મિનિટે ભારતને સ્વતંત્ર જાહેર કર્યો ? તેણે પં જવાહરલાલ નેહરૂને ભારત સોપ્યુ અને પં નેહરૂએ ભારતમા લોકશાહી સામ્રાજ્ય સ્થાપી આજ સુધી રાજતંત્ર ચલાવ્યું

-: ગૂજરાતના રાજાઓ :-

નોંધ :- અમોએ ગુજરાત અને સૌરાષ્ટ્રના પ્રાચીન રાજવશનો પરિચય પહેલાં (પ્ર૦ ૨૩ પૃ૦ ૩૯૫ તથા પ્ર૦ ૩૫ પૃ૦ ૭૩મા) આપ્યો છે વિશેષ અહીં આપીએ છીએ

ગૂજરાતના સૂબાઓ

(૧) અલફ્ખાન (નુસરતખાન)

દિલ્હીના ૧૫ મા બાદશાહ **અલાવદીન ખિલજી** (સને ૧૨૯૮ થી ૧૩૧૬) એ ગૂજરાતના રાજા કરણ વાઘેલાના સ્વામીદ્રોહી **મંત્રી માધવરાવ** અને કેશવરાય નાગરની દોરવણી મુજબ પોતાના ભાઈ અલફ્ખાન તથા વજીર નુસરતખાનને સૈન્ય આપી ગૂજરાત સર કરવા મોકલ્યા.

તેમણે સને ૧૨૯૭ (વિ૦ સ૦ ૧૩૫૪) મા ગૂજરાત-પાટણ પર ચડાઈ કરી કરણ વાઘેલાને નસાડયો તેણે ગૂજરાત જીતી લઈ રાણી કમળાદેવી અને રાજપુત્રી દેવલદેવીને તેમજ મલેકકાફુરને સાથે લઈ જઈ દિલ્હીમા અલાવદીનને સોપ્યા

બાદશાહ અલાવદીને કમળાદેવીને પોતાની બેગમ બનાવી, અને દેવલદેવીને શાહજાદા **ખીજરખાનની** બીબી બનાવી, જ્યારે મલેક કાફુરને પોતાનો અગત **વજીર** બનાવ્યો, અલફ્ખાનને સને ૧૩૦૪ (વિ૦ સ૦ ૧૩૬૦) માં ગૂજરાતનો **સૂબો** બનાવ્યો

(પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૪૭)

સૂબા **અલફ્ખાને** પાટણના ધનાઢય **સમરા શાહ** નામના જૈન ઓશવાલને ફરમાન લખી આપી, સૌરાષ્ટ્રના સૂબા બહેરામ ખાનને હુકમ મોકલી, સ૦ ૧૩૭૧ ના માહ શુદિ ૭ ના રોજ શત્રુંજયતીર્થનો મોટો ૫દરમો જીર્ણોદ્ધાર અને પ્રતિષ્ઠા કરવાની વ્યવસ્થા કરી આપી સૂબાએ આ સમરાશાહ તથા તેમનો ભત્રીજો સારગ એટલે સમરા-સારગનું દિલ્હીના બાદશાહી દરબારમા માન વધાર્યું, તેમજ દેવગિરિ (દોલતાબાદ) ના દરબારમા પણ તેઓનુ ભારે સન્માન કરાવ્યુ (પ્રક૦ ૩૫, પૃ ૧૯૨ થી ૧૯૭.)

સૂબા જાફરખાને પાટણનો કિલ્લો બંધાવ્યો. તે સને ૧૪૧૭ સુધી ગૂજરાતમાં રહ્યો હતો. તે પછી દિલ્હીના બાદશાહો તરફથી ગૂજરાત–પાટણમાં નવા નવા સૂબાઓ આવતા રહ્યા હતા, તે આ પ્રકારે જાણવા મળે છે

(૨) એનૂલ મુલ્ક મુલતાની.

(૩) મલેક દીનાર જાફરખાન.

(૪) ખુરશરૂખાન

(૫) હીસામુદ્દીન— તે વિ૦ સં૦ ૧૪૩૨ માં પાટણનો સૂબો હતો. તે એક વણિક કન્યાને પકડી લાવ્યો અને તેને પોતાની બીબી બનાવી. આ બીબી અસલમાં એક જૈન વણિકની પુત્રી હતી. તે સૂબાના જનાનખાનામાં ગોડી પાર્શ્વનાથની જિનપ્રતિમાની પૂજા કરતી હતી. સૂબાએ આ જિનપ્રતિમા મેઘા સીહડિયાને આપી.

મેઘા શાહે "ગોડીપુર" વસાવી, ત્યાં મોટો જિનપ્રાસાદ બંધાવી તેમાં ગોડી પાર્શ્વનાથની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી " સમય જતાં આ સ્થાન મોટું તીર્થધામ બન્યું હતું

(–પ્રક૦ ૪૨, પૃ૦ ૭૩૯ થી ૭૪૨)

ઇતિહાસમાં એની પછી નોંધાયેલી ઘટનાઓવાળી કતકથાઓ પણ મળે છે કે, "મુસલમાન બાદશાહો તથા સૂબાઓએ પોતાની બેગમોને પ્રસન્ન રાખવા ઇચ્છાએ કે અનિચ્છાએ કેટલાંક કામ કર્યાં હતાં." જેમકે

(૧) હીસામુદ્દીને ગોડીજીની જિનપ્રતિમાને જનાનખાનામાં રાખી હતી તે મેઘાશેઠને આપી.

(૨) અહમદશાહે આશા ભીલની પુત્રી તેજા કે ગૂર્જરી સુંદરી માટે અમદાવાદ વસાવ્યું (–ગૂજરાતનું પાટનગર અમદાવાદ, પૃ૦ ૨૯)

(૩) બાદશાહ મહમુદે પોતાની રૂડી બાઈ માટે અડાલજમાં પાંચ લાખ ટકા ખરચી રૂડકી વાવ બંધાવી.[1]

૧ ગૂજરાતનું પાટનગર અમદાવાદ પ્રક ૪૨ પૃ ૧૨૧ માં અડાલજની વાવનો ઇતિહાસ આપ્યો છે જેમાં તે વાવમાં સંસ્કૃત લેખ હોવાનું જણાવ્યું છે તેનો સાર આ પ્રમાણે છે—

(૪) અહમ્મદશાહ બીજો કે મહમ્મદ ત્રીજાએ સને ૧૫૨૩ થી ૧૬૨૬ (વિ૦ સ૦ ૧૫૮૨)માં બેગમની પ્રેરણાથી શત્રુંજય તીર્થનાં દર્શન, માન–સમ્માન કર્યાં આ ઘટના પછી શત્રુંજય તીર્થમાં **અંગારશાહ પીરની દરગાહ** બની છે, જે આજે જૈનોના કબજામાં છે. (જૂઓ–પ્ર૦૫૬–અંગારશાહ પીરની દરગાહ)

હીસામુદ્દીન વિ૦ સં૦ ૧૪૩૨ (૬૨) થી ૧૪૭૦ સુધી પાટણનો સુબો હતો.

(૬) વીજુદ્દીન ખુરેશી (૭) તાજુમુલ્ક (૮) અહમદખાન

(૯) સૂબેદાર **જાફરખાન**–તે બાદશાહ ગ્યાસુદ્દીન તઘલખ–બીજાથી મહમદ તઘલખ સુધી ગૂજરાતનો **સૂબો** બની રહ્યો. સૂબા તાજુમુલ્ક અને જાફરખાને સને ૧૪૦૦મા સૌરાષ્ટ્ર ઉપર સવારી કરી સોમનાથ પાટણ ઉપર હલ્લો કર્યો હતો ત્યારે જૂનાગઢનો રા’... **હમીરજી ગોહેલ** તથા **વેગડો ભીલ** વગેરેએ તેઓનો જોરદાર સામનો કર્યો હતો, પરંતુ તે સૂબાઓએ તે સૌને હરાવી મારી નાખ્યા અને **ગૂર્જરેશ્વર કુમારપાલ સોલંકીએ** સં૦ ૧૨૦૮મા બંધાવેલા સોમનાથના દેવળનો નાશ કર્યો અને તેને

આ વાવ વિ૦ સં૦ ૧૫૫૫ મા ઉત્તરાયણનો સૂર્ય હતો ત્યારે મહા શુ૦ ૫ અને ઉત્તરાભાદ્રનક્ષત્રમા બવ–કરણમા સિદ્ધિયોગમા બનાવી છે

જો કે ફાર્બસ સભાના ગ્રંથસંગ્રહમા આ વાવનો શિલાલેખ છે તેમા સને ૧૪૯૯મા આ વાવ બનાવ્યાનુ લખ્યું છે, તે લેખમા વિશેષ જણાવ્યું છે કે–

દંડાહી પ્રદેશના વાઘેલાનો પુત્ર રાજા મોકલસિંહ, તેનો પુત્ર કર્ણ, તેનો પુત્ર મૂળરાજ, તેનો પુત્ર **મહીપ**, થયા મહીપને (૧) વૈરસિંહ, (૨) જૈત્રસિંહ અથવા નેશસિંહ એમ બે પુત્રો હતા

બાદશાહ મહમ્મુદના રાજ્યમા **વીરસિંહ વાઘેલા**ની પત્ની રૂડાદેએ ગંગાજલ સમી આ વાવ બનાવી છે અને તે બનાવવામા ૫૦૦૧૧૧, ટકા ખરચ્યા છે

સંસ્કૃત શિલાલેખની નીચે ગુજરાતીમા નીચે પ્રમાણે વિશેષ લેખ છે –

શ્રીરૂડબાઈ ભર્તાર સપદમર લોકાર્થિ અડાલજિ વાવી કરાવી શ્રીમાલી જ્ઞાતિ મહ૦ ભીમા સુત મહીણા, વાવી નિપજાવી ટકા લખ ૫૦૦૧૧૧ અંકે પાચ લક્ષ થયા આચંદ્રાર્ક સ્થિર સ્થાવરમસ્તુ.

લૂંટી લીધું. સૂબાઓ આ ઘટનામાં સફળ થવાથી વધુ જોશમાં આવ્યા અને સંભવ છે કે, તેમણે સિદ્ધપુરના રુદ્રમહાલયનો તથા પાલનપુરના એક જિનપ્રાસાદનો પણ નાશ કર્યો હોય.

(૧૦) મુજફ્ફરખાન-(રાજ્યકાળ-સને ૧૩૯૧ થી ૧૪૦૧)

ઉપરની ઘટનાઓ બન્યા પછી તે સુબાને વિજયનો ગર્વ ચડયો હતો. અને તે જ અરસામાં દિલ્હીની ગાદીએ રાજપલટો થયો હતો. આથી તેણે "કુદરતે સાંપડેલી તકનો લાભ લઈ લેવા" સાહસ ખેડયું. એ ગૂજરાતનો છેલ્લો સૂબો હતો.

ગૂજરાતના બાદશાહો

(૧) બાદશાહ મુજફ્ફરશાહ (રાજ્યકાળ-૧૪૦૭ થી ૧૪૧૧)

તેનું બીજું નામ મદાફ્ફરખાન પણ મળે છે. તેણે દિલ્હીની ગાદીના બાદશાહોની અંધાધુંધીનો લાભ લેવા પોતાના પુત્ર તાતારખાનને "બાદશાહ મહમ્મુદ" નામ આપી, એકાએક ગૂજરાતનો સ્વતંત્ર બાદશાહ બનાવી, સને ૧૪૦૧માં પાટણની ગાદીએ બેસાડયો, પરંતુ આ પિતા-પુત્ર વચ્ચે બે વર્ષો જતાં વિરોધ જન્મ્યો, એટલે સૂબા મુજફ્ફરખાને "પુત્ર મહમ્મુદ"ને મરાવી નાખ્યો. અને પોતે ગુજરાતનો સ્વતંત્ર બાદશાહ બની, સને ૧૪૦૭માં પાટણની ગાદીએ બેઠો. તેણે ગુજરાતના બાદશાહ તરીકે પહેલા સિક્કા પડાવ્યા, તેના પુત્ર તાતારખાનને અહમદશાહ નામે પુત્ર હતો. શાહજાદા અહમદે દાદા મુજફ્ફરશાહને સને ૧૪૧૧માં વિષનો પ્યાલો મોકલી પી જવાનો હુકમ કરી, મારી નખાવ્યો.

(૨) બાદશાહ અહમ્મદશાહ (રાજ્યકાળ-સને ૧૪૧૧ થી ૧૪૪૨ વિ૦ સં૦ ૧૪૬૭ થી ૧૪૯૯)

તે બા૦ મુજફ્ફરશાહના પુત્ર તાતારખાનનો પુત્ર હતો. તેણે ૩૧ વર્ષ ૭ મહિના અને ૬ દિવસ સુધી ગૂજરાતનું રાજ્ય કર્યું. જેમ દિલ્હીના બા૦ અકબરનો સ્વભાવ અકળ મનાતો હતો તેમ બા૦ અહમ્મદનો સ્વભાવ પણ અકળ મનાતો. જો તે દિલ્હીની ગાદીએ થયો હોત તો બાદશાહ અકબરની જેમ ઇતિહાસમાં પોતાની અમર નામના નોંધાવત.

તે ૨૧ વર્ષની ઉમરે **બાદશાહ** બન્યો હતો. શરૂઆતમાં તે ઝનૂની હતો પણ ધીમે ધીમે તે સમભાવી અને **ધર્મસહિષ્ણુ** બની ગયો હતો. ગૂજરાતના ઇતિહાસમાં તે **ન્યાયી બાદશાહ** ગણાયો.

અમદાવાદ

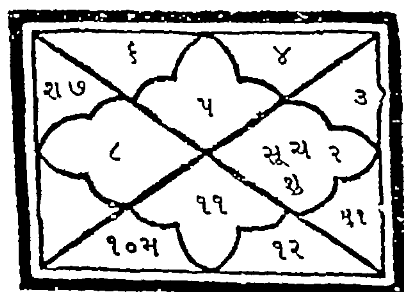
બાદશાહ અહમ્મદશાહે અમદાવાદ વસાવ્યુ, તેનો ઇતિહાસ આ પ્રકારે જાણુવા મળે છે.—

આશાવલ અને **કર્ણાવતી**–

અમે રાજા કર્ણદેવ સોલંકી (વિ૦ સં૦ ૧૧૨૦ થી ૧૧૫૦)ના ઇતિહાસમા "તેણે આસાપલ્લીના સ્થાને કર્ણાવતી વસાવ્યુ વગેરે" જણાવ્યુ હતું.　　(—પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૮૭)

શ્રી **રત્નમણિરાવ ભીમરાવ** B, A, પોતાના "**ગૂજરાતનુ પાટનગર અમદાવાદ**" નામના ગ્રથમાં લખે છે કે—આ આશાવલ અને કર્ણાવતીનગર આજે જ્યા "જમાલપુર દરવાજો અને આસ્ટોડિયા દરવાજા" **બહારનો ભાગ** છે ત્યા વસેલા હતા આ બન્ને નામો ઘણા વર્ષો સુધી પ્રચલિત હતા ત્યાં પાસે જ આશા **ભીલનો ટેકરો** છે (પૃ૦ ૧૭) આ રીતે "સાબરમતીથી મણિપુર સુધીનો ભૂમિ ભાગ, જેમા જગન્નાથજીનું મદિર, શત્રુજયનો પટ બાંધવાની જૈનોની જમીન, જૈન ચાલી, અને ગીતામદિર વગેરે છે" ત્યા **કર્ણાવતી** હતી એમ માનવું પડે છે

મહો૦ ધર્મસાગરજી ગણિવરના શિષ્ય **પં. વિનયસાગર** ગણિએ સં૦ ૧૬૪૦મા સસ્કૃત ભાષામા **ગૂર્જર દેશરાજાવલી** રચી છે તેમા તેમણે "પાટણનગરની સ્થાપનાના[1] કાળથી પ્રારભીને બા. મદાફર"



૧ પાટણ માટે જૂઓ 'પાટણ; પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૭૫ ટિપ્પણી તેમા સં ૮૦૨ શાકે ૬૬૮ ના વૈશાખ શુદિ ૩ ને ગુરુવારે રોહિણી વૃષના ચદ્રમા સૂર્યોદયથી ઘડી ૧૭ જતા **સિંહલગ્નમાં** અણહિલ્લપુરની લગ્ન કુડલી બતાવી

સુધીનો ઇતિહાસ આપ્યો છે તેમાં તેઓ લખે છે કે—સૂબા **અલફખાને** વિ. સં. ૧૩૬૦ માં પાટણનો કિલ્લો બંધાવ્યો. અને બા. **અહમ્મદશાહ** વિ. સં. ૧૪૬૭ થી ૧૪૯૯ સુધીના થયો. (પ્ર૦ ૫૫) તેણે સં. ૧૪૬૭–૬૮ માં **અમદાવાદ** શહેર વસાવ્યું.

આ રીતે જોતાં હવે કર્ણાવતીના સ્થાને અમદાવાદ વસ્યું તેમ સમજીને અમદાવાદનો ઇતિહાસ વિચારીએ.

શ્રી. રત્નમણિરાવ જણાવે છે કે, બા૦ **અહમ્મદશાહ** "હીજરી સન ૮૧૨ના **રમજાન** મહિનાની ૧૪ મી તારીખે સને ૧૪૧૦ માં પાટણની **ગાદીએ** બેઠો." તે તરતમાં જ ત્યાંથી નીકળી ભરૂચ જઈ, પોતાના અમીરોના બળવાને દાબી દઈ, પાછા વળતાં **આશાવલમાં** આવીને રહ્યો, તેણે ત્યાં જ **નવું પાટનગર** વસાવવાનો નિશ્ચય કર્યો. તેણે ૧ બા. અહમદ, ૨ સરખેજનો સંત અહમ્મદ ખાટૂ[1] ૩ કાજી અહમ્મદ તથા ૪ શેખ અહમ્મદ એમ **ચાર અહમ્મદોને** ભેગા કરી **અમદાવાદ** નગરનો પાયો નાખ્યો.

અમદાવાદની સ્થાપનાની **સાલવારી** અંગે જુદા જુદા ઉલ્લેખો મળે છે તે આ પ્રમાણે છે.—

(૧) આઈને અકબરી તથા સિકંદરીમાં સને ૧૪૧૦
(૨) મિરાતે અહમ્મદી તથા સિકંદરીમાં સને ૧૪૧૧.
(૩) મિરાતે અહમ્મદીમાં સને ૧૪૧૧, શાકે ૧૩૧૪ વિ. સં. ૧૪૪૯
(૪) તારીખે ફિરસ્તા, ગુજરાત ગેઝેટિયરમાં તા. ૪–૩–૧૪૧૧
(૫) ગૂજરાતના રાજાઓની વંશાવલીમાં વિ. સં. ૧૪૬૮ ના વૈશાખ શુદિ ૭ ને રવિવારે પુષ્યનક્ષત્રમાં પ્રથમ મહુરત.
(૬) ગૂજરાત દેશની રાજાવલીમાં વિ. સં. ૧૪૬૭–૬૮
(૭) અમદાવાદની વંશાવલીમાં વિ. સં. ૧૪૫૮ માં વાસ્તુ

---

[1] શેખ અહમ્મદ ખાટૂ મગરબીનો મુકામ સરખેજમાં હતો. તે તા. ૧૧–૧–૧૪૪૬ ના રોજ ૧૧૧ વર્ષની ઉંમરે ત્યાં જિન્નતનશીન થયો. મહમ્મદ બીજો અને કુતબુદીને સને ૧૪૪૬ થી ૧૪૫૧માં સરખેજમાં તેનો રોજો બનાવ્યો. (ગૂ. પા. અમ. અં. ૪ પૃ. ૫૮૧)

(૮) પ્રો. નવાબઅલીની મિરાતે મહમદીમા વિ. સં. ૧૪૪૯ના વૈશાખ શુદિ ૫ ને ગુરુવાર

(૯) હુલ્વી શિરાઝના તારીખે અહમ્મદશાહીમાં હી. સ. ૮૧૩ જિલ્કાદ મહિનો.

(૧૦) ફાર્બસ સભાના પ્રથસગ્રહમા વ. ૯ ને રવિવાર.

(૧૧) પ. ગિરજાશંકર શાસ્ત્રીએ કરેલા શ્લોકમાં–અમદાવાદના જીવન વિકાસગ્રથમા વિ. સ. ૧૪૪૯ ના વૈશાખ શુદિ ૫ ને ગુરુવારે પુષ્ય નક્ષત્રમા અથવા વૈશાખ શુદિ ૭ ને શનિવારના રોજ કર્કનો ચદ્ર, વૃષભનો શુક્ર અને મેષનો રવિ હતો એવા લગ્ન મુહૂર્તમા.

(૧૨) શ્રી. રત્નમણિરાવના ગુજરાતનુ પાટનગર અમદાવાદમા સને ૧૪૧૧.

(૧૩) શ્રી હરિહર ભટ્ટના સ૦ ૨૦૦૧ના સદેશ પચાગમા હી૦ સન ૮૧૩ જિલ્કાદ મહિનો તા ૩ ને ગુરુવાર, વિ૦સ૦ ૧૪૬૭ શાકે ૧૩૩૨ના ફાગણ શુદિ ૩ તા ૨૬–૨–૧૪૧૧ ના રોજ સૂર્યોદયથી ઘડી ૧૫, પલ ૩૫, જતા બપોરે ૧ કલાક ને ૧૦ મિનિટનુ મુહૂર્ત.

અમદાવાદની સ્થાપનાની સાલવારી માટે ઉપર પ્રમાણે **ઘણા મતો** મળે છે પરતુ આજનુ ભારત–લોકશાહી રાજશાસન **બહુમતનું પક્ષપાતી** છે, આથી ઉપરના મતોમાની બહુમતીના આધારે સ્પષ્ટ થાય છે કે, "અહમ્મદશાહે સને ૧૪૧૧, વિ૦ સ૦ ૧૪૬૮ ના વૈશાખ શુદિ ૫ ના રોજ અમદાવાદ નગરની સ્થાપના કરી હોય[1]

શ્રી રત્નમણિરાવ જણાવે છે કે, બાદશાહે પાટણથી સર્વ જરૂરી સામગ્રી મગાવી "ભદ્રના કિલ્લા" પાસે અમદાવાદનો **પાયો** નાખ્યો અને શરૂઆતમા માત્ર **ભદ્રનો જ કિલ્લો** બધાવ્યો હતો મહમ્મદ બેગડાએ તે પછી સને ૧૪૬૮મા અમદાવાદનો **કોટ** બધાવ્યો.

---

૧ કોઈ હસ્તલિખિત જૂની પ્રતિમા સ ૧૪૬૮ ના વૈશાખ વ ૭ ને રવિવારે પુષ્ય નક્ષત્રમા અમદાવાદ વસાવ્યાનો ઉલ્લેખ મળે છે એટલે સભવ છે કે એ તિથિ નગરપ્રવેશની હોય

અમદાવાદના કોટને ૧૮ દરવાજાઓ હતા.

અમદાવાદ નગરની સ્થાપના સાથે સંબંધ ધરાવતી વાતો જેવી કે આશાભીલને તેણે હરાવ્યો, આશાભીલની પુત્રી અને બાદશાહનો પ્રેમ, માણેકનાથ બાવાનો ચમત્કાર, સમલા ફતરાની લડાઈ, ગૂર્જરી કુંઅરીની વાત, અને મસાણિયા હનુમાનની દંતકથાઓ વગેરે જે ચાલે છે, તે બધી વાતો પ્રામાણિક નથી.

છતાં બનવાજોગ છે કે, કર્ણ રાજાના સમયથી કર્ણાવતીનો રક્ષક ભીલ સરદારનો વંશજ હોય? અને હિંદુઓનો "મીઠો સહકાર" મેળવવા માણેકચોક નામ રાખ્યું હોય.

નામો—

અમદાવાદના અહમ્મદાવાદ, અહિમ્મદાવાદ, અમદાવાદ, અહમદ નગર, અહમદીપુર, શ્રીનગર રાજદ્રંગ અને રાજનગર વગેરે નામો મળે છે

સંભવ છે કે, મહમ્મદ બેગડાએ (સને ૧૪૫૯ થી ૧૫૧૧) મુસ્તફાબાદ (જૂનાગઢ) તથા મહમ્મદાવાદ (મહેમદાવાદ) એ બંને નગરો વસાવ્યા હતા તેમજ તેણે પાટનગર અમદાવાદને પણ વધુ સુશોભિત બનાવ્યું હોય. ?

ઉ૦ વિદ્યાસાગર ગણિના શિષ્ય પં કૃપાસાગરજીએ વિં સં૦ ૧૭૨૨ માં 'મ૦ राजसागर सूरिरास' બનાવ્યો છે તેમાં તેમણે અમદાવાદનું સુંદર વર્ણન આલેખ્યું છે (પૃ૦ ૫૭) એ વર્ણનની નમૂના પૂરતી એકાદ કડી આ પ્રમાણે છે

'પણા તોરણે મંડ્યા પૂતળી, કોરણીઈ બહુ શોભામીલી;
જેમા એહવા જિનપ્રાસાદ, એહવું નગર શ્રી અમદાવાદ ૬૬'

પોળ અને પાડાઓ—

બાદશાહ અહમ્મદશાહે નવા પાટનગરમાં ગૂજરાતની પુરાણી રાજધાની પાટણ શહેરની પદ્ધતિએ નિવાસોની વ્યવસ્થા ગોઠવી હતી. તેથી અમદાવાદના નિવાસસ્થાનો બે જાતના મળે છે—

(૧) પોળ—ચારે બાજુએ દીવાલ અને પ્રવેશના સ્થાને દેહલી

હોય, એવો વાસ. (૨) **પાડો (पायडउ=પ્રગટ)** ચારે બાજુથી ખુલ્લો, અને દેહલી વગરનો વાસ

સંભવ છે કે, બ ભણુવાડુ, વીરવાડા, સનવાડા, બ્રાહ્મણવાડા, મોરવાડા, દેલવાડા વગેરે ગામો આવી જ ગોઠવણીથી વસ્યા હોય.

આ રીતે અહીં પોળો અને પાડા બન્યા હતા. સને ૧૯૬૦માં **મહોલ્લા** શબ્દ વપરાયાનો ઉલ્લેખ મળે છે. "**मिराते अहम्मदी**"મા અમદાવાદનાં ૧૨૦ થી વધુ જૂનાં પરાંઓનાં નામો નોંધાયલા મળે છે.

બા૦ **મહમ્મદ** બેગડાના સમયે અને પછી આ પોળો અને પરાઓમાં મોટી વૃદ્ધિ થઈ હતી. કેટલીએક પોળો અને પરાંઓની વિગત આ પ્રકારે છે.—

(૧) **શાહપુર**–તેનુ મૂળ નામ 'કાજીપુર' હતુ

(૧૦) જહાંગીરપુર–તે કાળુપુર અને **શાહીબાગની** વચ્ચે હતું

(૬૪) આ રીતે બેગમ નૂરજહાએ **નૂરગંજ** વસાવ્યુ હતુ

(૧૧) **સિકંદરપુર**–તે જહાગીરપુર અને અસારવા વચ્ચે હતું તેનુ બીજુ નામ **હૈબતપુર** પણ મળે છે બા૦ અહમદશાહના સૂબા હૈબતખાને હેબતપુર વસાવ્યુ હતુ [1]

(૧૩) **હરિપુર**–તેને બાદશાહ મહમ્મદ બેગડાની જનાનખાનાની એક **હરિબાઈ** નામની ધાવમાતાએ વસાવ્યુ હતું. તેણે **હરિવાવ** પણ બનાવી હતી

(૧૪) **બીબીપુર**–સૈયદ ખૂન મીર, બીન, સૈયદ બડા બીન યાકુબને **બીબી નામની માતા** હતી તેનો રોજો "મંગળદાસ શેઠની મીલની પાછળ દાદાહરિવાવની પાસે છે" તેના નામથી **બીબીપુર** વસ્યુ હતુ. તે અસારવા અને સૈયદપુર (સરસપુર)ની વચ્ચે હતું

સંભવ છે કે, બીબીપુર સિકંદરપુરની સાથે જોડાયેલું હોય કેમકે અમદાવાદના જૈનોએ ત્યા **આ૦ વિજયસેનસૂરિ**ના ઉપદેશથી સં૦ ૧૬૫૬ના માહ શુદિ ૫ ના રોજ સિકંદરપુરમા ઢીંગવા ચોકીની

---

૧. અમદાવાદની પશ્ચિમે ૬ માઇલ દૂર હેબતપુર નામે ગામ પણ વસેલુ છે.

પાસેની જમીનમાંથી નીકળેલી શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથની પ્રતિમા માટે મોટો જિનપ્રાસાદ બંધાવ્યો હતો. અને શેઠ શાંતિદાસ ઝવેરીએ સં૦ ૧૬૮૨ માં તથા સં૦ ૧૭૦૫ માં બીબીપુરના આ જિનપ્રાસાદને વિશાળ બનાવ્યો હતો. એટલે કે આ જિનપ્રાસાદ બીબીપુરમાં જ હતો. (પ્રક૦ ૪૪, બા૦ જહાંગીર પૃ૦ ૯૮)

સુબા ઔરંગઝેબે આ વિશાળ જિનપ્રાસાદને તોડાવી મસીદ બનાવી પછી, બા૦ શાહજહાંએ સં૦ ૧૭૦૫માં નગરશેઠની અરજીથી ગુજરાતના સુબાને આજ્ઞા આપી હુકમ કર્યો કે–તમો આ જિનપ્રાસાદને બાદશાહી ખજાનાના ખર્ચે પહેલા જેવો હતો તેવો જિનપ્રાસાદ બનાવી નગરશેઠ શાન્તિદાસ ઝવેરીને સોંપો.

(જૂઓ પ્ર૦ ૪૪, પૃ૦ ૧૦૦, ૧૦૧, તથા પૃ૦ ૧૫૧ થી ૧૫૬ મોગલ બાદશાહનું ફરમાન નં૦ ૧૬).

કડવામતના શ્વેતાંબર જૈનોએ હેબતપુરમાં મોટા જિનપ્રાસાદો બંધાવ્યા હતા. (પ્રક૦ ૫૩) આ બધી વિગત ઉપરથી લાગે છે કે સિકંદરપુર, હેબતપુર અને બીબીપુરમાં મોટા પ્રમાણમાં જૈનો રહેતા હતા, અને ત્યાં જૈનોએ મોટા જિનાલયો બંધાવ્યા હતા.

(૧૭) કાલુપુર–મહમ્મદ બેગડા (સને ૧૪૫૯ થી ૧૫૧૧) એ અમદાવાદનો કોટ બંધાવ્યો અને એ કોટની બહારના ભાગમાં આબા હાજી કાલુએ એ વખતે કાલુપુર વસાવ્યું તે પછી કાલુ મુસલમાન હાજી બન્યો, અને સમય જતા કિલ્લાની અંદરનો એ તરફનો વસ્તીવિભાગ કાળુપુરના નામથી જ પ્રસિદ્ધિ પામ્યો. કાળુપુરમાં જૈનો અને વહોરાઓ મોટા પ્રમાણમાં રહેતા હતા.

(૨૦) સૈયદાબાદ–તેના બીજા નામો સૈયદપુર અને સરસપુર પણ મળે છે

(૨૧) સારંગપુર–મહમ્મદ બેગડાના અમીર કિંવા ઉમરાવ મલિક સારંગે કિલ્લા બહાર સારંગપુર વસાવ્યું હતું પછી અંદરનો વિભાગ પણ સારંગપુરના નામથી પ્રસિદ્ધિ પામ્યો હતો.

(૩૫) રાજપુર–મિરાતે અહમદીમાં લખ્યું છે કે; "રાજપુર

શહેર જેવું છે." તેમાં મોટા મોટા અમલદારો, **વેપારીઓ,** દરિયાઈ વેપારીઓ, શીયા વહોરા અને **જૈનો** વગેરે વસતા હતા." હર્ષકુલના આ૦ સોમવિમલે રાજપરામા સં૦ ૧૬૩૩ મા ક્ષુલ્લકકુમાર રાસ રચ્યો.
(સોમ પટ્ટા૦)

(૪૮) મુરાદગંજ–તેને સુબા મુરાદબક્ષે વસાવ્યુ હતું.

(૬૪) **નવાપુર**–તે અમદાવાદ શહેરની બહાર શાહઆલમના રોજા તરફ હતું, તેનુ બીજુ નામ **નવીનપુર** પણ મળે છે

તપાગચ્છના ૬૧ મા આ૦ વિજયસિંહસૂરિનુ સં૦ ૧૭૦૮ ના અષાડ શુદિ ૨ ના રોજ અમદાવાદના નવીનપુરમાં સ્વર્ગગમન થયુ.
(પટ્ટાવલી સમુચ્ચય, ભા૦ ૧ પુ, પૃ૦ ૯૬; ચાલુ ઇતિ પ્રક૦ ૬૧)

(૭૬) ઇશિનપુર–તે ચંડોલા તળાવ પાસે હતું.

(૮૧) **આશાવલ**–તેનુ બીજુ નામ કર્ણાવતી પણ મળે છે તે જમાલપુર દરવાજા બહારના બહેરામપુર પાસે હતું.
(જૂઓ૦ પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૧૯૫)

(૪૫–૮૮) **ખાનપુર**–ઔરંગઝેબના સમયે સૈયદ હસનખાને તેને વસાવ્યુ

(૬૦) મહો૦ ભાનુચંદ્ર ગ૦ (૬૧) પં૦ દેવચંદ્ર ગ૦ (૬૨) પં૦ મુનિચંદ્રગણિ તે સં૦ ૧૬૭૬ આ. વ. ૯ સોમવારે ખાનપુરમા હતા (શ્રી પ્રશ૦ સં૦ ૨, પ્રશ૦ નં૦ ૯૪, પ્રક૦ ૫૫, મહો૦ ભાનુચંદ્ર)

(૮૬) વાડજ–તે સ્વતંત્ર ગામ હતું, અને છે.

(૮૭) **ઉસમાનપુરા**–"અહીં વેપારીઓની દુકાનો હતી." આજે આ સ્થાનમા **ગુજરાત વિદ્યાપીઠ** છે, તે બાજુનો વિસ્તાર 'ઉસમાનપુરા કહેવાતો.

તપાગચ્છીય મહો૦ (૫૯) કલ્યાણવિજય ગણિવરના શિષ્ય મહો૦ **ધનવિજયગણિએ** સં૦ ૧૬૯૯ મા અમદાવાદના ઉસમાનપુરામા **આભાણશતક** શ્લોક ૧૦૮ રચ્યુ હતું.　　(પ્રક૦ ૫૮)

તપગચ્છના મહો૦ ઉદ્યોતવિજયજી ગણિવરની પરંપરાના પં૦ સંઘવિજય ગણિના શિષ્ય **પં૦ વૃદ્ધિવિજયગણિએ** સં૦ ૧૬૭૪ ના

આસો શુદિ ૧૩ના રોજ અમદાવાદના ઉસમાનપુરામાં "**આત્મપ્રતિક્રમણ**" ની પ્રતિ લખી હતી.

(શ્રી પ્રશસ્તિ સંગ્રહ ભાગ ૨, પ્રશ૦ નં ૭૨૬, ધાતુ ઇતિ૦ પ્રક૦ ૫૫, ૫૮)

(૧૦૪) ઇસપુર.

(૧૦૮) **ફુરમાનવાડી**—આ૦ સોમસુંદરસૂરિ અમદાવાદ આશાવલ, કોચરબ, ફુરમાનવાડી, સિકંદરપુર થઈ વીશનગર પધાર્યા હતા. (વીરવંશાવલી પૃ૦ ૨૧૫).

(૧૦૯) નિઝામપુર

(૧૧૦) **અહમ્મદપુર**—તે સિકંદરપુર પાસે હતું અહીં સં૦ × × ×માં આચાર્ય બન્યા

(૧૧૧) વજીરપુર

અમદાવાદના જૂના પરાના નામો ઉપર મુજબ મળે છે

અમદાવાદમાં હઠીપરું મણિપુર, પ્રીતમનગર વગેરે નવા પરાઓ વસ્યા છે

નાગજી ભૂધરની પોળ—શેઠ નાગજી ભૂધર દશા પોરવાડ જૈને વિં સં૦ ૧૭૬૦ના શ્રાવણ શુદિ ૨ના રોજ નાગજી ભૂધરની પોળ વસાવી હતી. આ વંશના શેઠ કચરાભાઈ અમૃતલાલ બારવ્રતધારી જૈન હતા.[1]

---

૧ શેઠ નાગજી ભૂધરની વંશાવલિની છેલ્લી સાત પેઢીનાં નામો આ પ્રમાણે મળે છે

૧ પિતામ્બરદાસ. ૨ દલસુખભાઈ ૩ અમૃતલાલભાઈ ૪ કચરાભાઈ (જ.સં ૨ ૧૫ કા.સુ.૧૧ શુક્રવાર તા ૨૧-૧૧-૧૯૫૮) ભાર્યા (જ.સં) ૫ શાન્તિલાલ ભા રતિલક્ષ્મી ૬ ગૌતમકુમાર.

૧ શેઠ કચરાભાઈના મોટા પુત્ર માણેકલાલે આ વિ રામચંદ્રસૂરિ પાસે દીક્ષા લીધી છે તેમનું નામ પં માનવિજયજી ગણિ છે અને બીજો પુત્ર શાન્તિલાલ છે તેને સનતકુમાર અને સુનીલકુમાર નામે પુત્રો છે ગૌતમકુમારને કૈલેશ નામે ભાઈ છે

અમદાવાદ :

— ગ્રંથભંડારો —

તપાગચ્છની વૃદ્ધ પોષાળના નં ૫૭મા આ૦ **રત્નસિંહસૂરિ** (સં૦ ૧૪૫૨ થી ૧૫૩૦)ના ભક્ત ઠક્કુર પોરવાડ ના પુત્ર **કેલ્હણ પોરવાડે** "ગિરનાર તીર્થમા ૩ દેરીઓનો જીર્ણોધ્ધાર કરાવ્યો, પંન્યાસપદ વિગેરે પદવીઓ અપાવી, જૈન મુનિવરોને વસ્ત્રો વહોરાવ્યાં, સાધર્મિકવાત્સલ્ય કર્યા, સિદ્ધાન્તો-ગ્રંથો લખાવ્યા તેણે સં૦ ૧૫૧૯ માં પાક્ષિકસૂત્રની વૃત્તિ લખાવી હતી (પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૧૮)

તપાગચ્છની વૃદ્ધ પોષાળના ૬૦મા **આ૦ લબ્ધિસાગરસૂરિના** ઉપદેશથી શા દેધર શ્રીમાળીના વંશજ (૮) **સં૦ ચઉથાએ** સં૦ ૧૫૬૯ કા. સુ. ૧૨ ને રવિવારે ૪૫ જિનાગમો લખાવ્યા. તેમજ શાહ દેધરના વશજ (૮) **સોનપાલે** સં૦ ૧૫૬૮ કા૦ સુ. ૧ રવિવારે "પિતા સં૦ મેઘાની ભાવના પ્રમાણે મોટો **સિદ્ધાન્ત ભંડાર** બનાવ્યો તેમા "સોનાના અક્ષરવાલી" પ્રતો લખાવી. **અમદાવાદમાં** "રંગ મંડપ વાલો' મોટો જિન પ્રાસાદ" બનાવ્યો.

(પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૨૬, પ્રક૦ ૪૫ શાહ દેધરનો વંશ)

અમદાવાદમાં અજદર પરૂ હતું તેમા પં. લાવણ્યસમય ગણિનો સં ૧૫૧૭-૨૧ મા જન્મ થયો હતો.

આપણે ઉપર અમદાવાદના જૂનાં પરાંના નામો આપ્યા છે તે જોયુ, તેમાના કેટલાએક જૂના નામ કાયમ છે અમદાવાદની નગરપાલિકા (મ્યુનિસીપાલિટી)એ છેલ્લા ૧૦૦ વર્ષમા કેટલાએક પરા અને પોળોના નામ બદલી નાખ્યા છે ને કેટલાક નવા વસાવ્યા છે. પોળોની દેહલી અને દરવાજા હઠાવી દીધા છે.

શેઠ નાગજી ભુદરના ધર દેરાસરમા ભ પદ્મપ્રભુની ચતુર્વિંશતિજિન પ્રતિમા બિરાજમાન છે તેનો પ્રતિમા લેખ આ પ્રમાણે છે:-

સ્વસ્તિ શ્રી જયાભ્યુદયશ્ચ સં ૧૪૮૬ વર્ષે માઘ સુદિ-૧૧ શુક્રે શ્રી ઓસવંશ ઉચ્ચિતવાલગોત્રે સં વીરપાલ સં મેલા સં વીરપાલભા૦ સં૦ વીલ્હણ દેવાયા· પુત્રૈ સં૦ વનરાજ મેઘરાજ સં૦ વનરાજભા વીઉક્ષદે સુત સં૦ કર્ણસિંહેન સ્વકુટુંબ યુતેન સશ્રેયસે શ્રી પદ્મપ્રભપ્રભાદિ ચતુર્વિંશતિ જિન પટ્ટ કારિત; પ્રતિષ્ઠિત· શ્રી સૂરિભિ;

અમદાવાદના લક્ષ્મીપુરના સોની પતા; સોની ઈશ્વર અને સોની હરિચંદ્ર ઓસવાલે ભ૦ અજિતનાથનો જિન પ્રાસાદ બનાવી, તેની તપગચ્છના નાયક ભ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ (સં૦ ૧૫૧૭ થી ૧૫૪૭) પાસે પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી. (પ્રક૦ ૫૩ "પ્રતિષ્ઠાઓ")

આ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ તથા આ૦ સોમજયસૂરિના ઉપદેશથી પાટણનો શેઠ દેવ શ્રીમાલી શેઠ છાડાના વંશજો સં૦ ખીમજી અને સં સહસાપોરવાડ મંત્રી ગદરાજ ગૂર્જર શ્રીમાલી પાટણનો વરછેરક સદાનંદ શ્રીમાલીના ભાઈ દેવરાજ વગેરેએ અમદાવાદમાં મોટા જ્ઞાનભંડારો બનાવ્યા હતા.

(પ્રક૦ ૫૩ 'જ્ઞાનભંડારો" પ્રક૦ ૪૧, પૃ૦ ૬૮૧, પ્રક૦ ૪૫)

સં૦ ૧૮૨૧ માં અમદાવાદની પોળોનાં નામ અને જિનાલયોની સંખ્યા તથા શહેરયાત્રા

સૂરતના સં૦ તારાચંદ કચરાભાઈ પટણી સં૦ ૧૮૨૧ ના પોષ વદિ ૧ ના રોજ યાત્રાસંઘ લઈ અમદાવાદમાં આવ્યો હતો. તેણે **અહીં શહેરયાત્રા** કરી તેમાં "પરા અને પોળોના નામ આપી, તેમાં કેટલાં જિનાલયો હતાં તેનો નિર્દેશ કર્યો છે" તે આ પ્રકારે છે—

વડુઆ (જિન મંદિર ૧)	નગીના પોળ (મં૦ ૧)
સરસપુર (મં૦ ૧)	દેવશી પાડા (મં૦ ૪)
કોઠારીપોળ (મં૦ ૬)	હાજાપટેલની પોળ (મં૦ ૭)
સોદાગરની પો૦ (મં૦ ૧)	ટીમલા પોળ (મં૦ ૧)
લહેરિયા પોળ (મં૦ ૧)	ધનજી પોળ (મં૦ ૧)
નિશાળપોળ (મં૦ ૩)	રાજામહેતાની પોળ (મં૦ ૨)
શેખનો પાડો (મં૦ ૪)	કાજીસયવીની પોળ (મં૦ ૨)
ઢીગવા પોળ (શાં૦ મં૦ ૧)	ધના સુતારની પોળ (મં૦ ૨)
પાજરાપોળ (મ ૩)	ચગ પોળ (મં૦ ૧)
તલકચાની પોળ (મં૦ ૧)	લીંબડા પોળ (મં૦ ૧)
વર્ધમાનશાહની પોળ (શી. મ ૧)	સારંગપુર દરવાજે (મં૦ ૧)
દેવશીશાહની પોળ (મં૦ ૪)	કામેશ્વરની પોળ (મં૦ ૧)

વાઘેશ્વરીની પોળ (મ૦ ૧)
ખેત્રપાળની પોળ (મં૦ ૧)
રૂપચદની પોળ (મ૦ ૧)
શામળાની પોળ (મ૦ ૩)
જમાલપુર (મ૦ ૨)
શ્યાપુર (મ૦ ૧)
માંડવીનીપોળ (મ૦ ૫)
રાજપુર (શામળા પા૦ મ૦ ૧)
.. પુર (વાસુ૦ પૂ૦ મ૦ ૧)

માડવી પોળમા શા **આનંદ લાલચંદે** સમેત શિખર પહાડની રચના તૈયાર કરાવી છે. ત્યા ૨૪ દેરીઓવાળું દેરાસર છે

આ રીતે સ૦ ૧૮૨૧ મા મોટા ૬૮ જિનાલયો હતા અને નાના મોટા મળીને કુલ ૩૦૧ જિનાલયોની સખ્યા હતી

અચલગચ્છના (૬) ભ૦ ઉદયસાગરસૂરિ શિષ્ય અને (૬૩) ભ૦ પુણ્યસાગરસૂરિના આજ્ઞાવર્તી **પાઠક જ્ઞાનસાગર ગણિએ** બનાવેલી "**તીર્થમાલા**" ઢાળ ૧૨માની ઢાળ ત્રીજીની કડી ૧૨ થી ૩૧.

(–જૈન સત્યપ્રકાશ, ૩૦, ૯૫)

કવિ ભેરવચદ લખે છે કે–

સ૦ ૧૯૧૫ મા રાજનગરમા ૧૦૫ જિનચૈત્ય હતા તે વિશેષમા જણાવે છે કે–બાદશાહ અહમદશાહે અમદાવાદ વસાવી નવા સીક્કા ઢાળવા માટે ટકશાળ બનાવવા ભૂમિની તપાસ કરી પણ તેને કોઈ ભૂમિ ગમી નહીં તેણે પીરે સ્વપ્નમા આવીને જે ભૂમિ બતાવી ત્યા ટકશાળ બનાવી મુંબઈના શેઠ મોતિશાહે શત્રુજય તીર્થમા ટૂક બનાવી તેમા ઘણી જિનપ્રતિમાઓની અજનશલાકા કરાવી હતી તેમાની એક ભ૦ શ્રેયાસનાથની જિનપ્રતિમા લાવી અમદાવાદમાં ફતાશાની પોળમા સ્થાપી હતી તેના રખવાલ દેવે અમદાવાદના શેઠ હઠીસિહ કેશરિસિહની બીજી પત્ની શેઠાણી હરકુઅર કે જે ગુણવાન, રૂપાળી, મોટી દાનેશ્વરી, જસવાલી તથા ધર્મપ્રેમી હતી તેને સ્વપ્નમાં આવી સૂચના કરી કે તું ટકશાળમા જિનાલય બનાવી, તેમાં ભ૦ શ્રેયાસનાથની પ્રતિમાની પધરામણી કરાવજે

કપની સરકાર તને આ જમીન આપશે. શેઠાણી તથા તેના પુત્ર

ઉમાભાઈએ ટંકશાળમાં જમીન માગી, સરકારે તેને જમીન આપી. તેઓએ સં૦ ૧૯૧૫ વૈ. સુ ૭ ને રોજ ત્યાં મોટા જિનાલયનો પાયો નાખ્યો. ગભારો, રંગમંડપ, પાંચ શિખરવાળો જિનપ્રાસાદ બનાવી ભ૦ શ્રેયાંસનાથની પ્રતિમાને ફતાશાની પોળમાંથી લાવી તે જિનાલયમાં પધરાવી. (શ્રી જૈન સત્યપ્રકાશ ક૦ ૧૬૧ પૃ૦ ૮૫ થી ૯૨)

જૈન વસવાટો—

મોગલ બાદશાહોના રાજકાળમાં રતનપોળનો પશ્ચિમ ભાગ નગરશેઠ શાન્તિદાસ ઝવેરીના વંશજોના તાબામાં જ હતો. આજે ત્યાં તેમના પરિવારના વસવાટો છે.

ઝવેરીવાડમાં ઝવેરીઓ રહેતા હતા.

અમદાવાદમાં નગરશેઠનો વંડો, ફતેહભાઈની હવેલી, શેઠ દલપતભાઈનો વંડો, બબેલી હવેલી, શેઠ સૂરજમલનું ડહેલું, ઝવેરીવાડો, નાગજી ભૂધરની પોળ, લાલાભાઈની પોળ, શાંતિનાથની પોળ, પીપરડીની પોળ, મનસુખભાઈની પોળ, રાજામહેતાની પોળ, ગલામનજીની પોળ, કાકા બળિયાની પોળ, લ્હેઈતા પેળાની પોળ, શામળાની પોળ, આકા શેઠના કૂવાની પોળ, ફતાશાની પોળ, શેઠ વખતચંદની ખડકી, ખરતરની ખડકી, દાદા સાહેબની પોળ, પાંચભાયાની પોળ, શાંતિનાથની ખડકી, મગનલાલ કરમચંદનું ડહેલું, શેઠ પેલાભાઈની વાડી, શેઠ જેશિંગભાઈની વાડી, જૈન સોસાયટી, જૈન મરચન્ટ સોસાયટી, મહાવીર સોસાયટી, જૈન નગર સોસાયટી, શાંતિનગર સોસાયટી, ગૌતમનગર સોસાયટી, ફોજદાર કોલોની

વગેરે ઉપનગરો પણ, પોળો જૈનોએ વસાવ્યાં છે.

અમદાવાદના પ્રત્યેક પાડા, પોળો, પરાં અને સોસાયટીમાં લાખો જૈનો વસે છે. મોટા મોટા જિનાલયો, ઉપાશ્રયો અને વિવિધ જાતની જૈન સંસ્થાઓ છે.

શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢી—

અમદાવાદમાં શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢી નામની મોટી જૈન સંસ્થા છે. તા. ૧૯—૯—૧૮૮૦ સં૦ ૧૯૩૬ના ભાદરવા વદિ

૧ ના રોજ બપોરે ૧૧ વાગે અમદાવાદના નગરશેઠના વડામા શેઠ **પ્રેમાભાઈના** પ્રમુખપદે ભારતના જૈનોએ એકઠા મળીને રીતસરની ચૂટણી દ્વારા તેની **સ્થાપના** કરી હતી "જગતભરના જૈનોના નાનાં મોટા તીર્થો અને જૈન મદિરો આ સસ્થાના તાબામા છે બધા તીર્થોના વહીવટદારો પણ આ સસ્થાની દોરવણી પ્રમાણે વહીવટ કરે છે. આ૦ ક૦ પેઢીનુ તા. ૨૮–૧૨–૧૯૧૨ ને રોજ પાકુ બધારણ બન્યુ

અમદાવાદના નગરશેઠના વડામાં સ૦ ૧૯૯૦ ફા૦ વ૦ ૩ થી ફા૦ વૈ૦ ૭ સુધી અખિલભારતવર્ષીય મુનિસમ્મેલન મલ્યુ હતું તેણે ૧૧ ઠરાવોનો પટ્ટક બનાવ્યો

લોકોપયોગી સંસ્થાઓ

અમદાવાદના જૈનોએ ઘણી લોકોપયોગી સસ્થાઓની સ્થાપના કરી છે. તે આ પ્રમાણે–જૂની સિવીલ હોસ્પીતાલ, શેઠ હેમાભાઈ ઈન્સ્ટીટયૂટ, પાજરાપોળ, નગરશેઠ પ્રેમાભાઇ હોલ, શેઠ ભોળાભાઈ હોલ (વિદ્યાસભા) શેઠ માણેકલાલ જેઠાલાલ લાયબ્રેરી, શેઠ વાડીલાલ સારાભાઈ હોસ્પીટલ, એસ એલ ડી કોલેજ (સરદાર લાલભાઈ દલપતભાઈ કોલેજ), શેઠ લાલભાઈ દલપતભાઈ ભારતીય સસ્કૃતિ વિદ્યામંદિર, ગગાબાઈ કન્યાશાળા, મનસુખભાઈ ભગુભાઈ હાઈસ્કૂલ વગેરે વગેરે નિશાળો, માધ્યમિકશાળાઓ કોલેજો, કન્યાશાળાઓ, હોસ્પીતાલ અને શીવણ કેન્દ્રો વગેરે સસ્થાઓ સ્થાપન કરી છે

અમદાવાદના બીજા નામો એની વિશેષતાના કારણે પડયા છે. જેમકે–જૈનપુરી, રાજનગર, મિલોનુ નગર, **પાટનગર** વગેરે નામો પ્રચલિત છે.

શ્રી રત્નમણિરાવ B,A લખે છે કે, અમદાવાદમા આજે ૨૮ મીલો છે. (પૃ૦ ૭૮૮ થી ૭૯૨)

બાદશાહ અહમદશાહે વસાવેલુ એકદરે અમદાવાદ આજે ભારતમા સર્વરીતે સમૃદ્ધ નગર છે.

બાદશાહ અહમ્મદશાહે પાટણ, ખભાત અને ચાંપાનેર વગેરે

શહેરોના ધનિકોને બહુમાનથી અહીં અમદાવાદમાં લાવીને વસાવ્યા હતા, તેઓને સર્વ પ્રકારે અનુકૂળતાઓ આપી હતી. કે તેઓ અહીંના કાયમી વતની બને, વિવિધ વેપાર કેંદ્રો ચલાવે.

બા૦ અહમદશાહ ખંભાતના શેઠ રાણુરાજ, સંઘપતિ ગુણુરાજ અને સં૦ નાનક વગેરેનો બહુ આદર કરતો હતો. દરેક કાર્યમાં તેઓની સલાહ લેતો અને ગંભીર વિચાર કરીને તેને અમલમાં મૂકતો. (પ્રક ૪૫)

બા૦ અહમદશાહ તપાગચ્છની વૃદ્ધ પોષાળના પ૭મા આ૦ રત્નસિંહસૂરિ (સં૦ ૧૪૫૨ થી ૧૫૧૮) તથા તપગચ્છની લઘુ પોષાળના ૫૦ મા આ૦ સોમસુંદરસૂરિ (સં૦ ૧૪૫૭ થી ૧૪૯૯)ને બહુમાન આપતો હતો (–પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૧૬, ૧૭, તથા પ્ર૦ ૫૦)

તેણે પાલ્હેસવના ધરણા પોરવાડને "શત્રુંજય તીર્થના છ'રી પાળતા યાત્રાસંઘનું ફરમાન લખી આપી યાત્રાની છૂટ આપી હતી."[1]

બા૦ અહમદશાહ તા. ૪–૫–૧૪૪૭ને રોજ અમદાવાદમાં મરણ પામ્યો અને તેને અમદાવાદમાં જૂમામસીદ પાસેના કબ્રસ્તાનમાં દફનાવવામાં આવ્યો.

૩. બાદશાહ મહમ્મુદ બીજો–(રાજ્યકાળ સને ૧૪૪૩ થી ૧૪૫૧)

તેના રાજકાળમાં સં૦ ૧૫૦૯માં ગૂજરાતમાં અને માળવામાં મોટો દુકાળ પડયો ત્યારે પાટણના શેઠ મદન શ્રીમાળીનો વંશજ અને બા૦ મહમ્મદના માનીતા શેઠ સદાનંદે જનતા માટે પાણીની પરબો બેસાડી હતી, તેમજ દાનશાળાઓ સ્થાપન કરી હતી. આ રીતે તેણે સૌને અનાજ–પાણી પૂરાં પાડયાં હતાં.

---

૧ શ્રી, રત્નમણિરાવ લખે છે કે ભાવનગર પ્રાચીન શોધસંગ્રહ ભાગ પૃ-૫૫માં લખ્યું છે કે રાણકપુરના મંદિરના લેખમાં "એક જૈન દાનવીરને શત્રુંજય તીર્થ આદિ શુભ કાર્યો કરવાનું ફરમાન બા અહમદશાહ તરફથી મળ્યું હતું એવો લેખ છે (—ગુજરાતનું પાટનગર અમદાવાદ, પૃ ૪૧)

બા૦ મહમ્મદે શેઠ સદાનદને પ્રજા ઉપર કરેલા ઉપકારના બદલામા **'વચ્છેરક'**નો ખિતાબ આપ્યો હતો.

(ચાલુ ઇતિ૦ પ્રક૦ ૪૫ શેઠ મદન શ્રીમાલીનો વશ પાટણના ભડારની 'અગવિજ્જા પઈન્નય'ની પ્રશસ્તિ, તથા પ્રક૦ ૫૩ આ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ)

બા૦ મહમ્મદને કોઇએ ઝેર આપવાથી તે મરણ પામ્યો.

૪. **કુતબુદ્દીન**–(રાજ્યકાળ–સને ૧૪૫૧ થી ૧૪૫૮)

તેનુ બીજુ નામ કુતુબશાહ પણ મળે છે તેણે સને ૧૪૫૧મા પિતાની હયાતીમા અમદાવાદનુ **કાંકરિયું તળાવ** ફરી બધાવ્યુ, જે ૧૯૦ ફૂટ લાબુ અને ૨૧૫૩ વારના ઘેરાવામા હતુ. તેણે વિ૦ સ૦ ૧૫૫૧મા સરખેજનો **રોજો** બધાવ્યો

(–ગુજરાતનુ પાટનગર અમદાવાદ, પ્ર૦ ૪૦ પૃ૦ ૫૯૧)

૫ **દાઉદશાહ** (રાજ્યકાળ–સને ૧૪૫૮ થી ૧૪૫૯) તે માત્ર એક વર્ષ જીવ્યો હતો

૬ **મહમ્મુદ બેગડો**—

રાજ્યકાળ—(સને ૧૪૫૯ થી ૧૫૧૧, સ૦ ૧૫૧૬ થી ૧૫૭૦)

તેનુ મૂળ નામ **ફતેખાન** હતું

જેમ ગૂર્જરેશ્વર કુમારપાલ સિદ્ધરાજ જયસિહના કોપનો ભોગ બન્યો હતો, ફતેખાન પણ તે જ રીતે બા૦ કુતબુદ્દીનના કોપનો ભોગ બન્યો હતો પણ તે આબાદ બચી ગયો.

કુતબુદ્દીન અને ફતેખાન બને સાવકા ભાઈ હતા. કુતબુદ્દીનને નાની ઉમરના ફતેહખાન સાથે વેર હતું. આથી કુતબુદ્દીને પોતાની રૂપાળી, ચાલાક, ખટપટમા ચતુર અને બુદ્ધિશાળી એવી **રૂપમજરીને** ફતેહખાનને પકડી લાવવા "શાહ આલમના સ્થાનમા" મોકલી રૂપમજરીએ ત્યા જઈ ફતેહખાનનો હાથ પકડી તેને પોતાની સાથે લઈ જવા ખેચ્યો શાહઆલમે કહ્યુ–"**રૂપસુંદરી** જેનો હાથ ખેચે છે તે બાદશાહ બનતા તેને પોતાનો હાથ આપશે એટલે

તેની તે બેગમ બનશે. ” રૂપસુંદરી આ ભવિષ્યવાણીને પરખી ગઈ ફતેહખાન બાદશાહ બનવાનો છે અને હું તેની બેગમ બનવાની છું એમ વિચારીને તેણે ફતેહખાનને બચાવી લીધો.

(-ગુજરાતનું પાટનગર અમદાવાદ પ્રક૦ ૪૧, પૃ૦ ૬૦૨)

રા૦ સા૦ મહીપતરામ રૂપરામ નીલકંઠ લખે છે કે-મહમ્મદે સ૦ ૧૫૧૭મા દ્વારિકાની મૂર્તિ તોડી નાખી દ્વારિકાના વાંચિયા રાજા ભીમને મારી નાખ્યો અને જૂનાગઢના રા' માંડલીકને જીતી લઈ તેને ખાનજહાન નામ આપી, મુસલમાન બનાવી, અમદાવાદ લઈ આવ્યો. આ ખાનજહાન સને ૧૪૭૪માં અમદાવાદમા મરણ પામ્યો. તેની કબર માણેકચોકમાં છે

બેગડાએ દરિયાપારના વેપારીઓને હરકતો કરનાર લૂટારાને મારી નાખી દેશની આબાદી વધારી. તેણે સ૦ ૧૫૪૦ મા ચાપાનેર જીતી લીધું આમ જૂનાગઢ અને પાવાગઢ એ બે ગઢો જીતવાથી તે 'બેગડો' કહેવાયો. (સને ૧૮૯૭ મા સ્થેલ ગુજરાતનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ, છઠ્ઠી આવૃત્તિ, નકલ-૫૦૦૦ પૃ૦ ૨૪, ૨૫)

મહમ્મદ બેગડાએ શાહજાદા અહમ્મદને સૌરાષ્ટ્ર ઉપર ચગાઈ કરવા મોકલ્યો. અહમ્મદે સોમનાથ પાટણ, દ્વારિકા, ગિરનાર અને શત્રુંજયતીર્થના દેરાસરો તોડી પ્રતિમાઓને ખંડિત કરી, વિનાશ કર્યો. તેણે સ૦ ૧૫૩૧ મા રાણપુર લીધું અને સ૦ ૧૫૪૦ માં ચાપાનેર લીધું

મહમ્મદ બેગડો પણ જૂનાગઢને જીતવા માટે પાછળથી ગયો હતો. એ સમયે તેણે અમદાવાદમા એક સૂબો નીમ્યો હતો. જે ધીકાંટામા રહેતો હતો. તે સૂબાએ ૫૦૦ ચોરોને પકડીને જાહેરમા ફાંસી આપી હતી.

(૬ઠ્ઠો) મહમ્મદ બેગડો અને તે પછીના (૧૦ મો) બહાદુરશાહ સુધીના બાદશાહો મોટે ભાગે ચાપાનેરમા રહેતા હતા અને અમદાવાદમા સૂબો નીમતા હતા.

મહમ્મદ બેગડાએ મહેમદાવાદ વસાવ્યું તેણે સને ૧૪૯૮ માં

અમદાવાદ શહેરને ફરતો મોટો ગઢ બંધાયો. જૂનાગઢ અને ચાંપાનેરના ગઢો સુધરાવ્યા, તેણે સને ૧૪૭૫માં દ્વારિકાને જીતી લીધું. મહમ્મદ બેગડો બહાર યુદ્ધમા હતો ત્યારે તેને પદભ્રષ્ટ કરવા અમીરોએ કાવતરુ ગોઠવ્યુ હતું, પરતુ કિવા ઉલમુલ્ક મલેક **સારંગે** એ કાવતરુ પકડી પાડી તે અમીરોને નાસીપાસ બનાવ્યા હતા.

દુકાળો અને દાનવીરો—

સને ૧૪૬૮ એટલે વિ૦ સ૦ ૧૫૩૯–૪૦મા ગુજરાત અને માળવામા મોટો દુકાળ પડયો હતો. આ સમયે હડાલાનો **ખેમો દેદરાણી,** માળવાના મત્રીઓ મેઘરાજ તથા જીવણરાજ, પાટણનો શેઠ ખીમરાજ પોરવાડ, અમદાવાદના ગૂર્જર શ્રીમાલી મત્રીઓ **સુંદર** તથા **ગદરાજ,** ડુગરપુરનો મત્રી સાલ્હા શાહ, મંત્રી વિક્રમ શ્રીમાલી, માલવાના શેઠો શૂરા અને વીરા, શિરોહીનો સં૦ ખીમરાજ, સ૦ કુતો, સ૦ ઊજળ અને કાજા પોરવાડ, માલવાના બા૦ ગ્યાસુદ્દીનના માનીતા, અને સ૦ **ધન્ના શાહ** પોરવાડના ભાઈ **સં૦ રતના** પોરવાડના પૌત્રો સ૦ **સહસા** પોરવાડ વગેરે જૈનોએ સ્થાને સ્થાને પાણીની પરબો અને દાનશાળાઓ બેસાડી, જનતાને મોટી મદદ કરી હતી

શાહ બિરૂદ—હડાલાના **ખેમા દેદરાણીએ** અઢળક ધન આપી, ગુજરાતની પ્રજાનુ દુકાળમાથી રક્ષણ કર્યું, આથી મહમ્મદ બેગડાએ પ્રસન્ન થઈને જૈનોનુ **શાહ** બિરુદ કાયમ રાખ્યુ આ ભયકર દુકાળ પછી વિ૦ સ૦ ૧૫૪૧મા સુકાળ થયો અને જનતામા આનદ ફેલાયો   (પ્રક૦ ૫૩, ભ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ)

મંત્રી ગદરાજ

મત્રી સુંદર ગૂર્જર શ્રીમાલી અને તેનો પુત્ર ગદરાજ શ્રીમાલી એ બને મહમ્મદ બેગડાના વજીરો હતા, તેઓએ સોજિત્રામા મોટો જિનપ્રાસાદ બંધાવ્યો હતો સ૦ ૧૫૨૫મા આબૂના પિત્તલહર જિનપ્રાસાદમા ભ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિના વરદ હસ્તે ૧૨૦ મણની પિત્તળની ભ૦ ઋષભદેવની જિનપ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી અને તેજ

ઉત્સવમાં નવા આચાર્યો, ઉપાધ્યાયો અને પન્યાસ વગેરે પદવીઓ અપાવી. મંત્રી બાદશાજે સં૦ ૧૫૭૮માં અમદાવાદમાં મોટો ગ્રંથભંડાર સ્થાપન કર્યો હતો. (—પ્રક૦ ૫૩)

વડનગરનો મલેક ગોપી બ્રાહ્મણ હતો, તે બા૦ મહમ્મદ બેગડાની મહેરબાનીથી મોટો અધિકારી બન્યો હતો. દિવાન ઉમરાવ, રાજા સારંગદેવ પણ મહમ્મદ બેગડાનો પ્રીતિપાત્ર હતો. શાહજાદો મુજફ્ફરશાહ તે બંનેની મદદથી ગુજરાતનો બાદશાહ બન્યો હતો. અને તે બંનેએ ગુજરાતની રાજ્યધુરા પોતાના માથે ઉપાડી લીધી હતી.

(—રાજા સારંગદેવો માટે જૂઓ પ્રક૦ ૩૭, પૃ૦ ૨૭૨)

મહમ્મદ બેગડો અમદાવાદમાં મરણ પામ્યો. તેની કબ્ર સરખેજમાં શેખ અહમદ ખાટુની દરગાહ પાસેના રોજામાં છે

૭ મુજફ્ફર (બીજો)—

રાજ્યકાળ—(સને ૧૫૧૧ થી ૧૫૨૬ વિ સં ૧૫૬૭ થી ૧૫૮૩)

તેનું બીજું નામ મદાફર પણ મળે છે તે બા૦ હાજીશાહનો પુત્ર હતો. વિ૦ સં૦ ૧૫૬૮ના માગશર શુદિ ૪ના રોજ અમદાવાદની ગાદીએ બેઠો તેણે ૧૫ વર્ષ, ૮ મહિના અને ૨૦ દિવસ રાજ્ય કર્યું તે અમદાવાદમાં મરણ પામ્યો.

સત્તાનો દેહ—

એ સમયે તપગચ્છના **આ૦ હેમવિમલસૂરિ** (સં૦ ૧૫૪૮ થી ૧૫૮૩) થયા. તેમણે સં૦ ૧૫૭૦માં ઈડરમાં ઉપા૦ આણંદવિમલ ગણિને આચાર્ય અને પં૦ રત્નશેખર તથા પં૦ માણેક્સાગરને ઉપાધ્યાય બનાવ્યા. પછી તે ત્રીં ત્યાંથી વિહાર કરી ખંભાત જતા હતા ત્યારે રસ્તે આવતા કપડવંજમાં **દોશી આણંદજીએ** તેમનું બાદશાહી સ્વાગત કરી કપડવંજમાં પધરાવ્યા.

બા૦ મુજફ્ફરે કોઈના ચડાવવાથી આ હકીકત સાંભળી તેમને **ઇર્ષ્યા વૃત્તિથી** પકડી લાવી કેદમાં પૂરવાનો હુકમ કર્યો. આચાર્યશ્રીને મુલ્લેમાં બાદશાહના આ હુકમના સમાચાર મળ્યા.

તેઓ ત્યાંથી રાતોરાત નીકળી સોજિત્રા થઈ **ખંભાત** પહોંચી ગયા બાદશાહી માણસોએ" સોજિત્રા થઈ ખભાત આવીને સં૦ ૧૫૭૨ માં **ભ૦ હેમવિમલસૂરિને** પકડીને કેદમા પૂર્યા." બાદશાહે ખભાતના સઘનો ૧૨૦૦૦ ટકા દડ કર્યો, અને તે રકમ તેમની પાસેથી વસૂલ કરી આચાર્યને છૂટા કર્યા.

ભ૦ હેમવિમલસૂરિએ ફરી ફરી આવા ઉપદ્રવો ન થાય એ માટે **આયંબિલનું** તપ કરી, સૂરિમત્રનો જાપ કર્યો. અધિષ્ઠાયક દેવે જણાવ્યુ કે, "આક્ષેપ કરો, ધન પાછું આવશે" આથી આચાર્યશ્રીએ ૧ શતાર્થી ૫૦ **હર્ષકુલ**ગણિ, ૨ ૫૦ સઘહર્ષગણિ, ૩ ૫૦ સચમકુશળગણિ અને ૪ શીઘ્રકવિ **૫૦ શુભશીલ**ગણિ એ ચાર ગીતાર્થોને આજ્ઞા કરી, ચાપાનેર મોકલ્યા તેઓએ બા૦ મુજફ્ફરને કાવ્યકલા અને ઉપદેશથી રજિત કરી ખભાતના સઘને બાદશાહ પાસેથી ૧૨૦૦૦ ટકા પાછા અપાવ્યા.

(–સ૦ ૧૬૩૬ ની તપાગચ્છ લઘુ પોષાળ પટ્ટાવલી, ભ૦ હેમવિમલસૂરિ–ચાલુ ઇતિ૦ પ્રક૦ ૫૫)

૮. **અહમદ** (બીજો)– (રાજ્યકાળ સને ૧૫૨૩; સ૦ ૧૫૮૨)

તેનું બીજુ નામ બા૦ **સિકદરશાહ** પણ મળે છે તેણે લાઠીના દુદાજી ગોહેલને જૂનાગઢના રા'માડલિક પાસે દગાથી મરાવી, રા'માડલિકને મુસલમાન બનાવી, ખાનજહાન નામ આપ્યુ ખાનજહાન સને ૧૪૭૪મા મરણ પામ્યો તેને માણેકચોકમા દફનાવવામા આવ્યો,

રા'માડલિકની કબર અમદાવાદમાં માણેકચોકમા કદોઈ ઓળમા પેસતાં જમણી બાજુની એક દુકાનમા છે તેના ઉપર રોજ ફૂલ ચડે છે (–ગુજરાતનુ પાટનગર અમદાવાદ, પૃ૦ ૬૪૭)

૯. **લઘુ મહમ્મદ** (ત્રીજો)–(રાજ્યકાળ સને ૧૫૨૩ થી ૧૫૨૬)

તે બા૦ મુજફ્ફરનો બીજો પુત્ર હતો. સં૦ ૧૫૮૨ માં અમદાવાદની ગાદીએ બેઠો, તે મહેમદાવાદમા વધુ રહેતો હતો હરણુ વગેરેનો શિકાર કરવામા મસ્ત રહેતો

સભવ છે કે તેના સમયે પાટણમા સૂબો શેરશાહ હોય.

૧૦ બહાદુરશાહ—(રાજ્યકાળ સને ૧૫૨૬ થી ૧૫૩૭ સં૦ ૧૫૮૩ થી ૧૫૯૩)

તે બા૦ મુજફ્ફરનો ત્રીજો નાનો પુત્ર હતો. પિતા અને પુત્રના સ્વભાવમા ઉત્તર દક્ષિણ જેટલો તફાવત હતો. તેની કારકિર્દી ટૂંકી પણ પ્રશસાપાત્ર મનાય છે શાહજાદો બહાદુરશાહ સને ૧૫૨૫મા પિતાથી રીસાઇને ચિત્તોડ ચાલ્યો ગયો હતો. અને ત્યા સીસોદિયા રાણા રત્નસિહના માનીતા અને કાપડના વેપારી દો૦ તોલાશાહ ઓસવાલનો અતિથિ બનીને રહ્યો હતો.

આ દરમિયાન સને ૧૫૨૫મા દિલ્હીના બા૦ હુમાયુએ ચિત્તોડ પર ચડાઈ કરી. તેણે માળવા મેવાડ જીતી લઈ ચાપાનેર થઈ ગુજરાત જીતવાનો વિચાર કર્યો, પણ ચિત્તોડના રાણા રત્નસિંહે હુમાયુને હરાવી પાછો કાઢ્યો હતો. શાહજાદા બહાદુરશાહે આ યુદ્ધમા ચિત્તોડના રાણાને મદદ કરી હતી (પ્રક૦ ૪૪–પૃ૦ ૩૫)

બા૦ હુમાયુ ગુજરાત ઉપર ન જતા પાછો દિલ્હી ચાલ્યો ગયો ત્યારે ગુજરાત તેને આધીન બન્યું નહીં.

બા૦ બહાદુરશાહ ચિત્તોડમા અતિથિ બનીને રહ્યો એ સમયે તે અને દો૦ તોલાશાહનો છઠ્ઠો પુત્ર કર્માશાહ ગાઢ મિત્રો બન્યા હતા. શાહજાદાએ ગુજરાત જતા પહેલા ખીસા ખરચી માટે લાખ રૂપિયા માગ્યા, ત્યારે શા૦ કર્માશાહે તેને માગ્યા મુજબ રકમ આપી. એ લઈને બા૦ બહાદુરશાહ ગુજરાતમા ગયો અને ત્યા સ૦ ૧૫૮૩ના ભાદરવા શુદિ ૧૪ના રોજ અમદાવાદમા ગુજરાતનો સ્વતત્ર બાદશાહ બન્યો તેણે ૧૦ વર્ષ અને ૮ મહિના રાજ્ય કર્યું

તેની કારકિર્દી ટૂંકી છતા પ્રશસનીય હતી. તેણે ગુજરાતના સ્વતત્ર બાદશાહ તરીકે રાજ્ય કરી નાણાં મેળવી તે રકમ પાછી આપી. અને તેમના અતિથિ તરીકેના મૈત્રીના કારણે દો૦ કર્માશાહને 'શત્રુંજયતીર્થનો ઉદ્ધાર કરી પોતાના ઇષ્ટદેવની પ્રતિમા બેસાડવાની પરવાનગી આપતું ફરમાન" લખી આપ્યું

ખાનમઝાદખાનના વડવાઓને સને ૧૫૦૪માં શત્રુંજય અને પાલીતાણા જાગીરમા મલ્યા હતા જાગીરદાર **ખાનમઝાદખાનને** શત્રુંજયનો ઉદ્ધાર થાય એ રુચતી વાત ન હોતી છતાં બાદશાહી ફરમાનથી તેણે નિરુપાયે સમ્મતિ આપી તેના મંત્રીઓ **નરસિંહ** અને **રવિરાજે** તીર્થોદ્ધારના દરેક કાર્યોમા પૂરી વ્યવસ્થા કરી આપી.

દો૦ કર્માશાહે વિ૦ સં૦ ૧૫૮૭ શાકે ૧૪૪૩ ના વૈશાખ વદિ ૬ ને રવિવારે પરોઢિયે ધનલગ્નમા શુદ્ધ નવાંશમા મહામાત્ય બાહડદેવના પ્રાચીન જિનપ્રાસાદનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવી, તેમા તપગચ્છના ૫૮મા ભ૦ ધર્મરત્નસૂરિ શિષ્ય ભ૦ વિદ્યામંડનસૂરિના હાથે ભ૦ ઋષભદેવની જિનપ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી આ રીતે દો૦ કર્માશાહે કરાવેલો ઉદ્ધાર **સોળમો** ગણાયો. આ ઉત્સવમા દશ જૈનાચાર્યો વિદ્યમાન હતા (–પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૨૦૩, પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૨૦ થી ૨૨ તથા પૃ૦ ૩૫)

દો૦ કર્માશાહે નવી બનાવી સ્થાપન કરેલી ભ૦ આદીશ્વર તથા પુંડરિક સ્વામીની પ્રતિમા જ આજે ત્યાં વિદ્યમાન છે

વિ૦ સં૦ ૧૫૯૨મા **મીરઝા અસકરીમ** બળવો કરી બા૦ બહાદૂરશાહને પદભ્રષ્ટ કરવા ચાહતો હતો પરંતુ ગુજરાતી સામંતો બા૦ બહાદૂરશાહને **વફાદાર** હતા આથી મીરઝાનું કંઈ ચાલ્યું નહીં અને બા૦ બહાદૂરશાહે આવી અમદાવાદને સરલતાથી કબજે કરી લીધું.

બા૦ બહાદૂરશાહ–ઉપકેશગચ્છની દ્વિવંદનિકશાખાના ૬૮ મા ભ૦ દેવગુપ્તસૂરિ (સં૦ ૧૫૫૦ થી ૧૬૦૦) તથા તેમના પટ્ટધર ભ૦ કક્કસૂરિ (ભ૦ વિજયરાજસૂરિ)નો ભક્ત હતો

(પ્રક૦ ૧ પૃ૦ ૩૭, પ્રક૦ ૫૭ તથા તપારત્નપટ્ટાવલી)

એક તરફથી ફિરંગીઓએ દીવબેટને પોતાના તાબામા લેવા ખટપટ શરૂ કરી અને એજ સમયે બા૦ હમાયું નવ મહિના સુધી અમદાવાદમા રહ્યો હતો ત્યારેજ ફિરંગી હાકેમ બા૦ બહાદુરશાહને વાટાઘાટ કરવા દીવબેટમા લઈ ગયો, ફીરંગી હાકેમે બા૦ બહાદુરશાહનું મોટું સ્વાગત–સન્માન કર્યું ફિરંગીઓએ બહાદુરશાહના તથા તેના સાથી-

વહાણોના નાવિકોને ફોડી લીધા હતા એટલે તે નાવિકો પાસે તેઓની હોડીઓને યુક્તિપૂર્વક સીધી હારમાંથી અલગ લેવરાવીને હવાથી બાદશાહની હોડીને ડુબાડી દીધી. (પ્રક૦ ૪૪–પૃ૦ ૫૭)

આ રીતે ફિરંગી હાકેમ બહાદુરશાહનો કાંટો દૂર કરી સને ૧૫૩૭ (વિ૦ સં૦ ૧૫૯૩)માં દીવબેટ દબાવી બેઠો.

દીવ, દમણ અને ગોવા એ ફિરંગી સંસ્થાનો આજે ૫૦૦ વર્ષ થયાં તેમને હાથ રહ્યાં, ભારતને સ્વતંત્રતા મળ્યા પછી પણ તે સંસ્થાનો તેમણે છોડયાં નહીં તેથી ભારતે બળપૂર્વક તે સંસ્થાનોનો કબજો વિ૦ સં૦ ૨૦૧૮ના માગશર સુદિ ૧૧ (મૌન એકાદશી) તા. ૧૮–૧૨–૧૯૬૧ ભારતીય શાકે ૧૭૮૩ સૌર માગશર દિ ૨૭ ને સોમવારના રોજ મેળવ્યો અને એ ત્રણે સંસ્થાનો સ્વતંત્ર ભારતમાં ભળી ગયાં. ભારતમાં હવે કોઈ પરદેશી સંસ્થાન રહ્યું નથી. (ઘોઘા, પીરમબેટ, શિયાલબેટ, દીવબેટ માટે જુઓ પ્રક૦ ૩૮, પૃ૦ ૪૧૪ પૃ૦ ૭૭૦)

૧૧ મહમ્મદ ચોથો—(રાજ્યકાળ સને ૧૫૪૭ થી ૧૫૫૪ સં૦ ૧૬૦૪ થી ૧૬૧૦)

આ બાદશાહને ગલરાજ નામે માનીતો વજીર હતો; જે અમદાવાદમાં રહેતો હતો. બાદશાહે તેને 'મલેક નગદલ'નો ખેતાબ આપ્યો હતો. તેના હાથ નીચે ૫૦૦ ઘોડેસવાર હબસીઓની સેના હતી

એ વજીર જૈનાચાર્ય ભ૦ વિજયદાનસૂરિ (સં૦ ૧૫૮૭ થી ૧૬૨૧)નો ભક્ત હતો. તેણે સં૦ ૧૬૧૮ માં મહો૦ ધર્મસાગર ગણિવરને મોટા ઉત્સવપૂર્વક અમદાવાદમાં પધરાવી, નાળિયેર વગેરેની પ્રભાવના કરીને ચાતુર્માસ કરાવ્યું હતું

તેણે સં૦ ૧૬૧૯–૨૦માં ભ૦ વિજયદાનસૂરિના ઉપદેશથી બાદશાહને સમજાવી શત્રુંજય તીર્થનો છ મહિના સુધી મુક્તા–ઘાટ કરાવ્યો હતો. એટલે લાગાન, વેઠ, વેરા, યાત્રાકર વગેરે માફ કરાવ્યા હતા અને ગામે ગામથી જૈનસંઘોને એકઠા કરી સંઘપતિ બની શત્રુંજયનો છ'રી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢયો હતો. આ રીતે

તેણે સૌને તીર્થયાત્રા કરાવી હતી તેણે સ૦ ૧૬૨૦ વૈ વ. ૫ ગુરૂવારે શત્રુંજયમા મોટુ દેરૂ બનાવ્યુ હતું મંત્રી ગલરાજ તપાગચ્છીય મોટો શ્રાવક હતો, પણ તપાગચ્છના સત્તરમી સદીના વિજય-સાગરના વિખવાદમા તે સાગરના પક્ષમા હતો તેણે સં૦ ૧૬૧૯ મા વિજય-ગચ્છના મોટા મુનિવરોને **ત્રાસ** આપ્યો હતો આથી તેનો પ્રભાવક ઇતિહાસ મળતો નથી, અમદાવાદમા દોશીવાડાની પોળમા આ મંત્રીના નામની "ગલા મનજી"ની પોળ છે

(-તપાગચ્છ પટ્ટાવલી, હીરસૌભાગ્ય મહાકાવ્ય, સર્ગ ૪, શ્લો૦ ૧૪૭, ઇતિ૦ પ્રક૦ ૫૭ ભ૦ શ્રી વિજયદાનસૂરિ; પ્રક૦ ૫૯ મંત્રી ગલરાજ)

વિરમગામ વિભાગનો વજીર મલેક **વીરજી** પોરવાડ જૈન હતો. તે બા૦ મહમ્મદનો માનીતો હતો અને ૫૦૦ ઘોડેસવારનો ઉપરી હતો તેને મલેક સહસ્રકિરણ નામે પુત્ર હતો, તે પણ વીરમગામ વિભાગનો વજીર હતો, તેને ૧ ગોપાલ ૨ કલ્યાણ અને ૩ વિમળા એમ ત્રણ સંતાન હતા તે ત્રણેએ સ૦ ૧૬XX મા અમદાવાદમા જગદ્‌ગુરુ આ૦ હીરવિજયસૂરિ પાસે દીક્ષા લીધી જેઓ સમય જતા ૧. **મહો૦ સોમવિજય ગણિવર**, ૨ **મહો૦ કીર્તિવિજય** ગણિવર અને ૩ પ્રવર્તિની સાધ્વી **વિમલાશ્રીના** નામથી ખ્યાતિ પામ્યાં

(-પ્રક૦ ૫૮ મહો૦ સોમવિજયગણિ)

આ સમયે પાટણમાં શેરશાહ (ચીકથો) સૂબો હતો

(-પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૧૯૩ પ્રક૦ ૫૬ અગારશાપીર.)

બા૦ મહમ્મદે ભારતમા હોળી અને દિવાળીના તહેવારો ઊજવવાનુ બંધ કરાવ્યુ હતું

૧૨ અહમ્મદશાહ ત્રીજો-(રાજ્યકાળ-સને ૧૫૫૪ થી ૧૫૬૧ સ૦ ૧૬૧૧ થી ૧૬૧૬)

૧૩. મુજફ્ફર ત્રીજો-(રાજ્યકાળ-સને ૧૫૬૧ થી ૧૫૭૨ સ૦ ૧૬૧૬ થી ૧૬૨૮)

વિ૦ સ૦ ૧૬૧૬ ના માગશર સુદિ ૮ ના રોજ અમદાવાદની

ગાદીએ બેઠો. તેનું બીજું નામ મદાફર જાણવા મળે છે તેણે ૧૦ વર્ષ, અને ૨૦ દિવસ સુધી ગુજરાતનું રાજ્ય કર્યું

આ અમદાવાદ એટલે ગુજરાતનો છેલ્લો બાદશાહ હતો તે સને ૧૫૭૨ થી ૧૫૮૭ સુધી દિલ્હીમા રહ્યો અને ત્યા જ મરણ પામ્યો.

૧૪ બા૦ અકબર—(સને ૧૫૫૬ થી ૧૬૦૫ સ ૧૬૧૨ થી ૧૬૬૨, જુઓ પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૬૦)

તે વિ૦ સ૦ ૧૬૧૨ ના મહા વદિ ૪ ના રોજ દિલ્હીની ગાદીએ બેઠો અને ભારતનો બાદશાહ બન્યો તેણે સને ૧૫૭૨મા ગુજરાત ઉપર પહેલી સવારી કરી, અમદાવાદ જીતી લઈ બા૦ મુજફ્ફરને સાથે લઈ ફત્તેપુર ગયો. અને સને ૧૫૭૩ મા ફત્તેપુરસીકીથી ૬૦૦ માઈલ ચાલી ગુજરાત ઉપર બીજી વાર ચડી આવ્યો. તેણે બળવાખોરોને હરાવી ફરીથી તા. ૨-૯-૧૫૭૩ના રોજ અમદાવાદ જીતી લીધુ અને બળવાખોર ૨૦૦૦ માણસોના માથાનો બૂરજ બનાવી ગુજરાત ઉપર પોતાનો અમલ સ્થાપન કર્યો.

(—ગુજરાતનું પાટનગર અમદાવાદ, પ્રક૦ ૮, પૃ૦ ૬૯ ચાલુ ઇતિ૦ પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૬૫)

એ પછી તે અમદાવાદમા ઘણા દિવસો સુધી રહ્યો.

આગરાના શેઠ રામજીશાહનો પુત્ર થાનમલ ઓશવાલ જૈન લશ્કર સાથે અમદાવાદ આવ્યો હતો આ સમયે સ૦ ૧૬૨૮મા અમદાવાદની લોંકાગચ્છની ગાદીના પૂજ ઋષિ મેઘજી વગેરે ૧૮ યતિઓએ તપાગચ્છની સવેગી દીક્ષા સ્વીકારી. આ દીક્ષાના ઉત્સવમા શેઠ થાનમલજીએ બાદશાહની પરવાનગી મેળવી બાદશાહી વાજા મોકલ્યા હતા આ૦ હીરવિજયસૂરિએ સૌને દીક્ષા આપી પોતાના શિષ્ય-પ્રશિષ્યો બનાવ્યા હતા (—પ્ર૦ ૪૪ પૃ૦ ૬૬ તથા પ્ર૦ ૫૫ મહો૦ હાનર્ષિગણિની પરંપરા. પ્ર૦ ૫૮)

એ પછી બા૦ અકબર સાહિબખાનને ગુજરાતનો સૂબો બનાવી ફતેપુરસીકી ચાલ્યો ગયો, અને ગુજરાતના જૂના બા મુજફ્ફરના

સને ૧૫૮૩માં મરણ થયા બાદ અકબરે પોતાના સાવકા ભાઈ **ખાન આઝમ અજીજ** કોકાને ગુજરાતનો સૂબો બનાવી મોકલ્યો. બા૦ અકબરે શેખ અબુલફજલને સૌરાષ્ટ્રમા સાત વર્ષ રાખ્યો તેણે મહેસૂલની વ્યવસ્થા માટે સૌરાષ્ટ્રના આ પ્રકારે નવ ભાગ પાડયા.–

૧ ઝાલાવાડ, ૨ સોરઠ, ૩ **શત્રુજય વિભાગ**, ૪ વાલાક, ૫–૬–૭ વાઘેલાઓનો વિભાગ, ૮ કાઠી અને ૯ નાનો કચ્છ વગેરે

(પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૬૭)

ગુજરાતના સૂબાઓ

બા૦ અકબરે ગુજરાતમા એક પછી એક ૧. ખાને આઝમ મિરઝા અજીજ કોકા, ૨ મિરઝાખાન, સને ૧૫૭૫, ૩ શાહબુદ્દીન ૪ ગુજરાતી અમીર ઇનમાદખાન, ૫ મિરઝા અબદુલ રહીમ સને ૧૫૮૩, ૬ ઇસ્માઇલ કુલીખાન, ૭ મિરજા અજીજ કોકા, ૮ શાહજાદો મુરાદબક્ષ અને ૯ મિરઝા અજીજ કોકા એ નવ સૂબાઓને મોકલ્યા હતા

(૧, ૭, ૯) સૂબો ખાને આઝમ મિરઝા અજીજ કોકા–

આ સૂબાઓ પૈકી ૧, ૭, ૯ **ખાને આઝમ મિરઝા અજીજ કોકા,** તેના મિરઝા, અજીજ, અજીજ કોકા, મિરઝા અજીજ કોકા વગેરે નામો મળે છે તે બા૦ અકબરનો દૂધભાઈ હતો બાદશાહ તેની ઉપર ઘણો પ્રેમ રાખતો હતો

કોકા બોલવામા ચતુર હતો, મોટો કવિ હતો, ભારે લડવૈયો હતો અને રમુજી હતો તે અવાર નવાર બાદશાહ અકબરને ચીડાવતો હતો બા૦ અકબર સૌને કહેતો કે કોકા અને મારી વચ્ચે **દૂધની નદી** છે હુ તેને ઓળગીશ નહી

ખાન સૌને કહેતો કે પુરુષે ચાર પ્રકારની **સ્ત્રીઓ** રાખવી જોઇએ ૧ વાર્તાવિનોદ માટે ઇરાની, ૨ ઘરકામ માટે ખુરાસાની, ૩ બાલ–બચ્ચાના ઉછેર માટે **હિંદુસ્તાની** અને ૪ સ્ત્રીઓ ઉપર કડપ બેસાડવા, મારપીટ કરવા માટે ઉઝબેકી

(–ગુજરાતનુ પાટનગર અમદાવાદ, પ્રક૦ ૪૯ પૃ૦ ૭૨૫)

તે બા૦અકબર વતી ગુજરાતનો સૌથી પહેલો સૂબો હતો. તેમજ અકબરના સમયે સને ૧૫૮૭ થી ૧૫૯૨ સુધી સાતમો અને સને ૧૬૦૦ થી ૧૬૦૫ સુધી નવમો સૂબો બન્યો હતો. તે પછી બા૦ જહાંગીરના સમયે પણ સને ૧૬૦૯ થી ૧૬૧૧ સુધી ગુજરાતનો ત્રીજો સૂબો બનીને આવ્યો હતો.

તે સને ૧૫૮૨મા શાહજાદા મુરાદબક્ષને પોતાની સૂબાગીરી સોંપીને દીવ, માંગરોલ થઈ મક્કા તરફ હજ્જ–(યાત્રા) કરવા માટે ગયો. હજ કરવા જતા તેની સાથે તેના ૬ પુત્રો, ૬ પુત્રીઓ અને ૧૦૦ નોકર ચાકરો હતા.

શરૂઆતથી જ તે બા૦ હીરવિજયસૂરિનો ભક્ત હતો. સને ૧૫૯૪ માં તે હજ કરીને ભારત પાછો આવ્યો, ત્યારે જગદ્ગુરુ આ૦ હીરવિજયસૂરિ પોતાના પરિવાર સાથે સૌરાષ્ટ્રના ઉના શહેરમા ચતુર્માસ હતા. ખાને વિ૦ સ૦ ૧૬૫૧–૫૨મા ઉના જઈ જગદ્ગુરુને વંદન કર્યું

તે છેવટે દીન–ઈ–ઈલાહી ધર્મમાં દાખલ થયો હતો. તે અમદાવાદમાં મરણ પામ્યો, તેની કબ્ર સરખેજમા બની હતી.

તેણે પોતાની પુત્રીનો શાહજાદા જહાંગીરના પુત્ર ખુશરૂ સાથે વિવાહ કર્યો હતો તેની ઈચ્છા હતી કે 'બા૦ અકબરના મરણ બાદ શાહજાદો ખુશરૂ દિલ્હીનો બાદશાહ બને."

ખુરમ –ખાનને ખુરમ નામે પુત્ર હતો, જે સૌરાષ્ટ્રનો સૂબો હતો. તે ઉગ્ર સ્વભાવનો અને ઝનૂની હતો. તે પ્રજાને બહુ ત્રાસ આપતો.

ખાને આઝમ મીરઝા અજીજ કોકા દિલ્હીના બા૦ અકબર વતી ગુજરાતનો (સ૦ ૧૬૪૪ થી ૧૬૪૯ સુધી) ૭ મો સૂબો બની આવ્યો હતો, ત્યારે પુત્ર ખુરમ સોરઠનો કમીશનર હતો. તેણે કોઈની ચડવણીથી કે ધર્મના ઝનૂનમાં શત્રુંજય તીર્થના ભોંગ જિન પ્રાસાદનો નાશ કરવા માટે પહાડ ઉપરના ઝાડ કપાવી, એ ઝાડના લાકડાં મંદિરની ચારે બાજુ ગોઠવ્યા. તેનો ઈરાદો હતો કે મંદિરને બાળી રાખ બનાવવું ત્યારે આ૦ વિજયહીરસૂરિ વતી આ૦ વિજય

સેનસૂરિએ આ ઘટના લાહોરમા ઉ૦ ભાનુચંદ્રગણિને લખી જણાવી અને શેઠ હરખચંદ પરમાનંદે બા૦ અકબરને અરજી મોકલી, આ ઘટના જણાવી ન્યાય માગ્યો, બા૦ **અકબરે** ઉ૦ ભાનુચંદ્રના કહેવાથી, ચૈત્રાદિ સં૦ ૧૬૪૭ના આ૦ વ૦ ૦))ને રોજ શાહજાદા જહાંગીર પાસે ફરમાન લખાવી સુબા મીરઝા કોકા ઉપર મોકલ્યુ "તેમાં કોઇ સુબો કોઈ જાતની આવી ભૂલ ન કરે તે માટે તાબડતોબ મનાઈ હુકમ કર્યો" આ રીતે ખુરમને તે ભૂલ કરતા રોકયો અને "કોઈ અમલદાર ફરી ફરી આવી ભૂલ ન કરી બેસે" એટલા ખાતર જૈનોની માગણીથી બા૦ અકબરે આ૦ વિજય હીરસૂરિને સ૦ ૧૬૪૯ વૈ સુ ૧૦ ને રોજ શત્રુંજય વગેરે તીર્થો ઈનામમા આપવાનુ ફરમાન લખી મોકલ્યુ. સાથો-સાથ આ૦ વિજયસેનસૂરિને લાહોર પધારવા વિનંતિ પણ કરી હતી　　(મોગલ બાદશાહ ફરમાન ન. ૩, ૪,) (પ્ર૦ ૪૪-પૃ૦ ૬૮, પ્ર૦ ૫૮ બા૦ અકબરના શુભકાર્યો કલમ ૫મી)

ખુરમ વિ૦ સ૦ ૧૬૬૮મા જૂનાગઢમા હતો ત્યારે **આ૦ વિજયસેનસૂરિએ** તેને ઉપદેશ આપી પ્રજાપ્રેમી બનાવ્યો હતો એ ત્યારે આ૦ વિજયસેનસૂરિનો ભકત બન્યો હતો　(પ્રક૦ ૫૯)

(૩) **શાહબુદ્દીન**-તેના બીજા નામો અહમદ, અહમદખાન અને સાહિબખાન પણ જાણવા મળે છે તે પ્રથમ માળવાનો સૂબો હતો તે પછી સને ૧૫૭૭ થી ૧૫૮૩ સુધી ગુજરાતનો સૂબો બન્યો.

તેણે બીજાની ભંભેરણીથી ગુસ્સે થઈ વિ૦ સ૦ ૧૬૩૬માં અમદાવાદમા આ૦ હીરવિજયસૂરિને **ત્રાસ** આપ્યો હતો, પરંતુ જ્યારે બા૦ અકબરનુ આ૦ હીરવિજયસૂરિને આમંત્રણ આપતું **ફરમાન** જોયુ, ત્યારે તેજ આચાર્યશ્રીને ખંભાતથી અમદાવાદ માન-સન્માન પૂર્વક લઈ આવ્યો અને તેમને ફતેપુરસિક્રી મોકલવા માટે બધી સગવડો કરી આપી　(-પ્રક૦ ૫૮)

(૪) **ઇતમાદખાન**-તે ગુજરાતના જૂના બા૦ અહમદ અને બા૦ મુજફ્ફરનો મોટો **વજીર** હતો તે "ગુજરાતી અમીર" મનાતો હતો. બા૦ અકબરે તેને સને ૧૫૮૩-૮૪ મા ગુજરાતનો સૂબો બનાવ્યો.

બા૦ અકબરે ફતેપુરસિક્રીમાં જ્યારે આ૦ હીરવિજયસૂરિનો પરિચય સાધ્યો, ત્યારે સૂબા ઇતમાદખાને તેમના સાધુજીવનની ઘણી પ્રશંસા કરી હતી (—પ્રક૦ ૫૮)

(૮) શાહજાદો મુરાદબક્ષ—તે બા૦ અકબરનો પુત્ર હતો. તેનું બીજું નામ પહાડી પણ મળે છે તે ભારે શરાબી હતો.

જ્યારે મિરઝા અજીજ કોકાને મક્કાની હજ કરવા જવાનો વિચાર થયો ત્યારે તે શાહજાદા મુરાદબક્ષને ગુજરાતમાં સાથે લઈ આવ્યો અને તેને ગુજરાતની સૂબાગીરી સોંપી હજ કરવા રવાના થયો.

શાહજાદો મુરાદ ફતેપુરસિક્રીથી જ આ૦ હીરવિજયસૂરિ અને મહો૦ શાંતિચંદ્રગણિનો ભક્ત હતો.

બા૦ અકબરે જગદ્‌ગુરુ આ૦ હીરવિજયસૂરિને સં૦ ૧૬૪૯માં શત્રુંજય તીર્થ ભેટ કર્યું હતું આથી આચાર્યદેવ પાટણના જૈનોના છ રી પાળતા યાત્રાસંઘ સાથે શત્રુંજય તીર્થની યાત્રાએ જતા વિ૦ સં૦ ૧૬૫૦માં અમદાવાદ પધાર્યા ત્યારે શાહજાદા મુરાદે જગદ્‌ગુરુ તેમ જ સંઘના બહુ સત્કાર-સન્માન કર્યા હતા અને આચાર્યશ્રીની પૂજા કરી હતી

શાહજાદો મુરા સને ૧૬૦૦મા મરણ પામ્યો ત્યારે મિરઝા અજીજ કોકા ગુજરાતનો નવમો સૂબો બનીને આવ્યો.

૧૫. બા૦ જહાંગીર—(પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૮૧ થી ૮૮)

રાજકાળ—(હીજરી સન ૧ ૧૫ થી ૧ ૩૭ના સફર મહિનાની તા. ૨૮ વિ સ ૧૬૬૩ થી ૧૬૮૪ના કા વદિ સને ૧૬ ૬ થી તા. ૧૮-૧૦-૧૬૨૭)

તેણે ગુજરાતમાં એક પછી એક ૧ કાલીજખાન ૨ સૈયદ મૂર્તિઝખાન બુખારી સને ૧૬૦૬, ૩ સૂબો ખાને આઝિમ મિરઝા અજીજ કોકા સને ૧૬૦૯ થી ૧૬૧૧ ૪ અબ્દુલ્લાખાન ફિરોજ જંગ, ૫. મકરબખાન, ૬ શાહજાદો શાહજહાન, ૭, શાહજાદા ખુશરૂનો પુત્ર દાવરબક્ષ, અને ૮. સૈફખાન એમ ૮ સૂબાઓ મોકલ્યા.

(—પ્રક૦ ૪૪-પૃ૦ ૯૮)

૧૬. બા૦ શાહજહાંન–(પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૯૯ થી ૧૦૩)

રાજકાળ—તા ૪–૨–૧૬૨૮ થી ૯–૬–૧૬૫૮

તેણે ગુજરાતમાં પોતાના તરફથી એક પછી એક ૧ શેરખાન, ૨ ઇસ્લામખાન, ૩ બાકરખાન, ૪ સિયા હૈદરખાન, ૫. સૈફખાન, ૬. **આઝમખાન**, ૭. મીરઝા ઈમારતખાન ૮. શાહજાદો **ઔરંગઝેબ** સને ૧૬૪૪ થી ૧૬૪૬, ૯ શૈસ્તખાન, ૧૦. શાહજાદો **મહમ્મદ દારા શિકોહ** સને ૧૬૪૮ થી ૧૬૫૨, ૧૧. શૈસ્તખાન, ૧૨. શાહજાદો **મુરાદબક્ષ** સને ૧૬૫૪ થી ૧૬૫૭, અને ૧૩ કસમખાન, **એમ** ૧૩ સૂબાઓ મોકલ્યા હતા　　　　(પ્ર૦ ૪૪, પૃ૦ ૯૯)

૮ સુબો શાહજાદો ઔરંગઝેબ– સને ૧૬૪૪ થી ૧૬૪૬

તેણે સને ૧૬૪૪–૪૫ વિ૦ સ૦ ૧૬૯૯મા ધાર્મિક ઝનૂનથી પ્રેરાઈ અમદાવાદના સરસપુરમા આવેલા શેઠ શાતિદાસ ઝવેરીએ સ૦ ૧૬૮૨મા બધાવેલા ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથના જિનપ્રાસાદને તોડી ફોડી મસ્જિદરૂપે બદલી નાખ્યો અને તેમા ફકિરોને વસાવ્યા આથી ગુજરાતભરમા બડ જાગ્યુ શેઠ શાતિદાસે બા૦ શાહજહાને આ વિગતની અરજી કરી મુલ્લા અબ્દુલ હકીમે પણ બાદશાહને આ હિચકારી ઘટના પ્રત્યે અણગમો બતાવતો પત્ર લખ્યો આથી બા૦ શાહજહાંએ વિ૦ સ૦ ૧૭૦૫માં ગુજરાતના ૧૦મા સૂબા શાહજાદા દારા મહમ્મદ શિકોહને ફરમાન લખી મોકલી હુકમ કર્યો કે તારે "તે જિનપ્રાસાદને બાદશાહી ખજાનાના ખરચે અસલ જેવો બનાવી, શેઠને સોપવો" તેમા કરેલા ફેરફારોને સુધારી લેવા તેમનો સરસામાન કોઈ લઈ ગયા હોય તે તેઓની પાસેથી પાછો મગાવી શેઠને સોપવો અગર તેની રકમ ભરપાઈ કરાવવી"

(પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૧૦૦, ૧૩૨ પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૧૫૧ થી ૧૫૭ ફરમાન નં ૧૬)

આ ફરમાનથી સૂબાએ તે જિનપ્રાસાદને મૂળ જેવો બનાવી શેઠ શાતિદાસને સોપ્યો હતો. તે પછી તેમના વશજ શેઠ વખતચદે સ૦　　　માં આ સ્થાનને અશાતિવાળુ સમજીને તે જિનાલયની

સમસ્ત પ્રતિમાઓ ઉઠાવી લાવી ઝવેરીવાડની વાઘણપોળનાં જૂદાં જૂદા જિનાલયોમા પધરાવી અને ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથનો નવો જિન પ્રાસાદ તૈયાર કરાવી તેમા વિરાજમાન કરી, જે આજે વિદ્યમાન છે

૧૦ શાહજાદો મહમ્મદ દારા શિકોહ—(સને ૧૬૪૮ થી ૧૬૫૨)

તેણે ઉપર પ્રમાણે અમદાવાદનો ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથનો જિન પ્રાસાદ શેઠ શાંતિદાસ ઝવેરીને પાછો સોંપ્યો, તેણે બા૦ શાહજહાંની સમ્મતિથી શેઠની માલમિલકત, મકાન, જમીન, જાયદાદ, લેણી રકમ વગેરેની રક્ષા માટે વિવિધ ફરમાન કાઢી પુરી તકેદારી રાખી હતી ફર૦ નં૦ ૧૪, ૧૫, ૧ , ૧૭

એ વખતે ગોરી બેલમના મુસલમાનો શત્રુંજયતીર્થે જનારા યાત્રાળુઓને રંજાડતા હતા અને લૂટી લેતા હતા આથી શેઠ શાંતિદાસ ઝવેરી તેમજ શા૦ રતનાસૂરા તથા તપાગચ્છના કારખાનાએ સને ૧૬૫૧ વિ૦ સં૦ ૧૭૦૭ ને કાર્તિક વદિ ૧૩ ને મંગળવારના રોજ આરિયાધારના ગોહેલ ઠાકોર કાંધાજી તથા બીજા તેના કુટુંબના ભાગીદાર સ્ત્રી પુરુષોને શત્રુંજયતીર્થ તથા યાત્રાળુઓના રખોપાનું કામ સોપ્યું, અને પાકો કરાર કર્યો. એ વિ૦ સં૦ ૧૭૦૭ (સને ૧૬૫૧)ના રખોપાનો કરાર આ પ્રમાણે હતો.—

સંવત ૧૭૦૭ (સને ૧૬૫૧) નો કરાર

॥ શ્રી ॥

॥ ॥ સંવત ૧૭૦૭ વર્ષે કાર્તિક વદિ ૧૩ સોમે ગોહિલ શ્રી કાંધાજી તથા નારાજી તથા હમીરજી તથા બાઈ પદમાજી તથા પાટમદે જત લખત આમા (અમો) શ્રીસેત્રંજાની ચોકી પુહુર કરું છું તથા સંઘની ચાકી કરું છું તે માટે તેનું પરઠ કીધો છે શાહ શાંતિદાસ સહસ-કરણ તથા શાહ રતન સૂરા તથા સમસ્ત સંઘ મળી શ્રી સેત્રંજી સંઘ આવઈ તથા છડીઆં છડ વિહિવા આવિ તથા પાલ લોક આવિ તેનું અમિ કરાર દીધું છે. તે અમો બાપના બોલશું પાળવું તેની વગત શ્રી શેત્રંજઈ સંઘ આવી તેની ચુકિ પહુર કરવો. જે સંઘ

આવિ તે પાસિ મલણું કરી લેવું તેની વિગત સુખડી મણ ૧ તથા લુગડાના જામી ૨॥ (અઢી) મોટી સઘિ છઠીઆ, તથા પાલુ સઘ આવિ તે પાસિ મલણુ ન લેવું ગાડી ૧ જામી ૨॥ અકે અઢી લેવી, મોટા સઘ મધે પ્યાદા હુઅિ તેનુ ન લેવું. બીજુ છઠવીયા આવિ તેની માણુસ ૧૦૦ જામી ૬૦ લેવી મલણુ માગવું નહીં. વલી બીજુ માણુસ પાલુ આવિ તે જણ ૧ ની જામી ૦॥ અકે અરધી લેવી અદકુ કાંહી ન લેવૂ સઘ શ્રીશેત્રજી જાત્રા કરવા આવિ તે પાસિથી એ કરારિ લેવૂ ગચ્છ ૮૪ ચોરાસીનુ એ કરારિ લેવૂ તથા એ કરાર બાપના બોલશુ પાળવું તથા શ્રી આદીશ્વરની સાખી પાલવું રણછોડજીની સાખી પાલવુ. કારખાના પાસિ ન લેવું તપાગચ્છની ॥ શ્રી ॥

અત્ર મતૂ એ લખુ તે પ્રમાણે છે	અત્ર સાખ્ય
૧ ગોહેલ કાંધાજી	૧ ગો૦ ગોમલજી
૧. બાઈ પદમાજી	૧ ગો૦ લખમણજી
૧. બાઈ પાટમદે	૧. ગો૦ ભીમજી
	૧ રા૦ જાદવ
લખત દો૦ કડવા નાથાએ	૧ સા૦ જગપાલ
લખુ ન પાલીએ તો	૧. ઠા૦ પરબત
અમદાવાદ મધે જબાપ કરીએ	૧ દો૦ કડવા

લખત **ભાટ પરબત** નારાયણએ લખુ. પાલિએ નહિ તુ અમિ જમાન છુ અમદાવાદ મધે જબાપ કરૂ સહિ ॥ તથા ભાટને અગડકરા છે. તે પળાવુ સહી સહી ॥

અસલ ઉપરથી નકલ સુકાબલ કરનાર કારકુન રાજારામ નીલકઠરાવ.[1]

આણંદજી કલ્યાણજી તરફથી માગી તા ૨૮ મી જુલાઈ સને ૧૮૭૬ સહી થઈ તૈયાર થઈ તા ૧૧ સપ્ટેબર સને ૧૮૭૬	ખરીનકલ (સહી) I B Peele પોલીટીકલ એજટ

૧ ઠા કાંધાજીના વશજો નગરશેઠ શાંતિદાસ ઝવેરીના કુટુંબની મદદથી ધીમે ધીમે આગળ વધ્યા, ધન વધ્યું, અને તેઓના રાજ્યનો વિસ્તાર પણ વધ્યો પરિણામે ૧૯મા ઠા. **પૃથ્વીરાજે** આગળ વિ૦ સ૦ ૧૭૦૦ પછી સ૦ મા પાલીતાણાને પાટનગર બનાવી ત્યા પોતાના નવા રાજ્યની સ્થાપના કરી.

૧૨ સુબો શાહજાદો મુરાદબક્ષ– (સને ૧૬૫૪ થી ૧૬૬૨)

શેઠ શાંતિદાસ ઝવેરીએ તેને તથા શાહજાદા ઔરંગઝેબને સને ૧૬૫૭–૫૮માં લૂટારા કાનજી કોળીના બળવામાં અને રાજા જસવંત સાથેની ઉજ્જૈન જીતવાની લડાઈમાં લાખો રૂપિયાની મદદ કરી હતી. આથી ગુજરાતના સૂબા શાહજાદા મુરાદબક્ષે બા૦ શાહજહાંની સમ્મતિ મેળવી જુલસી સન ૩૦, મહોરમ ઉલહરામ મહિનો તા ૨૯, મી હીજરી સન ૧૦૬૬, ઈ૦ સ૦ ૧૬૫૬, વિ૦ સ૦ ૧૭૧૩ના કાર્તિક શુદિ ૧ ના રોજ નગરશેઠ શાંતિદાસ ઝવેરીને શત્રુંજય તીર્થનો પહાડ ઈનામમાં આપ્યો હતો, અને તેનું ફરમાન લખી આપ્યું હતું

(–પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૧૫૬ થી ૧૬૦ મો૦ બા૦ ફ૨૦ ન૦ ૧૭મું)

સૂબા મુરાદબક્ષે શેઠ શાંતિદાસ ઝવેરીને શત્રુંજયનો પહાડ, પાલીતાણા ગામ ઈનામમાં આપ્યા તેની સનદ

મુરાદ તરફથી મળેલી સનદ

શાહજહાનના દીકરા અને ગુજરાતના સુબા મુરાદબક્ષે,
પરશીયન ભાષામાં લખેલી સનદનો તરજૂમો.
મહેરબાન ખુદાના નામે

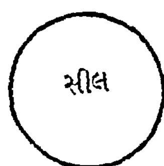
મીાહ

મોરડની સરકારના હાલના અને ભવિષ્યના હિસાબો શાદી મહેરબાનીથી અને ઉમેદગી ઉમદા થયા છે એ હિસાબ રાખનારા ઓને માલુમ થાય જે શાંતિદાસ ઝવેરી જે અમીરોમાં પહેલા દરજ્જાના છે" તેમણે અમારા સ્વર્ગ સમા દરબારમાં બધા દરબારીઓની સમક્ષ જાહેર કર્યું છે કે ગોરડ સરકારના તાબામાં આવેલા પાલી તાણા નામના ગામ આગળ શેત્રુંજા નામનું હિંદુ લોકોનું યાત્રાનું ધામ આવેલુ છે અને આજુબાજુના લોકો ત્યાં યાત્રાએ જાય છે"

ઉમદા દરજ્જાવાલા તરફથી મહેરબાનીની રાહે એવો હુકમ કરવામાં આવ્યો છે કે "અમીરોમાં સૌથી ઉચા દરજ્જાના મઝકુર ઇસમને આ મોસમની શરૂઆતથી મઝકુર ગામ ઈનામ તરીકે આપવામા આવ્યુ છે" જેથી આ ગામને એમનુ ઈનામ તરીકે ગણીને એમાં કોઈ જાતની દખલગીરી કરવી નહિ.

આજુબાજુના જીલ્લાના તથા પ્રદેશના લોકો આ જગ્યાએ નિર્ભય થઈને યાત્રા કરવા આવે. આ બાબતમાં તાકીદનો આ ખાસ હુકમ જાણી એને પાળવામાં કોઈએ કસુર કરવી નહીં.

પવિત્ર મોહરમ મહિનાના ૨૯મા દિવસે લખ્યુ. અમારા સારા રાજ્યના ૩૦ મા વરસમા



દા૦ નમ્ર સેવક અલીનખાન છે. નકલ દીવાન કચેરીમા રાખી લીધી છે.

ખરો તરજુમો

(સહી) ગુલામ મોહીદ્દીન તરજુમો કરનાર.

(-પ્રક૦ ૪૪ ગોહેલવંશ, પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૧૦૨, ૧૫૬)

૧૧. બા૦ ઔરંગઝેબ– (સં૦ ૧૭૧૫ થી ૧૭૬૩, તા. ૨૩–૭–૧૬૫૮ થી ૨૧–૨–૧૭૦૭)

તેણે ગુજરાતમા પોતાના તરફથી એક પછી એક ૧૦ સૂબાઓ મોકલ્યા હતા. (પ્ર૦ ૪૪ પૃ૦ ૧૦૩ થી ૧૦૫)

શાહજાદો મહમ્મદ આઝમ–તે સને ૧૭૦૩ થી ૧૭૦૫ સુધી ગુજરાતનો સૂબો હતો એના સમયમા એક સન્યાસી એક નાના બાળકને અમદાવાદમાથી ઉઠાવી ગયો. આની ખબર પડતાં સૂબાએ બધા સંન્યાસી, સાધુ, બાવાઓ અને ફકિરોના માટે હુકમ બહાર પાડયો કે, કોઈ એ અમદાવાદમા રહેવું નહી તથા અમદાવાદમાં આવવુ નહીં.

આ હુકમ માટે **તપાગચ્છના ભ૦ વિજયદેવસૂરિની** પરંપરાના **ભ૦ વિજયરત્નસૂરિ** (સં૦ ૧૭૩૨ થી ૧૭૭૩ ના ભા૦

વ० ૨) એ સૂબા મહમ્મદ આઝમને મળ્યા તેમણે તેને સમજાવી શાંત પાડી તે હુકમ પાછો ખેંચાવ્યો.

(પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૧૦૫, ૧૧૧ ફરમાન નં ૨૧, પ્રક૦ ૫૮,)

પાખી પ્રતિબંધ–

બા૦ ઔરંગઝેબે સને ૧૬૬૪માં અમદાવાદની પ્રજા ઉપરના ઘણા કરો માફ કર્યા હતા, અને **પાખી પાળવાનો** રિવાજ બંધ કર્યો હતો. (–ગુ૦ પા૦ અ૦ પૃ૦ ૧૦૧)

૧૪ બા૦ ફરૂખશેખર–(તા. ૧૦–૧–૧૭૧૩ થી ૧૭૧૯; સં૦ ૧૭૭૦ મહા વદિ ૧૦ થી ૧૭૭૫ ફા૦ શુ૦ ૯ પૃ૦ ૧૦૭)

તેણે પોતાના તરફથી ગુજરાતમાં ચાર સૂબા મોકલ્યા હતા.

૩ દાઉદખાન પની

૪ મહારાજા અજિતસિંહ–તેના વતી સને ૧૭૨૦માં અમદાવાદમાં સૂબા તરીકે અનોપ ભંડારી હતો. (–પ્રક૦ ૫૭)

૧૫ બા૦ રફિઉદારજાત–(સને ૧૮–૨–૧૭૧૯ થી ૨૮–૫–૧૭૧૯ સં૦ ૧૭૭૫ ફા૦ શુ૦ ૧૦ થી ૧૭૭૬ અ૦ વ૦ ૬)

(પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૧૦૭)

રાજા અજિતસિંહ–સને ૧૭૧૯ થી ૧૭૨૧ સુધી અમદાવાદમાં મહારાજા અજિતસિંહ ગુજરાતનો સૂબો હતો.

૧૬ બા૦ રફિઉદ્દૌલા–(તા. ૧૯–૫–૧૭૧૯ થી ૧૧–૯–૧૭૧૯)

૧૭ બા૦ મહમ્મુદ શાહ–(તા ૧૯–૯–૧૭૧૯ થી ૧૬–૪–૧૭૪૮, સં૦ ૧૭૭૬ બીજા આ૦ વ૦ ૨ થી ૧૮૦૫ વૈ૦ ૦)))

(પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૧૦૮)

જોધપુરના મહારાજા **અભયસિંહ રાઠોડે** "પિલાજી ગાયકવાડ"ને મારી **અમદાવાદ** પોતાના કબજે કર્યું

રત્નસિંહ ભંડારી–વિ. સં ૧૭૮૯ થી ૧૮૯૩ સુધી બા. મહમ્મદ અને મહારાજા અભયસિંહ રાઠોડ તરફથી તે અમદાવાદનો સૂબો હતો.

તેણે સં૦ ૧૭૯૧માં શત્રુંજય તીર્થમાં વિમલવસહીમાં નવો જિન પ્રાસાદ બનાવ્યો અને તેમાં સહસ્રફણા પાર્શ્વનાથની મૂર્તિની ભ૦ વિજયદયાસૂરિના હાથે તેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. (–પ્રક૦ ૫૮, પ્રક૦ ૬૪)

સં૦ ૧૭૯૧માં છીપાઓએ પણ છીપાવસહિનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો હતો (શત્રુંજય તીર્થનો ફરસો હસ્તલિખિત-મોટું વર્ણન)

ગુજરાતના રાજવંશો

મરાઠા પેશવા, ગાયકવાડ, પેશવા,

અંગ્રેજો

જનરલ ગોડાર્ડને હી૦ સં૦ ૧૧૯૪, વિ૦ સં૦ ૧૮૩૬ના માહ શુદિ ૧૧, તા. ૧૫-૧૨-૧૭૮૦ના રોજ **અમદાવાદ** જીત્યુ.

તેણે નગરશેઠ વખતચંદની વિનતિથી અમદાવાદને લૂંટવાનુ મોકુફ રાખી શાંતિનો ઢંઢેરો પિટાવ્યો

(પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૧૧૧, ૧૮૨, મો૦ બા૦ ફ૦ નં૦ ૩૪)

સ્વતંત્રભારત-તા. ૧૪-૮-૧૯૪૭ની મધ્યરાત પછી ક૦ ૨૪, મિ૦ ૧ ના સમયે તા. ૧૫-૮-૪૭ના રોજ **ભારત સ્વતંત્ર** થયો.

(-પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૧૯૦)

ગુજરાત તા. ૧-૫-૧૯૬૦ના રોજ મુંબઈ રાજ્યના મહારાષ્ટ્ર અને મહાગુજરાત એમ બે ભાગલા પડયા અને ગુજરાત **સ્વતંત્ર પ્રાંત** બન્યો

કાઠિયાવાડ-સૌરાષ્ટ્રનુ રાજ્યશાસન

સને ૧૨૯૬ થી ૧૪૦૩	મુસલમાન સૂબાઓ.
સને ૧૪૦૭ થી ૧૫૭૩	પાટણ તથા અમદાવાદના બા૦ અહમદશાહ અને મહમ્મદ બેગડો વગેરે. બાદશાહો
સને ૧૫૭૩ થી ૧૭૦૭ (વિ૦ સં૦ ૧૬૨૮ થી ૧૭૬૩)	મોગલવંશના બાદશાહો-અકબરથી ઔરંગઝેબ સુધી
સને ૧૭૦૫ થી ૧૭૬૫	મરાઠા, પઠાણ વડોદરાએ બ્રિટીશ રેસીડન્ટ વોકર સાહેબ, પાસે આશ્રય માગ્યો.
સને ૧૮૦૭ મા	બ્રિટીશ સલતનતની દરમિયાનગીરી બ્રિટીશ સરકારની સર્વોપરિસત્તા.

તા. ૧૫-૮-૧૯૪૭ના રોજ રાતે ક૦ ૨૪ને મિ૦ ૧ ના સમયે ભારત સ્વતંત્ર થયો. (પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૧૯૦)

તા. ૧-૫-૧૯૬૦ના રોજ મહારાષ્ટ્ર અને મહાગુજરાત એમ બે રાજ્યો સ્વતંત્ર થયા.

વિ૦ સ૦ ૨૦૧૮ના માગશર શુદિ ૧૧-(મૌન એકાદશી) તા. ૧૮-૧૨-૧૯૬૧ભારતીય શાકે ૧૮૮૩ના માગશર દિનાંક ૨૭ના રોજ ગોવા સ્વતંત્ર જાહેર થયો. (પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૨૧૫)

સૌરાષ્ટ્રનો ગોહેલ રાજવંશ

[નોંધ : આ વંશમાં આપેલા સંવતોમાં ફરક છે.)

રાણાજી ગોહેલ પછીના બે રાજાઓના નામ મળતા નથી અને રાજાઓના નંબર પણ બદલ્યા છે]

ગોહેલ વંશનો મૂળ પરિચય પહેલા (પ્રક૦ ૨૭, પૃ૦ ૩૮૬માં) આવી ગયો છે વિક્રમની બીજી સહસ્રાબ્દી પછી એ વંશનો ઇતિહાસ ટૂંકમાં નીચે મુજબ છે

૧ મોહનદાસ ગોહેલ- તે મારવાડમાં લૂણી નદીના કાંઠે આવેલા ખેરગઢમાં ચક્રવર્તી રાજા હતો. રાઠોડ રાજાએ તેના ઉપર ચઢાઈ કરીને તેના ઝાંઝણ વગેરે પુત્રોને મારી નાખ્યા. એટલે મોહનદાસ ગોહેલ પોતાના પરિવાર સાથે ખેરગઢ છોડી, સૌરાષ્ટ્રમાં થાનગઢ પાસેના શાહપુર ગામમાં આવીને વસ્યો. તેણે જૂનાગઢના રા મેપાના પુત્ર ખેંગારને પોતાની પૌત્રી પરણાવી મૈત્રી સંબંધ બાંધ્યો રા' એ તેને ૧૨ ગામની સરહદનું રક્ષણકાર્ય સોંપ્યું

૨ ઝાંઝણ-તે ખેરગઢમાં મરણ પામ્યો.

૩ સેજકજી-તે દાદા સાથે સૌરાષ્ટ્રમાં આવ્યો અને તેણે જૂનાગઢના રા ની મહેરબાની મેળવી સને ૧૨૬૦ (વિ૦ સ૦ ૧૩૧૭)માં સેજકપુર વસાવ્યું અને ગોહેલની ગાદી સ્થાપન કરી તેણે પોતાના ૩ પુત્રોને ૩ રાજ્ય વહેંચી આપ્યા. તે સને ૧૨૯૦માં મરણ પામ્યો.

૧. તેણે **રાણુજીને** ઉમરાલા (રાણુપુર)નો ગરાસ આપ્યો. **૨. સારંગજીને** અર્થિલા વગેરે ૨૪ ગામોનો ગરાસ આપ્યો તેના પુત્ર **નોંઘણજીએ લાઠી**મા ગાદી સ્થાપન કરી ૩. **શાહજીને** માડવી ચોવીસીનો ગરાસ આપ્યો જેના વંશજોએ માડવી, ગારિયાધાર તથા પાલીતાણામા રાજ્ય કર્યું.

૪ **રાણુજી ગોહેલ**–તે બહાદુર હતો તે સને ૧૩૦૪ (વિ૦ સં૦ ૧૩૬૧) પછી નદી કિનારે **રાણપુર** વસાવી ત્યાં રહેતો હતો ત્યારે વલભીમાં **એભલ** (ત્રીજો) નામે રાજા હતો. વલભીમાં એક લગ્ન પ્રસંગે કપોલ વાણિયા અને તેઓના કડોલિયા ગોરોની વચ્ચે અચાનક ક્લેશ થયો એભલે તે સૌનો વિનાશ કરાવ્યો **રાણુજી ગોહેલે** આ બનાવને આગળ ધરી એભલ ઉપર ચડાઈ કરી તેને મારી સને ૧૩૦૭મા વળા (વલ્લભીપુર)નુ **રાજ્ય** જીતી લીધુ. એટલે તે ઉમરાલા અને વાલાક પ્રદેશનો પણ રાજા થયો

એ પછી તેનો પૌત્ર ગાદીએ આવ્યો એ સમયે અમદાવાદમાં મહમ્મદ બેગડા વિ૦ સ૦ ૧૫૧૬ થી ૧૫૭૦ (સને ૧૪૫૯ થી ૧૫૧૧)નુ રાજ્ય હતું.

તેને ૧ મુજફ્ફરશાહ, ૨ અહમદશાહ **સિકંદર** અને ૩ લઘુ મહમ્મુદ એમ ત્રણ પુત્રો હતા તેણે પોતાના પુત્રોની સરદારી નીચે સેના મોકલી યુદ્ધ કરીને પોતાના રાજ્યનો વિસ્તાર વધાર્યો. આ ત્રણે પુત્રોમા **અહમદશાહ** ઘણો હોંશિયાર હતો મહમ્મદ બેગડાએ અહમદશાહને દ્વારિકા, સોમનાથ, ગિરનાર, શત્રુંજય વગેરે સ્થળોમા મોકલીને પવિત્ર સ્થાનોનો વિનાશ કરાવ્યો તેમજ સને ૧૪૧૪ (વિ૦ સ૦ ૧૫૩૧)મા તેને સૌરાષ્ટ્રમા ફરીથી મોકલ્યો અહમદશાહે સીધેસીધા રાણપુર પર હલ્લો કર્યો અને રાણુજીના પૌત્રને એકદમ કહેવરાવ્યુ કે "તમે તમારી એક રાણી અમને સોપી દો, નહી તર લડવાને તૈયાર થાઓ" **ગોહેલ તો વટનો કટકો** હતો" તેણે જવાબ વાળ્યોકે, "ખબરદાર રહેજો, હુ યુદ્ધના મેદાનમા જવાબ દેવા આવુ છુ"

અહમદશાહને જૂનાગઢના વિજયનો ગર્વ હતો તેનો એ ગર્વ

આ જવાબથી ઓગળી ગયો, તેણે તરત જ સાવધાનીથી કામ લીધું રાજા ગોહેલે બહાદુર ગોહેલોને સાથે લઈ યુદ્ધ માટે પ્રયાણની તૈયારી કરી. તેણે છેલ્લે જતા રાણીવાસમા જઈને પોતાની ૮ રાણીઓને મળી હિમ્મત આપતા જણાવ્યું કે, "હું લડવા જાઉં છું મુસલમાન સેનાને મારી હઠાવી, જલદી પાછો આવીશ. પણ એક વાત ધ્યાનમા રાખજોકે, મારી સાથે મારો વિજયધ્વજ ફરકતો રહેશે. જ્યા સુધી તે ફરકતો હોય ત્યા સુધી રાણુજી જીવતો છે એમ જાણવું તે નમે ત્યારે રાણુજી રામજીના ચરણમાં જઈને વસ્યો છે એમ માનજો" રાણીઓએ રાણુજીને હૃદયના પ્રેમથી વધાવ્યો. તેને ઉમળકાથી માંગલિક ચિહ્નોથી વધાવી વિદાય આપી રાણુજી ત્યા જઈ અહમદ શાહની સેનાને મારી, પાછી હઠાવી, વિજય મેળવીને પાછો વળ્યો.

તેનો વિજયધ્વજ બરાબર ફરકતો હતો. તે બધા એક ગામને પાદર વિશ્રામ લેવા રોકાયા ત્યા સૌએ પાણી પીધું વિજયધ્વજ ઝાલનાર માણસે પાણી પીવા માટે પોતાના બન્ને હાથને છૂટા કરવા" વિજયધ્વજને પાસેના રસ્તામા સુવાડી દીધો. બસ ! આ કારણે રાણપુરના રાજમહેલમા કેર વળી ગયો આઠે રાણીઓએ જાણ્યું કે "ધ્વજ ફરકતો નથી" એટલે તેઓએ રાજમહેલ ઉપર ચડી, એક જરૂખામાથી નદીમા પડતું મૂકયુ રાજમહેલ સૂનો થઈ ગયો. રાણુજી ગોહેલે આવી હોશભેર રાજમહેલમા પ્રવેશ કર્યો, પણ ત્યા તો "સ્મશાનની શાંતિ" હતી. ગોહેલ સમજી ગયો અને ત્યાંથી શોકાતુર વદને પાછો વળ્યો આખા રાણપુરમા શોકનું વાતાવરણ ફેલાઈ ગયું

અહમદશાહને રાણપુરમા કંઈક નવા-જૂની બન્યાની જાણ થતાં તે પાછો ફર્યો અને તેણે રાતોરાત રાણપુર ઉપર છાપો માર્યો રાજા ગોહેલ તથા સનિકો વગેરે સૌને પકડીને કેદ કરી લીધા.

અહમદશાહે હુકમ કર્યો કે, રાજમહેલમાથી રાણીઓને પકડી ઉઠાવી લાવો." સૈનિકો તો દો ના ગયા પણ તે બધા ભોગ રૂપિયાની જેમ ત્યાથી પાછા વળ્યા તેઓએ જણાવ્યુ કે, "જનાબ ! રાણીવાસમાં રાણી તો શું પણ એક છોકરી કે દાસી પણ નથી" અહમદ ખાન

સમજી ગયો, તેણે ગુસ્સે થઈ ને સૌને બળજબરીથી **મુસલમાન** બનાવ્યા. બસ રાજા અને બધા સૈનિકો મુલમાન બન્યા. (સૌ૦ રસધાર)

રાણપુરના ઊંચી કોમના હિંદુ બ્રાહ્મણો વાણિયા વગેરે આ ધાર્મિક આક્રમણથી ગભરાયા, જે આજ સુધી ગોહેલોના વાસની વચ્ચે જૈનમંદિર પાસે રહેતા હતા તે બધા પોતપોતાની રક્ષા માટે પોતાના કુટુંબને લઈ રાણપુર છોડી વળા, ઉમરાળા લાઠી માંડવી વગેરે સ્થાને ચાલ્યા ગયા. કોઈ કોઈ તો વચલો વાસ છોડીને નદી તરફ આવી વસ્યા.

૫. ગજીભા.

૬. રાણજી (રામજી)—સંભવ છે કે (૪) રાણજી ગોહેલે રાણપુર વસાવ્યુ હોય અને (૬) રાણજી ગોહેલના સમયે રાણપુરના રાજ વિનાશની ઘટના બની હોય

૭. મોખડજી—તે બહાદુર હતો તેણે રાણપુર છોડી **ઘોઘામાં** આવી ગાદી સ્થાપન કરી તે **પીરમબેટનો બાદશાહ** કહેવાતો હતો. દરિયામા આવતા જતા વેપારીઓના વહાણો તે લૂટી લેતો એ રીતે એ ચાચિયાનુ કામ કરતો આથી દિલ્હીનો બાદશાહ મહમ્મદ બીન ગુસ્સે ભરાયો. તેણે ઘોઘા ઉપર સેના મોકલી. મોખડજીએ યુદ્ધમા લડતાં લડતા સને ૧૩૪૭મા પાસેના ખદડપુરમા મરાયો.

૮. ડુંગરજી—(સને ૧૩૪૭ થી ૧૩૭૦) તેની ગાદી ઘોઘામા હતી.

૯. વીજોજી—(સને ૧૩૭૦ થી ૧૩૯૫)

૧૦. કહાનોજી—(સને ૧૩૯૫ થી ૧૪૨૦)

૧૧. સારંગજી—(સને ૧૪૪૫ થી ૧૪૭૦) તેણે સને ૧૪૨૦ વિ૦ સ૦ ૧૪૭૭મા **ઉમરાલા**મા ગાદી સ્થાપન કરી

(પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૨૩૫)

૧૨. શિવજી—(સને ૧૪૭૦ થી ૧૫૦૦)

૧૩. જેતોજી—

૧૪ રામદાસજી—(સને ૧૫૦૦ થી ૧૫૩૫)

૧૫. સરતાનજી—(સને ૧૫૩૫ થી ૧૫૭૦)

૧૬ વીસોજી— (સને ૧૫૭૦ થી ૧૬૦૦) તે ચાર ભાઇઓ હતા. તે પૈકીના ૧ વીસોજીને ઉમરાળા, ૨ દેવોજીને પછેગામ, ૩ વીરાજીને "અવાણિયા" અને ૪ માંડોજીને "નવાણિયા"નો ગરાસ મળ્યો.

પાલીતાણાના કાધાજી ગોહેલે બ્રાહ્મણોના શિહોરને પોતાના તાબામાં લેવા વ્યવસ્થા ગોઠવી હતી. પણ વીસોજી ગોહેલે ઓચિંતો છાપો મારી શિહોર જીતી લીધું

૧૭ ધૂનોજી— (મૃ૦ સને ૧૬૧૯, વિ૦ સ૦ ૧૬૭૬)

૧૮ રતનજી પહેલો.

૧૯ હરભમજી ૧૯ ગોવિંદજી

૨૦ અખેરાજજી (વિ૦ સ૦ ૧૬૯૬)

૨૧ રતનજી બીજો

૨૨ ભાવસિંહજી પહેલો—તેણે સ૦ ૧૭૭૯ના વૈશાખ સુદિ ૩ ના રોજ વડવા પાસે ભાવનગર બંદર વસાવ્યું અને શિહોરને બદલે ભાવનગરમાં ગાદી સ્થાપન કરી તેણે સૂરતના સ૦ પ્રેમજીપારેખના સંઘનું વળાવીયું કર્યું હતું

(પ્ર૦ ૫૭ સૂરતના સંઘપતિઓ.)

૨૩ અખેરાજજી—તેણે ચાંચિયાઓને સજા કરી તેથી તેને તળાજા બંદર ઇનામમાં મળ્યું

૨૪ વખતસિંહજી[1] (આતાભાઈ)

૩૫ વજેસિંહજી

(—ઓરધનદાસ નાગરદાસ મહેતા શિહોરવાળાનું 'સૌરાષ્ટ્રનું ઇતિહાસ દર્શન.)

---

૧ અમે આ રાજ્યવંશના રાજાઓના અનુક્રમ નંબરો ફેરવ્યા છે સંભવ છે કે આ રાજ્યવંશ તેમજ પાલીતાણાના ગોહેલ રાજ્યવંશના રાજાઓની સાલવારીમાં પણ ફેરફાર હોય.

પાલીતાણાનો ગોહેલવંશ

૧. ઠા૦ મોહનદાસ ગોહેલ.

૨. ઠા૦ ઝાંઝણુજી

૩. ઠા૦ સેજકજી મૃ૦ સને ૧૨૯૦ (પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૨૩૦)

૪. શાહજી—પાલીતાણાના વાયવ્યખૂણામા આવેલા **માંડવી** ગામનાં ૨૪ ગામોનો (પટ્ટો) ગરાસ તેને તેના પિતાએ આપ્યો. જૂનાગઢના **રા'એ** તેને તે ગામોનો **પટ્ટો** કરી આપ્યો હતો. ઠા૦ શાહજીએ ગારિઆધારની આસપાસના "ચોમાલિયા ડાંગરોના ગામો" જીતી લીધા. તેણે પૂર્વમાં દરિયાકાંઠા સુધી પોતાનુ **રાજય** વિસ્તાર્યું.

વિ૦ સ૦ ૧૯૮૦માં માડવીમાં ૭૦૦ માણસોની વસતી હતી.

૫ ઠા૦ સરજણુજી.

૬. ઠા૦ અરજણુજી (પહેલો)–તેણે **ગારિયાધારમાં** પોતાની ગાદી સ્થાપિત કરી

૭. નોંઘણુજી (પહેલો)—એના સમયમાં **મુસલમાનો** માંડવી ગામને દબાવીને બેઠા હતા, પણ નોઘણુજીએ તે પાછું લીધુ શાણુજી ગોહેલનો વંશજ **૧૧ મો ઠા૦ સારંગજી ગોહેલ** સગીર વયનો હતો , ઠાકોરે તેને "ઘોઘાની ગાદી" આપવા મદદ કરી તેના બદલામાં ઠા૦ સારંગજીએ નોઘણુજીને વિ૦ સ૦ ૧૪૭૭ (સને ૧૪૨૦) લગભગમા **ત્રાપજ** વગેરે ૧૨ ગામ આપ્યા (પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૨૩૩) "ત્યાના ગોહેલો પાલીતાણાના ભાયાત છે" સમય જતા ત્રાપજ પુન ભાવનગરમા ભળી ગયુ

૮ ઠા૦ જસોજી ૯ ઠા૦ શવોજી ૧૦. ઠા૦ બનોજી ૧૧. ઠા૦ હદોજી.

૧૨. ઠા૦ કાંધોજી (પહેલો)—એના સમયમા શિહોરના બ્રાહ્મણોમાં ઝગડો ઊભો થયો એક પક્ષે કાધાજી ગોહેલને લાવી તેને શિહોર સોંપી દેવાનો પેતરો રચ્યો. પણ બીજા પક્ષની માગણીથી ઉમરાળાના **૧૬ મા ઠા૦ વીશાજી ગોહેલે** ઓચિંતો છાપો મારી શિહોર પોતાના કબજે કરી લીધું (પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૨૩૩)

૧૯ ઠા૦ નોંઘણજી (બીજો)—તે તથા લોમા ખુમાણ-કાઠી વચ્ચે "ગઢવીને હાથી આપવાના કારણે" વેલાવદરની સીમમા યુદ્ધ થયું તેમા ઠાકોરના ૧૮ પુત્રો ખપી ગયા. ઠા૦ પોતે નાસી ગયા.

શિહોરના ૧૭ મો ઠા૦ **ધુનોજી** ઠા૦ નોંઘણજીની મદદે આવ્યો. તે પણ માર્યો ગયો. લોમા ખુમાણે વિ૦ સ૦ ૧૬૭૬ (સને ૧૬૧૯) માં ગારિયાધારમા પોતાનું **સીંધી લશ્કર થાણું** ગોઠવ્યું

ઠા૦ નોઘણજી **અહીંથી** નાસી "માળવાના જવાશાના રાજ્ય"મા ગયો. ત્યા તે રાજકુમારીને પરણ્યો. તેનાથી તેને બે પુત્રો થયા. તેમનો એક પુત્ર જવાશાની ગાદીએ બેઠો. ઠાકોર વિ૦ સ૦ ૧૬૯૬ (સને ૧૬૪૦)મા **શિહોર** આવ્યો. ત્યાના ૨૦ મા ઠાકોર **અખેરાજજીની** કુમક લઈ **પાલીતાણા** આવ્યો. અને અમદાવાદના **નગરશેઠ** વગેરેની મદદથી તેણે ગારિયાધાર પાછું મેળવ્યું લોમા ખુમાણ કાઠીની પત્ની **બઢીઆણીએ** ખુમાણ અને ઠા૦ નોઘણજી વચ્ચેનો કજિયો પતાવ્યો, તેથી ઠાકોરે તેને **ચાણી** ગામ ભેટ આપ્યું

આ સમયે દિલ્હીમા બા૦ શાહજહાં (સ૦ ૧૬૮૪ થી ૧૭૧૫) હતો. તેના સૂબાઓ અમદાવાદમા રહીને ગૂજરાતનું રાજ્ય ચલાવતા હતા. સૌરાષ્ટ્રમા તેના તરફથી નાનો સૂબો થાણેદાર કામ કરતો. સુબા **ઔરગઝેબના** સમયે પાલીતાણામા કામ પર બોરી બેલમના વશના મુસલમાનો હતા. તે પ્રજાને તેમજ શત્રુજય તીર્થના યાત્રાળુઓને હરેક પ્રકારે **રજાડતા** અને **લૂટતા** હતા.

આ કારણથી **શેઠ શાંતિદાસ ઝવેરીએ** ગારિયાધારના ઠા૦ **નોંઘણજી** બીજા વગેરેને ધન-દોલતની મદદ કરી અને તેઓના દ્વારા આ ત્રાસનું નિવારણ કરાવ્યું. આ ઘટના બન્યા પછી શેઠ શાતિદાસ તથા ગારિયાધારના ઠાકોરો વચ્ચે **મૈત્રી સબધ** વધવા લાગ્યો. શેઠ શાતિદાસને વિચાર આવ્યો કે "આ ઠાકોરોને તીર્થની રક્ષાનું કામ સોંપાય, અને તેઓનો પાલીતાણામા વસવાટ થાય તો સારું" ઠાકોર પણ આવો સબધ બાધવા ઉત્સુક હતા.

૧૪ ઠા૦ અરજણજી બીજો

૧૫. ઠા૦ કાંધાજી (બીજો)—તેણે શેઠ શાતિદાસ ઝવેરી, શેઠ રતન સૂરા, અને તપાગચ્છના કારખાનાને તથા જૈન સઘને સ૦ ૧૭૦૭ના કાર્તિક શુદિ ૧૩ને મગળવારે તીર્થની પાકી ચોકીનો કરાર લખી આપ્યો તેમા સારા માણસોની સાખ પણ કરાવી. એ રીતે શત્રુજય તીર્થના યાત્રાળુઓના **રખોપાનુ** કામ માથે લીધુ. તે **રખોપા-કરાર** આ રીતે મળે છે (પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૨૨૪)

સવત્ ૧૭૦૭ (સને ૧૬૫૧) નો રખોપા કરાર

"॥ ૐ ॥ સવત્ ૧૭૦૭ વર્ષે કાર્તિક વદિ ૧૩ ભોમે ગોહિલ શ્રી કાધાજી તથા નારાજી તથા હમીરજી તથા બાઈ પદમાજી તથા પાટમદે જત લખત આમા શ્રી સેત્રજાની ચોકી પુહુરૂ કરુ છું, તથા સઘની ચોકી કરુ છું તે માટે તેનુ પરઠ કીધો છે શાહ શાતિદાસ સહસકરણ તથા શાહ રતન સૂરા તથા સમસ્ત સઘ મળી શ્રી શેત્રજી સઘ આવઈ તથા છઠીઆ છઠ વિહિવા આવિ તથા પાલુ લોક આવિ, તેનુ અમિ કરાર દીધુ છે, તે અમો બાપના બોલશુ પાળવુ તેની વગત્ય શ્રી શેત્રુજઇ સઘ આવી તેની ચુકી પુહુરૂ કરવો જે સઘ આવિ તે પાસિ મલણુ કરી લેવું, તેની વગત સુખડી મણ ૧ તથા લુગડાના જામી ૨॥ મોટી સઘિછઠીઆ, તથા પાલુ સઘ આવિ, તે પાસે મલણુ ન લેવું ગાડી ૧ જામી ૨॥ અકે અઢી લેવી મોટા સઘ મધે પ્યાદા હુઅિ તેનુ ન લેવુ બીજુ છઠવિવા આવી તેની માણસ ૧૦૦ જામી ૬૦ લેવી મલણુ માગવુ નહી. વળી બીજુ માણસ પાલુ આવી તે જણ ૧ ની જામી ૦॥ અકે અરધી લેવી, અદકુ કાહી ન લેવુ. સઘ શ્રી શેત્રજી જાત્રા કરવા આવી તે પાસેથી એ કરાર લેવું ગચ્છ ૮૪ ચોરાશીનું એ કરારિ લેવુ તથા એ કરાર બાપના બોલશુ પાળવું. તથા શ્રી આદીશ્વરની સાખી પાલવુ રણછોડજીની સાખી પાલવુ કારખાના પાસિ ન લેવુ તપાગચ્છની શ્રી. અત્ર

મતૂએ લખુ તે પ્રમાણે છે

અત્ર સાખ્ય.

૧ ગોહિલ કાંધાજી	૧ ગો૦ ગોમલજી
૧ બાઇ પદમાજી	૧ ગો૦ લખમણજી
૧ બાઈ પાટમદે	૧ ગો૦ ભીમજી
લખત દો૦ કડવા નાથાએ	૧ શ. જાદવ
લખુ ન પાલીએ તો	૧ શા. જગપાલ
અમદાવાદ મધ્યે જવાબ	૧ ઠા. પરબત
કરીએ,	૧ દો. કડવા

લખત ભાટ પરબત નારાયણએ લખુ, પાલિ નહિ તુ અમિ જમાન છુ અમદાવાદ મધે જવાબ કરુ સહિ ॥ તથા ભાટને અગડ કરા છે તે પાળવુ સહીસહી

અસલ ઉપરથી નકલ મુકાબલ કરનાર કારકુન રાજારામ નીલકંઠરાવ, આણંદજી કલ્યાણજી તરફથી માગી.

તા. ૨૮ મી જુલાઇ સને ૧૮૭૬ સહી થઈ, તૈયાર થઇ તા. ૧૧- સપ્ટેમ્બર સને ૧૮૭૬	ખરી નકલ (સહી) I B. Pello પોલીટિકલ એજટ

બા૦ શાહજહાનનો શાહજાદો મહમ્મદદારા શિકોહ (સને ૧૬૪૮ થી ૧૬૫૨) ગુજરાતનો સૂબો હતો. ત્યારે સને ૧૬૫૧ (વિ. સ ૧૭૦૭) કાર્તિક વદિ ૧૪ ને સોમવારે ઠા. કાંધાજી ગોહેલ વગેરેએ શેઠ શાંતિદાસ સહસકિરણ ઝવેરી શા. સુરા રતના, તપગચ્છ કારખાનું વગેરેને શત્રુંજય તીર્થના રક્ષણની પૂરી જવાબદારી લઈ ઉપર મુજબનો રખોપા કરાર કરી આપ્યો હતો.

આ ઉપરથી સમજાય છે કે—ઠા. કાંધાજી ગોહેલ રાજા નહોતા પણ ઠાકોર જ હતા, આ કરારમા ઠા. કાંધાજી, નારાજી, હમીરજી, બાઇ પદમાદે, બાઈ પાટમદેના નામ છે અને સહીમા ગો. ગોમલજી, ગો. લખમણ, ગો. ભીમજી વગેરેના નામો છે બનવા જોગ છે કે, તે સૌ એ કુટુ બના સાથીદારો કેયાળી પદેશના ભાગી

દારો હોય. તે બધા સાથે નોકરી–ધંધો કરવા ઇચ્છતા હોય. જે **રાજા**–**રાણી** હોય તે આવો કરાર લખી આપે જ નહીં આ તો **ધંધાદારી** અને ઇમાનદારીનો **કરાર** હતો આ કરારમાં લખાણુ પાળવાની એક નિષ્ઠા છે, વફાદારીની પ્રતિજ્ઞા છે ધંધો લેવાની તમન્ના દેખાય છે

ગોહેલો આ કરારમાં પ્રતિજ્ઞા કરે છે કે 'અમિ કરાર કીધુ છે તે અમો બાપના બોલશુ પાળવુ તથા શ્રી આદીશ્વરની સાખી પાળવું રણછોડજીની સાખી પાળવું'

આ કરારના સાક્ષીઓ પણ ખાતરી આપે છે કે, 'એ લખું ન પાળીએ તો અમદાવાદ મધ્યે જવાબ કરીએ. એ લખુ પાલીએ નહી તો આમિ જમાન છુ,, અમદાવાદ મધે જવાબ કરુ સહી તથા ભાટને અગડકરા છે તે પાળવુ સહી સહી'

આ કરારમા દો **કડવા** નાથા સાક્ષી છે તે તેમના કામદાર હશે સભવ છે કે તેદો૦ કડવા નાથાના વશમા જેઠા પચાણુ અને **જીવાભાઈ** વગેરે હોય તેઓ પાલીતાણુમાં રહેતા હતા

કરાર પાળવા માટે ગોહેલો, ગોર, રજપૂતો, વાણિયા અને ભાટો, વગેરે સાક્ષીઓ હતા, આ કરાર મુજબ દિવસે **વળાવો** કરવાનો અને રાતે **ચોકી** ભરવાની હતી

(–પ્રક૦ ૪૪, ગૂજરાતના બાદશાહો પૃ૦ ૨૨૪)

રખોપાના બદલામા ૧૦૦ માણુસે ૯૦ **જામી** અને એક માણુસની ૦ાા જામી લેવાની હતી, આ જામી તે જામનગરી કોરી હતી, જેની કિંમત અગ્રેજી રાજ્યના ૯ પૈસા થાય[1]

'**જામનરેશે** સ૦ ૧૮૪૦ થી કોરીનુ ચલણુ શરૂ કર્યું હતું, જેનુ નામ **જામી** કે જામનગરી કોરી હતું. એ વખતે આ પ્રકારે ચલણી નાણુ પ્રચલિત હતું—

---

૧ ઉદેપુરથી કેશરિયાજી જનારને વળાવાના ૧૧ દોકડા આપવા પડતા, તે અને આ રકમમા લગભગ સમાનતા છે

સિક્કાઓ

૧ રૂપિયો = ૩ાા કોરી			
૦ાા કોરી = ૧૫ દોકડા		જામશાહી કોરી	= ૦–૪–૬
૧ કોરી = ૩૦ દોકડા		દિવાનશાહી	= ૦–૪–૬
૧ ઢીંગલો = ૧ાા દોકડો		રાણુશાહી	= ૦–૫–૩
૧ ઢબુ = ૩ દોકડા		રીયાલ	= ૨–૮–૦
		જૂની જામશાહી કોરી	= ૦–૬–૦
(પાન ૧૫૬)		(પાન ૩૮૪)	

(ધનજી શાહે રચેલી 'કાઠિયાવાડ લોકલ ડિરેક્ટરી નામ'ના આધારે)

૧૬ ઠા શત્રુંજય—એ સમયે ગૂજરાતમાં સૂબાઓ શૈસ્તખાન તથા શાહજાદો, મુરાદબક્ષ (સને ૧૬૪૮ થી ૧૬૫૨) થયા હતા એ સમયે શાહજાદાઓ અને બાદશાહ શેઠ શાંતિદાસ ઝવેરી પાસેથી લાખોની રકમની લેવડદેવડ કરતા હતા.

શેઠ શાંતિદાસ ઝવેરીએ શાહજાદા મુરાદ અને શાહજાદા ઔરંગઝેબને એક લડાઇમાં રકમની જરૂર હતી ત્યારે પા લાખ રૂપિયા ધીર્યા હતા. આમ લેવડદેવડનો સબંધ હોવાથી તે બંને શાહજાદા શેઠ ઉપર ઘણા ખુશ હતા. પરિણામે ગૂજરાતના સૂબા શાહજાદા મુરાદબક્ષે બાદશાહ શાહજહાંની સમ્મતિ મેળવી જુલસી સન ૩૦ મહોરમ ઉલહરામ મહિનો, તા. ૨૯ મી, હીજરી સન ૧૦૬૬, સને ૧૬૫૬ વિ. સં ૧૭૧૩ ના કાર્તિક શુદિ ૧ ના રોજ **શેઠ શાંતિદાસ ઝવેરીને** શત્રુંજય પહાડ–પાલીતાણા ઇનામમાં આપ્યાં અને તેનું ફરમાન લખી આપ્યું, બીજું આગળ પાછળનું સઘળું દેવું પાછું વાળવા છૂટી છૂટી રકમ આપી તેમજ આ રીતે બદલો વાળ્યો.

(પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૧૫૬ થી ૧૫૯ મા બા૦ ફ૦ ન ૧૭ પૃ૦ ૨૨૬)

પહાડ ભેટ આપ્યાની સનદ આ પ્રકારે છે—

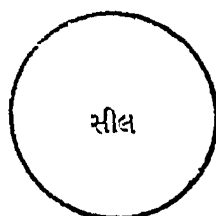
બા૦ શાહજહાંએ શેઠ શાંતિદાસ ઝવેરીને શત્રુંજય પહાડ–પાલીતાણા ગામ ઇનામમાં આપ્યાં તેનું ફરમાન

મુરાદબક્ષ તરફથી મળેલી સનંદ

શાહજહાંનના દીકરા અને ગૂજરાતના સૂબા મૂરાદબક્ષે

(પરશિયનમાં લખેલી સનદનો તરજૂમો)

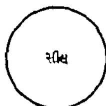
મહેરબાન ખુદાના નામે



સોરઠની સરકારના હાલના અને ભવિષ્યના હિસાબો શાહી મહેરબાનીથી અને ઉમેદથી ઉમદા થયા છે એ હિસાબ રાખનારાઓને માલૂમ થાય જે "**શાંતિદાસ ઝવેરી** જે અમીરોમા પહેલા દરજ્જાના છે" તેમણે અમારા સ્વર્ગસમા દરબારમા બધા દરબારીઓની સમક્ષ જાહેર કર્યું છે કે, "સોરઠ સરકારના તાબામા આવેલા **પાલીતાણા** નામના ગામ આગળ **શેત્રુંજા** નામનુ હિંદુ લોકોનુ યાત્રાનુ ધામ આવેલુ છે અને આજુબાજુના લોકો ત્યા યાત્રાએ જાય છે." ઉમદા દરજ્જાવાળા તરફથી મહેરબાની રાહે એવો હુકમ કરવામા આવ્યો છે કે, "અમીરોમા સૌથી ઊંચા દરજ્જાના મજકુર **ઇસમને** આ મોસમની શરૂઆતથી મજકુર ગામ **ઇનામ તરીકે** આપવામા આવ્યુ છે," જેથી આ ગામને એમનુ ઇનામ તરીકે ગણીને એમાં કોઈ જાતની દખલગીરી નહીં, આજુબાજુના જિલ્લાના તથા પ્રદેશના લોકો આ જગ્યાએ નિર્ભય થઈને યાત્રા કરવા આવે, આ બાબતમા તાકીદનો આ ખાસ હુકમ જાણી એને પાળવામા કોઈએ કસૂર કરવી નહીં.

પવિત્ર મહોરમ મહિનાના ૨૯ મા દિવસે લખ્યું, અમારા રાજ્યના ૩૦ મા વરસમા

હા નમ્રસેવક અલીનખાન છે



નકલ દિવાન કચેરીમા રાખી લીધી છે

ખરો તરજુમો.

(સહી) ગુલામ મોહીદીન, તરજુમો કરનાર

(–પ્રક૦ ૪૪, ગુજરાતના બાદશાહો પૃ૦ ૨૨૬)

ઠા૦ **શત્રોજી** સ૦ ૧૬૭૨ ના વૈશાખમા ખારા ગામ પાસે કુમો ખુમાણ કાઠી સાથે યુદ્ધ કરતા મરણ પામ્યો.

૧૭ ઠા૦ સરતાણજી પહેલો

૧૮ ઠા૦ કાંધાજી ત્રીજો

૧૯ ઠા૦ પૃથ્વીરાજ : તે તેજસ્વી હતો. તેણે વિ૦ સ૦ ૧૭૦૭ના વશ પરંપરાગત આવેલા રખોપા કરારની જવાબદારીને પુરી રીતે અદા કરવા માટે નગરશેઠની સહાયથી ગારિયાધાર છોડી પાલીતાણામા નિવાસ કર્યો અને પાલિતાણાને પોતાનું આદીનગર બનાવ્યું તેણે અહીં રહીને જૈનસઘ તથા જૈનતીર્થની રક્ષાનો ભાર રખોપા કરના લખાણ મુજબ ઉપાડી લીધો હતો. પરતુ સ૦ ૧૭૭૦માં શેઠ પ્રેમજી પારેખ સુરતીનો પાલીતાણામા છ રી પાળતો યાત્રાસઘ આવ્યો, ત્યારે તેણે પ્રથમતો તેનું મોટુ સ્વાગત કર્યું પરતુ પછી તેને વધુ રકમનો લોભ થયો. તેણે મોટી રકમ માગી. પરિણામે રાજા અને સઘ વચ્ચેનો મામલો બગડ્યો. સામ સામે યુદ્ધના મોરચા ગોઠવાયા લાકડી ભાલા, તીર, ગોફણ અને બદુકની ગોળીઓ ચાલી, રાજ્યના ૨૦ માણસો મર્યા અને અતે અમદાવાદના નગરશેઠ કુટુબના શેઠ હીરજી ઝવેરીએ વચમા પડી સમાધાન કરા વું, પછી મામલો સુધર્યો (જૂઓ પ્ર૦ ૫૭–સૂરતના સઘપતિઓ.)

પણ રાજ્યનો ખજાનો હતો જ નહી, આથી રાજાને ધન એકઠુ કરવાની ઘણી જરૂર હતી. તેથી ત્યારપછીના સર્વે રાજાને રખોપા–

કરારને બદલે નજરાણાની રકમ આપી, તે દરમિયાનમાં યાત્રાએ આવતા નાના મોટા સઘો અને યાત્રિકોનો રખોપાકર માફ કરાવી મુકતાઘાટ કરાવી લેતા હતા

ઠા૦ પૃથ્વીરાજ સ૦ ૧૭૯૦ (સને ૧૭૩૪)માં મરણ પામ્યો.

૨૦ ઠા૦ નોંઘણજી ત્રીજો—તેણે પાલીતાણા શહેરનો **કિલ્લો** બધાવ્યો. તેને ૧ સરતાનજી, ૨ ઉન્નડજી ૩ અલુભાઇ અને ૪ જેઠીભાઈ એમ ચાર પુત્રો હતા તે સં૦ ૧૮૨૧ (સને ૧૭૬૪)મા મરણ પામ્યો.

૨૧. ઠા૦ સરતાનજી (બીજો)—તેણે વજીર પાતાભાઈ ઘોઘારીની ઘોડી માગી હતી પાતાભાઈએ કારભારી પદમશી અને રાજપુત્ર અલુભાઈને પક્ષમા લઈ ઠા૦ સરતાનજી તથા તેના મોટા પુત્રને ઠાર માર્યા અને અલુભાઇને રાજા બનાવ્યો

શ્રી ધનજીભાઇ શાહ 'કાઠિયાવાડ લોકલ ડિરેકટરિ'માં લખે છે કે, સને ૧૮૩૧મા માલૂમ પડયુ કે કાઠિયાવાડના રજવાડાની પરિસ્થિતિ વિચિત્ર હતી. તે ગુનેગારોને સજા કરી શકતા નહી, એવા કામોમા ઈન્સાફ આપવા **કોર્ટ સ્થાપવાની** જરૂર હતી.

શહેરસુધારો, ન્યાયખાતુ, બહારવટિયા કે લૂટનારા માટેનો બદોબસ્ત નહોતો આ રીતે તે રાજાઓને રાજ્ય—ચલાવવાની યોગ્યતા પણ ન હતી જો કે તાલુકેદારો કોઇને દેહાંત દડ દઈ શકત, પણ તે ગેરઈન્સાફ કરે તો તેને માટે ન્યાયાલયો નહોતાં મોટા રાજા, નાના રાજા અને ભાયાતો વચ્ચેના ઝગડામા પોલિટીકલ એજટ વચ્ચે પડતા, પણ ઝગડો પતતો નહી

એકિટગ પોલિટિકલ એજટ મિ૦ કીનલોક **ફાર્બસ સાહેબે** (   )સને ૧૮૬૦મા જાહેર કર્યું છે કે, "કાઠિયાવાડ વધુ પાછળ હઠે છે, તો દેશીરાજ્યોમા યોગ્ય સુધારાની જરૂર છે" (પાન ૩૭) (કલમ ૨૩) છતા અસતોષ ચાલુ રહ્યો, કેમકે—ગરાસિયાઓને રાજ્ય તરફથી ન્યાય મળતો નથી ગરાસિયાને બહારવટે જવાનો પ્રતિબધ હતો, અને તેની ફરિયાદ કોઈ સાભળતું ન હતું. આ હરકત દૂર કરવા માટે સને ૧૮૭૩માં રાજાઓએ એજન્સીને

એક કોર્ટ સ્થાપવાની સમ્મતિ આપી કે, જેમાં રાજાઓ અને ભાયાતોના ઝઘડામાં પૂરી તપાસ કરી યોગ્ય ન્યાય આપવો. આથી રાજસ્થાન કોર્ટની સ્થાપના થઈ (પૃ૦ ૪૦)

(કલમ ૨૪) આ ભયંકર રોકો માટે પાછળથી **પીલ** સાહેબ (સને ૧૮૭૪ થી ૧૮૭૮)ના સમયે પાકો બંદોબસ્ત થયો. ઘણા ઉચિત સુધારા વધારા થયા, જેમાં સફળતા મળી હતી (પૃ૦ ૪૦)

૨૨ ઠા૦ ઉનડજી—તે સરતાનજીનો ભાઈ હતો તે હામ નગરના ગાયકવાડી થાણેદાર રાજગોર **રતનજી** તથા કાઠી **ઓઘા ખુમાણની** મદદથી અનુભાઈને હરાવી, પાલીતાણાનો રાજા બન્યો. તેણે ગાયકવાડી પેશકશી ઉઘરાવનાર શિવ રામ ગારદીને આશરો આપ્યો આથી ભાવનગરના ઠા૦ **વખતસિંહજી** સામે તેને વેર બંધાયું બંને ઠાકોરો લડયા, પરિણામે પાલીતાણા પરગણાના ગામ ઉજડ થયા, ઉપજ ઘટી ગઈ, ઉડાઉ ખર્ચ ચાલુ રહ્યો, રાજ્યને માથે કરજ વધી ગયું

જો કે કાઠિયાવાડનાં બીજા રાજ્યો આવી નાણાભીડની સ્થિતિમાં પોતાના ગામ ઇજારે મૂકતા હતા. બીજા રાજ્યોએ નાણાભીડમાં જ્યારે જ્યારે પોતાના ગામ બીજા રાજ્યમાં ઇજારે મૂકયા ત્યારે તે ગામ તેમને પાછા મળ્યા નથી, અદાલતોમાં આવા દાખલા ત્યારે નોંધાયા હતા.[1]

ઠા૦ **ઉનડજીએ** પોતાના ગામ અમદાવાદના **નગરશેઠને** ત્યાં ઇજારે મૂકવામાં લાભ જોયો કારણ કે ઉનડજી અને શેઠ વખતચંદ

---

૧ (૧) જસદણવાળા નવાનગરના મદારા આટકોટ પાસેથી સને ૧૮૭–૭૧ સુધી દરબાર આટકોટ વાળાવો લેના હતા, જેને એજન્સીએ સને ૧૮૭૪–૭૫માં કાઢી નાખ્યો હતો

(૨) પાટડીએ દસાડા તાલુકાનું શીઆણીઆ ગામ ગીરો રાખ્યું ? અને ૫–૩ વર્ષો સુધી કેસ ચાલ્યો અને હજારો રૂપિયાનો ખરચ થયો.

(૩) પાલીતાણા રાજ્યે ગણધોળ ગીરો મૂકયું હતું તે તેને પાછું મળ્યું નહીં.

(૪) આમરણના ગામ માર્યો આપીને મેજરમાં હતાં તેને નવમરાજ બચાવી લીધો.

બને ગાઢ મિત્રો હતા ઠાકોર તેમને બહુ માનતો હતો. છેવટે ઠા૦ ઉન્નડજીએ વિ૦ સ૦ ૧૮૩૬ થી ૧૮૪૨ સુધીમા ગોડલના ઠા૦ શુભાજીને વચ્ચે જામીન રાખી, પોતાના પાલીતાણા વગેરે ગામો **નગરશેઠ વખતચદ ખુશાલચદને** ત્યા ઇજારે મૂકી મોટી રકમ ઉપાડી, કરજ ચૂકવ્યુ

ઇજારો–આમા એવી વ્યવસ્થા હતી કે શેઠ **મૂળ ગરાસિયાના** હક્ક ભોગવે, શેઠ પોતાના નેક કામદારો રાખી પાલીતાણા વગેરેની આવક લે, અને ઠાકોરને ખરચ માટે દરસાલ ૪૭૦૦૦) રૂપિયા આપે. ઠાકોર કે તેના વશજો ઉપાડેલી મૂળ રકમ પાછી ન વાળે, ત્યાં સુધી આ પ્રમાણે થયા કરે આ ઇજારો સને ૧૮૪૩ સુધી ચાલુ રહ્યો હતો [1]

નગરશેઠના કામદારો પાલીતાણામા રહીને બધી વ્યવસ્થા કરતા હતા. કામદારો નેક હતા તે સમયે પાલીતાણાની પ્રજાએ પણ આબાદ રહીને વ્યાજબી રીતે વ્યવહાર ચલાવ્યો હતો

જૈનોએ આ ઇજારાના ગાળામા શત્રુજયતીર્થમા **નવી નવી ટૂકો** બનાવી, તથા શહેરમા રાજ્યનો વેરો ન ભરનાર બ્રાહ્મણ, બાવાઓ વગેરેની જમીન પાકા દસ્તાવેજો કરી વેચાતી ખરીદી લીધી અને તેમા **ધર્મશાળાઓ બનાવી.**

---

૧ શત્રુજય ઉપર હાથીપોળના દરવાજા ઉપર આ પ્રમાણે લેખ છે તે ડૉ૦ બુલહરના 'એપિગ્રાફિઆ ઈંડિકા' ભા૦ ૨, પ્ર૦૬ મા ન૦ ૫૨ નો શિલાલેખ છે—

૧ "સવત ૧૮૩૭ના વર્ષે ચૈત્ર સુદિ ૧૫ દિને સઘ સમસ્ત મળી કરીને લખાવ્યુ છે જે હાથીપોળના ચોક મધ્યે કોઈ દેરાસર કરવા ન પામે અને જો કદાચિત દેરાસર જો કોઈ કરાવે તો તીર્થ તથા સમસ્ત સઘનો ખુની છે, સમસ્ત સઘ દેશાવરના ભેલા મળીને એ રીતે લખાવ્યુ છે, તે ચોક મધ્યે આબલી તથા પીપળાની સાહમા દક્ષિણ તથા ઉત્તર દિશે તથા પૂર્વ પશ્ચિમ દિશે જે કોઈ દેરાસર કરાવે તેને સમસ્ત સઘનો ગુનહો છે, સહી છે.

—સ૦ ૧૮૩૭ ના વર્ષે ચૈત્ર સુદિ ૧૫ દિને

(—શ્રી જિન વિજયજી સપાદિત "પ્રાચીન જૈન લેખ સગ્રહ" ભા ૨) પૃ૦ ૩૩૬)

નગરશેઠનો વડો (ધૂપિયો વડો) છે ત્યાં એક બાવાનો મઠ હતો. એ જાહેર વાત છે આ જમીનવેચાણના દસ્તાવેજો પાલીતાણા રાજ્યના દફતરમાં હતા રાજ્યે તેનો નાશ કર્યો હતો, પણ રાજ્ય-બહાર એજન્સીમાં સોનગઢ વગેરે સ્થાને તેના દસ્તાવેજો સુરક્ષિત હતા.

ઠા૦ સૂરસિંહજીએ કર્નલ ડબ્લ્યુ લોંગ સાહેબને (સને ૧૮૪૧) ના મેથી ૧૮૫૯ ફેબ્રુઆરી સુધી) અરજીમા જણાવ્યું કે „ જૈનોએ વેશ ભરનારાની વસ્તિમા ધર્મશાળાઓ બનાવી છે ” પરંતુ એજન્સીમા રહેલા દસ્તાવેજોએ એ વાતને જૂઠી ઠરાવી હતી.

આ ઇજારો ઠા૦ પ્રતાપસિંહ ઠા૦ સૂરસિંહ સુધી ચાલ્યો હતો જુદા જુદા કેસના કાગળોથી માલુમ પડે છે કે–આ ઇજારાના કાળમા સને ૧૮૨૫-૩૦મા શેઠ હઠીભાઈએ પણ બીજી ૩૦૦૦૦)ની રકમ આપી હતી, ઇજારો નગરશેઠ હેમાભાઈ પ્રેમાભાઈ સુધી ચાલ્યો.

ઠા૦ ઉનડજી સાત પુત્રોને મૂકીને સં૦ ૧૮૭૭ (સને ૧૮૨૦)મા મરણ પામ્યો, ઉનડજીના સમયે સં૦ ૧૮૩૭-૪૧-૪૩મા સૂરતના **સંઘવી પ્રેમચંદ મોદીએ** શત્રુંજય તીર્થના સંઘ કાઢ્યો હતો ઠા૦ ઉનડજીએ તેની સાથે મીઠો વર્તાવ રાખ્યો હતો. તેણે ઠા૦ ઉનડજીને મોટી રકમ આપી સૌ યાત્રિકોનો રખોપાકર માફ કરાવ્યો હતો સં૦ પ્રેમચંદ મોદીએ તપગચ્છના ૬૭ મા ભટ્ટારક વિજયજિનેંદ્રસૂરિની પાસે સં૦ ૧૮૪૩ના મહા સુદિ ૧૧ ને સોમવારના રોજ મોદીની ટૂંકની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી (પ્રક૦ ૫૭ સૂરતના સંઘપતિઓ)

આ સમયે જૈનોએ બીજી ઘણી નવી ટૂંકો બનાવી પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

૨૩ ઠા૦ કાંધાજી (ત્રીજા)—સને ૧૮૨૦ થી ૧૮૪૦ (૧૫મા) ઠા૦ કાંધાજી (બીજા) વગેરેએ સને ૧૬૫૧મા શત્રુંજયના રખોપાનું કામ માથે લીધુ હતું, તેના વંશજોએ પ્રમાણિકપણે આદિનાથ ભગવાનની સેવા કરી તેથી તે સૌને લાભ થયો, જૈનસંઘની ઓથમા રહીને ધન પણ મેળવ્યું, અને સૈન્ય વધાર્યું આરિયાધારનું રાજ્ય મજબૂત બનાવ્યું આ કામ ઠા૦ ઉનડજી (સને ૧૮૨) (વિ૦ ૧૮૭૭) સુધી એક નિધાથી થતું રહ્યું, પરંતુ તેનો વારસદાર

ઠા૦ કાંધાજી ભદ્રિક હતો. તેણે વિચિત્ર સ્વભાવના દિવાનોની શિખવણી-થી પૈસો ભેગો કરવા માટે એક ભૂલ કરી. કે તેણે શત્રુંજયનું **રખોપું આરબોને** ત્યાં ગીરે મૂકયુ આથી પાલીતાણા રાજ્યમાં રાજ-ગોર, બ્રાહ્મણ, રજપૂત, વ્યાપારી, બારોટો વગેરે તથા જાત્રાઓમા ત્રાસ વધ્યો

સને ૧૮૨૦માં કાઠિયાવાડમાં રાજ્યોની બાબતે પ્રથમ પોલિટીકલ એજન્ટ કપ્તાન **બારનવેલ** (સને ૧૮૨૦ થી ૧૮૨૬) નિમાયો, ત્યારે દફતરમા પાલીતાણાની સ્વતંત્ર રાજ્ય તરીકે નોંધ થઈ ન હતી, કેમકે રાજ્ય નગરશેઠના હાથમાં હતું નગરશેઠ હેમાભાઈ વખતચંદ અને શેઠ મોતિશાહ મુંબઈવાળાએ સને ૧૮૨૦મા મુંબઈ સરકારને અરજી કરી કે, "આરબો શત્રુંજય તીર્થની આશાતના કરે છે તે દૂર કરાવો."

શેઠે મુંબઈના ગવર્નર પ્રેસિડન્ટ ઈન કાઉન્સીલ સ્ટુઅર્ટ એલ. **હિસ્ટનને** સને ૧૮૨૦મા અરજી કરી કે અમે પાલીતાણા રાજ્ય ગીરો રાખ્યુ છે ઠાકોરને તે પાછુ અપાવી અમને તેની મૂળ રકમ અપાવો. **પો૦ એ૦ બારનવેલે** હુકમ કર્યો કે, 'આરબોને ડુંગર ઉપરથી ઉતારવા, ન ઊતરે તો લેફ્ટનેન્ટ સ્ટીકનના તાબાનુ લશ્કર મોકલી તેઓને ઉતારવા'

ઠા૦ કાંધાજીએ આરબોને નીચે ઉતાર્યા, અને રખોપાની બાબતમાં નવી દખલ ઊભી કરી.

ઠાકોરે રખોપાની રકમ વધારવા માગણી કરી સરકારે માર્ગ કાઢ્યો કે 'શેઠ ગાયકવાડ સરકારને અરજી કરી તેની પાસેથી પાલીતાણાની ખંડણી ભરવાની રકમમાંથી રૂા. ૪૦૦૦)ની રકમ ઓછી કરાવે તો આ તકરાર હંમેશને માટે શમી જાય, પણ તેમ થયુ નહીં.

આથી મિ૦ બારનવેલે સને ૧૮૨૫મા રખોપાની રકમમા વધારો કર્યો તે રકમ ઠાકોર, ભાટ, અને રાજગોર એમ ત્રણ ભાગી-દારોએ વહેચી લેવાની હતી જૈનોએ "હવે પછી રખોપાની રકમ વધારવાનો પ્રશ્ન ન ઊઠે અને જાત્રાળુની રક્ષા થાય" એમ કાયમી નીતિ માની આ વ્યવસ્થા સ્વીકારી

ઠાકોરે પણ આફત-ફિતુર આસમાની સુલતાની મજરે આપવાની-વળતર પાછું આપવાની કબૂલાત કરી પાકી રખોપાચોકીનો આ કરાર કર્યો હતો.

વિ૦ સ૦ ૧૮૭૯ મહા સુદિ ૨ તા. ૯-૧૨-૧૮૨૧ થી ૪૧ વર્ષો સુધી આ નવા કરાર પ્રમાણે વ્યવસ્થા બની રહી હતી

ઠા૦ કાંધાજીના રાજકાળમાં જૈનોએ શત્રુંજય ઉપર નગરશેઠ શાંતિદાસે બનાવેલા શત્રુંજયતીર્થ ઉપરના કિલ્લાનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો તેમજ ઘણી નવી ટૂંકો બનાવી આ ઠાકોર રાજ્યને કરજમાંથી છોડાવી શક્યો નહીં તે ૯૫ વર્ષની ઉંમરે વિ૦ સ૦ ૧૮૯૬ (સને ૧૮૪૦)માં મરણ પામ્યો.

૨૪ ઠા૦ નોંઘણજી ચોથો—તે બહુ સાદો, ઠરેલ અને પાકી ઉંમરનો હતો આથી તેનો યુવરાજ પ્રતાપસિંહ તેનું રાજ્ય ચલાવતો હતો. યુવરાજે સ૦ ૧૮૯૮ (સને ૧૮૪૨)માં રાજ્યનો ઇજારો બંધ કર્યો ત્યારે નગરશેઠ તરફથી પાલીતાણાનો વહીવટ શેઠ મોતિ કડિયા કરતો હતો.

યુવરાજ પ્રતાપસિંહજીએ બજારની વચ્ચે માડવી પાસે પોતાના તોફાની ઘો ને તલવારથી કાપી નાખ્યો, અને મોટે અવાજે બોલ્યો કે, "મોતિયા કામદારની પણ આ જ દશા થશે." મોતિ કડિયો આ વાત સાંભળી, ત્યાંથી નીકળીને સીધો અમદાવાદ જતો રહ્યો અને ત્યારથી ઈજારો બંધ થયો.

૨૫. ઠા૦ પ્રતાપસિંહજી—તેણે આશરે સ૦ ૧૯૦૦ (સને ૧૮૪૪)માં રાજ્યની લગામ હાથમાં લીધી, અને તે વિ૦ સ૦ ૧૯૧૭ (સને ૧૮૬૦)માં મરણ પામ્યો.

૨૬ ઠા૦ સૂરસિંહજી—તે સને ૧૮૬૧માં ગાદીએ આવ્યો. તેણે રાજ્યની આવક વધારી જૈનો ઉપર રૂા. રો નો મુંડકાવેરો કરાવ્યો. આથી જૈનોએ સરકારની કોર્ટમાં કેસ માંડ્યો, તે ચુકાદો આવ્યો હતો. તેણે રાજ્યની રકમ વધારવા વિવિધ ઉપાયો યોજ્યા.

રાજ્યની મુરાદ

ઠાકોરોની મનોભાવના

(૨૪) ઠા૦ નોંઘણજી, (૨૫) ઠા૦ પ્રતાપસિંહજી, (૨૬) ઠા૦ સૂરસિંહ વગેરેની મુરાદો હતી કે—

(૧) શત્રુંજય પહાડ ઉપર જૈનોની ટૂંકો વગેરે મિલ્કત છે તેના ઉપર રાજ્યની માલિકી અને સર્વોપરિ સત્તા સ્થાપવી. પોતે ભારતના સર્વ જૈનોના રાજા બની રહેવું.

(૨) વિવિધ ઉપાયો વડે રખોપાની રકમ વધારવી

(૩) જૈનોની એકતા તથા શેઠ આ૦ ક૦ પેઢીને તોડવી અને જૈનોમા ભાગલા પડાવી રાજ્યની સત્તા જમાવવી

તે ઠાકોરોએ પોતાના આ ઉદ્દેશને સફળ બનાવવા વિવિધ પ્રયત્નો કર્યા હતા, એ પ્રયત્નોમાના કેટલાક આ પ્રકારે હતા.—

કર્નલ **ડબ્લ્યુ લોંગ** (સને ૧૮૪૫ મે થી ૧૮૫૯ ફેબ્રુઆરી) તેણે સને ૧૮૪૫મા તપાસ કરી જાહેર કર્યું કે–ઠા૦ નોંઘણજીએ અરજીમા જણાવ્યુ કે, "શેઠના હાથમાંથી ઈજારો જવાથી નારાજ થઈને તે અમારા યુવરાજ ઉન્નડજીને ખોટી સલાહ આપી ઉશ્કેરે છે અને જૈનોએ પાલીતાણાની વેરા ભરતી પ્રજાની રાવળી જમીનોમાં ધર્મશાળાઓ બધાવી છે ઠાકોર આમ જણાવે છે પણ અમને તપાસ કરતા માલૂમ પડયુ કે, તેમની આ બધી **વાતો ખોટી** છે

ઠાકોરે આવી નવી નવી **સતામણી** શરૂ કરી આથી એજન્સીએ તે સતામણીને દૂર કરવા પાલીતાણામા એજન્સીના અમલદાર **રામરાયને** ગોઠવ્યો

ઠાકોરે શત્રુજય પહાડ ઉપરના લાકડા ઘાસ વગેરે લઈ જનારા ઉપર જકાત નાખી ટેક્ષ નાખ્યો ઠાકોરે સને ૧૮૬૧મા પહાડ ઉપરનુ જૈનોનુ ખોડાઢોરનુ ગામ જપ્ત કર્યું. એજન્સીએ વચ્ચે પડીને ખોડાઢોર ખાતાને પોતાનુ અમદાવાદ પાસેનુ **રાંચરડા** ગામ આપ્યુ. જૈનોએ ખોડાઢોરનુ ખાતું છાપરીયાળીમા સ્થાપન કર્યું.

પો૦ એ૦ આર૦ એચ૦ **કીટીંજે** (તા ૩૧–૧–૧૮૬૩ થી તા.

૮–૭–૧૮૯૭) ઠાકોરને શરૂમાં જ સલાહ આપી કે શહેરની સુધરાઈ કમિટી બનાવવી, અને એજન્સીની મંજૂરી મેળવી કામ કરવું

સને ૧૮૬૪માં ઠા૦ સુરસિંહજીના હક્ત થયા, ત્યારે રાજ્યે જૈનોનો વંડો, ધર્મશાળા વગેરે મકાનો માગી લીધા, પણ તે પાછાં આપતા ઘણી મુશ્કેલી ઊભી કરી. શેઠ આ૦ ક૦ની પેઢીના એજન્ટ પાસે મહેમાનો માટે પાકું સીધું માગી તોફાનો કરાવ્યા.

સને ૧૮૬૩–૬૪માં વિ૦ સં૦ ૧૯૨૧ મહા શુદ ૭ ગુરુવારે સવારે શેઠ કેશવજી નાયકે ટૂંક બનાવી હતી તેમાં ઠાકોરે દખલ કરી, તેના શિલાલેખમાં પોતાને રાજા તરીકે લખાવવાનું બહાનું કર્યું હતું, તે દિવસથી જૈનોએ પહાડ ઉપર નવી ટૂંકો બનાવવાનું બંધ કર્યું

તળેટીમાં બાબુ ધનપતસિંહજીએ બંધાવેલી ટૂંકમાં પણ રાજ્યે દખલ કરી રકમ લીધી

ઠાકોરે જૈનો પાસેથી વધુ રકમ મેળવવા જૈનો અમને નજરાણું મળણ આપે છે, એવી બનાવટી નોંધબુક એજન્સી પાસે મૂકી વિનંતિ કરી કે, જૈનો અમને દરસાલ આટલી રકમ ભરે એની બાંધુકની વ્યવસ્થા કરવી જોઈએ.

કમીશન—એજન્સીએ આની તપાસ માટે જૂનાગઢના દિવાન ગોકળભાઈ અને પોરબંદરના દિવાન કબા ગાંધીનું કમીશન નીમ્યું કમીશને જાહેર કર્યું કે 'ચોપડી વિશ્વાસ કરવા લાયક નથી.'

ઠાકોરે અંગ્રેજ સરકારને સને ૧૮૨૫માં વિનંતિ કરી કે, 'હવેથી મને જૈનો પાસેથી દર સાલના રૂ. ૨૦૧૦૦) અપાવવા જોઈએ.'

સરકારે આ કામ માટે પોલિટીકલ એજન્ટ આર૦ એસ૦ કીટીંજને નીમ્યો. સર કાટીંજે તા. ૫–૧૨–૧૮૬૩માં સંપૂર્ણરીતે ઠાકોરની તરફેણ કરી જણાવ્યું કે—

(૧) જૈનો ધનાઢ્ય છે, તો તે મોટી રકમ આપી શકે (ક. ૫, ૧૪)

(૨) આ રકમ રખોપું નહીં પણ મુંડકાવેરો છે

(૩) બારનવેલવાલા દસ્તાવેજમાંના "દસ્તાવેજ" શબ્દને અને તેણે બાપેલી વર્ષોની મુદત તથા બે ઇસમો જેવા વચ્ચે થયેલા કરારને તથા નક્કી કરેલી રખોપાની રકમને રદ કરી. (ક૦ ૭, ૯, ૧૪)

(૪) ઠાકોર જૈનોની પૂરેપૂરી રક્ષા કરે. (કલમ ૯ મી)

(૫) જૈનો ઠાકોરને દરસાલ રૂા ૧૦,૦૦૦)ની રકમ આપે. (ક ૧૪)

(૬) સર કીટીંજે ઠાકોરના કહેવાથી શેઠ હેમાભાઈ ઉપર દબાણ કરી જૈન સઘના એજન્ટ તરીકે સને ૧૯૬૧ થી દાખલ થયેલા નિમકહલાલ **દલસુખરાયને** ઠાકોરની ભાવના મુજબ છૂટો કરાવ્યો, અને સરકારના વિશ્વાસપાત્ર **ગોપીનાથને** દાખલ કરાવ્યો એ પછી ઠાકોરની સતાવણી ચાલુ રહી એ પછી તો એજન્સીએ પાલીતાણામાં એજન્સીનુ **થાણુ** ગોઠવ્યુ, જેમા ત્રિકમરાય ગુલાબરાયને થાણેદાર તરીકે ગોઠવ્યો

પછીના પો૦ એજન્ટ કર્નલ **એસ. સી. લોએ** પણ સને ૧૮૭૦ મા ઠાકોરને આ બાબત ચેતવણી આપી તે પછી કા. પો એજન્ટ તરીકે **જે. બી. પીલે** (તા ૨૯–૧–૧૮૭૩ થી તા. ૨૮–૫–૧૮૭૮) આવ્યા.

સને ૧૮૭૨મા પાલીતાણામા ઈડરના યાત્રાસઘના ચોકીદારોએ ઈડરના સઘને લૂટયો રાજ્યે વળતર આપવામાથી છટકી જવા માટે સરકારને જાહેર કર્યું કે, આ ચોરીમા શેઠ પ્રેમાભાઈનો હાથ છે.

જે. બી પીલે આનો કેસ ચલાવ્યો સને ૧૮૭૫માં પૂનાના શેસનકોર્ટના જજ અને મુબઈના હાઈકોર્ટના રજિસ્ટરનુ કમીશન નિમાયુ. **કમીશને** જાહેર કર્યું કે—

(૧) પાલીતાણાના અમલદારોએ આ બાબતના કાગળોમાં ગરબડ કરી છે

(૨) ઠાકોરે શેઠ ઉપર જે આક્ષેપ કર્યો છે, તેની તેઓ દિલગીરી જાહેર કરે.

(૩) રાજ્ય સઘને ચોરીના **વળતર**ના રૂા. ૪૫૦૦) આપે

(૪) રાજ્યના અમલદારો વજનદાર નથી, તો હવે પછી રાજ્ય પોતાના સર ન્યાયાધીશ, ન્યાયાધીશ, અને પોલિસ અમલદારો એજન્સીની મજૂરીવાળા રાખે, આમ થવાથી રાજ્યે તે સૌના સ્થાને નવા નીમ્યા.

રાજ્યે સને ૧૮૭૭ (સં૦ ૧૯૩૩-૩૪) ભાદરવા વદિ ૦)) ના રોજ શત્રુંજય પહાડ ઉપર જૈન મંદિરોવાળા વિભાગમાં ઠકોનો મેળો ભરાવી, ડુંગળી વગેરે ખવરાવી, જૈન મંદિરો વગેરેને અપવિત્ર બનાવ્યા.

સોનગઢના ડેપ્યુટી આસીસ્ટન્ટ **વામનરાવ બાલકૃષ્ણે** આ મેળાની ખબર મળતાં જ ત્યાંનો રીપોર્ટ લેવા અબ્દુલખાનને પાલીતાણા મોકલી પાકો રીપોર્ટ મેળવ્યો. વામનરાવે તે રીપોર્ટ એજન્સીને મોકલ્યો.

એજન્સીને પણ ચારે બાજુની તપાસ કરતાં ખાતરી થઈ કે, રાજ્યે ઇરાદાપૂર્વક આ મેળો ભરાવ્યો છે. એજન્સીએ રાજ્યને હવે પછી આવો મેળો ભરવાની મનાઈ કરી અને આવાં આવા તોફાનોને રોકવા થોક ગામમાં રાજ્યના ખર્ચે સને ૧૮૭૯ થી ૧૮૮૦ સુધી અબ્દુલખાનનું **થાણું** બેઠવ્યું. પછી જૈનો અને ઠાકોર વચ્ચે કેસ ચાલ્યો.

સરકારે કા૦ પો૦ એ. પીલેને અને ન્યાયખાતાના આસીસ્ટન્ટ **ઇ. ટી. કેન્ડીને** આ કેસ સાંભળવા નીમ્યા. પીલ સાહેબે કેસ ચલાવ્યો. તેણે પહેલાં ફરમાન કાઢ્યું કે, પહાડ અંગે જે સ્થિતિ છે તેમાં કોઈએ કશોય ફેરફાર કરવો નહીં.

ઇ. ટી. કેન્ડીએ બંને પક્ષના પુરાવા માગ્યા. જૈનોએ સને ૧૬૫૬ થી ૧૮૭૫ સુધીના પુરાવા આપ્યા, બીજો જરૂરી ઇતિહાસ પણ આપ્યો.

રાજ્યે આ કેસ માટે બૅરિસ્ટર બ્રાઉની તથા **બદરૂદ્દીન તૈયબજીને** રોકયા હતા. રાજ્યે આ કેસમાં જૈનોના જરૂરી પુરાવાઓનો નાશ કરવા બાજી ગોઠવી.

સમનપુરના મસાલીઆ કુટુંબના જૈનોએ થોડો વખત શત્રુંજયનો વહીવટ કર્યો હતો. ઇ. ટી. કેન્ડીએ તે થોપડા રાજકોટ મંગાવ્યા, રાજ્યે રાજકોટથી નવ કોસ દૂર બેટી નદીના કાંઠે કાવાઠવા ગામ પાસે તે થોપડા લુંટાવ્યા.

રાજ્યે પીલ સાહેબના ફરમાનનો અનાદર કરી પહાડ ઉપર ગઢમાં જૈનોનો કબજો હતો તે ઉઠાડી, રાજ્યનો કબજો બતાવવા પોતાના સિપાઈઓને ઉપર ચઢાવી જૈનોના ચોકિદારોને કાઢી મૂકયા.

ગઢની ચાવીઓ ઝૂટવી લઈ પોતાના સિપાઈઓને પહેરા ઉપર ગોઠવી દીધા મંદિરમાંના ઘણા શિલાલેખોને કઢાવી નાખ્યા. કે જૈનો પોતાનો હક્ક સાબિત કરી શકે નહી પોળના જૂનાં પાટિયા ફેંકી દીધા **નોંઘણપોળનુ** નવુ પાટિયુ લગાવી દીધું.

ગજ્યે જૈનોની લૂટારાઓથી તીર્થ બચાવવા માટે ગઢમાં રાખેલી જંજાળી તોપોને નીચે ઉતરાવી તેને નકામી બનાવી દીધી જૈન સંઘની પેઢીના મુનિમ **સુંદરજી મોતીચંદ** હરખાનો હાથ ખાડણીયામા ખંડાવ્યો. કે જેથી તે પત્ર લખી શકે નહીં, તેમજ બહાર ખબર ન જાય, એ માટે પાલીતાણાની ચારે બાજુએ ચોકી ગોઠવી દીધી મુનિમ ઉપર પણ ચોકી ગોઠવી, પરંતુ ત્યા બિરાજમાન પૂ૦ **શ્રી વૃદ્ધિચંદ્રજી** મહારાજની કૃપાથી મુનિમ અમદાવાદમા શેઠ પ્રેમાભાઈને મલ્યો, અને તેમને બધી હકીકત જણાવી, તેમની સૂચના મુજબ મુંબઈના ગવર્નર પાસે તે પહોચી ગયો

અમદાવાદના **નરવીર વીરચંદ ભગત** જૈને પણ ગુપ્તપણે પાલીતાણા જઈને સર્વ હકીકત મેળવી, અમદાવાદના જૈન સંઘને જણાવી સરકારે આ બાબતની તપાસ કરવા હંટર કમીશન નીમ્યુ કમીશને તપાસ કરી જે બી. પીલે ઉપર આ ઘટનાનો પૂરો રીપોર્ટ મોકલ્યો

જે બી પીલે આ રીપોર્ટથી સર્વ હકીકત જાણી પાલીતાણામા ફરીવાર આવુ તોફાન ન થાય એ ખાતર **ત્રિકમરાય ગુલાબરાયનું** થાણું ગોઠવ્યુ અને એજન્સીએ સને ૧૮૭૫ માં શત્રુંજય ઉપરના સર્વ શિલાલેખોની નકલ ઉતરાવી [1]

---

૧ આજ રીતે ફરીવાર મુબઈ સરકારની આર્કિઓલોજિકલ સર્વે તરફથી મિ૦ **કાઉસેન્સે** સને ૧૮૮૮–૮૯મા શત્રુંજય પહાડ ઉપરના દરેક શિલાલેખોની નકલો લીધી હતી **ડૉ. જી. બી.** બુલ્હરે એપિગ્રાફિઆ ઈંડિકા ભાગ ૨ જો પ્રકરણ છઠ્ઠામા આ શિલાલેખો પ્રકાશિત કરાવ્યા છે

સોરઠનો સૂબા ખુરમની ધર્માન્ધતાથી, અથવા પાલીતાણા રાજ્યના તીર્થનો કબજો લેવાની ધૂનથી, અહી જે જે જિનપ્રતિમાઓ ખંડિત થઈ હતી જૈનોએ તેમાની ઘણીને શત્રુંજયમા પહાડ ઉપર જ ભંડારી રાખી છે

ઈ ટી. કેન્ડીએ તા. ૨૬-૧૨-૧૮૭૫ના રોજ ઠરાવ ઘડયો તેનો સાર આ પ્રમાણે હતો.

(૧) જૈનો પહાડ ઉપર નવા મંદિરો બનાવવાને હકદાર છે

(૨) ઠાકોર ગઢની અંદરની મિલકતના હકદાર નથી.

(૩) પહાડ ઉપર, ઉપરના મકાનો, રસ્તાઓ, અને તે અંગેની ઈમારતો બનાવવા ઠાકોર જૈનોને હેરાન કરી શકે નહીં

એજન્સીએ સરકારની સૂચનાથી આ ઠરાવ તથા તે ઉપર જે **બી. પીલેના અભિપ્રાયની** નકલો (૧) ઠાકોર અને (૨) જૈનોને મોકલી, અને આ અંગે જેને જે કહેવું હોય તે કહેવાની છૂટ આપી. છેવટે સરકારે તે બધી વિગતો તપાસી, જે બી. પીલેને નીચે મુજબ નિકાલ આપવા જણાવ્યું તેનો સાર આ હતો.—

(૧) કેસ નં ૧૬૪૧—જૈનો ગઢમાં મંદિર બાંધે, તેમાં ઠાકોરે કશીય રકમ માગવી નહીં

(૨) ઠાકોરે જૈનોના સિદ્ધાંત વિરુદ્ધ કોઈ પણ મકાનનો ઉપયોગ કરવો નહીં

(૩) ઠાકોર ગઢ કે ગઢ બહારના જે જે દેરાસરો છે તેની કોઈ જાતની રકમ લેવાનો દાવો કરી શકે નહીં

(૪) જૈનો ગઢ બહાર દેરાસર બનાવે તો, ઠાકોરને દર ચોરસવારે એક રૂપિયો આપી જમીન ખરીદી લે.

(૫) ઠાકોર પહાડ ઉપર જનારા જૈનોને કોઈ પણ વાતે હેરાન કરે નહિ

(૬) રાજ્યે પહાડ ઉપર રસ્તાઓની આજુ બાજુ ૫૦૦ વાર સુધીના ભૂમિભાગમાં ચોકીઘાણું બેસાડવું નહીં

આ નીકાલ તા.૧૬-૩-૧૮૭૭ના રોજ મુંબઈ ગવર્મેન્ટના સેક્રેટરીએ તૈયાર કર્યો કા૦ પો૦ એજ૦ ટ મિ૦ જે૦ બી૦ પીલે તા. ૫-૪-૧૮૭૭ના રોજ વેરાવળમાં તેની નકલ તૈયાર કરી આ૦ક૦ની પેઢીને આપી.

પહેલાના આર. એચ. કીટીંજે તો રાજ્યના પક્ષમાં જ વલણ રાખ્યું

હતું કેમકે તેને તો "જૈનો ધનાઢ્ય છે" એ જ ખટકતું હતું. જૂઓ પૃ૦ ૨૫૦ જ્યારે ઈ૦ ટી૦ કેન્ડીએ પૂરી તપાસ કરી ન્યાય તોલ્યો કેમકે તે ન્યાયખાતાનો આસીસ્ટંટ હતો તે ધનિક અને નિર્ધન બન્ને પક્ષોને ન્યાયમાર્ગથી એક કરવા ઇચ્છતો હતો

મુંબઈ હાઈકોર્ટના રજિસ્ટ્રર **ટોમ** સાહેબ મહારાણી વિકટોરિયાનો તા ૧-૧-૧૮૭૬ નો ઢંઢેરો સંભળાવવા પાલીતાણા આવ્યા

માનવતા

તે તથા સોનગઢનો પોલીટિકલ એજન્ટ **જી. એમ. હંટર,** પાલીતાણાનો જૈન સંઘનો એજન્ટ ઉદયશંકર દલપતરામ નાગર પટણી, મુનિમ નરસિંહભાઈ દીપચંદ, ઠા૦ સૂરસિંહજીનો નાનો રાજપુત્ર **ઠા૦સામંતસિંહ** અને રાજમાન્ય શેઠ ઓસમાન વગેરે શત્રુંજય પહાડ ઉપર ચડ્યા હતા, સૌ ફરી ફરી એક પછી એક શત્રુંજયનાં મંદિરોને જોતા હતા. એવામા રાજ્યના એક અમલદારે ચૌમુખજીના દેરાસર પાસે સૌ પહોંચ્યા ત્યારે ટોમ સાહેબને 'મંદિરની અંદર પેસવા વિનંતિ કરી.' તે અમલદાર સમજતો હતો કે, સાહેબ બૂટ પહેરીને દેરાસરમાં પ્રવેશ કરશે, તો ઠીક થશે. પણ આસી૦ પો૦ એ૦ જી૦ એમ૦ હંટરે અને બીજા સાથીદારોએ ટોમ સાહેબને જણાવ્યું કે, 'આપ પ્રવેશ કરશો તો જૈનોના મન દુભાશે, પરિણામે જૈન સમાજમા મોટો ખળભળાટ મચી જશે, તેથી પ્રવેશ કરવો જોઈએ નહી" તેઓએ આ રીતે ટોમ સાહેબને પ્રવેશ કરતાં રોકયા હતા

જો કે તે વખતે તે મંદિરમા ઘણા જૈન યાત્રિકો હતા, તેઓએ બહાર આવી ટોમ સાહેબને જણાવ્યું કે, 'તમે મંદિરમા બૂટ સહિત પેસશો તો અમારી લાગણી દુભાશે'

ટોમ સાહેબે કે હંટર સાહેબે યાત્રિકોની આ વાત સાંભળી તેઓને ખુશ કરવા તે દેરાસરના પૂજારીને પાંચ રૂપિયા આપ્યા અને જણાવ્યું કે, "કંઈ ભૂલ થઈ હોય તો, તેની શુદ્ધિ કરાવી લેજો"

વૃદ્ધો કહે છે કે, પૂજારીએ આ રકમ આ૦ક૦ની પેઢીના ચોપડામા જમા કરાવી હતી, કે ભંડારમા મૂકી હતી તે જાણવા મળ્યું નથી.

હંટર કમીશનની તપાસ પૂરી થઈ ત્રિકમરામનું થાણું ઊઠયું. રાજ્યે જૈનોની તીર્થરક્ષણની શક્તિનો અભાવ બતાવવા ધાડું પડાવ્યું

રાજ્યે સુરતના શેઠ ભૂખણદાસે બંધાવેલ ભૂખણવાવ તેની જમીન અને ભૂખણવાડીનો કબજે હાથમાં લીધો, રાજ્યે ઘાસના રક્ષણ માટેની ચોકીના બાનાથી રસ્તા પાસેની જમીનમાં છાપરા બંધાવ્યાં. સરકારે તેમાં સર ઇ૦ટી૦કેન્ડીએ આપેલા ચૂકાદાની છઠ્ઠી કલમનો અનાદર થતો સમજીને તે છાપરા કઢાવી નાખ્યા. વળી, પહાડ ઉપરના જળકુંડના પાણી આવવાના રસ્તાઓ રોકાવ્યા. પહાડ ઉપરની મહાદેવની દેરી, અંગારશા પીરની જગા, જૈનોની માલિકીની હોવા છતાં રાજ્યે તેમાં દખલ કરવા યુક્તિ ગોઠવી, પણ એજન્સીએ રાજ્યને તેમ કરતાં રોકયું

રાજ્યે સને ૧૮૭૮ બાદ ઈ૦ ટી૦ કેન્ડી અને જે૦ બી૦ પીલેના ગયા પછી સર કીટીંજે કરેલા રખોપાના દસ્તાવેજને રદ કરાવી રખોપાની મોટી રકમ વધારવા ચળવળ શરૂ કરી.

રાજ્યે 'હવે શાંતિ બની રહેશે, કે ગડબડ થશે નહીં' એવી ખાતરી આપી જણાવ્યું કે હવે થોકનું અબ્દુલ્લા ખાનનું થાણું ઉઠાવી લેવું જોઈએ. અને રખોપાની રકમ નક્કી કરવા માટે જૈન યાત્રાળુઓની ગણતરી કરવાનું કામ અમને સોંપવું જોઈએ વગેરે.

શેઠ આણંદજી કલ્યાણજી (શ્રી શ્વેતામ્બર જૈનસંઘની) પેઢીની સ્થાપના

આપણે પહેલાં બતાવ્યું છે કે—આ૦ અકબરે શ્રી શત્રુંજય તીર્થ જ૦ યુ૦ આ૦ વિજય હીરસૂરિને સર્વ સત્તા સાથે ભેટ આપ્યું હતું (પ્ર ૪૪ ક૦ન ૪ પૃ૦ ૧૧૯) તેમજ બા૦ શાહજહાંએ શત્રુંજય તીર્થ અને પાલીતાણા ગામ અમદાવાદના નગરશેઠ તપગચ્છના શ્રાવક શ્રી શાન્તિદાસ ઝવેરીને ઇનામમાં આપ્યાં હતાં.

(પ્ર૦ ૪૪, પૃ૦ ૧૫૬ ૨૨૬ થી. ક૦ ન ૧૬)

ઇતિહાસ કહે છે કે—જ૦યુ૦આ૦ વિ૦ હીરસૂરિજીની પરંપરાના પટ્ટધરો શત્રુંજય તીર્થની યોગ્ય વ્યવસ્થા માટે પાલીતાણા શહેરમાં

યોગ્ય ગીતાર્થ યતિવરોને રાખતા હતા, અને તેમની દોરવણી પ્રમાણે તીર્થનો વહીવટ ચાલતો હતો. આ માટે ત્યાં તપગચ્છનુ કારખાનુ પણ સ્થપાયું હતું, તેના ઉલ્લેખો આ પ્રમાણે મળે છે–

(૧) ગારિયાધારના ઠા૦ કાધાજી ગોહેલ વગેરેએ સ૦૧૭૦૭ કા૦વ૦ ૧૩ ભોમવારથી શત્રુંજય તીર્થ અને યાત્રિકોની રક્ષા માટેની જવાબદારી રાખી, રખોપા કરાર લખી આપ્યો. તેમાં તેઓ શેઠ શાન્તિદાસ સહસકરણ, શાહ રતના સૂરા અને તપગચ્છના કારખાનાનું નામ લખે છે. તો સ્પષ્ટ છે કે–સ૦ ૧૭૦૭મા ત્યા તપગચ્છની પેઢી હતી (પ્ર૦ ૪૪, ૧૫૬ થી ૧૬૦, પૃ૦ ૨૨૪, ૨૩૭)

(૨) મહો૦વિનયવિજય ગણિવરે સ૦ ૧૭૧૦ જે૦ સુ ૧૦ ગુરુવારે શત્રુજય તીર્થની મોટી ટૂકમા શેઠ રાયસિહ કુહાડા (ઓસવાળ) મેડતાવાળાના સહસ્રકૂટની પ્રતિષ્ઠા કરી. ત્યારે ત્યા શત્રુજયના કાર્યકરો તરીકે ૫૦ શાન્તિવિજયજી ગણિવર, (૨) ૫૦ દેવવિજય ગણિવર અને (૩) ૫૦ મેરુવિજયજી ગણિવર વગેરે હતા.

(શ્રી જિનવિજયજીનો પ્રતિમા લેખ સગ્રહ ભા ૨ જો, લેખ ન૦ ૩૦,૩૧)

(ઈતિ૦ પ્ર૦ ૫૮ મહો૦ વિનયવિજયજી)

આથી સ્પષ્ટ છે કે–શત્રુજય તીર્થના વહીવટ માટે ત્યાં તપગચ્છના ગીતાર્થ યતિવરો રહેતા હતા અને તપગચ્છનુ કારખાનુ હતું

સંભવ છે કે–જૈન સઘે ત્યારબાદ ઇજારાના કાળમા સ૦ ૧૮૩૭થી આ કારખાનાનુ બીજુ નામ **શેઠ આણદજી કલ્યાણજીની પેઢી** પણ રાખ્યુ હોય, કેમકે જૈન સઘ અને પાલીતાણારાજ્યના અદાલતી મામલામા પણ આ૦ ક૦નુ નામ મળે છે. તેથી જ રાધનપુરના મસાલીઆ કુટુબના જૈનોએ ઘણા વર્ષો સુધી અહીનો વહીવટ કર્યો હતો.

આપણને ઉલ્લેખ મળે છે કે–સાધારણ રીતે પહેલેથી જ ત્યા આ૦ ક૦ પેઢીના નામથી કામ ચાલતું હતું, છતા ભારતના સઘે સ૦ ૧૯૩૬મા મળી આ૦ ક૦ પેઢીના નામે થયેલા જુના–નવા સૌ કામોને સમ્મતિ આપી, તેમજ ફરીવાર આ૦ ક૦ પેઢીની સર્વ સમ્મત સ્વતત્ર સ્થાપના કરી હતી, જેનો સળગ ઇતિહાસ આ પ્રમાણે છે–

પાલીતાણા રાજ્યે બ્રીટીશ સરકારને જણાવ્યું કે—આ૦ ક૦ની પેઢી હાલમાં જૈન સંઘના નામે શત્રુંજય તીર્થનો વહીવટ કરે છે પરંતુ આ આ૦ ક૦ની પેઢી જૈનસંઘમાન્ય છે કે નહીં? તે પ્રથમ નક્કી થવું જોઈએ અને તે પેઢી સંઘમાન્ય હોય તો જૈન સંઘના આગેવાનો દ્વારા તેનું વ્યવસ્થિત બંધારણ થવું જોઈએ.

રાજ્યની આ હરખાસ્ત હોવાથી તે સૌના સમાધાન માટે શેઠ આ૦ ક૦ પેઢીએ ભારતના જૈનસંઘને સર્વવસ્તુ જણાવી, આમંત્રી, અમદાવાદ બોલાવ્યો.

ભારતના જૈનસંઘે વિ૦ સં૦ ૧૯૩૬ ભા૦ વ૦ ૧ તા. ૧૯—૯—૧૯૮૦ ના દિવસે ૧૧ વાગે અમદાવાદમાં રાવબહાદુર નગરશેઠ પ્રેમાભાઈ હેમાભાઈના મકાનમાં (વંડામાં) શેઠ પ્રેમાભાઈ હેમાભાઈની અધ્યક્ષતામાં ગંભીર વિચાર કર્યો. આ સભામાં ૧૦૩ ગામના શ્વેતામ્બર જૈન સંઘના પ્રતિનિધિઓ હાજર હતા અને તે તે ગામોના તથા બીજા ગામોના જૈન સંઘના સભાના કામને સમ્મતિ આપનારા પત્રો પણ આવ્યા હતા. આ સંઘે ત્યારે સર્વાનુમતે ૮ ઠરાવો પાસ કર્યા હતા. તે આ પ્રમાણે—

(૧) આ૦ક૦ પેઢીના નામે આજ સુધી તેમજ હવે પછી થનારા તીર્થ બાબતના સઘળાં કામોની બહાલી—સમ્મતિ.

(૨) આ૦ક૦ની પેઢીના વહીવટ માટે અમદાવાદના સ્થાનિક આઠ પ્રતિનિધિ વહીવટદારોની કમીટીની નીમણુક

(૩) તેઓને આઠ મદદનીશ બહારના પ્રતિનિધિઓના નામો.

(૪) સ્થાનિક પ્રતિનિધિઓની સત્તા.

નગરશેઠ શાન્તિદાસના વારસદારોનો પ્રમુખપદ હક, વગેરે સ્વીકાર.

(૫–૬) બીજા જિલ્લાના પ્રતિનિધિઓ બાબત.

(૭) આ સભાનો રીપોર્ટ પ્રસિદ્ધ કરવા બાબત,

(૮) આ૦ ક૦ પેઢીના જૂના વહીવટદારો તથા સભાપતિનો ઉપકાર.

નોધ—સ્પષ્ટ વાત છે કે—

ભારતના શ્વે૦ જૈન સંઘે સર્વાનુમતે સં૦ ૧૯૩૬ ભા૦ વદ ૧

તા. ૧૯–૯–૧૮૮૦ ને રોજ મધ્યાહ્નકાળે **શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢીની** કાયમી સ્થાપના કરી છે

ભારત જૈનસંઘે ત્યારે અમદાવાદમાં બિરાજમાન તપગચ્છાધિરાજ પૂ૦ **મૂલચંદજી ગણિવર વગેરે** ગીતાર્થ મુનિવરો તથા ત્યાં વિદ્યમાન યતિવરો વિગેરેના "**संघे शक्तिः कलियुगे**" તથા દુષમ દુષમ કાળરૂપી ઘનઘોર અંધારામાં તીર્થો જ **દીવાદાંડી** સમા છે. તો "ભગવાન મહાવીરની છત્રછાયામાં એક થઈ તીર્થ રક્ષા કરજો." વગેરે ઉપદેશથી તથા નગરશેઠોના પ્રભાવથી તથા પોતાની ધર્મરુચિ અને તીર્થભક્તિથી એકતા કેળવી, શેઠ આ૦ ક૦ પેઢીને સર્વમાન્ય **સંઘશાહી** જૈન સંસ્થા બનાવી આથી સર્વત્ર જૈનસંઘમાં આનંદ થયો સરકારને અને રાજ્યને સમાધાન થયું. જૈનોનો આ સંપ પ્રત્યક્ષ જોવા મળ્યો આશ્ચર્ય થયું

શેઠ આણંદજી કલ્યાણજી પેઢીનું બંધારણ

ત્યારબાદ શેઠ આ૦ ક૦ પેઢીએ તા ૧૨–૩–૧૯૨૦ ને રોજ ભારતના જૈનસંઘને બોલાવવાનું નક્કી કર્યું, તા. ૫–૧૧–૧૯૨૦ ને રોજ સૌ સંઘોને આમંત્રણ મોકલી અમદાવાદ બોલાવ્યા

ભારતના શ્રી શ્વે૦ જૈનસંઘે વિ૦ સં૦ ૧૯૬૭–૬૮ સને ૧૯૧૨ના ડિસેમ્બરની તા ૨૮, ૨૯, ૩૦ ને રોજ અમદાવાદમાં નગરશેઠના વંડામાં રા૦ બ૦ નગરશેઠ પ્રેમાભાઈ હેમાભાઈના મકાનમાં નગરશેઠ કસ્તૂરભાઈ મણીભાઈના પ્રમુખપદે સર્વાનુમતે ૧૯ ઠરાવ પાસ કર્યા અને ધારાધોરણ બનાવી પાકું કાયમી બંધારણ બનાવ્યું હતું

જૂઓ (અમદાવાદની શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢી પ્રકાશિત–હીન્દી અંગ્રેજી–ગુજરાતી બંધારણ પુસ્તિકા, મુંબઈની શ્રી જૈન શ્વે કોન્ફરન્સ સંપાદિત માસિક જૈન યુગના વિ૦ સં૦ ૧૯૮૨ ના જેઠ મહિનાના વર્ષ પહેલાનો અંક ૧૦ મો, તથા જૈન ઇતિ૦ પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૨૦૬, ૨૦૭)

શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીનું તંત્ર નક્કી થયું, એજન્સીએ રાજ્ય તરફથી શાન્તિ રાખવાની પાકી બાહેધરી મળવાથી અબ્દુલાખાનનું થાણું ઉઠાવી લીધું. અને રાજ્યે જ યાત્રિકોની ગણતરી કરવા માટે રા૦

બ૦ દુલેરાય નરસિંહવાનજી વગેરે અમલદારોને નીમ્યા અને સરજી પ્રમાણે ગણતરી કરવાનું નક્કી કર્યું

નોંધ : પોલીટીકલ એજંટ આર૦ એચ૦ **કીટીંજે** તા. ૫-૧૨-૧૮૬૩ને રોજ વઢવાણના મુકામેથી આપેલા ફેંસલાની ૨૧મી કલમમાં સાફ સાફ જણાવ્યું હતું કે "ઘરમાં ફેરફાર કરવાની માગણી થાય ત્યારે ગણત્રી કરવાનું કામ કાઠિયાવાડની પોલીટીકલ એજંટ તરફથી નીમાયેલા માણસો અથવા સીવીલ સત્તા ધરાવનાર સરકારી અમલદાર તરફથી નીમાયેલા માણસો કરશે" આમ હોવા છતાં પણ રાજ્યે પોતે જ આપ ખુદ રીતે ગણતરી કરવાનું કામ કર્યું

રાજ્યે સને ૧૮૮૧–૮૨ માં યાત્રિકોની ગણતરીની વ્યવસ્થા ગોઠવી, પાલીતાણામાં ભૈરવપરામાં ટીકીટ ઘર રાખ્યું, ત્રણ જાતની ટીકીટો બનાવી, પણ આથી તો યાત્રિકોને હાડમારી વધી પરિણામે યાત્રાળુઓ ઘટી ગયા. રાજ્યે બનાવટી યતિઓ મોકલી મારવાડ અને દક્ષિણના જૈનોને પાલીતાણાની યાત્રાએ બોલાવ્યા. આ પ્રચારથી કાનપુર પાસેના કપૂ ગામના ૫-૬ જૈનો પાલીતાણા આવ્યા. રાજ્યે આ૦ ક૦ની પેઢીના માણસોનો દેખાવ રચી તેઓનું સ્વાગત કર્યું, અને તેઓની પાસેથી આ૦ ક૦ની પેઢીની વિરુદ્ધનો તથા રાજ્યની પ્રશંસા કરતો પત્ર લખાવી લીધો. રાજ્યે આ૦ ક૦ના મુનિમ વગેરેને હેરાન કર્યા. તેઓના ઉપર કેસ ચલાવ્યો અને દંડ કરાવ્યો.

મુંબઈ સરકારે આ હાડમારીની વિગત જાણી, ઠા૦ સૂરસિંહજીને મુંબઈ બોલાવ્યા, ને ઠપકો આપ્યો. ઠા૦ સૂરસિંહજી મુંબઈથી પૂના જતાં ઘોડાગાડીમાં જ પાણીના અભાવે હૃદય બંધ પડી જવાથી સને ૧૮૮૫–૮૬માં મરણ પામ્યા તેણે ભાયાતોની જમીન પણ દબાવી હતી. અને પોતાના પુત્ર સામંતસિંહને આદપર અને પછેગામ એમ બે ગામ આપ્યા હતા.

૨૭, ઠા૦ માનસિંહજી—તેણે સૌ પ્રત્યે ઉદારતાનો વર્તાવ રાખ્યો. તેનો સં૦ ૧૯૧૮ના જેઠ સુદિ ૮ તા. ૭–૬–૧૮૬૨ બુધવારના રોજ જન્મ થયો હતો. અને સં૦ ૧૯૪૨ના મા૦ વદિ ૨ તા.

૨૩-૧૨-૧૮૮૫ના બુધવારના રોજ રાજ્યાભિષેક થયો હતો તે તા ૨૮-૮-૧૯૦૫ના રોજ મરણ પામ્યા.

શ્રી ધનજી શાહ 'કાઠિયાવાડ લોકલ ડિરેક્ટરી'માં 'રજવાડાની પરિસ્થિતિ' વિભાગમા લખે છે કે—

પાલીતાણા

બીજા વર્ગનું સંસ્થાન

ક્ષેત્રફળ	૨૮૯ ચોરસ માઈલ
ગામ	૮૭
ઉપજ	રૂા. ૫૦૦૦૦૦

રાજ્યની સામાન્ય હકીકત

આ સસ્થાન ગોહિલવાડ પ્રાતના મધ્ય ભાગમા આવેલુ છે. અને ત્યાના રાજા ગોહેલ રાજપુત છે ગોહેલો કાઠિયાવાડમાં આવ્યા, તે વખતે તેમના સરદાર **સેજકજી** નામે હતા અત્યારના રાજાઓ તેમની ઓલાદના છે, સેજકજીના દીકરા **શાહજીએ** અહી ગાદી સ્થાપી હતી તેને કાતો જૂનાગઢના રા' પાસેથી અથવા પોતાના ભાઈ સારગજી પાસેથી માડવીનો ટપો જાગીરમા મળ્યો હતો તે પછી થોડી મુદત વીતતા તેણે ગારિયાધાર જીતી તેઓએ ત્યા ગાદી સ્થાપિત કરી, અને તે પછી થોડા સમયમા પાલીતાણામા ગાદી લઈ આવ્યા

એવુ કહેવાય છે કે, પાલીતાણાનુ મૂળ નામ પાલીસ્થાન હતું તેમાં 'પાલી' એ બૌદ્ધ લોકોની ભાષાનુ નામ છે અને સ્થાન એટલે ઠેકાણુ, જ્યારે કાઠિયાવાડમાં બૌદ્ધમતનો ઘણો ફેલાવો થયો ત્યારે તેનુ મુખ્ય મથક પાલીતાણા હતું

સને ૧૮૭૭ મા દિલ્હીના મેળાવડા વખતે અહિના ઠાકોર સાહેબને ૯ તોપોનુ માન આપવામાં આવ્યુ

આ સસ્થાનમા ૧૫ ગુજરાતી નિશાળો અને એક કન્યાશાળા છે, અને તળ પાલીતાણામા એક દવાશાળા છે

રાજ્યકર્તા—ઠાકોર સાહેબ શ્રીમાનસિહજી હાલ ગાદી ઉપર છે.

તેમનો જન્મ સં૰ ૧૯૧૮ના જેઠ સુદિ ૮, તા. ૭, જૂન, ૧૮૬૨ને બુધવારના રોજ થયો. અને સં૰ ૧૯૪૨ના માગશર વદિ ૨ તા. ૨૩, ડિસેમ્બર, સને ૧૮૮૫ ને બુધવારના રોજ ગાદીનશીન થયા. જો કે તેણે કોઈ કૉલેજ કે નિશાળમાં કેળવણી લીધી નથી, તોપણ તેઓ અંગ્રેજી ભાષાનું સારું જ્ઞાન ધરાવે છે

મહાલ—આ સંસ્થાનના બે મહાલ છે, ૧ પાલીતાણા અને ૨ ગારિયાધાર.

પર્વત—પાલીતાણાથી આશરે ૧ માઈલ દૂર દક્ષિણ તરફ શત્રુંજયનો ડુંગર છે, જે જૈન ધર્મમાં ઘણો પવિત્ર ગણાય છે તે દરિયાની સપાટીથી ૧૯૭૭ ફૂટ ઊંચો છે ને તેના બે શિખર છે આખો ડુંગર દેરાથી ભરેલો છે, જેમાં આદિનાથ, કુમારપાલ, વિમલશાહ, સંપ્રતિ રાજા અને ચૌમુખના દેરા પ્રખ્યાત છે તેમાંનું છેલ્લું દેરું એટલું બધું ઊંચુ છે કે, ૨૫ માઈલ છેટેથી ત દેખાય છે હિંદુસ્તાનમાં જૈનધર્મના પાંચ પવિત્ર ડુંગરોમાં આ સૌથી વધારે પવિત્ર ગણાય છે, તેથી લાખો યાત્રાળુઓ દર વર્ષે અહીં આવે છે દેરાઓની આસપાસ એક કિલ્લો બંધાયેલો છે, આ ડુંગરના મથાળે અંગારશાપીરની જગા છે, પણ તે કિલ્લાની બહાર છે

નદી—પાલીતાણા સંસ્થાનમાં શેત્રુંજી અને ખારી નદી છે ખારી નદી આગળ જતાં શેત્રુંજીને મળે છે " વગેરે, વગેરે.

સને ૧૮૮૫—એક તરફ ઠા૰ માનસિંહજીને જૈનો સામેના ઝઘડામાં પોતાના પિતા ઠા૰ સૂરસિંહજીને જે રખડપટ્ટી કરવી પડતી હતી તે તેના ધ્યાનમાં હતી જ આથી તેને આવા ઝગડાથી કંટાળો હતો; બીજી તરફ જૈનો પણ 'દરિયામાં રહેવું અને મગરમચ્છ સાથે વેર બાંધવું' એ સ્થિતિથી કંટાળી ગયા હતા. આમ હોવાથી બંને પક્ષોએ મનમાં નિર્ધાર કર્યો કે–' આપસમાં પ્રેમનો વર્તાવ રાખી બાયુકની શાંતિ બની રહે તેમ કરવું

ઠા૰ માનસિંહ સને ૧૮૮૫માં પાલીતાણાની ગાદીએ બેઠા.

તે વખતે **જૈનોએ** પાલીતાણા આવીને ઠાકોરનો સારો સત્કાર કર્યો, અને ગાદી બેસવાના ઉત્સવમાં પૂરો ભાગ લીધો, આ પ્રસંગે શેઠાણી **હરકોરબાઈએ** ઠાકોરની સામે રૂા. ૨૫૦૦૦) ની થેલી ધરી અને અમદાવાદ તેમજ મુંબઈના **જૈનોએ** પણ મોટી રકમ આપી,

"ઈજારાના વખતમાં જે જૈન ધર્મશાળાઓ બની હતી તેની જમીન રાવળી હોય કે રાવળી ન હોય પણ રાજ્યને તેની રકમ મળવી જોઈએ' આ બાબતમાં ઠાકોરને અસંતોષ હતો, 'માત્ર રૂપિયાની જ વાત છે ને!' એમ કહી શેઠ **મનસુખભાઈએ** ઠાકોરના મનને સંતુષ્ટ કરવા રાજ્યાભિષેકના પ્રસંગે રૂા. ૨૫૦૦૦) ની રકમ આપી અને તે બાબતે સમાધાન કર્યું. ઠાકોરે પણ શેઠ મનસુખભાઈની વાતનો સ્વીકાર કર્યો છતાં સંભવ છે કે, આથીએ પણ ઠાકોરને સંતોષ થયો ન હોય,

એકંદરે ઠાકોરનો રાજ્યારોહણ ઉત્સવ આનંદથી ઉજવાયો ઠાકોર અને જૈન સંઘમા સંપૂર્ણ શાંતિ બની રહી, પરંતુ 'ઝઘડો ચાલે તો જ આપણી નોકરીને નિમકહલાલ બનાવી શકાય' આવી કામગીરી માટે ટેવાયેલા કર્મચારીઓને આ 'ૐ શાંતિ' નો રોજિંદો જાપ પસંદ ન હતો, એટલે સમય જતા એ જાપનો સૂર ધીમે ધીમે બદલાયો, અને અમલદારોની જે ભાવના હતી તેવો નવો ધંધો ખેલવાની શરૂઆત થઈ

સને ૧૮૮૬–રખોપાનો પ્રશ્ન ઊભો જ હતો કા૦પો૦ એજન્ટ **કર્નલ જોન૦ ડબલ્યુ વોટસને** સરકારને જણાવ્યુ કે, સાર્વભૌમ સત્તાએ ઠાકોર અને જૈન સંઘની વચ્ચે પડીને યોગ્ય રસ્તો લાવવો જોઈએ નહિતર વધુ કાળ જતા વિશેષપણે સીધી રીતે વચ્ચે પડવું અનિવાર્ય બનશે સરકારે તેની આ સલાહથી આ ઝઘડાનો નિકાલ લાવવા તેને જ નીમ્યો.

૨૩ મા ઠા૦ **કાંધાજી** તથા ૨૪ મા ઠા૦ **નોંધણજીએ** પો૦ એ૦ આર બારનવેલની દરમિયાનગિરિથી વિ૦ સં૦ ૧૭૭૮ ના મા૦ શુ૦ ૧૫ તા. ૯–૧૨–૧૮૨૧ ને રોજ પોતાના ૪ હજાર, રાજગોરના ૨૫૦

બ૦ દુલેરાય નરસિંહવાનજી વગેરે અમલદારોને નીમ્યા. અને મરજી પ્રમાણે ગણતરી કરવાનું નક્કી કર્યું

નોંધ : પોલીટીકલ એજટ આર૦ એચ૦ **કીટીજે** તા. ૫-૧૨-૧૮૬૩ને રોજ વઢવાણના મુકામેથી આપેલા ફેસલાની ૨૧મી કલમમા સાફ સાફ જણાવ્યું હતું કે "દરમા ફેરફાર કરવાની માગણી થાય ત્યારે ગણત્રી કરવાનું કામ કાઠિયાવાડની પોલીટીકલ એજટ તરફથી નીમાયેલા માણસો અથવા સીવીલ સત્તા ધરાવનાર સરકારી અમલદાર તરફથી નીમાયેલા માણસો કરશે ' આમ હોવા છતા પણ રાજ્યે પોતે જ આપ ખુદ શરતે ગણતરી કરવાનું કામ કર્યું

રાજ્યે સને ૧૮૮૧-૮૨ મા યાત્રિકોની ગણતરીની વ્યવસ્થા ગોઠવી, પાલીતાણામા ભૈરવપરામા ટીકીટ ઘર રાખ્યું. ત્રણ જાતની ટીકીટો બનાવી, પણ આથી તો યાત્રિકોને હાડમારી વધી પરિણામે યાત્રાળુઓ ઘટી ગયા રાજ્યે બનાવટી યતિઓ મોકલી મારવાડ અને દક્ષિણના જૈનોને પાલીતાણાની યાત્રાએ બોલાવ્યા. આ પ્રચારથી કાનપુર પાસેના કપૂ ગામના ૫-૬ જૈનો પાલીતાણા આવ્યા. રાજ્યે આ૦ ક૦ની પેઢીના માણસોનો દેખાવ રચી તેઓનું સ્વાગત કર્યું, અને તેઓની પાસેથી આ૦ ક૦ની પેઢીની વિરુદ્ધનો તથા રાજ્યની પ્રશસા કરતો પત્ર લખાવી લીધો. રાજ્યે આ૦ ક૦ના મુનિમ વગેરેને હેરાન કર્યા. તેઓના ઉપર કેસ ચલાવ્યો અને દડ કરાવ્યો.

મુંબઈ સરકાર આ હાડમારીની વિગત જાણી, ઠા૦ સુરસિંહજીને મુંબઈ બોલાવ્યા, ને ઠપકો આપ્યો. ઠા૦ સુરસિંહજી મુંબઈથી પૂના જતા ઘોડાગાડીમા જ પાણીના અભાવે હૃદય બધ પડી જવાથી સને ૧૮૮૫-૮૬મા મરણ પામ્યા તેણે ભાયાતોની જમીન પણ દબાવી હતી. અને પોતાના પુત્ર સામતસિંહને આદપર અને પછેગામ એમ બે ગામ આપ્યા હતા.

૨૭, ઠા૦ માનસિંહજી—તેણે સૌ પ્રત્યે ઉદારતાનો વર્તાવ રાખ્યો. તેનો સ૦ ૧૯૧૮ના જેઠ સુદિ ૮ તા. ૭-૬-૧૮૬૨ બુધવારના રોજ જન્મ થયો હતો. અને સ૦ ૧૯૪૨ના માહ વદિ ૨ તા.

૨૩-૧૨-૧૮૮૫ના બુધવારના રોજ રાજ્યાભિષેક થયો હતો. તે તા ૨૮-૮-૧૯૦૫ના રોજ મરણ પામ્યા.

શ્રી ધનજી શાહ 'કાઠિયાવાડ લોકલ ડિરેકટરી'માં 'રજવાડાની પરિસ્થિતિ' વિભાગમાં લખે છે કે—

પાલીતાણા

બીજા વર્ગનુ સંસ્થાન

ક્ષેત્રફળ	૨૮૯ ચોરસ માઈલ
ગામ	૮૭
ઉપજ	રૂ. ૫૦૦૦૦૦

રાજ્યની સામાન્ય હકીકત

આ સસ્થાન ગોહિલવાડ પ્રાતના મધ્ય ભાગમા આવેલુ છે અને ત્યાંના રાજા ગોહેલ રાજપુત છે. ગોહેલો કાઠિયાવાડમાં આવ્યા, તે વખતે તેમના સરદાર **સેજકજી** નામે હતા. અત્યારના રાજાઓ તેમની ઓલાદના છે, સેજકજીના દીકરા **શાહજીએ** અહી ગાદી સ્થાપી હતી તેને કાતો જૂનાગઢના રા' પાસેથી અથવા પોતાના ભાઈ સારગજી પાસેથી માડવીનો ટપો જાગીરમા મળ્યો હતો તે પછી થોડી મુદ્દત વીતતાં તેણે ગારિયાધાર જીતી તેઓએ ત્યા ગાદી સ્થાપિત કરી, અને તે પછી થોડા સમયમા પાલીતાણામા ગાદી લઈ આવ્યા

એવુ કહેવાય છે કે, પાલીતાણાનુ મૂળ નામ પાલીસ્થાન હતું તેમા 'પાલી' એ બૌદ્ધ લોકોની ભાષાનુ નામ છે અને સ્થાન એટલે ઠેકાણું, જ્યારે કાઠિયાવાડમા બૌદ્ધમતનો ઘણો ફેલાવો થયો ત્યારે તેનુ મુખ્ય મથક પાલીતાણા હતું

સને ૧૮૭૭મા દિલ્હીના મેળાવડા વખતે અહિના ઠાકોર સાહેબને ૯ તોપોનુ માન આપવામા આવ્યુ

આ સસ્થાનમા ૧૫ ગુજરાતી નિશાળો અને એક કન્યાશાળા છે, અને તળ પાલીતાણામા એક દવાશાળા છે

રાજ્યકર્તા—ઠાકોર સાહેબ શ્રીમાનસિહજી હાલ ગાદી ઉપર છે.

તેમનો જન્મ સં૦ ૧૯૧૮ના જેઠ સુદિ ૮, તા. ૭, જૂન, ૧૮૬૨ને બુધવારના રોજ થયો. અને સં૦ ૧૯૪૨ના માગશર વદિ ૨ તા ૨૩, ડિસેમ્બર, સને ૧૮૮૫ને બુધવારના રોજ ગાદીનશીન થયા. જો કે તેણે કોઈ કોલેજ કે નિશાળમાં કેળવણી લીધી નથી, તોપણ તેઓ અંગ્રેજી ભાષાનું સારું જ્ઞાન ધરાવે છે

મહાલ—આ સંસ્થાનના બે મહાલ છે, ૧ પાલીતાણા અને ૨ ગારિયાધાર.

પર્વત—પાલીતાણાથી આશરે ૧ માઈલ દૂર દક્ષિણ તરફ શત્રુંજયનો ડુંગર છે, જે જૈન ધર્મમાં ઘણો પવિત્ર ગણાય છે તે દરિયાની સપાટીથી ૧૯૭૭ ફૂટ ઊંચો છે ને તેના બે શિખરો છે આખો ડુંગર દેરાથી ભરેલો છે, જેમાં આદિનાથ, કુમારપાલ, વિમલશાહ, સંપ્રતિ રાજા અને ચૌમુખના દેરા પ્રખ્યાત છે તેમાનું છેલ્લું દેરું એટલું બધું ઊંચુ છે કે, ૨૫ માઈલ છેટેથી તે દેખાય છે હિંદુસ્તાનમાં જૈનધર્મના પાંચ પવિત્ર ડુંગરોમાં આ સૌથી વધારે પવિત્ર ગણાય છે, તેથી લાખો યાત્રાળુઓ દર વર્ષે અહીં આવે છે દેરાઓની આસપાસ એક કિલ્લો બંધાયેલો છે, આ ડુંગરના મથાળે અંગારશાપીરની જગા છે, પણ તે કિલ્લાની બહાર છે

નદી—પાલીતાણા સંસ્થાનમાં શેત્રુંજી અને ખારી નદી છે ખારી નદી આગળ જતાં શેત્રુંજીને મળે છે " વગેરે, વગેરે.

સને ૧૮૮૫—એક તરફ ઠા૦ માનસિંહજીને જૈનો સામેના ઝઘડામાં પોતાના પિતા ઠા૦ સૂરસિંહજીને જે શ્રખડપટ્ટી કરવી પડતી હતી તે તેના ધ્યાનમાં હતી જ આથી તેને આવા ઝઘડાથી કંટાળો હતો; બીજી તરફ જૈનો પણ દરિયામાં રહેવું અને મગરમચ્છ સાથે વેર બાંધવું' એ સ્થિતિથી કંટાળી ગયા હતા આમ હોવાથી બંને પક્ષોએ મનમાં નિર્ધાર કર્યો કે—'આપસમાં પ્રેમનો વર્તાવ રાખી બાબુકની શાંતિ બની શકે તેમ કરવું'

ઠા૦ માનસિંહ સને ૧૮૮૫માં પાલીતાણાની ગાદીએ બેઠા.

તે વખતે **જૈનો**એ પાલીતાણા આવીને ઠાકોરનો સારો સત્કાર કર્યો, અને ગાદી બેસવાના ઉત્સવમાં પૂરો ભાગ લીધો, આ પ્રસગે શેઠાણી **હરકોરબાઈએ** ઠાકોરની સામે રૂા ૨૫૦૦૦) ની થેલી ધરી અને અમદાવાદ તેમજ મુબઈના જૈનોએ પણ મોટી રકમ આપી,

"ઇજારાના વખતમાં જે જૈન ધર્મશાળાઓ બની હતી તેની જમીન રાવળી હોય કે રાવળી ન હોય પણ રાજ્યને તેની રકમ મળવી જોઈએ' આ બાબતમા ઠાકોરને અસતોષ હતો, 'માત્ર રૂપિયાની જ વાત છે ને!' એમ કહી શેઠ **મનસુખભાઈએ** ઠાકોરના મનને સતુષ્ટ કરવા રાજ્યાભિષેકના પ્રસગે રૂા. ૨૫૦૦૦) ની રકમ આપી અને તે બાબતે સમાધાન કર્યું. ઠાકોરે પણ શેઠ મનસુખભાઈની વાતનો સ્વીકાર કર્યો. છતા સભવ છે કે, આથીએ પણ ઠાકોરને સતોષ થયો ન હોય,

એકદરે ઠાકોરનો રાજ્યારોહણ ઉત્સવ આનદથી ઉજવાયો ઠાકોર અને જૈન સઘમાં સપૂર્ણ શાતિ બની રહી, પરતુ 'ઝઘડો ચાલે તો જ આપણી નોકરીને નિમકહલાલ બનાવી શકાય' આવી કામગીરી માટે ટેવાયેલા કર્મચારીઓને આ 'ૐ શાતિ' નો રોજિદો જાપ પસદ ન હતો, એટલે સમય જતા એ જાપનો સૂર ધીમે ધીમે બદલાયો, અને અમલદારોની જે ભાવના હતી તેવો નવો ધધો ખેલવાની શરૂઆત થઈ

સને ૧૮૮૬–રખોપાનો પ્રશ્ન ઊભો જ હતો કા૦પો૦ એજન્ટ **કર્નલ જોન૦ ડબલ્યુ વોરસને** સરકારને જણાવ્યુ કે, સાર્વભૌમ સત્તાએ ઠાકોર અને જૈન સઘની વચ્ચે પડીને યોગ્ય રસ્તો લાવવો જોઈએ નહિતર વધુ કાળ જતા વિશેષપણે સીધી રીતે વચ્ચે પડવું અનિવાર્ય બનશે સરકારે તેની આ સલાહથી આ ઝઘડાનો નિકાલ લાવવા તેને જ નીમ્યો.

૨૩ મા ઠા૦ **કાંધાજી** તથા ૨૪ મા ઠા૦ **નોંઘણજી**એ પો૦ એ૦ આર બારનવેલની દરમિયાનગિરિથી વિ૦ સં૦ ૧૭૭૮ ના મા૦ શુ૦ ૧૫ તા. ૯–૧૨–૧૮૨૧ ને રોજ પોતાના ૪ હજાર, રાજગોરના ૨૫૦

અને બારોટોના–૨૫૦) એમ કુલ ૪૫૦૦ નો રખોપા કરાર કર્યો, કરારની નીચે ઠા૦ કાંધાજી, ગો૦ નોઘણજી, શે૦ અજાભાઈ ઉનડજી, વીસાભાઈ ઉનડજી, બીજા સાક્ષીઓ તથા આર૦ આરનવેલની સહીઓ છે (પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૨૪૭, ૨૪૮)

વોરસેન તા. ૮–૩–૧૮૮૬ ના રોજ ગોપનાથમાં ઠા૦ માનસિંહજી ગોહેલ તથા શેઠ પ્રેમાભાઈ હેમાભાઈ વગેરે જૈન આગેવાનોની વચ્ચે ૪૦ વર્ષનો નવો રખોપા કરાર કરાવ્યો. મુંબઈ સરકારે આ કરારને મંજૂરી આપી. આથી તા. ૧૩–૪–૧૮૮૬ ના રોજ ગોપનાથમાં આ કરાર બહાર પાડયો, જેનો સારાંશ આ પ્રકારે હતો.

(૧) જૈન ઠાકોરને દરસાલ રૂ. ૧૫૦૦૦) આપે.

(૨) આ કરાર તા. ૧–૪–૧૮૮૬ થી ૪૦ વર્ષ સુધી ચાલુ રહેશે.

(૩) બંને પક્ષકારોને ૪૦ વર્ષો બાદ રખવાળીની રકમમાં ફેરફાર કરવાની છૂટ રહેશે. પણ તેને મંજૂર રાખવાની સત્તા અંગ્રેજ સરકારના હાથમાં રહેશે.

આર૦ એચ૦ કીટીંજે પહેલાના તા. ૫–૧૨–૧૮–૧૮૬૩ ના કરારમાં મહણુ–સેટણુ–જકાત બંધ કરાવ્યાં હતા, છતાં જે ડબલ્યુ વોરસને ઠાકોરના પક્ષમાં જકાતનો હક યુક્તિથી દાખલ કરાવ્યો. તેણે જણાવ્યું કે, પાલીતાણાના દરબારે જૈનોને હદકે દરે જગા આપવી અને તેના બદલામાં જૈનો પાસેથી પોતાની પ્રજા પાસેથી લેવાતી જકાતના દરે જકાત લેવી. (તા. ૧૯–૩–૧૮૮૬ ની કલમ ૧૪ મા)

સર વોરસને એક તરફથી જૈનો ઉપર જકાત નાખી છતા બીજી તરફથી સરકારને જણાવ્યું કે, ઠા૦ માનસિંહજી જકાત બંધ કરે છે; એમ જણાવીને તેની ઉદારતાના વખાણ કર્યા (કલમ ૧૦મી)

એક દરે જૈનો ઉપર જકાત નાખી, જમીનના દર વધ્યા, અને સાથોસાથ જકાતના પણ દર વધ્યા. જૈનોને ઉપયોગમાં આવે તેવી દરેક ચીજોના દરમાં વધારો થયો. અને ઠાકોર માનસિંહના પણ વખાણ થયા.

આમાં વિચારણીય વસ્તુ એ છે કે, દસ્તાવેજોને અનુસરવું કે એજન્સીના આ લખાણુને અનુસરવું? એટલે વચલા ગાળાના દસ્તાવેજોનુ હવે સ્થાન જ ન રહ્યુ

સને ૧૮૮૫-૧૮૮૬– સૂરતના શેઠાણી **જસકુવરે** પાલીતાણુામાં ધર્મશાળા બાંધવાનુ શરૂ કર્યું તેમા કડિયા અને મજૂરો પાલીતાણુાના હતા એક મજૂરે ભૂલથી કે કોઈની શિખવણીથી પાસેની રાજ્યની જમીનમા રહેવા ચાર આનાની કિંમતનો એક પથ્થર ઉઠાવી, ધર્મશાળાના પથ્થરો સાથે મૂકયો રાજ્યે ચાર આનાની કિમતનો પથ્થર, છે એમ જણાવી શેઠાણીને જ ચોર બનાવી, ચોકીમાં બેસાડી અને રાજ્યની કોર્ટમાં કેસ ચલાવ્યો. પરિણામે સૂરતવાળાએ મુંબઈ સરકારને અપીલ કરી, જેમા રૂપિયા ચારથી પાંચ હજાર ખરચાયા

મુબઈના શેર બજારનો મોટો વેપારી **શેઠ પ્રેમચદ રાયચંદ** શત્રુજયની યાત્રાએ આવ્યો, તે અને ઠાકોર માનસિહજી વચ્ચે સાધારણ વાત ચાલતી હતી, એ વખતે શેઠ મુબઈના શેર બજારના બે તાજ બાદશાહ મનાતા હતા, શેઠે ઠકોરને જણાવ્યુ કે, 'આ તીર્થનો ઝઘડો કાઢી નાખો' ઠાકોરે જવાબમા કહ્યુ કે, 'તમે કહો તો શત્રુજય તીર્થ તમને ભેટ આપી દઉં'

શેઠે કહ્યુ 'શેઠો અને સોદાગરો ભેટ લેવા ઇચ્છે નહી, તે તો રાજા–મહારાજાઓના માન–સન્માન ઇચ્છે, તો મારે આ ભેટ ન જોઈએ, પણ જેટલી જોઈએ તેટલી રકમ માગો. 'રકમ તમારી અને તીર્થ મારુ.'

આ પ્રમાણે મૈત્રીભાવે વાત ચીત ચાલી, પણ કઈ નિર્ણય થયો નહી શેઠને એકાએક મુબઈ જવુ પડયુ અને તે વાત માત્ર વાત રૂપે જ બની રહી,

ઠાકોરે પ્રસગ આવતા આ ખાનગી વાતચીતને આગળ ધરી સરકારને જણાવ્યુ હતુ કે, શત્રુજયનો પહાડ (મારો) પોતાનો છે એટલે હું તેને વેચી શકુ છું વગેરે

સને ૧૮૯૦-૧૮૯૧–ઠા૦ માનસિહજી તે પછી બૂટ પહેરી,

મુખમાં સળગતી ચિરૂટ રાખી, શત્રુંજય તીર્થ ઉપરની ટૂંકોમાં અને દેરાસરોમાં ફર્યા. જૈનોએ તેને તેમ કરતાં રોકયા, પણ તેણે કોઈનું માન્યું નહીં અને તીર્થ અપવિત્ર બનાવ્યું

જૈનોએ આ હકીકત એજન્સીને જણાવી. પ્રથમતો જૈનોને આનો ન્યાય લેવા માટે રાજ્યની કોર્ટમાં જવું પડયું, તે પછી એજન્સીએ જ આ વાત હાથમાં લીધી, એજન્ટ ટુ ધી ગવર્નર કર્નલ કેનેડીએ આ કૃત્યને વખોડવાલાયક જાહેર કર્યું, અને એજન્સીના ગેજેટમાં નોટિસ છપાવી જાહેર કર્યુ કે, "કોઈએ શત્રુંજય પહાડ ઉપર, ટૂંકોમાં કે દેરાસરોમાં બીડી પીતાં કે જોડા પહેરીને જવું નહીં" આ ઝઘડામાં બંને પક્ષોને હજારો રૂપિયાનો ખરચ થયો.

રાજ્યે મહાદેવના પગલાનો કેસ ચલાવ્યો તેને માત્ર જૈનોની અખંડ માલિકીમાં દખલ કરવી હતી, પરંતુ કિલ્લામાં જૈનોનો જ કબજો હતો,

શેઠ લાલભાઈ દલપતભાઈ આ નિમિત્તે અંતરવાયણું (અંતર પારણું) કરીને રાજકોટ ગયા, ત્યાં ઉપવાસના દિવસે કેસનું કામ ચાલ્યું અને ઉપવાસના જ રાજકોટથી પાછા વળ્યા. તેમણે બીજે દિવસે અમદાવાદ પારણું કર્યું

રાજ્યે જૈનોની અખંડ માલિકીમાં દખલ કરવા પીરની જગાની મરામત કરવાના બહાને પહાડ ઉપર જમાદાર કડિયો, ચૂનો વગેરે મોકલાવ્યા. જૈનોએ આ મરામતમાં વાંધો લીધો. આમાં પણ બંનેને ઘણો ખરચ થયો

રાજ્યે મહાદેવની દેરી માટે પણ આવી જ તજવીજ ગોઠવી.

પહાડ ઉપર જૈનોનો દારૂગોળો હતો. જૈનોએ ગવર્નર સર ફિલીપ્સ જેમ્સ ફર્ગ્યુસન, ગવર્નર રીચર્ડ ટેંપલ વગેરેને દારૂગોળો ભરી મોટી જ ખાલી તોપોથી સલામતી આપી હતી. રાજ્યે મુનિમને કેદ કરી દારૂગોળો લઈને તેનો નાશ કર્યો આમ રાજ્યે જૈનોના તીર્થરક્ષણના સાધનોનો પણ નાશ કર્યો.

આમ અનેકવિધ કનડગતો ચાલુ રહી. પાલીતાણાના બારોટો

પણ રાજ્યની હુંફથી ધાંધલ કરતા હતા શેઠ **જુવાનમલજીએ** બારોટોની આંધળી સત્તાને મર્યાદિત કરી

સને ૧૯૦૫ (સં૦ ૧૯૬૧)—બારોટ હઠીસિંગના દીકરા દીવાસિંગે તા. ૧૦-૪-૧૯૦૫ (વિ૦ સં૦ ૧૯૬૧ ના ચૈત્ર શુદિ ૬ ને મંગળવારે પાલીતાણાથી તળેટીના રસ્તામાં પંજાબી તાર્કિક મુનિ **શ્રી દાનવિજયના** શિષ્ય મુનિ **દીપવિજયજી** કે **ધર્મવિજયજી**ના મોં ઉપર કામળી ઢાંકી ગળું દબાવ્યું, તેમજ તા ૧૨-૪-૧૯૦૫ (સં૦ ૧૯૬૧ ના ચૈત્ર સુદિ ૮) ને ગુરુવારે બારોટો તથા ઠા૦ માનસિંહજીના અમલદારો અને અંગરક્ષકો વગેરે ૪૦ જણા દારૂ પી, હાથમાં ધોકા લઈ મુનિ દીપવિજયજીને મારવા માટે પહાડ ચડ્યા, તીર્થના ચોકીદારોએ મોટો દરવાજો બંધ કર્યો છતાં ધાંધલ કરનારે જબરજસ્તી કરી દરવાજો ઉઘડાવ્યો

પૂજ્ય ગુરુદેવ **શ્રી ચારિત્રવિજયજીએ** દાદાગુરુ આ૦ **વિજય-કમલસૂરિ** અને પૂ૦ મ૦ **હંસવિજયજી** વગેરેની આજ્ઞા લઈ બારોટોની સામે થઈ બારોટોના પડતા ધોકાઓની સામે આડો દાંડો ધરી, પોતાનો બચાવ કર્યો આથી તે ધોકા બારોટોની ઉપર જ પડ્યા. બારોટોની ૨૨ ડાળીઓ ભરાણી, અને પહાડની નીચે ગઈ ગુરુજીએ મુનિ શ્રી દીપવિજયજીને એ રીતે બચાવી લીધા

(શ્રી ચારિત્રવિજય, પૃ૦ ૫૦, ૫૧)

ગુરુદેવ દાદાગુરુની આજ્ઞાથી **ઘેટીના** રસ્તે થઈ સાંજ સુધીમાં **બોટાદ** જઈ પહોંચ્યા તે પછી કેસ ચાલ્યો

જૈનો આ ધાંધલથી બારોટો પ્રત્યે નારાજ થયા અને તેમની અધોદશા બેઠી

સને ૧૯૦૫—બારોટોએ આ ઝઘડાના કારણે આવક ઘટવાથી ગુસ્સે ભરાઈ વિના કારણે આ૦ વિજયવલ્લભસૂરિના શિષ્ય પં૦ સોહનવિજય જ્યારે તેઓ શહેર બહાર ઠલ્લે ગયા હતા ત્યારે પકડી, હાથ-પગ બાંધી, કાંટાવાળા ખાડામાં ધકેલી દીધા વિવેકી જૈનો માને છે કે "શ્રી જૈન સંઘે **જૈન મંદિરો** આ બારોટોનો

મૂક્યો ચલાવવા માટે બનાવ્યા નથી." આજે કોંગ્રેસના લોકશાહી શાસનમા મહારાજા રાજા જમીનદારો જાગીરદારો શેઠો કે સામુદાયિક લાગા વગેરે કઈ રહ્યું નથી. અને લોકશાહી તંત્રે **શત્રુંજય તીર્થનો રખોપાકર પણ** માફ કર્યો છે (પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૨૭૫, ૨૭૬) તો હવે બારોટોની બાબતમા પણ આવું સ્વતંત્ર વલણ રાખી, તેઓની સાથેનો આ વિચિત્ર સબધ હટાવી દેવો જોઈએ. અને જૈન સંઘે સદાને માટે **સ્વાશ્રયી** બની રહેવુ જોઈએ

ઠાકોર માનસિહ ભયકર વ્યાધિ ભોગવ્યા પછી તા ૨૮–૮–૧૯૦૫ મા મરણ પામ્યા.

સને ૧૯૦૬–૧૯૦૭—કચ્છમાથી શા૦ દેવશી પુનશીનો યાત્રાસઘ પાલીતાણા આવ્યો, ત્યારે રાજ્યે તેમને સમજાવી આ૦ ક૦ ની પેઢી વિરુદ્ધ તૈયાર કર્યા, ભદ્રિક સંઘે રાજ્યની અનુકૂળતાની પ્રશસા કરી અને રાજ્યને માનપત્ર આપ્યું, અને રાજ્યને રૂા. ૨૦૦–૩૦૦) ભેટ આપ્યા

આ૦ ક૦ ની પેઢીના વડાની એક બારી શહેરમા ભીડભજન મહાદેવની જગામા પડતી હતી. રાજ્યે 'અહી રાણીઓ દર્શન કરવા આવે છે" એવુ બહાનું બતાવી પોતાની સત્તા વાપરી તે બારી બધ કરી, અને તેની મજૂરીનો ખરચ આ૦ ક૦ ની પેઢીનો સગરામ વેચી વસૂલ કર્યો.

૨૮–ઠા૦ બહાદુરસિહજી—ઠા૦ માનસિહજી સ૦ ૧૯૬૨ (સને ૧૯૦૫) મા મરણ પામ્યા, ત્યારે નરેશ બહાદુરસિહની ઉમર ૭ વર્ષની હતી તે સગીર વયના હોવાથી એજન્સીએ પાલીતાણામા રાજ્ય ચલાવવા માટે પોતાના એજંટો મોકલ્યા.

(૧) એડ્મિનિસ્ટ્રેટર **ટયૂડર ઓવન**—તે રાજ્ય ચલાવવામા વ્યવહારદક્ષ હતો.

(૨) એડ્મિનિસ્ટ્રેટર **મેજર એચ૦ એસ૦ સ્ટ્રોગ** તે સીધો સાદો, સમજદાર અને લોકપ્રિય અંગ્રેજ અમલદાર હતો

લોકો આ એજંટ વિશે એમ કહેતા કે, સોનગઢમા જે આસી૦

પો૦ એજન્ટ મિ૦ **મિકસ** છે, તે ઉગ્ર સ્વભાવનો અગ્રેજ છે, જ્યારે પાલીતાણામા મેજર **સ્ટ્રોંગ** છે, તે ઠડા સ્વભાવનો અગ્રેજ છે. તેણે પાલીતાણામા પાચ વર્ષ રાજ્ય કર્યું.

તેના સમયમા તા. – –૧૯૧૩ વિ૦ સ૦ ૧૯૬૯ ના જેઠ વદિ ૮ ની રાતે પાલીતાણામા પ્રજાસહારક **જળપ્રલય** થયો હતો, તે વખતે **જૈન ગુરુકુળ** રાજ્યના બહાદુર બિલ્ડીગમા હતું મધ્યરાતે પૂજ્ય ગુરુદેવ શ્રી **ચારિત્રવિજયજી** કચ્છીની પ્રેરણાથી ગુરુકુળના કાર્યકરો, અધ્યાપકો અને વિદ્યાર્થીઓ વગેરેએ આ હોનારતમાથી ૪૦૦ માણસો, બીજા પશુઓ વગેરેના પ્રાણ બચાવ્યા હતા અને તે સૌની ઉપર મોટો ઉપકાર કર્યો હતો

મેજર ટ્રોગે રાજ્યના પારસી ખાનસાહેબ ડો૦ હોરમસજી કાવજી જાવરાના ચીફ મેડિકલ ઓફિસરના રિપોર્ટથી "આ મહા ઉપકારની હકીકત" જાણી સવારે ગુરુકુળના મકાનમા આવી, ગુરુદેવનુ ભાવભીનુ સ્વાગત કર્યું. તેમણે 'ટાઈમ્સ ઓફ ઈન્ડિયા' વગેરે દૈનિક પત્રોમા આ ઉપકારીઓનુ વર્ણન પ્રકાશિત કરાવ્યુ અને ગુરુદેવ વગેરેનો ફોટો લેવરાવી તેની નકલ રાજા બહાદુરસિહજીને મોકલી

મેજર ટ્રોગે થોડા દિવસ પછી ગુરુમહારાજને કહ્યુ "આપે પાલીતાણાની પ્રજા ઉપર મોટો ઉપકાર કર્યો છે બદલામા રાજ્યે કઈ કરવુ જોઈએ" ગુરુમહારાજને જણાવ્યુ કે, "ગુરુકુળ માટે યોગ્ય જમીન મળે તો ઠીક રહેશે"

આ વાત પછી મેજર ટ્રોગે વિલાયતમા ભણતા બાળરાજા બહાદુરસિહની સમ્મતિ મેળવી, જૈન ગુરુકુળને ઓછી કિમતથી જમીન આપી તેમા મકાન બનાવવા તેણે પોતે આવી સ૦ ૧૯૭૦ ના વૈ૦ શુ૦ ૩ને રોજ ગુરુકુળના નવા મકાનનો પાયો નાખ્યો, અને ગુરુકુળને આબાદ કરવા દરેક પ્રકારે મદદ કરી

પાલીતાણા નરેશ શ્રી બહાદુરસિહજી કે૦ સી. આઈ એ સ૦ ૧૯૭૭ વૈ૦ વ૦ ૧૧ તા ૧૩–૫–૧૦૨૯ના રોજ ગુરુકુળમા મોટા મેલાવડામા ગુરુકુળમા કે૦ ભા૦ વિદ્યાર્થીગૃહનુ ઉદ્દઘાટન કર્યું હતું

ગુરુદેવની કૃપાથી જૈન સઘના કામમા પાલીતાણા રાજ્ય તરફની આ પહેલ વહેલી સહાનુભૂતિ લેખાય છે

બહાદુરસી ગજી સને ૧૯૧૯ ના નવેમ્બર મહિનામા પાલીતાણાની ગાદીએ બેઠા

પાલીતાણાના નરેશ રખોપાકરારને ચાલીશ વર્ષ થઇ જવાથી તા. ૧૩-૪-૧૯૩૬ થી **રખોપાની રકમનો પ્રશ્ન** ઉઠાવવાના હતા.[1] આથી ભારતના **શ્રી જૈન સઘે** સ૦ ૧૯૮૨ ના પોષ સુદ ૧-૨-૩ ને રોજ અમદાવાદમા એકત્ર મળી (૧) શેઠ સારાભાઈ ડાહ્યાભાઈની દોરવણી મુજબ ૨૧ વર્ષના યુવાન **શેઠ કસ્તૂરભાઈ લાલભાઈ ને** શેઠ આ૦ ક૦ પેઢીના પ્રમુખ પદે નીમ્યા અને

(૨) શત્રુજય તીર્થના યાત્રા બાબત ઘણા વિચારોના પરિણામે "જાહેર જૈન જનતાની જે ભાવના હોય તે મુજબ આગળનું પગલું લેવા નક્કી કર્યું હતું" "પરતુ ગામે ગામના જૈન સઘમા રખોપા કર હતો તે જ યાત્રાવેરો બન્યો છે તેને બધ કરવો" એવી ભાવના બલવત્તર બની. અને ભારતના જૈન સઘે એક અવાજે તુરત માટે શત્રુજયની યાત્રા બધ કરવા નક્કી કર્યું આ યાત્રા જે દિવસથી બધ થઈ તે દિવસે મુંબઈ ગુજરાત અને સૌરાષ્ટ્રના પ્રસિદ્ધ ગુજરાતી અખબારોએ પોતાના પ્રતિનિધિઓને પાલીતાણા મોકલી પુરી તપાસ કરાવી, પોતાના છાપામા તે યાત્રાના કરોના દશ્યો રજુ કરી, હૃદય દ્રાવક સમાચાર રૂપે વર્ણન આપ્યું હતું

---

[1] અમોએ સ ૧૯૮૧-૮૨માં વરવાળ કેમ્પથી અમદાવાદ શેઠ આ૦ ક૦ પેઢીને આ બાબતના લગભગ ૧૮ પત્રો લખ્યા હતા.

અમારી પાસે ફાગુ સ. ૧૯૮૧ના ભા. વ ૮ ગુરુવાર આસો સુદ ૭ ગુરુવાર, તથા આ વ. ૧૧ સોમવાર તેમજ સ ૧૯૮૨ કા સુ. ૫ કા. સુ ૧૧ અને માગસર સુ ૩ ગુરુવારના પત્રોની કાચી નકલો છે બી ન પત્રો અમદાવાદમાં શે આ૦ ક૦ પેઢીના દફતરમાં સુરક્ષિત હશે

તથા શેઠ આ૦ ક૦ પેઢીએ અમોને અમારા તમામ પત્રોની તા. ૧૫-૧ - ૧૯૨૫ તથા તા. ૨૦-૯-૧૯૨૫ (સં ૧૯૮૧ આ. વ. ૧૩) વગેરે દિવસોએ પહોંચો આપી હતી તેમ જ તા. ૨૦-૯-૧૯૨૫નું મેમોરિયલ પણ મોકલ્યું હતું

ભારત જૈન સંઘે આ રીતે સ૦ ૧૯૮૨મા શત્રુંજય તીર્થની યાત્રા બધ રાખી હતી. અમારામાથી મુનિ **શ્રી ન્યાયવિજયજીએ** આ પ્રસગે જૈન સઘ અને પાલીતાણા ઠાકોરની જુની મૈત્રી, તથા વિરોધના પ્રસગોની બાબત જુદા જુદા છાપાઓમાં વિવિધ લેખો આપી ઘણી છણાવટ કરી હતી જેમાથી જૈન અજૈન જનતાને ઘણો ઇતિહાસ જાણવા મલ્યો. હતો જે ઇતિહાસના મુદ્દાઓ ઉપર આવી ગયા છે

તા. ૨૬-૫-૧૯૨૮ ના રોજ સીમલામા વાયસરોય ઇરવીનની દખલગીરિમા દરબાર બહાદુરસિહજી કે૦ સી૦ આઈ અને જૈન સઘના આગેવાનો આ૦ ક૦ ની પેઢી વગેરેએ આપસમા મળીને શત્રુંજય તીર્થની સમસ્ત બાબતમા અત્યાર સુધીના પ્રશ્નોના ઉકેલ રૂપે કરેલા સમાધાનના **કરારો** આ પ્રમાણે છે

અમે અહી વીરશાસનમાં પ્રકાશિત થયેલ કરારની અક્ષરશ નકલ આપીએ છીએ

શ્રી શત્રુંજયના એગ્રીમેન્ટના (સમાધાન) કરારો.
તા. ૨૬-૫-૧૯૨૮—સીમલા

પાલીતાણા દરબારની વતી પાલીતાણાના નામદાર ઠાકોર સાહેબ અને હીંદુસ્તાનની મૂર્તિપૂજક જૈનશ્વેતાબર સમુદાયની વતી શેઠ આણદજી કલ્યાણજીની પેઢીની વચ્ચે થએલા કરારનુ લખાણ બહાર પડયુ છે તે કરારની નીચે મુજબ કલમો છે

૧. શ્રી શત્રુંજય પર્વત સને ૧૮૭૦ની ૧૬ મી માર્ચના ઠરાવ ન ૧૬૪૧ મા નક્કી કરવામાં આવેલા જૈનોના હક અને તેમા બાંધેલી હદો અદર પાલીતાણા દરબારના રાજ્યમા છે અને તેનો એક ભાગ છે

૨ ધાર્મિક ઉપયોગ સારૂ તથા તેવાજ બીજા કામો સારૂ ગઢની અદર આવેલી બધી જમીન, ઝાડ, મકાન અને બાંધકામનો ઉપયોગ અને વહીવટ-ફક્ત પોલીસના કામ સીવાય પાલીતાણાના દરબારની કોઈ પણ જાતની હકુમત અને દખલગીરી સીવાય જૈનો કરવાને હકદાર છે

૩ જૈનોને ગઢની દીવાલો સારી સ્થિતિમાં રાખવાને તથા રીપેર કરવા તથા ફરી બાંધવાને માટે પરવાનગી માગવાની જરૂર નથી. પણ તેઓએ તેમ કરવામાં હાલની જગ્યા તથા ઉંચાઇ પહોળાઇમાં ફેરફાર કરવાનો નથી પં તુ તેઓ હાલના હૈયાત દેરાસરના કોઈ પણ ભાગને લગતી ગઢની દીવાલ હોય તો તે દેરાસરની ઉંચાઈમાં ફેરફાર કરતાં, ગઢની દીવાલનો બીજી દીવાલ પ્રમાણે ઉપયોગ કરી શકશે. તેઓને વળી ગઢની દીવાલોના બીજા ભાગો વધારેમાં વધારે પચીસ ફીટની ઉંચાઇ સુધી વધારવાને છુટ છે

૪ દરબાર તરફની કોઈ પણ જાતની દખલગીરી વગર ડુંગર ઉપરના ગઢ બહારના દેવાલયોનો જૈનો વહીવટ કરવા હકદાર છે

૫. પગલા, દેરીઓ અને છત્રીઓ જે ગઢ બહાર ડુંગર ઉપર આવેલા છે તે અને કુંડ અને વીશામાઓ (છેવટના બે બાહેરના ઉપયોગ સારૂ વાપરવાની છુટ રાખી) જૈનોની માલીકીના છે અને જૈનો પરવાનગી મેળવ્યા સીવાય તેનું સમારકામ કરી શકશે.

૬ આ કુંડમાં પાણી આવવાની નીકોને સમાર કામ કરી, સારી હાલતમાં રાખવાનું પાલીતાણા દરબારને કરવાનું છે

૭ જૈનોને કોઇબી જાતની પરવાનગી માગ્યા સીવાય બાહેરના ઉપયોગના સાથે ડુંગરની તલાટીથી તે ગઢ સુધી મોટા રસ્તાને નામે ઓળખાતો રસ્તો અને તેની બાજુની દીવાલો કોઈ પણ જાતની પરવાનગી માગ્યા સીવાય જૈનો રીપેર કરી શકશે. અને બાહેર પ્રજાને તે રસ્તાનો ઉપયોગ કરવાની છુટ રહેશે.

૮ પાલીતાણા દરબારે પોતાના ખર્ચે નીચેના સાત રસ્તાઓ નીભાવવાના છે (૧) મોટા રસ્તાથી શ્રીપુજની ટુંકે જતો રસ્તો. (૨) ઘેટીની પાગનો રસ્તો. (૩) રોહીશાળાની કેડીનો રસ્તો. (૪) છ ગાઉના ડુંગરનો રસ્તો. (૫) શેત્રુંજી નદીની કેડી (૬) દોઢ ગાઉના ડુંગરનો રસ્તો અને (૭) છ ગાઉ રસ્તાને મળતા શાખા રસ્તાઓ અને બીજા રોહીશાળા રસ્તાથી નીકળી છ ગાઉના ડુંગરને

મળતા રસ્તાઓને લગતું સમારકામ કરી સારી હાલતમા રાખશે અને જૈનોને તે ઉપર અને તે રસ્તે જવા આવવાની સંપૂર્ણ છુટ છે

૯ મી કેન્ડીના રીપોર્ટમા દર્શાવ્યા પ્રમાણે જૈનેતર દેવસ્થાનોની હકુમત જૈનોની રહેશે આની અંદર ઈંગારશાપીરનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે, અને મહાદેવનુ દેવળ બહાર રાખવામા આવ્યુ છે સદરહુ (દેવળ) સુરજ કુંડ અને ભીમ કુંડને ગઢમા રાખી, ગઢની દીવાલમાંથી છુટું પાડવું અને તેનો રસ્તો ગઢની બહારથી કાઢવો

૧૦ ગઢની અંદર આવેલા દેવાલયો, ટુંકો વિગેરે તેમજ ગઢ બહારના મંદિરો જોવા આવનાર ગૃહસ્થોના વર્તાવ માટે, વ્યાજબી **નિયમો અને હુકમો** કાઢવાનો **જૈનોને હક** રહેશે પણ આ નિયમો અને આ હુકમો જૈનેતર મંદિરોની વ્યાજબી ને બરાબર પૂજાને હરકત કર્તા હોવા જોઈએ નહી

૧૧ મોટા રસ્તાની હદ, ડુંગર પરના અને ગઢની બહારના દેવાલયો, પગલા, દેરીઓ, છત્રીઓ, વીશામાઓ, કુંડો એક નકશામા દર્શાવવામા આવશે જે નકશો આ કરારનો એક ભાગ ગણાશે અને તે નકશો બન્ને પક્ષ તરફથી કબુલ રાખવામા આવશે

૧૨ જૈન દેવાલયમા મૂર્તિઓ ઉપર ચઢાવવા સારૂ શેઠ આણંદજી કલ્યાણજી તરફથી લાવેલા દાગીના તથા ઝવેરાત ઉપર પાલીતાણા દરબાર કોઈબી જાતનો કર અથવા લાગો લેશે નહિ, આ માફી, શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીના મુનિમ તરફથી આવેલા એકરારના આધારે આપવામા આવશે

૧૩ આ કરારમા દર્શાવવામા આવેલા જૈનોના હક સંબંધમા અને તે કરારોનુ આ કરાર અનુસાર પાલન કરાવવામા કાંઈ વાંધો ઉત્પન્ન થાય તો તે બાબતમા જૈનો તરફથી પાલીતાણા રાજ્યના ઠાકોર સાહેબને અરજ કરેથી પોતે Executive તરીકે તે બાબતમા નીકાલ કરશે, અને જો જૈનો એવા નીકાલથી અસંતોષ પામે તો, મહેરબાન ગવર્નર જનરલ એજંટ સાહેબને તે હુકમ સામે અરજ કરવાને હકદાર છે જે નામદાર, પક્ષકારોને સાંભળીને પોતાનો ફેસલો આપશે,

ને તે ફેંસલા ઉપર બન્ને પક્ષોને ઉપરી સત્તાઓને અપીલ કરવા હક રહેશે.

૧૪ પાલીતાણા દરબાર લેવાને અને જૈનો પાત્રીસ વરસ સુધી દરેક વરસ વાસ્તે પુરી નક્કી કરેલી રૂા સાઠ હજારની રકમ આપવા કબુલ કરે છે આનો અમલ તા. ૧ જુન ૧૯૨૮ થી શરૂ થશે અને પહેલો હપ્તો તા. ૧ જુન ૧૯૨૯ ને દિવસે અને ત્યારપછી વરસો વરસ ઉપલી તારીખે મુદત સુધી કરવો પડશે આ અને ત્યારપછી મળવાની ઉપલી રકમ બદલ દરબાર સાહેબ જૈનો પાસેથી કોઈ પણ પ્રકારનો યાત્રાકર અથવા લાગા નહિ નાખવાનું કબુલ કરે છે આ રકમમા રખોપુ મલણું વિગેરે સર્વે આવી જાય છે

૧૫. ઉપર ઠરાવેલી પાત્રીસ વર્ષની મુદત પુરી થએથી કોઇબી પક્ષકારને ઉપર જણાવેલી મુકરર કરેલી રકમમાં ફેરફાર કરવા અરજ કરવાની છુટ છે, અને તેવે વખતે બન્ને પક્ષોને સાંભળીને એવો ફેરફાર મંજુર કરવો કે નહિ. એ બ્રિટીશ સરકારની મુનસફી ઉપર રહેશે. આવી દરેક વખતે ચોક્કસ રકમ કેટલી ઠરાવવી, અને કેટલી મુદત સારૂ ઠરાવવી તે બ્રિટીશ સરકાર નીયત કરશે.

૧૬ સદરહુ રકમ, મુદત પુરી થએ એક મહિનાની અંદર ભર પાઈ ન થાય તો પાલીતાણા દરબારે તે પછી કેમ વર્તવું તે બાબતમા નામદાર ગવર્નર જનરલના એજંટ સાહેબ નક્કી કરશે.[1]

આગલા હુકમો રદ.

૧૭ મુંબાઈ સરકારના પોલીટીકલ ડીપાર્ટમેંટના નં ૧૮૩ T ડી.ના તા. ૫-૭-૧૯૨૨ના તથા નંબર ૪૪-૧-૬ના તા. ૨૫-૫-૧૯૨૩માં જણાવેલા મુંબાઈ સરકારના હુકમો તથા નામદાર સેક્રેટરી ઓફ

૧ ટાઇમ્સ ઓફ ઇંડીઆ વિગેરે વર્તમાન પત્રોમાં આ (૧૬ મી) કલમમાંથી In the event of the said. શબ્દો પછી નીચે લખેલ શબ્દો રહી ગયા જણાય છે તે મૂળ કરારનામામાં તે શબ્દો નીચે પ્રમાણે છે

Annual payment not being made within a

(તા. ૧-૬-૧૯૨૮નું જૈન પૃ ૪૧)

સ્ટેટસ ઓફ ઇન્ડીઆના હુકમો જે મુબઈ સરકારના નબર ૧૨૮૧ Bના તા. ૯-૧૦-૨૪ના કાગળથી બહાર પાડવામા આવ્યા હતા, તે આ કરારની વિરૂદ્ધ અથવા મળતા ન હોય તે આખો અથવા તેના તેટલા ભાગનો અમલ બધ પાડવામા આવ્યો છે (તેને રદ્દ સમજવા)

૧૮. બધી અપીલો તથા અરજીઓ જે પક્ષકારોએ આ કરારમાં જણાવેલી બાબતો સબધી કરી હતી તેનો આ કરારથી નીકાલ કરવામા આવ્યો છે, તેમ સમજવું

૧૯. દરબાર શબ્દમા પાલીતાણા રાજ્ય આવી જાય છે, જ્યારે જૈન શબ્દનો અર્થ હિંદુસ્તાનના મૂર્તિપૂજક જૈનશ્વેતાબર જૈનસમુદાય વતી શેઠ આણદજી કલ્યાણજીના હાલના અને તેમની પછી આવનારા **વહીવટદારો** થાય છે

૨૦ આ કરારનામુ બન્ને પક્ષોએ રજુ કર્યું છે, અને તે ઉપર તા ૨૬-૫-૧૯૨૮ ના રોજ હીંદી સરકારે બહાલી આપી છે

સહી કીકાભાઈ પ્રેમચદ	(સહી) **બહાદુરસીંહજી.**
,, કે એમ નગરશેઠ	ઠાકોર સાહેબ પાલીતાણા
,, માણેકલાલ મનસુખભાઈ	**સાક્ષીઓ.**
,, સારાભાઈ ડાહ્યાભાઈ	અમારી રૂબરૂ,
,, અમૃતલાલ કાળીદાસ	
પ્રતાપસિંહ મોહોલાલભાઇ	(સહી) સી એચ સેતલવડ
જૈન કોમના સ્વીકારેલા પ્રતિનિધિઓ	(સહી) ભુલાભાઇ જે દેસાઇ

તા ૨૬ મે ૧૯૨૮ ના રોજ સીમલા મુકામે ગવર્નમેન્ટ ઓફ ઇન્ડીઆ તરફથી બહાલ અને મજુર કરવામા આવેલુ

(સહી) ઇરવીન વાઇસરોય અને ગવર્નર જનરલ (તા. ૨૬-૫-૨૮)

(વિશેષ માટે જૂઓ તા ૧-૬-૧૯૨૮નુ વીરશાસન પૃ૦ ૫૪૯-૫૫૦ પુ૦ ૬, અક ૩૬ મો, તથા તા ૨-૬-૧૯૨૮નુ સાપ્તાહિક “સૌરાષ્ટ્ર” પૃ૦ ૧૩૩૫-૧૩૩૬, પુસ્તક ૭ અક ૩૪ મો, તથા તા ૧-૬-૧૯૨૮ નુ સાપ્તાહિક “જૈન” પૃ૦ ૪૦૯, ૪૧૦)

લોકશાહી સૌરાષ્ટ્રે કરેલ તીર્થંકર માફની જાહેરાત

પાલીતાણાના નરેશ બહાદુરસિંહજી કે૦ સી૦ આઈ અને શ્વેતામ્બર જૈન સંઘના આગેવાન ગૃહસ્થોએ તા. ૨૬-૫-૧૯૨૮ને દિવસે સીમલામાં લોર્ડ ઈરવીનની રૂબરૂમાં અને તેની દરમ્યાનગિરિમાં પરસ્પરની વાટાઘાટથી શત્રુંજય તીર્થ બાબત સમજૂતિનો ખરડો નક્કી કર્યો હતો, તેમાં ૨૦ કલમો હતી. જેની નકલ ઉપર આવી ગઈ છે જેની ૧૪મી કલમમાં એવી વ્યવસ્થા હતી કે-જૈનો તા. ૧-૬-૧૯૨૮થી દરસાલ પાલીતાણાના દરબારને ૬૦ હજાર રૂપીયા આપે. અને દરબાર જૈનો પાસેથી બીજો કોઈ કર લે નહીં. અને યાત્રાળુઓના જાનમાલનું રક્ષણ કરે. થોડાએક વર્ષ એમ ચાલ્યું

પછી ભારતદેશ તા ૧૫-૮-૧૯૪૭ના પ્રાતઃકાળથી સ્વતંત્ર થયો. અને ભારતના દેશી રાજ્યો સને ૧૯૪૮માં સ્વતંત્ર ભારતમાં ભળ્યા. આ અવસરે પાલીતાણાના દરબારની ભાવના હતી કે "જૈનો આ વિલીનકરણ પહેલાં શત્રુંજયપહાડને વેચાતો લઈ લે. અથવા રખોપાની અમુક રકમ રોકડી આપી દે તો, જૈનો હંમેશને માટે આ પહાડના કાયની માલિક બની જાય. પરિણામે હંમેશને માટે રખોપાકર કે બીજા કરમાંથી મુક્ત બને."

જૈનસંઘના આગેવાનોને દરબારની આ ભાવના માટે દરબાર પ્રત્યે માન ઉપજ્યું પણ વિશેષ વિચાર વિનિમય કરતાં જણાયું કે "સ્વતંત્ર ભારતમાં મોટા નાના રાજ્યો જાગીરદારો અને જમીનદારોની સલામતી કેટલા પ્રમાણમાં જળવાશે, તેની કલ્પના આજે કરી શકાય નહીં તો આ પરિસ્થિતિમાં જૈન સંઘ દરબાર પાસેથી આ પહાડને ખરીદે કે રખોપાકર બંધ કરાવે. તે સલામતી વાળી યોજના નથી જ એટલે જૈનોએ તેમ કરવામાં સંઘનું હિત જેવું નહીં અને પહાડ ખરીદવાની કે રખોપાકર બંધ કરાવવાની યોજનાને જતી કરી

પછી તો સૌરાષ્ટ્રનું લોકશાહી રાજ્ય સ્થપાયું ત્યારે શ્વે૦

સંઘના આગેવાનો **શેઠ કસ્તૂરભાઈ** વિગેરેએ સૌરાષ્ટ્ર સરકારને મળી, વિનતિ કરી કે પાલીતાણાનું રાજ્ય શત્રુંજય તીર્થના યાત્રિકો પાસેથી જે કર લે છે. તે આ બિન-સાંપ્રદાયિક લોકશાહીમા સર્વથા બંધ કરવો જોઈએ.

આથી સૌરાષ્ટ્રની લોકશાહી સરકારે તા. ૧૯-૩-૧૯૪૮ ને રોજ પાલીતાણા રાજ્ય જૈનો પાસેથી જે કર લે છે તે લેવાનું સદાને માટે બંધ કર્યું અર્થાત્ "લોકશાહી રાજ્યમા આવો કર ન લેવાય" એમ સ્પષ્ટતા કરી લોકશાહી રાજ્ય સ્થપાયુ, ત્યારથી કાયમને માટે યાત્રાકર માફ કર્યો.

ત્યારબાદ સૌરાષ્ટ્ર રાજ્યના **સેક્રેટરીએ** રાજકોટના સૌરાષ્ટ્ર સચિવાલય તરફથી આ કર મુક્તિની (૧) જોઈન્ટ સેક્રેટરી નાણાખાતુ (૨) એકાઉન્ટ જનરલ યૂનાઇટેડ સ્ટેટ ઓફ સૌરાષ્ટ્ર (૩) સેક્રેટરી રાજ્ય પ્રમુખ (૪) કલેકટર ગોહિલવાડ જીલ્લો (૫) શેઠ કસ્તૂરભાઈ લાલભાઇ અમદાવાદ (૬) શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢી પાલીતાણા (૭) સુપરિટેન્ડેન્ટ ગવર્મેન્ટ છાપખાનુ કે જે સૌરાષ્ટ્ર અંગેની બાબત પત્રિકા (ગેઝેટ) છાપે છે તે સૌને આ કરમુક્તિના લખાણની એકેક નકલ મોકલાવી આપી હતી

સૌરાષ્ટ્રગેઝેટ પત્રિકાએ તા ૨૬-૮-૧૯૪૯ને રોજ અંગ્રેજીમા આ કરમુક્તિની જાહેરાત કરી હતી જેમા તેણે પાચ કલમો આપી પૂરી વિગત આપી હતી.

આ કરમુક્તિના લખાણની મૂળ નકલ તથા ગેઝેટની નકલ શેઠ આ૦ ક૦ પેઢી પાસે અમદાવાદમા સુરક્ષિત છે

નોધ અમને વિ૦ સ૦ ૨૦૧૮ના ભા૦ વ ૭ ગુરુવાર ને તા ૨૦-૯-૬૨ના રોજ અમદાવાદમા શેઠ આ૦ ક૦ ની પેઢીના પ્રધાન મુનિમ શ્રી શિવલાલ કેશવલાલે આ૦ ક૦ના ચપરાસી અલીમીયા સાથે આની અંગ્રેજી નકલ મોકલી હતી અમે તેના આધારે આ લખ્યુ છે

૨૯ ઠા૦ શિવકુમાર—

(–પાલીતાણા તાલુકાના હેડમાસ્તર તથા પ્રાથમિક શાળાઓના સુપરવાઈઝર માસ્તર ચાંપશી ગુલાબચંદ શાહે સં૦ ૧૯૮૦ (સને ૧૯૨૪)માં રચેલી પાલીતાણા સંસ્થાનની શાળોપયોગી ભૂગોળ, (આવૃત્તિ ૫, મી)નો 'ઇતિહાસ વર્ણન' વિભાગ. પાન ૨૬ થી ૩૬ના આધારે.)

ગામ પૂનપરા, પો૦ માણસા, એજન્સી મહીકાંઠાના વતની શા૦ ગોપાલદાસ હેમચંદ જે રાજકોટ એજન્સીના દફતરોના વ્યવસ્થાપક હતા, તેમણે સને ૧૮૨૦ થી ૧૮૬૩ સુધીની 'જૈન સંઘ તથા ઠાકોરની અરજીઓ વગેરેનો સંગ્રહ" અને બીજા દફતરના આ બાબતના કાગળો તપાસી, એક સાલવારી સાથેની નોંધ તૈયાર કરી હતી. અમે તેના આધારે આ ઇતિહાસમાં શત્રુંજય તીર્થ બાબતનું લખાણ લખ્યું છે

પ્રકરણ : પિસ્તાલીસમું

૫૦ શ્રુતધર આ૦ શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિશ્વરજી

तेषामुभौ विनेयौ **श्रीमान् देवेन्द्रसूरयः ।**
श्री विजयचन्द्रसूरि द्वितीयोऽद्वैतकीर्तिभर· ॥

(–ધર્મરત્ન પ્રકરણ ટીકા)

जगज्जनितबोधानां तेषां शुद्धचारित्रिणाम् ।
विनेया समजायन्त **श्रीदेवेन्द्रसूरयः ॥**

(સ૦ ૧૩૨૩ થી ૧૭૨૭ની સ્વોપજ્ઞ કર્મગ્રંથ ટીકા, શ્લો૦ ૫)

सोऽभूद् गुरु· कोऽपि नव· कविस्तुतो
मित्रारमाध्यस्थधरो बुधप्रिय· ।
तत्त्वोक्तिभिर्नास्तिकदर्शनं क्षिपन्
शिवङ्करो मार्गयुतोऽपि देहिनाम् ॥

(–આ૦ –મુનિસુંદરસૂરિકૃત ‘ગુર્વાવલી’ શ્લો૦ ૧૧૨)

વંશ શેઠ **પૂર્ણદેવ** પોરવાડના વંશમાં અનુક્રમે ૧ પૂર્ણદેવ, ૨ વરદેવ, ૩ સાઢલ અને ૪. **ધીણાક** થયા

ધીણાકના બીજા **ભાઈ ક્ષેમસિંહ** અને ચોથા ભાઈ દેવસિંહે આ૦ જગચ્ચંદ્રસૂરિ પાસે દીક્ષા લીધી હતી, (–પ્રક૦૪૫, પૃ૦ ૧૩૦) બંને ભાઈઓ પૈકી દેવસિંહે પહેલાં બચપણમાં જ દીક્ષા લીધી હતી, જે છેવટે આ૦ **વૃદ્ધદેવેન્દ્રસૂરિના** નામથી ખ્યાતિ પામ્યા

સ્વભાવ–આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિ શાંત સ્વભાવી, ક્રિયાપ્રવર્તક, સંવેગી વિદ્વાન, પૂર્વકાળના ગીતાર્થોને યાદ કરાવે તેવા **જ્ઞાની** તથા ચારિત્રનિષ્ઠ, શાંત ઉપદેશક, મોટાગ્રંથકાર. અને **શાસનપ્રભાવક** હતા. આ૦ જગચ્ચંદ્રસૂરિએ ક્રિયોદ્ધાર કર્યો ત્યારે "આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિ અને પં૦ દેવભદ્રગણિ તેમના સહયોગી હતા." (પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૫) સંભવ છે કે, આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિને સં૦ ૧૨૮૫માં આચાર્યપદ મળ્યું હોય. તેમના શાંત રસવાળા વાત્સલ્યભર્યા મીઠા ઉપદેશથી જ અંચલગચ્છના ૪૪મા આ૦ **મહેન્દ્રસિંહસૂરિએ** સં૦ ૧૩૦૭ લગભગમાં થરાદમાં ક્રિયોદ્ધાર કરી શુદ્ધમાર્ગ સ્વીકાર્યો હતો. (પ્રક૦ ૪૦ પૃ૦ ૫૨૨)

મેવાડનો રાણો જૈત્રસિંહ, રાણો તેજસિંહ રાણી જયતલાદેવી રાણો સમરસિંહ વગેરે તેમના અનન્ય રાગી હતા. તેમના ઉપદેશથી રાણીજયતલાએ ચિત્તોડના કિલ્લા પર શામળિયા પાર્શ્વનાથ ભગવાનનું જિનાલય બંધાવ્યું. (–પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૨૯ થી ૩૩) રાણા તેજસિંહે પણ મેવાડમાં અમારિપાલન કરાવ્યું હતું આચાર્ય દેવેન્દ્રસૂરિવરે ગુરુદેવની સાથે શત્રુંજય, ગિરનાર, આબૂ વગેરે યાત્રાઓ કરી હતી (પૃ૦ ૩૩)

આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિ, આ૦ વિજયચંદ્ર, ઉપા૦ દેવભદ્ર સં૦ ૧૩૦૧ના ફાગણ વદિ ૧૩ ને શનિવારે પાલનપુર પધાર્યા. ત્યાં વરહુડિયા આસદેવે ઉપાસકસૂત્રવૃત્તિ પ્ર૦ ૧૧૨૮ લખાવી. આ૦ દેવેંદ્રસૂરિએ સં૦ ૧૩૦૨માં વીજાપુર (ઉજ્જૈન)માં વરહુડિયા કુટુંબના વરહુડિયા વીરધવલ તથા ભીમદેવને દીક્ષા આપી, તેઓના નામ મુનિ વિદ્યાનંદ, તથામુનિ ધર્મકીર્તિ રાખ્યા. સં૦ ૧૩૦૪માં તે બંનેને ગણિપદ આપ્યું (પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૧૧)

મહુવા–ગ્રંથભંડાર

આ૦ દેવેંદ્રસૂરિ તથા આ૦ વિજયચંદ્રસૂરિના ઉપદેશથી મહુવાના સંઘે સં૦ ૧૩૦૬માં **સરસ્વતી ગ્રંથભંડાર** બનાવ્યો. તેઓ ત્યારબાદ સં૦ ૧૩૦૭માં થરાદ પધાર્યા ત્યાં તેમને આ૦ મહેંદ્રસૂરિ મળ્યા. ત્યાર બાદ આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિ માળવા તરફ વિહાર કરી ગયા, અને લગભગ ૧૨ વર્ષે ગુજરાતમાં પધાર્યા

આ બાર વર્ષના ગાળામા આ૦ **વિજયચન્દ્રસૂરિ** ખભાતમા ચૈત્યવાસીઓની પાસત્થાવાળી "વડીપોષાળ"મા રહ્યા ત્યા તે ચૈત્ય-વાસીઓ સાથેનો મીઠોસબધ, શ્રાવકો પ્રત્યેનો ગાઢપ્રેમ અને ઋદ્ધિગારવથી શિથિલાચારી–પ્રમાદી બની ગયા હતા. તેમણે "આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિની આજ્ઞા" છોડી, પોતાનો **સ્વતંત્ર ગચ્છ** બનાવ્યો

(પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૧૨)

આ૦ દેવેંદ્રસૂરિ પોતાના સવેગી પરિવાર સાથે ગૂજરાતમા આવ્યા. અને સ૦ ૧૩૧૯મા ખભાત પધાર્યા આ૦ **વિજયચંદ્રસૂરિએ** ગર્વના ઘેનમાં તેમનો વિનય—સત્કાર કર્યો નહીં, તેમજ શિથિલાચાર પણ છોડયો નહીં. આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિએ "આ શિથિલાચારીઓની વડી–પોષાળમા ઊતરવાનુ ઉચિત ન ધાર્યું અને બીજા સ્થાનમા ઊતરવાનો વિચાર કર્યો"

આ રીતે સ૦ ૧૩૧૯મા બે ગુરુભાઈઓ વચ્ચે ખભાતમા ભેદ પડયો ઘણા વિચારશીલ શ્રાવકોને "આ બને આચાર્યો વચ્ચે ભેદ પડે" તે ઠીક ન લાગ્યું. સગ્રામ સોનીના પૂર્વજ "**સોની સાંગણ ઓસવાલે**" આ બને શાખામા કયી શાખા સાચી છે? તેનો નિર્ણય કરવા તપસ્યા કરી, પ્રત્યક્ષપ્રભાવિ જિનપ્રતિમાની સામે ધ્યાન ધર્યું." **શાસનદેવીએ** સાગણ સોનીને જણાવ્યુ કે, "આ૦ દેવે-ન્દ્રસૂરિ **યુગોત્તમ** આચાર્યપુગવ છે તેમની જ ગચ્છપરપરા લાંબા કાળ સુધી ચાલશે, માટે તારે તેમની ઉપાસના કરવી"

(—ગુર્વાવલી શ્લો૦ ૧૩૭–૧૩૮)

સ૦ સોની **ભીમદેવ** ત્યાગ અને સયમમાર્ગની તરફેણ કરતો હતો તેણે આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિને નાની પોષાળમા ઉતાર્યા આથી આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિનો શિષ્યપરિવાર સ૦ ૧૩૧૯ મા ખંભાતમા **લઘુપોષાળ**ના નામે પ્રસિધિ પામ્યો "લઘુપોષાળ એ વાસ્તવમા **તપાગચ્છ**નુ જ નામાન્તર છે."

ગચ્છભેદ—આ૦ વિજયચદ્રસૂરિનો શિષ્યપરિવાર **મોટી પોષાળ**મા જેમનો તેમ શિથિલ બની રહ્યો આ શિથિલઆચારના

કારણે સં૦ ૧૩૧૯ માં ખંભાતમાં જ તપાગચ્છની મૂળ શાખાથી બીજી જુદી શાખા **વડીપોષાળ**ના નામથી અસ્તિત્વમાં આવી. (પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૧૩) આ સમયે મૂળ શાખાનું બીજું નામ **તપાગચ્છ લઘુપોષાળ**, લહુડીપોષાળ,—લોઢી પોષાળ પડ્યું.

આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિનાં વ્યાખ્યાનમાં સંવેગ, ત્યાગના અમીરસવાળો શાંતરસનો પ્રવાહ વહેતો હતો. તેઓ ખંભાતના ચોકમાં રહેલા "કુમારપાલ વિહારના ઉપાશ્રયમાં" ધર્મોપદેશ દેતા હતા. **મહામાત્ય વસ્તુપાલ** તેમને વંદન કરવા આવ્યો. ત્યારે આચાર્ય મહારાજે ચાર વેદ ઉપર વ્યાખ્યાન આપ્યું જેમાં જૈન અને જૈનેતર દર્શન સંબંધી સિદ્ધાંતોનું તલસ્પર્શી નિરૂપણ કર્યું. મહામાત્ય વસ્તુપાલે વ્યાખ્યાનમાં સામાયિક લઈને બેઠેલાઓને "મુહપત્તિની પ્રભાવના" કરી લગભગ ૧૮૦૦ મુહપત્તિઓ ત્યારે તેમણે વહેંચી.

(—ગુર્વાવલી–શ્લોક ૧૧૪)

પટ્ટધર—આચાર્યમહારાજ ત્યાંથી વિહાર કરતા પાલનપુર પધાર્યા. આચાર્યમહારાજે અહીં સંઘની વિનંતિથી સં૦ ૧૩૨૨ માં પાલનપુરમાં પલ્લવિયા પાર્શ્વનાથ ભગવાનના મંદિરમાં ઉપા૦ **વિદ્યાનંદગણિને આચાર્યપદ અને પં૦ ધર્મકીર્તિને ઉપાધ્યાયપદ આપ્યું.** આ સમયે મંદિરના મંડપમાં કેસરની હેલી વૃષ્ટિ થઈ લોકમાં આશ્ચર્ય અને આનંદ ફેલાયો.

આચાર્યશ્રીએ આ૦ વિદ્યાનંદસૂરિને ગુજરાતમાં વિચરવાની આજ્ઞા આપી. અને પોતે સં૦ ૧૩૨૪ માં વિહાર કરતા કરતા ફરીવાર માળવા પધાર્યા. સંભવ છે કે તેમણે ઉપા૦ ધર્મકીર્તિને માળવાના વિહારમાં પોતાની સાથે રાખ્યા હોય.

સ્વર્ગ—આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિ સં૦ ૧૩૨૭માં માળવામાં (અજાર મારવા ના સાચોરમાં) કાળધર્મ પામ્યા.

આ સમાચાર મળતાં ભારતના જૈન સંઘમાં ભારે ગમગીની ફેલાઈ. ખંભાતના મં૦ ભીમદેવે "તે દિવસથી અન્ન લેવાનો ત્યાગ કર્યો. મં૦ ભીમદેવે ૧૨ વર્ષ સુધી અનાજ ખાધું નહીં," સાધેના

મુનિવરોએ માળવાથી ગૂજરાત તરફ વિહાર કર્યો. આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિએ "દેવેન્દ્ર અંકવાળા" **ગ્રંથો** બનાવ્યા, જેનાં નામ નીચે મુજબ જાણવા મળે છે.—

૧. ધર્મરત્ન પ્રકરણ–ટીકા.†
૨. સુદંસણાચરિય
૩, ૪, ૫, ભાષ્યત્રય ગા૦ ૧૫૨,
૬ સિદ્ધ પંચાશિકા ગા૦ ૫૦
૭. સિદ્ધ પંચાશિકા–વૃત્તિ
　　ગ્રં૦ ૮૭૫૦
૮. શ્રાદ્ધવિધિ કૃત્ય.
૯ શ્રાદ્ધપ્રતિક્રમણ સૂત્રવૃત્તિ*
　(વંદારુવૃત્તિ) ગ્રં૦ ૨૭૨૦
૧૦ પંચનવ્ય કર્મગ્રંથ†
　૧. કર્મ વિપાક : ગા૦ ૬૧
　૨. કર્મસ્તવ ગા૦ ૩૪
　૩. બંધવિધાન ગા૦ ૨૫
　૪. ષડશીતિ ગા૦ ૮૬
　૫. શતક ગા૦ ૧૦૦
૧૧ છ કર્મગ્રંથ-ટીકા†
૧૨ સાસય જિણથય. ગા: ૨૪
૧૩ ધારણાયંત્ર

આ ગ્રંથો સિવાય તેમણે 'સિરિ ઉસહવદ્ધમાણ' વગેરે સ્તવનો તથા યુગપ્રધાન સ્વરૂપયંત્રની રચના કરી હતી

---

* **श्रीवन्दारुवृत्ति प्रशस्ति—**

"इति श्री षड्विध आवश्यकविधि ॥ एव ग्रन्थाग्र २७२० ॥
कृतिरिय सुविहितशिरोमणीना **श्रीमद्देवेन्द्र**सूरीणाम् ॥ छ ॥
रसत्रिलोचनश्चैव कलासपूर्णा वर्तते (१६३६)।
ग्रहयोगवियुक्तश्च मधौ च कृष्णपक्षके ॥ १ ॥
बृहद्गणगच्छाधीशा सूरिश्री शीलदेवाख्या ।
तच्छिष्येणैत्र लिखिता भानुप्रभोर्वृत्तिमिमाम् ॥ २ ॥
प्रवाच्यमान कृतिभिस्तु नन्द्यात् ॥ शुभ भूयात् ॥
(–શ્રી જૈન સાહિત્યપ્રદર્શન, શ્રી પ્રશસ્તિસંગ્રહ, ભા૦ ૨, પ્ર૦ નં૦ ૧)

નોંધ– જો કે **સંપાદકે** આ ગ્રંથ લખવાની સાલ વિ૦ સં૦ ૧૨૩૬ છાપી છે, પરંતુ વાસ્તવમાં તો સં૦ ૧૬૩૬માં જોઈએ **આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિ** કે **આ૦ શીલદેવમાંથી** કોઈ સં૦ ૧૨૩૬માં થયા નથી આ૦ શીલદેવ ૧૭મી સદીમાં થયા છે (પ્રક૦ ૪૧ પૃ૦ ૫૮૯) તેથી આ પાઠ— रसाग्नियोजिते वर्षे चेंदुक्ला सम्पूर्णे ॥ शते ॥ એ પ્રકારે જોઈએ પં૦ શ્રી કીર્તિસુંદરગણિએ સં૦ ૧૫૧૧ માં વન્દારુવૃત્તિનો બાલાવબોધ કર્યો

† ઉપર્યુક્ત આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિના ગ્રંથો પૈકી ૧, ૧૦, ૧૧ ની પ્રશસ્તિમાં

તેમની પાટે એક પછી એક (૧) આ૦ વિદ્યાનંદસૂરિ, (૨) આ૦ ધર્મઘોષસૂરિ એમ બે આચાર્યો થયા.

આ૦ વિદ્યાનંદસૂરિ ગુરુદેવની જેમ શાંત, સંવેગી, ત્યાગી અને વિદ્વાન હતા.

પ્રભાવક મુનિવરો—

આ સમયે શ્વેતાંબર જૈન સંઘમાં સમર્થ વિદ્વાનો આચાર્યો અને ગ્રંથકારો થયા.

આ સમયે **આ૦ વિનયચંદ્ર યુગપ્રધાન** થયા. તે સં૦ ૧૨૭૪માં સ્વર્ગે ગયા નાગેન્દ્ર ગચ્છના **આ૦ વિજયસેનસૂરિ** આ૦ ઉદયપ્રભસૂરિ, આ૦ મલ્લિષેણસૂરિ (પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૬,૭), મલધાર ગચ્છના આ૦ દેવપ્રભ આ૦ નરચંદ્રસૂરિ, (પ્રક૦ ૩૮, પૃ૦ ૩૩૪), આ૦ વાદીદેવસૂરિના શિષ્ય **આ૦ રત્નપ્રભસૂરિ** (પ્રક૦ ૪૧, પૃ૦ ૫૭૮), રાજગચ્છના **આ૦ માણેક્યચંદ્રસૂરિ** થયા, જેમણે કાવ્યપ્રકાશપર ‘સંકેતટીકા’ સં૦ ૧૨૭૬માં રચી હતી. (પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૩૭)

આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિ લખે છે કે—આ૦ વિદ્યાનંદે ધર્મરત્ન પ્રકરણની પહેલી પ્રતિ લખી અને તેને મહો૦ હેમકળશ તેમજ પં૦ ધર્મકીર્તિએ સંશોધી.

(—ધર્મરત્ન પ્રકરણ ટીકા)

આ વિબુધવર ધર્મकीर्ति–श्रीविद्यानन्दसूरिमुख्यैः ।

स्व–परसमयैककुशलैस्तदैव संशोधिता चेयम् ॥७॥ (કર્મગ્રંથ ટીકા)

આ બંને પ્રશસ્તિઓ ઉપરથી તારવી શકાય છે કે, સં૦ ૧૩ ૪ થી ૧૩૨૩ના ગાળામાં ધર્મરત્ન પ્રકરણ ટીકા બની હતી. એ સમયે આ૦ વિદ્યાનંદ તથા આ૦ ધર્મઘોષ પંન્યાસ હતા. આચાર્ય કે ઉપાધ્યાય ન હતા અને તેમજ સં૦ ૧૩૨૩થી સં૦ ૧૩૨૭ના ગાળામાં કર્મગ્રંથ ટીકા બની. ત્યારે આ૦ વિદ્યાનંદ આચાર્ય હતા. અને આ૦ ધર્મઘોષ ઉપાધ્યાય બની ચૂક્યા હતા તેઓ બંને ત્યારે જૈન, જૈનેતર શાસ્ત્રોના પારગામી બની ચૂક્યા હતા.

શ્રી લોકતસિંહ લોઢા અરવિંદ B A લખે છે કે ગૂર્જરેશ્વર કુમારપાળના સમયે ઠ૦ કડુકરાજ પોરવાડ હતા. તેના પુત્ર સોઢાક (પત્ની—રાજૂદેવી)ના પુત્ર શેઠ જયસિંહે સં૦ ૧૨૨૮ ભા૦ સુ૦ ૧ સોમવારે પોતાના ન્યાયોપાર્જિત દ્રવ્યથી આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિની કર્મવિપાકવૃત્તિ વિગેરે ૩ ગ્રંથો” લખાવ્યા. (પ્રાગ્વાટ ઇતિહાસ પૃ૦ ૨૩૧)

નોંધ—સંભવ છે કે—આ સં૦ ૧૩૨૮ હોય!

રાજગચ્છના **આ૦ બાલચંદ્રસૂરિએ** સં૦ ૧૨૮૬, ૧૨૮૭માં 'કરુણવજ્રાયુધનાટક' રચ્યું અને સં૦ ૧૨૯૮મા 'વસન્ત-વિલાસ' નામે કાવ્યગ્રંથ બનાવ્યો. (-પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૩૨) આ૦ **જયસિંહ-સૂરિએ** "હમ્મીરમદમર્દન" નાટકની રચના કરી (પ્રક૦ ૩૮, પૃ૦ ૩૬૪) વેણીકૃપાણ વાયડગચ્છના **આ૦ અમરચંદ્રસૂરિએ** 'બાલ ભારત, કવિકલ્પલતા,' 'છન્દો રત્નાવલી-મંજરી-વૃત્તિ, પદ્માનન્દ કાવ્ય વગેરે અનેક ગ્રંથોની રચના કરી. (પ્રક૦ ૪૩ પૃ૦ ૭૫૩)

આ૦ શાલિભદ્રસૂરિએ સં૦ ૧૨૪૧મા ગુજરાતી ભાષામા 'ભરતેશ્વર બાહુબલી રાસ' બનાવ્યો પિપ્પલક ગચ્છમા આ૦ શીલભદ્ર થયા. (પ્રક૦ ૩૭, પૃ૦ ૨૭૨)

આ૦ જિનવલ્લભસૂરિની પરંપરાના મધુકરગચ્છના **આ૦ અભય-દેવસૂરિ**-વાદિસિંહે સં૦ ૧૨૭૮મા રૂદ્દોલી ગામમા **રુદ્રપલ્લી** ગચ્છની સ્થાપના કરી એજ પરંપરાના આ૦ કમલપ્રભે પ્રાકૃત ભાષામા 'પાર્શ્વનાથસ્તવન' ગા ૭, 'જિનપંજર સ્તોત્ર' ગા૦ ૨૫ રચ્યા (પ્રક૦ ૪૦, પૃ૦ ૪૩૬)

ખરતરગચ્છના આ૦ **જિનેશ્વરે** (સં૦ ૧૨૭૮-૧૩૩૧)મા ખરતરગચ્છની (૧) ઓસવાલ ગચ્છ અને (૨) શ્રીમાલીગચ્છ એમ બે પરંપરા સ્થાપન કરી (પ્રક૦ ૪૦, પૃ૦ ૪૬૧) ઉપા૦ **અભય-તિલકગણિએ** સં૦ ૧૩૧૨મા પાલનપુરમા સંસ્કૃત 'દ્વયાશ્રય મહાકાવ્ય વૃત્તિ' રચી (પ્રક૦ ૪૦, પૃ૦ ૪૬૨) ઉપા૦ **પૂર્ણકળશે** સં૦ ૧૩૦૭મા પ્રાકૃત 'દ્વયાશ્રય મહાકાવ્ય વૃત્તિ' બનાવી (પ્રક૦ ૪૦, પૃ૦ ૪૬૨, પ્રક૦ ૪૧ પૃ૦ ૬૩૩) પૂનમિયાગચ્છના **આ૦ પરમદેવ** સં૦ ૧૩૦૨મા થયા મહાદાની **જગડૂશાહ** તેમનો શ્રાવક થયો (પ્રક૦ ૪૦, પૃ૦ ૪૯૮) અંચલગચ્છના **આ૦ મહેન્દ્રસૂરિ** સં૦ ૧૩૦૭મા થરાદમા હતા. (પ્રક૦ ૪૦, પૃ૦ ૫૨૨)

પૂનમિયાગચ્છના ચતુર્દશી પક્ષમા **આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિ** થયા. તેમણે સં૦ ૧૨૮૬મા તપા૦ ઉ૦ વિજયચંદ્રગણિને આચાર્યપદ આપ્યુ (પ્રક૦ ૪૦, પૃ૦ ૫૪૬, પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૧૦) તેમના પટ્ટધર **આ૦ હેમપ્રભસૂરિએ** સં૦ ૧૩૦૫મા 'ત્રૈલોક્ય પ્રકાશ' નામે તાજિકગ્રંથ

સં૦ ૧૧૬૦ બનાવ્યો (પ્રક૦ ૪૦, પૃ૦ ૫૪૭) સં ૧૩૦૮માં કચ્છુલી ગચ્છમાં આ૦ કમલસિંહ થયા (પ્રક૦ ૪૦, પૃ૦ ૫૨૨) આ૦ વાદિ દેવસૂરિની પરંપરાના ૪૫મા આ૦ હરિભદ્રસૂરિના ગુરુભાઈ પં૦ **વિદ્યાકરગણિએ** સં૦ ૧૩૬૮મા 'શબ્દાનુશાસનવૃત્તિ દીપિકા'નો **ઉદ્ધાર કર્યો આ૦ મુનીન્દ્રસૂરિએ** સં૦ ૧૩૨૨મા સંક્ષિપ્ત 'શાન્તિનાથ ચરિત્ર રચ્યું **આ૦ જયાનંદે** સં૦ ૧૨૬૮મા જાલોરના જિનાલયમા સ્વર્ણકલશ ચડાવ્યો.

નાગોરીતપા (૪૪ મા) આ૦ ગુણસમુદ્ર સં૦ ૧૩૦૮મા સ્વર્ગે ગયા. (૪૫મા **આ૦ જયશેખરે** સં૦ ૧૩૦૧મા "ક્રિયોદ્ધાર" કર્યો **અને નાગોરી તપાગચ્છ** સ્થાપન કર્યો. (પૃ૦ ૪૧ પૃ૦ ૫૯૨) તેમના જ પટ્ટધર (૪૬ મા) આ૦ વજ્રસેનસૂરિ થયા તેમને બાદશાહ **અલ્લાઉદ્દીન ખીલજી** બહુ માનતો હતો.

(પ્રક૦ ૪૧, પૃ૦ ૫૯૨, પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૪૭)

નાગેન્દ્રગચ્છના આ૦ વર્ધમાનસૂરિએ સં૦ ૧૨૯૯ મા પાટણમા વાસુપૂજ્ય ચરિત્ર ગ્રં૦ ૫૪૯૪ બનાવ્યું (પ્ર૦ ૩૫, પૃ૦ ૫)

ગ્રંથભંડારો

આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિ આ૦ વિજયચંદ્રસૂરિ અને મહો૦ દેવભદ્રગણિ વગેરેના ઉપદેશથી મહુવા ગુજરાત, પાટણ વીજાપુર, ખંભાત વગેરે સ્થળોમા મોટા ગ્રંથભંડારો બન્યા, તેમજ વિવિધ આગમગ્રંથો લખાયા.

આ ગ્રંથભંડારોની ગ્રંથપુષ્પિકાઓથી એટલું તારવી શકાય છે કે, આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિ તથા આ૦ વિજયચંદ્રસૂરિએ જૈન આગમોની રક્ષા અને સુલભ પ્રાપ્તિ બને, એ માટે જૈન સંઘો પાસે જાહેર જ્ઞાન ભંડારો સ્થાપન કરાવ્યા "આવા જાહેર જ્ઞાનભંડારો સ્થાપન કરનાર" આ પહેલ વહેલા આચાર્યો થયા [1]

---

[1] મહુવાનો સરસ્વતી ભંડાર સાક્ષી પૂરે છે કે, મહુવા તે સમયે જૈનધર્મનું કેંદ્ર હતું આથી મહુવામાં ગ્રંથભંડારોની મહ્ણી અસર હતી. દંભા વગેરે ગામો એ સમયનાં છે દુસાખ વગેરેની રાજાએ સં ૧૪૪૧ માં હાવિ, દીના અને હાથસણીમાં દેરાસર કરાવ્યાં.

(પ્ર૦ ૪૫ પૃ ૨૯ ક ૬ તથા પ્રક૦ ૪૫, ૫૯)

આ આચાર્યો પછી ઘણા જૈનાચાર્યોએ ગ્રંથભંડારોની પ્રવૃત્તિને ઓછા-વધુ પ્રમાણમાં ચાલુ રાખી હતી.[1]

મહુવાનો શ્રી સરસ્વતી જ્ઞાનભંડાર

सवत १३०६ वर्षे महा सु० १ गुरावद्येह श्रीमधुमत्यां प्रभुश्री देवेन्द्रसूरि–प्रभुश्री विजयचन्द्रसूरीणां सद्देशनाश्रवणत' सजातशुद्धसवेगै' श्री श्रमणसघस्य पठनार्थं **श्रीवाग्देवताभांडागारकरणाय** धवलक्कवास्तव्य ठ० साहर, द्वीपवास्तव्य ठ० मदन, ठ० आह्लणसीह, ठ० जयंतसीह ठ० जयता, ठ० राजा, ठ० पदमसीह, श्रीमधुमतीवास्तव्य महं० जिणदेव, भा० सूमा, व्यव० नारायण, व्य० नागपाल, सौ० वयरसीह, सौ० रतन, ठ० रतन, भां० जसहड, वसाधीणा, ठ० लेखक अरिसींह, भां० आजड, टिंबाणकवास्तव्य श्रे० दो० सिरिकुमार ठ० आंबड ठ० पाह्लण तथा देवपत्तनवास्तव्य सौ० आल्हण ठ० आणंद प्रभृति समस्तश्रावकै मिलित्वा मोक्षफलाऽवाप्तये स्वपरोपकाराय श्रीसर्वज्ञागमसूत्र–तथा वृत्ति–तथा चूर्णि–तथा निर्युक्ति–प्रकरण–[ग्रथ] – सूत्रवृत्ति–वसुदेवहिंडिप्रभृतिसमस्तकथा–

(૧) ખરતરગચ્છના ૫૧મા આ૦ **જિનભદ્રસૂરિ** (પ્રક૦ ૪૦, પૃ૦ ૪૭૫) તપગચ્છના ૫૦ મા આ૦ સોમસુંદરસૂરિ (પ્રક૦ ૫૦, પૃ૦) વૃદ્ધતપાગચ્છના ૬૦મા **આ૦ લબ્ધિસાગરસૂરિ** (પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૨૫) વગેરે જૈનાચાર્યોએ વિવિધ નગરોમાં મોટા ગ્રંથભંડારો સ્થાપન કરાવી, આ પ્રવૃત્તિને મોટો વેગ આપ્યો છે તેમની એ દીર્ઘદર્શી કૃપાનું અને રક્ષણપદ્ધતિનું ફળ છે કે, આજે પાટણ, અમદાવાદ, ખંભાત, લીંબડી, બિકાનેર, જેસલમેર, પૂના વગેરે સ્થાનોમાં જૈન ગ્રંથભંડારો વિદ્યમાન છે

આગમપ્રજ્ઞ આ૦ **સાગરાનંદસૂરિએ** જૈન આગમોની રક્ષા અને તેને ચિરકાળ ટકાવી રાખવા માટે આગમોદયસમિતિ, શિલાઆગમમંદિર, અને તામ્રાગમ મંદિર સ્થાપન કરાવ્યાં તેઓ આ વિષયમાં સર્વપ્રથમ પહેલ કરનારા ગણાય છે

આગમપ્રભાકર પૂ૦ મુ૦ મ૦ **પુણ્યવિજયજી** મહારાજે આ ભંડારોના ગ્રંથોને લોકભોગ્ય બનાવવા માટે ભારત સરકારનું ધ્યાન ખેંચ્યું છે આ દિશામાં કાર્ય કરનારા તેઓ પહેલ વહેલા મુનિવર છે.

छन्दोग-साहित्य-सर्वादिसमस्त ग्रंथलेखनाय प्रारम्य पुस्तकानां मध्य प्रवचन-सारोद्धार वृत्तिवृत्तीयसंहपुस्तकम् लिखित ठ० अरिसिंहेन ॥

ज्ञानदानेन मानाति, जन्तुः स्वस्य हिताहितम् ।
वेत्ति जीवादितत्त्वानि विरतिं च समश्नुते ॥ १ ॥

ज्ञानदानात् त्वमाप्नोति केवलज्ञानमुत्तमम् ॥
अनुगृह्याखिल्लोकं लोकाग्रमधिगच्छति ॥ २ ॥

न ज्ञानादानाधिकमत्र किञ्चिद्, दानं भवेद् विश्वकृतोपकारम् ।
ततो विदध्याद् विबुधः स्वशक्त्या विज्ञानदाने सततप्रवृत्तिम् ॥ ३ ॥

(—પાટણ-સંઘવીપાડાભંડારસ્થિત-પ્રવચનસાર પુષ્પિકા)

એટલે "તપગચ્છના આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિ તથા આ૦ વિજયચંદ્રસૂરિના ઉપદેશથી સં૦ ૧૩૦૧ મહા સુદિ ૧ ને ગુરુવારે મહુવામાં પીળક, દીવબંદર, મહુવા, ટીંબાનક, દેવપત્તન (દેવપાટણ)ના જૈનોએ મળી સ્વપરના ઉપકાર માટે અને મોક્ષપ્રાપ્તિ માટે 'મોટો જ્ઞાનભંડાર' સ્થાપન કર્યો, અને તેમાં જૈનાગમો, જૈનાગમ પંચાગી, પ્રાચીન શાસ્ત્રો, ગ્રંથો, વ્યાકરણ, કાવ્ય, ન્યાય, સાહિત્ય, કથા વગેરે વિવિધ વિષયના ગ્રંથો લખાવી મૂકવા નક્કી કર્યું"

(—જૈન પુસ્તક પ્રશસ્તિ સંગ્રહ, પ્ર૦ નં૦ ૧૧૦

આ રીતે સં૦ ૧૩૦૧માં મહુવામાં સરસ્વતી જ્ઞાનમંદિર બન્યું હતું આ જ્ઞાનભંડાર અત્યારે ત્યાં નથી.

(૧) ટીંબા—ટીમાણા જૂનું ગામ છે તેમાં દોશી શ્રી કુમાર ગૂર્જર શ્રીમાલી ઠ૦ આભડ ઠ૦ પાલ્હણ (પ્રક૦ ૪૨ પૃ૦ ૭૨૧), વીમો કુંડલિયો (પ્રક૦ ૪૧ પૃ૦ ૬૮૭), વિક્રમશી ભાવસાર (પ્રક૦ ૩૪, પૃ૦ ૬૦૨) પ્રક૦ ૬૭) વગેરે નરરત્નો થયા હતા.

પાટણનો સરસ્વતી જ્ઞાનભંડાર

પાટણના જૈનસંઘે આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિના ઉપદેશથી મોટો ગ્રંથભંડાર બનાવ્યો હતો. વિવિધ ગચ્છના આચાર્યોએ જૂદાં જૂદાં

સ્થાનોના જૈનો પાસે વિવિધ ગ્રંથો લખાવી, તે ગ્રંથભંડારમાં દાખલ કર્યા હતા તેમાંના કેટલાક આ હતા —

(૧) આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિના ઉપદેશથી તેમના કુટુંબના શા૦ **ધીણાક** પોરવાડ તથા **મોઢા** પોરવાડે સં૦ ૧૨૯૬મા 'ઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર લઘુવૃત્તિ અને આખ્યાનકમણિકોશવૃત્તિ ગ્રંથો લખાવ્યા હતા

(–પ્રક૦ ૪૫, પૂર્ણદેવ પોરવાડનો વંશ)

(૨) આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિના પટ્ટધર, આ૦ **વિદ્યાનંદસૂરિના** પટ્ટધર આ૦ **ધર્મઘોષસૂરિના** ઉપદેશથી દયાવટ (દીયાણા)ના શેઠ હોનાક, શેઠ કુમારસિંહ પોરવાડ, શેઠ સોમાક, શેઠ અરિસિંહ, શેઠ કડુઆ, શેઠ સાગોક, શેઠ ખીસ્વાક, શેઠ સુહડ વગેરે શ્રાવકસંઘે 'શ્રાદ્ધદિનકૃત્યટીકા' લખાવી' પાટણના સરસ્વતી ગ્રન્થભંડારમાં આપી હતી

(–શ્રી પ્રશસ્તિસંગ્રહ, ભા૦ ૧, પ્ર૦ નં૦ ૪૮, પૃ૦ ૪૩, ૪૪)

(૩) મેવાડના મંત્રી સોનગરા **સીમંધરના** કુટુંબે સં૦ ૧૩૫૨મા ગ્રંથો લખાવ્યા હતા (–જૈન પુસ્તક પ્રશસ્તિ સંગ્રહ. પ્ર૦ નં ૩૩)

(૪) ઉપકેશગચ્છના આ૦ દેવગુપ્તસૂરિના શિષ્ય **પં૦ પાર્શ્વગણિ**ના ઉપદેશથી સં૦ ૧૩૫૨મા શેઠ કુમારસિંહ પોરવાડના વંશજ શેઠ **આશાધરે** 'ઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર–લઘુવૃત્તિ' લખાવી

(–શ્રી પ્રશસ્તિસંગ્રહ ભા૦ ૧, પ્ર૦ નં૦ ૩૯ પૃ૦ ૩૧)

(૫) શેઠ **વીરા** પોરવાડને (૧) વયજા, (૨) સાજન અને (૩) શા૦ જય, એમ ત્રણ પુત્રો હતા તેમાંનો શા૦ **વયજા** પરોપકારી હતો તેને માકૂ નામની પત્નીથી ૧ તેજા, **૨. ભીમા,** ૩ સંપૂરણ, અને ૪ પદમો, એમ ચાર પુત્રો થયા તથા (૫) **રૂપલસુંદરી** નામે પુત્રી થઈ

શેઠ વીરાના ત્રીજા પુત્ર શા૦ **જયકુમારે** તપગચ્છના આ૦ **સોમતિલકસૂરિ** પાસે દીક્ષા લીધી અને સં૦ ૧૪૨૦ ના ચૈત્ર સુદિ ૧૦ના રોજ પાટણમા સિંહપલ્લીવાલના ઉત્સવમા આચાર્યપદ પ્રાપ્ત કર્યું તેમનુ **આ૦ જયાનંદસૂરિ** એવુ નામ રાખવામા આવ્યુ

(–પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૬૬ તથા પ્ર૦ ૪૮)

વયજલની પુત્રી રૂપલસુંદરીને બચપણથી જ ધર્મસંસ્કાર મળ્યા હતા. તે દેવગુરુ પ્રત્યે ભક્તિવાળી, દયાળુ અને તપસ્વી હતી. તેણે આ૦ જયાનંદસૂરિના ઉપદેશથી સં૦ ૧૪૫૮ના પ્રથમ ભાદરવા સુદિ ૮ ના રોજ પાટણમાં 'પઉમચરિયં' (ગ્રં૦ ૧૦૫૦૦) લખાવ્યું અને સં૦ ૧૪૫૯મા પાટણના સરસ્વતી ભંડારમાં મૂક્યું

(-શ્રી પ્રશસ્તિસંગ્રહ, ભા૦ ૨, પ્ર૦ ન૦ ૯૮, પૃ૦ ૬૨)

(૬) દોલતાબાદના "દુસાખ્યવંશ"ના શેઠ જગતસિંહ શ્રીમાલીના પુત્ર સાધુ પદ્મસિંહની પુત્રી રાજૂએ આ૦ દેવસુંદરસૂરિના ઉપદેશથી વિવિધ સ્થાનોમાં જિનાલયો બંધાવ્યાં અને 'જંબૂદ્વીપપન્નત્તિટીકા' ગ્રંથ લખાવ્યો.

(-જૈન પુસ્તકપ્રશસ્તિસંગ્રહ, પ્ર૦ ન૦ ૬૬; પ્રા૦ ૪૫ દુસાખ્ય વંશ)

(૭) તપાગચ્છીય આ૦ જયાનંદસૂરિના શિષ્ય (ચરણકમલ-ચંચરીક) ગચ્છનાયક (૪૯મા) ભ૦ દેવસુંદરસૂરિ આ૦ જ્ઞાનસાગરસૂરિ, આ૦ કુલમંડનસૂરિ, આ૦ ગુણરત્નસૂરિ મહો૦ દેવશેખર ગણિ, પં૦ દેવભદ્ર ગણિ પં૦ દેવમંગલગણિ વગેરે પરિવારને વ્યાખ્યાનમાં વાંચવા માટે દિયવરાના શ્રાવક વીરા મહાંનાના પુત્ર ધર્માત્મા ઠક્કુરસિંહે સં૦ ૧૪૩૯ ના પોષ સુદિ ૬ ને ગુરુવારના રોજ શ્રી પાર્શ્વનાથચરિત્ર (ગ્રં૦ ૬૦૩૮) લખાવ્યું અને પાટણના સંઘપતિ સોમસિંહ નામા શેઠ પ્રમુખ વગેરે શ્રીસંઘને અર્પણ કર્યું

(-શ્રી પ્રશસ્તિસંગ્રહ ભા૦ ૨ પ્રશ૦ ન૦ ૧૧૦ પૃ૦ ૭૦)

(૮) ગંભૂપુરના મંત્રી ભીમ પોરવાડના પુત્ર મંત્રી ઠ૦ તીલાકની પત્ની ગુણાઇએ આ૦ દેવસુંદરસૂરિના ઉપદેશથી સં૦ ૧૪૪૧ ના પોષ વદિ ૧૨ ના રોજ ભાવવામાં શબ્દાનુશાસન-અવચૂરિ લખાવી હતી. આ. પ્રતિ પાટણના જ્ઞાનભંડારમાં છે

(-શ્રી પ્રશસ્તિસંગ્રહ ભા૦ ૨ પ્રશ૦ ન૦ ૧૬)

(૯) પાટણના ઠ૦ પેથાની પુત્રી પૂજીએ આ૦ જયાનંદસૂરિના ઉપદેશથી સં૦ ૧૪૪૧ ના ચૈત્ર વદિ ૪ ને ગુરુવારે પ્રશ્નોત્તરરત્નમાલાવૃત્તિ લખાવી (-પ્રશસ્તિસંગ્રહ ભા૦ ૨, પ્ર૦ ન૦ ૧૫)

(૧૦) સં૦ ૧૪૪૯ના કાર્તિક વદિ ૧૩ ને શનિવારે પાટણના **વીરમપાડાના ઉપાશ્રયમાં** શ્રી શબ્દાનુશાસન લખાવ્યું.
(—શ્રી પ્રશસ્તિસંગ્રહ, ભા૦ ૨, પ્ર૦ નં૦ ૧૭)

(૧૧) **હડાલાના** શેઠ **ધરમશી** પોરવાડે આ૦ સોમસુંદરસૂરિના ઉપદેશથી પાટણમાં "મોટો ગ્રંથભંડાર" સ્થાપન કર્યો. તેના માટે સં૦ ૧૪૭૪ના માગશર સુદિ ૬ સુધીમાં એક લાખ શ્લોકાત્મક આગમગ્રંથો લખાવ્યા અને સં૦ ૧૪૮૧ સુધીમાં બે લાખ શ્લોકાત્મક ગ્રંથો લખાવ્યા (—જૈન પુસ્તક પ્રશસ્તિસંગ્રહ ભા૦ ૨, પ્રશ૦ નં૦ ૪૭,૪૮ પ્રક૦ ૫૦ ધરમશી હડાલિયો,)

(૧૨) શેઠ **ગોવિંદ** શ્રીમાલીએ સં૦ ૧૪૭૯માં સમસ્ત આગમગ્રંથો તાડપત્ર પર લખાવ્યા (—પ્રક૦ ૪૯, કલમ ૧૧)

(૧૩) **નાગોરના** સાધુ હીરા ઓશવાલની પુત્રી તથા સરસ્વતી પાટણના સંગ્રામસિંહ ઓશવાલની પત્ની **દેઉએ** તપાગચ્છના ગુરુ આ૦ **સોમસુંદરસૂરિના** ઉપદેશથી સં૦ ૧૪૮૨માં પંચકલ્પસૂત્રની પ્રતિ લખાવી (—શ્રી પ્રશસ્તિસંગ્રહ, ભા૦ ૨, પ્ર૦ નં૦ ૨૩)

(૧૪) માળવાના **ખરસઉદ** (ખાચરોદ) નગરના તપાગચ્છીય પોરવાડ શા૦ નાનુ, તેની પત્ની રાજૂ, તેઓના પુત્રો શા૦ પાસડ, શા૦ દેલ્હા, શા૦ પેથા, **શા૦ ગાંગા,** શા૦ ડૂંગર, તે પૈકીના શા૦ ગાંગાજીની પત્ની સાવિત્રી, તેનો પુત્ર શા૦ કર્મસિંહ, તેની પત્ની લાઠી, તેમના પુત્રો વાછા, આલ્હા, તેની પત્ની નાઈ, બેન ટરકૂ વગેરે કુટુંબ પરિવાર સાથે **શા૦ કર્માશાહે** સં૦ ૧૫૦૯ના અષાડ સુદિ ૨ ને સોમવારે **અણહિલ** ગામમાં તપાગચ્છીય આ૦ સોમસુંદરસૂરિના શિષ્ય **રત્નહંસગણિને** ભણવા માટે ઔદીચ્ય જ્ઞાતિના ધરણિધર પાસે શ્રી શાન્તિનાથચરિત્ર લખાવ્યું.

આ પુસ્તક **શા૦ કર્મસિંહે** પોતાના પરિવાર સાથે સં૦ ૧૫૧૧માં ખરસઉદમાં વડગચ્છની શાખા તપગચ્છના **ગચ્છનાયકો** આ૦ સોમસુંદરસૂરિ, આ૦ મુનિસુંદરસૂરિ, આ૦ શ્રી જયાનંદસૂરિ, આ૦ જિનસુંદરસૂરિની પરંપરાના વિદ્યમાન આ૦ શ્રી રત્નશેખરસૂરિ,

આ૦ શ્રી ઉદયનંદિસૂરિ, આ૦ શ્રી લક્ષ્મીસાગરસૂરિશિષ્ય આ૦ શ્રી સોમદેવસૂરિશિષ્ય પં૦ રત્નહંસગણિના ઉપદેશથી પાંચમ તપનું ઉજમણું કર્યું, તે માટે લખાવ્યું

(—શ્રી જૈનસાહિત્ય પ્રદર્શન—શ્રી પ્રશસ્તિસંગ્રહ, ભા૦ ૨, પ્રશ૦ નં૦ ૬૩)

(૧૫) પાટણના ૧ શેઠ મદન શ્રીમાલીના વંશમાં અનુક્રમે ૨ સાધુ દેવરાજ, ૩. સરવણ, ૪ શેઠ સદારંગ અને ૫. શેઠ અમરદત્ત થયા હતા.

શેઠ દેવરાજે ઉપર મુજબના પરિવારને સાથે રાખી સં૦ ૧૫૨૭ના આસો વદિ ૭ને રવિવારે 'અંગવિજ્જા પઈન્નય' ગ્રંથ લખાવ્યો. તથા સં૦ ૧૫૩૮માં તપાગચ્છના (૫૩મા) આ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ તથા આ૦ સોમજય ગુરુના ઉપદેશથી મોટો ગ્રંથભંડાર બનાવ્યો.

(—શ્રી પ્રશસ્તિસંગ્રહ ભા૦ ૨, પ્રશ૦ નં૦ ૧૩૨, ૧૭૩)
(જૈન ઇતિ૦ પ્રક૦ ૪૫, મદન શ્રીમાલીનો વંશ)

(૧૬) માંડવગઢમાં સાધુશાળી માંડલિક નામે હતો. તે "ખ૦ તરગચ્છના ૫૫મા" આ૦ જિનમાણિક્યસૂરિનો ભક્ત શ્રાવક હતો. તેને લીલાદે નામે પત્ની હતી. સં૦ કીર્તિપાળ, સં૦ છીમરાજ, સં૦ ભાનુ સં૦ ભાનુપુત્ર વિનય વગેરે પુત્રો અને પૌત્રો હતા.

તેણે સં૦ ૧૫૨૮, ૧૫૩૨ વગેરેમાં પોતાની ખાતમહેનતથી મેળવેલ-ન્યાયોપાર્જિત દ્રવ્યથી વિવિધ ગ્રંથો લખાવ્યા તેણે ઉપદેશ માલા-દોઘટ્ટીવૃત્તિ, દર્શનશુદ્ધિપ્રકરણવૃત્તિ ખરતરગચ્છસામાચારી વગેરે ગ્રંથો લખાવી, સાધુઓને ભણવા માટે પાટણના જૈન ગ્રંથ ભંડારમાં મૂક્યા.

(—શ્રી પ્રશસ્તિ સંગ્રહ ભા૦ ૨ પ્ર૦ નં૦ ૧૩૭ ૧૫૦, ૧૫૨)

વિજાપુરનો સરસ્વતી ગ્રંથભંડાર

વિજાપુરના તપગચ્છના આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિ વગેરેના ઉપાસક શ્રીસંઘે "વિજાપુરની તપગચ્છની જૈન પૌષધશાળા' આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિ,

આ૦ વિજયચંદ્રસૂરિ, ઉ૦ દેવભદ્ર ગણિ, પં૦ મલયકીર્તિ ગણિ, પં૦ અજિતપ્રભ ગણિ, પં૦ દેવકુમાર ગણિ, મુનિ નેમિકુમાર વગેરેના ઉપદેશથી મોટો **સરસ્વતી ગ્રંથભંડાર** બનાવ્યો હતો અને જૈનોએ તેમાં વિવિધ પ્રકારના આગમગ્રંથો તથા પ્રાકૃત–સંસ્કૃત ભાષાના ગ્રંથો લખાવીને મૂક્યા હતા.

સં૦ ૧૨૯૨ના વૈશાખ સુદિ ૧૩ ના રોજ વિજાપુરના શ્રીસંઘમાં શા૦ ધનપાલ પુત્ર શા૦ **રતનપાલ**, ઠ૦ ગજપાલ, તેનો પુત્ર ઠ૦ વિજયપાલ, શેઠ દેલ્હા સુત **શેઠ બિલ્હણ** મહ૦ જિનપાલ, મહ૦ વિકલ પુત્ર, **ઠ૦ આસપાલ**, શેઠ સોલ્હા, ઠ૦ સહજા, તેનો પુત્ર ઠ૦ **અરિસિંહ**, શા૦ રાહડ પુત્ર શા૦ **લાહડ** વગેરે આગેવાન જૈનો હતા. અને (૧) પરમશ્રાવક શા૦ રતનપાલ, (૨) પરમશ્રાવક શા૦ વિલ્હણ, (૩) સાધર્મિક વાત્સલ્યમાં તત્પર ઠ૦ આસપાલ, તથા (૪) આગમ અને ઇતર ગ્રંથોની સારસંભાળ લેવામાં નિષ્ણાત શા૦ લાહણ વગેરે આ ગ્રંથભંડારોના **વહીવટદારો** હતા

તેઓએ પણ વિવિધ આગમો, ટીકાઓ, પ્રકરણગ્રંથો અને ચરિત્રો વગેરે લખાવ્યા હતા

વિજાપુર પરિચય— વિ૦ સં૦ ૯૨૭માં "વિજાપુર" વસ્યું

(–કવિ બહાદુર પં૦ દીપવિજયજીનો સુધર્માગચ્છપટ્ટાવલી રાસ)

પાટણના રાજા **રત્નાદિત્ય ચાવડાએ** અહીં 'કુંડ કરાવ્યો હતો' તથા **ગૂર્જરેશ્વર કુમારપાલે** અહીં "કિલ્લો" બંધાવ્યો હતો.

મહામાત્ય વસ્તુપાલે 'ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથના જિનાલય'નો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો હતો

બીજો ઉલ્લેખ મળે છે કે, સં૦ ૧૨૫૬માં વિજલદેવ પરમારે વિજાપુર વસાવ્યું. (સંભવ છે કે તે મારવાડ ગોલવાડનું વિજાપુર હોય?)

ચંદ્રસિંહ પોરવાડના વંશના શેઠ **પેથડે** વિજા નામના ક્ષત્રિય સાથે જઈ વિજાપુર વસાવ્યું ત્યાં જિનાલય બનાવી, તેમાં સં૦ ૧૩૭૮માં સોનાની જિનપ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી

(–પ્રક૦ ૪૫ ચંદ્રસિંહ પોરવાડનો વંશ)

તપાગચ્છના પં૦ અજિતપ્રભગણિવરે સં૦ ૧૨૯૫માં વિજાપુરમાં 'ધર્મરત્નશ્રાવકાચાર' બનાવ્યો. (પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૯ ટીપ્પણી)

વિજાપુરમાં આજે શ્વેતાંબર તપગચ્છ ઘણા જૈનોનાં ઘર છે શ્વેતાંબર જૈનમંદિરો ૯ છે અને હુંબડજ્ઞાતિનું દિ૦ જૈનમંદિર ૧ છે તે મંદિરોના મૂળનાયકોના નામ આ પ્રકારે છે—

૧ ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ ભ૦ નું મંદિર,
૨ શ્રી આદીશ્વર ભ૦ નું પદ્માવતીદેવીવાળું મંદિર
૩ શ્રી મહાવીરસ્વામી ભ૦નું મંદિર
૪ શ્રી વાસુપૂજ્ય સ્વામી ભ૦નું મંદિર
૫ શ્રી શાંતિનાથ ભ૦ નું મંદિર
૬ શ્રી કુંથુનાથ ભ૦ નું મંદિર
૭ શ્રી કેશરિયા ઋષભનાથ ભ૦નું, પ્રતિષ્ઠા સં ૧૮૭૩ તથા ૧૮૮૧
૮ શ્રી અરનાથ ભ૦ નું મંદિર, પ્રતિષ્ઠા સં૦ ૧૮૭૩ (જૂઓ પ્રક૦ ૫૫ સોમશાખાપટ્ટાવલિ ૬૨ મા ભ૦ આનંદસોમસૂરિ.)
૯ શ્રી ગોડીપાર્શ્વનાથ ભ૦નું મંદિર તથા ૧૦ હુંબડજ્ઞાતિનું ૧ દિગંબર મંદિર છે તેમજ ૧૧ આ૦ બુદ્ધિસાગરસૂરિનું એક સમાધિમંદિર છે

ઉપર્યુક્ત મંદિરો પૈકી શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ ભ૦ નું મંદિર પ્રાચીન છે ભ૦ આદીશ્વર, ભ૦ મહાવીરસ્વામીના મંદિરોની પ્રતિષ્ઠા તપાગચ્છના વિજયાનંદસૂરિ શાખાના નં૦ ૬૦મા ભ૦ વિજયાનંદસૂરિ અને આ૦ વિજયરાજસૂરિએ સં૦ ૧૭૦૬ના જેઠ વદિ ૩ ને ગુરુવારે કરી હતી. ભ૦ આદીશ્વરના મંદિરમાં પદ્માવતી દેવી અને સરસ્વતી દેવીની પ્રતિમાઓ છે આ સિવાય ઘણા દેવાલયોમાં જૈનાચાર્યો, મુનિવરો વગેરેની ચરણ પાદુકાઓ પ્રતિષ્ઠિત છે તે આ પ્રકારે જણાય છે—

ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથના જિનાલયમાં (૧) સં૦ ૧૯૨૧ની પં૦ વિજયરત્નગણિની પાદુકા, (૨) સં૦ ૧૮૩૩ના વૈશાખ સુદિ ૧૦ ને શુક્રવારની તપગચ્છના પં૦ અમરવિજયગણિની પાદુકા છે

આદીશ્વર ભ૦ના જિનાલયમા (૧) સ૦ ૧૮૭૨ના મહા વદિ ૩ ને ગુરુવારની તપાગચ્છના વિજયાનદસૂરિ શાખાના ભ૦ વિજય **મહેંદ્રસૂરિની** પાદુકા, (૨) મહો૦ કલ્યાણવિજયગણિની પરપરાના ૫૦ દર્શનવિજયગણિશિષ્ય ૫૦ પ્રેમવિજયગણિના શિષ્ય ૫૦ સર્વવિજયગણિની પાદુકા, (૩) જ૦ ગુ૦ આ૦ શ્રી હીરવિજયસૂરિની પરપરાના × × ×ની સ૦ ૧૮૬૦ની પાદુકા, (૪) સ૦ ૧૭૯૧ ના ચૈત્ર વદિ ૭ ને શુક્રવારની આ૦ જિનસાગરસૂરિપ્રતિષ્ઠિત ૫૦ રત્નસાગરગણિની પાદુકા, (૫–૬) સ૦ ૧૮૮૬ ના વૈશાખ સુદિ ૭ ને ગુરુવારની તપગચ્છની વૃદ્ધ પોષાળના ૫૦ ફતેહસુદરગણિ તથા ૫૦ હિતસુદરગણિની ચરણ પાદુકા, (૭) સ૦ ૧૮૬૦ ની ૫૦ રૂપવિજયજી ગણિની ચરણ પાદુકા છે

ગોરાદેવીના ખેતર પાસેના કુડની નજીક નૈઋત્ય ખૂણામા ૧- તપગચ્છના ૫૦ પ્રેમવિજયગણિશિષ્ય **શ્રી રૂપવિજયજી**ની પાદુકા છે

જન્મભૂમિ—તપાગચ્છના આ૦ વિદ્યાનદસૂરિ, આ૦ ધર્મઘોષસૂરિ, (પ્રક૦ ૪૬) આગમગચ્છના આ૦ આનદરત્નસૂરિ (સ૦ ૧૬૭૬, મહા વદિ ૫), અચલગચ્છના (૪૫ મા) આ૦ સિહપ્રભસૂરિ (સ૦ ૧૨૮૩)　　　　(પ્ર૦ ૪૦ પૃ૦ ૫૨૩)

પિપ્પલકગચ્છના આ૦ વિજયસાગરસૂરિ (સ૦ ૧૫૬૬ ના પોષ વદિ ૫ ને સોમવાર) વગેરે વિજાપુરના નર રત્નો થઈ ગયા

આગમગચ્છના (૬૦ મા) આ૦ અમરરત્નસૂરિ, (૬૧ મા) આ૦ સોમરત્નસૂરિના ઉપદેશથી સ૦ ૧૫૭૩ ના ફાગણ સુદિ ૨ ને રવિવારે વિજાપુરમા 'ચતુર્વિંશતિપટ્ટ' બન્યો હતો

શ્રી મણિભદ્ર મહાવીર—(૧) વીજાપુર અને આગલોડની વચ્ચે ૧ કોશ દુર 'મસેશ્વર મહાદેવ' ના રસ્તામા એક ખેતરમા વૈદ્યવિદ્યાવિશારદ યતિવર **કવિરત્ન ૫. અમૃતવિજયજીએ** મણિભદ્ર મહાવીરની દેરી બનાવી હતી, જે આજે જૈનોના વહીવટમા છે. તથા તેમણે જ બ્રાહ્મણોના માઢ પાસે 'સરસ્વતી દેવીની' દેરી બનાવી હતી

(૨) વિજાપુરથી ૫ કોશ દૂર **આગલોડ**માં તપાગચ્છની લઘુ

પોષાળના સોમશાખાના આ૦ શાંતિસોમે સં૦ ૧૭૩૩માં પ્રતિષ્ઠા કરેલા શ્રી મણિભદ્ર મહાવીરનું સ્થાન છે

(—જૂઓ પ્રક૦ ૫૫, મણિભદ્રમહાવીરપરિચય)

ખડાયતા અને મહુડી

વિજાપુરથી અગ્નિખૂણામાં ૪ કોશ દૂર ૧ જૂનું ખડાયતા, ૨ નવું ખડાયતા અને ૩ મહુડી એમ ત્રણ સ્થાનો છે જૂના ખડાયતામાં ટેકરાઓ વગેરે છે એક ટેકરા ઉપર અંબિકાદેવીની પ્રતિમા છે, તેની ઉપર પૈસો ખખડાવતાં "ધાતુ જેવો અવાજ" થાય છે તે દેવીની પ્રતિમાની ચારે તરફ "જિનપ્રતિમાઓ તથા દેવી પ્રતિમાઓના ખંડિત અવશેષો" પડેલા છે ત્યાંથી આગળ જતાં ભ૦ અજિતનાથની ૩–૪ હાથ ઊંચી "ખડ્ગાસનસ્થ પ્રતિમા" વિદ્યમાન છે

ખડાયતાના વતનીઓ ખડાયતા બ્રાહ્મણ, ખડાયતા વાણિયા વગેરે નામથી ઓળખાય છે, ખડાયતા ગામની પાસે મહુડી નામે ગામ વસેલું છે જેના પ્રાચીન નામો મધુમાવતી અને મધુટી પણ જાણવા મળે છે

ખડાયતા જૈનો—ઇતિહાસ કહે છે કે મુનિ રોહગુપ્તે વીર નિ૦ સં૦ ૫૪૪ (વિ૦ સં૦ ૧૩૪) માં અંતરંજિયા નગરીમાં **ત્રૈરાશિકમત** ચલાવ્યો હતો. (—પ્રક૦ ૧૨ પૃ૦ ૨૭૫)

સંભવ છે કે, તેની બે પરંપરાઓ ચાલી હોય.

૧—**ત્રૈરાશિક—રોહગુપ્તે** જીવ, અજીવ અને નોજીવ એમ ત્રણ રાશિની પ્રરૂપણા કરી હતી. આથી તેની શિષ્ય પરંપરા ત્રૈરાશિક તરીકે વિખ્યાત થઈ, આ પરંપરા શિવભૂતિ સાથે જોડાઈ દિગંબરશાખામાં ભળી ગઈ (—પ્રક૦ ૧૪, પૃ૦ ૩૧૫)

૨—**ખડાયતન—રોહગુપ્તે** વૈશેષિકમત ચલાવી, તેમાં છ વસ્તુઓને પ્રધાનતા આપી, જૈન દર્શનમાં પણ જીવાસ્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાય અને કાળ વગેરે "છ દ્રવ્યો" મનાય છે આથી તે પરંપરાવાળા "ખડાયતન" તરીકે વિખ્યાત થયા હશે.

બાર વર્ષનો દુકાળ પડ્યા પછી વીર સં૦ ૬૦૬ (વિ૦ સં૦ ૧૯૬) માં જૈન શ્રમણોના નાગેન્દ્ર, ચન્દ્ર, નિર્વૃતિ અને વિદ્યાધર એમ ચાર કુળ

કુળો બન્યા હતા, એ સમયે ખડાયતા **જૈનો નિર્વૃતિકુળમાં** દાખલ થયા હશે (નિવૃર્તિકુલમાટે જૂઓ—પ્રક૦ ૧૪, પૃ૦ ૩૦૫)

જૈનો પૂર્વભારતમાંથી 'હીજરત' કરી મધ્ય ભારત તથા પશ્ચિમ ભારતમા આવ્યા મેવાડ, રાજપૂતાના, લાટ અને સૌરાષ્ટ્રમાં આવી વસ્યા, તેઓ પૂર્વભારતના તીર્થોની અને મોટા શહેરોની જિનપ્રતિમાઓને પોતાની સાથે લઈ આવ્યા, તેમની સાથેની જિનપ્રતિમાઓને તેના મૂળ તીર્થોનાં નામ સાથે સુમેળ ખાય, તેવાં નગરો કે તીર્થો વસાવી, તે તે સ્થળે સ્થાપન કરી. આ રીતે મધ્ય ભારત અને પશ્ચિમ ભારતમા તે તે નામના ઘણાં **સ્થાપના તીર્થો** અસ્તિત્વમા આવ્યા (સ્થાપનાતીર્થ માટે જૂઓ પ્રક૦ ૨, પૃ૦××—પ્રક૦ ૩૨, પૃ૦ ૫૦૨ થી ૫૦૪, પ્રક૦ ૩૭, પૃ૦ ૩૦૨, પ્રક૦ ૪૨, પૃ૦ ૭૪૩, પ્રક૦ ૫૩)

સભવ છે કે, કોટિવર્ષનગરના કે કોટિક ગચ્છની ભૂમિ ઉદયગિરિના કે નિર્વૃતિકુલના જૈનોએ સાબરમતી કે હાથમતી નદીના કિનારે વિદ્યાપુર કે ખડાયતા નગરો વસાવી, **કોટયર્ક તીર્થ** બનાવી, તે સ્થળે પોતાની સાથે લાવેલી જિનપ્રતિમાઓને સ્થાપન કરી હોય

આ સમયે મધ્ય ભારતમા તથા પશ્ચિમ ભારતમા શત્રુજય, ગિરનાર, સાચી કે સાચોર, ખંભાત, ભરૂચ અને મુહરિ (ટીટોઈ) એ **જૈન તીર્થો** વિદ્યમાન હતા

સભવ છે કે આ અરસામા જ "જગચિતામણિનામનુ ચૈત્યવદન" બન્યુ હોય, તેમજ વલ્લભીભગ થતા ત્યાની પ્રતિમાઓ અ કોટામા લાવી રાખી હોય

આ ખડાયતા નગરના જિનાલયો કોઈ અકસ્માતથી નાશ પામ્યા. ત્યાની જિનપ્રતિમાઓ જમીનમા દટાઈ ગઈ સ૦ ૧૯૯૫ માં "મહુડી પાસેના જૂના કોટયર્કના મદિર" પાસેથી જમીનમાંથી પરિકરવાળી **ચાર જિનપ્રતિમાઓ** નીકળી હતી આમાની એક જિનપ્રતિમા કોટયર્કના જૂના મદિરમા અને ત્રણ જિનપ્રતિમાઓ વડોદરાના મ્યુઝિયમમા રાખવામા આવી હતી આ ચારે જિનપ્રતિમાઓ ગુપ્તસમયની છે (—પ્ર૦ ૧૪, પૃ૦ ૩૩૬)

એ જિનપ્રતિમાઓ હાલ ક્યાં છે!

વડોદરા મ્યુઝિયમમાં રાખેલી એ ત્રણ જિનપ્રતિમાઓ સ્વતંત્ર મુંબઈ પ્રાંત બન્યો, ત્યારે મુંબઈ લઈ જવામાં આવી હતી. પણ હવે ગુજરાત સ્વતંત્ર પ્રાંત બન્યા પછી આ પ્રતિમાઓ ગુજરાતમાં પાછી આવવી જોઈએ. તો ગુજરાતમાં આવી, કે નહીં ? તે જાણવામાં આવ્યું નથી.

ખડાયતા જૈનો વાસ્તવમાં નિર્વૃતિકુળમાં દાખલ થયા હતા. "રાજગચ્છ" ની પટ્ટાવલીમાં ઉલ્લેખ છે કે, નિર્વૃતિગચ્છના આ૦ પાસડસૂરિ થયા હતા. આ ગચ્છ વિચ્છેદ પામ્યો. (પ્ર૦ ૩૫, પૃ૦ ૪૯)

પાસડસૂરિ—તેઓ સં૦ ૧૩૩૦માં થયા હતા. સં૦ ૧૩૮૯ ત્યારપછી નિર્વૃતિગચ્છના સાધુઓ અને શ્રાવકો બીજા ગચ્છમાં ભળી ગયા હશે.

શિલાલેખો—એકંદરે ખડાયતા જૈનોના તથા તે પ્રદેશમાં વિચરતા બીજા ગચ્છના મુનિવરોના ઘણા શિલાલેખો અને પ્રતિમાલેખો મળે છે, જે આ પ્રકારે છે—

(૧) सं० १३३० वर्षे चैत्र वदि ७ शनौ खडायतवंशे सुत सहजाकेन आदिनाथबिंब कारित, प्र० श्रीपासडसूरिभि ॥

આ ધાતુપ્રતિમા વીજાપુરના પદ્માવતી દેવીવાળા ભ૦ આદીશ્વરના જિનાલયમાં વિરાજમાન છે

(—આ૦ બુદ્ધિસાગરસૂરિ રચિત-વિજાપુર બૃહદ્ વૃત્તાંત. પૃ૦ ૫૦)

(૨) वि० सं० १३२४ ज्येष्ठ सुदि २ बुधे खडायतज्ञातीय ठ० गूणम भार्या पद्मिनी पु० श्री आदिनाथबिंबं कारितं, प्रतिष्ठितं च श्री सुमति प्रभसूरिभिः ॥

આ ધાતુપ્રતિમા વિજાપુરના ... ના જિનાલયમાં બિરાજમાન છે.

(—વિજાપુર બૃહદ્વૃત્તાંત-પૃ૦ ૬૯)

સંભવ છે કે, આ સુમતિપ્રભસૂરિ તે નાગેન્દ્રગચ્છના "આ૦ સોમપ્રભસૂરિના" અથવા જાલીહર-વિદ્યાધર ગચ્છના "આ૦ ચક્રસિંહસૂરિના બીજા પટ્ટધર હોય (પ્ર૦ ૩૫, પૃ૦ ૮, પૃ૦ ૫૫)

(३ अ) संवत् १३७५ वर्षे आषाढ शुदि ६ खडायतिज्ञातीय श्रे० वनदेवभार्या लाछीपुत्र धीणाकेन श्रीआदिनाथबिंब कारितं, प्रति० सूरिभिः ॥

(आ) श्रे० धीणाकेन श्रीनमिनाथबिंब कारित ।

(આ૦ બુદ્ધિસાગરસૂરિ સંગ્રહિત–જૈનધાતુ–
પ્રતિમા લેખસંગ્રહ, ભા૦ ૧, પૃ૦ ૨૪૬)

(४) वि० स० १५४५ महिकांठे महिकावतीनगरे श्रीमद्सिंहसूरिणा उपड अजितबिंबं कारापितं, मोक्षहेतवे ॥

(—વિજાપુર બૃહદ્ વૃત્તાંત, પૃ૦ ૨૬)

આ અજિતનાથની પ્રતિમા જૂના ખડાયતામા ટેકરા પાછળના ભાગમા ઉભી છે તેની ગાદીના પાટિયા ઉપર ઉપર્યુક્ત લેખ છે. આ લેખમા 'મહિકાઠા મહિકાવતી' શબ્દ વપરાયા છે તે સભવ છે કે, મહી નહી, પણ સાબરમતીના કિનારે રહેલી મહુડી પણ પુરાણ પ્રસિદ્ધ માહિષ્મતી નગરી હોવાનો નિર્દેશ કરતો હોય આ લેખમા 'ઉપડ' શબ્દ છે તે અશુદ્ધ જણાય છે, તેને બદલે 'ઉર્ધ્વ' શબ્દ હોવો જોઈએ લેખમાં પ્રતિષ્ઠાપક 'આ૦ સિંહસૂરિ' બતાવ્યા છે. વિક્રમની ૧૫ મી–૧૬ મી શતાબ્દીમાં 'સિંહ' શબ્દવાળા ઘણા આચાર્યો થયા હતા, તે પૈકીના એક હોય, શ્રી 'સિંહ' શબ્દવાળા કેટલાક આચાર્યો આ પ્રકારે જાણવામા આવે છે

(૧) તપાગચ્છ વૃદ્ધપોષાળના ૫૭ મા આ૦ **રત્નસિંહસૂરિ**
(સં૦ ૧૪૫૨ થી ૧૫૧૮ પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૧૬)

(૨) આગમગચ્છના ૫૭ મા આ૦ **મુનિસિંહસૂરિ**
(સં૦ ૧૪૮૫ થી ૧૫૧૩ પ્રક૦ ૪૦ પૃ૦ ૫૪૨)

(૩) તપાગચ્છ વૃદ્ધપોષાળના આ૦ **સિંહદત્ત.** (પ્રક૦ ૪૪)

(૪) પૂનમિયાગચ્છના ૫૫ આ૦ **સિંહપ્રભસૂરિ.**
(પ્રક૦ ૪૦ પૃ૦ ૫૦૨)

(૫) ભાવડારગચ્છના આ૦ **વિજયસિંહસૂરિ,** જે સં૦ ૧૫૫૬-મા "પ્રાતીજમાં" વિચરતા હતા

જેનો **પ્રતિમાલેખ** આ પ્રકારે મળે છે—

सं० १५५६ फाल्गुन वदि २ बुधे श्रीभावडारगच्छे उपकेशज्ञातीय

એ જિનપ્રતિમાઓ હાલ ક્યાં છે!

વડોદરા મ્યુઝિયમમાં રાખેલી એ ત્રણ જિનપ્રતિમાઓ સ્વતંત્ર મુંબઈ પ્રાંત બન્યો, ત્યારે મુંબઈ લઈ જવામાં આવી હતી પણ હવે ગુજરાત સ્વતંત્ર પ્રાંત બન્યા પછી આ પ્રતિમાઓ ગુજરાતમાં પાછી આવવી જોઈએ તો ગુજરાતમાં આવી, કે નહીં ? તે જાણવામાં આવ્યું નથી.

ખડાયતા જૈનો વાસ્તવમાં નિર્વૃતિકુળમાં દાખલ થયા હતા. "રાજગચ્છ" ની પટ્ટાવલીમાં ઉલ્લેખ છે કે, નિર્વૃતિગચ્છના આo પાસડસૂરિ થયા હતા. આ ગચ્છ વિચ્છેદ પામ્યો. (પ્રo ૩૫, પૃo ૪૯)

પાસડસૂરિ—તેઓ સo ૧૩૩૦માં થયા હતા. સo ૧૩૮૯ ત્યારપછી નિર્વૃતિગચ્છના સાધુઓ અને શ્રાવકો બીજા ગચ્છમાં ભળી ગયા હશે.

શિલાલેખો—એકંદરે ખડાયતા જૈનોના તથા તે પ્રદેશમાં વિચરતા બીજા ગચ્છના મુનિવરોના ઘણા શિલાલેખો અને પ્રતિમાલેખો મળે છે, જે આ પ્રકારે છે—

(૧) સં० १३१० वर्षे चैत्र वदि ७ दानौ सोसूश्रेयसे सुत खेलाकेन आदिनाथबिंब कारित, प्र० श्रीपासडसूरिभि ॥

આ ધાતુપ્રતિમા વીજાપુરના પદ્માવતી દેવીવાળા ભo આદીશ્વરના જિનાલયમાં વિરાજમાન છે

(—આo બુદ્ધિસાગરસૂરિ રચિત-વિજાપુર બૃહદ્ વૃત્તાંત. પૃo ૫૦)

(૨) વિo સo १३२४ ज्येष्ठ सुदि २ बुधे सहायताज्ञातीय ठ० सूरज भार्या पद्मिनी ... श्री आदिनाथबिंबं कारित, प्रतिष्ठित च श्री सुमति प्रभसूरिणा ॥

આ ધાતુપ્રતિમા વિજાપુરના કુંભડના જિનાલયમાં બિરાજમાન છે

(—વિજાપુર બૃહદ્વૃત્તાંત–પૃo ૬૯)

સંભવ છે કે, આ **સુમતિપ્રભસૂરિ** તે નાગેન્દ્રગચ્છના "આo સોમપ્રભસૂરિના" અથવા બ્રહ્મદર–વિદ્યાધર ગચ્છના "આo ચંદ્રસિંહસૂરિના" બીજા પટ્ટધર હોય (પ્રo ૩૫, પૃo ૮, પૃo ૫૫)

(३ अ) संवत् १३७५ वर्षे आषाढ शुदि ६ खडायतिज्ञातीय श्रे० वनदेवभार्या लाछीपुत्र धीणाकेन श्रीआदिनाथबिंब कारितं, प्रति० सूरिभिः ॥

(आ) श्रे० धीणाकेन श्रीनमिनाथबिंबं कारित ।

(આ૦ બુદ્ધિસાગરસૂરિ સગ્રહિત–જૈનધાતુ-
પ્રતિમા લેખસગ્રહ, ભા૦ ૧, પૃ૦ ૨૪૬)

(४) वि० स० १५४५ महिकाठे महिकावतीनगरे श्रीमद्‌सिंहसूरिणा उषड अजितबिंबं कारापितं, मोक्षहेतवे ॥

(—વિજાપુર બૃહદ્ વૃત્તાત, પૃ૦ ૨૬)

આ અજિતનાથની પ્રતિમા જૂના ખડાયતામા ટેકરા પાછળના ભાગમાં ઉભી છે તેની ગાદીના પાટિયા ઉપર ઉપર્યુક્ત લેખ છે આ લેખમા 'મહિકાઠા મહિકાવતી' શબ્દ વપરાયા છે તે સભવ છે કે, મહી નહી, પણ સાબરમતીના કિનારે રહેલી મહુડી પણ પુરાણ પ્રસિદ્ધ માહિષ્મતી નગરી હોવાનો નિર્દેશ કરતો હોય આ લેખમા 'ઉષડ' શબ્દ છે તે અશુદ્ધ જણાય છે, તેને બદલે 'ઉર્ધ્વ' શબ્દ હોવો જોઈએ લેખમાં પ્રતિષ્ઠાપક 'આ૦ સિહસૂરિ' બતાવ્યા છે વિક્રમની ૧૫ મી–૧૬ મી શતાબ્દીમાં 'સિહ' શબ્દવાળા ઘણા આચાર્યો થયા હતા, તે પૈકીના એક હોય, શ્રી 'સિહ' શબ્દવાળા કેટલાક આચાર્યો આ પ્રકારે જાણવામાં આવે છે

(૧) તપાગચ્છ વૃદ્ધપોષાળના ૫૭ મા આ૦ **રત્નસિહસૂરિ**
(સ૦ ૧૪૫૨ થી ૧૫૧૮ પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૧૬)

(૨) આગમગચ્છના ૫૭ મા આ૦ **મુનિસિહસૂરિ**
(સ૦ ૧૪૮૫ થી ૧૫૧૩ પ્રક૦ ૪૦ પૃ૦ ૫૪૨)

(૩) તપાગચ્છ વૃદ્ધપોષાળના આ૦ **સિંહદત્ત.** (પ્રક૦ ૪૪)

(૪) પૂનમિયાગચ્છના ૫૫ આ૦ **સિંહપ્રભસૂરિ.**
(પ્રક૦ ૪૦ પૃ૦ ૫૦૨)

(૫) ભાવડારગચ્છના આ૦ **વિજયસિંહસૂરિ**, જે સં૦ ૧૫૫૬-માં "પ્રાતીજમા" વિચરતા હતા

જેનો **પ્રતિમાલેખ** આ પ્રકારે મળે છે—

सं० १५५६ फाल्गुन वदि २ बुधे श्रीभावडारगच्छे उपकेशज्ञातीय

એ જિનપ્રતિમાઓ હાલ ક્યાં છે ?

વડોદરા મ્યુઝિયમમાં રાખેલી એ ત્રણ જિનપ્રતિમાઓ સ્વતંત્ર મુંબઈ પ્રાંત બન્યો, ત્યારે મુંબઈ લઈ જવામાં આવી હતી. પણ હવે ગુજરાત સ્વતંત્ર પ્રાંત બન્યા પછી આ પ્રતિમાઓ ગુજરાતમાં પાછી આવવી જોઈએ તો ગુજરાતમાં આવી, કે નહીં ? તે જાણવામાં આવ્યું નથી.

ખડાયતા જૈનો વાસ્તવમાં નિર્વૃતિકુળમાં દાખલ થયા હતા. "રાજગચ્છ" ની પટ્ટાવલીમાં ઉલ્લેખ છે કે, નિર્વૃતિગચ્છના આ૦ પાર્શ્વદેવસૂરિ થયા હતા. આ ગચ્છ વિચ્છેદ પામ્યો. (પ્ર૦ ૩૫, પૃ૦ ૪૯)

પાર્શ્વદેવસૂરિ—તેઓ સં૦ ૧૩૩૦માં થયા હતા. સં૦ ૧૩૮૯ ત્યારપછી નિર્વૃતિગચ્છના સાધુઓ અને શ્રાવકો બીજા ગચ્છમાં ભળી ગયા હશે.

શિલાલેખો—એકંદરે ખડાયતા જૈનોના તથા તે પ્રદેશમાં વિચરતા બીજા ગચ્છના મુનિવરોના પણ શિલાલેખો અને પ્રતિમાલેખો મળે છે, જે આ પ્રકારે છે—

(१) सं० १३३० वर्षे चैत्र वदि ७ भनौ सोमसूयेपसे सुत तेजाकेन आदिनाथबिंबं कारितं, प्र० श्रीपार्श्वदेवसूरिभिः ॥

આ ધાતુપ્રતિમા વીજાપુરના પદ્માવતી દેવીવાળા ભ૦ આદીશ્વરના જિનાલયમાં વિરાજમાન છે

(-આ૦ બુદ્ધિસાગરસૂરિ રચિત-વિજાપુર બૃહદ્ વૃત્તાંત. પૃ૦ ૫૦)

(२) वि० सं० १३३४ ज्येष्ठ सुदि ३ बुध महायनाज्ञातीय ठ० सूरम भार्या पद्मिनी प० श्री आदिनाथबिंबं कारित प्रतिष्ठित च श्री सुमति प्रभसूरिणा ॥

આ ધાતુપ્રતિમા વિજાપુરના ટુંબ ના જિનાલયમાં બિરાજમાન છે

(-વિજાપુર બૃહદ્વૃત્તાંત-પૃ૦ ૬૯)

સંભવ છે કે, આ સુમતિપ્રભસૂરિ તે નાગેન્દ્રગચ્છના આ૦ "ગામપ્રભસૂરિના" અથવા બતીદર-વિદ્યાધર ગચ્છના "આ૦ ચક્રસિંહસૂરિના બીજા પટ્ટધર હોય (પ્ર૦ ૩૫, પૃ૦ ૮, પૃ૦ ૫૫)

(३ अ) संवत् १३७५ वर्षे आषाढ शुदि ६ खडायतिज्ञातीय श्रे० वनदेवभार्या लाछीपुत्र धीणाकेन श्रीआदिनाथबिंब कारितं, प्रति० सूरिभिः ॥

(आ) श्रे० धीणाकेन श्रीनमिनाथबिंबं कारित ।

(આ૦ બુદ્ધિસાગરસૂરિ સગ્રહિત–જૈનધાતુ–
પ્રતિમા લેખસગ્રહ, ભા૦ ૧, પૃ૦ ૨૪૬)

(४) वि० स० १५४५ महिकांठे महिकावतीनगरे श्रीमद्सिंहसूरिणा उषड अजितबिंबं कारापितं, मोक्षहेतवे ॥

(—વિજાપુર બૃહદ્ વૃત્તાંત, પૃ૦ ૨૬)

આ અજિતનાથની પ્રતિમા જૂના ખડાયતામા ટેકરા પાછળના ભાગમા ઉભી છે તેની ગાદીના પાટિયા ઉપર ઉપર્યુક્ત લેખ છે. આ લેખમાં 'મહિકાઠા મહિકાવતી' શબ્દ વપરાયા છે તે સભવ છે કે, મહી નહી, પણ સાબરમતીના કિનારે રહેલી મહુડી પણ પુરાણ પ્રસિદ્ધ માહિષ્મતી નગરી હોવાનો નિર્દેશ કરતો હોય. આ લેખમા 'ઉષડ' શબ્દ છે તે અશુદ્ધ જણાય છે, તેને બદલે 'ઉર્ધ્વ' શબ્દ હોવો જોઈએ લેખમા પ્રતિષ્ઠાપક 'આ૦ સિહસૂરિ' બતાવ્યા છે. વિક્રમની ૧૫ મી–૧૬ મી શતાબ્દીમાં 'સિહ' શબ્દવાળા ઘણા આચાર્યો થયા હતા, તે પૈકીના એક હોય, શ્રી 'સિહ' શબ્દવાળા કેટલાક આચાર્યો આ પ્રકારે જાણવામા આવે છે

(૧) તપાગચ્છ વૃદ્ધપોષાળના ૫૭ મા આ૦ **રત્નસિહસુરિ**
(સ૦ ૧૪૫૨ થી ૧૫૧૮ પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૧૬)

(૨) આગમગચ્છના ૫૭ મા આ૦ **મુનિસિહસૂરિ**
(સ૦ ૧૪૮૫ થી ૧૫૧૩ પ્રક૦ ૪૦ પૃ૦ ૫૪૨)

(૩) તપાગચ્છ વૃદ્ધપોષાળના આ૦ **સિહદત્ત.** (પ્રક૦ ૪૪)

(૪) પૂનમિયાગચ્છના ૫૫ આ૦ **સિંહપ્રભસૂરિ.**
(પ્રક૦ ૪૦ પૃ૦ ૫૦૨)

(૫) ભાવડારગચ્છના આ૦ **વિજયસિંહસૂરિ,** જે સ૦ ૧૫૫૬-માં "પ્રાતીજમાં" વિચરતા હતા

જેનો **પ્રતિમાલેખ** આ પ્રકારે મળે છે—

सं० १५५६ फाल्गुन वदि २ बुधे श्रीभावडारगच्छे उपकेशज्ञातीय

દેશથી સં૦ ૧૪૭૧માં માંડવગઢમાં ૬૩ હજાર સોનામહોરો ખરચી જૈન આગમ ગ્રંથો લખાવ્યા ગ્રંથભંડાર સ્થાપ્યો.

(-પ્રક૦ ૪૫, સોનીસાગણ-માગણ ઓસવાલવંશ)

-રાજાઓ, મંત્રીઓ, કવિઓ અને દાનવીર શેઠીઓ-

રાજા ભીમદેવ સોલંકી—

તે સ્વભાવે ભોળો હતો. તે ભાગવતમતનો ચુસ્ત હિમાયતી હતો. પણ તેનું સર્વ ધર્મ પ્રત્યે સમાન વલણ રહેતું તેણે જૈનધર્મના કાર્યોમાં ઉદાર દિલે સહકાર આપ્યો હતો. આબૂ ઉપરના લૂણિગવસહીના જિનપ્રાસાદો તેના રાજ્યકાળ (સં૦ ૧૨૩૫થી ૧૨૯૮)માં બન્યા હતા

(-પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૧૩૮થી ૧૪૪, ૧૮૨ પ્રક૦ ૩૭, પૃ૦ ૨૭૫)

પ્રજાપ્રેમી રાજા વીરધવલ વાઘેલો

તે "ગૂજરાતના રાજા ભોળા ભીમદેવનો સર્વેસર્વા કાર્યકર્તા હતો. તે ડાહ્યો વિવેકી અને પ્રજાપ્રિય હતો, તેણે ધોળકામાં "વીરધવલ નારાયણ પ્રાસાદ" બધાવ્યો હતો પોતાના મહામાત્યો વસ્તુપાલ-તેજપાલથી તે પ્રભાવિત હતો આ મંત્રીઓએ તેને 'શાંતિપર્વ' અને શિવપુરાણ વગેરે ગ્રંથોના ઉદાહરણ અને શ્લોકોથી માસ, શિકાર અને મદિરાથી વિમુખ બનાવ્યો હતો, અને મલધારગચ્છના આ **દેવપ્રભસૂરિના ઉપદેશથી તે શુદ્ધધર્મનો સાત્ત્વિક પ્રેમી** બન્યો હતો. તેને જૈનધર્મ પ્રત્યે ઘણો પ્રેમ હતો.

આ વીરધવલ રાજા ઘણો પ્રજાપ્રિય હતો. સં૦ ૧૨૯૪માં એ મરણ પામ્યો, ત્યારે તેની ચિતામાં પ્રજાના ૧૨૦ માણસો તેની સાથે જ મરણ પામ્યા હતા, બીજા ઘણા એની ચિતા ઉપર ચઢવા તૈયાર હતા, પણ મહામાત્યોએ પાકો ચોકી પહેરો મૂકી દઈ, બીજા સૌને બચાવી લીધા હતા.

(-પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૧૩૯, ૧૪૩, પ્રક૦ ૩૮ પૃ૦ ૩૩૪, ૩૬૫)

સંઘપતિ પૂનડ નાગોરી

સં૦ પૂન૦ અસલમાં નાગોરનો ધનાઢ્ય વતની હતો. દિલ્હીમાં

રહેતો હતો. બાદશાહ અલ્તમશની પ્રિય બેગમ પ્રેમકલા તેને ધર્મ-બંધુ માનતી હતી, એટલે તે રાજમાન્ય હતો. તેણે સં૦ ૧૨૭૩માં અને સં૦ ૧૨૮૬માં શત્રુંજયતીર્થના છ'રી પાળતા યાત્રાસંઘો કાઢ્યા હતા તેમાં તેની સાથે માંડલિકો પણ હતા મંત્રી વસ્તુપાલે સં૦ ૧૨૮૬માં માંડલ તથા ધોળકામાં તેનું ભારે સ્વાગત કર્યું હતું તેણે સંઘના દરેક યાત્રીઓના ચરણ પખાળ્યા હતા મંત્રી વસ્તુપાલ તે સંઘ સાથે શત્રુંજય ગયો હતો તે બંનેનો **મૈત્રી સંબંધ** બંધાયો. મંત્રી વસ્તુપાલ જ્યારે દિલ્હી ગયો ત્યારે તેણે સં૦ પૂનડ તથા બાદશાહની માતા કુશીદા બેગમની મદદથી બા૦ અલ્તમશ (સને ૧૨૧૦ થી ૧૨૩૫)નો પ્રેમ સંપાદન કર્યો, મહામાત્યે બાદશાહને પ્રસન્ન કરી, તેની પાસેથી અભયવચન માગી લઈ, ગૂજરાતને દિલ્હીના બાદશાહની ચડાઈથી ભયમુક્ત બનાવ્યું હતું

(પ્રક૦ ૩૮ પૃ૦ ૩૬૫, પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૪૫)

સં૦ પૂનડ અસલમાં પૂનમિયાગચ્છનો ઉપાસક હતો પરંતુ મંત્રી વસ્તુપાલની મૈત્રી થતા આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિના દર્શન કરી તપાગચ્છીય શ્રાવક બન્યો હતો (–ઉપદેશતરંગિણી તરંગ બીજો, પ્રબંધ કોશ, પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૧૪૨, પ્રક૦ ૩૮, પૃ૦ ૩૬૪)

મહામાત્ય વસ્તુપાલ—

તે વિચક્ષણ પુરુષ હતો, તેની વિદ્વતા માટે તેણે રચેલા ગ્રંથોનો ઉલ્લેખ અમે અગાઉ (પ્રક૦ ૩૮, પૃ૦ ૩૭૦ માં) આપ્યો છે તેના વિશેષ ગ્રંથો માટે અહીં જણાવીએ છીએ—

નરનારાયણાનન્દ મહાકાવ્ય, સર્ગ ૧૬.
શત્રુંજયમંડન–આદિનાથસ્તોત્ર–મનોરથમય, શ્લોક૦ ૧૨
ગિરનારમંડન–શ્રીનેમનાથસ્તોત્ર, શ્લો૦ ૧૦
અંબિકાદેવીસ્તોત્ર, શ્લો૦ ૧૦ આરાધના, શ્લો૦ ૧૦
મહામાત્યે આ ગ્રંથો રચ્યાનું જાણવામાં આવે છે

મહામાત્યે નરનારાયણાનન્દમહાકાવ્યમાં અર્જુન તથા કૃષ્ણ વાસુદેવે ગિરનાર ઉપર પરિભ્રમણ કર્યું તેનું વર્ણન કર્યું છે

सर्वं चिक्कोषकार्यं मञ्जूषसमारचनादिकमकारि । भारुकच्छशालायां । श्री संघस्य शुभं भवतु ॥

श्रीशांतिसुंदरगणिभिः चिक्कोषमञ्जूषसमारचनादि कृत्यं विदधे ।

(—જૈન પુસ્તક પ્ર૦ સ૦ પ્રશ૦ નં૦ ૬૯ નો પાછલો લેખ)

એટલે આ૦ સોમસુંદરસૂરિ શિષ્ય પં૦ શાંતિચંદ્રગણિએ સં૦ ૧૪૭૮માં ખંભાતમાં ભરૂચા પોષાળના ગ્રંથભંડારમાં દાબડા વગેરે બનાવવાની વ્યવસ્થા કરી હતી (—પ્ર૦ ૫૦, શાંતિચંદ્રસૂરિનો પરિચય)

આ ઉપરથી જણાય છે કે, ખંભાતની ભરૂચા પોષાળમાં બીજો ગ્રંથભંડાર બન્યો હતો. બનવા જોગ છે કે, કદાચ આ જ "ભ૦ સોમતિલકસૂરિ ગ્રંથભંડાર પણ" હોય.

દયાવટ ગ્રંથભંડાર—દયાવટના જૈનોએ વિવિધ ગ્રંથો લખાવી, પાટણ ગ્રંથભંડારને અર્પણ કર્યા હતા.

(—પ્ર૦ ૪૫, પૃ૦ ૨૮૯, પાટણનો સરસ્વતીભંડાર કલમ ૨)

તેમજ દયાવટના તપાગચ્છના સંઘે સં૦ ૧૩૪૯ના મહા સુદિ ૧૩ ના રોજ દયાવટમાં ૪૫માં આ૦ ધર્મઘોષસૂરિના ઉપદેશથી મોટો ગ્રંથભંડાર સ્થાપન કર્યો અને તેમાં ઘણા ગ્રંથો લખાવીને મૂક્યા. દયાવટ એ દિયાણા તીર્થ છે

(—જૈન પુ૦ નં૦ ૩૨, પ્ર૦ ઇતિ૦ પ્ર૦ ૩૫ પૃ૦ ૪૯ પ્ર૦ ૩૭ પૃ૦ ૩૦૨ પ્ર૦ ૪૨, પૃ૦ ૭૪૩)

સં૦ પેથડના ગ્રંથભંડારો—

સં૦ પેથ કુમારે દેવગિરિ—દોલતાબાદનો જૈન ગ્રંથભંડાર બનાવ્યો અને તે દેવગિરિમાં રાજાની પરવાનગી મેળવી એક જૈન દેરાસર બંધાવ્યું તેમાં ૩૬ હજાર સોનામહોરો ખરચી.

આ પેથડશાહે દોલતાબાદની માફક જૂદા જૂદા નગરોમાં મળીને ૭ ગ્રંથભંડારો સ્થાપિત કર્યા હતા.

માંડવગઢમાં ગ્રંથલેખન—

આ નગરના શા૦ નાથા શ્રીમાળીની પત્ની લાખુએ 'દસવેયાલિયસુત્ત-વૃત્તિ' 'ભક્તામર' 'અજિતશાંતિસ્તોત્ર વૃત્તિ,' 'નામમાલા,'

'સિન્દૂર પ્રકર,' 'ષટ્કર્મગ્રંથ,' 'વીતરાગસ્તોત્ર,' 'ઉપદેશ-રત્નકોશ,' 'શીલોપદેશમાલા,' 'સંગ્રહણી,' 'વ્યાકરણસૂત્રો.' વગેરે લખાવ્યાં હતાં. **લાખુએ** સં૦ ૧૫૨૫ના અષાડ શુદિ ૧૫ને ગુરુવારે માડવગઢમાં પ્રાકૃત "પૃથ્વીચન્દ્રચરિત્ર ટિપ્પનસહ" લખાવી વૃદ્ધ તપાગચ્છના ૫૭મા આ૦ રત્નસિંહસૂરિના શિષ્યો ભ૦ ઉદયવલ્લભસૂરિ અને આ૦ જ્ઞાનસાગરસૂરિને વાંચવા માટે અર્પણ કર્યું હતું.

(-પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૨૫)

સ૦ ગુણરાજની પુત્રી **ડાબીએ** સ૦ ૧૫૧૧ના મહા શુદિ ૧ના રોજ માંડવગઢમા 'શિષ્યહિતા ટીકા' લખાવી, અને ખરતર-ગચ્છના ઉપા૦ મહિરાજગણિના શિષ્ય **પં૦ દયાસાગર ગણિને** વાંચવા આપી. (ડેક્કન કોલેજ પૂના)

માંડવગઢમા શ્રીમાલી ઠક્કુર ગોત્રના "સ૦ જયતા"ની પત્ની "હીમી" નામે હતી તેને "માડણ" પુત્ર હતો તે સ૦ **માંડણે** સ૦ ૧૫૧૮ના કાર્તિક માસમા માડવગઢના જ્ઞાનભંડારમા ખરતર-ગચ્છના **ભ૦ જિનચંદ્રસૂરિના** રાજ્યમા ઉપા૦ પદ્મમૂર્તિગણિ શિષ્ય **ઉપા૦ મેરુસુંદર ગણિની** સહાયથી 'વસુદેવહિંડી' નામે ગ્રંથ લખાવીને મૂક્યો

સ૦ દેલ્હા પોરવાડની પત્ની સોનાના પુત્ર **સ૦ શ્રીપતિએ** ૫૦મા તપાગચ્છના ભ૦ સોમસુંદરગણિના શિષ્ય **આ૦ જયચંદ્રસૂરિના** ઉપદેશથી સ. ૧૫૫૨ના "પ્રવચનસારોદ્ધાર" લખાવી, **પં૦ સિદ્ધાંતસુંદરગણિને** ભણવા આપ્યો.

(૫૩) ભ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ શિષ્ય પં૦ નિધાનગણિ શિષ્ય **પં૦ હીરાનંદગણિએ** સ૦ ૧૫૬૫ના ભાદરવા સુદિ ૭ને ગુરુવારે માંડવગઢમા "વિદ્યાવિલાસ પવાડો" લખાવ્યો

કવિમંડન કવિધનદે આ૦ જિનભદ્રસૂરિના ઉપદેશથી સં૦ ૧૫૦૩મા માડવગઢમા "સિદ્ધાંતો" લખાવ્યા અને ગ્રંથભંડારો બનાવ્યા. (-પ્ર૦ ૪૫, આબૂશ્રીમાલીનો વંશ)

કવીંદ્ર **સંગ્રામસોની ઓસવાળે** આ૦ સોમસુંદરસૂરિના ઉપ-

દેશથી સં૦ ૧૪૭૧માં માંડવગઢમાં ૬૩ હજાર સોનામહોરો ખરચી જૈન આગમ ગ્રંથો લખાવ્યા ભંડાર સ્થાપ્યો.

(—પ્રક૦ ૪૫, સોનીસાંગણ—માંગણ ઓસવાલવંશ)

—રાજાઓ, મંત્રીઓ, કવિઓ અને દાનવીર શ્રેષ્ઠીઓ—

રાજા ભીમદેવ સોલંકી—

તે સ્વભાવે ભોળો હતો. તે ભાગવતમતનો ચુસ્ત હિમાયતી હતો. પણ તેનું સર્વ ધર્મ પ્રત્યે સમાન વલણ રહેતું તેણે જૈનધર્મના કાર્યોમાં ઉદાર દિલે સહકાર આપ્યો હતો આબૂ ઉપરના લૂણિગવસહીના જિનપ્રાસાદો તેના રાજ્યકાળ (સં૦ ૧૨૩૫થી ૧૨૯૮)માં બન્યા હતા.

(—પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૧૩૮થી ૧૪૪, ૧૮૨ પ્રક૦ ૩૭, પૃ૦ ૨૭૫)

પ્રજાપ્રેમી રાજા વીરધવલ વાઘેલો

તે "ગૂજરાતના રાજા ભોળા ભીમદેવનો સર્વેસર્વા કાર્યકર્તા હતો. તે ડાહ્યો વિવેકી અને પ્રજાપ્રિય હતો, તેણે ધોળકામાં "વીરધવલ નારાયણ પ્રાસાદ બનાવ્યો હતો, પોતાના મહામાત્યો વસ્તુપાલ—તેજપાલથી તે પ્રભાવિત હતો આ મંત્રીઓએ તેને 'શાંતિપર્વ' અને શિવપુરાણ વગેરે ગ્રંથોના ઉદાહરણ અને શ્લોકોથી માંસ, શિકાર અને મદિરાથી વિમુખ બનાવ્યો હતો, અને મલધારગચ્છના આ૦ દેવપ્રભસૂરિના ઉપદેશથી તે શુદ્ધધર્મનો **સાત્ત્વિક પ્રેમી** બન્યો હતો. તેને જૈનધર્મ પ્રત્યે ઘણો પ્રેમ હતો.

આ વીરધવલ રાજા ઘણો પ્રજાપ્રિય હતો. સં૦ ૧૨૯૪માં એ મરણ પામ્યો, ત્યારે તેની ચિતામાં પ્રજાના ૧૨૦ માણસો તેની સાથે જ મરણ પામ્યા હતા, બીજા ઘણા એની ચિતા ઉપર ચઢવા તૈયાર હતા, પણ મહામાત્યોએ પાકો ચોકી પહેરો મૂકી દઈ, બીજા સૌને બચાવી લીધા હતા.

(—પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૧૩૯, ૧૪૩; પ્રક૦ ૩૮ પૃ૦ ૩૩૪, ૩૬૫)

સંઘપતિ પૂનડ નાગોરી

સં૦ પૂનડ ઓસવાલ નાગોરનો ધનાઢ્ય વતની હતો. દિલ્હીમાં

રહેતો હતો. બાદશાહ અલ્તમશની પ્રિય બેગમ પ્રેમકલા તેને ધર્મ-બધુ માનતી હતી, એટલે તે રાજમાન્ય હતો. તેણે સ૦ ૧૨૭૩માં અને સ૦ ૧૨૮૬મા શત્રુજયતીર્થના છ'રી પાળતા યાત્રાસઘો કાઢયા હતા તેમાં તેની સાથે માડલિકો પણ હતા મત્રી વસ્તુપાલે સ૦ ૧૨૮૬મા માડલ તથા ધોળકામાં તેનુ ભારે સ્વાગત કર્યું હતું તેણે સઘના દરેક યાત્રીઓના ચરણ પખાળ્યા હતા મત્રી વસ્તુપાલ તે સઘ સાથે શત્રુજય ગયો હતો તે બનેનો **મૈત્રી સબંધ** બધાયો. મત્રી વસ્તુપાલ જ્યારે દિલ્હી ગયો ત્યારે તેણે સ૦ પૂનડ તથા બાદશાહની માતા કુશીદા બેગમની મદદથી બા૦ અલ્તમશ (સને ૧૨૧૦ થી ૧૨૩૫)નો પ્રેમ સપાદન કર્યો, મહામાત્યે બાદશાહને પ્રસન્ન કરી, તેની પાસેથી અભયવચન માગી લઈ, ગૂજરાતને દિલ્હીના બાદશાહની ચડાઈથી ભયમુક્ત બનાવ્યુ હતું

(પ્રક૦ ૩૮ પૃ૦ ૩૬૫, પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૪૫)

સ૦ પૂનડ અસલમા પૂનમિયાગચ્છનો ઉપાસક હતો પરતુ મત્રી વસ્તુપાલની મૈત્રી થતા આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિના દર્શન કરી તપાગચ્છીય શ્રાવક બન્યો હતો (–ઉપદેશતરગિણી તરગ બીજો, પ્રબધ કોશ, પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૧૪૨, પ્રક૦ ૩૮, પૃ૦ ૩૬૪)

મહામાત્ય વસ્તુપાલ—

તે વિચક્ષણ પુરુષ હતો, તેની વિદ્વતા માટે તેણે રચેલા ગ્રથોનો ઉલ્લેખ અમે અગાઉ (પ્રક૦ ૩૮, પૃ૦ ૩૭૦ માં) આપ્યો છે તેના વિશેષ ગ્રથો માટે અહીં જણાવીએ છીએ.—

નરનારાયણાનન્દ મહાકાવ્ય, સર્ગ ૧૬

શત્રુજયમડન–આદિનાથસ્તોત્ર–મનોરથમય, શ્લોક૦ ૧૨

ગિરનારમડન–શ્રીનેમનાથસ્તોત્ર, શ્લો૦ ૧૦.

અબિકાદેવીસ્તોત્ર, શ્લો૦ ૧૦ આરાધના, શ્લો૦ ૧૦

મહામાત્યે આ ગ્રથો રચ્યાનુ જાણવામા આવે છે

મહામાત્યે નરનારાયણાનન્દમહાકાવ્યમા અર્જુન તથા કૃષ્ણ વાસુદેવે ગિરનાર ઉપર પરિભ્રમણ કર્યું તેનુ વર્ણન કર્યું છે

મહામાત્યે શત્રુંજયમંડન-આદિનાથ સ્તોત્રમાં પોતાના મનોરથો આ રીતે વ્યક્ત કર્યા છે—

संसारव्यवहारतो रतिमविन्यावर्त्य कर्मव्यता-
वार्तामप्यपहाय चिन्मयतया त्रैलोक्यमालोकयन् ।
श्रीशत्रुञ्जयशैलगह्वरगुहामध्ये निबद्धस्थिति
श्रीनाभेय ! कदा लभेय गलितश्रेयाभिमान मन ? ॥ ५ ॥

—સંસારવ્યવહારમાંથી પ્રીતિ પાછી ખેંચી લઈને, કામકાજની વાત છોડી દઈને, ચિન્મયપણે ત્રણ લોકનું અવલોકન કરીને શત્રુંજયપર્વતની એકાદ ગુફામાં રહીને, હે નાભિના પુત્ર ઋષભદેવ ભગવાન! મારા મનને હું અભિમાન રહિત ક્યારે બનાવી શકીશ?

आस्य कस्य न वीक्षित क्व न कृता सेवा ? न के वा स्तुता ? ।
तृष्णापुरपराहतेन विहिता केषां न चाभ्यर्थना ॥
त्वत् प्रातर् ? विमलाद्रिनन्दनवनीकल्पैककल्पद्रुम ? ।
त्वामासाद्य कदा कदर्थनमिदं भूयोऽपि नाहं सहे ॥ ६ ॥

કોના મુખ સામે નથી જોયું? ક્યાં સેવા નથી કરી? કોની સ્તુતિ કરી નથી? તૃષ્ણાના પુરમાં અટવાઈને, હે તારક! કોની અભ્યર્થના કરી નથી? હે વિમલાદ્રિ-શત્રુંજય રૂપી નન્દનવનમાં કલ્પવૃક્ષ સમા પ્રભો! તને હું ક્યારે પ્રાપ્ત કરીશ? અને મારી કદર્થનાનો અંત ક્યારે આવશે?

यद् वाय धुतकारस्य, यत् प्रियायां वियोगिन ।
यद् राधावेधिनो लक्ष्ये, तद् ध्यान मऽस्तु ते मत ॥

—જે રીતે જુગારીનું મન દાવમાં વિયોગી પુરુષનું મન પ્રિયામાં અને રાધાવેધીનું મન તેના લક્ષ્યમાં હોય છે તેમ મારું ધ્યાન તારા મત-સિદ્ધાંતમાં થાય એમ ઇચ્છું છું

મહામાત્ય વસ્તુપાલ 'આદિનાથસ્તોત્ર'ના ૧૨ મા શ્લોકમાં

તેમજ અંબિકાસ્તુતિના ૧૦મા શ્લોકમાં પોતાને [1]ગુર્જરચક્રવર્તીનો સચિવ બતાવે છે

મહામાત્ય નેમિનાથને આ રીતે વર્ણવે છે—

" जयत्यसमसंयमः शमितमन्मथप्राभवो
भवोदधिमहातरिर्दुरितदावपाथोधरः ।
तपस्तपनपूर्वदिक् कलुषकर्मवल्लीगजः
समुद्रविजयाङ्गजस्त्रिभुवनैकचूडामणिः ॥ १ ॥ "

—અસમ સંયમવાલા, મન્મથને શાંત કરનાર, ભવોદધિ માટે મોટા નાવસમા, પાપરૂપી દાવાનલ માટે મેઘસમા, તપરૂપી સૂર્ય માટે પૂર્વદિશા સમા, અને કલુષિત કર્મવલ્લીનો નાશ કરવા માટે ગજ સમાન, ત્રિભુવનના એક માત્ર ચૂડામણિ, સમુદ્રવિજયરાજાના સંતાન **શ્રીનેમિનાથ** જય પામે છે.

મહામાત્ય વસ્તુપાળ નેમિનાથસ્તોત્રના ૯ મા શ્લોકમાં પોતાને 'શારદાધર્મસૂનુ' (સરસ્વતીપુત્ર) બતાવે છે.

તેણે "આરાધના"મા વૈરાગ્યમય સાદા કાવ્યો રજૂ કર્યા છે

આરાધના ગ્રંથના પ્રારંભમા જ તે આ રીતે કહે છે—

न कृतं सुकृतं किञ्चित् सतां स्मरणोचितम् ॥१॥

—સજ્જન પુરુષોના સ્મરણને યોગ્ય એવું કોઈ સુકૃત મે કર્યું નથી.

મહામાત્ય વસ્તુપાલ વિદ્વાનોનો પ્રેમી હતો મોટા વિદ્વાનોને પોતાની રાજસભામા રાખતો હતો આથી બીજા રાજ્યોની વિદ્વત સભાઓમા પણ ગુજરાતના વિદ્વાનોની મોટી કીમત અંકાતી. એ જ કારણે ગુજરાત **વિદ્યાપ્રેમી** મનાતું હતું.

મહામાત્ય વસ્તુપાલના વિદ્વદ્મંડલમા અનેક ધર્માચાર્યો, બ્રાહ્મણ-વિદ્વાનો વગેરેના નામો મળે છે તે પૈકીના કેટલાએક **જૈનાચાર્યોનો પરિચય** અગાઉ છુટો છુટો, આવી ગયો છે તે આ પ્રમાણે—

---

[1] चक्रे गूर्जरचक्रवर्तिसचिवः श्रीवस्तुपालः कविः ॥ (અંબિકાસ્તુતિ)

નાગેન્દ્રગચ્છના આચાર્યો –આ૦ વિજયસેનસૂરિ, આ૦ વિજય ઉદયપ્રભસૂરિ, આ૦ મલ્લિષેણસૂરિ, આ૦ જિનભદ્રસૂરિ.

(–પ્રક૦ ૩૫ પૃ૦ ૬, ૭)

આ૦ મલ્લવાદી. (–પ્રક૦ ૨૩ પૃ૦ ૩૮૦)

આ૦ વર્ધમાન (–પ્રક૦ ૩૫ પૃ૦ ૫)

મલધાર ગચ્છના આ૦ દેવભદ્રસૂરિ નરચન્દ્રસૂરિ નરેન્દ્રપ્રભસૂરિ પં૦ ગુણવલ્લભ (–પ્રક૦ ૩૮ પૃ૦ ૩૩૪ થી ૩૩૬)

ચન્દ્રગચ્છના આ૦ જયસિંહસૂરિ

(–પ્રક૦ ૩૮ પૃ૦ ૩૭૪, પ્રક૦ ૪૩ પૃ૦ ૭૫૬)

આ૦ ભદ્રેશ્વરસૂરિ.

રાજગચ્છના આ૦ બાલચન્દ્રસૂરિ આ૦ માણેકચન્દ્ર

(–પ્રક૦ ૩૫ પૃ૦ ૩૨, ૩૭)

વાયડગચ્છના વેણીકૃપાણ આ૦ અમરચન્દ્ર.

(–પ્રક૦ ૩૪, પૃ૦ ૫૪૬, પ્ર૦ ૪૩ પૃ૦ ૭૫૨)

તપગચ્છના આ૦ જગચ્ચન્દ્રસૂરિ, આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિ, આ૦ વિજયચન્દ્રસૂરિ, ઉ૦ દેવભદ્રગણિ, આ૦ ક્ષેમકીર્તિસૂરિ.

(–પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૩–૮–૧૩ પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૨૭૯)

મંત્રી વસ્તુપાલના વિદ્યામંડળમાં જૈનાચાર્યો ઉપરાંત પુરોહિત સોમેશ્વર વગેરે ઘણા પંડિતો હતા જેમનાં નામો અને પરીચય ટૂંકમાં નીચે મુજબ છે—

પુરોહિત સોમેશ્વર—ઇતિહાસમાં ગૂજરાતના સોલંકીવંશ અને વાઘેલવંશની સાથોસાથ મંત્રીવંશ અને પુરોહિતવંશ પણ વ્યવસ્થિતરીતે મળી આવે છે અમે મંત્રીવંશ વિશે અગાઉ (પ્રક૦ ૩૮ પૃ૦ ૩૫૫)માં વર્ણન આપ્યું છે હવે અહીં પુરોહિતવંશ વિશે જણાવીએ.—

પુરોહિતવંશ—રાજા મૂળરાજનો પુરોહિત વડનગરના ગુલેચા શાખાનો[1] વિદ્વાન બ્રાહ્મણ સોમ નામે હતો. તેના વંશમાં અનુક્રમે

[1] શ્વેતામ્બર જૈનોની ઓસવાલ જ્ઞાતિમાં ગોલેચ્છા—ગોલેચ્છા નામે એક ગોત્ર પણ છે

ચામુંડરાયનો લલ્લશર્મા, દુર્લભરાજનો મુંજ, ભીમદેવનો સોમશર્મા, કર્ણદેવનો વર્ધમાન, સિદ્ધરાજનો કુમારશર્મા તથા સર્વદેવ, કુમારપાલનો આમિગ, અજયપાલનો સર્વદેવ, ભીમદેવનો કુમારશર્મા (સર્વદેવનો નાનો ભાઈ) તથા મહાદેવ, અને વીરધવલ તેમજ વીસલદેવના પં૦ સોમેશ્વર તથા ભલ્લશર્મા નામે પુરોહિતો થયા.

કુમારશર્મા પ્રજાવત્સલ હતો તેને મહાદેવ, સોમેશ્વર અને વિજય એમ ત્રણ પુત્રો હતા તે પૈકી **સોમેશ્વરે** ઇતિહાસમા "અમર" નામના નોધાવી છે તેને મહામાત્ય વસ્તુપાલ સાથે "ગાઢ મૈત્રી" હતી તેણે મત્રીના આશ્રયમા વિકાસ સાધ્યો અને રાજાના મામા **સિંહ જેઠવાની** ખટપટમા મત્રીને બચાવી લીધો આ બનેની એકતાથી ગુજરાતે સસ્કૃતિના ઊચા શિખરો સર કર્યા તેણે 'કીર્તિકૌમુદી' 'સર્ગ' ૯, 'સુરથોત્સવ,' સર્ગ' ૧૫, 'ઉલ્લાસરાઘવ,' 'રામશતક,' લૂણિગવસહિ–પ્રશસ્તિ,' 'ગિરનારમદિર પ્રશસ્તિ,' ધોળકાના 'વીરધવલ નારાયણ પ્રાસાદની પ્રશસ્તિ' શ્લો૦ ૧૦૮ નાટક, પ્રશસા કાવ્યો, અને પ્રાસગિક કાવ્યો રચ્યા હતા[1]

(–પ્રક૦ ૩૮, પૃ૦ ૩૬૦ વસ્તુપાલ)

આ ગ્રથો પૈકી 'કીર્તિકૌમુદી'મા સ૦ ૧૨૮૭ સુધીનુ ઐતિહાસિક વર્ણન છે 'સુરથોત્સવમા' દેવીપુરાણ'ના સુરથ રાજાનુ વર્ણન છે અને સાથોસાથ ગુજરાતના ડગમગતા શાસનને સ્થિર કરવાનુ માર્મિક સૂચન પણ છે, એટલે રાજા વીરધવલ અને મત્રી વસ્તુપાલની અન્યોક્તિદ્વારા પ્રશસા કરી છે

---

૧ જેમ ઈસ્વી૦ ની સાતમીથી નવમી સદીના કવિ મુરારિએ 'અનર્ઘરાઘવ' સમાકી નાટક રચ્યું, માથુરાજે 'ઉદાત્તરાઘવ રચ્યું, જયદેવ કવિએ 'પ્રસન્નરાઘવ' રચ્યું, અને કવિ ભાસ્કરે 'ઉન્મત્તરાઘવ' રચ્યુ તેમ ગૂજરાતના કવિ પં૦ સોમેશ્વરે 'ઉલ્લાસરાઘવની રચના કરી હતી

જનસમુદાય સમક્ષ નાટક ભજવવાની પરપરા ગૂજરાતમા ઓછામા ઓછી ૧૫ મા સૈકા સુધી ચાલુ રહી જ હતી, સને ૧૪૪૯ના અરસામા ચાપાનેરમા મહાકાલના મદિરના પટાગણુમા 'ગગદાસ પ્રતાપવિલાસ' ભજવાયુ હતુ (–ડૉ૦ ભો૦ જ૦ સાડેસરાનો, 'જૈનયુગ'મા લેખ, નવુ વર્ષ, ૨, અક.૯)

કવિ હરિહર—તે ગૌડદેશથી આવ્યો હતો. 'નૈષધ' કાર પં૦ હર્ષના વંશનો હતો. ધોળકામાં આવતા જ પં૦ સોમેશ્વર સાથે તેણે ચોકય જેવું વર્તન રાખ્યું અને વચ્ચે મોટો સંઘર્ષ ચાલ્યો, મંત્રી વસ્તુપાલે વચ્ચે પડી, બંનેને સમજાવી શાંત કર્યા. અને બંને વચ્ચે મૈત્રી કરાવી. મંત્રીએ પં૦ હરિહર પાસેથી વાચવા માટે લાવીને રાતોરાત નકલ કરાવી લીધી, અને એ સમયથી 'નૈષધકાવ્ય'નો પ્રચાર શરૂ થયો. પં૦ હરિહર અર્થથીમત હતો. માત્ર મંત્રીનો વિદ્યાપ્રેમ સાંભળીને અહિં આવ્યો હતો. તેણે સં૦ ૧૩૨૦ મા ઉદયનના વંશના મંત્રી સામંતસિંહે કરાવેલા રૈવતી કુંડના જીર્ણોદ્ધારની 'પ્રશસ્તિ' રચી હતી

(—ગૂજરાતના ઐતિહાસિકલેખો, ભા૦ ૩
લેખાંક ૨૧૬; પ્રક૦ ૪૧, પૃ૦ ૬૬૧)

મદન—તે અજમેરનો રહેવાસી હતો મહાકવિ હતો પં૦ હરિહર અને પં૦ મદન વચ્ચે પણ 'સાક્ષર સાક્ષર દષ્ટવા.' જેવી ખૂબ રસાકસી ચાલી હતી. બંને મળે કે, તરત જ લડી પડતા. એવી સ્થિતિ હતી. મંત્રી વસ્તુપાલે તે બંનેને સમજાવી, મૈત્રી કરાવી હતી; અને બંનેનો સત્કાર કર્યો હતો.

સુભટ—તેણે ત્રિભુવનપાલના રાજ્યમા 'દૂતાંગદનાટક' રચ્યું હતું પં૦ સોમેશ્વરે સુરથોત્સવ ની પ્રશસ્તિમાં તેનો સત્કાર કર્યો છે

નાનાક—તે વડનગરનો નાગર બ્રાહ્મણ હતો. વિદ્વાન્ હતો. વેદ શ્રુતિ અને સ્મૃતિનો જાણ હતો. તેણે મંત્રી વસ્તુપાલના સ્તુતિ-કાવ્યો રચ્યા હતા. વિસલદેવની પંડિતસભાનો તે વડો હતો. તેણે આ૦ અમરચંદ્રસૂરિની કવિત્વશક્તિની પરીક્ષા કરી હતી.

(—પ્રક૦ ૪૩ પૃ૦ ৬৭১)

પં૦ અરિસિંહ—તે ઠ૦ લાવણ્યસિંહનો પુત્ર હતો પૈસે-ટકે સુખી હતો વાયડગચ્છના આ૦ જીવદેવસૂરિનો ભક્ત શ્રાવક હતો.

(—પ્રક૦ ૩૪, પૃ૦ ૫૪૬)

તેમના શિષ્ય **વેણીકૃપાણ આ૦ અમરચંદ્રસૂરિનો** કલાગુરુ હતો, તેણે મંત્રી વસ્તુપાલ વિશે 'સુકૃતસંકીર્તન મહાકાવ્ય' સર્ગ ૧૧ રચ્યું હતું[1] (–પ્રક૦ ૪૩, પૃ૦ ૭૫૨)

કવિ અરિસિંહે તેમાં ચાવડા, સોલંકી, અને વાઘેલાવંશનો ઇતિહાસ રજૂ કર્યો છે તેણે "કવિ રહસ્ય" નામે ગ્રંથ પણ રચ્યો છે આ૦ અમરચંદ્રસૂરિએ રચેલી "કવિકલ્પલતા" અને તેમની કવિશિક્ષા–વૃત્તિમાં પં. અરિસિંહે મદદ કરી હતી કવિ જલ્હણે મોઢે પોતાની સૂક્તમુક્તાવલીમાં આરસી (અરિસિંહ) નામથી તેનું સ્મરણ કર્યું છે.

કવિ પાલ્હણ—તેણે સં૦ મા આબૂરાસની રચના કરી છે

દાનવીર જગડૂશાહ—તે કચ્છ **ભદ્રાવતી** નગરીનો વરણાગ વંશનો **શ્રીમાલી જૈન** હતો સં૦ ૧૩૧૩, ૧૩૧૪, ૧૩૧૫ની સાલમાં ભારતવર્ષના ઘણા વિભાગમાં ત્રણ વર્ષનો દુકાળ પડ્યો હતો

મનુષ્યો, પશુ–પક્ષીઓ ટપોટપ મરવા લાગ્યા, ત્યારે **જગડૂશાહે** સર્વસાધારણ જનતા માટે ૧૧૨ દાનશાળાઓ સ્થાપિત કરી, પાણીની પરબો બેસાડી, સૌને અનાજ–પાણી પૂરા પાડ્યા હતા એ સમયના બાદશાહો, રાજા–મહારાજાઓ પાસે પણ અનાજની મોટી તંગી હતી જગડૂશાહે તેઓને પણ અનાજનો મોટો પૂરવઠો પુરો પાડ્યો જગડૂશાહે આ રીતે સૌને મદદ આપી બચાવી લીધા. આથી તેની "જગજીવનહાર જગડૂ" તરીકેની નામના **પ્રસિદ્ધિ** પામી આજે પણ સાધારણ જનતા મોટા દાનવીર પુરુષને "જગડૂની ઉપમા" આપે છે જગડૂશાહ જૈન આવો દાનવીર હતો.

(–પ્રક૦ ૩૮, પૃ૦ ૩૭૭)

---

૧ ડૉ૦ **બુહલરે** સને ૧૮૮૭ મા વિયેનાની ઇમ્પીરિયલ એકેડેમી ઓફ સાયસીઝમા સીટ જુન બેરીશના વોલ્યુમ ૧૧૯ મા 'ડાશ સુકૃતસંકીર્તન' શીર્ષક લેખ લખ્યો છે અને તેનુ અંગ્રેજી ભાષાતર 'ઈંડિયન એંટીકવેરી' ના વોલ્યુમ. ૩૧ ના પૃ૦ ૪૭૭ થી ૪૯૫ મા છપાયું છે

આ૦ જીવદેવસૂરિ અને આ૦ અમરચંદ્રસૂરિ માટે જૂઓ (પ્રક૦ ૩૪ પૃ૦ ૫૪૬, પ્રક ૩૯ પૃ૦ ૪૧૯, પ્રક૦ ૪૩ પૃ૦ ૭૫૧)

કવિ હરિહર—તે ગૌડદેશથી આવ્યો હતો. 'નૈષધ' કાર પં૦ હર્ષના વંશનો હતો. ધોળકામાં આવતા જ પં૦ સોમેશ્વર સાથે તેણે શોક્ય જેવું વર્તન રાખ્યું બંને વચ્ચે મોટો સંઘર્ષ ચાલ્યો, મંત્રી વસ્તુપાલે વચ્ચે પડી, બંનેને સમજાવી શાંત કર્યા. અને બંને વચ્ચે મૈત્રી કરાવી. મંત્રીએ પં૦ હરિહર પાસેથી વાંચવા માટે લાવીને રાતોરાત નકલ કરાવી લીધી, અને એ સમયથી 'નૈષધકાવ્ય'નો પ્રચાર શરૂ થયો પં૦ હરિહર ગર્ભશ્રીમંત હતો. માત્ર મંત્રીનો વિદ્યાપ્રેમ સાંભળીને અહિં આવ્યો હતો. તેણે સં૦ ૧૩૨૦ મા ઉદયનના વંશના મંત્રી સામંતસિંહે કરાવેલા રૈવતી કુંડના જીર્ણોદ્ધારની 'પ્રશસ્તિ' રચી હતી.

(—ગૂજરાતના ઐતિહાસિકલેખો, ભા૦ ૩
લેખાંક ૨૧૬; પ્રક૦ ૪૧, પૃ૦ ૬૬૧)

મદન—તે અજમેરનો રહેવાસી હતો. મહાકવિ હતો. પં૦ હરિહર અને પં૦ મદન વચ્ચે પણ 'સાક્ષર સાક્ષર દષ્ટવા.' જેવી ખૂબ રસાકસી ચાલી હતી. બંને મળે કે, તરત જ લડી પડવા. એવી સ્થિતિ હતી. મંત્રી વસ્તુપાલે તે બંનેને સમજાવી, મૈત્રી કરાવી હતી અને બંનેનો સત્કાર કર્યો હતો.

સુભટ—તેણે ત્રિભુવનપાલના રાજ્યમાં 'દૂતાંગદનાટક' રચ્યું હતું પં૦ સોમેશ્વરે સુરથોત્સવ'ની પ્રશસ્તિમા તેનો સત્કાર કર્યો છે

નાનાક—તે વડનગરનો નાગર બ્રાહ્મણ હતો વિદ્વાન્ હતો. વેદ, શ્રુતિ અને સ્મૃતિનો જાણ હતો. તેણે મંત્રી વસ્તુપાલના સ્તુતિ-કાવ્યો રચ્યા હતા. વિસલદેવની પંડિતસભાનો તે વડો હતો. તેણે આ૦ અમરચંદ્રસૂરિની કવિત્વશક્તિની પરીક્ષા કરી હતી.

(—પ્રક૦ ૪૩ પૃ૦ ૭૫૧)

પં૦ અરિસિંહ—તે ઠ૦ લાવણ્યસિંહનો પુત્ર હતો પૈસે-ટકે સુખી હતો. વાયડગચ્છના આ૦ જીવદેવસૂરિનો ભક્ત શ્રાવક હતો.

(—પ્રક૦ ૩૪, પૃ૦ ૫૪૬)

તેમના શિષ્ય **વેણીકૃપાણ આ૦ અમરચંદ્રસૂરિનો** કલાગુરુ હતો, તેણે મંત્રી વસ્તુપાલ વિશે 'સુકૃતસકીર્તન મહાકાવ્ય' સર્ગ ૧૧ રચ્યુ હતું[1]　　　(–પ્રક૦ ૪૩, પૃ૦ ૭૫૨)

કવિ અરિસિંહે તેમાં ચાવડા, સોલકી, અને વાઘેલાવંશનો ઇતિહાસ રજૂ કર્યો છે તેણે "કવિ રહસ્ય" નામે ગ્રંથ પણ રચ્યો છે આ૦ અમરચંદ્રસૂરિએ રચેલી "કવિકલ્પલતા" અને તેમની કવિશિક્ષા-વૃત્તિમાં પ અરિસિંહે મદદ કરી હતી. કવિ જલ્હણ મોઢે પોતાની સૂક્તમુક્તાવલીમા આરસી (અરિસિંહ) નામથી તેનુ સ્મરણ કર્યું છે

કવિ પાલ્હણ—તેણે સં૦ માં આબૂરાસની રચના કરી છે

દાનવીર જગડૂશાહ—તે કચ્છ **ભદ્રાવતી** નગરીનો વરણાગ વંશનો **શ્રીમાલી જૈન** હતો સં૦ ૧૩૧૩, ૧૩૧૪, ૧૩૧૫ની સાલમા ભારતવર્ષના ઘણા વિભાગમા ત્રણ વર્ષનો દુકાળ પડયો હતો

મનુષ્યો, પશુ-પક્ષીઓ ટપોટપ મરવા લાગ્યા, ત્યારે **જગડૂશાહે** સર્વસાધારણ જનતા માટે ૧૧૨ દાનશાળાઓ સ્થાપિત કરી, પાણીની પરબો બેસાડી, સૌને અનાજ-પાણી પૂરા પાડયા હતાં એ સમયના બાદશાહો, રાજા-મહારાજાઓ પાસે પણ અનાજની મોટી તંગી હતી જગડૂશાહે તેઓને પણ અનાજનો મોટો પૂરવઠો પુરો પાડયો જગડૂશાહે આ રીતે સૌને મદદ આપી બચાવી લીધા. આથી તેની "જગજીવનહાર જગડૂ" તરીકેની નામના **પ્રસિદ્ધિ** પામી આજે પણ સાધારણ જનતા મોટા દાનવીર પુરુષને "જગડૂની ઉપમા" આપે છે જગડૂશાહ જૈન આવો દાનવીર હતો

(–પ્રક૦ ૩૮, પૃ૦ ૩૭૭)

---

૧ **ડૉ૦ બુહલરે** સને ૧૮૮૭મા વિયેનાની ઇમ્પીરિયલ એકેડેમી ઓફ સાયસીઝમા સીટ જુન બેરીશના વોલ્યુમ ૧૧૯ મા 'ડાશ સુકૃતસકીર્તન' શીર્ષક લેખ લખ્યો છે અને તેનુ અંગ્રેજી ભાષાંતર 'ઈંડિયન એંટીકવેરી' ના વોલ્યુમ. ૩૧ ના પૃ૦ ૪૭૭ થી ૪૯૫ મા છપાયું છે

આ૦ જીવદેવસૂરિ અને આ૦ અમરચંદ્રસૂરિ માટે જૂઓ (પ્રક૦ ૩૪ પૃ૦ ૫૪૬, પ્રક ૩૯ પૃ૦ ૪૧૯, પ્રક૦ ૪૩ પૃ૦ ૭૫૧)

પંદરિયો દુકાળ :— હિંદુસ્તાનમાં અવારનવાર દુકાળો પડયા જ કરે છે તે સૌમાં **પંદરિયો દુકાળ** વધુ ભયંકર મનાયો હતો, વિ૰ સં૰ ૧૩૧૩ ૧૩૧૪ તથા ૧૩૧૫ની સાલમાં એકી સાથે ત્રણ વર્ષ સુધી "ત્રિવર્ષી દુકાળ" પડયો ત્રણ વર્ષો થવાથી છેલ્લી સાલ સૌને માટે વધુ ભયંકર હતી, ભારે સંહારકારી હતી. આથી આ દુકાળ 'પંદરિયો દુકાળ' તરીકે વિખ્યાત થયો હતો.

ભદ્રાવતી નગરીના જગજીવનહાર જગડૂશાહ શ્રીમાલી જૈને આ સમયે સૌનું પાલન કર્યું.

આ સમયે તપગચ્છના આ૰ દેવેન્દ્રસૂરિ પોતાના શિષ્ય પરિવાર સાથે માળવામાં વિચરતા હતા. "જીવલેણ દુકાળ ભારે વસમો હતો પણ માળવો તેનાથી બચી ગયો હતો." છતાં જગડૂશાહ તરફથી માળવાની પ્રજાને મોટી મદદ મળી હતી. (-પ્રક૰ ૪૫, પૃ૰ ૨૭૯)

જનતાએ માની લીધું કે "આ યુગપ્રધાન આચાર્યવરના ચરણકમળના સ્પર્શથી માળવા દેશ જીવલેણ દુકાળમાંથી બચી ગયો છે" સંભવ છે કે, આવા આકસ્મિક સંયોગોમાં એવી લોકવાયકા ચાલી હોય કે, "દુકાળ સૌ દેશમાં પડે, પણ માળવામાં ન પડે." આજે વૃદ્ધો પણ એવું માને છે કે, "માળવામાં દુકાળ ન હોય."

સં૰ દેદાશાહનો વંશ

૧ સં૰ દેદા વંશ—શત્રુંજય મહાતીર્થમાં નવા આદીશ્વર ભ૰ની ડાબી બાજુએ ભ૰ અભિનંદનસ્વામીની ૪૮' ઇંચ ઊંચી ખડ્ગાસનસ્થ પ્રતિમા છે, તેના પરના શિલાલેખના આધારે નક્કી થાય છે કે, ઠ૰ દેદા તે પલ્લીવાલ જ્ઞાતિનો અને આહિલવંશનો હતો. તેને સં૰ પૃથ્વીધર (પેથડ) અને સં૰ ગુણધર નામે પુત્રો હતા (-ધર્મરત્ન માસિક અં૰ ૧૧)

ઇતિહાસના આધારે જાણવા મળે છે કે, દેદાશાહ નિમાડ પ્રદેશના નંદુરી ગામનો વતની હતો. તેને વિમલાદેવી નામે પત્ની હતી તને સુવર્ણસિદ્ધિ" મળવાથી તે ધનાઢ્ય બન્યો હતો. રજવાની દેશનગતિથી નંદુરી છોડીને તે વિજાપુર (ગુજરાત) આવીને વસ્યો હતો.

૭૦ **દેદા** કોઈ કામ માટે દેવગિરિ દોલતાબાદ ગયો. ત્યાં તે ઉપાશ્રયે ગુરુમહારાજને વદન કરવા ગયો, ત્યારે ત્યાંનો સ્થાનિક સઘ ત્યા એકત્રિત થયો હતો. અને તેમા ત્યાં **પોષાળ** બધાવવાનો વિચાર થઈ રહ્યો હતો એ સમયે **દેદા શેઠે** ત્યા પોતે પોષાળ બનાવી દેવાનો પ્રસ્તાવ રજૂ કર્યો, અને સઘનો આદેશ માગ્યો. સઘે જણાવ્યુ કે, "જો એક જ ભાઈને ઉપાશ્રય કરવા સઘ આદેશ આપે તો, અહીં જ એવા ભાઈઓ છે કે, જે મોટી પોષાળ બધાવી શકે. તેથી આ લાભ બહારગામવાળાને આપવાનો નથી જ. બીજુ એ કે "ગુરુ મહારાજ હોય ત્યારે પોષાળ બધાવી આપનાર એક વ્યક્તિનુ ઘર **શય્યાતર** થતા તે શ્રાવકને દાનાતરાય પડે" માટે સઘે મળીને જ પોષાળ બધાવવાની છે આથી સૌને લાભ મળી શકે

કુંકુમરોલાપોષાળ

આમ છતા **શેઠ દેદાએ** પોષાળ બધાવવાનો વિશેષ આગ્રહ કર્યો એટલે એક ભાઈએ કહ્યુ કે, "તમે નાહકની જીદ કરો છો, તેમ છતા તમારે પોષાળ બધાવવી હોય તો તે સોનાની ઇટોથી બધાવી આપો, તો સઘ આદેશ આપશે શેઠ દેદાએ તરત જ તે વાતનો સ્વીકાર કર્યો પરતુ એમ કરવા જતા સોનાની ઈટોની પોષાળ તરતમા નાશ પામી જવાનો ભય હતો જ, એટલે આચાર્ય મહારાજ તથા શ્રીસઘે તેવી પોષાળ બધાવવાની ના પાડી પછી તો શેઠે એટલી રકમનુ **કેશર** ચૂનામા ઘુટાવીને પોષાળ બધાવી, જે **કુંકુમરોલા શાળા** નામથી પ્રસિદ્ધિ પામી, તે શેઠ અને શેઠાણી મરણ પામતા ધન પણ નાશ પામ્યુ, એટલે તેમના પુત્રો નિર્ધન સ્થિતિમા મુકાયા.

જ્ઞાતિઃ—

ચરિત્રગ્રથોમા તેમનો વશ **ઓશવાલ** બતાવ્યો છે,[1] પણ

---

૧ કોઈ કોઈ ઉલ્લેખમાં જે દેદાશાહને **ઓશવાલ** બતાવ્યો છે તેની **વંશાવલી** આ પ્રકારે જાણવા મળે છે—

(અ) (૧) વાછાક ઓશવાળ,

ઓશવાલો માટે "ઠકુર" શબ્દ વપરાતો નથી. જ્યારે શિલાલેખોમાં ઠ૦ આલ્હિલ તથા ઠ૦ દેદા લખાયેલુ મળે છે તેથી તેમનો વંશ પલ્લીવાલ હોય તે "બધુ તર્કસંગત" વાત છે

(—ઉપદેશ તરંગિણી, તરંગ બીજો, 'ધર્મરત્ન' માસિક ક૦ ૧૧)

૨ મંત્રી પેથડ—

તે દેદાશાહનો પુત્ર હતો. માતા–પિતાના મરણ પછી લક્ષ્મી ચાલી જતા પેથડ નિર્ધન બની ગયો તેણે વિજાપુરમા ૪૬ મા આ૦ **ધર્મઘોષસૂરિદાદા** (સં૦ ૧૩૨૭થી ૧૩૫૭) પાસે "નાનું પરિગ્રહ પરિમાણ વ્રત" માગ્યું ગુરુદેવે તેનું ચમકતુ ભાગ્ય જોઈ તેને 'પાચ લાખ ટકા'નું પરિમાણ વ્રત આપ્યું

તે માંડવગઢ ગયો. ત્યા તેને ઘીનો વેપાર કરતા **ચિત્રાવેલી** મળી આથી તે ઘણુ ધન કમાયો. એક વાર તેના પુત્ર **ઝાંઝણે** રાજાની દાસીનું અપમાન કર્યું હતુ પણ નસીબના જોરે તેનો પાસો સીધો પડ્યો અને પેથડ માંડવગઢના મહારાજા **જયસિંહ** પરમાર (સં૦ ૧૩૧૯ થી ૧૩૩૭)નો **મંત્રી** બન્યો હતો.

મંત્રી પેથડે ગીરનારજી અને આબૂ તીર્થોની યાત્રા કરી. અહીંથી તેને "રસસિદ્ધિ" મળી આવી. તેણે આ૦ ધર્મઘોષસૂરિને ઉજ્જૈનથી લાવીને માંડવગઢમા ૩૬ હજાર ટકા ખરચીને પધરાવ્યા.

---

(૨) સાધુ નરસિંહ—પત્ની સોઢી, સાત પુત્રો— ૧ સંગ્રણ, ૨ ચિતાક ૩ ત્રિભુવન, ૪ લાખાક ૫. રાણક ૬ દેદાક અને ૭ પદ્માક.

(૩) દેદાક—પત્ની પ્રેમી

(૪) સોમ—દેદાએ સોમના શ્રેય માટે વ્યવહારચૂર્ણિ લખાવી હતી.

(—જૈન પુસ્તક પ્રશસ્તિ સંગ્રહ પ્રશ ન ૧૫)

શેઠ દેદાશાહ ઓશવાલ વ્યવહારીની બીજી પત્ની, અને કર્ણરામના શાહ વિજેસીની પુત્રી શેઠાણી લંબિકાએ તપાગચ્છીય આ. સોમસુંદરસૂરિના ઉપદેશથી સં ૧૪૭૭ના અસાડ વદિ ૧૩ના રોજ ધર્મોપદેશમાલાની પ્રતિ લખવી.

(—જૈન પુ પ્રશ સ પ્ર ન ૯૮૭ પ્રતિ પ્રક ૩૫ પૃ ૧૫)

(આ) વીસલશાહ ઓશવાલને પણ દેદા નામે પુત્ર હતો તેનો મોટો વંશ ચાલ્યો છે (—પ્રક ૪૫)

તેણે અહીં સ૦ ૧૩૩૦ લગભગમા ૧૮ લાખ ખરચીને બોતેર દેરીઓવાળો **જિનપ્રાસાદ** બધાવ્યો અને જૂદા જૂદા સ્થાનોમાં બીજા ૮૪ જિનમદિર બંધાવ્યા અને તેમા આ૦ **સોમપ્રભસૂરિના** હાથે જિનપ્રતિષ્ઠાઓ કરાવી, જેની યાદી આ૦ **સોમતિલકસૂરિએ** રચેલા સ્તોત્રમા અને આ૦ મુનિસુદરસૂરિએ રચેલી ગુર્વાવલીમાં મળે છે (-પ્રક૦ ૪૭)

ઓંકારનગર, દેવગિરિ સ્થાનોમા બ્રાહ્મણોનું ભારે જોર હતું. તેઓ ત્યાં જૈન દેરાસર બધાવવાનો ભારે વિરોધ કરતા હતા, તેથી મત્રી પેથડે તેઓને ખુશ કરી, ત્યા પણ જૈન દેરાસર દેવગિરિનો રાજા વીરમદેવના પ્રધાન **હેમરાજના** નામની ત્રણ વર્ષો સુધી દાનશાળા ઓકારનગરમાં સ્થાપીને તેને ખુશ કર્યો અને તેની મારફત રાજાની પરવાનગી મેળવીને દેવગિરિમા **પેથડવિહાર** નામે દેરાસર બધાવ્યુ તેણે ૩૬ હજાર સોનામહોરો ખરચીને મોટા **ગ્રથભંડારોની** સ્થાપના કરી હતી મત્રી પેથડે ૭૦૦ **ઉપાશ્રયો** બધાવ્યા હતા.

ચમત્કાર—

ખભાતના સઘપતિ **ભીમાશાહે** સત્પાત્રદાનનો લાભ લેવા ભારતના ચતુર્થવ્રતધારીઓને, એક રેશમી સાડી, અને પાચ પાચ હીરાગર એમ ૭ વસ્ત્રો મોકલાવ્યા એ કપડા કુલ ૭૦૦ સ્થાનોમા પહોચાડયા હતા તેમાની એક જોડી મત્રી પેથડને પણ સાધર્મિક જાણીને મોકલી હતી મત્રીએ તે લઈને રાખી મૂકી, તેને **પદ્મિણી** એટલે પ્રથમિણી નામે પત્ની હતી મત્રી પેથડે તેને સમજાવી, ૩૨ વર્ષની ભરયુવાનીમા સજોડે **ચતુર્થવ્રત** સ્વીકારી, એ કપડાંની જોડી પહેરી અને પ્રભુની પૂજા કરી

બ્રહ્મચર્યના પ્રતાપે તેની આતરિક શક્તિઓમા ઘણો વિકાસ થયો. એક વાર રાજાની **રાણી લીલાવતીને** કાલજ્વર ચડયો હતો, તે પેથડશાહનુ આ કપડું પહેરવાથી ઊતરી ગયો રાજાનો "રણરગ નામે પટ્ટહસ્તી" ગાંડો થયો ત્યારે તે પણ મત્રીનુ આ કપડું ઓઢવાથી ડાહ્યો થયો હતો

આ કારણે રાજા અને પ્રજામાં મંત્રીનો પ્રભાવ વધવા લાગ્યો. સૌ કોઈ **બ્રહ્મચર્યની શક્તિના** ગુણગાન ગાવા લાગ્યા. જોકે રાણીએ મંત્રીનું કપડું પહેરવાથી રાજાને તે મંત્રીના ઉપર રોષ હતો પરંતુ મંત્રીના એ કપડાનો એવો ચમત્કાર જાણીને તે પણ શાંત બની ગયો. રાજાએ મંત્રીના કહેવાથી રાજ્યમાં **અમારિપટહ** વગડાવ્યો. શિકાર, દારૂ વગેરે વ્યસનો દૂર કરાવ્યા.

મંત્રી પેથડે સાત લાખ મનુષ્યોને સાથે લઈ છ'રી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢ્યો. શત્રુંજયતીર્થમાં ભ૦ આદીશ્વરના મોટા દેરાસરના શિખર ઉપર ૨૧ ઘડીનો સોનાનો કળશ બનાવી ચડાવ્યો, અથવા જિનપ્રાસાદને સુવર્ણપત્રથી મઢ્યો. તેણે શત્રુંજય તથા ગિરનાર તીર્થમાં તથા રસ્તાના ગામોના જિનાલયોમાં સોનાના ધ્વજ ચડાવ્યા.

ઇંદ્રમાલ—

જ્યારે તે ગિરનારતીર્થની યાત્રા કરવા ગયો, ત્યારે બાદશાહ અલ્લાઉદીનનો માનીતો શેઠ પૂર્ણશાહ પણ દિલ્હીથી દિગંબર જૈનોનો સંઘ લઈને ગિરનાર આવ્યો હતો. આથી બંને સંઘો વચ્ચે સ્પર્ધા ચાલી. બંને સંઘપતિઓ ઇંદ્રમાળની બોલીમાં આ વો બોલવા લાગ્યા અને મંત્રી પેથડે ૫૬ ઘડી સોનાની બોલીમાં ' આદેશ પામી ઇંદ્રમાળ પહેરી. આ પ્રસંગે તેણે યાચકો, ભોજકો તથા ભાટ-ચારણો વગેરેને ૧૪ ઘડી સોનાનું દાન કર્યું અને ગિરનાર તીર્થ **શ્વેતાંબરોનું તીર્થ** બન્યું

આ વર્ષોમાં સંઘવી પેથડનો ભાઈ **સાધુ ગુણધર** મરણ પામ્યો. મંત્રી પેથડે તેના સ્મરણ માટે ભ૦ અભિનંદનસ્વામીની ખડ્ગાસનસ્થ પ્રતિમા ભરાવી. તેની સં૦ ૧૩૪૩ના પોષ વદિ ૩ (૯)ને બુધવારે રાજગચ્છના ૧૨મા આ૦ રત્નાકરસૂરિ પાસે પ્રતિષ્ઠા કરાવી, જે પ્રતિમા આજે પણ "શત્રુંજયતીર્થમાં નવા આદીશ્વરની પ્રતિમાની ડાબી બાજુએ બિરાજમાન છે (-પ્રક૦ ૩૫-પૃ ૩૬)

મંત્રી પેથડે ૧૧ લાખ સોનામહોર ખરચી વિવિધ ધર્મકાર્ય કર્યાં

સં૦ પેથડનું મરણ થયું અને તે જ્યોતિષ દેવલોકમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થયો.[1]

મંત્રી પેથડકુમાર:—

પાલીથી નીકળ્યા તે **પલ્લીવાલ** કહેવાયા ડીસાથી નીકળ્યા તે **ડીસાવાલ** કહેવાયા વડનગરથી નીકળ્યા તે **નાગર** કહેવાયા, અને ઉગ્રસેનથી નીકળ્યા તે અગ્રવાલ કહેવાયા, પણ પેથડશાહ અને તેના પૂર્વજો અસલમા ઓસવાલ, પોરવાડ, અગ્રવાલ, શ્રીમાલ કે કોણ હતા? તેનો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ મળતો નથી, આથી કોઈ કોઈ લેખક તેને પલ્લીવાલોની જ્ઞાતિનો બતાવવામા ભળતી કલ્પના કરે છે જેમકે, તપગચ્છના આ૦ વિદ્યાનંદસૂરિ તથા આ૦ ધર્મઘોષસૂરિ વિજાપુરના પલ્લીવાલ હતા. (–પ્રક૦ ૩૮, પૃ૦ ૩૯૧, પ્રક૦ ૪૬, ૪૭)

છતા **વીરવંશાલીકાર વિદ્વાન** તેને ખંડેલવાલ તથા ઉજ્જૈનનો વતની બતાવે છે (વીરવંશાવલી, પૃ૦ ૨૦૭) તે જ ગ્રંથકાર પ્રસિદ્ધ જૈન **મંત્રી** પેથડકુમારના પરિચયમા જૂદી જૂદી બે જ્ઞાતિના બે પેથડકુમાર હોવાનો નિર્દેશ કરે છે

(૧) વીજાપુરમા **વીશા શ્રીમાલી જ્ઞાતિનો પેથડકુમાર** હતો. તેણે આ૦ ધર્મઘોષસૂરિ પાસે '૫૦૦ રુકમાનું પરિગ્રહ પરિમાણ વ્રત' માગ્યુ, પણ ગુરુ મહારાજે તેનો વધુ પુણ્યોદય જાણી, તેને સમજાવીને ૫૦૦૦)નું પરિમાણવ્રત આપ્યું ત્યારે ગૂજરાત પાટણમા **સારંગદેવ વાઘેલો** (સં૦ ૧૩૩૧ થી ૧૩૫૩) રાજા હતો તેણે પેથડકુમારને પોતાનો **કામદાર** બનાવ્યો.[2] (–પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૧૪૪)

તેના પુત્ર **ઝાંઝણનું** પાટણ પાસેના વડાલીમા લગ્ન થયું ત્યારે

---

૧ પેથડ ઘણા થાય છે. તે આ પ્રકારે જાણવા મળે છે—(૧) પૃથ્વીધર, પેથડ (૨) આબૂ પોરવાડનો વંશજ સોની (૩) પ્રથમસિંહ મંત્રી (૪) નીનાનો વંશજ પૃથ્વીપાલ

(–પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૧૮૫; પ્રક૦ ૩૭, પૃ૦ ૨૮૭, પ્રક૦ ૪૫ પૃ૦ ૩૨૬)

૨ સારંગદેવ માટે જૂઓ, પ્રક૦ ૩૭, પૃ૦ ૨૭૨ની ટિપ્પણી તથા પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૩૨૨

વાઘેલારાજાએ વડાલીની કન્યાને કાપડામાં પોતાના દેશ, નગર અને ગામના મનુષ્યો દીઠ એકેક ગદિયાણો આપ્યો. ધીમે ધીમે તેની પાસે પરિમાણ કરતા વધુ ધન થયું એટલે તેણે આ૦ ધર્મઘોષસૂરિને પધરાવી, ચૈત્યપરિપાટીમાં ૭૨ હજાર રૂકમા ખરચી, સંઘને પહેરામણી કરી.

મંત્રી પેથડે આચાર્ય મહારાજના ઉપદેશ શત્રુંજયતીર્થમાં બાવન દેરીઓવાળો 'કોડાકોડી જિનપ્રાસાદ' બંધાવ્યો. બીજા પણ ૮૪ જિનપ્રસાદો બંધાવ્યા. સેંકડો જિનપ્રાસાદોના જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યા. પાટણમાં ચાર જ્ઞાનભંડારો સ્થાપન કર્યા. ૩૦૦ જિનાલયોનાં શિખરો ઉપર સોનાના કળશો ચડાવ્યા.

૧ શત્રુંજય, ૨ તારંગા, ૩ વિદ્યાનગર, ૪ પોસીના તીર્થ તથા ૫ ઈડરગઢ, એ પાંચ તીર્થોના છ'રી પાળતા યાત્રાસંઘો કાઢ્યા અને સંઘપતિપદ મેળવ્યું શત્રુંજયમહાતીર્થમાં ૫૬ ધડી સોનું વાપરી "ઇન્દ્રમાળા" પહેરી, "મૂળગભારાને ૨૧ ધડી સોનું ખરચી ૩ અંગુલ જાડા" સોનાના પતરાથી મઢાવ્યું' સં૦ ઝાંઝણે ૧૮ ભાર સોનું ખરચી ઘણા લાભ લીધા

(૨) આ૦ ધર્મઘોષસૂરિ ગોધરાથી વિહાર કરી માંડવગઢ પધાર્યા ત્યારે ત્યાં વીશા પોરવાડ જ્ઞાતિના પેથડે ૪૨ ધડી સોનુ વાપરી માંડવગઢ તથા ધાર વગેરે સ્થાનોમાં બનાવેલા ૨૧ જિનપ્રાસાદોમાં સાત જાતની ધાતુથી બનાવેલી જિનપ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. (—વીરવંશાવળી વિવિધગચ્છીયપટ્ટાવલી, પૃ૦ ૨૦૯)

મંત્રી ઝાંઝણ :—

મંત્રી પેથડનો તે પુત્ર હતો. દિલ્હીના શેઠ ભીમસિંહની પુત્રી સૌભાગ્યદેવીને તે પરણ્યો. માળવગઢનો તે મંત્રી બન્યો. તે બુદ્ધિશાળી અને ચતુર હતો. રાજા હંમેશા ભોજન વખતે તેને ત્યાંથી તાજુ ઘી મંગાવતો. ઝાંઝણને રાજાની આ રીત પસંદ ન પડી. આથી તેણે એક દિવસે રાજાસીનું ભયંકર અપમાન કર્યું

અને ઘી આપ્યુ નહી રાજાએ તેનો ખુલાસો માગ્યો. ઝાંઝણે બનાવટી ઉત્તર આપી, રાજાને ખુશ કર્યો અને રાજા કાયમને માટે ઘીનો સગ્રહ કરી રાખે એવી સ્થિતિ ઊભી કરી

કહેવાય છે કે, આ મત્રી ચોરને પકડવામા ભારે કુશળ હતો

મત્રી ઝાંઝણે સં. ૧૩૪૯ના મહા સુદિ ૫ ના રોજ છ'રી પાળતો મોટો યાત્રાસઘ કાઢયો અને નાના-મોટા ઘણા તીર્થોની યાત્રા કરી　　(-૫૦ રત્નમડનગણિનો 'સુકૃતસાગરગ્રથ')

સાધુ ઝાંઝણે શત્રુજય અને ગિરનારની વચ્ચેનાં જિનાલયોમા કપડાના ધ્વજો ચડાવ્યા.　　(-શ્રાદ્ધવિધિ કૌમુદી પ્રકાશ ૫ મો)

(જૂઓ પ્રક૦　　પૃ૦　　)

જાવડશાહો

(૧) સં. જાવડશાહ—તે મહુવાના શેઠ આભડશાહનો પુત્ર હતો તેણે આ૦ વજ્રસ્વામી તથા આ૦ વજ્રસેનસૂરિના ઉપદેશથી વિ૦ સ૦ ૧૫૦ મા ગિરનારનો અને વિ૦ સ૦ ૧૬૦ મા શત્રુજયનો ઉદ્ધાર કરાવી, તેમના હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી

(૨) સં૦ જાવડ—માળવાના સ૦ જાકુટીએ ગિરનારતીર્થમા "લાકડાના જુના જિનપ્રાસાદને સ્થાને પાષાણનો નવો પ્રાસાદ બનાવવો શરૂ કર્યો પણ તેનુ અચાનક મરણ થયુ. આથી **ગુજરાતના રાજા સિદ્ધરાજ જયસિંહે** નિમેલા સોરઠના દડનાયક **મત્રી સજ્જને** સોરઠની ૩ વર્ષની રાજ્યની આવક ખરચીને ૨૭ લાખનો પાષાણનો પૃથ્વીજય જિનપ્રાસાદ તૈયાર કરાવ્યો રાજાએ સ૦ ૧૧૮૫મા આ જિનપ્રાસાદ જોઈ તેનો ખર્ચ માડી વાળ્યો અને તેની પૂજા માટે ૧૨ ગામ ભેટ આપ્યા　　(-શ્રાદ્ધવિધિ કૌમુદી પ્રકાશ-૬, પૃ૦ ૩૬, પ્રક૦ ૩૫ પૃ૦ ૯૪, પ્ર૦ ૪૧ પૃ૦ ૬૬૪)

(૩) લઘુશાલિભદ્ર સ૦ જાવડ શ્રીમાળી—

(અ) અમે પ્રકરણ ૪૧ પૃ ૬૪૯મા **મહામાત્ય ઉદાયન શ્રીમાળીનો** વશ આપ્યો હતો

(આ) બીજો સોની માંડણના વંશજ સં૦ ઉદયન શ્રીમાળીનો વંશ આ પ્રમાણે મળે છે

(૧) સં૦ ઉદો શ્રીમાળી (ભા૦ હર્ષૂ)
(૨) સં૦ ખીમો (ભા૦ પુજી)
(૩) જગશી (ભા૦ સાણી)
(૪) સં૦ ગેલ્હા શ્રીમાળી (ભા૦ સાથા)
(૫) મેઘો
(૬) પુત્રો (૧) કરણ તથા (૨) શાલ
(૭) સ રાજમલ (ભા૦ માજૂ)
(૮) સં૦ જાવડ શ્રીમાળી
(ભા૦ ધનાદે, જીવાદે, સુહણદે, સત્તાદે,)
(૯) હીરો (ભા૦ રમાઈ)
(૧૦) લાલો વગેરે.

(૩) જાવડ શ્રીમાળી—ઉપર લખેલ વંશમાંથી એક ઉદયન શ્રીમાળીના વંશમાં સં૦ ગેલ્હા નામે થયો. તે ગેલ્હા શ્રીમાળીના વંશના સં૦ રાજમલ થયો. તે માંડવગઢમાં રહેતો હતો. કવિચક્રવર્તી શ્રી સર્વરાજગણિએ જાવડની પ્રેરણાથી "આનંદ-સુંદરકાવ્ય" રચ્યું છે. તેની પ્રશસ્તિમાં જણાવ્યું છે કે—૫૩મા ભ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ માંડવગઢ પધાર્યા ત્યારે, જાવડના પિતા શા૦ રાજમલે ૬૦ હજાર ટકા ખર્ચીને તે આચાર્ય મહારાજનો "પ્રવેશ મહોત્સવ" કર્યો હતો.

તે રાજમલ શ્રીમાળીને જાવડ નામે પુત્ર હતો. અને જાવડને ૧ જીવાદે ૨ સુહાગદે, ૩ શકરી સત્તાદે અને ૪ ધનાદે એમ ચાર પત્નીઓ હતી. ધનાદેને હીરજી નામે પુત્ર હતો. સં૦ હીરજીને રમાઈ નામે પત્ની હતી. તેનાથી તેને લાલજી નામે પુત્ર થયો.

સં૦ જાવડશા—તે માળવાના માંડવગઢના બા૦ ગ્યાસુદ્દીન ખીલજી (સં૦ ૧૫૨૫ થી ૧૫૫૮)નો ગંજાધિકારી વ્યવહારી" હતો. તેને "શ્રીમાલ ભૂપાલ" લઘુ શાલિભદ્રનું બિરુદ હતું. તે સંઘપતિ હતો. (૫૩) ભ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિના પટ્ટધર (૫૪) ભ૦ સુમતિ

સાધુસૂરિનો શ્રાવક હતો. જૈન હતો. તેણે સં૦ ૧૫૫૧મા વિનતિ કરી આ૦ સુમતિસાધુસૂરિના ચક્રવર્તિ પં૦ સર્વવિજયગણિ પાસે "આનંદસુંદર ગ્રંથ" બનાવ્યો, જેમાં ભ૦ મહાવીરસ્વામિના ૧૦ શ્રાવકોનુ વર્ણન છે.

સં૦ જાવડે સં૦ ૧૫૪૭ના મહા વદિ ૧૩ ને રવિવારે માંડવગઢમાં ભ૦ શાન્તિનાથ વગેરે ૧૦૪ પંચતીર્થી પ્રતિમાઓ ભરાવી, **ભ૦ સુમતિસાધુસૂરિ** પાસે પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી (–પ્રક૦ ૫૪　　)

(અ) આ પ્રતિમાઓ પૈકીની **ભ૦ શાન્તિનાથની** પ્રતિમા વિજાપુરના "ચિંતામણીપાર્શ્વનાથ જિનાલયમાં" વિદ્યમાન છે.

(–વિજાપુર બૃહદ્ વૃત્તાન્ત પૃ૦ ૪૫)

(આ) બીજી ભ૦ કુંથુનાથજીની પ્રતિમા આગરામા મોતિ કટરાના "ભ૦ સૂર્યપ્રભસ્વામિના જિનાલયમા" વિદ્યમાન છે

(–જૂઓ ઇન્દોરની જૈન શ્વેતામ્બર સંઘની પેઢીથી પ્રકાશિત "શ્રી માંડવગઢની તીર્થપુસ્તિકા પૃ૦ ૪૬)

ભ૦ કુંથુનાથની પ્રતિમાના લેખમાં પત્ની શકરીને બદલે સત્તા નામ આપ્યુ છે અને હીરજીને ધનાદેનો પુત્ર બતાવ્યો છે

ભ૦ કુંથુનાથના પ્રતિમાલેખમા સં૦ ૧૫૯૭ છપાયુ છે. સંભવ છે કે–તે લેખ બેકાળજીથી લેવાયેલો છે કેમકે **ભ૦ સુમતિસાધુસૂરિએ** સં૦ ૧૫૫૧ પછી ગચ્છનો ભાર પોતાના ૫૫મા પટ્ટધર **આ૦ હેમવિમલસૂરિને** સોંપ્યો હતો અને ભ૦ સુમતિસાધુસૂરિનુ સ્વર્ગગમન સં૦ ૧૫૮૧મા થયુ હતું

સં૦ જાવડે **ભ૦ સુમતિસાધુસૂરિના** ઉપદેશથી ૧ લાખ ચોખડા રૂપૈયા ખરચી, અગ્યાર શેર સોનાની એક અને બાવીશ શેર રૂપાની બીજી એક એમ બે જિન પ્રતિમાઓ ભરાવી અને તે વગેરે જિન પ્રતિમાઓની તે આચાર્યશ્રીના હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી સં૦ જાવડે આ ઉત્સવમાં ૧૧ લાખ રૂપૈયા વાપર્યા હતા

(–આ૦ સોમવિમલસૂરિની **સોમશાખા પટ્ટાવલી** કડી ૩૬ થી ૩૯)

સં૦ જાવડે ભ૦ સુમતિસાધુસૂરિના નગરપ્રવેશમાં ૮૪ હજાર ટાંકડા ખરચ્યા. અને પ્રતિષ્ઠામાં પાંચ લાખ ટાંકડા ખરચ્યા હતા.
(–પં૦ શ્રી વિમલપ્રજ્ઞિની " તપાગચ્છ પટ્ટાનુક્રમ પટ્ટા૦ સમુ૦ ભાગ ૨ પૃ૦ ૧૪૨)

આ૦ સુમતિસાધુસૂરિના શિષ્ય કવિ ચક્રવર્તી શ્રી સર્વરાજ ગણિએ આ સં૦ જાવડની પ્રેરણાથી સં૦ ૧૫૫૧માં " આનંદ સુંદરકાવ્ય ગ્રંથ" બનાવ્યો. જેમાં ભ૦ મહાવીર સ્વામીના ૧૦ શ્રાવકોનું વર્ણન છે

(૪) શેઠ જાવડશાહ

ગંધારના શેઠ **જાવડશાહ** પોરવાડના પુત્ર શા૦ સીપા (શ્રીપાલ)ની ભાર્યા ગીસૂના પુત્રો (૧) **સં૦ જીવંત** (૨) સં૦ કાઉજી અને (૩) સં૦ આદૂએ સં૦ ૧૬૨૦ વૈ૦ સુ૦ ૫ ગુરુવારે શત્રુંજય તીર્થની મોટી ટૂંકમાં તપગચ્છના (૫૭) મા ભ૦ **વિજયદાનસૂરિ** તથા (૫૮) **જગદ્ગુરુ વિજયહીરસૂરિના** હાથે ભગવાન પાર્શ્વનાથની દેરીની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. (શત્રુંજયતીર્થનો ક્રમો મોટું વર્ણન)
(પ્રક૦ ૫૭ શત્રુંજયતીર્થમાં જિનપ્રતિમાઓ.)

(૫) **શેઠ જાઉજી** માંડવગઢના **શેઠ જાઉજીએ** સં૦ ૧૬૧૨માં સોના ચાંદીના ૧૦૪ ચોવીશવટા અને બીજી જિનપ્રતિમાઓ બનાવી પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી. (ઉપદેશસાર, ઉપદેશ. ૨૭ મો)

સાધુ સારંગ—નમસ્કાર મંત્ર બોલનારને ક્રમે ક્રમે–એક પછી એક તે એકેક સોનૈયો આપતો હતો. એક ચારણને તેણે ફરી ફરી વાર નમસ્કાર મંત્ર બોલાવીને તેણે ૯ સોનૈયા આપ્યા હતા.

સારંગદેવ ઘણા થયા છે તેમાના નીચે પ્રકારે જાણવા મળે છે—

(૧) સારંગદેવ વાઘેલો રાજા (સં ૧૩૩૧ થી ૧૩૬૦)
(પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૧૪૪)

(૨) સારંગદેવ ગોહેલ સં ૧૫૩૧, (પ્રક૦ ૩૭ પૃ૦ ૨૭૨)

(૩–૪) સારંગદેવ ગોહેલ (પ્રક૦ ૪૪ પૃ ૨૩૧, પૃ૦ ૨૩૩)

(૫) કવિસારંગ સં૦ ૧૬૩૮ થી ૭૮ (પ્રક૦ ૩૭ પૃ૦ ૨૬૮)

(૬) સમરાશાહ ઓશવાલનો ભત્રીજો. (પ્રક૦ ૩૫ પૃ૦ ૧૯૯)

(૭) મહમદ બેગડાનો માનીતો તથા બા૦ મુજફ્ફરશાહ (૧૫૬૭ થી ૧૫૮૩)નો રાજવહીવટ ચલાવનાર કિવાઉલ સારંગ (પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૨૦૦ પૃ૦ ૨૧૨)

મંત્રી આભૂ શ્રીમાળીનો વંશઃ—

૧ **આભૂ**—તે જાલોરનો શ્રીમાળી હતો. સ્વર્ણગિરિનો હોવાથી તે **સોનગરા શ્રીમાળી** તરીકે પ્રસિદ્ધ હતો. બુદ્ધિનો ભંડાર હતો. રાજા સોમેશ્વર ચૌહાણ (સં. ૧૨૨૬ થી ૧૨૩૬)નો મંત્રી હતો. સંભવતઃ તે ચૌહાણ અજમેરનો રાજા હતો, જેને (૧) **પૃથ્વીરાજ,** (૨) હરિરાજ અને (૩) **આનંદરાજ** નામે પુત્રો હતા.

૨ **અભયડ**—તે રાજા આણંદરાજનો મંત્રી હતો.

૩ **આંબડ**—તેણે જાલોરના કિલ્લામાં 'ગણપતિની સ્થાપના' કરી હતી.

૪ **સહણપાળ**—તે બા૦ મોઈજુદ્દીન બહેરામ (સને ૧૨૩૯થી ૪૧) પ્રધાન હતો. (પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૪૬) મોજુદ્દીને કચ્છદેશને જીતી લીધો, પણ સહણપાળે બાદશાહને સમજાવી તે દેશ છૂટો કરાવ્યો અને બાદશાહે તેને ઈનામમાં ૧૦૧ ઘોડા તેમજ સોનામહોરો આપી.

૫ **નેણો**—તે અલાઉદ્દીનના પિતા બા૦ જલાલુદ્દીનખીલજી (સને ૧૨૮૦ થી ૧૨૯૫)નો સર્વસત્તાધારી વડો પ્રધાન હતો. તેણે ખરતરગચ્છના આ૦ **જિનચંદ્રસૂરિના** ઉપદેશથી શત્રુંજયતીર્થ તથા ગિરનારતીર્થનો છ'રી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢ્યો હતો.

૬ **દુઃસાજુ**—તે "**ચંડાવલ** (માંડવગઢ પાસે ચંડાઉલી ચંડાવલ અથવા ચંદ્રાવતી) રાજ્યમાં" **વડો પ્રધાન હતો.** ૧૯મા બાદશાહ ગ્યાસુદ્દીન **તઘલુકે** તેને મેવાડ કે મારવાડનો સૂબો બનાવ્યો હતો.

સં૦ જાવડે ભ૦ સુમતિસાધુસૂરિના નગરપ્રવેશમાં ૮૪ હજાર ચોકડા ખરચ્યા. અને પ્રતિષ્ઠામાં પાંચ લાખ ચોકડા ખરચ્યા હતા
(-પં૦ શ્રી વિમલગણિની "તપાગચ્છ પટ્ટાનુક્રમ પટ્ટા૦ સમુ૦ ભાગ ૨ પૃ૦ ૧૪૨)

આ૦ સુમતિસાધુસૂરિના શિષ્ય કવિ ચક્રવર્તી શ્રી સર્વરાજ ગણિએ આ સં૦ જાવડની પ્રેરણાથી સં૦ ૧૫૫૧માં "આનંદ સુંદરકાવ્ય ગ્રંથ" બનાવ્યો. જેમાં ભ૦ મહાવીર સ્વામીના ૧૦ શ્રાવકોનું વર્ણન છે

(૪) શેઠ જાવડશાહ

ગંધારના શેઠ જાવડશાહ પોરવાડના પુત્ર શા૦ સીપા (શ્રીપાલ)ની ભાર્યા ગીસુના પુત્રો (૧) સં૦ જીવલ (૨) સં૦ કાઉજી અને (૩) સં૦ આદૂએ સં૦ ૧૬૧૦ વૈ૦ સુ૦ ૫ ગુરુવારે શત્રુંજય તીર્થની મોટી ટૂંકમાં તપગચ્છના (૫૭)મા ભ૦ વિજયદાનસૂરિ તથા (૫૮) જગદ્ગુરુ વિજયહીરસૂરિના હાથે ભગવાન પાર્શ્વનાથની દેરીની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. (શત્રુંજયતીર્થનો ફરમો મોટું વર્ણન)
(પ્રક૦ ૫૭ શત્રુંજયતીર્થમા જિનપ્રતિમાઓ.)

(૫) શેઠ જાઉજી માંડવગઢના શેઠ જાઉજીએ સં૦ ૧૬૧૨માં સોના ચાંદીના ૧૦૪ ચોવીશવટા અને બીજી જિનપ્રતિમાઓ બનાવી પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી. (ઉપદેશસાર, ઉપદેશ ૨૭ મો)

સાધુ સારંગ—નમસ્કાર મંત્ર બોલનારને ક્રમે ક્રમે-એક પછી એક તે એકેક સોનૈયો આપતો હતો. એક ચારણને તો ફરી ફરી વાર નમસ્કાર મંત્ર બોલાવીને તેણે ૯ સોનૈયા આપ્યા હતા.

સારંગદેવ ઘણા થયા છે તેમાંના નીચે પ્રકાર જાણવા મળે છે —

(૧) સારંગદેવ વાઘેલો રાજા (સં ૧૩૩૧ થી ૧૩૬૦)
(પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૧૪૪)

(૨) સારંગદેવ ગોહેલ સં ૧૫૩૧ (પ્રક૦ ૩૭ પૃ૦ ૨૭૨)

(૩-૪) સારંગદેવ ગોહેલ (પ્રક૦ ૪૪ પૃ ૨૩૧, પૃ૦ ૨૩૩)

(૫) કવિસારંગ સં૦ ૧૬૩૮ થી ૭૮ (પ્રક૦ ૩૭ પૃ૦ ૨૬૮)

(૬) સમરાશાહ ઓશવાલનો ભત્રીજો (પ્રક૦ ૩૫ પૃ૦ ૧૯૯)

(૭) મહમ્મદ બેગડાનો માનીતો તથા બા૦ મુજફ્ફરશાહ (૧૫૬૭ થી ૧૫૮૩)નો રાજવહીવટ ચલાવનાર કિવાઉલ સારંગ (પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૨૦૦ પૃ૦ ૨૧૨)

મંત્રી આભૂ શ્રીમાળીનો વંશઃ—

૧ **આભૂ**—તે જાલોરનો શ્રીમાળી હતો સ્વર્ણગિરિનો હોવાથી તે **સોનગરા શ્રીમાળી** તરીકે પ્રસિદ્ધ હતો. બુદ્ધિનો ભંડાર હતો. રાજા સોમેશ્વર ચૌહાણ (સં ૧૨૨૬ થી ૧૨૩૬)નો મંત્રી હતો. સંભવત તે ચૌહાણ અજમેરનો રાજા હતો, જેને (૧) **પૃથ્વીરાજ,** (૨) હરિરાજ અને (૩) **આનંદરાજ** નામે પુત્રો હતા.

૨ **અભયડ**—તે રાજા આણંદરાજનો મંત્રી હતો

૩ **આંબડ**—તેણે જાલોરના કિલ્લામાં 'ગણપતિની સ્થાપના' કરી હતી

૪ **સહણપાળ**—તે બા૦ મોઈજુદ્દીન બહેરામ (સને ૧૨૩૯થી ૪૧) પ્રધાન હતો (પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૪૬) મોજુદ્દીને કચ્છદેશને જીતી લીધો, પણ સહણપાળે બાદશાહને સમજાવી તે દેશ છૂટો કરાવ્યો અને બાદશાહે તેને ઈનામમાં ૧૦૧ ઘોડા તેમજ સોનામહોરો આપી.

૫ **નેણો—**તે અલાઉદ્દીનના પિતા બા૦ જલાલુદ્દીનખીલજી (સને ૧૨૮૦ થી ૧૨૯૫) નો સર્વસત્તાધારી વડો પ્રધાન હતો. તેણે ખરતરગચ્છના આ૦ **જિનચંદ્રસૂરિના** ઉપદેશથી શત્રુંજયતીર્થ તથા ગિરનારતીર્થનો છ'રી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢ્યો હતો.

૬. **દુઃસાજુ—**તે "**ચંડાવલ** (માંડવગઢ પાસે ચંડાઉલી ચંડાવલ અથવા ચંદ્રાવતી) રાજ્યમાં" **વડો પ્રધાન હતો.** ૧૯મા બાદશાહ ગ્યાસુદ્દીન **તઘલુકે** તેને મેવાડ કે મોરવાડાનો સૂબો બનાવ્યો હતો

૭ **વીકો**—તેણે સાત રાજાઓનો અધિકાર છીનવી લીધો, તેથી બાદશાહે તેને ઘણું માન આપ્યું હતું

૮, ઝાઝણ—તે રાજા **ગોપીનાથનો** મુખ્ય મંત્રી હતો. બહુ ધર્મપ્રેમી હતો. તેણે સં૦ ૧૫૦૩ લગભગમાં **પાલનપુરમાં** ભ૦ શાંતિનાથનો જિનપ્રાસાદ કરાવ્યો, યાત્રાસંઘો કાઢ્યા, ઉજમણા કર્યાં, ધર્મશાળા, ઉપાશ્રયો અને દાનશાળા બંધાવ્યા. તે માંડવગઢ જઈને વસ્યો. તેને ૧ સં૦ ચાહડ, ૨, સં૦ બાહડ, ૩ સં૦ **દેહડ**, ૪ પદ્મ, ૫ સં૦ આલ્હા અને ૬ સં૦ પાહુ એમ છ પુત્રો હતા.

આ સૌ ભાઈઓ માંડવગઢમાં **બાદશાહ આલમશાહના** દિવાન બન્યા, તે સૌએ જીરાવલા પાર્શ્વનાથ, આબૂતીર્થ વગેરેના જૂદા જૂદા યાત્રાસંઘો કાઢયા હતા. એ રીતે **સંઘપતિ** બન્યા હતા. તેઓએ "કોલભક્ષ રાજા ' પાસેથી લોકોને છોડાવ્યા. **અલ્લાઉદ્દીને** (સને ૧૨૯૮ થી ૧૩૧૬) માંડવગઢ જીતી લઈ **સં૦ પદ્મને** ત્યાંનો "દિવાન" બનાવ્યો અને **મલિક કાફરને** " માળવાનો સૂબો " બનાવ્યો. (પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૪૭)

૯ **સં૦ બાહડ**—તે ઝાઝણનો બીજો પુત્ર થયો હતો. તેણે જીરાવલા તથા આબૂતીર્થનો છરી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢયો હતો. તેને મંત્રી ૧ **સમધર**[1] અને ૨ **સં૦મંડન** એમ બે પુત્રો હતા.

૧૦ **સં૦ કવિવરમંડન**—તે સં૦ બાહડનો નાનો પુત્ર હતો. તે બુદ્ધિમાન્, ધનવાન્, વિદ્વાન્, હતો. તેણે 'મંડનાંક' ઘણા ગ્રંથો રચ્યા છે તે આ પ્રકારે જાણવા મળે છે—

૧ સારસ્વતમંડન, ૨. કાવ્યમંડન, ૩ ચંપૂમંડન, ૪ કાદંબરી મંડન, પરિ૦ ૪, ૫. ચંદ્રવિજય શ્લો૦ ૧૪૧, ૬ અલંકારમંડન, ૭. શૃંગારમંડન શ્લોક૦ ૧૦૮ ૮ સંગીતમંડન, ૯ ઉપસર્ગમંડન, અને ૧૦ કવિકલ્પદ્રુમ વગેરે.

---

૧ સંભવ છે કે તે મેવાડનો મહામાત્ય હોય, તેના કુટુંબે આ ધર્મોપદેશથી ગ્રંથો લખાવ્યા હતા. (પ્રક ૪૫ પૃ૦ ૨૮૯)

કવિમંડનને ૧. સં૦ પૂંજો, ૨ સં૦ છાજો, ૩. સં૦ સંગ્રામ ૪. સં૦ શ્રીમાલી એમ ચાર પુત્રો હતા.

કવિ મંડન અને **કવિ ધનદ** તેમજ તેમના પુત્રોએ સં. ૧૫૦૩માં માંડવગઢમાં ખરતરગચ્છના ૫૧મા આ૦ જિનભદ્રસૂરિ (સં૦ ૧૪૭૫ થી સં૦ ૧૫૧૪)ના ઉપદેશથી સર્વ સિદ્ધાંતો લખાવ્યા હતા.

(૮) સં૦ ઝાઝણનો ત્રીજો પુત્ર (૯) સં૦ દેહડ, જે ભોજદેવ પરમાર (સં૦ ૧૩૩૭ થી ૧૩૬૭)નો તથા માંડવગઢના બાદશાહ **આલમશાહનો** દિવાન હતો તેણે આબૂતીર્થનો છ'રી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢ્યો હતો. તેના પુત્ર **કવિ ધનદે** સં. ૧૪૯૦ના વૈશાખ સુદિ ૧ ને શુક્રવારે માંડવગઢમાં ૧ શૃંગારધનદ, ૨ નીતિધનદ અને ૩ વૈરાગ્યધનદ એમ શતકત્રયી બનાવી છે.

(–કવિ મહેશ્વર કૃત "કાવ્યમનોહર સર્ગ ૧–૨", કવિમંડનકૃત કાદંબરી મંડન, કાવ્યમંડન, ધનદશતક, તથા આગમગ્રંથોની પ્રશસ્તિઓ, પુષ્પિકાઓ)

શેઠ આભૂ પલ્લીવાલનો વંશ

૧ આભૂ–તે **પલ્લીવાલ હતો.** સમય જતાં તેના વંશજો **સોની** ઓડકના બન્યા (તે સોના ચાંદીના વેપારી હતા)

૨ **વીરાક**—તેને ૧ મહણસિંહ અને ૨ **બીજો** નામે બે પુત્રો હતા

૩ **બીજો**—તેને **શ્રી** નામે પત્ની હતી, તથા (૧) કુમારપાળ, (૨) **ભીમ** અને (૩) મદન નામે પુત્રો હતા તેઓને અનુક્રમે મહણદેવી, કપૂરદેવી, અને સરસ્વતી નામે પત્નીઓ હતી પહેલા **કુમારપાલની** વંશપરંપરા લાંબી ચાલી અને ત્રીજા મદનને દેપાળ નામે પુત્ર હતો

૪ **ભીમ**—તેને કર્પૂરદેવી નામે પત્ની હતી તથા (૧) પદ્મ, (૨) સાહણ, (૩) સામંત અને (૪) **સૂર** નામે પુત્રો હતા પહેલા પદ્મને ધીધો પુત્ર અને પૂનો નામે પૌત્ર હતા. પૂનો સં૦ ૧૪૪૨ મા

વિદ્યમાન હતો. બીજા સાહણનો પૌત્ર કડવો પણ સં૦ ૧૪૪૨ મા વિદ્યમાન હતો.

૫ સૂર—તેને સૂહવદેવી નામે પત્ની હતી. સૂર નીતિમાન્ અને ચારિત્રશીલ હતો. તેણે સોનીના ધંધામા ભારે નામના મેળવી હતી. તેને ૧ પ્રથિમસિંહ, અને ૨ પાલ્હણસિંહ એમ બે પુત્રો હતા. બીજા પાલ્હણસિંહને પાલ્હણદેવીથી (૧) ડીંભો અને (૨) આંબો, નામે પુત્રો થયા, જે સં૦ ૧૪૪૨ મા હયાત હતા.

૬ પ્રથિમસિંહ—તે સોનીઓમા વડો હતો. તેને પ્રીમલદેવી નામે પત્ની તથા ૧ સોમ, ૨ રતન, ૩ સિંહાક, ૪ સાલ્હા અને ૫ ડુંગર એમ પાંચ પુત્રો હતા.

તેમાંનો પહેલો સોમ શાંત સ્વભાવી હતો. તેને સાજણદેવી પત્નીથી ૧ નારાયણ, ૨ વાછો ૩ ગોપો, અને ૪ રાઘવ એમ ચાર પુત્રો હતા, જે સં૦ ૧૪૪૨ મા વિદ્યમાન હતા.

બીજા સં૦ રતનસિંહે સિંહાકના સહયોગથી શત્રુંજય વગેરે તીર્થોનો છ'રી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢ્યો હતો. અને ઘણું દાન કર્યું હતું તેને રત્નાદેવી નામે પત્નીથી ૧ ધન, ૨ સાયર, અને ૩ સહદેવ નામે પુત્રો થયા. ધનરાજ તથા સહદેવે 'કાકા સિંહાકની આજ્ઞાથી' સં૦ ૧૪૪૧ મા તમાલીનીમા સ્તંભનક પાર્શ્વનાથના જિનપ્રાસાદમા આ૦ જ્ઞાનસાગરસૂરિનો આચાર્યપદ મહોત્સવ કર્યો ત્રીજો સિંહાક સૌનો માનીતો હતો. રૂપાળો અને પ્રતિભાશાળી હતો. તેણે સં૦ ૧૪૨૦ ના ચૈત્ર સુદિ ૧૦ ના રોજ પાટણમા આ૦ જયાનંદસૂરિ તથા આ૦ દેવસુંદરસૂરિના આચાર્યપદનો મહોત્સવ કર્યો. તેને સોખલદેવી, દુલ્હણદેવી અને પૂજી એમ ત્રણ પત્નીઓ હતી. દુલ્હાદેવીને આશાધર અને પૂજીને નાગરાજ નામે પુત્રો થયા.

શેઠ આભૂનો પૌત્ર (૩) બીજાનો પહેલો પુત્ર (૪) કુમારપાળના વંશમા થયેલા શા૦ નિરય અને તેની ભાર્યા નાગલદેવીના પુત્રો ૧ લખમસિંહ, ૨ રામસિંહ અને ૨ ગોવલ નામે હતા, તે પૈકીના

ગોવલે સ૦ ૧૪૪૨મા ઉપા૦ કુલમડન તથા ઉપા૦ ગુણરત્નની "આચાર્યપદવીનો મહોત્સવ" કર્યો હતો

૭ શેઠ સાલ્હા—તેને હીરાદેવી નામે પત્ની તથા ૧ દેવરાજ, ૨ શિવરાજ, ૩ હેમરાજ, ૪ ખીમરાજ, ૫ ભોજરાજ, ૬ ગુણરાજ અને વનરાજ એમ સાત પુત્રો થયા

ચોથા **શેઠ સાલ્હાએ** સ૦ ૧૪૪૨ના ભાદરવા સુદિ ૨ ને સોમવારે ખભાતમા તાડપત્ર ઉપર 'પચાશકવૃત્તિ' લખાવી.

સોની સાલ્હાશાહ પલ્લીવાલના કુટુબમાથી ઘણાએ શત્રુજયતીર્થ વગેરેના છ'રી પાળતા યાત્રાસઘો કાઢયા હતા આ કુટુબ તપાગચ્છીય આચાર્યોનુ ભક્ત હતુ એટલે સ્પષ્ટ છે કે–પલ્લીવાલો તપા ગચ્છને વિશેષ માનતા હતા[1] (જૈન પુસ્તક પ્રશસ્તિ સ૦ પ્ર૦ ન૦ ૪૦)

સોહી પલ્લીવાલ અને વરહુડિયા પલ્લીવાલ વશો માટે જૂઓ (પ્ર૦ ૩૮ પૃ૦ ૩૮૯, ૩૯૦)

શાહ ભીમાશાહ (૧ થી ૧૪)

અમે ન૦ ૧ થી ૫ ભીમાશાહોનો પરિચય પહેલા (પ્ર૦ ૪૧ પૃ૦ ૬૮૩મા આપ્યો છે અને તે પૈકીના ન૦ ૨, ૩, સ૦ ભીમજી સોની શ્રીમાળીનો વિશેષ પરિચય નીચે પ્રમાણે જણાવો

સઘપતિ ભીમજી:—

તે ખભાતનો વતની હતો તે **સોની ઓડકનો શ્રીમાલી વંશનો હતો.** ધનાઢય અને મોટો વેપારી હતો "તપગચ્છના આ૦ **દેવેન્દ્રસૂરિ** માળવામાથી વિહાર કરી, ગુજરાત પધાર્યા તે

---

૧ સાલ્હાશાહ ઘણા થયા છે

સમરાશા ઓસવાલનો મોટો પુત્ર **સાલ્હાશાહ** હતો (પ્ર૦ ૫૩ પૃ ૧૯૭)

મેવાડમા ડુગરપુરથી ૩ કોશ દૂર થાણા ગામ હતુ તેમા **ભાભર** ઓસવાળને પુત્રો **૧ ભાલ્હાશાહ** અને **સાલ્હાશાહ** વગેરે ૬ પુત્રો હતા તે આ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ (વિ૦સ૦ ૧૫૧૮ વૈ૦ સુ૦ ૪)ના ભક્ત શ્રાવકો હતા (પ્ર૦ ૫૩)

મત્રી આભૂ શ્રીમાળીના વશમા શેઠ ઝાઝણને ૬ પુત્રો હતા તેમા પાચમો પુત્ર સાલ્હા નહીં પણ આલ્હા હતો (જૂઓ પ્ર૦ ૪૫ પૃ૦ ૩૨૪)

દરમિયાન તેમના ગુરુભાઈ ઉપા૦ વિજયચંદ્રગણિ ખંભાતમાં આચાર્ય બન્યા, અને તેમણે સ્વતંત્ર પોષાળ જમાવી, તેમાં સ્થિરવાસ કરી બેઠા. છેવટે શિથિલાચારી બની ગયા " આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિને આ વર્તાવ ગમ્યો નહીં તેથી તે એ પોષાળમાં ન ઉતર્યા, તે વખતે ખંભાતના આગેવાનો સંગ્રામસિંહ સોનીના પૂર્વજ સોની **સાંગણ** તથા સોની **સંઘપતિ ભીમજી** વગેરેને તપાગચ્છમાં આ પ્રકારે "ગચ્છભેદ' થતો જોઈ, ઘણું દુઃખ થયું તેઓએ આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિની સાચી ત્યાગ ભાવના જોઈ તેમની શિષ્ય પરંપરા લાંબા કાળ સુધી ચાલુ રહેશે. એવી ખાતરી કર્યા પછી, તેમને પોતાના કબજાના સાધ્વીઓવાળા જૂદા શુદ્ધ "ઉપાશ્રયમાં" ઉતાર્યા. અને તેમને તથા તેમના પરિવારને વસતિ, આહારપાણી, સગવડ તથા શિષ્યો વગેરે આપી ઘણી ભક્તિ કરી આથી તે આચાર્યની શ્રમણપરંપરા 'તપગચ્છ લઘુપોષાળ' એવા નામથી પ્રસિદ્ધ થઈ (–ગુર્વાવલી, શ્લો૦ ૧૩૭ થી ૧૩૯) એટલે કે, સં૦ ભીમજી શાહ આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિનો મોટો ભક્ત હતો. (જૂઓ પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૨૮૧)

સત્યની કસોટીઃ—

એક દિવસે સં૦ ભીમજીએ સંસારને અસાર સમજી આત્મ કલ્યાણની ભાવનાથી **આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિને** વિનંતી કરી કે–

"ગુરુદેવ અમારો ધંધો પાપવાળો છે કૃપા કરી એક એવી પ્રતિજ્ઞા આપો કે, મારો જલદી ભવનિસ્તાર થાય."

"ગુરુદેવે જણાવ્યું કે મહાનુભાવ ! હમેશાં **સત્ય બોલવાની** પ્રતિજ્ઞા પાળજો તો તમારુ જલદી કલ્યાણ થશે.'

શેઠ ભીમજીએ ગુરુદેવની આ આજ્ઞા માથે ચડાવી, અને પ્રતિજ્ઞા લીધી કે "હું ક્દાપિ જૂઠું બોલીશ.' નહીં અને ગમે તેવી સ્થિતિમાયે સત્ય બોલવાની પ્રતિજ્ઞા પાળીશ કેટલાક દિવસ પછી આ પ્રતિજ્ઞાની આકરી કસોટી થવાનો પ્રસંગ બન્યો.

એક દિવસે "મહીનદીના કાંઠે" વસતા એક પલ્લીપતિ લૂંટારુ ભીલે તે સોનીને પકડીને પૂછ્યું કે, 'બોલ તારા ઘરમાં કેટલું ધન છે?

ભીમજીએ સાચુ જણાવ્યુ કે, " મે ઘરમાં ઘરખર્ચીના રૂા. ૪૦૦૦ રાખેલા છે."

પલ્લીપતિ ભીલે સોનીને ગુપ્તસ્થાનમા સતાડી રાખી, તેના પુત્રને કહેવડાવ્યુ કે, " ખાનના ચાર હજાર રૂપિયા આપીને તમારા પિતાને છોડાવી જાઓ." પુત્રે બનાવટી સિક્કા લાવી ભીલને આપ્યા, ત્યારે ભીલે તે સિક્કા સાચા છે કે ખોટા ? તે પરખવા માટે " ભીમજી સોની જ સાચા બોલો છે" એમ જાણી તેની આગળ એ ચાર હજાર રૂપિયા લાવીને મૂકયા. અને પૂછ્યુ કે, 'આ રૂપિયા સાચા છે કે ખોટા ?'

સોની ભીમજીએ તરત જવાબ આપ્યો કે, " આ સિક્કા બનાવટી છે, તદ્દન નકલી અને ખોટા છે"

ભીલને વિચાર આવ્યો કે, શેઠ ખાનમા નજર કેદ છે અને તેનો પુત્ર રૂપિયા આપે તો જ છૂટી શકે તેમ છે છતા તે પોતાના દીકરાને જૂઠો બતાવે છે અને રૂપિયા ખોટા હોવાનુ જણાવે છે. એ રીતે આ શેઠ **ભીમજી ખરો સત્યવાદી** છે એ વાત ખરી છે મારો ધધો લૂટવાનો છે પણ આવા ધર્માત્માઓને સતાવવાથી પ્રભુ વધુ નારાજ થશે, માટે આ શેઠને એમને એમ છોડી દેવો જોઈએ આમ વિચારી બધા ભીલોએ ભીમજીને છોડી મૂકયો, એટલુ જ નહીં પણ તેમને પાચ વસ્ત્રો આપી, પોતાના ગામના **કામદાર** બનાવ્યા.

લોકોએ આ ઘટના જાણી, અને **આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિનો** તેમજ **સોની ભીમજીનો** યશ ખૂબ ફેલાયો સૌ લોકોએ તેના સાચા-બોલાપણાની પ્રશસા કરી.

(–વીરવશાવલી, વિવિધ ગચ્છીય પટ્ટાવલી સગ્રહ, પૃ૦ ૨૦૮)

અન્નત્યાગ—

આ૦ **દેવેન્દ્રસૂરિ** સ૦ ૧૩૨૭ માં માલવામા સ્વર્ગસ્થ થયા તે પછી છ મહિના વીતતા તેમના જ પટ્ટધર આ૦ વિદ્યાનદસૂરિનો પણ વિજાપુરમા સ્વર્ગવાસ થયો. (તપગચ્છપટ્ટાવલી)

સં૦ ભીમજીએ આ ગુરુદેવોના સ્વર્ગગમનના **શોકથી** ૧૨-વર્ષ સુધી અનાજ લીધુ નહી

લહાણી—તેણે ભારતવર્ષમા જે જે ચતુર્થવ્રતધારી સ્ત્રી પુરુષો હોય તે સૌને ૧ રેશમી સાડી અને ૫ હીરાગલ વસ્ત્રો એમ છ વસ્ત્રોની **લહાણી** કરી, તેનો મહેતો ગામે ગામ ફરીને **લહાણી** કરતો હતો.

મહેતાએ સઘપતિની આજ્ઞાથી **માંડવગઢના મત્રી** પેથડશાહ તથા તેની પત્ની પદ્મિનીને પણ આ લહાણી આપી. તે બંનેએ આ લહાણીનો મૂળ ઉદ્દેશ જાણી ૩૨ વર્ષની વયમા જ સજોડે બ્રહ્મચર્યવ્રત ઉચ્ચરી આ વસ્ત્રો પહેરી જિનપૂજા કરી.

(—પ્ર૦ ૪૫, પૃ૦ ૩૧૫ મ૦ પેથડશાહ વશ, તપગચ્છપટ્ટાવલી,)

ઉપાશ્રય ફાળ—તેણે ખભાત નગરમા જગા ન મળવાથી શહેરની બહાર **મોટી પોષાળ** બનાવી. તેમા હાથીદાંતનુ કામ કરાવ્યુ હતુ હાથીદાંતનો આ ભવ્ય અને દર્શનીય ઉપાશ્રય બન્યો હતો. ઉપાશ્રય જોઈ સૌ કોઈ ખુશ થયા.

એક બહુ બોલા શ્રાવકે સં૦ ભીમજીને કહ્યુ શેઠ! ઉપાશ્રય તો ભવ્ય બન્યો, પણ પૈસા પાણીમા ગયા.' કેમકે આ જગલમાં આવીને કોણ ઊતરશે? આમા તો ચોર-લૂટારા, ભિખારી આવી વસશે. સં૦ **ભીમજીએ** હસીને ઉત્તર આપ્યો કે ભાઈ! તમે કહો છો એ વાત સાચી છે પણ કાપડનો **પોટલીઓ વેપારી** એકાદ જૈન પણ અહીં ઊતરીને માત્ર **એક** જ **સામાયિક** કરશે અથવા એક જ **નવકારમત્ર** ગણશે તો મારો પૈસો **સાર્થક** છે, એમ હુ માનુ છુ

આવો પ્રત્યુત્તર સાભળી તે ખુશ થયો અને શેઠની સામાયિક તેમજ નવકારમત્ર ઉપર આવી દૃઢશ્રદ્ધા જોઈ શેઠની પ્રશસા કરવા લાગ્યો.

આ પોષાળ ન્યાયસપન્ન પૈસાથી બની હતી તેથી એમ થયુ કે, તે દિશામા ખભાતની જનતાનો વસવાટ વધ્યો. અને પોષાળની

ચારે બાજુ ઘરો બની ગયાં એટલે તે પોષાળ નગરની અદર આવી ગઈ. (ઉપદેશતરંગીણી)

(–ભીમાશાહ માટે જુઓ, પ્રક૦ ૪૧, પૃ૦ ૬૮૪)

શાહ ભીમાશાહ–ન૦ ૧ થી ૫ નબર વાળાનો પરિચય પ્રક૦ ૪૧ પૃ૦ ૬૮૩મા આવી ગયો છે

તે પૈકીના ન૦ ૨–૩નો વિશેષ પરિચય ઉપર પ્રમાણે જાણવો

૬ થી ૧૪ બીજા પણ ઘણા **ભીમાશાહ** થયા હતા તે આ પ્રમાણે—

(૬) વરહુડિયા ગોત્રનો **ભીમ** તે **આ૦ ધર્મઘોષસૂરિ** (પ્રક૦ ૪૬)

(૭) સ૦ ભીમાશાહ –તેણે સ૦ ૧૫૧૮ પહેલા આબૂ તીર્થમા દેલવાડામા "પિતલહર જિનપ્રાસાદ" બનાવ્યો (–પ્રક૦ ૩૭ પૃ૦ ૨૮૮)

(૮) **ભીમો**–પાટણના સરસ્વતી ગ્રથ ભડારની કલમ પાચમીમા બતાવેલ શેઠ **વીરા** પોરવાડનો બીજો પૌત્ર (–પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૨૮૯)

(૯) **મત્રી ભીમો**–પાટણના સરસ્વતી ગ્રથ ભડારની કલમ આઠમીમા બતાવેલ શખલપુરનો પોરવાડ (–પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૨૯૦)

(૧૦) **સોની ભીમો**–તે આબૂ પલ્લીવાલનો વશજ હતો

(–પ્રક૦, ૪૫, પૃ૦ ૩૨૫)

(૧૧) અડાલજના વાઘેલા મૂલરાજનો કામદાર **મહ૦ ભીમો,** તેના પુત્ર **મહીણે** સ૦ ૧૫૫૫ મ૦ સુ૦ ૫ ને રોજ અડાલજમા રૂડકી રાણી વતી **રૂડકીવાવ** બનાવી (–પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૧૯૨, ૧૯૩)

(૧૨) **ભીમો પારેખ**–પારેખ આલ્હણશી શ્રીમાલીના વશનો ખભાતનો વતની ભીમ **વિજયા** રાજિયા પારેખ તેના પૌત્રો હતા

(–પ્રક૦ ૪૫)

(૧૩) **ભીમસિંહ પોરવાડ**–શેઠ આજડશાહના વશના પોસીના તીર્થના શેઠ **હાપા** પોરવાડનો પૌત્ર (–પ્રક૦ ૪૫)

(૧૪) **ભીમ**–શેઠ જેલ્હાના વશના સ૦ દેશલ અને સ૦ ગોમતીદેવીનો પુત્ર વિ૦ સ૦ ૧૩૭૯ (–પ્રક૦ ૪૫)

સોની સાંગણ ઓસવાલનો વંશ :—

૧ **સોની સાંગણ**—ઓશવાલ વંશનો એ શણગાર હતો. અને સુશ્રાવક હતો. સંભવ છે કે, આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિ અને આ૦ વિજયચંદ્રસૂરિ વચ્ચે સં૦ ૧૩૧૯ માં ખંભાતમાં ગચ્છભેદ પડ્યો ત્યારે **શેઠ સાંગણે** આ બંનેની શ્રમણ શાખાઓમાં કયી સાચી છે? તે જાણવા માટે **સ્થંભણ પાર્શ્વનાથની** પ્રતિમા સામે બેસી, અઠ્ઠમનો તપ કરી, ધ્યાન કર્યું હતું. એ સમયે શાસન દેવીએ આવી જણાવ્યું કે, 'સાંગણ! આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિ સુગોત્તમ આચાર્ય છે અને તેમનો ગચ્છ લાંબા કાળ સુધી ચાલવાનો છે, તેથી તમારે તેમની ઉપાસના કરવી.'

પછી તેણે આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિના મુનિપરિવારને રહેવા માટે શુદ્ધ વસતિ તથા શિષ્યો વગેરે આપ્યા. (–ગુર્વાવલી, શ્લો૦ ૧૩૭–૧૩૯)

ત્યારથી આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિની શિષ્યપરંપરા **તપાગચ્છની લઘુ પોષાળ શાખા** એવા નામથી પ્રસિદ્ધિ પામી.

(–પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૨૮૧, ૩૨૮)

સોની સાંગણ મોટો યશસ્વી અને ધનાઢ્ય હતો. તે સં૦ ૧૩૫૪ લગભગમાં અલ્લાઉદ્દીન ખીલજીના સમયે "માંડવગઢમાં" આવી વસ્યો.

૨. સોની પદ્મરાજ—ગુણવાન હતો.

૩ સો૦ સૂરા

૪ સો૦ ધર્મા

૫ સો૦ **વરસિંહ**—તે મોટો સત્યવાદી અને પરોપકારી હતો, તેને મનકુ નામે પત્ની હતી. અને **નરદેવ** તેમજ ધનદેવ નામે પુત્રો હતા. બંને પુત્રો દયાળુ અને પરોપકારી હતા. ગરીબોના બેલી હતા.

૬ **સોની નરદેવ**—તેને સોનાઈ નામે પત્ની હતી. તેણે માંડવગઢમાં સત્રાગાર સ્થાપન કર્યું, તેમાં સૌને સર્વ વસ્તુ અપાતી. તેનો બાદશાહ **હુસંગસેનની** સભામાં ભારે પ્રભાવ હતો. તે મોટો દાની હતો. તેનો સર્વત્ર યશ ફેલાયો હતો. એના વિશે એક ઉલ્લેખ મળે છે કે

ખભાતના વતની સોની **નરિયા** ઓશવાલના પુત્ર **પદ્મસિહ-ની** પત્ની **આલ્હણદેવીએ** સ૦ ૧૪૮૩ના ભાદરવા વદિ ૭ ને ગુરુવારે તપાગચ્છના **ભ૦ દેવસુંદરસૂરિ,** તેમના પટ્ટધર આ૦ સોમસુદરસૂરિ, આ૦ મુનિસુદરસૂરિ, આ૦ જયચદ્રસૂરિ અને આ૦ ભુવનસુદરસૂરિના ઉપદેશથી "જીરાવલામા શ્રીજીરાવલા પાર્શ્વનાથ ભ૦ના જિનપ્રાસાદની ચોકીનુ શિખર" કરાવ્યુ

(–ત્રિસ્તુતિક આ૦ વિજયયતીન્દ્રસૂરિ સગ્રહિત
'જિનપ્રતિમા લેખસગ્રહ' લેખાક ૩૦૮)

તે મોટો ભડારી હતો દાની, પરોપકારી અને **પરસ્ત્રીસહોદર** મનાતો હતો તેના દેહનો વાન રુપાળો હતો

૬. **ધનદેવ**–તે "નરદેવનો નાનો ભાઈ" હતો "તેણે" મોટી રકમ આપી, ચદ્રપુરીમા (ચડાઉલીમા) મુસલમાન રાજાઓના ત્રાસમાથી હજારો હિંદુઓને છોડાવ્યા હતા"

૭. **કવીન્દ્ર સોની સગ્રામસિહ ભડારી**–તે સોની નરદેવનો-પુત્ર હતો તેનો પરિચય તેના પોતાના શબ્દોમા આ રીતે મળે છે

દિલ્હીના **બાદશાહ અલ્લાઉદ્દીન** (સને સ૦ ૧૨૯૮ થી ૧૩૧૬) (સ૦ ૧૩૫૩ થી ૧૩૭૧)ના સમયે **સોની સાંગણ** ઓશવાલ થયો તેના વશમા" મહાદાની સો૦ નરદેવ"નો પુત્ર **સગ્રામસિહ** નામે થયો (–'બુદ્ધિસાગર' તરગ ૪, શ્લોક ૧૩૯ થી ૧૪૫)

તે સ૦ ૧૫૨૦મા માળવાના **બાદશાહ મહમ્મુદ ખીલજી નો** "મોટો ભડારી" હતો તે તેનો વિશ્વાસપાત્ર હતો તેને સ્ત્રી–પુત્ર વગેરે મોટો પરિવાર હતો (–તરગ ૧, શ્લો૦ ૫, ૬, ૭ તથા તરગ ૪, શ્લો૦ ૧૪૦)

લબ્ધિ–તેને "ગૌતમસ્વામીની લબ્ધિ"નુ વરદાન હતુ તેના ઉપર **સરસ્વતીદેવી** પ્રસન્ન હતી તે અભયકુમાર જેવો બુદ્ધિશાળી હતો (તરગ ૧, શ્લો૦–૫,૬,૭)

તે તપાગચ્છની વૃદ્ધપોષાળના આ૦ વિજયરત્નસિંહસૂરિના પટ્ટધર

૫૭ મા ભટ્ટા૦ ઉદયવલ્લભસૂરિનો શ્રાવક હતો

(તરંગ ૧, શ્લો૦ ૪ થો, ઈતિ૦ પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૨૫)

તે કવિકલ્પતરુ હતો સ્વદેશી કવિઓ માટે તે ગૌરવ અનુભવતો દુર્જનો પ્રત્યે પણ દયાળુ હતો. સૌમા હિતબુદ્ધિવાળો અને પરોપકારી રચના કરનાર હતો. (તરંગ ૩, શ્લો૦ ૨ થી ૮)

તે પરસ્ત્રી સહોદર હતો. તેની વાણી સર્વપ્રિય અને મનોહર હતી. તેની પાસે રૂપાળી દુધાળી ગાય હતી. તેની પત્ની વિવેકી હતી. (ચારે તરંગના છેલ્લા શ્લોકો)

તે યાચકોને લાખોનું દાન દેતો, પિતા અને પુત્રમા દયાવૃત્તિ, પરોપકાર, શત્રુતાનો અભાવ, પરસ્ત્રી સહોદરતા, પરધનની ઇચ્છા રહિતતા યશસ્વિતા વિજય વગેરે ગુણો હતા.

(તરંગ, ૪, શ્લો૦ ૪૪, ૪૫)

સોની સગ્રામસિંહ જેવો ધની હતો તેવો જ દાની પણ હતો. પોતે કવીન્દ્ર હતો. અને સુભટ વીર લડવૈયો પણ હતો.

માળવાના બાદશાહ મહમૂદે દક્ષિણના "બાદશાહ નિઝામશાહ"ને જીતવા માટે, સં૦ ૧૫૨૦ (શાકે ૧૩૮૫)ના ચૈત્ર સુદિ ૯ ને શુક્રવારે ધનુષ્યલગ્નમા ગ્રહ બલ હતુ ત્યારે માડવગઢમાથી પ્રયાણ કર્યું સોની સગ્રામસિંહ આ સેનામા સામેલ ગયો હતો. અને બાદશાહ વિજય મેળવી, "ગોદાવરીના કિનારે પૈઠણમા આવ્યો.

ઇતિહાસ કહે કે માળવાનો ભોજ પરમાર સં૦ ૧૦૨૯મા મલાડ શહેર ભાગી પાછો આવતો હતો. ત્યારે, રસ્તામા એક સ્થાને મહાકવિ ધનપાલે પાઇઅલચ્છી નામમાલા ગાથા. ૨૭૫ ગ્રંથ બનાવ્યો (-પ્રક૦ ૩૮ પૃ૦ ૩૫૦) કવીન્દ્ર સગ્રામસિંહે પણ એમ જ કર્યું તેણે સં૦ ૧૫૨૦મા પૈઠણનગરના જિનપ્રાસાદમા જિનેશ્વરના દર્શન કરી 'બુદ્ધિસાગર ગ્રંથ તરંગ-૪ શ્લો૦ ૪૧૪ની રચના કરી. (-'બુદ્ધિસાગર' ગ્રંથ)

ગ્રંથપરિચય—સોની સગ્રામસિંહે બનાવેલ બુદ્ધિસાગરના અંતરંગમા આ પ્રકારે વિષયો વર્ગીકરણ પૂર્વક આપ્યા છે—

૧. ધર્મશુદ્ધિતરંગઃ—શ્લો૦ ૧ થી ૮૭

ધર્મ (શ્લો૦ ૨૦), દયા (૨૧ થી ૨૬), સત્ય (૨૭ થી ૩૩), અસ્તેય (૩૪ થી ૩૭), પરસ્ત્રીત્યાગ (૩૮ થી ૪૨), પરિગ્રહ (૪૩ થી ૪૫), ગૃહી (૪૬ થી ૪૯) બ્રહ્મચારી (૫૦–૫૧), **સુસાધુ–કુસાધુ** (૫૨ થી ૫૪), ઈંદ્રિયજય (૫૫ થી ૬૦), ગુરુ (૬૧, ૬૨), ઉપાસક (૬૩ થી ૬૬) **શિષ્ય** (૬૭ થી ૭૪), **માતા–પિતાની આણ** (૭૫ થી ૮૬) કવિવાણી વર્ણન (૮૭)

૨. નયતરંગ શ્લો૦ ૧ થી ૧૦૭

કર્તા કવિકલ્પતરુ સંગ્રામસિંહ (૨), સ્વદેશી કવિઓની પ્રશંસા (૪), રાજવી ચર્યા (૧૦ થી ૪૦) રાણી (૪૧ થી ૪૩), કુમાર (૪૪ થી ૪૮), મંત્રી (૪૯ થી ૬૩), અધિકારી (૬૪ થી ૭૦), **પ્રજાસેવક** (૭૧ થી ૮૩), સૌને ઉપદેશ (૮૪ થી ૯૦), **અશ્વલક્ષણ** (૯૧ થી ૯૬), **ગજલક્ષણ** (૯૭ થી ૧૦૬), કવિ-વાણી વર્ણન (૧૦૭)

૩. વ્યવહારતરંગ શ્લો૦ ૧ થી ૭૦

વિશ્વાસ (૧ થી ૬), ધનપ્રશંસા (૧૨ થી ૧૬), શયન (૩૯), સ્ત્રીઅવિશ્વાસ (૪૫), સ્ત્રીપ્રશંસા (૫૦ થી ૫૫), **વાસ્તુલક્ષણ** (૫૬ થી ૬૮), વ્યવહાર (૬૯) કવિવાણી વર્ણન (૭૦)

૪. પ્રકીર્ણક તરંગ શ્લો૦ ૧ થી ૧૫૦

દેહરક્ષા (૩), **વૈદ્યકસાર** (૩ થી ૩૯) **ગર્ભમાં દેહરચના** (૬ થી ૧૪), છ ઋતુની કુચર્યા–સુચર્યા (કુપથ્ય, સુપથ્ય) (૨૨ થી ૨૭), **ઉષાપાન** (૩૧ થી ૩૨) હરડે (૩૩ થી ૩૪) **પાણીના ત્રણ પ્રયોગો** (૩૬), **જ્યોતિસાર** (૪૦ થી ૬૨), **શકુનસાર** (૬૩ થી ૬૯), **સામુદ્રિકસાર** (૭૦ થી ૭૮) સ્ત્રીસામુદ્રિક (૭૯ થી ૮૩), રત્ન–મોતિ પદ્મરાગ–નાગમણિ વગેરેની **પરીક્ષા** (૮૪ થી ૧૦૩), વૈરાગ્ય (૧૦૪ થી ૧૧૪), ચાર ધ્યાન (૧૧૫ થી ૧૨૧), ચાર યોગ (૧૨૩ થી ૧૩૮), **નવચક્ર** (૧૨૬ થી ૧૨૯), **કુંડળી**

(૧૩૦ થી ૧૩૩), હઠયોગ (૧૩૪ થી ૧૩૬), યમ-નિયમ આદિ (૧૩૭ થી ૧૩૮), સોનીવંશ-પ્રશસ્તિ (૧૩૯ થી ૧૪૫), સં૦ ૧૫૨૦માં ગ્રંથરચના-પ્રશસ્તિ (૧૪૬ થી ૧૪૯), કવિ વાણી વર્ણન (૧૫૦)

વિશેષ પરિચય-સંગ્રામસિંહ બાર વ્રતધારી સમકિતી શ્રાવક હતો. તે એવો સદાચારી હતો કે "પરસ્ત્રીને માતા સમાન" માનતો.

તે માળવાના માંડવગઢના બાદશાહ મહમૂદ ખીલજી (સં૦ ૧૪૮૭ થી ૧૫૨૫)નો મોટો ખજાનચી હતો. દિવાનપદ ઉપર પણ તે આવ્યો હતો. અને માંડવગઢમાં અલંકાર સમાન મનાતો. તેણે ઘણા બંદીખાનોને છોડાવ્યા હતા. બાદશાહે તેને નકદ-ઉલ-મુલ્ક (નગદલમલિક)ની પદવી આપી તે ઉપરાંત 'જગત વિશ્રામ'નું બિરુદ પણ આપવામાં આવેલું.

તેને ગુરાઈ અને રત્નાઈ નામે બે પત્નીઓ હતી, તથા પુત્ર પરિવાર પણ મોટો હતો.

જિનપ્રતિષ્ઠા-એણે સં૦ ૧૫૧૮ના જેઠ સુદિ ૧૫ને ગુરુવારે ભ૦ અજિતનાથની પરિકરવાળી જિનપ્રતિમા ભરાવી અને તેની વૃદ્ધ તપાગચ્છના આ૦ રત્નસિંહસૂરિના પટ્ટધર [illegible] આ૦ ઉદયવલ્લભસૂરિના હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી. આ પ્રતિષ્ઠાવિધિની ક્રિયા પં૦ ઉદયસંયમે કરાવી હતી. ભ૦ અજિતનાથની પ્રતિમા નીચે વગેરે છે અને તેની નીચે 'મોં૦ સંગ્રામ' નામ કોતરેલું છે-મૂળનાયકના બંને બાજુએ ભ૦ અજિતનાથની પ્રતિમાઓ છે.

નોંધ ઉજ્જૈનમાં [illegible] જૈન મંદિર છે [illegible] અજિતનાથની [illegible] પ્રતિમા બિરાજમાન છે [illegible]

ગ્રંથ-[illegible] વિદ્વાન [illegible] મોટો કવિ હતો. તેણે સં૦ ૧૫૨૦માં 'બુદ્ધિસાગર' [illegible] નામનો ગ્રંથ રચ્યો.

૧ સં ૧૫૧૮ [illegible]

[illegible]

ગ્રંથભંડાર–સોની સંગ્રામસિંહે સં૦ ૧૪૭૦માં તપગચ્છના ૫૦મા **આ૦ સોમસુંદરસૂરિને** માંડવગઢમાં પધરાવી, ચોમાસુ કરાવ્યું હતું. અને તેમની પાસે "ભગવતી સૂત્ર–ટીકા"નું વ્યાખ્યાન સાંભળ્યું હતું.

સંગ્રામ સોનીએ "ભગવતી સૂત્ર" સાંભળતા "ગોયમા" શબ્દ દીઠ એકેક સોના મહોર, તેની **માતાએ** અડધી અડધી સોના મહોર, અને તેની **પત્નીએ** પા પા સોના મહોર મૂકી હતી એમ ત્રણે મળીને ૩૬+૧૮+૯=કુલ ૬૩૦૦૦ સોના મહોરો મૂકી હતી

સોનીએ આ રકમ આચાર્યશ્રીના ચરણમાં લાવી મૂકી એટલે આચાર્યશ્રીએ 'સાધુ પરિગ્રહ રાખે નહીં' એમ કહી સોનીને **આગમ-ગ્રંથો** લખાવવાનો ઉપદેશ આપ્યો આથી તેણે સં૦ ૧૪૭૧મા આ ધન વાપરી, સોના રૂપાની શાહીથી ૧ સચિત્ર–કલ્પસૂત્ર તથા ૨ કાલિકાચાર્યકથાની ઘણી પ્રતો લખાવી હતી તેની એકેક પ્રતિ આચાર્ય મહારાજની સાથેના દરેક મુનિવરોને વહોરાવી અને ઘણી પ્રતિઓ સંઘના **ગ્રંથભંડારમાં** પણ મૂકી[1]

આ૦ મુનિસુંદરસૂરિ તથા ઉપા૦ **ધર્મસાગર ગણિવર** 'સોની સંગ્રામસિંહ" વિશે ઉલ્લેખે છે તે ઉપરથી જણાય છે કે,

સોની સંગ્રામસિંહના પૂર્વજો ખંભાતના વતની હતા તે સંગ્રામસિંહના **પૂર્વજોએ તેમજ સો૦ ભીમજી** વગેરેએ આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિના પરિવારને રહેવા માટે વસતી તથા **શિષ્યો** વગેરે આપ્યા હતા. (–ગુર્વાવલી, શ્લો૦ ૧૩૭ થી ૧૩૯, તપાગચ્છ પટ્ટાવલી પ્રા૦ ગા૦ ૧૫, તેની વૃત્તિ, પટ્ટાવલી સમુચ્ચય ભા૦ ૧, પૃ૦ ૫૯ પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૨૮૧, ૩૨૮)

---

૧ માંડવગઢમા સં૦ ૧૫૪૩ના મહા શુદિ ૧૩ને રવિવારે **સોની માંડણ**, સો૦ શેઠ **અર્જુન**, સો૦ ગોપાલ, સો૦ ટોડરમલ અને સો૦ કૃષ્ણદાસ વગેરે "સોની કુટુંબ"ના જૈનો હતા

સં૦ ૧૫૫૫ના જેઠ સુદિ ૩ને સોમવારે માંડવગઢમા **સો૦ માંડણ**, સો૦ નાગરાજ, સો૦ વર્ધમાન, સો૦ પાસદત્ત અને સો૦ જિનદાસ વગેરે જૈનો હતા

સોની સગ્રામસિંહ વિશે વીરવંશાવલીમાં આ પ્રકારે વિશેષ વર્ણન મળે છે—

"**સોની સગ્રામસિંહ** ગૂજરાતમા વડિયારના **લોલાડા** ગામનો વતની હતો. સુશીલ હતો. તે ત્યાથી નીકળી પોતાની માતા દેવા, પત્ની **તેજા** તથા પુત્રી **હાંસીને** સાથે લઈ માંડવગઢ ગયો. ત્યા તેણે દરવાજામા પેસતા જ સાપની ફણા ઉપર બેસી હર્ષનો શબ્દ કરતી દુર્ગા દેખી. સગ્રામ આ શકુન જોઈ વિચારમા પડયો. નજીકમા ઊભેલા આહેડીએ કહ્યુ 'શેઠ ! શહેરમા નિઃશંકપણે પ્રવેશ કરો. આ શકુન લઈ શહેરમા પ્રવેશ કરનારો મોટો ધનવાન બને છે' સોની સગ્રામે આ શકુનફળ સાભળી તુરત શહેરમા પ્રવેશ કર્યો.

"એક દિવસ બાદશાહ ગ્યાસુદ્દીન (   ) ગરમીની મોસમમા રાજવાડીએ ગયો તે એક બટાકાર આબા નીચે જઈ બેઠો. તેને વિશ્રાંતિ મળી. પણ તેણે જાણ્યુ કે, આબો વાઝિયો છે ? એટલે તેણે માળીને હુકમ કર્યો કે 'આ વાઝિયા આંબાને કાપી નાખજે ? સગ્રામસિંહ ત્યા ઊભો હતો તેણે પાસે આવી હાથ જોડી કહ્યુ "બાદશાહ સલામત ! આ આબો જન્મથી જ વાઝિયો છે. તો મહેરબાની કરી તે મને આપો તેને અભયદાન આપો. બાદશાહની મહેરબાની હશે અને જીવતો રહેશે તો આવતા જેઠ મહિનામા તે વાઝિયો મટી જઈ ફળવાળો બની જશે'

બાદશાહે કહ્યુ "જો આ આબાને આવતા જેઠમા ફળ નહીં આવે તો જેવા એના હાલ હવાલ થવાના હતા તારા પણ તેવા હાલહવાલ થશે. સોની સગ્રામે બાદશાહની તે વાત સ્વીકારી

સોનીએ તે આબાની નીચે સ્નાત્રપૂજા ભણાવી, તે આબાની ચદન ધૂપ, દીપ અને ફળ વગેરેથી પૂજા કરી આથી તે આબાનો અધિષ્ઠાયક દેવ પ્રસન્ન થઈને બોલ્યો સગ્રામ ! હુ પૂર્વભવમા વાઝિયો હતો અને આ ભવમા પણ વાઝિયો બન્યો છુ તે અભયદાન આપ્યુ છે તેથી ખુશી થયો છુ આ ઝા ની નીચે ભૂગમા અમુક

સ્થળે **ધન** છે તે તારા ભાગ્યનું છે તેને તું લઈ જજે."

સોની સગ્રામ આ વાત જાણીને ધન લઈ ગયો અને બીજે વર્ષે તે આબાને સુંદર કેરીઓ આવી. આથી સોની સગ્રામ આ આબાની કેરીઓને ચાંદીના થાળમા ગોઠવી, તેના ઉપર રૂમાલ ઓઢાડી, સધવા સ્ત્રીના માથે મુકાવી, વાજતે ગાજતે બાદશાહ પાસે લઈ ગયો અને તે કેરીઓ બાદશાહને ભેટ આપી. આથી બાદશાહે ખુશ થઈ, તેને પાચ વસ્ત્રો ઇનામમા આપ્યા અને તેને પોતાના ઘરનો **કામદાર** બનાવ્યો

સોની સગ્રામ આ રીતે ધનવાન બન્યો તેણે **આ૦ સોમસુદરસૂરિને** માડવગઢમા ચોમાસુ રાખ્યા, અને તેમની પાસે "ભગવતીસૂત્રની ટીકા" વચાવી, તેમા આવતા ૩૬૦૦૦ ગોયમા શબ્દ દીઠ પોતે, તેની માતા અને પત્ની તરફથી ૬૩૦૦૦ સોનૈયા ચડાવ્યા અને ગુરુના ઉપદેશથી, આ રકમમાથી સોનેરી તેમજ રૂપેરી શાહીની અને ચિત્રવાળી "કલ્પસૂત્ર" તેમજ 'કાલિકાચાર્ય'ની ઘણી પ્રતિઓ લખાવી, તેમાથી ત્યા ચોમાસુ રહેલા દરેક મુનિવરને એકેક પ્રતિ વહોરાવી, અને સઘના ભડારોમાં પણ ઘણી પ્રતિઓ મૂકી

જિન પ્રાસાદો

સોની સગ્રામસિહે આચાર્યદેવના ઉપદેશથી સ ૧૪૭૨મા ભ૦ **સુપાર્શ્વનાથનો જિનપ્રાસાદ** બધાવ્યો—**મક્ષીજીમાં** મક્ષી પાર્શ્વનાથનો **જિનપ્રાસાદ** બધાવ્યો તે સિવાય ભેઈ, મદસોર, બ્રહ્મમડલ, સામલીઆ, ધાર, નગર, ખેડી, **ચડાઉલી** વગેરે ૧૭ સ્થાનોમા ૧૭ મોટા જિનમદિરો બધાવ્યા, ૫૧ સ્થાનોમા ૫૧ જિનપ્રાસાદોના જીર્ણોદ્ધારો કરાવ્યા, વગેરે અનેક ધર્મકાર્યો કર્યા.

(—વિવિધગચ્છીય પટ્ટાવલી સગ્રહ, પૃ૦ ૨૧૩ થી ૨૧૫)

સોની આભૂ ઓશવાલનો વંશ

૧ **આભૂ**—તે ઓશવાલ હતો, તેની **સોની અટક** હતી. તેને **પદ્મા** નામે પત્ની હતી

૨. **શિવરાજ**—તે મોટો સોની હતો, અને મહાપુણ્યશાળી હતો.
૩ **સીધર**
૪ **પર્વત**
૫. **કાળો**
૬ **વાઘજી**—તેને **રજાઈ** નામે પત્ની હતી

૭ **વછીઓ**—તેને ૧ "સુહાસિની", અને ૨ "પદ્મા", નામે પત્નીઓ હતી. શેઠ વછીઆ અને પદ્માદેવીને **સોની કુંવરજી** નામે પુત્ર હતો. તેણે શત્રુંજય ઉપર અષ્ટાપદાવતાર જિનપ્રાસાદ બનાવી, તેની સં૦ ૧૬૫૦માં જ૦ ગુ૦ આ૦ વિજયહીરસૂરિના હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

૮ **સોની તેજપાલ**—તે "શેઠ વછીઆ" અને "સુહાસિની દેવીનો" પુત્ર હતો. તેને **તેજલદે** નામે પત્ની હતી. બંને જણા આ૦ વિજયસેનસૂરિના ભક્તો હતા સોની તેજપાલે આ૦ વિજયસેન સૂરિના ઉપદેશથી સં૦ ૧૬૪૬માં ખંભાતમાં (૧) ભ૦ સુપાર્શ્વનાથ અને (૨) ભ૦ અનંતનાથના **જિનાલયો** બનાવ્યા, ચિત્તોડના **દોશી કર્માશાહે ભ૦ આણંદવિમલસૂરિના ઉપદેશથી** સં ૧૫૮૭માં શત્રુંજય મહાતીર્થનો મોટો સોળમો ઉદ્ધાર કરાવ્યો હતો. તે પછી પણ તે જિનપ્રાસાદ જીર્ણ થઈ જતાં જ૦ ગુ૦ **આ૦ હીરવિજયસૂરિ અને આ૦ વિજયસેનસૂરિના** ઉપદેશથી સોની **તેજપાલે** શત્રુંજયતીર્થના તે મૂળ જિનપ્રાસાદનો બે લાખ લ્યાહરી ખરચીને" "મોટો જીર્ણોદ્ધાર" કરાવ્યો. તેમાં ૭૪ થાંભલા કરાવ્યા, બાવન હાથ ઊંચા મુખ્ય શિખર ઉપર "ઊંચો સ્વર્ણકળશ" મુકાવ્યો. બીજા "નાના-મોટા ૧૨૪૫ કળશો" બનાવ્યા અને તે જિનપ્રાસાદનું નામ **નંદિવર્ધન જિનપ્રાસાદ** રાખવામાં આવ્યું. આ સિવાય ત્યાં ચારે બાજુએ ચાર ગોખ બનાવ્યા, "૪ મુનિવરોની આકૃતિઓ" બનાવી, અને ૭૨ દેરીઓ બનાવી.

તથા તેના સાવકાભાઈ **કુંઅરજી સોનીએ** ઠ૦ જસુની મદદથી સં ૧૬૪૯માં આઠ પગથિયાવાળો "**અષ્ટાપદાવતાર** નામનો

"નવો વિશાળ જિનપ્રાસાદ" બનાવ્યો તેમજ **શેઠ રામજી ગ ધારિયાએ** આ મૂળ પ્રાસાદમા ૬૦ જસુની મદદથી બીજો **ચૌમુખ જિનપ્રાસાદ** બનાવ્યો **શા૦ કુ અરજીએ** ત્રીજો જિન-પ્રાસાદ અને શેઠ **મૂળજીએ** ચોથો જિનપ્રાસાદ બ ધાવ્યો તે બધામા "વાસ્તા" નામના શિલ્પીએ ભવ્ય શિલ્પકામ કર્યુ હતુ.

જગદ્ગુરુ **આ૦ હીરવિજયસૂરિએ** સ ૧૬૪૯મા પાટણમાં ચોમાસુ કર્યુ, અને પછી તેમણે ત્યાથી છ'રી પાળતા યાત્રાસ ઘ સાથે શત્રુ જયતીર્થની યાત્રા માટે વિહાર કર્યો તે અમદાવાદ થઈ **ધોળકા** પધાર્યા ભારતના ઘણા દેશોમાથી છ'રી પાળતા ઘણા **યાત્રાસ ઘો** અહીં તેમની પાસે આવી મળ્યા સ ઘવી **સોની તેજપાલ** અને તેની પત્ની સ ઘવણ **તેજલદે** પણ ખ ભાતથી નીકળી, ત્યા આવી પહોચ્યા તે વખતે સોની સાથે ત્યા ૩૬ સુખ-પાળો હતા બીજા ઘણા મનુષ્યો, હાથી, ઘોડા, ગાડીઓ વગેરે હતા તે બધા સ ઘો પાલીતાણા પહોચ્યા સ ઘોએ સરોવરના કા ઠે પડાવ નાખ્યો સ ઘમા પ્રતિદિન "શત્રુ જય માહાત્મ્ય" વિશે વ્યાખ્યાનો ચાલુ હતા

સોની તેજપાલે "ન દિવર્ધન પ્રાસાદની પ્રતિષ્ઠા" કરવાનો નિર્ણય કર્યો અને બહારથી બીજા જૈનોને આમ ત્રણ આપી બોલાવ્યા આ પ્રતિષ્ઠા ઉત્સવમા દેશ–પરદેશથી ગ ધાર વગેરેના "૭૨ યાત્રા-સ ઘો" આવ્યા હતા માણસોની સ ખ્યા અગણિત હતી રહેવાની જગા નાની હોવાથી યાત્રાળુઓ તળાવના કા ઠે ખુલ્લામા બેસીને રસોઈ કરતા હતા

સ ઘભક્તિ

મહો૦ રામવિજય ગણિવરે એકવાર કુદરતી હાજતે જતા–આવતા આ દૃશ્ય જોયુ, તેમણે સોની તેજપાલ અને સ તેજલદેને બોલાવી, તેઓનુ આ તરફ ધ્યાન ખેચ્યુ તેમના ઉપદેશથી સોની તેજપાલે "સઘળા સ ઘોને પોતાના રસોડે જમવા વિન તિ કરી, હ મેશને માટે **સાધર્મિક વાત્સલ્ય** ચાલુ રાખ્યુ" સ ઘમાના સૌએ સોની તેજપાલની આ પ્રકારની ભક્તિની ખૂબ પ્રશ સા કરી

૪૦ શુ૦ આ૦ વિજયહીરસૂરિવરે સં ૧૬૫૦ (ના પ્રથમ ચૈત્રમાં) નંદિવર્ધન જિનપ્રાસાદ વગેરે પ્રાસાદોની પ્રતિષ્ઠા કરી.

(મહાકવિ ઋષભદાસનો હીરવિજયસૂરિરાસ)

સોની **તેજપાલે** ઉદ્ધાર કરેલ વિમલાચલમંડન આદીશ્વર જિનપ્રાસાદની પ્રશસ્તિ પં૦ કમળવિજયજીગણિના શિષ્ય આશુ-કવિ **પં૦ હેમવિજયગણિએ** રચી પં૦ મહો૦ સહજસાગરના વિદ્વાન શિષ્ય પં૦ (ઉ) **જયસાગરે** તેને પથ્થર પર અક્ષરરૂપે લખી અને સલાટ "માધવ" તથા નાનાએ તેને કોતરી આ પ્રશસ્તિ ૧ થી ૬૮ શ્લોકની છે

ખંભાતમાં જિનાલય—સોની તેજપાલની પત્ની સંઘવણ **તેજલદેએ** પતિની આજ્ઞાથી **ખંભાતમાં** "સોમરાવાળું જિનાલય" બનાવી, તેની સં૦ ૧૬૬૧ના વૈશાખ વદિ ૭ના રોજ ઘણું ધન વાપરી, **આ૦ વિજયસેનસૂરિના** કરકમલથી પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

(—પ્રાચીન જૈન લેખસંગ્રહ, ભા૦ ૨, લેખાંક ૧૨)

(૧) **શાહ દેધરનો વંશ**— (**પહેલો**)

૧ **શાહ દેધર**—તે શ્રીમાલી હતો. તેનું બીજું નામ દેવધર પણ મળે છે

૨ ઠા૦ **આલ્હણસી**—(—જુઓ પારેખ આલ્હણસીનો વંશ)

૩ ઠા૦ **પાલ્હણસી.**

૪ **જઈતો**

૫. શાલ —પત્ની મચકૂ

૬ **શ્રીધર**—તેની પત્નીનું નામ **સોઢી** હતું તેઓને ૧ **જૂઠો**, ૨. મેઘો. ૩—ભાવડ, ૪—××, અને ૫ **પાંચો** એમ **પાંચ પુત્રો** હતા.

૭ **સં૦ જૂઠો**—તેની પત્નીનું નામ **જસમાદે** હતું તે સંઘપતિ હતો. તેને ૧ મહીપતિ—પત્ની પદમાઈ, ૨ રૂપો—પત્ની બીબી, ૩ હર્ષ ૪—ચઉથો—પત્ની મરઘાઈ અને ૫—સહસા એમ પાંચ પુત્રો હતા. આ પુત્રો પૈકી (૮) મહીપતિને (૯) ડાહ્યો નામે પુત્ર—તેની પત્ની અદૂ પૌત્ર (૧૦) જીવરાજ સં૦ ૧૫૬૮માં વિદ્યમાન હતા.

૮. સાધુ ચઉથા–તેની પત્નીનુ નામ **મલ્હાઈ** હતુ તેને ૧ **તેજપાલ** અને ૨ **કર્મશી** એમ બે પુત્રો હતા, સ૦ ચઉથાએ સાધર્મિક વાત્સલ્ય, મોટી તીર્થયાત્રાઓ, સઘપૂજા, જ્ઞાન ભક્તિ, અને પરોપકારના અનેક કાર્યો કર્યા તે બહુ યશસ્વી હતો. તેણે વૃદ્ધતપાગચ્છના ૬૦મા આ૦ **લબ્ધિસાગરસૂરિના** ઉપદેશથી સ૦ ૧૫૬૯ના કાર્તિક સુદિ ૧૨ ને રવિવારે ૪૫ જિનાગમો લખાવ્યા　　　　(–પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૨૬)

૯ તેજપાલ તથા કમરશી–(–જૈન સત્યપ્રકાશ, ક્રમાક ૧૧૫ ૧૩૦, ૧૩૧)

(૨) શાહ **દેધર શ્રીમાળીનો** વશ **બીજો**

૬. શ્રીધર–તેને પાચ પુત્રો હતા–

૭. સ૦ **મેઘો.**–તે અમદાવાદમા રહેતો હતો તેને લાડિકા પુત્રી હતી તે મોટો દાની હતો **સઘવી, મત્રી,** તપાગચ્છનો શ્રાવક હતો તેણે સ૦ ૧૫૩૯ શ્રા વ ૯ બુધવારે અમદાવાદમા વડ-ગચ્છના ૩૮મા **આ૦ નેમિચદ્રસૂરિના** "પ્રવચનસારોદ્ધારનુ" રાજગચ્છના ૧૩મા **આ૦ ઉદયપ્રભસૂરિએ** બનાવેલ ટિપ્પણ–"વિષમ પદાર્થાવબોધ" ગ્ર૦ ૩૨૦૩ની પોતાના હાથે **પ્રત** લખી હતી, આ પ્રત અમદાવાદમા **શ્રી જૈનપ્રાચ્યવિદ્યાભવનના** "શ્રી ચારિત્ર વિજયજી જૈન જ્ઞાનમદિરમા" સુરક્ષિત છે

(–પ્રક૦ ૩૫ પૃ૦ ૪૫ –પ્રક૦ ૩૯ પૃ૦ ૪૧૭)

સ૦ મેઘાની પુત્રી લાડકીના પુત્ર **સોનપાલે** સ૦ (૧૫૬૮) કા૦ શુ૦ ૫ રવિવારે વૃદ્ધ તપાગચ્છના ભ૦ લબ્ધિસાગરસૂરિના ઉપદેશથી તથા ૫૦ ગુણસાગરગણિ અને ૫૦ ચારિત્રસાગરની પ્રેરણાથી પોતાના પિતાની ઈચ્છા મુજબ તેમના જ પુણ્ય માટે ગ્રથભડાર બનાવ્યો. જેમા સુવર્ણાક્ષરી પ્રતો પણ લખાવી

શ્રી સોનપાલે અમદાવાદમા રગમડપવાળુ મોટુ દેરાસર બનાવી તેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી, શત્રુજયતીર્થ અને ગિરનાર તીર્થના યાત્રા સઘો કાઢયા આબૂતીર્થની યાત્રા કરી ઘણુ માન મેળવ્યુ

(–જૈન સત્ય પ્રકાશ ક્ર૦ ૧૧૫, જૈન ઇતિ૦ પ્ર૦ ૪૪, પૃ૦ ૨૬, ૨૦૩)

૮ સ૦ ચાંપો

સ૦ ઘેલો

૧૦ સ૦ + + +

તેને (૧) સ૦ જેઠો (૧) સ૦ કુઅરપાલ. સ૦ (૩) સુહિજપાલ એમ ત્રણ પુત્રો હતા.

સ૦ જેઠાના નામનો શત્રુંજયતીર્થના પહાડના ચઢાવમાં મકા ખાડી ઉપર ચોતરો બનેલો છે[1]

૧૧ સ૦ સહજપાલ—તે મોટો પુણ્યશાલી હતો. તેને મંગુ નામે પત્ની હતી. જે સતીશિરોમણિ હતી

૧૨ સ૦ કુઅરજી—તેને પદ્મા નામે પત્ની હતી જે સતી શિરોમણિ પતિવ્રતા હતી. સૌભાગ્યશાલિની હતી, તેને (૧૩) વિમલદાસ નામે પુત્ર હતો. સધવણ પદ્માને (અ) મેવો, શુભરાજ, લખરાજ વગેરે ભાઈઓ હતા. (આ) સ૦ કુઅરજીના મોસાળમાં સ૦ સીની તેની ભાર્યા ખીમી (અમરી) વિગેરે હતા, (ઇ) સ૦ કુઅરજીને વસી નામે માસી હતી. તેનો આ પ્રમાણે પરિવાર હતો. સ૦ કુઅરજીએ સ૦ ૧૬૧૫ આ૦ સુ૦ ૭ને રોજ શત્રુંજય તીર્થમાં મોટી ટૂકમાં મોટા જિનપ્રાસાદની જમણી બાજુ ભ૦ શાન્તિનાથના જિનપ્રાસાદની જમણી બાજુનો મોટો જિન પ્રાસાદ બનાવ્યો, અને પછી શત્રુંજય તીર્થનો યાત્રાસંઘ લઈ જઈ સ૦ ૧૬૨૦ ભ૦ વિજય દાનસૂરિ તથા આ૦ વિજયહીરસૂરિના હાથે તેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી (હસ્તલિખિત શત્રુંજય તીર્થનું વિસ્તૃત વર્ણન, —પ્ર૦ ૫૭—શત્રુંજય, તીર્થમાં જિન પ્રતિષ્ઠાઓ.)

---

૧ જેઠાશાહ બે થયા હતા.

(૧) દેપર મીભાણીના વતના સ૦ પેથાશાહનો પૌત્ર (પ્ર૦ ૪૫ ૫ ૩૪૪)

(૨) અમદાવાદના નગર શેઠ શાન્તિદાસ ઝવેરીના વંશના નગરશેઠ ખુશાલચંદનો પુત્ર શેઠ જેઠમલ (પ્ર૦ ૫૮ ૫૯ નગરશેઠ વંશ)

જેઠાશાહનો ચોતરો—મકાખાડી (શત્રુંજયતીર્થના ચઢાવમાં) ઉપર છે ત્યાં જઈને ઉભા રહેતાં ઉપરનાં નવે ટૂંકોનાં જિનાલયોનાં શિખરોનાં ભવ્ય દર્શન થાય છે ત્યાંથી આગળ ચાલીને હનુમાનના હો" ત્યાં છે

સ૦ કુંઅરજી બચપણથી જ પુણ્યાત્મા હતો નિરંતર ધર્મક્રિયા કરતો હતો, તે સાતે ક્ષેત્રોમા **દાન** દેતો હતો તેણે ભ૦ વિજય-દાનસૂરિના વરદ હાથે ઘણી જિનપ્રતિમાઓની **પ્રતિષ્ઠા** કરાવી હતી, અને "મોટી પ્રતિષ્ઠા" મેળવી હતી તેણે દેવવિમાન જેવો જિનપ્રાસાદ બનાવ્યો **આ૦ વિજયદાનસૂરિના** ઉપદેશથી સઘપતિ બની, શત્રુજયતીર્થનો છ'રી પાળતો યાત્રાસઘ કાઢચો હતો આથી તે **સઘપતિ** કહેવાયો હતો તેણે (૧) શત્રુજય મહાતીર્થમા દેવવિમાન જેવો જિન પ્રાસાદ બનાવ્યો હતો દેરી કરાવી હતી (૨, ૩,) તાલધ્વજ તીર્થ તથા ગિરનાર તીર્થમા જીર્ણોદ્ધારો કરાવ્યા હતા તેને પદ્મા નામે પત્ની હતી અને વિમલદાસ નામે પુત્ર હતો લાડકી નામે પુત્રી હતી, તે સૌએ (૪) ગુરુદેવોના ઉપદેશથી જ્ઞાનાવરણીય કર્મના ક્ષય માટે 'કલ્પસૂત્રની ટીકા"—**કલ્પકિરણાવલિની** સેકડો પ્રતિ લખાવી હતી

૧૩ **વિમલદાસ**—તેણે ગુરુદેવોના ઉપદેશથી કલ્પકિરણાવલિની પ્રતો લખાવી હતી

(જૂઓ–કલ્પકિરણાવલિ પ્રશસ્તિ શ્લોક–૧૫ થી ૨૪)

(પ્રક૦ ૫૫ મહો૦ ધર્મસાગરગણિવરશ્રી થી, પ્રક૦ ૫૭ શત્રુજય તીર્થમા પ્રતિષ્ઠાઓ પ્રક૦ ૫૯ કુઅરજી)

૩ શાહ દેધરનો વશ ત્રીજો :—

૬ શ્રીધર–તેને પાચ પુત્રો હતા

૭ **સ૦ મેઘો**–તેની પુત્રીનુ નામ લાડિકા હતુ[1]

૮ **પુત્રી લાડિકા**

૯ **સોનપાલ**–તેણે વૃદ્ધ તપાગચ્છના ૬૦મા **આ૦ લબ્ધિ સાગરસૂરિના** ઉપદેશથી અને **પ૦ ગુણસાગર** તથા **પ૦ ચારિત્ર સાગરગણિના** પ્રયત્નથી સ૦ ૧૫૬૮ના કાર્તિક સુદિ ૧ ને રવિવારે પોતાના (માતામહ)ની ભાવના મુજબ તેમના પુણ્ય માટે, અમદાવાદમા

---

૧ વિષમપદાર્થાવિબોધ ટિપ્પનની પુષ્પિકા—

सवत १५३९ वर्षे श्रावण वदि ९ बुधे श्री तपागच्छे मह मेघालिखित (પ્રક૦ ૪૫ પૃ૦ ૩૪૪)

મોટો **સિદ્ધાંત ભંડાર** લખાવ્યો, જેમાં સુવર્ણાક્ષરી પ્રતિઓ પણ લખાવી હતી

અમદાવાદમાં રંગમંડપવાળું મોટું દેરાસર બનાવી પ્રતિષ્ઠા કરાવી. શત્રુંજય તીર્થ, ગિરનાર તીર્થના છ'રી પાળતા યાત્રાસંઘો કાઢયા. આબૂતીર્થની યાત્રા કરી **ઘણું** માન મેળવ્યું (–પ્ર૦ ૪૪ પૃ૦ ૨૬, ૨૦૩ પ્ર૦ ૪૫ પૃ૦ ૨૪૩ –જૈન સત્ય પ્રકાશ, ક્ર૦ ૧૧૫)

(૧) પારેખ આલ્હણસી શ્રીમાલીનો વંશ પહેલો–
(દેધર શ્રીમાલીનો વંશ ૪થો.)

૧ **આલ્હણસી**– તે વીશા શ્રીમાલી હતો. ખંભાતનો રહેવાસી હતો. સંભવ છે કે, તેના પિતાનું નામ **દેધર શ્રીમાલી હોય**
(જૂઓ પ્રક૦ ૪૫ દેધર શ્રીમાલીનો ૧, ૨, ૩, પૃ૦ ૩૪૨, ૩૪૩)

૨. **દેલ્હણસી**

૩ **ધનરાજ**

૪ **ઉલ્હણસી**–તેનું બીજું નામ "**મુહસી**" પણ મળે છે તે ઉદાર હતો.

૫. સમરશી

૬ **અર્જુન**

૭ **ભીમ**–તેની પત્નીનું નામ લાછુ હતું [1]

૮ જસિયા–તેનું બીજું નામ **જય** પણ મળે છે તેને જસમાદે નામે પત્ની હતી તથા ૧ **વજિયા**, અને ૨ **રાજિયા** એમ બે પુત્રો હતા.

૯ **વજિયા પારેખ**–તેને 'વિમલાદેવી" નામે પત્ની હતી. અને

---

૧ ગંધારના શ્રીમાલી પરી રેવજી, તેની પત્ની કમલાદેવી, તેનો પુત્ર પરી મૂલા, તથા ગુર્જર દોશી શ્રીકરણની પત્ની અને પુત્ર દો. હંસરાજ તથા શેઠ વર્ધમાન, રામજી શ્રીમાલી, સં [illegible] ત પોરવાડ [illegible] વાઘા પોરવાડ દો. પચાણ વગેરેએ શત્રુંજયતીર્થમાં ભ. આદિનાથ વગેરેની દેરીઓ બનાવી, તેની સં. ૧૬૨ ના વૈશાખ સુદિ ૨ ને ગુરુવારે તપાગચ્છના ભ૦ શ્રીવિજયદાનસૂરિ તથા આ. શ્રીહીરવિજયસૂરિના હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

(જિન પ્ર લે સ ભા ૨ પ્ર ૫૭)

૧૦ **મેઘજી** તે નામે પુત્ર હતો મેઘજીને "મયગલ્લ" નામે પત્ની હતી.

સં૦ વજિયા–રાજિયાનાં ધર્મકાર્યો :—

આ પારેખકુટુંબ જગદ્ગુરુ આ૦ **વિજયહીરસૂરિ,** આ૦ વિજયસેનસૂરિ, આ૦ વિજયતિલકસૂરિ અને **આ૦ વિજયાનંદ-સૂરિનુ** ઉપાસક હતું. ધર્મપ્રેમી હતું. વજિયા–રાજિયા બને ભાઈઓ ગધારના વતની હતા તે **ખંભાત** જઈ વસ્યા. ત્યાં તેઓને વેપારમા ઘણુ ધન મળ્યુ, ત્યા તેઓએ ઘણુ દાન કર્યું. તેઓએ ****ગોવામાં** દુકાન કરી, ત્યા તેઓનો મોટો વેપાર ચાલ્યો. તેઓ ગધાર, ખભાત અને ગોવામા રહેતા હતા બાદશાહ **અકબર,** ખભાતનો **નવાબ,** અને ગોવાનો મલેક ફિરગી **પરત કાલયશાહ** બને ભાઈઓને બહુમાન આપતા તે સૌએ તેઓના યાત્રાસઘોના **કરો માફ** કર્યા હતા તેઓ આબૂ, રાણકપુર, **ગોડી પાર્શ્વનાથ,** વગેરે તીર્થોના છ'રી પાળતા યાત્રાસઘો કાઢી **સંઘપતિ** બન્યા હતા ખભાત સરકારે તેમની વિનતિથી દીવબેટ પાસેના **ઘોઘલા** ગામની હિસા બધ કરાવી હતી

જિનપ્રતિષ્ઠાઓ–તેઓ ખભાતમા હતા, ત્યારે તેઓએ **આ૦ વિજયસેનસૂરિને** ખભાતમા પધરાવી, વિ૦ સ૦ ૧૬૪૫ના જેઠ સુદિ ૧૨ ને સોમવારે સાગરવટપાડામા ચિતામણિના મદિરમા તેમના વરદહસ્તે મોટી જિનપ્રતિષ્ઠા કરાવી (૧) તેમા ખભાતમા—ભ૦ ચિતામણિ પાર્શ્વનાથનો જિનપ્રાસાદ, (૨) ખભાતમા—ભ૦ મહાવીરસ્વામીનો જિનપ્રાસાદ, (૩) ખભાતથી ૧ કોશ દૂર **નેજા** ગામમાં ભ૦ ઋષભદેવનો જિનપ્રાસાદ, (૪) **ગધારમાં** નવપલ્લવિયા પાર્શ્વનાથનો જિનપ્રાસાદ, અને (૫) **કાવીના** સર્વ જિનપ્રાસાદ માટે ભ૦ મહાવીરસ્વામીની જિનપ્રતિમા, (૬) **વરડોલામાં** "કરેડા પાર્શ્વ-નાથનો જિનપ્રાસાદ" તથા (૭) વરડોલામા ગામના જિનાલય માટે

---

* દીવ, દમણ, ગોવા, પીરમબેટ, અને ઘોઘા માટે (જૂઓ પ્રક૦ ૩૮, પૃ૦ ૪૧૪, ૭૭૦, પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૨૧૫, ૨૩૦)

આ૦ નેમિનાથની પ્રતિમા વગેરેની તેમજ ખંભાતમાં જિનપ્રાસાદોની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી.

તેઓએ ખંભાતના ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથના જિનપ્રાસાદમાં (૧) ઉપરનો ભાગ અને (૨) નીચે **ભોંયરું** બનાવ્યું હતું, તે ભોંયરું ચોખંડુ તથા દશ હાથ ઊંચું હતું ભોંયરામાં ઊતરવા માટે ૨૫ પગથિયાવાળી નિસરણી હતી, ભોંયરામાં ૧૨ થાંભલા મુકાવ્યા હતા ૬ દરવાજા બનાવ્યા હતા. તથા ૨૦ દ્વારપાળોની આકૃતિઓ મૂકેલી હતી. ૭ દેરીઓ બનાવી હતી અને ૨૫ **જિનપ્રતિમાઓ** બિરાજમાન કરી હતી, ભોંયરાના દરવાજા ઉપર ગણેશ અથવા **પાર્શ્વયક્ષની પ્રતિમા** હતી. પાંચ પ્રતિહારોની આકૃતિઓ હતી. એક ધ્વજાદંડ પણ મૂક્યો હતો

જ્યારે ભોંયરાના ઉપરના ભાગમાં ભ. **ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથની** ૪૧ આગળ ઊંચી **પ્રતિમા** બિરાજમાન કરી હતી. તેને “સાત નાગફણાઓ” હતી તેની બંને બાજુએ ધરણેન્દ્ર” અને “પદ્માવતીની પ્રતિમાઓ બેસાડેલી હતી વળી, બીજી પ્રતિમા ભ૦ શાંતિનાથની ૨૭ આગળની નવી બનાવીને પધરાવી હતી તેઓએ ભોંયરામાં ત્યારબાદ સં૦ ૧૬૫૭માં અમદાવાદની કોઠારીપોળમાં શા ઠાકરશીના **ભ૦ સંભવનાથની** પ્રતિષ્ઠામાં ભરાવેલી **ભ૦ ઋષભદેવની** ૩૭ આગળની પ્રતિમા પણ પધરાવી હતી (ઇતિ૦ પ્ર૦ ૫૯)

આ૦ વિજયસેનસૂરિએ સં૦ ૧૬૪૫ના જેઠ શુદિ ૧૨ ને સોમવારે ખંભાતના સાગરવટપાડામાં આ જિનપ્રાસાદો તથા ભ૦ શાંતિનાથ ભ૦ ઋષભદેવ વગેરેની પ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી.

પ્રશસ્તિ

આ ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથના જિનાલયની ૭૨ શ્લોકની “પ્રશસ્તિ” પં૦ કમલવિજયજીગણિવરના શિષ્ય **મહાકવિ પં૦ હેમવિજય ગણિએ** રચી હતી અને તેને **પં૦ લાભવિજયગણિવરે** સંશોધી હતી. તેમના ગુરુભાઈ (મહો૦ કીર્તિવિજયગણિવરના શિષ્ય) **પં૦ કીર્તિવિજયગણિએ** આરસની શિલા ઉપર લખી હતી, અને

શિલ્પી **શ્રીધરે** ઉત્કીર્ણ કરી હતી.

(ઇતિ–પ્રક૦ ૫૯, ખંભાત–ચિંતામણિ–પાર્શ્વનાથ પ્રાસાદ)

ગંધાર તીર્થ—

તેઓએ વિ૦ સં૦ ૧૬૪૫ જે૦ સુ૦ ૧૨ને સોમવારે ખંભાતના સાગરવટપાડાના "ભ૦ ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથનો જિનપ્રાસાદ" વગેરેની **પ્રતિષ્ઠા** તથા વિવિધ જિનપ્રતિમાઓની **અંજનશલાકા ભ૦ વિજયસેનસૂરિના** વરદ હાથે કરાવી તેમા ગધાર માટે "નવ પલ્લવિયા પાર્શ્વનાથની પ્રતિમાની" અંજનશલાકા કરાવી હતી પછી તેઓએ ભ૦ **વિજયસેનસૂરિને** ગધાર લઈ જઈ તેમના વરદ હસ્તે ત્યા પોતે બનાવેલા નવા જિનપ્રાસાદની તથા નવપલ્લવિયા પાર્શ્વનાથની પ્રતિમાની **પ્રતિષ્ઠા** કરાવી અને તેમનુ સં૦ ૧૬૪૫નુ ચોમાસુ ગધારમા કરાવ્યુ ત્યારથી ગધાર[1] **જૈનતીર્થ** ખ્યાતિ પામ્યુ છે

તે પછી **આ૦ વિજયસેનસૂરિએ** ઈલાહી સંવત ૪૮ સં૦ ૧૬૫૯ (અથવા સં૦ ૧૬૬૨)ના વૈશાખ વદિ ૬ને ગુરુવારે ગધારમા અમીઝરા પાર્શ્વનાથ જિનપ્રતિમા તથા બીજી જિનપ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી (–પ્રક૦ ૫૯, ગધાર તીર્થ, વિજયસેનસૂરિ અમારો જૈન તીર્થોનો ઇતિ૦ પૃ૦ ૨૫૨)

દુકાળ—

સં૦ ૧૬૬૧મા ગુજરાતમા ભયકર દુકાળ હતો ત્યારે શેઠ વજિયા–રાજિયાએ ચાર હજાર મણ અનાજ આપી, ઘણા કુટુબોને મોતમાથી બચાવ્યા હતા તેમણે ઘણા કેદીઓને છોડાવ્યા હતા અને ઘણા જીવોને જીવિતદાન અપાવ્યુ હતુ

ગચ્છભેદ—

આ૦ વિજયસેનસૂરિના સ્વર્ગગમન પછી તપાગચ્છમા (૧) વિજયદેવસૂરિસંઘ અને (૨) વિજયાનંદસૂરિસંઘ એમ બે શાખાઓ બની હતી

---

૧ ગધારતીર્થ માટે જુઓ પ્રક૦ ૫૯,
કાવીતીર્થ માટે જૂઓ પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૨૮૬, તથા પ્રક૦ ૫૯

કવિ બહાદુર પં૦ દીપવિજયજી જણાવે છે કે, આ ગચ્છભેદમાં અમદાવાદના સોમકરણ મનિયા શ્રીમાળી અને ખંભાતના **પારેખ રાજિયાની શ્રીમાળીની** મોટી મદદ હતી. એટલે કે તેઓ આણંદસૂરસંઘમાં ભળ્યા હતા.

(—સોહમકુલપટ્ટાવલી, ઢાળ ૪૮, કડી ૮, પટ્ટાવલી સમુચ્ચય ભા૦ ૨, પૃ૦ ૬૭)

પદવીપ્રદાન

ભ૦ વિજયાનંદસૂરિએ સં૦ ૧૭૦૬ ના અષાડ વદિ ૧૩ ના રોજ ખંભાતના અકબરપરામાં ભ૦ વિજયરાજસૂરિને આચાર્યપદ તથા **ભટ્ટારકપદ** આપ્યાં હતાં. આ પદવીનો ઉત્સવ શેઠ વજિયા-રાજિયાએ કર્યો હતો. તેમણે આ ઉત્સવમાં સૌને 'પરવાળાની માળા' આપી હતી. (—પટ્ટાવલી સમુચ્ચય ભા૦ ૨, પુરવણી, પૃ૦ ૨૬૫)

તે પછી સં૦ ૧૭૦૭માં ખંભાતના અકબરપરામાં **ભ૦ વિજયરાજસૂરિનું** ચોમાસું થયું. **શેઠ વજિયાએ** આ ચોમાસામાં ગુરુભક્તિનો ભારે લાભ લીધો હતો. (—પ્રક૦ ૫૮ આનંદસૂર શાખા પરંપરા)

કર્માદાન

ભ૦ વિજયાનંદસૂરિ અમદાવાદ તરફ વિહાર કરી સં૦ ૧૭૧૧માં ફરીવાર ખંભાત પધાર્યા. ત્યાં તેમણે ચોમાસું કર્યું. પારેખ **વજિયા રાજિયા** સમુદ્રમાં **વહાણવટું** કરતા હતા. એક દિવસે વ્યાખ્યાન સમયે ભટ્ટારક ધર્મોપદેશ દેતા હતા. ત્યારે મહેતાએ આવીને પારેખ વજિયા-રાજિયાને ખબર આપી કે તમારાં વહાણો **લોઢું ભરીને** આવી ગયાં છે, તેમાંનો સામાન જલદી ઉતારી લેવો જોઈએ, આથી આપણને ઘણો લાભ થશે.

ભટ્ટારકજીએ વ્યાખ્યાનમાં જણાવ્યું હતું કે, "શ્રાવકોએ લોઢાનો વેપાર કરવો ન જોઈએ." કેમકે લોઢામાંથી તલવાર તીર ભાલા કોશ, કોદાળી દાતરડી છરા વગેરે બને છે આ બધી વસ્તુઓનો પ્રાણીઓના ઘાત કરવામાં જ ઉપયોગ થાય છે, તેથી તે **અધિકરણ** મનાય છે લોઢાનો વેપાર કરવાથી ચીકણાં કર્મ બંધાય છે

અને **ભારે પાપબંધન** થાય છે, માટે આ વેપારનો ત્યાગ કરવો જ જોઈએ વગેરે વગેરે

પ્રાયશ્ચિત્ત—

પારેખે આ ઉપદેશ સાંભળી "લોઢાનો વેપાર ન કરવો, એવો સંકલ્પ કર્યો" અને વહાણમા જે લોઢું આવ્યુ હતુ તેને સમુદ્રમા જ દૂર નખાવી દીધું, તેમણે ભટ્ટારકજી સામે ઊભા થઈને પ્રતિજ્ઞા કરી કે, હવે હુ આજથી લોઢાનો વેપાર કરીશ નહીં" એમ કહી, ભટ્ટારકજીની પાસે આજ સુધી કરેલા વેપારનુ પ્રાયશ્ચિત્ત સ્વીકાર્યું અને સાથોસાથ જાહેર કર્યું કે "હુ જ્યા સુધી જીવું ત્યા સુધી નવકારમંત્રનો જાપ કરનાર દરેક સ્ત્રીપુરુષને એકેક **પરવાળાની માળા** આપીશ કે જેથી મને લાભ થાય મારા પાપોની શુદ્ધિ થાય

શેઠ વજિયાએ ઉપર પ્રમાણે લોઢાના વેપારનો ત્યાગ કર્યો અને ગુરુ-મહારાજ પાસે શ્રાવકના બાર વ્રત સ્વીકાર્યા

(—વીર વંશાવલી, વિવિધ ગચ્છીય પટ્ટાવલી પૃ૦ ૨૨૫, ૨૨૬ પટ્ટાવલી સમુચ્ચય ભા૦ ૨ જો પુરવણી પૃ૦ ૨૨૫, ૨૨૬)

(૨) પારેખ આલ્હણુસી શ્રીમાલીનો વંશ બીજો:—
દેધર શ્રીમાલીનો વંશ ૫ મો

ઈતિહાસ પ્રેમી પૂ૦ મુનિ મ૦ શ્રી જયન્તવિજયજી મ૦ લખે છે કે—આબૂગિરિરાજની પ્રદક્ષિણામા શિરોહી રાજ્યના મઢાર ગામથી દક્ષિણમાં પાથાવાડાને રસ્તે ૧ ગાઉ ઉપર **સાથસેણુ** ગામ છે. પહેલા આ ગામ શિરોહી રાજ્યમા હતુ હવે પાલનપુર રાજ્યમા છે અહીં જૈનોના ઘર નથી લોકવાયકા એવી છે કે—એક વાર અહીં જૈનોના ૨૦૦ ઘર હત્તા તેઓએ અહીં નવુ જિનાલય બનાવવા નક્કી કર્યું પાસેના જૂના સાથસેનના જીર્ણ જિનાલયનો સામાન લાવી બંધાવવાનો પ્રારંભ કર્યો પણ ગામના જાગીરદાર સાથે તકરાર થઈ આથી જૈનો અહીં ગધેયો પાળીયો ઘાલી- બીજે ગામ ચાલ્યા ગયા પછી બીજા કોઈ જૈન અહીં આવી વસ્યો જ નહીં આથી

બધુ઼ જિનાલય રહ્યુ, તેમા બહારના જૈનોએ સ૦ ૧૭૨૧ની જિનપ્રતિમાઓ લાવી બેસાડી હતી. તેમાની આજે ત્યા ૪ જિનપ્રતિમા વિરાજમાન છે **સાથસેણુમાં** પ્રાચીન વિશાલ જિનપ્રાસાદ છે તેને શિખર છે ચારે બાજુ કિલ્લો છે ડાબી ચોકીના થાભ લાના ઉપલા પાટડા ઉપર લેખ છે કે—**શ્રાવક દેદલણે** વિ૦ સ૦ ૧૨૪૪મા અહીં ભ૦ પાર્શ્વનાથની દેરી બનાવી વિગેરે.

અહીંનો વહીવટ સ૦ ૧૯૨૨થી મહાર પાથાવાડુ વગેરે પાચ ગામના જૈનો કરે છે (વિ૦ સ૦ ૧૯૮૭ ચૈ૦ વ૦ ૧૦ તા. ૧૨–૪–૧૯૩૧ રવિવારનું સાપ્તાહિક જૈન પત્ર વ૦ ૧૯ અક ૧૪મો પૃ૦ ૨૬૧)

૧૦ **શેઠ મેઘજી પારેખ**—તે વાજિયા પારેખનો પુત્ર હતો તેને **મયગલદેવી** નામે પત્ની હતી.

નોધ —વજરપુરના ધર્માત્મા આસકરણ પારેખના આગ્રહથી તપાગચ્છીય (૬૨) ભ વિજયપ્રભસૂરિ (૬૩) પ ગણિ ત્મ શિષ્ય (૬૪) પ મેઘવિજયે સ્તવન ચોવીશી બનાવી. (—પ્ર૦ ૬૧ ૧૨મી પરપરા)

નોધ —સભવ છે કે દેદર શ્રીમાલીના વશજો વાસ્તવમાં તપાગચ્છની વૃદ્ધપોશાળના શ્રાદ્ધો હોય. પછી લઘુપોશાળમાં પછી વિ ત્માનદસૂરિ શાખામાં અને પછી ફરીવાર વિજયદેવસૂરિ ગચ્છમાં ભળ્યા હોય!

નોધ – મ ત્રી આભૂ સોનગરા શ્રીમાલીનો વશ પ્ર૦ ૪૫ પૃ ૩૨૩ થી ૩૨૫ માં આવી ગયો છે

આભૂ પોરવાડનો વશ

૧ **ચદ્રસિહ**—તે પોરવાડ હતો. પાટણ પાસે સડેર ગામનો વતની હતો.

૨. **સુમતિ શાહ**

૩ **આભૂ**—તે **સડેરનો** વતની અને પોરવાડ જ્ઞાતિનો હતો. આબરૂવાળો, ધનવાન, જમીનદાર અને બુદ્ધિશાળી હતો.

૪ **આમડ**

૫. **મોથ**—તેના બીજા નામ મોખ અને મોક્ષ પણ મળે છે તે નમ્ર અને નીતિવાળો હતો.

૬ **વર્ધમાન**–તેને સીતા નામે પત્ની હતી, તે સ્વજનમાન્ય હતો, તેનુ બીજુ નામ "વાગ્ધન" પણ મળે છે

૭. **ચડસિહ**–તેનુ બીજુ નામ **ચંદ્રસિહ** પણ મળે છે. તેને ૧ **પેથડ**, ૨ નરસિંહ, ૩ રતનસિહ, ૪ **ચોથમલ,** ૫ મુજાલ, ૬ વિક્રમસિંહ અને ૭ ધર્મણ એમ સાત પુત્રો હતા. **ચડસિંહ** રાજમાન્ય મોટો વેપારી અને બુદ્ધિવાળો હતો

૮ **પેથડ**–તેણે સડેરમા જિનાલય, શાસનદેવીનુ **ચૈત્ય**, તથા **કુળદેવીનાં મંદિર** બધાવ્યા તેણે **બીજા નામના ક્ષત્રિય** સાથે જઈ **વિજાપુર** (ગોલવાડ) વસાવ્યુ "વિજાપુરમા ભ૦ મહાવીર સ્વામીનો જિનપ્રાસાદ" બધાવી તેમા સ૦ ૧૩૭૮મા ભ૦ મહાવીર-સ્વામીની સોનાની પ્રતિમાની **પ્રતિષ્ઠા** કરાવી હતી

સં૦ પેથડે સ૦ ૧૩૭૮માં આબૂતીર્થની લુણિગવસહીમા ભ૦ નેમિનાથના જિનપ્રાસાદનો **જીર્ણોદ્ધાર** કરાવ્યો

તેના વશમા થયેલા સ૦ **ભીમાશાહે** આબૂતીર્થમા પિત્તલહર-આદિનાથ જિનપ્રાસાદ બધાવ્યો હતો[1] (પ્રક૦ ૩૦ પૃ ૨૮૮) **સ૦ પેથડે** તેની "ભ૦ આદિનાથની ૫૧ આગુલની પ્રતિમાને" સોનાથી રસાવી, મજબૂત બનાવી હતી

તેણે સ૦ ૧૩૬૦માં "કરણ વાઘેલા"ના રાજ્યમા "ભ૦ મહાવીરસ્વામીનો જિનપ્રાસાદ" બનાવ્યો તેણે સ૦ ૧૩૬૦માં જ પોતાના ૭ ભાઈઓને સાથે લઈ શત્રુજય તીર્થ તથા ગિરનાર તીર્થના છ'રી પાળતા **યાત્રાસઘો** કાઢ્યા, અને તેણે શત્રુજયતીર્થની ૭ વાર યાત્રાઓ કરી હતી **સ૦ પેથડ** વગેરેએ સ૦ **૧૩૭૭ના** મોટા દુકાળમા અનાજ–પાણી અને વસ્ત્રોની જનતાને ભારે મદદ કરી, **સ૦ પેથડે** "નવ ક્ષેત્રોમા" ઘણુ ધન વાપર્યું, તેણે ભગવતીસૂત્રનુ વ્યાખ્યાન સાભળતા "ગોયમા શબ્દ" આવતા દરેક નામ દીઠ "ચાદીનો ટક" મૂક્યો અને આગમગચ્છના **આ૦ સત્યસૂરિના** ઉપદેશથી નવા **ચાર ગ્રથભડારો** બનાવ્યા

---

૧ અન્ય સ્થળે સ૦ ભીમાશાહને ગૂર્જર શ્રીમાલી બતાવ્યો છે

૯ પદ્મ

૧૦ લાઠણ

૧૧ લૂણસિંહ—તેનું બીજુ નામ "આલ્હણસી" પણ જાણવા મળે છે

૧૨ સ૦ માડલિક—તેણે શત્રુજય, ગિરનાર, આબૂ વગેરે તીર્થોનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો. તેણે સ૦ ૧૪૩૮ના ભયકર દુકાળમા પ્રજાને અનાજ-પાણી, વસ્ત્ર વગેરે પૂરા પાડયા સ૦ ૧૪૭૭મા શત્રુજયતીર્થનો છ રી પાળતો યાત્રાસઘ કાઢયો હતો. તેણે આગમિક ગચ્છના આ૦ જયાનદસૂરિના ઉપદેશથી જૈન આગમો લખાવ્યા, પ્રપાઠારો સ્થાપ્યા અને સઘપૂજા કરી. તેણે એકદરે ધર્મ, દાન પુણ્યમા ઘણું ધન વાપર્યુ (—પ્રક૦ ૪૦, પૃ૦ ૫૪૩)

૧૩ શેઠ વ્યવહારી ઢાઈઆ—તેનું બીજુ નામ ઠાઈઆ પણ મળે છે તેને "મનકાઈ નામે પત્ની' અને "વિજિત' નામે પુત્ર હતો

૧૪ વિજિત—તેને (૧) પર્વત (૨) ડુગર તથા (૩) નરબદ એમ ત્રણ પુત્રો હતા.

૧૫. પરબત—તેને લક્ષ્મી નામે પત્ની હતી. તેનાથી સહસવીર તથા પોઈઆ (પન્ના) નામે પુત્રો હતા.

પરબત ડુગર અને નરબદે જીરાવલાતીર્થ, આબૂતીર્થ અને ગધારના જિનાલયોના જીર્ણોદ્ધારો કરાવ્યા. ત્યા તથા બીજે સ્થાને પણ જિન પ્રતિમાઓ કરાવી.

(૧૫) ડુગર।—બુદ્ધિશાળી હતો. તેને લીલાદેવી નામે પત્ની હતી. અને મગાદેવી નામે પુત્રી તથા (૧) હર્ષરાજ અને કાહા નામે પુત્રો હતા

ધર્મકાર્યો —

સ૦ પરબત અને સ૦ કાન્હો ગધારમા જઈ વસ્યા. સ૦ પરબતે સ૦ ૧૫૬૫ના ફાગણ સુદિ ૫ ને શુક્રવારે આગમિક ગચ્છના આ૦ જયાનદસૂરિ તથા આ૦ વિવેકરત્નસૂરિના ઉપદેશથી સમ્યક્ત્વ બાર વ્રત, શીલવ્રત અગીકાર કર્યા, આ પ્રસગે

સ૦ પરબત તથા કાન્હાએ ગુરુજીના સૂરિપદનો પણ ઉત્સવ કર્યો. દરેક "યતિવરોની રૂપાનાણાથી પૂજા કરી. દરેક ઉપાશ્રયોમાં કલ્પસૂત્રની એકેક પ્રતિ ભેટ આપી. તે પિતા–પુત્રે સ૦ ૧૫૭૧માં આ૦ વિવેકરત્નસૂરિના ઉપદેશથી **જૈન સિદ્ધાંતો** લખાવ્યા. ગધારમા મોટો **ગ્રથભંડાર બનાવ્યો.** પિતા–પુત્ર બને ચુસ્ત જૈનધર્મી હતા

૧૬ **વ્ય. કાનજી પોરવાડ**–તે ડુંગરનો પુત્ર હતો તેના બીજા નામો કોકા અને **કાન્હા** પણ મળે છે. પર્વત–કાનજી ગધારમાં જઈને વસ્યા તેમણે મ૦ ૧૫૫૯મા તે ગધારમા મોટી અજન શલાકા કરાવી સ૦ ૧૫૬૦મા આબૂતીર્થની યાત્રા કરી અને ગધારના જૈનગ્રથભડારમા પ્રથમ કલ્પસૂત્રની પ્રતિ આપી. પિતા પુત્રે સ૦ ૧૫૬૫ના ફાગણ શુદિ ૫ ને શુક્રવારે ગધારમા જયાનદ સૂરિ પાસે સમ્યક્ત્વ બાર વ્રત–શીલ વ્રત અગીકાર કર્યા ત્યારે ગુરુજીના આચાર્યપદનો ઉત્સવ કર્યો સૌ યતિઓની રૂપાનાણાથી પૂજા કરી દરેક ઉપાશ્રયમા કલ્પસૂત્ર ભેટ આપ્યુ જૈનોમા વસ્ત્રની પ્રભાવના કરી

સ૦ ૧૫૭૧મા આગમિકગચ્છના આ૦ વિવેકરત્નસૂરિના ઉપદેશથી જૈન આગમગ્રથો લખાવ્યા, વચાવ્યા અને ગધારમા મોટો ગ્રથ ભડાર બનાવ્યો. સ૦ ૧૫૭૬મા ગધારમા "જબૂદીવપન્નતિ"ની પ્રતિ લખાવી. સ૦ ૧૬૯૬મા **જગદ્ગુરુ આ૦ હીરવિજયસૂરિના** શિષ્યો પાસે નિશીથચૂર્ણિની પ્રતિ લખાવી આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, પન્યાસ વગેરે પદવીઓના ઉત્સવો કર્યા વિવિધ ઉત્સવોમા પણ ઘણુ ધન વાપર્યું

(–શ્રી પ્રશસ્તિ સગ્રહ, ભા૦ ૨, અર્બૂદ પ્રાચીન લેખ સગ્રહ, લેખાક ૩૮૨, પટ્ટાવલી સમુચ્ચય ભા૦ ૨ પુરવણી પૃ૦ ૨૩૨)

(–પ્રક૦ ૪૦, પૃ૦ ૫૪૩, પ્રક૦ ૫૯)

૧૫ **વ્ય૦ પરબત પોરવાડ**—

૧૬ **વ્ય૦ પોઈઆ**–તેનુ બીજુ નામ વ્ય૦ **ફોકા** પણ મળે છે તેને **દેમતિ** નામે પત્ની અને **ઉદયકર્ણ** નામે પુત્ર હતો.

૧ વ્ય૦ પોઈઆએ સં૦ ૧૬૨૦ના વૈ૦ સુ૦ ૨ ના રોજ શત્રુંજય તીર્થમાં ભ૦ વિજયદાનસૂરિ તથા આ૦ વિજયહીરસૂરિના હાથે દેરીઓમાં જિન પ્રતિમાઓ પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

(–શ્રી જિનવિજયજીનો પ્રા૦ જૈ૦ લે૦ ભા૦ ૨જો લેખાંક નં ૧૦૮ પ્રક૦ ૫૭ શત્રુંજયની જિન પ્રતિમાઓ)

વ્ય પરબત, વ્ય કાન્હા, વ્ય. સહસવીર, વ્ય પોઈઆ વ્ય. ઉદયકર્ણ

શ્રાવિકા કડૂ, શ્રા૦ રહી, શ્રા૦ સોથી (ખોખી) વગેરે એ જુદા જુદા ગ્રંથો લખાવ્યા.

(શ્રી પ્રશસ્તિ સંગ્રહ ભા૦ ૨ પ્રશસ્તિ નં૦ ૨૬૯, ૨૭૨, ૨૪૧)

આભૂ પોરવાડ

આભૂ પોરવાડ–વિક્રમની તેરમી સદીમાં સાબસિદ્ધ પોરવાડના વંશમાં પણ આભૂ નામે પોરવાડ શ્રાવક થયો તે માલસણમાં રહેતો હતો, મલધારગચ્છનો શ્રાવક હતો મહામાત્ય–વસ્તુપાલ તેજપાલ તેમના દૌહિત્ર (પુત્રીના પુત્રો) થતા હતા.

(–પ્રક૦ ૩૮, પૃ૦ ૩૭૫)

શેઠ અલ્લકનો વંશ

અમે પહેલા (–પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૭૨, પ્ર૦ ૩૬, પૃ૦ ૩૭૫) વડગચ્છની એક પ્રધાન પરંપરાના પટ્ટધરોનાં નામો તથા તે પૈકીના કોઈ કોઈની ટૂંકી જીવનયાદી આપી છે

તેમાં વિશેષ આ પ્રમાણે જાણવું

૩૫ આ૦ ઉદ્યોતનસૂરિ–સં૦ ૯૯૪

૩૬ આ૦સર્વદેવસૂરિ–તે વડગચ્છના મૂખ્ય ગચ્છનાયક હતા.

૩૭ આ૦ અજિતદેવસૂરિ, ૩૮ આ૦ આનંદસૂરિ

૩૯ સૈદ્ધાન્તિકશિરોમણિ ગચ્છનાયક આ૦ નેમિચંદ્રસૂરિ સં૦ ૧૧૬૯ તથા તેમના ગુરુ ભ્રાતા આ૦ જિનચંદ્રસૂરિ

૪૦ આ૦ આમ્રદેવસૂરિ આ૦ ચંદ્રસૂરિ.

૪૧ આ૦ હરિભદ્ર, આ૦ વિજયસેનસૂરિ

૪૧ **આ૦ નેમિચદ્રસૂરિ**, ૫૦ યશોદેવગણિ, ૫૦ ગુણાકરગણિ ૫૦ પાર્શ્વગણિ વગેરે

૪૨ આ૦ નેમિચંદ્રસૂરિના ગુરુભ્રાતા તેમજ પટ્ટધર **આ૦ યશોદેવસૂરિ.**

આ સૂરિપરપરાના **૩૯ મા આ૦ જિનચદ્રસૂરિ** ધોળકાના જિનચૈત્યમા રહેતા હતા તે સીમધરસ્વામીનુ વર્ણન કરતા હતા ૪૦ આ૦ **આમ્રદેવસૂરિ**–તે શુદ્ધ ગ્રથો બનાવનારા હતા

(-ઉપદેશમાળા–પ્રશસ્તિ)

૪૨ (૧) **આ૦ હરિભદ્રસૂરિ**–તે **શીઘ્રકવિ** હતા, તે તથા (૨) આ૦ વિજયસેનસૂરિ (૩) આ૦ નેમિચદ્ર, તે આ૦ આમ્રદેવના પટ્ટધરો હતા. ૪૦ આ૦ **આમ્રદેવ**–તે વડગચ્છના હતા પ્રાકૃતમણિ જેવા હતા ગુરુ અને જ્ઞાનપ્રત્યે અત્યત ભક્તિવાળા હતા તેમણે ગચ્છ-નાયક ૩૯ મા **આ૦ નેમિચદ્રસૂરિની** આજ્ઞાથી પોતાના શિષ્યોના આગ્રહથી, તેમજ સુશ્રાવક **ઉદ્યોતનની** વિનતિથી સ૦ ૧૧૯૦ મા રાજા સિદ્ધરાજ જયસિંહના રાજ્યમા ધવલકપુર (ધોળકા)મા શેઠ યશોનાગની વસતિમા રહી પ્રારભ કરી, ૯ા મહિને અચ્છુપ્તાની વસતિમા રહી સૈદ્ધાન્તિકશિરોમણિ ૩૮ મા ગચ્છનાયક **આ૦ નેમિચદ્રસૂરિએ** બનાવેલ "પ્રાકૃત આખ્યાનમણિકોશ ગા૦ ૫૪ની વૃત્તિ "અધિકાર–૪૧ ગ્ર૦ ૧૪૦૦૦" બનાવી જેમા તેમના અપ્રમત્ત શિષ્યો (૧) ૫૦ નેમિચદ્રગણિ (૨) ૫૦ ગુણાકરગણિ અને (૩) ૫૦ પાર્શ્વદેવગણિએ લેખન, સશોધન તથા શુદ્ધિવિધાનમા મોટી મદદ કરી હતી

૪૧ **આ૦ નેમિચંદ્રસૂરિ**–તે ૪૦ આ૦ આમ્રદેવસૂરિના શિષ્ય હતા જે આ૦ વિજયસેનસૂરિ વડે પ્રતિબોધિત હતા તેમણે "અણુતનાહ ચરિય" બનાવ્યુ તેમણે આ૦ વિજયસેનસૂરિની પાટે **આ૦ સમતભદ્રને સ્થાપ્યા.** આ૦ યશોદેવ અને આ૦ સમતભદ્રે અણુતનાહ ચરિય શોધ્યુ

(આગમ પ્રભાકર પૂ૦ પુણ્યવિજયજી મ૦ સમ્પાદિત
બનારસની પ્રાકૃત ટ્રેક્ટ સોસાયટીથી પ્રકાશિત
આખ્યાનમણિકોશ પૃ૦ ૩૬૯–૭૦, પ્રસ્તાવના પૃ૦ ૧, ૬)

આ સુવિંશ સાથે શેઠ અલ્લકના વંશજોનો સંબંધ છે તેથી શરૂમાં આ સુવિંશ બતાવી હવે શેઠ અલ્લકનો વંશ બતાવીએ છીએ.

૧ **શેઠ અલ્લક**—તે અસલમાં મેવાડના માશાવલી(માવલી)નો વતની હતો. ત્યાંનો **નગરશેઠ** હતો. જે કોઈ કારણે એકાએક પોતાનું ગામ, જમીન અને મકાન છોડી, આબૂગિરિની તળાટીના **કાશહૃદ ગામમાં** આવી વસ્યો. તેણે કાશહૃદ ગામમાં ધર્મપ્રેમી જૈનોને ધર્મારાધન કરવા માટે મંદિર, ઉપાશ્રય, વિગેરે ધર્મસ્થાનો બનાવ્યા. તેણે જિનાલયમાં નિત્યપૂજા, તીર્થયાત્રા, ગ્રંથલેખન, આચાર્ય વિગેરે પદવીઓ, ભાગવતી દીક્ષા વિગેરે ધર્મકાર્યોમાં પોતાનું ધન વાપરી ધર્મમય જીવન ગાળ્યું (શ્લો. ૧૫, ૧૬, ૧૭)

૨ **સિદ્ધનાગ**—તે દેખાવડો સદાચારી, ઋદ્ધિસિદ્ધિવાળો, હતો પરંતુ એકાએક નિર્ધન બની ગયો. આથી તે કાશહૃદથી નીકળી, **પીળકામાં** આવી વસ્યો સૌ કોઈ ત્યાં તેને "સિદ્ધ નામથી બોલાવતા હતા. તેણે (સંવત.—આ૦ જિનચંદ્રના **ઉપદેશથી**) "પીળકાના મોટા ચૈત્યમાં ભગવાન સીમંધરસ્વામીની વિશાળ, ભવ્ય અને મનોહર 'જિન પ્રતિમા" ભરાવી, પ્રતિષ્ઠા કરવી. તેને વૃદ્ધાવસ્થામાં **ઉદ્યોતન નામે** પુત્ર થયો. (શ્લોક ૧૮ ૧૯ ૨૦, ૨૧)

૩ **ઉદ્યોતન**—તે ત્યાગી, ભોગી, દેવગુરુધર્મનો પ્રેમી, જૈનધર્મમાં અત્યંતરાગવાળો અને **સત્યવાદી** હતો (શ્લોક-૨૧)

તેની વિનંતિથી વડગચ્છના ૪૦ મા આ૦ આમ્રદેવસૂરિએ સં૦ ૧૧૯૦માં સિદ્ધરાજ જયસિંહના રાજ્યમાં ધવલકનગર (ધોલકા)માં શેઠ યશોનાગ તથા શ્રી અચ્યુતાની વસતિમાં રહી ૯ા મહિનામાં 'આખ્યાનમણિકોશ ગા૦ ૫૨ની વૃત્તિ "ગ્રં૦ ૧૪૦૦૦" બનાવી હતી.

(વિ સં ૨૦૧૮મા આગમપ્રભાકર પૂ૦ પુણ્યવિજયજી મહારાજ સમ્પાદિત, બનારસની પ્રાકૃતટ્રેક્ટ સોસાયટી પ્રકાશિત આખ્યાનમણિ કોશની વૃત્તિ-પૃ૦ ૩૨૯ ૩૭૦ તથા પ્રસ્તાવના પૃ૦ ૧ ૬, ૭)

નોંધ – શેઠ પૂનું દેવ પોરવાડ"ના શેઠ ધીણાકે અને મોહણે સં ૧૨૯૬માં ચૈત્ર વદ ૧ આ વૃત્તિની પ્રત લખાવી હતી. (પ્ર૦ ૪૫ પૃ ૩૬)

શેઠ પૂર્ણદેવ પોરવાડનો વંશ

(૧) **શેઠ પૂર્ણદેવ**–તે પોરવાડ જૈન હતો. તેનુ બીજુ નામ **પૂર્ણસિહ** પણ મળે છે તેને ૧ સલક્ષણ **૨ વરદેવ** અને ૩ જિનદેવ, એમ ત્રણ પુત્રો હતા. જિનદેવે દીક્ષા લીધી તે ૪૪મા **આ૦ જગચ્ચંદ્રસૂરિ** થયા.[1]

(૨) **વરદેવ**–તેને "વહાલબાઈ" પત્ની હતી તથા (૧) સાઢલ, (૨) સિહ અને (૩) વજાસિહ નામે ત્રણ પુત્રો તથા **સહજૂ** નામે પુત્રી હતી.

(૩) **સાઢલ**–તેને "રાણૂ" નામે પત્ની હતી તથા (૧) **ધીણાક** (૨) **ક્ષેમસિહ** (૩) ભીમસિહ (૪) **દેવસિંહ** અને (૫) મહણસિહ એમ પાચ પુત્રો હતા

તેમાના ક્ષેમસિહ અને દેવસિહ વૈરાગ્યવૃત્તિવાળા હતા તે પૈકીના ક્ષેમસિહે પોતે મોટા છતા પણ નાના દેવસિહની દીક્ષા બાદ દીક્ષા લીધી અને તે આ૦ જગચ્ચદ્રસૂરિના શિષ્ય આ૦ વિજયચદ્રસૂરિના શિષ્ય **આ૦ ક્ષેમકીર્તિસૂરિ** તરીકે પ્રસિદ્ધ થયા (પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૧૩)

---

૧ **શેઠ પૂર્ણદેવ પોરવાડ**–તેના પૂર્વજોનો પરિચય મળતો નથી "પોરવાડ પરિચય"મા લખ્યું છે કે–

વિ૦ સ૦ ૯૯૪મા શ્રીમાલનગરમા રાજાનો મત્રી **જસવીર પોરવાડ** હતો તે **આ૦ નેમિસૂરિના** ઉપદેશથી જૈન બન્યો તેને ૫૦ સ્ત્રીઓ હતી તેણે એકવાર "ધુમાડા બધ" **ગામ જમણ** આપ્યુ ત્યારે તેણે "છાશમા ૭૨ મણ જીરૂ" નાખ્યું હતુ આ ઉપરથી જમણની બીજી વસ્તુઓના માપનો ખ્યાલ આવશે

તેના વશજો એક પછી એક "રાજાના પ્રધાન" બન્યા હતા તેના વશમા **પૂરણદેવ પોરવાડ** થયો તે **મહેતો** હતો (કામદાર બન્યો હતો) શેઠ પૂરણદેવ વિ૦ સ૦ ૧૧૪૨મા **ભીલડી નગરમાં** જઈ વસ્યો ત્યાર પછી તે **કાપરે ગામ** ગયો અને ત્યાથી તે "**ઝાખેલ ગામ**" આવી વસ્યો (–વહીવચાની વહીના આધારે)

નોંધ:–આ૦ વિજય વલ્લભસૂરિના પ્રશિષ્ય **પં૦ પ્રકાશવિજય** ગણિ ઝાખેલ ગામના છે તેમની હાથ નોધપોથીના આધારે આ લખાણ કર્યું છે

નાના દેવસિંહ વૈરાગ્યવૃત્તિવાળા હતા. તેમણે આ૦ જગચ્ચંદ્રસૂરિ પાસે દીક્ષા લીધી (પ્ર૦ ૪૪ પૃ૦ ૩, ૧૩, પ્ર૦ ૪૫ પૃ૦ ૨૭૯) અને તેમના પટ્ટધર આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિ થયા. એટલે કે આ૦ જગચ્ચંદ્રસૂરિ અને આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિ બન્ને પોરવાડજ્ઞાતિના હતા. સંસારીપણે "કાકા—ભત્રિજા" થતા હતા. સંયમી અવસ્થામાં ગુરુ—શિષ્ય હતા. અને ગચ્છના ઇતિહાસમાં તપગચ્છના પટ્ટધરો હતા.

(૪) **ધીણાક**–તેને (૧) કડવી (૨) પદ્મશ્રી અને (૩) રામા એમ ત્રણ પત્નીઓ હતી. તેને પહેલી પત્ની કડવીથી **મોઢા**, અને બીજી પત્ની પદ્મશ્રીથી **પાસચંદ** નામે પુત્રો થયા.

શેઠ ધીણાકે સં૦ ૧૨૯૬ના ચૈત્ર વદિ ૧૦ ને સોમવારે **આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિના** ઉપદેશથી 'ઉત્તરજ્ઝયણસુત્ત લઘુવૃત્તિ' નામે ગ્રંથ લખાવ્યો. સં૦ ૧૩૦૧ આ૦ સુ૦ ૧૫ના રોજ "અનુયોગ દાર સુત્ત"ની વિવિધ પ્રતો લખાવી.[1]

મોઢા તથા પાસચંદ

મોઢાએ ગુરુદેવ આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિના ઉપદેશથી આ૦ આમ્ર દેવસૂરિકૃત 'આખ્યાનમણિકોશવૃત્તિ' લખાવી.[2]

---

૧ સં૦ ૧૩૭૫ અષાડ સુદિ—૬ના રોજ પ્રાગ્વાટજ્ઞાતિમાં વનદેવની પત્નીના પુત્ર ધીણાકે ભ૦ આદીશ્વર તથા ભ૦ નેમનાથની પ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. (આ૦ બુદ્ધિસાગરસૂરિ સંગૃહીત જૈન ધાતુ પ્રતિમા લેખ સંગ્રહ ભા૦ ૧ પૃ૦ ૨૪૬ પ્રતિ ક્ર૦ ૪૫ પૃ૦ ૨૯૯)

આ ધીણાક ઉપર્યુક્ત ધીણાક પોરવાડથી જુદો જણાય છે.

૨ ખુશી થવા જેવું છે કે—આગમ પ્રભાકર પૂજ્યશ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજે વિ૦ સં૦ ૨૦૧૮માં બનારસની પ્રાકૃત ગ્રંથ પરિષદ પાસે પૂ૦ આ૦ નેમિચંદ્રસૂરિનો સટીક આખ્યાનમણિકોશ ગ્રં૦ ૧૪૦ પ્રકાશિત કરાવ્યો છે. તેઓ આ વિષયના નવા વિદ્યાર્થીઓને તૈયાર કરે છે.

તેમના વિદ્યાર્થી શ્રી અમૃતલાલ મોહનલાલ ભો૦ એમ૦ એ૦ અમદાવાદ પ્રેમચંદ સાબ્બીને લઈને એક દિવસે બપોરે અમારી પાસે અમદાવાદમાં ઉજમબાઈની ધર્મશાળાએ આવ્યા. તેમને શેઠ ધીણાક પોરવાડ વિશેનો ઇતિહાસ જાણવો હતો. અમે તેને અમારી જૈન પરં૦ ઇતિ૦ ભા૦ ૩ પ્ર૦ ૪૬ની તૈયાર કરેલી

૫ **પાસચંદ**–તે ધીણાક અને પદ્મશ્રીનો પુત્ર હતો. મોટે ભાગે ધોળકામા રહેતો હતો (પ્રાગ્વાટ ઇતિહાસ પૃ ૨૨૪–૨૨૮)

ગુણપાલ–તે પાસચદનો પુત્ર હતો સ૦ ૧૨૯૬ના ચૈ૦ વ૦ ૧૦ સોમવારે વિદ્યમાન હતો

(જૈન સાહિત્યદર્શન શ્રી પ્રશસ્તિસગ્રહ ભા૦ ૨, પ્રશ૦ ન૦ ૩૫' પૃ૦ ૨૬ પ્ર૦ ન૦ ૭૫, પૃ૦ ૫૧)

શેઠ પૂનાનો વશ[1]

૧ **શેઠ પૂનો**—

૨ **વિક્રમાદિત્ય**—તેણે "તિવરીમાં ભ૦ પાર્શ્વનાથનુ જિનાલય" બનાવ્યુ

પ્રેસકોપી વાચવા આપી, અને સાથોસાથ જણાવ્યુ કે–આ૦ જગચ્ચદ્રસૂરિ, આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિ, શેઠ ધીણાક તે સૌ એક કુટુબના પોરવાડો છે પછી અમે તેને પૂર્ણદેવ પોરવાડની વશાવલી બતાવી અને તેને તે તે પ્રશસ્તિઓ જોવા ભલામણ કરી

શ્રીભોજકે મારી સૂચના મુજબ પ્રયત્ન કરી આખ્યાનમણિકોશની પ્રસ્તાવનામા જ તે પ્રશસ્તિ આપી, તે વશનો પરિચય આપ્યો છે

બીજી ખુશી થવા જેવી વાત એ છે કે–**શ્રીભોજકે** મારી પ્રેસકોપી જોઈ સાધારણ રીતે જણાવ્યું હતુ કે–શેઠ પૂર્ણદેવનુ નામ **પૂર્ણસિહ** હશે અમે કહ્યુ, તમો તપાસ કરજો હુ પણ વધુ તપાસ કરીશ

તે બન્નેમાથી એક સાચુ છે કે–બન્ને સાચા છે ! મને જે આધાર મળશે તે નામ ઇતિહાસમા આવશે પરતુ શ્રી ભોજકે ઉક્ત પ્રશસ્તિમા **શેઠ પૂર્ણદેવ** નામ જ બતાવ્યુ છે

હસવા જેવી વાત છે કે–ભોજક હોય તે "વાસ્તવિક વાદી" હોય અને પૂ૦ આગમ પ્રભાકરનો વિદ્યાર્થી એટલે ખરેખર વિદ્વદ્યોગ્ય મર્યાદાનો પક્ષપાતી જ હોય છતા શ્રીભોજકે પોતાની પ્રસ્તાવનામા ઉપરની ઘટના કે અમુક ઇતિહાસમાથી મને આ વસ્તુ મળી છે, એવુ બતાવવા ઉદારતા દાખવી નથી હવે તેઓ ગુરુદેવ પાસેથી એ ઉદારતાને જરૂર શીખે કે બીજાની પાસેથી કે બીજાના સાહિત્યમાથી કિંમતિ વસ્તુ સરળતાથી મેળવી શકે અસ્તુ !

૧ ચદ્રાવતીના રાજા ધારાવર્ષના રાજ્યના અધિકારીઓ શેઠ પૂના, આશા વગેરેએ થારાપદ્રગચ્છના આ૦ ચક્રેશ્વરસૂરિ, આ૦ પરમાનદસૂરિ અને આ૦ યશપ્રભસૂરિના ઉપદેશથી વિ૦ સ૦ ૧૨૨૧ જે૦ સુ૦ ૯ શુક્રવારે ચદ્રાવતીમા "નાયાધમ્મ કહા" અને "રત્નચૂડ કથા" લખાવી

૩ **માલદેવ**—તેણે શત્રુંજય તીર્થ અને ગિરનાર વગેરે તીર્થોના છ'રી પાળતા **યાત્રાસંઘો** કાઢ્યા હતા.

૪ **વયરસિંહ**—તેને ધવલા નામે પત્ની હતી તેનાથી તેને ૧ હરપતિ, ૨ વયર, ૩ કર્મસિંહ અને ૪ રામચંદ્ર એમ ચાર પુત્ર થયા

૫ **હરપતિ**—તેને **હેમાદે** અને **નામલદે** નામે પત્નીઓ હતી. હરપતિ તથા શાણરાજે સં૦ ૧૫૦૯ના માહ સુદિ ૫ના રોજ ખંભાતમાં ભ૦ વિમલનાથનું જિનાલય બંધાવ્યું

શેઠ હરપતિએ સં૦ ૧૪૪૨ના દુકાળમાં જનતાને **અનાજ**—પાણી, કપડાં વગેરે આપી મોટી **મદદ** કરી સં૦ **૧૪૪૯**માં તપગચ્છની વૃદ્ધપોષાળના ૫૬મા **આ૦ જયતિલકસૂરિના ઉપદેશથી** "ગિરનાર તીર્થમાં ભ૦ નેમનાથના જિનાલયનો **જીર્ણોદ્ધાર**" કરાવ્યો, તેમજ શત્રુંજય તીર્થ, ગિરનાર તીર્થ વગેરેના છ'રી પાળતા **યાત્રાસંઘો** કાઢ્યા, સં૦ ૧૪૫૨માં ખંભાતમાં તપાગચ્છીય વૃદ્ધ પોષાળના આ૦ જયતિલકસૂરિના હાથે ઉપા૦ "રત્નસિંહ"ને **આચાર્યપદ** અને સાધ્વી "રત્નચૂલા"ને **મહત્તરાપદ** અપાવ્યું

(—પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૧૮)

શેઠ હરપતિ અને નામલદેવીને "છ પુત્રો" હતા.

૬ **સજ્જનસિંહ**—તેને "**કૌતકદે**" નામે પત્ની હતી.

૭ **સં૦ શાણરાજ**—તેને અમદાવાદનો **બાદશાહ અહમદ** શાહ બાદશાહ બહુ માનતો હતો (પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૨૦૮) **સં૦ શાણરાજે** પોતાની બેન **કર્મદેવીના** કલ્યાણ માટે ભ૦ ઋષભ દેવનો જિનપ્રાસાદ બંધાવ્યો. તેમાં ભ૦ ઋષભદેવની ૧૨૫ મણની પ્રતિમા" ભરાવીને પધરાવી. તેણે સાતે ક્ષેત્રમાં **ઘણું** ધન વાપર્યું મેવાડના ડુંગરપુરમાં **ઘીયાવિહાર** નામે જિનાલય બંધાવ્યું

(—શિલાલેખના આધારે)

સં૦ શાણરાજે સં૦ ૧૫૦૯ મહા સુદિ ૫ને રોજ ખંભાતમાં

ભ૦ રત્નસિંહસૂરિના હાથે "ભગવાન વિમલનાથનો જિનપ્રાસાદ અને બીજી જિન પ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા" કરાવી.

(–પ્ર૦ ૪૪ પૃ૦ ૧૭)

તેણે સં૦ ૧૫૫૨માં શત્રુંજય તીર્થનો છ'રી પાળતો **યાત્રા-સંઘ** કાઢ્યો આ સંઘમાં સાથે "૭ જિનાલયો હતા"

તેણે શત્રુંજયતીર્થમાં વૃદ્ધ તપાગચ્છના ૫૭મા **આ૦ રત્નસિંહ-સૂરિની** અને સાધ્વી **રત્નચૂલા મહત્તરાની** "ચરણપાદુકાઓની પ્રતિષ્ઠા કરાવી   (–પ્ર૦ ૪૪ પૃ૦ ૧૮)

શેઠ આજડ શાહ પોરવાડનો વંશ—

૧ શેઠ **આજડ શાહ**—તે પોરવાડ જ્ઞાતિનો હતો "પોસીના નગર"નો વતની હતો તે બહુ યશસ્વી, ધનસંપન્ન, ગુણવાળો અને ધર્માત્મા હતો તેને બે પુત્રો હતા ૧ **હાપા** અને ૨ સેપા (શ્રીપાલ) આ બંને પુત્રો પણ ધર્મપ્રેમી હતા સંભવ છે કે આ પુત્રો અથવા તેઓના પિતા પૈકી કોઈ એકનુ બીજુ નામ **નરપતિ** પણ હોય નરપતિ રાજ્યનો મોટો **મંત્રી** હતો, અને તેની પ્રેરણાથી **રાજાએ** ભ૦ મહાવીરસ્વામીનુ મંદિર "રાજવિહાર" બંધાવ્યો

૨ **હાપા**—તેને ૧ દેવસિંહ, ૨ **વિજયસિંહ**, ૩ **કોલાસિંહ** અને ૪ કર્મસિંહ એમ ચાર પુત્રો હતા તે પૈકી **કોલાસિંહ** બહુ બુદ્ધિશાળી હતો તે યશસ્વી પણ હતો સં૦ ૧૩૫૫મા તે મોટો **મંત્રી** બન્યો હતો

મોટા ૩ **દેવસિંહને** (૪) **સામંતસિંહ** નામે પુત્ર હતો અને નાના **કર્મસિંહને** ૧ દેપાલ, ૨ નોડાક, અને ૩ **ભીમસિંહ** એમ ત્રણ પુત્રો હતા

૩ **વિજયસિંહ**—તે પોસીનામા મોટો **નગરશેઠ** હતો, ધર્માત્મા હતો તેને "છાડુ" નામે ધર્મપત્ની હતી, જે અત્યંત રૂપાળી હતી તેને ૧ હરિદેવ, ૨ સહદેવ અને ૩ **ગોપાળ** નામે પુત્રો હતા

૪ ગોપાળ—તે સૌમાં અજિયાળો ગુણવાન હતો. તે પોસીનાના રાજા **સાલ્હણ** અને તે પછીના **રાજા સાયર** એ બંનેનો બહુ માનીતો હતો. તે મોટો દાનેશ્વરી, પરોપકારી અને મોટો **સત્યવાદી** હતો. તેને સુશીલા કલ્યાણકારી અને ધર્મક્રિયામાં તત્પર "અહિવ દેવી" નામે પત્ની હતી. તે બંનેને ૧ **અર્જુન** (પત્ની ભલી) ૨ સમર (પત્ની શૃંગારદેવી) ૩ પાલ્હણ (પત્ની વપુઈ) એમ ત્રણ પુત્રો હતા. તે પૈકી **સમર** બહુ બુદ્ધિશાળી હતો, અને **પાલ્હણ** બહુ પુણ્યશાળી હતો.

વિદ્યાપહાર તીર્થ—તપગચ્છના ૪૯ મા આ૦ દેવસુંદરસૂરિના પટ્ટધર ૫૦ મા **આ૦ સોમસુંદરસૂરિ** એ સમયે શાસનનો ઉદ્ધાર કરવામાં **ગૌતમસ્વામી જેવા** મનાતા હતા, તે પોસીનામાં પધાર્યા. તેમના ઉપદેશથી **શેઠ ગોપાલે** પોતાના આત્મકલ્યાણ માટે ભગવાન પાર્શ્વનાથનો બે મંડપવાળો **જિનપ્રાસાદ** બંધાવ્યો. તેની પત્ની **અહિવદેવી અને પુત્રોએ** સં૦ ૧૪૭૭ માં આ૦ સોમસુંદરસૂરિના હાથે ભ૦ પાર્શ્વનાથની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. આ મંદિરનો પ્રારંભ થયા પછી ત્યાં અગ્નિભય આવ્યો, પણ તે શાંત થઈ ગયો હતો. આથી સૌએ આ **તીર્થનું** નામ '**વિદ્યાપહાર પાર્શ્વનાથ**' રાખ્યું.

રાજા **સાયરે** આ મંદિરની પૂજાના ખર્ચ માટે 'એક વાડી" **ભેટ** આપી. તે રાજાના પૂર્વજોએ અહીં "ભ૦ મહાવીરસ્વામીનું મંદિર બંધાવ્યું હતું, તેમાં રાજા સાયરે લાકડાના બે **મંડપો** બનાવ્યા.

શેઠ ગોપાળ તથા તેના પુત્રોએ **વળી** જિનપ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. મોટાં દાન, સંઘપૂજા, ગિરનારતીર્થનો છ'રી પાળતો **યાત્રાસંઘ** વગેરે શુભ કાર્યો કરીને **સંઘપતિ** પદ પ્રાપ્ત કર્યું.

ભ૦ સોમસુંદરસૂરિના શિષ્ય **પં૦ ચારિત્રરત્નગણિવરે** આ જિનપ્રાસાદની ૨૮ શ્લોકવાળી "પ્રશસ્તિ બનાવી અને તેને સૂત્રધાર વરણાકે ઉત્કીર્ણ કરી. (—જૈન સત્ય પ્રકાશ, ક્ર૦ ૧૭૦, ૧૭૧ પૃ૦ ૪૦, ૭૪ જૈન ઇતિ૦ પ્રક૦ ૫૦)

૫ **અર્જુન**—તે ગુણ અને લક્ષ્મીનુ મદિર હતો. તેને "ભલી" નામે પત્ની હતી તેને ૧ પુણ્યપાલ અને ૨ સધર એમ બે પુત્રો હતા તે બને વિનયી અને ગુણવાળા હતા

તેણે સ૦ ૧૪૯૧ ના માગશર વદિ ૪ ને રવિવારે પુષ્યાર્કમા ભ૦ **સોમસુદરસૂરિ** પાસે " પોસીનામા ભ૦ ઋષભદેવની પ્રતિમા "ની **પ્રતિષ્ઠા** કરાવી

શેઠ તડમલ પોરવાડનો વશ

૧ શેઠ **તડમલ**—તે જ્ઞાતિએ પોરવાડ હતો સપન્ન હતો, તેને ૧ લાખા અને ૨ **જયતા** એમ બે પુત્રો હતા મોટા **લાખાને** ૧ કડવો, ૨ હીરો, ૩ વયર એમ ત્રણ પુત્રો હતા

૨ **જયતા**—તેને " મજૂ " નામે પત્ની હતી તે ગુણવાળી હતી તેને મૂલુ નામે પુત્ર હતો

૩ **મૂલુ**—તે દૃઢ સમકિતી હતો તેને " વરમાદેવી "નામે શીલવતી પત્ની હતી તેને ૧ મારુ અને ૨ **માંડણ** એમ બે પુત્રો હતા **મારુને** અતિ ગુણવાળી " લાછુ " નામે પત્ની હતી તથા ૧ જયસિહ અને ૨ લીંપાક એમ બે પુણ્યશાળી પુત્રો હતા

૪ **માંડણ**—તે મોટો વેપારી અને પુણ્યશાળી હતો તેને અત્યત ગુણવાળી **માણેકદેવી** નામે પત્ની હતી તેને ૧ જહો, ૨ ખેતો, ૩ રવિ અને ૪ ઇદ્ર એમ ચાર પુણ્યશાળી પુત્રો હતા શેઠ માડણે તપાગચ્છના ૫૦ મા **ભટ્ટા૦ સોમસુદરસૂરિના** ઉપદેશથી સ૦ ૧૪૮૧ મા પોસીનાના ભ૦ પાર્શ્વનાથના જિનાલયમા એક "દેવકુલિકા" બનાવી, તેમા સ૦ ૧૪૮૧ મા જ તે આચાર્યદેવના હાથે " ભ૦ શાન્તિનાથની પ્રતિમા "ની **પ્રતિષ્ઠા** કરાવી

આ પ્રશસ્તિમા ૧૧ શ્લોક છે (જૈન સત્યપ્રકાશ ક્૦ ૧૭૦, ૧૭૧, પૃ૦ ૭૬, ૭૭)

દડનાયક શાહ કાલુશાહ પોરવાડ—

તે રણથભોરના શા **પ્રતાપસિહ પોરવાડ** અને તેની સુશીલા ભાર્યા **યશોમતીનો** પુત્ર હતો

આ પ્રતાપસિંહ જમીનદાર હતો અને તે બ્રહ્મેદ્રાણગચ્છના કે રાજગચ્છના આ૦ હરિભદ્રસૂરિનો ભક્ત હતો. (પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૨૩, ૨૫, ૫૪) ધીમે ધીમે તે મોટો પ્રજામાન્ય, રાજમાન્ય, જમીનદાર બન્યો. તેનો પુત્ર કાલુશાહ નિડર, સાહસી અને સૌથી મોટો સત્યવાદી હતો.

એક દિવસે રણથંભોરના રાણા હમીરના એક અશ્વારોહી સૈનિકે પોતાના ઘોડાઓને કાલુશાહના ખેતરમાં લઈ જઈ, ત્યાંનો "લીલોપાક" ખવરાવ્યો. કાલુશાહના ખેતરના રખવાલે તે સૈનિકને મારી પીટી, બહાર કાઢી મૂકયો. તેમજ કાલુશાહે પણ તે સેવકને ખૂબ માર્યો અને તેના ઘોડાને પકડી, પોતાની ઘોડાહારમાં બાંધી રાખ્યો.

રાણા હમીરે તેને રાજસભામાં બોલાવી ક્રોધી બની, આ ઘટનાનો જવાબ માગ્યો.

કાલુશાહ બોલ્યો "રાજા પ્રજાનો રક્ષક હોય. તેમજ ખેતીનો રાજકર મળે તો, એની પણ રક્ષા જ કરે, રાજા એવો મૂર્ખ ન હોય કે, તૈયાર મોલનો વિનાશ કરનારને સાચો માને રાજા રક્ષક થવાને બદલે આવી ભક્ષક નીતિને અખત્યાર કરે તો તે રાજા 'રાજ્યપદને અયોગ્ય ગણાય છે તે પ્રજાનો વિશ્વાસ ગુમાવે છે પ્રજાની "હાય" લેનારની જગતમાં નિંદા થાય છે અને તે પરભવમાં પણ તિરસ્કાર પામે છે

રાણો હમીર કાલુશાહનો આ નિડરતાવાળો ખુલાશો સાંભળી શાન્ત બની તેના ઉપર પ્રસન્ન થયો અને તે અશ્વસેવકોને હવે પછી આવી ભૂલ ન કરવાને તકેદારી કરી.

રાણાએ કાલુશાહને "સેનાધિપતિ પદ" આપી, ધીમે ધીમે મહાસેનાધિપતિ"—દંડનાયક બનાવ્યો. રાણાએ અલ્લાઉદ્દીન ખીલજી (સને ૧૨૯૮ થી ૧૩૧૬)ના એક મુસલમાન દરબારીને શરણ આપ્યું. આથી અલ્લાઉદ્દીન ક્રોધે ભરાયો. દિલ્હીના બાદશાહ અલ્લાઉદ્દીને આ બાનાથી વિ૦ સ૦ ૧૩૫૬ સને ૧૨૯૮ માં પોતાના સેનાધિપતિ ઉગલખાં અને નસરતખાનને મોટી સેના આપી, હમીરરાણાના રણથંભોરને જીતવા માટે મોકલ્યો.

દંડનાયક કાલુશાહે ઉગલખાને મારી, વિજય મેળવ્યો આથી અલ્લાઉદ્દીન પોતે જ વિ૦ સ૦ ૧૩૫૮ સને ૧૩૦૧મા સેના લઈ રણુથભોર લડવા આવ્યો એક વર્ષ સુધી યુદ્ધ ચાલ્યુ **ધીમે ધીમે** રાણા હમીરના યોદ્ધાઓ મરવા લાગ્યા અતે **રાણો હમીર** દંડનાયક કાલૂશાહ અને સાથેના શૂરવીરો "કેશરિયા" કરી, જૌહર કરી, લડવા નીકળી પડયા આખો દિવસ ભયકર યુદ્ધ ચાલ્યુ જેમાં રાણો તથા દંડનાયક કાલૂશાહ વગેરે મરાયા અને રણુથભોરનો કિલ્લો મુસલમાનોના હાથમા ગયો.

હમીરહઠ—રણુથભોરના રાણા હમીરે મુસલમાનને પણ શરણુ આપી, જે **માનવતા** બતાવી છે તેથી જ લોકોમા **હમીરહઠની** કહેવત અમર બની છે

(પ્રાગ્વાટ ઇતિહાસ ખડ ૩ જો પૃ૦ ૪૯૭ થી ૪૯૯)

શેઠ અભયસિહ પોરવાડનો વશ

૧ શેઠ **અભયસિહ**—તે પોરવાડજ્ઞાતિનો હતો

૨ સિહ

૩ સોમસિહ

૪ **પર્વત**—તેને "પાલ્હણદે" નામે પત્ની હતી

૫ **મત્રી ધનરાજ**—તે દિલ્હીના બાદશાહ અલાઉદ્દીન ખીલજીના માનીતા, માડવગઢ (માળવા)ના સૂબા **બીજા મહમુદનો** વિશ્વાસપાત્ર, પ્રીતિપાત્ર **મહામાત્ય** હતો અને "રણુથભોરનો શાસકમત્રી" હતો તેને "ધરમિણી" અને "વાદૂ" નામે બે પત્નીઓ હતી, તથા ૧ સિંહ અને ૨ શ્રીપતિ એમ બે પુત્રો હતા તપાગચ્છની વૃદ્ધપોષાળના (૫૭) **આ૦ રત્નસિહસૂરિનો** તે સમકિતધારી શ્રાવક હતો (–પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૧૮)

રણુથભોરના મત્રી **ધનરાજે** છ'રી પાળતો યાત્રાસઘ કાઢયો, જેમા ૫૭ મા **આ૦ રત્નસિંહસૂરિના** પટ્ટધર આ૦ ધર્મરત્ન સાથે હતા તે આબૂની યાત્રા કરીને ચિત્તોડ ગયા, ત્યારે ત્યાના **સાંગા રાણાએ** તેમનુ બહુમાન કર્યું હતુ આચાર્યશ્રીએ દોશી તોલાશાહને ભવિષ્ય-

વાણી ઉચ્ચારી હતી કે, "તારો પુત્ર દો૦ કર્માશાહ શત્રુંજય તીર્થનો સોળમો ઉદ્ધાર કરાવશે." (—પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૨૧, ૩૪)

કૃષ્ણર્ષિગચ્છના આ૦ જયસિંહે સં૦ ૧૪૫૩માં મંત્રી ધનરાજની વિનંતિથી "ધનરાજ પ્રબોધમાલા" બનાવી.

(—પ્રક૦ ૪૩ પૃ૦ ૭૫૭)

૯ સિંહ—તે રાજમાન્ય હતો તેણે સં૦ ૧૫૨૮ના માહ વદિ ૫ના રોજ અલ્લાઉદ્દીન ખીલજીના રાજ્યમાં વૈદ્યક સંબંધી "વૈદ્યનિબંધ ઉન્મેષ" (ગ્રં૦ ૧૧૨૩) બનાવ્યો.

(—જૈન સત્યપ્રકાશ, ક૦ ૨૧૭, ૨૨૭)

વીસલશાહ ઓશવાલનો વંશ

૧. **વીસલશાહ**—તે ઓશવાળજ્ઞાતિનો હતો. તેને "ખીમાદે" નામે પત્ની હતી એ **શ્રીખીમાદેએ** આ૦ સોમસુંદરસૂરિના ઉપદેશથી સંઘના દેશના જૈનોને "સાકરની લહાણી" કરી

(ઉપદેશ તરંગિણી—તરંગ બીજો)

૨ દેદો—દેદાશાહો માટે જુઓ (પ્રક ૪૫, પૃ૦ ૩૧૨થી ૩૧૪)

૩ ધનપાલ—તે "કર્ણાવતીમાં" આવીને વસ્યો. તેને ૧ સાગણ ૨ ગોદો ૩ સમરો અને ૪ ચાચો એમ ચાર પુત્રો હતા.

૪ ચાચો—તેણે 'આશાપલ્લી'માં જિનપ્રાસાદ કરાવ્યો. તેને પહેલી પત્ની 'લાડી'થી ૧ વીજડ, ૨ સામલ, અને ૩ પૂનો એમ ત્રણ પુત્રો થયા, જ્યારે બીજી પત્ની "ગુરુતા"થી ૪ ગુણરાજ, ૫ આંબાક, ૬ લીંબાક અને ૭ જયતા નામે ચાર પુત્રો થયા.

આંબાકે આ૦ દેવસુંદરસૂરિના ઉપદેશથી વૈરાગ્ય પામી, આ૦ સોમસુંદરસૂરિ પાસે દીક્ષા લીધી. અને સં૦ ૧૪૬૫માં આ૦ મુનિસુંદરસૂરિના હાથે ઉપાધ્યાયપદ પ્રાપ્ત કર્યું તે આંબાકને મનાક નામે પુત્ર હતો.

સંભવ છે કે આંબાકનું બીજું (દુલામણાનું) નામ નાનાક પણ હોય. અને તેમનું સાધુપણાનું નામ 'પં૦ નાનારત્નગણિ" તેમજ પં૦ નંદિરત્નગણિ હોય!

૫. ગુણરાજ—તે અમદાવાદના બાદશાહ અહમદશાહનો માનીતો હતો, (પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૨૦૮) તેણે શત્રુજય, મહુવા, પ્રભાસ-પાટણ, ગિરનાર, સોપારા, જીરાપલ્લી, આબૂ વગેરે વિવિધ તીર્થોના છ'રી પાળતા યાત્રાસઘો કાઢી યાત્રા કરી તેણે સ૦ ૧૪૪૮ના દુકાળમા દાનશાળાઓ સ્થાપન કરી ઘણા મનુષ્યોને રક્ષણ આપ્યુ

તેના નાના ભાઈ **નાનાકે** (આબાકે) આ૦ સોમસુદરસૂરિ પાસે દીક્ષા લીધી સભવ છે કે તેનુ નામ **પં૦ નદિરત્નગણિ** હોય (પ્રક૦ ૫૦)

સ૦ **ગુણરાજે** સ૦ ૧૪૭૭મા બાદશાહનુ ફરમાન મેળવી, આ૦ સોમસુદરસૂરિની અધ્યક્ષતામા શત્રુજયતીર્થનો છ'રી પાળતો મોટો-યાત્રાસઘ કાઢયો ત્યારે શત્રુજય, મહુવા, પ્રભાસપાટણ ગિરનાર વગેરેની યાત્રા કરી, મહુવામાં "ઉપા૦ જિનસુદર"ને **આચાર્યપદ** અપાવ્યુ તથા **અમદાવાદમાં ઘણા કેદીઓને છોડાવ્યા.** આ૦ હેમચદ્રસૂરિનો **ગૂર્જરેશ્વર કુમારપાલ** જેવો ભક્ત હતો, આ૦ સોમસુદરસૂરિનો **સ૦ ગુણરાજ** તેવો જ ભક્ત હતો

તે સ૦ ૧૪૮૫ પહેલા મરણ પામ્યો. તેને **ગગા** નામે પત્ની હતી તેને ૧ ગજ, ૨ મહીરાજ, ૩ **બાલુ**, ૪ મલુ, અને ૫ ઈશ્વર એ નામે પુત્રો હતા

શેઠે **મોકલરાણાની** રજા મેળવી, "ચિત્તોડ પર કીર્તિસ્તભ પાસેના ભગવાન મહાવીર સ્વામીના પ્રાસાદનો જીર્ણોદ્ધાર" પોતાના **પુત્ર બાલુની** દેખરેખ નીચે શરૂ કર્યો હતો

૬. **બાલુ**–ચિત્તોડમા રાજગચ્છના આ૦ **પ્રદ્યુમ્નસૂરિના** વિજયનો વિજય સ્તંભ છે. (પ્રક૦ ૩૫ પૃ૦ ૧૭) તેની પાસે ભ૦ મહાવીર સ્વામીનો પ્રાસાદ છે **સ૦ ગુણરાજે** મોકલરાણાથી સન્માન પામીને એ સ્તભ તથા પ્રાસાદનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો અને તે કામ બાલુની દેખરેખ નીચે શરૂ કર્યું, બાલુ ચિત્તોડમા રહેતો હતો જિન-પ્રાસાદ તૈયાર થયો, એટલે **એ પાંચે ભાઈઓએ** વિ૦ સ૦ ૧૪૮૫મા તપાગચ્છના ૫૦મા **આ૦ સોમસુંદરસૂરિના** હાથે

ચિત્તોડમાં તે જિનપ્રાસાદની તથા" ભગવાન મહાવીર સ્વામી વગેરે જિનપ્રતિમાઓની તપાગચ્છના પ૯મા આ૦ **સોમસુંદરસૂરિના** હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી, અને તેમાં બીજી ૪ દેરીઓ બનાવી, તેની પણ તેમના જ હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

(સં૦ ૧૫૨૪ પં૦ પ્રતિષ્ઠાસોમગણિકૃત "સોમસૌભાગ્યમહાકાવ્ય") જૈન ઇતિહાસ પ્રક૦ ૩૪, પૃ૦ ૫૮૯ ૬૦૪ પ્રક૦ ૩૨, પૃ૦ ૫૦૬ પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૧૭, પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૩૪, પ્રક૦ ૫૦ આ૦ સોમસુંદરસૂરિ)

બીજો મંત્રી ગુણરાજ —

તે **કેશવ** પોરવાડ અને તેની ભાર્યા **હેમતીનો** પુત્ર હતો. તેને " રૂપીણી " નામે ભાર્યા હતી. તથા પાસવીર નામે પુત્ર હતો. તેણે પોતાના પરિવારને સાથે રાખી સં૦ ૧૫૧૪ મહા સુદિ ૨ને સોમવારે તપાગચ્છની વૃદ્ધ પોષાળના ૫૮મા **સં૦ જ્ઞાનકલશસૂરિના** ઉપા૦ ચરણકીર્તિના શિષ્ય પં૦ વિજયસમુદ્રગણિને કલ્પસૂત્ર વહોરાવ્યું હતું (શ્રી પ્રશસ્તિ સંગ્રહ ભા. ૨જો, પ્રશ૦ નં ૭૫ પ્ર૦ ૪૪ પૃ ૨૫, ૩૪)

સરહડિયા સં૦ માડણ પોરવાડનો વંશ—

૧ **માંડણ** તે સરહડિયા ગોત્રનો પોરવાડ જૈન હતો, તેનું બીજું નામ **સાગણ** પણ મળે છે તે નાદિયાગામમાં રહેતો હતો, સંપન્ન ધર્મપ્રેમી શ્રાવક હતો. તેને (૧) કુરપાલ અને (૨) નીંબો એમ બે પુત્રો હતા.

૨–સં૦ **કુરપાલ સં૦ નીંબો**–તે નાદિયામાં રહેતા હતા. બન્ને ભાઈઓ ધર્મપ્રેમી હતા. તેઓએ સં૦ ૧૪૬૫ના ફાગણ સુદિ ૧ના રોજ **પીંડવાડામાં** મોટા જિનપ્રાસાદનો 'જીર્ણોદ્ધાર' કરાવ્યો. તેઓ **સંઘપતિ** પણ બન્યા.

સં૦ કુરપાલને કામલદે નામે પત્ની હતી તેનું બીજું નામ કપૂરદેવી પણ હતું અને તેને ૧ સમરથમલ, ૨ સં૦ રત્નો, અને ૩ સં૦ **ધરણ** (ધન્નો) એમ ત્રણ પુત્રો હતા. સં૦ સમરથનો વધુ પરિચય મળતો નથી

૩A–**સં૦ રત્નો સં૦ ધરણુ**–સ૦ રત્નોને "રત્નદેવી" નામે પત્ની હતી. તથા (૧) લાખો, (૨) સં૦ સલખણ (૩) સ૦ મનજી (૪) **સં૦ સોનો** અને (૫) **સં૦ સાલિગ** એમ પાચ પુત્રો હતા

૩B–સ૦ ધરણાનુ બીજુ નામ **ધન્નાશાહ પોરવાડ** હતું. તેને "ધરણાદે (ધારલદે)" નામે પત્ની હતી અને (૧) **જાખા** (જાના) તેમજ (૨) **જાવડ** નામે પુત્ર હતા

સ૦ ધરણે સ૦ ૧૪૯૫મા શત્રુંજય તીર્થનો મોટો યાત્રાસઘ કાઢયો, તે સઘમા બાદશાહ તથા મત્રીઓ સાથે હતા, ત્યારે તેની ઉમર માત્ર ૨૧ વર્ષની હતી અને તેની પત્નીની ઉમર માત્ર ૧૮ વર્ષની હતી બને જણાએ ત્યા "ચોથુ શીયલવ્રત" સ્વીકારી, સઘપતિની **ઈન્દ્રમાલા** પહેરી હતી

(વિવિધ ગચ્છીય પટ્ટા૦ સ૦, વીરવશાવલી પૃ૦ ૧૨૫)

૩–**સ૦ રત્નો** અને **સ૦ ધરણ** એ બને ભાઈઓ નાદિયામા રહેતા હતા માડવગઢના હુસગશાહ–બાદશાહનો શાહજાદો **ગજનીખાં** રીસાઈને નાદિયા (શિરોહી રાજ્ય)મા આવ્યો ત્યારે બને ભાઈઓએ તેને સમજાવી, શાન્ત પાડી, ૩ લાખ રૂપીયા આપી, બાદશાહ પાસે મોકલ્યો આથી બાદશાહે ખુશ થઈ આ બન્ને ભાઈઓને માડવગઢ બોલાવ્યા પરતુ ગજનીખા બાદશાહ થયો ત્યારે તે ધનના લોભથી બન્ને ભાઈઓ ઉપર નારાજ થયો અને તેઓનો ૧ લાખ રૂપીયાનો **દડ** કર્યો આથી બન્ને ભાઈઓ ત્યાથી નાસી આવ્યા, તેઓ "નાદિયા" ન જતા, **રાણા કુભાના** આગ્રહથી "ઘાણેરાવ" ગામ જઈને વસ્યા

તીર્થો–મારવાડ અને મેવાડની બચ્ચે લાબો પહાડ વિસ્તારેલો છે તેની બન્ને બાજુએ જૈનોએ **શાન્તિધામો** ઉભા કર્યા છે— ઘણા **જૈનતીર્થો** સ્થાપિત કર્યા છે એ પહાડની પશ્ચિમે (૧) મૂછાળા મહાવીર અને (૨) **રાણકપુર** તીર્થ બનાવ્યા છે

મૂછાળામહાવીર તો પ્રાચીન જૈન તીર્થધામ છે

(—પ્ર૦　　પૃ૦　　)

મેવાડના રાણાએ મૂછાળામહાવીર તીર્થ પાસે **ઘાણેરાવ** નામે

નગર વસાવ્યું એ ઘાણેરાવમાં આજે પણ જૈન શ્વેતાંબર ઓસવાલ-પોરવાડોના ૪૦૦ ઘર છે અને ૧૧ શ્વેતાંબર જિનાલયો વિદ્યમાન છે

ઘાણેરાવ નવું વસ્યું, તે પછી ધીમે ધીમે વિકાસ પામવા લાગ્યું સં૦ રત્નો અને નં૦ ધરણ એ નગરમાં આવીને વસ્યા, અને તેઓએ પોતાના કુટુંબને નાદિયાથી લાવીને અહીં કાયમી વસવાટ કર્યો. બંને ભાઈઓ મૂળથી ધર્મપ્રેમી હતા

નાનો ભાઈ સં૦ ધરણાશાહ પરમાર્હત હતો તે ચિત્તોડના રાણા કુંભાજીનો પ્રીતિપાત્ર હતો (પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૩૪) તેણે અમદાવાદના સં૦ ગુણરાજની મદદથી બાદશાહ અહમદશાહનું ફરમાન મેળવી, શત્રુંજયતીર્થનો છ'રી પાળતો માત્રાસંઘ કાઢ્યો (પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૨૦૮) અને અજારી, પીંડવાડા, સાલેર વગેરે સાત સ્થાનોમાંના જિનાલયોના જીર્ણોદ્ધારો કરાવ્યા નવા જિનાલયો પણ બનાવ્યા તથા નવી જિનપ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા પણ કરાવી. આચાર્યપદ, ઉપાધ્યાયપદ, ગણિપદ તથા મહત્તરાપદ વગેરે પદવીઓના અને દીક્ષાના મોટા ઉત્સવો પણ કર્યા.

૩—સં૦ ધરણ—તે એક વાર સિદ્ધપુર પાટણ ગયો. ત્યાં તેણે રાજા સિદ્ધરાજજયસિંહે બંધાવેલ રાજવિહાર જોયો. તેને એવો જિનપ્રાસાદ બંધાવવાની ભાવના ઉદ્ભવી એવામાં તેણે એક દિવસે સ્વપ્નમાં નલિનીગુલ્મવિમાન જોયું અને તેણે તેવો જિનપ્રાસાદ બનાવવા નિર્ણય કર્યો. પણ આવો જિનપ્રાસાદ બનાવે, તેવો કુશળ શિલ્પી પણ જોઈએ ને? દૈવયોગે મુંડારાના દેપાક નામના એક સલાટને પણ એવું જ સ્વપ્ન આવ્યું આથી તે સલાટ પણ આવો જિનપ્રાસાદ બાંધવા ચાહતો હતો. સં૦ ધરણ અને સલાટ દેપાક બંને મળ્યા. બંનેએ 'સ્વપ્નાનુસાર જિનપ્રાસાદ' બનાવવાનો નિર્ણય કર્યો.

સૂત્રધાર દેપાકે (દેપાએ) જિનપ્રાસાદનો નકશો તૈયાર કરી સં૦ ધરણાની સમ્મતિ મેળવી, એ રીતનો રાણકપુરમાં "ત્રૈલોક્ય દીપક" નામનો ત્રણ માળનો ૪૫ ફૂટ ઊંચો ચતુર્મુખ જિન

પ્રાસાદ બનાવ્યો. આ પ્રાસાદમા ચારે તરફ નાના દેરાસરો છે, ને ચારે તરફ ફરતી ૭૨ દેરીઓ (દેવકુલિકા)વાળી ભમતી છે. જિનાલયમા ૧૪૪૪ થાભલા છે, અને મોટા ભોયરા પણ છે આ રીતે આ મદિરની **માંડણી** અજોડ છે.

ભારતીય સ્થાપત્ય —

ખૂબીની વાત એ છે કે, મનુષ્ય ગમે તે દરવાજે કે દેરીના દરવાજે ઊભો રહીને મૂળનાયક ચૌમુખજીનાં દર્શન કરી શકે છે. વચમા કોઈ ભીંત કે થાભલો નડતા નથી પ્રાચીન ભારતીય સ્થાપત્યની આ વિશેષતા છે

ત્રૈલોક્યપ્રાસાદ–તૈયાર થયો સ૦ ધરણાશાહે સ ૧૪૯૬ના ફાગણ વદિ ૫ ના ત્રૈલોક્યપ્રાસાદમા તપગચ્છના **૫૦મા આ૦ સોમસુંદરસૂરિના** હાથે તે પ્રાસાદની તથા **ભ૦ ઋષભદેવ** વગેરે ચૌમુખ જિનપ્રતિમાઓની અજનશલાકા અને પ્રતિષ્ઠા કરાવી તેમજ આ પ્રસગે મહો૦ સોમદેવને **આચાર્યપદવી** અપાવી મૂલપ્રાસાદનુ કામ ૫૦ ૧૪૯૮ ફા૦ વ૦ ૧૦ સુધી ચાલ્યુ સ. ધરણે સ૦ ૧૫૦૯ વૈ શુદ ૨ સુધી પ્રતિષ્ઠાઓ કરાવી

સ૦ રત્નાના વશજો આજે પણ ઘાણેરાવમા છે તેઓ દર સાલ રાખેતા મુજબ ફાગણ વદિ ૫ના રોજની વર્ષગાઠ ઉજવતા અને નવી ધજા ચડાવતા તે પછી તેમના વશજોએ સ૦ ૧૬૭૯મા ત્રૈલોક્યપ્રાસાદનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવી ભ૦ ઋષભદેવની નવી જિનપ્રતિમાને મૂળનાયક તરીકે **આ૦ વિજયદેવસૂરિના** હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી વિરાજમાન કરી આ જિનાલયનો છેલ્લો જીર્ણોદ્ધાર તથા પ્રતિષ્ઠા સ૦ ૨૦૦૯ના ફાગણ સુદિ ૫ ના રોજ કરવામા આવ્યો

(જૈન ઇતિ૦ પ્રક૦ ૫૦, રાણકપુરતીર્થ)

સ૦ ધરણાની બીજી પરપરા આ પ્રમાણે છે તેને **જાવડ** નામે પુત્ર હતો જાવડને "જસમાદેવી" નામે પત્ની હતી, તથા **વનાજી** નામે પુત્ર હતો વનાજીને "વર્જુદેવી" નામે પત્ની તથા (૧) **આશપાલ** અને (૨) ગુણપાલ નામે પુત્રો હતા એટલે

સં૦ ધરણાની બીજી નાની પરંપરામાં (૩) સં૦ ધરણુ (૪) સં૦ વનાજી (૫) આશપાલ અને ગુણપાલ થયા.

૪ **સં૦ સાલિગ**—તે સં૦ રત્નાનો પાંચમો પુત્ર હતો. તેને (૧) સૂગશદેવી અને (૨) નાયકદેવી પત્નીઓ હતી.

૫. **સં૦ સહસા**—તે માંડવગઢના બાદશાહ ગ્યાસુદ્દીન (સં + + + + +)નો પ્રીતિપાત્ર હતો, ધનાઢ્ય હતો. માળવાનો મોટો ધર્માધિકારી મહામાત્ય હતો તેને (૧) સંસારદેવી (૨) અનુપમાદેની પત્નીઓ તથા (૧) ખીમરાજ અને (૨) દેવરાજ પુત્રો હતા.

સં ૧૫૫૯માં સિરોહીના રાજા જગમાલ (સં ૧૫૪૦ થી ૧૫૮૦)ના રાજકાળમાં આબૂના મોટા શિખર—અચલગઢમાં પ૦ માં આ૦ **લક્ષ્મીસાગરસૂરિ** તથા **આ૦ સુમતિસુંદરસૂરિના** ઉપદેશથી રાણા લાખાની રજા મેળવી, પોતાનું ન્યાયસંપન્ન ધન વાપરવા ચૌમુખના દેરાસરનો પાયો નાખ્યો. ભવ્ય ચતુર્મુખજિનપ્રાસાદ તૈયાર કર્યો. આથી સં૦ **સહસા**, પોતાની પત્ની મહ૦ સંસારદે, પત્ની અનુપમાદે પુત્રો ૧ **ખીમરાજ**, ૨ દેવરાજ, પૌત્રો ૧ જયમલ, ૨ મનજી વગેરે પરિવારને લઈને તથા આ૦ જયકમલસૂરિ વગેરે છ'રી પાળતા ચતુર્વિધ યાત્રાસંઘ સાથે અહીં આવ્યો.

તેણે તે મંદિરમાં ઉત્તરની ગાદીએ સં૦ ૧૫૬૬ના ફાગણ સુદિ ૧૦ના દિવસે સોમવારે તપાગચ્છની કમળકળશશાખાના **આ૦ જયકમલસૂરિના હાથે ભ૦ ઋષભદેવની પ્રતિમા**[1] ભરાવી પધરાવી. (—પ્રક૦ ૫૩)

કુંભરપુર અને કુંભલમેરુના જૈન સંઘે કુંભરપુરના "રાવલ સોમદાસના મંત્રી આલ્હણશાહ વગેરેએ સં૦ ૧૫૧૮ના વૈશાખ સુદિ ૪ને શનિવારે અને સં૦ ૧૫૨૯ના વૈશાખ વદિ ૪ને ગુરુવારે કુંભરપુરમાં ભ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિના હાથે અંજનશલાકા કરાવી. સં૦ સહસાએ આ અંજનશલાકાની પ્રતિમાઓ લાવી, અચલગઢમાં

૧ ચૌમુખી જિન ચાર પ્રતિમાઓ પિત્તળ અને સોનાના મિશ્રણથી બનેલી છે તેનું વજન ૧૪૪૪ મણનું છે એમ કહે છે તેને ચાર સોનાની માળ છે

ચૌમુખજીની બીજી ત્રણ ગાદીએ વિરાજમાન કરાવી (–પ્રક૦ ૩૭, પૃ૦ ૨૮૮) અને પોતે અજનશલાકા કરાવેલી બીજી જિનપ્રતિમાઓને છૂટા છૂટા સ્થાનોમા વિરાજમાન કરી હતી.

સં૦ સહસાએ અચલગઢની પ્રતિષ્ઠામા સંઘભક્તિ કરી, યાચકોને ખુશ કર્યા, અને વિવિધ રીતે તીર્થપ્રભાવના કરી, જેમા ૫ લાખ દ્રવ્ય વાપર્યું **સ આશાધરે** પણ ઘણો લાભ લીધો.

અચલગઢમા ચૌમુખજીનુ જિનાલય બાદશાહના દિવાનોનુ છે. સામાન્ય **લોકવાયકા** છે કે "તે કુભોજી પોતાના અચલગઢના રાજમહેલમાં બેસી ચૌમુખજીના દર્શન કરતો હતો"

સ૦ રત્નાનો ચોથો પુત્ર (૪) **સ૦ સોનો** નામે હતો તે સોનાનો (૫) પુત્ર **આશાધરે** આ ચૌમુખજીની પ્રતિષ્ઠાનો ઉત્સવ કરાવ્યો હતો (–પ્રક૦ ૩૭, પૃ૦ ૨૯૦)

(ગુરુગુણરત્નાકર કાવ્ય સર્ગ ૩જો)

વાલીના કુલગુરૂ **ભ૦ મીયાચદજી** સ૦ ધરણાશાહના વશના **કુલગુરૂ** છે તેની વહીના આધારે સ૦ **સાંગણ પોરવાડની** વશાવલી નીચે પ્રમાણે મળે છે

(૧) **સાંગણ** પોરવાડ
(૨) કુરપાલ (ભા૦ કામલદેવી)
(૩) **સ૦ ધરણા** (ભ૦ ધારણદેવી, ચદ્રાદેવી)
(૪) **જાખા** (ભા૦ જયવતી)
(૫) **ગુણરાજ** (ભા૦ ગુણવતી)
(૬) વીરમદેવ (ભા૦ વીરમતી)
(૭) ગમનાજી
(૮) કાનજી (ભા૦ કોડમદેવી.)
(૯) પદ્મોજી (ભા૦)
(૧૦) રત્ના
(૧૧) ચાપા
(૧૨) ઉદા

(૧૩) શોભા.

(૧૪) મોતીદાસ

(૧૫) મગારામ.

(૧૬) હરખચંદ—શેઠ ધન્નાશાહ પોરવાડના વંશના શા હરખચંદ ગંગારામ, નથમલ માણેકચંદ, ચંદનમલ રત્નાજી, છગનલાલ હંસાજી, નથમલજી નવલાજી વગેરે હાલ "ઘાણેરાવ"માં રહે છે શા ખીમરાજ રામજીનો પરિવાર મેવાડના "મૂંડા ગામમાં" રહે છે અને કસ્તૂરચંદ નંદરાયજી 'કેલવાડા"માં રહે છે આ ભાઈઓ હરસાલ શુ૦ દ્વિ૦ વ૦ ૫ ને રોજ રાણકપુર આવી, ત્રૈલોક્યદીપક જિનપ્રાસાદ ઉપર વારસદાર—હકદાર તરીકે "ધ્વજા ચઢાવતા હતા. અને પૂજા ભણાવતા હતા. (પ્રાગ્વાટ ઇતિહાસ ખં૦ ૩ જો પૃ ૨૭૪, ૨૭૫નું વંશવૃક્ષ તથા જૈન ઇતિ૦ વંશવૃક્ષ)

(૧) મંત્રી યશોવીર—શ્રીમાળી

જાલોરમાં શ્રીમાળી પાર્શ્વવીર નામે શ્રાવક રહેતો હતો. જેના બીજા નામો પાર્શ્વદેવ અને પાર્શ્વચન્દ્ર પણ મળે છે તે રાજા સમરસિંહ ચૌહાણ તેમજ ઉદયસિંહ ચૌહાણ (સં૦ ૧૨૩૯ થી ૧૩૦૬)નો ભંડારી હતો

ભંડારી પાર્શ્વવીરને ૧ યશોવીર અને ૨—અજયપાલ નામે બે પુત્રો હતા જે મહામાત્યો હતા.

મંત્રી યશોવીરનો સં૦ ૧૨૨૧નો નીચે પ્રમાણે શિલાલેખ મળે છે (—શ્રીજિનવિ૦નો પ્રાચીન જૈન લેખસંગ્રહ ભા૦ ૨ લેખાંક ૩૫૨)

જિનાલય :—

તેણે સં૦ ૧૨૩૯ના વૈશાખ સુદિ ૫ ને શુક્રવારે જાલોરના કિલ્લામાં ભ૦ ઋષભદેવનું દેરાસર બંધાવ્યું અને તેનો અદ્ભુત નકશીવાળો રંગમંડપ બનાવ્યો, જેનો શિલાલેખ તેના પાટડા ઉપર ઉત્કીર્ણ છે

આ૦ વાદિદેવસૂરિની છઠ્ઠી પરંપરાના જૈનાચાર્ય આ૦ રામભદ્રે પ્રબુદ્ધરૌહિણેયનાટક (અંક ૬) રચ્યું છે, જે તે પ્રતિષ્ઠાના ઉત્સવ—પ્રસંગે તે મંદિરના મંડપમાં ભજવાયું હતું (—પ્ર૦ ૪૧ પૃ૦ ૫૮૯)

મંત્રી યશોવીરે સં૦ ૧૨૪૨મા "રાજા સમરસિંહ ચૌહાણ" (સં ૧૨૩૯ થી ૧૨૬૨)ની આજ્ઞાથી **કુમારવિહારનો સમુદ્ધાર** કરાવ્યો. સં૦ ૧૨૫૬મા તોરણ, ધ્વજા-દંડ ચડાવ્યા સં ૧૨૬૮માં આ૦ રામભદ્ર (બીજા)ના હાથે રંગમંડપ ઉપર સુવર્ણકળશ ચડાવ્યો

(જાલોરના લેખો લે૦ નં૦ ૩૫૨, -પ્રક૦ ૪૧ પૃ ૫૯૧)

૨-મંત્રી યશોવીર શ્રીમાલી

જાલોરમા શ્રીમાલી **યશોદેવ** નામે વ્યાપારી હતો તે રાજગચ્છના ૧૦મા આ૦ ચંદ્રસૂરિના પટ્ટધર આ૦ **પૂર્ણચંદ્રસૂરિનો** ભક્ત હતો તેને ૧ **યશોવીર** ૨ યશોરાજ અને ૩ જગધર એમ ત્રણ પુત્રો હતા[1] (-પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૨૬)

યશોવીર જાલોરના રાજા **ઉદયસિંહ** (સં૦ ૧૨૬૨ થી ૧૩૦૬) ચૌહાણના ખજાનાનો **મહામંત્રી** હતો તે "શિલ્પશાસ્ત્રનો તલસ્પર્શી વિદ્વાન" હતો અને તે "સરસ્વતી કંઠાભરણ" તરીકે પ્રસિદ્ધ હતો

મંત્રી તેજપાલે આબૂતીર્થમા **લુણિગવસહીનો પ્રાસાદ** તૈયાર કરી તેની સં૦ ૧૨૮૭-૮૮મા પ્રતિષ્ઠા કરાવી **મંત્રી વસ્તુપાલે** જિનમંદિરના ગુણદોષો જાણવા માટે જાલોરથી મંત્રી યશોવીરને આ ઉત્સવમા બોલાવ્યો હતો તેણે તેનુ બહુમાન કરી, તેને આ નવા જિનપ્રાસાદના ગુણ-દોષ પૂછ્યા. તેણે મંદિરને બરાબર તપાસી લીધુ, અને પછી રાણાઓ, માંડલિક રાજાઓ તથા મહાજનોની **ભરચક** સભા વચ્ચે સલાવટ "શોભનદેવને" સામે રાખીને સ્પષ્ટ જણાવ્યુ કે-

(૧) તે કીર્તિસ્તંભ ઉપર "તારી માતાનો હાથ" કોતર્યો છે, જેની એક આંગળી ઊંચી રાખી છે, "માથે છત્ર" લગાડ્યુ છે, તે **તારી ભૂલ છે,** કેમકે આ દેરાસર તો **મંત્રી તેજપાલે** બંધાવ્યુ છે એટલે અહીં **તેની માતાનો હાથ જોઈએ.** તું તો પૈસાથી કામ કરે છે તારી માતાનો હાથ ન જોઈએ

---

[1] વારાહીનગરીના ભંડારી યશોધવલ શ્રીમાલીને બાલકવિ **જગદેવ** નામે પુત્ર હતો (જૂઓ પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૪૭)

(૧૩) શોભા.

(૧૪) ગોકીદાસ.

(૧૫) ગંગારામ.

(૧૬) હરખચંદ—શેઠ ધન્નાશાહ પોરવાડના વંશના શા. હરખચંદ ગંગારામ, નથમલ માણેકચંદ, ચંદનમલ રત્નાજી, છગનલાલ હંસાજી, નથમલજી નવલાજી વગેરે હાલ "ઘાણેરાવ"માં રહે છે શા. ખીમરાજ રામજીનો પરિવાર મેવાડના "ઝૂડા ગામમાં" રહે છે અને કસ્તૂરચંદ નંદરામજી "કેલવાડા"માં રહે છે, આ ભાઈઓ હરસાલ શુ૦ ફા૦ વ૦ ૫ ને રોજ રાણકપુર આવી, ત્રૈલોક્યદીપક જિનપ્રાસાદ ઉપર વારસદાર–હકદાર તરીકે 'ધ્વજા ચડાવતા હતા. અને પૂજા ભણાવતા હતા. (નાગ્રવાર ઇતિહાસ ખંડ ૩ જો પૃ ૨૭૪, ૨૭૫નું વંશવૃક્ષ તથા જૈન ઇતિ૦ વંશવૃક્ષ)

(૧) મંત્રી યશોવીર–શ્રીમાલી

જાલોરમાં શ્રીમાળી પાર્શ્વવીર નામે શ્રાવક રહેતો હતો. જેના બીજા નામો પાર્શ્વદેવ અને પાર્શ્વચન્દ્ર પણ મળે છે તે રાજા સમરસિંહ ચૌહાણ તેમજ ઉદયસિંહ ચૌહાણ (સં૦ ૧૨૩૯થી ૧૩ ?)નો ભંડારી હતો.

ભંડારી પાર્શ્વવીરને ૧ યશોવીર અને ૨–અજયપાલ નામે બે પુત્રો હતા, જે મહામાત્યો હતા.

મંત્રી યશોવીરનો સં૦ ૧૨૨૧નો નીચે પ્રમાણે શિલાલેખ મળે છે (–શ્રીજિનવિ૦નો પ્રાચીન જૈન લેખસંગ્રહ ભા૦ ૨ લેખાંક : ૩૫૨)

જિનાલય :—

તેણે સં૦ ૧૨૩૯ના વૈશાખ સુદિ ૫ ને ગુરુવારે જાલોરના કિલ્લામાં ભ૦ ઋષભદેવનું દેરાસર બંધાવ્યું અને તેનો અદ્ભુત નકશીવાળો રંગમંડપ બનાવ્યો, જેનો શિલાલેખ તેના પાટડા ઉપર ઉતીર્ણ છે

આ૦ વાદિદેવસૂરિની ૯મી પરંપરાના ૪૪મા આ૦ રામભદ્રે પ્રબુદ્ધરૌહિણેયનાટક (અંક : ૬) રચ્યું છે, જે તે પ્રતિષ્ઠાના ઉત્સવ–પ્રસંગે તે મંદિરના મંડપમાં ભજવાયું હતું (–પ્રક૦ ૪૧ પૃ૦ ૫૮૯)

મંત્રી યશોવીરે સં૦ ૧૨૪૨માં "રાજા સમરસિંહ ચૌહાણ" (સં ૧૨૩૯ થી ૧૨૬૨)ની આજ્ઞાથી **કુમારવિહારનો સમુદ્ધાર** કરાવ્યો સં૦ ૧૨૫૬માં તોરણ, ધ્વજા-દંડ ચડાવ્યા. સં ૧૨૬૮માં આ૦ રામભદ્ર (બીજા)ના હાથે રંગમંડપ ઉપર સુવર્ણકળશ ચડાવ્યો (જાલોરના લેખો લે૦ નં૦ ૩૫૨, -પ્રક૦ ૪૧ પૃ. ૫૯૧)

૨-મંત્રી યશોવીર શ્રીમાલી

જાલોરમાં શ્રીમાલી **યશોદેવ** નામે વ્યાપારી હતો. તે રાજગચ્છના ૧૦મા આ૦ ચંદ્રસૂરિના પટ્ટધર આ૦ **પૂર્ણચંદ્રસૂરિનો** ભક્ત હતો તેને ૧ **યશોવીર** ૨ યશોરાજ અને ૩ જગધર એમ ત્રણ પુત્રો હતા.[1] (-પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૨૬)

યશોવીર જાલોરના રાજા **ઉદયસિંહ** (સં૦ ૧૨૬૨ થી ૧૩૦૬) ચૌહાણના ખજાનાનો **મહામંત્રી** હતો. તે "શિલ્પશાસ્ત્રનો તલસ્પર્શી વિદ્વાન" હતો અને તે "સરસ્વતી કંઠાભરણ" તરીકે પ્રસિદ્ધ હતો

મંત્રી તેજપાલે આબૂતીર્થમાં **લુણિગવસહીનો પ્રાસાદ** તૈયાર કરી તેની સં૦ ૧૨૮૭-૮૮માં પ્રતિષ્ઠા કરાવી મંત્રી **વસ્તુપાલે** જિનમંદિરના ગુણદોષો જાણવા માટે જાલોરથી મંત્રી યશોવીરને આ ઉત્સવમાં બોલાવ્યો હતો તેણે તેનું બહુમાન કરી, તેને આ નવા જિનપ્રાસાદના ગુણ-દોષ પૂછ્યા. તેણે મંદિરને બરાબર તપાસી લીધું, અને પછી રાણાઓ, માંડલિક રાજાઓ તથા મહાજનોની **ભરચક** સભા વચ્ચે સલાવટ "શોભનદેવને" સામે રાખીને સ્પષ્ટ જણાવ્યું કે-

(૧) તેં કીર્તિસ્તંભ ઉપર "તારી માતાનો હાથ" કોતર્યો છે, જેની એક આંગળી ઊંચી રાખી છે, "માથે છત્ર" લગાડ્યું છે, તે **તારી ભૂલ છે**, કેમકે આ દેરાસર તો **મંત્રી તેજપાલે** બંધાવ્યું છે. એટલે અહીં **તેની માતાનો હાથ જોઈએ.** તું તો પૈસાથી કામ કરે છે તારી માતાનો હાથ ન જોઈએ

---

૧ વારાહીનગરીના ભંડારી યશોધવલ શ્રીમાલીને બાલકવિ જગદેવ નામે પુત્ર હતો (જૂઓ પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૪૭)

(૨) મંદિર વિશાળ છે તે હિસાબે પગથિયાં મોટાં જોઈએ, જ્યારે આનાં પગથિયાં "ટૂંકાં" બનાવ્યાં છે, તે ઠીક નથી.

(૩) થાંભલાઓમાં "જિનપ્રતિમા" બેસાડી છે, તેમાં આશાતના થવાનો ભય છે.

(૪) ગભારાના દરવાજે તોરણમાં **વાઘ** બનાવ્યા છે, તેથી અહીં "વિશેષ પૂજાનો અભાવ" થશે.

(૫) પૂર્વજોની મૂર્તિઓ "પ્રભુની પાછળ" બેસાડી છે તેથી ભવિષ્યમાં સંતતિ તથા **ધન** ઘટશે.

(૬) છતમાં જૈન સાધુઓની મૂર્તિઓ બેસાડી છે, **તેથી બીજા-ધર્મવાળા** અહીં ઓછી પૂજા કરશે.

(૭) **ગડુલી** "કાળા રંગ"ની બનાવી છે, જે **અમંગળરૂપ** છે.

(૮) બારવટિયા **૧૨** હાથ લાંબા છે તે તૂટશે, ત્યારે મંદિરને નુકસાન થશે. અને કોઈ બીજો કોઈ અહીં એવા બારવટિયા ગોઠવી શકશે નહીં.

(૯) રંગમંડપમાં "પૂતળીઓની જોડી" વિશાળ બનાવી છે તેવી તે જૈનમંદિરમાં નિષિદ્ધ માની છે.

(૧૦) બહારના દરવાજે **કસોટીના થાંભલા** મૂક્યા છે તે પણ ઠીક નથી. કેમકે મંદિર તૂટવાનો ભય રહેશે.

આ સિવાય પણ અહીં બીજી નાની-મોટી—'મોટો દરવાજો" શહેર બહાર છે 'ઘટ મોટો છે" સિંહની આગળ "કરખો" છે પહેલો રતિમંડપ છે વગેરે વગેરે અનેક (૧૩) ભૂલો છે.

(—પ્રક૦ ૩૭ પૃ૦ ૨૮૬)

મિસ્ત્રી સારો છે મંદિર ઉત્તમ બન્યું છે પણ ઉપર મુજબની નાની-મોટી ભૂલો છે તે ઠીક નથી **સૌ કોઈ ભૂલને પાત્ર છે** પણ અહીં આમાં ગભારાનું વાઘનું તોરણ, પ્રભુની પાછળ પૂર્વજોનો હસ્તિમંડપ અને પૂતળીઓના જોડકાના મોટા ઘાટ આ ત્રણ એવી ભૂલો થઈ છે કે, જે હવે સુધારી શકાય તેમ નથી જ.

ભાવુકાર મિસ્ત્રીના હાથે આ દોષો બન્યા છે તો "આમાં **ભાવિભાવની** પ્રબળતા સમજી સંતોષ માનવો પડશે."

સભામાથી સૌ કોઈ આ સાભળી બોલ્યા કે, વાસ્તવમા અહીં આ દોષો છે જ, પણ **ભાવિભાવ** એવો હશે. સૌએ મ ત્રી યશોવીરના ગ ભીર જ્ઞાનની પ્રશ સા કરી કવિઓએ કહ્યુ કે—

હે યશોવીર! બ્રહ્માએ તારુ નામ ચ દ્ર પર લખવા ધાર્યું પરતુ તારા નામના શરૂઆતના "બે અક્ષરો" જ ભુવનમા સમાતા નથી

प्रकाश्यते सदा साक्षाद् यशोवीरेण मन्त्रिणा ।
मुखे दन्तद्युता 'ब्राह्मी', करे श्री स्वर्णमुद्रया ॥

(—ઉપદેશસાર, કીર્તિકૌમુદી)

न माघ श्लाघ्यते कैश्चिद्, नाभिनन्दोऽभिनन्द्यते ।
निष्फल कालिदासोऽपि यशोवीरस्य सन्निधौ ॥

(—કવિ સોમેશ્વર કૃત કીર્તિકૌમુદિ, સર્ગ ૧, શ્લો૦ ૨૬)
—પ્રબ ધ ચિંતામણિ, પ્ર૦ ૪, પ્રબ ધાવળી . લૂણિગ-વસહિ-પ્રબ ધ, પ્રબ ધકોશ—પ્ર૦ ૨૪, ઉપદેશતર ગિણી તર ગ બીજો)

૩. મ ત્રી યશોવીર (ધાકડ-શ્રીમાલી)

(૩) **મ ત્રી યશોવીર**—તે જાલોરના રાજા ઉદયસિંહ ચૌહાણનો મહામાત્ય હતો, અને દુ સાધ્ય વ શના **મ ત્રી ઉદયસિ હ શ્રીમાલીનો** પુત્ર હતો જાલોરના રાજા ઉદયસિ હનો મ ત્રી હતો

(—પ્રક૦ ૪૫-ન૦ ૧ દુ:સાધ્યવ શ પૃ૦ ૩૮૧)

મ ત્રી દેવપાલ, ધનપાળ—

જાલોરના રાજા ઉદયસિંહ (સ ૧૨૬૨ થી ૧૩૦૬)નો મહામાત્ય **દેવપાળ** નામે હતો સ૦ ૧૨૬૫ મા વાયડગચ્છના આ૦ જિનદત્તસૂરિએ તેના પુત્ર **ધનપાળ** માટે "વિવેકવિલાસ" રચ્યો

(—પ્રક૦ ૪૩ પૃ૦ ૭૫૨)

નરપતિ—તે ધારાનગરીના **આમ્રદેવ** શ્રાવકનો પુત્ર હતો. તેણે સ૦ ૧૨૩૨ મા અણહિલપુર પાટણમા "નરપતિજયચર્યા" નામે જ્યોતિષનો ગ્ર થ રચ્યો

મંત્રી આભડ, આલ્હાદન—

તે મલ્લકુળના મંત્રી વાધૂયનના વંશમાં સં૦ ૧૨૯૬ માં થયા હતા. (—પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૫, પ્રક૦ ૪૧, પૃ૦ ૬૭૫)

દંડનાયક આભૂ, જિનદાસ

શેઠ **આભૂ** અને **જિનદાસ થરાદના** રહેવાસી **શ્રીમાળી** ભાઈઓ હતા. બંને મંત્રીઓ હતા. શેઠ આભૂને '**પશ્ચિમનો માંડલિક**' એવું "બિરુદ" આપવામાં આવેલું, તેથી તેની એ રીતે પ્રસિદ્ધિ હતી. તેણે સં૦ × × ×માં શત્રુંજય તીર્થનો છ'રી પાળતો **યાત્રાસંઘ** કાઢ્યો જેમાં ૩૬ **જૈનાચાર્યો**, અને બીજા સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકાઓની મોટી સંખ્યા હતી. સાથે ૭૦૦ દેરાસરો, ૯૦ પાલખીઓ, ૪૦ ૦ ગાડાં, **૭ પાણીની પરબો, ૩૦ જલવાહી પાડા**, ૧૦૦ કંદોઈઓ, ૧૦૦ રસોઇયા, ૧૪ લુહારો અને એ હિસાબે જ માળી તંબોળી, ઘોડા, બળદ ઊંટ, દુકાનો વગેરેનો મોટો રસાલો સાથે હતો. મંત્રી આભૂએ આ સંઘમાં ૧૨ કરોડ સોનામહોર વાપરી.

તેણે ૩૬૦ જૈનોને પોતાની જેવા **મહર્ધિક જૈન** બનાવ્યા. તેણે ૩ કરોડ ટંકા ખરચીને **ગ્રંથભંડારો** સ્થાપિત કર્યા. સોનેરી શાહીથી **સર્વ જિનાગમો** તેમજ કાળી શાહીથી બીજા ગ્રંથો લખાવ્યા. દેરાસરો બંધાવ્યાં. તેણે એ રીતે ધર્મકાર્યમાં કરોડો રૂપિયાનું ધન વાપર્યું.

સં૦ આભૂ "સાધર્મિક ભક્તિમાં એક્કો" મનાતો હતો. એક વાર માંડવગઢનો **મંત્રી ઝાંઝણ** તેની સાધર્મિક ભક્તિની પરીક્ષા કરવા માટે ચૌદસના દિવસે જ ૩૨૦૦૦ યાત્રિકોને સાથે લઈ થરાદ આવ્યો. એ જ દિવસે આભૂને **પૌષધ-ઉપવાસ** હતો. તેના ભાઈ જિનદાસે ૩ કલાકમાં બધી તૈયારીઓ કરીને સૌને સોના ચાંદીના થાળમાં જમાડ્યા, અને સૌને વસ્ત્રો સેર આપી શણગાર્યા.

મંત્રી ઝાંઝણ તો તેની આ વ્યવસ્થા જોઈ અચંબો પામી શરમાઈ ગયો. તેણે શેઠના પગમાં પડી માફી માગી અને તેની **સાધર્મિક** ભક્તિ માટે ખૂબ પ્રશંસા કરી. (—પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૩૧૯—વાંચવું)

શેઠ આભૂ બહાદુર **લડવૈયો** હતો તે રણમેદાનમા હજારોને પૂરો પડતો પરંતુ "સામાયિકમા" બેસે ત્યારે મન, વચન, કાયા ઉપર પૂરો કાબૂ રાખી, સાધુ જેવો સંયમી બની, એક નિષ્ઠાથી સમભાવમા રહી શકતો

(—પં રત્નમંદિરની ઉપદેશ તરંગિણી, તરંગ : ૩, પટ્ટાવલી–સમુચ્ચય ભા૦ ૨, પુરવણી પૃ૦ ૨૩૨, ગ્રંથપ્રશસ્તિ, જૈન સત્યપ્રકાશ, ક્રે૦ ૧૫, પૃ૦ ૧૦૮)

(૧) દુઃસાધ્યવંશ (પહેલો)

૧ **મંત્રી ઉદયસિંહ**–તે **પ્રર્કટવંશનો શ્રીમાલી** હતો જાલોરમા રહેતો હતો ષંડેરક ગચ્છના **આ૦ યશોભદ્રસૂરિની** પરંપરાના **આ૦ શાલિસૂરિનો** પરમ "ઉપાસક" હતો જાલોરના રાજા સમરસિંહના પુત્ર **ઉદયસિંહ** (સં૦ ૧૨૬૨ થી ૧૩૦૬) ચૌહાણનો માનીતો મંત્રી હતો તેને **ઉદયશ્રી** નામે પત્ની હતી, અને **યશોવીર** નામે પુત્ર હતો, તેણે શત્રુંજય તથા ગિરનાર વગેરે તીર્થોની યાત્રા કરી હતી તે દાનવીર, શૂરવીર અને ધર્મવીર હતો તે દુસાધ્ય કામને **સુસાધ્ય** બનાવતો હતો એ રીતે અજોડ સાહસિક હતો રાજા **ઉદયસિંહે** તેના આ ગુણોથી પ્રસન્ન થઈ તેને '**દુઃસાધ**'નું માનવંતુ "**બિરુદ**" આપ્યુ હતું

૨ **મંત્રી યશોવીર**–તે પણ રાજા ઉદયસિંહ ચૌહાણનો મંત્રી હતો તેને **સુહાગદેવી** નામે પત્ની અને **કર્મસિંહ** નામે પુત્ર હતો તેમા લક્ષ્મી અને વિદ્યાનો સુમેળ હતો

પ્રતિષ્ઠા—

તેણે સં૦ ૧૨૪૫ના વૈશાખ વદિ ૫ને ગુરુવારે આબૂ તીર્થમા વિમલવસહિમા પોતાના તથા "પોતાની માતા"ના કલ્યાણ માટે એક **દેરી** બનાવી, તેમા ૨૪ જિનપ્રતિમાઓની **પ્રતિષ્ઠા** કરાવી સં૦ ૧૨૯૧મા લુણિગવસહિમા પોતાના કલ્યાણ માટે ભ૦ નેમિનાથની, પોતાના "પિતાના" કલ્યાણ માટે ભ૦ સુમતિનાથની દેરીઓ બનાવી, પ્રતિમાઓ ભરાવી પ્રતિષ્ઠા કરાવી સં૦ ૧૨૮૮ના જેઠ સુદિ ૧૩ને

બુધવારે માદડી ગામમાં થઉરક ગચ્છનું જિનચૈત્ય બનાવી, તેમાં થઉરક ગચ્છના આ૦ શાલિસૂરિના હાથે "ભ૦ શાંતિનાથની પરિકર વાળી પ્રતિમા અને જિનયુગલ વગેરે ભરાવી, પ્રતિષ્ઠા કરાવી.[1]

મંત્રી યશોવીર પોતાના પ્રતિમા લેખોમાં પોતાને 'કવીન્દ્રબંધુ' બતાવે છે, તો સંભવ છે કે તેને "કવીંદ્ર" ભાઈ હોય અથવા મહામાત્ય વસ્તુપાલનો ધર્મબંધુ હોવાના કારણે એવું વિશેષણ વપરાતું હોય.

(—અર્બુદ પ્રાચીન જૈન લેખ સંદોહ, લેખાંક ૧૫૦, ૧૫૧ ૩૫૯, ૩૬૧ જૈન સત્ય પ્રકાશ, ક૦ ૨૨, પૃ૦ ૫૪૪)

બુદ્ધિબલ—

યશોવીરની યશસ્વિતાનો એક યાદગાર ઘટના આ રીતે બની હતી.

એક **નાગડ** બ્રાહ્મણ ત્રણ દિવસનો ભૂખ્યો હતો. તેણે એવી પ્રતિજ્ઞા કરી કે, "મંત્રી યશોવીર મને આજે કરંબો ખવડાવે, તો જ તેને જીવતો છોડીશ, નહિતર તેને મારી નાખીશ." આવો દૃઢ સંકલ્પ કરી, તે યશોવીરની ધારાગિરિ નામની વાટિકામાં ગયો.

આ તરફ થઉરકગચ્છના આ૦ ઈશ્વરસૂરિએ પોતાના જ્ઞાનથી આ પ્રતિજ્ઞા વિશે લખીને મંત્રીને તે જ દિવસે બપોરે કરંબો લઈ તેજ વાડીએ મોકલ્યો. મંત્રીએ નાગડનું સ્વાગત કરી તેને કરંબો જમાડયો. આ સ્વાગતથી નાગડ ઘણો જ પ્રસન્ન થયો. તેણે મનમાં ગાઠ વાળી કે "મારું નસીબ ખુલી જાય, તો હું અવસર આવતાં મંત્રીને આનો સારો બદલો આપીશ

સમય જતાં **નાગડ** ભાગ્યયોગથી ગુજરાતમાં રાજા **વીસલદેવ** (સં૦ ૧૨૯૪થી ૧૩૧૮)નો શ્રીકરણ **મહામાત્ય** બન્યો. એક સમયે વીસલદેવે રાજા ઉદયસિંહને હુકમ કર્યો કે, 'રાજનજરાણું ધરો" રાજા ઉદયસિંહે નાગડો આગડો કહીને હુકમને ધુતકારી કાઢયો. આથી **મંત્રી નાગડે** સૈન્ય સાથે બહાર આવી, સુંદર સરો

---

૧ એરણપુરાથી પશ્ચિમે ૨ માઈલ અને ગુડાબાલોતરાથી ૩ માઈલ પર માદડી ગામ છે આજે અહીં ઉપાશ્રય કે મંદિર નથી, તેમજ કોઈ શ્રાવકનું ઘર પણ નથી.

વરના કાઠે પડાવ નાખ્યો. તેણે તરત જ જાલોર પર હલ્લો કર્યો તેણે **ટંકશાળ** વગેરે તોડી નાખ્યા, અને તે છ મહિને દડ લઈ ગુજરાત પાછો ગયો

આમ હોવા છતા રાજા ઉદયસિહ નાગડ માટે ‘ નાગડો ઝાગડો ’ શબ્દનો જ ઉપયોગ કરતો હતો. એ વિશે તેના કાને વાત આવી, એટલે **મંત્રી નાગડ** મોટુ સૈન્ય લઈ ફરીવાર જાલોર ઉપર ચડી આવ્યો. તેણે “ વાઘરા ” સ્થાને સૈન્યનો પડાવ નાખ્યો રાજા ઉદયસિંહ તો આ મોટુ લશ્કર જોઈ ગભરાઈ ગયો. તેણે મત્રી યશોવીરને આજ્ઞા કરી કે “ નાગને જે જોઈએ તે આપ, ને પાછો રવાના કર જીવતા રહીશુ તો સારા વાના થશે

મત્રી યશોવીર બપોરના સમયે તેની છાવણી તરફ ચાલ્યો ત્યારે ખીજડાના ઝાડ ઉપર ચડીને બેઠેલા **એક ચારણે** મત્રી યશોવીરની મશ્કરી કરી મત્રીએ તે તરફ લક્ષ આપ્યુ નહીં તે તો સીધો મત્રી નાગડ પાસે ગયો અને કહ્યુ કે, “ અમે લડવા તૈયાર છીએ માટે જલદી સામે આવો ”

મત્રી નાગડ મત્રી યશોવીરનુ બહાદુરીભર્યું “ આમત્રણ ” સાભળી, વિચારમ પડચો અને તેની હિંમત માટે આ કોણુ છે? તે વિશે વિચાર કરવા લાગ્યો મત્રી યશોવીર તો ઉપર મુજબ કહીને પડાવથી ચાલ્યો જતો જ હતો ત્યારે **નાગડે** પૂછતાછ કરતા જાણ્યુ કે, “ આ તો તે જ મત્રી યશોવીર છે, જેણે મારા ઉપર ઉપકાર કર્યો હતો ” નાગડને તેના પ્રત્યે માન ઊપજ્યુ અને તેણે યશોવીરને પાછો બોલવવા માણુસો મોકલ્યા

માનવતા

મત્રી નાગડે મત્રી યશોવીરને જણાવ્યુ કે, તુ મને ઓળખે છે? જેને તે અમુક દિવસે તારી ધારાગિરિ વાડીમા કરબો ખવડાવ્યો હતો, તે જ હુ **નાગડ** આજે ગુજરાતનો મહામાત્ય છું “ તે કરેલો ઉપકાર હુ હજી ભૂલ્યો નથી હું તારા માનમા યુદ્ધ કરવાનુ બધ રાખુ છુ તારા રાજાને કહેજે કે હવેથી તે જેમ તેમ બોલે નહીં હુ આજે જ ગુજરાત તરફ પ્રયાણ કરુ છુ ”

મંત્રી નાગડે મંત્રી યશોવીરને આમ કહી બહુમાનમાં **વસ્ત્રો** પહેરાવી, સત્કાર કરીને રવાના કર્યો. પાછા ફરતા બીજડા ઉપર બેઠેલો તે **ચારણ** વાત સમજી ગયો. તેણે મંત્રી યશોવીરની પ્રશંસા કરી, ત્યારે યશોવીરે તેને તેજ વસ્ત્રોનું દાન કર્યું. રાજાએ મંત્રી યશોવીરને તેની આવી **યશસ્વિતા** માટે ખૂબ ગૌરવ અનુભવી આભૂષણો આપી સત્કાર કર્યો.

મંત્રી **યશોવીરે** જાલોરના સોનગઢની તળાટીમાં રહેલા ચંદન **વસહિમાં** ભ૦ મહાવીરસ્વામીની પ્રતિમા ભરાવી **પ્રતિષ્ઠા** કરાવી. આ પ્રતિષ્ઠા ઉત્સવમાં અનેક જૈનાચાર્યો પધાર્યા હતા.

આ૦ **વાદિદેવસૂરિની** પરંપરના ૪૪ મા **આ૦ જયમંગલ સૂરિ** તથા રાજગચ્છના અલંકારસમા વિદ્વાન ૧૪મા **આ૦ માણેકચંદ્રસૂરિ** વગેરેએ મંત્રી યશોવીરના પ્રશંસાત્મક શ્લોકો બનાવ્યા.

(પ્રક૦ ૪૫ પૃ૦ ૩૭ પ્રક૦ ૪૧ પૃ૦ ૫૯૧)

એકવાર રાજા ઉદયસિંહે સુંદરસરોવર પાસેના **સિરાણા** ગામમાં રાત રહેલા બાદશાહના **મલિક** બાઈબુકને મારી નાખ્યો. આથી દિલ્હીનો બાદશાહ તેનો બદલો લેવા સં૦ **૧૩૧૦**ના મહા સુદિ ૫ ના રોજ સોનગઢ આવ્યો. તે રાજા પાસેથી ૩૬ લાખ પારુત્થ (સીક્કા)નો દંડ, તેમજ બાન તરીકે મંત્રી યશોવીરના પુત્ર **કર્મસિંહને** લઈ ચાલ્યો ગયો.

બાદશાહે જાલોરનો નવો ગઢ બંધાવ્યો અને રાજાએ રાજમહેલમાં **કર્મસિંહને** 'શમશયન' આપ્યું (—આ૦ જિનભદ્રસૂરિની પ્રબંધાવલી)

*

૩ કર્મસિંહ

(૨) દુસાધ્યવંશ—(બીજો)

श्रीमालाख्यमौक्तिमूलमिलितश्रीलोल्यसुत्याक्ति ।
वंशोऽस्तिप्रकटं सतीपयिनिधिः श्रीमदुर्गनां प्रभुः ॥

(—શ્રીપ્રશસ્તિ સંગ્રહ, ભા૦ ૨ પ્રશ૦ નં ૧૬ નં ૨)

જેમ **ઓસવાલ** 'ભોપાલ' કહેવાય છે, અને **પોરવાલ** 'એકડમલ્લ' કહેવાય છે, તેમ સભવ છે કે, **ધર્કટ શ્રીમાલી** "કટ્ટારવીર કે દુસાધ" કહેવાતા હોય? આ હકીકત પ્રબધકોશની પ્રશસ્તિ ઉપરથી સમજાય છે

૧ **બપ્પક**–તે કટ્ટારવીર દુસાધવશનો હતો તેને સતાન થતા તેણે યુવાનમા જ **બ્રહ્મચર્યવ્રત સ્વીકાર્યું**, તેથી તેનુ જીવન **સાધુ** જેવુ પવિત્ર લેખાતું હતું આથી તે **સાધુબપ્પક** તરીકે વિખ્યાત હતો

૨ **ગુણદેવ**–તેનો જન્મ સવાલક દેશમા થયો હતો રાજા–મહારાજાઓ પણ તેનુ બહુમાન કરતા, તેણે બબ્બુલીપુરમા ઘણા **જૈન** દેરાસરો કરાવ્યા

૩ **નૂનક**

૪ **સાઢક**–તે સ્થિર બુદ્ધિવાળો હતો

૫ **જગત્સિહ**–તે દૌલતાબાદનો **કરોડપતિ** વેપારી હતો, ઉદાર પણ હતો તે તપગચ્છના **ભટ્ટારક દેવસુંદરસૂરિનો** ભક્ત હતો, એક ગ્રથપ્રશસ્તિમા તો **સાધુ જગત્સિહને** ઓસવાલ તેમજ માધુમુખ્ય બતાવ્યો છે (–પ્રશ૦ ન ૯૬) એમ તેની ઓસવાલ કે શ્રીમાલી જ્ઞાતિ વિશે શકા ઉદ્ભવે છે તેને **શ્રીદેવી** નામે પત્ની, તથા **મહણસિહ** અને સાધુ **પદ્મસિહ** નામે પુત્રો હતા તેના ઘર દેરાસરમા રત્નની અદ્ભુત જિનપ્રતિમા હતી તેણે ૩૬૦ જૈનોને મદદ કરી, વેપાર દ્વારા પોતાના જેવા જ **કરોડપતિ** બનાવ્યા આ કરોડપતિ જૈનો તરફથી દર સાલ એકેક દિવસ મોટી–પૂજા, સાધર્મિકવાત્સલ્ય, અને **સઘપૂજા** વગેરે નિરતર ચાલુ રહેતા એકેક દિવસના સાધર્મિક વાત્સલ્યમા ૭૨૦૦૦નો ખર્ચ થતો આ સાધર્મિક વાત્સલ્યમા તે સૌને વછિયાત, વાટ્ર વખારિયા અને **પૂજ્ય યતિઓની** ભક્તિનો **મોટો લાભ** મળતો હતો

પ્રતિજ્ઞાપાલન

એકવાર બાદશાહે શેઠ જગતસિંહને કેદમા પૂર્યો, પણ તેને હમેશા **સામાયિક** કરવાની પ્રતિજ્ઞા હતી શેઠ જેલરને રૂા ૫૦)ની

રકમ આપી રોજ સામાયિક કરતો હતો. આ રીતે તે પોતાના ધાર્મિકનિયમોનું અચૂક રીતે પાલન કરતો.

સંઘભક્તિ

તપાગચ્છના ૪૮મા આ૦ **સોમતિલકસૂરિ** (સં૦ ૧૩૭૩ થી ૧૪૨૪) વિહાર કરતા કરતા એકવાર **દોલતાબાદ** પધાર્યા. તે પોતાના પરિવાર સાથે શેઠ જગતસિંહના–ઘર–દેરાસરે દર્શન કરવા આવ્યા. શેઠે પણ ત્યાંના શ્રીસંઘને એકઠો કરી, સૌની સાથે ગુરુદેવને વંદન કર્યું અને ૭૦૦ પેઠણી વસ્ત્રો ગુરુદેવની સામે ધરી ગુરુદેવને વહોરવા વિનંતિ કરી **આચાર્યશ્રીએ** "ક્રીતદોષ"ના કારણે "નિઃસ્પૃહભાવે" એક મુહપત્તિ પણ લીધી નહીં. આથી શેઠે ગુરુદેવના આ ત્યાગથી આશ્ચર્ય પામી, સંઘને આ ૭૦૦ વસ્ત્રોની પહેરામણી કરી, અને સંઘને ૭૦૦ સોનામહોરના તાંબૂલ આપ્યા, દિલ્હીનો ૨૦ મો **બા૦ મહમ્મદ** તુઘલખ પણ શેઠનું બહુમાન કરતો હતો.

૬ **મહણસિંહ**–તે છ દર્શનોનો પોષક હતો. ૪૯ મા આ૦ દેવસુંદરસૂરિ અને ૫૦મા આ૦ **સોમસુંદરસૂરિનો** ભક્ત શ્રાવક હતો. જ્ઞાતિએ **પોરવાડ** હતો તેની સર્વત્ર **સત્યવાદી** તરીકેની ખ્યાતિ હતી તે દેવગિરિને બદલે વિશેષત દિલ્હીમાં જ રહેતો હતો.

તેણે એક દિવસ મોટી **સંઘાર્ચા** કરી, જેમાં છ દર્શનો તથા ૮૪ ગચ્છોના સર્વ સાધુ–સન્યાસીઓને આમંત્રિત કર્યા હતા. તેણે મુકરર દિવસે ૮૪૦૦૦ ટકા ખરચી, સૌને પરિધાપનિકા વગેરે કર્યા તેણે આ પ્રસંગે પૂજ્ય ગુરુદેવોને પધારવા વિનંતિ કરી હતી. પૂ૦ ગુરુદેવની આજ્ઞાથી પં૦ **દેવમંગલગણિ**, (પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૨૯૦) દિલ્હી પધાર્યા, પણ એ ઉત્સવના બીજે દિવસે પહોંચી શક્યા. આથી **મહણસિંહે** તેમનો બીજે દિવસે 'નગર પ્રવેશ મહોત્સવ' કર્યો અને સાથોસાથ "લઘુ સંઘપૂજા' પણ કરી. તેણે તેમાં ૫૬૦૦૦ ટકા ખરચ્યા હતા (–આ૦ રત્નશેખરસૂરિ કૃત શ્રાદ્ધવિધિ કૌમુદી,' પ્રકાશ ૫, પૃ૦ ૨૦, ૨૧, વિ૦ સં૦ ૧૫૦૬)

એક દિવસે કોઈ માણસે દિલ્હીના ૨૧મા **બાદશાહ ફિરોજશાહ**

તુઘલખના કાન ભભેર્યા. કે, "મહણસિંહ પાસે રૂા. ૫,૦૦,૦૦૦)ની પૂંજી છે તે બહુ ધનવાળો છે તેને દંડીને ધન પડાવી લેવા જેવું છે" બાદશાહે મહણસિંહને બોલાવી પૂછ્યું કે, 'તારી પાસે કેટલું ધન છે?' મહણસિંહે જવાબ આપ્યો કે 'હું કાલે જવાબ આપીશ?

બીજે દિવસે તેણે કાગળ ઉપર હિસાબ માંડી, પોતાના ધનની ગણતરી કરી અને બાદશાહને કહ્યું કે, 'મારી પાસે ૮૪ લાખનું જૂનું નાણું છે' બાદશાહ તેના આ પ્રકારના સાચા બોલાપણાથી ખુશ થયો બાદશાહે સ્વયં ૧૬ લાખ નાણાં રાજ્યની તિજોરીમાંથી આપીને, તેને કરોડપતિ બનાવ્યો પોતાના રાજ્યમાં **કરોડપતિ વસે છે**, તેનું ગૌરવ લેતો બાદશાહ તેને ઘરે ગયો, અને તેની હવેલી ઉપર પોતાના હાથે કોટિધ્વજ ફરકતો કર્યો, બાદશાહે તેના પરિવારનું તેમજ પૂજ્ય મુનિવરોનું ભારે સન્માન કર્યું (–પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૪૯)

મહણસિંહે લોકોને પુષ્કળ દાન આપી, પોતાને મળેલી 'કોટિધ્વજ'ની પદવી સફળ બનાવી

તેણે મલધારગચ્છના **આ૦ રત્નશેખરસૂરિને** દિલ્હીમાં પોતાની વસતિમાં પધરાવ્યા, અને આચાર્યશ્રીએ પણ સં૦ ૧૪૦૫ના જેઠ સુદિ ૭ના દિવસે તેની વિનંતિથી ત્યાં પ્રબંધકોશ (–ચતુર્વિંશતિપ્રબંધકોશ)નામક ગ્રંથની રચના કરી (–પ્રબંધકોશપ્રશસ્તિ, ઉપદેશ તરંગિણી, તરંગ ૨, ઉપદેશસાર સટીક, ઉપ૦ ૯, ૧૦, ૫૯, ચાલુ જૈન ઇતિહાસ પ્રક૦ ૩૮, પૃ૦ ૩૩૭)

૭ **સાધુ પદ્મસિંહ**–તે સાધુ જગતસિંહનો મોટો પુત્ર હતો મહણસિંહનો ભાઈ હતો, તે પણ મોટો દાની હતો તેને **પુણ્યશ્રી** નામે પત્ની હતી, અને **રાજૂ** નામે પુત્રી હતી સાધુ **પદ્મસિંહે** સાધુ નરપતિનો પુત્ર સાધુ ગોલા, તેના પુત્ર **આશાધર** સાથે **રાજૂને** પરણાવી હતી

૮ **સંઘપતિ આશાધર, પત્ની રાજૂ**–તેઓએ તપગચ્છના ભ૦ **દેવસુંદરસૂરિ** (સં૦ ૧૪૨૦ થી ૧૪૯૫)ના ઉપદેશથી શત્રુંજય મહાતીર્થમાં ૨૪ જિનાલયો, તથા ખંભાત, **સોજિત્રા**, **કાવીતીર્થ**,

ટીંબા (ટીબાણા) હાથીદેણુનગર (હાથસણી), અણહિલપુર પાટણ અને બાલાસરમા જિનાલયો કરાવ્યા, તથા જંબૂદ્વીપપન્નત્તિની પ્રતિ લખાવી. (—જૈન પુ૦ પ્ર૦ સંગ્રહ પ્રશ૦ નં૦ ૯૬, જૈનઇતિ૦ પ્રક૦ ૪૫ પૃ૦ ૨૮૬, ૨૯૦, ક૦ ૬, પૃ૦ ૩૮૭, પ્રક૦ ૫૯ કાવીતીર્થ)

શેઠ જેલ્હાનો વંશ

૧ સં૦ જેલ્હા—તે મંડોર(મંડોવર)નો રહેવાસી ઓસવાલ જૈન હતો.[1]

૨ વેલ્હા

૩ પારસ—તે "સાધુપારસ" નામથી વિખ્યાત હતો તેનું બીજુ નામ પદ્મદેવ પણ મળે છે તેને પદ્મા નામે પત્ની હતી, તથા ૧ સોઢી, ૨ હેમા ૩ દેશલ, અને ૪ કુલધર એમ ચાર પુત્રો હતા. નાના કુલધરને પદ્મશ્રી નામે પત્ની તથા પાંચ પુત્રો હતા. જેઓએ સં૦ ૧૩૭૮માં વિમલવસહિની જગતીમાં ભ૦ નેમિનાથની ધર્મઘોષગચ્છના ૧૬મા આ૦ જ્ઞાનચંદ્રસૂરિના હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી. (પ્રક૦ ૩૫ પૃ૦ ૪૨)

૪ દેશલ—તે આબૂ ઉપરના ઉંબરણી ગામમાં રહેતો હતો. તેને દેમતી નામની પત્નીથી (૧) ગોશલ[1] (૨) ગજપાલ અને (૩) ભીમ તથા માઈ નામની પત્નીથી (૪) મોહન, અને (૫) સોહન એમ પાંચ પુત્રો હતા સં૦ દેશલે શત્રુંજય, ગિરનાર, સાચોર, ખંભાત અને વગેરે સાત તીર્થોના મોટા યાત્રાસંઘ કાઢયા, તેણે કુલ ૧૪ સંઘો કાઢ્યા હતા તેણે કેટલાક તીર્થોમાં દેરાસરો બંધાવ્યા હતા.

સં૦ દેશલના મોટા પુત્ર ગોશલને ગુણદેવી પત્નીથી ધરણસિંહ અને રુદ્રપાલ નામે પુત્રો થયા. ધરણસિંહને ધાધલ દેવીથી વીજડ ખીમો સમરસિંહ, વિજપાલ નરપાલ અને વીરધવલ એમ ૭ પુત્રો તથા નાગલદેવી નામે એક પુત્રી હતી આ ૭ ભાઈઓ સં૦ ૧૩૭૮મા વિદ્યમાન હતા એ સૌમા વીજડ મોટો હતો. તે ભારે યશસ્વી હતો તને વીરહણદે અને ધાધલદે નામે બે પત્નીઓ હતી.

---

[1] દેશલહરા ઓસવાલ વંશમાં સં ગોશલ અને સં દેશલ થયા છે તે આ દેશલથી જુદા સમજવા. (—પ્રક ૩૫ પૃ ૧૯)

"श्रीदेशल सुकृतपेशलवित्तकोटि
　　चञ्चच्चतुर्दशजगज्जनितावदात ।
शत्रुञ्जयप्रमुखविश्रुतसप्ततीर्थ-
　　यात्राश्चतुर्दश चकार महामहेन ॥"

૫ **ભીમ**–તેને હાસલદેવી નામે પત્ની હતી

૬ **મહણસિંહ**–તેને મયણલ્લા પત્ની, તથા **લાલિગ**, સિંહ અને લાખો એ ત્રણ પુત્રો હતા

૭ **લાલિગ**–લાલિગનુ બીજુ નામ લાલા અને લલ્લ પણ મળે છે આ લાલિગ વગેરે ત્રણ, તથા ગોશલના પૌત્રો **વીજડ** વગેરે છ એમ નવ ભાઈઓએ મળીને સં૦ ૧૩૭૮ના જેઠ સુદિ ૯ ને સોમવારે વિમલવસહિનો **જીર્ણોદ્ધાર** કરાવ્યો ધર્મઘોષગચ્છના પરમ-શાન્ત આ૦ અમરપ્રભના શિષ્ય શુદ્ધ ક્રિયાકારક સિદ્ધાન્તવેદી અને સમર્થ ઉપદેશક ૧૯મા આ૦ **જ્ઞાનચંદ્ર** પાસે ભ૦ આદિનાથની પ્રતિષ્ઠા કરાવી　　　(પ્રક૦ ૩૫ પૃ૦ ૪૨, પ્રક ૩૮, પૃ૦ ૨૮૨)

૮ **નરપાલ**—તેણે સં૦ ૧૩૯૪મા આ૦ જ્ઞાનચંદ્રના હાથે ભ૦ નેમિનાથની પ્રતિષ્ઠા કરાવી

(અર્બુદ પ્રાચીન જૈન લેખ સંદોહ, લે૦ ૧, ૬૨ વિગેરે લેખો, ઉપદેશસાર સટીક, ઉપ૦ ૫૨, પ્ર૦ ૩૫ પૃ૦ ૪૨)

લોઢા વંશઃ—

અમે પહેલા (પ્ર૦ ૪૪ પૃ૦ ૫૩) **સાહસી ભૈરવ દાનજીનો** પરિચય આપ્યો છે **ભેરૂસિંહ લોઢા** ચૌહાણ ઓસવાલ અને તેના ભાઈ **રામસિંહ લોઢા** ચૌહાણનો વિશેષ પરિચય ભાટ કવિઓના દૂહામા આ પ્રમાણે વિશેષ મળે છે

૧. બંદીવાન છોડાવનાર ભૈરૂસિંહ લોઢા

અસુર સેન દલ **સંભરી** આઈ, બાંધી મુગલા **બંદી** ચલાઈ
અહુ સમ પરજ (પ્રજા) કરે પુકાર, કીધા ચરિત કીસૌ કરતાર ॥ ૧ ॥

જગડૂ, ભીમ, જગશી નહીં, **સારંગ સહજા તન,**
વાહરે ચઢી ડાહાતણા, મહિ ભૈરૂ મહિવન ॥ ૨ ॥

મૃગનેણી મતી ઓઢ કૈ, પસ્વસી 'પાલી' બાઈ,
કે 'લોઢા' તુમથી ઉબરે કે ખુરસાણુ વિકાઈ ॥ ૩ ॥

છ૬

ખુરસાણુ કાબુલ હિસઠ ખચ્વહિ, એક રૂસન બરસયે,
અસવરે યો મુલતાન લીજે, કરબ પેડી રૂખમે,
અટહઠે કોટ દુરગ યાઠી, ધરા આસપતિ ધાવયે,
પુનીવત સારંગ પછે લૈરૂ, "બહુત બદી છુડાવયે" ॥ ૧ ॥

બડ સુહ્ન તે લૈ ભતિ ભગ્ગા, કૌન વાહર આવય
ફીરી રાજ કવરી વાટ હાલે અમહ કોણુ છુડાવયે,
અહી વાત અવિચલ રીયે 'લોઢા સીખ સચીગાં લાઈયે
પુનીવત સારંગ પછે લૈરૂ, બહુત બદી છુડાવયે ॥ ૨ ॥

બાલણી વીલુણી પવણી સારી દે અસીસા અતિ ઘણી,
લખ બરસ" લોઢા પાવ કાયમ, કિત્તિ ચહુખ ડી તુમ તણી,"
સચીયા સુકૃત નિવાણુ નિશ્ચલ, ભાણુ સુજશ સુણાઈયે,
પુનીવત સારંગ પછે લૈરૂ, બહુત બદી છુડાઈયે ॥ ૩ ॥

વીલવીલે બાલક માય પાખે એક રણુમે રડવડે,
પીડી જે લોક પ્રલોભિ લીકે ઠરાવે દહુ દિસિ ઠરે,
મેલીયા તે ઓસવાલ ઉદીવત, સીખ કીપણુ લાઈયે,
પુનીવત સારંગ પછે લૈરૂ, બહુત બદી છુ ઈયે ॥ ૪ ॥

કવિત

છુડાઈ સબ બદી અવની, અખીયાત ઉબારી,
અલવરી ગઢી સો કરે, ઉબર્યા, સિપતિ સહુ કરે તુહારી,
'તું સારંગ દુસસ" દુની સ કરે સધારી,
બડ ભૂપતિ ડગીયા, અચલ અખિયાત ઉબારી
મતિહીણુ મુગલ મખ (મુખ) બદીયો, છાયાતર ધર તો ધરા,
લૈસ્યા ! તરોવર તું પાખે, પછિતાવે પંખી ખરા, (૩)

તુજ બીણુ અસુર અનત સક નહિ કોઈ માને,
તુજ બીણુ પાત કુપાત, ભલા કો ભેવ ન જાને,
તુજ બીણુ બદી બદીજાત કાબીલ ન બહોડે,
તુજ બીણુ ચાડી કરે, ચાડકે નાક ન ફોડે,
ભણી **સીહુ** તુજ બીણી દાન ગૌ, કછુ ન બાત દીસે ભલી
ભૈરવા ? આવ ઈકિ વાર તું, ઈતિ અનીતિ **અલવર** ચલી ! (૪)
પ્રથમ રમી **ચૌહાણુ** બસ, જિસ હુવો હમીરા,
દુ જે ખીલચી (ખીચી) સાહી, જાસ માકુર બજીરા,
તી પીછે **પેરોજ** ચઢ બિમલુખા દલ કુટચો
બહુ રાણુ ભૂ ગઈ, **સાહી મહસુદ** અહુટચો,
અવશાન અતી આયો ન કો, પતિશાહ પરગટ કહું,
ભૈરૂ નરિંદ્ર સાભરી (સાભર) ભણુ તુવ જશ કરી કકણુ બહુ (૫)

*

૨. ભૈરૂસિંહના ભાઈ રામસિંહ લોઢા (ચૌહાણુ)

નેક નીજરી કરૈ **સાહી આલમ**, રામ ચ્યારી પતિ સાહા માલિમ
બહતરી પાલ **મેવાત** વસાવૈ, "રાજકુલી નિત સેવા આવૈ" (૧)

છદ

સેવૈ કછવાહા, જોધક, જાદો, ભારથ, જોગૈ ભીછ ભલા,
નિર્વાણુ, ચૌહાણુ, ચદેલ, સોલકી, દેલ્હ નિશાન જિકે દુજલા,
બડગુજર, ઠાકુર, છેછર, છીભર, ગૌડ, ગોહેલ, મહેલ મીલી,
દરબારી તુહારૈ **રામ** નરેસુર, "સેવૈ રાજ છત્રીસ કુલી" (૧)
જે તુંવાર, તાર, પવાર, સોઢા, સાખલા ખીચી, સોનગરા,
રાઠૌડજી કે રાયજાદા રાવત, સ્વામી કામી સગ્રામ ખડા,
જે રાવલ રાજા રાણુ, રાજવી, કોડી કલા મડલિક મીલી,
દરબારી તુહારૈ **રામ નરેસુર** "સેવૈ રાજ છત્રીસ કુલી" (૨)
ભુમીયા, ભૂપતિક રાય મહાભડ, તે દીસે દરબારી ખડા,
જે બભણુ ભટ દિવાણુ દરસણુ, જગાતિ હુજિદાર બડા,
જે મગણુ ગીત કરૈ કબી, માહી **'મહાજન'** મેલ મીલી,
દરબારી તુહારૈ **રામ** નરેસુર, "સેવૈ રાજ છત્રીસ કુલી" (૩)

જે મીર, મીયા, સીકદારત, ખોજા, ખાન, મુમ્મીઠ, તુરુક, તુચા,
ખાબદા, મલિક ખુમેર, મુકદમ, જવાન, પઠાણ, મુગલ બચા,
જે બામ, હબા, બલોચ, હબસી ખેડ, ખત્રી, જનુ મેલમીલી
દરબારી તુહારૈ રામ નરેસુર, "સેવૈ રાજ છત્રીશ કુલી" (૪)

(વિ૦ સં૦ ૨૦૦૪મા શ્રીમસિંહ મો૦ રાઠોડે કરેલ
'ઓસવાલ કોમનો ઇતિહાસ" પૃ૦ ૨૦૮ થી ૨૧-૧
બાર કવિઓના પ્રાચીન પ્રસિદ્ધ દુહા અને કવિત્ત)

નોંધ :—આ કવિત્તમાં આવેલા જગડુ વિગેરેનો પરિચય પહેલાં આવી ગયો છે તે આ પ્રમાણે—

૧ જગડુ (પ્રક૦ ૩૮, પૃ૦ ૪૭૭)
૨ ભીમ (પ્રક૦ ૪૫ પૃ૦)
૩ જગશી (જગત્સિંહ પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૩૮૫)
૪ સહજાનો પુત્ર સમરા—સારંગ ઓસવાલ.

(—પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૧૬૨ ૧૬૦)

ઉલ્લેખો મળે છે કે—આબૂ સોનગરા શ્રીમાળીના વંશના સહણ પાલ, તથા મંત્રી અઝણના પુત્રો, તેમજ સોની સાજણ ઓસ્રવાલ વંશના સોની ધનદેવ તથા સોની કવીન્દ્ર સંગ્રામસિંહ, ખંભાતના સોની વાજિયા—રાજિયા અને સં૦ ગુણરાજ વગેરેએ પણ ઘણાને મુસલમાનોના ત્રાસમાંથી બચાવી, કેદી અને બાન છોડાવ્યા હતા.

(—પ્રક૦ ૪૫ પૃ૦ ૩૨૩ ૩૨૪, ૩૩૩ ૩૩૯, ૩૪૬, ૩ ૯)

લોઢા વંશાવલી :—

૧ શેઠ શ્રીરંગ—તે લોઢા ગોત્રનો ઓસવાલ જૈન હતો. ગુણવાન, રૂપાળો તત્ત્વનો જાણકાર અને મતધારી જૈન હતો.

૨ ધનરાજ—તે બાર વ્રતધારી હતો.

૩ વેશરાજ—તે શીલવ્રતવાળો હતો. તેને (૧) જેઠમલ અને (૨) શ્રીરંગ એમ બે પુત્રો હતા. મોટા શેઠ જેઠમલને ૧ જીણાશાહ અને ૨ મલ્લ નામે પુત્રો હતા.

૪ શ્રીરંગ—તે જિનભક્ત હતો.

૫ **રાજપાલ**–તેને **રાજશ્રી** નામે પત્ની હતી. તથા ૧ **ઋષભદાસ** અને ૨ **પ્રેમન** નામે પુત્રો હતા રાજપાલ ઉદાર હતો તેના બને પુત્રો તત્ત્વના જાણકાર હતા.

૬. **ઋષભદાસ**–તેનુ બીજુ નામ **રેષા** પણ મળે છે તે રાજમાન્ય, દયાળુ, અને ધર્મપ્રેમી હતો તેને **રેખશ્રી** નામે સુશીલ પત્ની હતી તથા ૧ **કુરપાલ** અને ૨ **સોનપાલ** એમ બે પુત્રો હતા તેણે આગરાના દેરાસરમા ભ૦ પદ્મપ્રભસ્વામીની નવી પ્રતિમાની **પ્રતિષ્ઠા** કરી સ૦ ૧૬૧૮મા અચલગચ્છના (૫૭ મા) **આ૦ ધર્મમૂર્તિસૂરિના** ઉપદેશથી "સમેતશિખરતીર્થનો છ'રી પાળતો યાત્રાસઘ" કાઢયો. "**પાવાપુરી** તીર્થનો નાનો સઘ કાઢયો." અને (૫૮ મા) ભ૦ **કલ્યાણસાગરસૂરિની** કલ્યાણકારી દેશના સાભળી "ચોથુ વ્રત" ઉચ્ચર્યું, **ઋષભદાસે** સ૦ ૧૫૫૬ના માહ સુદિ ૫ને ગુરુવારે પોતાનુ જ્ઞાનદ્રવ્ય વાપરી આગરામાં **ગ્રથભડાર** બનાવ્યો.

૭ **સ૦ કુરપાલ, સોનપાલ**—તે બને ભાઈઓ રૂપાળા, અને ધર્મપ્રેમી હતા સમ્રાટ્ **જહાંગીરના** મત્રીઓ હતા તેઓએ આ૦ **ધર્મમૂર્તિના** ઉપદેશથી સ૦ ૧૬૧૮મા "સમેતશિખર તીર્થનો છ'રી પાળતો **યાત્રાસઘ** કાઢયો શિખરજીમા જિનાલયોનો **જીર્ણોદ્ધાર** કરાવ્યો સ૦ ૧૬૨૮મા આગરામા **પોષાળ** બધાવી સ૦ ૧૬૨૮ મા મોટા બે જિનાલયોનો પાયો નાખ્યો પણ ત્યા "નદીના પ્રવાહ"નો ભય હોવાથી, તેઓએ આગરાની હાથીશાળની ભૂમિમા સ૦ ૧૬૬૫ના માહ સુદિ ૩ ને દિવસે ફરીથી તે મદિરોનો પાયો નાખ્યો. તે તૈયાર થતા સ૦ ૧૬૭૧ ના વૈશાખ સુદિ ૩ ના રોજ તે બે જિનપ્રાસાદોમા ભ૦ **શ્રેયાંસનાથ** તથા ભ૦ **મહાવીરસ્વામી** વગેરે ૪૫૦ જિનપ્રતિમાઓની **ભ૦ કલ્યાણસાગરસૂરિના** વાસક્ષેપથી અજનશલાકા કરાવી, **પ્રતિષ્ઠા** કરાવી.

સ૦ ૧૬૬૫ મા **મોટો ઉપાશ્રય** બનાવ્યો ઉક્ત પ્રતિમાના ગાદી લેખોમા બાદશાહ **જહાંગીરનુ** નામ ઉત્કીર્ણ છે, પણ કોઈ ચાડીયાએ બાદશાહને ઊલટુ સમજાવી, ક્રોધિત બનાવ્યો. **બાદશાહ**

જહાંગીરે ત્યાં આવીને પ્રતિમાઓ જોઈ, અને "ભ૦ પાર્શ્વનાથની ફણા ઉપર" પોતાના નામના લેખો જોઈ તે શાંત પડ્યો, તેમજ જિન પ્રતિમાઓની ભવ્ય મુદ્રા જોઈ પ્રસન્ન થયો, અને ભ૦ મહાવીરસ્વામીની પ્રતિમાના આશીર્વાદ સાંભળીને ચમકિત થયો, તે આચાર્યને નમસ્કાર કરીને પાછો વળ્યો.

(–પ્રક૦ ૪૦, પૃ૦ ૫૩૩, ૫૩૫, પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૬૦)

શેઠ કુંરપાળ–સોનપાલે શત્રુંજયતીર્થનો **યાત્રાસંઘ** કાઢ્યો હતો. હાથી, ઘોડા વગેરેનું દાન આપ્યું હતું

મંત્રી કુંરપાલને **અમૃતદેવી** નામે પત્ની હતી, તથા ૧ સંઘરાજ, (પત્ની–સંઘશ્રી), ૨ દુર્ગરાજ (પત્ની–દુર્ગશ્રી) અને ૩ ધનપાલ એમ ત્રણ પુત્રો તથા બે પુત્રીઓ હતી.

મંત્રી સોનપાલને **કાશ્મીરાદેવી** નામે પત્ની હતી તથા ૧ **રૂપચંદ**, ૨ ચતુર્ભુજ અને ૩ તુલસીદાસ (પત્ની–તુલસીદેવી) એમ ત્રણ પુત્રો હતા. તેમજ બે પુત્રીઓ હતી. તે પૈકીની **જાદા** નામની પુત્રી હતી તે રૂપાળી અને સ્વભાવે ગંભીર હતી. તેને **જેઠમલ નામે** પુત્ર હતો.[1]

૮ **સંઘરાજ**—તેને સંઘશ્રી નામે પત્ની હતી અને ચાર પુત્રો હતા.

---

૧ સં૦ રૂપચંદ અને તેની ત્રણ પત્નીઓનો પાળિયામાં કીમતી ઇતિહાસ કોતરેલો છે અમદાવાદમાં દૂધિયેશ્વરની ટાંકી પાસેના એક ખેતરમાં છેક નદી કિનારે હવો છે તેના ચાળામાં એક આરસનો જોડેલો પાળિયો છે તે પાળિયામાં એક ઘોડેસવાર પાસે ત્રણ સ્ત્રીઓ છે ઉપર ખૂણામાં સૂર્યચંદ્રની આકૃતિઓ છે તેમાં આ પ્રકારે લેખ છે—

संवत् १६७१ वर्षे वैशाख सुदि १ परेख सं० सोनपाल पुत्र सं० रूपचंद भार्या रूपश्री प्रथम केसर बली प्रभे सह (सह) गमन कीधो। श्रीपातशाह सलेम विजयराज्ये श्री जहांगीर दली श्री अहिमदावादनगरे साम्रमतितीरे सर्म भवति ओसवाल ज्ञातीय वृद्धशाखायां लोढागोत्र रयमपाल सुपुत्र सं० कुंअरपाल सोनपाल।

(–ગુજરાતનું પાટનગર અમદાવાદ, પ્ર૦ ૪૬ પૃ ૬૬૮)

૯ **સૂરદાસ**—તે સ૦ ૧૬૭૧ માં વિદ્યમાન હતો.

આજે આગરામા લોઢા કુટુબના ઘણા **જૈનો** છે. (–પ્રક૦ ૫૭)

આગરામાં ભ૦ શ્રેયાંસનાથના જિનપ્રાસાદનો પ્રશસ્તિ લેખ શ્લો૦ ૩૯મા પડિમાત્રા લીપીમા હતો.

શેઠ મદન શ્રીમાલીનો વશ

૧ **શેઠ મદન**—તે અણુહિલપુર પાટણમા રહેતો હતો, તે **શ્રીમાળી** વશનો હતો સ્વભાવે આનદી હતો. તેનુ **સાધુ** બિરુદ પ્રખ્યાત હતું

૨. **સાધુ દેવરાજ**—તેનુ બીજુ નામ દેવસિહ પણ હતું તે લોકપ્રિય હતો. તેની ભારે ખ્યાતિ હતી તે ધનવાન અને **રાજમાન્ય** હતો તેને જૈનાગમો પ્રત્યે ખૂબ ભક્તિ હતી. તેને પુત્ર–પૌત્ર વગેરેનો **પરિવાર** મોટો હતો. તેને "સાધુ" બિરુદ હતું.

સાધુ દેવરાજે સ૦ ૧૫૩૮મા તપાગચ્છના ૫૩ મા **ભ૦ લક્ષ્મી-સાગરસૂરિ** અને **આ૦ સોમજયસૂરિ** ગુરુના ઉપદેશથી **ગ્રથભડાર સ્થાપન** કર્યો, **પ૦ જયમદિર**ગણિવર જ્ઞાનભડારો વિશે ઊડા અભ્યાસી હતા સ્વભાવે ધીર, પરોપકારી હતા તેમણે આ ગ્રથ-ભડારની સુદર વ્યવસ્થા કરી

સ૦ ૧૫૨૭ ના આસો સુદિ ૭ ને રવિવારે અગવિજ્જાગ્રથ લખ્યો.

'મહાનિશીહસુત્ત–પ્રશસ્તિ'મા ઉપર મુજબ હકીકત છે

(–શ્રી પ્રશસ્તિ સગ્રહ, ભા૦ ૨, પ્રક૦ ૧૩૨, ૧૭૩,
ઇતિ૦ પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૨૯૨, ક૦ ૧૫મી)

૩ **સરવણ**—તે દેવ, ગુરુ, સઘ તથા શાસ્ત્રોનો ભક્ત હતો સ્વભાવે ધીર હતો તેને ટીલૂ નામે પત્ની હતી, જે લક્ષ્મી જેવી હતી, વાસ્તવમા સ્રીરત્ન હતી તેને ૧ સદારગ, રહેમરગ એમ બે પુત્રો હતા

૪ **શેઠ સદારગ, શેઠ હેમરગ**—શેઠ સદારગ અમદાવાદના ત્રીજા બા મહમ્મદશાહ (સને ૧૪૪૩ થી ૧૪૫૧) નો માનીતો હતો. મોટો દાની હતો તેણે શત્રુજય તીર્થ અને ગિરનાર તીર્થની

યાત્રાઓ કરી, ગિરનાર તીર્થમાં ભ૦ નેમિનાથના ત્રણ કલ્યાણકોના સ્થાને "વિશાળભદ્ર નામે જિનપ્રાસાદ" બનાવ્યો. તેણે સં ૧૫૦૮ માં દુકાળ હોવાથી અનાજનો કણ પણ મળતો ન હતો, ત્યારે દાનશાળાઓ સ્થાપન કરી સૌને બચાવી લીધા, અને તેથી તે 'કૃપા સાગર' કહેવાતો, બાદશાહ મહમ્મદે મોટો ઉત્સવ કરી તેને 'વચ્છેરક'નું બિરુદ આપ્યું (–પ્ર૦ ૪૪, પૃ૦ ૨૦૯)

શેઠ હેમરાજ તેનો નાનો ભાઈ હતો. તે પોતાના પરિવાર સાથે અમદાવાદ આવીને વસ્યો. તેની પત્નીનું નામ દેવશ્રી હતું જે ભદ્ર મુખી અને લજ્જાળુ હતી અને દેવશ્રીની જેમ શ્રીના કારણરૂપ હતી શેઠ હેમરાજ પુણ્યશાળી હતો, તે દેવગુરુની ભક્તિમાં સદા પ્રયત્નશીલ રહેતો.

૫ અમરદત્ત—તે મોટો દાની હતો. તે 'જગત્ જીવજીવાક' તરીકે પ્રસિદ્ધ હતો. તેને રમાઈ નામે પત્ની હતી. સં ૧૫૩૯

(–મહાનિશીથ સૂત્ર–પ્રશસ્તિ)

ઠ ફેરુ (ફેર)

અલ્લાઉદ્દીન બાદશાહે (સને ૧૨૯૮ થી ૧૩૩૭) ભારતમાં હિંદુ તીર્થો જૈન તીર્થો, મંદિરો તથા પ્રતિમાઓનો વિનાશ કર્યો કરાવ્યો હતો એ સમયના જૈનાચાર્યો પોતાના માનપાનમાં નહીં રાચતા જૈન શાસનને પૂરા વફાદાર હતા, બધી રીતે સાવધાન પણ રહેતા. તેઓએ તકેદારી રાખી, સર્વતોમુખી પ્રયત્નો કરી, તરતમાં તીર્થો અને જિનપ્રાસાદોનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો નવાં મંદિરો અને નવી સેંકડો જિનપ્રતિમાઓ ભરાવી, થયેલી ખોટને પૂરી કરી દીધી. જૈન વિદ્વાનોએ પણ અગમચેતી વાપરી, "જિનપ્રતિમાઓ અને જિનપ્રાસાદો જલદી કરાવી શકાય,' એ માટે તે વિષયના સાધારણ નિયમોવાળા ગ્રંથો પણ બનાવ્યા, આવા વિદ્વાનોમાં ઠ ફેરુ, કવિ મંડન, મંત્રી સંગ્રામ સોની (ભંડારી) વગેરે નામો નોંધપાત્ર છે

(–પ્ર૦ ૪૫, પૃ૦ ૩૩૫)

તે પૈકી ઠ. ફેરુનો પરિચય આ પ્રકારે છે—

દિલ્હી પ્રદેશના કલ્યાણપુરમા (મેરઠ જિલ્લાના કરનાવલ ગામમા) ધધકુળમા **ઠ. ચદ** નામે પ્રસિદ્ધ કાલજ્ઞ (વિદ્વાન્) હતો[1] તેને ફેરુ નામે વિદ્વાન પુત્ર હતો તેનુ પુરુ નામ ઠ. ફેરુ પણ મળે છે

સાધારણ રીતે હુબડ, પલ્લીવાલ, મોઢ, ડીસાવાલ, ગુર્જર, સોરઠિયા, વગેરે જ્ઞાતિઓના જૈનો માટે શિલાલેખો અને પ્રતિમા લેખોમા 'ઠ શબ્દનો પ્રયોગ કરેલો મળે છે (–પ્રક૰ ૩૫, પૃ૰ ૧૦) જૈન ભોજકો માટે 'ઠાકોર' શબ્દ વપરાય છે, જેમકે મહાકવિ ઠ દેપાલ વગેરે. (પ્રક ૩૫ પૃ ૨૦૦)[2]

એ જ રીતે ઠ ફેરુ પણ મોઢ વગેરે જ્ઞાતિનો વણિક, અગ્રવાલ કે ભોજક જૈન હોય એમ જણાય છે તે **શ્વે. જૈન** હતો સસ્કૃત, પ્રાકૃત, અપભ્રશ વગેરે ભાષાઓ તથા વિવિધ વિજ્ઞાનનો મોટો વિદ્વાન હતો તે પ્રતિષ્ઠિત ગ્રથકાર હતો. તેના નીચે મુજબના પ્રાકૃત ભાષાના ગ્રથો બનાવેલા મળે છે—

૧ **વત્થુસાર**—ઠ ફેરુએ સ ૧૩૭૨મા કરનાવલપુરમા વત્થુસાર ગા ૨૮૨ આ નામનો ગ્રથ રચ્યો તેમા ૧ ગૃહપ્રકરણ ગા. ૧૫૮નુ, ૨ બિબપરીક્ષા પ્રકરણ ગા ૫૪નુ, અને ૩–પ્રાસાદ (જિનપ્રાસાદ) પ્રકરણ ગા ૭૦નુ એમ ત્રણ પ્રકરણ આપ્યા છે

બીજા પ્રકરણની ૨૩ મી ગાથામા બેઠેલી જિન–પ્રતિમાની રચનામા જિન પ્રતિમાની **અચલિકા** (લગોટ) નુ પ્રમાણ આપ્યુ છે ત્રીજા પ્રકરણની ગાથા ૫૬ થી ૫૮ મા ૨૪ દેરીવાળો જિન-પ્રાસાદ, ગા ૫૯ મા ૫૨–દેરીવાળો જિનપ્રાસાદ, તથા ગા ૬૦મા ૭૨–દેરીવાળા જિનપ્રાસાદની **માંડણી** બતાવી છે

---

૧ વીરમપુર એટલે નાકોડાતીર્થમા **ઠ. ધધ** નામે ધનાઢ્ય બુદ્ધિવાળો અને સર્વમાન્ય જૈન હતો તેને **રાસલદેવી** નામે ઉદાર પત્ની હતી

(અરવિંદ BA કૃતપલ્લીવાલ જૈન ઇતિહાસ પૃ ૭૧, ૭૨)

નોંધ આ ઠ ધધ અને રાસલદેવીના વશજોનુ ધધ કુલ ચાલ્યુ છે

૨ ઓસવાલ જૈનોમા વિવિધ ગોત્રો હતા તે પૈકીના મુણોત કુહાડા વગેરેનો પરિચય પ્ર ૬૦ મા આવશે ઓસવાલોમા ધધ કુળ હોવાનો ઉલ્લેખ મળતો નથી

આથી સ્પષ્ટ થાય છે કે, ઠ. ફેરુ શ્વે. જૈન હતો.

૨ રયણુપરિક્ખા—ઠ. ફેરુએ સં. ૧૩૭૨માં અલ્લાઉદ્દીન ખિલજીના રાજ્યમાં દિલ્હીમાં રત્નપરીક્ષા ગા. ૧૨૭નો ગ્રંથ રચ્યો. તેમાં અનુક્રમે રત્નોના નામ અવયવ, તોલ, માપ, મૂલ્ય રત્નના સ્થાનો, હીરા, પદ્મરાગ, મરકત, મોતી, ઇંદ્રનીલમણિ, વિદ્રુમ (પરવાલા), વૈડૂર્ય, કર્કેતન, ગોમેધ, સ્ફટિક, પુષ્પરાગ, ઉત્પત્તિ સ્થાનો, પિત્તલ, તાંબુ, સીસુ લોહસાર, કથીર, કાંસુ, પારદ, હીંગળો, સિંદૂર, દક્ષિણાવર્ત શંખ રુદ્રાક્ષ, સ્થાપનાચાર્ય, શાલિગ્રામ, કપૂર, અગુરુ, ચંદન, કસ્તૂરી, કેસર, કથાગ ધૂપ, વાસક્ષેપ, સિંધાલૂણ, સંચળ, હીંગ અને ખાપરીઓ વગેરેનું વિગતવાર વર્ણન આપ્યું છે.

૩ ગણિતસાર—જેમાં તેણે એ સમયના વિવિધ નાણા સિક્કા તોલ માપ વગેરેનું વિસ્તારથી વર્ણન આપ્યું છે.

(—જૈ૦ સં૦ પ્ર૦ વ૦ ૨૧ અં૦ ૨૪૩ થી ૨૪૫,
મંત્રી મંડન માટે જૂઓ પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૫૫
—મંત્રી સંગ્રામ માટે જૂઓ પ્રક૦ ૪૫,)

૪ તેણે મુહૂર્ત વિષયક એક જ્યોતિષ ગ્રંથ પણ બનાવ્યો હતો.

નોંધ સાક્ષર શ્રી સ્વ. જિતરામ વાઘાભાઈ મહેતાએ જણાવ્યું છે કે, અલ્લાઉદ્દીન ખિલજીના સરદારોએ ગુજરાતના હિંદુરાજ્યને પાયમાલ કર્યું ત્યારપછી બેખાધૂધીમાં નાસભાગ કરતાં બ્રાહ્મણોએ શાસ્ત્રસેવન ત્યજી દીધું પણ મંદિરો પ્રતિમા આદિની આશાતના થવા છતાં, જૈન સાધુઓ પોતાના અભ્યાસમાં આસક્ત હતા અને શારદાદેવીને અપૂજ ન થવા દીધી. આવા ધર્મપરાયણ અને વિદ્વાન સાધુઓની પાટે અમદાવાદની સલ્તનત તૂટી, ત્યારે, શ્રી હીરવિજયસૂરિ નામે સાધુ થયા હતા. આમણે જઈ ઇબાદતખાનામાં અકબર બાદશાહ અને અન્ય ધર્મીઓને તેમણે જૈનધર્મનો મહિમા બતાવ્યો આ ઇતિહાસ શું કહે છે! અમદાવાદ નાગરિક જૈનોનો સર્વ ગુજરાતના હિંદુસામ્રાજ્ય સ્થાન મધ્યાહ્નમાં હતો, અને શ્રી હેમચંદ્રસૂરિની માફક અમાસને દિવસે પ્રકાશીતત્ત્વ પૂર્ણિમા આપવા સમર્થ હતો. તેઓ (જૈનો) મહિનાઓ સુધી દરિઓ ખેડી, લાંબી સફરો કરી, દેશ-દેશાવરની લક્ષ્મી લાવી, ગુજરાતમાં રેલાવ્યા, પોતાનાં વીતત્વ અને વહાણવટીથી રાજ પ્રજા ઉભયને સંકટ અને સૌભાગ્યના સમયમાં મદદ કરતાં

અણહિલપુરની ગાદીનુ ગૌરવ જાળવતા—વધારતા બીજા દેવોના મ દિરો ખ ડિયેર થઈ જતા હતા," છતા **સરસ્વતી દેવીનાં મંદિરો,** જૈન સાધુઓના ભીષ્મ પરિશ્રયને લીધે ઘ ટનાદથી ગાજી રહ્યા હતા," **દેલવાડા** (આબૂ) પરના વિમળશાહના દહેરા જેવા **અનેક** સૌ દર્યથી "ગુજરાત વિભૂષિત" થયુ હતુ

ગન્યની ઊથલપાથલો, અ ધાધૂ ધી અને બિનસલામતી વારવાર નડતી, છતા પોતાના ઉત્કૃષ્ટ **વૈશ્ય ગુણોને** લીધે "ગુજરાત વેપાર" પડી ભાગવા ન દીધો અને **પર્ય ત**–વેપાર ખેડવાની **લાયકાત** અને શાતિ સતેજ રાખ્યા

(—"જૈનધર્મપ્રકાશ, જ્યુબિલી અ ક," શ્રી જૈન ગૂર્જર સાહિત્યરત્ન ભા૦ ૧, શ્રી ભાઈચંદ નગીનદાસ ઝવેરીનુ **સંપાદકીય નિવેદન :** પ૦ ૨૩, ૨૪)

સાક્ષર શ્રી **રણજિતરાવ** વાવાભાઈએ "જૈનોએ કરેલી સાહિત્ય રક્ષાના વિચારો ઉપર આપ્યા છે

જૈનાચાર્યોએ ઘણુ કષ્ટ સહી તીર્થરક્ષા તથા સાહિત્યરક્ષા કરી છે બીજા ધર્મવાલા તેમ કરી શકયા નહીં આથી જ તેઓના પ્રાચિન તીર્થો તેમજ ગ્રથોની જોઈએ તેવી રક્ષા થઈ નહીં, માટે જ હવે આ વસ્તુ રાષ્ટ્રિયકરણની રીતિ"એ રાજ્યને દેવામા મોટુ જોખમ સમાએલુ છે કેમકે રાજ્ય પલટામા રાષ્ટ્રિય ધનનો વિનાશ જ થાય છે આથી કે આવા ગભીર હેતુથી શેઠ કસ્તૂરભાઈ લાલભાઈએ જૈનતીર્થોને પોતાના કબ્જામા લેવા ઇચ્છતી લોકશાહી સરકારને જૈનતીર્થો સોપવાની ના કહી હતી

વડોદરા રાજ્યનુ ગ્રથ સાહિત્ય રાષ્ટ્રધન બનવાથી જ ગુજરાતના હાથમાથી ગયુ તે ગયુ, જૈન ગ્રથ ભડારો તેમજ જૈન સાહિત્યની આવી શોચનીય દશા ન બને માટે જ જૈન સઘે જૈનતીર્થો તથા જૈનસાહિત્યને રાષ્ટ્રધન બનાવવા સાહસ ખેડવુ ન જોઈએ

નોંધ : ઉત્તમ માર્ગ એજ છે કે—જૈન ધર્મની સસ્થાઓ તીર્થો, મ દિરો, ઉપાશ્રયો ધર્મશાળા અને ગ્રથભડારોનુ **સંઘીકરણ** કરી, તેની વ્યવસ્થા કરવી જોઈએ

ભવિષ્યવાણી—

ઇતિહાસના ઉપર દર્શાવેલા ૪૫ પ્રકરણોના પરિશીલનથી નક્કી થાય છે કે, શ્વેતાબર જૈનોમા ભ પાર્શ્વનાથના સતાનીઓનો **કેવલાગચ્છ,** ભ. મહાવીરસ્વામીની શિષ્ય પરપરાનો **તપાગચ્છ** અને આજીવક દિગબર જૈનોમા **મૂળસઘ** એ પરપરાથી ઊતરી આવેલી **પ્રધાન જૈન શ્રમણશાખાઓ છે.**

ભ૦ મહાવીર સ્વામીની શ્રમણ પરંપરાના સંયોગવશ ક્રમશઃ નિર્ગ્રંથ, કોટિક, ચંદ્ર, વનવાસી, વડગચ્છ અને તપગચ્છ વગેરે નામો પડયાં હતાં.

તપગચ્છ એ વાસ્તવમાં ભ. મહાવીરસ્વામીની શિષ્ય પરંપરાનો ગચ્છ છે, જે તપસ્યાના કારણે **તપાગચ્છ** તરીકે વિખ્યાત થયો હતો.

તપગચ્છનો ભાવિ અભ્યુદય સૂચવનારાં વિવિધ **દેવીવચનો** મળ્યાં હતાં. તે આ પ્રમાણે હતાં —

(૧) ખંભાતની વડીપોષાળમાં આ૦ વિજયચંદ્રસૂરિનો શિષ્ય પરિવાર હતો. ખંભાતની લઘુ પોષાળમાં આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિનો શિષ્ય પરિવાર હતો. તે વખતે **શાસનદેવીએ** સંગ્રામ સોનીના પૂર્વજને જણાવ્યું કે—"મહાનુભાવ! આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિ સુગોત્તમ ગુરુ છે તેનો મુનિપરિવાર ભવિષ્યમાં વિસ્તાર પામશે અને યુગ પર્યંત બની રહેશે, તો તું તેમની ઉપાસના કર (–પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૨૮૧, ૩૩૨)

(૨) દેવી **પદ્માવતીએ** વિક્રમની ચૌદમી શતાબ્દીમાં ખરતર ગચ્છના યુગપ્રધાન આ૦ **જિનપ્રભસૂરિને** જણાવ્યું હતું કે દિન પ્રતિદિન તપાગચ્છ ઉદય પામશે તો તમે તમારાં સ્તોત્રો તપાગચ્છના વિદ્યમાન આ૦ સોમતિલકસૂરિને આપજો.

(આ૦ જિનપ્રભસૂરિના સિદ્ધાંત સ્તવનની પં૦ આદિગુપ્ત ગ૦ કૃત અવચૂરિ પ્રક૦ ૪૦ પૃ૦ ૪૯૮ પ્ર૦ ૪૭)

(૩) **યક્ષ મણિભદ્ર મહાવીરે** આ. વિજયદાનસૂરીશ્વરને સ્વપ્નમાં જણાવ્યું હતું કે 'હું તમારા ગચ્છનું કુશળ કરીશ, પણ તમે તમારી પાટ ઉપર "વિજયશાખા" સ્થાપજો,

(–પં૦ ખુશાલવિજયગણિની ભાષા પટ્ટાવલી સં ૧૮૮૯, જેઠ વ. ૧૩ શુક્રવાર, સિરોહી પ્રક૦ ૫૭, પૃ૦ ૮)

ઉપર જૂદાં જૂદાં દેવીવચનો આપ્યાં છે. વાસ્તવિક રીતે વિચાર કરીએ તો જણાશે કે, આ ભવિષ્યવાણી આજ સુધી નિરપવાદ રીતે સાચી પડી છે. પ્રસ્તુત પ્રકરણમાં આપણે 'આ દેવીવચનોની સદા સફળતા ઇચ્છીએ" એવી શુભ મનઃકામના છે.

પ્રકરણ છેંતાલીસમું

આ૦ વિદ્યાનંદસૂરિ, આ૦ ધર્મઘોષસૂરિ

विबुधवरकीर्तिश्रीविद्यानन्दसूरिमुख्यैः ।
स्व-परसमयैककुशलैस्तदेव संशोधिता चेयम् ॥ १ ॥
(–સં૦ ૧૩૨૩ થી ૧૩૨૭ આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિકૃત કર્મગ્રંથ ટીકા પ્રશસ્તિ)

श्रीदेवेन्द्रगुरोः शिष्यौ तमस्तोमैकभेदकौ ।
महाप्रभावौ जायेता जम्बूद्वीपरवी इव ॥ ३० ॥
(–સં૦ ૧૪૬૬, આ૦ ગુણરત્નસૂરિકૃત ક્રિયારત્નસમુચ્ચય, ગુરુપર્વક્રમ)

तत्पट्टेऽथ स प्रसिद्धप्रभावः श्रीमान् विद्यानंदसूरिः श्रिये स्तात् ॥१६९॥
(સં૦ ૧૪૪૬, આ૦ મુનિસુંદરસૂરિની ગુર્વાવલી)

૧. આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિની પાટે ૧ **આ૦ વિદ્યાનંદસૂરિ** અને ૨ આ૦ ધર્મઘોષસૂરિ એમ **બે આચાર્યો** થયા હતા

વરદેવ પલ્લીવાલના વંશજો નાગોરથી પાલનપુર થઈ વીજાપુરમા આવી વસ્યા તેઓ **વરહુડિયા** તરીકે પ્રસિદ્ધ થયા

(–પ્રક૦ ૩૮, પૃ૦ ૩૯૦)

સં૦ શેઠ **જિનચંદ્ર** વરહુડિયા અને શેઠાણી **ચાહિણીને** ૧ સં૦ દેવચંદ, ૨ નામધર, ૩ મહીધર, ૪ **વીરધવલ** અને ૫ **ભીમદેવ** એમ પાચ પુત્રો હતા તથા **ધાહિણી** નામે પુત્રી હતી તે પૈકીના **વીરધવલનુ** લગ્ન હતું વિવાહનો માડવો સજાયો હતો.

આ અરસામાં આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિ વગેરે વીજાપુર પધાર્યા. તેમના ઉપદેશમાં સંસારની અસારતા, ધર્મની વફાદારી અને વૈરાગ્યનો અસ્ખલિત પ્રવાહ વહેતો હતો. વીરધવલને ગુરુદેવના ઉપદેશની અસર થઈ તેણે વિવાહનો વિચાર માંડી વાળી, દીક્ષા લેવાનો નિર્ણય કર્યો. નાનો ભાઈ ભીમદેવ પણ પોતાના ભાઈની સાથે દીક્ષા લેવા તૈયાર થયો. બંને ભાઈઓનો દીક્ષાનો વરઘોડો ચડયો. આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિએ સં૦ ૧૩૦૨માં વીજાપુરમાં તેજ વિવાહમંડપમાં વીરધવલ અને ભીમદેવને દીક્ષા આપી અને તેઓનાં નામ ૧ મુનિ શ્રી વિદ્યાનંદ અને ૨ મુનિ શ્રી ધર્મકીર્તિ રાખ્યાં. (પ્રક૦ ૩૮, પૃ૦ ૩૯૧)

આ૦ વિદ્યાનંદસૂરિને આચાર્યપદવી આપવાની સાલવારીમાં વિસંવાદ છે ' કોઈ ઉલ્લેખમાં સં૦ ૧૩૦૪માં અને કોઈ ઉલ્લેખમાં સં૦ ૧૩૨૭માં આચાર્યપદવી બતાવી છે" જો કે માત્ર બે વર્ષના દીક્ષાપર્યાયમાં આપવી શક્ય નથી, છતાંય ગુરુદેવને "પોતાના મૃત્યુ સમયનું જ્ઞાન થયું હોય, અગર શિષ્ય સર્વરીતે આચાર્ય પદવીને યોગ્ય લાગે"તો ગુરુઓ તેવા નવદીક્ષિતોને પણ આચાર્યપદવી આપી ગચ્છનાયક બનાવતા અને સંઘ તેમને બહુમાનથી વધાવતો[1] ત્યારે અહીં ગંભીરતાથી વિચાર કરીએ તો જણાશે કે આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિએ સં૦ ૧૩૦૪માં પાલનપુરમાં મુનિ વિદ્યાનંદ અને મુનિ ધર્મકીર્તિને પંન્યાસ પદ આપ્યું. આ અવસરે પણ ત્યાં કેસરની વૃષ્ટિ થઈ હતી.

(-પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૨૮૦ ૨૮૨)

જૈનોમાં સાધારણ રીતે એવો નિયમ છે કે, જૈન ગૃહસ્થ યોગ્ય મુમુક્ષુ મનુષ્યને પોતાના તરફથી ઉત્સવ કરી, દીક્ષા કે પદવી વગેરે અપાવે તો તે જૈન એ મુનિને પોતાના માની લેતો અને તેમને દરેક પ્રકારની પદવીઓ અપાવવા ઉત્સાહિત રહેતો, સંભવ છે કે, પાલનપુર સંઘે આ રૂઢી પ્રમાણે" મુનિ વિદ્યાનંદ અને મુનિ ધર્મકીર્તિને આચાર્ય વગેરે પદવીઓ અપાવી હોય, ત્યારે પાલનપુરના સંઘને તેનો લાભ મળે એવો આગ્રહ કર્યો હશે."

૧ આ૦ હેમવિમલસૂરિએ આ૦ સૌભાગ્યસૂરિને દીક્ષા આપી, તે જ સાલમાં આચાર્ય-ગચ્છનાયક બનાવ્યા હતા. (-પ્રક૦ ૫૫)

પંન્યાસ

આચાર્યમહારાજે સંઘને 'જેવો અવસર' કહી મૌન સમ્મતિ આપી હોય, અને ત્યારથી સૌને આ૦ વિદ્યાનંદ પાલનપુરમાં **ગચ્છ નાયક** થશે એવો ખ્યાલ બંધાયો હોય, એ બનવાજોગ છે કે આખ્યાલથી સંવતમાં વિસંવાદ ઊઠ્યો હોય ? "ગમે તે હો" પણ **આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિએ** સં૦ ૧૩૦૪માં બંને મુનિઓને ગણિ–પંન્યાસપદ આપ્યાં એટલે એ હિસાબે આ સાલવારી સાચી ઠરે છે **પં૦ વિદ્યાનંદગણિ** વિદ્વાન્ હતા તેમના હસ્તાક્ષર સુંદર હતા તેમણે જ આચાર્ય બન્યા બાદ આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિએ રચેલી 'કર્મગ્રન્થ–ટીકા'નો પ્રથમ આદર્શ લખ્યો હતો, **મહો૦ હેમકલશ** અને પં૦ ધર્મકીર્તિએ તેનું સંશોધન કર્યું, તે પછી સૌ માળવામાં વિચરી ગુજરાતમાં આવ્યા, અને ખંભાતમાં સં૦ ૧૩૧૯માં તપગચ્છના (૧) **વડી પોષાળ** અને (૨) **લઘુ પોષાળ** એમ બે ભાગ પડ્યા.

આચાર્ય–ઉપાધ્યાય

આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિએ સં૦ ૧૩૨૩માં પાલનપુરના પ્રહ્લાદન પાર્શ્વનાથના જિનપ્રાસાદના ઉપાશ્રયમાં પં૦ વિદ્યાનંદને આચાર્યપદ અને પં૦ ધર્મકીર્તિને ઉપાધ્યાયપદ આપ્યું આ પ્રસંગે પદવીના મંડપમાં **કેસરનો વરસાદ થયો,** એ જોઈ સૌ ખુશી થયા, આ ઘટનાને સૌએ તેમના યુગપ્રધાન બનવાની એંધાણી માની લીધી

પ્રશંસા

આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિ આ નવા આચાર્ય અને ઉપાધ્યાયનો પરિચય આ રીતે આપે છે—

> विबुधवरधर्मकीर्तिश्रीविद्यानन्दसूरिमुख्यैः ।
> स्व–परसमयैककुशलैस्तदैव संशोधिता चेयम् ॥

(કર્મગ્રંથ ટીકા–પ્રશસ્તિ)

આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિએ સં૦ ૧૩૨૪માં આ૦ વિદ્યાનંદસૂરિને ગુજરાતમાં વિચરવાની આજ્ઞા આપી, પોતે ફરીવાર માળવા પધાર્યા અને સં૦ ૧૩૨૭માં **માળવામાં જ કાળધર્મ** પામી ગયા તેમની

પાટે આ૦ વિદ્યાનંદસૂરિ હતા જ તે પણ સં૦ ૧૩૨૭ માં ગુરુદેવના સ્વર્ગગમન પછી ૧૩ દિવસે વિજાપુરમાં કાળધર્મ પામી, સ્વર્ગે સંચર્યા આ દુ:ખદ ઘટના સાંભળી સંઘમાં સૌને દુ:ખ થયું

આ૦ વિદ્યાનંદસૂરિ સંવેગી, શુદ્ધ સંયમપાલક અને સમર્થ વિદ્વાન હતા. તેમણે 'વિદ્યાનંદ વ્યાકરણ'ની રચના કરી આ વ્યાકરણમાં તેમણે થોડાં સૂત્રોમાં વ્યાકરણના તમામ વિષયનો સંગ્રહ કર્યો હતો. એટલે એ સમયનું એ સર્વોત્તમ વ્યાકરણ મનાતું હતું

આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિના સ્વર્ગવાસથી ગુજરાતમાં ભારે દુ:ખની લાગણી છવાઈ હતી. શાસનદેવીએ સંગ્રામ સોનીના પૂર્વજ ગોની સાંગણને 'આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિની શ્રમણ પરંપરા લાંબો કાળ ચાલશે' એવી ભવિષ્યવાણી કહી હતી. વળી, ખંભાતના જૈનો આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિના અત્યંત રાગી હતા. આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિની લઘુ પોષાળમાં ખંભાતના સંઘપતિ ભીમે જ ઉતારો આપ્યો હતો, તે તેમનો પરમભક્ત હતો, ધર્મપ્રેમી શ્રદ્ધાળુ શ્રાવક હતો (-પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૩૩૨)

સં૦ ભીમને આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિના સ્વર્ગવાસના સમાચાર સાંભળી ભારે દુઃખ થયું, તેણે "અનાજ ખાવા"નો ત્યાગ કર્યો. પછી તો એક જ મહિનામાં આ૦ વિદ્યાનંદસૂરિના વિજાપુરમાં સ્વર્ગવાસ થયાના સમાચાર મળતાં, તેણે અનાજ ત્યાગની મુદતમાં વધારો કર્યો તેણે "૧૨ વર્ષ સુધી અનાજ લીધું નહીં." (પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૩૨૭)

બે આચાર્યોના લગભગ ૧૫ દિવસના આંતરે થયેલા સ્વર્ગવાસથી શ્રીસંઘ ભારે મૂંઝવણ અનુભવવા લાગ્યો. છેવટે સૌએ ઉ૦ ધર્મકીર્તિને યોગ્ય જાણી, ગચ્છનાયક બનાવવાનો નિર્ણય કર્યો.

વ ગચ્છના સગોત્રી આચાર્યો તથા વૃદ્ધપોષાળના આ૦ક્ષેમકીર્તિસૂરિએ સમયસૂચકતા વાપરી, ગુરુદેવના સ્વર્ગગમન પછી ૭ મહિનામાં એટલે સં૦ ૧૩૨૮ માં વીજાપુરમાં ઉપા૦ ધર્મકીર્તિને આચાર્ય પદવી આપી આ૦ ધર્મઘોષસૂરિ નામ રાખી, આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિની પાટે સ્થાપન કર્યા. એ ૫૦ આ૦ ધર્મઘોષસૂરિ તપગચ્છના નાયક બન્યા (-સોની સંગ્રામસિંહ, માટે જુઓ પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૩૩૨, બીમાશાહ—સં૦ બીમજી માટે જૂઓ પ્રક૦ ૪૧ પૃ૦ ૬૮૩ પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૩૨૭).

૪૬. આ૦ ધર્મઘોષસૂરિ

તેમનો શરૂનો "જીવનપરિચય" ઉપર આવી ગયો છે તે ગૃહસ્થપણામા આ૦ **વિદ્યાનંદસૂરિ**ના નાના ભાઈ હતા અને સાધુ-પણામા ગુરુભાઈ હતા તેમને સ૦ ૧૩૦૨ મા વિજાપુરમાં **દીક્ષા**, સ૦ ૧૩૦૪ મા પાલનપુરમા ગણિપદ–પંડિતપદ, સ૦ ૧૩૨૩ માં પાલન-પુરમા **ઉપાધ્યાયપદ** અને સ૦ ૧૩૨૮ મા વીજાપુરમા **આચાર્યપદ** આપવામા આવ્યુ, તેમનુ સ૦ ૧૩૫૭ મા **સ્વર્ગગમન** થયુ

નોંધ : અમે અહીં આ૦ વિદ્યાનંદસૂરિ અને આ૦ ધર્મઘોષસૂરિનો એક જ પટ્ટાંક આપ્યો છે

તેઓ વિદ્વાન્, ચમત્કારી સિદ્ધપુરુષ, પ્રભાવક **યુગપ્રધાન** આચાર્ય હતા તેમના ચરિત્રના વિવિધ પ્રસંગો આ પ્રકારે મળે છે –

પ્રતિષ્ઠા–સંઘયાત્રા

આ૦ **ધર્મઘોષસૂરિ** માંડવગઢ પધાર્યા હતા ત્યા નાદુરીવાળા ગરીબ શ્રાવક **પેથડે** તેમની પાસે શ્રાવકના બાર વ્રત ઉચ્ચર્યા તેમા પરિગ્રહ પરિમાણમા ગુરુની સૂચનાથી તેણે પાચ લાખનુ પરિમાણ કર્યું ગુરુકૃપાથી ધીમે ધીમે તે ધનવાન બન્યો તેણે ધન વધવાથી શત્રુંજય તીર્થ ઉપર ભ૦ ઋષભદેવનો જિનપ્રાસાદ વગેરે ૮૪ જિના-લયો બનાવ્યાં ૭ ગ્રંથભંડારો સ્થાપ્યા આ૦ ધર્મઘોષની અધ્યક્ષતામા શત્રુંજયતીર્થનો છ'રી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢયો શત્રુંજયની ચારે તરફ ૧૨ યોજન પ્રમાણ ક્ષેત્રમા સર્વ જિનાલયોમા ચાંદીના ધ્વજ બનાવી આપ્યા રાજા સારંગ[1] પાસે કર્પૂરની જકાત માફ કરાવી

સ૦ પેથડે આ ધર્મઘોષસૂરિને મોટા ઉત્સવથી માંડવગઢમા પ્રવેશ કરાવી ચોમાસુ કરાવ્યુ સ૦ પેથડે અને સંઘવણ પદમણીએ ૩૨ વર્ષની ઉમરમા જ બ્રહ્મચર્યવ્રતનો સ્વીકાર કર્યો

(–પ્રક૦૪૫, પૃ૦ ૩૧૪ થી ૩૧૮)

ચમત્કાર–આ૦ ધર્મઘોષસૂરિ સ૦ પેથડના સંઘમા શત્રુંજયની યાત્રામા પધાર્યા હતા પરંતુ આ૦ **કક્કસૂરિએ** "નાભિનન્દનજિનો-

---

૧ રાજા સારંગદેવ માટે જૂઓ; પ્રક૦ ૩૭, પૃ૦ ૨૭૨ ટિપ્પણી (પ્રક૦ ૪૫ પૃ૦ ૩૧૨)

હારપ્રબંધમાં સં૦ ૧૩૭૧ માં શત્રુંજયતીર્થના સંઘમાં સં૦ ૧૩૭૧ માં માહ સુદિ ૫ ના દિવસે તીર્થના જીર્ણોદ્ધાર ઉત્સવમાં "વડગચ્છના આ૦ ધર્મઘોષસૂરિ"ની હાજરી બતાવી છે તે સપ્રમાણ નથી. સંભવ છે કે, તે ઉત્સવમાં તેમની આજ્ઞાથી તેમના પટ્ટધર આ૦ **સોમપ્રભસૂરિ** પધાર્યા હોય?

આ૦ **ધર્મઘોષસૂરિએ** ગિરનારતીર્થની યાત્રા કરી, અને સંસ્કૃતમાં ગિરનારતીર્થકલ્પ શ્લોક ૩૨ બનાવ્યો, સૌરાષ્ટ્ર પાટણના સમુદ્ર કિનારે ઊભા રહી, વિનંતિથી "મંત્રમય સમુદ્રસ્તોત્ર" બનાવ્યું તેથી તરત જ સમુદ્રમાં એકદમ મોટી ભરતી આવી, અને તેમાંથી રત્નો ઊછળીને બહાર આવ્યાં. આચાર્યશ્રીના ચરણ કમળ પાસે રત્નોનો મોટો ઢગલો થઈ ગયો. સૌ ચમત્કાર પામ્યા.

આચાર્યશ્રીના મંત્રધ્યાનથી સૌરાષ્ટ્ર પાટણમાં શત્રુંજયનો જૂનો કપર્દી યક્ષ પ્રગટ થયો. તે સમકિતી બની, જિનપ્રતિમાનો અધિષ્ઠાયક બન્યો. એક દિવસે કોઈ દુષ્ટ સ્ત્રીએ સાધુઓને વડાં વહોરાવ્યાં. આચાર્યશ્રીએ તેને મંત્રવાળાં જાણી બહાર પરઠવ્યાં, અને તે જ વડાં સવારમાં પથ્થર બની ગયાં, આચાર્યશ્રીએ તે દુષ્ટ સ્ત્રીઓને પાટલા ઉપર બેસાડી થંભાવી દીધી, અને પછી કરુણાથી તેઓને છોડી દીધી.

એકવાર બીજા પક્ષવાળાની સ્ત્રીઓએ વીજાપુરમાં આચાર્યશ્રીના વ્યાખ્યાનની મધુરતા જોઈ ઇર્ષા આવતાં સ્વરભંગ કરવા કામણ કર્યું. આચાર્યશ્રીએ તેઓને પણ પાટલા ઉપર થંભાવી, છોડી દીધી. તે સ્ત્રીઓએ ત્યારે વચન આપ્યું કે, "હવે આજથી તમારા ગચ્છને અમે ઉપદ્રવ કરીશું નહીં."

સાધુઓ એક યોગીના ડરથી ઉજ્જૈનમાં રહેતા ન હતા. આચાર્યશ્રી સપરિવાર ઉજ્જૈન પધાર્યા. યોગીએ સાધુઓને કટાક્ષમાં કહ્યું 'તમે હવે સ્થિર બનીને રહેજો" સાધુઓએ કહ્યું રહ્યા છીએ જ, તું શું કરીશ?" આ સાંભળી યોગીએ દાંત દેખાડ્યા, સાધુઓએ તેને કોણી બતાવી; ઉપાશ્રયે આવીને સાધુઓએ આ વાત

આચાર્યશ્રીને કરી. યોગીએ મંત્રબળથી સાધુઓની પોષાળમાં **ઉંદર** મોકલ્યા, આચાર્યશ્રીએ એક ઘડાનું મોં કપડાથી ઢાંક્યું, અને જાપ શરૂ કર્યો. **યોગી** તો રાડ પાડતો ઉપાશ્રયમાં આવ્યો અને આચાર્યશ્રીના પગમા પડ્યો.

સાધુઓ **ગોધરાના** ઉપાશ્રયમા રાત રહે તો ઉપાશ્રયના દરવાજાને મંત્રજાપથી બંધ કરતા હતા. એકવાર સાધુઓ મંત્રજાપ કરવો ભૂલી ગયા એટલે શાકિનીઓ રાતે આવીને આચાર્યશ્રીની પાટ ઉઠાવી ગઈ. આચાર્યશ્રીએ તે શાકિનીઓને થંભાવી દીધી, શાકિનીઓ પાસેથી જ્યારે, "હવે પછી તમારા ગચ્છને હેરાન કરીશું નહીં" એવું વચન લીધું ત્યારે તેઓને છોડી દીધી

*

બ્રહ્મમંડળમાં એક દિવસે આચાર્યશ્રીને સાપ કરડ્યો, અને ઝેર ચડવા માંડ્યું, આખો સંઘ ખૂબ ગભરાઈ ગયો સૌ ઉપાય શોધવા લાગ્યા આચાર્યશ્રીએ સંઘને સાન્ત્વન આપતા જણાવ્યું કે "સવારે નગરના પૂર્વ દિશાના દરવાજે કઠિયારો લાકડાની ભારી લાવશે, તેમાથી **વિષહરિણી વેલ** મળી આવશે, તેને સૂંઠ વગેરે સાથે ઘસી, ડંખ ઉપર લગાવજો,' સંઘે તે પ્રમાણે કરવાથી આચાર્યશ્રીને આરામ થયો આચાર્યશ્રીએ ત્યારથી જિંદગી પર્યંત છ વિગઈનો ત્યાગ કર્યો. આચાર્યશ્રી હમેશા માત્ર જારનો આહાર લેતા હતા

કાવ્યકળા—

એક દિવસે એક મંત્રીએ આઠ યમકવાળું કાવ્ય બોલીને આચાર્યશ્રીને જણાવ્યું કે, "હવે આવા કાવ્ય કરનાર કોઈ રહ્યો નથી આચાર્યશ્રીએ જણાવ્યું 'કોઇ નથી' એમ બોલવું ઠીક નથી, મંત્રીએ કહ્યું 'એવો કોઈ કવિ હોય તો બતાવો' આથી આચાર્યશ્રીએ એક જ રાતમા આઠ યમકવાળી 'જય વૃષભ૦'પદથી શરૂ થતી સ્તુતિઓ બનાવી, ભીંત ઉપર લખી દીધી, મંત્રી તો આ કાવ્યો વાચીને ચકિત થઈ ગયો, અને આચાર્યશ્રીના ઉપદેશથી પ્રતિબોધ પામ્યો

આચાર્યશ્રીએ સં ૧૩૩૨મા પોતાના શિષ્ય **સોમપ્રભને** આચાર્ય-

પદ આપ્યું. આચાર્યશ્રીએ તેમને "બાર અંગોનું જ્ઞાન" આપ્યું જ હતું પછી તો તેમની યોગ્યતા જાણીને "મંત્રની પોથી" પણ આપી. પરંતુ આ૦ સોમપ્રભસૂરિએ હાથજોડી વિનંતિ કરી કે, 'ગુરુકૃપા છે તેમાં જ બધું ય છે એટલે "કાતો ચારિત્રની આરાધના આપો, કાતો આ મંત્રપોથી આપો." આચાર્યશ્રીએ તેમને ત્યાગ-વૈરાગ્યમાં રંગાયેલા મુમુક્ષુ સમજી અને બીજો કોઈ શિષ્ય આ મંત્રપોથી માટે યોગ્ય ન લાગવાથી એ મંત્રપોથીને જલશરણ કરી દીધી.

ગ્રન્થો—

આચાર્યશ્રી ધર્મઘોષસૂરિએ સમાચાર ભાષ્યવિવરણ, સુઅધમ્મસ્તવ, કાયસ્થિતિપ્રકરણસ્તવાવચૂરિકા, દુસ્સમકાલસમણસંઘથય ગા૦ ૨૬ સાવચૂરિક, ચતુર્વિંશતિજિનપૂર્વભવસ્તવ ગા૦ ૨૪, સતાશર્મસ્તોત્ર શ્લો૦ ૮, દેવેન્દ્રસ્તોત્ર, યૂથ૦ સ્તુતિ, જયવૃષભ૦ અષ્ટ યમકસ્તુતિ શ્લો૦ ૮ અવચૂરિસહિત, શ્રાદ્ધજીતકલ્પ ગા૦ ૧૮૨, મન્ત્રગર્ભિત પાર્શ્વનાથ-સ્તોત્ર શ્લો૦ ૧૩, લોકાન્તિક દેવલોક જિન સ્તવન ગા૦ ૧૯—અવચૂરિ-સહિત 'યોનિસ્તવ ગા૦ ૧૩, સત્તુંજય મહાતિત્થકપ્પ ગા૦ ૩૯,—અષ્ટાપદતીર્થકલ્પ શ્લો૦ ૨૫, ગિરનાર તીર્થકલ્પ શ્લો૦ ૩૨ સમ્મેતશિખરતીર્થકલ્પ શ્લો૦ ૧૯, સમવ સરણ પ્રકરણ ગા૦ ૨૮ લોકનાલિકા શ્લોક ૩૨, યુગપ્રધાનસ્તોત્ર[1] પ્રા૦ ગા૦ ૨૪ ઋષિમંડલ-સ્તોત્ર ગા૦ ૧૦૯, પરિગ્રહપ્રમાણ ગા૦ ૩૯, શાન્તિચતુર્વિંશતિજિનસ્તવન શ્લો૦ ૧૪, પાર્શ્વનાથસ્તવન ગા૦ ૯ પાર્શ્વનાથતીર્થસ્તોત્ર શ્લો૦ ૧૧, પૂર્વાર્ધસંસ્કૃત-ઉત્તરાર્ધપ્રાકૃતભાષામય સ્તવન શ્લો૦ ૯, ભવત્રયસ્તવ ગા૦ ૨૪, પાંત્રીશ જીનવાણી સ્તવન ગા૦ ૧૬, જીવવિચારસ્તવ ગા૦ ૪૦, યમકમયવર્તમાન ચતુર્વિંશતિજિનસ્તવન શ્લો૦ ૩૯, વગેરે કૃતિઓ રચી હતી.

---

१ युगप्रधानयंत्र-प्रशस्ति : इति श्री भद्रबाहुप्रणीत दुष्षमाश्रमण चतुरधिक द्विसहस्रयुगप्रधानरक्तां सुखावबोधनार्थं श्रीदेवेन्द्रसूरिणा सम्प्रपदे स्वामीपदे ॥ श्रीचन्द्रगच्छे प्रद्योतनाम श्री सोमतिलकसूरिस्तेषामुपाध्याय श्रीहंस भुवनमति प्रसादतः श्रीशिष्य श्रीकीर्तिभुवनेन श्रीमति स्तंभनकपुरे विक्रमात् संवत् निधि-मनु (१४११) वर्षे लिखित श्रीपद्मपतवे श्रीचतुष्पथमस्तके ॥

(—श्री प्रशस्तिसंग्रह भा २ प्रश० न ८)

આ૦ **ધર્મઘોષસૂરિ** સ ૧૩૫૭માં સ્વર્ગે ગયા (ગુ. શ્લોક–૨૫૬)

આ૦ ધર્મઘોષસૂરિના ઉપદેશથી હિયાણુાના શ્રીસઘે સ૦ ૧૩૪૯ માહસુદિ ૧૩ના રોજ ગ્રથભડારની સ્થાપના કરી, અને તેમા ઘણા ગ્રથો લખાવીને મૂકયા (પ્રશ ન ૩૨) આચાર્યશ્રીના ઉપદેશથી મેવાડના સોનગરા શ્રીમાલી મત્રી **સીમધરના** કુટુબે ગ્રથો લખાવ્યા (–પ્રક૦ ૪૫ પૃ૦ ૨૮૯, ૩૨૪)

ઐતિહાસિક વિશેષ ઘટનાઓ

ગુજરાતના વીસલનગરા બ્રાહ્મણ મત્રી માધવનાભાઈ **કેશવનાગરે** કરણ વાઘેલાને મરાવી, ગુજરાતમા મુસ્લિમરાજ્ય સ્થાપન કરાવ્યુ

સ૦ ૧૬૬૩માં સિદ્ધરાજના રુદ્રમાલનો ભગ થયો

(રુદ્રમાલ માટે જૂઓ–પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૯૩ પ્રક૦ ૪૨, પૃ૦ ૭૩૧)

માંડવગઢ

ભારતની સસ્કૃતિમા **ગોપ** અને **ગોપાલ** એ બે શબ્દો ખૂબ મહત્ત્વના લેખાય છે યદુરાજ કૃષ્ણ વાસુદેવનુ એક નામ **ગોપાલ** પ્રસિદ્ધ છે જૈન આગમો ભગવાન તીર્થંકરદેવોને મહામાહણ, **મહાગોપ** અને મહાસાર્થવાહ વિશેષણોથી સબોધે છે મહાવિદ્વાન્ દેવબોધિએ ક૦ સ૦ આ૦ હેમચદ્રસૂરિને "હેમગોપાલ" કહી ગૂર્જરચક્રવર્તિ રાજા સિદ્ધરાજને પ્રસન્ન કર્યો હતો. (–પ્રક૦ ૪૧, પૃ૦ ૬૦૯)

ગોપ અને ગોપાલની જાતિ સાથે સકળાયેલા નગરો, મહાનગરો બન્યા હતા, જેમકે–અણુહિલપુર પાટણ, માંડવગઢ વગેરે

ઇતિહાસ કહે છે કે, **માંડૂ** ગોવાળિયાએ (અથવા લુહારે) વિધ્યગિરિના શિખરમાલાની એક પહાડી ઉપર સ૦ ૬૯૪મા **માંડૂ નગર** વસાવ્યુ, જે સમય જતા માળવાનુ પાટનગર બન્યુ તેનું બીજુ નામ પત્તન પણ મળે છે[1]

રાજા **જયસિહ** પરમારે તેના ઉપર કિલ્લો બધાવ્યો હતો. માડવગઢનુ બીજુ નામ પાટણ પણ મળે છે માળવાના પરમાર

---

૧ ગુરુગુણરત્નાકર કાવ્યના ધનકુબેર વેલ્લાકના વર્ણનમા તથા બાદશાહ જહાગીરે આ૦ વિજયદેવસૂરિને લખેલા પત્રમા "માડવગઢનુ બીજુ નામ પાટણ બતાવ્યુ છે

રાજવંશનો પરિચય પહેલાં (પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૧૫૯ થી ૧૬૭માં) આવી ગયો છે, વિશેષ પરિચય આ પ્રમાણે મળે છે—

૧૭ અર્જુનવર્મા	સં૦ ૧૨૬૭ થી ૧૨૭૨
૧૮ રાજા દેવપાલ પરમાર	સં૦ ૧૨૭૩ થી ૧૨૯૭
૧૯ જયતુગી	સં૦ ૧૨૯૭ થી ૧૩૧૩
૨૦ જયવર્મા	સં૦ ૧૩૧૩ થી ૧૩૧૮
૨૧ મહારાજા જયસિંહ	સં૦ ૧૩૧૮ થી ૧૩૩૭
૨૨ „ ભોજદેવ	સં૦ ૧૩૩૭ થી ૧૩૬૭
૨૩ „ જયસિંહદેવ	સં૦ ૧૩૬૭ થી ..

તે પછી અલ્લાઉદ્દીન ખિલજીએ માળવા જીતી લીધો, અને મુસલમાનો માળવાના શાસક બન્યા. તેઓની રાજાવળી આ પ્રમાણે છે—

૧ સૂબો મલેક ખુશરૂ કાફૂર (—પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૪૭)

૨ સૂબો બહાદુરશાહ

૩ સૂબો દિલાવરખાં

૪ બાદશાહ હુસંગશાહ ગોરી—તેણે સં૦ ૧૪૫૯મા માડવગઢમા સ્વતંત્ર ગાદી સ્થાપન કરી મૃ૦ વિ૦ સં૦ ૧૪૯૧ સને ૧૪૩૪

૫. બા૦ ગિઝનીખાન ગોરી—તે વ્યભિચારી પ્રજાપીડક હતો, મૃ૦ સં૦ ૧૪૯૩, સને ૧૪૩૬

તે પિતાથી રીસાઈને નાશિમા ગયો. ત્યાં સં૦ સત્તા અને સં૦ ધરણા પોરવાડે તેને સમજાવી શાન્ત પાડી બાદશાહ હુસંગશાહ પાસે મોકલ્યો બા૦ હુસંગશાહે તે બન્ને ભાઈઓને માડવગઢમા માન સાથે લાવી વસાવ્યા. પરંતુ ગિઝનીખાં બાદશાહ થયો, ત્યારે તેણે ધનના લોભથી બન્ને ભાઈઓને ત્રાસ આપ્યો અને તેઓનો ૧ લાખ રૂપિયાનો દંડ કર્યો. (—જૈન ઇતિ૦ પ્ર૦ ૪૫, પૃ૦ ૩૭૧)

જેકે ગુજરાતનો બાદશાહ બહાદુરશાહ અને ચિત્તોડના દોશી કર્માશાહને પણ આવી જ ઢબનામા મૈત્રી થઈ હતી. બા૦ બહાદુરશાહે માનવતા બતાવી, દોશી કર્માશાહના ઉપકારનો કીંમતિ બદલો વાળ્યો હતો. (—પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૨૧૪)

બાદશાહ ગિઝનીખાં અને સં૦ રત્નાશાહની ઘટનામાં બાદશાહે માનવતાને બદલે લોભને જ પ્રધાન માન્યો છે.

૬. બા૦ મહમ્મુદ ખિલજી ગિજનીસ્તાન–અપરનામ **બાદશાહ આલમશાહ** (સં૦ ૧૪૯૨ થી સં૦ ૧૫૨૫)

૭. બાદશાહ **ગ્યાસુદ્દીન ખિલજી** (સં૦ ૧૫૨૫ થી ૧૫૫૮)

તે બહુ વિલાસી હતો તેના જનાનખાનામા હજારો બેગમો હતી, તે "૨૩ વર્ષ સુધી તો માંડવગઢથી નીચે ઊતર્યો જ નહોતો"

તેણે સં૦ સહસાપોરવાડને મંત્રી પદે નીમ્યો

રાજા સીયકપરમારે સં૦ ૧૦૨૮માં ઉજ્જૈનમા પોતાની ગાદી સ્થાપિત કરી હતી, રાજા ભોજદેવ પરમારે ધારાનગરી વસાવી, ત્યા પોતાની ગાદી સ્થાપન કરી તે સં૦ ૧૧૧૨મા મરણ પામ્યો અને ધારાનગરીનો નાશ થયો (પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૧૬૬) તે પછી સમય જતા સં૦ ૧૪૫૯મા માંડવગઢને જ માળવાનુ **પાટનગર** બનવાનો ફરી લાભ મળ્યો (–પ્રક૦ ૩૫ પૃ૦, ૧૬૨ થી ૧૬૬)

સૂબા દિલાવરખાનનો પુત્ર **હુસંગશાહ ગોરી** માળવાનો **સ્વતંત્ર બાદશાહ** બન્યો અને તેણે સં૦ ૧૪૫૯મા **માંડવગઢને** પોતાનુ **પાટનગર** બનાવ્યુ માંડવગઢ વિક્રમની ૧૪મી સદીનાં પ્રારંભથી જૈન ઇતિહાસમા દાખલ થયુ તે આ પ્રમાણે

માંડવગઢમા મહારાજા જયસિંહ (સં૦ ૧૩૧૮ થી ૧૩૩૭)ના મંત્રીઓ પેથડશાહ, ઝાંઝણશાહ હતા (–પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૩૧૪, ૩૧૮)

સૂબા મલેક કાફરના દિવાન સંઘવી **પદ્મરાજ** સોનગરા (સં૦ ૧૩૫૮) મંત્રી મહાકવિ ધનદ (સં૦ ૧૪૯૦), મહાકવિ 'મંડન બન્યા હતા.' (–પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૩૨૪)

સુલતાન આલમશાહ ગોરીનો ખજાનચી મહામાત્ય, રણથંભોરના દંડનાયક મંત્રી **ધનરાજ પોરવાડ** હતો (–પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૩૬૭)

મહમ્મુદ ખિલજી યાને બા૦ આલમશાહ ગોરીનો મહામાત્ય સંઘપતિ દેહડ સોનગરા હતો (–પ્રક૦ ૪૫ પૃ૦ ૩૨૪)

બાદશાહ આલમશાહ ગોરીનો ખજાનચી મહામાત્ય સોની સંગ્રામસિંહ ભંડારી (સં૦ ૧૫૨૦) હતો. (–પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૩૩૩)

બા૦ આલમશાહના પ્રજાપ્રિય દિવાનો ચાંદાશાહ અને સાધુચંદ્ર હતા.

બાદશાહ આલમશાહ તથા બા૦ ગ્યાસુદ્દીન ખિલજીના દિવાનો જીવણશાહ શ્રીમાલી, મેઘરાજ શ્રીમાલી, પૂંજરાજ, વગેરે હતા.

બા૦ ગ્યાસુદ્દીનખિલજીના ધનાઢચવ્યાપારી સં૦ સહસાપોરવાડ, સં૦ શેઠ સૂરા–વીરા પોરવાડ સં૦ પોલ્હાક વગેરે હતા.

બા૦ ગ્યાસુદ્દીન ખિલજીનો ગ્રંથાધિકારી વ્યાપારી લઘુ શાલિભદ્ર, સં૦ જાવડશાહ, શેઠ જાંઉજી સં૦ ૧૬૬૨.

(પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૩૧૯ થી ૩૨૨)

વગેરે વગેરે ધની માની વિદ્વાનો, દાનવીરો, રાજવીરો ધર્મવીરો વગેરે થયા. (–પ્રક૦ ૪૫, પ્રક૦ ૫૩)

માડવગઢમાં આજ જૈનો છે શ્વે૦ જિનાલયો છે, શ્વેતાંબરોમાં આ તીર્થ પ્રસિદ્ધ મનાય છે

આ૦ સોમસુંદરસૂરિના શિષ્ય (મુનિજ્ઞાનચંદ્ર) આ૦ જયચંદ્ર સૂરિએ સં૦ ૧૪૨૭માં નેમાડ પ્રદેશ (હસ્તિનાપુર) યાત્રા કરી નેમાડ–પ્રવાસગીતિકા રચી તેમાં ઉલ્લેખ છે કે (માડવતીર્થ) માંડવગઢમાં ૭૦૦ તારાપુરમાં ૫, સિંગારવાડણુમાં ૨૧ નંદુરીમાં ૧૨, હસ્તિનાપુરમાં ૭ અને લખમણીમાં ૧૦૦ જિનાલયો છે આ પ્રદેશમાં ગામે ગામ લાખો શ્રાવક–શ્રાવિકાઓ ભક્તિવાળા છે

માંડવગઢનો ગ્રંથભંડાર

મંત્રી પેથડકુમાર વગેરેએ અહીં મોટો ગ્રંથભંડાર સ્થાપન કર્યો હતો,
(–વિશેષ માટે જુઓ પ્રક૦ ૪૫ પૃ૦ ૨૮૯, ૩૦૨)

આ૦ ધર્મઘોષસૂરિવરો

આ નામના ઘણા આચાર્યો થયા હતા તે આ પ્રમાણે–

૧ નાગેન્દ્રગચ્છના આચાર્ય—સં૦ ૧૩૩૪ (–પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૮)

૨. ચંદ્રકુળના ગજગચ્છના આચાર્ય–સં૦ ૧૧૯૧(–પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૩૯)
૩ ચંદ્રકુળના મડાહડગચ્છના આ૦–સં૦ ૧૩૫૦ (પ્રક૦ ૩૭, પૃ૦ ૨૬૯)
૪. ચંદ્રકુળના પૂર્ણિમાગચ્છના આચાર્ય–સં૦ ૧૧૫૯
(–પ્રક૦ ૪૦, પૃ૦ ૪૯૭)
૫ ચંદ્રકુળના અંચલગચ્છના આચાર્ય–સં૦–૧૨૩૪–૧૨૬૮
(–પ્રક૦ ૪૦, પૃ૦ ૫૨૧)
૬ ચંદ્રકુળના આગમિકગચ્છના આચાર્ય–સં૦ ૧૨૫૦
(–પ્રક૦ ૪૦, પૃ૦ ૫૪૧)
૭ ચંદ્રકુળના તપાગચ્છના આચાર્ય–સં૦ ૧૩૨૭–૧૩૫૭
(–પ્રક૦ ૪૬, પૃ૦૪૫૦)
૮ ચંદ્રકુળના પિપ્પલકગચ્છના આચાર્ય–સં૦ ૧૪૮૩
(પ્રક૦ ૩૭ પૃ૦ ૨૭૪)
૯. વિદ્યાધરકુળના જાલિહરગચ્છના આચાર્ય–સં૦ ૧૦૮૮
(–પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૫૪)

પ્રકરણ સુડતાલીસમું

*

આ૦ સોમપ્રભસૂરિ

તેમના વિ૦ સં૦ ૧૩૧૦મા જન્મ, ૧૩૨૧મા દીક્ષા, સં૦ ૧૩૩૨મા **આચાર્યપદ** અને સં૦ ૧૩૭૩મા **સ્વર્ગગમન** થયાં.

પરિચય

તેઓ શાંત, આત્મગવેષી, વિદ્વાન અને મોટાવાદી હતા. તેમને ૧૧ અંગો "મુખપાઠ" હતા, તેઓ હમેશા તેના પાઠ કરતા હતા. તેઓ **જ્યોતિષવિદ્યામાં** નિપુણ હતા. તેમણે ચારિત્રની રક્ષા માટે ગુરુદેવે આપેલી 'મંત્રપોથી' લીધી ન હોતી. તેમણે ચિતોડમા બ્રાહ્મણોની સભામા **વિજય** મેળવ્યો.

વિહારમર્યાદા—આ અરસામા કોંકણ દેશમાં ઘણો વરસાદ પડતો હોવાથી તેમજ જેસલમેર વગેરે મોટી મારવાડમા પાણીની અછત હોવાથી, પોતાના સાધુઓને કોંકણ તથા થલી-મારવાડમા વિહાર કરવાની મનાઈ કરી.[1]

---

૧ (અ) ઇતિહાસ કહે છે કે ખરતરગચ્છના ૫૫મા આ. જિન માણિક્યસૂરિ, બિકાનેરના મંત્રી સંગ્રામ બચ્છાવતની વિનંતિથી જેસલમેરથી વિહાર કરી દેરાઉરની યાત્રા કરી, પાછા ફરીને જેસલમેર આવતા હતા, અને દેરાઉરથી ૨૫ કોશ પધાર્યા ત્યારે રસ્તામાં તૃષા પરિષહ સહન ન થવાથી સં. ૧૬૧૨ના અ. શુ. ૫ના રોજ અનશન સ્વીકારી કાળધર્મ પામ્યા હતા.

(—પ્ર૦ ૪ પૃ૦ ૪૯)

(બ) ઇતિહાસ કહે છે કે તપાગચ્છના (૫૬)મા આ. આનંદવિમલસૂરિ (સં. ૧૫૭૦ થી ૧૫૯૬)ના મહો૦ વિદ્યાસાગર ગણિ કે જે અનાજ અને પાણી વિના જીવનારા મહાતપસ્વી હતા, તેમણે જેસલમેર મારવાડનો વિહાર ખોલ્યો હતો.

(—જુઓ પ્ર૦ ૫૫)

૮૪ જિનપ્રાસાદો

માડવગઢનો મત્રી **પેથડકુમાર** આ૦ ધર્મઘોષસૂરિનો ભક્ત હતો. (–પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૩૧૪) તેણે જૂદા જૂદા સ્થાનોમાં ૮૪ **જિનપ્રાસાદો** બંધાવ્યા હતા અને સોમપ્રભસૂરિના હાથે તેમાના ઘણાઓની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી (–પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૩૧૫) ૪૮મા આ૦ **સોમતિલકસૂરિએ** આ સમસ્ત જિનપ્રાસાદોના વર્ણનરૂપે " પૃથ્વીધર સાધુપ્રતિષ્ઠિત જિનસ્તોત્ર" બનાવ્યુ તેમણે તેમાં જિનાલયો બંધાવ્યાની **નોંધ** આ પ્રકારે આપી છે.—

આ ૮૪ જિનમદિરો પૈકી સ૦ ૧૩૨૦મા (૧) શત્રુજયગિરિના બધુ જેવા માડવગઢમા આદિનાથ (૨) નિમ્બસ્થૂરનગરના ઉજ્જયતાવતાર જિનપ્રાસાદમા ભ૦ નેમિનાથ, (૩) નિમ્બસ્થૂરની તળેટીમા ભ૦ પાર્શ્વનાથ, (૪) ઉજ્જૈનમા ભ૦ પાર્શ્વનાથ, (૫) વિક્રમપુરમા ભ૦ નેમિનાથ, (૬–૭) મુકુટિકાપુરીમા ભ૦પાર્શ્વનાથ, અને ભ૦ આદિનાથ, (૮) વિધનપુરમા **શલ્યહર** ભ૦ મલ્લિનાથ, (૯) **આશાપુરમાં** ભ૦ પાર્શ્વનાથ, (૧૦) **ઘોષકી**નગરમા ભ૦ આદિનાથ, (૧૧) અર્યાપુરમા ભ૦ શાતિનાથ, (૧૨) ધારાનગરમા ભ૦ નેમિનાથ, (૧૩) વર્ધનપુર (બદનાવર)મા ભ૦ નેમિનાથ, (૧૪) ચદ્રકપુરના (ચડઉલી)મા ભ૦ આદિનાથ, (૧૫) જીરાપુરમા ભ૦ આદિનાથ, (૧૬) જલપદ્ર (જલગાવ)મા ભ૦ પાર્શ્વનાથ, (૧૭) દાહડપુર (દાહોદ)મા ભ૦ પાર્શ્વનાથ, (૧૮) હસલપુરમા ભ૦ મહાવીરસ્વામી, (૧૯) માધાતા પહાડની તળેટીમા ભ૦ અજિતનાથ, (૨૦) ધનમાતૃકામા ભ૦ મહાવીરસ્વામી, (૨૧) મગલપુરમા ભ૦ અભિનદનસ્વામી, (૨૨) ચિકખલપુર (ચીખલી)મા ભ૦ પાર્શ્વનાથ, (૨૩) જયસિહપુરમા ભ૦ મહાવીરસ્વામી, (૨૪) સિહાનકમા ભ૦ નેમિનાથ, (૨૫) સલખણુપુર (શખલપુર)મા ભ૦ પાર્શ્વનાથ, (૨૬) ઐન્દ્રપુર (ઇદોર)મા ભ૦ પાર્શ્વનાથ, (૨૭) તાલ્હણુપુરમા ભ૦ શાતિનાથ, (૨૮) હસ્તિનાપુર (નીમાડ)મા ભ. અરનાથ, (૨૯) **કરહેડાતીર્થમાં** ભ પાર્શ્વનાથ, (૩૦) નલપુરમા ભ નેમિનાથ, (૩૧) નલદુર્ગમા ભ નેમિનાથ, (૩૨) **બિહારમાં**

भ० महावीरस्वामी, (३३) सबकर्णपुरमा भ० महावीरस्वामी, (३४) ખંડેલ (ખડવા ખડેલા)મા ભ૦ કુંથુનાથ, (૩૫) ચિત્તોડના કિલ્લામા ભ૦ ઋષભદેવ, (૩૬) પાનવિહાર (આગર–માળવા)મા ભ૦ આદિનાથ, (૩૭) ચંદ્રાનકમા ભ૦ પાર્શ્વનાથ, (૩૮) બંકીમા ભ૦ આદિનાથ, (૩૯) નીલકપુરમા ભ૦ અજિતનાથ (૪૦) નાગોરમા ભ૦ આદિનાથ, (૪૧) મધ્યકપુરમા ભ૦ પાર્શ્વનાથ, (૪૨) ઠસોઈમાં ભ૦ ચંદ્રપ્રભુ (૪૩) નાગદામા ભ૦ નમિનાથ, (૪૪) પોળકામા ભ૦ મલ્લિનાથ, (૪૫) જૂનાગઢના કિલ્લામા ભ૦ પાર્શ્વનાથ, (૪૬) સોમનાથ પાટણમા ભ૦ પાર્શ્વનાથ (૪૭) શંખપુર (શંખેશ્વર)મા ભ૦ મુનિસુવ્રતસ્વામી, (૪૮) સૌવર્તકમા ભ૦ મહાવીરસ્વામી, (૪૯) વંથળીમાં ભ૦ નેમિનાથ, (૫૦) નાશિકમાં ભ૦ ચંદ્રપ્રભુ, (૫૧થી૫૪) સોપારા, ભરુચનગર, ઉરંગલ અને પેઠણમા ભ૦ પાર્શ્વનાથ,[1] (૫૫) સેતુબંધમા ભ૦ નેમિનાથ, (૫૬–૬૧) ૧૮૫૬ નાગલપુર, ઠક્કદેશ, જાલંધર, દેવપાલપુર, દેવગિરિ (દોલતાબાદ)મા ભ૦ મહાવીરસ્વામી (૬૨) ચારૂપમાં ભ૦ શાંતિનાથ, (૬૩–૬૪) દ્રાક્ષાત તથા રત્નપુર (રતલામપુર)મા ભ૦ નેમિનાથ, (૬૫) અર્બુદપુરમા ભ૦ અજિતનાથ, (૬૬) કોરગામા ભ૦ મલ્લિનાથ (૬૭–૬૮) ધાર સમંદ દેશમા, તથા ગુજરાત પાટણમાં ભ૦ પાર્શ્વનાથ, (૬૯) મોટા જિનેશ્વરના મંડપવાળા શત્રુંજય તીર્થમાં, ભ૦ શાંતિનાથ, (૭૦–૭૧) તારાપુર તથા વર્ધમાનપુરમાં ભ૦ આદિનાથ અને ભ૦ મુનિસુવ્રતસ્વામી, (૭૨) વટપદ્રમા ભ૦ આદિનાથ, (૭૩) ગોગપુર(ઘોઘા)મા ભ૦ આદિનાથ, (૭૪) પિરમ્છનમા ભ૦ ચંદ્રપ્રભુ વગેરે વગેરે ૮૪ જિનપ્રાસાદો બાણુવા.

વિશેષ ઉલ્લેખ છે કે, મંત્રીએ (૧) ઓંકારજીમાં તોરણવાળો જિનપ્રાસાદ (૨) માંધાતા પહાડમા ત્રિશિખરી મંદિર, (૩) વિહ્નનમા ભ૦ નેમિનાથ અને (૪) ધોલકપુર(ઓલીયપુર)મા ભ૦ આદિનાથના મંદિરો બંધાવ્યા

(જૂઓ–આ૦ મુનિસુંદરસૂરિકૃત 'ગુર્વાવલી શ્લો૦ ૧૯૧ થી ૨૦૧)

---

[1] ઉરંગલનુ હાલમાં વરંગલ નામ છે ઉરંગલ માટે જુવો (–પ્રક૦ ૩૫ પૃ૦ ૧૨૭)

આ નોધ ઉપરથી તારવી શકાય છે કે, વિક્રમની ચૌદમી શતાબ્દીમા કયા કયા સ્થળે જૈનો હતા આજે આ સ્થળોમાના ઘણા± ગામ નગરોમાં જૈનવસતી નથી, જિનાલયો નથી

આ નોધ ઉપરથી આ૦ સોમપ્રભસૂરિના "વિશાળ વિહારક્ષેત્રનો" પણ ખ્યાલ આવે છે

તીર્થોદ્ધાર—

સ૦ **સમરા શાહે** સ૦ ૧૩૭૧ મા શત્રુજય મહાતીર્થનો ૧૫ મો ઉદ્ધાર કરાવ્યો, ત્યારે આ૦ સોમપ્રભસૂરિ સપરિવાર ત્યા પધાર્યા હતા.

(–પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૧૯૫, પ્રક૦૪૭, પૃ૦ ૪૨૩)

ભીલડીમાં દિવ્યજ્ઞાન

આ સમયે **ભીલડી** મોટુ શહેર હતું તેમા મોટી સખ્યામા ધનાઢ્ય જૈનો વસતા હતા ત્યા વિવિધ ગચ્છના આચાર્યો ચાતુર્માસ ગાળવા રહેતા

ઇતિહાસ કહે છે કે–સ૦ ૧૩૫૨ મા ભીલડીમા આ૦ સોમપ્રભસૂરિ વગેરે ૧૧ જૈનાચાર્યો ચોમાસુ રહ્યા હતા સ૦ ૧૩૫૩ ની સાલમા બે કાર્તિક મહિના હતા, પોષ મહિનાનો ક્ષય હતો અને ચૈત્ર કે ફાગણ મહિના પણ બે હતા

આ૦ સોમપ્રભસૂરિએ એક રાતે આકાશમા જોયુ અને ગ્રહોની ચાલ તેમજ બીજા નિમિત્તોથી જાણી લીધુ કે, "ભીલડિયા નગરનો થોડા દિવસોમા જ વિનાશ થશે," આથી અહીં રહેવુ સલામતી ભર્યું નથી **આચાર્યશ્રીએ** આ પ્રમાણે વિચારીને બીજા ૧૧ ગચ્છનાયકોની નામરજી હોવા છતા, સ૦ ૧૩૫૩ ના પહેલા કાર્તિક મહિનાની સુદિ ૧૪ ના દિવસે ચોમાસી પ્રતિક્રમણ કરી, પહેલા કાર્તિક શુદિ ૧૫ ના રોજ ભીલડિયાથી વિહાર કર્યો બીજા સાધુ–સાધ્વીઓ પણ ત્યાથી નીકળી ગયાં, અને ત્યાના રહેવાસી જૈનો પણ ઉછાળો ભરી એક સ્થળે જઈ વસ્યા તે સ્થાને **રાધનપુર** નગર વસ્યુ બીજા ૧૧ ગચ્છનાયકો ભીલડિયામા જ રહ્યા હતા તેઓ બીજા કાર્તિક શુદિ ૧૫ ના રોજ વિહાર કરવાના હતા

આ૦ સોમપ્રભસૂરિ વગેરે ભીલડિયામાંથી નીકળી ગયા બાદ ત્યાં એકાએક ઉત્પાત મચ્યો, ચારે તરફ આગે પોતાની તાંડવ લીલા શરૂ કરી. આગની પ્રચંડ જ્વાળાઓમાં આખું ભીલડિયા તારાજ થઈ ગયું, ત્યાં રહેલા જૈનાચાર્યો અને જનતા સૌ કોઈ આગનો ભોગ બન્યા. જાનમાલની ભારે ખુવારી થઈ.

તે પછી સં૦ ૧૩૫૪ માં બાદશાહ અલ્લાઉદ્દીન ખિલજીના સેનાપતિ અલફખાને રહ્યા-સહ્યા ભીલડિયા નગરને ભાંગ્યું અને લૂંટયું. તે પછી જ અલફખાને ગુજરાતના પાટણ પર ચડાઈ કરી, અને કર્ણદેવ વાઘેલાને નસાડયો.

(ચાલુ જૈન ઇતિહાસ ભાગ બીજો, પુરવણી પૃ૦ ૭૬૯, ૭૭૭, પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૪૭, ૧૬૧)

સૌ જનતાને આચાર્યશ્રીના આ દિવ્ય જ્ઞાન માટે આશ્ચર્યભર્યું માન થયું.

નોંધ: આ સોમપ્રભસૂરિએ સં. ૧૩૫૩ માં પ્રથમ કાર્તિક શુદિ ૧૪ના રોજ ચોમાસી કરી બીજે દિવસે વિહાર કર્યો. આ પ્રકારની ઋતુ-અવસ્થા જણાય છે. આથી આપણી પણ વિશેષ માન્યતા વિશેની ઘણી ગૂંચો ઊકલી જાય છે. એ ગૂંચોનો ઉકેલ આ પ્રકારે છે—

૧. સં. ૧૩૫૨ ના આસો વદિ))ના રોજ દિવાળી, અને સં. ૧૩૫૩ ના કાર્તિક શુદિ ૧ ના રોજ સૂર્યોદય કાળે નવું વર્ષ શરૂ થાય.

૨. પૂર્ણિમાન્ત કાર્તિક એટલે પ્રીતિવર્ધન મહિનો ઊજમ ભરમ કરે. કાર્તિક શુદિ ૧ ના રોજ સૌ જુહાર કરી પ્રીતિમાં વધારો કરે.

૩. ભ. મહાવીરના નિર્વાણવાળી રાત જતાં ગૌતમસ્વામીને કેવળજ્ઞાન થયાનો સમય જોડાય. આથી એ પણ તાકસંગત બને છે કે કાર્તિક શુદિ ૧ બે હોય ત્યારે પહેલી એકમે ગણધર ગૌતમસ્વામીનું કેવળજ્ઞાન અને નવા વર્ષનો આરંભ માનવો.

૪. ભ. મહાવીરસ્વામીના નિર્વાણ બાદ બીજે દિવસે સવારે કાર્તિક-શુદિ ૧ ના સૂર્યોદયથી વીર નિર્વાણ સંવત શરૂ થાય.

૫. વિક્રમસંવતનો પ્રારંભ ભ. મહાવીરસ્વામીના નિર્વાણના બીજે દિવસે થાય છે તો સં. ૧૩૫૩ના કાર્તિક શુદિ ૧ થી વિ. સં. ૧૩૫૩ શરૂ થાય.

૬. વિ. સં. ૧૩૫૩ માં બે કાર્તિક મહિનાઓ હતા. તે પૈકીનો પહેલો કાર્તિક મહિનો અધિક મહિનો હતો. પણ તે કાલમાસ ન ગણાય.

૭ ભ૦ મહાવીરસ્વામીના નિર્વાણુ બાદ લાગલાગટ ત્રીજે દિવસે કાર્તિક-શુદિ ૨ ના રોજ ભાઇબીજ પર્વ ઉજવાય

૮, બગાળ અને પૂર્વ ભારતમા આસો વદિ ૧૩ થી કાર્તિક શુદિ ૨ સુધી એમ સળગ પાચ દિવસ સુધી ભ૦ મહાવીરસ્વામીના નિર્વાણુની યાદીમા સમવસરણુના પ્રતીકરૂપે **હાટડી** માંડી, પાચ દીવા કરી સળગ પાચ દિવસનો-ઉત્સવ ઊજવી શકાય અખડ ઉત્સવ ઉજવાય

૯ કાર્તિક સુદિ ૧૪ ના રોજ ચોમાસીની આરાધના થાય

૧૦ સ૦ ૧૩૫૨ના ભાદરવા શુદિ ૪ થી સ૦ ૧૩૫૩ના કાર્તિક શુદિ ૧૪ સુધીમા ૭૦ દિવસનુ નાનુ ચોમાસુ પૂરુ થાય

૧૧ સ૦ ૧૩૫૨ની આષાડ ચોમાસી, સ૦ ૧૩૫૩ ની કાર્તિક ચોમાસી અને સ૦ ૧૩૫૩ ની ફાગણુ ચોમાસી એ ત્રણે ચોમાસીને બરાબર ૧૨૦ ચાદ દિવસો મળી રહે

૧૨ સ૦ ૧૩૫૩ના કાર્તિક શુદિ ૧૫ ના રોજ પૂનમના વિહાર થાય યાત્રા થાય

૧૩ બે કાર્તિક બન્યા પછી માગશરનો ક્ષય થતો હોય તો બીજો કાર્તિક મલમાસ બને છે તેનાથી બચી જવાય અને તેમા માગશરના કામો કરી શકાય

૧૪ સઘ ભવિષ્યમા આવા પ્રસગે એક ધોરણે પર્વ વ્યવસ્થા કરી શકે
(જીત આચાર)

વિશેષ નોંધ-ગુજરાતી વિ૦ સ૦ ૨૦૨૦મા કાર્તિક મહિનો વધે છે, માગસર મહિનો ઘટે છે અને ચૈત્ર મહિનો વધે છે આથી અમે વિ૦ સ૦ ૨૦૧૭ના આસો સુદિ ૨ ને બુધવારે "વિ૦ સ૦ ૨૦૨૦ના જૈન પર્વો "નામની પુસ્તિકા પ્રકાશિત કરાવી, વિ૦ સ૦ ૧૩૫૩ની સાલની ઉક્ત ઘટના (જીતાચાર) તરફ સૌનુ ધ્યાન ખેચ્યુ હતુ પરિણામે ગીતાર્થ જૈનાચાર્યોએ સ૦ ૨૦૨૦મા પહેલા કાર્તિકમા કાર્તિક મહિનો અને બીજા કાર્તિકમા માગસર મહિનો માની લેવાનું જાહેર કર્યું છે

મુબઇના પ્રસિદ્ધ દૈનિકપત્ર જન્મભૂમિના પચાગ વિભાગના સપાદક શ્રી અમૃતલાલ લક્ષ્મીચદ શાહે હીદમા આ મહિનાઓની

આરાધનામા એકતા બની રહે, તે માટે આંદોલન ચલાવ્યું હતું આથી પંજાબની સનાતન ધર્મ પ્રતિનિધિ સભાની વિદ્દત્પરિષદે તા. ૧૧-૪-૧૯૬૨ને રોજ કુંભના મેળામા હરદ્વારમા પં૦ સીતારામ ઝા, જ્યોતિષાચાર્યની અધ્યક્ષતામા જ્યોતિષ સંમેલન મેળવ્યું, તેમા ભારતના પંચાંગકાર—જ્યોતિષીઓએ સર્વાનુમતે ઠરાવ કર્યો હતો. કે—

સં૦ ૨૦૨૦મા પ્રત્યક્ષ ગણિત પ્રમાણે કાર્તિક જ વધે છે અને માગસર જ ઘટે છે પણ તેની પહેલાંનો આસો વધતો નથી જ તો પંચાગકારોએ એ પ્રમાણે જ પોતાના પંચાગ બનાવવા, અને ગણિતની એકતા જાળવવી

આથી સ્પષ્ટ છે કે—બીજા હીન્દુઓ પણ પહેલા કાર્તિકમાં કાર્તિકના અને બીજા કાર્તિકમા માગશરના વિધિવિધાન કરશે.

(વિ૦ સં૦ ૨૦૧૯ ભારતીય રાષ્ટ્રિય શાકે ૧૮૮૪—૮૫ના જન્મભૂમિ પંચાંગની પ્રસ્તાવના પૃષ્ટ-૧)

દીવ્ય ઘટના—

આ૦ સોમપ્રભસૂરિ ચિત્તોડના કિલ્લામાં વિરાજમાન હતા, ત્યારે પણ તેમની ઉપર ભામંડલ પ્રભા છત્ર વગેરે આકાશમા આશ્ચર્યકારક ઘટના બની હતી, આ પ્રકારના ચમત્કારોથી સૌ આશ્ચર્ય મુગ્ધ બન્યા હતા. (—ગુર્વાવલી, શ્લો૦ ૨૬૦ થી ૨૬૩)

મૈત્રી—આ૦ સોમપ્રભસૂરિ અને ખરતરગચ્છના આ૦ જિન પ્રભસૂરિ વચ્ચે ગાઢ મૈત્રી હતી. બંને આચાર્યો જ્યોતિષ અને મંત્ર વિષયના ઊંડા અભ્યાસીઓ હતા. તેઓ વિદ્યાની આપલે કરતા.

(—પ્રક૦ ૪૦, પૃ૦ ૪૬૮)

' વીરવંશાવલી "મા આ૦ સોમપ્રભસૂરિ વિશે કેટલીક વિશેષ માહિતી આ પ્રકારે મળે છે—

કચ્છના ચોબારી ગામમાં એક મારો કોઈના ચડાવવાથી રાતે આચાર્યશ્રીને મારી નાખવા તેમની પાસે આવ્યો, તે મારો ગુરુ-મહારાજને મહાપુરુષ સમજીને ઘા કરતો રોકાઈ ગયો, અને તેમને નમસ્કાર કરીને પોતાના ઘરે ચાલતો થયો.

એ પછી આચાર્યશ્રી માડવગઢ પધાર્યા. પછી વડોદરા, સાખેહડા, ડભોઈ, જબૂસર, આમોદ, ખભાત, અહમદાવાદ, આશાપલ્લી, કઠવાડા, ફુરમાનવાડી, સિકદરપુર, વીસનગર થઈ વડનગરમા પધાર્યા.

ગ્રંથો

આ૦ સોમપ્રભસૂરિએ ઘણા ગ્રથો રચ્યા છે, તે નીચે મુજબ જાણવા મળે છે—

'નમિઉણ ભણઇ યત્રાખિલ૦' વગેરે 'આરાધનાસૂત્રો.' વિસ્તૃત 'યતિજીતકલ્પસૂત્ર,' 'યમકમય,' '૨૮ જિનસ્તુતિઓ,' 'જિનેન યેન૦' સ્તુતિ 'શ્રીમદ્દ્ધર્મ૦' સ્તુતિ વગેરે

પટ્ટધરો–તેમની પાટે આ પ્રકારે ચાર આચાર્યો થયા

૧ આ૦ **વિમલપ્રભસૂરિ**–તે સ૦ ૧૩૫૭મા આચાર્ય થયા. તે અલ્પાયુષી હતા દયાસાગર હતા તેમણે ઉપદેશ આપી ૩૦૦ નવા જૈનો બનાવ્યા હતા (ગુર્વાવલી, શ્લો૦ ૨૬૯)

૨ આ૦ **પરમાનદસૂરિ**–તે સ૦ ૧૩૭૩મા આચાર્ય થયા તેમને જોઇને સૌ આનદ પામતા તે ચાર વર્ષ જીવીને સ૦ ૧૩૮૧મા સ્વર્ગે ગયા

૩ આ૦ **પદ્મતિલકસૂરિ**–તેમના સ૦ ૧૩૬૮મા દીક્ષા, સ૦ ૧૩૭૫મા **આચાર્યપદવી,** અને સ૦ ૧૪૨૫મા સ્વર્ગગમન થયા તેઓ શુદ્ધ સયમનિષ્ઠ હતા તે દીક્ષામા આ૦ સોમતિલકસૂરિથી એક વર્ષે મોટા હતા એક વર્ષ જીવીને તેઓ પણ સ્વર્ગે ગયા

૪ **આ૦ સોમતિલકસૂરિ**– તેમના સ૦ ૧૩૫૫ના મહામાસમા જન્મ, સ૦ ૧૩૬૯મા **દીક્ષા,** સ૦ ૧૩૭૩મા આચાર્યપદ અને સ૦ ૧૪૧૪મા સ્વર્ગગમન થયા તે મોટા પ્રભાવશાળી હતા. આ૦ સોમપ્રભસૂરિએ તેમને નાની ઉમરમા **ગચ્છનાયક** બનાવી, પોતાની પાટે સ્થાપન કર્યા (–પ્રક૦ ૪૮) તેમનાથી મોટા ત્રણ આચાર્યો અલ્પાયુષી હતા આથી આ એકલા સૂરિએ જ ગચ્છનો ભાર ઉપાડી લીધો (–ગુર્વાવલી, શ્લો૦ ૨૭૬)

આ૦ **સોમપ્રભસૂરિએ** આ૦ પરમાનદ તથા આ૦ સોમતિલક-

સૂરિને સં૦ ૧૩૭૩માં જબાલનગરના મહાવીર જિનપ્રાસાદમાં આચાર્યપદ આપ્યું પછી તે છ મહિના બાદ સં૦ ૧૩૭૩માં જ ખંભાતમાં મંત્રી આલિગના ઉપાશ્રયમાં કાળધર્મ પામ્યા.

(–પ્રક૦ ૪૧, પૃ૦ ૬૭૪)

આચાર્યશ્રી જે રાતે સ્વર્ગે ગયા, તે રાતે ઉપાશ્રય પાસે રહેતા મનુષ્યોએ જોયું કે, "આકાશમાં અજવાળું થયું, વિમાન આવ્યું અને આકાશમાંથી અવાજ સંભળાયો કે, આ૦ સોમપ્રભસૂરિ પહેલા દેવલોકના 'સામાનિકદેવ બન્યા છે"

૧ **પ્રભાવકો**—આ સમયે ઘણા **પ્રભાવકો** થયા હતા.

યુગપ્રધાન **શીલમિત્ર**—તેમનો સં૦ ૧૨૭૪ થી ૧૩૫૨ સુધીનો **યુગપ્રધાન** કાળ હતો. કેટલીક પ્રભાવક ઘટનાઓ એવી મળે છે કે, દાદા **ધર્મઘોષસૂરિ** (સ્વ સં૦ ૧૩૫૭)ને અથવા તે કાળના કોઈ ગીતાર્થ આચાર્યને આપણે **યુગપ્રધાન** કહી શકીએ. (જુઓ પૃ૦ ૪૦૯)

વિ૦ સં૦ ૧૩૩૪—આ સાલમાં ઘણી ઐતિહાસિક ઘટનાઓ બની હતી તે આ પ્રકારે હતી—

૧ સં૦ ૧૩૩૪માં બે કાર્તિક મહિના હતા, બે ચૈત્ર મહિના હતા અને પોષ મહિનાનો ક્ષય હતો.

૨ ખરતરગચ્છના (૪૨મા) આ૦ જિનેશ્વરસૂરિ સં૦ ૧૩૩૧માં સ્વર્ગે ગયા. તે પછી સં૦ ૧૩૩૩-૩૪માં ખરતરગચ્છમાં ઓશવાલ ગચ્છ, અને શ્રીમાલગચ્છ એમ બે ગચ્છો બન્યા.

(–પ્રક૦ ૪૦, પૃ૦ ૪૬૪-૪૭૦)

૩ સં૦ ૧૩૩૪ના વૈશાખ મહિનામાં વદમાં આ૦ જિનપ્રબોધિ ભીલડિયામાં "ગૌતમસ્વામીની પ્રતિમા" પધરાવી.

(–પ્રક૦ ૪૦, પૃ૦ ૪૪૧)

૪ ખરતરગચ્છના મહો૦ વિવેકસમુદ્રે સં૦ ૧૩૩૪ના પ્રથમ કાર્તિક સુદિ ૧૫ના દિવસે જેસલમેરમાં "પુણ્યસારચરિત્ર" ગ્રંથ રચ્યો. (–પ્રક૦ ૪૦, પૃ૦ ૪૪૧)

અને આ૦ જિનપ્રબોધસૂરિએ તેનું સંશોધન કર્યું

૫ નાગેંદ્રગચ્છના આ૦ વિબુધપ્રભે સં૦ ૧૩૩૪માં શાલિભદ્રચરિત્ર સર્ગ ૭ રચ્યું, જેની પહેલી પ્રતિ આ૦ પદ્મચંદ્રે લખી. તેનું રાજગચ્છના આ૦ પ્રદ્યુમ્નસૂરિએ સંશોધન કર્યું (-પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૮)

૬. રાજગચ્છના આ૦ પ્રદ્યુમ્નસૂરિએ સં૦ ૧૩૨૪ (?) માં 'સમરાદિત્યચરિત્રસંક્ષેપ રચ્યો. (-પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૨૩)

૭ રાજગચ્છના આ૦ પ્રભાચંદ્રસૂરિએ સં૦ ૧૩૩૪ના ચૈત્ર વદિ ૭ ને શુક્રવારે પુનર્વસુ નક્ષત્રમાં 'પ્રભાવકચરિત્ર ગ્રં૦ ૫૭૭૪ રચ્યું. (-પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૨૭)

વિ૦ સં૦ ૧૩૭૧ની ઘટનાએ

સં૦ ૧૩૭૧માં કેટલીક ઐતિહાસિક ઘટનાએ આ પ્રકારે બની.

૧. સં૦ ૧૩૬૮માં અલ્લાવદ્દીને શત્રુંજય તીર્થ ભાગ્યું, ત્યારે ઉપકેશગચ્છના આ૦ સિદ્ધસેનસૂરિના ઉપદેશથી સં૦ દેશલ અને **સમરાશાહે** દિલ્હીના બાદશાહ અને ગુજરાતના સૂબાને પ્રસન્ન કરી સં૦ ૧૩૩૧ના માહ સુદિ ૭ ને ગુરુવારે શત્રુંજય ઉપર ખંડિત થયેલા જિન પ્રાસાદોને સમરાવી તેમાં ભ૦ આદિનાથની પ્રતિમા બેસાડી.[૧] (-પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૧૯૦, ૧૯૨, પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૧૪)

સમકાલીન આચાર્યો

સમરાશાહે સં૦ ૧૩૭૧ના માહ સુદિ ૭ ને ગુરુવારે શત્રુંજય તીર્થનો ઉદ્ધાર કરાવ્યો આ પ્રસંગના ઉત્સવમાં ઘણા ગચ્છના આચાર્યો વિદ્યમાન હતા કેટલાકના નામો આ પ્રકારે છે—(આ આચાર્યોનો વિશેષ પરિચય તે તે પ્રકરણમાં જૂએ)

આ૦ દેવગુપ્તસૂરિ, આ૦ **સિદ્ધસેનસૂરિ**, આ૦ કક્કસૂરિ (પ્રક૦ ૧, ઉપકેશગચ્છ પટ્ટાવલી, પટ્ટાંક ૬૪–૬૫–૬૬ પૃ૦ ૩૨–૩૩), આ૦ વિબુધપ્રભસૂરિના પટ્ટધર આ૦ **પ્રભાનંદસૂરિ**, જેમનું બીજું

૧. સમરાશાહના વંશજ શા૦ શ્રી સિંહદત્તના પુત્ર શા શ્રી શ્રીપાલે સં૦ ૧૫૩૫ ના ભા૦ સુ૦ ૪ના રોજ ઉપા૦ આનંદસમુદ્રગણિને "કલ્પસૂત્ર અને "ચતુર્વિંશતિ પુસ્તિકા" વહોરાવ્યા

(શ્રી પ્રશસ્તિ સંગ્રહ ભા૦ ૨, પ્ર૦ નં૦ ૧૬૪)

નામ પદ્મચંદ્ર હતું (પ્રક૦ ૩૫, નાગેન્દ્રગચ્છ પટ્ટાવલી ત્રીજી, પટ્ટાંક ૫, પૃ૦ ૮), આ૦ **વીરસૂરિ** (પ્રક૦ ૩૪, ભાવાચાર્યગચ્છ પટ્ટાવલી, પટ્ટાંક ૭, પૃ૦ ૫૫૭), આ૦ **વર્ધમાનસૂરિ**ના શિષ્ય આ૦ સર્વદેવસૂરિ (પ્રક૦ ૩૭, થારાપદ્રગચ્છીય પટ્ટાવલી, પટ્ટાંક ૧૨, પૃ૦ ૨૬૭), આ૦ જગચ્ચંદ્રસૂરિ (પ્રક૦ ૩૫, બ્રહ્માણગચ્છ પૃ૦ ૬૮), આ૦ વજ્રસેન, આ૦ **હેમતિલકસૂરિ** (પ્રક૦ ૪૧, વાદિદેવસૂરિ સંતાનીય પટ્ટાવલી ૧૨, પૃ૦ ૫૯૨), આ૦ **આમ્રદેવસૂરિ** (પ્રક૦ ૩૫, નિર્વૃતિકુલ પૃ૦ ૪૯), આ૦ **રત્નાકરસૂરિ** (પ્રક૦ ૪૪, તપાગચ્છ વડીપોષાળ, પટ્ટાંક ૪૯ પૃ૦ ૧૪) —આ૦ ધર્મઘોષપટ્ટે આ૦ સોમપ્રભસૂરિ (પ્રક૦ ૪૭, વડગચ્છ—તપાગચ્છ લઘુપોષાળ. પટ્ટાંક ૪૭ પૃ૦ ૪૧૭)

૨ **પ્રભાવકો**—આ સમયે આ સિવાય ખરતરગચ્છના (૪૪ મા) આ૦ જિનચંદ્રસૂરિ, આ૦ જિનપ્રભસૂરિ અચલગચ્છના ૪૮મા આ૦ ધર્મપ્રભસૂરિ, કચ્છૂલીગચ્છના (૪૮ મા) આ૦ નરચંદ્રસૂરિ આ૦ હેમસૂરિ વગેરે પ્રભાવક આચાર્યો પણ થયા હતા.

આ૦ હેમસૂરિ—

ચંદ્રગચ્છના આ૦ અજિતસિંહસૂરિના શિષ્ય આ૦ હેમસૂરિ થયા. તેમના શિષ્ય આ૦ મહેન્દ્રપ્રભસૂરિ હતા

(હીહી પ્રાગ્વાટ ઇતિહાસ પૃ૦ ૨૩૧)

૩ સં૦ ૧૩૭૧ ના માઘ સુદિ ૭ ને ગુરુવારે શત્રુંજય તીર્થનો ૧૫મો મોટો ઉદ્ધાર થયો.

૪ આ સમયે સં૦ દેશળ, સં૦ **સમરાશાહ**, સં૦ સારંગ વગેરે પ્રભાવક શ્રાવકો થયા. (—પ્રક૦ ૩૫, વેસટવંશ, પૃ૦ ૧૯૫)

અમારિ

૫. આ સમયે આ૦ દેવસુંદરસૂરિના પટ્ટધર આ૦ સાધુરત્નસૂરિના ઉપદેશથી વેસટવંશના અરડકમલ સાધુ સજ્જનસિંહ ઓસવાલની મદદથી શંખલપુરના કોચરશાહે બહુચરાજીના ૧૨ ગામોમાં મોટી અમારિ પળાવી. (—પ્રક ૩૫, પૃ૦ ૧૯૯)

૬ આ૦ આમ્રદેવે સં૦ ૧૩૭૧ મા સમરારાસ બનાવ્યો

૭. આ સમયે ઠ૦ મહાકવિ ભોજક દેપાલ થયો.

૮. ઠ. ફેરુ (ફેર) એ સ૦ ૧૩૭૨ દિલ્હી પ્રદેશના કર્નાવલ ગામમા પ્રાકૃત ભાષામા 'વત્થુસાર' (વાસ્તુસાર) ગાથા ૧૮૨ તથા અલ્લાઉદ્દીનના રાજ્યમા દિલ્હીમાં 'રયણુપરિક્ખ' ગાથા ૧૨૭ બનાવી. (–પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૩૯૭)

ગ્રથકારો–

પૂનમિયાગચ્છમા (૪૦) આ૦ ચદ્રપ્રભુ (૪૧) આ૦ ધર્મઘોષ (૪૨) આ૦ ચક્રેશ્વરસૂરિ (૪૩) આ૦ શિવપ્રભ (૪૪) આ૦ તિલકપ્રભ. (૪૫) આ૦ પદ્મપ્રભ થયા હતા. (–પ્ર૦ ૪૦ પૃ૦ ૪૯૫ થી ૫૦૫) બીજી પરપરા આ પ્રમાણે મળે છે–

(૪૨) આ૦ ચક્રેશ્વરસૂરિ–તે રાજમાન્ય હતા તેમને "કૂર્ચાલ સરસ્વતી" નું બિરૂદ હતું તેમણે ૬ આચાર્યો બનાવ્યા હતા.

(૪૩) ત્રિદશપ્રભસૂરિ (૪૪) તિલકપ્રભસૂરિ

(૪૫) આ૦ ધર્મપ્રભસૂરિ–તે શાન્ત સ્વભાવના પ્રભાવક મીઠાબોલા અને અમોઘ વ્યાખ્યાતા હતા

(૪૬) અભયપ્રભસૂરિ (૪૭) રત્નપ્રભસૂરિ

(૪૮) તેમના શિષ્ય આ૦ કમલપ્રભસૂરિ–તેમણે સં૦ ૧૩૭૨માં ધોળકામા મત્રાધિરાજ શ્રી પાર્શ્વનાથના પ્રસાદથી સસ્કૃતમા શ્રી પુડરિકસ્વામી ચરિત્ર સર્ગ–૮ બનાવ્યુ.

નગર સ્થાપના

૯. આ સમયે સ૦ ૧૩૭૩માં સોજતનગર વસ્યુ.

સ૦ ૧૩૭૧ મા ડુગરપુર વસ્યુ. (–પ્રક૦ ૫૦ ડુંગરપુર)

સ૦ ૧૩૩૭ મા અલ્લાઉદ્દીન બાદશાહે જાલોર કિલ્લો બાંધ્યો.

સ૦ ૧૩૭૭ મા ગુજરાતમા મોટો દુકાળ પડયો હતો.

સં૦ ૧૪૦૭મા બુરાનપુર વસ્યુ

સ૦ ૧૪૧૩મા સગમનેર વસ્યુ.

પ્રકરણ અડતાલીસમું

*

આ૦ સોમતિલકસૂરિ (સ્વ૦ સં૦ ૧૪૨૪)

આ૦ સોમપ્રભસૂરિની પાટે **આ૦ સોમતિલકસૂરિ** થયા.

તેમનો વિ૦ સં૦ ૧૩૫૫ના માહ મહિનામાં જન્મ, સં૦ ૧૩૬૯માં દીક્ષા, સં૦ ૧૩૭૩માં આચાર્યપદ અને ૬૯ વર્ષની ઉંમરે સં૦ ૧૪૨૪માં "આ૦ ચંદ્રશેખરના સ્વર્ગવાસ' પછી બીજે વર્ષે સ્વર્ગગમન થયા, એ સ્વર્ગે ગયા ત્યારે આકાશમાં પ્રકાશ થયો, આથી સૌએ જાણ્યું કે આચાર્યશ્રી સ્વર્ગે ગયા છે, પાત્રમાં આવેલી દેવી પદ્મા વતીએ કહ્યું કે 'આચાર્યશ્રી સૌધર્મેન્દ્ર સમાન દેવ બન્યા છે"

(-ગુર્વાવલી, શ્લો૦ ૨૬૧ થી ૨૯૩)

આ૦ સોમતિલકસૂરિજી માટે સં૦ ૧૪૧૩ તથા સં૦ ૧૪૩૨ની ગ્રંથોની પ્રશસ્તિઓમાં નોંધપાત્ર વિશેષણો મળે છે કે, શ્રી ચંદ્રગચ્છમાં પ્રદ્યોતનાભ સર્વાભિમતસુમતિ, જ્ઞાનેદુકાંતિવિરાજમાન, સર્વાંગાવયવસુંદર, પરમપૂજ્ય, ભટ્ટારક શ્રી સોમતિલકસૂરિ[1-2]

१ श्रीयुगप्रधानयंत्रप्रशस्ति- श्रीयुगप्रधानयंत्र-

इति श्रीमत्प्रणाङ्कमीत युग्मान्यप्रभत्तमत्तुरचित त्रिसहस्रयुगप्रधानस्वरूपे सुखावबोधार्थं श्रीदेवेन्द्रसूरिणा यन्त्रपत्र न्यासीचक्रे ॥ श्रीचन्द्रगच्छे प्रद्योतनाभ श्रीसोमतिलकसूरिस्तत्सुपाध्याय-श्रीदसमयगणिप्रसादतः श्रोशिष्य श्रीकीर्तिमुखमेन श्रीमति स्तंभनकपुरे विक्रमात् संवत् विश्व-मनु १४१३ वर्षे लिखितं श्रीपद्मपत्तने" श्रीवासुपूज्यप्रसादतः ॥

(श्रीप्रशस्ति संग्रह भा० २ प्र० न० ८ प्रति प्र० ४१५ ४८)

१ एव मं १७२ इति भद्रमस्तु जिनशासनाय। सर्वाभिमतसुमति

આ ઉપરથી સમજી શકાય છે કે, તેમનુ શરીર તેજ.પુજ જેવું હતું. તેમનુ જ્ઞાન સૌ પ્રશસા કરે એવું પરિણામી, ચદ્રસમાન શૈત્યવાળુ હતુ એટલે કે, **આ૦ સોમતિલકસૂરિ** સર્વરીતે સુદર દેહવાળા તથા શુદ્ધ જ્ઞાનવાળા, અને બહુ પ્રતાપી પુરુષ હતા, તેમના આચાર્યપદવીના ઉત્સવમા **જઘરાલના સંઘપતિ ગજરાજે** અઢી લાખ ટકા ખરચ્યા હતા　　　(–ગુર્વાવલી . શ્લો૦ ૨૭૭)

નોંધ : દોનતસિહજી લોઢા (અરવિંદ) B A લખે છે કે–આ૦ સોમતિલકસૂરિ પોરવાડ હતા　(–પ્રાગ્વાટ ઇતિહાસ ખડ–૩, પૃ૦ ૩૨૪)

સાહિત્ય–તેમણે 'સિદ્ધાન્તસ્તવાવચૂરિ,' 'પૃથ્વીધરસાધુપ્રતિષ્ઠાપિત જિનસ્તોત્ર શ્લો૦ ૧૬, 'બૃહન્નવ્યક્ષેત્રસમાસ,' ૨૫ 'અર્થયુક્ત' 'કાવ્ય,' શ્રીતીર્થરાજ૦ ચાર 'અર્થયુક્ત સ્તુતિ,' તથા તેની વૃત્તિ, સઘપતિ હેમની વિનતિથી બનાવેલ 'સત્તરિસયઠાણ પગરણ' ગા૦ ૩૫૯[3] યત્રાખિલ૦,' જય વૃષભ૦ અને સસ્તાખિલશર્મ૦ વગેરે સ્તોત્રોની ટીકાઓ, શુભભાવાનવ૦, શ્રીમદ્વીર સ્તુવે ઇત્યાદિ કમલબ ધ સ્તવ, શિવશિરસિં૦ શ્રી નાભિસભવ૦ શ્રી શૈવેય૦ વગેરે સ્તોત્રો–સ્તવનો રચ્યા હતા

તેમણે પોતાની પાટે ત્રણ આચાર્યોની સ્થાપના કરી.

(૧) **આ૦ ચદ્રશેખરસૂરિ**–તેમના સ૦ ૧૩૭૩મા જન્મ, સ૦ ૧૩૮૫મા દીક્ષા, સ૦ ૧૩૯૨મા આચાર્યપદ અને સ૦ ૧૪૨૩માં

" ज्ञानेन्दु कान्तिविराजमान सर्वांगात्रयवसुन्दर परमपूज्य भट्टारक **श्रीसोमतिलकसूरिपाद** शिष्यलवेन लिखितमस्ति ॥ मङ्गलमस्तु श्री चतुर्विधसघाय ॥ सवत् १४३२ ॥　　　(श्री प्रशस्ति स० भा० २, प्र० न ११

૩ **શ્રી સત્તરિસયઠાણ–સ્તબકપ્રશસ્તિ–**

ઇતિ　　સવત્ ૧૩૮૭ સવત્સરિ લિખ્યઉ ઇહિ સોમતિલકસૂરઇં, અભ્યર્થના કીધી, સઘવી હેમઇ સઘવી રત્નાબાઇ બેટાઈ હેમ ઇસઇ નામઇ નામ તેહનો, એક સત્તરિએ કર્મરિ સ ખ્યા જેકા જિનનાએ સ્થાનક ભણઇ સાંભલઈ શુભધ્યાન સુણઇ અર્થનઈ ચીંતવઈ, તે જીવ સીધ્ર સમ્યકત્વ પામઈ ॥ ૧ ॥ લાભઈ જ્ઞાનદર્શનચારિત્ર સીધ્ર યા યા મેયામઈ તે જીવ અમર વિમાન ॥ પરમસુખનિધાન જાઈ તે જીવ સિદ્ધસ્થાનકનઈ વિષઈ ॥ ઇતિ ॥

સ્વર્ગગમન થયા, તેઓ ભટ્ટા૦ દેવસુંદરસૂરિના ગુરુભાઈ હતા, રૂપાળા અને તેજસ્વી હતા. તેઓ મોટા વિદ્વાન હતા, પ્રૌઢ વ્યાખ્યાતા હતા, તેમણે ઉચિતભોજનકથા, યવરાજર્ષિકથા સ્તંભનપાર્શ્વનાથનું હારબંધ સ્તવન ચતુર્જમસ્તુતિ, અને ગિરનારસ્તુતિ વગેરે રચ્યા હતા.

તેમણે મંતરેલી ધૂળની ચપટીથી મોટા મોટા "ઉપદ્રવો" શાંત થતા હતા.

(૨) આ૦ જયાનંદસૂરિ— તે વીરા પોરવાડના ત્રીજા પુત્ર હતા, તેમના સં૦ ૧૩૮૦મા જન્મ, સં૦ ૧૩૯૨ના અ૦ સુ૦ ૭ ને શુક્રવારે ધારમાં દીક્ષા, સં૦ ૧૪૨૦ના ચૈ૦ સુ૦ ૧૦ ના પાટણમાં સિંહાક પલ્લીવાલના ઉત્સવમા આચાર્યપદ અને સં૦ ૧૪૪૧મા સ્વર્ગગમન થયા. (—ગુર્વાવલી શ્લો૦ ૨૯૩ થી ૨૯૮ ઇતિ૦ પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૨૮૯, કલમ ૫ મી)

આ૦ જયાનંદસૂરિને સૌથી મોટો ભાઈ સાજન નામે હતો, તે તેમને દીક્ષાની આજ્ઞા આપતો નહોતો. છેવટે તે સાજન શાસનદેવીથી પ્રતિબોધ પામ્યો, ત્યારે તેણે તેમને દીક્ષાની અનુજ્ઞા આપી. તે આચાર્ય સરસ્વતી અને ચારિત્રલક્ષ્મીના, આધાર સ્થાન હતા.

(—ગુર્વાવલી શ્લો૦ ૨૯૯)

આ૦ જયાનંદસૂરિના બીજા મોટા ભાઈ "વયજાની' પુત્રી રૂપલદેવીએ સં૦ ૧૪૫૮-૫૯ પ્ર૦ ભા૦ સુ૦ ૮ ના રોજ પાટણમાં પઉમચરિય ગ્ર૦ ૧૦૫૦૦ લખાવીને પાટણભંડારને આપ્યું

(—પ્રક૦ ૩૫ પૃ૦ ૬૧, પ્રક૦ ૪૫ પૃ૦ ૨૮૯)

તેમના વ્યાખ્યાનમા બ્રાહ્મણો પણ આવતા હતા.

(—ગુર્વાવલી શ્લોક ૨૯૭)

ગ્રન્થો—આ૦ જયાનંદસૂરિએ સં૦ ૧૪૧૦મા ગુજરાતીમા ક્ષેત્રસમાસ-રાસ,' સંસ્કૃતમા 'સ્થૂલભદ્રચરિત્ર,' અને દેવા પ્રભોય૦ સ્તોત્ર શ્લો૦ ૯ રચ્યા.

મહો૦ મેઘવિજયજી ગણિવરે "ભ૦ વિજયપ્રભસૂરિના રાજ્યમા દેવા પ્રભોદય૦ સ્તોત્રની 'અવચૂરિ" બનાવી. જેમા તેમણે સારસ્વત 'વ્યાકરણસૂત્ર' થી શબ્દસિદ્ધિ કરી છે

(૩) આ૦ **દેવસુંદરસૂરિ**–તેમના પગમા ઉત્તમ લક્ષણો હતા, ભ૦ સોમતિલકસૂરિવરે કોડિનારમા અબિકાદેવીની સામે બેસી, કોણ ગચ્છનાયકપદને યોગ્ય છે? તે જાણવા ધ્યાન કર્યું, ત્યારે અંબિકા દેવીએ જણાવ્યુ કે ભગવન્ ક્ષુલ્લકદેવસુદર ગચ્છનાયકપદને યોગ્ય છે (ગુર્વાવલી શ્લોક ૩૦૩, ૩૦૪, ૩૦૫)

ગુરુદેવે તેમને **ગચ્છનાયક** બનાવ્યા તેઓ આ૦ **જયાનંદ-સૂરિનું** બહુમાન કરતા હતા. (–પ્રશસ્તિ સગ્રહ ભા૦ ૨ પ્ર૦ ન ૧૧૦) (જૂઓ પ્રક૦ ૪૯ મું)

પ્રભાવકો—આ સમયે ઘણા **પ્રભાવકો** થયા. કેટલાક આ પ્રમાણે હતા

(૧) **આ૦ જિનપ્રભસૂરિ**—આ૦ સોમપ્રભસૂરિ અને આ૦ જિનપ્રભસૂરિ વચ્ચે ગાઢ પ્રેમ હતો (–પ્રક૦ ૪૦, પૃ૦ ૪૬૮)

ખરતરગચ્છના પ૦ **રવિવર્ધન ગણિ** લખે છે કે, આ૦ જિન-પ્રભસૂરિ વિહાર કરતા કરતા ગુજરાતના **પાટણ** શહેરમા પધાર્યા, અને ત્યા તપાગચ્છની પોષાળમા ઊતર્યા ત્યારે ત્યા તપાગચ્છના આ૦ **સોમપ્રભસૂરિ** હતા. આ૦ સોમપ્રભસૂરિએ આ૦ જિનપ્રભસૂરિની પ્રશસા કરતા કહ્યુ કે "તમે બાદશાહને પ્રતિબોધી, જૈન શાસનની સારી પ્રભાવના કરો છો એ ખરેખર પ્રશસનીય વાત છે" આ૦ જિનપ્રભસૂરિએ ગભીરતાથી જવાબ વાળ્યો કે, 'પૂજ્ય! અમે બાદશા-હની પાસે રહીએ છીએ, પણ એક રીતે તો પરાધીન છીએ જ્યારે તમે "નિરતિચાર ચારિત્ર" પાળો છો, તમારા જેવા મુનિવરો વિદ્યમાન છે આથી જ જૈનશાસનમા **ચારિત્ર** વર્તે છે' આ રીતે તેમની વચ્ચે પ્રેમાલાપ થયો

આ પોષાળમા ઉદરોનો ત્રાસ વધારે હતો, આ૦ જિનપ્રભસૂરિએ મત્રના બળથી આ ઉપદ્રવ મટાડયો, અને બધા મુનિવરો આશ્ચર્ય પામ્યા (જિનપ્રભસૂરિ કલ્પ, –પ્રક૦ ૪૦, પૃ૦ ૪૬૫ થી ૪૭૦)

(૨) આ૦ જિનપ્રભસૂરિના શિષ્ય **પ૦ આદિગુપ્ત ગણિ** લખે છે કે–

'येन (जिनप्रभसूरिणा) प्रतिदिन नव्यस्तोत्रादिकरणानन्तरमेवा हार-

ग्रहणाभिप्रायेण नैकानि स्तोत्राणि विरचितानि। पद्मावतीदेवीवचनात् सपा गच्छमभ्युदयवन्त समीक्ष्य श्रीसोमतिलकसूरये ९०० स्तोत्राणि समर्पितानि

(–सिद्धान्तस्तवनी अवचूरि)

આ માટે બીજો પણ ઉલ્લેખ આ પ્રકારે છે—

पद्मावतीदेवीवचनतोऽभ्युदयं विभाव्य। यस्सूरये स्तवन सप्तशतीं स्वकीयाम्। सूरिर्जिनप्रभइपप्रपदेप्रथाये, सोऽयं सतां तपगणो न कथं प्रशस्यः ॥१॥

(–પ્ર० ४ પ ४१८)

સંભવ છે કે આ ગાઢ મૈત્રીના પરિણામે જ તેમના પ્રીતિપાત્ર બાલમુનિઓનાં આ० જિનકીર્તિસૂરિ, આ० જિનસુંદરસૂરિ નામ પ્રવર્ત્યા હોય. (–પ્રક० ૫૦)

(૩) આ સમયે ઉપકેશગચ્છના (૬૬મા) આ० કક્કસૂરિએ સં० ૧૩૯૩ મા 'ઉપકેશગચ્છ પ્રબંધ' તથા 'નાભિનંદન જિનોદ્ધાર પ્રબંધ' ગ્રંથ ૨૨૪૩ રચ્યા હતા

(–પ્રક० ૧, પૃ० ૩૩, પ્રક० ૩૫, પૃ० ૧૯૭)

(૪) કૃષ્ણર્ષિ ગચ્છના આ० મહેન્દ્રસૂરિના શિષ્ય આ० જયસિંહ સૂરિએ સં० ૧૪૨૨મા કુમારપાળ ચરિત્ર ગ્રં० ૬૩૦૭ તથા ન્યાય તાત્પર્યટીકા બનાવી. સં० ૧૪૫૩મા ધનરાજ પ્રબોધમાલા બનાવી.

(–પ્રક० ૪૩ પૃ० ૭૫૬ ૫૭ –પ્રક० ૪૫, પૃ० ૩૬૮)

(૫) આ સમયે આ० સોમતિલકસૂરિનો ભક્ત દુસાધ્ય વંશનો શેઠ જગતસિંહ દોલતાબાદમા હતો બાદશાહ ફિરોજશાહ તુઘલખે તેના પુત્ર મહણસિંહને "સાચા બોલા" તરીકે ૧૬ લાખનાં રકમ આપીને કોટિધ્વજ બનાવ્યો હતો.

મલધારગચ્છના આ० રાજશેખરે સં० ૧૪૦૫ના જેઠ સુ० ૭ના રોજ દિલ્હીમાં જગતસિંહની વસતીમા શેઠ મહણસિંહની વિનંતિથી પ્રબંધકોશ રચ્યો. (–પ્રક० ૩૮, પૃ० ૩૩૭, પ્રક० ૪૪, પૃ० ४૯, પ્રક० ४૫, પૃ० ૩૮૭)

દુકાળો–સં० ૧૩૭૭માં ગુજરાતમા મોટો દુકાળ પડ્યો હતો.

પ્રકરણ ઓગણપચાસમું

*

આ૦ દેવસુંદરસૂરિ

આ૦ સોમતિલકસૂરિની પાટે આ૦ દેવસુંદરસૂરિ થયા.

તેમના સં૦ ૧૩૯૬મા જન્મ, સં૦ ૧૪૦૪મા મહેશ્વરગામે (મહેસાણામાં) દીક્ષા, સં૦ ૧૪૨૦ના ચૈત્ર સુદિ ૧૦ના રોજ પાટણમા રાજા જેવા **સિંહાક** પલ્લીવાલના ઉત્સવમા **આચાર્યપદ** અને સં૦ ૧૪૮૨ કે ૧૪૯૨મા **સ્વર્ગગમન** થયા

લક્ષણો

તેમના પગમા સારા લક્ષણો હતાં આ૦ સોમતિલકસૂરિએ કોડિનારમા **અંબિકાદેવી સામે** કોણ ગચ્છનાયકપદને યોગ્ય છે? તે જાણવા ધ્યાન કર્યું, ત્યારે **અંબિકાદેવીએ** જણાવ્યુ કે "ક્ષુલ્લક દેવસુંદર ગચ્છનાયકપદને યોગ્ય છે

(–ગુર્વાવલી, શ્લોક ૩૦૩, ૩૦૪, ૩૦૫, પ્રક૦ ૪૮, પૃ૦ ૪૨૯)

યુગપ્રધાન

તેઓ **મહાપ્રભાવક** હતા પાટણમા ગુગડી સરોવર ઉપર **કણયરીપા** સિદ્ધયોગી રહેતો હતો તેણે સમાધિ લેતા પહેલા પોતાના શિષ્ય યોગી **ઉદયીપાને** જણાવ્યુ કે, "મને મારા જ્ઞાનથી જણાયુ છે કે, **જૈન સેવડો દેવસુંદર** "મોટો યોગી" છે તેના ચરણમા પદ્મ, ચક્ર દંડ વગેરે શુભ ચિહ્નો છે. જે **સિદ્ધયોગી** થવાનાં લક્ષણો

છે તે મહાત્મા છે, અને કલિયુગમાં દેવાંશીપુરુષ છે. તેથી તે વંદનીય છે, તેના તમો સત્કાર સન્માન કરજો." યોગી ઉદયીપા ૩૦૦ યોગીઓનો ગુરુ હતો. બધા પ્રકારના મંત્ર, તંત્ર વગેરેમાં પ્રવીણ હતો. દરેક જાતના ઝેરના ઉપાય જાણતો હતો. પાણી, અગ્નિ, સાપ, અને સિંહના ભયને દૂર કરવા સમર્થ હતો. ત્રણ કાળનું ભવિષ્ય જાણનારો હતો. તેમજ રાજા, મંત્રી અને જનતામાં બહુ માનનીય હતો.

એક દિવસે આ ઉદયીપા યોગી પોતાના પરિવાર સાથે "જૈન પોષાળમાં" આવ્યો. મોટો લોકસમૂહ સાથે હતો. તેણે આચાર્યશ્રી દેવસુંદરસૂરિની ઘણી પ્રશંસા કરી, અને તેમને પોતાના ગુરુની આજ્ઞા કહી સંભળાવી. તેણે આચાર્યદેવને વંદન કર્યું, સાષ્ટાંગ નમસ્કાર કર્યા અને જણાવ્યું કે, "તમે યુગપ્રધાન છો, મોક્ષદાતા છો." આ સાંભળી લોકોમાં આચાર્યશ્રીનો પ્રભાવ વધ્યો, અને જૈનધર્મની પ્રભાવના થઈ (ગુર્વાવલી શ્લોક ૩૦૬ થી ૩૧૦)

આ૦ જયાનંદસૂરિ અને આ૦ દેવસુંદરસૂરિના ઉપદેશથી ઘણાં ધર્મકાર્યો થયાં. તેમજ ઘણા ગ્રંથભંડારો સ્થપાયા અને તેઓએ ઘણા ગ્રંથો લખાવ્યા હતા.

આ૦ ગુણરત્નસૂરિ "આ૦ દેવસુંદરસૂરિનો પરિચય ટૂંકાક્ષરી માં જ આપે છે કે, 'તેમનામાં દોષો હતા જ નહીં, આથી દુર્જનો તેમની નિંદા કરી શકતા નહોતા, અને તેમના ગુણો અપરાજિત હતા,

(—ગુરુપર્વક્રમ. શ્લો૦ ૫૬)

ગ્રંથો—આ૦ દેવસુંદરસૂરિએ 'સ્તંભન પાર્શ્વનાથસ્તવન' શ્લો૦ ૨૫ બનાવ્યું હતું.

તેમની પાટે પાંચ આચાર્યો થયા.

(૧) આ૦ જ્ઞાનસાગરસૂરિ—તેમનો સં૦ ૧૪૦૫માં જન્મ, સં૦ ૧૪૧૭માં દીક્ષા, સં૦ ૧૪૪૧માં ખંભાતમાં સ્તંભન પાર્શ્વજિનાલયમાં મિલાક પર્વલીવાડના ઉત્સવમાં આચાર્યપદ, અને સં૦ ૧૪૬૦ માં સ્વર્ગગમન થયા, તેઓશ્રી "ગૌતમસ્વામી જેવા મનાતા હતા." તે આ૦ દેવસુંદરસૂરિના શિષ્ય હતા.

આ૦ જ્ઞાનસાગરસૂરિ કાળધર્મ પામ્યા, ત્યારે તેમના પ્રત્યે શ્રદ્ધાવાલો મહામંત્રી ખરતરગચ્છનો શ્રાવક **ગોવળ** "ગુરુદેવને અનશનશુદ્ધિ થાય," એટલા ખાતર આખી રાત ત્યા ઉપાશ્રયમા જાગતો બેસી રહ્યો હતો. તેણે ભક્તિપૂર્વક ધૂપ–દીપ ચાલુ રાખ્યા હતા અને તે ગુરુદેવને નમસ્કાર મંત્ર સંભળાવ્યે જતો હતો ગુરુદેવ કાળધર્મ પામ્યા, ત્યારે તેને સ્હેજ ઝોકુ આવી ગયુ અને તેને સ્વપ્ન આવ્યું, તેમા દિવ્ય દેહધારી ગુરુદેવે આવી ગોવળને જણાવ્યું કે, "મહાનુભાવ? હું ચોથા દેવલોકમા ઇંદ્ર સમાન ઋદ્ધિવાળો દેવ બન્યો છુ" (–ગુર્વાવલી શ્લોક ૩૩૮, ૩૩૯)

આ૦ **મુનિસુંદરસૂરિ** લખે છે કે, "આ૦ જ્ઞાનસાગરસૂરિએ પોતાનો અંતિમ સમય નજીકમાં હોવાનુ જાણી ચતુર્વિધ સંઘની સાક્ષીએ ચાર આહારનો ત્યાગ કર્યો, અને શાંત ભાવે યોગમુદ્રામા બેસી, સમાધિ લીધી તેમના દમ, ખાસી અને કફ વગેરે રોગો તરત શમી ગયા આથી સૌએ માન્યુ કે, આચાર્યદેવ "દેવ" બનશે

મંત્રી ગોવળે સ્વપ્નમા દેવે કરેલા સૂચન પ્રમાણે જણાવ્યુ કે, 'આચાર્યશ્રી ચોથા દેવલોકમા ઉત્પન્ન થયા છે'

આ૦ જ્ઞાનસાગરસૂરિએ આ૦ **ગુણરત્નસૂરિને** સ્વપ્નમા દર્શન આપી–શિષ્ટ–અશિષ્ટ વગેરેની સમજૂતી આપી હતી, તેમજ નિમિત્તિયા **વીરજીએ** પણ બતાવ્યુ કે, "આચાર્યદેવ ચોથા દેવલોકના ઇંદ્ર" બન્યા છે.

આચાર્યદેવ ગુણોના સાગર હતા **આ૦ સોમસુંદરસૂરિ** વગેરે તેમના **વિદ્યાશિષ્યો** હતા અને હું (મુનિસુંદરસૂરિ) પણ આજે ઉપર રહી, "મેઘની જેમ" ગાજુ છું તે તે ત્રૈવેદ્ય મહાસાગરના જલ-કણોનો પ્રભાવ છે તેઓ વિદ્યાના સાગર હતા. તે સાગર તો ગયો, હવે માત્ર વિદ્યાના કૂવા રહ્યા છે

આ૦ જ્ઞાનસાગરસૂરિના ઉપદેશથી દીનોદ્ધાર, પદવીપ્રદાન-મહોત્સવો, તીર્થયાત્રાસંઘો, દુકાળમા દાનસત્રો, તીર્થયાત્રાસંઘો, ગુરુવંદન આદિ મહોત્સવો, આવશ્યક વિધિ–વિધાનો, ચૈત્યોના જીર્ણો-

દ્વારો, તથા સાતે ક્ષેત્રમાં દાન વગેરે પુણ્યના કાર્યો અને જૈન શાસનની પ્રભાવના વગેરે થયા હતા.

દીક્ષાઓ

તેમના ઉપદેશથી અમદાવાદના શેઠિયાઓમાં મોટા, બાદશાહના માનીતા, કર્ણાવતીના શેઠ ચાચના પુત્ર સં૦ ગુણરાજનો નાનો ભાઈ **આંબો**, કે જે મોહમાં ડૂબેલો હતો, તેણે પત્ની-પુત્રાદિ પરિવાર અને ધન તજીને દીક્ષા લીધી (પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૩૧૮, ૩૧૯) **શેઠ શામજી**, જે યુવાન અને રૂપાળો હતો, જેને અતિશય રાગવાળી **રૂપાળી સ્ત્રી** હતી, તેને તજીને તેણે દીક્ષા લીધી. તથા બીજા લગભગ ૭૦ (૨૦×૩।। =૭૦) જણાએ દીક્ષા લીધી, જેમાના ઘણા મુનિવરો આજે વિદ્યમાન છે; જે ગુણપાત્ર, ઋદ્ધિપાત્ર અને જ્ઞાનના ભંડારસમા પદસ્થો છે

આ૦ જ્ઞાનસાગરસૂરિના ઉપદેશથી **શેઠ મેઘજી**, વીશળ, **કેલ્હણ, હેમજી, લીમજી**, નીંબો, કડુઓ વગેરે તપાગચ્છના જૈનોએ મેવાડના દેલવાડામાં ૫૧ મા રાણા લાખાના રાજ્યમાં "ભગવાન ઋષભદેવનો કૈલાસના પહાડ સમાન વિશાળ **જિનપ્રાસાદ**" બનાવી, પ્રતિષ્ઠા કરાવી. (—પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૩૧, ૩૫)

ભ૦ દેવસુંદરસૂરિના ગુરુભાઈ તથા તેમના હાથે જ આચાર્ય બનેલા આ૦ ચંદ્રશેખરસૂરિ હતા. (પ્રક૦ ૪૮ પૃ૦ ૪૨૭) આ૦ જ્ઞાનસાગરસૂરિ તેમના **વિદ્યાશિષ્ય** હતા. તેમણે મૂળ બારસૂત્રોની **'અર્થદીપિકાચૂર્ણિ'** રચી, તથા સ્તોત્રો બનાવ્યા, આચાર્યદેવ અમોઘ ઉપદેશક હતા.

(—ગુર્વાવલી શ્લો૦ ૩૩૬-૩૬૭)

આ૦ જ્ઞાનસાગરસૂરિએ 'પણ્ણવણાસુત્ત—અવચૂરિ, સં૦ ૧૪૩૯માં 'ઓહનિજ્જુત્તિ-અવચૂરિ ગ્રં ૧૦૬૨., સં૦ ૧૪૪૦માં 'આવસ્સયસુત્ત હારિભદ્રીવૃત્તિ—અવચૂરિ ગ્રં ૬૦૦૫, સં૦ ૧૪૪૧મા ઉત્તરજ્ઝયણ સુત્ત-બૃહદ્વૃત્તિ-અવચૂરિ ગ્રં૦ ૫૨૫૦, ભરૂચમાં મુનિસુવ્રતસ્વામિસ્તવ, ઘોઘામાં ઘનોઘ નવખંડ પાર્શ્વસ્તવન અનેકસ્તુત સ્તોત્રો વગેરે રચ્યાં.

(૨) આ૦ કુલમંડનસૂરિ—તે ભ૦ દેવસુંદરસૂરિના શિષ્ય હતા.

તેમના સં૦ ૧૪૦૯મા જન્મ, સં૦ ૧૪૧૭મા દીક્ષા, સં૦ ૧૪૪૨માં ખંભાતની આલિગવસતીમા સોની **સંઘવી ઠ૦ લખમસી. પલ્લીવાલના** ઉત્સવમાં **આચાર્યપદ,** સં૦ ૧૪૫૫મા **સ્વર્ગગમન** થયાં, તે મોટા ભાગ્યશાળી, યશસ્વી, ક્ષમાશીલ, ચતુર હતા, અને પાંડિત્યથી ગૌરવશીલ હતા તેમણે સં૦ ૧૪૪૩માં 'વિચારામૃતસંગ્રહ,' સિદ્ધાંતાલાપકોદ્ધાર–અધિકાર ૨૫, 'પન્નવણાસુત્ત–અવચૂરિ,' પ્રતિક્રમણસુત્ત–અવચૂરિ (જેમા 'અણિગુહીઅ૦ વગેરે ગાથા૦ ૮ છે), 'કપ્પસુત્ત–અવચૂરિ,' 'કાયઠિઇ-અવચૂરિ,' વિશ્વશ્રીધર૦ 'અષ્ટાદશારચક્રબંધ, ગરીયો૦ 'હારબંધ' આદિ સ્તોત્રો,' અને સં૦ ૧૪૫૦માં મુગ્ધાવબોધ ઔક્તિક વગેરે રચ્યા હતા

આ૦ કુલમંડનસૂરિએ સંસ્કૃતમા "કુમારપાલપ્રબંધ" રચ્યો, જેની સં૦ ૧૪૭૫માં લખાયેલી તાડપત્ર પરની નકલ મળે છે.

(–વીરવંશાવલી, વિવિધગચ્છીય પટ્ટાવલી સંગ્રહ, પૃ૦ ૨૧૨, ઇતિ૦ પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૮૩)

આ૦ **જ્ઞાનસાગરસૂરિ** અને **આ૦ કુલમંડનસૂરિ** એ બે આચાર્યો તો ચારિત્રલક્ષ્મીની બે આંખો હતા (–ગુર્વાવલી, શ્લો૦ ૩૭૩)

(૩) આ૦ ગુણરત્નસૂરિ–

हैमव्याकरणाम्भोधिं येऽवगाह्य महाधियः ।
अभिज्ञानमिवाकार्षुः क्रियारत्नसमुच्चयम् ॥ ६ ॥

(–મહો૦ વિનયવિજયસ્તુતિ, લોકપ્રકાશ, શ્લોક + + નમ્રતા)

ये वैयाकरणवर्यास्ते श्रीगुणरत्नसूरयः ।
अन्येऽपि शाब्दिकप्रष्ठा विजेजीरन् महर्षयः ॥ ७ ॥

(સં૦ ૧૭૩૭ આ૦ શુ૦ ૧૦, રતલામમા મહો૦ વિનયવિજયજી કૃત હેમલઘુપ્રક્રિયાની સ્વોપજ્ઞ મોટી ટીકા, ગ્રં૦ ૩૫૦૦૦ની પ્રશસ્તિ)

તે આ૦ દેવસુંદરસૂરિના **શિષ્ય** હતા તેમને સં૦ ૧૪૪૨માં ખંભાતની આલિગવસતિમા સૌવર્ણિક **લખમસિંહ પલ્લીવાલે** કરેલા ઉત્સવમા આચાર્યપદ મળ્યુ હતું.

તેમનામાં ક્રોધ, નિદ્રા વગેરેનો સદંતર અભાવજ હતો તે મોટા વાદી હતા, અને ગ્રંથોનું હાર્દ સમજવામાં તીક્ષ્ણ બુદ્ધિવાળા હતા.[1]

તેમણે ગુરુદેવની આજ્ઞાથી સં૦ ૧૪૬૬માં ઇડરમાં "ક્રિયારત્ન સમુચ્ચય ગ્રં૦ ૫૬૬૧" રચ્યો. સં૦ ગોવિંદ, તેની પત્ની જાયલદેવી, તેનો પુત્ર ઇડરના રાવનો માનીતો સ્વદાશાસતેલી, ધર્મમાં રક્ત અને શ્રુતભક્ત સાધુ વીશલદેવ અને પુત્રીઓ ધીર તેમજ ધર્મિણી વગેરેએ મળીને સં૦ ૧૪૬૮માં આ ગ્રંથની ૧૦ નકલો લખાવી.

(ક્રિયારત્ન સમુચ્ચય ગુરુપર્વક્રમ વર્ણન શ્લો૦ ૬૪,૬૫)

આચાર્યશ્રીએ સં૦ ૧૪૫૭માં 'કલ્પાન્તર્વાચ્ય', 'સપ્તતિકાવચૂરિ', 'કર્મગ્રન્થ-અવચૂરિ', 'ચાર પઇન્નય-અવચૂરિ', 'ક્ષેત્રસમાસ', 'નવતત્ત્વ-અવચૂરિ', 'ષડ્દર્શન સમુચ્ચય-બૃહદ્વૃત્તિ-તત્ત્વાર્થદર્શિની', 'અસત્-મતનિરાકરણ' વગેરે ગ્રંથો રચ્યા.

તેમની પાસે ઘણા મુનિવરો વ્યાકરણ, સાહિત્ય, જ્યોતિષ અને જિનાગમ ભણ્યા હતા. (-ગુર્વાવલી શ્લોક ૩૮૩) "નવકારમંત્રનો અધિષ્ઠાયકદેવ તેમની ઉપર "પ્રસન્ન" હતો.' તેથી તે બીજાનું ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાન જાણી શકતા હતા. (-ગુર્વા૦ શ્લો૦ ૩૮૫)

તે ભ૦ દેવસુંદરસૂરિવરના શિષ્ય હતા. (-ગુર્વા૦ ૩૭૧)

(૪) આ૦ સોમસુંદરસૂરિ—તેઓ પરમશાંત મધુરભાષી અને પરમસૌભાગ્યશાળી હતા. (જુઓ ઇતિ૦ પ્રક૦ ૫૦)

(૫) આ૦ સાધુરત્નસૂરિ—તેમના ઉપદેશથી અને ખંભાતના સાધુ સજ્જનસિંહ ઓશવાલની શરમથી મહત્વી શંખલપુરના કોચર શાહ પોરવાડે બહુચરાજીના ૧૨ ગામોમાં જીવદયા પળાવી હતી. (-પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૧૯૮)

---

૧ આ મુનિસુંદરસૂરિ પણ જણાવે છે કે તેમને (૧) અન્નદૂષ (૨) રેલ અને (૩) વિકથા ન કરવાનો નિયમ હતો આથી લોકો માને છે—તેઓ જલ્દી મોક્ષે જશે. (ગુર્વા શ્લો ૩૮૧)

વીરવંશાવલીકાર લખે છે— આ ગુણરત્નસૂરિને પ્રતિજ્ઞા હતી કે (૧) અન્નદૂષ (ઢોર દેવો) (૨) રેલ (૩) વિકથા કરવાં નહીં.

(જુઓ વિવિધ ગચ્છપટ્ટાવલી પૃ ૨૧૨)

તે ભ૦ દેવસુંદરસૂરિના શિષ્ય હતા. (–ગુર્વા૦ શ્લો૦ ૩૭૬)

આ૦ **ગુણરત્નસૂરિ** લખે છે કે, આ૦ સાધુરત્નસૂરિના ગુણો બીજે ક્યાય નહીં, પણ **જનતાના કાનમાં** વાસ કરીને રહ્યા હતા. (–ગુરુપર્વ ક્રમ૦ શ્લો૦ ૬૨)

તેઓ તેજસ્વી અને મોટા વાદી હતા પ્રભાવક હતા, વિશાળ નેત્રવાળા. વિશાળદૃષ્ટિવાળા અને **ગૌતમસ્વામી** જેવા મનાતા હતા (–ગુર્વાવલી શ્લો૦ ૪૦૭ થી ૪૧૫)

આચાર્યશ્રીએ સ૦ ૧૪૫૬મા "યતિજીતકલ્પની અવચૂરિ" રચી, તેમના ઉપદેશથી ૫૨ મા **આ૦ રત્નશેખરસૂરિ** ગૃહસ્થાવસ્થામાથી દીક્ષાના અભિલાષી બન્યા હતા (–શ્રાદ્ધવિધિ કૌમુદી)

ઇતિહાસ રચના

આ૦ **દેવસુંદરસૂરિ** મોટા વિદ્વાન્ હતા વિદ્યાપ્રેમી અને ઇતિહાસના હિમાયતી હતા. તેમના સમયે તેમની આજ્ઞાથી સ૦ ૧૪૬૬મા આ૦ ગુણરત્નસૂરિએ, "ગુરુપર્વક્રમ"મા, અને આ૦ મુનિસુંદરસૂરિએ "ગુર્વાવલી"મા **ભગવાન મહાવીરસ્વામીથી** આરભીને પોતાના સમય સુધીનો ઇતિહાસ ગૂથ્યો છે

આદર્શગચ્છ—

આ૦ **મુનિસુંદરસૂરિ** સ૦ ૧૪૬૬મા લખે છે કે, **ભ૦ દેવસુંદરસૂરિની** આજ્ઞામા (૧) આ૦ જ્ઞાનસાગરસૂરિ ગુરુ, (૨) આ૦ કુલમડનસૂરિ ગુરુ, (૩) આ૦ ગુણરત્નસૂરિ ગુરુ, (૪) **આ૦ સોમસુંદર ગુરુ**, (૫) આ૦ સાધુરત્નસૂરિ ગુરુ એ પાચ આચાર્યો હતા. તે પૈકીના છેલ્લા ત્રણ આચાર્યો તેમના જ શિષ્યો હતા

તથા તેમના શિષ્ય વિશુદ્ધગુણવાળા, મોટા સયમી, મહો૦ **દેવશેખર** ગણિ, (પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૨૯૦) તેમના હાથે દીક્ષિત થયેલા **શિષ્ય મુનિસુંદરગણિ**, મિષ્ટભાષી શ્રુતસુંદરગણિ, મોટા વિદ્વાન્ **મહો૦ જયચદ્રગણિ**, મહો૦ ભુવનસુંદરગણિ, દ્વેષ આદિ દોષોથી મુક્ત, વિનયી, ગુરુભક્ત, મોટા આગમજ્ઞાતા, સત્તરભેદે સયમના પાલક, વિશુદ્ધ દિલવાળા એવા **મહો૦ જિનસુંદરગણિ**, ૫૦ સ્થવિર જયવર્મગણિ, મોટા ઉપદેશક સ્થવિર **૫૦ દેવમંગલગણિ**,

(પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૨૯૦, ૩૮૬) ૫૦ શ્રુતસાગર, ૫૦ દેવપ્રભ (દેવભદ્ર), ૫૦ રત્નસુંદર, ૫૦ સર્વશેખર, ૫૦ ક્ષેમકર, સહેલી ૫૦ કમલચંદ્ર ગણિ, ૫૦ જ્ઞાનકીર્તિ, ૫૦ સાધુસુંદર ૫૦ અભયસુંદર મિશ્ર, ૫૦ શીલકુશલ ગણિ, ૫૦ આનંદવલ્લભ, ૫૦ શાન્તમૂર્તિ, એકાંતપ્રેમી વનવાસી ૫૦ સોમશેખર, ગુરુઆજ્ઞા તત્પર ૫૦ વિમલમૂર્તિ, ૫૦ સર્વસાગર વગેરે ૮૪ પદવીધરો છે

(૧) આ ગચ્છમાં ગુરુવિનય, ગણભક્તિ, શુદ્ધજ્ઞાન—દર્શન અને ચારિત્રવાળાં સાધ્વી મહત્તરા શ્રી ચારિત્રચૂલા, (૨) શાસ્ત્રોમાં નિપુણ "બ્રાહ્મી" જેવા કુશાગ્ર પ્રશંસનીય સાધ્વી મહત્તરા શ્રી ભુવનચૂલા વગેરે તથા આઠ પ્રકારના પ્રભાવકો, મોટા વાદીઓ અને વિવિધ લબ્ધિધરો છે

આ ગચ્છમાં અંગના પાઠી મહો૦ જિનસુંદરગણિ, ૫૦ ઉદયરત્ન ગણિ વગેરે ૧૧ અંગના પાઠી છે આચાર્યો છે, ઉપાધ્યાયો છે, મોટા વાદી છે, અને લબ્ધિધરો, સૌ પદવીધરો અને મંત્રી હેમજી વગેરે શ્રાવકો ધર્મકથાની લબ્ધિવાળા, ૫૦ સર્વવલ્લભગણિ વગેરે સાચા નિમિત્ત વેદી ગણરક્ષામાં તત્પર છે નાના—મોટા સૌ પ્રત્યે ભક્તિવાળા છે ૫૦ ગુણવર્ધન, ૫૦ સાધુસાગર વગેરે બારે પ્રકારની તપસ્યામાં તત્પર છે લોકોત્તર ગુણવાળા ૫૦ સવદેવ વગેરે બે બે માસના તેમજ વિવિધ જાતના તપ કરનારા તપસ્વીઓ અને ઉપસર્ગને સહન કરનારા મહાતપસ્વીઓ ૫૦ શાંતિચંદ્રગણિરાજ "છ માસી તપ" કરનાર તપસ્વી છે

આ ગચ્છમાં ભારતના મોટા કવિઓ બાણ, મુરારિ, અમર, કાલિદાસ, હર્ષ, ભોજ, ભારવિ તથા માઘને પણ ભુલાવે તેવા કવીંદ્રો છે આ ગચ્છમાં પ્રવચનકો લબ્ધિધરો, વાદીશ્વરો, મંત્રવાદીઓ, મંત્રજ્ઞાતાઓ, વૈદ્યરાજો, સંઘના કાર્યમાં વિવિધ શક્તિ ધરનારા મોટા તપસ્વીઓ રાજમાન્ય તેમજ પંડિતમાન્ય મુનિવરો છે

આ ગચ્છમાં ગણધર સુધર્માસ્વામીની અખંડ શિષ્યપરંપરા છે, શુદ્ધ ધર્મમર્યાદા છે, કોઈ પણ ઉપધાન પ્રતિક્રમણ અથવા જિન

પૂજાની મના કરનારા, કે સ્વેચ્છાચારી પ્રવૃત્તિવાળા નથી, સૌ **શુદ્ધ સમાચારીના** પાલક છે. આથી બધાયે આચાર્યો વગેરેમા આપસ-આપસમાં પ્રેમ છે **શુદ્ધ સંવેગીપણું** છે **સૌને આગમો પ્રત્યે સંપૂર્ણ વિશ્વાસ છે** અને ગુરુ પ્રત્યે વફાદારી છે. આ ગચ્છમા પોતાના, કે પરાયાના વાડા નથી, સંસારી સુખોની લાલચ નથી, આવા મુનિવરો અને આવી શાસનની વફાદારી બીજે કયાય દેખાતી નથી, તો જેને આત્માનુ કલ્યાણ કરવુ હોય, તેણે આ ગચ્છનુ જ સેવન કરવું જોઇએ"

આ૦ દેવસુંદરસૂરિનો ગચ્છ આવો **ઉત્તમ** છે.

(–ગુર્વાવલી શ્લોક ૪૧૬ થી ૪૭૫)

સ્વર્ગગમન–'વીરવંશાવલીકાર' લખે છે કે રાયખંડની વડલીના વીશા પોરવાડ સં૦ ગોવિંદે તારગાતીર્થમા ભ૦ અજિતનાથની પ્રતિષ્ઠા કરી, તે પછી સં૦ ૧૪૬૨મા ઓડછામા આ૦ દેવસુંદરસૂરિનુ સ્વર્ગગમન થયુ આ૦ સોમસુંદરસૂરિ તે વખતે દેવપાટણમા વિચરતા હતા,

(–વિવિધગચ્છીય પટ્ટાવલી સંગ્રહ, પૃ૦ ૨૧૩)

આ આધારોથી સમજાય છે કે, **આ૦ દેવસુંદરસૂરિ** સં૦ ૧૪૬૬મા અને ત્યારબાદ સં૦ ૧૪૭૯ની તારગાતીર્થની **પ્રતિષ્ઠા** સુધી વિદ્યમાન હતા પણ સં૦ ૧૪૯૬ની રાણકપુરની પ્રતિષ્ઠા વખતે વિદ્યમાન નહોતા તો તેમનુ એ સમય દરમિયાન એટલે સં૦ ૧૪૮૨ કે ૧૪૯૨મા **સ્વર્ગગમન** થયુ હોય, એમ જણાય છે

શેઠ **ધારશીએ** પંદર દિવસના ઉપવાસ કરી દેવ સાધ્યો. તેણે દેવે શેઠને જણાવ્યુ કે, "ભગવાન સીમંધરસ્વામીએ કહ્યુ છે, કે **ભ૦ દેવસુંદરસૂરિ** ત્રીજે ભવે મોક્ષે જશે" (–ગુ૦ શ્લો૦ ૩૧૨)

જૈનધર્મનો કટ્ટર વિરોધી વડોદરાનો **મંત્રી સારંગ** હતો, તેણે એક દેવની ભલામણથી સિદ્ધપુર જઈ, ભ૦ દેવસુંદરસૂરિને "મોટા જ્ઞાની" જાણી, વેદ–વેદાંતના જે પ્રશ્નો પૂછયા, તેના ઉત્તરો સાભળ્યા પછી તે **જૈન** બન્યો

ધનાઢય સમકીતી બારવ્રતધારી જ્ઞાની સચિત આહારના ત્યાગી **સુદર્શન શેઠે** પણ દેવદ્વારા ભ૦ દેવસુંદરસૂરિની **યુગપ્રધાનતા**

તથા મોક્ષપ્રાપ્તિ વગેરેના નિર્બંધો કર્યા હતા.

(—ગુર્વાવલી, શ્લો૦ ૩૧૨ થી ૩૧૪)

ગ્રંથભંડારો—

આ૦ જયાનંદસૂરિ, આ૦ દેવસુંદરસૂરિ, તેમના શિષ્યો તથા સમકાલીન આચાર્યો અને મુનિવરોના ઉપદેશથી ઘણા ગ્રંથભંડારો બન્યા. વિવિધ વિષયના ઘણા ગ્રંથો લખાયા.

કેટલાક ગ્રંથો વિશે આ પ્રકારે માહિતી મળે છે—

(૧) આ૦ દેવસુંદરસૂરિ, આ૦ જ્ઞાનસુંદરસૂરિ, આ૦ કુલમંડનસૂરિ, આ૦ ગુણરત્નસૂરિ, મહો૦ દેવશેખરગણિ વગેરે મુનિ પરિવાર સં૦ ૧૪૩૬ના પોષ વદિ ૬ ને ગુરુવારે હિયાણા તીર્થમાં બિરાજમાન હતો. ત્યારે હિયાણા ગામના શા૦ કરણસિંહે પાર્શ્વનાથચરિત્ર (ગ્રં૦ ૬૦૭૪) લખાવી, પાટણના શેઠ સોમસિંહ અને સં૦ પ્રથમ વગેરે તપાગચ્છ સંઘને અર્પણ કરી, ઉક્ત મુનિપરિવારને ભણવા આપ્યું (જૈન પુસ્તક પ્રશસ્તિ સંગ્રહ ભાગ ૨જો, પ્રશ૦ નં૦ ૩૭—૧૧૦, પ્રક૦ ૪૫ પૃ૦ ૨૯૦, ક૦ ૭મી)

(૨) સાધુ નરપતિની પરંપરામાં ક્રમશઃ શા૦ ભોલા, સંઘપતિ આશાધર થયા. તેને રાજી નામની પત્ની હતી, જે ફુસાખ ગોત્રના ઓશવાલ વંશના સં૦ જગતસિંહના પુત્ર સાધુ પદ્મસિંહની પત્ની પુણ્યશ્રીની પુત્રી હતી. (—પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૩૮૭)

આ બંને કુટુંબો આ૦ સોમસુંદરસૂરિના શ્રાવકો હતા.

સં૦ આશાધર અને સં૦ રાજિમતીએ આ૦ સોમસુંદરસૂરિના ઉપદેશથી શત્રુંજય મહાતીર્થમાં ૨૪ જિનપ્રાસાદ, ખંભાત, સોજિત્રા, કાવી તીર્થ, ટીંબા (ટીમાણા), હાથરેણુ (હાથસણી) નગર, અણહિલ્લપુર પાટણ અને ભાભાસરમાં જિનાલયો બનાવ્યા તથા ઘણા નવા ગ્રંથો લખાવ્યા. (—પુ૦ પ્ર૦ સં૦, ભા૦ ૨, પ્ર૦ નં૦ ૯૬, જૈન ઇતિ૦ પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૨૮૬, ૨૮૮, ૩૮૭, પ્રક૦ ૫૯)

(૩) ઘોઘાબંદરના શા૦ સારા શ્રીમાલીના પુત્ર સરવણે આ૦ દેવસુંદરસૂરિના પરિવારના મુનિવરોના ઉપદેશથી જિનાલયો બંધાવ્યા.

શત્રુંજયતીર્થ, ગિરનાર તીર્થના છ'રી પાળતા યાત્રાસંઘ કાઢ્યા લલિત સરોવરનો **ઉદ્ધાર** કરાવ્યો. બીજા પુત્ર **સં૦ ધાંધે** દુકાળમા દાનશાળાઓ સ્થાપન કરી, જનતાનો મોટો ઉપકાર કર્યો. પાલીતાણામાં ભ૦ પાર્શ્વનાથના જિનાલયનો **જીર્ણોદ્ધાર** કરાવ્યો, બીજા ધર્મસ્થાનકો બંધાવ્યાં.

સરવણના પુત્રે 'જ્ઞાતાસૂત્ર-સટીક' લખાવ્યુ

(-જૈન પુ પ્ર.સં ૦, પ્ર ન. ૫૭, ચાલુ ઇતિ. પ્રક. ૩૮, પૃ ૪૧૩)

(૪) મંત્રી **આભૂ** પલ્લીવાલ પાટણમા રહેતો હતો તેનો વંશ-વિસ્તાર મોટો ચાલ્યો. તેના વંશની એક પરંપરામા અનુક્રમે આભૂ મહણસિંહ (શ્રી), ભીમ (કપૂરદેવી), સોની સૂરો (સુહવદેવી), સોની ઓમા મોટો સોની **પ્રથિમસિંહ** (પ્રીમલદેવી), સાલ્હાસિંહ (રતનદેવી) અને **ધનરાજ** થયા. સોની સૂરોના ભાઈ પદ્મની પરંપરામા ધીવો (ધીધો), પૂનો (સં૦ ૧૪૪૨ મા વિદ્યમાન), નિરય (નાગલદે) અને લખમસિંહ થયા, (ઇતિ૦ પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૬૫)

સોની **પ્રથિમસિંહ** નગરના સોનીઓમા મુખ્ય હતો તેને ૧ સોમો, (સાજણદેવી), ૨ રતન (રતનદેવી), ૩ **સિંહાક**. ૪ **સાલ્હા** અને ૫ ડૂંગર એમ પાચ પુત્રો હતા સોમસિંહ શાંત હતો રતન-સિંહે શત્રુંજયતીર્થ વગેરેની યાત્રા કરી તેને ધન, સાયર અને સહદેવ એમ ત્રણ પુત્રો હતા. **સિંહાક** ગુણવાન હતો પ્રતિભાવાળો હતો તેને સોખલ, દુલ્હા અને પૂજી નામની ત્રણ પત્નીઓ હતી દુલ્હાને આશાધર અને પૂજીને નાગરાજ નામે પુત્રો હતા **નિરય** અને **નાગલદેવીને** લખમસિંહ, રામસિંહ, **ગોવાલ** એમ ત્રણ પુત્રો હતા. સિંહાક દીર્ઘાયુષી હતો કુટુંબમા વડો હતો. સૌ તેની આજ્ઞા લઈ ધર્મકર્મ કરતા હતા

સિંહાકે સં૦ ૧૪૨૦ ના ચૈત્ર સુદિ ૧૦ ના રોજ પાટણમા આ૦ જયાનંદસૂરિ અને આ૦ દેવસુંદરસૂરિનો સૂરિપદમહોત્સવ કર્યો ધનદેવ અને સહદેવે સિંહની આજ્ઞા મેળવી સં૦ ૧૪૪૧ મા ખંભાતના તમાલી સ્થાનમા આવેલા **સ્તંભન પાર્શ્વનાથના** ચૈત્યમા આ૦ **જ્ઞાનસાગરનો** સૂરિપદમહોત્સવ કર્યો. નિરયના પુત્રો લખમસિંહ,

શામસિંહ અને ગોવલે સં૦ ૧૪૪૨માં આ૦ કુલમંડન તથા આ૦ ગુણરત્નનો આચાર્યપદ મહોત્સવ કર્યો. શા૦ સાલ્હાએ આ૦ દેવસુંદરસૂરિના ઉપદેશથી સં૦ ૧૪૪૨ના ભા૦ સુ૦ ૨ ને સોમવારે ખંભાતમાં 'પંચાશકવૃત્તિ' તાડપત્ર પર લખાવી.

(—જૈન પુ૦ પ્ર૦ સં૦, પ્ર૦ નં૦ ૪૦–૪૨)
(—પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૬૬ પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૩૦૦, કં૦ ૨, પ્રક૦ ૪૯, પૃ૦ ૪૩૨, ૪૩૪, ૪૩૫)

(૫) શેઠ દેવસિંહ શ્રીમાલીની પત્ની દેવલદેવી, તેની પુત્રી માઉએ કોરંટગચ્છના આ૦ સર્વદેવસૂરિના "ત્રિષષ્ઠિશલાકાપુરુષચરિત્ર પર્વ ૨, અજિતનાથચરિત અને સગર ચક્રવર્તિચરિત" લખાવી, સં૦ ૧૪૩૭માં આ૦ નન્નસૂરિને વહોરાવ્યું (—જૈન પુ પ્ર. સ., પ્ર. ન ૩૮)

(૬) શેઠ નરસિંહ ઓસવાલના બીજા પુત્ર માલ્હણીએ આ૦ દેવસુંદરગુરુના ઉપદેશથી સાતે ક્ષેત્રોમાં ધન-દાન કર્યું અને સં૦ ૧૪૩૭ના આ૦ વ૦ ૧ ને શનિવારે ખંભાત તીર્થમાં 'ધર્મસંગ્રહણી' લખાવી, (—ઈતિ૦ પ્રક૦ ૪૫ પૃ૦ ૩૦૦, જૈન પુ૦ પ્ર૦ સં૦ પ્ર૦ ૩૯)

(૭) ગેરંડકનગરનિવાસી શા૦ મહણસિંહ પોરવાડની પત્ની સામીદેવીએ આ૦ દેવસુંદરસૂરિના ઉપદેશથી સં૦ ૧૪૪૪માં પાટણમાં 'આવસ્સયસુત્ત' 'ચૈત્યવંદન ચૂર્ણિ' વગેરે ગ્રંથો તાડપત્ર પર લખાવ્યા. (—જૈન પુ૦ પ્ર૦ સં૦ પ્રશ૦ નં૦ ૪૧)

(૮) આ૦ જયાનંદસૂરિ અને દેવસુંદરસૂરિના ઉપદેશથી ખંભાતના શ્રીસંઘે સં૦ ૧૪૪૭માં ખંભાતમાં ભટ્ટારક સોમતિલકસૂરિ-ગુરુભંડાર સ્થાપન કર્યો. (—પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૩૦૦)
(શ્રી પ્રશ૦ સં૦ ભા૦ ૨ જો, પ્રશ૦ નં૦ ૬૭)

(૯) આ૦ દેવસુંદરસૂરિના ઉપદેશથી આબૂ તીર્થના હિલડી ગામના શા૦ વજસિંહની ધર્માત્મા પત્ની કડવીએ સં૦ ૧૪૫૧ના શ્રા૦ સુદિ ૫ ને ગુરુવારે ખંભાતમાં 'સુહસણાચરિય' લખાવી પાટણના જૈન જ્ઞાનભંડારને ભેટ આપ્યું (—જૈન પુ૦ પ્ર૦ સં૦, પ્ર૦ ૪૨)

(૧૦) ઠ૦ ભૂભડની પત્ની પ્રીમલદેવીએ આ૦ દેવસુંદરસૂરિના ઉપદેશથી સં૦ ૧૪૫૪ના મહા સુદ ૧૩ ને સોમવારે ખંભાતમાં

'સુયગડંગસુત્ત–ટીકા' ગ્રં૦ ૧૩૯૫૦ લખાવી.

(–જૈન પુ૦ પ્ર૦ સં૦, પ્ર૦ ૪૩, ઇતિ૦ પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૩૦૧)

(૧૧) મંત્રી વીરમદેવની પત્ની **અલ્હુદેવીએ** આ૦ દેવસુંદરસૂરિના ઉપદેશથી સં૰ ૧૪૫૫ના જેઠ સુદિ ૩ ને ગુરુવારે ખંભાતમાં કાયસ્થ મંત્રી જાનાના પુત્ર **મંત્રી ભીમદેવ** પાસે પાંચ 'ઉપાંગસૂત્રો–સટીક' લખાવ્યાં.

(–જૈન પુ૦ પ્ર૦ સં૦ પ્ર૦ નં૦ ૪૪, ઇતિ૦ પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૩૦૧)

(૧૨) આ૦ જયાનંદસૂરિના મોટા ભાઈ વયજાની પુત્રી **રૂપલે** આ૦ દેવસુંદરસૂરિના ઉપદેશથી સં૦ ૧૪૫૮–૧૪૫૯માં પાટણમાં 'પઉમચરિત' ગ્રં૦ ૧૦૫૦૦ લખાવી, પાટણના જૈન ગ્રંથભંડારને ભેટ આપ્યું (–જૈન પુ૦ પ્ર૦ સં૦ પ્રશ૦ નં૦ ૪૬, ઇતિ૦ પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૨૯૦)

(૧૩) આ૦ સોમસુંદરસૂરિ, આ૦ મુનિસુંદરસૂરિ, કૃષ્ણસરસ્વતી, આ૦ જયાનંદસૂરિ, મહાવિદ્યાવિડંબનકાર આ૦ ભુવનસુંદરસૂરિ, અગિયાર અંગપાઠી આ૦ જિનસુંદરસૂરિ સપરિવાર સં૦ ૧૪૭૯માં ઇંદ્રપુરી જેવા **પાટણમાં** વિરાજમાન હતા, ત્યારે પાટણના વતની શેઠ કર્મસિંહ શ્રીમાલીના વંશજ શેઠ ઉદયરાજનો પુત્ર ધનકુબેર શેઠ માલદેવ, તેના પાંચમા પુત્ર **શેઠ ગોવિંદ** અને તેના ચોથા પુત્ર **શેઠ નાગરાજે** આગમગ્રંથો તાડપત્ર પર લખાવ્યા (–જૈન પુ૦ પ્ર૦ સં૦, પ્ર૦ નં૦ ૪૯) (ઇતિ૦ પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૨૯૧)

(૧૪) શેઠ ગોવિંદની પત્ની **ગંગાદેવી,** તેના પુત્ર **નાગરાજે** આ૦ સોમસુંદરસૂરિના ઉપદેશથી સં૦ ૧૪૮૯માં પાટણમાં "નંદિસુત્ત–ટીકા" લખાવી (–શ્રી પ્રશસ્તિસંગ્રહ, ભા૦ ૨, પ્ર૦ નં. ૧૧૩, પૃ૦ ૭૪)

(૧૫) આ૦ **જયાનંદસૂરિના** ઉપદેશથી **વ્યવ૦ અનંતા પોરવાડે** પોતાના પુત્ર "**મુનિ અભયપાલ પં૦ અભયસુંદર મિશ્રને** માટે શેઠ આશદેવ પોરવાડે લખાવેલ આ૦ દેવભદ્રસૂરિ કૃત "પાસનાહચરિય" ખરીદ કર્યું (–જૈન પુ૦ પ્ર૦ સં૦, પ્રશ૦ નં૦ ૪)

(૧૬) ખરતરગચ્છના ભ૦ જિનચંદ્રસૂરિની શિષ્યા **મહત્તરા ગુણસમૃદ્ધિએ** સં૦ ૧૪૦૬માં જેસલમેરમાં "અંજનાસુંદરીચરિત ગ્રં૦ ૫૦૪" બનાવ્યું. (ઇતિ૦ –પ્રક૦ ૪૦, પૃ૦ ૪૭૩)

પ્રકરણ પચાસમું

આ૦ સોમસુંદરસૂરિ

श्रीसोमसुन्दरगुरुप्रवरास्तुर्या महार्यमहिमान ।
येभ्य सन्ततिरुच्चैर्भवति द्वेधा सधर्मेभ्य ॥ ५ ॥
(–સં. ૧૫ ૬ આ. રત્નશેખરસૂરિ કૃત શ્રાદ્ધવિધિ કલ્પકૌમુદી)

श्रीचन्द्रगच्छगगनाङ्गणभानुमन्त, सौभाग्यभाग्यविलसद्गुणलब्धिमन्त ।
श्रीसोमसुन्दरगुरुप्रवरा जयन्ति, यानादरेण मुनय स्तवन नयन्ति ॥
(–સં. ૧૫૫૫ ઉપદેશકલ્પવલ્લી પ્રશસ્તિ)

श्री जैनशासनसमुद्धरणैकधीरा श्रीदेवसुन्दरयुगप्रवरा चिरंतु ।
तेषां पदे जनमुदे विहिताऽवतारा श्रीसोमसुन्दरगुरुप्रवरा जयन्ति ॥३७॥
(–શ્રી પ્રશસ્તિસંગ્રહ ભાગ ૨ પ્રશ ન ૪૭૩)

પાલનપુરના શેઠ સજ્જનસિંહની પત્ની માલણદેવીએ સં૦ ૧૪૩૦ ના માગશર વદિ ૧૪ ને શુક્રવારે સોમચંદ નામક પુત્રને જન્મ આપ્યો.

તેમના સં૦ ૧૪૩૦ માં પાલનપુરમાં જન્મ સં૦ ૧૪૩૭માં "આ૦ જયાનંદસૂરિ પાસે દીક્ષા, સં૦ ૧૪૫૦ માં ઉપાધ્યાયપદ, સં૦ ૧૪૫૭માં પાટણમાં શેઠ નરસિંહ ઓશવાલના ઉત્સવમાં આ૦ દેવસુંદરસૂરિના હાથે આચાર્યપદ અને સં૦ ૧૪૯૯ માં સ્વર્ગગમન થયા.

તેઓ જ્ઞાની, ગુણવાન્, સોભાગી, મધુરભાષી, અમોઘ ઉપદેશક, ક્ષમાશીલ, **શિષ્યવત્સલ.** અને મહિમાવાળા હતા

તેમણે સં૦ ૧૪૭૮ મા વડનગરમા દેવગિરિના **શેઠ દેવરાજની** વિનતિથી **ઉપા૦ મુનિસુંદરને** આચાર્યપદ આપ્યુ **શેઠે** ગચ્છનાયકની આજ્ઞા મેળવી, નવા આચાર્યની અધ્યક્ષતામા વડનગરથી "શત્રુંજય અને ગિરનાર વગેરે તીર્થોનો છ'રી પાળતો યાત્રા સંઘ" કાઢયો

તીર્થો

આ૦ સોમસુંદરસૂરિના ઉપદેશથી ઇડરના સંઘપતિ **ગોવિંદ ઓસવાળે** સં૦ ૧૪૬૬મા શત્રુંજય, ગિરનાર, સોપારક, તારંગા વગેરે તીર્થોનો છ'રી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢયો. તે સંઘપતિને તારંગા તીર્થની યાત્રા કરતા "અહીં ભ૦ અજિતનાથની નવી જિન પ્રતિમા બેસાડવાનો મનોરથ" થયો તેણે ત્યાની પ્રાચીન પ્રતિમા ઉઠાવી મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો અંબિકાદેવી "ની સાધના કરી, આરાસણમા નવી પ્રતિમા તૈયાર કરાવી અને તારંગાતીર્થમા મોટી પ્રતિષ્ઠા કરાવી, આચાર્યશ્રીએ અહી પં૦ જિનમંડનમુનિને **ઉપાધ્યાયપદ** આપ્યુ તેમજ આચાર્યશ્રીએ દેલવાડામા ઉપા૦ ભુવનસુંદરને આચાર્યપદ આપ્યુ　　　　(-પ્રક૦ ૪૨, પૃ૦ ૭૩૪, તારંગાતીર્થ)

(૩) આ૦ સોમસુંદરસૂરિના ઉપદેશથી ઈડરના **સં૦ ગોવિંદે** સં૦ ૧૪૭૯ મા તારંગા તીર્થમા 'કુમારવિહાર જિનપ્રાસાદ'નો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો આચાર્યશ્રીએ ત્યારે અહી ઉપા૦ જયચંદને આચાર્યપદ આપ્યુ આ પ્રસંગે પં૦ જિનમંડનને ઉપાધ્યાયપદ આપ્યુ સંભવ છે કે, ત્યારે ભ૦ દેવસુંદરસૂરિ વિદ્યમાન હોય

(-ઇતિ૦ પ્રક૦ ૪૨ પૃ૦ ૭૩૪)

આ ઉત્સવમા આ૦ સોમસુંદરસૂરિના પરિવારના ૧૮૦૦ સાધુ હાજર હતા　　　　(પ્રક૦ ૪૨ પૃ૦ ૭૩૮)

અમદાવાદના બાદશાહ **અહમદશાહ**નો માનીતો સં૦ **ગુણરાજ** ઓશવાલ આ૦ જ્ઞાનસાગરસૂરિ તથા આ૦ સોમસુંદરસૂરિનો ભક્ત હતો, તેના નાના ભાઈ **નાનુએ** (આબાકે) પત્ની, પુત્ર, તથા ધન

છોડીને આચાર્યશ્રી પાસે દીક્ષા લીધી. જેમનું નામ નંદિરત્ન મુનિ હતું (—પ્રક૦ ૪૫ પૃ૦ ૩૬૮ ૩૬૯)

સં૦ ગુણરાજે સં૦ ૧૪૭૭મા બાદશાહ 'અહમદશાહ'નું ફરમાન મેળવી શત્રુંજય, મહુવા, પ્રભાસપાટણ અને ગિરનાર તીર્થનો છ'રી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢ્યો. (—ગુજરાતનું પાટનગર અમદાવાદ પૃ૦ ૩૫, ઇતિ૦ પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૦૮)

તેને ગંગા નામે પત્ની હતી, તથા ૧ ગજરાજ, ૨ મહીરાજ, ૩ બાલુરાજ, ૪ કાલુરાજ અને ૫ ઇશ્વર નામે પુત્રો હતા.

(—પ્રક૦ ૪૫ વીશલશાહ ઓસવાલનો વંશ પૃ૦ ૩૬૯)

આચાર્યશ્રીએ આ યાત્રા યાત્રાસંઘમા મહુવામા ઉપા૦ જિનસુંદરને આચાર્યપદ આપ્યું)

મેવાડના દેલવાડામાં સં૦ વીસલના ઉત્સવમા ઉપા૦ ભુવનસુંદરને આચાર્યપદ આપ્યું પં૦ વિશાલરાજને ઉપાધ્યાયપદ આપ્યું

ચિત્તોડમાં સં૦ વીસલના જિનાલયમા ભ૦ શ્રેયાસનાથની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી સં૦ વીસલની પત્ની સં૦ ખીમાઈ તથા પુત્ર ચંપકે ભરાવેલ ભ૦ કલ્પદ્રુમ પાર્શ્વનાથની ૯૩ આંગળ ઊંચી પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી આ ઉત્સવમા ઘણી પદવીઓ અને નવી દીક્ષાઓ આપી

સં૦ ગુણરાજના પુત્રો ગજરાજ મહીરાજ અને બાલુરાજે સં૦ ૧૪૮૫માં ચિત્તોડગઢમા રાણા મોકલસિંહની પ્રેરણાથી ગચ્છ અક્ષટના સમયના જૈન વિજય કીર્તિસ્તંભનો જીર્ણોદ્ધાર કર્યો તથા રાજગચ્છના આ૦ ધનેશ્વરસૂરિએ પ્રતિષ્ઠા કરાવેલા ભ૦ મહાવીર સ્વામીના દેરાસરના સ્થાને મૂળથી નવું દેરાસર બંધાવ્યું તેમજ બીજી ચાર દેરીઓ બનાવી અને તેમા સં૦ ૧૪૮૫મા આ૦ સોમસુંદરસૂરિના હાથે ભ૦ મહાવીરસ્વામી વગેરેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

(પ્રક૦ ૪૫ પૃ૦ ૩૬૯)

આચાર્યશ્રીએ સં૦ ૧૪૯૬ ફા૦ વ૦ ૫ ને રોજ રાણકપુરમાં પ્રાગ્વંશના સં૦ ધરણા પોરવાડે બંધાવેલા 'ત્રિભુવનદીપક પ્રાસાદ'ની

પ્રતિષ્ઠા કરી તેમજ મહો૦ સોમદેવને આચાર્યપદ આપ્યુ
(–પ્રક૦ ૪૫ પૃ૦ ૩૭૩)

ચિત્તોડના રાણા મોકલજી અને કુંભાજી (મૃત્યુ સ૦ ૧૫૩૦) આચાર્યશ્રીના ભક્તો હતા. કુંભા રાણાએ સ૦ ૧૪૯૬મા રાણકપુરના ત્રિભુવન દીપક જિનપ્રાસાદમા બે સ્તભો બનાવ્યા.
(–જૂઓ ઇતિ૦ પ્રક૦ ૫૦ રાણકપુર તીર્થ)

તીર્થો

આચાર્યશ્રીએ સ૦ ૧૪૯૬મા ફા૦ વ૦ ૫ને રોજ રાણકપુર તીર્થની સ્થાપના કરી સ૦ ૧૪૭૭મા **પોસીના તીર્થ** અને સ૦ ૧૪૭૨મા **મગશીતીર્થ** સ્થાપિત કર્યા.

આ૦ સોમસુંદરસૂરિના કુટુંબના સ૦ **રતનાએ** માળવાના "આગર"ગામથી ભ૦ **લક્ષ્મીસાગરસૂરિ વગેરેના** ઉપદેશથી છ'રી પાળતો યાત્રાસઘ કાઢયો　(–પ્રક૦ ૫૩)

ધર્મકાર્યો–આચાર્યશ્રીના ઉપદેશથી ઘણા યાત્રાસઘો, પદ-ઉત્સવો, દીક્ષાઓ, જિનપ્રાસાદો, જિનપ્રતિમા પ્રતિષ્ઠાઓ વગેરે થયા

ગ્રથો–

આ૦ સોમસુંદરસૂરિએ જગતને **વિશાળ સાહિત્ય** અર્પણ કર્યું તેમના ગ્રથો આ પ્રકારે જાણવા મળે છે—

'ચૈત્યવદનભાષ્ય–અવચૂરિ' ગ્ર૦ ૧૦૨૭, 'કલ્પાન્તર્વાચ્ય' ગ્ર૦ ૧૮૦૦ 'ચતુર્વિશતિજિન ભવોત્કીર્તન સ્તવ' શ્લો૦ ૨૬, 'નવખડ–પાર્શ્વનાથાષ્ટક' શ્લો૦ ૮ 'સાવચૂરિ, યુગાદિજિનસ્તોત્ર' શ્લો૦ ૨૫, 'યુષ્મત્ શબ્દનવસ્તવ,' 'અસ્મત્ શબ્દનવસ્તવ,' 'ભાષ્યત્રયચૂર્ણિ,' 'કલ્યાણકસ્તવ,' 'યતિજીતકલ્પ,–રત્નકોશ,' સ૦ ૧૪૫૦ મા 'આરાધનારાસ,' સં૦ ૧૪૮૦ મા 'અર્બુદકલ્પ, નેમિનાથ નવરસ ફાગ,' સં૦ ૧૪૮૫મા ઉપદેશમાલા–બાલાવબોધ,' સ૦ ૧૪૯૧ સ્થૂલિભદ્રફાગ, 'યોગશાસ્ત્ર–બાલાવબોધ,' 'ષડાવશ્યક બાલબોધ' નવતત્વ બાલાવબોધ 'આરાધનાપતાકા–બાલાવબોધ,' સ ૧૪૯૬મા 'ષષ્ઠિશતક–બાલાવ-

છોડીને આચાર્યશ્રી પાસે દીક્ષા લીધી જેમનું નામ નંદિરત્ન ગણિ હતું (—પ્રક૦ ૪૫ પૃ૦ ૩૬૮ ૩૬૯)

સ૦ ગુણરાજે સ૦ ૧૪૭૭મા બાદશાહ 'અહમદશાહ'નું ફરમાન મેળવી શત્રુંજય, મહુવા, પ્રભાસપાટણ અને ગિરનાર તીર્થનો છ'રી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢ્યો. (—ગુજરાતનું પાટનગર અમદાવાદ પૃ૦ ૩૫, ઇતિ૦ પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૨૦૮)

તેને ગંગા નામે પત્ની હતી, તથા ૧ ગજરાજ, ૨ મહીરાજ, ૩ બાલુરાજ, ૪ કાલુરાજ અને ૫ ઈશ્વર નામે પુત્રો હતા.

(—પ્રક૦ ૪૫ વીશલશાહ ઓસવાલનો વંશ પૃ૦ ૩૬૯)

આચાર્યશ્રીએ આ ચાલુ યાત્રાસંઘમાં મહુવામાં ઉપા૦ જિન સુંદરને આચાર્યપદ આપ્યું

મેવાડના દેલવાડામાં સ૦ વીસલના ઉત્સવમાં ઉપા૦ ભુવન સુંદરને આચાર્યપદ આપ્યું પં૦ વિશાલરાજને ઉપાધ્યાયપદ આપ્યું

ચિત્તોડમાં સ૦ વીસલના જિનાલયમાં ભ૦ શ્રેયાંસનાથની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી સ૦ વીસલની પત્ની સ૦ ખીમાઈ તથા પુત્ર ચંપકે ભરાવેલ ભ કલ્પદ્રુમ પાર્શ્વનાથની ૯૩ આંગળ ઊંચી પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી આ ઉત્સવમાં ઘણી પદવીઓ અને નવી દીક્ષાઓ આપી

સ૦ ગુણરાજના પુત્રો ગજરાજ મહીરાજ અને બાલુરાજે સ૦ ૧૪૮૫મા ચિત્તોડગઢમા રાણા મોકલસિંહની પ્રેરણાથી રાજા અલ્લટના સમયના જૈન વિજય કીર્તિસ્તંભનો ઉદ્ધાર કર્યો તથા રાજગચ્છના આ૦ ધનેશ્વરસૂરિએ પ્રતિષ્ઠા કરાવેલા ભ૦ મહાવીર-સ્વામીના દેરાસરના સ્થાને મૂળથી નવું દેરાસર બંધાવ્યું તેમજ બીજી ચાર દેરીઓ બનાવી અને તેમા સ૦ ૧૪૮૫મા આ સોમસુંદરસૂરિના હાથે ભ૦ મહાવીરસ્વામી વગેરેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

(પ્રક૦ ૪૫ પૃ૦ ૩૬૯)

આચાર્યશ્રીએ સ૦ ૧૪૯૬ ફા૦ વ૦ ૫ ને રોજ રાણકપુરમા પાલેશવના સ૦ ધરણા પોરવાડે બંધાવેલા 'ત્રિભુવનદીપક પ્રાસાદ'ની

પ્રતિષ્ઠા કરી તેમજ મહો૦ સોમદેવને આચાર્યપદ આપ્યુ
(–પ્રક૦ ૪૫ પૃ૦ ૩૭૩)

ચિત્તોડના રાણા મોકલજી અને કુંભાજી (મૃત્યુ સં૦ ૧૫૩૦) આચાર્યશ્રીના ભક્તો હતા કુંભા રાણાએ સં૦ ૧૪૯૬મા રાણકપુરના ત્રિભુવન દીપક જિનપ્રાસાદમા બે સ્તંભો બનાવ્યા.
(–જૂઓ ઇતિ૦ પ્રક૦ ૫૦ રાણકપુર તીર્થ)

તીર્થો

આચાર્યશ્રીએ સં૦ ૧૪૯૬મા ફા૦ વ૦ ૫ ને રોજ રાણકપુર તીર્થની સ્થાપના કરી સં૦ ૧૪૭૭મા **પોસીના તીર્થ** અને સં૦ ૧૪૭૨માં **મગશીતીર્થ** સ્થાપિત કર્યા

આ૦ સોમસુંદરસૂરિના કુટુંબના સં૦ **રતનાએ** માળવાના "આગર"ગામથી ભ૦ **લક્ષ્મીસાગરસૂરિ વગેરેના** ઉપદેશથી છ'રી પાળતા યાત્રાસંઘ કાઢયો (–પ્રક૦ ૫૩)

ધર્મકાર્યો–આચાર્યશ્રીના ઉપદેશથી ઘણા યાત્રાસંઘો, પદ-ઉત્સવો, દીક્ષાઓ, જિનપ્રાસાદો, જિનપ્રતિમા પ્રતિષ્ઠાઓ વગેરે થયા

ગ્રંથો–

આ૦ સોમસુંદરસૂરિએ જગતને **વિશાળ સાહિત્ય** અર્પણ કર્યું તેમના ગ્રંથો આ પ્રકારે જાણવા મળે છે—

'ચૈત્યવંદનભાષ્ય–અવચૂરિ' ગ્રં૦ ૧૦૨૭, 'કલ્પાન્તર્વાચ્ય' ગ્રં૦ ૧૮૦૦ 'ચતુર્વિંશતિજિન ભવોત્કીર્તન સ્તવ' શ્લો૦ ૨૬, 'નવખંડ–પાર્શ્વનાથાષ્ટક' શ્લો૦ ૮ 'સાવચૂરિ, યુગાદિજિનસ્તોત્ર' શ્લો૦ ૨૫, 'યુષ્મત્ શબ્દનવસ્તવ,' 'અસ્મત્ શબ્દનવસ્તવ,' 'ભાષ્યત્રયચૂર્ણિ,' 'કલ્યાણકસ્તવ,' 'યતિજીતકલ્પ,–રત્નકોશ,' સં૦ ૧૪૫૦મા 'આરાધનારાસ,' સં૦ ૧૪૮૦મા 'અર્બુદકલ્પ, નેમિનાથ નવરસ ફાગ,' સં૦ ૧૪૮૫મા ઉપદેશમાલા–બાલાવબોધ,' સં૦ ૧૪૯૧ સ્થૂલિભદ્રફાગ, 'યોગશાસ્ત્ર–બાલાવબોધ,' 'ષડાવશ્યક બાલબોધ' નવતત્વ બાલાવબોધ 'આરાધનાપતાકા–બાલાવબોધ,' સં. ૧૪૯૬મા 'ષષ્ટિશતક–બાલાવ-

બોધ.' વગેરે ગ્રંથો રચ્યા.[1] હતા.

તેઓ પ્રાચીન ગદ્ય ગુજરાતી ભાષાના આદ્ય પુરસ્કર્તા હતા.
(—ક્રિયારત્ન સમુચ્ચય ગુરુપર્વક્રમ સં૰ ૧૪૬૬ ગુર્વાવલી,
સં૰ ૧૪૬૬, સોમસૌભાગ્ય કાવ્ય સં૰ ૧૫૨૪, ગુરુગુણ
રત્નાકર કાવ્ય સં૰ ૧૫૪૧, તપાગચ્છપટ્ટાવળી સં૰ ૧૬૪૮,)

આ૰ સોમસુંદરસૂરિ લોકપ્રિય હતા, તેમ સર્વ ગચ્છપ્રિય પણ હતા બીજા ગચ્છવાળા તેમની પાસે પ્રાયશ્ચિત્ત લેવા આવતા. તેમણે કચ્છના મોબારી ગામમા વિરોધી ગચ્છવાળાએ ઇર્ષ્યાથી મોકલાવેલા "મારાને" શાંત બનાવી, દીક્ષા આપી, પોતાનો શિષ્ય બનાવ્યો

પ્રથમ ઠાર માંડવગઢના સોની સંગ્રામસિંહે સં૰ ૧૪૭૦મા આચાર્યશ્રીને માંડવગઢમાં પધરાવી, ચોમાસુ કરાવ્યુ અને ભગવતી—સૂત્રનું વ્યાખ્યાન કરાવ્યું સોની સગ્રામે ગઉલીમા ગોયમા' શબ્દ દીઠ એકેક સોનામહોર મૂકી, એમ ૩૬૦૦૦ સોનામહોર ચઢાવી. તેની માતાએ 'ગોયમા શબ્દ દીઠ અર્ધી એમ ૧૮૦૦૦ અને તેની પત્નીએ પા, એમ ૯૦૦૦ સોનામહોર ચઢાવી. એમ તેઓએ કુલ ૬૩૦૦૦ સોનામહોરો 'ભગવતીસૂત્રને ચઢાવી. સગ્રામ સોનીએ સં૰ ૧૪૭૧મા આ દ્રવ્ય ખરચીને સોનેરી તેમજ રૂપેરી શાહીથી ચિત્રવાળી કલ્પસૂત્રની પ્રતિ, તેમજ 'કાલિકાચાર્યકથા' લખાવી અને સાધુના સો સાધુઓને તેની પ્રતિઓ વહોરાવી. (—પ્રક૰ ૪૫ પૃ૰ ૩૦૩ થી ૩૩૭)

આચાર્યશ્રીના ઉપદેશથી શાહ૰ મેઘજી ઓસવાલે પાવાગઢમા શ્રી૰ સંભવનાથના દેરાસરમા ૮ દેરીઓ બંધાવી, ચોપાશમાં જિન પ્રાસાદનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો, સુલતાનપુરમા ઉપાશ્રય બંધાવ્યો અને ૨૪ જિનપ્રતિમાઓની અંજનશલાકા કરાવી, મહાકાઠામા ૨૪ વાર

---

૧ આ સોમસુંદરસૂરિએ પક્ષિનાની ટીકા રચી. (વિવિધગચ્છીય પટ્ટાવલી સંગ્રહ, પૃ ૧૨૩) આ સોમસુંદરસૂરિના શિષ્યોએ સ્નેહુ નામક પાર્શ્વનાથ સ્તોત્ર ગ્રંથો ૧ સાવચૂરિ અને આબૂ તથા જીરાવલા તીર્થોનાં ક્રમશ: ભ ઋષભદેવ ભ નેમિનાથ અને ભ પાર્શ્વનાથનું ત્રિઅર્થી સ્તવન—ગ્રંથો ૫, સાવચૂરિ મળે છે

અમારિ પળાવી, સં૦ ૧૪૯૮મા 'જૈન સિદ્ધાંતભંડાર' સ્થાપ્યો.

વીરવંશાવલી પટ્ટાવલીમાં આ૦ સોમસુંદરસૂરિ બાબત આ પ્રમાણે વિશેષ વર્ણન મળે છે

કચ્છના ચોબારી ગામમા એક મારો કોઈની શીખવણીથી આચાર્યશ્રીને મારી નાખવા રાતે તેમની પાસે આવ્યો, પણ તે મારો ગુરૂ મહારાજને મહાપુરૂષ, સમજીને ઘાત કરતો રોકાઇ ગયો અને ગુરૂ મહારાજને નમસ્કાર કરી, પોતાને ઘરે ચાલ્યો ગયો[1]

આ૦ **સોમસુંદરસૂરિ** ત્યારબાદ **માંડવગઢ** પધાર્યા, પછી વડોદરા, સંખેહડા, ડભોઇ, જંબૂસર આમોદ ખંભાત અહમદાવાદ **આશાપલ્લી કઠવાડા ફરમાનવાડી** સિકંદરપુર, વીશનગર થઇ **વડનગર** પધાર્યા, ત્યા વીશા પોરવાડ સં૦ દેવરાજની **સોમસુંદરસૂરિએ** ભ૦ અભિનંદનસ્વામીની સાત ધાતુથી ભરાવેલ જિનપ્રતિમાવાલા મોટા જિનપ્રાસાદની પ્રતિષ્ઠા કરી અને સં૦ દેવરાજે ૨૭૦૦૦ ખરચી મોટો ઉત્સવ કર્યો ગચ્છનાયકે ત્યા સં૦ ૧૪૭૮મા (૧) કૃષ્ણસરસ્વતી બિરૂદધારી ઉપા૦ મોહનનંદને આચાર્ય પદવી આપી, આ૦ મુનિસુંદર-સૂરિ નામ રાખી, પોતાની પાટે સ્થાપ્યા હતા તેમજ બીજા પણ નીચે પ્રમાણે ત્રણ આચાર્યો બનાવ્યા

(–ઇતિ૦ પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૨૦૨)

(–સં૦ ૧૪૯૮, સૂક્ષ્માર્થવિચાર ચૂર્ણિ–પ્રશસ્તિ)

(૨) ઉપા૦ જયઉદય–તે આ૦ જયચંદસૂરિ

(૩) ૧૧ અંગના મુખપાઠી ઉપા૦ ભુવનધર્મ–તે આ૦ ભુવનસુંદરસૂરિ

(૪) દીપાલિકાકલ્પના રચયિતા ઉપા૦ જયવંતહર્ષ–તે આ૦ જિનસુંદરસૂરિ

---

૧ મહો૦ ધર્મસાગરગણિવર લખે છે કે દ્રવ્યલીંગીઓએ ઇર્ષાથી ૫૦૦ ટકા આપી આ મારાને મોકલ્યો હતો, **વૃદ્ધો** બતાવે છે કે આ મારાએ આચાર્યદેવની મીઠી વાણીથી ઉપદેશ પામી દીક્ષા લીધી હતી

(તપગચ્છપટ્ટાવલી ગા૦ ૧૬ વિવરણ, પટ્ટા સમુ૦ ભા૦ ૧ પૃ૦ ૬૫)

ગચ્છનાયક આ૦ સોમસુંદરસૂરિ ચાર લઘુ આચાર્યો સાથે વિહાર કરતા કરતા હણાદ્રા થઇ મોટા પોસીના પધાર્યા. ત્યાં તેમણે વીશા પોરવાડ શાહ ધૂલાજીના ભ૦ ઋષભદેવ, ૨ ભ૦ શાંતિનાથ, ૩ ભ૦ નેમિનાથ, ૪ ભ૦ પાર્શ્વનાથ અને ૫ ભ૦ મહાવીરસ્વામી એમ મોટા પાંચ જિનપ્રાસાદોની પ્રતિષ્ઠા કરી, ત્યારથી પોસીના તીર્થ બન્યું

તેમણે ત્યાંથી વિહાર કરી, આબૂ પાસે ભારજા વગેરે નગરોના ૭ જિનપ્રાસાદોની પ્રતિષ્ઠા કરી તેમજ આ પ્રદેશમાં ૨૧ જિન પ્રાસાદોના જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યા.[1]

તેમણે સં૦ ૧૪૮૧ માં નીતોડામાં મહારાજા સંપ્રતિએ બનાવેલા મોટા જિનપ્રાસાદમાં દેવ ગાટણથી બાબાયક્ષની પ્રતિમા મંગાવી, સ્થાપન કરી. તથા નાદિયામાં જીવિતસ્વામી, અને અજારીમાં સરસ્વતી દેવી, વગેરેની યાત્રાઓ કરી, મેવાડના ગોલવાડ માં નાડલાઇની યાત્રા કરી, ત્યાં ચોમાસું કર્યું પછી રાણકપુર (બાણેરાવ)માં ચોમાસું કર્યું

વીશા પોરવાડ સં૦ ધરણાશાહે ગુરુદેવના ઉપદેશથી સં૦ ૧૪૬૯ માં રાણકપુરમાં બાદશાહ પિરોજશાહની આજ્ઞા' મેળવી ચતુર્મુખ ત્રૈલોક્યદીપક જિનપ્રાસાદ બનાવવો શરૂ કર્યો હતો તેની આ૦ સોમસુંદરસૂરિના હાથે સં૦ ૧૪૯૯માં પ્રતિષ્ઠા કરાવી, ત્યારે ત્યાં ૪ આચાર્યો ૯ ઉપાધ્યાયો પંડિત, ગણિ ઋષિ વગેરે ૫૦૦ મુનિવરોનો પરિવાર વિદ્યમાન હતો.

---

૧ આ૦ સોમસુંદરસૂરિએ સં૦ ૧૪૭૮ પો૦ સુ૦ ૫ને રોજ રાણા મોકલદેવના રાજ્યમાં મેવાડના જાવરગામમાં શેઠ વાના પોરવાડના વંશજ સંઘપતિ ધનપાલના ભ૦ શાંતિનાથના જિનપ્રાસાદની પ્રતિષ્ઠા કરી ત્યારે તેમની સાથે આ૦ મુનિસુંદરસૂરિ, આ૦ જયચંદ્રસૂરિ, આ૦ ભુવનસુંદરસૂરિ આ૦ જિનસુંદરસૂરિ, આ૦ જિનકીર્તિસૂરિ આ૦ વિશાલરાજસૂરિ, આ૦ રત્નશેખરસૂરિ, આ૦ ઉદયનંદીસૂરિ, આ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ, મહો૦ સત્યશેખરગણિ, મહો૦ સૂરસુંદરગણિ, પં૦ સોમદેવગણિ, પં૦ સોમોદયગણિ, વગેરે આચાર્ય ઉપાધ્યાય, પંન્યાસ, મુનિ વગેરે પરિવાર હતો. ત્યારે સંઘ આવ્યા હતા.

(-પ્રાગ્વાટ ઇતિ પૃ ૨૫૮)

સં૦ ધરણાશાહે સં૦ ૧૪૯૫માં શત્રુંજય તીર્થનો છ'રી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢયો ત્યારે તેની ઉંમર ૨૧ વર્ષની હતી અને અને તેની પત્નીની ઉંમર ૧૮ વર્ષની હતી. બન્નેએ ત્યાં ચોથું વ્રત સ્વીકારી **સંઘપતિની ઈંદ્રમાલા** પહેરી હતી.

(–ઇતિ૦ પ્રક૦ ૪૫ પૃ૦ ૩૭૩)

પછી ગચ્છનાયક આ૦ સોમસુંદરસૂરિ અને આ૦ મુનિસુંદરસૂરિએ બન્ને આચાર્યોએ નાડોલમાં સાથે ચોમાસું કર્યું તથા આ૦ **ભુવન-સુંદરસૂરિને** ચોમાસા માટે "**શિરોહી**" મોકલ્યા, અને આ૦ **જિનસુંદરસૂરિને** "શ્રીમાલ નગરમાં ચોમાસું કરવા મોકલ્યા.

આ૦ સોમસુંદરસૂરિ સં૦ ૧૫૦૧ માં ભ૦ મહાવીરસ્વામી વગેરેની યાત્રા કરી ચોમાસામાં કાળધર્મ પામ્યા

(વિવિધગચ્છીય પટ્ટાવલી સંગ્રહ, પૃ૦ ૨૧૩ થી ૨૧૬)

તપાગચ્છની વિવિધ નંદીઓ, જૂદી જૂદી શ્રમણશાખાઓ

ઇતિહાસકાર **પં૦ પ્રતિષ્ઠાસોમગણિ** સં૦ ૧૫૨૪માં લખે છે કે, આ૦ સોમસુંદરસૂરિની આજ્ઞામાં તપાગચ્છની સુંદર, કીર્તિ, રાજ, શેખર, નંદિ, સાગર, દેવ, મંડન, રત્ન, જય, હંસ, વર્ધન, મૂર્તિ, ભૂષણ, વીર, ભદ્ર, ધર્મ, ચંદ્ર, સિંહ, સેન, સોમ વગેરે વગેરે લગભગ ૫૦થી વધુ શાખાઓના ૧૮૦૦ શ્રમણો હતા

(–સોમસૌભાગ્ય કાવ્ય, સર્ગ ૧૦,)

આ શાખાઓમાં વગેરે શબ્દથી સાધુ, વિજય, વિમલ, હર્ષ, કુલ, કુશલ, મેરૂ, સૌભાગ્ય, કળશ, રુચિ, ચારિત્ર, શીલ વગેરે વધુ શાખાઓ સમજવાની છે આમાની ઘણી **શ્રમણશાખાઓ** લગભગ વિક્રમની ૨૦ મી શતાબ્દી સુધી ચાલુ હતી તે પૈકીના **કવિરત્ન પં૦ દયારુચિગણિ** સં૦ ૧૮૩૫માં અને દોલતરુચિ સં૦ ૧૯૦૦માં થયા હતા આજે પં૦ માણેકરુચિ વિદ્યમાન છે

તપાગચ્છના **નાયકો** ગીતાર્થોની સમ્મતિ મેળવી, તથા શાસન દેવોનો સંકેત પામી, યોગ્ય મુનિને પોતાની પાછળ **ગચ્છનાયક** બનાવતા હતા

તપાગચ્છમાં આ રીતે વિવિધ શાખાઓ હતી તે દરેક શાખાઓના મુનિવરો એક ગચ્છનાયક (ભટ્ટારક)ની આજ્ઞામાં રહેતા હતા. આ શાખાઓની શિષ્યપરંપરામાં પ્રધાનતા રહેતી હતી.

સાધારણ રીતે વિજય તથા વિમલ, સાગર તથા સાર, કુશળ તથા કુળ, હર્ષ તથા હંસ અને ધર્મ તથા ચારિત્ર કે શીલ વગેરે શાખાઓ નામસામ્યથી એક જ હતી. તેમજ સાગર, સમુદ્ર, તથા અબ્ધિ, ચંદ્ર તથા ઇંદુ, હર્ષ તથા આનંદ તેમજ સુંદર તથા કુશલ, સૌભાગ્ય તથા ભદ્ર, અને વિજય વગેરે શાખાઓ અર્થસામ્યથી એક જ મનાતી હતી.

જેમકે મુનિચંદ્ર તે મુનીંદુ, આનંદસાગર તે આનંદાબ્ધિ, બુદ્ધિસાગર તે બુધ્ધ્યબ્ધિ, અજિતસાગર તે અજિતાબ્ધિ, મહાનંદ તે મહાહર્ષ વગેરે ગચ્છનાયકો તથા ગીતાર્થો હુલામણામાં, વડીદીક્ષામાં કે પદવીઓમાં આ શાખાઓને બદલી પણ નાખતા હતા.

જેમકે ઉપા૦ મોહનનંદન તે આ૦ મુનિસુંદરસૂરિ, ઉપા૦ જયઉદય તે આ૦ જયચંદ્ર, ઉ૦ અમૃતમેરૂ તે આ૦ આનંદવિમલસૂરિ, ઉ૦ ઉદયધર્મ તે આ૦ વિજયદાનસૂરિ, ઉ૦ હીરહર્ષ તે આ૦ હીરવિજયસૂરિ ઉ૦ જયવિમલ તે આ૦ વિજયસેનસૂરિ, ઉ૦ વિદ્યાવિજય તે આ૦ વિજયદેવસૂરિ, ઉ૦ રાજવિમલ તે મહો૦ હર્ષવિમલ ગણિ, પં૦ વિદ્યાવિમલ તે ઉપા૦ વિદ્યાધર તેમજ ઉપા૦ વિદ્યાસાગર, અને આ૦ આનંદસાગરસૂરિના શિષ્ય મુનિ હંસવિજય તે પં૦ વિજયસાગર વગેરે વગેરે.

પદસ્થો

ભ૦ સોમસુંદરસૂરિવરે પોતાની પાટે ૧ આ૦ મુનિસુંદરસૂરિ, ૨ આ૦ જયચંદ્રસૂરિ ૩ આ૦ ભુવનસુંદરસૂરિ, ૪ આ૦ જિનસુંદરસૂરિ વગેરે ૪ આચાર્યો બનાવ્યા, તેમજ ૧ ઉ૦ ચારિત્રરત્ન ગ૦ ૨ ઉ૦ રત્નમંડન ગ૦ ૩ ઉ૦ જિનમંડન ગ૦ ૪ ઉ૦ ક્ષેમહંસગણિ ૫ ઉ૦ સોમદેવ ગ૦ ૬ ઉ૦ વસુનંદન અને ૭ ઉ૦ સુધાનંદન વગેરેને ઉપાધ્યાયપદે સ્થાપ્યા. તેમના પરિવારમાં ૧૮૦૦ સાધુઓ હતા.

જ્યોતિર્ધરો :– આ૦ સોમસુદરસૂરિએ જગતને ઘણા જ્યોતિર્ધરો આપ્યા હતા તે આ પ્રમાણે —

(૧) આ૦ **મુનિસુંદરસૂરિ** (–પ્રક૦ ૫૧)

(૨) આ૦ **જયચદ્રસૂરિ**–તે આ૦ સોમસુદરસૂરિના શિષ્ય હતા તેમના નામ મુનિ જયાનંદ, જયેન્દુ અને જયઉદય વગેરે મળે છે. તેમને ભ૦ દેવસુદરે ઉપાધ્યાય બનાવ્યા. અને આ૦ મુનિસુદરસૂરિએ આ૦ સોમસુદસૂરિની અધ્યક્ષતામા સ૦ ૧૪૭૯મા તારગા તીર્થમા આચાર્ય બનાવ્યા હતા

તેમનુ બીજુ નામ **જયસુંદર** પણ મળે છે તે સઘના કાર્યમા અપ્રમાદી હતા

ગ્રથો :—

તે કાવ્યપ્રકાશ તથા સમ્મતિતર્ક ગ્રથોના મોટા અધ્યાપક હતા તેમના ઉપદેશથી શા૦ **પર્વત** શ્રીમાલીએ સ૦ ૧૫૦૨મા પાટણમા મોટો "ગ્રથભડાર" સ્થાપ્યો અને લાખો શ્લોક પ્રમાણ જૈન જૈનેતર ગ્રથો લખાવ્યા તેમજ શેઠ **વીરદેવ** ઓસવાલના પુત્ર **વિજયપાલ**ની પત્ની શ્રાવિકા **વરજાઈએ** પોતાના પિતા ગુર્જરમલ, માતા પુરાદેવી અને ભાઈ પૂનપાલની સાથે રહી સ૦ ૧૫૦૫મા "અગવિજ્જા પઈન્નય" લખાવ્યો

મુનિ જયાનદે સ૦૧૪૨૭ના માગસર મહિનામા નેમાડ પ્રાન્તમા વિચરી **નેમાડ પ્રવાસ ગિતિકા** બનાવી.

પ્રતિષ્ઠા-જીર્ણોદ્ધાર--તીર્થ સ્થાપના :–(૧) આ૦ જયચદ્રસૂરિએ સ ૧૫૦૪ મા૦ સુદ ૧૩ ગુરુવારે વીરમગામના પોરવાડ સઘપતિ ગલાના પરિવારની સોનબાઈની "ભ૦ શાન્તિનાથની ધાતુની પચતીર્થીની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી આ પ્રતિમા હાલ અમદાવાદમા પાનકોરનાકાના રસ્તે રહેલ શેઠ દલપતભાઈ ભગુભાઈના વડામા ઘર દેરાસરમા બિરાજમાન છે

(૨) સ૦ ૧૫૦૮ વર્ષે અષાડ વદિ ૧ રવિવારે માડવગઢના સ૦ ડુગર શ્રીમાલીના ભત્રિજા સરવણની પત્ની **સનખતે** ભ૦ આદિનાથની પ્રતિમા ભરાવી, અને તેની તપાગચ્છના ભ૦ સોમસુદરસૂરિના શિષ્ય આ૦ **ઉદયનદીએ** પ્રતિષ્ઠા કરી, આ પ્રતિમા હાલ ઇન્દોરમા શરાફા

બજારના યતિ માણેકચંદજીના મંદિરમાં વિદ્યમાન છે (અદનાવરના નંદલાલજી લોઢા સંગ્રહિત શ્રી માંડવગઢ તીર્થ પુસ્તિકા)

(૩) સં૦ ૧૫૫૫ વૈ૦ સુદ ૩ શનિવારે માંડવગઢના સં૦ સાંઢા **શ્રીમાળીની પત્ની** માઉ અને પુત્ર ચાપાકે પોતાના પરિવારને સાથે રાખી પોતાના શ્રેય. માટે ભ૦ ચંદ્રપ્રભુની પ્રતિમા ભરાવી, અને તેની ભ૦ સોમસુંદરસૂરિ શિષ્ય આ૦ જયચંદ્રસૂરિએ પ્રતિષ્ઠા કરી

આ પ્રતિમા હાલ ઉજ્જૈનમાં આવલી પાર્શ્વનાથ–જિનપ્રાસાદમાં વિદ્યમાન છે

(અદનાવરના નંદલાલજી લોઢા સંગૃહિત શ્રી માંડવગઢ પુસ્તિકા)

(૪) આ૦ જયચંદ્રસૂરિના ઉપદેશથી ઘણા ગામના જૈનોએ સં૦ ૧૪૮૩મા જીરાવલા તીર્થમા મોટા જિન પ્રાસાદની ભમતિમાં ઘણી દેરીઓનો જીર્ણોધ્ધાર કરાવ્યો.

(૫) આ૦ જયચંદ્રસૂરિએ સં૦ ૧૫૦૩મા **જાકોડાતીર્થ** સ્થાપિત કર્યું

(૫૧) આ૦ જયચંદ્રસૂરિ

(૫૨) સંવેગદેવગણિવર—તેમણે સં૦ ૧૫૧૦ કે ૧૫૬૪મા આવશ્યકસૂત્ર પીઠિકાનો બાલાવબોધ બનાવ્યો હતો.

સં૦ ૧૪૮૩મા આ૦ જિનવલ્લભસૂરિના પ્રશ્નોત્તરશતકની ટીકા રચી (—પ્રક૦ ૪૦ પૃ૦ ૪૩૩)

આ૦ ઉદયનંદીસૂરિ તેમના શિષ્ય હતા

(૫૧) આ૦ જયચંદ્રસૂરિ

(૫૨) આ૦ ઉદયનંદીસૂરિ – તે આ૦ જયચંદ્રસૂરિના હસ્ત દીક્ષિત દીક્ષાશિષ્ય તેમજ વિદ્યાશિષ્ય હતા.

આ૦ રત્નશેખરસૂરિએ આ૦ સોમસુંદરસૂરિ તથા આ૦ મુનિસુંદરસૂરિની અધ્યક્ષતામા તેમને આચાર્ય બનાવી આ૦ જયચંદ્રસૂરિની પાટે સ્થાપિત કર્યો હતા. આ રત્નશેખરસૂરિ તથા આ૦ ઉદયનંદીસૂરિએ સં૦ ૧૫૮મા મલ્હારપદ્રગામમા ઉ૦ લક્ષ્મીસાગર ગણિને આચાર્ય બનાવી, આ૦ રત્નશેખરસૂરિના પાટે ગચ્છનાયક બનાવ્યા હતા. (—પ્રક૦ ૫૩)

આ૦ ઉદયનંદીસૂરિના શિષ્ય (૫૩) પં. . . . . ગણિવરે સં૦ ૧૫૧૦ કા૦ સુ૦ ૮ ને રોજ પાલનપુરમાં ક્ષેત્રસમાસ સાવચૂરિ પંચ પાઠી લખ્યો. (–શ્રી પ્રશસ્તિ સં૦ ભા૦ ૨ પ્ર૦ નં૦ ૬૫)

તેમની બીજી શિષ્ય પરંપરા આ પ્રમાણે મળે છે.

(૫૧) **આ જયચંદ્રસૂરિ**

(૫૨) **પં૦ જિનહર્ષગણિવર**–તે આ૦ જયચંદ્રસૂરિના શિષ્ય હતા. મહો૦ જિનમંડન ગણિવરના વિદ્યાશિષ્ય હતા તેમનું બીજું નામ **પં૦ જિનહંસગણિ** પણ મળે છે

તે ગુણના ભંડાર, મોટા વિદ્વાન્, મોટા ગ્રંથકાર હતા અને મોટા ગ્રંથ સંશોધક હતા તેમણે શરૂમાં જ મુનિપણામાંજ ચિત્તોડમાં "રયણસેહર નરવઈ કહા" ગા૦ ૧૫૯ બનાવી, પછી સં૦ ૧૪૮૭માં "સમ્યક્ત્વ કૌમુદી પ્રસ્તાવ–૭" સં૦ ૧૪૯૭ (૯૩)માં ચિત્તોડમાં "વસ્તુપાલ ચરિત્ર મહાકાવ્ય પ્રસ્તાવ–૮" સં૦ ૧૫૦૨માં વીરમગામમાં "વિંશતિ સ્થાનક પ્રકરણ" તથા "વિચારામૃત સંગ્રહ" બનાવ્યા સં૦ ૧૫૦૬માં તપગચ્છનાયક આ૦ રત્નશેખરસૂરિની "શ્રાદ્ધવિધિ–કૌમુદી" શોધી સં૦ ૧૫૨૫માં "પ્રતિક્રમણવિધિ" "આરામશોભાકથા ગ્રં૦ ૪૫૧," કુમારપાલ રાસ" "સુરપણ્ણત્તિ–ટિપ્પણ" "ચંદપણ્ણત્તિ ટિપ્પણું" "વરતારા" "અનર્ઘરાઘવવૃત્તિ," "**અષ્ટભાષામય** સીમંધરસ્વામી સ્તવન" "શ્રાવકકરણી સજ્ઝાય કડી–૨૨" રચ્યા

તેમના ગ્રંથો "હર્ષાંક" થી અંકિત થયેલા છે

વળી ગુરુનામ ગુપ્ત–વિમલાચલ મંડન–આદિનાથસ્તોત્ર–સંસ્કૃત–શ્લો૦ ૧૫–તેમાં તેમણે આ૦ જગચ્ચંદ્રસૂરિથી લઈને સૌભાગ્ય વિદ્યાસાગર આ૦ જિનસુંદર, **આ૦ જિનકીર્તિસૂરિ**, સુધીના નામો આપ્યા છે અને જણાવ્યું છે કે પ્રભાતે આ તપગચ્છના ગુરુઓના નામ મંત્રવાળું સ્તોત્ર ભણનાર હર્ષ તથા મહોદયને પામે

(જૈન સત્યપ્રકાશ ક્ર૦ ૯૦, ૯૧ પૃ૦ ૨૨૧)

પ્રતિષ્ઠા–પં૦ જિનહર્ષગણિએ સં૦ ૧૫૧૧માં ગિરનાર ઉપર

કોટ બહાર ચૌમુખના જિનાલયની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી. જેની પાસે જોરાવરમલનું શાન્તિનાથનું જિનાલય અને દિગમ્બરનું જિનાલય છે

(૫૨) પં૦ જિનહર્ષગણિના શિષ્ય (૫૩) પં૦ સાધુવિજયે સં૦ ૧૫૪૫ થી સં૦ ૧૫૫૧ ના ગાળામાં 'વિજયપ્રકરણ,' 'હેતુખંડન પ્રકરણ' રચ્યાં પં૦ સાધુવિજયગણિના શિષ્ય સોમવિજય ગણિ સં૦ ૧૫૫૪ના ભા૦ શુ ૧૨ નો સોમવારે દેવપત્તીનગરમાં ચોમાસું હતા. (–શ્રી પ્રશસ્તિસંગ્રહ, ભા૦ ૨, પ્ર૦ ૨૧૪)

(૫૩) પં૦ સાધુવિજયગણિ શિષ્ય (૫૪) સંવેગી પં૦ કમલ સાધુ ગણિ કે સંવેગી પં૦ કમલચંદ્રગણિ

(–પ્રક૦ ૪૯ પૃ૦ ૪૩૮)

શિષ્ય (૫૫) પં૦ આણંદસાધુ ગણિએ સં૦ ૧૬૫૨માં 'સ્તવનચોવીશી' બનાવી.

(૫૩) પં૦ સાધુવિજયગણિના શિષ્ય (૫૪) પં૦ કમલસાધુ (પં૦ કમલધર્મગણિ), (૫૫) પં૦ હંસસોમગણિવરે સં૦ ૧૫૭૫માં 'પૂર્વદેશચૈત્ય પરિપાટી રચી. પં૦ કમલસાધુ (પં૦ કમલધર્મ) આ૦ હેમવિમલસૂરિના હસ્તદીક્ષિત શિષ્ય હતા. (–પ્રક૦ ૫૫ પૃ૦ ××)

(૫૩) પં૦ સાધુવિજયના શિષ્ય (૫૪) પં૦ શુભવર્ધન ગણિએ આ૦ હેમવિમલસૂરિના રાજ્યમાં સં૦ ૧૫૫૨માં 'ઋષિમંડલ વૃત્તિ' અને 'દશશ્રાવકચરિત્ર' રચ્યા. એક ઉલ્લેખ એવો મળે છે કે, સં૦ ૧૬૦૪ના જેઠ શુદિ ૮ના રોજ તે આ૦ વિજયદાનસૂરિના રાજ્યમાં વિદ્યમાન હતા.[1]

---

[1] આ અરસામાં દશશ્રાવકચરિત્રો પણ બન્યાં હતાં.

(૧) પં૦ શુભવર્ધનગણિએ દસ શ્રાવક ચરિત્ર રચ્યું

(૨) કવિચક્રવતિ પં૦ સર્વરાજગણિએ સં ૧૫૫૧માં માંડવગઢમાં આનંદ સુંદર ગ્રંથ બનાવ્યો.

(–પ્રક ૪૫ પૃ ૩૨૧ ૩૨૨ સં જાવડ શ્રીમાળી)

(૫૩) મહો ચારિત્ર રત્નગણિના પ્રશિષ્ય

(૩) મહો જ્ઞાનહંસગણિએ આનંદાદિ દશશ્રાવક ચરિત્ર બનાવ્યું

(–પ્ર ૫ પૃ × ×)

(૫૫) પં૦ ....એ સં૦ ૧૫૭૫માં 'સ્થૂલિભદ્રરાસ રચ્યો.

૫૧ (૩) આ૦ ભુવનસુંદરસૂરિ—

તેમના બીજા નામો ઉપા૦ ભુવનધર્મ અને **આ૦ ભુવનચંદ્રસૂરિ** પણ મળે છે તે ભ૦ દેવસુંદરસૂરિના હાથે ઉપાધ્યાય બન્યા, અને આ૦ સોમસુંદરસૂરિના હાથે સં૦ ૧૪૬૬મા દેલવાડામાં આચાર્ય થયા તેમણે સં૦ ૧૪૮૩માં જિનપ્રતિષ્ઠા કરી. તેમણે દૂર દૂર સુધી વિહાર કરીને ગચ્છના ઘણા ઉપકારો કર્યા.

(—શ્રાદ્ધવિધિ કૌમુદી)

ગ્રંથો

તેમણે 'પરબ્રહ્મોત્થાપન—વાદસ્થલ,' 'લઘુ મહાવિદ્યાવિડંબન,' 'મહાવિદ્યાવિડંબન—વૃત્તિ, મહાવિદ્યાવિડંબન ટિપ્પન—વિવરણ, શ્રાદ્ધ પ્રતિક્રમણવૃત્તિ વ્યાખ્યાન, અર્થદીપિકા,' વગેરે ગ્રંથો બનાવ્યા. તેમજ શત્રુંજય—ઋષભદેવ સ્તોત્ર શ્લો૦ ૨૧ પાવાગઢ—સંભવનાથ—સ્તોત્ર શ્લો૦ ૯, જિરાવલા—પાર્શ્વનાથના ત્રણ સ્તોત્રો શ્લો૦ ૩૧, ૩૨, ૩૪, યમકમય—ચોવીશી સ્તોત્ર શ્લો૦ ૨૬, અર્બુદમંડન આદિદેવ—નેમિનાથ સ્તવન શ્લો૦ ૨૫, બનાવ્યા,

આચાર્યશ્રીના શિષ્ય **ઉપા૦ રત્નશેખરગણિએ** ગુર્વાવલી કડી૦ ૨૭ બનાવી હતી (—પટ્ટાવલી સમુચ્ચય ભા૦ ૨, પૃ૦ ૧૩૧ શ્રાદ્ધવિધિ—પ્રશસ્તિ)

૫૧ (૪) આ૦ **જિનકીર્તિસૂરિ**—તેમનાં સાધુપણાના નામો મુનિ જયઉદય, સ્થવિર જયવર્મ અને મુનિ કીર્તિસુંદર પણ મળે છે.

---

(૪) ખરતરગચ્છના ૫૧ મા **ભ૦ જિનભદ્રસૂરિનો** પરિચય પહેલા (પ્રક૦ ૪૦, પૃ૦ ૪૭૪ થી ૪૭૭ મા) આવી ગયો છે તેમની એક બીજી પરંપરા મળે છે. તે આ પ્રમાણે—

(૫૧) **ભ૦ જિનભદ્રસૂરિ** (પ્રક૦ ૪૦, પૃ૦ ૪૭૪) (૫૨) તેમના શિષ્ય વાચનાચાર્ય **પદ્મમેરૂ ગણિ** (૫૩) શિષ્ય પં૦ **મેરૂતિલક ગણિ** (૫૪) શિષ્ય દયાકળશગણિ (૫૫) શિષ્ય અમરમાણિક્ય ગણિ (૫૬) શિષ્ય ક્ષમારંગ ગણિ (૫૭) શિષ્ય વાચનાચાર્ય રત્નલાભ ગણિ (૫૮) શિષ્ય **પં૦ રાજકીર્તિગણિએ** ગદ્યબંધ વર્ધમાન દેશના ઉલ્લાસ ૧૦ બનાવી.

તેમજ આચાર્યપદનું બીજું નામ **આ૦ જિનરત્નસૂરિ** પણ મળે છે તેઓ મોટા નિર્ગ્રન્થ હતા. તે આ૦ સોમસુંદરસૂરિના શિષ્ય હતા.

૫૦ કીર્તિસુંદરગણિએ સં૦ ૧૫૧૧ માં આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિ કૃત 'વન્દારુવૃત્તિનો બાલાવબોધ' બનાવ્યો. આ૦ જિનકીર્તિસૂરિએ સં૦ ૧૪૯૪ કે સં૦ ૧૪૯૭માં નમસ્કાર સ્તવન પ્રા૦ ગા૦ ૩૯, તેની સ્વોપજ્ઞવૃત્તિ બનાવી. સં ૧૪૧૧ માં દેવેન્દ્રસૂરિ કૃત વૃન્દારુવૃત્તિની–અવચૂરિ લખી, તેમજ ઉત્તમકુમાર ચરિત્ર, શ્રીપાલ–ગોપાલકથા, 'ચમ્પકશ્રેષ્ઠિકથા, સં૦ ૧૪૯૭માં ધન્યકુમારચરિત્ર પદ્ય, દાન કલ્પદ્રુમ, (પદ્ય) સં૦ ૧૪૯૮ માં શ્રાદ્ધગુણસંગ્રહ, પાંચ જિનસ્તવન વગેરે રચ્યા હતા.

બિદરનગરના પાતશાહ **શા૦ પૂરણચંદ્ર કોઠારીએ** 'ગિરનાર તીર્થ' માં જિનપ્રાસાદ બનાવ્યો. આચાર્યશ્રીએ તેની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી

૫૧ (૫) **આ૦ જિનસુંદરસૂરિ**—તેમનું બીજું નામ ૫૦ જયચંદ્રહર્ષ અને **આ૦ જિનકીર્તિસૂરિ** પણ મળે છે

એકાદશાગસૂત્રાર્થધારક શ્રી જિનસુન્દરસૂરિ :

(—સોમ સૌભાગ્ય પટ્ટાવલી)

તેઓ આ૦ સોમસુંદરસૂરિના શિષ્ય હતા. **આ૦ દેવસુંદરસૂરિના હાથે ઉપાધ્યાય** બન્યા હતા. અને આ૦ સોમસુંદરના હાથે જ સં૦ ૧૪૭૭માં મહુવામાં સં૦ ગુણરાજના ઉત્સવમાં **આચાર્ય** થયા હતા.

તેમણે સં૦ ૧૪૮૩ માં 'દીપાલિકા કલ્પ ગ્રં૦ ૪૩૭' બનાવ્યો ચતુર્વિંશતિ જિનસ્તુતિ શ્લો૦ ૨૯' અને તેની 'અવચૂરિ' બનાવ્યા.

૫૧ આ૦ જિનકીર્તિસૂરિ (જિનસુંદરસૂરિ)

(૫૨) **મહો૦ મહીકળશગણિ**, તેમનાં બીજાં નામો ૫૦ મહીરત્નગણિ અને મહો૦ મહીસમુદ્રગણિ, પણ મળે છે તેઓ આ૦ જિનકીર્તિસૂરિના શિષ્ય હતા

(૫૩) **૫૦ લબ્ધિકીર્તિગણિ** (૫૦ લબ્ધિસમુદ્રગણિ) તે મહો૦ મહીકલશગણિના દીક્ષા શિષ્ય હતા.

આ૦ સોમમ ડનસૂરિના પટ્ટધર **આ૦ સોમજયસૂરિએ** અમદાવાદના સ૦ કર્મણ પોરવાડ, **સં૦ ગુણરાજ**, દોશી મહિરાજ, તથા **દોશી હેમજીના** આગ્રહથી પ૦ લબ્ધિસમુદ્ર, પ૦ અમરનદિ અને પ૦ જિનમાણિકયને અમદાવાદમાં **ઉપાધ્યાયપદ** આપ્યુ હતુ મહો૦ મહીકલશગણિના શિષ્ય (૫૩) પ૦ **લબ્ધિકીર્તિ** (લબ્ધિસમુદ્ર) **ગણિએ** સ૦ ૧૫૨૫મા વડનગરમા 'વડનગર મ ડનયુગાદિજિનસ્તવન કડી. ૨૩' બનાવ્યુ હતુ[1]

૫૩ મહોપાધ્યાય **ચારિત્રરત્નગણિ**—

मुख्य शिष्य कृष्ण सरस्वती उपाध्याय श्री चारित्ररत्न: ।

તે આ૦ સોમસુ દરસૂરિના હસ્તદીક્ષિત શિષ્યોમા સૌથી મોટા હતા અને આ૦ સોમદેવના વિદ્યાશિષ્ય હતા, તે આ૦ સોમસુદરસૂરિના ઉપાધ્યાય હતા, મહો૦ મહીસમુદ્રગણિના **દીક્ષા શિષ્ય** હતા

તેમના ચારિત્રરત્નગણિ **ચારિત્રહ સગણિ** ચારિત્રસુદર ગણિ વગેરે નામો મળે છે તેઓ ઉત્કટ ચારિત્રધારી હતા આથી જ આ૦ સોમસુ દરસૂરિએ તેમને "ઉપાધ્યાયપદ" આપ્યુ ત્યારે તેમનુ નામ

---

[1] આ સ્તવન જૂની ગુજરાતી ભાષામા છે, તેની **પ્રશસ્તિ** તથા પુષ્પિકા આ પ્રકારે મળે છે—

સિરિ **સોમસુ દર** પટ્ટ દિણયર, **લચ્છિસાયર** ગણધરો,
સિરિ **સુધાનંદનસૂરિ મ ડન, સોમજય** સૂરીસરો
જિણ **સોમસૂરિય** વાયણાયરીય, **મહીકલસ** મ ગલકર,
સિરિ રિસહયુત્ત, ભત્તિજુત્ત **લદ્ધિકિત્તિ** સુહ કર ॥૨૩॥

ઇતિ વડનગરમ ડન શ્રી યુગાદિજિન સ્તવનમ્

વાચનાચાર્ય ચક્રવર્તિભટ્ટારક પ્રભુ **શ્રી જિનકીર્તિસૂરિ** શિષ્ય પ૦ મહિકલશગણિ શિષ્ય પ૦ **લબ્ધિકીર્તિગણિકૃતં** સ૦ ૧૫૨૫ વર્ષે

સ્તવન કર્તાએ સ્તવનમા વડનગરના ૧ આણુ દપુર, ૨ ચમત્કારનગર, ૩ મદનપુર અને ૪ વડનગર નામ બતાવ્યા છે, અને આ સ્થાનને **સિદ્ધક્ષેત્ર** પણ બતાવ્યું છે (કડી. ૯)

(—જૈનયુગ, પુ૦ ૧, અ ક. ૧૧, સ ૧૯૮૨, આષાઢ)

ઉ૦ ચારિત્રરત્ન ગણિ રાખ્યું, તે મોટા વિદ્વાન હતા. તેમને "કૃષ્ણ સરસ્વતીનું" બિરુદ હતું

તેમણે 'ચૈસ્તે. શ્રી૦' યમકમય-ચતુર્વિંશતિ જિનસ્તોત્ર, 'શ્રી જિનર્ષભ૦ યમકમય-જિનચતુર્વિંશતિ સ્તુતિ શ્લો૦ ૨૯-સ્વોપજ્ઞ-અવચૂરિ સહિત બનાવ્યા, ૫૦ ચારિત્રરત્ન ગણિવરે સ૦ ૧૪૭૭ મા પોથીનામાં વિઘ્નાપહાર પાર્શ્વજિનપ્રાસાદની પ્રશસ્તિ શ્લો૦ ૨૮ બનાવી (જૈ૦ સ૦ પ્ર૦ ક૦ ૧૭૦) તેમજ સ૦ ૧૪૯૫મા ચિત્રકૂટ મહાવીર પ્રાસાદ પ્રશસ્તિ, સ૦ ૧૪૯૯ માં ચિત્તોડમા દાનપ્રદીપ પ્ર૦ ૧૨, ગ્ર૦ ૬૬૭૫ વગેરે બનાવ્યા.

(૫૨) ૫૦ મહીરત્નગણિના શિષ્ય (૫૩) ૫૦ ચારિત્રસુંદર ગણિએ સ૦ ૧૫૨૨ના કા૦વ૦ ૪ને રોજ લૌ૦વજ(લાજ) ગામમા ૫૦ ઇંદ્રસાગરગણિને ભણવા માટે સ૦ ઋષભદેવ-શાંતિનાથ-નેમિનાથ-પાર્શ્વનાથ-મહાવીરના-ષડ્ભાષામય સ્તવનો રચ્યા છે પણ તેમણે તેમા પોતાનુ નામ આપ્યું નથી. માત્ર આ૦ સોમસુંદરસૂરિને યાદ કર્યા છે

(-જૂઓ પ્રક૦ ૫૦, પૃ૦ ૪૪૮)

૫૪ મહો૦ હેમહંસ ગણિવર—

हैमव्याकरणार्णवं निजधिया नावाऽगमागाधितो

मञ्जूषा समपूरि सूरिघृणिभिर्यै न्यायरत्नैरिह ।

ज्योतिस्तत्त्वविवर्तवार्त्तिक कृत श्री हेमहंसाह्वया

श्रीमासु सुमनो मनोरमगिर ते वाचकाधीश्वरा ॥ ५ ॥

(-મહો વિનયવિજય ગણિવરે સ ૧૭૩૭ના ભા શુ ૧ ના રોજ રતલામમાં રચેલ હૈમલઘુપ્રક્રિયાની સ્વોપજ્ઞ મોટી ટીકા મ ૩૫ ની પ્રશસ્તિ. શ્રી મો મી કાપડિયાની શાંત સુધારસ ભાવના પ્રસ્તાવ પૃ ૯૮)

તેમનુ બીજુ નામ ૫૦ હંસદેવ પણ મળે છે તે મહો૦ ચારિત્રરત્નના શિષ્ય હતા. તેમને આ૦ મુનિસુંદરસૂરિએ દીક્ષા આપી હતી, આ૦ જયચંદ્રસૂરિએ ભણાવ્યા હતા. આ૦ સોમસુંદર સૂરિએ ઉપાધ્યાયપદ આપ્યું હતુ તેમની વાદિધન્વંતરિ તરીકેની ખ્યાતિ હતી.

પં૦ હંસદેવે સં૦ ૧૫૧૨ ના જે૦ શુ૦ ૫ ના રોજ ખેરાલુમાં રત્નશેખર કથા લખી સં૦ ૧૫૧૨ ના ભા૦ વ૦ ૫ ના રોજ ડાભલામા ૫૦ તીર્થરાજગણિ માટે "શ્રીપ્રબંધ" લખ્યો

(–શ્રી પ્રશસ્તિ સંગ્રહ, ભા૦ ૨, પ્ર૦ ૭૦–૭૧)

તેમણે સં૦ ૧૫૦૧ મા ષડાવશ્યક–બાલાવબોધ સં૦ ૧૫૧૪મા આ૦ રત્નશેખરસૂરિના રાજ્યમા આશાપલ્લીમા આ૦ ઉદયપ્રભસૂરિના "આરંભસિદ્ધિ વિમર્ષ પાચનુ વાર્તિક–સુધી શૃગાર" રચ્યુ. સં૦ ૧૫૧૫ મા ન્યાયસંગ્રહ મૂલસૂત્ર . પરિભાષા ૧૪૧, સં૦ ૧૫૧૬ મા અમદાવાદમા ન્યાય–સંગ્રહ વૃત્તિ, ન્યાયાર્થમંજૂષા બૃહદ્‌વૃત્તિન્યાસ બનાવ્યા હતા

૫૩ મહો૦ **ચારિત્રરત્ન ગણિ**–

૫૪ મહો૦ **જિનમાણિક્ય ગણિ**–આ૦ સોમજયે પં૦ જિનમાણિક્યને અમદાવાદમા ઉપાધ્યાય બનાવ્યા (પ્રક૦ ૫૩) તે સરસ્વતી–યમક મય આદિનાથસ્તોત્રમા પોતાને મહો૦ ચારિત્રરત્નના શિષ્ય બતાવે છે. વળી તે આ પ્રમાણે પણ લખે છે.

તેષા ચ વિજયરાજ્યે સતીર્થ સોમપ્રભ પ્રભો સજુષા જિનમાણિક્યગુરૂણા પ્રસાદત પ્રાપ્તવિદ્યેન । (–દશ દૃષ્ટાંત ચરિત્ર)

તે (૫૫મા) આ૦ **હેમવિમલસૂરિના** સમયે વિદ્યમાન હતા તેથી તે આ૦ હેમવિમલસૂરિને પણ પોતાના ગુરુ બતાવે છે, તે **શતાર્થી લઘુ સોમપ્રભ** તરીકે પણ પ્રસિદ્ધ હતા, તેમણે સરસ્વતીનામગર્ભિત–આદિનાથસ્તવન શ્લો૦ ૨૯ રચ્યુ તેમા તેમણે આ૦ રત્નશેખરસૂરિ, આ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ, આ૦ સોમદેવસૂરિ અને ગુરુ **શ્રી ચારિત્રરત્નનો** ઉલ્લેખ કર્યો છે

ગ્રંથો

તેમણે સં૦ ૧૫૨૮ મા અમદાવાદના મંત્રી **ગદા** શ્રીમાલીએ લખાવેલા જ્ઞાનભંડારના ગ્રંથોનુ સંશોધન કર્યું હતું. તેમણે સિદ્ધપાહુડ–ટીકાનુ સંશોધન કર્યું હતુ (–પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૨૧૨)

તેમણે "સરસ્વતી શબ્દ યમક મય–યુગાદિજિન સ્તોત્ર" અને

કુમ્માપુત્તચરિય ગા૦ ૧૮૬ બનાવ્યા તેમણે ઘણા ગ્રંથભંડારોને વ્યવસ્થિત કર્યા. તેમણે કુમ્માપુત્ત ચરિયમા આ૦ હેમવિમલસૂરિ અને જિન માણિક્ય શિષ્ય એમ સીધુ નામ આપ્યુ છે

ગ્રંથભંડારોનું સંશોધન

(૫૩) મા ભ૦ **લક્ષ્મીસાગરસૂરિ** અને આ૦ સોમજયસૂરિના ઉપદેશથી અમદાવાદમા નવા ગ્રંથભંડારો સ્થપાયા હતા, તે ભંડારો ઉ૦ જિનમંદિરગણિની દેખરેખ નીચે તૈયાર થયા, અને મહો૦ **જિનમાણિક્ય ગણિવરે** તે બધાનુ સંશોધન કર્યું (–પ્રક૦ ૫૩)

૫૫. મહો૦ **અનંતહંસગણિ**–તેમનુ બીજુ નામ પં૦ **અનંતકીર્તિ** પણ હતુ, તે ૫૫મા ભ૦ **આ૦ હેમવિમલસૂરિની** આજ્ઞામા હતા, આથી તે પોતાને તેમના પણ શિષ્ય બતાવે છે

પં૦ અનંતકીર્તિગણિએ સં૦ ૧૫૨૯માં મંત્રી ગદરાજ શ્રીમાલીની પત્ની સં૦ સાસૂને ભણવા માટે "શીલોપદેશમાળા" લખી. (પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૨૧૧, –પ્રક૦ ૫૩) (શ્રી પ્રશસ્તિ સંગ્રહ, ભા૦ ૨, પ્ર૦ નં૦ ૧૪૦)

તેમના ઉપદેશથી સં૦ ૧૫૪૪ મા રોહાનગરમા સં૦ ખીમાએ "અણુત્તરોવવાઈસુત્ત લખાવ્યુ સં૦ ૧૫૫૭ માં શ્રેષ્ઠીઓથી શોભતા **વીલડી નગરમાં** ચોકસી પાસવીર પોસ્વાડે "મોટો ગ્રંથભંડાર" બનાવ્યો, અને તેમા ૬,૩૬૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણ ગ્રંથો લખાવ્યા.

આ ગ્રંથભંડારનુ સંશોધન **પં૦શુભભૂષણ** ગણિએ કર્યું હતુ

ગ્રંથ

મહો૦ અનંતહંસગણિએ "આનંદ આદિ શ્રાવક ચરિત્ર" રચ્યુ, સંભવ છે કે તેનુ બીજુ નામ 'દશદૃષ્ટાન્ત ચરિત્ર" પણ હોય. (–પ્રક૦ ૫૦, પૃ૦ ૪૫૬, પટ્ટાવલિ સમુચ્ચય ભા૦ ૨, પુરવણી પૃ૦ ૨૫૨, ૨૫૩)

(૫૩) **મહો૦ ચારિત્રરત્ન ગણિવર**, (૫૪) મહો૦ જિન માણિક્ય ગણિવર, (૫૫) પં૦ **સોમધર્મગણિ**–તેમણે "લઘુ-ઉપદેશસપ્તતિકા અધિકાર ૫" રચ્યા, તેમણે સં૦ ૧૫૧૧ ના જેઠ

શુ૦ ૧૫ ને શનિવારે કડારી ગામમા **મુનિ સિદ્ધાંત માણિક્યને** ભણવા માટે "સિદ્ધહેમન્યાસ-પાદ ૧૦" લખ્યા

(પ્રશસ્તિ સંગ્રહ, ભા૦ ૨, પ્રશ૦ નં૦ ૬૮, ૭૪)

૫૩. **મહો૦ ચારિત્રરત્નગણિ,** (૫૪) મહો૦ જિનમાણિક્ય ગણિ, (૫૫) ૫૦ સુમતિસાગરગણિ, (૫૬) **પં૦ સિંહસાર ગણિ** તે સં૦ ૧૫૫૮ના ચૈ૦ શુ૦ ૩ ને ગુરુવારે પાટણમા હતા.

૫૩ પં૦ ચારિત્રરત્ન ગણિવર, (મહો૦ ચારિત્રહંસ ગણિ)
૫૪ **પં૦ સોમ ચારિત્રગણિ** તે મહો૦ ચારિત્રહંસ ગણિના શિષ્ય હતા અને **આગમધર પં૦ અભયનંદિગણિના** (અભયસુંદર મીશ્રના) પ્રીતિપાત્ર હતા આ સમયે સં૦ ૧૫૩૯, ૧૫૪૦મા ગુજરાત-મારવાડમાં 'ભયંકર દુકાળ' પડયો તે પૂરો થતા **પં૦ સોમચારિત્ર-ગણિએ** સં૦ ૧૫૪૧મા સુકાળ થતાંજ 'ગુરુગુણરત્નાકર કાવ્ય' સર્ગ ૪ રચ્યુ.

૫૧ (૬) **પં૦ ભાવસુંદર**-તેઓ **આ૦ સોમસુંદરસૂરિના** હસ્તદીક્ષિત શિષ્ય હતા તેમણે માળવામા **આગર** પાસેના પાન વિહારમા 'પાનવિહારમંડન ૫૦ મહાવીરસ્વામિ સ્તોત્ર' બનાવ્યુ

૫૧ (૭) **પં૦ વિવેકસમુદ્ર**　　　　(-જુઓ પ્રક૦ ૫૧)

૫૧ (૮) **મહો૦ જિનમંડનગણિ**-આ૦ સોમસુંદરસૂરિએ સં૦ ૧૪૭૯માં સં૦ **ગોવિંદના** સંઘમા તારંગામા પ્રતિષ્ઠા કરાવી તેજ ઉત્સવમા ૫૦ જિનમંડનને **મહોપાધ્યાયપદ** આપ્યુ તેમણે સં૦ ૧૪૯૨મા 'કુમારપાલ પ્રબન્ધ,' સં૦ ૧૪૯૯માં 'શ્રાદ્ધગુણવિવરણ' અને ધર્મપરીક્ષા ગ્રંથ બનાવ્યા

૫૧ (૯) ઉ૦ **સુધાનંદગણિ**-તે 'કમલકલશ ગચ્છ'મા (૫૩) **આ૦ સોમદેવની** પાટે (૫૪) **આ૦ સુધાનંદનસૂરિ થયા**

(-પ્રક૦ ૫૩, કમલકલશાગચ્છ પટ્ટાવલી)

૫૧ (૧૦) ૫૦ **નંદિરત્નગણિ**-અમદાવાદના સં૦ ગુણરાજના નાના ભાઇ નાનાકે (આંબાકે) આ૦ સોમસુંદરસૂરિ પાસે દીક્ષા લીધી તેમનુ બીજુ નામ **પં૦ નાનારત્નગણિ** પણ મળે છે

(-પ્રક૦ ૪૫ પૃ૦ ૩૬૮, ૩૬૯)

તેમના શિષ્યોના નામ આ પ્રકારે જાણવા મળે છે —

(૧) ઉ૦ રત્નમંડનગણિ—તે ૫૪મા આ૦ સોમદેવસૂરિની પાટે (૫૫ મા) **આ૦ રત્નમંડનસૂરિ થયા** તેમણે સુકૃત સાગર તરંગ-૮ રચ્યો. (–પ્રક૦ ૫૩, નિગમગચ્છપટ્ટાવલી)

(૨) પં૦ રત્નસાગરગણિ—તેમના બીજા નામો પં૦ રત્નમંદિરગણિ પં૦ રત્નભવનગણિ, પં૦ રત્નહંસગણિ અને પં૦ હંસરત્નગણિ હતાં જે પોતાના બે ગુરુદેવોના નામ આ પ્રકારે બતાવે છે—

(૧) બુધનાનારત્નચરણારવિન્દ હંસેવિ હંસરત્નાખ્ય ॥ ૯ ॥
(શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથ છંદ)

(૨) સૂરિશ્રી સોમદેવસૂરિ શિષ્ય પં૦ હંસરત્ન ગણિ સં૦ ૧૫૧૧
(–શ્રી પ્રશસ્તિ સંગ્રહ ભા૦ ૨, પ્રશ૦ નં૦ ૬૩)

આથી માની શકાય કે, (૫૨) પં૦ હંસરત્ન ગણિ તે પં૦ નાનારત્નગણિના શિષ્ય હોય અને ભ૦ **લક્ષ્મીસાગરસૂરિ** તથા **આ૦ સોમદેવસૂરિના** વિદ્યાશિષ્ય હોય, આજ્ઞાવર્તી હોય.

માળવાના **અરસદ** ગામના શા૦ કર્માશાહ પોરવાડે પં૦ રત્નહંસ ગણિના ઉપદેશથી સં૦ ૧૫૧૧ મા પાંચમ તપનું ઉજમણું કર્યું અને 'શાંતિનાથ ચરિત્ર' લખાવ્યું

(–શ્રી પ્રશસ્તિસંગ્રહ, ભા૦ ૨ પ્ર૦ નં૦ ૬૩)

(પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૨૦૧ કં૦ ૧૪)

પં૦ રત્નહંસગણિએ સં૦ ૧૫૧૧માં 'પાર્શ્વનાથ નમસ્તે શ્લો૦ ૧૧, શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથ છંદ શ્લોક ૯ વગેરે **વીશેક સ્તોત્રો** બનાવ્યાં હતા.

તેમણે સં૦ ૧૫૧૭મા **"ભોજ પ્રબંધ," ઉપદેશતરંગિણી'** વગેરે ગ્રંથો રચ્યા. (જૈન સત્યપ્રકાશ, કં૦ ૧૩૯)

૫૧ પં૦ નંદિરત્ન ગણિ (૫૨) **પં૦ હંસરત્ન ગણિ**—તેમને (૫૩) **પં૦ કીર્તિભવન** નામે શિષ્ય હતા.

શ્રી પ્રશસ્તિસંગ્રહ, ભા૦ ૨ પ્ર૦ ૮)

૫૩. **પં૦ ધનકલશગણિ**–તેમના નાના ભાઈ **બાલાકે** સં૦ ૧૫૧૨માં તેમને ‘આવસ્સયસુત્ત–નિજ્જુતિ–લઘુવૃત્તિ’ વહોરાવી હતી.
(–શ્રી પ્રશસ્તિ સં૦ ભા૦ ૨, પ્રશ૦ નં૦ ૬૯)

૫૨. **પં૦ રત્નહંસગણિને** ૫૩ પં૦ માણિકચનંદિ, પં૦ સમયસિંહ, પં૦ ભાવરાજ, મુનિ કુશલરત્ન વગેરે શિષ્યો હતા.

(૫૩) **પં૦ માણિકચનંદિએ** પ્રાકૃતમાં ‘ચતુર્વિંશતિજિનસ્તુતિ ગા૦ ૨૭’ બનાવી. **પં૦ માણિક્યસુંદર ગણિ** તે **પં૦ નંદિરત્નના** હસ્તદીક્ષિત શિષ્ય હતા, પણ (૫૨) **પં૦ રત્નહંસ–હંસરત્નના** શિષ્ય હતા. તેમનાં બીજા નામો પં૦ માણિકચનંદિ ગ૦ પં૦ માણિક્યસુંદર ગણિ અને પં૦ માણિકચમંદિર ગ૦ પણ મળે છે,

તેમણે સં૦ ૧૫૧૬ના આ૦ શુ૦ ૧ના રોજ કોટાણકનગરમાં "ષડાવશ્યક–બાલાવબોધ" લખ્યો.

(–પ્રશસ્તિસંગ્રહ, ભા૦ ૨, પ્રશ૦ નં૦ ૯૩)

તેમના વિદ્યાશિષ્ય **પં૦ જિનસૂરે** સં૦ ૧૬૬૧માં "પ્રિયંકર-નૃપચરિત્ર" અને "રુપસેનચરિત્ર" બનાવ્યાં.

૫૧. (૧૧) ઉ૦ **સાધુરાજ ગણિ**–તે આ૦ સોમસુંદરસૂરિના શિષ્ય હતા. તેમના શિષ્ય પં૦ **આનંદરત્નગણિએ** "ભરટકદ્વાત્રિંશિકા" રચી.

(૫૦) આ૦ સોમસુંદરસૂરિના શિષ્ય (૫૧) ઉપા૦ સાધુરાજ ગણિ શિષ્ય (૫૨) પં૦ **આનંદરત્નગણિએ** સં૦ ૧૪૧૦ના અ૦ વ૦ ૨ના રોજ દેવકુલપાટક મહાનગરમાં "પિંડવિશુદ્ધિ–સાવચૂરિ" લખી.

(–શ્રી પ્રશસ્તિ સં૦ ભા૦ ૨, પ્રશ૦ નં૦ ૭)

૫૧ (૧૨) **પં૦ શાંતિચંદ્ર ગણિરાજ**–તેમનાં બીજાં નામો **પં૦ શાંતિચંદ્ર ગણિ** પં૦ શાંતીશગણિ પણ મળે છે. તે ભગવાન્ શાંતિનાથના પરમ ઉપાસક હતા મોટા તપસ્વી હતા કાઈક અધૂરું છમાસી તપ કરતા હતા. (ગુર્વા૦ શ્લોક ૪૪૯, પ્રક૦ ૪૯, પૃ૦ ૪૩૮) અને જ્ઞાનપ્રેમી હતા તેમણે સં૦ ૧૪૭૮માં "ખંભાતની ભરૂચા પોષાળ"માં ગ્રંથભંડારોની રક્ષા માટે નકામા કાગળોમાંથી **દાબડા** બનાવવાની વ્યવસ્થા ગોઠવી હતી. આ અંગે ઉલ્લેખ મળે છે—

पश्चाल्लेख ॥ संवत् १४७८ वर्षे वैज्ञानिक शिरोमणिपूज्य प० शान्तिचन्द्रगणिपादै सर्वे चित्कोशकार्ये मञ्जूषसमारचनादिकमकारि ॥ मारुकच्छशाखायां श्रीसमस्य पुर्षं भवतु श्री शांतिसुन्दरगणिभि चित्कोशमंजूषसमार चनादिकृत्य विदधे ॥

(ખંભાતના શાંતિનાથ ગ્રંથ ભંડારનું "પૃથ્વીચંદ્ર ચરિત્ર"ની પુષ્પિકા, જૈન પુ૦ પ્ર૦ સં૦ ભા૦ ૨ પ્ર૦ નં૦ ૬૬ની વિશેષ પુષ્પિકા)

શ્રી જૈન સંઘે પં૦ શાન્તીચંદ્રગણિના ઉપદેશથી વિ૦ સં૦ ૧૪૮૩માં કુલ્પાકતીર્થમાં ભ૦ માણિક્યસ્વામીના જિનપ્રાસાદનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો.
(—પ્ર૦ ૧૮, પૃ૦ ૪૫૬, પ્ર૦ ૪૫, પૃ૦ ૩૦૧, પ્ર૦ ૪૬, પૃ૦ ૪૩૮)

આ૦ સોમસુંદરસૂરિ તથા તેમના પરિવારના આચાર્યો અને મુનિવરોના ઉપદેશથી જીરાવલાતીર્થનો મોટો જીર્ણોદ્ધાર થયો.
(—પ્ર૦ ૪૧, પૃ૦ ૫૯૯, પ્ર૦ ૪૨, પૃ૦ ૭૨૨ થી ૭૨૬)

પ્રભાવકો—

(૧) ભ૦ સોમસુંદરસૂરિના શાસનકાળમાં કૃષ્ણર્ષિ ગચ્છના ભટ્ટારક, આ૦ મહેન્દ્રસૂરિના માનીતા આ૦ મહેન્દ્રસૂરિના પટ્ટધર આ૦ જયસિંહસૂરિ થયા.[1]

તેમણે પંડિત સારંગને વાદમાં હરાવ્યો. સં૦ ૧૪૨૨માં "કુમારપાલ ચરિત મહાકાવ્ય શ્લો૦ ૬૩૭૦" બનાવ્યું તથા ભાસર્વજ્ઞના ન્યાયસારની સંસ્કૃતમાં ન્યાય તાત્પર્ય ટીકા વ્યાકરણ બનાવ્યું તેમજ સં૦ ૧૪૫૩માં માંડવગઢના સુલતાન મહમ્મુદ ખીલજીના મહામાત્ય અને સ્વધર્મોના દંડનાયક ધનરાજ પોરવાડની વિનંતિથી "ધનરાજ પ્રબોધમાલા શ્લોક ૭૫" બનાવી.

(—પ્ર૦ ૩૨, પૃ૦ ૫૧૮ થી ૫૨૧ કૃષ્ણર્ષિગચ્છ પ્ર૦ ૪૩, પૃ૦ ૭૫૬ થી ૭૫૭ આ૦ જયસિંહ પ્ર૦ ૪૫, પૃ૦ ૩૬૮)

---

૧ કૃષ્ણર્ષિગચ્છના આ કૃષ્ણસૂરિ કાળો કામળી રાખતા તેમની પરંપરામાં વાદીન્દ્ર જયસિંહસૂરિ થયા. (રાજગચ્છ પટ્ટાવલી)

(૨) કૃષ્ણર્ષિગચ્છના તપાપક્ષના આ૦ પુણ્યપ્રભસૂરિએ સં૦ ૧૫૯૩માં જીરાવલાતીર્થના મોટા જિનપ્રાસાદની દેરીઓનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો. (પ્ર. ૩૨ પૃ. ૫૨૧)

નગરસ્થાપના

અમદાવાદ નગરની સ્થાપનાની સાલવારી માટે જ્યોતિષીઓના તેર ચૌદ મતો મળે છે. પરંતુ એ સૌમા સાલ, મહિના, તિથિ, તારિખ અને વારમા મોટો વિસવાદ છે.

આ મતોનો સમન્વય કરી, બહુમતી તારવીએ તો સ્પષ્ટ થાય છે કે–બાદશાહ અહમ્મદશાહે વિ૦ સ૦ ૧૪૬૮ના વૈશાખ શુદિ ૫ ને રોજ સને ૧૪૧૧મા અમદાવાદ નગરની સ્થાપના કરી, એટલે તે દિવસે ભદ્રના કિલ્લા પાસે અમદાવાદનો પાયો નાખ્યો. અને શરૂમા ભદ્રનો કિલ્લો બધાવ્યો

એક હસ્ત લિખિત–પ્રતિમા વિ૦ સં૦ ૧૪૬૮ના વૈશાખ વદિ ૭ રવિવાર અને પુષ્યનક્ષત્રમા અમદાવાદ વસાવ્યાનો ઉલ્લેખ મળે છે. સભવ છે કે–નગરપ્રવેશની તે તિથિ હોય

ત્યારબાદ મહમ્મદ બેગડાએ (સને ૧૪૫૯થી ૧૫૧૧, વિ૦ સ૦ ૧૫૧૬ થી ૧૫૭૦) સને ૧૪૬૮મા (વિ૦ સ૦ ૧૫૨૫ મા) દુકાળમા અમદાવાદનો કોટ બનાવ્યો. (પ્ર૦ ૪૪, પૃ૦ ૧૯૭, ૨૧૧)

તપગચ્છના વૃદ્ધ પોષાળના ભ૦ રત્નસિંહસૂરિ તથા તપાગચ્છ લઘુ પોષાળના ૫૦મા ભ૦ **સોમસુંદરસૂરિ** વગેરેના ઉપદેશથી અમદાવાદમા ઘણા જિનપ્રાસાદો બન્યા ઉપાશ્રય બન્યા અને ગ્રથભડારો સ્થપાયા. (–પ્ર૦ ૪૪, પૃ૦ ૧૯૫ થી ૨૦૮)

બા૦ અહમદશાહના પ્રીતિપાત્ર સ૦ ગુણરાજે આ૦ જ્ઞાનસાગરસૂરિ અને ભ૦ સોમસુદરસૂરિનો **મોટો નગર પ્રવેશ મહોત્સવ** કરી અમદાવાદમા પધરાવ્યા, તેમજ ઉત્સવ કરી પોતાના નાના ભાઈ સં૦ નાનાકને તેમના હાથે દીક્ષા અપાવી જેનુ નામ પં૦ **નદિરત્નગણિ** રાખવામા આવ્યુ (–પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૩૬૮, ૩૬૯, પ્રક૦ ૪૯, પૃ૦ ૪૩૪, પ્રક૦ ૫૦, પૃ૦ ૪૬૩)

અમદાવાદમાં આ નગર પ્રવેશ મહોત્સવ અને દીક્ષા ઉત્સવ સૌથી પહેલવહેલો હતો.

મેવાડના રાણા કુંભાનું નાગપુર (નાગોર) ગાગરણ, નરાણક, અજમેર, મંડોર, (જોધપુર) મંડલકર, બૂંદીખાટૂ અને સૂજાનગઢ સુધી રાજ્ય વિસ્તાર હતો. (ત્રૈલોક્યદીપક ધરણવિહાર સં૦ ૧૪૯૬ પ્રશસ્તિ)

રાણા કુંભાએ સં૦ ૧૪૯૭માં કુંભલમેર નગર વસાવ્યું

એજ અરસામાં રાણા કુંભાના રાજ્યમાં ઘાણેરાવ રાણકપુર, કુંભલમેરુદુર્ગ, વગેરે નગરો વસ્યાં.

ઘાણેરાવ, રાણકપુર

મારવાડથી મેવાડ જતા વચમાં મોટો પહાડ આવે છે જૈનોએ તેની પશ્ચિમદિશામાં તથા પૂર્વ દિશામાં જૂદાં જૂદાં શાંતિધામો બનાવ્યા છે—વિવિધ તીર્થોની સ્થાપના કરી છે તેની પશ્ચિમમાં ૧—મૂછાળા મહાવીર ૨—રાણકપુરજી ૩—રાતા મહાવીર (સેવાડી) અને ૪—હત્થુડી વગેરે તીર્થો છે

મૂછાળા મહાવીર તે પ્રાચીન જૈન તીર્થસ્થાન છે મેવાડના મહારાણાઓ તેની પાસે ઘાણેરાવ ગામ વસાવ્યું, આજે ઘાણેરાવમાં શ્વેતામ્બર જૈન ઓશવાલ તથા પોરવાડનાં ૪૦૦ ઘરો છે ૧૧ મોટાં શ્વેતામ્બર જિનાલયો છે

નાદિયાના સંઘપતિ કુરપાલ સરહડિયા પોરવાડના પુત્રો (૧) રત્નાશાહ અને (૨) ધરણાશાહ પોરવાડ નાદિયામાં રહેતા હતા. તે બન્ને ભાઇ નાદીયાથી માંડવગઢ જઈ, નાંદીયા પાછા આવી, અને રાણા કુંભાના આગ્રહથી ઘાણેરાવમાં આવી વસ્યા.

સં૦ ધરણા પોરવાડે સં૦ ૧૪૯૬ ફા૦ વ૦ ૫ ને રોજ રાણકપુરમાં વિશાળ ત્રૈલોક્ય દીપક જિનપ્રાસાદ બનાવી તેમાં આ૦ સોમસુંદરસૂરિના હાથે ભગવાન ઋષભદેવના ચૌમુખ વગેરેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

આ જિનપ્રાસાદ ભારતીય કલાના સ્થાપત્યનો અજોડ નમુનો

છે. **રાણા કુંભાએ** આ જિન પ્રાસાદમા આરસના બે મોટા **સ્તંભો** બનાવ્યા છે જે આજે વિદ્યમાન છે.

(–જૈન ઇતિ૦ પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૩૪, પ્ર૦ ૪૫, પૃ૦ ૩૭૦ થી ૩૭૬ પ્રક૦ ૫૦ **રાણકપુર તીર્થ.**)

સિદ્ધપુર–ગૂર્જરેશ્વર રાજા સિદ્ધરાજ **જયસિંહે** વિ૦ સં૦ ૧૧૫૨મા સિદ્ધપુર વસાવ્યુ તેમજ તેમાં સ૦ ૧૧૮૪મા **"રુદ્રમાળ"** બનાવ્યો. તથા સિદ્ધવિહાર–**જૈન રાજવિહાર** બનાવ્યો અને સૌરાષ્ટ્રમાં "શિહોરને આબાદ કરી, તે ગામ બ્રાહ્મણોને દાનમા આપ્યુ.

(–ઇતિ૦ પ્ર૦ ૩૫ પૃ૦ ૯૩, પ્રક૦ ૪૧, પૃ૦ ૬૧૦, પ્ર૦ ૪૨ પૃ૦ ૭૩૧ થી ૭૩૩)

અજમેર–અજયસારે સ૦ ૧૨૦૨મા અજમેર વસાવ્યું અને સં૦ ૧૨૩૬ થી ૧૨૪૯ સુધીમા તેમા પૃથ્વીરાજચૌહાણ થયો

(–પ્રક૦ ૩૫ પૃ૦ ૧૭૩)

જેસલમેર—યદુવંશી ભટ્ટીરાવલ કસાજીના પુત્રરાવ **જસાજીએ** લોદ્રવાથી આવીને સ૦ ૧૨૧૨ના શ્રા૦ સુ ૧૨ (અ૦ સુ૦ ૧) ના રોજ ત્રિકૂટ શિખરને સ્થળે જેસલમેર વસાવ્યુ. અને તેનો કિલ્લો બાંધ્યો[1] અહીં ૭ જ્ઞાનભંડારો ૧૧–જિનાલયો ૧૯ ઉપાશ્રય છે.[2]

(–પ્રક૦ ૪૨ પૃ૦ ૭૨૮)

---

૧ જેસલમેર તથા બિકાનેર જે ભૂમિમા વસ્યા તે પ્રદેશનુ પ્રાચીન નામ **"જાંગલ દેશ"** અને પ્રચલિત નામ **"સ્થળી પ્રદેશ"** છે આવા નામોની પરિભાષા નીચે પ્રમાણે મળે છે

ડિમ્બરેલક–પાણીના પુરવાળી જમીન જેમકે બનાસ **અનૂપ**–નદી–વગેરે બહુપાણી વાળો પ્રદેશ

જંગલ–પાણી વગરનો નિર્જળ પ્રદેશ

(ભાવનગરની શ્રી આત્માનંદ જૈન સભા પ્રકાશિત બૃહત્ કલ્પસૂત્ર ભાગ ૬ઠ્ઠો પરિ–૧૩મુ પૃ૦ ૧૮૭)

નોંધ—દ્રવિડ–દક્ષિણમા **કાંચીપુર** હતુ (પૃ૦ ૧૭૭–૧૭૯) **તાસલી** દેશનુ વર્ણન (પૃ૦ ૧૭૯)

(સોહમકુલ પટ્ટાવલી, પટ્ટાવલી સમુચ્ચય ભા૦ ૨ પુરવણી પૃ૦ ૫૭ તથા અમારો જૈન તીર્થોનો ઇતિહાસ પૃ૦ ૩૫૨)

જાલોર વિ૦ સં૦ ૧૩૦૦માં ફરીવાર જાલોર વસ્યું

ડુંગરપુર વિ૦ સં૦ ૧૩૭૧માં ડુંગરપુર વસ્યું

ડુંગરપુરનો રાજવંશ

૧ રાવલ વીરસિંહ—તેણે પોતાના પૌત્ર ડુંગરના નામે ને સં૦ ૧૩૭૧માં ખડગ દેશમાં પુહેવાપાસે "ડુંગરપુર" વસાવ્યું

૨. .. ૩ ડુંગરસિંહ ૪ કર્મસિંહ ૫. કાન્હડદે ૬ પત્તાજી ૭ **રાવલ—ગોપીનાથ** ૮ **રાવલ સોમદાસજી**

આ બન્ને રાજાઓના સમયે રાજ્યના મંત્રી તરીકે થાણા ગામના મંત્રી **સાલ્હા** તથા મંત્રી **સાલ્હા**, એમ બે ઓશવાળ હતા, તે બન્ને ભાઈ હતા. બુદ્ધિશાલી હતા. ચતુર હતા અને જૈન મંત્રીઓ હતા.

મંત્રી સાલ્હા અને સાલ્હાએ તપગચ્છના ૫૩મા ભ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિના ઉપદેશથી સં૦ ૧૫૨૫ વૈ૦ વ૦ ૧૦ને રોજ ડુંગરપુરમાં "ગભીરા પાર્શ્વનાથના જિનપ્રાસાદ"નો જીર્ણોદ્ધાર કરી તેમાં તેમને હાથે ગભીરા પાર્શ્વનાથની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી.

(—જુઓ પ્રક૦ ૫૩, મં૦ સાલ્હા, સાલ્હા)

ડુંગરપુરમાં મહેતા હીરજી વીશાપોરવાડ હતા, તેના વંશમાં અનુક્રમે (૧) મહેતા હીરજી (ભાર્યા હીરાદેવી) (૨) મહેતા રામજી (ભાર્યા રાયમતી) (૩) મહેતા સૂરજી (ભા૦ સુરદેવી) (૪) જાદવજી કરણજી માધવજી મદનજી મુરારજી (૫) મદનજી (ભા૦ ગંભીરાદેવી) (૬) દયાલજી (ભાર્યા રંગરૂપદેવી) અને (૭) સદાશિવ થયા.

ગંગા નદીને કિનારે અનૂપ શહેર વિદ્યમાન છે સ્વર્ણરત્નપ્રતિમા મૂર્તિ (૬ સ આ હેમચંદ્રસૂરિની સિદ્ધહેમશબ્દાનુશાસન વૃત્તિ)

૨ શ્રી જિનવિજયજી લખે છે કે જોધપુરના ઉત્તરમાં જાંગલદેશ હતો તેની રાજધાની નગપુર આજના બિકાનેરથી દક્ષિણ—પશ્ચિમમાં ૩ માઈલ દૂર હતું (—જૈનઐતિહાસિક ગૂ. કાવ્ય સંચય રાસ પૃ ૫૧ તથા ઇતિ૦ પ્રક ૫૨)

શ્રી દયાલજી પોરવાડ રાજમાન્ય હતો, તેણે પોતાની લઘુમાતા મહીલાડી, બહેન ગોકળદેવી, ભાર્યા રંગરૂપદેવી પુત્ર સદાશિવ અને પુત્રી નાપીદેવી, વગેરે કુટુબપરિવારને સાથે રાખી, વિ૦ સં૦ ૧૭૮૫ વૈ૦ વ૦ ૫ને સોમવારે ડુગરપુરમા ગભીરા પાર્શ્વનાથના જિનપ્રાસાદમાં એક દેરી બનાવી, તે દેરીમા તપાગચ્છના ૭૫મા ભ૦ **વિજયદયાસૂરિ** (સ૦ ૧૭૮૪ થી ૧૮૦૯)ની આજ્ઞાથી પ૦ કેશર સાગરગણિના હાથે પિત્તલની સુખસપત્તિપાર્શ્વનાથની પચતીર્થી ધાતુ–પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી તથા એક **કીર્તિસ્તભ** ઉભો કરાવ્યો મોટો મહોત્સવ કરી, ચારે સઘની ભક્તિ કરી

(પ્રાગ્વાટ ઇતિહાસ ખડ–૩ જો પૃ૦ ૫૧૨)

દાવડા વશના **શા૦ શામળદાસે** સ૦ ૧૫૨૯ વૈ. વ. ૪ ને રોજ ડુગરપુરમા "ભ૦ આદિનાથનો નવો જિનપ્રાસાદ" બનાવી, તેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. આ જિનપ્રાસાદ પૂર્વ પશ્ચિમમા ૭૬ ફુટ, અને ઉત્તર દક્ષિણમાં ૧૩૬ ફુટ છે. ભ૦ આદિનાથની પ્રતિમા અને તેનું પરિકર "સર્વ ધાતુમાથી" બનાવેલા છે. પરિકર ઉચાઈમા ૬ ફુટ અને પહોળાઈમાં ૫ ફુટ છે અહીં બીજી દરેક પ્રતિમાઓ પણ **સર્વ ધાતુની** છે જેમા ભ૦ શાતિનાથની પ્રતિમા દર્શનીય છે

શેઠ પૂનાના વશના **સં૦ શાણરાજે** ડુગરપુરમાં ઘીયાવિહાર નામે જિનપ્રાસાદ બનાવ્યો હતો (–પ્ર૦ ૪૫, પૃ૦ ૩૬૨)

(૯) **ગંગાસિહજી**

(૧૦) **ઉદયસિહજી** પહેલો–તે મહારાણા સગ્રામસિહની સાથે રહી, બા૦ બાબરે કરેલા યુદ્ધમા લડતા લડતાં સ૦ ૧૫૮૪મા મરણ પામ્યો

(૧૧) **પૃથ્વીરાજ જગમાલ**–આ સમયે (૧) ડુગરપુર અને (૨) વાસવાડા એ બે રાજ્ય બન્યા, **વાંસવાડા** વિ૦ સ૦ ૧૪૩૧મા વસ્યું

(૧૨) આસકરણજી (૧૩) **સહસ્રમલજી રાવળ**–સ૦ ૧૬૬૦

(૧૪) **કર્ણસિહજી**–યુવરાજ સ૦ ૧૬૬૦ (૧૫) પૂજાજી (૧૬) ગીરધરજી.

(૧૭) રાવળ જશવંતસિંહજી—તેમના સમયે સંઘપતિ ભીમજીએ ધૂલેવા–કેશરીયાજીનો સંઘ કાઢયો.

(—જૂઓ સં૦ ૧૭૪૨ની ભીમ ચોપાઈ, ઐતિહાસિક રાસ સંગ્રહ ભા૦ ૧, આનંદકાવ્યમહોદધિ મૌ. ૭મું પ્રસ્તાવના પૃ૦ ૧૨૮)

સિરણગામ—શિવભાણ ચૌહાણે સં૦૧૪૬૨મા સિરણગામ વસાવ્યું અને ત્યા કિલ્લો બધાવ્યો (પ્ર૦ ૩૫, પૃ૦ ૧૭૩) ત્યા વિ૦ સં૦ ૧૪૮૩મા સારણેશ્વર મંદિર સ્થાપન કર્યું તેની પાસે સં૦ ૧૪૮૨માં શિરોહી વસ્યુ (જૂઓ પ્રક૦ ૫૧)

પ્રભાવકો

શેઠ ધરમશી પોરવાડ હઠાલિઓ—

શેઠ લાખો પોરવાડ હઠાલાનો વતની હતો. તેને ઝબકુ નામે પત્ની હતી. જેનું બીજુ નામ લક્ષ્મીદેવી પણ હતુ ઝબકુને સં૦ કર્મણ અને સં૦ લક્ષ્મણ એમ બે ભાઈઓ હતા આ બંને ભાઈઓએ તીર્થોના છ’રી પાળતા મોટા યાત્રાસંઘો કાઢયા હતા, જેમાં ૬ જિનાલયો સાથે હતાં.

શેઠ લાખાને ૧ ધરમશી તથા ૨ વિનય એમ બે પુત્રો અને એક પુત્રી હતી. પુત્ર વિનય નામ પ્રમાણે વિનયી હતો. તેણે દીક્ષા લીધી. તેનું નામ આ૦ વિનયાનંદ હતું તેની બેને પણ દીક્ષા લીધી. તેનું નામ સાધ્વી અજિતચૂલા હતું તેણે ઘણું તપ કર્યું શેઠ ધરમશીને સ્વ્રૂ નામે પત્ની હતી, જે સુશિયલ હતી.

ધર્મકાર્યો

શેઠ ધરમશી હમેશાં ચોવીશ તીર્થંકરોના જુદાં જુદા આઠ મંદિરોમાં દેવવંદન કરતો હતો. તેણે છઠ–અઠ્ઠમ વગેરે વિવિધ તપો કર્યાં, તેણે પચીસ વર્ષની ભરયુવાનીમાં શીલવ્રત ધારણ કર્યું તથા “સમ્યક્ત્વના ઉજમણામાં ૩૦૦ લાડવામાં ચાંદીના ટંક એકેકી, ૩૦૦ સાધર્મિક ભાઈઓને તે લ્હાણીમાં આપ્યા. સંઘપૂજા કરી, ને ગુરુદેવોનો ભારે સત્કાર કર્યો, તેણે દેલવાડામાં ભ૦ ઋષભદેવના જિનાલયમાં દેવકુલિકા–દેરી બનાવી. તેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી તેણે આ૦ સોમ

સુંદરસૂરિના ઉપદેશથી પાટણમાં પોતાના તરફથી મોટો **ગ્રંથભંડાર** બનાવ્યો, જેમા સં૦ ૧૪૭૪ના મા૦ શુ૦ ૬ ને રવિવાર સુધીમાં એક લાખ શ્લોક લખાવ્યા સં૦ ૧૪૮૧ સુધીમા બે લાખ શ્લોક લખાવ્યા. તેમા મુખ્યત આગમો તથા ગ્રથો લખાવ્યા.

(–જૈન પુસ્તક પ્રશસ્તિ સંગ્રહ, પ્રશ૦ નં૦ ૪૭–૪૮)
(જૈન ઈતિ૦ પ્રક૦ ૪૫ પૃ૦ ૨૯૧ કલમ ૧૧મી)

નોંધ: ભાટ કવિઓના પ્રાચીન કવિત્તમાં વિશેષ વર્ણન આ રીતે મળે છે.

અન્નદાતા ધરમશી

દીપક **દીદા** દીસે પ્રથી પદશ પરમાણે.
કડહુનેર કડાહિ સિપતી, સાચી સુરતાણે.
ઇકતીસે સોજતી, ઈલા અસમે આધારી,
ધરગુજર **ધરમશી,** જુગતી દે અન જગાડી,
ખાટહડ બિરદ ખાટે, ખરાં **અચલ ગંગ** સુભ ઉચરે
"બ્રધમાન તણી વંશી" બચીયે સુતાયાગી સુરતાણ રે

(ક્ષેમસિંહ મો૦ રાઠોડે સં૦ ૨૦૦૪મા બનાવેલ
ઓસવાલ કોમનો ઇતિહાસ પૃ૦ ૨૧૧ થી ૨૧૨)

પ્રભાવકો

સાધુ વીરશાનો વંશ શ્રીમતી દેઉદેવી.

૧. સાધુ **વીરો**—તે "સરસ્વતી પાટણનો" વતની હતો. ઉદાર અને ગુણવાન હતો. તેને **કાર્મિણી** નામે પત્ની હતી, જે પૂર્વ પુણ્યના પ્રભાવે બહુ પ્રસિદ્ધ અને બુદ્ધિશાળી હતી તેને ૧ સજ્જન, ૨ સુભટ, ૩ શાલિગ, ૪ **સંગ્રામસિંહ** અને ૫ સરવણ, એમ ૫ પુત્રો હતા તે બધા વ્યાપારીઓમા **પ્રતિષ્ઠાવાળા** પુણ્યશાળી, ગુણવાન સજ્જન, **સદાચારી** અને જૈન ધર્મમા સ્વાભાવિક ભક્તિવાળા હતા.

૨ **સંગ્રામસિંહ–દેઉ**—સંગ્રામસિંહ તે સાધુ વીરા ઓશવાલનો ચોથો પુત્ર હતો તેને **દેઉ નામે** પત્ની હતી શ્રીમતી દેઉ નાગોરના સાધુ **હીરા ઓશવાલ** અને તેની પત્ની **ધર્મિણીની** પુત્રી હતી. **સાધુ પુણ્યસિંહ** અને કેશવસિંહની નાની બેન હતી. તે બાળપણાથી

ધર્મપ્રેમી હતા. તેણે બાળપણમા" સમ્યક્ત્વ તથા શ્રાવકનાં બાર વ્રતોનો" સ્વીકાર કર્યો હતો. દેઠ પરણીને **સરસ્વતી પાટણમાં** આવી, અહીં પણ ધર્મકાર્યોમા રત રહેતી. નિર્મળ શીલથી સદા શોભતી દીવીની જેમ પ્રકાશતી હતી પણ તેમા અજનની કાળાશ હતી જ નહીં. તેણે બને કુળ દીપાવ્યા.

તે સામાયિક, પૌષધ અને **ઉપધાન** કરતી સાવદ્ય ક્રિયાનો સદા ત્યાગ કરતી. તેણે સાતે ક્ષેત્રોમા દાન આપ્યુ. તે દૈનિક આવશ્યક ક્રિયામા પ્રેમવાળી હતી. તેણે તપાગચ્છના આચાર્યશ્રી સોમસુંદરસૂરિના ઉપદેશથી દેલવાડામા ભ૦ ઋષભદેવના જિનાલયમા મોટી દેવકુલિકા બધાવી, તેમા જિનપ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. એકદરે **દેઠ સતી સુલસાની** જેમ શુદ્ધ સમ્યક્ત્વ પાળતી, સઘપૂજા, તીર્થયાત્રા અને **આળારોપણ** વગેરે વિવિધ ધર્મકાર્યો કરતી હતી. દેઊએ આ૦ સોમસુંદરસૂરિ ગુરુદેવના ઉપદેશથી સ૦ ૧૪૯૨મા પોતાના કલ્યાણ માટે કાગળ ઉપર "કલ્પસૂત્ર'ની પાચ પ્રતિઓ લખાવી.

(—શ્રી જૈન સાહિત્ય પ્રદર્શન, શ્રી પ્રશસ્તિ સગ્રહ, ભા૦ ૨, પ્રશ૦ ન૦ ૨૩, ઇતિ૦ પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૨૬૧, ક૦ ૧૩)

સ૦ ગોવિદ—તે ઇડરના રાવ **પૂજાજીનો** માનીતો, અને ઇડરના જૈન સઘના અગ્રેસર **સઘવી વત્સરાજનો** પુત્ર હતો. શ્રીમત રાજમાન્ય અને દૃઢ ધર્મપ્રેમી હતો. તેને **જાયલદે** નામે પત્ની હતી. તેઓને ઇડરના રાજાનો માનીતો સ્વદારા—સતોષી, શાસ્ત્રપ્રેમી તથા ધર્મરાગી **વીશલ** નામે પુત્ર અને (૧) ધીરી તેમજ (૨) **ધર્મિણી** નામે પુત્રીઓ હતી. આ બધાયે તપગચ્છનાયક આ૦ સોમસુંદરસૂરિના અનન્ય ભક્તો હતા.

તારગા તીર્થનો જીર્ણોદ્ધાર

સ૦ ગોવિદે આ૦ સોમસુંદરસૂરીશ્વરના ઉપદેશથી સ૦ ૧૪૬૬મા ઇડરથી શત્રુજય ગિરનાર સોપારક અને તારગા તીર્થોનો છ'રી પાળતો યાત્રાસઘ કાઢ્યો તેને તારગા તીર્થની યાત્રા કરતા **મનોરથ** થયો કે "આ તીર્થમા મૂળનાયક શ્રી અજિતનાથ ભગવાની પ્રતિમાને બદલે બીજી નવી પ્રતિમા સ્થાપિત કરવી જોઈએ."

આ માટે **સં૦ ગોવિંદે** "આરાસણ જઈ ત્યાં 'અંબિકાદેવીનું આરાધન' કરી, ખાણમાથી એક મોટી **આરસની શિલા** મેળવી. એ શિલા તારગામા લાવીને તેમાંથી **પ્રતિમા** ઘડાવી, મૂર્તિ તૈયાર થયા પછી સ. ૧૪૬૬મા તીર્થનાયકની પ્રાચીન જિન પ્રતિમાને ઉત્થાપિત કરી

મહાકવિ પ૦ **શ્રી પ્રતિષ્ઠા સોમગણિ** લખે છે કે, તે શિલા લઈને ધીરે ધીરે તારગા ગિરિ ઉપર પહોચ્યો એક સારા શિલ્પી પાસે તેમાંથી **ભ૦ અજિતનાથની** સૂર્ય કરતા વધુ તેજસ્વી મોટી ભવ્ય **પ્રતિમા** તૈયાર કરાવી **સં૦ ગોવિંદે** હજારો માણસોને એકઠા કરી, તેનો શુભ દિવસે **મંદિર પ્રવેશ** કરાવ્યો

ગ્રંથ લેખન

એ જ સમયે **પરમ શાંતમૂર્તિ આ૦ ગુણરત્નસૂરિએ** ગુરુદેવની આજ્ઞાથી સ૦ ૧૪૬૬મા ઇડરમા 'ક્રિયારત્નસમુચ્ચય' ગ્રં૦ ૫૬૬૧ રચ્યો. સ૦ ગોવિંદના પુત્ર **વીશલ** તથા પુત્રી **ધીરી** અને ધર્મિણીએ સ૦ ૧૪૬૮મા આ 'ક્રિયારત્નસમુચ્ચય'ની ૧૦ પ્રતિઓ લખાવી (–પ્રક૦ ૪૯, પૃ૦ ૪૩૫)

તીર્થ

સં૦ ગોવિંદે તારગામા કુમાર વિહારનો બધી રીતે જીર્ણોદ્ધાર કરાવી લીધો, અને સ૦ ૧૪૭૯મા દેશોદેશ કુંકુમપત્રિકાઓ મોકલી આથી બહારગામના લાખો જૈન-અજૈન માનવો એકઠા થયા

આ માનવસંઘની રક્ષા માટે ગુજરાતના બાદશાહ અહમદશાહના **મહામાત્ય** અને મિત્ર એવા **સ૦ ગુણરાજ** અને **એકરાજ** વગેરે તથા બાદશાહી સેના અને સેનાપતિઓ આવ્યા. તેમજ ઇડરના રાવ પૂંજાજીની સેના અને સેનાપતિઓ તો તારગામા હાજર હતા.

(–પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૩૬૯)

સં૦ ગોવિંદે સ૦ ૧૪૭૯મા તારગામા "કુમારવિહાર જિનપ્રાસાદ"માં **આ૦ સોમસુંદરસૂરિના વરદ હસ્તે** ભ૦ અજિતનાથની નવી ભવ્ય જિનપ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. આચાર્યશ્રીએ સ૦ ૧૪૭૯માં તારંગામા ઉપા૦ જયચંદ્રગણિને **આચાર્યપદ** આપ્યુ,

તથા પં૦ જિનમંડનને ઉપાધ્યાયપદ આપ્યું આ પ્રતિષ્ઠા-ઉત્સવમાં આ૦ સોમસુંદરસૂરિના પરિવારના સૌ મળીને ૧૮૦૦ મુનિવરો ત્યાં હાજર હતા.

મહામાત્ય હેમરાજ તે સં૦ રત્નાશાહનો પુત્ર હતો આ૦ દેવસુંદરસૂરિનો શ્રાવક હતો અમે તેનો પહેલા (પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૩૧ પ્રક૦ ૪૮, પૃ૦ ૪૨૭ ટિપ્પન ત્રીજામાં) પરિચય આપ્યો છે

ગ્રંથદાત્રીઓ—

શેઠ વત્સાની પુત્રી રૂપલદે (પ્રક૦ ૪૫, ૪૯),
દુંસાધ્યવંશના શેઠ જગતસિંહની પૌત્રી શાણુલા
(—પ્રક૦ ૪૫, કં૦ ૬ઠી)
શેઠ લીંબાકની પત્ની સુહુણાક (પ્ર૦ ૪૫, કલમ-૮મી)
ઠ૦ પેથાની પુત્રી પૂજી (કં૦ ૯),
સંગ્રામસિંહની પત્ની દેઉ (પ્ર૦ ૪૫, કં૦ ૧૩)
(પ્રક૦ ૫૦, પૃ૦ ૪૭૪)
પારસ પોરવાડની બેન ચીલુ (પ્ર૦ ૪૫ કં૦ ૪)
મંત્રી વીરમદેવની પત્ની આલ્હાદેવી (પ્ર૦ ૪૫),
પૂરીદેવી (પ્ર૦ ૪૫), દેવલસિંહની પુત્રી માણિ (પ્ર૦ ૪૯)
મહયસિંહની પુત્રી સાઉ (પ્ર૦ ૪૯)
ઠ૦ ભૂભડની પત્ની પ્રીમલદેવી (પ્ર૦ ૪૯, પ્ર૦ ૪૫)
શેઠ વિજયપાલ ઓશવાલની પત્ની વરજાઈ (પ્ર૦ ૫૦)

સં૦ ગોવિંદની પૌત્રી ધીરી, ધર્મિણી (પ્ર૦ ૫૦, પૃ૦ ૪૭૪), વગેરે જૈન શ્રાવિકાઓએ વિવિધ વિષયના ગ્રંથો લખાવી, શ્રમણ-ભગવંતોને ભેટ આપ્યા હતા.

(જૂઓ જૈન ઇતિ૦ પ્રક૦ ૪૫,પૃ૦ ૨૮૯ થી ૩૦૨)

ગૂદીકર શાખા—અમે પિપ્પલક ગચ્છની ત્રિભવિયાશાખાનો પરિચય પ્રક૦ ૩૭ પૃ૦ ૨૭૨મા આપ્યો છે વિશેષ આ પ્રમાણે મળે છે

શાખા નં૦ (૧) ૧૪ **આ૦ ધર્મદેવ**, ૧૫ આ૦ ધર્મચંદ્ર (સં૦ ૧૩૧૧), ૧૬ આ૦ ધર્મરત્ન

૧૭ આ૦ ધર્મતિલક (સં૦ ૧૪૩૭ વૈ૦ શુ૦ ૧૧ સોમ), ૧૮ આ૦ ધર્મસિંહ

૧૯ **આ૦ ધર્મપ્રભસૂરિ** (સં૦ ૧૪૪૭, સં૦ ૧૪૮૨) તે પ્રભાવક થયા

૨૦ **આ૦ ધર્મશેખર** (સં૦ ૧૪૮૨, સં૦ ૧૫૦૬)

૨૧ **આ૦ ધર્મસાગર** (સં૦ ૧૫૧૦, સં૦ ૧૫૨૦ ચૈ૦ શુ૦ ૫)

૨૨ આ૦ ધર્મવલ્લભ, ૨૩ આ૦ ધર્મવિમલ.

૨૪ **આ૦ ધર્મહર્ષ** (સં૦ ૧૬૭૦ પો૦ શુ૦ ૧૨)

શાખા નં. (૨) ૨૧ **આ૦ ધર્મસાગર**, ૨૨ આ૦ વિમલપ્રભ, ૨૩ આ૦ સૌભાગ્ય.

૨૪ **આ૦ રાજસાગર**, (સં૦ ૧૬૪૭, સં૦ ૧૬૭૨)

શાખા નં. (૩) ૨૦ આ૦ **ધર્મશેખર**,
૨૧ આ૦ સાગરભદ્ર (સં૦ ૧૪૮૨ વૈ૦ વ૦ ૪ ગુરુ)

શાખા નં. (૪) ૨૦ **આ૦ ધર્મશેખર**, ૨૧ આ૦ ધર્મસુંદર, સં૦ ૧૫૧૧ મહા શુ૦ ૫ ગુરુ

૨૨ **આ૦ શાલિભદ્ર** સં૦ ૧૫૧૫ વૈ૦ શુ૦ ૧૧ રવિ

શાખા નં. (૫) ૨૦ **આ૦ ધર્મશેખર**, ૨૧ વિજયદેવ સં૦ ૧૫૦૬ મ૦ શુ૦ ૧૦ શુક્ર

૧૯મા આ૦ **ધર્મપ્રભસૂરિ**—તે ત્રિભવિયાશાખામા **પ્રભાવક** થયા આ૦ ધર્મસિંહ તથા આ૦ **ધર્મપ્રભના** ઉપદેશથી ગૂદીમાં મોટો જિનપ્રાસાદ બન્યો, તથા **અમારિપાલન** થયુ

આ૦ **ધર્મપ્રભે** સં૦ ૧૪૪૭મા ગૂદીમા, **રાજા સારંગદેવના** ગૂદીના સૂબા **ઠાકુર સાધુના મંત્રી શેઠ હેમચંદે** બનાવેલ ભ૦ ચંદ્રપ્રભના જિનપ્રાસાદની **પ્રતિષ્ઠા** કરી, તથા ચોમાસામાં ત્યાં ભ૦ મહાવીર સ્વામીનો **જન્માભિષેક** કરાવ્યો (—પ્રક૦ ૩૭, પૃ૦ ૨૭૩)

(૨૦મા) **આ૦ ધર્મશેખર** ગૂદીની ગાદીએ ભટ્ટારક બન્યા હતા.

આ સમયે ત્રિભવિયાશાખામાંથી (૧) ગૂદીકર શાખા અને (૨) તાલધ્વજી શાખા એમ બે શાખા બની, જીરાવલા તીર્થના મોટા જિનપ્રાસાદની પાછલી દિવાલમાં આ પ્રકારે લેખ મળે છે

संवत् १४८७ अर्हं नम । गूंदीकर पीपलगच्छे त्रिभवियागच्छीय धर्मशेखर सूरि शिष्य वाचकदेवचन्द्र नित्य प्रणमति मुद्राकलासहिता अर्हं नम । तालध्वजीय वा० सहजसुन्दर नित्यं प्रणमति ॥

(—આ યતીન્દ્રસૂરિ સમ્પાદિત, જૈન પ્રતિમા લેખસંગ્રહ લેખ ન ૩૧૬)

સાર ગચ્છો ઘણા થયા છે (—જુઓ પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૩૨૨)

શેઠ હેમચંદ જૈન અને બીજા શેઠ હેમચંદો માટે જુઓ પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૩૧, ૩૨)

સંઘપતિ નાથદેવ—તે સં૦ લક્ષ્મદેવનો પુત્ર હતો. જૈનધર્મના દરેક કામોમાં તે આગેવાન હતો. (—ગુર્વાવલી : શ્લો૦ ૪૭૭)

રાણકપુરતીર્થ—

મારવાડ અને મેવાડની વચ્ચે અરવલ્લીનો પહાડ છે વેપારીઓ આ પહાડમાં થઈ પાલીથી આઘાટ અને ચિત્તોડ વેપાર માટે જતા હતા. આ રીતે પહાડમાં થઈને જવાના ચાર-પાંચ માર્ગો છે જે નાળ તરીકે ઓળખાય છે વેપારીઓ પહાડમાં પ્રવેશ કરે તે પહેલાં અને પહાડ વટાવ્યા પછી શાંતિ લે એ માટે પહાડની બને તરફ નાળના મો ઉપર જૈનોએ ગંભીર વિચાર કરી શાંતિધામો બનાવ્યા છે તીર્થ સ્થાપ્યા છે આ રીતે પહાડની પશ્ચિમે મારવાડમાં વસંતગઢ, અજારી, રાણકપુર, દેસૂરી, મૂછાળામહાવીર હથુંડી, લાલ (રાતા) મહાવીર, સેવાડી વગેરે જૈન તીર્થો બનાવ્યા છે જ્યારે પહાડની પૂર્વમાં એકલિંગજી, નાગદા, દેલવાડા, કેશરિયાજી વગેરે જૈન તીર્થ સ્થાનો બનાવ્યા છે આ દરેક સ્થાનોમાં રહેવાની ખાવાની, પાણીની અને દેરાસરની સંપૂર્ણ સગવડ-વ્યવસ્થા છે મોટી ધર્મશાળાઓ છે

મેવાડના રાણાએ સં ૦ ૧૪૩૭માં મૂછાળા મહાવીર પાસે ઘાણેરાવ

વસાવ્યું, તેમ રાણા કુંભાએ સં૦ ૧૪૯૫માં **રાણકપુર** વસાવ્યું અને કુંભલમેરૂ પણ વસાવ્યું. (–પ્રક૦ ૫૦, નગરસ્થાપના પૃ૦ ૪૬૮)

રાણકપુર તીર્થ રાણી સ્ટેશનથી ૭ માઈલ, ફાલના સ્ટેશનથી ૧૨ માઈલ, અને સાદડીથી પૂર્વ–દક્ષિણ દિશામા ૬ માઈલ દૂર નિર્જન સ્થાનમાં છે. અહીં જવા–આવવા માટે મોટર રોડ છે.

રાણકપુરથી મેવાડ જવાનો સીધો રસ્તો છે તેમજ બીજો રાણકપુરથી સીધા **કેશરિયાજી** જવાનો રસ્તો પણ છે.

સંઘપતિ ધનાશાહ પોરવાડ—

મારવાડના નાંદિયા તીર્થમા **સંઘપતિ માંડણ સરહડિયા પોરવાડ**ના વંશમાં ૧ સં૦ માંડણ, ૨ સં૦ કુંરપાલ, ૩ **સં૦ રત્ના શાહ**, અને ૪ **સં૦ સાલિગ** થયા તે પૈકી **સં૦ કુંરપાલના** પુત્રો ૧ **સં૦ રત્ના** અને **સં૦ ધરણ** થયા એ બંને ભાઈઓ ઘાણેરાવમા આવી વસ્યા.

આ પરંપરાના સંઘપતિઓએ ઘણા જિનપ્રાસાદોના જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યા છે. પીંડવાડા, રાણકપુર, અચલગઢ વગેરે સ્થાનોમા મોટા જિનપ્રાસાદો કરાવ્યા છે. (–પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૩૭૦ થી ૩૭૪)

સં૦ કુંરપાલ પોરવાડના **નાના પુત્ર સં૦ ધન્ના**–ધરણ પોરવાડે રાણકપુર તીર્થનું સ્થાપન કર્યું. ધન્ના પોરવાડે સં૦ ૧૪૯૫મા **રાણકપુર** વસાવ્યું (પ્રથમ જ જિન પ્રાસાદનો પાયો નાખ્યો)

ધરણશાહ પોરવાડને “સિદ્ધપુરનો જૈન વિહાર” જોવાથી અને નલિનીગુલ્મવિમાનનું સ્વપ્ન જોવાથી મોટો જિનપ્રાસાદ બનાવવાની ભાવના થઈ મુંડારા ગામના સૂત્રધાર **દેપાકે** પોતાના સ્વપ્ન પ્રમાણે **ત્રૈલોક્યદીપક પ્રાસાદનો** નકશો બનાવી, શેઠ ધરણશાહ પાસે પાસ કરાવી, તેજ પ્રમાણે **ત્રૈલોક્યદીપક** નામનો ૪૫ ફૂટ ઉંચો ત્રણ માળનો **ચતુર્મુખ જિનપ્રાસાદ** બાંધી આપ્યો

આ પ્રાસાદ ત્રણ માળનો છે, ચારે બાજુએ નાના (૨૪) દેરાસરો છે, ફરતી ૭૨ દેરીઓવાળી ભમતી છે. ૧૪૪૪ થાંભલા છે. આ મંદિરની

માઇલથી અલ્લેડ છે ખૂબીની વાત તો એ છે કે, મનુષ્ય ગમે તે મોટા દરવાજે કે દેરીના દરવાજે ઊભો રહે તો તેને ત્યાંથી મૂળનાયક ચૌમુખજીનાં સીધા દર્શન થાય છે કોઈ ભીંત કે કોઈ થાંભલો વચમાં નડતા નથી. ભારતીય પ્રાચીન સ્થાપત્યની આ વિશેષતા છે

સં૦ ધરણાશાહે સં૦ ૧૪૯૬ના ફાગણ વ૦ ૫ ના રોજ રાણકપુરના ત્રૈલોક્યદીપક પ્રાસાદમાં આ૦ સોમસુંદરસૂરિના હાથે ભ૦ ઋષભદેવ વગેરે ચૌમુખ પ્રતિમાઓની અંજનશલાકા અને પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી. આ પ્રસંગે આ૦ સોમસુંદરસૂરિએ ઉપા૦ સોમદેવને આચાર્ય-પદ અને મુનિ લક્ષ્મીસાગરને પંન્યાસ પદ આપ્યું, આ જિનાલયનું કામ સં૦ ૧૪૯૫થી ૧૫૦૯ના વૈશાખ શુદ ૨ સુધી ચાલ્યું હતું

(૧) ઉપા૦ સમયસુંદર ગણિએ સં૦ ૧૬૭૬ના માગશર મહિનામાં રાણકપુર તીર્થની યાત્રા કરી હતી, ત્યારે તે જણાવે છે કે ત્રૈલોક્ય દીપકપ્રાસાદમાં ૪-ચતુર્મુખો, ૨૪-મંડપો, ૮૪-દેરીઓ અને ભોંયરા છે રાણકપુરમાં ખરતરગચ્છનું જિનાલય પણ છે

ત્રૈલોક્ય જિનપ્રાસાદનો જીર્ણોદ્ધાર સં૦ ૧૬૭૯મા આ૦ વિજયદેવસૂરિના ઉપદેશથી થયો હતો. મૂળનાયકની પ્રતિમા ઉપર તે સાલનો લેખ છે મૂળનાયકની પ્રતિમા અકસ્માત્ ખંડિત થાય તો તેના સ્થાને તરત બીજી પ્રતિમા બેસાડી શકાય એવી મૂળનાયકજીના માપની ઘણી જિન પ્રતિમાઓ બનાવી ત્યાં ભોંયરામાં રાખી હતી.

રાણકપુર તીર્થના ત્રૈલોક્ય જિનપ્રાસાદના મોટા-નાના ઘણા જીર્ણોદ્ધારો થયા છે છેલ્લો અમદાવાદની સમસ્ત જૈન શ્વેતાંબર સંઘની પ્રતિનિધિ શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢીએ અઢી લાખ રૂપિયા ખરચીને આ ત્રૈલોક્યદીપક જિન પ્રાસાદનો મૂળથી લઈને શિખર સુધીનો સંપૂર્ણ જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો. અને સં ૨૦૦૯ના ફાગણ સુદિ ૫ને ....વારે ત્રૈલોક્યદીપક જિન પ્રાસાદમાં તથા બધી દેરીઓમાં તપાગચ્છના આ૦ શ્રી વિજયોદયસૂરિ અને આ૦ શ્રી વિજયનંદનસૂરિના હાથે ભ૦ ઋષભદેવ વગેરે જિનેશ્વરોની પ્રતિમાઓની ફરીવાર પ્રતિષ્ઠા કરાવી. (-પ્રતિ૦ પ્ર૦ ૪૫, પૃ૦ ૩૭૨-૩૭૩)

આ પ્રતિષ્ઠા ઉત્સવમા ૭૫ હજાર જૈન–જૈનેતર લોકોની મેદની ભરાઈ હતી. હમેશાં સવાર–સાજ નવકારશી–જમણુ થતું હતું સાદડીના શ્રી જૈનસઘે સૌને રહેવાની, ખાવા–પીવાની સર્વરીતની વ્યવસ્થા કરી હતી.

આ ઇતિહાસના લેખકો મુનિ દર્શનવિજય, અને મુનિ જ્ઞાન-વિજયજી રાણકપુરમા આ પ્રતિષ્ઠા ઉત્સવમા હાજર હતા. તેઓએ પૂ૦ આચાર્યદેવોની આજ્ઞાથી તથા પ્રતિષ્ઠાપક જૈનોની વિનતિથી છેલ્લી આઠ દેરીઓમા નવી સ્થાપિત જિન પ્રતિમાઓને **સ્થાપના વાસક્ષેપ** નાખ્યો હતો.

ત્રૈલોક્ય દીપક જિનપ્રાસાદના પ્રવેશ દ્વાર ઉપર સુદર કોતરકામ છે રાણકપુર તીર્થમાં પહેલા પાંચ જિનાલયો હતા હવે અહીં નીચે પ્રમાણે જિનાલયો વગેરે વિદ્યમાન છે

૧ સઘપતિ ધરણા શાહનો **ત્રૈલોક્યદીપકપ્રાસાદ.** સ૦ ૧૪૯૬ ફા૦ વ૦ ૫ થી ૧૫૦૯ના વૈ૦ શુ ૨

૨ **ભ૦ પાર્શ્વનાથનું જિનાલય**—આ જિનાલય ધર્મશાળાની સામે છે તેમા ભ૦ પાર્શ્વનાથની ભવ્ય મનોહર પ્રતિમા બહારથી લાવી અહી વિરાજમાન કરેલી છે અહીં ભોયરુ છે, તેમા પ્રાચીન જિનપ્રતિમા છે આ મદિરમા સુદર કારીગરી છે. તથા બારીક કોતરણી કરેલી છે આ ખરતર વસહિ છે

આ જિનાલયના બહારના ભાગમા ડાબી દિવાલમા મહાત્યાગી **પૂજ્ય શ્રુત કેવલી શ્રીસ્થૂલભદ્ર અને** કોશા વેશ્યાનું સસારી જીવન કડારેલુ છે, જેમા તેઓનો પ્રેમ વિલાસ, આસનો, ભાવો દર્શાવ્યા છે સાધારણ મનુષ્યો આ ઘટના સમજી ન શકવાથી આ મદિરને "વેશ્યાનુ મદિર" કહી નાખે છે

આ સ્થાપત્યનો **પરમાર્થ** એમ જણાય છે, કે, માનવી આ સ્થાપત્યના ચિત્રણ પ્રમાણે સસારમા રગાયેલો છે તે **વીતરાગ** પાસે આવે ત્યારે 'નિસીહિ' કહીને આવે, એટલે તે "સસારની વાસનાને" છોડીને અદર મદિરમા આવે.

૩ ભ૦ નેમિનાથનું જિનાલય—આ મંદિર મજબૂત છે, દર્શનીય છે અહીં પણ એક ભોંયરું છે મૂળનાયકની પ્રતિમા પ્રાચીન છે, જેને બહારથી લાવીને અહીં સ્થાપન કરેલી છે

નં૦ ૨-૩ના મંદિરોમા ખરતરગચ્છ અને અચલગચ્છના આચાર્યોએ પ્રતિષ્ઠા કરાવી છે, એટલે તે મંદિરો તે તે ગચ્છના હતા

૪ ચક્રેશ્વરી દેવીનું મંદિર—જેમ ગુજરાતના દંડનાયક **વિમલશાહ** અને મહામાત્ય **વસ્તુપાલે** ગિરનાર અને આબૂ ઉપર મોટા જિનપ્રાસાદો બનાવી, અંબિકાદેવીના મંદિરો બનાવ્યાં તેમ સં૦ ધરણે પણ સં૦ ૧૪૯૬માં ત્રૈલોક્યદીપક મંદિરની પ્રતિષ્ઠાની સાથે સાથે જ ભ૦ ઋષભદેવની શાસનદેવી "ચક્રેશ્વરીનું આ મંદિર" બનાવી, તેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી છે

૫. સૂર્યમંદિર—મેવાડના રાણા કુંભાએ ધરણવિહારમાં પોતાની કીર્તિ અમર કરવા, બે મોટા સ્તૂપો બનાવ્યા હતા, તે પૂરા થયા નથી, આજે પણ તે ત્યાં મૂળ સ્થિતિમાં અધૂરા ઊભા છે

સં૦ ધરણે સીસોદિયા રાણાઓ સૂર્યવંશી હોવાથી તેઓની સગવડતા માટે અને એની પાછળ જિનાલયોની પણ સુરક્ષા થશે, એ ઉદ્દેશની સિદ્ધિ માટે અહીં સૂર્યમંદિર પણ બંધાવ્યું સંભવ છે કે, સં૦ ધરણાશાહે શાસનદેવ કે ક્ષેત્રપાલદેવના મંદિરને બદલે સૂર્યનું મંદિર બંધાવ્યું હોય.

આ રાણકપુર તીર્થનો વહીવટ ભારત વર્ષના સમસ્ત શ્વેતાંબર જૈનો દ્વારા બનેલી અમદાવાદની શેઠ આણંદજી કલ્યાણજી પેઢી કરે છે (—શેઠ આ૦ ક૦ પેઢી માટે જુઓ, ઇતિ પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૨૦૬ ૨૦૭ પૃ૦ ૨૫૯ થી ૨૬૦)

રાણકપુર વરકાણા નાડોલ, નાડલાઈ મૂછાળામહાવીર એ ગોલવાડની પંચતીર્થી મનાય છે

કવિરાજ મેઘજી સં૦ ૧૪૯૯ના કાર્તિક મહિનામાં રચેલા સ્તવનમાં રાણકપુરના ધરણ વિહારનું વર્ણન (કડી ૪૪) આપે છે કે શાસનદેવીએ ધરણ પોરવાડને તેના શીલથી પ્રસન્ન થઈ

જણાવ્યુ કે, 'મોટો જિનપ્રાસાદ બનાવ.' ત્યારે ધરણા શેઠે ૫૦ સલાટોને બોલાવ્યા, તે સૌએ સિદ્ધપુરના ચતુર્મુખી જિનપ્રાસાદના વખાણ કર્યા, અને સુડારા **સ્થપાતિદેપાએ** શાસ્ત્રાધારે મોટા જિનપ્રાસાદ બનાવવાની તૈયારી બતાવી શેઠે એ કાર્ય માટે શિલ્પી દેપાને નિયુક્ત કર્યો, અને દેપાએ કાર્યનો આરંભ કર્યો. સં૦ ૧૪૯૫માં ચતુર્મુખ જિનપ્રાસાદ બની ચૂકયો આથી શેઠે આ૦ સોમસુંદરસૂરિને વંદન કરી એક જ મુહૂર્તમા ચાર કામ ઉપાડયા.

૧ જિનાલય, ૨ દાનશાળા, ૩ પોષાળ-ધર્મશાળા અને ૪ પોતાને રહેવાનો **બંગલો.** તેણે રાણકપુરમાં ભ૦ ઋષભદેવનો ચતુર્મુખ જિનપ્રાસાદ બનાવ્યો. આ જિનપ્રાસાદ સામે સપ્ત ફણાવાળા શામળા પાર્શ્વનાથ ભ૦ નો **ખરતરવસહી** પ્રાસાદ છે.

માદડીમા ભ૦ સુપાર્શ્વનાથનુ મંદિર અંચલગચ્છનુ છે.

ધરણવિહારમા ત્રણ માળના શિખરવાળા ચૌમુખ પ્રાસાદો છે. નીચે બીજા ૧૨ પ્રાસાદો છે બધા પ્રાસાદો ધ્વજાદંડ, દંડકળશવાળા છે આમા ૪ શાશ્વતા જિન, ૨૦ વિહરમાનજિન, ૨૪ વર્તમાન ચોવીસીની ૨૪ પ્રતિમાઓ છે તેમજ ત્રણ ચોવીશીની ૭૨ જિન-પ્રતિમાઓવાળી ૭૨ દેવકુલિકાઓ છે

આ૦ સોમસુંદરસૂરિ એમના સમયમા **શ્રી ગૌતમગણધર** જેવા છે. શેઠ ધરણાએ આ પ્રાસાદ બનાવી, મોટો ઉત્સવ કર્યો, સાધર્મિક વાત્સલ્ય કર્યું, સૌ દર્શનીઓને દાન આપ્યુ અને ઘણો યશ મેળવ્યો (-જૈન સત્યપ્રકાશ, ક્રમાંક ૧૦૪ પૃ૦ ૩૬૭ થી ૩૭૮)

જાકોડા તીર્થ—

આ૦ સોમસુંદરસૂરિ અને તેના શિષ્ય-પ્રશિષ્યોના ઉપદેશથી મોટા પોસીના, જાકોડા વગેરે સ્થાનોમા વિશાળ જિનાલયો બન્યા છે, જે આજે તીર્થરૂપે વિખ્યાત છે

શિવગંજની ઉત્તરમા ૩ કોષ દૂર એક પહાડી નીચે નાનકડી ખીણમા નાનુ **જાકોડા** ગામ છે, ત્યાં જ **જાકોડા તીર્થની** શિખરબંધી વિશાળ જિનપ્રાસાદની સ્થાપના થયેલી છે. આ

જિનપ્રાસાદમા ભ૦ પાર્શ્વનાથની સુંદર પ્રતિમા છે આ૦ જયચંદ્રસૂરિએ સં૦ ૧૫૦૪માં આ તીર્થ સ્થાપિત કર્યું છે યાત્રાળુઓ માટે મોટી ધર્મશાળા છે (–પ્રક૦ ૫૦, પૃ ૪૫૪)

૧ મૂળનાયક શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનના પરિકરની ગાદીમા આ પ્રકારે લેખ છે—

॥ सं० १५०४ वर्षे माघ वदि ९ प्राग्वाट ज्ञा० हीराजणादि यक्षपुरीय श्रीसंघेन जखेटरग्रामे श्रीपार्श्वनाथमूलनायकस्य परिकर कारित, प्रतिष्ठित श्रीतपागच्छे भट्टारक श्री सोमसुन्दरसूरिशिष्य श्री जयचन्द्रसूरिभिः ॥

૨ પરિકરમા જમણા કાઉસગ્ગિયા નીચે આ પ્રકારે લેખ છે—

ए सं० १५०४ माघ वदि ९ प्रा० सं० हीराणादि यक्षपुरे श्रीमूलनायक परिकर श्रीसोमसुंदरसूरि ॥

૩ પરિકરમા ડાબા કાઉસગ્ગિયા નીચે આ પ્રકારે લેખ છે—

॥ माघ वदि ९ यक्षपुरीये श्रीपार्श्वबिं० का० परिकर श्रीसोम सुंदरसूरि ॥

મોટા પોસીના તીર્થ—

ઇડરરાજ્યમા ઇડરથી ૪૨ માઇલ કાલીકાકરથી ૧૦ માઇલ દૂર પોસીના નગર છે અહીં શ્વેતામ્બર જૈનોના ૧૦ ઘર છે મોટા ચાર જિનપ્રાસાદો છે જે વિક્રમની ૧૩, ૧૪ અને ૧૫મી સદીમા બનેલા છે તેમા વિ૦ સં૦ ૧૦૧૮ થી ૧૪૯૧ સુધીના લેખો મળે છે, ચારે જિનપ્રાસાદોનો પરિચય આ પ્રમાણે છે—

(૧) **ભ૦ મહાવીરસ્વામીનું મંદિર**—પોસીનાના રાજાએ જૈનાચાર્યોના ઉપદેશથી અને મંત્રી નરપતિ વગેરેની વિનતિથી વિક્રમની ૧૩-૧૪મી સદીમા ભ૦ મહાવીરસ્વામીનુ દેવાલય બનાવ્યું હતું તેમા ભ૦ મહાવીરસ્વામીની ૧૦૧૮ની પ્રાચીન જિનપ્રતિમા પધરાવી હતી. અને તે પછી મંત્રી નરપતિએ તેનો સં૦ ૧૩૫૧-૫૫મા જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો હતો.

અહીંના રાજા સાલ્હણના પુત્ર રાજા સામરે સં૦ ૧૪૭૭માં

તપગચ્છના **ભટ્ટા૦ સોમસુંદરસૂરિના** ઉપદેશથી આ મંદિરમાં લાકડાના બે મંડપો બનાવ્યા તથા ભ૦ પાર્શ્વનાથના મંદિરના ખર્ચ માટે એક વાડી ભેટ આપી　　　(પ્રક૦ ૪૫ પૃ૦ ૩૬૪)

પોસીનાના ભ૦ આદિનાથના મોટા મંદિરના ઓટલા ઉપર રહેલ પરિકરની ગાદીમાં પ્રતિમા લેખ છે—

(१) सवत् १४९१ मार्ग० शु० १३ प्राग्वाट श्रे० हीरा भा० हीरुदे पुत्र श्री० देवात भा० भोजी (लाछ्न) पुत्रपुत्र्यादिकुटुबयुक्तेन पोसीना ग्रामे देवालयस्थ श्रीमहावीरप्रतिमाया परि (२) श्री० देवाभोजीयुतेन च इति भद्रम् (लाछन) कर' कारित' प्रतिष्ठित । तपागच्छनायक श्रीश्रीश्रीसोमसुदरसूरिभि ॥

આથી સ્પષ્ટ છે કે, ભટ્ટા૦ સોમસુંદરસૂરિના ઉપદેશથી સં૦ ૧૪૯૧ના માગશર શુદિ ૧૩ના રોજ પોસીનામા શેઠ હીરા (હાપા) પોરવાડના પુત્ર **દેવાએ** પોસીનાના દેવાલયની ભ૦ મહાવીરસ્વામીની પ્રતિમાનુ પરિકર કરાવી, તેમના હાથે પ્રતિષ્ઠિત કરાવ્યુ.

એટલે કે શેઠ **દેવાએ** સં૦ ૧૪૯૧મા ભ૦ મહાવીરસ્વામીના સં૦ ૧૦૧૮ના પરિકરને બદલે નવું પરિકર તથા લાકડાના મંડપને બદલે પાષાણના મંડપ બનાવ્યા હશે

આ મંદિરની ભમતીમા જૂદા જૂદા ખંડિત અને અખંડ જિનપ્રતિમાના પરિકરોના ટુકડાઓ, જિનપ્રતિમાઓ, કાઉસગ્ગિયા, અને શ્રાવક-શ્રાવિકાઓની યુગલપ્રતિમાઓ વગેરે છે

ભમતીમાના બે પરિકરોની ગાદી ઉપર એકસરખી લિપિવાળા અગિયારમી સદીના આ પ્રકારે લેખો છે—

(१) त् १०१८ माघ शु०... कारितमिति ॥

(२) सवत् १० वर्षे वैशाख शुदि १४ गुरु...केजा कारिते

શ્રાવક-શ્રાવિકાઓની યુગલ પ્રતિમાઓમા આ પ્રકારે લેખો છે. તેમા

(૧) શ્રાવકની નીચેનો લેખ વચાતો નથી, જ્યારે શ્રાવિકાની નીચેનો લેખ આ પ્રકારે છે.—

सं० १३५१ वर्षे अषाढ सुदि १० गुरुवारे रत्नत्रयमती कपूरदेवी कुक्ष उद्‌योतित ।

તે બંને શ્રાવક–શ્રાવિકાના હાથમાં પૂજાની સામગ્રી છે

(૨) પુરુષની નીચે આ પ્રકારે લેખ છે—

संवत् १३५५ वर्षे वैशाख सुदि १२ महं० नरपतिमूर्तिर्युग्म महं० कर्मणेण कारापितम् ।

સ્ત્રીની પ્રતિમા નીચે આ પ્રકારે લખ્યું છે—

महत्ति मोहीणो मूर्ति ॥

આ બીજો લેખ પટ્ટિકામાં ઉત્કીર્ણ છે

અહીં ભ૦ મહાવીરસ્વામીની પ્રાચીન અલૌકિક પ્રતિમા છે જિનાલયમાં પેસતાં ડાબી બાજુની ભમતીમાં મહા ચમત્કારી **મણિભદ્રવીરનું** સ્થાન છે

આ મંદિરનો સં૦ મા ભટ્ટા૦ **શ્રી વિજયદેવસૂરિના** ઉપદેશથી મોટો જીર્ણોદ્ધાર થયો, તેમજ સં૦ ૨૦૦૫માં છેલ્લો ઉદ્ધાર થયો.

દેરાસર પાસેની નાની દેરીમાં **પાર્શ્વયક્ષની** સુંદર પ્રતિમા છે આ મંદિરનો મુખ્ય દરવાજો પૂર્વાભિમુખ છે પણ તે હાલ બંધ જેવો રહે છે સૌ કોઈ પાછળના બારીએથી આવ જા કરે છે

(૨) **ભ૦ પાર્શ્વનાથનું મંદિર**—ભ૦ મહાવીરસ્વામીનું મંદિર રાજ્યના તાબામાં હતું, આથી એક જ વંશના પોરવાડ જૈનોએ વિક્રમની ૧૫મી શતાબ્દીમાં પોસીનામાં ભ૦ પાર્શ્વનાથનું શીખરબંધ મંદિર બંધાવ્યું અને ધીમે ધીમે ભ૦ પાર્શ્વનાથના એ એક જ મંદિરમાંથી ત્રણ મંદિરો બન્યા. આ ત્રણે મંદિરો એક જ ઘેરાવામાં છે જ્યારે ભગવાન મહાવીરસ્વામીનું જિનાલય તેની પાસેના બીજા ઘેરાવામાં છે

પોસીનાના શેઠ આજડ પોરવાડના વંશના મંત્રી **ગોપાલે** તપાગચ્છીય ભટ્ટા૦ શ્રીસોમસુંદરસૂરિના ઉપદેશથી સં૦ ૧૪૭૭માં પોસીનામાં ભ૦ પાર્શ્વનાથનું મંદિર બંધાવ્યું. આચાર્યદેવે તેમાં ભ૦

પાર્શ્વનાથની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી તે મંદિરનું નામ 'વિઘ્નાપહાર પાર્શ્વનાથ' રાખ્યુ. પોસીનાના જૈનો આજે તેને પુરિસાદાણી પાર્શ્વનાથ' તરીકે ઓળખે છે. મૂળનાયકની પ્રતિમા ભવ્ય છે, ગાદીમાં ધર્મચક્ર અને વેલબુટ્ટા કોતરેલા છે　(–પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૩૬૪)

મંત્રી ગોપાલે આ મંદિરમાં બે મોટા મંડપો કરાવ્યા અને તેમાં દેરીઓ પણ બનાવી, તે દેરીઓ ખાલી હતી, પછી તેમાં ભ૦ આદિનાથ તથા ભ૦ શાંતિનાથની જિનપ્રતિમાઓ બેસાડવામા આવી હતી, જે પ્રતિમાઓ ઉપર આ પ્રકારે લેખો મળે છે.—

(१) सवत् १४...वर्षे मार्ग वदि ४ दिने पुष्यार्के प्राग्वाट-ज्ञातीय व्य० गोपालभार्या अह्निव सुत व्य० अर्जून न सु　श्रेयोर्थं श्रीआदिनाथ-बिंबं कारितं प्रतिष्ठितं तपागच्छनायक श्रीसोमसुंदरसूरिभि । भद्रं भूयात् श्रीसघभट्टारकाय ॥

એટલે શેઠ ગોપાલના પુત્ર અર્જુને સં૦ ૧૪૭૭ (અથવા ૧૪૮૧)માં માગશર વ૦ ૪ના રોજ રવિવારે પુષ્યનક્ષત્રમા ભગવાન પાર્શ્વનાથના મંદિરના મંડપની એક દેરીમા ભ૦ આદિનાથની પ્રતિમાની તપાગચ્છના ભ૦ સોમસુંદરસૂરિના હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી જેનો શિલાલેખ ત્યાં વિદ્યમાન છે　(–પ્રક૦ ૪૫ પૃ૦ ૩૬૫)

૨. પોસીનાના શેઠ તડમલ પોરવાડના વંશના **શેઠ માંડણે** સં૦ ૧૪૮૧મા ભ૦ પાર્શ્વનાથના મંડપની બીજી દેરીમાં તપાગચ્છ નાયક ભ૦ સોમસુંદરસૂરિના હાથે ભ૦ શાંતિનાથની પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

(–પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૩૬૫)

તે પછી શેઠ અર્જુન અને શેઠ માડણ કે તેમના વંશજોએ આ બને દેરીમા રહેલા ભગવાનો માટે સ્વતંત્ર જિનપ્રાસાદો બનાવી, તેમા તે બન્ને ભગવાનોની પ્રતિષ્ઠા કરી

આ ત્રણે મંદિરોનો સં૦　　મા **ભ૦ વિજયદેવસૂરિના** ઉપદેશથી મોટો જીર્ણોદ્ધાર થયો, ત્યારે ભ૦ પાર્શ્વનાથના મંદિરના આ મંડપોની ખાલી રહેલી બને દેરીઓમા મૂળનાયક તરીકે ભ૦ આદિનાથની અને ભ૦ પદ્મપ્રભુ જિનેશ્વરની નવી મૂર્તિઓ પધરા-

વવામા આવી. ભ૦ પાર્શ્વનાથના મંદિરના રંગમંડપમાં સમવસરણ છે બે સુંદર ચૌમુખ પ્રતિમાઓ છે

ભ૦ પાર્શ્વનાથના મંદિરમાં ઉત્તર તરફની દિવાલમા (૧) લગભગ ૨ા–૩ ફૂટ લાંબો અને ૧, ફૂટ પહોળો શેઠ ગોપાળે પ્રતિષ્ઠા કરાવી તેનો સં૦ ૧૪૭૭મા પં૦ ચારિત્રગણિવરે બનાવેલ પ્રશસ્તિ લેખ મોટો શિલાલેખ, ૨૮ શ્લોક પ્રમાણ છે (–પ્ર૦ ૪૫, પૃ૦ ૩૬૪)

(૨) શેઠ માડણે કરાવેલી પ્રતિષ્ઠાનો લેખ ૧૧ શ્લોક પ્રમાણનો છે અને તે ૧ાા ફૂટ લાંબો અને ૦ાા ફૂટ પહોળો છે

(–જૈન સત્યપ્રકાશ, ક૦ ૧૭૦, પૃ૦ ૪૦, ક૦ ૧૭૧ પૃ૦ ૭૬ ૭૭, ઈતિ૦ પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૧૬૫)

૩ ભ૦ શાંતિનાથનુ મંદિર—આ મંદિરોના ઘેરાવામા ભ૦ પાર્શ્વનાથના મંદિર પાસે જ આ ત્રીજુ મંદિર છે અને તેની હારમા ભ૦ આદિનાથનુ ચોથુ મંદિર છે

આપણે ઉપર વાચી ગયા તેમ શેઠ તડમલ પોરવાડના વંશજ મંડણે ભ૦ પાર્શ્વનાથના મંડપમા ભ૦ શાતિનાથની પ્રતિમા બિરાજમાન કરાવી, તે જ પ્રતિમા મૂળનાયક તરીકે રાખીને આ ત્રીજુ મંદિર બન્યુ

મૂળનાયક શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનની પ્રતિમા અદ્ભૂત અને આહ્લાદક છે ભક્ત જનને ત્યાંથી ઊઠવાનુ મન ન થાય તેવી એ પરમ શાંતિદાયક, ભવ્ય, અને મનોહર પ્રતિમા છે આ પ્રતિમાની ગાદીમાં શિલાલેખો નથી, પણ સુંદર વેલબૂટ્ટા કોતરેલા છે આ મંદિરના રંગમંડપમા બે તરફ ગોખલા છે અને તેમાં એકેક જિનપ્રતિમા વિરાજમાન છે, આ મંદિરનો સં૦ ૨૦૦૩મા જીર્ણોદ્ધાર થયો છે

૪ ભ૦ આદિનાથનુ મંદિર—મંદિરોના ઘેરામાથી બહાર નીકળતા ડાબા હાથ તરફ આ ચોથુ મંદિર છે ત્રીજુ અને ચોથુ મંદિર એક સાથે બન્યા હોય તેમ લાગે છે

આપણે ઉપર વાચી ગયા તેમ શેઠ અર્જુન પોરવાડ અથવા તેના વંશજોએ ભ૦ પાર્શ્વનાથના મંડપમાં ભ૦ આદિનાથની પ્રતિમા

વિરાજમાન કરી, તે જ પ્રતિમાને મૂળનાયક તરીકે રાખીને આ ચોથુ મ દિર બન્યુ છે

આ મ દિરનો સં૦　　　મા **ભટ્ટા૦ વિજયદેવસૂરિના** ઉપદેશથી મોટો જીર્ણોદ્ધાર થયો

અમને એમ લાગે છે કે, તે જીર્ણોદ્ધારમા અહી મૂળનાયક તરીકે શેઠ અર્જુને ભરાવેલી પ્રતિમાને બદલે ભ૦ આદિનાથની બીજી ભવ્ય પ્રતિમા બેસાડવામા આવી હોય. કારણ કે આ જિન-મ દિરની જમણી તરફની એક ઓરડીમા શેઠ અર્જુને આ૦ સોમ સુદરસૂરિના હાથે સ૦ ૧૪૭૭ (અથવા સ૦ ૧૪૮૧ કે ૧૪૯૧) મા પ્રતિષ્ઠા કરાવેલી પ્રતિમા બિરાજમાન છે

આ મ દિરમા ભ૦ આદિનાથની પ્રતિમા ભવ્ય, વિશાળ અને મનોહર છે. તેમના બ ને ખભા ઉપર **વાળની લટો** ઉતારી છે, જે ભગવાનના ચતુર્મુષ્ટિ લોચનુ **પ્રતીક** છે અને બીજી રીતે કહીએ તો ભ૦ ઋષભદેવની પ્રતિમા હોવાની અચૂક **નિશાની** છે

આ પ્રતિમાની ગાદીમા લ છન નથી, લેખ નથી પણ વેલબૂટાની આકર્ષક અને સુ દર કોરણી છે મૂળનાયકની બાજુમા ભગવાન પાર્શ્વ-નાથના બે કાઉસગ્ગિયા છે બહારના ભાગમા ર ગમ ડપમા સામસામા બે ગોખલામા **અ બિકાદેવી** અને **સરસ્વતીદેવીની** સુ દર મૂર્તિઓ છે તેની પાસેની ડાબી બાજુની દેરીમા ૧૩ જિનપ્રતિમાઓ છે અને જમણી બાજુની દેરીમા ૪ જિનપ્રતિમાઓ છે, તેમાં જે **કેસરિયાજીની** એક શ્યામ પ્રતિમા છે, તે મૂળનાયકના સ્થાને બિરાજમાન છે, અહીના લોકો આને **ભ૦ નેમિનાથનુ** મ દિર માને છે મ દિરના દરવાજા પાસે ડાબી તરફ **મણિભદ્રવીરની** સ્થાપના છે.

અસલમા આ મણિભદ્રવીરની સ્થાપના ઉપાશ્રયમા હતી, તે ત્યાથી લાવીને તેને અહીં બિરાજમાન કરેલ છે આ સ્થાન પ્રભાવિક અને ચમત્કારી છે આ મ દિરમાથી બગીચામા થઈ સીધા ભ૦ મહાવીરસ્વામીના મ દિરમા જવાય છે

(—જૈન સત્યપ્રકાશ, ક૦ ૧૭૦, પૃ૦ ૪૦, ક૦ ૧૭૧, પૃ૦ ૭૨)

વીરવંશાવલીમાં વર્ણન છે કે, અહીંના વીશા પોરવાડ શાહ ધૂલાજીએ અહીં ભ૦ સોમસુંદરસૂરિના ઉપદેશથી (૧) ભ૦ ઋષભદેવ, (૨) ભ૦ શાંતિનાથ, (૩) ભ૦ નેમિનાથ, (૪) ભ૦ પાર્શ્વનાથ અને (૫) ભ૦ મહાવીરસ્વામી. એ પાંચ તીર્થંકરોના જૂદા જૂદા પાંચ **જિનપ્રસાદો** બનાવી, તેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

(—વીરવંશાવલી, વિવિધગચ્છીય પટ્ટાવલી સંગ્રહ,
પૃ૦ ૨૧૫, જૈન ઇતિ૦ પ્રક૦ ૫૦, પૃ૦ ૪૫૦)

આ૦ વાદિદેવસૂરિની પરંપરાના (૪૫મા) આ૦ પરમાનંદ સૂરિના ઉપદેશથી શેઠ વાહડના પુત્રો શરણદેવ વગેરેએ સં૦ ૧૩૪૫માં સમ્મેતશિખરતીર્થની યાત્રા કરી આવ્યા પછી **સમ્મેત શિખર તીર્થનો પાષાણપટ્ટ** બનાવી ચોસીના તીર્થમાં સ્થાપન કર્યો હતો (—પ્રક૦ ૪૧, પૃ૦ ૫૯૮)

ઉપા૦ ગુણવિજયગણિવર લખે છે કે, તપાગચ્છીય ભટ્ટા૦ વિજયદેવસૂરિ (સં૦ ૧૬૭૨ થી ૧૭૨૩) છ'રી પાળતા યાત્રાસંઘ સાથે કુંભારિયાજી તીર્થ થઈને મોટા પોસીના પધાર્યા હતા અને તેમણે ત્યાં ફરીવાર પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી.

(—તપાગણપતિ ગુણપદ્ધતિ, પટ્ટાવલી સમુચ્ચય ભા૦ ૧, પૃ૦ ૮૫)

આ ઇતિહાસના લેખકો મુનિ દર્શનવિજયજી, મુનિ જ્ઞાનવિજયજી અને મુનિ ન્યાયવિજયજી (ત્રિપુટી)ના ઉપદેશથી શેઢિઠાના જૈન મિત્રમંડળે સં૦ ૨૦૦૫ના કાર્તિક વદિ ૧૦ને રવિવારે શેઢિ ાથી પોસીના તીર્થનો છ'રી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢ્યો હતો, જેમાં સાધુ સાધ્વી ઠાણા ૧૦ શ્રાવક-શ્રાવિકાઓ ૪૫૦ સાથે હતાં. આ સંઘ સનવા ૧, નાનું મૂહા, ખાપાનો બજલો,[1] અજની ગામ કાલીકાકરની

---

૧ ખાપાના ભજલાથી પગાઉ વિકરણી ગામ છ ત્યાં શ્રાવકનાં ૧ ઘર છે નાનુ એક પરમંદિર છે ભાતાં આદિક છ અહીંથી પહાડી રસ્તે બે દિવસમાં કેશરિયાજી જવાય છે

અજની ગામમાં ભીલના ઘરમાં એક ભ કુંથુનાથની ધાતુની પંચતીર્થી જિન પ્રતિમા છે તેના ઉપર લેખ છે

ચોકી તથા વહોગના બગલે થઈ કાર્તિક વદિ ૧૪ને ગુરુવારે પોસીના તીર્થ પહોચ્યો હતો માણિભદ્રવીરે પોસીનાના જૈનોને અગાઉથી આ સઘ આવવાની સૂચના આપી હતી

શ્રીસઘે મદિરના જીર્ણોદ્ધારમા મદદ આપી હતી શેઠ **સીરેમલજી**એ સઘમા ચડાવો બોલી, **સંઘમાળા** પહેરી હતી. સઘ ત્યાથી ને પગરસ્તે આવ્યો હતો તે જ રસ્તે પાછો ગયો અને માગશર સુદિ ૨ ને રવિવારે રોહિડા પહોચી ગયો

આ સઘમા રોહિડાના નાના મોટા સૌ જૈનો સાથે હતા. ગામમા ઘર સભાળવા પૂરતા ૨૦ જૈનો જ બાકી રહ્યા હતા તે પછી ઉક્ત મુનિવરોના ઉપદેશથી **શા૦ હિંદુમલજી શેષમલજી મુહતાએ** રોહિડાથી દિયાણા, લોટાણા, નાદિયા તીર્થોનો છ'રી પાળતો યાત્રાસઘ કાઢયો હતો આ સઘમા રોહિડા, જયપુર અને આગરાના ૨૦ થી ૨૫ જૈનો સાથે હતા

નાના પોસીના—ઈડરથી ૯ ગાઉ દૂર નાના પોસીના ગામ છે ત્યા પણ ભવ્યજિનાલય છે

મગસીજીતીર્થ—સોની સગ્રામસિંહે માડવગઢમા ભ૦ સુપાર્શ્વ-નાથનો તથા મુગસીપાર્શ્વનાથનો જિનપ્રાસાદ બધાવ્યો અને તેની ભટ્ટા૦ સોમસુદરસૂરિના હાથે સ૦ ૧૪૭૨મા પ્રતિષ્ઠા કરાવી

(—વીરવશાવલી, વિવિધગચ્છીય પટ્ટાવલી સંગ્રહ, પૃ૦ ૨૧૩ થી ૨૧૫ ઇતિ૦ પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૩૩૯)

મગસીતીર્થના જીર્ણોદ્ધારનો ઉલ્લેખ મળે છે સ૦ ૧૫૧૮ જેઠ શુ૦ ૧૫ને રોજ પ્રતિષ્ઠા થઈ હતી.

स० १५२१ वर्षे माघ शुदि १० मरु/कु० प० सव माडण भा० दिउ सुत सिंघा भा० श्रेयसे श्रीकुथुनाथबिंब कारित प्र० श्री जारापल्लीगच्छे श्रीउदय-चद्रसूरिभि रामसी (से) ण ॥

લેખમાના ગચ્છનુ નામ ઝારાપલ્લી કે જીરાપલ્લી સભવે છે

(—જૈન સત્યપ્રકાશ, ક૦ ૧૭૦, પૃ૦ ૮૦)

વીરવંશાવલીમાં વર્ણન છે કે અહીંના વીશા પોરવાડ શા૦ મૂલાજીએ અહીં ભ૦ સોમસુંદરસૂરિના ઉપદેશથી (૧) ભ૦ ઋષભદેવ, (૨) ભ૦ શાંતિનાથ, (૩) ભ૦ નેમિનાથ, (૪) ભ૦ પાર્શ્વનાથ અને (૫) ભ૦ મહાવીરસ્વામી. એ પાંચ તીર્થંકરોના જુદા જુદા પાંચ **જિનપ્રસાદો** બનાવી, તેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

(—વીરવંશાવલી, વિવિધગચ્છીય પટ્ટાવલી સંગ્રહ,
પૃ૦ ૨૧૫, જૈન ઇતિ૦ પ્રક૦ ૫૦, પૃ૦ ૪૫૦)

આ૦ વાદિદેવસૂરિની પરંપરાના (૪૫મા) આ૦ પરમાનંદસૂરિના ઉપદેશથી શેઠ વાહડના પુત્રો શરણદેવ વગેરેએ સં૦ ૧૩૪૫મા સમ્મેતશિખરતીર્થની યાત્રા કરી આવ્યા પછી **સમ્મેતશિખર તીર્થનો પાષાણપટ્ટ** બનાવી **પોસીના** તીર્થમાં સ્થાપન કર્યો હતો (—પ્રક૦ ૪૧, પૃ૦ ૫૯૮)

ઉપા૦ ગુણવિજયગણિવર લખે છે કે, તપાગચ્છીય ભટ્ટા૦ વિજયદેવસૂરિ (સં૦ ૧૬૭૨ થી ૧૭૨૩) છ'રી પાળતા યાત્રાસંઘ સાથે કુંભારિયાજી તીર્થ થઈને **મોટા પોસીના** પધાર્યા હતા અને તેમણે ત્યાં ફરીવાર પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી

(—તપાગણપતિ ગુણપદ્ધતિ, પટ્ટાવલી સમુચ્ચય ભા૦ ૧, પૃ૦ ૮૫)

આ ઇતિહાસના લેખકો મુનિ દર્શનવિજયજી, મુનિ જ્ઞાનવિજયજી અને મુનિ ન્યાયવિજયજી (ત્રિપુટી)ના ઉપદેશથી રોહિડાના જૈન મિત્રમંડળે સં૦ ૨૦૦૫ના કાર્તિક વદિ ૧૦ને રવિવારે રોહિડાથી પોસીના તીર્થનો છ'રી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢ્યો હતો, જેમાં સાધુ સાધ્વી ઠાણા ૧૦ શ્રાવક-શ્રાવિકાઓ ૪૫૦ સાથે હતાં. આ સંઘ સનવાડા, નાનું ભૂલા ખાપાનો બંગલો,[1] અજની ગામ કાલીકાંકરની

---

૧ ખાપાના બંગલાથી પંચાણ વિકસણી ગામ છે ત્યાં શ્રાવકનાં ૧ ઘર છે નાનું એક ઘરમંદિર છે શ્રાવિકા ભાવિક છે અહીંથી પહાડી રસ્તે બે દિવસમાં કેશરિયાજી જવાય છે

અજની ગામમાં ભીલના ઘરમાં એક ભ૦ કુંથુનાથની ધાતુની પંચતીર્થી જિન પ્રતિમા છે તેના ઉપર લેખ છે

ચોકી તથા વહોરાના બગલે થઈ કાર્તિક વદિ ૧૪ને ગુરુવારે પોસીના તીર્થ પહોચ્યો હતો માણિભદ્રવીરે પોસીનાના જૈનોને અગાઉથી આ સઘ આવવાની સૂચના આપી હતી

શ્રીસઘે મદિરના જીર્ણોદ્ધારમા મદદ આપી હતી શેઠ **સીરેમલજી**એ સઘમા ચડાવો બોલી, **સઘમાળા** પહેરી હતી સઘ ત્યાથી ને પગરસ્તે આવ્યો હતો તે જ રસ્તે પાછો ગયો અને માગશર સુદિ ૨ ને રવિવારે રોહિડા પહોચી ગયો

આ સઘમા રોહિડાના નાના મોટા સૌ જૈનો સાથે હતા ગામમા ઘર સભાળવા પૂરતા ૨૦ જૈનો જ બાકી રહ્યા હતા. તે પછી ઉક્ત મુનિવરોના ઉપદેશથી **શા૦ હિદુમલજી શેષમલજી મુહતાએ** રોહિડાથી દિયાણા, લોટાણા, નાદિયા તીર્થોનો છ'રી પાળતો યાત્રાસઘ કાઢ્યો હતો આ સઘમા રોહિડા, જયપુર અને આગરાના ૨૦ થી ૨૫ જૈનો સાથે હતા

નાના પોસીના—ઈડરથી ૬ ગાઉ દૂર નાના પોસીના ગામ છે. ત્યા પણ ભવ્યજિનાલય છે

મગસીજીતીર્થ—સોની સગ્રામસિંહે માડવગઢમા ભ૦ સુપાર્શ્વ-નાથનો તથા મગસીપાર્શ્વનાથનો જિનપ્રાસાદ બધાવ્યો અને તેની ભટ્ટા૦ સોમસુદરસૂરિના હાથે સ૦ ૧૪૭૨મા પ્રતિષ્ઠા કરાવી

(—વીરવશાવલી, વિવિધગચ્છીય પટ્ટાવલીસગ્રહ, પૃ૦ ૨૧૩ થી ૨૧૫ ઇતિ૦ પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૩૩૯)

મગસીતીર્થના જીર્ણોદ્ધારનો ઉલ્લેખ મળે છે સ૦ ૧૫૧૮ જે શુ૦ ૧૫ને રોજ પ્રતિષ્ઠા થઈ હતી

सं० १५२१ वर्षे माघ शुदि १० मरु/कु० प० सव माडण भा० दिउ सूत सिंघा भा० श्रेयसे श्रीकुंथुनाथबिंब कारित प्र० श्री जारापल्लीगच्छे श्रीउदय-चद्रसूरिभि रामसी (से) ण ॥

લેખમાના ગચ્છનુ નામ ઝારાપલ્લી કે જીરાપલ્લી સભવે છે

(—જૈન સત્યપ્રકાશ, ક્૦ ૧૭૦, પૃ૦ ૮૦)

ચિત્તોડના શ્રી મહાવીરસ્વામી જિનપ્રાસાદ અને વિજય કીર્તિસ્તંભ

(૧) ચંદ્રકુલના રાજગચ્છના આ૦ પ્રદ્યુમ્નસૂરિએ ચિત્તોડના તલવાડામાં "શિસોદિયા રાજા અલ્લટરાજની સભામાં દિગમ્બરાચાર્યને જીતી, પોતાનો શિષ્ય બનાવ્યો. રાણા અલ્લટરાજે તે વિજયના સ્મરણમાં ચિત્તોડના કિલ્લામાં ભગવાન મહાવીર સ્વામીનો જિનપ્રાસાદ બનાવી, તેની પાસે ઉંચો **વિજય કીર્તિસ્તંભ** ઊભો કરાવ્યો અને આચાર્યશ્રીના હાથે તેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

(–ઇતિ૦ પ્ર૦ ૩૨, પૃ૦ ૫૦૭, પ્ર૦ ૩૫, પૃ૦ ૧૦)

(૨) ચંદ્રકુળના તપગચ્છના ૫૦મા ભ૦ સોમસુંદરસૂરિના ઉપદેશથી તે આ જિનપ્રાસાદ અને વિજયકીર્તિસ્તંભનો જીર્ણોદ્ધાર થયો. આ આચાર્યશ્રી સં૦ ૧૪૫૭ થી ૧૪૯૯ સુધી ગચ્છનાયક હતા.

(–ઇતિ૦ પ્રક૦ ૫૦, પૃ૦ ૪૪૪)

(૩) મેવાડના શિશોદિયા રાજવંશમાં વિ૦ સં૦ ૧૦૧૦મા રાજા અલ્લટરાજ થયો જે આ૦ પ્રદ્યુમ્નસૂરિનો ભક્ત હતો. જૈન બન્યો હતો. (–પ્રક૦ ૨૩, પૃ૦ ૩૮૯ પ્રક૦ ૩૪, પૃ૦ ૫૯૦)

(૪) મેવાડના રાજા અલ્લટરાજ શિસોદિયાના વંશમાં સં૦ ૧૪૮૫ મા (૫૨ મો) રાણા મોકલસિંહ અને સં૦ ૧૫૩૦મા (૫૩ મો) રાણો કુંભોજી થયા. જે તપગચ્છના ભટ્ટા૦ આ૦ દેવસુંદરસૂરિ અને ૫૦મા આ૦ સોમસુંદરસૂરિના ભક્ત હતા.

(–પ્રક૦ ૨૩, પૃ૦ ૩૮૯, પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૩૪)

(૫) શાહ **વીશલશાહ** ઓસવાલના વંશમાં સં૦ ગુણરાજ થયો. તેને ગંગા નામે પત્ની, તથા (૧) ગજ (૨) મહીરાજ (૩) બાલુરાજ (૪) મલ્લ અને (૫) ઇશ્વર નામે પુત્રો થયા તે સૌ તપગચ્છના ભ૦ સોમસુંદરસૂરિના ભક્ત જૈન હતા. સં૦ ગુણરાજે રાણા મોકલસિંહની રજા લઈ ચિત્તોડના કિલ્લાના ભ૦ મહાવીરસ્વામીના પ્રાચીન જિનપ્રાસાદ અને જૈન વિજય કીર્તિસ્તંભના જીર્ણોદ્ધારનું કામ પોતાના પુત્ર બાલુની દેખરેખ નીચે ચાલુ કર્યું

(–પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૩૬૯)

(૬) મહાકવિ **પં૦ પ્રતિષ્ઠા સોમગણિવર** લખે છે કે સં૦ ગુણરાજના પુત્ર બાલુએ રાણા મોકલસિંહની રજાથી. અને પિતાની આજ્ઞાથી ચિત્તોડમા રહી, ચિત્તોડના કિલ્લાના (આ૦ પ્રદ્યુમ્નસૂરિના શાસ્ત્રાર્થના વિજયના ઉપલક્ષમા રાણા અલ્લટરાજે બનાવેલ) ભ૦ મહાવીરસ્વામીને જિનપ્રાસાદ અને જૈન વિજયકીર્તિસ્તંભનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો આ દરમિયાનમા સં૦ ગુણરાજ મરણ પામ્યો હતો આથી જીર્ણોદ્ધાર થયા પછી સં૦ ગુણરાજના **પાંચ પુત્રોએ** વિ૦ સં૦ ૧૪૮૫મા તપાગચ્છના ૫૦મા **ભ૦ સોમસુંદરસૂરિવરના** હાથે તેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી, તેમજ તે જિનપ્રાસાદમા બીજી ચાર નવી દેરીઓ બનાવી, તેની પણ તેમના હાથે જ પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

(–વિ૦ સં૦ ૧૫૨૪નુ સોમ સૌભાગ્ય મહાકાવ્ય સર્ગ + શ્લો૦)

(૭) વૃદ્ધો કહે છે કે ત્યારબાદ છેલ્લી સદીઓમા ઉદેપુરના રાજ્યે પણ ચિત્તોડ વિભાગના અધિકારી (કલેકટર)ની દેખરેખ નીચે તેનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો હતો

પણ વિચિત્ર ઘટના એ છે કે–તે અધિકારી આ સ્થાપત્યના મૂળ ઇતિહાસથી અજાણ હતો આથી તેણે જિનાલય નહીં પણ માત્ર સ્તંભનો જ જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો અને તેની ઉપરની જિનપ્રતિમાઓમા મરજીમુજબ ફેરફાર કર્યો. આ રીતે **આ વિજયકીર્તિ સ્તંભ** આજ સુધી સુરક્ષિત છે અને **જૈનસ્તંભ** તરીકે વિખ્યાત છે

(૮) જૈનસાહિત્ય સંશોધક ત્રૈમાસિક વર્ષ + અંક૦ + મા ત્રણ રંગમા તથા સં૦ ૨૦૧૫ના જૈન યુગના નવુ વર્ષ બીજાના ૯ મા અંકમા એક રંગમા તેના ફોટા પ્રકાશિત થયા છે

પ્રકરણું એકાવનમું

*

આ૦ મુનિસુંદરસૂરિ

चन्द्रकुल तपागच्छे श्रीसोमसुन्दरगुरूणाम् ।
पट्टे प्रतिष्ठिता श्रीमुनिसुन्दरसूरि राजेन्द्रा ॥ १ ॥

मरुदेशादिदेशेष्वमारिपटहोद्घोषणे प्रथिता ।
श्रीहेमचन्द्रसूरीन् स्मारितवन्त स्वशक्त्या ये ॥ २ ॥

(—જ્ઞાનસાગરસૂરિની આ૦ મુનિસુંદરસૂરિ શિષ્ય
પં૦ રત્નચંદ્ર ગણિએ રચેલી પ્રશસ્તિ)

मारीत्यवमनिराकृति सहस्रनामस्मृति प्रमृतिकृत्यै
श्रीमुनिसुन्दरगुरवश्चिरन्तनाचार्य महिमाभृत ॥ ८ ॥
(સં૦ ૧૫૧૬ માં રત્નશેખરસૂરિકૃત આચાર પ્રદીપ)

सिरिमुणिसुंदरसूरि सूरि चिंतुहजणमणजउ ।
नाणगम्भवेरग्गि, वाल्लकालि जो गहिमवउ ॥ २३ ॥
(—આ૦ ભુવનસુંદરસૂરિ કૃત ગુર્વાવલી
પટ્ટાવલી સમુચ્ચય ભા૦ ૨ પૃ૦ ૧૭૨

આ૦ સોમસુંદરસૂરિની પાટે ૫૧મા આ૦ મુનિસુંદરસૂરિ થયા તેમના સં૦ ૧૪૩૬મા જન્મ, સં૦ ૧૪૪૩મા સાતમે વર્ષે દીક્ષા, સં૦ ૧૪૬૬મા ત્રીશમે વર્ષે ઉપાધ્યાયપદ, સં૦ ૧૪૭૮માં

૪૨મા વર્ષે વડનગરમા **આચાર્યપદ,** અને સ૦ ૧૫૦૩ના કા૦ સુ૦ ૧ના રોજ ૬૭ વર્ષની ઉમરે "કોરટા તીર્થ"માં **સ્વર્ગવાસ** થયા.

વીરવંશાવલીમા તેમનુ મૂળ નામ **મોહનનંદન** બતાવ્યુ છે
(–વિવિધગચ્છ પટ્ટાવલી, પૃ૦ ૨૧૫)

તે આ૦ દેવસુંદરસૂરિના હસ્તદીક્ષિત પ્રશિષ્ય, સોમસુંદરસૂરિના મુખ્ય શિષ્ય,[1] અને આ૦ જયાનંદસૂરિના વિદ્યાશિષ્ય હતા.

ખંભાતનો **દફરખાન** આ૦ મુનિસુંદરસૂરિને 'વાદિગોકુલસાઢ' તરીકે માનતો હતો દક્ષિણના પંડિતોએ સૂરિજીને 'કાલિસરસ્વતી'નુ **બિરૂદ** આપ્યુ હતું[2]

સામાન્ય લોકો તો તેમની ૭ વર્ષની ઉમરે થયેલી **દીક્ષા,** અને "તેમનુ ચમત્કારી જીવન" વગેરે જોઈને તેમને **યુગપ્રધાન** તરીકે માનતા હતા તે નાનપણથી જ હજાર નામ અવધારણ કરી શકતા હતા, ૧૦૮ કટોરીઓનો અવાજ પારખી શકતા હતા. આથી જ લોકો તેમને 'સહસ્રાવધાની' તરીકે ઓળખતા હતા તેમણે સૂરિમંત્રની ૨૪ વાર વિધિપૂર્વક આરાધના કરી હતી તેમા ૨૪ વાર તો **ચંપકરાજ** વગેરે રાજાઓએ પોતપોતાના દેશમા પ્રજાનો "કર" માફ કરી, **અમારિ** પ્રવર્તાવી હતી

પદ્માવતી–પ્રસન્ન તેઓ છઠ્ઠ, અઠ્ઠમ વગેરે તપ કરતા હતા. તપ અને "સૂરિમંત્રની સિદ્ધિના પ્રભાવથી પદ્માવતી વગેરે દેવીઓ તેમની પાસે આવતી હતી

---

૧ तच्छिष्य· **प्रथमः** समर्थमहिमा त्रैवेद्यगोष्ठीगुरु .
सूरि **श्रीमुनिसुन्दरः**सुरगुरु ख्यात क्षितौ प्रज्ञया ॥ १ ॥
(–સં૦ ૧૫૦૨મા વીરમગામમાપં. **જિનહર્ષ** ગણિ કૃત 'વિંશતિ સ્થાનકવિચારામૃત સંગ્રહ')

૨ સંભવ છે કે, એ અરસામાના રાજાઓબાદશાહો સંસ્કૃતના ઉદ્દ્ભટ વિદ્વાનને "સરસ્વતીનુ બિરૂદ" આપતા હોય તેમા યે રૂપાળા વિદ્વાનને **કૂર્ચાલ સરસ્વતી** અને શ્યામ વિદ્વાનને **કાલી સરસ્વતી**ના બિરૂદથી નવાજતા હોય અથવા જેમા કાલિકાનો જુસ્સો અને સરસ્વતીની જ્ઞાનપરાકાષ્ઠાનો યોગ હોય તેને **કાલી સરસ્વતી** કહેતા હોય

ઉપદ્રવ શમન—સિરોહીના રાજા સહસ્રમલ્લે અમારિ પ્રવર્તાવી, પણ પછી અમારિનો ભંગ કર્યો હતો. આથી દેશમાં (કે સિરોહીમાં) તીડનો ઉપદ્રવ થયો. આચાર્યશ્રીએ ધ્યાનમાં બેસીને આ ઉપદ્રવ શમાવ્યો.

આચાર્યશ્રીએ મેવાડના દેલવાડામાં (અથવા ધારાનગરીમાં પંવારના રાજ્યમાં) દુષ્ટ દેવીઓએ કરેલા ઉપદ્રવને શાંત કરવા માટે ચમત્કારી નવું સંતિકર સ્તોત્ર પ્રાકૃતમાં ગા૦ ૧૩ બનાવ્યું

આચાર્યપદ મહોત્સવ

પં૦ પ્રતિષ્ઠાસોમ ગણિ જણાવે છે કે, આ૦ સોમસુંદરસૂરિએ સં૦ ૧૪૭૮ સુધી કોઈ મુનિવરને ગચ્છનાયક બનાવ્યા ન હતા. એવામાં વડનગરનો શેઠ દેવરાજ, જેની દેવગિરિ (દૌલતાબાદ)માં દુકાનો હતી, તે ભારે ધર્મપ્રેમી હતો. તેણે પોતાની લક્ષ્મીનો લાભ લેવા, આચાર્યદેવ પાસે આવીને વિનતિ કરી કે, "ગુરુદેવ! આપની પાટે હવે યોગ્ય ગચ્છનાયકની નિમણૂક કરો. મને લક્ષ્મીના સદ્વ્યયનો લાભ મળે એવી કૃપા કરો ' ત્યારે આ૦ શ્રીસોમસુંદરસૂરિએ પોતાના મુનિમંડળ ઉપર દૃષ્ટિ ફેરવી, અને "ઉપાધ્યાય મુનિસુંદર ગણિ ' ઉપર એ દૃષ્ટિ સ્થિર રથાપી. આચાર્યશ્રી તેમની યોગ્યતાનો વિચાર કરતા ગૌરવ અનુભવતા હોય, એવા પ્રસન્ન દેખાયા. શેઠ પણ જાણતો હતો કે "ઉપાધ્યાય મુનિસુંદરગણિ વિદ્વાન છે, અસ્ખલિત સંસ્કૃત બોલી શકે છે સો વાદોમાં વિજય મેળવે છે તેમણે આ૦ દેવસુંદરસૂરિની સેવામાં ૧૦૮ વાર લાંબા પત્રમાં વિજ્ઞપ્તિત્રિવેણી 'ના નામે સુંદર કાવ્યો મોકલ્યા છે, જે રચના ભગવાન સિદ્ધસેન દિવાકર વગેરેને યાદ કરાવે તેવી છે

તે એકીસાથે એક હજાર નામ યાદ રાખી શકે છે, શીઘ્ર કવિ છે એવી કોઈ વિદ્યાશક્તિ કે કલા નથી જે ઉપાધ્યાયજીમાં ન હોય. શેઠ આચાર્યદેવની ભાવના પારખીને ખુશ થતો પોતાના ઘેર ગયો.

શેઠે ઘેર બેસીને આચાર્યપદપ્રદાનની કંકોતરી લખી, અને દેશદેશના શ્રીસંઘોને વડનગર મહોત્સવમાં બોલાવ્યા. તેણે વડનગરને ખૂબ શોભાવ્યું, ધવલ-મંગલ ગવરાવ્યા, ને વાજિંત્રો મંગાવ્યાં.

શેઠ **દેવરાજે** આ૦ સોમસુંદરસૂરિની પૂજા કરી. વિવિધ પકવાન્નો વાળા **ભોજનો** તૈયાર કરી, મુનિરાજોની **ભક્તિ** કરી, શ્રીસંઘની ભક્તિ કરી. સૌની વસ્ત્રદાનથી ભક્તિ કરી. અને સં૦ ૧૪૭૮માં વડનગરમાં આ૦ **સોમસુંદરસૂરિના** વરદ હસ્તે ઉપાધ્યાય મુનિસુંદર ગણિને **આચાર્યપદવી** અપાવી.

તીર્થયાત્રા સંઘ

એ પછી શેઠ **દેવરાજે** આ૦ સોમસુંદરસૂરિની આજ્ઞા લઈ નવા આચાર્ય મુનિસુંદરસૂરિની અધ્યક્ષતામાં સંઘપતિ બની, શત્રુંજયતીર્થ વગેરેની યાત્રા માટે છ'રી પાળતો મોટો **યાત્રાસંઘ** કાઢ્યો. આ સંઘમા ૫૦૦ ગાડા હતા ઘણા સ્ત્રી પુરુષો હતા. જિનપૂજા માટે સાથે "સોના–ચાંદીના જિનાલયો" હતા

શ્રીસંઘ શત્રુંજય અને ગિરનાર તીર્થની યાત્રા કરી મોટો મહોત્સવ કરી, દાન આપી, પાછો પોતાના સ્થાને આવ્યો એ પછી આ૦ મુનિસુંદરસૂરિએ ગુરુદેવ આ૦ સોમસુંદરસૂરિની આજ્ઞાથી પોતાના પરિવાર સાથે બીજે વિહાર કર્યો

(–સં૦ ૧૫૧૪, પં પ્રતિષ્ઠાસોમગણિકૃત સોમ સૌભાગ્ય કાવ્ય, સર્ગ ૯, ૧૦)

પદવીપ્રદાન

આ૦ મુનિસુંદરસૂરિએ પોતાના હાથે ઘણા આચાર્યો ઉપાધ્યાયો, પંડિતો, **શ્રીહેમહંસગણિ** વગેરે સાધુઓ, સાધ્વીઓ અને સંઘપતિઓ બનાવ્યા.

(–સોમસૌભાગ્યકાવ્ય, ગુરુગુણરત્નાકર કાવ્ય, હીરસૌભાગ્ય મહાકાવ્ય–સર્ગ ૪, મહો૦ધર્મસાગરગણિની તપાગચ્છ પટ્ટાવલી)

ગ્રંથો—

તેમણે ઘણા ગ્રંથો રચ્યા છે, તેમાના કેટલાકના નામ આ પ્રકારે છે —સં૦ ૧૪૫૫મા ચતુર્વિંશતિસ્તોત્ર રત્નકોશ, સં૦ ૧૪૫૫મા ત્રૈવેદ્યગોષ્ઠી, સં૦ ૧૪૫૫મા શાંતસુધારસ, સં૦ ૧૪૬૬મા ભ૦ દેવસુંદરસૂરિને વિજ્ઞપ્તિરૂપે ૧૦૮ હાથ લાંબો પત્ર વિજ્ઞપ્તિત્રિવેણી સ્તોત

૩, તરંગ ૬, સં૦ ૧૪૯૬માં, એ ૭ વિજ્ઞપ્તિના ત્રીજાસ્રોતરૂપે ગુર્વાવલી શ્લો૦ ૪૯૬ સં૦ ૧૪૯૩માં ઉપદેશરત્નાકર—સ્વોપજ્ઞ વૃત્તિ સહ, સં૦ ૧૪૮૩માં જયાનન્દચરિત્રમહાકાવ્ય ગ્ર૦ ૭૫૦૦, સં૦ સં૦ ૧૪૯૩ કે સં૦ ૧૫૦૨માં મેવાડના દેલવાડામાં સંતિકર થય, પ્રાકૃત ગાથા; ૧૩, સં૦ ૧૪૮૪માં મિત્રચતુષ્ક કથા, સં૦ ૧૪૮૪માં અધ્યાત્મકલ્પદ્રુમ, 'જયશ્રિયાં ધામ' સ્તવન શ્લો૦ ૯ વગેરે.

નોંધ વૃદ્ધો કહે છે કે આ૦ મુનિસુંદરસૂરિએ "સંતિકર સ્તોત્ર" ગાથા ૧૩ ઉપદ્રવની શાન્તિ માટે બનાવ્યું ત્યારથી આપણામાં સંતિકર કલ્પમાં લખ્યા મુજબ હમેશાં સાંજે દેવસી પ્રતિક્રમણમાં દુઃખ—ખયના કાઉસગ્ગ પછી, એકવાર અને પક્ખિ પ્રતિક્રમણ વગેરેમાં ૧ થી વધુવાર પાઠ બોલવાનો રીવાજ (મર્યાદા) ચાલુ થયો હતો. પરંતુ ઉદેપુર નગરમાં કોઈક જાતની અશાન્તિ હતી. આથી ત્યાં રહેલા આચાર્યે (સંભવત: તપા રત્નશાખાના ભ૦ વિજયરાજસૂરિએ) સાંજે પ્રતિક્રમણના છેડે સંતિકર બોલીને પછી અથવા સંતિકરને બદલે એકાએક લઘુશાન્તિ સ્તોત્ર અને મોટી શાન્તિ સ્તોત્ર બોલવાનું શરૂ કરાવ્યું ત્યારથી આપણામાં સંતિકરને બદલે લઘુશાન્તિ અને મોટી શાન્તિ સ્તોત્રો બોલવાનું ચાલુ થયું છે આજે તે પ્રમાણે બોલવાની પરંપરા છે પણ વિશેષતા એટલી છે કે પાખી, ચૌમાસી અને સંવત્સરી પ્રતિક્રમણ થયા બાદ સંતિકર સ્તોત્ર પણ અવશ્ય બોલાય છે

મુનિપરિવાર—આ૦ મુનિસુંદરસૂરિએ જગતને વિવિધ શક્તિ વાળા શ્રમણો અને શ્રમણપરંપરા આપી

તે આ પ્રમાણે

પટ્ટાવલી ૧લી

૫૧ ભ૦ મુનિસુંદરસૂરિ

૫૨ આ૦ વિશાલરાજસૂરિ—તેમને આ૦ સોમસુંદરસૂરિએ દીક્ષા આપી, અને આ૦ મુનિસુંદરસૂરિના શિષ્ય બતાવ્યા. આથી આ૦ વિશાલરાજ તે બંનેના શિષ્ય લેખાયા. તેમને આ૦ સોમસુંદરસૂરિએ દેલવાડામાં વીસલ ગોઠે કરેલા ઉત્સવમાં ઉપાધ્યાય પદ આપ્યું અને આ૦ મુનિસુંદરસૂરિએ સં૦ માં ગોવિંદ શેઠીએ કરેલા ઉત્સવમાં ગામમાં આચાર્યપદ આપ્યું હતું

આ૦ વિશાલરાજનો શિષ્યપરિવાર આ પ્રમાણે હતો.

૫૩. (૧) **પં૦ વિવેકસમુદ્ર ગણિ**—તેમનુ બીજુ નામ "પં૦ વિવેકસાગર ગણિ" પણ મળે છે. તેની **દીક્ષા** આ૦ સોમસુંદરસૂરિના હાથે થઈ હતી, તેથી કોઈ કોઈ સ્થાને તેમને આ૦ સોમસુંદરસૂરિના શિષ્ય પણ બતાવ્યા છે, તેમણે આ૦ મુનિસુંદરસૂરિની અધ્યક્ષતામાં દક્ષિણ દેશમાં શાસ્ત્રાર્થ કરી **વિજય** મેળવ્યો હતો

૫૪ **પં૦ અમરચંદ્ર ગણિ**—તેમનુ બીજુ નામ "અમરસુંદર ગણિ" પણ મળે છે તે સંસ્કૃત ભાષામા અસ્ખલિત બોલી શકતા હતા. તેમણે સં૦ ૧૫૧૮ના ફાગણ સુદિ ૧૧ને બુધવારે કંકરા ગામમા ઉપદેશમાલા–અવચૂરિ રચી

૫૫ **પં ધીરસુંદર ગણિ**—તેમણે સં૦ ૧૫૦૦મા "અવસ્સય-સુત્ત–અવચૂરિ" રચી, તેમનુ બીજુ નામ "પં૦ ધીરમૂર્તિ ગણિ" પણ મળે છે તેમણે સં૦ ૧૫૧૧ના ફાગણ સુદિ ૫ ના રોજ રહુવાડા ગામમા "યોગશાસ્ત્ર–બાલાવબોધ લખ્યો.

(–શ્રી જૈન પ્ર૦ સં૦ ભા૦ ૨, પ્રશ૦ નં૦ ૬૬)

૫૩ (૨) **પં૦ મેરુનંદન ગણિ**, ૫૪ પં૦ સંયમમૂર્તિ ગણિ

૫૩ (૩) **પં૦ કુશલચારિત્ર ગણિ**, ૫૪ પં૦ રંગચારિત્ર ગણિ, સં. ૧૫૮૯

તેમના બીજા નામો ચરિત્રશીલગણિ, પં૦ કુશલસાધુગણિ પણ જાણવા મળે છે તેમનાથી પાલનપુરીય શીલ–ચારિત્ર શાખા ચાલી હતી જે પરંપરામા ચારિત્ર, શીલ, સાધુ, કલશ, કુશલ, અને ધીર વગેરે પરંપરાઓ હતી (પ્રક૦ ૫૫, "પાલનપુરાશાખા") તેમના શિષ્ય (૫૪) પં૦ રંગચારિત્ર ગ૦ સં૦ ૧૫૮૯મા વિદ્યમાન હતા.

૫૩ (૪) **પં૦ સુધાભૂષણ ગણિ**, ૫૪ **પં૦ જિનસૂરગણિ**—તે **પં૦ માણિક્યસુંદર ગણિ**ના વિદ્યાશિષ્ય હતા. તેમણે સં૦ ૧૫૦૫મા ગૌતમપૃચ્છા–બાલાવબોધ, પ્રિયંકરનૃપકથા અને રૂપસેન-ચરિત્ર ગ્રંથો રચ્યા.

૫૩ (૪) પં૦ સુધાભૂષણ ગણિ, ૫૪ પં કલશભૂષણ ગણિ,

૫૫ પં૦ **વિશાલસૌભાગ્ય ગણિ**—તેમણે સં૦ ૧૪૯૫માં સિદ્ધાંતસ્તવવૃત્તિ સં૦ ૧૫૧૨માં વાગ્ભટ્ટાલંકાર વૃત્તિ, અને વીતરાગ સ્તોત્ર પંજિકા વગેરે રચ્યા છે

શ્રીવિશાલસુંદરના શિષ્યે બલસુવાઠા વીરસ્તવન કડી. ૧૩૨ રચ્યું

પટ્ટાં૦ ૨૭ મહો૦ લક્ષ્મીભદ્રીય વાચકપરંપરા

૧ પટ્ટાવલી

૫૧ આ૦ મુનિસુંદર સૂરિ—સ્વ૦ સં૦ ૧૫૦૩

૫૨. મહો૦ લક્ષ્મીભદ્ર ગણિવર—તેમને આ૦ સોમસુંદરસૂરિએ દીક્ષા આપી. તે આ૦ મુનિસુંદરસૂરિના દીક્ષા—શિષ્ય હતા સં૦ ૧૫૧૯ પહેલા ૫૦ બન્યા હતા તે વ્યાકરણશાસ્ત્રના ભારે વિદ્વાન હતા, તે આ૦ હેમવિમલસૂરિ (સં૦ ૧૫૮૩ આ. શુ ૧૦) સુધી વિદ્યમાન હતા.

તેમણે સં૦ ૧૪૮૪માં આ૦ મુનિસુંદરસૂરિરચિત 'મિત્રચતુષ્ક કથા' અને સં૦ ૧૪૯૬માં આ. રત્નશેખરસૂરિરચિત 'શ્રાદ્ધપ્રતિક્રમણ સૂત્રવૃત્તિ અર્થદીપિકા ગ્ર ૩૬૪૪ નું સંશોધન કર્યું હતું તેમની વાચક પરંપરામાં મોટા મોટા વિદ્વાનો થયા, છે તે પૈકીના ઘણા ગચ્છનાયકો બન્યા છે.

૫૩ ઉ૦ રત્નશેખરગણિ—જે (૫૨ મા) પટ્ટધર આ૦ રત્નશેખરસૂરિ નામથી પ્રસિદ્ધ થયા. (-પ્રક૦ ૫૨) તેમનું બીજું નામ "ઉ૦ રત્નચંદ્ર ગણિ" પણ મળે છે

૫૫. ઉ૦ હેમવિમલગણિ—તે (૫૫ મા) પટ્ટધર આ૦ હેમવિમલસૂરિના નામથી ખ્યાતિ પામ્યા તેમનાથી મહો૦ જ્ઞાનર્ષિ ગણીની મોટી વાચક પરંપરા ચાલી. (-પ્રક૦ ૫૫)

૫૫. ઉ૦ શુભવિમલગણિ—તેઓ (૫૬ મા) આ૦ આણંદ વિમલસૂરિની (સં૦ ૧૫૭૦ થી ૧૫૯૬) આજ્ઞામાં હતા.

૫૬ પં૦ અમરવિજયજીગણિ—તે અસલમાં (૫૪ મા) આ૦ સુમતિસાધુસૂરિ શિષ્ય (૫૫ મા) પં૦ સર્વવિજયગણિના શિષ્ય હતા અને ૫૬મા આ૦ આણંદવિમલસૂરિના વિદ્યાશિષ્ય હતા.

૫૭. **પં૦ કમલવિજયજીગણિ**—(સં૦ ૧૬૧૦ થી ૧૬૬૧) મારવાડના દ્રોણુાડા (ધૂનાલા) ગામના શેઠ ગોવિંદછાજડ ઓસવાલની પત્નિ ગોમલદેવીએ **કોલ્હરાજને** જન્મ આપ્યો, તેને **પં૦ અમરવિજયજીએ** દીક્ષા આપી, તેનુ નામ મુનિ **કમલવિજય** રાખ્યુ. તેમને (૫૭ મા) **આ૦ વિજયદાનસૂરિએ** સ૦ ૧૬૧૪મા ગંધારમા "પન્યાસપદ" આપ્યુ

૫૦ કમલવિજયજીગણિ આ૦ હીરવિજયસૂરિના રાજ્યમા સ૦ ૧૬૩૩ માહ સુદિ ૧૩ને શુક્રવારે "સમૌ" ગામમા હતા ત્યારે તેમના શિષ્ય **પ૦ સત્યવિજયગણિએ** જીરાવલાપાર્શ્વનાથસ્તવન રચ્યુ.

૫૦ કમલવિજયજીગણિ ઉગ્રવિહારી, મોટા તપસ્વી અને અસરકારક ઉપદેશક હતા. તેમણે સ૦ ૧૬૬૧મા **આ૦ વિજયસેનસૂરિની** આજ્ઞાથી મહેસાણામા ચોમાસુ કર્યું અને સ૦ ૧૬૬૧ ના આસો વદિ ૧૨ના રોજ મહેસાણામા કાળધર્મ પામ્યા તેમના શિષ્ય આશુકવિ **પ૦ હેમવિજય** ગણિએ મહેસાણામા ચોમાસામા જ "પ૦ કમલવિજયગણિરાસ" રચ્યો.

પં૦ કમલવિજયગણિવરો

આ૦ વિજયસેનસૂરિના પિતા, પણ **મહો૦ કમલવિજયગણિ** નામથી વિખ્યાત હતા તે ઉપર્યુક્ત પ૦ કમલવિજયગણિથી જૂદા હતા (પ્રક૦ ૫૯) મહો૦ સોમવિજય ગણિના શિષ્ય પ૦ કમલવિજયગણિ, ૬૨મા ભ૦ વિજયાનંદસૂરિના નામથી ખ્યાતિ પામ્યા તે પણ જુદા હતા　(—પ્રક૦ ૫૮)

પ૦ કમળવિજયગણુવરની નીચે પ્રમાણે બીજી શિષ્ય પરપરા પણ મળે છે

(૫૭) પ૦ કમલવિજયજી ગણિવર, (૫૮) **પ૦ શ્રી વિજય ગણિ,** (અથવા **પ૦ શ્રી વિમલગણિ**), (૫૯) પ૦ શ્રી ચદ્રવિજયગણિ, (૬૦) પ૦ પદ્મવિજયગણિ, (૬૧) પ૦ જયવિજયગણિ,

(૬૨) **પ૦ શાંતિવિજયગણિ**—તેમણે સ૦ ૧૭૫૬ના માગશર સુદિ પના દિવસે **રાયપુર નગરમાં** 'તર્કભાષાસૂત્ર' લખ્યુ.

(૬૩) ભાવ મુનિ શ્રી કુશલસિંહ વિજયજી સં૦ ૧૭૫૬મા વિદ્યમાન હતા. (શ્રી પ્રશસ્તિસંગ્રહ ભા૦ ૨, પ્રશસ્તિ નં૦ ૧૦૧૩)

(૬૨) ઉપા૦ શાંતિવિજયગણિ, (૬૩) પં૦ ખીમાવિજય ગ૦ (૬૪) પં૦ માણેકવિજયજી ગ૦ તેમણે સં૦ ૧૭૪૨ના વૈશાખ સુદિ ૩ ને રવિવારે ' નેમરાજુલ-બારમાસા, પર્યુંષણાપર્વવ્યાખ્યાનની -સજ્ઝાય તથા જિનસ્તવન ચોવીસી રચ્યા.

(૫૭) પં૦ કમળ વિજયગણિ

(૫૮) ઉપાધ્યાય વિદ્યાવિજયજીગણિ તથા આશુકવિવર પં૦ હેમવિજયગણિ આ બંને પં૦ કમલ વિ૦ ગ૦ના શિષ્યો હતા.

(૫૯) ઉપા૦ ગુણવિજયગણિ

પં૦ હેમવિજય ગણિનો પરિચય આ રીતે આપે છે

श्री हेमसुकवस्तस्य हेमसुरिवामवत् ।
वाग्लालित्य तथा देवे गुरौ भक्तिश्च भूयसी ॥४८॥

यदीया कवितााकान्ता केषां न कौतुकावहा ।
विनाऽपि हि रमा यस्माद् यश सूनमसूत या ॥४९॥

(-વિજયપ્રશસ્તિ કાવ્ય-વિ અભિધિકા ટીકાની અંતિમ પ્રશસ્તિ)

(૫૮) પં૦ હેમવિજય ગણિવર પં૦ કમલ વિજયજી ગણિવરના બીજા શિષ્ય હતા. ઉદ્ભટ વિદ્વાન અને શીઘ્રકવિ હતા. જગદ્ગુરુ આ૦ હીરવિજયસૂરિ સં૦ ૧૬૩૯મા " ફતેપુરસિકી ' પધાર્યા ત્યારે પં૦ હેમવિજય ગણિ પણ તેમની સાથે હતા. આચાર્ય શ્રી અને સમ્રાટ અકબરની ફતેપુરસીકીમા પહેલી મુલાકાત થઈ ત્યારે પં૦ હેમવિજય ગણિવર પણ ત્યા હાજર હતા. તેઓ સં૦ ૧૬૮૭મા ઈ રમા કાલધર્મ પામ્યા.[1]

[1] આ૦ વિજયપ્રભસૂરિ સં ૧૭૨૨ થી ૧૭૩૫ સુધી મારવાડમા વિચર્યા ત્યારે તેમના શિષ્ય પં૦ હેમવિજય તેમની સાથે હતા તે આ પં હેમવિજય થી જુદા સમજવા.

(-પ્ર૦ ૫૮ મું વિજયવિ લેખનો વિજ્ઞપ્તિ પત્ર)

ગ્રંથો—પ૦ હેમવિજય ગણિવારે ઘણા ગ્રંથો રચ્યા છે. તેના નામ આ પ્રમાણે જાણવા મળે છે

૧. 'પાર્શ્વનાથચરિત્ર મહાકાવ્ય,' ગ્રં૦ ૩૧૬૦, સ૦ ૧૬૩૨

૨ 'અન્યોક્તિમુક્તા મહોદધિ,'

૩. 'ઋષભશતક,' સ૦ ૧૬૫૬

૪. 'સૂક્ત રત્નાવાલી,'

૫. 'સદ્ભાવશતક.'

૬. સ્તુતિ–ત્રિદશ–તરગિણી

૭. કસ્તૂરી પ્રકર શ્લો૦ ૧૮૨

૮ ષોડશ કમળબધમય ચતુર્વીશતિ જિનસ્તોત્ર શ્લો૦ ૧૨૦ સં૦ ૧૬૫૧

૯. 'કીર્તિકલ્લોલિની,' ખડકાવ્ય શ્લો૦ ૨૦૭

૧૦ 'શત્રુજય. આદીશ્વર જિનાલય પ્રશસ્તિ,' શ્લો૦ ૬૮ સ૦ ૧૬૫૦

(સોની તેજપાલ ખભાતવાળાએ શત્રુજ્ય મહાતીર્થ ઉપર નદિવર્ધન જિનપ્રાસાદ બધાવ્યો, તેની જગદ્ગુરુ આ૦ હીરવિજયસૂરિએ સ૦ ૧૬૫૦ના પ્રથમ ચૈત્રમાં પ્રતિષ્ઠા કરી, એ સબધી પ્રશસ્તિ આ પ્રશસ્તિને ૫૦ જયસાગરે શિલા ઉપર લખી અને શિલ્પી માધવે ઉત્કીર્ણ કરી હતી (–પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૩૪૨)

૧૧ 'ચિન્તામણી પાર્શ્વનાથ જિનાલય પ્રશસ્તિ,' શ્લો૦ ૭૨

(શેઠ રાજિયાવજિયા શ્રી માલીએ ખભાતમા બધાવેલા અને આ૦ શ્રી વિજયસેનસૂરિએ પ્રતિષ્ઠા કરેલા શ્રી ચિતામણિ પાર્શ્વનાથના જિનાલયની સં૦ ૧૬૪૫ના જેઠ શુદિ ૧૨ ને સોમવારની પ્રશસ્તિ, જેનુ ૫૦ **લાભવિજય ગણિએ** સશોધન કર્યું હતું મહો૦ વિનયવિજયગણિના ગુરૂભાઈ ૫૦ કાતિવિજયે શિલા ઉપર લખી હતી અને શિલ્પી શ્રીધરે તેને ઉત્કીર્ણ કરી હતી (–પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૩૪૮)

૧૨ 'જમ્બુદ્વીપપન્નત્તિ–ટીકા–પ્રશસ્તિ' સ૦ ૧૬૩૯

(જ૦ ગુ૦ આ૦ હીરવિજયસૂરિએ જબૂદ્વીપ પ્રજ્ઞપ્તિ ઉપર ટીકા રચી છે, તેની સ૦ ૧૬૩૯મા પ્રશસ્તિ રચી.)

૧૩ 'કલ્પ કિરણાવલી–પ્રશસ્તિ
(મહો૦ ધર્મસાગર ગણિએ કલ્પસૂત્ર ઉપર કિરણાવલી નામની ટીકા રચી તેણે તેની સં૦ ૧૬૩૯મા પ્રશસ્તિ રચી. પ્રક૦ ૫૫)
૧૪ 'પં૦ કમલવિજયગણિરાસ,' સં૦ ૧૬૬૧, મહેસાણા
૧૫ 'કથારત્નાકર'
૧૬ 'વિજયપ્રશસ્તિ મહાકાવ્ય,' સર્ગ ૧૬, સં૦ ૧૬૬૭, ઈડર

૧૭ હિંદી ભાષામા (૧) 'ભ૦ નેમિનાથસ્તુતિ સવૈયા, (૨) આ૦ હીરવિજયસૂરિ સવૈયા ૪, અને (૩) આ૦ વિજયસેનસૂરિ સવૈયા ૧૦ બનાવ્યા હતા.

સ્તોત્રચમત્કાર

સોળ કમળબંધવાળુ ચતુર્વિંશતિ જિનસ્તોત્ર શ્લોક ૧૨૦

આ૦ પં૦ આશુકવિ પં૦ હેમવિજયગણિવરની ચમત્કારી રચના છે જેમાં ચોવીશ તીર્થંકરોની સ્તુતિઓ છે દરેક સ્તુતિમા પ્રથમ ચાર ચાર શ્લોક અને સોળસોળ ચરણો છે અને છેલ્લો પાંચમો શ્લોક આ પ્રકારે છે —

इति मुदितमनस्को मूर्मगाचार्यनामा–
ऽमर कमलनिबन्धैर्धुरे संस्तुतो म ।
कमलविजय संख्यावत् विनेमाणुरणो
स ममस्तु ममि देवो दत्ताद्धि सतुष्टिं ॥५॥

એટલે આશુકવિ હેમવિજયજી કહે છે કે આ સ્તુતિઓના સોળે ચરણોના પહેલા પહેલા અક્ષરોમા ગુરુદેવોનાં નામ ગોઠવેલા છે તે આ પ્રમાણે—

(१) परमगुरु श्री हीरविजयसूरिपुङ्गवा ।
(२) मुनिनायक श्री विजयसेनसूरि प्रवरा ।
(३) श्री विजयदानगच्छाधिपसिपादौ मवामि ।
(४) श्री मदानन्दविमलगच्छराजकमार्गैः ।
(५) नमोऽस्तु धीमते हेमविमलगणितिरामाय ।

(६) नमो यतिपुरन्दरसुमतिसाधुसूरये ।
(७) सेवामहे लक्ष्मीसागर भिक्षुकुञ्जरम् ।
(८) श्रीमन्तं रत्नशेखरसूरीशपादं भजेऽहम् ।
(९) भजामहे भगवंतं श्री मुनिसुन्दरं गुरुम् ।
(१०) सोमसुन्दरमुनिराजाय नमामि मुदा ।
(११) भूयादसौ श्रेयसे कुलमण्डनसाधुपतिः ।
(१२) ज्ञानसागर सयमिविभुपदमहं स्तुवे ।
(१३) श्री देवसुन्दरगुरु नाम मन्त्रराजमीहे ।
(१४) स्मरामि सोमतिलकमुनिमहेशवदनम् ।
(१५) भजत सोमप्रभमुनीश वसुमतीराजम् ।
(१६) विनमत धर्मघोष साध्ववतंसचलनम् ।
(१७) देवेन्द्र मुनिपुरन्दरमुखमनुस्मरामि ।
(१८) स्तुत श्रिततपाविरुदजगच्चन्द्रसूरीशम् ।
(१९) श्री धर्मसागरवाचकचक्रशिरोलङ्काराः ।
(२०) श्री मदमरविजयविबुधपदं नमामि ।
(२१) शासननायक श्रीमहावीरस्वामिने नमः ।
(२२) पञ्चमगच्छपतिश्रीसुधर्मपरम्पराऽसौ ।
(२३) पंडित श्री कमलविजयगुरुवे नमोऽस्तु ।
(२४) श्री कमलविजयशिशुहेमविजयकृति ॥

જગદ્ગુરુ આ૦ શ્રીહીરવિજયસૂરિના શિષ્ય મહો૦ કલ્યાણવિજયજી ગણિવરના શિષ્ય ઉપા૦ **લાભવિજયગણિએ** સ૦ ૧૬૪૪મા ખંભાતના ભ૦ ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ જિનાલયની 'પ્રશસ્તિ. અને ઋષભશતક'નુ સશોધન કર્યું હતું

૫૯ ઉપા૦ ગુણવિજય ગણિવરો—

તે **મહો૦ વિદ્યાવિજય ગણિના** શિષ્ય હતા. સમર્થ વિદ્વાન હતા તેમણે સ૦ ૧૬૮૮ના કા૦ શુદિ ૫ ને રવિવારે મૂળ નક્ષત્રમા, સૌ-

ભાગ્યયોગમાં ૬૦માં **આ૦ વિજયદેવસૂરિની કૃપાથી** તે આશુકવિ **પં૦ હેમવિજય ગણિવરે** બનાવેલા 'વિજયપ્રશસ્તિમહાકાવ્ય'ના છેલ્લા પાંચ સર્ગો તથા તે મહાકાવ્યના સર્ગ ૨૧ની "સંસ્કૃત સંપૂર્ણ ટીકા" "વિજયદીપિકા" ગ્રં૦ ૬૦૦૦ શ્લોકથી વધુ બનાવી. જેનું સંશોધન મહાવિવેકી પરમશાંત–વૈરાગી અને વ્યાકરણ—ન્યાય–સિદ્ધાંતના પારગામી **મહો૦ ચારિત્રવિજય ગણિવરે** કર્યું.

વળી, તેમણે (ઉ૦ ગુણવિજયજીએ) સં૦ ૧૭૦૦ લગભગમાં ગંધારમાં ગંધારનિવાસી શ્રાવક માલજીને માટે "તપગણપતિ ગુણપદ્ધતિ" રચી. સં૦ ૧૬૮૦માં સકલાર્હંત સ્તોત્ર શ્લો૦ ૨૬ની વૃત્તિ રચી. સં૦ ૧૬૮૯માં "જિનનામસ્તવન," સં૦ ૧૬૭૨માં મેડતામાં "વિજયસેનસૂરિ નિર્વાણરાસ' રચ્યો.

પં૦ ગુણવિજય ગણિવરો

વિક્રમની ૧૬–૧૭–૧૮મી સદીમાં આ નામના ઘણા મુનિવરો થયા હતા.

(૧) તપાગચ્છની કુતુબપુરા શાખાના આ૦ જયસોમસૂરિના શિષ્ય પં૦ ગુણવિજયગણિ–તે મોટા ગ્રંથકાર હતા. (સં૦ ૧૫૮)

(–પ્રક૦ ૫૩ નિગમ મત)

(૨) **મહો૦ યશોવિજય ગણિવરના શિષ્ય પં૦ ગુણવિજય ગણિવર** તેમણે પં૦ જિનવિજય ગણિ શિષ્ય પં૦ નયવિજયગણિની વિનંતિથી સં૦ ૧૬૬૮ના ચોમાસાના નભસ મહિનામાં વૈશાખવદમાં ૬ દિવસ રહી, ત્રિષષ્ટિ શલાકા પુરુષ ચરિત્ર ના આધારે અને નેમિનાથ ચરિત્ર ગ્રં૦ ૫૨૮૫ બનાવ્યું તેમ જ સિંહાસન બત્રીશી રચી. (–પ્ર૦ ૫૮ મહો૦ કમલવિજય ગ૦ પરંપરા)

(૩) મહો૦ વિમલહર્ષગણિવરની પરંપરામાં (૬૧) મહો૦ દેવવિજય ગ૦ (૬૨) પં૦ ગુણવિજય ગ૦ સં૦ ૧૬૭૯

(–પ્રક૦ ૫૮ મહો૦ વિમલહર્ષ ગ૦ પરંપરા)

(૪) (૬૧) મહો૦ કનકવિજયગણિ (૬૧) ભ૦ આ૦ વિજયસિંહસૂરિ) શિષ્ય (૬૨) મહો૦ પુન્યવિજય ગ૦ના શિષ્ય (૬૩) મહો૦ ગુણવિજય—તેમણે સં૦ ૧૬૭૩માં વિજયસેનસૂરિ નિર્વાણ સજ્ઝાય સં૦ ૧૬૮૩માં જયચંદરાસ સં૦ ૧૬૮૭ (૧૬૯૩)ના આ૦ વ૦ ૯ના રોજ ડીસામાં કોચર વ્યવહારીયાનો રાસ બનાવ્યા. (પ્રક૦ ૬૧ આ૦ વિજયસિંહસૂરિની યતિ શિષ્ય પરંપરા નં૦ ૩)

(૫) આ૦ મુનિસુદરસૂરિની પરપરાના શ્રીલક્ષ્મીભદ્રિય શાખાના (૫૭)મા **પં૦ કમલવિજયગણિના** શિષ્ય (૫૮) ઉપા૦ વિદ્યાવિજયગણિના શિષ્ય (૫૯) **મહો૦ ગુણવિજયગણિ**—તેમણે સં૦ ૧૬૬૮ના કા૦ સુ ૫ રવિવારે વિજયપ્રશસ્તિ મહાકાવ્યની સસ્કૃત ટીકા "વિજયદીપિકા" રચી

(–પ્રક૦ ૫૧, પૃ૦ ૫૦૫)

(૬) **મહો૦ કલ્યાણવિજયગણિના** શિષ્ય (૬૦) મહો૦ ધનવિજય-ગણિના શિષ્ય (૬૧) **મહો૦ ગુણવિજયગણિ**–તેમણે સ૦ ૧૬૯૩ના પોષ વદિ ૧૨ના રોજ અમદાવાદમા "કલ્પસૂત્ર"ની "કલ્પલતા" નામની લઘુટીકા ગ્ર૦ ૩૧૦૦ રચી જેને **પં૦ ઉદયવિજયગણિવરે** સ૦ ૧૬૯૩ના પોષ વદ ૧ ને રવિવારે પુષ્ય નક્ષત્રમા અમદાવાદમા લખી

(શ્રી પ્રશસ્તિ સગ્રહ ભાગ ૨, પ્રશ૦ ન૦ ૭૨૧)

(૭) મહો૦ ઉદ્યોતવિજય ગણિવરના શિષ્ય **પં૦ ગુણવિજયગણિ**

(–પ્રક૦ ૫૫, પ્ર૦ ૫૮, મહો૦ હાનર્ષિગણિનો પાચમો વાચકવશ,)

(૮) (૬૨) **ભ૦ વિજયપ્રભસૂરિ** (૬૩) પ૦ ઋદ્ધિવિજય ગણિ (૬૪) **પં૦ ગુણવિજયગણિ**–સ૦ ૧૭૪૫ (–પ્રક૦ ૬૧, પરપરા ન૦ ૧૫મી)

(૯) (૬૦) **મહો૦ કનકવિજયગણિની** પરપરાના (૬૪) **મહો૦ મેઘવિજયગણિ** (૬૭) પ૦ મહિમાવિજયગણિના શિષ્ય (૬૮) **પં૦ ગુણ-વિજયગણિ** (–પ્રક૦ ૫૮, મહો૦ કનકવિજયગણિની શિષ્ય પરંપરા બીજી)

(૧૦–૧૧) વિક્રમની વિશમી સદીમા **પૂ૦ બૂટેરાયજી** મ૦ની પરપરાના (૧) મુનિ મોતિવિજયજીના શિષ્ય અને (૨) મુનિ થોભણવિજયજીના શિષ્ય એમ બે **મુનિ ગુણવિજયજી** થયા જે મોટા વિદ્વાન હતા (–પ્રક૦ ૭૨)

(વધુ માટે જૂઓ પ્રક૦ ૬૧, ૬૨, એક નામવાળા મુનિવરો)

પટ્ટા૦ ૩ જી મહો૦ લક્ષ્મીભદ્રીયા શાખા–પરપરા

૫૨ મહો૦ લક્ષ્મીભદ્રગણિવર

૫૩ **પ૦ આણદમાણિક્ય ગણિ**–તેમણે નવખડા પાર્શ્વનાથ-સ્તોત્ર, શ્લો૦ ૨૬ બનાવ્યુ તેમણે આ સ્તોત્રમા પોતાને આ૦ હેમ-વિમલસૂરિના શિષ્ય બતાવ્યા છે

૫૪ **મહો૦ શ્રુતશેખર ગણિ**—તેમના પ૦ શ્રુતસમુદ્ર ગણિ, પ૦ શ્રુતમૂર્તિ ગણિ વગેરે નામો મળે છે તેમણે સ૦ ૧૫૫૮માં

'સુયગડગસુત્ત" લખ્યું સં૦ ૧૫૧૭ના કાર્તિક વદિ ૧૦ને ગુરુવારે ખંભાતમાં "દ્વાત્રિંશિકા" લખી, તેમાં તે પોતાને આ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિના શિષ્ય બતાવે છે એટલે તે તેમના હસ્તદીક્ષિત હોય.

પટ્ટાવલી ૪ થી

પર. મહો૦ લક્ષ્મીભદ્રગણિ

પ૩ પં૦ ઉદયશીલ ગણિ

પ૪ પં૦ ચારિત્રશીલ ગણિ

પપ. પં૦ પ્રમોદશીલ ગણિ.

પ૬ પં૦ **દેવશીલ ગણિ**—તેમણે સં૦ ૧૬૧૯ના બીજા શ્રાવણમાં વડનગરમાં 'વેતાલપચ્ચીસી બનાવી (પટ્ટાવલી સમુ૦ ભા૦ ૨ પુરવણી પૃ૦ ૨૪૬)

ચાર મહોપાધ્યાયો—આ સમયે જ મહોપાધ્યાયો પ્રસિદ્ધ હતા. તેઓના નામો આ પ્રકારે છે —

> श्रीमन्तः भुवनेश्वराह्वविबुधाः श्री वीरभूतशेखरा ।
> श्री सोमादिमशेखराश्च विदुरा श्री ज्ञानकीर्त्याह्वया ।
> चत्वारः श्रुतमिश्रुताश्चतुरता-संशोभिता । संशमान्
> घ्नन्ति स्मा सुमतां तमांसि तरणर्दीप्ताः करौघा इव ॥ ९७

(—સોમસૌભાગ્ય કાવ્ય, સ. ૧ શ્લોક ૭૭ પટ્ટાવલી સમુચ્ચય ભાગ ૨ પૃ ૧૩)

૧ મહો૦ **શ્રુતશેખર ગણિ**—તે (પ૧) આ૦ મુનિસુંદરસૂરિ, (પર) મહો૦ લક્ષ્મીભદ્રગણિ, (પ૩) પં૦ આનંદમાણિક્ય ગણિના શિષ્ય હતા. જેમનો પરિચય ઉપર આવી ગયો છે તેમનું બીજું નામ પં૦ શ્રુતસાગર પણ મળે છે (—પ્રક૦ ૪૯, પૃ૦ ૪૩૮)

૨. મહો૦ **વીરશેખર ગણિ**—

૩. મહો૦ **સોમશેખર ગણિ**—સંભવ છે કે તેમનું બીજું નામ આ૦ સોમજય હોય.

તે સં૦ ૧૪૬૬ પહેલા મુનિ થયા હતા જે શાંતમૂર્તિ એકાંત પ્રેમી અને વનવાસી હતા. (—પ્રક૦ ૪૯, પૃ૦ ૪૩૮)

મહો૦ **જ્ઞાનકીર્તિ ગણિ**—તેમના બીજા નામ જ્ઞાનહર્ષ ગણિ અને જ્ઞાનમાણિક્ય ગણિ પણ મળે છે તેઓ ભ૦ **લક્ષ્મીસાગરસૂરિના** અથવા મહો૦ લક્ષ્મીભદ્રગણિના શિષ્ય હતા તેમણે સં૦ ૧૫૧૯માં ખંભાતમાં દુસ્સમકાલસંઘથય. ગા૦ ૨૪ લખ્યું (પટ્ટા૦ સમુ૦ ભા૦ ૧, પૃ૦ ૧૯૫) તે સં૦ ૧૪૬૬ પહેલા પન્યાસ બન્યા હતા (—પ્રક૦ ૪૯, પૃ૦ ૪૬૮) તેમણે સં૦ ૧૪૭૦માં શ્રી સોમસુન્દરસૂરિ સ્તુતિ—દોહા ૧ બનાવી હતી, તથા તેમણે **આ૦ મુનિસુંદરસૂરિને** પૂછી પૂછીને "ઉત્તરજ્ઝયણ સુત્ત"ની પ્રાકૃત કથાઓના સંસ્કૃત ભાષામાં અનુવાદની નોંધ તૈયાર કરી હતી. પછી તેમણે તે આધારે સં૦ ૧૫૨૦ના ચોમાસામાં માંડવગઢમાં "ઉત્તરજ્ઝયણકથા" (સંસ્કૃત) ગ્રંથ બનાવ્યો.

પટ્ટાવલી ૫ મી

૫૧ આ૦ મુનિસુંદરસૂરિ

૫૨ પં૦ હર્ષસેન ગણિ—તે અભ્યાસ કરતી વેળા મોટા અવાજે ભણતા

૫૩ **પં૦ હર્ષભૂષણ ગણિ**—તેમનું બીજું નામ **હર્ષસિંહ** પણ મળે છે તેઓ હમેશાં "ચોવિહારૂ એકલ ઠાણું" કરતા હતા હમેશાં આતાપના લેતા હતા. તેમણે સં૦ ૧૪૮૦માં "શ્રાદ્ધવિ-વિનિશ્ચય," "અંચલમતદલન," અને સં૦ ૧૪૯૬માં "પર્યુષણાપર્વવિચાર" ગ્રંથો બનાવ્યા, તથા વૃદ્ધતપા આ૦ રત્નસિંહના ઉ૦ ઉદય-ધર્મગણિના "વાક્યપ્રકાશમૌક્તિકની ટીકા રચી [1]

પટ્ટાવલી ૬ ઠ્ઠી

૫૧. આ૦ મુનિસુંદરસૂરિ

---

[1] ' श्री वाक्यप्रकाश " (त्रिपाठ) **प्रशस्तिः**—" इति वाक्यप्रकाशाभिध-मौक्तिकस्य टीका संपूर्णा इति भद्रम् ॥ शुभं भवतु ॥ ग्रं० १३० ॥

मुनि-गगनं-शरदेन्दु (१५०७) वर्षे **हर्षेण** सिद्धपुरनगरे ।
प्राथमिक स्मृति हेतोर्विहितो वाक्यप्रकाशोऽयम् ॥ १३१ ॥
इति वाक्यप्रकाशसूत्र संपूर्ण ॥ ठ ॥ शुभं भवतु ॥ छ ॥ छ ॥
(—જૈન સાહિત્ય પ્રદર્શન—શ્રી પ્રશસ્તિ સંગ્રહ ભા ૨, પ્રશ ન૦ ૫૨, જૈન ઇતિ૦ પ્રક૦ પૃ૦ ૧૯)

"સુયગડાંગસુત્ત" લખ્યું સં૦ ૧૫૧૭ના કાર્તિક વદિ ૧૦ને ગુરુવારે ખંભાતમાં "દ્વાત્રિંશિકા" લખી, તેમાં તે પોતાને આ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિના શિષ્ય બતાવે છે એટલે તે તેમના હસ્તદીક્ષિત હોય.

પટ્ટાવલી ૪ થી

૫૨. મહો૦ લક્ષ્મીભદ્રગણિ

૫૩ પં૦ ઉદયશીલ ગણિ

૫૪ પં૦ ચારિત્રશીલ ગણિ

૫૫. પં૦ પ્રમોદશીલ ગણિ

૫૬ પં૦ દેવશીલ ગણિ—તેમણે સં૦ ૧૬૧૯ના બીજા શ્રાવણમાં વડનગરમાં "વેતાલપચ્ચીસી બનાવી (પટ્ટાવલી સમુ૦ ભા૦ ૨ પુરવણી પૃ૦ ૨૪૬)

ચાર મહોપાધ્યાયો—આ સમયે જ મહોપાધ્યાયો પ્રસિદ્ધ હતા. તેઓનાં નામો આ પ્રકારે છે —

> श्रीमन्त श्रुतशेखराह्वविबुधा श्री वीरभूत्शेखरा ।
> श्री सोमादिमशेखराच विदुरा श्री ज्ञानकीर्त्याह्वया ।
> चत्वार श्रुतसिन्धुतापरतरता-संशोभिता । संशयान्
> घ्नन्ति स्मा सुमतां समांसि सरणीसा करोधा इव ॥ ५७

(—સોમસૌભાગ્ય કાવ્ય, સ. ૧૦ શ્લોક ૫૭ પટ્ટાવલી સમુચ્ચય ભાગ ૨ પૃ ૧૩)

૧ મહો૦ શ્રુતશેખર ગણિ—તે (૫૧) આ૦ મુનિસુંદરસૂરિ, (૫૨) મહો૦ લક્ષ્મીભદ્રગણિ, (૫૩) પં૦ જ્ઞાનમાણિક્ય ગણિના શિષ્ય હતા. જેમનો પરિચય ઉપર આવી ગયો છે તેમનું બીજું નામ પં૦ શ્રુતસાગર પણ મળે છે (—પ્રક૦ ૪૯, પૃ૦ ૪૩૮)

૨. મહો૦ વીરશેખર ગણિ—

૩ મહો૦ સોમશેખર ગણિ—સંભવ છે કે તેમનું બીજું નામ આ૦ સોમજય હોય.

તે સં૦ ૧૪૯૬ પહેલા મુનિ થયા હતા જે શાંતમૂર્તિ એકાંત પ્રેમી અને વનવાસી હતા. (—પ્રક૦ ૪૯ પૃ૦ ૪૩૮)

મહો૦ **જ્ઞાનકીર્તિ ગણિ**–તેમના બીજા નામ જ્ઞાનહર્ષ ગણિ અને જ્ઞાનમાણિક્ય ગણિ પણ મળે છે. તેઓ ભ૦ **લક્ષ્મીસાગરસૂરિના** અથવા મહો૦ લક્ષ્મીભદ્રગણિના શિષ્ય હતા તેમણે સં૦ ૧૫૧૯મા ખંભાતમા દુસ્સમકાલસંઘથય ગા૦ ૨૪ લખ્યુ (પટ્ટા૦ સમુ૦ ભા૦ ૧, પૃ૦ ૧૯૫) તે સં૦ ૧૪૬૬ પહેલા પન્યાસ બન્યા હતા (–પ્રક૦ ૪૯, પૃ૦ ૪૬૮) તેમણે સં૦ ૧૪૭૦મા શ્રી સોમસુન્દરસૂરિ સ્તુતિ–દોહા ૧ બનાવી હતી, તથા તેમણે **આ૦ મુનિસુંદરસૂરિને** પૂછી પૂછીને "ઉત્તરજ્ઝયણ સુત્ત"ની પ્રાકૃત કથાઓના સંસ્કૃત ભાષામા અનુવાદની નોંધ તૈયાર કરી હતી પછી તેમણે તે આધારે સં૦ ૧૫૨૦ના ચોમાસામા માંડવગઢમા "ઉત્તરજ્ઝયણકથા" (સંસ્કૃત) ગ્રંથ બનાવ્યો

પટ્ટાવલી ૫ મી

૫૧ આ૦ મુનિસુંદરસૂરિ

૫૨ પં૦ હર્ષસેન ગણિ–તે અભ્યાસ કરતી વેળા મોટા અવાજે ભણતા

૫૩ **પં૦ હર્ષભૂષણ ગણિ**—તેમનુ બીજુ નામ **હર્ષસિંહ** પણ મળે છે તેઓ હમેશા "ચોવિહારૂ એકલ ઠાણુ" કરતા હતા હમેશા આતાપના લેતા હતા તેમણે સં૦ ૧૪૮૦મા "શ્રાદ્ધવિવિનિશ્ચય," "અંચલમતદલન," અને સં૦ ૧૪૯૬મા "પર્યુષણાપર્વવિચાર" ગ્રંથો બનાવ્યા, તથા વૃદ્ધતપા આ૦ રત્નસિંહના ઉ૦ ઉદયધર્મગણિના "વાક્યપ્રકાશમૌક્તિકની ટીકા રચી[1]

પટ્ટાવલી ૬ ઠ્ઠી

૫૧ આ૦ મુનિસુંદરસૂરિ

---

૧ 'श्री वाक्यप्रकाश" (त्रिपाठ) **प्रशस्तिः**–"इति वाक्यप्रकाशाभिधमौक्तिकस्य टीका संपूर्णा इति भद्रम् ॥ शुभं भवतु ॥ ग्रं० १३० ॥

मुनि–गगनं–शरदेन्दु (१५०७) वर्षे **हर्षेण** सिद्धपुरनगरे ।
प्राथमिक स्मृति हेतोर्विहितो वाक्यप्रकाशोऽयम् ॥ १३१ ॥
इति वाक्यप्रकाशसूत्र संपूर्ण ॥ ठ ॥ शुभं भवतु ॥ छ ॥ छ ॥

(–જૈન સાહિત્ય પ્રદર્શન–શ્રી પ્રશસ્તિ સંગ્રહ ભા ૨, પ્રશ નં૦ ૫૨,
જૈન ઇતિ૦ પ્રક૦ પૃ૦ ૧૯)

૫૨ ઉપા૦ શિવસમુદ્રગણિ—તેઓ આ૦ મુનિસુંદરસૂરિના શિષ્ય હતા.

૫૩ (૧) પં૦ હસમગણિગણિ—સં૦ ૧૫૧૧ના ફા૦ સુ૦ ૩ મંગળવાર સિદ્ધિયોગ, રાજયોગ, મુ. સાપલા ગામ.

૫૩ (૨) પં૦ સોમમંગલગણિ

૫૪ પં૦ સુતમંગલગણિ

૫૫. પં૦ લાવણ્યપ્રભગણિ—તેઓ સં૦ ૧૫૨૯ના આ૦ વ૦ ૨ને ગુરુવારે ધનગાહા ગામમા હતા.

પટ્ટાવલી ૭ મી

૫૧ આ૦ મુનિસુંદરસૂરિ

૫૨. પં૦ સંઘવિમલગણિ—તેમણે સં૦ ૧૫૦૧ના જેઠ સુદિ ૪ને ગુરુવારે "સુદર્શનશેઠ રાસ" રચ્યો.

— પં૦ સંઘ × × × ગણિવરો—

નોંધ આ સંઘપાલિત ૨ પં સંઘદાસ ૩ પં સંઘવિમલ સંઘકલશ, પં સંઘદત્ત સંઘચરિત્ર પં સંઘવિજય નામે ઘણા મુનિવરો થયા હતા તે આ પ્રમાણે —

૧ આ૦ સંઘ પાલિત (જુઓ પ્રક૦ ૧૩ પૃ૦ ૨૯૩)

૨ શ્રી સંઘદાસ ગણિવર (જુઓ પ્રક૦ ૨૪ પૃ૦ ૪૦૪)

૩ પં૦ સંઘવિમલ ગણિવર—આ૦ મુનિસુંદરસૂરિના શિષ્ય પં૦ સંઘવિમલ ગણિ—તેમણે સં૦ ૧૫૦૧ જે સુ૦ ૪ ગુરુવાર "સુદર્શન શેઠ રાસ બનાવ્યો. (—પ્ર૦ ૫૧ પૃ૦ ૫૧૦)

૪ પં૦ સંઘકલશ ગણિવર—તે પરમ રત્નશેખરસૂરિ (૫૩) ભ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ (૫૪) આ૦ ઉદયનંદીના શિષ્ય હતા. તેમણે ૧૫૦૫મા તલવાડમા 'આઠ ભાષામા સમ્યકત્વ રાસ" બનાવ્યો.

(—પ્રક૦ ૫૨ પટ્ટા૦ ૧ લી પટ્ટાંક—૫૫મો)

૫ પં૦ સંઘહર્ષગણિવર— તે ભ૦ હેમવિમલસૂરિના શિષ્ય હતા. બા૦ મુજફ્ફરે ભ૦ હેમવિમલસૂરિને સં૦ ૧૫૭૨મા પકડી

કેદમા પૂર્યા, અને ખભાતના સઘનો ૧૨૦૦૦ ટકા દડ કર્યો ત્યારે ૫૦ હર્ષકુલ ગણિવર વગેરેએ બાદશાહ પાસે જઇ બાદશાહને સમજાવી. તે રકમ સઘને પાછી અપાવી હતી, તેઓમાં ૫૦ સઘહર્ષ ગણિવર પણ એક હતા

૬ ૫૦ **સંઘ ચારિત્ર ગણિવર**–ભ૦ હેમવિમલસૂરિની પરપરાના સ૦ ૧૬૦૦

(–જૂઓ પ્રક૦ ૫૫, પાલનપુરા શીલચારિત્ર શાખા ન૦ ૪)

(–પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૨૧૨ પ્રક૦ ૫૫+૫૦ સઘ હર્ષગણિની પરપરા)

૭ **પં૦ સઘવિજય ગણિવર**– તે જગ૦ આ૦ વિ૦ હીરસૂરિના **મહો૦** કલ્યાણવિજય ગણિવરના **મહો૦ ધર્મવિજય ગણિવરના** શિષ્ય હતા.

તેમણે સ૦ ૧૬૬૬મા મહો૦ ધર્મવિજય ગણિની રત્નમજુષા શોધી અને સ૦ ૧૬૬૮મા "વિક્રમસેન શનિશ્ચર રાસ" બનાવ્યો.

(પ્રક૦ ૫૮ મહો૦ કલ્યાણ વિ૦ ગ૦ પરપરા)

૮ **પં૦ સઘવિજય ગણિવર**–તે (૫૯) મહો૦ ઉદ્યોતવિજય ગણિવરના શિષ્ય **પં૦ ગુણવિજય ગણિના** શિષ્ય હતા તેમણે સ૦ ૧૬૭૪મા "કલ્પસૂત્રની સસ્કૃત લઘુ ટીકા–કલ્પ પ્રદીપિકા ગ્ર૦ ૩૩૦૦" બનાવી જેને મહો૦ કલ્યાણ વિ૦ ગ૦ ના શિષ્ય મહો૦ ધનવિજય ગણિવરે શોધી હતી

(પ્રક૦ ૫૫ મહો૦ **હાનર્ષિ** ગણિવરનો પાચમો વાચકવશ
પ્રક૦ ૫૮ મહો૦ **ઉદ્યોત વિ૦** ગણિની પાંચમી પરપરા)

(વિશેષ માટે જૂઓ પ્ર૦ ૬૧મા **એક નામ વાળા આચાર્યો.**)

પટ્ટાવલી ૮ મી

૫૧ **આ૦ સુનિસુંદરસૂરિ**

૫૨ **પં૦ શુભશીલ ગણિ**–તે આચાર્યશ્રીના સૌથી છેલ્લા શિષ્ય અગર પ્રશિષ્ય હશે તેમનુ બીજુ નામ **પં૦ શુભસુંદર ગણિ** પણ મળે છે. તેમણે નાની ઉમરમા દીક્ષા લીધી હશે તેઓ વિદ્વાન અને "શીઘ્ર કવિ" હતા.

ગુજરાતના ૭મા બાદશાહ મુજફ્ફરશાહે (વિ૦ સ૦ ૧૫૬૭થી ૧૫૮૩) "આ૦ હેમવિમલસૂરિ (સ૦ ૧૫૪૮ થી ૧૫૮૩)ને સ૦ ૧૫૭૨મા કેદમા પૂરી, ખભાતના સઘ પાસેથી ૧૨૦૦૦ ટકાનો દડ લીધો' ત્યારે આચાર્યશ્રીની આજ્ઞાથી ચાર પડિત મુનિવરોએ ચાપાનેરમા બાદશાહ પાસે જઈ, તેને ખુશ કરી સઘની રકમ પાછી અપાવી હતી. આ ચાર મુનિવરોમા એક શીઘ્ર કવિ પ૦ શુભશીલ ગણિ પણ હતા.

પ૦ શુભશીલ ગણિવરે

ઘણા ગ્રથો રચ્યા છે તેમાના આ પ્રકારે જાણવા મળે છે—

સ૦ ૧૪૯૨મા 'વિક્રમચરિત્ર', સ૦ ૧૪૯૩મા 'પુણ્યધનનૃપ કથા, સ૦ ૧૫૦૪માં 'પ્રભાવકચરિત્ર', સ૦ ૧૫૦૯મા, 'ભરહેસર બાહુબલીવૃત્તિ', સ૦ ૧૫૧૮મા 'શત્રુજયકલ્પ—સ્વોપજ્ઞવૃત્તિસહ, સ૦ ૧૫૪૦મા 'શાલિવાહનનૃપચરિત્ર' ગ્ર૦ ૧૮૦૦, પુણ્યસાર કથા,' 'સ્નાત્રપચાશિકા,' ભક્તામરસ્તોત્રમાહાત્મ્ય' ગ્ર૦ ૧૭૦૦, 'પચ વગસગ્રહ,' ઉણાદિનામમાલા,' વગેરે ગ્રથો રચ્યા. તેમજ દેલા ઉલ્લાસ કન યુગાદિજિનસ્તવન —મ ત્રત ત્ર ભેદગર્ભિત પ્રાકૃત ગાથા ૨૫" બનાવ્યું હતું, જેમા તેમણે પોતાનું નામ પ૦ શુભસુંદર આપ્યું છે

મહો૦ ભાનુચદ્ર ગણિના શિષ્ય પ૦ ભક્તિચદ્ર ગણિએ ઉપર્યુક્ત સ્તવનની અવચૂરી રચી.

(—પ્રક૦ ૫૫, મહો૦ વિદ્યાસાગર ગણિની વાચક પરપરા)

પટ્ટાવલી ૯મી

૫૧ આ૦ મુનિસુંદરસૂરિ

૫૨. પ૦ ચદ્રરત્ન ગણિ—તેમણે ગુરુભક્તિથી 'જયાનન્દચરિત્ર' ગ્ર૦ ૭૫૦૦નુ સશોધન કર્યું અને પ્રશસ્તિના ૪ શ્લોક બનાવી, તેની સાથે જોડ્યા હતા. સભવ છે કે ચદ્રરત્નગણિવર તે પોતે જ આ૦ રત્નશેખરસૂરિ બન્યા હોય. એમ જણાય છે

પ્રભાવક મુનિવરો—

આ સમયે તપાગચ્છીય વડી પોષાળગચ્છમાં ૫૭મા ભ૦ **જિનતિલક, આ૦ રત્નસિંહ** ઉ૦ ઉદયધર્મગણિ અને **આ૦ ઉદયવલ્લભસૂરિ** થયા (–પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૧૬ થી ૨૫)

રાજગચ્છમાં આ૦ વિજયચંદ્રસૂરિ (પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૪૩)
પલ્લીવાલગચ્છમાં આ૦ યશોદેવસૂરિ (પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૬૩)
મડાહડગચ્છમાં **આ૦ કમલપ્રભસૂરિ** (પ્રક૦ ૩૭, પૃ૦ ૧૬૮)
પિપ્પલકગચ્છમાં આ૦ ધર્મશેખર (પ્રક૦ ૩૮, પૃ૦ ૨૭૩)
પિપ્પલકગચ્છમાં આ૦ વીરદેવ (પ્રક૦ ૩૮, પૃ૦ ૨૭૩)
પિપ્પલકગચ્છમાં **આ૦ હીરાનંદ** (પ્રક૦ ૩૮, પૃ૦ ૨૭૪)
મલધારગચ્છમાં **આ૦ રાજશેખર** (પ્રક૦ ૩૮, પૃ૦ ૩૩૭)
ખરતરગચ્છમાં **આ૦ જિનભદ્ર** (પ્રક૦ ૪૦, પૃ૦ ૪૭૫)
પૂર્ણિમાગચ્છમાં આ૦ ગુણસમુદ્ર (પ્રક૦ ૪૦, પૃ૦ ૫૦૨)
અંચલગચ્છમાં આ૦ મહેન્દ્રપ્રભ (પ્રક૦ ૪૦, પૃ૦ ૫૨૭)
સાર્ધપૂનમિયાગચ્છમાં આ૦ વિનયચંદ્ર (પ્રક૦ ૪૦, પૃ૦ ૫૪૧)
આગમિકગચ્છમાં આ૦ મુનિહંસ (પ્રક૦ ૪૦, પૃ૦ ૫૪૨)
આગમિકગચ્છમાં આ૦ હેમરત્ન (પ્રક૦ ૪૦, પૃ૦ ૫૪૩)
આગમિકગચ્છમાં આ૦ દેવરત્ન (પ્રક૦ ૪૦, પૃ૦ ૫૪૩)
દેવસૂરિવડગચ્છમાં આ૦ મુનીશ્વર (પ્રક૦ ૪૧, પૃ૦ ૫૮૮)
નાગોરી તપાગચ્છમાં **આ૦ રત્નશેખર** (પ્રક૦ ૪૧, પૃ૦ ૫૯૨)

આગમિકગચ્છના આ૦ ચારિત્રપ્રભસૂરિની પાટે **આ૦ જયતિલકસૂરિએ** સં૦ ૧૫૦૨ કા૦ વ૦ ૧૧ બુધવારે ઇડરમાં "હરિવિક્રમ-મહાકાવ્ય" રચ્યું (શ્રી પ્રશસ્તિ સંગ્રહ ભાગ ૨જો પ્રશ૦ નં૦ ૨૨૩૦)

સં૦ ૧૪૮૫માં ચિત્તોડમાં વિજયસ્તંભ બન્યો.

(–પ્રક૦ ૫૦, પૃ૦ ૪૯૨, ૪૯૩)

રુદ્રપલ્લીગચ્છની નવી ભટ્ટારક પટ્ટાવલી

રુદ્રપલ્લી ગચ્છમાં ૪૯મા **આ૦ વર્ધમાનસૂરિ** વગેરે **પ્રભાવક-આચાર્યો** થયા તેમણે સં૦ ૧૪૬૮ના કાર્તિક સુદિ ૧૫ના રોજ જાલંધરમાં "આચારદિનકર ગ્રંથ" બનાવ્યો.

ગુજરાતના ૭મા બાદશાહ મુજફ્ફરશાહે (વિ૰ સ૰ ૧૫૬૭થી ૧૫૮૩) "આ૦ હેમવિમલસૂરિ (સ૦ ૧૫૪૮ થી ૧૫૮૩)ને સ૦ ૧૫૭૨મા કેદમા પૂરી, ખભાતના સઘ પાસેથી ૧૨૦૦૦ ટકાનો દડ લીધો' ત્યારે આચાર્યશ્રીની આજ્ઞાથી ચાર પડિત મુનિવરોએ ચાપાનેરમાં બાદશાહ પાસે જઈ, તેને ખુશ કરી સઘની રકમ પાછી અપાવી હતી. આ ચાર મુનિવરોમા એક **શીઘ્ર કવિ પં૦ શુભશીલ ગણિ** પણ હતા.

પં૦ શુભશીલ ગણિવરે

ઘણા ગ્રથો રચ્યા છે, તેમાના આ પ્રકારે જાણવા મળે છે—

સ૦ ૧૪૯૨મા 'વિક્રમચરિત્ર', સ૦ ૧૪૯૩મા 'પુણ્યધનનૃપ કથા, સ૦ ૧૫૦૪મા 'પ્રભાવકચરિત્ર', સ૦ ૧૫૦૯મા, 'ભરતેસર બાહુબલીવૃત્તિ', સ૦ ૧૫૧૮મા 'શત્રુજયકલ્પ—સ્વોપજ્ઞવૃત્તિસહ, સ૦ ૧૫૪૦મા 'શાલિવાહનનૃપચરિત્ર' ગ્ર૦ ૧૮૦૦, પુણ્યસાર કથા,' 'સ્નાત્રપચાશિકા,' ભક્તામરસ્તોત્રમાહાત્મ્ય' ગ્ર૦ ૧૭૦૦, પચ વર્ગસગ્રહ, ઉણાદિનામમાલા' વગેરે ગ્રથો રચ્યા. તેમજ "દેલા ઉલામડન યુગાદિજિનસ્તવન—મત્રતત્ર ભેદભણિગર્ભિત પ્રાકૃત ગાથા ૨૫" બનાવ્યુ હતું, જેમાં તેમણે પોતાનુ નામ પ૦ શુભસુદર આપ્યુ છે.

મહો૦ ભાનુચદ્ર ગણિના શિષ્ય પ૦ લક્ષ્મિચદ્ર ગણિએ ઉપર્યુક્ત સ્તવનની અવચૂરી' રચી.

(—પ્ર૦ ૫૫, મહો૦ વિદ્યાસાગર ગણિની વાચક પરપરા)

પટ્ટાવલી ૯મી

૫૧ આ૦ મુનિસુંદરસૂરિ

પર પ૦ ચદ્રરત્ન ગણિ—તેમણે ગુરુભક્તિથી 'જયાનન્દચરિત્ર' ગ્ર૦ ૭૫૦૦નુ સશોધન કર્યું અને પ્રશસ્તિના ૪ શ્લોક બનાવી, તેની સાથે જોડ્યા હતા. સભવ છે કે ચદ્રરત્નગણિવર તે પોતે જ આ૦ રત્નશેખરસૂરિ બન્યા હોય. એમ જણાય છે

પ્રભાવક મુનિવરો—

આ સમયે તપાગચ્છીય વડી પોષાળગચ્છમાં ૫૭મા ભ૦ **જિનતિલક, આ૦ રત્નસિંહ** ઉ૦ ઉદયધર્મગણિ અને **આ૦ ઉદયવલ્લભસૂરિ** થયા (–પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૧૬ થી ૨૫)

રાજગચ્છમાં આ૦ વિજયચંદ્રસૂરિ (પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૪૩)
પલ્લીવાલગચ્છમાં આ૦ યશોદેવસૂરિ (પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૬૩)
મડાહડગચ્છમાં **આ૦ કમલપ્રભસૂરિ** (પ્રક૦ ૩૭, પૃ૦ ૧૬૮)
પિપ્પલકગચ્છમાં આ૦ ધર્મશેખર (પ્રક૦ ૩૮, પૃ૦ ૨૭૩)
પિપ્પલકગચ્છમાં આ૦ વીરદેવ (પ્રક૦ ૩૮, પૃ૦ ૨૭૩)
પિપ્પલકગચ્છમાં **આ૦ હીરાનંદ** (પ્રક૦ ૩૮, પૃ૦ ૨૭૪)
મલધારગચ્છમાં **આ૦ રાજશેખર** (પ્રક૦ ૩૮, પૃ૦ ૩૩૭)
ખરતરગચ્છમાં **આ૦ જિનભદ્ર** (પ્રક૦ ૪૦, પૃ૦ ૪૭૫)
પૂર્ણિમાગચ્છમાં આ૦ ગુણસમુદ્ર (પ્રક૦ ૪૦, પૃ૦ ૫૦૨)
અંચલગચ્છમાં આ૦ મહેન્દ્રપ્રભ (પ્રક૦ ૪૦, પૃ૦ ૫૨૭)
સાર્ધપૂનમિયાગચ્છમાં આ૦ વિનયચંદ્ર (પ્રક૦ ૪૦, પૃ૦ ૫૪૧)
આગમિકગચ્છમાં આ૦ મુનિહંસ (પ્રક૦ ૪૦, પૃ૦ ૫૪૨)
આગમિકગચ્છમાં આ૦ હેમરત્ન (પ્રક૦ ૪૦, પૃ૦ ૫૪૩)
આગમિકગચ્છમાં આ૦ દેવરત્ન (પ્રક૦ ૪૦, પૃ૦ ૫૪૩)
દેવસૂરિવડગચ્છમાં આ૦ મુનીશ્વર (પ્રક૦ ૪૧, પૃ૦ ૫૮૮)
નાગોરી તપાગચ્છમાં **આ૦ રત્નશેખર** (પ્રક૦ ૪૧, પૃ૦ ૫૯૨)

આગમિકગચ્છના આ૦ ચારિત્રપ્રભસૂરિની પાટે **આ૦ જયતિલકસૂરિએ** સં૦ ૧૫૦૨ કા૦ વ૦ ૧૧ બુધવારે ઇડરમાં "હરિવિક્રમ-મહાકાવ્ય" રચ્યું (શ્રી પ્રશસ્તિ સંગ્રહ ભાગ ૨જો પ્રશ૦ નં૦ ૨૨૩૦)

સં૦ ૧૪૮૫માં ચિત્તોડમાં વિજયસ્તંભ બન્યો.

(–પ્રક૦ ૫૦, પૃ૦ ૪૯૨, ૪૯૩)

રુદ્રપલ્લીગચ્છની નવી ભટ્ટારક પટ્ટાવલી

રુદ્રપલ્લી ગચ્છમાં ૪૯મા **આ૦ વર્ધમાનસૂરિ** વગેરે **પ્રભાવક–આચાર્યો** થયા તેમણે સં૦ ૧૪૬૮ના કાર્તિક સુદિ ૧૫ના રોજ જાલંધરમાં "આચારદિનકર ગ્રંથ" બનાવ્યો.

રુદ્રપલ્લી ગચ્છમાં સં૦ ૧૫૦૧માં ઉ૦ નરચંદ્ર ગણિ, અને ઉ૦ દેવચંદ્ર ગણિ થયા.

૪૯ ભ૦ વર્ધમાનસૂરિ

૫૦ ભ૦ દેવસુંદર ગણિ—ઉ૦ દેવચંદ્ર ગણિ હતા, તે ભટ્ટારક બન્યા. (-પ્રક૦ ૪૦ પૃ૦ ૪૩૭)

સં૦ ૧૫૫૩ કા૦ સુ૦ ૧૩ ગુરુવારે ભ૦ દેવસુંદરસૂરિ, ઉ૦ આનંદસૂરિ ગણિ મિશ્ર અને આ૦ વિનયરાજસૂરિ ચિત્તોડમાં હતા.

૫૧ ભ૦ વિનયરાજસૂરિ—સંભવ છે કે—તેમના પછી ભટ્ટારક શ્રીપૂજ પરંપરા ચાલી હોય. સં૦ ૧૫૫૩

રુદ્રપલ્લીગચ્છની શ્રી પૂજ પટ્ટાવલી આ પ્રકારે મળે છે—

અમે "આગરાના શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથનો જ્ઞાનભંડાર" કે બીજા કોઈ જ્ઞાનભંડારના પુસ્તકની પુષ્પિકામાંથી નીચે મુજબ નોંધ કરી છે—

પહાડપુર સ્ટેટ પાસે રુદ્દાવલી ગામ છે ત્યાંના રુદ્રવાલ ગચ્છના કુલગુરુ ભટ્ટારકોની નીચે મુજબ યતિ પરંપરા મળે છે—

દિલ્હીની પાટે-(૧) ....સૂરિ (૨) તત્પટ્ટે ભ૦ હરિભદ્રસૂરિ, (૩) તત્પટ્ટે ભ૦ .. (૪) તત્પટ્ટે ભ૦ ગુણસમુદ્રસૂરિ (૫) તત્પટ્ટે ભ૦ .. (૬) તત્પટ્ટ ભ૦ માણિક્યચંદ્રસૂરિ (૭) તત્પટ્ટ (૧) ભ૦ જ્ઞાનસાગરસૂરિ તથા (૨) ભ૦ દેવચંદ્રસૂરિ (૮) જ્ઞાનસાગર પટ્ટે ભ૦ .. તત્પટ્ટે ઉ૦ કેવલકીર્તિ, તત્પટ્ટે ઉ૦ જ્યોત, તત્પટ્ટે શ્રી કલ્યાણસાગર તત્પટ્ટે શ્રી ચારિત્રભદ્રસૂરિ તત્પટ્ટે ગુણલાભસૂરિ તત્પટ્ટે ઉ૦ ગોપીચંદજી, તત્પટ્ટે ઉ૦ આનંદરાઈ, તત્પટ્ટે ભીવનેનજી, તત્પટ્ટે ઉ૦ ઋદ્ધિજી તતશિષ્ય કપૂરજી તતશિષ્ય લાલચંદજી, તતશિષ્ય મોહનજી, તતશિષ્ય જૈનદાસ ૧ ઘનશ્યામજી

લાલચંદજી પટ્ટે શ્રી શ્યામસુંદરજી, તત્પટ્ટે ગુણસાગર તથા .. સાગર ગુણસાગર શિષ્ય દયાસાગર તત્પટ્ટે ભાગ્યસાગરજી

આગરાની—ભટ્ટારક પટ્ટાવળી

દેવેન્દ્રસૂરિ, ત૦ ગુણનંદસૂરિ ત૦ ભ૦ ગુણપ્રભસૂરિ, ત૦ ભ૦

ચંદ્રકીર્તિ, ત૦ લક્ષ્મીરતન, ત૦ ભ૦ શિવસુંદર, ત૦ ગુણસમુદ્ર, ત૦ ઉ૦ 'ચાર્ઝીજી,' ત૦ શિ૦ ઉ૦ ઠકુરજી, ત૦ દયાલદાસ, ત૦ જોધજી, તતશિષ્ય છાજુઋષિ, ત૦ હરિચંદ્ર તેમજ માનચંદ હરિચંદ પટ્ટે દેવચંદ, ત૦ આસકરણ તેમજ હેમરાજ, હેમરાજ પટ્ટે લાલચંદ, ત૦ શિષ્ય શ્રી જગકીર્તિ, ત૦ ચેનકીરતિ, ત૦ ચેલા ખુશાલ કીરતિ

(–રૂદ્રપલ્લી નગર માટે જૂઓ પ્રક૦ ૪૦, પૃ૦ ૪૩૪)

નગરસ્થાપના

સિરોહી—

મારવાડમા પિંડવાડાથી પશ્ચિમમા માઇલ દૂર **સિરોહી** નામે શહેર છે. અહીં પહાડી નીચેના એક જ પડથાર પર **મોટાં ૧૪ જિનાલયો છે.**

સિરોહીની વિશેષ ઐતિહાસિક માહિતી નીચે મુજબ મળે છે.– (૧) જાલોરના ચૌહાણવંશના (૪૨ મા) રાજા શિવભાણે સં૦ ૧૪૬૨મા **સિરણ ગામ** વસાવ્યુ અને તેમા કિલ્લો બંધાવ્યો તેના પુત્ર (૪૩) **રાજા સહસ્ત્રમલ ચૌહાણે** (દેવડે) સં૦ ૧૪૮૨ના વૈ૦ સુ૦ ૨ (વૈ૦ ૧૦૭)ના રોજ સિરણ ગામ પાસે **સિરોહી નગર** વસાવ્યુ (પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૧૭૩) (૨) તપગચ્છના ૫૧મા આ૦ **મુનિસુંદરસૂરિ** (સં૦ ૧૪૬૬ થી ૧૫૦૩) થયા તેમણે ચોવીશ વાર સૂરિમંત્રનો જાપ કર્યો હતો તેમણે જ્યારે જ્યા જ્યાં એ જાપવિધિ કર્યો ત્યારે ત્યાના રાજાએ પોતાના રાજ્યમાં **અમારિ** પળાવી હતી તેમણે સિરોહીમા સૂરિમંત્રનો જાપવિધિ શરૂ કર્યો તેમના ઉપદેશથી **રાજા સહસ્ત્રમલ્લ ચૌહાણે** સિરોહી રાજ્યમા **અમારિ** પળાવવાનુ જાહેર કર્યું પણ "તેણે પોતે જ એ મર્યાદાનો ભંગ કર્યો" આથી સિરોહી રાજ્યમા એકદમ "તીડાનો ઉપદ્રવ" શરૂ થયો આચાર્યશ્રીના ધ્યાનમા આ વસ્તુ આવી જતા તેમણે "એકાંતમા ધ્યાન કરી એ ઉપદ્રવ શમાવ્યો (–પ્રક૦ ૫૧, પૃ૦ ૪૯૫, ૪૯૬)

(૩) શિરોહીમા લગભગ વિક્રમની દશમી શતાબ્દીની ધાતુની કલાપૂર્ણ જિનપ્રતિમા વિદ્યમાન છે

નોંધ જૈન યુગ ન્યુ વ૦ ૩ જી અંક-૪ માં તેનો ફોટો છપાયો છે

(૪) અહીં ભગવાન અજિતનાથનું જિનાલય બન્યું હતું સંભવ છે વડા-હડગચ્છના આ૦ કમલપ્રભસૂરિના ઉપદેશથી ભ૦ અજિતનાથના-જિનપ્રાસાદમાં ભ૦ ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથનો ભદ્રપ્રાસાદ બનાવ્યો, તેમાં સં૦ ૧૫૨૦ ના અષાઢ સુદિ ૨ ના રોજ સર્વધાતુની પરિકર વાળી **ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથની** પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા આ૦ કમલપ્રભસૂરિના હાથે કરાવી. તેમાં એક કાઉસગ્ગિયા મૂર્તિ ઉપર આ આશયનો **પ્રતિમા લેખ** છે (-પ્ર૦ ૩૭ પૃ૦ ૨૯૮)

(૫) કછોલી ગચ્છના ભ૦ સર્વાનંદસૂરિના શિષ્ય **પં૦ ગુણસાગર** ગણિના શિષ્ય યતિ **યશોવર્ધને** એક જિનપ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

નોંધ આ પ્રતિમા ભગવાન અજિતનાથના જિનાલયમાં વિદ્યમાન છે

(૬) શિરોહીમાં શેઠ ઉજળ અને કાજા નામે બે પોરવાડ ધની, માની, પરાક્રમી, વીર, પ્રસિદ્ધ જૈન મંત્રી હતા તેઓએ **શ્રી શત્રુંજય** તીર્થનો છ રી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢયો.

આ૦ સોમદેવસૂરિની અધ્યક્ષતામાં શિરોહીથી જીરાવલા તીર્થની યાત્રા કરી. (-પ્ર૦ ૪૦ પૃ૦ ૪૬૮)

તેઓએ શિરોહીમાં ૮૪ દંપતીઓ સાથે ચોથુ વ્રત લીધુ મોટો ઉત્સવ કર્યો તેમાં તેઓએ સૌને **તાબૂલની પ્રભાવના** કરી હતી. (પ્ર૦ ૫૩ પ્રભાવક જૈનો, મં૦ ઉજળ કાજા. પ્ર૦ ૫૩ કુતુબપુર શાખના ૫૯ મા આ૦ **સોમજયસૂરિ**)

૭ આ. આણંદવિમલસૂરિએ સં૦ ૧૫૮૭માં શિરોહીમાં ઉ૦ જયધર્મ ગણિવરને આચાર્ય બનાવી, **આ૦ વિજયદાનસૂરિ નામ રાખી,** પોતાની પાટે સ્થાપ્યા. (-પ્ર૦ ૫૭ - ..)

૮ આ. **વિજયદાનસૂરિએ** સં૦ ૧૬૧૦ ના પોષ સુદિ-૧ના રોજ શિરોહીમાં ઉ૦ હીરહર્ષને **આચાર્યપદવી** અને ઉ ધર્મ સાગરને **મહોપાધ્યાય પદવી** આપી. (-પ્ર૦ ૫૫ પ્ર૦ ૫૮)

૯ રાજા સુરતાનજી ચોહાણે સં૦ ૧૬૬૭ માં દર સાલ માટે અષાઢ સુદિ-૧૧ થી ભાદરવા સુદિ-૯ સુધી શિરોહી રાજ્યમાં અમારિ

પાળવાનો આદેશ આપ્યો હતો, જે અમારિનો શિલાલેખ શિરોહીમા ભ૦ પદ્મપ્રભુ જિનાલય પાસે સુરક્ષિત છે

નોધ–આ શિલાલેખનો ફોટો જૈનયુગ (નવુ) વર્ષ–૩ અક ૩મા છપાયો છે.

૧૦ આશુ કવિ પ૦ **હેમવિજય ગણિવરે** સ૦ ૧૬૬૭માં ઇડરમા અને જીરાવલામા "**વિજય પ્રશસ્તિ મહાકાવ્ય**" સર્ગ–૧૬, અને વિ૦ સ૦ ૧૬૬૮ના કા૦ સુ૦ ૫ ના રોજ સિરોહીમા **ઉપા૦ ગુણવિજયજી ગણિએ** "**વિજય પ્રશસ્તિ મહાકાવ્ય** સર્ગ–૧૭ થી ૨૧ મૂળ અને તે મહાકાવ્યની સપૂર્ણ ટીકા નામે વિજય દીપિકા જીરાવલા કે શિરોહીમા રચી અને તેનુ સશોધન **મહો૦ ચારિત્રવિજય ગણિએ** કર્યું (–પ્રક૦ ૫૧, પૃ૦ ૫૦૬)

૧૧ શિરોહીમા શા૦ **પૂજાશાહને** ઉછરગદે નામે પત્ની હતી અને તેને **સ૦ તેજપાલ નામે પુત્ર** હતો

(૧) સ૦ તેજપાલને ચતુરગદેવી અને લક્ષ્મીદેવી નામે બે સ્ત્રીઓ હતી તથા ચતુરરગદેવીથી (૧) **વસ્તુપાલ** (૨) વર્ધમાન અને (૩) ધનરાજ નામે ત્રણ પુત્રો તથા (૪) **માની** નામે એક પુત્રી થયા. તેમજ **લક્ષ્મીદેવીથી** (૫) ગોડીદાસ નામે પુત્ર અને **ગજસિહ નામે** પૌત્ર થયા

(૧) સ૦ **વસ્તુપાલને** ભાર્યા અનુપમાદેવીથી (૧) સુખમલ (૨) ઇન્દ્રભાણુ અને (૩) ઉદયભાણુ ત્રણ પુત્રો થયા

(૨) શ્રી માનકુમારીએ દીક્ષા સ્વીકારી તેનુ નામ **સાધ્વી મહિમાશ્રી** રાખવામા આવ્યુ તે સાધ્વીજીવન પાળી કાળધર્મ પામી

(૩) સ૦ **વર્ધમાનને** ૩ સ્ત્રીઓ હતી **દેવચંદ** નામે પુત્ર થયો વર્ધમાન બહુ પ્રભાવશાલી હતો

(૪) ધનરાજને **રૂપકુમારી** નામે પત્ની હતી

સ૦ તેજપાલ શિરોહીમા રહેતો હતો શિરોહીના રાજાનો **મહામાત્ય** હતો જે "મહામાત્ય વસ્તુપાલ તેજપાલ જેવો" મનાતો હતો દાન દેવામા "કલ્પવૃક્ષ જેવો" મનાતો હતો જે તપાગચ્છના

૬૦મા ભટ્ટારક વિજયદેવસૂરિ (સં૦ ૧૬૫૮ થી ૧૭૧૩)નો પરમ ભક્ત હતો. તેણે અમદાવાદમાં સૌ ભટ્ટારકો, આચાર્યો, ઉપાધ્યાયો, પન્યાસો, સાધુઓ વગેરેની સોનારૂપા નાણાથી **નવાંગી પૂજા કરી** જૈનોમાં નાળીયેરની પ્રભાવના કરી, મોટો ઉત્સવ કર્યો. (–પ્રક૦ ૬૦)

તેણે અહીં સં૦ ૧૬૮૧ના પ્રથમ ચૈત્ર શુદિ ૯ ને રવિવારે પુનર્વસુ નક્ષત્રમાં રવિ યોગમાં અમદાવાદમાં તપગચ્છના દેવસૂરસંઘ અને આણંદસૂરસંઘ એ બન્ને શાખાઓનો ભેદ મટાડી, એક કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો. આથી સંઘે મોટો ઉત્સવ કરી તેને **ગચ્છભેદ નિવારણ તિલક અને સંઘપતિનું તિલક** કર્યું.

(–જૂઓ પ્રક૦ ૫૫, ગચ્છમત સંઘર્ષ કલમ ૨૯ મી)

(શ્રી પ્રશસ્તિ સંગ્રહ ભા૦ ૨ પ્રશ૦ નં૦ ૧૯૦)

સં૦ **તેજપાલે** શિરોહીના ભ૦ અજિતનાથના જિનપ્રાસાદમાં કમળદલવાળું સમવસરણ બનાવ્યું અને તેમાં સં૦ ૧૬૮૫ના અષાઢ વદિ ૪ ને ગુરુવારે શિરોહીમાં **ભ૦ વિજયદેવસૂરિ, આ૦ વિજય સિંહસૂરિના** હાથે ભ૦ પાર્શ્વનાથની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી

(–પ્રક૦ ૬૦–૬૧)

નોંધ : ભ૦ પાર્શ્વનાથના કમલ આકારના સમવસરણનો તથા શિરોહીના બીજા જિનપ્રાસાદોના ફોટા માટે જૂઓ (જૈન યુગ (નવું) વ૧–૩ અં૦–૩)

સં૦ **તેજપાલે** સં૦ ૧૬૯૧ આ૦ વ૦ ૯ રવિવારે શિરોહીમાં (૧) શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથના જિનપ્રાસાદના ખેલા મંડપમાં ભ૦ આદીશ્વરની મોટી જિનપ્રતિમાની, તથા (૨) દશાઓસવાલના આદીશ્વરના જિનપ્રાસાદના ખેલા મંડપમાં ભ૦ મુનિસુવ્રતસ્વામીની મોટી જિન પ્રતિમાની તપગચ્છના ૬૧મા ભ૦ **વિજયપ્રભસૂરિના** પટ્ટધર ૬૨મા **આ૦ વિજયરત્નસૂરિની** આજ્ઞાથી **મહો૦ મેઘવિજયગણિવરના** હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

સં૦ તેજપાલની માતા **ઉછરંગદેવીએ** સં૦ ૧૬૯૫ વૈ૦ સુ૦ ૩ બુધવારે શિરોહીમાં દશાઓસવાલના આદીશ્વર જિનપ્રાસાદમાં ભ૦ વિજયતિલકસૂરિ (આ૦ વિજ્યાનંદસૂરિ)ના હાથે ભ૦ હીરવિજય **સૂરિની** પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

સંઘ મુખ્ય સં૦ **વર્ધમાને** સં૦ ૧૭૩૬ માગશર શુદિ ૩ બુધવારે શિરોહીમાં "શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથ જિનપ્રાસાદમાં મૂળનાયક શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથની જિન પ્રતિમાની" **મહો૦ મેઘવિજય ગણિવરના** હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી. તેમજ **સાધ્વીજી મહિમાશ્રીજીના** ઉપદેશથી ચૌમુખ આદીશ્વર જિન પ્રાસાદમાં "ભ૦ સુમતિનાથ વગેરે જિન પ્રતિમાઓ" ભરાવી, **મહો૦ મેઘવિજય ગણિવરના** હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

સં૦ **દેવચંદે, ભ૦ વિજયરાજસૂરિના** હાથે પણ ચૌમુખ આદીશ્વરના જિનપ્રાસાદમાં જિન પ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરાવી

સં૦ તેજપાલ વગેરેની પત્નીઓ અને પુત્રોએ પણ આજ મુહૂર્તમાં વિવિધ જિન પ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરાવી

તેમજ **ગજસિંહે ભ૦ વિજયપ્રભસૂરિના** હાથે ઓસવાલના ભ૦ ઋષભદેવના જિનપ્રાસાદોમાં ઘણી જિન પ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. (પ્રાગ્વાટ ઇતિહાસ ખંડ ૩ જો, પૃ૦ ૫૦૧ થી ૫૦૩)

(૧૨) શિરોહી રાજ્યના **વસંતગઢમાં** સં૦ સદાપોરવાડના વંશમાં અનુક્રમે (૧) **સં૦ સદાપોરવાડ** (ભા૦ સહજલદેવી) (૨) સં૦ જસવંત, સં૦ શ્રીવંત, સં૦ સોમા, **સં૦ સુરતાણુ,** (૩) **સં૦ સીપા** (શ્રીપાલ ભાર્યા સરૂ) (૪) **સં૦ મેહાંજલી** (૫) ગુણરાજ, કર્મરાજ અને (૬) વીરભાણુ થયા

સં૦ સૂરતાણુ અને સં૦ સીપાનો પરિવાર વિક્રમની સત્તરમી સદીના પ્રારંભમાં "શિરોહી" આવી વસ્યો તેમણે શિરોહીને **આદર્શ સ્થાપત્યનગર** બનાવ્યું

શિરોહીમાં રાજમહેલવાળી પહાડીની તલાટીમાં એક જ પડથાર ઉપર મોટા ૧૪ જિનપ્રાસાદો છે જે **અર્ધ શત્રુંજય તીર્થ** તરીકે ઓળખાય છે તેમાં આદીશ્વરનો ત્રણ માળનો **ચતુર્મુખી જિન-પ્રાસાદ** મુખ્ય અને વિશાલ છે તેનો ઇતિહાસ આ પ્રમાણે મળે છે

શ્રીસંઘ મુખ્ય સીપા પોરવાડે સં૦ ૧૬૩૪માં તે જિન-પ્રાસાદને તૈયાર કરાવ્યો અને સં૦ ૧૬૪૪ ફા૦ વ૦ ૧૩ બુધવારે

મહારાવ સૂરતાણના રાજ્યમાં મોટો ઉત્સવ કરી જ૦ ગુ૦ આ૦ વિજયહીરસૂરિના હાથે તેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. તેના આર્યાઓ તથા વંશજોએ ત્યારે તથા ત્યારબાદ સં૦ ૧૭૨૧ જે૦ સુ૦ ૩ રવિવારે ભ૦ વિજયરાજસૂરિના હાથે તેની દેરીઓ તથા વિવિધ જિન પ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી. (મારવાડ ઇતિહાસ ખંડ ૩ જો પૃ૦ ૨૮૨ થી ૨૯૨)

નોંધ આ મંદિરનો ફોટો જૈનયુગ નવું વર્ષ ૩ જું અંક ૩–૪માં છપાયો છે.

(૧૩) જ૦ ગુ૦ આ૦ વિજયહીરસૂરિએ વિ૦ સં૦ ૧૬૪૪માં શિરોહીનગરમાં રોહા ગામના શેઠ શ્રીવંત પોરવાડને દીક્ષા આપી, મુનિ શુભવિજય નામ રાખી, "મહો૦ કલ્યાણવિજય ગણિવર"ના શિષ્ય બનાવ્યા હતા. આ શેઠ શ્રીવંતના "કુટુંબના ૧૦ જી પુરુષોએ" જગદ્ગુરુજીના પરિવારમાં દીક્ષા લીધી હતી.

(૧) તે પૈકીમાં તેનો સૌથી નાનો પુત્ર કલ્યાણ કે જે મહો૦ સોમવિજયગણિના શિષ્ય. (સં૦ ૧૬૫૧) મુનિ કમળ વિજયજી હતા. ભ૦ વિજયતિલકસૂરિ સં૦ ૧૬૭૬ પો૦ સુ૦ ૧૪ને રોજ શિરોહીમાં સ્વર્ગે ગયા હતા. આથી સંઘે વિ૦ સં૦ ૧૬૭૬ પો૦ વ૦ ૧૩ની સવારે શિરોહીમાં 'સં૦ મેહાજલીએ કરેલ પદવી મહોત્સવમાં" મુનિ કમળવિજયને (૬૨મા) ભ૦ વિજયાનંદસૂરિ નામ રાખી, ભ૦ વિજય તિલકસૂરિની પાટે સ્થાપ્યા. તેમનાથી તપાગચ્છની "વિજયાનંદસૂરિ શાખા" નીકળી છે

સં૦ મેહાજલીએ સં૦ ૧૬૯૦માં "નાડલાઈથી ભ૦ વિજયાનંદસૂરિ મહો૦ સિદ્ધચંદ્રગણિવર મહો૦ ભાવવિજયગણિવર મહો૦ મુનિવિજયગણિવરના શિષ્ય ઉ૦ દેવવિજયગણિ વગેરે ૧૨૫ મુનિવરોની આગેવાનીમાં ૨૦ હજાર માણસોનો "શત્રુંજય તીર્થનો છ'રી પાળતો યાત્રા સંઘ" કાઢી, સૌને યાત્રા કરાવી હતી, ત્યાં દાદાના ભંડારમાં ૫૦ હજાર રૂપિયા આપ્યા પછી તેણે ભટ્ટારકને પાછા શિરોહી લાવી, શિરોહીમાં "ચોમાસું' કરાવ્યું હતું

સં૦ સીપાનો પૌત્ર સં૦ મેહાજલી ધર્માત્મા, ઉદાર, તપાગચ્છની

વિજયાનંદ શાખાનો ઉપાસક હતો, તેણે ૬૧ જિનાલયોનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો (વિજયતિલકસૂરિ રાસ).

તે (૧) મેહાજલ, (૨) ચાંપો, (૩) કેશવ, અને (૪) કૃષ્ણ વગેરે ભાઈ હતા.

(૨) **શ્રીવંતની પુત્રી સહજા** પોતાની માતા લાલબાઈ, સાધ્વી નામ **લાભશ્રીની** શિષ્યા **સા૦ સહજશ્રી** બની હતી

પ૦ સત્યવિજયજી ગણિવરે સં૦ ૧૭૧૧ વૈ૦ સુ૦ ૩ ગુરુવારે ગુરૂદેવની આજ્ઞા પામી, ક્રિયોદ્ધાર કરી, **સંવેગી માર્ગ** સ્વીકાર્યો ત્યારે તેમની સાથે ક્રિયોદ્ધારમા ૧૮ સાધુ ભળ્યા હતા ત્યારે જ **સાધ્વી સહજશ્રીએ** પણ **સંવેગીપણુ** સ્વીકાર્યું હતું, એટલે વર્તમાન તપાગચ્છના શ્રમણીસંઘની **દાદી ગુરુણી** તે **સાધ્વી સહજશ્રી** છે એમ કહીએ તો તે સપ્રમાણવસ્તુ છે.

(–પ્રક૦ ૫૮, પ્રક૦ ૬૧)

(૧૪) શિરોહીમા સં૦ ૧૬૯૮મા **શેઠ વણવીર** વીશા પોરવાડ થયો સં૦ ૧૬૦૩મા **શેઠ ગોવિંદ, શેઠ જીવરાજ, શેઠ ચાથા,** કોઠારી છાછા, વગેરે તપાગચ્છના જૈન હતા **શા૦ જીવરાજે** સં૦ ૧૬૦૨મા "૪૦ દિવસના ઉપવાસ" કરી, ફા૦ વ૦ ૮ ને રોજ પારણું કર્યું. પછી તેઓએ સં૦ ૧૬૦૩ મહા૦ વદિ ૮ ને રોજ પિંડવાડામા **ભ૦ વિજયદાનસૂરિના** હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી.

(પ્રાગ્વાટ ઇતિહાસ ખંડ ૩ જો, પૃ૦ ૩૧૧, ૩૧૯)

શા૦ જીવરાજ વીશા પોરવાડના પુત્ર **હીરજીએ** સં૦ ૧૬૦૩ પોષ સુદ ૧ શિરોહીથી આબૂનો યાત્રાસંઘ કાઢયો આ સંઘમા પાલનપુરા ગચ્છના **પ૦ સંઘચારિત્રગણિના** શિષ્ય **મહો૦ વિમલચારિત્ર ગણિ,** તેમના શિષ્યો માણેકચારિત્ર, જ્ઞાનચારિત્ર, હેમચારિત્ર, સંઘધીર, ધર્મધીર તથા શિષ્યાઓ–**પ્ર૦ વિદ્યાસુમતિ,** રત્નસુમતિ વગેરે પરિવાર હતો. ૧૦૦ થી વધુ વાહનો હતાં જેમા પોરવાડ, ગૂર્જર,

શ્રીમાળી વગેરે જૈનો સાથે હતા. (પ્રાગ્વાટ ઇતિહાસ ખંડ ૩, પૃ. ૩૨૩)
(—પ્રક૦ ૫૧, પૃ૦ ૫૧૧ કલમ–૬ ઠ્ઠી પ્રક૦ ૫૫,
પાલનપુરા શાખા નં૦ ૨૫, પટ્ટાવલી)

(૧૫) ૧૬૧૨મા જૈન મિત્રમંડળે આબૂનો સંઘ કાઢ્યો. (પૃ. ૩૨૩)

(૧૬) તપગચ્છના આ૦ વિજયદેવસૂરિના મહોપાધ્યાય લાવણ્ય વિજયગણિવરના શિષ્ય પં૦ નિત્યવિજય ગણિએ સં૦ ૧૭૨૭ બીજા વૈશાખ વદી ૨ ને સોમવારે શિરોહીમાં "નવસ્મરણનો ટબ્બો" લખ્યો. (શ્રી પ્રશસ્તિ સંગ્રહ ભા. ૨ જો, પ્ર. નં. ૮૬૬)

પ્રકરણ બાવનમું

*

આ૦ રત્નશેખરસૂરિ

(સ૦ ૧૫૦૨ થી સ૦ ૧૫૧૭)

તેમનાં **જન્મ** સ. ૧૪૫૭ (૧૪૫૨)માં થયો હતો તેમણે (૫૦મા) આ૦ **સાધુરત્નસૂરિના** ઉપદેશથી વૈરાગ્ય ભાવના થતાં સં૦ ૧૪૬૩મા (૫૦) આ૦ સોમસુદરસૂરિના હાથે દીક્ષા લીધી. તેમને સ૦ ૧૪૮૩માં પન્યાસપદ, નામ પ૦ રત્નચંદ્રગણિ રાખવામાં આવ્યુ. સં૦ ૧૪૯૩મા મેવાડના દેલવાડામા "આ૦ મુનિસુદરસૂરિ"ના હાથે **ઉપાધ્યાયપદ** આપતા નામ **મહો૦ રત્નશેખર ગણિ** રાખવામાં આવ્યુ. તેમને સ૦ ૧૫૦૨મા દેલવાડામાં **આ૦ મુનિસુંદરસૂરિના** હાથે **આચાર્યપદવી** મળી સ૦ ૧૫૧૭ (૧૫૧૧)ના પોષ વદિ ૬ ના રોજ સ્વર્ગગમન થયુ.

તે આ૦ ભુવનસુદરસૂરિના વિદ્યાશિષ્ય અને દીક્ષા શિષ્ય હતા. **મહો૦ લક્ષ્મીભદ્રગણિના** વિદ્યા શિષ્ય હતા તે બાલવયમા દીક્ષા ગ્રહણ કરીને વિદ્વાન્ થયા વાદમા તે નિષ્ણાત હતા. **વાણીદેવી** તેમના ઉપર પ્રસન્ન હતી તેમણે નાની વયમા જ "બેદરપુર" વગેરે દક્ષિણ દેશના વાદીઓને જીત્યા. ખંભાતના બાબીભટ્ટે તેમને 'બાલ-સરસ્વતી'નુ બિરુદ આપ્યુ.

તેમણે સ૦ ૧૪૯૬મા રાણકપુર તીર્થમા ઉ૦ **સોમદેવને** અને તે પછી ઉ૦ **ઉદયનદિને** અને સ૦ ૧૫૦૮મા મેવાડના મજ્જાપદ્રમાં

ઉ૦ **લક્ષ્મીસાગરને** આચાર્યપદવી આપી તેમણે તથા આ૦ ઉદય નંદિએ આ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિને ભ૦ મુનિસુંદરસૂરિની મરજી પ્રમાણે **આ૦ રત્નશેખરસૂરિની** પાટે સ્થાપ્યા.

પ્રતિષ્ઠાઓ

તેમના પ્રતિષ્ઠા લેખો નીચે પ્રમાણે મળે છે

(૧) આ૦ રત્નશેખરસૂરિવરે સં૦ ૧૫૦૭ મહા૦ સુ. ૧૧ બુધવારે રાણા કુંભાજીના રાજ્યમાં વસંતગઢમાં બ્ર૦ ભાદા પોરવાડે જીર્ણોદ્ધાર કરાવેલ ભ૦ શાંતિનાથના જિનપ્રાસાદની તથા તેમાંની જિન પ્રતિમા ઓની પ્રતિષ્ઠા કરી (પ્રાગ્વાટ ઇતિહાસ ખંડ ૩ જો, પૃ૦ ૨૮૨)

નોંધ વસંતગઢ ગામ પહાડીમાં વસેલું છે આજે તેના ખંડેરો ઉભા છે વચમાં એક તૂટેલો જિન પ્રાસાદ છે તેમાં ભ શાન્તિનાથની એક પદ્માસન-વાળી ખંડિત પ્રતિમા છે પત્થર એવી જાતનો છે કે તેને તાંબાના પૈસાની ટકોર મારવાથી તેમાંથી મીઠો મધુરો ખણખણાટ સંભળાય છે અહીંની જિન પ્રતિમાઓ પીંડવાડા વગેરે સ્થાનોમાં લઈ જવામાં આવી છે વસંતગઢના સંઘ પોરવાડના પુત્રો સુરતાણ સીપા મેહાજી શિરોહીમાં જઈ વસ્યા.

(—ઝ્રતિ પ્ર૦ પં૦ ૫ પૃ૦ ૧૬૬)

અજારીથી ૪ માઈલ પર આ સ્થાન આવેલું છે અજારી અને વસન્તગઢની વચ્ચે એક નાનું ગામડું છે તેના પાદરમાં એક પાળી માર્ગ **શ્રી કૃષ્ણ વાસુદેવની ઉભી મૂર્તિ છે** અને તેના મુકુટમાં **ભ૦ નેમિનાથની** જિન પ્રતિમા છે

(૨) આ૦ સોમસુંદરસૂરિની પાટે **આ૦ રત્નશેખરસૂરિએ** સં૦ ૧૫૦૮ના વૈશાખ વદિ ૧૩ ના રોજ દેવકુલપાટકમાં" શા૦ જગશી પોરવાડની પરંપરામાં **શા૦ શાહૂલે** ૨૪ જિનપ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી તેમાંની ભ૦ શીતલનાથની પ્રતિષ્ઠા કરી શા૦ શાહૂલે દેવકુલ પાટક, ગિરનાર, આબૂ, અચલગઢ, ચિત્તોડ, જાલોર, જેસલમેર, કાયદ્રા નાગહૃદ, ઓશિયા, શ્રીનાગપુર, કુંભલગઢ અને શ્રીકુંડ (દહિણ) એ દરેક સ્થાને બે બે જિન પ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી.

(—ભાંડારકરની નોંધના આધારે, શ્રી જિનવિજયજીનો, પ્રાચીન જૈન લેખસંગ્રહ ભા૦ ૨, નાડોલ વિભાગ, લે૦ નં૦ ૪૭૨)

(૩) **આ૦ રત્નશેખરસૂરિએ** સ૦ ૧૫૧૦ અષાડ સુદિ ૨ ના રોજ વીસલપુરના શેઠ ભૂભવ અને **શેઠ જસાકે** ભરાવેલી ભ૦ શીતળનાથની જિન પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી (પ્રતિમા લેખ)

ગ્રન્થો—

તેમના અસલ નામો મુનિ ચદ્રરત્ન તથા રત્નચંદ્ર પણ મળે છે. **પં૦ ચદ્રરત્નગણિએ** સ૦ ૧૪૮૩મા ગુરુદેવરચિત 'જયાનદચરિત્ર' (ગ્ર૦ ૭૫૦૦)નુ સશોધન કર્યું, તેમા તેમણે ૪ શ્લોકો બનાવીને તેની અંતે જોડયા હતા (જૂઓ પ્રક૦ ૫૧, પૃ૦ ૫૧૨)

નોંધ : સભવ છે કે પં૦ ચદ્રરત્ન, આ૦ રત્નશેખરના શિષ્ય–પ્રશિષ્ય પણ હોય

તેમણે સ૦ ૧૪૯૬મા 'શ્રાદ્ધપ્રતિક્રમણવૃત્તિ' (અર્થદીપિકા) ગ્રં૦ ૩૬૪૪, સ૦ ૧૫૦૬ 'શ્રાદ્ધવિધિસૂત્ર' મૂળ ગાથા ૧૭, તેની સસ્કૃત ટીકા 'શ્રાદ્ધવિધિકૌમુદી' ગ્ર૦ ૬૭૬૧, સ૦ ૧૫૧૬ માં 'આચારપ્રદીપ' ગ૦ ૪૦૬૫, 'લઘુક્ષેત્રસમાસ, હેમવ્યાકરણ–અવચૂરિ અને પ્રબોધચન્દ્રોદય' વગેરે ગ્રથો રચ્યા

આ૦ રત્નશેખરસૂરિવરે આબૂ તીર્થમાના ભ૦ પાર્શ્વનાથ અને ભ૦ નેમિનાથના સ્તવનો, નવખડા પાર્શ્વનાથનુ સ્તવન, મહેસાણા પાર્શ્વનાથ સ્તવન શ્લોક ૨૬, સ્તવનચોવીસી, વિ૦ સ૦ ૧૫૦૦મા સસ્કૃત–પ્રાકૃત તથા શૌરસેની એમ ત્રણ ભાષામા ચતુર્વિશતિ જિનસ્તોત્ર, શ્લોક ૨૫, સ૦ ૧૫૧૦મા રત્નચૂડ રાસ, અને ભ૦ મુનિ સુદર સૂરિ સુધીની "તપાગચ્છની ગુર્વાવલી" કડી ૨૭, વગેરે બનાવ્યાં હતા.

તેમણે ત્રણ ભાષાના ચતુર્વિશતિ જિનસ્તોત્રમા માત્ર ભ૦ સોમસુદરસૂરિવરની **કૃપા** માગી છે પણ પોતાનુ નામ આપ્યુ નથી.

નોંધ : મહો૦ લક્ષ્મીભદ્રગણિવરે તેમની "અર્થદીપિકા"ને શોધી **પં૦ જિનહસ** (જિનહર્ષ) ગણિવરે તેમના "આચાર પ્રદીપ"ને તથા તેમની "શ્રાદ્ધવિધિ કૌમુદી"ને શોધ્યા હતા લખ્યા હતા **મહાતાર્કિક પં૦ ભોજસાગર ગણિવરે** વિ૦ સ૦ ૧૭૯૯મા તેમના આચાર પ્રદીપનો ગુજરાતી બાલાવબોધ કર્યો

ભ૦ રત્નશેખરસૂરિની "શ્રમણ પરપરાઓ" નીચે પ્રમાણે મળે છે.

(૧) પટ્ટાવલી

(૫૨) ભ૦ રત્નશેખરસૂરિ-(૫૩) ભ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ (પ્ર૦ ૫૩)

(૫૩) ૫૦ સવેમદેવ ગણિવર-(૫૦ સર્વાગદેવ ગણિ૦)

તેમણે સ૦ ૧૪૮૩માં આ૦ જિનવલ્લભસૂરિના પ્રશ્નોત્તર શતકની ટીકા, સ૦ ૧૫૦૩મા "પિંડવિસોહી પગરણનો બાલાવબોધ", અને સ૦ ૧૫૧૦ કે ૧૫૧૪મા આવસ્સયસુત્ત પેઢીયા–પીઠીકાનો ગુજરાતી બાલાવબોધ વગેરે બનાવ્યાં

(૫૪) આ૦ ઉદયનંદીસૂરિ,–તે આ૦ જયચંદસૂરિના હસ્ત દીક્ષિત શિષ્ય, વિદ્યાશિષ્ય અને પટ્ટધર હતા

આ૦ રત્નશેખરસૂરિએ સ૦ ૧૪૯૬ મા રાણકપુરમા ભ૦ સોમસુંદરસૂરિ અને ભ૦ મુનિ સુંદરસૂરિની અધ્યક્ષતામા ઉ૦ ઉદયનંદીને આચાર્ય બનાવી, આ૦ જયચંદ્રસૂરિની પાટે સ્થાપિત કર્યા હતા.

ભ૦ રત્નશેખરસૂરિ તથા આ૦ ઉદયનંદીસૂરિએ વિ૦ સ૦ ૧૫૦૮ માં મજ્જાપદ (મેવાડના મજેશનગર)મા ઉ૦ લક્ષ્મીસાગર ગણિને આચાર્ય બનાવી, ભ૦ રત્નશેખરસૂરિની પાટે ૫૩ મા ગચ્છનાયક બનાવ્યા (–ઇતિ૦ પ્રક૦ ૫૦, પૃ૦ ૪૫૪, પ્રક૦ ૫૩ ××)

૫૫. ૫૦ સઘકળશગણિ—તેમણે સ૦ ૧૫૦૫મા તલવાડામા આઠ ભાષામા સમ્યકત્વરાસ રચ્યો.

(સઘ ++ ગણિવરો જૂઓ પ્ર૦ ૫૧ પૃ૦ ૫૧૦)

૨ પટ્ટાવલી (સમશાખા)

૫૨. આ૦ રત્નશેખરસૂરિ ૫૩ ભ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ.

૫૪ આ૦ સોમદેવસૂરિ—(જૂઓ પ્રક૦૫૩નું કમલકળશ મત નિગમમત પટ્ટાવલીઓ)

૫૫. આ૦ રત્નમંડનસૂરિ

૫૬ આ૦ સોમજયસૂરિ તે મોટા તાર્કિક હતા અમે અહીં "નિગમ મતની પટ્ટાવલીના આધારે" તેમનો ૫૬મો પટ્ટાંક આપ્યો છે

(જૂઓ પ્રક૦ ૫૩, નિગમમત પટ્ટાવલી)

૫૭ આ૦ સમયરત્નસૂરિ—

૫૮ **પં૦ લાવણ્યસમયગણિ**—પાટણનો કવિ **મંગ** અમદાવાદના "અજદરપરામા" આવીને વસ્યો તેને **શ્રીધર** વગેરે ૩ પુત્રો થયા. **શ્રીધરને** "ઝમકલદેવીથી" ૧ વસ્તુપાલ, ૨ જિનદાસ, ૩ મંગલદાસ, ૪ **લહુરાજ** અને ૫ લીલાવતી એમ પાચ સંતાન થયાં.

લહુરાજનો જન્મ શાકે ૧૩૮૨, વિ૦ સં૦ ૧૫૨૧(અથવા સં૦ ૧૫૧૭)ના પોષ વદિ ૩ ના રોજ પાછલી રાતે પ્રભાત પહેલા ૯ ઘડી બાકી હતી ત્યારે **આશ્લેષા નક્ષત્રમાં** તથા છઠ્ઠા તુલ **લગ્નમાં** થયો. ત્યારે પહેલે સ્થાને તુલા લગ્નમા મંગલ તથા કેતુ, બીજે સ્થાને વૃશ્ચિકમા બુધ, ત્રીજે ધનમા રવિ, ચોથે મકરનો શુક્ર, પાચમે કુંભનો ગુરુ તથા શનિ, સાતમે મેષનો રાહુ અને દશમે સ્થાને કર્કનો સ્વઘરનો **ચંદ્ર** હતા ધનનો **સૂર્ય હૃદયના** સ્થાનમા હતો આવો ઉત્તમ ગ્રહયોગ હતો ત્યારે, લહુરાજનો જન્મ થયો.

આ૦ સમયરત્નસૂરિએ તેનો "ફળાદેશ" જાણીને જણાવ્યુ કે, "આ બાળક **તપસ્વી,** તીર્થ જેવો પૂજનીક, મોટો વિદ્વાન કે મોટો યતિરાજ થશે

ભ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિએ સં૦ ૧૫૩૦ ના જેઠ શુદિ ૧૦ના રોજ પાટણના "પાલનપુરીયા ઉપાશ્રય"મા લહુરાજને દીક્ષા આપી. તેનુ નામ મુનિ **લાવણ્યસમય** પાડયુ તેમણે નવમે વર્ષે દીક્ષા લીધી અને ૧૬મા વર્ષે **સરસ્વતી** પ્રસન્ન થવાથી કવિતાના છંદ, ચોપાઈ, રાસ વગેરે રચવાનુ શરૂ કર્યું અનેક કાવ્યોની રચના કરી, ઉપદેશ દ્વારા નવા ઉપાશ્રય અને દેરાસરો કરાવ્યા મીર–મલેકો તેમજ રાજાઓને ખુશ કરી, પ્રભાવિત કર્યા. તેમને સં૦ ૧૫૫૫મા પંન્યાસપદ મળ્યુ તે વિ૦ સં૦ ૧૫૮૯ સુધી વિદ્યમાન હતા

ગ્રંથો

તેમણે નીચે મુજબ **ગ્રંથો** રચ્યાનુ જાણવા મળે છે—

૧ 'સિદ્ધાંતચોપાઇ, કડી ૧૯૧, (લોંકા–મત સમીક્ષા)' સં૦ ૧૫૪૩ કા૦ સુ૦ ૮

૨ 'ગૌતમપૃચ્છા' કડી. ૧૨૦ સં૦ ૧૫૪૫ ચૈ૦ શુ૦ ૧ ગુરુવાર

૩ સ્થૂલભદ્ર એકવીસો,' સં૦ ૧૫૫૩, દિવાળી,

૪ 'નેમિનાથ હમચડી,' સં૦ ૧૫૬૨

૫. 'સીમંધર-વિનતિ, સં૦ ૧૫૬૨ મુ૦ વામજ (આલોયણા સ્વાધ્યાય ગા૦ ૪૭)

૬ સેરિસાતીર્થ સ્તવન,' સં૦ ૧૫૬૨

૭ 'રંજરત્નાકર, (નેમિનાથ પ્રબંધ) સં૦ ૧૫૬૪

૮ સુરપ્રિય કેવલિરાસ, સં૦ ૧૫૬૭, મુ૦ ખંભાત,

૯ 'વિમલપ્રબંધ' સં૦ ૧૫૬૮ માલસમુદ્ર *

૧૦ 'કરસંવાદ,' કડી ૬૯, સં૦ ૧૫૭૪ મુ૦ સાતિનગર

* માલસમુદ્રના આજનાં નામ—સ્થાન અંગે નીચે પ્રમાણે અનુમાન માત્ર છે

(૧) મારવાડમાં નાણા—બેડા—પીંડવાડા પાસે માલણુસીવિરા ગામો છે બન્નેની વચ્ચે મોટી ક્ષેતરો અથવા વીઘા જેવી ભૂમિ છે ક્યારે ત્યારે ત્યાં પાણી જમા રહેતું હોય ! માલ સમુદ્ર અને સવિરામાં તપાગચ્છના શ્રમણો ચોમાસું રહેતા.

(૨) બ્યાવર અને મેવાડના વિજયનગરના રસ્તા વચ્ચે નદી કિનારે સુલ્તાનપુરાની પાસરીમાં અજમેર જિલ્લાનું મસુદા ગામ છે જ્ય સુ૦ આ૦ વિજય હીરસૂરિ ફતેપુર સીકરીથી ગુજરાત પધાર્યા ત્યારે મસુદુ પધાર્યા હતા. મેવાડના રાણા પ્રતાપસિંહે તેમને મેવાડમાં પધારવાનો આમંત્રણ પત્ર વિજયનગરથી મસુદુ નગર લખી મોકલ્યો હતો. શ્રી અયોધ્યા પ્રસાદ ગોયલીએ રાજપુતાનકિ વીર નામની હિંદી પુસ્તિકાનાં પૃ ૩૪૧ ૩૪૨માં આ પત્ર પ્રકાશિત કર્યો છે જેમાં તેણે મસુદુને મુર્શિદાબાદ " માની લીધું છે

(—જૈન પ્રતિ પ્ર ૪૪ પૃ ૩૭)

આ૦ વિજયસેનસૂરિએ પોતાના ક્ષેત્ર દેશ—પ્રાકમાં મસુદામાં ચોમાસું કરવા માટે ગીતાર્થોનાં નામ લખી આદેશ આપ્યો છે તે સમયે અહીં તપાગચ્છના જૈનોનાં ઘણાં ઘર હતાં આજે તપાગચ્છ જૈનોનાં ૪—૫ ઘર છે મોટું જિનાલય છે

(૩) રાયપુર અને સંભલપુરના મોટર માર્ગમાં રાયપુરથી ૩ માઈલ દૂર મહાસમુદ્ર ગામ છે ત્યાં આજે એ જૈનોનાં ૮ ઘર છે જિનાલય નથી.

(૪) ગુજરાત પાલનપુર પાસે માલણ ગામ છે તેનું પ્રાચીન નામ પણ માલણજ " મળે છે તો તે માલસમુદ્ર હોવાનો સંભવ નથી.

૧૧. 'અતરીક્ષ પાર્શ્વનાથ સ્તવન,' કડી· ૪૫, સં૦ ૧૫૮૫ વૈ૦ સુ૦ ૩

૧૨. 'યશોભદ્રાદિ ત્રણુરાસ, સં૦ ૧૫૮૯'

૧૩. 'દેવરાજ વચ્છરાજરાસ,' ખડ · ૬ સ૦ ૧૫૭૧ મુ૦ દેવગિરિ. (દોલતાબાદ)

૧૪. ગૌતમસ્વામિરાસ

૧૫ ગૌતમસ્વામિછદ

૧૬ 'જિરાવલાપાર્શ્વનાથ વિનતિ'

૧૭. 'પચતીર્થી સ્તવન'

૧૮. 'રાજિમતી ગીત'

૧૯. રગરત્નાકર છદ (ન૦ ૭)

૨૦. 'દ્રઢપ્રહારીગીત'

૨૧ 'શત્રુજય તીર્થ ઉદ્ધાર પ્રશસ્તિ,' સં૦ ૧૫૮૭, વૈ૦ વ૦ ૬ રવિવાર

૨૨ 'પચવિષય સજ્ઝાય'

૨૩. આઠ મદ સજ્ઝાય

૨૪. સાતવારની સજ્ઝાય

૨૫ 'પુણ્યફલની સજ્ઝાય'

૨૬. 'આત્મપ્રબોધની સજ્ઝાય

૨૭. 'ચૌદ સ્વપ્નની સજ્ઝાય

૨૮. 'દાનની સજ્ઝાય

૨૯ 'મન માકડાની સજ્ઝાય'

૩૦. 'હિતશિક્ષાની સજ્ઝાય'

૩૧ 'શ્રાવકવિધિ સજ્ઝાય

૩૨ 'ચતુર્વિંશતિ જિનસ્તવન' (માલિનીછંદ) કડી . ૨૮

૩૩ 'મત્સ્યોદરરાસ,' સ૦ ૧૫૭૩

૩૪ કમલાવતીરાસ (આ૦ હેમવિમલસૂરિ રાજ્યમા)

૩૫. સુમતિસાધુસૂરિ વિવાહલો

(ઐતિહાસિકરાસ સંગ્રહ ભા૦ ૨ જો કવિપરિચયના આધારે)

પ્રભાવકો—

આ૦ જયચંદ્રસૂરિ—તેઓ ભ૦ મુનિસુંદરસૂરિના ગુરુભાઈ હતા, તેમણે 'પ્રતિક્રમણ ગર્ભહેતુ' તથા 'વિંશતિસ્થાનક વિચારામૃતસંગ્રહ' રચ્યા તે કુમઠીમાં સ્વર્ગે ગયા.

(વીરવંશાવલિ, વિવિધ–ગચ્છીય પટ્ટાવલિ, પૃ૦ ૨૧૬)

તેમની પાટે આ૦ ઉદયનંદી થયા.

(–પ્રક૦, ૫૦, પૃ૦ ૪૫૩, ૪૫૪, પ્રક૦ ૫૨, પૃ૦ ૫૨૬)

આ૦ મલયચંદ્રસૂરિ—બૃહદ્ગચ્છના રામસેનીયાવટક આ૦ મલયચંદ્રસૂરિ થયા તેમણે સં૦ ૧૫૦૯માં પ્રતિષ્ઠા કરેલ ભ૦ સુમતિનાથની ધાતુ–પ્રતિમા સરધના (ઉ૦ પ્ર૦)માં વિદ્યમાન છે

(જુઓ પ્રક૦ ૪૧, પૃ૦ ૫૯૯)

આ૦ રત્નસિંહસૂરિ

તે તપાગચ્છની વૃદ્ધપોષાળના ૫૭મા ભટ્ટારક હતા. તેમનું લોકપ્રિય નામ આ૦ 'રત્નાગર" પણ મળે છે તેમનાથી રત્નાકર ગચ્છ નીકળ્યો છે

તેમણે સં૦ ૧૫૦૮માં અમદાવાદમાં ગુજરાતીભાષામાં "વસંત વિલાસ અને આદિનાથ જન્માભિષેક" બનાવ્યા.

(–પ્ર૦ ૪૪, પૃ૦ ૧૮)

અરબસ્તાનમાં જૈનો

ગિજનીમાં ધનાઢ્ય વ્યાપારી જૈનો રહેતા હતા તેનો પરિચય અમે પહેલા (પ્રક૦ ૨૫, પૃ૦ ૧૩૭ પ્રક૦ ૪૩ પૃ૦ ૭૬૭માં) આપ્યો છે

બીજો ઉલ્લેખ મળે છે કે બગદાદમાં–અરબસ્તાનમાં પણ ધનાઢ્ય વ્યાપારી જૈનો વસતા હતા અને તેઓના ધાર્મિક જીવનની અસર તેઓના સહવાસીઓ ઉપર પણ પડી હતી

ડૉ૦ બનારસીદાસ જૈન M.A. P.H.D લખે છે કે—

"મગર ફિરભી શ્રાવક લોગ તો વ્યાપારકે નિમિત્ત વિદેશોમે જાયા કરતે થે, ઔર વહાકે રહનેવાલે ઇનકે સમ્પર્કમે આયા કરતે થે સભવત ઇન શ્રાવકોકા પ્રભાવ અન્ય દેશોકે કિસી ન કિસી વ્યક્તિ પર પડ જાતા હોગા ઐસે એક વ્યક્તિ હૈ, **અબુલઅલા** જો અરબદેશકે પ્રસિદ્ધ **દાર્શનિક કવિ થે.**

મુઅરરાકે રહને વાલે થે૦ ઇસ લિએ વે સબ જગહ **અબુલ-અલાસુઅરરીકે** નામસે પ્રસિદ્ધ થે. ઇનકા જીવન બડા નિવૃત્તિમય થા

ઇનકો માસ ભક્ષણુકા સર્વથા ત્યાગ થા યહા તક કિ, યે દૂધ પીનેમે ભી પાપ સમઝતે થે, કયોકિ યહ તો ગાય ભેસકે અપને બચ્ચો કે લિએ હોતા હૈ, વે ઐસા દૂધ લેતે થે, જો બછડાકો તૃપ્તિ પૂર્વક પી લેને કે પીછે બચે ઇસી પ્રકાર વે શહદ(મધ)યા અડેકા ભી સેવન ન કરતે થે ઇનકા ભોજન ઔર વસ્ત્ર ઇતના **સાદા** હોતાથા, કિ અન્ય કોઈ પુરુષ ઇસે ખાના યા પહનના પસદ ન કરે વે "ચમડેકા જુત્તા" પહનના પાપ સમઝતે, ઇસ લિએ, પૈરોમે **લકડીકી ખડાઊં** ડાલા કરતે "જીવ રક્ષામે સાવધાન રહતે હુએ વે કપડેકા પ્રયોગભી બહુત થોડા કરતે, "યહા તકકી નગ્ન રહના પસદ કરતે થે" ઇનકા જન્મ સ૦ ૧૦૧૩મે ઔર મૃત્યુ સ૦ ૧૧૧૫મે હુઈ ઇસ પ્રકારકે નિવૃત્તિપૂર્ણ ઔર દયાલુ વ્યક્તિકા અરબ જૈસે દેશમે હોના આશ્ચર્યકી બાત હૈ જર્મન વિદ્વાન્ ક્રૈમર ઔર ગ્લાજનપ (HVGLASENAPP) કા અનુમાન હૈ કિ "જૈન ધર્મ કે પ્રભાવકે વિના ઇસ પ્રકારકા જીવન સભવ નહીં"

અબુલઅલાને અપને જીવનકા અધિક ભાગ બગદાદમે વ્યતીત કિયા યહા બહુતસે જૈન વ્યાપારી રહતે થે ઉનકે સસર્ગમે આકર અબુલઅલાને માસભક્ષણ આદિકા ત્યાગ ઔર જીવો પર દયા કરના સીખા હોગા

અરબકે અતિરિક્ત ચીની તુર્કિસ્તાનમે ભી જૈન ધર્મ કે અસ્તિત્વકા અનુમાન કિયા ગયા હૈ, એન૦ સી૦ મહેતા કે આધાર પર **સી૦ જે૦ શાહ** લીખતે હૈ કિ "ચીની તુર્કિસ્તાનકે ગુફા મદિરોમે જૈન ઘટના-

એકિ ભી ચિન્હ બનાયે જાતે લગે થે" ઉનકે કથનકા આધાર હૈ "એ હાનલા ડોક"કા ગ્રંથ, જિસમે મધ્ય એશિયાકે બૌદ્ધ ગ્રંથોંકા વર્ણન હૈ. (તા. ૧૪-૪-૧૯૬૨નો અંબાલાથી પ્રકાશિત વિજયાનંદ વર્ષ-૬, અંક ૧૧મો મહાવીર જયન્તી વિશેષાંક પૃ ૩૧, ૩૨)

રાઠોડવંશ—જોધપુર રાજાવલી

કર્નલ જેમ્સ ટોડ લખે છે કે—

(૧) "એક જૈન યતિએ મને "નાડોલના મંદિરની પ્રશસ્તિનું ઓળિયું" આપ્યું હતું, 'તેમાં લખ્યું છે કે—" ઇન્દ્રના મેરુદંડમાંથી **યવનાશ્વ રાઠોડ** નામે આદિ પુરુષ ઉત્પન્ન થયો। તે **પારલીપુરમાં** હતો."[1]

"આ ઓળિયામાં પ્રથમ યવનાશ્વ રાઠોડની ઉત્પત્તિ બતાવી. તેની પાછળ કનોજના કામધ્વજની ઉત્પત્તિ તથા વર્ણન આપ્યા છે"

(૨) બીજી **વહિવંચાની રાજાવલી** મળે છે તેમાં રાજા નયનપાલ રાઠોડથી પ્રારંભી, રાજા યશોવંત રાઠોડ (મૃ૦ વિ૦ સં૦ ૧૭૩૫) સુધીનું વર્ણન છે

રાજા નયનપાલ રાઠોડ સં૦ ૫૨૬માં કનોજનો રાજા બન્યો.[2] ત્યારથી આરંભીને આ પ્રમાણે રાજવંશ બતાવ્યો છે

નયનપાલ—કામધ્વજ રાઠોડ—તે કનોજનો રાજા બન્યો. તેને પદ્મારત વગેરે ૧૩ પુત્રો હતા.

તેના વંશનો રાજા જયચંદ રાઠોડ કનોજમાં થયો. તેણે યજ્ઞ તથા પોતાની પુત્રી "સંયુક્તાનો સ્વયંવર મંડપ" કર્યો.

બારોટ ચંદ કહે છે કે—'તેણે તેમાં અજમેરના રાજા પૃથ્વી

---

૧ અંગ્રેજીમાં ર ને બદલે લ લખવાનો રિવાજ છે જેમકે (૧) બેરા—બેલા (૨) મેડતા—મેરતા (૩) વલસાડ—બલસાર વગેરે. એમ જ આ પારલીપુત્ર તે પાટલીપુત્ર પટણા હોય.

૨ સંભવ છે કે આ સંવત ૫૨૬ તે વિક્રમ સંવત હોય. અથવા વિ સં ૪૭૦ થી શરૂ થયેલો એવો અજ્ઞાતસ્થિતિ કાળનો વહિવંચા સંવત હોય.
(—પ્ર ૨૩ પ્ર ૫)

રાજ **ચૌહાણ** તથા ચિત્તોડના ૪૩મા રાણા ગિલ્હોટ **સમરસિંહને** બોલાવ્યા ન હતા. પરંતુ પૃથ્વીરાજ ચૌહાણે તે જ દિવસોમાં કનોજ પહોંચી, યજ્ઞ તથા સ્વયંવર મંડપનો ઉત્સવ ભાગી, તોડી, "રાજકુમારી સંયુક્તા"નુ હરણ કર્યું આથી કનોજમા પાંચ દિવસ સુધી ગૃહયુદ્ધ ચાલ્યુ. રાજપુતોમા મોટી ફાટફુટ પડી, પરિણામે **શાહબુદ્દીન ગોરીએ** વિ૦ સં૦ ૧૨૪૯માં કનોજ-અજમેર વગેરે ઉપર ચડાઈ કરી સૌને મારી, વટલાવી, "મુસલમાની રાજ્ય" સ્થાપ્યુ.

આ રાજા **જયચંદ રાઠોડ** પછી આ પ્રમાણે **રાજાવલી** મળે છે

(૧) જયચંદ રાઠોડ (૨) × × × (૩) **શવજી રાઠોડ** તે જયચંદ રાઠોડનો **પૌત્ર** અથવા ભત્રિજો હતો તેનાં બીજા નામો શિયોજી શિવજી અને સિંહજિત પણ મળે છે તેને **સત્યપાલ** નામે ભાઈ હતો તેઓ વિ૦ સં૦ ૧૨૬૮મા કનોજ છોડી, ૨૦૦ સાથીદારો સાથે મારવાડ આવ્યા. બીકાનેર પાસેના "કલુમદમા" જઈ ગુજરાત **પાટણ** ગયા. અને ત્યાથી પાછા ફરી મારવાડમા લૂણી નદીને કાંઠે **મીવો નગરમાં** (ખેરગઢમા)થી રાજા "મહેશદાસજી" પહેલાને ભગાડી, શિવજી ત્યાંનો રાજા બન્યો　　(–પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૨૩૦)

પછી તે શવજી પાલી જઈને વસ્યો. ત્યા તેની સોલંકી રાણીએ **અશ્વત્થા** (આસથાન) નામના પુત્રને અને ચાવડી રાણીએ શોનિંગ અને અજમલ પુત્રોને જન્મ આપ્યો શિવજીને ત્રણ પુત્રો થયા.

(૧) **અશ્વત્થા** તે પાલીનો રાજા બન્યો (૨) **શોનિંગ**–તે ઇડરનો રાજા બન્યો. (?) (૩) **અજમલ**–તે ઓખા મંડળ સૌરાષ્ટ્રનો રાજા બન્યો. તેના પુત્ર વાઘેલાના વંશજો **વાઘેલા** કહેવાયા

(૩) **શિવજી** (૪) અશ્વત્થા (આસ્થાન) (૫) રાયપાલ–તેને ૧૩ પુત્રો થયા, (૬) **કહુલ** તે વિ૦ સં૦ ૧૩૫૭મા **મુંદર** (મંડોર)ની ગાદીએ મા બેઠો (૭) જહલન (૮) ચેદીરાજ (૯) ખેતરાજ (રાવછાડા) (૧૦) **શીલક** (૧૧) **વીરમદેવ**

(૧૨) **ચંડ** (અથવા ચંડ ચંદ્રચૂડ) ચંડના મોટા પુત્ર અરણકમલ્લ સાથે ઔરિતના ગોહેલ માણેકરાવની પુત્રી **કર્મદેવીનું** સગપણ થયુ

હતું પણ તેને સાધુ ભટ્ટી પરણી બેઠા પરિણામે તે બન્ને વચ્ચે વિ૦ સં૦ ૧૪૬૪માં યુદ્ધ થયું તેમાં અરણકમલ જીત્યો. કર્મદેવી વિધવા બની, સતી થઈ અરણકમલે સાધુના બાપ રણરંગ ભટ્ટીને પણ હરાવ્યો. પછી ચંડ રાજાએ નાગોર પણ જીતી લીધું ભટ્ટીઓએ રાજા ચંડને દગો કરી પરણાવવા બોલાવી ઓચિંતો હલ્લો કરી, મારી નાખ્યો.

ચંડ રાઠોડનો રાજકાળ વિ૦ સં૦ ૧૪૩૮ થી ૧૪૫૬ છે

(૧૨) **રાવચંદ રાઠોડ**—તેને ૧૪ પુત્રો અને હસા નામે એક પુત્રી હતી. તેણે હસાને મેવાડના **રાણા લાખા** સાથે પરણાવી. લાખાને તેનાથી **કુંભોજી** નામે પુત્ર થયો.

(૧૩) **રાવ રણમલ**—તે વિલક્ષણ, ચતુર, રસિક રાજા હતો. તે ચિત્તોડમાં જ વધુ રહેતો હતો અને ત્યાં જ મરણ પામ્યો. આથી ગિલ્હોતનો **રાજકુમાર નવલજી** મંડોરની ગાદી દબાવી બેઠો. રણમલના અવિચારીપણાથી તેનો પુત્ર **જોધાજી** અરવલ્લીની પહાડીમાં રઝળતો રખડતો બની ગયો. રણમલ્લને ૨૪ પુત્રો હતા. જોધાજીએ મંડોર જઈ, ત્યાંની ગાદી પોતાના હાથમાં લીધી.

(૧૪) **રાવ જોધાજી**—તેનો સં૦ ૧૪૮૪માં દુનલા ગામમાં જન્મ થયો હતો. તે મંડોરનો રાજા બન્યો. પછી તેણે વિ૦ સં૦ ૧૫૧૫ના જેઠ મહિનામાં મંડોરની દક્ષિણે ૨ કોશ દૂર નવું **જોધપુરનગર** વસાવ્યું તે ૬૧ વર્ષની ઉંમરે સં૦ ૧૫૪૫માં મરણ પામ્યો. તેને ૧૬ પુત્રો હતા. જે સૌએ મારવાડને વિકસાવ્યું તે આ પ્રમાણે—

મોટા પુત્ર **સાતુલે** સાતલમેર" વસાવ્યું ચોથા પુત્ર દુદુએ "મેડતામાં" ગાદી સ્થાપી. તેના વંશજો મેડતીયા રાઠોડ" કહેવાયા. **દુદાએ** પોતાની પુત્રી **મીરાંબાઈને** રાણા કુંભા સાથે પરણાવી. **દુદાનો** પૌત્ર **જયમલ્લ** શૂરવીર હતો. તેણે ચિત્તોડના રક્ષણમાં **અકબર** સામે બહાદૂરી બતાવી હતી. છઠ્ઠા પુત્ર **વીકાજીએ** (વિક્રમે) સં૦ ૧૫૪૨ વૈશાખમાં જાંગલૂ પ્રદેશમાં **વીકાનેર** વસાવ્યું અને સં૦ ૧૫૪૫માં તેનો કિલ્લો બનાવ્યો.

(આગલ દેશ માટે જૂઓ પ્રક૦ ૫૦ પૃ૦ ૪૬૬)

(૧૫) **વીકોજી**–તે સ૦ ૧૫૫૧મા મરણ પામ્યો. તેની પછી બીકાનેરની ગાદીયે ક્રમશ. (૧૬) જૈતમલ (૧૭) કલ્યાણમલ અને (૧૮) **રાયસિંહ** રાજા થયા હતા

(૧૫) **રાવ સૂરજમલ** (સ૦ ૧૫૪૫ થી ૧૫૭૨) તે જોધાજીનો **બીજો પુત્ર** હતો. તે રાજપદને લાયક હતો તેણે ૨૭ વર્ષ રાજ્ય કર્યું તેણે વિ૦ સ૦ ૧૫૭૨ મા **પીપાડ નગરમાં** પાર્વતી ઉત્સવમા આવેલી ૧૪૦ રાજકન્યાઓનુ હરણ કરનારા પઠાણદલને ભગાડયુ. અને કુમારીઓને બચાવી લીધી પણ તે યુદ્ધમા લાગેલા ઘાથી ઘવાઈ, સ૦ ૧૫૭૨ના ભાદરવામાં મરણ પામ્યો

(૧૬) **ગંગદેવ** (સ૦ ૧૫૭૨ થી ૧૫૮૭)

તે બા૦ બાબર અને રાણા **સગ્રામસિંહના** યુદ્ધ થયા બાદ ૪ વર્ષે સ૦ ૧૫૮૭મા મરણ પામ્યો.

(૧૭) **રાવ માલદેવ** (સ૦ ૧૫૮૭થી ૧૬૭૧) તે **રાવ ગગદેવ** પછી જોધપુરનો રાજા બન્યો. તેણે અજમેર, નાગોર, વિક્રમપુર અબરથી ૧૦ કોશ દૂર **ચાટસુ** અને **શિરોહિ** વગેરે નગરો, જીતી લીધા તથા ૨૪૦,૦૦૦ રૂપીયા ખરચી, જોધપુરનો કિલ્લો બનાવ્યો. તે વિ૦ સ૦ ૧૬૨૫મા બા૦ અકબરને તાબે થયો અને તેની સાથે પોતાની પુત્રી જોધબાઈ પરણાવી

રાવ માલદેવને (૧) રામસિહ (૨) રાયમલ (૩) **ચદ્રસેન** (૪) **ઉદયસિહ** (૫) ઈશિકરણ (૬) ગોપાળદાસ (૭) પૃથ્વીરાજ (૮) રત્નસિહ (૯) ભોજરાજ (૧૦) વિક્રમજિત (૧૧) ભાણ અને (૧૨) ××× એમ ૧૨ પુત્રો હતા (ટોટ રાજસ્થાન આધ્યાય, ૧ થી ૩ પૃ૦ ૪૪૧ થી ૪૭૨)

૧૯ **ઉદયસિહ**–(સ૦ ૧૬૪૦ થી ૧૬૬૪)

તેણે વિચાર્યું કે પિતા માલદેવ અને મોટો ભાઈ **ચંદ્રસેન** એ બન્નેય મારવાડને મોગલોથી બચાવવા જતા ખુવાર થયા હતા અને આખરે તેઓ નિરાશ થયા હતા તો મારે તે ઉપાધિથી મુક્ત રહી, અકબરને આધીન રહી ને જ, સુખશાતિમા જીવન ગાળવું એજ વિશેષ લાભકારક છે

તે વિલાસપ્રિય, સુખમગ્ન, અને નમ્રસ્વભાવનો હતો. બા૦ અકબરે જોધપુરની ગાદીએ તેને જ બેસાડયો. તેને ૨૫ રાણીઓ હતી. નીચે પ્રમાણે પુત્ર પૌત્રો થયા

રાઠોડ ઉદયસિંહને (૧) શૂરસિંહ (૨) અખેરાજ,

(૩) ભગવાનદાસ, (તેના પુત્ર ગોવિંદે "ગોવિંદગઢ સ્થાપ્યો) (૪) નરહર (૫) શક્તિસિંહ (૬) ભૂપત (૭) દલપત (૮) જયત (૯) રાવ કિસનસિંહ (તેણે વિ૦ સ૦ ૧૬૬૯મા સને ૧૬૧૩માં કિસનગઢ "વસાવ્યું તેમજ તેના પ્રપૌત્ર રૂપસિંહે રૂપનગર પણ વસાવ્યું) (૧૦) યશોવત– (તેના વંશજોએ "માનપુર" તથા "પીશનગઢ' વસાવ્યા. (૧૧) રામદાસ (૧૨) પૂરણમલ (૧૩) રામદાસ ××× (૧૪) મથુરાદાસ (૧૫) મોહનદાસ (૧૬) કિરતસિંહ (૧૭) ××× એમ ૧૭ પુત્રો હતા તેમજ ૧૭ પુત્રીઓ હતી

(ટૉડ અધ્યા૦ ૪ પૃ૦ ૪૭૨ થી ૪૭૮)

(૨૦) રાવ શૂરસિંહ–(સ૦ ૧૬૬૧ થી ૧૬૭૬) મૃત્યુ સને ૧૬૨૦ તેણે શૂરસાગર તળાવ" મંદિર વગેરે બનાવ્યાં. તેને ૬ પુત્રો, અને ૭ પુત્રીઓ હતા.

(૨૧) ગજસિંહ–(સ૦ ૧૬૭૬ થી ૧૬૯૪) (મૃ૦ સને ૧૬૩૮)

તેને અમરસિંહ અને યશવંતસિંહ બે પુત્રો હતા બા૦ જહાંગીર રાઠોડ કન્યાને પરણ્યો હતો. તેને 'પારબેજ" પુત્ર જન્મ્યો, જે દિલ્હીનો ખરો ઉત્તરાધિકારી હતો. પછી બા૦ જહાંગીરને અંબર(જયપુર)ની રાજકન્યાથી "ખુરમ" નામે પુત્ર થયો. તે પણ બાદશાહ થવા ઇચ્છતો હતો. તે નાનો છતા ગુણવાન, ઘણાનો પ્રીતિ પાત્ર હતો. આ ગરબડથી રાઠોડ ગજસિંહ અને ખુરમ વચ્ચે મનોભેદ પડયો. ખુરમે શાહજાદા પારબેજને માર્યો

રાવ ગજસિંહ રાઠોડ તપગચ્છના ૬૦મા ભ૦ વિજયદેવસૂરિનો ભક્ત હતો. (પ્રક૦ ૬૦)

(૨૨) યશવંતસિંહ (સ૦ ૧૬૯૦ થી ૧૭૩૭) (સને ૧૬૩૪ થી ૧૬૮૧).

રાવ ગજસિંહે સ૦ ૧૬૯૦ના વૈશાખમા મોટા પુત્ર અમરસિંહનો વારસાહક્ક—રાજ્ય હક્ક રદ કરી, તેને પરદેશવટો, આપ્યો અને બીજા પુત્ર **યશવંતસિંહને** રાજ્યતિલક કરી, પોતાનો **ઉત્તરાધિકારી** બનાવ્યો, અમરસિંહ બા૦ જહાંગીરની રાજસભામા મરણ પામ્યો તેને મોટો પુત્ર પૃથ્વીસિંહ હતો રાવ યશવંતસિંહ, ૪૨ વર્ષ રાજ્ય કરી, સ૦ ૧૭૩૭મા મર્યો તેજ સાલમા મહારાષ્ટ્રમા શિવાજી રાઠોડ પણ મર્યો ઔરંગઝેબે રાવ યશવંતસિંહના પરિવાર ઉપર ઝુલમ ગુજાર્યો

(ટોડ અધ્યા૦ ૧ થી ૬, પૃ૦ ૪૪૧ થી ૫૦૩)

(૨૩) **રાવ અજિતસિંહ** (સ૦ ૧૭૫૧ના પોષથી સ૦ ૧૭૮૧ના અષાડ સુધી)

રાવ યશોવંત મર્યો ત્યારે તેની પટ્ટરાણીને ૭ મહિનાનો ગર્ભ હતો. તે સિવાયની સૌ રાણી રાવની પાછળ સતી થઈ, મરણ પામી પટ્ટરાણીએ **અજિતને** જન્મ આપ્યો. ઔરંગઝેબે બચપણમા જ અજિતનો વિનાશ કરવા બાજી ગોઠવી હતી પણ સામંતોએ તેને બચાવી લીધો અજિતને ચૌહાણી રાણીના પુત્રો **મોટો અભય,** નાનો પુત્ર **ભક્તિસિંહ** વગેરે ૧૨ પુત્રો હતા **ભક્તિસિંહે** અભયની શીખવણીથી નાગોરના રાજ્યલોભથી પિતા અજિતસિંહને માર્યો. રાવ **અજિતસિંહ પવિત્ર ચરિત** રાજા હતો (ટોડ અધ્યાય ૧ થી ૯, પૃ૦ ૪૪૧ થી ૫૩૯)

" (—જૈન ઇતિ૦ પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૨૨૮)

(૨૪) **અભયસિંહ**—(સ૦ ૧૭૮૧ થી ૧૮૦૬)

દિલ્હીના ૧૭મા બાદશાહ મહમ્મુદે તેને જોધપુરની ગાદીએ બેસાડયો આ અરસામા **સુલતાન નાદીરશાહે** ભારત ઉપર હલ્લો કર્યો. હતો

નોંધ : બા૦ મહમ્મદ અને રાવ અભયસિંહ રાઠોડે (સ૦ ૧૭૮૯ થી ૧૮૯૩ સુધી **રત્નસિંહ ભંડારીને** અમદાવાદનો સુબો નીમ્યો હતો

(—પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૨૨૮)

(૨૫) **રાવ રામસિંહ**—તે સને ૧૭૭૩મા મરણ પામ્યો.

(૨૬) **રાવ વિજયસિંહ**—તે વિ૦ સ૦ ૧૮૫૦ અષાડ માસમા તે મરણ પામ્યો　　(ટોડ૦ અધ્યાય ૧૩, પૃ૦ ૫૯૩ પુરો)

નોંધ (૧) કિસનગઢની રાજાવલીમાં (૨) રાવ કિસનસિંહ રાઠોડ તેણે સને ૧૬૧૩ વિ૦ સં. ૧૬૬૯માં કિસનગઢ નગર વસાવ્યું તેને સહસમલ જગમલ અને ભારમલ એમ ત્રણ પુત્રો, થયા

(૨૧) રાવ માનમલ (૨૨) રાવ હરિસિંહ (૨૩) રાવ રૂપસિંહ—તેણે રૂપનગર વસાવ્યું

(૨) અમે મેવાડના તાબાના કચ્છુ કીનગરના કચ્છુ રીયા રાઠોડોની રાજાવલી" પહેલા (પ્ર. ૩૨ પૃ. ૫૯૨માં) આપી છે

(૩) અમે પહેલાં (પ્ર. ૩૨ પૃ. ૫૩૫ પૃ. ૫૩૬માં) મહારાષ્ટ્રથી આવેલા રાષ્ટ્રકૂટ-રાઠોડોની રાજાવલી આપી છે

(૪) રાઠોડ ક્ષત્રિય જાતિમાંથી ઘણી શાખાઓ અને ગોત્રો જૈન બની ઓસવાળ, પોરવાડ, અને શ્રીમાળી જ્ઞાતિઓમાં ભળી ગયા છે. આ પ્રમાણે જાણવા મળે છે

રાઠોડનાં ગોત્રો ચોરડિયા, ભટનેરા, ચોધરી, સાવણસુખા, ગુલેચ્છા, બૂચા ગદઇયા પારેખ વગેરે.

રાઠોડની ૧૯ ઓસવાળ શાખાઓ—

મુડલા (૧૪૫૨) ફોફરિયા, સાગઈ (સી ઘી), પેખડ કક્ક, ભગર, હાપસીયા, વીધરા સાયલા, ઝોટા લોલાયા (સં૦ ૧૫૫૦) છાડવા (સં૦ ૧૪૩૦) ધર્મસિંહ, ફોફલિયા, કુબડિયા (કોબરિયા) પોલડિયા

રાઠોડની બીજી શાખાઓ—

રાઠોડ ભડેલ, ખાવલ (સં૦ ૧૩૫૭), ચક્તિ પુહડિયા, ખોખરા, બદુરા, છાજિ..ા રામદેવા, હત્થુંડિયા, રાતડિયા, છપાનીયા, મુંહુ, માલાવત, કઠોત્રા સુહોલી, ગોરાદેવા મેહ્વા જયસિંહ પુરસિયા લોબસિયા મેઠતીયા, કમધજ, અભયપુરા, જયવતા બગલાના, અહિગવ કરહા જલખેડિયા, ચહેલ, અજબેરિયા પૂરા, ખીરા કપાલિયા એરદા વગેરે

પ્રાચીન ગોત્રોચ્ચાર

ગૌતમ-ગોત્ર, માધ્યંદિની=શાખા, શુક્રઆચાર્ય-ગુરુ ગાર્હપત્ય-અગ્નિ પંખીણીદેવી-કુલદેવી. (સં૦ ૨૦૦૪ હેમસિંહ મો. રાઠોડકૃત ઓસવાલ વંશનો ઇતિ. પૃ. ૧૧૬ ૧૬૪)

૫-**વિશેષમાં** (૧) આ ઉપરાંત રાઠોડમાંથી ઓસવાળનું **મુણોત**, **ગોત્ર** (સં૦ ૧૩૫૭) અને શ્રીમાળીનું ચવાલસ-(**રાણપુરા નગર-શેઠ**) ગોત્ર નીકળ્યાનું જાણવા મળે છે

નોંધ : અમે ઇતિ૰ પ્ર૦ ૬૦માં મુહણોત-મુણોત ગોત્રના **દિવાન જયમલ** વિગેરેનો (પ્રક૦ ૩૭, પૃ૦ ૨૩૨) તથા **કવાડશાખા** વિગેરેનો પરિચય આપીશું

(૨) અમે ઉપર રાઠોડનું જે ચવાલસ-" રાણપુર નગરશેઠ " ગોત્ર નીકળ્યાનું બતાવ્યું છે **વહીવંચાઓ** તેનો **ગોત્રોચ્ચાર** આ પ્રમાણે બતાવે છે

શાખા-**યાદવ**, ગોત્ર-**વૃષ્ણી**, **ત્રિપ્રવર**, કુલ, **ચલાવસ**, શાખા-માધ્યંદિની, વેદ-યજુર્વેદ, કુલદેવી-**અંબાજી** વગેરે

આ ગોત્રોચ્ચારના યાદવ, **વૃષ્ણી**, ત્રિપ્રવર, અને ચવાલસ શબ્દો ભારતીય જાતિની મૂળ ઉત્પત્તિના ઇતિહાસમાં વિચારણીય નવી ભાત પાડે છે કુળદેવી-અંબાજી એ તેના જૈન-શ્રીમાળી જ્ઞાતિનું સૂચક છે

અમે પ્ર૦ ૫૮-૫૯માં નગરશેઠ, **જગત્ શેઠ**, અને ચાંપાનેરી શેઠ, વગેરેની વંશતાલિકા આપીશું સાથોસાથ ત્યાં રાણપુરા શેઠની પણ **ટૂંકી** વંશતાલિકા આપવા પ્રયત્ન કરીશું

(૩) **શ્રી ક્ષેમસિંહ રાઠોડે** શોનિંગ રાઠોડના વંશજોને હત્થુંડીના રાજા બતાવ્યા છે તે બરાબર નથી કેમકે રાજા **વિદગ્ધરાજ રાઠોડ** વિ૦ સં૦ ૯૪૩માં હત્થુંડીનો રાજા હતો

(-ઇતિ૦ પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૫૭૬, ૫૯૩)

એટલે હત્થુંડીયાનો ઇતિહાસ વધુ સંશોધન માગે છે

પ્રકરણ ત્રેપ્પનમુ

•

(૫૩) ભ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ સ્વ૦ સ૦ ૧૫૪૭

(૫૪ મા) આ૦ સોમદેવસૂરિ

•

તેમનો સ૦ ૧૪૬૪ના ભાદરવા વદિ ૨ ની સવારે અશ્વિની નક્ષત્રમા, કુભ લગ્નમા, ગુજરાતના ઉમતા ગામમા શેઠ કરમશીની પત્ની કરમાદેવીની કુખેથી જન્મ થયો. તેમનુ નામ દેવરાજ રાખવામા આવ્યુ દેવરાજ મુનિવરોનો ભક્ત હતો. તે રોજ ઉપદેશ સાભળતો, ધીમે ધીમે તેને વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો. અને તે દીક્ષાનો ભાવુક બન્યો. માતાએ તેને ભ૦ મુનિસુંદરસૂરિની સેવામા મૂક્યો. બહારકે ૬ વર્ષના એ દેવરાજને સ૦ ૧૪૭ મા ઉમતામા અગર પાટણમા તેની માતાની આજ્ઞા મેળવી, દીક્ષા આપી. તેમનુ નામ મુનિ લક્ષ્મી સાગર રાખવામા આવ્યુ તેમને આ૦ સોમસુંદરસૂરિએ સ૦ ૧૪૭૯મા ગણિપદ, સ૦ ૧૪૯૬મા રાણકપુરમા પન્યાસ પદ આપ્યા. આ મુનિસુંદરસૂરિએ સ૦ ૧૫૦૧માં મુડસ્થલમા ઉપાધ્યાય પદ આપ્યુ અને આ૦ રત્નશેખરસૂરિ તથા આ૦ ઉદયનંદિસૂરિએ ભ૦ આ૦ મુનિસુંદરસૂરિની મનોભાવના મુજબ સ૦ ૧૫૦૮મા મેવાડના મજ્જાપદ્રમા (મજેરામાં) આચાર્ય પદ આપ્યુ

મહો૦ લક્ષ્મીભદ્રગણિ અને આ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિના નામોમા એકતા હોવાથી તે કાલની કોઈ કોઈ ઐતિહાસિક ઘટનામાં ગરબડ થાય તેમ છે.

યુગપ્રધાન

આ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ સ૦ ૧૫૧૭ (૧૫૧૮)મા ઇડરમા શેઠ **શ્રીપાલ** અને વડનગરના **સ૦ મહાદેવ** વગેરેએ કરેલા ઉત્સવમા **ગચ્છનાયક** બન્યા. તેમણે તે જ અવસરે આ૦ **સુમતિસાધુસૂરિ** વગેરે ૧૧ મુનિવરોને **નવા આચાર્યો** બનાવ્યા, અને આ૦ સુમતિસાધુ-સૂરિને પોતાની પાટે ૫૪મા–ગચ્છનાયક સ્થાપ્યા **પં૦ સુધાનદન** તથા ૫૦ હેમહસગણિને **ઉપાધ્યાય પદ**, તથા સાધ્વી ઉદયચૂલાને **મહત્તરા પદ** આપ્યા, ત્યારે બધા આચાર્યો, ઉપાધ્યાયો, મુનિવરો, મહત્તરા સાધ્વીઓ, શ્રાવક–શ્રાવિકા વગેરે શ્રીસઘે મળીને ભ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિને **યુગપ્રધાન** તરીકે માન્યા તેમની ઘણી શિષ્ય પરપરાઓ ચાલી તેમણે સ૦ ૧૫૪૭મા (સ ૧૫૩૭મા હાડોતી દેશના સુમાહલી ગામમા) **સ્વર્ગગમન** કર્યું તે ગચ્છનાયક બન્યા તે પછી તરતનો એટલે સ૦ ૧૫૧૭ના મહા સુદિ ૫ નો તેમનો **પ્રતિમાલેખ** મળે છે

સ્વભાવ

આ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ શાત, મધુરભાષી, અને તપસ્વી હતા આચાર્યશ્રી સ૦ ૧૫૧૭ પછી તુરતમા માળવામા વિચર્યા, અને તે પછી ગુજરાતમા પધાર્યા વચલા વર્ષોના ગાળામા ગુજરાતમા **આ૦ સોમદેવ** અને **ઉ૦ રત્નમડન** વચ્ચે ઝઘડો પડ્યો ગચ્છનાયકે સ૦ ૧૫૨૦મા ખભાત આવી, તે ઝઘડો મટાડ્યો. અને તે બન્ને વચ્ચે **મેળ** કરાવ્યો એ રીતે તેમણે તપગચ્છને વધારે પુષ્ટ કર્યો શ્રાવકોએ સ૦ ૧૫૨૨મા ગચ્છની **પરિધાપનિકા** કરી

પદવીપ્રદાન

ગચ્છનાયકે આ૦ સોમદેવ ઠા૦ ૨૯, આ૦ સુધાનદન આ૦ શુભરત્ન ઠા૦ ૧૪, મોટા તાર્કિક આ૦ **સોમજય** ઠા૦ ૨૫, આ૦ **જિનસોમ** ઠા૦ ૧૫, આ૦ જિનહસ ઠા૦ ૩૯, આ૦ સુમતિસુદર ઠા૦ ૫૩, **આ૦ સુમતિ સાધુ** ઠા૦ ૫૩, આ૦ રાજપ્રિય ઠા૦ ૧૨, આ૦ **ઇંદ્રનંદિ** ઠા૦ ૧૧ વગેરે ૧૧ આચાર્યો, ઉપા૦ **મહીસમુદ્ર** ઠા૦ ૨૯, ઉપા૦ લબ્ધિસાગર ઠા૦ ૨૭, ઉપા૦ અમરનદિ ઠા૦ ૧૭,

ઉપા૦ જિન માણિક્ય ઠા૦ ૨૧, ઉપા૦ ધર્મહંસ ઠા૦ ૧૨, ઉપા૦ ગુણસોમ ઠા૦ ૧૧, ઉપા૦ અનંતહંસ વગેરે ૧૯ ઉપાધ્યાયો, ૨૮૯ પન્યાસો વિદ્વાનો અને ૫૦૦ નવા મુનિવરો બનાવ્યા. તે આ રીતે મહાપ્રભાવશાળી થયા.

આચાર્યશ્રીએ આશાપલ્લીમાં પાટણના શેઠ છાડા પોરવાડના વંશના સં૦ દેતાની પુત્રી પૂરી દીક્ષા નામ સાધ્વી સાધુલબ્ધિને પ્રવર્તિની પદ આપ્યું (પ્રક૦ ૪૧ પૃ૦ ૬૮૧) આશાપલ્લીમાં જૂઠા મહેતાના ઉત્સવમાં સાધ્વી સોમલબ્ધિ વગેરે ૮ ગણિઓને પ્રવર્તિની પદ આપ્યું સાધ્વી ઉદયચૂલા ગણિની વગેરેને 'મહત્તરા પદ' આપ્યું.

ગચ્છનાયક આ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ અને આ૦ સોમદેવસૂરિ એ બંને સાથે રહીને એકમનથી શાસનપ્રભાવનાનાં સર્વ કાર્ય કરતા હતા.

પ્રતિષ્ઠાઓ

ભ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ અને આ૦ સોમજયસૂરિના ઉપદેશથી શેઠ છાડાના વંશજ સં૦ ખીમજી, તથા સં૦ સહસા પોરવાડે સં૦ ૧૫૨૭માં પાવાગઢમાં પ્રતિષ્ઠા કરાવી. સં૦ ૧૫૩૩માં શત્રુંજય ગિરનાર તીર્થના છરી પાળતા યાત્રાસંઘો કાઢ્યા, દાનશાળાઓ સ્થાપી અને મોટાં ધર્મકાર્યો કર્યાં. તેઓએ સં૦ ૧૫૩૮માં જૈન સિદ્ધાંતો લખાવ્યા. (—પ્રક૦ ૪૧ પૃ૦ ૬૮૨)

ગચ્છનાયકે સં૦ ૧૫૧૮, ૧૫૨૯માં ડુંગરપુરમાં મંત્રી શાલા શાહસાધુની પિત્તલની ૧૨૦ આગળ ઊંચી જિનપ્રતિમા વગેરે બીજી પ્રતિમાઓની, માંડવગઢના બા૦ આલમશાહના મંત્રી ચંદ્રસાધુના લાકડાના ૭૨ જિનાલયોની તથા ચોવીશવટાઓની, મહમ્મુદ બેગડા (સં૦ ૧૫૧૬ થી ૧૫૭૦)ના મંત્રી ગદરાજ શ્રીમાલીના અમદાવાદના જિનાલયની તથા સોજિત્રાના જિનાલયની, સં૦ ૧૫૧૫માં આબૂના ભીમવિહારમાં મંત્રી સુંદરજી શ્રીમાલી તથા મંત્રી ગદરાજ શ્રીમાલીએ ભરાવેલી પિત્તલની ૧૦૮ મણ વજન વાળી ભ૦ આદીશ્વરની પ્રતિમાની, ઇડરગઢમાં રાજમહેલની ઉપરના ભાગમાં બનેલા જિનપ્રાસાદની, અહમીપુર(અહમદાવાદ)માં સોની પતા સોની ઇશ્વિર, સોની હરિયંદ

ઓસવાલના ભ૦ અજિતનાથની પ્રતિમાની, આબૂ અચલગઢ ઉપર માડવ ગઢના માળવાના બા૦ ગ્યાસુદ્દીનના **ધર્મમિત્ર** દિવાન રાણકપુરના સ૦ **રત્ના** પોરવાડના પૌત્ર **સ૦ સહસાએ** બનાવેલા અચલગઢના ચૌમુખ જિનપ્રાસાદની, દેવાસના સ૦ ભાદા કાનાએ બનાવેલા જિન-પ્રાસાદની, **દેવાસમાં** માલવાના "મફર મલેક" મેઘજીના માન્યમત્રી **દેવસી** પોરવાડના ૨૪ જિનપ્રાસાદની જિન પ્રતિમાઓની, **ધારમા** વીશા પોરવાડ સ૦ હરખાના ૧૧ જિન પ્રાસાદોની, સ૦ ૧૫૨૩ના વૈશાખ સુદિ ૮ ની ભ૦ કુથુનાથની પ્રતિમા અચલગઢમા નીચે કુથુનાથ ભ૦ના જિનાલયમા છે તે વગેરેની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી

જૈન તીર્થો

(૧) માતર તીર્થ

આ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિએ સ૦ ૧૫૨૩ના વૈ૦ વદ૦ ૭ના દિવસે ભ૦ સુમતિનાથની પ્રતિમાની અજનશલાકા કરી હતી. આ પ્રતિમા આજે માતર તીર્થમા બિરાજમાન છે પ્રતિમા ચમત્કારી છે. **'સાચાદેવ સુમતિનાથ'** તરીકે પ્રસિદ્ધ છે આ મૂર્તિના કારણે જ માતર તીર્થ બન્યુ છે

આ તીર્થનો જીર્ણોદ્ધાર અમદાવાદવાળા પોરવાડ શેઠ જમનાભાઈ ભગુભાઈના પત્ની ધર્મપ્રેમી **માણેકબહેને** કરાવ્યો છે આ૦ **વિજય-સિદ્ધિસૂરિ દાદાના** હાથે પ્રતિષ્ઠા–સ્થાપના કરાવી છે

(૨) ગોડીપુર તીર્થ

ગુજરાત પાટણમા વિ૦ સ૦ ૧૪૬૨ થી ૧૧૭૦ સુધી દિલ્હીના બાદશાહ વતી હસનખાન બીજુ નામ હીસામુદ્દીન સુબો હતો

ક૦ સ૦ આ૦ હેમચદ્રસૂરિએ સ૦ ૧૨૨૮ મા પાટણમા ગોડી પાર્શ્વનાથની પ્રતિમાની અજનશલાકા કરી હતી આ પ્રતિમા સુબા હીસામુદ્દીનને મળી તે મહા ચમત્કારી હતી તેથી તેણે સ૦ ૧૪૭૦મા આ પ્રતિમા નગરપારકરના મેઘા શીઠડિયાને આપી

મેઘાશાહે પ્રતિમા લઈ જઈ સ૦ ૧૪૮૨મા નવું ગોડીપુર ગામ વસાવી ત્યાં મોટો જિનપ્રાસાદ બનાવ્યો તેના મરણ બાદ તેના પુત્ર

મેહરે સં૦ ૧૫૧૫માં તે પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. ત્યારથી આ તીર્થધામ બન્યું ત્યારબાદ ઘણા સ્થાને જોડી પાર્શ્વનાથની પ્રતિમાઓ બની છે. (-ઇતિ૦ પ્રક૦ ૪૨, પૃ૦ ૭૩૯થી ૭૪૨ પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૧૯૨)

(૩) બામણવાડજી તીર્થ

મારવાડમાં પીંડવાડાથી ૪॥ માઇલ દૂર અને વીરવાડાથી ૧ માઈલ દૂર એક નાનકડી ટેકરી પાસે એક વિશાળ ભૂમિભાગમાં બાવન દેરીવાળો ભવ્ય જિનપ્રાસાદ છે તેમાં ભગવાન મહાવીર સ્વામીની પ્રાચીન ભવ્ય પ્રતિમા છે જે વેલુ (રેતી)ની બનેલી છે ઉપર મોતિનો લેપ કરેલો છે

અમે પહેલાં (પ્રક૦ ૩૭ પૃ૦ ૩૦૩ પ્રક૦ ૪૨ પૃ૦ ૭૪૩ મા) **વિવિધ જૈન સ્થાપના તીર્થોનો ઇતિહાસ** બતાવ્યો છે તે પ્રમાણે શ્રી શ્રમણ સંઘે ભગવાન મહાવીરસ્વામીના ચ્યવન કલ્યાણકની ભૂમિ કુંડગ્રામના **બ્રાહ્મણકુંડની** ભ૦ મહાવીરસ્વામીની પ્રતિમાને મારવાડમાં લાવી, બ્રાહ્મણવાડામાં સ્થાપી. **વીરવાડા** વસાવ્યું ત્યારથી બ્રાહ્મણવાડજી તીર્થ બન્યું છે વાસ્તવમાં આ **સ્થાપના તીર્થ** છે અહીં ત્રણે સાથોસાથ ચંડકૌશિકના ઉપસર્ગનું પણ **સ્થાપના તીર્થ** બનાવ્યું છે

અહીં જિનાલયમાં સં૦ ૧૪૮૨ની ધાતુ પ્રતિમા વિદ્યમાન છે

મંદિરની ચારે બાજુ બાવન નીચી દેરીઓ છે તેની ઉપર સં ૧૫૧૯ ૧૫૨૧ ૧૫૨૨ ૧૫૨૩ વગેરે સાલના લેખો છે દેરીઓનાં લેખોમાં **"શ્રી બ્રાહ્મણવાડા મહાસ્થાને"** લખ્યું છે ભ૦ **વિજયલક્ષ્મીસાગરસૂરિ** અને તેમના પરિવારના મુનિવરોના પ્રતિષ્ઠાપક તરીકે લેખો છે તેમજ વીરવાડા અને લાજ વગેરે ગામના જૈનોના નામ છે જિન પ્રાસાદના આગળા ચોકમાં **તીર્થપટો** અને ભ૦ મહાવીરસ્વામીના જીવન પ્રસંગોના આરસમાં ઉત્કીર્ણ પટો છે જિનાલયની બહાર વિશાળ ધર્મશાળા છે બહારના ભાગમાં ભ૦ મહાવીરસ્વામીના ખીલાના ઉપસર્ગ"ની સ્તૂપની દેરી છે ધર્મશાળાની પાછળ ટેકરી ઉપર **આ૦ વિજયશાન્તિસૂરિની ગુફા**, (ત્રણ માળનો બંગલો,) અને એક દેરીમાં **વીર ચરણ પાદુકા** છે બામણવાડમાં દા૦ સુ૦

૧૧ તથા ભા૦ સુ૦ ૧૩ના મેળા ભરાય છે. પાસે **વીરવાડા** ગામ છે જે ગામ આ તીર્થને ભેટ મળેલુ છે

વીરવાડામા ૧૦ જૈન ઘરો અને ૨ જિનાલયો છે. વીરવાડાના જૈનો આ તીથનો તથા સીવેરા, ઉંદરા, **મીરપુર,** તેલપુર, બાલદાગામ વગેરેના જિનાલયોનો વહીવટ કરે છે વીરવાડાથી શિરોહી ૧૦ માઈલ થાય છે. . (-જૈન તીર્થનો ઇતિહાસ પૃ૦ ૩૨૯, ૩૩૦)

ઇતિહાસ પ્રેમી પૂ૦ પ૦ **કલ્યાણવિજયજી ગણિ** લખે છે કે-શિરોહીના **મહારાવ શિવસિંહજીએ** આશરે સો વર્ષથી બામણ-વાડજીના જિનાલયને વીરવાડા ગામની રોકડ આવકમાથી બાર આની ભાગ, જમીનની મહેસુલી ઉપજમાથી આઠ આની ભાગ, અને તે ઉપરાન્ત બીજા પણ અરટો (રે ટવાળા-કૂવાવાળા ખેતરો)વગેરેની વાર્ષિક બે હજારની **આવક ભેટ** કરી છે

આજે પણ બામણવાડજી જિનાલયને તે ભેટ બરાબર મળે છે (વિ૦ સ૦ ૧૯૮૭ ચૈ૦ વ૦ ૧૦ તા ૧૨-૪-૧૯૩૧ રવિવારનુ **સાપ્તાહિક** જૈન વ ૨૯ અ૦ ૧૪ પૃ-૨૬૨, ૨૬૩)

(૪) ગભીરા પાર્શ્વનાથ

આ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિનો સ૦ ૧૫૩૧નો પચતીર્થીપ્રતિમાલેખ મળે છે તેમા તે પોતાને તપાગચ્છીય આ૦ સોમસુદરસૂરિના સતાનીય બતાવે છે. આ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિએ સ૦ ૧૫૨૫ વૈ૦ વ૦ ૧૦ને રોજ ડુગરપુરમા મત્રીસાલ્હાશાહના ગભીરાપાર્શ્વનાથના જિનપ્રાસાદની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી. (વીરવશાવલી પૃ૦ ૨૧૬) (પ્રક૦ ૫૦, પૃ૦ ૪૭૦)

ગ્રથભડારો-ગ્રથલેખન (અમદાવાદ)

આ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ તથા (૫૬ મા) આ૦ સોમજયસૂરિના ઉપદેશથી સ૦ ૧૫૧૮મા અમદાવાદમા, પાટણના દેવા શ્રીમાલીએ, સ૦ ૧૫૩૮મા શેઠ છાડાપોરવાડના વશજ સ૦ ખીમજી અને સ૦સહસાએ, સ ૧૫૨૯મા, અમદાવાદમા મહમ્મુદ બેગડાના મત્રી ગૂર્જરજ્ઞાતીય **સં૦ ગદરાજે,** સં૦ ૧૫૩૮મા અમદાવાદમાં પાટણના શેઠ મદન શ્રીમાલીના વશજ 'વચ્છેરક' ખિતાબવાળા શેઠ સદાનદના

ઓરમાનભાઈ અમદાવાદમાં આવી વસેલા **શેઠ દેવરાજ** (પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૩૯૫) વગેરેએ, " મોટા ગ્રંથભંડારો " બનાવ્યા હતા.

આ ગ્રંથભંડારો **ઉપા૦ જયમંદિર ગણિ** વગેરેની દેખરેખ નીચે સ્થપાયા હતા, અને **આ૦ સોમજય** તથા **ઉપા૦ જિન માણિક્યગણિ** વગેરેએ તેના ગ્રંથોનું સંશોધન કર્યું હતું (-પ્રક૦ ૪૧, પૃ૦ ૬૮૨)

ગુજરાત-પાટણના શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય જ્ઞાનમંદિરમાં ' અંગવિજ્જા પઈન્નય 'ની પ્રતિ છે, જે સં૦ ૧૫૩૮ માં લખાયેલી છે

(ઇતિ૦ પ્રક૦ ૪૫ પૃ૦ ૨૯૨ પ્રક૦ ૪૫ પૃ૦ ૩૯૫)

અમદાવાદના શ્રી પ્રાચ્ય જૈન વિદ્યાભવનમાં શ્રી-ચારિત્રવિજયજી જ્ઞાનમંદિરમાં આ૦ નેમિચંદ્રસૂરિના ' પ્રવચનસારોદ્ધાર 'નું **આ૦ ઉદયપ્રભસૂરિએ** બનાવેલ ' ટિપ્પન-વિષમપદાર્થાવબોધ ' (ગ્રં૦ ૩૨૦૩ "ની હસ્તલિખિત પ્રતિ ૪૫ પત્રની છે તેમાં ગ્રંથપુષ્પિકા નીચે પ્રમાણે છે (-પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૪૫, પ્રક૦ ૪૫ શા૦ દેધરનો વંશ)

संवत १५६९ वर्षे श्रावणवदि ९ बुधे

श्री तपागच्छ मह० मघालिखित ॥ छ ॥

(-પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૪૫ પ્ર૦ ૪૫ પૃ૦ ૩૪૩ ૩૪૫)

શ્રમણ પરંપરાઓ:-

ભ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ તથા આ૦ સોમદેવસૂરિની ઘણી શિષ્ય પરંપરાઓ મળે છે તે પૈકીના કેટલાઓના નામ પ્રક૦ ૫૧માં આવી ગયા છે અને કેટલાકોના નામ પ્ર૦ ૫૩ના " કમળકળશા મત " તથા " નિગમ મત "માં આવશે.

૫૩ ભ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ.

૫૩ ભ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ.

૫૮ પં૦ નિધાનવિજય ગણિ.

૫૫ પં૦ દર્શનલાભગણિ

તેમણે સં૦ ૧૮૮૮માં " વસ્તુપાલ તેજપાલ રાસ " બનાવ્યો અને સં૦ ૧૫૧૫માં આ૦ ... ૭ મું ... માં " શિવાશિવાસપતાગ " લખ્યા.

નોંધ: સમજવું કે આ પરંપરા તપગચ્છના ભ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિની નહીં પણ બીજા ગચ્છના આ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિની હશે.

૫૪ આ૦ સુમતિસાધુસૂરિ–તેમના માટે જૂઓ (–પ્રક૦ ૫૪)

૫૩ ભ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ

૫૪ **ઉપા૦ જયવીરગણિ**–સભવ છે કે તેમનુ બીજુ નામ ઉ૦ જયમદિરગણિ પણ હોય

૫૫ ૫૦ **શુભલાભ ગણિ** તેમણે સ૦ ૧૫૩૬ મા મહા સુ૦ ૮ સોમવારે **કોલબી** ગામમા "ઉપદેશમાળાની અવચૂરિ" લખી.

(શ્રી પ્રશસ્તિ સગ્રહ ભા૦ ૨ જો પ્રશ૦ ન૦ ૧૬૯)

૫૩ ભ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ

૫૪ મહો૦ **ચદ્રરત્નગણિ**–તે આ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિના શિષ્ય હતા જેમને ભ૦ રત્નશેખરથી જૂદા સમજવા

૫૫ ઉપા૦ **અભયભૂષણગણિ**–ઉપા૦ ઉભયભૂષણ ગણિ

૫૬ ઉપા૦ લાવણ્યભૂષણ ગણિ–તેમણે કુમતિઓને હરાવ્યા

૫૭. **ઉપા૦ હર્ષકનકગણિ**, તથા ઉપા૦ **હર્ષલાવણ્યગણિ** તે બને મોટા વિદ્વાન હતા, આગમના અભ્યાસી હતા અને **શતાર્થી** બિરુદધારક હતા

૫૮ ૫૦ વિવેકરત્નગણિ　૫૯ **૫૦ શ્રીરત્નગણિ**

૬૦ ૫૦ જયરત્નગણિ– તે વિનયી, વિદ્વાન અને ઉત્તમ સ્વભાવવાળા હતા

૬૧ ઉ૦ **રાજરત્ન ગણિ**–તે સર્વશાસ્ત્રના જ્ઞાતા હતા, તે સ૦ ૧૬૯૬મા સોમહર્ષકુલના (૬૦) **ભ૦ વિશાલસોમના** સમયે વિદ્યમાન હતા તેમણે "મણિભદ્ર મહાવીરનો છદ" બનાવ્યો છે

૬૨ ઉ૦ હેમરત્નગણિ–તેઓ વિદ્વાનોને માન્ય હતા

૬૩ **૫૦ વિજયરત્નગણિ**

૬૪ ૫૦ દેવરત્નગણિ–તેમણે ગુરુની વિદ્યમાનતામા ગુરુની કૃપાથી સ૦ ૧૮૧૫ મા બહુલ શુદિના બ્રાહ્મીસુતના દિવસે વિજાપુરમા બે દિવસમા શીલ ઉપર "ગજસિહ કુમારરાસ" ઉલ્લાસ ૪, ઢાલ ૫૧ (ગ્ર૦ ૨૦૫૦) બનાવ્યો હતો[1]

---

[1] આ૦ દેવરત્ન (પ્રક૦ ૪૦, પૃ૦ ૫૪૩) અને ૫૦ દેવરત્નગણિ એ બને જૂદા સમજવા ।

ઓરમાનભાઈ અમદાવાદમાં આવી વસેલા શેઠ દેવરાજ (પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૩૯૫) વગેરેએ, "મોગ પ્રથમ ડારો" બનાવ્યા હતા.

આ પ્રથમ ડારો ઉપા૦ જયમંદિર ગણિ વગેરેની દેખરેખ નીચે સ્થપાયા હતા, અને આ૦ સોમજય તથા ઉપા૦ જિન માણિક્યગણિ વગેરેએ તેના ગ્રંથોનું સંશોધન કર્યું હતું (–પ્રક૦ ૪૧, પૃ૦ ૬૮૨)

ગુજરાત–પાટણના શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય જ્ઞાનમંદિરમાં 'અંગવિજ્જા પઈન્નય'ની પ્રતિ છે, જે સં૦ ૧૫૩૮માં લખાયેલી છે

(ઇતિ૦ પ્રક૦ ૪૫ પૃ૦ ૨૯૨ પ્રક૦ ૪૫ પૃ૦ ૩૯૫)

અમદાવાદના શ્રી પ્રાચ્ય જૈન વિદ્યાભવનમાં શ્રી–ચારિત્રવિજયજી જ્ઞાનમંદિરમાં આ૦ નેમિચંદ્રસૂરિના 'પ્રવચનસારોદ્ધાર'નું આ૦ ઉદયપ્રભસૂરિએ બનાવેલ ટિપ્પન–વિષમપદાર્થાવબોધ' (ગ્રં૦ ૩૨૦૩"ની હસ્તલિખિત પ્રતિ ૪૫ પત્રની છે તેમાં ગ્રંથપુષ્પિકા નીચે પ્રમાણે છે (–પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૪૫ પ્રક૦ ૪૫ શા૦ દેવરનોવંશ)

संवत १५६९ वर्षे श्रावणवदि ९ बुधे

श्री तपागच्छ महु० मयाम्रिलिन ॥ छ ॥

(–પ્ર૦ ૩૫, પૃ ૪૫ પ્ર૦ ૪૫ પૃ ૩૪૩ ૩૪૫)

શ્રમણ પરંપરાઓ:–

ભ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ તથા આ૦ સોમદેવસૂરિની ઘણી શિષ્ય પરંપરાઓ મળે છે તે પૈકીના કેટલાએકના નામ પ્રક૦ ૫૧માં આવી ગયા છે અને કેટલાએકના નામ પ્ર૦ ૫૩ના કમળકળશા મત" તથા નિગમ મત"માં આવશે.

૫૩ ભ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ.

૫૩ ભ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ

૫૪ પં નિત્યાનંદિ ગણિ

૫૫ પં દીપાનંદિ

તેમણે સં ૧૪૮૯માં જંબૂસ્વામી ... રાસ બનાવ્યો, અને સં ૧૫૧૫માં ... 'વિદ્યાવિલાસપવાડો' બનાવ્યો

નોંધ સમજાય કે આ પરંપરા તપગચ્છના ભ લક્ષ્મીસાગરસૂરિની ... ના ભ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિની નાની.

૫૪ આ૦ સુમતિસાધુસૂરિ–તેમના માટે જૂઓ (–પ્રક૦ ૫૪)

૫૩ ભ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ

૫૪ **ઉપા૦ જયવીરગણિ**–સભવ છે કે તેમનુ બીજુ નામ ઉ૦ જયમદિરગણિ પણ હોય.

૫૫ ૫૦ **શુભલાભ ગણિ** તેમણે સ૦ ૧૫૩૬મા મહા સુ૦ ૮ સોમવારે **કોલ'બી** ગામમા "ઉપદેશમાળાની અવચૂરિ" લખી

(શ્રી પ્રશસ્તિ સગ્રહ ભા૦ ૨ જો પ્રશ૦ ન૦ ૧૬૯)

૫૩ ભ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ

૫૪ મહો૦ **ચદ્રરત્નગણિ**–તે આ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિના શિષ્ય હતા જેમને ભ૦ રત્નશેખરથી જૂદા સમજવા

૫૫ ઉપા૦ **અભયભૂષણગણિ**–ઉપા૦ ઉભયભૂષણ ગણિ

૫૬ ઉપા૦ લાવણ્યભૂષણ ગણિ–તેમણે કુમતિઓને હરાવ્યા

૫૭ **ઉપા૦ હર્ષકનકગણિ,** તથા ઉપા૦ **હર્ષલાવણ્યગણિ** તે બન્ને મોટા વિદ્વાન હતા, આગમના અભ્યાસી હતા અને **શતાર્થી** બિરુદધારક હતો

૫૮ ૫૦ વિવેકરત્નગણિ ૫૯ **૫૦ શ્રીરત્નગણિ**

૬૦ ૫૦ જયરત્નગણિ– તે વિનયી, વિદ્વાન અને ઉત્તમ સ્વભાવવાળા હતા

૬૧ ઉ૦ **રાજરત્ન ગણિ**–તે સર્વશાસ્ત્રના જ્ઞાતા હતા, તે સ૦ ૧૬૯૬મા સોમહર્ષકુલના (૬૦) **ભ૦ વિશાલસોમના** સમયે વિદ્યમાન હતા તેમણે "મણિભદ્ર મહાવીરનો છદ" બનાવ્યો છે

૬૨ ઉ૦ હેમરત્નગણિ–તેઓ વિદ્વાનોને માન્ય હતા

૬૩ **૫૦ વિજયરત્નગણિ**

૬૪ ૫૦ દેવરત્નગણિ–તેમણે ગુરુની વિદ્યમાનતામા ગુરુની કૃપાથી સ૦ ૧૮૧૫મા બહુલ શુદિના બ્રાહ્મીસુતના દિવસે વિજાપુરમા બે દિવસમા શીલ ઉપર "ગજસિહ કુમારરાસ" ઉલ્લાસ ૪, ઢાલ ૫૧ (ગ્ર૦ ૨૦૫૦) બનાવ્યો હતો[1]

---

[1] આ૦ દેવરત્ન (પ્રક૦ ૪૦, પૃ૦ ૫૪૩) અને ૫૦ દેવરત્નગણિ એ બન્ને જૂદા સમજવા ।

તે તપાગચ્છની લઘુપોષાળની સોમશાખામાં હતા.

*

૫૩ મ૦ લક્ષ્મીસાગરગણિ

૫૪ પં૦ જ્ઞાનહંસ ગણિ—(જૂઓ પ્ર૦ ૫૧, ચાર મહોપાધ્યાયો પૃ૦ ૫૦૮ ૫૦૯)

આ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિના શાસનકાળમા જીર્ણોદ્ધારો ઘણી જિન પ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠાઓ આચાર્ય વગેરેના પદવીઓ, ગ્રંથલ ઠારો, ગ્રંથલેખનો, છ'રી પાળતી સંઘયાત્રાઓ, તપ-ઉજમણા, ઉત્સવો, મહોત્સવો, દાનના સત્રાગારો વગેરે વિવિધ ધર્મકાર્યો બન્યા

(—ગુરુગુણરત્નાકરમહાકાવ્ય, લક્ષ્મીસાગરસૂરિ રાસ, મો૦ દ૦ દેસાઈકૃત જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ-પેરા ન ૭૨૧ થી ૭૨૯)

સાધ્વીસંઘ—પં૦ ધર્મરુચિએ સં૦ ૧૫૨૪ના કા૦ શુ૦ ૧૫ બુધવારે થી પવત્તણી શ્રી મહિમલક્ષ્મિયોગ્ય સવૃત્તિ પુદ્ગલ છત્રીશી 'નિગોદછત્રીશી લખાવી; 'શ્રી મહિમલક્ષ્મિપઠનાર્થ'

(—શ્રી પ્રશસ્તિ સંગ્રહ, ભા૦ ૨ પ્ર૦ ન૦ ૧૨૭)

પ્ર૦ શ્રી લક્ષ્મીસુંદરી ગણિની શિષ્યણી સહજલબ્ધિ ગણિનીએ સં૦ ૧૫૩૦ના મા૦ સુ ૩ સોમવારે શ્રાવિકાને ભણવા માટે 'આવશ્યકનિર્યુક્તિ'ની પ્રતિ લખાવી.[1]

(—શ્રી પ્રશસ્તિ સંગ્રહ, ભા૦ ૨ પ્ર૦ ન૦ ૧૪૩)

વિક્રમની સોળમી સદીના દુકાળો—

ગુજરાતના બા૦ મહમ્મદશાહ તથા મહમ્મદ બેગડા (સં૦ ૧૫૧૬ થી ૧૫૭)ના રાજ્યકાળમા ગુજરાતમા અને માળવામા સં૦ ૧૫૦૮ સં૦ ૧૫૨૫, સં૦ ૧૫૩૯ અને સં૦ ૧૫૪૦મા મોટા દુકાળો પડ્યા હતા ત્યારે સદાનદશ્રીમાળી ખીમા શાહ વગેરે જૈનોએ ગુજરાત તથા માળવાની જનતાને દરેક જાતની મદદ આપી બચાવી લીધી હતી. (—પ્ર૦ ૪૪, પૃ૦ ૨૨૧)

---

૧ વિદુષી સાધ્વીઓનો વિશેષ પરિચય અમો પ્રક જમાં આપીશુ

ખેમો દેદરાણી

તેનું દેદરાણી ગોત્ર હતું તે હડાલાનો વતની હતો ગર્ભશ્રીમંત છતાં સાદો, પિતૃભક્ત અને ધર્મપ્રેમી જૈન હતો

વિ૦ સં૦ ૧૫૩૯–૪૦માં ગુજરાત તથા માળવામાં મોટો **દુકાળ** પડ્યો એક વર્ષ તો પ્રજાએ જેમ તેમ કરી ચલાવ્યું પણ બીજું વર્ષ પસાર કેમ કરવું? એ મોટો પ્રશ્ન હતો.

મહમ્મદ બેગડાએ એક દિવસે ચાંપાનેરમાં જૈનોના **ભોજકને** બોલાવીને સખ્તાઈથી હુકમ કર્યો કે–**ઠાકોર** તું જ્યારે ને ત્યારે જ્યાં ત્યાં બબડ્યા કરે છે કે, "શાહ તે શાહ, અને પાદશાહ તે પા–શાહ" (એટલે "શાહ તે પૂરો શાહ, અને પાદશાહ તે પાવલી શાહ") તું બાદશાહને શાહથી આવી રીતે હલકો બતાવે છે આજે તારા તે બબડાટની **કસોટી** થવાની છે જો સાંભળ "ગુજરાત ભરમાં મોટો દુકાળ છે. મારી પ્રજા ભૂખી મરે છે તેને પૂરી મદદ આપી, એક વર્ષ જીવતી રાખવાની અનિવાર્ય જરૂર છે પણ જો તારા **શાહ** મારી આ ગુજરાતની પ્રજાને મદદ આપી, એક વર્ષ સુધી પાળે, તો તે **શાહ સાચા,** પણ જો તે તેમ કરી શકે નહીં તો યાદ રાખજે કે–આજથી જ તેઓનું શાહ બિરુદ **બંધ** કરવામાં આવશે

બસ! ભોજક મુઝાયો તેણે ચાંપાનેરના મહાજનને બાદશાહનો આ હુકમ કહી સંભળાવ્યો અને મહાજનોની પ્રશંસા કરી સૌને શાહ–બિરૂદની રક્ષા માટે તૈયાર કર્યા

ચાંપાનેરના જૈનોએ આખા ગુજરાતને પૂરા એક વર્ષ સુધી અનાજ–વસ્ત્રો પૂરા પાડવાની યોજના ગોઠવી તેઓને ખાતરી હતી કે ચાંપાનેર, પાટણ, અમદાવાદ, ખંભાત, ધોળકા, ધંધુકા, વગેરે શહેરોમાંથી આની પૂરી વ્યવસ્થા થશે જ ચાંપાનેરના આગેવાન જૈનો આ માટે ચાંપા-નેરમાંથી મોટી રકમની ટીપ કરી બીજા શહેરોમાં જવા નીકળ્યા પરંતુ તેઓને વચમાં જ હડાલાના પાદરમાં **ખીમા દેદરાણીનો** એકાએક ભેટો થયો ખીમા દેદરાણીએ પિતાની આજ્ઞા મેળવી, ચાંપા-નેરના મહાજનને જણાવ્યું કે, "આ **ખીમો**–તમારો આ ગામડિયો

તે તપાગચ્છની લઘુપોષાળની સોમશાખામાં હતા.

*

૫૩ આ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ.

૫૪ પં૦ જ્ઞાનકલશ ગણિ—(જૂઓ પ્રક૦ ૫૧, ચાર મહોપાધ્યાયો પૃ૦ ૫૦૮, ૫૦૯)

આ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિના શાસનકાળમાં જીર્ણોદ્ધારો ઘણી જિન પ્રતિમાઓના પ્રતિષ્ઠાઓ, આચાર્ય વગેરેની પદવીઓ, ગ્રંથભંડારો, ગ્રંથલેખનો, છ'રી પાળતી સંઘયાત્રાઓ, તપ-ઉજમણાં, ઉત્સવો, મહોત્સવો, દાનના સત્રાગારો વગેરે વિવિધ ધર્મકાર્યો બન્યાં

(—ગુરુગુણરત્નાકરમહાકાવ્ય, લક્ષ્મીસાગરસૂરિ રાસ, મો૦ દ૦ દેસાઈકૃત જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ—પેરા નં ૭૨૧ થી ૭૨૯)

સાધ્વીસંઘ—પં૦ ધર્મરુચિએ સં૦ ૧૫૨૪ના કા૦ શુ૦ ૧૫ બુધવારે શ્રી પત્તનમાં શ્રી મહિમલક્ષ્મીયોગ્ય સવૃત્તિ પુદ્ગલ છત્રીશી 'નિગોદછત્રીશી' લખાવી 'શ્રી મહિમલક્ષ્મીપઠનાર્થ'

(—શ્રી પ્રશસ્તિ સંગ્રહ, ભા૦ ૨ પ્ર૦ નં૦ ૧૨૩)

પ્ર૦ શ્રી લક્ષ્મીસુંદરી ગણિની શિષ્યણી સહજલક્ષ્મી ગણિનીએ સં૦ ૧૫૩૦ ના મા૦ સુ૦ ૩ સોમવારે શ્રાવિકાને ભણવા માટે 'આવશ્યકનિર્યુક્તિ' ની પ્રતિ લખાવી.[1]

(—શ્રી પ્રશસ્તિ સંગ્રહ, ભા૦ ૨ પ્ર૦ નં૦ ૧૪૩)

વિક્રમની સોળમી સદીના દુકાળો—

ગુજરાતના બા૦ મહમ્મદશાહ તથા મહમ્મદ બેગડા (સં૦ ૧૫૧૬ થી ૧૫૭૦)ના રાજ્યકાળમાં ગુજરાતમાં અને માળવામાં સં૦ ૧૫૦૮, સં૦ ૧૫૨૫, સં૦ ૧૫૩૯ અને સં૦ ૧૫૪૦માં મોટા દુકાળો પડ્યા હતા. ત્યારે સદાન દશીઆળી ખીમા શાહ વગેરે જૈનોએ ગુજરાત તથા માળવાની જનતાને દરેક જાતની મદદ આપી બચાવી લીધી હતી. (—પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૨૨૧)

---

૧ વિદુષી સાધ્વીઓનો વિશેષ પરિચય અમો પ્ર૦ પ૦માં આપીશું

ખેમો દેદરાણી

તેનુ દેદરાણી ગોત્ર હતું તે હડાલાનો વતની હતો ગર્ભશ્રીમત છતા સાદો, પિતૃભક્ત અને ધર્મપ્રેમી જૈન હતો

વિ૦ સ૦ ૧૫૩૯–૪૦મા ગુજરાત તથા માળવામા મોટો **દુકાળ** પડ્યો. એક વર્ષ તો પ્રજાએ જેમ તેમ કરી ચલાવ્યુ પણ બીજુ વર્ષ પસાર કેમ કરવુ ? એ મોટો પ્રશ્ન હતો.

મહમ્મદ બેગડાએ એક દિવસે ચાપાનેરમા જૈનોના **ભોજકને** બોલાવીને સખ્તાઈથી હુકમ કર્યો કે–**ઠાકોર** તું જ્યારે ને ત્યારે જ્યા ત્યા બબડ્યા કરે છે કે, "શાહ તે શાહ, અને પાદશાહ તે પા–શાહ" (એટલે "શાહ તે પૂરો શાહ, અને પાદશાહ તે પાવલી શાહ") તું બાદશાહને શાહથી આવી રીતે હલકો બતાવે છે આજે તારા તે બબડાટની **કસોટી** થવાની છે જો સાભળ "ગુજરાત ભરમા મોટો દુકાળ છે. મારી પ્રજા ભૂખી મરે છે તેને પૂરી મદદ આપી, એક વર્ષ જીવતી રાખવાની અનિવાર્ય જરૂર છે પણ જો તારા **શાહ** મારી આ ગુજરાતની પ્રજાને મદદ આપી, એક વર્ષ સુધી પાળે, તો તે **શાહ સાચા,** પણ જો તે તેમ કરી શકે નહીં તો યાદ રાખજે કે– આજથી જ તેઓનુ શાહ બિરુદ **બધ** કરવામા આવશે

બસ ! ભોજક મુઝાયો તેણે ચાપાનેરના મહાજનને બાદશાહનો આ હુકમ કહી સભળાવ્યો અને મહાજનોની પ્રશસા કરી સૌને શાહ–બિરૂદની રક્ષા માટે તૈયાર કર્યા

ચાપાનેરના જૈનોએ આખા ગુજરાતને પૂરા એક વર્ષ સુધી અનાજ–વસ્ત્રો પૂરા પાડવાની યોજના ગોઠવી તેઓને ખાતરી હતી કે ચાપાનેર, પાટણ, અમદાવાદ, ખભાત, ધોળકા, ધધુકા, વગેરે શહેરોમાથી આની પૂરી વ્યવસ્થા થશે જ ચાપાનેરના આગેવાન જૈનો આ માટે ચાપા-નેરમાથી મોટી રકમની ટીપ કરી બીજા શહેરોમા જવા નીકળ્યા પરતુ તેઓને વચમા જ હડાલાના પાદરમા **ખીમા દેદરાણીનો** એકાએક ભેટો થયો ખીમા દેદરાણીએ પિતાની આજ્ઞા મેળવી, ચાપા-નેરના મહાજનને જણાવ્યુ કે, "આ **ખીમો**–તમારો આ ગામડિયો

નાનો ભાઈ ગુજરાતને એક વર્ષ સુધી પાળવા અનાજ વસ્ત્રો વિગેરેમા જેટલી જોઈએ તેટલી બધીય રકમ આપશે." પછી તો **મહાજને** અને ખીમાએ ચાંપાનેરની બાદશાહી કચેરીમા જઈ બા૦ મહમ્મદને આ વાત જણાવી. તેમજ તે ખરચાની પુરી રકમ **હડાલાથી** બળદની ગાડીઓમા ભરી ભરીને ચાંપાનેરના રાજભડારમા **મોકલી દીધી.**

વિ૦ સ૦ ૧૫૪૦નો દુકાળ ઉતર્યો. પ્રજા જીવતી રહી ૧૫૪૧મા **સુકાળ થયો બા૦ મહમ્મદ બેગડાએ** "આ માનવ પ્રેમથી પ્રસન્ન થઈ' **જૈનોનું શાહ બિરુદ** કાયમ રાખ્યુ

(ખીમા હડાલિયાનો રાસ)

નોંધ ભારતમાં ઘણી વાર દુકાળો પડે છે પણ **ઇતિહાસ કહે છે કે,** રાજા તથા ધનવાનો ત્યારે ત્વરી મદદ પુરી પાડી, મનુષ્ય વિગેરેને સૌને બચાવી લેતા હતા."

રાજાઓ—બાદશાહો દુકાળમા **કિલ્લો** બનાવવો, વાવ તળાવ કુવા ખોદાવવા, વગેરે રોજીના કામ કાઢી, પોતાની **પ્રજાને** રાહત મળે, તેવી યોજના કરતા હતા. આવા પ્રસગ **પ્રજાને** રાહત આપનારા ધનવાનોને બહુમાન પાન આપી, રાજપ્રિય, બનાવતા હતા.

જેમકે—**મહમ્મદ બેગડાએ** (૧) વિ૦ સ૦ સ૦ ૧૫૨૫ ના દુકાળમા **અમદાવાદનો કિલ્લો** બનાવી પ્રજાને કામ આપી **રક્ષણ** કર્યુ (—પ્રક ૪૪ પૃ૦ ૧૯૭ ૧૯૬ ૨૧)

(૨) બા૦ મહમ્મદશાહે **મદન શ્રીમાળીના** વ **શજ કૃપાસાગર સદાનંદને** સ૦ ૧૫૦૮ અને ૧૫૨૫મા દુકાળમા પ્રજાને મદદ કરવા બદલ મોટો ઉત્સવ કરી **વઝીરકનો ખીતાબ** આપી નવાજ્યો. (—પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૨૦૯ પ્ર૦ ૪૫ પૃ૦ ૩૯૫)

(૩) **તેમજ હડાલાના ખીમા દેદરાણીએ** સ૦ ૧૫૪૦ માં ગુજરાતની પ્રજાને અનાજ પુરૂ પાડવાના બદલામા **જ મહાજનનુ શાહ** બિરુદ કાયમ રાખ્યુ.

(—પ્ર ૪૪ પૃ૦ ૨૨૧ પ્ર૦ ૫૩ પૃ૦ ૫૪૯)

ધનવાનો પણ ધર્મના સ્થાનો જેવા કે—**જિનાલયો,** ઉપાશ્રય,

ધર્મશાળા, દેવાલયો, વાવ, કૂવા, **તળાવ** વગેરે નવા કામો કાઢી, જનતાને તે કામમા જોડી, વર્ષભરની રોજીના સાધનો ઉભા કરતા હતા.

આપણને પ્રાચીન કાળના અને વર્તમાનકાળના લોકજીવનમાથી બે જાતની મનનીય **વિચારધારાઓ** મળે છે. તે આ પ્રમાણે—

(૧) તે સમયે જનતા માનતી હતી કે "હજારો મરે, પણ હજારોનો પાલક ન મરે" આવી લોકમાન્યતા હોવાથી સૌ કોઈ રાજા અને ધનવાનોની પુરી **રક્ષા** કરતા હતા

તે સમયના **ધનવાનો** ઘણુ ધન એકઠુ કરી રાખતા, પરતુ પોતાના અગત એશઆરામ કે બીજા અન્ય ઠેકાણે ખરચતા નહીં માત્ર ખરેખર અવસર આવે ત્યારે જનતાને મદદ કરવામાં જ તે સગ્રહ કરેલા ધનને લગાવતા જો કે **રાજા** પોતાના નોકરોને અને ધનવાન **શેઠો** મુનિમ ગુમાસ્તા વિગેરેને નાનો પગાર આપતા. પરતુ તેઓના ઘરે લગ્ન વિગેરે જરૂરી ખરચના પ્રસગો આવે, ત્યારે જરૂરી ખરચની મદદ આપી, તેના પ્રસગને પતાવી દેતા હતા. તેને **પુરી મદદ** કરતા હતા ત્યારે આવી **લોકશાહી** હતી આવી **હમદર્દી** હતી

(૨) હાલમા તો ભારતના **વકીલ**, બેરીસ્ટર, સોલીસીટર, ડોકટર, શેરહોલ્ડર, કમીશન એજન્ટ, અને ઉદ્યોગપતિઓ વગેરે **ધનવાનો** બની, પોતાના ધનને માત્ર મોજમજાહ એશઆરામ અને માન-અકામમા જ ઉડાવે છે

ભારતના કાળી મહેનતથી જોડેલા ધનને જુદા જુદા બાનાથી બીજા દેશોમા લઈ જઈ ઠલવે છે, જોકે આજકાલનો **દેશનેતા** ખુરશી મેળવવા માટે સાધારણ જનતાને મીઠી મીઠી વાતો કરી, ખુશ કરી, **ખુરશી** મેળવે છે પરતુ તે ખુરશી ઉપર બેસતા જ માત્ર પોતાને કે પોતાના ઘરને સમૃદ્ધ બનાવે છે નગરપાલિકાની સડક, સાફસુફી, વીજળીબત્તી, પાણીના નળ, ટટ્ટીખાના, વગેરે સાધનોની વ્યવસ્થા પોતાના ઘર કે મહોલ્લા પુરતી જ હોય તો માત્ર તેને જ "સારી ગ્રામ સુધારણા" બતાવે છે. અને આવી પ્રવર્તી રહેલી લોકશાહીને પપાળે છે

તે સમયના દાનવીર જૈનો

(૧) સં૦ ૧૫૨૫માં મોટો દુકાળ પડ્યો ત્યારે ખંભાતના શેઠ **રામપવિત મોટે** ૩ દાનશાળાઓ સ્થાપન કરી તેણે સં૦ ૧૪૭૨મા **આ૦ સોમસુંદરસૂરિના** ઉપદેશથી ૧૧ અંગ ગ્રંથો લખાવ્યા.

(૨) મંત્રી **નાગરાજે** પણ આ દુકાળમા દાનશાળાઓ બનાવી પ્રજાને મદદ કરી

(૩) સં૦ ૧૫૩૯—૧૫૪૦મા મોટો દુકાળ પડ્યો. ત્યારે હડાલાનો શાહ **ખીમો દેદરાણી**, માળવાના **મંત્રીઓ મેઘ, સં૦ જીવણ,** પાટણનો **ખીમજી** પોરવાડ ગુજરાતના મંત્રી **સુંદર ગદરાજ,** મં૦ **શાલ્હા શાહ,** મં૦ **વીકો** શ્રીમાલી, માળવાના શેઠ સૂરા—વીરા, સિરોહીના સં૦ **ખીમજી,** સં૦ કુંતો, સં૦ શ્રીરંગ—કાના પોરવાડ, પાટણના સં૦ **ખીમજી સં૦ સહસા,** માંડવગઢનો **મં૦ સહસા** **પોરવાડ** વગેરે **જૈનોએ** સ્થાને સ્થાને સત્રાગારો બનાવી પ્રજાને પાણી અને અનાજની મોટી મદદ કરી. (—પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૨૧૧)

સં૦ ૧૫૪૧ મા સુકાળ થતા જ **પં૦ સોમચારિત્રગણિએ** 'ગુરુગુણરત્નાકર કાવ્ય' સર્ગ ૪ બનાવ્યું

પ્રભાવક જૈનો—આ સમયે મુસ્લિમ યુગના અંધકારમા પણ ઘણા ધર્મપ્રભાવક **જૈનો** થયા. તે આ પ્રકારે—

સં૦ મેઘજી તે માંડવગઢના બા૦ ગ્યાસુદ્દીન ખીલજી (સં૦ ૧૫૨૫થી ૧૫૫૮)નો મિત્ર હતો (પ્રક૦ ૪૬, પૃ૦ ૪૧૧ ૪૧૨) તેને મફર મલેકનું બિરૂદ હતું, તેને **સં૦ જીવણજી** નામે ભાઈ હતો.

આ કુટુંબ **આ૦ સોમસુંદરસૂરિનું** ભક્ત હતું આ ભાઇઓએ **આ૦ લક્ષ્મીસાગર,** આ૦ સોમજયસૂરિના ઉપદેશથી માંડવગઢમા દરેક **જૈનોના** ઘરમા લહાણી કરી, દશ—દશ શેરના લાડવા બનાવી, તેમા ચાર ચારમાસા પ્રમાણુ **એકેક સોનામહોર** મૂકી વહેંચી હતી. આ ભાઇઓએ દુકાળમા લાખો ટકાની રકમ ખરચી, **દાનશાળાઓ** સ્થાપિત કરી. તેના મુનિમ **દેવશીએ** ૨૪ જિનાલયો બનાવ્યા હતા અને તેની આ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિના હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી.

(ગુરુગુણરત્નાકર કાવ્ય)

(૫) **મંત્રી ઊજળ કાજા** તે સિરોહીનો વતની હતો **મંત્રી ઊજળ** હમેશા ત્રણ કાળ જિનપૂજા, બે સંધ્યાએ પ્રતિક્રમણ, ૨૦૦ લોગસ્સનો કાઉસગ્ગ, અને એકેક વિગઈનો ત્યાગ કરતો હતો. તે સાધર્મિક **જૈનોને મોટી મદદ** કરતો હતો આ ભાઈઓએ જીરાવલા તીર્થનો "છ'રી પાળતો યાત્રાસંઘ" કાઢયો. મોટો **દુકાળ** પડયો ત્યારે માળવામા સૌને અનાજ પુરુ પાડયુ તેમણે ઘણા જિનાલયોનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો તેની સાથે ૮૪ જૈન દંપતીઓએ "ચોથુ બ્રહ્મચર્યવ્રત" સ્વીકાર્યું, આ ખુશાલીમા તેઓએ સૌને તાંબૂલની પ્રભાવના કરી   -(–પ્રક૦ ૫૧ પૃ૦ ૫૧૬)

મંત્રી સુંદરજી, મંત્રી ગદાક ગૂર્જર શ્રીમાળી—

મંત્રી સુંદરજી ગૂર્જરજ્ઞાતિનો શ્રીમાળી હતો, જે મેવાડના રાણા લાખોજી (સં૦   ) તથા ઈડરના રાજા **રાવ ભાણનો** પ્રીતિપાત્ર હતો, અને ગુજરાતના બા૦ મહમ્મુદ બેગડા (સં૦ ૧૫૧૬ થી ૧૫૭૦)નો **દિવાન** હતો દિવાન સુદરજી અને તેનો પુત્ર દિવાન **ગદા શ્રીમાલીએ** સં૦ ૧૫૨૫મા આબૂ તીર્થમા છ'રી પાળતા મોટા યાત્રાસંઘ સાથે આવી "પિત્તલહર જિનપ્રાસાદ"નો મોટો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો.   (–પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૨૧૧)

ભ૦ ઋષભદેવની ૧૦૮ મણની પિત્તલની પ્રતિમા તૈયાર કરાવી, **ભ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિના** હાથે સં૦ ૧૫૨૫મા તે પ્રતિમાની અંજનશલાકા કરાવી તેને પિત્તલહરમંદિરમા પધરાવી તેઓએ આબૂ ઉપર પિત્તલહરમંદિરમા બીજી પણ જિનપ્રતિમાઓ ભરાવીને બેસાડી, જે આજે પણ ત્યા બિરાજમાન છે.

મંત્રી ગદરાજ તે મંત્રી સુદરજીનો પુત્ર હતો તેના બીજા નામો ગદા અને ગદાક પણ મળે છે, તે ધર્મપ્રેમી હતો અમદાવાદના બાદશાહ મહમ્મુદ બેગડા (સં૦ ૧૫૧૬ થી ૧૫૭૦)નો મંત્રી હતો. મંત્રી ગદાકે **સોજિત્રામાં** જિનાલય બંધાવ્યુ અને તેમા આ૦ સોમદેવના હાથે ભવ્ય જિનપ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી, આ પ્રસંગે **પં૦ શુભરત્નગણિને** "ઉપાધ્યાય પદ" અપાવ્યુ મંત્રી ગદાકે સં૦

૧૫૨૫માં આબૂ તીર્થમાં સં૦ ભીમાશાહના પિત્તલહર જિનપ્રાસાદમાં પિત્તલની ૧૨૦ મણ વજનવાળી ભ૦ ઋષભદેવની પ્રતિમા કરાવી, તેની ભ૦ **લક્ષ્મીસાગરસૂરિના** હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી. આ પ્રસંગે **ઉપા૦ જિનસોમને** "આચાર્યપદ", તથા **પં૦ જિનહંસ અને પં૦ સુમતિસુંદરને** "ઉપાધ્યાય પદ" અપાવ્યાં.

(—પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૨૧૧)

મંત્રી ગદાકે સં૦ ૧૫૨૯માં અમદાવાદમાં આ૦ સોમદેવસૂરિના ઉપદેશથી **મોટો ગ્રંથભંડાર** બનાવ્યો.

મંત્રી ગદાક દર ચૌદશના દિવસે ઉપવાસ અને **સાધર્મિક ભક્તિ** કરતો હતો.

શ્રીરંગ—મંત્રીગદાકનો શ્રીરંગ નામે પુત્ર હતો. તેણે પણ સં૦ ૧૫૨૫માં આબૂ તીર્થમાં પિત્તલહર જિનપ્રાસાદમાં ઘણી જિનપ્રતિમાઓની અંજનશલાકા કરાવી, પધરાવી

મંત્રી ગદાને **સાસૂ** નામે પત્ની હતી. મહો૦ જિનમાણિક્ય ગણિવરના શિષ્ય પં૦ અનંતકીર્તિગણિએ સં૦ ૧૫૨૮માં સંઘવણ સાસૂને ભણવા માટે 'શીલોપદેશમાલાની પ્રતિ લખી.

(જૂઓ અમારો જૈનતીર્થોનો ઇતિહાસ પૃ૦ ૭૮૨)

(—પ્રક૦ ૫૦, પૃ૦ ૪૬૨)

રતનગાદો

(૧) **સં૦ રતન**—તે આ૦ સોમસુંદરસૂરિના કુટુંબનો હતો. તે માળવાના આગર ગામમાં રહેતો હતો. આગરમાં **પાર્શ્વવિહાર** નામે જૈનતીર્થ હતું સં૦ રતને ભ૦ લક્ષ્મીસાગર તથા આ૦ સોમદેવસૂરિના ઉપદેશથી આગરથી છ'રી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢ્યો હતો. કાવ્યકારો માને છે કે આ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિના ઉપદેશની નીકળેલા યાત્રા સંઘોમાં આ સંઘ સૌથી મોટો હતો. (—પ્રક ૫૦ પૃ૦ ૪૮૭)

૨ પાલનપુરના સં૦ રતનજી, અને સં૦ ધના શાહ પોરવાડ ગયા. (—જૂઓ પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૩૭૧)

૩ નાગરવંશના આનંદને પણ **રતના** નામે બીજો પુત્ર હતો

(—પ્રક૦ ૪૨, પૃ૦ ૭૧૬)

કેલ્હા પોરવાડ—તે ઠાકુર પોરવાડનો પુત્ર હતો. તેણે ગિરનાર તીર્થમાં ત્રણ દેરીઓનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો અમદાવાદમાં ધર્મશાળા બનાવી, અને અમદાવાદમાં જ પાંચ જિનાલયો બંધાવ્યા મુનિવરોને પંન્યાસપદ અપાવ્યા મુનિવરોને વસ્ત્રોનું દાન કર્યું અને સાધર્મિક વાત્સલ્ય કર્યું તેણે સં૦ ૧૫૧૯માં જૈન સિદ્ધાંત ગ્રંથો લખાવ્યા, જેમાં 'પક્ખીસૂત્ર'ની એકપ્રતિ વૃદ્ધતપાગચ્છના આ૦ સુરસુંદરસૂરિ (સં૦ ૧૫૧૯માં)ના શિષ્ય પં૦ સમયમાણિક્ય ગણિએ સુધારી હતી

(—પૂના, જૈન પ્રશસ્તિ સંગ્રહ, ભા૦ ૧, પ્રશ૦ નં ૧૧૫૨
પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૧૮, ૨૦૩)

મંત્રી સાલ્હા ઓશવાલ—

મેવાડના ડુંગરપુર (જૂઓ પ્રક૦ ૫૦)થી ૩ કોશ દૂર **થાણા ગામમાં** શેઠ **ભાભર** ઓશવાલ રહેતો હતો, તે તપાગચ્છનો જૈન શ્રાવક હતો તેને સાભર નામે પુત્ર હતો. સાભરને કર્માદે પત્નીથી ૧ **ભાલ્હા,** અને ૨ **સાલ્હા** એમ બે પુત્ર થયા આ બંને ભાઈઓ દૃઢ જૈનધર્મી હતા, ભ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિના ભક્ત હતા તે પોતાની ગોત્રદેવી **ચક્રેશ્વરીની** હંમેશા પૂજા કરતા હતા બંને ભાઈઓ ડુંગરપુરના રાવ **ગોપીનાથ સોમદાસના** મંત્રીઓ હતા તેમણે સં૦ ૧૫૨૫માં ભ૦ લક્ષ્મીસાગરના ઉપદેશથી ડુંગરપુરમાં **ગંભીરા પાર્શ્વનાથપ્રાસાદ** બંધાવ્યો સં૦ ૧૫૨૫ના વૈ૦ વ૦ ૧૦ના રોજ આંતરી ગામમાં પણ જીર્ણોદ્ધાર કરાવી, પ્રતિષ્ઠા કરાવી (પ્રક૦ ૫૦, પૃ૦ ૪૭૦) તેમણે સં૦ ૧૫૧૮ના વૈ૦ સુ૦ ૪ શનિવારે અને સં૦ ૧૫૨૯ના વૈ૦ સુ૦ ૪ને શુક્રવારે ડુંગરપુરમાં ભ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિના હાથે અંજનશલાકા કરાવી, અને ભ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિના હાથે આબૂ તીર્થમાં અચલગઢ ઉપર પિત્તલની ૧૨૦ મણ વજનની મોટી જિનપ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી

(—ગુરુ ગુણરત્નાકર કાવ્ય, સર્ગ ૩, શ્લોક ૩, ૪)

(ઇતિ૦ પ્રક૦ ૩૭, પૃ૦ ૨૯૦)

તેઓ આબૂની પ્રતિષ્ઠા કરાવી થાણુા ગામ આવ્યા, તેમણે પ્રતિષ્ઠાની ખુશાલીમા ગામ જમણુ કર્યું ઓળખીતાઓને પણ બોલાવીને જમાડ્યા. આ જમણમા બંને મંત્રીઓ, મંત્રીની પત્નીઓ, અને મંત્રીના બાળક બાળિકા સૌ ભોજન પીરસતા હતા મંત્રી સાલ્હાની પુત્રી રૂપાળી કુંટડી હતી તે પણ પીરસવાના કાર્યમા લાગેલી હતી ડુંગર નામનો ભીલ આ જમણવારમા આવ્યો હતો. તે મંત્રીની રૂપાળી પુત્રી ઉપર મોહિત થયો. તેણે બીજે દિવસે જ મંત્રી સાલ્હા આગળ તે પુત્રી સાથે પોતાના વિવાહનું માગુ મોકલ્યુ મંત્રી ચમકી ગયો. મંત્રીએ ના કહી દીધી. ભીલે બીજી વાર માગુ મોકલ્યુ મંત્રીએ ઠંડા કલેજે જવાબ વાળ્યો કે "વિચાર કરીશું" ભીલે ત્રીજી વાર માગણી કરી. એટલે મંત્રીએ અંતે ભીલને કાર્તિક સુદિ ૧૦નું મુહૂર્ત બતાવી જાન લઈને થાણા બોલાવ્યો. મંત્રી ડુંગરને સીધો કરવા ઇચ્છતો હતો, છતા તેને સાથોસાથ ડર હતો કે તેમ કરવા જતા ભીલના કુટુંબીઓ મોટું બંડ ઉઠાવશે," તો તેને પણ દબાવવાની ગોઠવણ કરી, કામ લેવુ જોઈએ. મંત્રીએ અંગત માણસોને વડોદરા મોકલી "વડોદરા રાજ્યની સેના" થાણામાં બોલાવી રાખી.

કાર્તિક સુદિ ૧૦ નો દિવસ આવ્યો. ડુંગર ભીલ જાન લઈને આવ્યો. મંત્રીએ તેનું સ્વાગત કર્યું સૌને કડક દારૂ પાયો. ત્યા સુધી કે ભીલ લોકો બેહોશ થઈ, એક પછી એક ઢળવા લાગ્યા મંત્રીએ બેહોશ ભીલોનું કાસળ કાઢી નાખ્યું ડુંગર ભીલ તથા ડુંગરના કુટુંબનો સમૂળ નાશ થયો સૌ કોઈ ભીલની આ મૂર્ખતા ઉપર હસ્યા, મંત્રી મંત્રીકુટુંબ અને મંત્રી કન્યા આબાદ બચી ગયા (શસ)

સાલ્હાશાહો માટે જુઓ (જૈન ઇતિ૦ પ્રક ૪૫ પૃ૦ ૩૨૭)

સંગ્રામસિંહો

(૧) **કવીન્દ્ર સોની સંગ્રામસિંહ ભંડારી**—સં૦ ૧૪૭૦ થી ૧૫૨૦ (જૈન ઇતિ૦ પ્રક૦ ૪૫ પૃ૦ ૩૩૭ થી ૩૩૯)

(૨) **સં૦ સંગ્રામ સોનગરા શ્રીમાળી**—તે કવિવર મંડનનો ત્રીજો પુત્ર હતો. આશરે વિ૦ સં૦ ૧૫૦૦ (જૈન ઇતિ૦ પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૩૨૫)

(૩)

ચાંદાશાહ ઓશવાળ.

તે માળવા—માડવગઢના બા૦ મહુમ્મુદ ખીલજી યાને બા૦ આલમશાહ (સં૦ ૧૯૪૨ થી ૧૫૨૫)નો મહામાત્ય હતો.
(—પ્રક૦ ૪૬ પૃ૦ ૪૧૧, ૪૧૨)

તે માંડવગઢનો **હાડોતી** અને માળવાનો પ્રજાપ્રિય **દિવાન** હતો તેણે માડવગઢમા ૭૨ જિનાલયો બનાવ્યા **આ૦ સુધાનંદ-સૂરિના હાથે** પ્રતિષ્ઠા કરાવી જેમા ૪ લાખ સિક્કા ખરચ્યા લોકોને પહેરામણી—વસ્ત્ર આપ્યા　　(ગુરુગુણરત્નાકરકાવ્ય)

મહામાત્ય ચાંદાશાહ—તે **શીલવ્રતધારી** હતો આથી તે **સાધુચન્દ્ર** તરીકે વિખ્યાત થયો

ત્યારે દેવગિરિ (દોલતાબાદ)ના ધનકુબેર સં૦ **વેલ્લાક ધનરાજ નાગરાજ** વનરાજ વગેરે નાના બાવન સંઘપતિવાલો જૈનયાત્રાસંઘ વિવિધ તીર્થયાત્રાઓ કરી માડવગઢમા આવ્યો બાદશાહ આલમ-શાહે તે સૌનું ભારે સ્વાગત કર્યું, સંઘ ૪ મહિના માડવગઢમા રહ્યો સંઘે ૪ મહિના સુધી ૧૮ વર્ણોને જમાડયા વસ્ત્ર, ચાંદી, સોનુ વિગેરે આપ્યા સૌને ખુશ કર્યા　　(ગુરુગુણરત્નાકરકાવ્યપૃ૦ ૩૫, ૩૬)

મંત્રી માંડણ સોની

તે તપગચ્છની વૃદ્ધ પોષાળના ૫૭મા ભટ્ટારક **ઉદયવલ્લભસૂરિનો** શ્રાવક હતો સોની હતો મંત્રી હતો (ઇતિ૦ પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૨૫)

તેણે સં૦ ૧૫૧૮ મા વિવિધગ્રંથો લખાવ્યા હતા જેની **ગ્રંથ પ્રશસ્તિઓ** મળે છે (જૈન સાહિત્ય સંશોધક ખંડ—૨ પૃ૦ ૪૮)

લઘુ શાલિભદ્ર સં૦ જાવડ શ્રીમાળી.

અમે પહેલા પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૩૧૯ થી ૩૨૨મા **પાંચ જાવડ-શાહોનો** પરિચય આપ્યો છે તેમા નં૦ ૩ જૂઓ

મંત્રી જીવણશાહ મેઘરાજ પૂંજરાજ શ્રીમાળી

સૂચના—અમે પહેલા (પ્રક૦ ૫૩, પૃ૦ ૫૫૨)મા **બા૦ ગ્યાસુદ્દીન ખીલજીના** મિત્ર **સં૦ મેઘજી** કે જેને મકરઉલ્મુલ્કમલેકનુ બિરુદ હતુ તે અને

તેના નાના ભાઈ સ૦ જીવણનો પરિચય આપ્યો છે તેઓને આ મંત્રી જીવણશાહ તથા મં મેઘરાજથી જુદા સમજવા

તે સૌ પંપ મા ભ સોમસુંદરસૂરિના ભક્તો હતા.

આ૦ **સુલતાન** આલમશાહ પછી તેનો પુત્ર **ગ્યાસુદ્દીન** (સં૦ ૧૫૨૫ થી ૧૫૫૮) બાદશાહ બન્યો. તે ભારે વિલાસી હતો. તેણે પિતાના સમયથી જ રાજ્ય કારભાર મંત્રી **જીવણ** તથા તેના નાના ભાઈ **મેઘરાજ શ્રીમાળી** ઠક્કુર ઉત્સુક "ને જ સુપ્રત કરી રાખ્યા હતો. તે બંનેએ રાજ્યકારભાર ચલાવ્યો.

મેઘરાજના મહેતા **રત્નસિંહને** પારસ નામે પુત્ર અને **ગોપાલ** નામે પૌત્ર હતો. ગોપાલ અચૂક બાણાવળી હતો. માંડવગઢના તારાપુર દરવાજા" પાસે વાવડીના શિલાલેખમાં ઉલ્લેખ છે કે " ગોપાલે સૂર્યકુંડ બનાવ્યો હતો." ગોપાલને **પૂંજરાજ** નામે પુત્ર હતો. તે શૂરવીર, ધનવાન અને મોટો વિદ્વાન હતો. વ્યાકરણ કાવ્ય કોશ, સાહિત્ય-અલંકાર, ચંપૂ નાટક હાસ્ય વગેરે શાસ્ત્રોનો અજોડ વિદ્વાન હતો. **દિગ્વિજયી પંડિત** હતો. તે દાનવીર પણ હતો. તેણે **દુકાળમાં** ઘેર ઘેર જઈ સૌને એકેક સોનામહોર તથા લાડુનું દાન કરી, લાખો માણસોને બચાવ્યા હતા જે માગતું જે ચીજ-વસ્તુ માગે તને પૂંજરાજ ખુશી થઈને આપતો' તેણે ઘણીવાર તુલાદાન કર્યું હતું બાદશાહે તેને "નરેન્દ્ર"નો ખિતાબ આપ્યો હતો. તેથી તે નરેંદ્ર તરીકે વધુ પ્રસિદ્ધિ પામ્યો. તેણે "સારસ્વત ચંદ્રિકા' વ્યાકરણ પર **પૂંજીરાજી ટીકા**" બનાવી અને મધુમંજરી" નામે **નાટક-ગ્રંથ** બનાવ્યો.

શેઠ સૂરા-વીરા—તે બાદશાહ ગ્યાસુદ્દીનના માનીતા ધનવાન પોરવાડ ભાઈઓ દાની અને યશસ્વી હતા. ઉમરેઠના વતની હતા તે આ૦ **સુમાનદસૂરિ** વગેરે ચતુર્વિધ સંઘને લઈ ઉંબરહાટ (આબૂ) ગયા. આ સંઘમાં હાથી ઘોડા, રથ, પાલખી સરસામાન વગેરે બાદશાહી ઠાઠ હતો. તેમણે આ૦ સુમાનદના હાથે ઉમરેઠમાં આ૦ સોમદેવના ઉપા૦ **શુભરત્નને** આચાર્યપદ" અપાવ્યું અને

"બાદશાહી ફરમાન" મેળવી છ'રી પાળતા યાત્રાસઘો કાઢયા, મોટા **મહોત્સવો** કર્યા   (–ગુરુ ગુણરત્નાકર કાવ્ય)

ધનકુબેર સઘપતિ વેલ્લાક–તે મોટો ધનવાન હતો તેણે આ૦ સુમતિસૂરિના ઉપદેશથી માડવગઢ, રતલામ, ઈડર, જીરાવલા, આબૂ, રાણકપુર, શત્રુજય તીર્થ, વગેરેનો છ'રી પાળતો યાત્રા–સઘ કાઢયો આ સઘમા સાથે "બાવન નાના નાના સઘપતિઓ હતા" શેઠે ૯૦૦૦ ટક આપી, **ઈન્દ્રમાળા** પહેરી હતી રાણકપુરમા નાની નાની દેરીઓ બનાવી, પ્રતિષ્ઠા કરાવી, પાછા વળતા "ઈડરમા ગુરુઓની સોનામહોરથી પૂજા કરી" ૩૦૦ મુનિઓને વસ્ત્રદાન કર્યુ મુનિ સોમ (સાગર) ગણિને પન્યાસપદ અપાવ્યુ સઘ પાવાગઢની યાત્રા કરી માડવગઢ આવ્યો. (ગુરૂગુણ રત્નાકર કાવ્ય પૃ૦ ૩૫, ૩૬ પ્રક૦ ૫૩ પૃ૦ ૫૫૭)

સ૦ ખીમજી સ૦ સહસા—તેઓ પાટણના ધનકુબેર શેઠ છાડા પોરવાડના વશજ સ૦ રાજડની પત્ની ગોમતીના પુત્રો હતા.

પાટણના ધનકુબેર શેઠ છિદ્રક (છાડા) વીશા શ્રીમાળીના વશમા અનુક્રમે (૧) શેઠ છાડા (૨) કાઓ (ભાર્યા–કુતૢ) (૩) રાજડ (ભાર્યા–ગોમતી) (૪) સ૦ ખીમજી (ભાર્યા–ધનાઇ) (૫) સ૦ દેતો (ભાર્યા–કનકાઇ) અને (૬) સોનપાલ થયા

તેમાના (૪) સ૦ ખીમજીને સહસા નામે નાનો ભાઈ હતો. જેને વારૂ નામે પત્ની હતી તથા પુત્રો (૫) સ૦ સમધર (ભા૦ વાધૂ) અને હેમરાજ હતા   (–પ્રક૦ ૪૧ પૃ૦ ૬૮૧)

(૫) સ૦ દેતાને નોતા નામે નાનો ભાઇ હતો જેને લાલી નામે પત્ની હતી

(૬) સ૦ સોનપાલને પૂનપાલ, અમીપાલ, અને ઇશ્વિર નામે ભાઇઓ તથા પૂરી, જાસુ, બાસુ અને મલ્હાઈ નામે બહેનો હતી પૂરીએ દીક્ષા લીધી તેનુ નામ સાધ્વી સાધુલબ્ધિ પાડવામા આવ્યુ

(૬) સ૦ ઈશ્વરને જીવીણી નામે પત્ની, મલ્હાઈ નામે બહેન અને ધરણ નામે પુત્ર હતો.

આ સૌ તપાગચ્છના ભ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ અને આ૦ સોમજય સૂરિના શ્રાવકો હતા.

સં૦ ખીમજીની પૌત્રી અને સં૦ દેતાની પુત્રી પુરીએ દીક્ષા લીધી. તેનુ નામ સાધ્વી **સાધુલબ્ધિ** પાડવામા આવ્યુ

સં૦ ખીમજી અને સં૦ સહસાએ પુરીને આ૦ જયચંદ્રસૂરિ પાસે "ગણિનીપદ ' અપાવ્યું સઘ પૂજાકરી આ ભાઈઓએ સં૦ ૧૫૨૭ના પોષ વદિ ૫ના રોજ **પાવાગઢ** ઉપર જિનપ્રતિષ્ઠા કરાવી, સં૦ ૧૫૩૩મા શત્રુંજય તેમજ ગિરનાર તીર્થના છ'રી પાળતા **યાત્રાસંઘો** કાઢયા, સાધર્મિક ભક્તિ કરી, રૂપાનાણું ગોઠવી **સમ્યક્ત્વ મોદકોથી** લહાણી કરી પ્રતિષ્ઠા, ગચ્છપરિધાપનિકા, ગુરુપદ સ્થાપના પ્રવેશોત્સવ, તીર્થોદ્ધાર દાનશાળા વગેરે પરોપકારના કાર્યો કર્યા સં૦ ૧૫૩૮મા જૈન સિદ્ધાન્ત લખાવ્યો.

(—જૈન સત્ય પ્રકાશ ક૦ ૧૩૦ ૧૩૧) (—પ્રક૦ ૪૧ પૃ૦ ૯૮૨)

(૨) સં૦ **સહસા**—તે શાણકપુરનો સં૦ રત્ન પોરવાડનો પૌત્ર હતો.

(—પ્રક૦ ૪૫ પૃ૦ ૩૭૪)

તપગચ્છ કમલ કલશ શાખા પટ્ટાવલી

આ૦ સોમદેવસૂરિની પરંપરામાં ' કમલ કલશ મત,' અને નિગમમત " નીકળ્યા. તે આ પ્રમાણે છે—

૫૨. **આ૦ રત્નશેખરસૂરિ**—(સં૦ ૧૫૧૭) (૫૨) આ૦ ઉદયનંદિસૂરિ

૫૩ **આ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ**—સં૦ ૧૫૦૮મા આ૦ રત્નશેખરસૂરિના હાથે આચાર્ય થયા. તેમણે આ૦ **સુમતિસાધુ** વગેરે **૧૧** આચાર્યો બનાવ્યા (સ્વ૦ સં૦ ૧૫૪૭) (પ્રક૦ ૫૩ પૃ૦ ૫૪૦)

૫૪ આ૦ **સોમદેવસૂરિ**—તેઓ આ૦ સોમસુંદરસૂરિના શિષ્ય હતા. તે સમર્થ કવિ સચોટ વ્યાખ્યાતા, અને મોટા વાદી હતા. (૧) મેવા નો રાણો કુંભોજી તેમની કાવ્યકલાથી (૨) જુનાગ'નો રા' માંડલિક તેમની સમસ્યા પૂરવાની શીઘ્રતાથી, અને (૩) ચાંપાનેરનો રાજા જયસિંહ ચૌહાણ તેમના ઉપદેશ સામર્થ્યથી તેમને

બહુમાનતા હતા તેમનુ બીજું નામ આ૦ સુરસુંદરસૂરિ પણ મળે છે તેમણે ખભાતમા શાસ્ત્રાર્થ કરી રાત્રિભોજનના દૂષણ પાઠો બતાવી, રાત્રિભોજન ત્યાગની સ્થાપના કરી હતી

(૫૨-મા) **ભ૦ રત્નશેખરસૂરિવરે** સ૦ ૧૪૯૬ ફા૦ વ૦ ૩ને રોજ "રાણકપુર તીર્થમા શેઠ ધરણશાહના ત્રૈલોક્ય દીપક જિન-પ્રાસાદના પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવમા" ભ૦ સોમસુદરસૂરિ અને ભ૦ મુનિ-સુદરસૂરિની અધ્યક્ષતામા, "ઉ૦ સોમદેવ"ને **આચાર્ય**, મહો૦ ચારિત્ર રત્નગણિવરના શિષ્ય "પ૦ હેમહસગણિ"ને **ઉપાધ્યાય** અને બાલમુનિ "લક્ષ્મીસાગરગણિ"ને **પન્યાસ** બનાવ્યા

(ઇતિ૦ પ્રક૦ ૫૦, પૃ૦ ૪૮૦)

આ૦ સોમદેવસૂરિ મહો૦ હેમહસગણિના વિદ્યાગુરુ હતા

આ૦ સોમદેવસૂરિએ ઘણા ગ્રથો બનાવ્યા છે

ગ્રથો

તે ગણિપદમા હતા ત્યારે તેમણે આ૦ જિનપ્રભસૂરિના સિદ્ધાન્ત-સ્તવની **અવચૂરિ** બનાવી હતી, તેમજ આચાર્ય થયા બાદ, તેમણે શબ્દાનુશાસનમા વિશેષ નિપુણતા હોવાથી, સ૦ ૧૪૯૭મા ભ૦ સોમસુદરસૂરિવરના "યુષ્મદસ્મદષ્ટાદશસ્તવ"ની **અવચૂરિ** સ૦ ૧૫૦૪ મા **ગદ્ય-પદ્ય કથા મહોદધિ** (૧૫૭ કથાઓનો સગ્રહ)" અને "ચતુર્વિંશતિ જિનસ્તોત્ર" બનાવ્યા

શિષ્ય પરિવાર

આ૦ સોમદેવસૂરિને પ૦ નદીરત્નગણિ, આ૦ સુધાનદનસૂરિ, પ૦ સિદ્ધાન્તસાગરગણિ, પ૦ સયમરુચિગણિ વગેરે શિષ્યો અને આ૦ રત્નમડનસૂરિ વગેરે પ્રશિષ્યો હતા

(૫૪) આ૦ સોમદેવસૂરિ શિષ્ય (૫૫) પ૦ સિદ્ધાન્તસમુદ્રગણિના શિષ્ય (૫૬) **પ૦ કમલરત્નગણિ**-તેમણે સ૦ ૧૫૦૧ પોષ વદિ ૧ રવિવારે "ત્રિભુવન દીપક પ્રબધ" લખ્યો

(શ્રી પ્રશસ્તિ સગ્રહ ભા૦ ૨, પ્ર૦ ન૦ ૧૪૩)

૫૬મા આ૦ સોમજયના શિષ્ય ૫૦ સત્યશેખરગણિ (૫૦ સત્યહંસગ૦)એ સં૦ ૧૫૩૨ કા૦ સુ૦ ૧૫, સોમવારે આ૦ સોમદેવસૂરિના રાજ્યમાં ઉપા૦ વિશાલકીર્તિને માટે "પ્રતિક્રમણ" લખ્યું

(૫૫) ૫૦ સંયમરુચિગણિ (૫૬) ૫૦ કુલોદયગણિ

માગરોલના જૈનસંઘના ભંડારના નારચંદ્રટિપ્પણની પુષ્પિકા છે કે—

"શ્રી સોમસુંદરસૂરિ શિષ્ય—સોમદેવસૂરિ—શિષ્ય—સંયમરુચિગણિ શિષ્ય કુલોદયગણિએ સં૦ ૧૪૭૬ બીજા જેઠ સુદ ૧૦ મંગલવારે 'નારચંદ્ર ટિપ્પણ' લખ્યું

મલધાર ગચ્છના છઠ્ઠા આ૦ નરચંદ્રસૂરિવરે 'નારચંદ્ર' નામે જ્યોતિષનો મુહૂર્તગ્રંથ અને તેમના પટ્ટધર આ૦ સાગરચંદ્રસૂરિએ તેનું ટિપ્પણ બનાવ્યાં છે આ ટિપ્પણની વિવિધ પ્રતોમાં ઘણા પાઠાન્તરો મળે છે (જૈન ઇતિ પ્રક૦ ૩૮ પૃ૦ ૩૩૪, દિનશુદ્ધિ વિશ્વપ્રભા પ્રસ્તાવના પૃ૦ ૯)

ગચ્છમેળ

આ૦ સોમદેવ આચાર્યપદમાં ભ૦ લક્ષ્મીસાગરથી મોટા હતા પણ આ૦ લક્ષ્મીસાગર ભ૦ રત્નશેખર પછી ૫૩મા ગચ્છનાયક બન્યા. આથી તે ચતુર્વિધ સંઘના નાયક બન્યા.

આ વસ્તુ કદાચ આ૦ સોમદેવને ખટકતી હશે, પણ તેમણે પોતાની પરંપરાને સ્થિર કરવા માટે પોતાના શિષ્ય ઉ૦ **શુભરત્નને** સં૦ ૧૫૧૭માં જ તરત આચાર્યપદવી આપી આ૦ સુધાનંદના નામે પોતાની પાટે સ્થાપ્યા. ઉપા૦ રત્નમંડન ગણિવર ઉ૦ શુભરત્નથી મોટા હતા. તે ઉપાધ્યાય જ રહ્યા ઉક્ત પદવી આપવાથી આ૦ સોમદેવ અને ઉપા૦ રત્નમંડન વચ્ચે ઝગડો પડ્યા

ભ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ માળવામાં ત્રણ વર્ષ વિચરીને ગુજરાતમાં આવ્યા. ત્યારે આ ઝગડો ભયંકર રૂપ લે, એમ લાગ્યું પણ ભ૦ **લક્ષ્મીસાગર શાંત** હતા, મધુરભાષી હતા તપસ્વી હતા. સંઘ ઉપર તેમનો ભારે પ્રભાવ હતો. તેમણે ખંભાત આવી આ ઝગડો શમાવ્યો. અને દેવગિરિના શેઠ મહાદેવે કરાવેલા ઉત્સવમાં એવી વ્યવસ્થા કરી

કે, ' આ૦ સોમદેવની પાટે આ૦ સુધાનંદને કાયમ રાખ્યા અને તેજ આ૦ સુધાનંદનના હાથે ઉ૦ રત્નમંડનને આચાર્યપદવી અપાવી **પં૦ હેમહંસને** "મહોપાધ્યાય" બનાવ્યા અને **ગચ્છમેળ** કરાવ્યો.

આ સોમદેવની પાટે (૧) આ. **સુધાનંદન** (૨) આ **સોમજય** થયા

અમદાવાદના બાદશાહ મહમ્મુદ બેગડા (સં૦ ૧૫૧૬ થી ૧૫૭૦) ના મંત્રી **ગદરાજ** ગૂર્જર શ્રીમાલીએ **સોજિત્રામાં** દેરાસર કરાવી આ૦ સોમદેવના હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી સં૦ ૧૫૨૫ મા આ૦ લક્ષ્મી-સાગરસૂરિના હાથે **આબૂ ઉપર** પિત્તલહર જિનપ્રાસાદમા ૧૨૦ મણની ભ૦ ઋષભદેવની પ્રતિષ્ઠા કરાવી તેમજ સં૦ ૧૫૨૯મા અમદાવાદમા બંને આચાર્યોના ઉપદેશથી **જ્ઞાનભંડાર સ્થાપિત** કર્યો

(—પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૨૧૧, પ્રક૦ ૫૩ પૃ૦ ××)

"વીરવંશાવલી"મા ઉલ્લેખ છે કે, તપાગચ્છના (૫૪મા) આ૦ સોમદેવસૂરિ, ખરતરગચ્છના (૫૪મા) **આ૦ જિનહંસસૂરિ** (પ્ર૦ ૪૦, પૃ૦ ૪૭૯) અને અચલગચ્છના (૫૩મા) **આ૦ જયકેશરિસૂરિ** (પ્ર૦ ૪૦, પૃ૦ ૫૩૧) એ ત્રણ આચાર્યોએ કચ્છના માડવી બંદરમા એકઠા થઈ સૌરાષ્ટ્રમા ફેલાતા," લોકાગચ્છને રોકવા માટે સં૦ ૧૫૩૯ મા પોત પોતાના ગચ્છમા **આજ્ઞાધર્મ** સ્થાપિત કર્યો "ક્ષેત્રાદેશ વગેરેની મર્યાદા ' બાધી આપી (વિ૦ વિ૦ પટ્ટા સં૦ પૃ૦ ૨૧૮)

નોંધ : અમને એમ લાગે છે કે, એ સમયથી ત્રણે ગચ્છના આચાર્યોએ પ્રતિક્રમણનો વિધિ લગભગ એકસરખો ગોઠવ્યો એટલે બધા ગચ્છના જૈનો એક સાથે બેસી પ્રતિક્રમણ કરે અને એકતાને કેળવી શકે

મણિભદ્રવીર—સં૦ ૧૫૪૭મા ધાણધાર (પાલનપુર વિભાગ)મા મણિભદ્ર યક્ષ પ્રગટ થયો આચાર્યશ્રીએ "ભૂતિ" ગામમા કે બર-લૂટમા ૫૦ (૫) જિનપ્રાસાદોની પ્રતિષ્ઠા કરી, આ૦ સોમદેવસૂરિ વાગડના વઢિયારનગર (　　　　)મા સ્વર્ગે ગયા .

(વિવિધ ગચ્છીય પટ્ટાવલી સંગ્રહ પૃ૦ ૨૧૮)

૫૫ આ૦ સુધાનંદનસૂરિ

તે આ૦ સોમદેવસૂરિના **દીક્ષાશિષ્ય** હતા, પ્રીતિપાત્ર હતા.

તેમનું નામ હતું મુનિ શુભરત્ન આ૦ સોમદેવસૂરિએ તેમને સં૦ .. .. સોજીત્રામાં અમદાવાદના બા૦ મહમ્મદ બેગડાના મંત્રી મદરાજ શ્રીમાલીએ કરેલા જિનપ્રતિષ્ઠા મહોત્સવમાં ઉપાધ્યાયપદ, અને સં૦ ૧૫૧૮માં ઉમરેઠમાં શેઠ શુરા-વીરા પોરવાડે કરેલા મહોત્સવમાં આચાર્ય પદ આપી આ. સુધાનંદનસૂરિ નામ રાખી પોતાની પાટે સ્થાપિત કર્યા તેમના શિષ્યે સં૦ ૧૫૨૯માં 'જલ્પ મંજરી" તથા 'ઈડર ચૈત્યપરીપાટી' બનાવ્યા.

૫૬ આ૦ સુમતિસુંદરસૂરિ—તેમનું ટુંકુ નામ આ૦ સુમતિ સાધુ પણ મળે છે તેમનો જન્મ સં૦ ૧૪૯૪માં આબૂ પાસે આવેલા વેલાગરી ગામમાં વીશા પોરવાડ નારણ ગોત્રીય શા૦ ટીઠની પત્ની રૂઠીદેવીની કૂખે થયો. તે નૈષ્ઠિક બ્રહ્મચારી, મોટા ઉપદેશક અને રાજપ્રિય હતા તેમનું બીજું નામ ૫૦ સાધુસુંદરગણિ હતું તેમણે સં૦ ૧૫૧૧માં આ૦ સોમદેવના પ્રશિષ્ય ૫૦ રત્નસાગરગણિ પાસે દીક્ષા લીધી, (પ્રક૦ ૫૦, પૃ૦ ૪૬૪) તેમને આબૂના શા૦ સાદાએ ઉપાધ્યાય પદ, અને સં૦ ૧૫૧૮માં મું ડાના સં૦ કુતાએ આચાર્યપદ અપાવ્યું તેમના ઉપદેશથી સં૦ રત્નાશાહ પોરવાડના પુત્ર સં૦ સાલિગના પુત્ર સં૦ સહસાએ લાખો રૂપાની સ્વ લઈ આબૂ ઉપર અચલગઢમાં મોટો ચૌમુખ જિનપ્રાસાદ કરાવી, તેમાં ૧૨૦ મણ પિત્તલના બે બે કાઉસગ્ગિયા સાથે જિનબિંબ ભરાવ્યા અને સં૦ ૧૫૬૬માં તેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. (—પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૩૭૪)

તેમણે મંત્રી જહાની વિનતિથી ૫૬મા આ૦ સોમજયની પાટે ઉપા૦ જિનસોમને ૫૭મા આચાર્ય બનાવ્યા.

(—પ્રક૦ ૫૩ પૃ૦ ૫૬૯)

૫૭ આ૦ કમલકલશસૂરિ—તેઓ આ૦ સુમતિસુંદરસૂરિના શિષ્ય હતા સહસ્રાવધાની હતા. તેમને સિરોહીનો રાજા લાખો બહુ માનતો હતો. તેમના નામથી સં૦ ૧૫૫૫માં 'કમલકલશગચ્છ' નીકળ્યો.

એ સમયમાં વરસાદ ન થવાથી લોકોએ રાજસભાના આચાર્ય મહારાજ પાસે વરસાદનો પોકાર કર્યો. રાવલાખાની વિનતિથી આચાર્ય

મહારાજે ઘડો ફોડ્યો અને વરસાદ થયો, (પટ્ટા. સમુ ભા ૨, ૧૫૧) ત્યારથી તે પ્રદેશમા જ્યારે વરસાદ ન થાય ત્યારે, લોકો જૈન સાધુઓ પાસે આવીને વરસાદ માટે વિનતિ કરે છે

આ૦ કમલકળશસૂરિની ત્રણ શિષ્ય પર પરાઓ આ રીતે મળે છે

પહેલી પરંપરા

૫૮. **આ૦ જયકલ્યાણસૂરિ**–તેઓ માદડીમા સ૦ લખરાજે કરેલા ઉત્સવમા **ગચ્છનાયક** બન્યા તેમણે સ૦ ૧૫૬૬ના ફાગણ સુદિ ૧૦ના રોજ અચલગઢ ઉપર પોરવાડ **સહસાએ** કરાવેલ ચૌમુખ જિનપ્રાસાદની તથા મૂળનાયકની પ્રતિષ્ઠા કરી

(–પ્રક૦ ૩૭, પૃ૦ ૨૯૦, પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૩૭૪)

૫૯ **આ૦ ચારિત્રસુદરસૂરિ**–તેમનુ બીજુ નામ "આ૦ ચરણસુદરસૂરિ" પણ મળે છે તેઓ પણ સ૦ ૧૫૬૬ની અચલગઢની ચૌમુખ જિનની પ્રતિષ્ઠામા હાજર હતા

બીજી પરપરા

૫૬ આ૦ કમલકલશસૂરિ, ૫૭ ૫૦ ભુવનસોમગણિવર, ૫૮ ૫૦ આનદભુવનગણિ–તે સ૦ ૧૫૫૧મા ડીસા નગરમા હતા

(–શ્રી પ્રશસ્તિ સગ્રહ, ભાગ ૨, પ્ર૦ ન૦ ૨૦૭)

ત્રીજી પરપરા

૫૬ **આ૦ કમલકળશસૂરિ**, ૫૭ મતિલાવણ્ય, ૫૮ કનકકળશ, ૫૯ **નર્બુદાચાર્ય**–તેમણે સ૦ ૧૬૬૫મા 'કોકશાસ્ત્ર ચઉપાઈ' બનાવી

(–તપાગચ્છ કમલકલશ શાખા ગુર્વાવલી કડી . ૩૫, તથા આબૂ અચલગઢના શિલા લેખો, પટ્ટાવલી સમુ૦ ભાગ ૨, પૃ૦ ૧૪૯, પુરવણી પૃ૦ ૨૪૩)

તપગચ્છ કુતુબપરા શાખા—નિગમમત

૫૩ ભ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ

૫૪ આ૦ સોમદેવસૂરિ—અમે તેમનો પરિચય પહેલાં કમલ કળશગચ્છ(પ્રક૦ ૫૩ પૃ૦ ૫૬૦)માં આપ્યો છે પટ્ટાવલીકારો તેમને કોઈ સ્થળે આ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિના ગુરુભાઈ બતાવે છે તો તેમનો પટ્ટાંક ૫૩મો થાય પરંતુ આ૦ સોમદેવસૂરિ પોતે જ સં૦ ૧૫૨૨ના લેખમાં પોતાને ભ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિના શિષ્ય બતાવે છે (—જૂઓ બુદ્ધિસાગરસૂરિનો પ્રતિમા લેખસંગ્રહ ભાગ ૧ લે૦ નં૦ ૧૬)

આથી અમે ઇતિહાસમાં તેમનો વ્યવસ્થિત ૫૪મો પટ્ટાંક આપ્યો છે તેમનું બીજું નામ આ૦ સુરસુંદરસૂરિ પણ મળે છે (પૃ૦ ૫૬૧)

૫૫. આ૦ રત્નમંડનસૂરિ—

कारुण्यैकशक्तिरञ्जितनरवरभोगिगणान् गुणैर्युक्तान् ।
श्री रत्नमण्डनगुरू नेता मानमत सान्त्वम् ॥९॥

(—સં ૧૫૫૫ની ઉપદેશ કલ્પવલ્લી પ્રશસ્તિ)

ગચ્છભેદ

આ૦ સોમદેવસૂરિએ પ્રથમ પહેલાં ઉપા૦ રત્નમંડનને બદલે બીજા ઉપા૦ ગુણરત્નગણિને સુધાનંદન આચાર્ય બનાવી પોતાની પાટે સ્થાપિત કર્યા. આથી આ૦ સોમદેવ અને ઉપા૦ રત્નમંડન વચ્ચે મતભેદ પડયો, મોટો ગચ્છભેદ થાય. તેવી સ્થિતિ બની.

આ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ માળવાથી એકદમ ગુજરાતમાં આવ્યા અને તે પરિસ્થિતિને કાબૂમાં લીધી. એ ગુરુવરે આ બંનેનો કલેશ મટાડી રસ્તો કાઢયો. કે આ૦ સોમદેવસૂરિ આ૦ સુધાનંદનની પાટે આ૦ રત્નમંડનને આચાર્ય બનાવે. ? અને ઉ૦ હેમહંસને મહોપાધ્યાય બનાવે (—પ્રક૦ ૫૩, પૃ૦ ૫૬૧)

આ૦ રત્નમંડનસૂરિ તેમની જૂદી પરંપરા પણ આ પ્રકારે ચાલી હતી

૫૬ આ૦ **આગમમંડન,** ૫૭ **પં૦ હર્ષકલ્લોલગણિ** ૫૮. **પં૦ લક્ષ્મીકલ્લોલગણિ** તેમણે સં૦ ૧૫૯૬માં "આયરંગસુત્ત-અવચૂરિ" (તત્ત્વાગમા) રચી, તથા **આ૦ સોમવિમલના** રાજ્યમાં "નાયાધમ્મકહાઓ-લઘુવૃત્તિ" (મુગ્ધાવબોધિની) બનાવી

આ૦ રત્નમંડનસૂરિ ૫૦મા ભ૦ સોમસુંદરસૂરિના હસ્તદીક્ષિત શિષ્ય, અને ૫૪મા આ૦ સોમદેવસૂરિના દીક્ષા શિષ્ય—**પં૦ નંદિરત્ન-ગણિવરના** મુખ્ય દીક્ષા શિષ્ય હતા. (પ્રક૦ ૫૦, પૃ૦ ૪૬૪) તથા આ૦ સોમદેવસૂરિના **વિદ્યાશિષ્ય,** ઉપાધ્યાય, તેમજ મુખ્ય **પટ્ટધર** હતા

(–પ્રક૦ ૫૩, પૃ૦ ૫૬૩)

તે સાતનયોના તલસ્પર્શી વિદ્વાન હતા તે પોતાના ગ્રંથોમાં **ગચ્છનાયકોનો પરિચય** આપતાં જણાવે છે કે, (૫૦) આ૦ સોમસુંદરસૂરિ, (૫૧) આ૦ મુનિસુંદરસૂરિ, અને (૫૨) આ૦ રત્ન-શેખરસૂરિ એ બધા મારા પૂજ્ય ગુરુદેવો છે તથા (૫૪) આ૦ સોમદેવસૂરિ તે મારા **દીક્ષાદાયક** (દાદાગુરૂ) છે તેમજ આચાર્ય પદદાતા છે **પં૦ નંદિરત્નગણિવરના** પરિચય માટે જૂઓ

(–પ્રક૦ ૫૦ પૃ૦ ૪૬૩ ૬૪)

ગ્રંથો

આ૦ રત્નમંડનગણિએ આ પ્રકારે ગ્રંથો બનાવ્યા હતા

સં૦ ૧૫૧૭મા "સુકૃતસાગર તરંગ–૮," "સંસ્કૃતજલ્પ-કલ્પલતા સ્તબક ૩," "સંવાદસુંદર" અને તેનું ટિપ્પન, નારીનિરાસ, નેમિફાગ, અને સં૦ ૧૪૯૯મા રંગરત્નાકરનેમિફાગ, વગેરે

૫૬ **આ૦ સોમજયસૂરિ**—તેમનું બીજું નામ **આ૦ સોમ-જશ** પણ મળે છે તેમને **ભ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિએ** લાડોલ ગામમાં દેવગિરિના સંઘવી **નાગરાજ વનરાજે** કરેલા ઉત્સવમાં **આચાર્યપદ** આપ્યું હતું તે મોટા તાર્કિક હતા ગુજરાતના બાદશાહ મહમ્મદ બેગડાના **મંત્રી ગદરાજ શ્રીમાલીએ** ૧૦૮ મણની ભ૦ ઋષભદેવની જિનપ્રતિમા ભરાવી, આબૂના ભીમવિહારમાં આ આચાર્ય પાસે તેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી **ભ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ** આ૦ સોમજય-

સૂરિના ઉપદેશથી સં૦ ૧૫૩૮માં અમદાવાદમાં શેઠ દેવા શ્રીમાલીએ મોટો ગ્રંથભંડાર બનાવ્યો હતો, તેમજ વિવિધ સ્થાનના જૈનોએ ઘણાં ધર્મકાર્યો કર્યાં હતાં. (-પ્રક૦ ૫૩, પૃ૦ ૫૪૨)

આ૦ સોમજયસૂરિએ સં૦ ૧૫૪૮ના માહ વદિ ૩ને મંગળવારે માળવાના કુંદનપુર (અમકાઝમકા) નગરમાં અમીઝરા પાર્શ્વનાથ ની જિનપ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી.

નોંધ: આજે ખેડા, કુવા, વરાડ, સાણંદ, શત્રુંજયતીર્થ, ગિરનારતીર્થ વગેરે અને ધાર વગેરે ઘણાં સ્થાનોમાં અમીઝરા પાર્શ્વનાથની પ્રતિમા છે.

આચાર્યશ્રીના ઉપદેશથી સિરોહીમાં શેઠ ઉજળ કાજા વગેરે ૮૪ દંપતીઓએ બ્રહ્મચર્યવ્રત સ્વીકાર્યું હતું ત્યારે મંત્રી ઉજળે સૌને તાંબૂલની પ્રભાવના કરી હતી.

(-પ્રક૦ ૫૧ પૃ૦ ૫૧૬, પ્રક૦ ૫૩ પૃ૦ ૫૫૩)

આચાર્યશ્રીના ઉપદેશથી અમદાવાદના સંઘવી કર્મણ પોરવાડે પોતાની પૌત્રી કપૂરીને સાથે લઈ શત્રુંજય મહાતીર્થનો છ'રી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢયો હતો. તેમાં સાથે ૧૦ જિનાલયો હતાં, એવો એ મોટો યાત્રાસંઘ હતો.

આચાર્યશ્રીએ અમદાવાદના સંઘવી કમણ પોરવાડ, સં૦ ગુણરાજ દોશી મહીરાજ, દોશી હેમજી વગેરેના આગ્રહથી આ૦ જિનસુંદરના શિષ્યો પં૦ મહીસમુદ્ર પં૦ મહીકલશગણિ પં૦ લબ્ધિસમુદ્રગણિ, પં૦ અમરનંદિગણિ અને પં૦ જિનમાણિક્યગણિને ' ઉપાધ્યાયપદ આપ્યું. (-પ્રક૦ ૫૦ પૃ૦ ૪૫૯)

આ૦ સોમજયનો શિષ્યપરિવાર આ રીતે મળે છે.

(૧) આ૦ જિનસોમ (જુઓ આચાર્ય નં૦ ૫૭ પૃ૦ ૫૬૯)

(૨) પં૦ સત્યહંસગણિ (પં૦ સત્યશેખર ગ૦) તેમના શિષ્ય પં૦ ધર્મમંગલગણિ સં૦ ૧૫૭૩ના પોષ સુદિ ૬ના રોજ 'બભૂદી ગામ"માં હતા.

(૩) આ૦ ઇંદ્રહંસસૂરિ (જુઓ આ૦ નં૦ ૫૯)

(૪) (૫૬) આ૦ સોમજયસૂરિ (૫૭) આ૦ સમયરત્નસૂરિ,

(૫૮) **પં૦ લાવણ્યસમયગણિ** (વધુ પરિચય માટે જૂઓ પ્રક૦ ૫૨ પૃ૦ ૫૨૬ થી ૫૨૯)

(૫) (૫૭) **પં૦ ગુણવિજયગણિ**—તેઓ ૫૬ મા આ૦ સોમજયના શિષ્ય હતા. તેમણે સં૦ ૧૫૮૦ લગભગમા 'રઘુવંશ ટીકા, ખંડપ્રશસ્તિકાવ્ય, દમયન્તી કાવ્ય, વૈરાગ્યશતક તથા તેની ટીકા અને સિદ્ધસેન દિવાકરની દ્વાત્રિંશદ્દ્વાત્રિંશિકા' ઉપર વૃત્તિ વગેરે **ગ્રંથો** રચ્યા, તેમનુ બીજું નામ ઉ૦ **ગુણસોમગણિ** પણ મળે છે

મહો૦ સોમચારિત્ર ગણિવર—તેમનુ બીજું નામ ઉ૦ ચારિત્રસોમગણિ પણ મળે છે

તે (૫૧મા) આ૦ જિનસુંદરસૂરિની પરંપરાના (૫૩) મહોપાધ્યાય ચારિત્રરત્નગણિવર અપર નામ ઉ૦ ચારિત્રહંસગણિવરના શિષ્ય હતા

(—પ્રક૦ ૫૦, પૃ૦ ૪૬૩)

(૫૩) ભ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ શિષ્ય (૫૪) મહો૦ ચંદ્રરત્નગણિ શિષ્ય (૫૫) સં૦ ૧૪૬૬મા ૫૦ અભયસુંદરગણિ મિશ્ર, બીજું નામ મહો૦ અભયભૂષણગણિ, ત્રીજું નામ મહો૦ ઉભયભૂષણગણિવરના પ્રીતિપાત્ર વિદ્યાશિષ્ય હતા　(—પ્રક૦ ૪૯, પૃ૦ ૪૩૮, પ્રક૦ ૫૩, પૃ૦ ૫૪૭)

અને (૫૬)મા આ૦ સોમજયસૂરિના ઉપાધ્યાય હતા આ અરસામા વિ૦ સં૦ ૧૫૩૯, ૪૦મા ગુજરાત તથા માળવામા ભયંકર દુકાળ પડ્યો સં૦ ૧૫૪૧મા સુકાળ થયો અને ૫૦ સોમચારિત્ર ગણિવરે "ગુરુગુણ રત્નાકર કાવ્ય સર્ગ–૪" બનાવ્યુ

(—પ્રક૦ ૫૦, પૃ૦ ૪૬૩, પ્રક૦ ૫૩, પૃ૦ ૫૫૨)

૫૭ **આ૦ જિનસોમસૂરિ**—તેઓ આ૦ સોમજયસૂરિના **મુખ્ય શિષ્ય** હતા તેમને આ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિએ સં૦　　　　મા પાટણમા ઉપાધ્યાયપદ આપ્યુ તેઓ મોટા **વાચનાચાર્ય** હતા તેમને **આ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ,** આ૦ સોમદેવસૂરિ, તથા આ૦ સુધાનંદનસૂરિએ સં૦ ૧૫૧૫××મા **ગદરાજ શ્રીમાલીએ** આબૂ ઉપર ભરાવેલ રીરી (પિત્તલ)ની જિનપ્રતિમાવાળા પિત્તલહર જિનપ્રાસાદના પ્રતિષ્ઠા ઉત્સવમા **આચાર્યપદ** આપ્યુ (પ્રક૦ ૫૩, પૃ૦ ૫૫૪)

ગ્રંથો—આ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિના શિષ્ય પં૦ જિનમંડનગણિએ સં૦ ૧૫૨૭ના કા૦ વ૦ ૬ ના રોજ "ચતુર્વિંશતિજિનસ્તુતિ" શ્લો૦ ૨૮ બનાવી.

મહો૦ જિનમંડનગણિ—જૂઓ (—પ્રક૦ ૫૦ પૃ૦ ૪૬૩)

આ૦ જિનસોમસૂરિએ સ્તંભનક પાર્શ્વનાથસ્તોત્ર શ્લો૦ ૧૧ "ઋષભ–મહાવીર દ્વિસંધાનસ્તોત્ર" શ્લો. ૯, "તારંગા તીર્થમંડન ભ૦ અજિતનાથસ્તોત્ર શ્લો૦ ૯, "ભ૦ મહાવીર સ્વામિસ્તોત્ર" વગેરે રચ્યા.

સૂચના કુતુબપુરા શાખાની પટ્ટાવલીમાં ૫૬મા આ૦ સુમતિસાધુસૂરિની પાટે (૫૭) આ૦ ઇંદ્રનંદિસૂરિ અને તેમની પાટે (૫૮) આ૦ સૌભાગ્યનંદિ થયા. એમ જોડ્યું છે પરંતુ આ૦ ઇંદ્રનંદિસૂરિએ સ્વતંત્ર નિગમમત ચલાવ્યો. તેથી તેમણે, નિગમમતની પટ્ટાવલીમાં (૫૬) આ૦ સૌભાગ્યનંદિ એવો પટ્ટાંક જોડ્યો છે

જો કે આમાં પટ્ટાંકની ગરબડ દેખાય છે પરંતુ આ ઉપરથી સ્પષ્ટ તારવી શકાય છે કે, "આ૦ જિનસોમસૂરિ તો તપાગચ્છના જ હતા. પણ તે "કુતુબપુરીયશાખા"ના કે 'નિગમમત ના નહોતા.'

૫૭ આ૦ ઇંદ્રનંદિસૂરિ—

તપાગચ્છીય ભટ્ટા૦ ભ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિએ નવા ૧૧ આચાર્યો બનાવ્યા હતા, તેમાં ૧૧મા આ૦ ઇંદ્રનંદિસૂરિનું નામ પણ મળે છે એટલે સ્પષ્ટ છે કે ભ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિએ સં૦ ૧૫૨૮માં અમદાવાદના અકમીપુરના પતા ઓશવાલ અને તેના ભાઈ હરિચંદ ઓશવાલે કરેલા ઉત્સવમાં ઉપા૦ ઇંદ્રનંદિને આચાર્યપદ આપ્યું (—પ્રક૦ ૫૩, પૃ૦ ૫૪૧)

આ૦ ઇંદ્રનંદિસૂરિએ વિ૦ સં૦ ૧૫૫૮માં પાટણ પાસેના કતપુર (કુતબપ્ર કે કુતુબપુ) ગામમાં ગચ્છભેદ કરી પોતાનો સ્વતંત્ર આદી સ્થાપિત કરી નવો કુતુબપુરા મત ચલાવ્યો. મહો૦ ઇંદ્રહંસગણિ જ લખે છે કે આ૦ ઇંદ્રનંદિસૂરિ નિગમમતનું વર્ણન કરવામાં નિપુણ હતા (—જુઓ ઉપદેશકલ્પવલ્લી)

આ૦ ઇંદ્રનંદિના શિષ્ય—××× પ્રાકૃતભાષામાં વૈરાગ્યકુલક ગા૦ ૩૦ બનાવ્યું (—જૈન સત્યપ્રકાશ, ક્રમાંક ૧૫૮)

આ૦ ઇન્દ્રનંદિસૂરિએ સં૦ ૧૫૫૮ મા કુતપુરમા પોતાના શિષ્યને આચાર્યપદ આપી. ત્યાંનો **ગાદીપતિ** સ્થાપ્યો તેમનાથી "કુતુબપુરા ગચ્છ નીકળ્યો   (–જૂઓ વીરવંશાવલી પૃ૦ ૨૧૮)

આ૦ ગચ્છનુ બીજુ નામ "કુતપુરગચ્છ" પણ મળે છે

આ૦ **કમળકલશે** સં૦ ૧૫૫૫ મા 'કમલકલશા ગચ્છ' સ્થાપ્યો. હતો   (–પ્રક૦ ૫૩ પૃ૦ ૫૬૨)

આ રીતે તપાગચ્છમા **બે શાખા ગચ્છો** નીકળવાથી **આ૦ હેમવિમલસૂરિની** મૂળ શ્રમણપરંપરા તો **તપાગચ્છ** તરીકે જ ઓળખાતી હતી, પરંતુ ઉપરના બે ગચ્છો નીકળ્યા ત્યારે આ૦ હેમવિમલસૂરિ "પાલનપુરમા" હતા આથી તેમની મૂળ પરંપરા **પાલનપુરાગચ્છ** તરીકે પણ ઓળખાતી થઇ

ઉપર બતાવેલ કુતુબપુરાગચ્છમાથી નિગમમત નિકલ્યો

૫૭ મા **આ૦ ઇંદ્રનંદિની** પટ્ટપરંપરા આ રીતે મળે છે–

૫૮ **આ૦ ધર્મહંસસૂરિ**–અમદાવાદના **મંત્રી મેઘજીએ** સં૦ ૧૫૫૫ મા અમદાવાદમા તેમને **આચાર્યપદ**, અને તેમના શિષ્ય ૫૦ ઇંદ્રહંસને **ઉપાધ્યાયપદ** અપાવ્યુ

આચાર્ય ધર્મહંસસૂરિને ૧ **આ૦ ઇંદ્રહંસ**, ૨ આ૦ સૌભાગ્યનંદિ, ૩ ૫૦ સિદ્ધાન્તસાગરગણિ વગેરે શિષ્યો હતા

૫૯ **આ૦ ઇંદ્રહંસસૂરિ**—તે આ૦ ધર્મહંસસૂરિના મુખ્ય શિષ્ય હતા અમદાવાદના **મંત્રી મેઘજીએ** તેમને સં૦ ૧૫૫૫મા ઉપાધ્યાયપદ અપાવ્યુ તે મોટા વિદ્વાન હતા તેમના ઉપદેશથી વીરમગામના **ખીમજી પોરવાડે** સં૦ ૧૫૪૮ મા "શાંતિનાથચરિત્ર" લખાવ્યુ   (–પ્રશસ્તિસંગ્રહ, ભા૦ ૨, પ્ર૦ નં૦ ૧૯૯)

ગ્રંથો

તેમણે ગણિપદમા સં૦ ૧૫૫૪મા "ભુવનભાનુચરિત્ર ગદ્ય" તેમજ સં૦ ૧૫૫૫મા "મન્હજિણાણ"ની સજ્ઝાય ગા૦ ૫ની મોટી ટીકા **ઉપદેશ કલ્પવલ્લી** શાખા–૫, પલ્લવ–૩૬ બનાવી. અને મહોપાધ્યાયપદમા સં૦ ૧૫૫૭ મા "બલિનરેંદ્ર કથા" વિગેરે બનાવ્યા

સૂરિના ઉપદેશથી સં૦ ૧૫૩૮માં અમદાવાદમાં શેઠ દેવા શ્રીમાલીએ મોટો ગ્રંથભંડાર બનાવ્યો હતો, તેમજ વિવિધ સ્થાનના જૈનોએ ઘણાં ધર્મકાર્યો કર્યાં હતાં. (—પ્રક૦ ૫૩ પૃ૦ ૫૪૨)

આ૦ સોમજયસૂરિએ સં૦ ૧૫૪૮ના માહ વદિ ૩ ને મંગળવારે માળવાના કુંદનપુર (અમઝારામઝરા) નગરમાં 'અમીઝરા પાર્શ્વનાથ'ની જિનપ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી.

નોંધ : આ રીતે એ ટૂંવા ધરાદ, સાંભળ, શત્રુંજ્યતીર્થ, ગિરનારતીર્થ, વડાલી, ગંધાર વગેરે ઘણાં સ્થાનોમાં અમીઝરા પાર્શ્વનાથની પ્રતિમા છે.

આચાર્યશ્રીના ઉપદેશથી સિરોહીમાં શેઠ ઉજળ કાળા વગેરે ૮૪ દંપતીઓએ બ્રહ્મચર્યવ્રત સ્વીકાર્યું હતું ત્યારે મંત્રી ઉજળે સૌને તાંબૂલની પ્રભાવના કરી હતી.

(—પ્રક૦ ૫૧ પૃ૦ ૫૧૬, પ્રક૦ ૫૩, પૃ૦ ૫૫૩)

આચાર્યશ્રીના ઉપદેશથી અમદાવાદના સંઘવી કર્મણ પોરવાડે પોતાની પૌત્રી કર્પૂરીને સાથે લઈ શત્રુંજય મહાતીર્થનો છ'રી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢ્યો હતો. તેમાં સાથે ૧૦ જિનાલયો હતાં, એવો એ મોટો યાત્રાસંઘ હતો.

આચાર્યશ્રીએ અમદાવાદના સંઘવી કર્મણ પોરવાડ, સં૦ ગુણરાજ દોશી મહીરાજ દોશી હેમજી વગેરેના આગ્રહથી આ૦ જિનસુંદરના શિષ્યો પં૦ મહીસમુદ્ર, પં૦ મહીકલશ ગણિ, પં૦ લબ્ધિસમુદ્રગણિ, પં૦ અમરનંદિગણિ અને પં૦ જિનમાણિક્યગણિને "ઉપાધ્યાયપદ" આપ્યું. (—પ્રક૦ ૫૦ પૃ૦ ૪૫૯)

આ૦ સોમજયનો શિષ્યપરિવાર આ રીતે મળે છે—

(૧) આ૦ જિનસોમ (જુઓ આચાર્ય નં૦ ૫૭ પૃ૦ ૫૯૯)

(૨) પં૦ સત્યહંસગણિ (પં૦ સત્યશેખર ગ૦) તેમના શિષ્ય પં૦ ધર્મમંગલગણિ સં૦ ૧૫૩૩ના પોષ સુદિ ૬ ના રોજ "બમૂલી ગામમાં હતા.

(૩) આ૦ ઇંદ્રહંસસૂરિ (જુઓ આ૦ નં૦ ૫૯)

(૪) (૫૬) આ૦ સોમજયસૂરિ (૫૭) આ૦ સમરરત્નસૂરિ,

(૫૮) **પ૦ લાવણ્યસમયગણિ** (વધુ પરિચય માટે જૂઓ પ્રક૦ ૫૨ પૃ૦ ૫૨૬ થી ૫૨૯)

(૫) (૫૭) **પ૦ ગુણવિજયગણિ**–તેઓ ૫૬ મા આ૦ સોમજયના શિષ્ય હતા. તેમણે સ૦ ૧૫૮૦ લગભગમા 'રઘુવશ ટીકા, ખડપ્રશસ્તિકાવ્ય, દમયન્તી કાવ્ય, વૈરાગ્યશતક તથા તેની ટીકા અને સિદ્ધસેન દિવાકરની દ્વાત્રિશદ્દ્વાત્રિશિકા' ઉપર વૃત્તિ વગેરે ગ્રથો રચ્યા, તેમનુ બીજુ નામ ઉ૦ **ગુણસોમગણિ** પણ મળે છે.

મહો૦ સોમચારિત્ર ગણિવર–તેમનુ બીજુ નામ ઉ૦ ચારિત્ર-સોમગણિ પણ મળે છે

તે (૫૧મા) આ૦ જિનસુદરસૂરિની પરપરાના (૫૩) મહોપાધ્યાય ચારિત્રરત્નગણિવર અપર નામ ઉ૦ ચારિત્રહસગણિવરના શિષ્ય હતા

(–પ્રક૦ ૫૦, પૃ૦ ૪૬૩)

(૫૩) ભ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ શિષ્ય (૫૪) મહો૦ ચદ્રરત્નગણિ શિષ્ય (૫૫) સ૦ ૧૪૬૬મા પ૦ અભયસુદરગણિ મિશ્ર, બીજુ નામ મહો૦ અભયભૂષણગણિ, ત્રીજુ નામ મહો૦ ઉભયભૂષણગણિવરના પ્રીતિપાત્ર વિદ્યાશિષ્ય હતા   (–પ્રક૦ ૪૯, પૃ૦ ૪૩૮, પ્રક૦ ૫૩, પૃ૦ ૫૪૭)

અને (૫૬)મા આ૦ સોમજયસૂરિના ઉપાધ્યાય હતા આ અરસામા વિ૦ સ૦ ૧૫૩૯, ૪૦મા ગુજરાત તથા માળવામા ભયકર દુકાળ પડ્યો સ૦ ૧૫૪૧મા સુકાળ થયો અને પ૦ સોમચારિત્ર ગણિવરે "ગુરુગુણ રત્નાકર કાવ્ય સર્ગ–૪" બનાવ્યુ

(–પ્રક૦ ૫૦, પૃ૦ ૪૬૩, પ્રક૦ ૫૩, પૃ૦ ૫૫૨)

૫૭ **આ૦ જિનસોમસૂરિ**–તેઓ આ૦ સોમજયસૂરિના **મુખ્ય શિષ્ય** હતા તેમને આ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિએ સ૦   મા પાટણમા ઉપાધ્યાયપદ આપ્યુ તેઓ મોટા **વાચનાચાર્ય** હતા તેમને **આ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ,** આ૦ સોમદેવસૂરિ, તથા આ૦ સુધાનદનસૂરિએ સ૦ ૧૫૧૫××મા **ગદરાજ શ્રીમાલીએ** આબૂ ઉપર ભરાવેલ રીરી (પિત્તલ)ની જિનપ્રતિમાવાળા પિત્તલહર જિન-પ્રાસાદના પ્રતિષ્ઠા ઉત્સવમા **આચાર્યપદ** આપ્યુ (પ્રક૦ ૫૩, પૃ૦ ૫૫૪)

તેમણે ઉપદેશકલ્પવલ્લીમાં સાધારણ જૈનશાસ્ત્રોની માન્યતાથી જુદી પડતી ઘણી નવીનવી વાતો લખી છે તેમણે ૩૬ અધિકારોમાં જુદા જુદા મંગલાચરણ કર્યાં છે તે પૈકીના ૧ થી ૨૪માં ઋષભદેવ-વિગેરે ૨૪ તીર્થંકરોની, ૨૫, ૨૬ ૨૭માં ભૂત, વર્તમાન, ભાવિ, જિનચોવીશીની, ૨૮માં ૨૦ વિહરમાનોની ૨૯માં ચાર શાશ્વત તીર્થંકરોની, ૩૦માં પદ્મનાભ વગેરે તીર્થંકરોની, ૩૧માં છ નુ જિન પ્રાસાદોની, ૩૨માં સામાન્ય તીર્થંકરોની, ૩૩માં ૫ ભરે ક્ષેત્રોના ત્રણે કાળના તીર્થંકરોની ૩૪માં શત્રુંજય, સમેતશિખર આબૂ અને માંડવગઢ તીર્થોની ૩૫માં દ્વાદશાંગી બનાવનાર ૪૪૧૦ ગણધરોની, અને ૩૬મા અધિકારમાં ભૂત વર્તમાન ભાવિકાળની ત્રણે ચોવીશીના ૭૨ તીર્થંકરોની સ્તુતિ કરી છે

નોંધ અહીં ભિન્નતા એ છે કે ચોવીશ તીર્થંકરોના ૧૪૫૨ ગણધરો છતાં પાંત્રીશમા પદ્યમાં ૪૪૧ ગણધર બતાવ્યા છે તે વિચિત્ર વસ્તુ છે

તેમણે પોતાના પ્રથમા આ૦ જીવનદસસૂરિનો પ્રાસંગિક પરિચય" આપ્યો છે અને કોઈ કોઈ પ્રસંગે "નિગમમતની માન્યતાઓ' પણ રજૂ કરી છે

વિદ્વાનો માને છે કે ભટ્ટા૦ ઇન્દ્રહંસગણિએ જ કુતુબપુરાગચ્છને પલટી નિગમમતને વ્યવસ્થિત રૂપ આપ્યું. તે મતની માન્યતાઓ આ પ્રકારે છે

નિગમમતવર્ણન—

પં૦ ઇન્દ્રહંસગણિ "મન્હજિણાણું"ની ટીકા ઉપદેશકલ્પવલ્લીમાં પોતાની ગુરુપ્રશસ્તિમાં જણાવે છે કે તપગચ્છના આ૦ સોમસુંદરસૂરિ આ૦ મુનિસુંદરસૂરિ, આ૦ જયાનંદસૂરિ અને આ૦ રત્નશેખરસૂરિ વગેરે ગચ્છનાયકો હતા. તથા આ૦ ઉદયનંદિસૂરિ, આ૦ સુમ્મુન્દરસૂરિ આ૦ સોમદેવ, આ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ, કાવ્યકલા વડે રાજપ્રતિબોધક આ૦ રત્નમંડનસૂરિ, સમર્થ વિદ્વાન્ આ૦ સોમજયસૂરિ અને આ૦ ઇન્દ્રનંદિસૂરિ વગેરે આચાર્યો થયા.

તે પૈકીના આ૦ ઇન્દ્રનંદિસૂરિ નિગમમતના વ્યાખ્યાનમાં અત્યંત

કુશળ હતા" તેમના શિષ્ય મહો૦ ધર્મહંસ થયા તેમના શિષ્ય **પં૦ ઇંદ્રહંસગણિએ** સં૦ ૧૫૫૫મા "ઉપદેશકલ્પવલ્લીની ૫ મી ગાથાની ટીકા"મા "તીર્થ પ્રભાવના વિભાગના ૩૬ મા પલ્લવમા" શ્લો૦ ૩૩૨ થી ૪૩૦ સુધી "નિગમશતક" બનાવીને જોડયુ છે. તેમા નિગમમતની માન્યતા આપી છે તેમણે તેમા નીચે પ્રમાણે હકીકતો રજૂ કરી છે—

સાધુનો આચાર **જિનાગમોમાં** મળે છે, તેમ શ્રાવકના આચાર માટે **નિગમ** સાગર જેવો છે (૩૪૦)

જિનાગમોના અને વેદોના અર્થ બરાબર સમજવા હોય તો, તે નિગમથી જ સમજી શકાય એટલે (૧) સાધુ, (૨) શ્રાદ્ધદેવ, અને (૩) શ્રાવકની ક્રિયાઓ નિગમથી જ નક્કી થાય છે (૩૪૪)

આ રીતે સાધુ, સાધ્વી, શ્રાદ્ધદેવ, શ્રાદ્ધદેવી, શ્રાવક અને શ્રાવિકા એમ **છ પ્રકારનો સંઘ** બને છે આગમ અને નિગમનો પરમાર્થ જાણવો હોય તો "પોતાના શાસન પ્રત્યેનો મારાપણાનો રાગ" અને "પર શાસન પ્રત્યેનો પરાયાપણાનો **દ્વેષ**" છોડવા જોઈએ (૩૪૭)

જો "સાચી વસ્તુમા પ્રેમ" હોય તોજ ખોટી વસ્તુ પ્રત્યે અભાવ થાય સાચા–ખોટાનો નિર્ણય થવાથી વિશુદ્ધ ધર્મસંપત્તિ મળે છે (૩૪૮)

"શુદ્ધ ધર્મ પ્રત્યે દ્વેષ" અને "અશુદ્ધ ધર્મમા રાગ" હોય ત્યા સુધી **તત્ત્વ** મળતું નથી (૩૪૯)

પોતાને માન્ય શાસ્ત્રોનો કે બીજાને માન્ય શાસ્ત્રોનો ખરો અર્થ જાણવો હોય તો, નિગમશાસ્ત્રને જ પ્રમાણ માનવુ (૩૫૦)

લોકોત્તર અને લૌકિક–શાસ્ત્રો ઘણા છે તે સૌનો પરમાર્થ મોટે ભાગે નિગમથી જ પ્રકાશવો (૩૫૧)

વેદો લૌકિક શાસ્ત્રો છે **અંગ–ઉપાંગ** વગેરે લોકોત્તર શાસ્ત્રો છે (૩૬૪)

લૌકિક શાસ્ત્રોથી **વ્યવહારની વિશુદ્ધિ** થાય છે અને લોકોત્તર મહાશાસ્ત્રોથી **નિશ્ચય** નક્કી થાય છે (૩૬૫)

આજ કાલ વિવાહ વગેરે કાર્યો લૌકિક શાસ્ત્રોથી થાય છે (૩૬૯)

આગમ મહારાજા છે અને નિગમ મહામાત્ય છે (૩૭૧)

(૧) ઓઘો અને મુહપત્તિ એ સાધુનું લિંગ છે (૨) મુખે કપડું રાખવું એ શ્રાવકલિંગ છે અને (૩) ત્રણ રત્નની સૂચક જનોઇ એ શ્રાદ્ધદેવનું લિંગ છે (૩૭૨)

તે ત્રણે જણા ઉપર પ્રમાણેના લિંગ વિનાના હોય તો, સાધુ, શ્રાવક કે શ્રાદ્ધદેવ કહેવાય નહીં. (૩૭૩)

જો કે શ્રાવકો માટે મુખવસ્ત્રનું લિંગ બતાવ્યું છે તે ફક્ત પોતાની આચારવિધિ માટે જ છે (૩૭૪)

એટલે "હાથમાં કપડું રાખી (અચલગચ્છની જેમ) સામાયિક લેવાય તો અવિધિ છે' તેમ આ સ્પષ્ટ કરે છે (૩૮૬)

શ્રી મહાનિશીથસૂત્રમાં ઉલ્લેખ છે કે "ગુરુદેવ વ્રત લેનાર શ્રાવકને ગળામાં માળા પહેરાવે.' (૩૯૧)

આવી આગમવાણીના ગંભીર અર્થો નિગમથી જ વ્યવસ્થિત થાય છે

શ્રાદ્ધદેવ તે શ્રાવકરૂપે જ છે (૩૯૩)[1]

---

१ श्रमणाचारबोधोऽयमागमस्त्व गम्यते ।
श्रमणोपासकाचार सागरो निगमो मतः ॥ १४ ॥
आगमागमाश्च पैशार्या निगमेन कृतास्ततः ।
साधवः श्राद्धदेवाश्च श्रावकाः स्वक्रियारताः ॥ १४७ ॥
सम्यगागमस्तुभि रागवान् यतो निगमशास्त्रभि ।
विद्युता धर्मसंपत्तिर्भविते निगमाभ्यसात् ॥ १४८ ॥
यावत् शुभाये यो रागश्च निगमे भवेत् ।
तावत् तरावराय धर्मस्य प्राप्तिरभ्यते ॥ १४९ ॥
स्वरशाभिमतशाश्वार्थ-संवार्य यदि वाञ्छसि ।
तदा निगमशास्त्राणि प्रमाणं कुरु कोविद ! ॥ १५ ॥
लोकोत्तरशास्त्राणि लौकिकानि च ।
तद्रहस्य प्रकाशयेत निगमेन विशेषतः ॥ १५१ ॥

(પં૦ હીરાલાલ હંસરાજે સં૦ ૧૯૬૯, અને ૧૯૧૩મા જામનગરથી પ્રકાશિત કરેલ 'ઉપદેશપલ્લવી'નુ પૃ૦ ૩૪૦ થી ૩૪૮)

૫૬ **આ૦ સોમજયસૂરિ**

૫૭ **આ૦ ઇંદ્રનંદિસૂરિ**

૫૮ **આ૦ સૌભાગ્યનંદિસૂરિ**—તે આ૦ ધર્મહંસના બીજા શિષ્ય હતા અને આ૦ ઇંદ્રનંદિસૂરિની પાટે આવ્યા હતા તેમણે સં૦ ૧૫૭૬મા 'મૌન–એકાદશી કથા' અને સં૦ ૧૫૭૮મા 'વિમલનાથચરિત્ર' રચ્યા

૫૯ **આ૦ હંસસમયસૂરિ** તેમના બીજા નામ આ૦ વિનયહંસસૂરિ અને આ૦ હર્ષવિનયગણિ પણ મળે છે તેમણે સંસ્કૃતમા જિનસ્તોત્રકોશ સ્તોત્ર–૫૮ બનાવ્યો છે[1]

यतोऽद्यापि प्रवर्त्तन्ते विवाहादिमहोत्सवा ॥ ३६६ ॥

श्री आगमो महाराजो, निगमो मन्त्रिनायक ॥ ३७१ ॥

साधुलिङ्ग जिनोपज्ञ, धर्मध्वजाऽऽस्यवाससी ।
श्रमणोपासक श्राद्ध लिङ्गमास्यपट पुन ॥ ३७२ ॥

लिङ्ग तु श्राद्धदेवाना रत्नत्रयाङ्कसूत्रकम् ।
लिङ्गभ्रष्टास्त्रय साध्वादयो न स्यु स्वनामत ॥ ३७३ ॥

किन्तु श्राद्धजनाना च निजाचारविधावयम् ।
स्वीकर्तव्यतया लिङ्ग कथित मुखवस्त्रिका ॥ ३७४ ॥
आस्याशुक करे कृत्वा सामायिक न गृह्यते ॥ ३८६ ॥
महानिशीथसिद्धान्ते या गिर स्फुटम् ।
व्रतोच्चारकृत कण्ठे पुष्पस्रज सृजेत् ॥ ३९१ ॥

आगमोक्त गम्भीरार्थ निगमेन प्रकाश्यते ।
श्राद्धदेवसागारोपरूपाधिकार भाषणात् ॥ ३९२ ॥

१ **આ૦ વિનયહંસસૂરિએ** સંસ્કૃપપદ્યમા વિવિધ વૃત્તોમા, ચતુર્વિંશતિ જિનસ્તોત્રો ૨૪ "સ્નાતસ્યા૦" સમસ્યામય, કૂપાટક તદુપરિનગર, નત્રવાર્ધિસ્તતોદિ૦, સમસ્યામય જટાફૂટ વર્ણનમય, પ્રાતિહાર્યાષ્ટકમય ચતુર્દશ સ્વપ્ન વર્ણનમય, તથા તીર્થરાજાધિરાજ પૂજાતિરામય શ્રી આદિનાથ સ્તોત્રો અજિતશાંતિ સ્તોત્ર, માંડવગઢ સુપાર્શ્વનાથ સ્તોત્ર, પંચમી તિથિયુક્ત શ્રી નેમિનાથ સ્તોત્ર,

તેમણે કુતુબપુરા ગચ્છમાં નિગમમતને બળ આપ્યું હતું આ મતનું બીજું નામ "ભૂકટિયામત" પણ મળે છે[1]

એ કે આ૦ હર્ષવિનયે પછીથી તે મતને છોડી દીધો હતો. પણ બ્રાહ્મણોએ તે મતને રક્ષણ આપ્યું

નિગમમતમાં 'ઉત્તરારણ્યક' વગેરે ૩૬ ઉપનિષદોની પ્રધાનતા હતી તે **૩૬ ઉપનિષદોના નામ નીચે પ્રમાણે છે**

૧ 'ઉત્તરારણ્યક, ૨. પંચાધ્યાય,' ૩ બહુરૂચ ૪ વિજ્ઞાન ઘનાર્ણવ, ૫. વિજ્ઞાનેશ્વરાખ્ય, ૬ વિજ્ઞાન ગુણાર્ણવ, ૭ નવતત્ત્વ–નિદાનનિર્ણય ૮ તત્ત્વાર્થનિધિ રત્નાકર ૯ વિશુદ્ધાત્મગુણગમ્ભીર ૧૦ અર્હદ્ધર્માગમનિર્ણય, ૧૧ ઉત્સર્ગાપવાદ વચનાનેકતા, ૧૨ 'અસ્તિનાસ્તિ વિવેક નિગમનિર્ણય, ૧૩ નિજમનોનયનાહ્‌લાદ, ૧૪ રત્નત્રયનિદાન નિર્ણય, ૧૫ સિદ્ધાગમસંકેતસ્તબક ૧૬ 'ભવ્યજનભયાપહારક, ૧૭ રાગિજન નિર્વેદજનક ૧૮ આમુક્તિનિદાન નિર્ણય ૧૯ કવિજનકલ્પદ્રુમોદ્યમ ૨૦ સકલપ્રપંચપથનિદાન, ૨૧ **આર્હદ્ધર્મસાધ્યાપવર્ગ** ૨૨ સમનયનિદાન, ૨૩ બ ધમોક્ષાપગમ, ૨૪ ઇષ્ટકમનીયસિદ્ધિ ૨૫. પ્રાકમનિયસિદ્ધિ ૨૬ 'નૈષ્કર્મ કમનીયસિદ્ધિ,' ૨૭. ચતુર્વર્ગ ચિન્તામણિ ૨૮ **પંચજ્ઞાનસ્વરૂપવેદન**, ૨૯ પંચદર્શન સ્વરૂપરહસ્ય, ૩૦ પંચચારિત્ર સ્વરૂપરહસ્ય, ૩૧ 'નિગમાગમ વાક્યવિવરણ ૩૨ વ્યવહારસાધ્યાપવર્ગ' ૩૩ નિશ્ચયૈક

સમાસાસ્વાનમ સમસ્યામય, શ્રી પાર્શ્વનાથસ્તોત્ર, સ્તવન, જીરાવલા, ચિંતામણિ નારંગાદિ, ગોડી અને વરકાણા વગેરે પાર્શ્વનાથનાં સ્તોત્રો.

આબુવાડા મહાવીર જિનસ્તોત્ર જિનરાજ ચતુર્વિંશિકા, સીમંધરસ્વામિ શાશ્વતજિન, સાધારણ જિન, પુંડરીકસ્વામી શ્રી ગૌતમસ્વામી વગેરેનાં સ્તોત્રો શત્રુંજય લઘુસ્તોત્ર શત્રુંજય-મહાવીર સ્તોત્ર, વગેરે સ્તોત્રો તથા સ્તુતિઓ (થોય) વગેરે આશરે ૫ શ્લોકો અને તેની શ્લોકબદ્ધ પ્રશસ્તિ બનાવી દાખલ કર્યાં છે

૧ આ૦ વિજયસેનસૂરિવરે ૫ શુભવિજયજીગણિવરના પ્રશ્નના ઉત્તરમાં ભૂકટિયા મત નું નામ આપ્યું છે

(જુઓ— સેનપ્રશ્ન પ્રશ્ન-૩૭ પૃ ૧૪૨)

સાધ્યાપવર્ગ,' ૩૪ 'પ્રાયશ્ચિત્તૈકસાધ્યાપવર્ગ,' ૩૫. 'દર્શનૈકસાધ્યાપવર્ગ,' ૩૬ વિરતાવિરત સમાનાપવર્ગ,'

(પટ્ટાવલી સમુચ્ચય ભા૦ ૨, પુરવણી પૃ૦ ૨૪૪)

૫૦. **આ૦ સૌભાગ્યનદિસૂરિ**–તેઓ (૫૮) આ૦ ધર્મહસના બીજા શિષ્ય હતા

૬૦ **આ૦ પ્રમોદસુદરસૂરિ**–તે આ૦ સૌભાગ્યનદિની પાટે થયા. તેમના કારણે તપગચ્છની "કુતુબપુરા શાખા"ની પરપરા બની રહી.

૬૧. **આ૦ ઇંદ્રનદિસૂરિ,** ૬૨ આ૦ સયમસાગરસૂરિ

૬૩. **આ૦ હંસવિમલસૂરિ** તે આ૦ સૌભાગ્યનદિના પટ્ટધર આ૦ હસસયમસૂરિના શિષ્ય હતા તેમના ઉપદેશથી અમદાવાદના સ૦ ગગરાજ પોરવાડના પુત્ર સ૦ મૂલચદે સ૦ ૧૬૨૧ મહા વદ ૧૦ શુક્રવારે આબૂ તીર્થનો છ'રી પાળતો યાત્રાસઘ કાઢચો

૫૮ **આ૦ ધર્મહસસૂરિ** (પૃ૦ ૫૭૧)

૫૯ **પ૦ સિદ્ધાંતસાગરગણિ**–તેમનુ બીજુ નામ પ૦ સિદ્ધાતસારગણિ પણ મળે છે તે તપાગચ્છીય **આ૦ સોમજયસૂરિના** મુખ્ય શિષ્ય **આ૦ ઇંદ્રનંદિસૂરિના** હસ્તદીક્ષિત શિષ્ય હતા વિદ્યાશિષ્ય પણ હતા અને **આ૦ ધર્મહસના** ત્રીજા શિષ્ય હતા તે મોટા વિદ્વાન હતા તેમનુ સસ્કૃત ભાષા ઉપર "માતૃભાષા" જેવું પ્રભુત્વ હતું તે જિનાગમના પણ "સર્વતોમુખી અભ્યાસી" હતા

વીરમગામના શા ખીમજી પોરવાડે સ ૧૫૪૮મા પ ઇંદ્રહસના તથા તેમના ઉપદેશથી વીરમગામમા 'શાતિનાથચરિત્ર' લખાવ્યુ

(શ્રી પ્રશસ્તિસગ્રહ, ભા૦ ૨, પ્ર૦ ન૦ ૧૯૯)

તેમણે સ૦ ૧૫૭૦મા ××× ગામમા કલિકાલ સર્વજ્ઞ આ૦ **હેમચદ્રસૂરીશ્વરના** "ત્રિશષ્ટિશલાકાપુરુષચરિત્ર"ના આધારે ગદ્ય સસ્કૃતમા "દર્શનરત્નાકર ગ્રથ"ની રચના કરી. જેનાં બીજા નામો અનુગમ તથા અરિહંતોપનિષદ પણ છે, એટલે તે અહીં આગમ અને નિગમની જેમ આ ત્રીજુ **"અનુગમ"** નામ પણ બતાવે છે આ

ગ્રંથના મુખ્ય ભાગોનાં નામ 'લહરી' અને તેના નાના વિભાગોનાં નામ 'તરંગ' રાખ્યાં છે, પ્રત્યેક વિભાગમાં બે ત્રણ તરંગો જોડ્યા છે, તેનું અંતરંગ આ પ્રમાણે છે

તેમણે બીજી લહરીના પહેલા તરંગમાં ૬૪ ઇંદ્રોની નામાવલીમાં યમજાતિના ઇંદ્ર તરીકે પૂર્ણભદ્રવીર અને માણિભદ્રવીરને બતાવ્યા છે (પૃ૦ ૧૨૦) ત્રીજી લહરીના પહેલા તરંગમાં જ્ઞાનાચાર નવતત્ત્વ, નવ નિહ્નવ, ૬૭ સમકિત ભેદો તથા ૭૧ મિથ્યાત્વ ભેદોનું બીજા તરંગમાં દર્શનાચાર ત્રીજામાં ચારિત્રાચાર, અને ચોથા તરંગમાં સર્વવિરતિધર્મ (૩૩ આશાતના વર્ણન સુધી)ના વિવિધ ભેદોનું વિશદ વિવરણ કર્યું છે એની ભાષા પ્રૌઢ છે 'કાદંબરી'ની શૈલીમાં વસ્તુનિરૂપણ છે ગ્રંથ ઉત્તમ કોટિનો છે આ ગ્રંથ મહો૦ માનવિજય ગણિના 'ધર્મસંગ્રહ'ની જેમ જૈન સમાજમાં પ્રતિષ્ઠા પામે એવો છે પરંતુ ગ્રંથકાર એક નવીન પક્ષના પ્રભાવક છે તેથી આ ગ્રંથ જૈન સંઘમાં આદર પામ્યો નથી, ગ્રંથકારે દરેક તરંગની અંતે આ પ્રમાણે લઘુ પ્રશસ્તિ આપી છે—

इति श्रीमत्तपागच्छाधिराज महाकुलचन्द्र कोटीर श्रीसोमसुन्दर-सूरीश्वर शिष्य शिरोमणि श्रीरत्नमन्दिरसूरिगुरु विनेयाणुना सिद्धान्तसार संकलित श्री द[illegible]नरत्नाकर ग्रंथ श्रीमत्सुगुणागमसमये सुन्दर सुन्दरगणि प्रमुख [illegible] प्रारब्ध श्री [illegible] [illegible] शिरोमणि [illegible] संप्राप्त [illegible] समान [illegible] प्रभृति [illegible] (पूर्णिमगात् [illegible]) [illegible] प्रथमो भाग ।' (–પૃ૦ ૧૭૫)

—

૧ [illegible] ૧ ૭ [illegible] જૈન [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] મુનિ [illegible] ૧ [illegible] ૨ ૧ [illegible] ૮— [illegible] ૩ [illegible] ૨ ૧૧ [illegible] ૮—

પ્રાચીન નગરો—

પાંચમુ : રાજગૃહી—

રાજગૃહીના ઘણા નામો મળે છે **પં૦ સિદ્ધાંતસાગરગણિ** પણ "રાજગૃહીનો ઇતિહાસ" આપે છે કે

૧. **ક્ષિતિપ્રતિષ્ઠિતપત્તન**—આ પહેલુ નામ હતું તે ધીમે ધીમે ઉજ્જડ થયુ

૨ **ચણકપુર**—રાજા જિતશત્રુએ જોષીઓ પાસે બીજા સ્થાનની તપાસ કરાવી "ફૂલવાળુ ચણાનુ ખેતર" જોઈ ત્યા પાયો નાખી **ચણકપુર** વસાવ્યુ તે બીજુ નામ તે પણ ધીમે ધીમે ઉજ્જડ થયુ.

૩ **ઋષભપુર**—એક વૃષભ જગલના સમગ્ર પ્રાણીઓને હરાવી, ભગાડતો હતો, આથી ત્યા ત્રીજુ **ઋષભપુર** વસાવ્યુ તે પણ ધીમે ધીમે ઉજ્જડ થયુ

૪ **કુશાગ્રપુર**—ઘણા વર્ષો પછી રાજાએ દાભના વનમા દાભની જ વિશેષતા દેખી ત્યા ચોથુ **કુશાગ્રપુર** વસાવ્યુ

૫ **રાજગૃહી**—કુશાગ્રપુરમા વારવાર આગ લાગતી હતી આથી **રાજા પ્રસેનજિતે** પાચમું **રાજગૃહી નગર** વસાવ્યુ તે જ મગધના રાજા **શ્રેણિકની** "રાજધાનીનુ પાટનગર" હતું

૬ રાજા શ્રેણિકના પુત્ર કોણિકે **ચપાનગર** વસાવ્યુ તે પણ ધીમે ધીમે ઘસાવા લાગ્યુ

૭ રાજા કોણિકના પુત્ર રાજા ઉદાયીએ **પાટલીપુર** નગર (પટણા) વસાવ્યુ, ઉદાયીના મરણ પછી ત્યા **નદવશના** રાજાઓ થયા

(—દર્શનરત્નાકર, ભા૦ ૨, લહરી ત્રીજી, તરગ ચોથો, પૃ૦ ૩૩૩–૩૪, જૈન ઇતિ૦ પ્રક૦ ૨, પૃ૦ ૭૮, ૮૭)

જૈન વિદ્વાનો માને છે કે, દિગબર જૈન ધર્મ દક્ષિણમા ફાલ્યો ફૂલ્યો, અને તેના આચાર વિચાર તેમજ સાહિત્ય ઉપર પણ **બ્રાહ્મણી** સાહિત્યની ઘેરી અમર પડી પ્રકાડ વિવેચક દિગબર જૈન **જુગલકિશોર મુખ્તારે** "ધર્મપરીક્ષા" ગ્રથોમા આ અગે વિસ્તૃત વિવેચન

આપ્યું છે અમે પણ "શ્રી જૈન સત્યપ્રકાશ" માસિકમાં 'દિગંબર શાસ્ત્ર કૈસે બને' એ શીર્ષકની ચાલુ લેખમાળામાં એ બાબતને વધુ સ્પષ્ટ કરી છે આજે પણ દિગંબર સમાજની લાગડોર બ્રાહ્મણ પંડિતોનાજ હાથમાં છે

શ્રી જૈન શ્રમણસંઘમાં પૂજ્ય ૧૧ ગણધરો ગણધર શ્રી સુધર્માસ્વામી, આ૦ શય્યંભવસૂરિ, આ૦ યશોભદ્રસૂરિ, આ૦ સંભૂતિવિજયસૂરિ, આ૦ ભદ્રબાહુસ્વામી, આ૦ આર્યરક્ષિતસૂરિ, આ૦ સિદ્ધસેન દિવાકર, આ૦ હરિભદ્રસૂરીશ્વરજી, આ૦ દુર્ગસ્વામી, આ૦ સિદ્ધર્ષિ, આ૦ શોભન, મહાકવિ ૫૦ લાવણ્યસમયગણિવર આ૦ જિનેશ્વરસૂરિ, આ૦ બુદ્ધિસાગરસૂરિ અને છેલ્લા મોટા કવિ ૫૦ વીરવિજયજીગણિ વગેરે પ્રભાવકો થયા. તે બ્રાહ્મણોજ હતા, પણ તેઓ શુદ્ધ જૈન શૈલીને વફાદાર રહ્યા હતા. 'કોઇએ જૈન ધર્મ ઉપર બ્રાહ્મણ સંસ્કૃતિ લાદવા કંઈ કર્યું નથી."

જ્યારે એ પણ કબૂલ કરવું પડશે કે "આ૦ ઇંદ્રનંદિ અને તેમનો પરિવાર સૌ બ્રાહ્મણો હતા તેઓએ જૈનોમાં બ્રાહ્મણોનું વર્ચસ્વ બનાવી રાખવા, અથવા શ્રમણો બ્રાહ્મણોમાં એકતા સ્થાપવા નવો 'નિગમગચ્છ' સ્થાપ્યો, અને તેના સમર્થન માટે વિવિધ સાહિત્યનું સર્જન કર્યું'

દિગંબર ભટ્ટારક તારણસ્વામી અને શ્વેતામ્બરગૃહસ્થ લોંકાશાહે મુસ્લિમ સંસ્કૃતિની અસરથી નવા પંથો ચલાવ્યા. તેઓએ તેમાં સ્થાપના–નિક્ષેપ"ને ઉથાપી, પ્રતિમાનો વિરોધ કર્યો. તેમજ ઋષિ ભીખમજીએ મુસ્લિમ સંસ્કૃતિ અને ઈસાઈ સંસ્કૃતિની અસરથી તેરાપંથ' ચલાવ્યો અને જિનપ્રતિમા તેમજ સાહિજ્જા (જીવદયા)નો વિરોધ કર્યો.

નિગમમતના પ્રભાવકોએ માત્ર જૈનો ઉપર બ્રાહ્મણોનું વર્ચસ્વ જમાવવાના ધ્યેયથી જ નવો મત ચલાવ્યો હોય તો તે દિશા ભૂલ હતા. કદાચ જૈન આચારપાલનને સર્વ આધારભૂત આપી, "વર્ણાનાં બ્રાહ્મણો ગુરુ" ને બદલે વર્ણોના શ્રમણો ગુરુ બનાવવાના ધ્યેયથી નિગમમત ચલાવ્યો હોય તો, તે પ્રશસ્ય હતું

પરતુ એ મત શરૂ થયા પછી બીજી શતાબ્દીમા વિચ્છેદ પામ્યો તેની પરંપરા પણ તૂટી ગઈ અને તેના પ્રભાવકોનુ કોઈ "સક્રિય કાર્ય" પણ નોંધાયુ નથી. આ સ્થિતિમા તેમના ગ્રથો જ એ મતની માન્યતા બતાવનારા સાધનો છે જ્યા સુધી આ ગ્રથો રહેશે ત્યા સુધી ગચ્છોની નામાવલીમા નિગમમત અમર બની રહેશે

સાધારણ વાચક આવા ગ્રથો વાચે તો, નવુ વિધાન દેખી શકાના વમળમા અટવાઈ જાય છે તો આવા ગ્રથોના સગ્રાહકો અને **પ્રકાશકોની** નૈતિક ફરજ છે કે, તેમણે "વિસવાદી વિધાન"ની નીચે **સ્પષ્ટ સૂચના** લખી દેવી જોઇએ કે, 'આ વિધાન અમુક મતનુ છે' આમ કરવાથી સાધારણ વાચક ભ્રમમા પડે નહીં અને "માર્ગાનુસારી પણે" માત્ર પોતાને જોઇએ, તેટલો લાભ લઇ આત્મકલ્યાણ સાધી શકે

વિવિધ મતો

વિક્રમની ૧૬ મી સદીમા જૈનોમાં ઇસ્લામી સસ્કૃતિની અસરથી ઘણા નવા નવા **પંથો** નીકળ્યા હતા તે ક્રમશ આ પ્રમાણે હતા

(૧) આ સમયે સ૦ ૧૫૨૮મા તપાગચ્છની વૃદ્ધ પોષાળના (આ ન ૫૮) ભ૦ જ્ઞાનસાગરસૂરિના લહિયા **લોંકાશાહે** તીર્થ પ્રતિમા, પૂજા, પચ્ચક્ખાણ અને વિધિમાર્ગને લોપી 'લોકામત' ચલાવ્યો,[1]

---

૧ વિ૦ સ૦ ૧૫૮૫મા લખાયેલી 'સિદ્ધાત ચોપાઈ' વગેરેમા લખ્યું છે કે, "લોકાએ તીર્થ, પ્રતિમા, જિનપૂજા, સર્વવિરતિ, **દેશવિરતિ,** બે ધર્મોની ભિન્નતા, દાન, જન્મકલ્યાણક, ઉત્સવો, પૌષધવ્રત, પચ્ચક્ખાણ, પ્રતિજ્ઞાનો કાળ, **દીક્ષા,** સમ્યક્ત્વભેદ, સ્થવિરાચાર, વગેરેનો નિષેધ કર્યો,

(—જૈન સત્યપ્રકાશ, ક્રમાક ૧૪૭, પટ્ટાવલી સમુચ્ચય, ભા૦ ૨, પુરવણી પૃ૦ ૨૪૨)

પરતુ પછીના લોકાગચ્છના શ્રીપૂજ્યોએ તે તે છોડેલી વસ્તુઓનો યથાનુકૂળતા મુજબ સ્વીકાર કર્યો છે

વિ૦ સ૦ ૧૪૬૬નો ઇતિહાસ મળે છે કે, તે સમયે પાચમા આરાની અસરથી વિવિધ જૈન ગચ્છોમા જિનપૂજા, પ્રતિક્રમણ, અને ઉપધાન વિધિના વિરોધમા ઉગ્ર વાતાવરણ હતુ

માત્ર તપાગચ્છ આ વિરોધથી મુક્ત હતો

(—ગુર્વાવલી શ્લો૦ ૪૬૫, પ્રક૦ ૪૯ પૃ૦ ૪૩૮)

લોંકામત માટે સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ મળે છે કે, તે ઇસ્લામ-ધર્મની અસર નીચે જન્મ્યો અને પાંગર્યો. **બાદશાહ ફિરોજશાહે** આ મતને સહાય કરી હતી

(૨) આ લોંકાગચ્છમાંથી સં૦ ૧૫૭૦માં **બીજામત** નીકળ્યો. (—પટ્ટા૦ સં૦ ભા૦ ૨, પૃ૦ ૨૪૭)

(૩) સં૦ ૧૫૬૨માં **કડવામત** નીકળ્યો. (—પટ્ટા૦ સં૦ ભા૦ ૨, પુસ્તવણી પૃ૦ ૨૪૬—૪૭, વિવિધગચ્છીય પટ્ટા૦ પૃ૦ ૧૨૧ થી ૧૫૯)

(૪) સં૦ ૧૫૭૨માં **નાગોરી લોંકાગચ્છ** નીકળ્યો.

(૫) સં ૧૫૭૨માં **પાયચંદમત** નીકળ્યો. (—પ્રક ૪૧, પૃ ૫૯૫)

(૬) સં૦ ૧૬૦૨માં **બ્રહ્મમત** નીકળ્યો. (—વિવિધ ગ૦ પટ્ટા૦ સં૦ પૃ૦ ૧૩૯, પ્રક૦ ૪૧, પૃ૦ ૫૯૫)

(૭) સં૦ ૧૫૭૨માં દિગંબર સંપ્રદાયમાં **તારણપંથ** નીકળ્યો.

(૮) સં૦ ૧૬૮૦માં દિગંબર સંપ્રદાયના વીશપંથીમાંથી **તેરાપંથ** નીકળ્યો.

(૯) **હેમરાજપંથ**—આ પંથની વિશેષ વિગત મળતી નથી. માત્ર તેનું નામ સ્તવનમાં મળે છે (—પ્રક૦ ૧૪, પૃ૦ ૩૨૮)

૧ લોંકામત

વૃદ્ધ તપાગચ્છના ૫૮મા **ભટ્ટા૦ જ્ઞાનસાગરજીના લહિયા લોંકાએ** મૂર્તિપૂજા પૌષધ, પચ્ચક્ખાણ વગેરે અનેકવિધ ધર્મ માર્ગોનો લોપ કરી, નવો **લોંકામત** ચલાવ્યો. (—પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૨૬)

આજ સુધી જૈન સંઘમાં શુદ્ધિ અને સંગઠનની જે વ્યવસ્થા હતી તે લોંકામત નીકળતાં તૂટી ગઈ

લોંકાગચ્છના શ્રીપૂજ્યોએ સમય જતાં લોંકાશાહે મના કરેલ તીર્થ પ્રતિમા, પૂજા વગેરે વિધિમાર્ગોને પોતાના ગચ્છમાં પુનઃ દાખલ કર્યાં હતાં. તેમજ તેમાં થયેલ ઋષિ લવજી અને ઋષિ ધર્મદાસે તો નિષેધ કરેલી અમુક ક્રિયાને વધુ મહત્તા આપી, પોતાના સ્વતંત્ર મતો ચલાવ્યા હતા.

લોંકાગચ્છ નીકળ્યા પછી શ્વેતામ્બર જૈનોમા પણ વિધિ વિધાન અંગે ઘણા **ફેરફારો** થયા છે. તે આ પ્રમાણે–

(૧) પ્રતિદિનદર્શન. ત્રિકાળપૂજા, ફુલોનીઆંગી, છ અઠ્ઠાઈઓમાં અઠ્ઠાઈ મહોત્સવો, રથયાત્રા શ્રુતસામાયિક, સાધર્મિક વાત્સલ્ય, અને **સંઘજમણ** વગેરે **ગૌણ** બન્યા.

(૨) જિનપ્રતિમાને સોનુ ચાંદી વરખ કટોરી કે ઝવેરાતની **આંગીઓ.** વ્યાખ્યાનમા દેશવિરતિ સામાયિક, સર્વવિરતિની, જેમ દેશવિરતિ અને અવિરતિ ને નિત્ય પ્રતિક્રમણ, ગુરુની પાસે જ પ્રતિક્રમણ, સંવત્સરી મહાપર્વનો પૌષધ, **૬૪ પહોરી પૌષધ,** જીવદયામાં મદદ, અને પાજરાપોળને વધુ પોષણ વગેરે **મુખ્ય** બન્યા.

૩ **શુદ્ધિ**:–એટલે નવા જૈનો બનાવવાની રીત, અને **સંગઠન**–એટલે સંઘની એકતાનો સદંતર લોપ થયો છે

ઇતિહાસ કહેછે કે છેલ્લામા છેલ્લા વિ૦ સં૦ ૧૩૫૭મા **સુહણોત ઓસવાળ જૈન બન્યા** હતા. જે તપગચ્છના જૈનો છે.

(–પ્રક૦ ૫૨ પૃ૦ ૫૩૯)

ત્યારબાદ બીજી જ્ઞાતિઓમાથી નવા જૈનો બન્યા નથી. જ્યારે જૈનોના કલેશથી મોઢ કપોળ નાગર, વગેરે જૈન ધર્મ છોડી, અજૈન બન્યા. એમ ઉલટુ એ નુકસાન થયુ સ્થાનકવાસી, બાવીશટોલા કે તેરાપથી સાધુઓએ અજૈનોમાથી નવા જૈનો બનાવ્યા જ નથી, તેઓએ માત્ર શ્વેતામ્બર કે દિગમ્બર જૈનોમા કલેશ–ભેદો પડાવી, તેઓમાથી સ્થાનકવાસી કે તેરાપથી જૈનો બનાવ્યા છે.

(૪) પ્રાચીન કાળમાં ભારતમા મુખ્ય પ્રશ્ન એ હતો કે મૂર્તિપૂજાનો વિરોધ ક્યારે શરૂ થયો"? તેને બદલે ઇસ્લામ રાજ્યો આવ્યા પછી, હવે ભારતમા એવો પ્રશ્ન પુછાય છે કે મૂર્તિપૂજા અસલમા ક્યારે શરૂ થઇ"? એટલે કે આખી વિચાર સૃષ્ટિ જ પલટાઈ ગઈ છે

શ્રી નગીનદાસ ગિરધરલાલ શેઠનો અભિપ્રાય

સ્થાનકવાસી સમાજના સંશોધનપ્રેમી સમીક્ષક **શ્રી નગીનદાસ ગિરધરલાલ શેઠ** જૈન સિદ્ધાંત સભાના માસિક "જૈનસિદ્ધાંત ૧૦

૧૫, અંક : ૭, ક્રં૦ ૧૭૦, પૃ૦ ૯ થી ૫૦માં" અને "મૂળ જૈન ધર્મ અને હાલના સંપ્રદાયો પુસ્તકમાં, લોંકાશાહ અને લોંકાગચ્છ અંગે મનનીય પ્રકાશ પાડે છે. તે આ પ્રમાણે:

સ્થાનકવાસી લેખકોએ–લોંકાશાહ સંબંધી હાલમાં થોડા વખતથી પોતાની **મનઘડંત ખોટી વાતો** ફેલાવી છે (–પૃ૦ ૯)

(૧) સ્થાનકવાસી મુનિ જેઠમલજીએ 'સમકિતસાર'માં, (૨) શ્રી અમોલખ ઋષિએ 'શાસ્ત્રોદ્ધારમીમાંસા'માં, (૩) વા૦ મો૦ શાહે 'ઐતિહાસિક નોંધ'માં, (૪) મુનિ મણિલાલજીએ 'પ્રભુવીર પટ્ટાવલી'માં, (૫) સંતબાલજીએ 'ધર્મપ્રાણ લોંકાશાહ પુસ્તક'માં ફક્ત કિંવદંતીઓ ઉપરથી "કલ્પિત વાતો" લખી છે અને તેમાં એક બીજાથી તદ્દન વિરુદ્ધ એવી વાતો" લખાઈ છે.

(–પૃ૦ ૧૦ મૂળ જૈ૦ ધ. પૃ૦ ૩૪૨)

મુનિ શ્રી જેઠમલજીએ સં૦ ૧૮૬૫માં "સમકિતસાર" પુસ્તક લખ્યું. તેમાં તેમણે પહેલવહેલો લોંકાશાહના નામનો ઉલ્લેખ કર્યો.

(–પ્ર૦ ૧૧ મૂ૦ જૈ૦ ધ૦ પૃ૦ ૩૪૩)

ત્યાં સુધી તો સ્થાનકવાસીઓ અને લોંકાગચ્છીઓ વચ્ચે ભારે દુશ્મનાવટ હતી. લોંકાગચ્છના યતિઓથી મુનિ શ્રી ધર્મસિંહજી તથા મુનિ શ્રી લવજી ઋષિ છૂટા પડ્યા હતા. પણ દુશ્મનાવટને લીધે તેઓ લોંકાશાહના અનુયાયી કહેવરાવવાને ઇચ્છતા નહોતા, પરંતુ વિ૦ સં૦ ૧૬૮૫(૧૮૭૮)માં મુનિ શ્રી જેઠમલજીને સંવેગી મુનિ કવિ પં૦ શ્રી વીરવિજયજી ગણિ સાથે શાસ્ત્રાર્થ થયેલો. ત્યારે શ્રી ધર્મસિંહજી મુનિ તથા લવજી ઋષિના ઇતિહાસથી તેમનું કામ સરળ થયું નહીં. આથી તેમને મૂર્તિપૂજાના વિરોધમાં લોંકાશાહને યાદ કરવા પડ્યા. તેથી જ તેમણે 'સમકિતસાર' પુસ્તકમાં લોંકાશાહ માટે લખ્યું છે.

(–પૃ૦ ૧૧)

ઉપર જણાવેલા પાંચેય સ્થાનકવાસી લેખકોની એક જ દલીલ છે કે ××× પણ તેઓનો આવો બચાવ એ સ્થાનકવાસી સમાજને ભોળવવા માટે માત્ર એક ભયંકર જુઠાણું જ છે. (–પૃ૦ ૧૧)

સ્થાનકવાસીઓ બચાવમા કહે છે કે, "વિરોધીઓ તો લોંકાશાહ માટે ગમે તેમ કહે તે વાત માનવા સ્થાનકવાસીઓ તૈયાર નથી"

જે અનેક વિશ્વસનીય પ્રમાણોથી અસત્ય ઠરતું હોય તેને પણ અસત્ય તરીકે ન સ્વીકારવુ તેમા અજ્ઞાન નથી, પણ **દંભ અને દુરાગ્રહ** છે, જે મિથ્યાત્વના અશો ગણાય છે. (–પૃ૦ ૧૨)

લોંકાશાહ સબધી પ્રાચીન સાહિત્ય—

(૧) વિ૦ સ૦ ૧૫૪૩, "**સિદ્ધાંતચોપાઇ**", લેખક ૫૦ મુનિ શ્રી લાવણ્યસમય

૫૦ મુનિ શ્રી લાવણ્યસમયની દીક્ષા વિ૦ સ૦ ૧૫૧૫ (સ૦ ૧૫૩૦ જેઠ શુ૦ ૧૦)મા થઈ હતી એટલે તેઓશ્રીએ લોકાશાહની માન્યતાનુ ખડન કર્યું છે, તે યથાર્થ હોય

કારણ કે, આવેશમા આવીને લોકાશાહ "જૈનાગમ, જૈન શ્રમણ, સામાયિક, પ્રતિક્રમણ, પૌષધ, પ્રત્યાખ્યાન, દાન વગેરે"નો **નિષેધ** કરતા, તેથી ૫૦ મુનિ શ્રી લાવણ્યસમયે 'ભગવતીજી' આદિ સૂત્રોના અનેક પ્રમાણો આપીને ધર્મ વિરોધી માન્યતાનુ ખડન કર્યું આ ચોપાઈ ૧૯૧ ગાથામા છે (તેઓ તપાગચ્છીય ભ૦ રત્નશેખરસૂરિની પરપરાના **આ૦ સમયરત્નસૂરિના** શિષ્ય હતા

(–પ્રક૦ ૫૨, પૃ૦ ૫૨૭ થી ૫૨૯)

(૨) વિ૦ સ૦ ૧૫૪૪, "**સિદ્ધાંતસારોદ્ધાર**", લે૦ ખરતરગચ્છીય જિનહર્ષ(જિનભદ્ર)સૂરિના શિષ્ય ઉપાધ્યાય **કમલસયમ.**

આથી સિદ્ધ થાય છે કે, તે લોકાશાહ **સામાયિક,** પૌષધ, **પ્રતિક્રમણ,** પ્રત્યાખ્યાન, **દાન** વગેરે તેમજ સાધુ અને શાસ્ત્રો"ને માનતા નહોતા. (–પૃ૦ ૧૩)

(–ઉ૦ કમલસયમગણિ માટે જૂઓ પ્રક૦ ૪૦, પૃ૦ ૪૭૫)

(૩) વિ૦ સં૦ ૧૫૨૭ અથવા સ૦ ૧૫૪૪, મુનિ શ્રીવીકા કૃત "**ઉત્સુત્ર નિરાકરણ–બત્રીશી**"

તે વખતે લોકાશાહ "જૈનાગમ, જૈન શ્રમણ, સામાયિક, પૌષધ, **પ્રતિક્રમણ,** પ્રત્યાખ્યાન વગેરે"નો નિષેધ કરતા.

(૪) વિ૦ સં૦ ૧૫૭૮, "દયાધર્મ ચોપાઈ, લે૦ લોંકાગચ્છીય યતિ ભાનુચંદ્ર

તે લેખક લોંકાગચ્છનો જ અનુયાયી હોવાથી તે વિશેષ વિશ્વાસ પાત્ર ગણાય. ત્યાં (સં૦ ૧૫૭૮) સુધી લોંકાગચ્છના યતિઓએ લોંકાશાહની પ્રરૂપણા પ્રમાણે જ "સામાયિક, પૌષધ, પ્રતિક્રમણ, પ્રત્યાખ્યાન, દાન, આગમ" વગેરે માનવાનો અસ્વીકાર કર્યો. પરંતુ ભાનુચંદ્રના સમયમાં લોંકાગચ્છના મૂળ સિદ્ધાંતમાં થોડો ઘણો સુધારો થયો હશે જેમકે, "સામાયિક સવાર–સાંજ બે વાર થઈ શકે પૌષધ પર્વના દિવસે થઈ શકે વ્રતધારી પ્રતિક્રમણ કરી શકે પચ્ચક્‌ખાણ, વિના આગાર જ લઈ શકાય, અસંયતિને દાન દેવાય જ નહીં, દ્રવ્યપૂજા નહીં પણ ભાવપૂજા કરવી જોઈએ તથા જૈનાગમોમાં બત્રીશ સૂત્રો માનવા." પાછળથી ઘણા સુધારા થતા ગયા નાગોરી લોંકાગચ્છ વગેરેમાં તો સર્વ પ્રવૃત્તિ મૂર્તિપૂજક જૈનોની માફક જ જોવામાં આવે છે (–પૃ૦ ૧૪)

(૫) "લોંકાશાહકા સિલોકા," લે૦ લોંકાગચ્છીય યતિ કેશવજી ઋષિ. (જૂઓ પ્રક૦ ૫૩ લોંકાગચ્છ પરંપરા ૧૩મા પૂજ્યશ્રી)

આ લોંકાશાહ માટે લોંકાગચ્છના આ બે યતિઓએ જે વાત તેમની "ચોપાઈમાં કરી છે, તે જ વાત ઉપરના ત્રણ ગ્રંથોમાં તો તે મુનિઓએ કરેલી છે એટલે એ બધી વાત એકસરખી રીતે વિશ્વાસ પાત્ર ઠરે છે (મૂળ જૈનધર્મ પૃ૦ ૩૪૬)

આ પાંચે ' ચોપાઈઓ મુનિ શ્રીજ્ઞાનસુંદરજીએ લખેલા શ્રીમાન્ લોંકાશાહકે જીવનપર ઐતિહાસિક પ્રકાશ નામના પુસ્તકમાં પણ સંપૂર્ણ પણે છપાઈ છે

પહેલા ત્રણે લેખકોએ લોંકાશાહની માન્યતા જૈનધર્મ અને જૈન સિદ્ધાંતથી વિરુદ્ધ છે તે બતાવવા માટે સૂત્રોની સાખો ટાંકીને લખેલું છે એટલે તેમાં શંકાને સ્થાન રહેતું જ નથી (–પૃ૦ ૧૫)

તે તથા છેલ્લા બે લોંકાગચ્છીય યતિઓનું પ્રમાણ વિશ્વાસપાત્ર કેમ નહીં ? (–પૃ૦ ૧૬,

(૬) વિક્રમની ૧૬મી સદીમા દિગબર **તારણસ્વામીએ** લખેલ 'તરણતારણ શ્રાવકાચાર'મા અને દિગબર ભ૦ **રત્નનંદિએ** 'ભદ્રબાહુચરિત્ર'મા (તથા 'ષટ્પ્રાભૃત'ની ટીકામા) વગેરે દિગબરના ઉલ્લેખો પણ મૂર્તિપૂજકો તથા લોકાગચ્છના ઉલ્લેખોને મળતા આવે છે　(–પૃ૦ ૧૭)

(૭) આ ઉપરાંત લોંકાશાહના જ સમકાલીન **કડુઆ શાહે** પણ તપાગચ્છ વિરુદ્ધ પોતાનો મત ચલાવ્યો હતો. તે 'કડુઆમતપટ્ટાવલી'મા લોકાશાહની માન્યતાનો ઉલ્લેખ છે. તેમા પણ લોકાશાહની માન્યતાઓ જેમ બીજાઓએ બતાવી છે તેવી જ બતાવી છે "લોકાશાહે સામાયિક વગેરેનો નિષેધ કરેલો" એ માટે ઉપરના સર્વ પ્રમાણો જોતા શકાને સ્થાન જ રહેતું નથી અને "હાલના સ્થાનકવાસીઓ તો સામાયિક વગેરે સર્વને માને છે તો પછી સ્થાનકવાસીઓ પોતાને "લોંકાશાહના અનુયાયી" કેમ કહી શકે?"

ઉપરના (સાત) લેખકોએ એકસરખી રીતે એક સરખી જ વાત કરી છે તો શુ એ બધા જ લોકાશાહના વિરોધીઓ હતા? એથી પણ પુરવાર થાય છે કે, લોકાશાહ સબધી **પ્રાચીન લેખકોએ જે લખ્યું છે તે સાચુ જ લખ્યું છે.**

સ્થા૦ **મુનિ શ્રી મણિલાલજીએ** "જૈન ઇતિહાસ અને પ્રભુ મહાવીર પટ્ટાવલી નામક પુસ્તક" લખેલુ, અને તે સ્થાનકવાસી જૈન કાર્યાલય, અમદાવાદ તરફથી વિ૦ સ૦ ૧૯૯૧મા પ્રસિદ્ધ થયુ છે. આ પુસ્તક '**સ્થાનકવાસી જૈન કોન્ફરન્સે** તા ૧૦–૫–૧૯૩૬ની જનરલ વાર્ષિક બેઠકમા **અમાન્ય** ઠરાવેલ છે કેમકે તે પુસ્તકમા ઐતિહાસિક રીતે ખોટી અને **અવિશ્વસનીય** હકીકતો આપવામા આવી છે　(–પૃ૦ ૧૯)

તેમા લોકાશાહનુ બે પાનાનુ જીવનચરિત્ર છપાયેલુ છે પરતુ આ જીવનચરિત્ર વાચતા જ એ **બનાવટી** છે, એમ સૌ કોઈ સમજી શકે તેમ છે　(–મૂ૦ જૈ૦ ધ૦ પૃ૦ ૩૫૧)

તેમા "સ૦ ૧૫૦૦મા તેઓ અમદાવાદ આવ્યા અને ધીરધારનો

(૪) વિ૦ સં૦ ૧૫૭૮, "દયાધર્મ ચોપાઈ, લે૦ લોંકાગચ્છીય યતિ ભાનુચંદ્ર

તે લેખક લોંકાગચ્છના જ અનુયાયી હોવાથી તે વિશેષ વિશ્વાસ પાત્ર બને છે. ત્યાં (સં૦ ૧૫૭૮) સુધી લોંકાગચ્છના યતિઓએ લોંકાશાહની પ્રરૂપણા પ્રમાણે જ "સામાયિક, પૌષધ, પ્રતિક્રમણ, પ્રત્યાખ્યાન, દાન, આગમ" વગેરે માનવાનો અસ્વીકાર કર્યો પરંતુ ભાનુચંદ્રના સમયમાં લોંકાગચ્છના મૂળ સિદ્ધાંતમાં થોડો ઘણો સુધારો થયો હશે જેમકે, "સામાયિક સવાર-સાંજ બે વાર થઈ શકે પૌષધ પર્વના દિવસે થઈ શકે વ્રતધારી પ્રતિક્રમણ કરી શકે પચ્ચક્ખાણ, વિના આગાર જ લઈ શકાય, અસંયતિને દાન દેવાય જ નહીં, દ્રવ્યપૂજા નહીં પણ ભાવપૂજા કરવી જોઈએ તથા જૈનાગમોમાં બત્રીશ સૂત્રો માનવા." પાછળથી ઘણા સુધારા થતા ગયા નાગોરી લોંકાગચ્છ વગેરેમાં તો સર્વ પ્રવૃત્તિ મૂર્તિપૂજક જૈનોની માફક જ જોવામાં આવે છે (—પૃ૦ ૧૪)

(૫) "લોંકાશાહકા સિલોકા," લે૦ લોંકાગચ્છીય યતિ કેશવજી ઋષિ. (જૂઓ પ્રક૦ ૫૩ લોંકાગચ્છ પરંપરા ૧૩મા પૂજ્યથી)

આ લોંકાશાહ માટે લોંકાગચ્છના આ બે યતિઓએ જે વાત તેમની "ચોપાઈમાં કરી છે, તે જ વાત ઉપરના ત્રણ ગ્રંથોમાં તો તે મુનિઓએ કરેલી છે એટલે એ બધી વાત એકસરખી રીતે વિશ્વાસ પાત્ર ઠરે છે (મૂળ જૈનધર્મ પૃ૦ ૩૪૬)

આ પાંચે ચોપાઈઓ મુનિ શ્રીજ્ઞાનસુંદરજીએ લખેલા 'શ્રીમાન્ લોંકાશાહકે જીવનપર ઐતિહાસિક પ્રકાશ' નામના પુસ્તકમાં પણ સંપૂર્ણ પણે છપાઈ છે

પહેલા ત્રણે લેખકોએ લોંકાશાહની માન્યતા જૈનધર્મ અને જૈન સિદ્ધાંતથી વિરુદ્ધ છે તે બતાવવા માટે સૂત્રોની સાક્ષી ટાંકીને લખેલું છે એટલે તેમાં શંકાને સ્થાન રહેતું જ નથી (—પૃ૦ ૧૫)

તે તથા છેલ્લા બે લોંકાગચ્છીય યતિઓનું પ્રમાણ વિશ્વાસપાત્ર કેમ નહીં ? (—પૃ૦ ૧૬,

(૬) વિક્રમની ૧૬મી સદીમા દિગબર **તારણસ્વામીએ** લખેલ 'તરણતારણ શ્રાવકાચાર'મા અને દિગબર ભ૦ **રત્નનંદિએ** 'ભદ્રબાહુચરિત્ર'મા (તથા 'ષટ્પ્રાભૃત'ની ટીકામા) વગેરે દિગબરના ઉલ્લેખો પણ મૂર્તિપૂજકો તથા લોકાગચ્છના ઉલ્લેખોને મળતા આવે છે (–પૃ૦ ૧૭)

(૭) આ ઉપરાત લોકાશાહના જ સમકાલીન **કડુઆ શાહે** પણ તપાગચ્છ વિરુદ્ધ પોતાનો મત ચલાવ્યો હતો તે 'કડુઆમતપટ્ટાવલી'મા લોકાશાહની માન્યતાનો ઉલ્લેખ છે તેમા પણ લોકાશાહની માન્યતાઓ જેમ બીજાઓએ બતાવી છે તેવી જ બતાવી છે "લોકાશાહે સામાયિક વગેરેનો નિષેધ કરેલો" એ માટે ઉપરના સર્વ પ્રમાણો જોતા શકાને સ્થાન જ રહેતું નથી અને "હાલના સ્થાનકવાસીઓ તો સામાયિક વગેરે સર્વને માને છે તો પછી સ્થાનકવાસીઓ પોતાને "લોકાશાહના અનુયાયી" કેમ કહી શકે ?"

ઉપરના (સાત) લેખકોએ એકસરખી રીતે એક સરખી જ વાત કરી છે તો શુ એ બધા જ લોકાશાહના વિરોધીઓ હતા ? એથી પણ પુરવાર થાય છે કે, લોકાશાહ સબધી **પ્રાચીન લેખકોએ જે લખ્યું છે તે સાચુ જ લખ્યું છે.**

સ્થા૦ **મુનિ શ્રી મણિલાલજીએ** "જૈન ઇતિહાસ અને પ્રભુ મહાવીર પટ્ટાવલી નામક પુસ્તક" લખેલુ, અને તે સ્થાનકવાસી જૈન કાર્યાલય, અમદાવાદ તરફથી વિ૦ સ૦ ૧૯૯૧મા પ્રસિદ્ધ થયુ છે આ પુસ્તક '**સ્થાનકવાસી જૈન કોન્ફરન્સે** તા ૧૦–૫–૧૯૩૬ની જનરલ વાર્ષિક બેઠકમા **અમાન્ય** ઠરાવેલ છે કેમકે તે પુસ્તકમા ઐતિહાસિક રીતે ખોટી અને **અવિશ્વસનીય** હકીકતો આપવામા આવી છે (–પૃ૦ ૧૯)

તેમા લોકાશાહનુ બે પાનાનુ જીવનચરિત્ર છપાયેલુ છે પરતુ આ જીવનચરિત્ર વાચતા જ એ **બનાવટી** છે, એમ સૌ કોઈ સમજી શકે તેમ છે (–મૂ૦ જૈ૦ ધ૦ પૃ૦ ૩૫૧)

તેમા "સ૦ ૧૫૦૦મા તેઓ અમદાવાદ આવ્યા અને ધીરધારનો

ખપો શરૂ કર્યો, ત્યારથી લોકાશાહને ત્યા બાદશાહ સાથે ઓળખાણ થઈ અને તે પછી લોકાશાહ તિજોરીદાર બન્યા " વગેરે હકીકતો લખેલી છે પરંતુ ઇતિહાસ પ્રમાણે તે હકીકતો ખોટી ઠરે છે

શ્રી મણિલાલજીએ પ્રભુવીર પટ્ટાવલીમા લખ્યું છે કે, "લોકાશાહ જયપુર ગયેલા, અને ત્યા તેમને કોઈએ ઝેર આપવાથી અકસ્માત્ મૃત્યુ પામેલા."

જયપુર શહેર સવાઈ જયસિંહ મહારાજે લોકાશાહની પછી બસો વર્ષે આબાદ-વસાવેલું' એ ઉપરથી સ્થાનકવાસી મુનિ શ્રી મણિલાલજીએ લખેલું જીવનચરિત્ર કેવું છે ? ગપગડા વગરની ઉપજાવી કાઢેલી વાતોથી ભરપૂર છે તે સમજી શકાય છે (—પૃ૦ ૨૦)

"એ જીવનચરિત્રમા લોકાશાહનો જન્મ કાર્તિક સુદિ ૧૫નો જણાવેલો છે" તે પણ ખોટો ઠરે છે (—પૃ૦ ૨૧)

લોકાશાહ લહિયાનું કામ કરીને પોતાની આજીવિકા ચલાવતા હતા. (પૃ૦ ૨૨) લોકાશાહની બનાવેલી એકાદ 'ઢાલ ચોપાઈ' કે બીજું કંઈ લખાણ મળતું નથી, ત્યારે ક્યા પ્રમાણ ઉપર લોકાશાહના જ્ઞાન અને વિદ્વત્તા માટે ઢોલ પીટવામા આવે છે ? (—પૃ૦ ૨૩)

આ સર્વ ઉપરથી સાબિત થાય છે કે "લોકાશાહમા કોઈ પણ પ્રકારનું વિશેષ જ્ઞાન નહોતું લોકાશાહ" જો સહેજ પણ બુદ્ધિમાન હોત તો તેમણે સૂત્રો તેમજ ધાર્મિક ક્રિયાઓ વગેરેનો નિષેધ કર્યો ન હોત."

લહિયાનું કામ એ જ્ઞાન કે વિદ્વત્તાની નિશાની નથી. (પૃ૦ ૨૪) સુંદર અક્ષરો એ પણ જ્ઞાન કે વિદ્વત્તાની નિશાની નથી. (પૃ૦ ૨૪)

લોકાશાહે બત્રીસ સૂત્રોની એકેક કે બે બે નકલો કરવા સંબંધી કશુ જ લખ્યું નથી. (પૃ૦ ૨૬) લોકાશાહમા અર્ધમાગધી કે સંસ્કૃત ભાષાનું જ્ઞાન હતું જ નહીં (—પૃ૦ ૨૭)

લોકાશાહના અનુયાયીઓએ (૧) જિનપ્રતિમા અને જિનમંદિરની નિંદા કરવી નહીં, (૨) હમેશા જિનમંદિરમાં જિનપ્રતિમાના દર્શન કરવા. (૩) પૂર્વાચાર્યોના અવગુણ બોલવા નહીં. આ ત્રણ

શરતો સ્વીકારી. આ૦ પાર્શ્વચંદ્રસૂરિ પાસે સૂત્રોના **ટબા** તૈયાર કરાવ્યા. બત્રીશ સૂત્રોના ટબા લખાયા બાદ, આ શરતોનો ભંગ થયો. આથી તે આચાર્યે બીજાના ટબા લખવા બંધ કર્યા.

(–મૂ૦ જૈ૦ ધ૦ પૃ૦ ૩૫૯)

તે પછી મુનિ **શ્રી ધર્મસિંહજી** તથા **લવજીઋષિ** એ બંનેએ લોંકાગચ્છના યતિધર્મથી છૂટા પડીને મૂર્તિનો જોરશોરથી વિરોધ શરૂ કર્યો. તેમના અનુયાયીઓ '**ઢુંઢિયા**' કહેવાયા અને પાછળથી "**સ્થાનકવાસી**" નામ ધારણ કર્યું (પૃ૦ ૨૯)

(–મૂ૦ જૈ૦ પૃ૦ ૩૬૦)

લોંકાશાહે ધર્મનો ઉદ્ધાર મુદ્દલ જ કર્યો નહોતો "પરંતુ ખરું કહીએતો અધર્મનું જ પ્રતિપાદન કર્યું હતું."

લોંકાશાહ અને **કડુઆશાહ** એમ બે મતો તે વખતે ધર્મ-વિરુદ્ધ થયા હતા એટલે **ભસ્મગ્રહે** ઊતરતા (વિ૦ સં૦ ૧૫૯૦ સુધી) પણ પોતાનો ક્રૂર સ્વભાવ બતાવી આપ્યો હતો (પૃ૦ ૩૧)

(મૂળ જૈન ધ૦ પૃ૦ ૩૬૩)

લોકાશાહે ફક્ત **ક્રોધથી**, દ્વેષથી, સૂત્ર, ધર્મક્રિયા, **દાન**. પૂજા વગેરેનો બહિષ્કાર કર્યો હતો, અને સ્થાનકવાસીઓએ **સૂત્રના ખોટા અર્થ કરી મૂર્તિનો નિષેધ કર્યો છે.** એટલે તેમના કાર્યોમાં ધર્મનો ઉદ્દ્યોત છે જ નહીં પણ તે ધર્મની હાનિનું જ કાર્ય છે અને "તે અસંયતિપૂજા નામના અચ્છેરામાં ગણાય" (પૃ૦ ૩૨)

(મૂળ જૈન ધ૦ પૃ૦ ૩૬૪)

સાડા સાત દોકડાની લેવડદેવડમાંથી જ તકરાર પેદા થઈ (પૃ ૩૩)

(મૂ૦ જૈ૦ ધ૦ પૃ૦ ૩૬૫)

લોકાશાહની "બુદ્ધિમાં વિકાર" થયો તેણે જૈનધર્મની બધી ક્રિયાઓનો લોપ કરી પોતાનો નવો મત કાઢ્યો (પૃ૦ ૩૪)

લોકાશાહના જ અનુયાયી કહેવાતા બે સમુદાયો (૧ લોકાગચ્છ તથા ૨ સ્થાનકવાસી) વર્તનમાં, આચારમાં એક બીજાથી તદ્દન વિરોધી મતના છે. એ બેમાંથી લોકાશાહના સાચા અનુયાયી કોણ ? (પૃ૦ ૩૪)

લોકાશાહનો દેહાવ સં૦ ૧૫૩૨ (૧૫૨૨)મા થયો. તેઓ શૌચા ચારનો પણ વિરોધ કરતા હતા. (પૃ૦ ૩૬) (મૂ૦ જૈ૦ ધ૦ પૃ૦ ૩૬૮)

વા૦ મો૦ શાહે 'ઐતિહાસિક નોંધમા ૬૯ મા પાને લખ્યું છે કે, 'લોકાશાહે પોતાનો બુલંદ અવાજ ભારતના ખૂણે ખૂણે પહોંચાડયો, તથા પાટણ નિવાસી લખમસી તેમની પાસે આવેલ, તેમને લોકાશાહે એવો સરસ ધાર્મિક ઉપદેશ આપ્યો કે, તે લોંકાશાહના પાકા અનુયાયી બની ગયા." (મૂ૦ પૃ૦ ૩૭૧)

સંતબાલે તેમના 'ધર્મપ્રાણ લોકાશાહ પુસ્તકમા એજ વાત લખી છે

આ વાતો તદ્દન ઉપજાવી કાઢેલી છે, (પૃ૦ ૩૯, મૂ૦ પૃ૦ ૩૭૧)

વા. મો. શાહ કે સંતબાલની વાતો કેમ સાચી મનાય ? (પૃ૦ ૪૦)

ચતુર્માસમા જૈનોનો સંઘ નીકળતો નથી (પૃ૦ ૪૦)

સં૦ ૧૬૮૫મા **મુનિ ધર્મસિંહજીએ** છૂટા પડી જરિયાપુરી સંપ્રદાય સ્થાપ્યો. સં૦ ૧૬૯૨મા **લવજી ઋષિએ** 'ખંભાત સંપ્રદાય'ની શરૂઆત કરી.

સં. ૧૭૧૬મા **ધર્મદાસજીએ** પણ દીક્ષા લીધી. તે પૈકીના દરિયાપુરી સંપ્રદાયના ધર્મસિંહજીએ આઠ કોટિનો આગ્રહ પ્રવર્તાવ્યો. (પૃ૦ ૪૩)

ધર્મસિંહજીએ નવા ટબા બનાવ્યા.

પરંતુ ખેદની વાત છે કે વ્યાકરણ તો તેઓમાના કોઈ શીખેલા જ નહીં અને તેથી ચૈત્ય-ચૈત્ય શબ્દના ખોટા અર્થ કરી, મૂર્તિનો ખોટી રીતે વિરોધ કરેલો, અને આજે પણ એમના અનુયાયીઓ તેવી જ રીતે ખોટો વિરોધ કરી રહેલા છે (પૃ૦ ૪૩ મૂ૦ જૈ૦ પૃ૦ ૩૬૦)

આ સિવાય વા૦ મો૦ શાહ વગેરે આધુનિક લેખકોએ લખેલી બધી વાતો ખોટી છે (પૃ૦ ૪૭)

લોકાશાહની માન્યતા તો "સદંતર ધર્મવિરુદ્ધની જ હતી. એટલે ખરુ કહીએ તો આજે લોકાશાહનો તો કોઇ અનુયાયી છે જ નહીં (પૃ૦ ૪૯)

અત્યારે **લોંકાગચ્છ** એ "મૂર્તિપૂજક તપાગચ્છની એક શાખા જેવો" ગણાય, ત્યારે સ્થાનકવાસી સપ્રદાય તેના વિરોધપક્ષનો ગણાય (પૃ૦ ૫૦) વગેરે વગેરે

(જૈન સિદ્ધાત વ ૧૫ ક ૧૭૦, સ ૨૦૧૯નુ મૂળ જૈનધર્મ અને હાલના સપ્રદાયો પુસ્તક, પ્રક૦ ૨૧ લોકાશાહ પૃ૦ ૩૩૯ થી ૩૬૧)

*

લોંકાગચ્છની પરપરા—

મહો૦ ધર્મસાગરજી ગણિવર 'પ્રવચન પરીક્ષા વિશ્રામ' ૮ની ગાથા ૧૫ની ટીકામા પરપરા આપે છે

તેમજ લોંકાગચ્છની પટ્ટાવલીઓમાં પણ જૂદી જૂદી પરપરાઓ મળે છે તે સૌના આધારે નીચે મુજબ **પરપરા** બને છે.

૧ **લોંકાશાહ** (મૃત્યુ, વિ૦ સ૦ ૧૫૨૨ અથવા ૧૫૩૨)

૨ **ઋષિ ભાણજી**—તે સિરોહી પાસેના અરહટ્ટવાડાનો વતની હતો તેણે સ૦ ૧૫૩૦મા કે ૧૫૩૩મા **સ્વયં મુનિવેશ** પહેર્યો, અસલમા તેની પરપરા **ગુજરાતી લોંકાગચ્છ** મનાય છે તેણે સ્સ્તીક, **માદાજી, પૂનાજી** વગેરે નામના શિષ્યો બનાવ્યા

૩ ઋષિ **માદાજી**—(ભીદાજી)—તે લોલાશાહનો ભાઈ હતો તેણે **ઋષિ ભૂતાજી** નામે ચેલો બનાવ્યો

૪ ઋષિ **ભીમાજી**—ઋષિ માદાજીની પાટે ઋષિ પૂનાજીનો શિષ્ય "ઋષિ ભીમાજી" બેઠો

૫ **ઋષિ ભૂતાજી**—ઋષિ ભીમાજીની પાટે ઋષિ માદાજીનો શિષ્ય **ઋષિ ભૂતાજી** બેઠો 'પટ્ટાવલી'ઓમા આ બનેના એક પટ્ટાક તથા જૂદા જૂદા પટ્ટાકો મળે છે તેની એક શિષ્ય પરપરામાંથી 'વીજામત' નીકળ્યો હતો

૬ ઋષિ **જગમાલજી**—તે નરાઉદ્ર(નરોડા)નો વતની હતો સુરાણા ગોત્રનો ઓસવાલ હતો, તેનાથી લોકાગચ્છની **બે શાખાઓ** નીકળી, તે આ પ્રમાણે—

(૧) પાટણના વેદ ગોત્રનો ઓસવાલ **રૂપચંદજી** સં૦ ૧૫૬૮મા **સ્વયં મુનિવેશ** પહેરી, ઋષિ **જગમાલજીની** પાટે બેઠો. તેનાથી **ગુજરાતી લોંકાગચ્છ** ચાલ્યો.

(૨) નાગોરના સૂરાણા ગોત્રના ઓસવાલ **રૂપચંદજીએ** સં૦ ૧૫૮૪મા ઋષિ જગમાલજીની પાસે **દીક્ષા** લીધી તેનાથી **નાગોરી લોંકાગચ્છ** નીકળ્યો. (નાગોરી લોંકાગચ્છ પટ્ટાંક ૬૦મો)

૭ **ઋષિ સરવાજી**—કોઈ કોઈ પટ્ટાવલીમા આ ઋષિનો પટ્ટાંક મળતો નથી

૮ ઋષિ **રૂપચંદજી**—તે પાટણનો વતની હતો. સં૦ ૧૫૬૮.

૯ ઋષિ **જીવાજી**—તે સૂરતનો વતની હતો તે ગુજરાતી રૂપચંદની પાસે દીક્ષા લઈ તેની પાટે આવ્યો. તેનાથી **ગુજરાતી લોંકાગચ્છ** પરંપરા ચાલી.

૧૦ **ઋષિ કેશવજી**—તે પ્રભાસપાટણનો વતની હતો. તેણે સં૦ ૧૫૮૭મા ગુજરાતના પાટણ પાસેના "કતઅપરા"મા દીક્ષા લીધી. અને તે ઋષિ જીવાજીની પાટે આવ્યો.

મહો૦ ધર્મસાગરજીગણિના સમયે તે વિદ્યમાન હતો.

આ સમયે લોંકાગચ્છની ત્રણ આદીઓ બની હતી.

(૧) ઋષિ **વરસીંગજી**—તેણે સં૦ ૧૬૧૩ના જેઠ વદિ ૧૦ના રોજ વડોદરામાં ભાવસારોના આગ્રહથી શ્રીપૂજની ગુજરાતી લોંકાગચ્છની 'મોટીપક્ષ' સ્થાપિત કરી. તેની ગાદી **વડોદરામા** હતી.

(૨) ઋષિ કુવરજી—તેણે બાલાપુરવાળાના આગ્રહથી શ્રી પૂજની ગુજરાતી લોંકાગચ્છની 'નાની પક્ષ' સ્થાપન કરી. અને તેની ગાદી બાલાપુર(વરાડ)મા રાખી.

(૩) ઋષિ વરસિંગજીના શિષ્ય અને (૧૦) ઋષિ કુંઅરજીના ઉત્તરાધિકારી ઋષિ મેઘજી અમદાવાદમા ગાદીએ બેઠા, તેની ગાદી અમદાવાદમાં હતી આ શ્રીપૂજ્ મેઘજીએ સં૦ ૧૬૨૮માં અમદાવાદમા લોંકાગચ્છના ૨૮ યતિઓ સાથે વૈરાગ્ય પામી, યતિજીવન છોડીને જગદ્‌ગુરુ આ૦ શ્રી હીરવિજયસૂરિ પાસે સંવેગીપણું સ્વીકાર્યું

જે ઇતિહાસમા ઉ૦ **ઉદ્દ્યોતવિજયજીગણિવર** તરીકે ખ્યાતિ પામ્યા. (–પ્રક૦ ૫૫, મહો૦ હાનર્ષિગણિની પરંપરા પ્રક૦ ૫૮)

પહેલી ગાદી (વડોદરામા)

૧૧. **ઋષિ વરસિંગજી**–તેનું બીજુ નામ ઋષિ વરજાગજી પણ હતું તે સં૦ ૧૬૧૩(૩૦)ના જેઠ વદિ ૧૦ના રોજ ઋષિ કેશવજીની પાટે વડોદરાની ગાદીએ બેઠા અને સં૦ ૧૬૫૨મા સ્વર્ગે ગયા.

તેમની પાસે રોહાના વતની **શેઠ શ્રીવંત,** તેની પત્ની તેનાં બેન, બનેવી, ભાણેજ, તથા ૪ પુત્રો અને પુત્રી વગેરે ૧૦ જણા લોકાગચ્છના અનુયાયીઓ હતા. અને તે સૌ તેમા દીક્ષા લેવાના હતા. તેમાના ઘણાએ લોંકાગચ્છમા **દીક્ષા** લીધી હતી તેઓએ સં૦ ૧૬૨૮માં સિરોહીમા તપાગચ્છમા જગદ્ગુરુ આ૦ શ્રી હીરવિજયસૂરિ પાસે સંવેગી દીક્ષા સ્વીકારી હતી, અને તેમના પરિવારના મુનિવરોના શિષ્ય–પ્રશિષ્યો બન્યા હતા શેઠ, શેઠાણી તથા ચોથો પુત્ર કલો અને પુત્રી સહજાને પણ લોકાગચ્છમા દીક્ષા લેવાની હતી. પરંતુ તેના કુટુંબના સૌ તપાગચ્છમા જગદ્ગુરુ આ૦ હીરવિજયસૂરિના શિષ્ય–શિષ્યા બન્યા હતા આથી **શેઠ શ્રીવંતે** પણ સં૦ ૧૬૪૫ ના મહા સુદિ ૬ ના રોજ સિરોહીમા તે જગદ્ગુરુ આ૦ હીરવિજયસૂરિ પાસે દીક્ષા સ્વીકારી નામ–મુનિ શુભવિજય રાખ્યુ તથા તેની પત્ની લાલબાઈ, પુત્રી સહજા અને ૯ વર્ષ ઉમરના **પુત્ર કલોએ** સં૦ ૧૬૫૧ના મહા સુદિ ૬ ના રોજ ઊનામા જ૦ આ૦ શ્રી હીરવિજયસૂરિ પાસે સંવેગી દીક્ષા સ્વીકારી

આ શ્રીકલો (કલ્યાણ) તે **મહો૦ સોમવિજય ગણિવરનો** શિષ્ય બન્યો તેનુ નામ **મુનિ કમલવિજય** રાખવામા આવ્યુ તે સં૦ ૧૬૭૬ના પોષ વદિ ૧૩ ની સવારે શિરોહીમા તપાગચ્છની નવી શાખાના ૬૨મા **ભ૦ વિજયાનંદસૂરિ** બન્યા તેમનાથી તપગચ્છમા "વિજયાનંદસૂરિ શાખા સંઘ" ચાલુ થયો

(–પ્રક૦ ૫૧, પૃ૦ ૫૨૦, પ્રક૦ ૫૮)

જો કે શેઠ શ્રીવંત, શેઠાણી લાલબાઈ, પુત્રી સહજા અને ચોથા

પુત્ર કલાએ લોકામતની દીક્ષા લેવાનું મોકુફ રાખી, સીધા તપગચ્છમાં જ સંવેગી દીક્ષા લીધી હતી, પણ ગ્રંથકારો અને 'પટ્ટાવલી' કારો શ્રી કલાને લોકાગચ્છના યતિપણામાંથી આવેલા બતાવે છે, તે બરાબર નથી. સંભવ છે કે, અસલમાં બીજા સૌ લોકાગચ્છમાંથી આવેલા એ વાતને જુદી ન સમજવાથી શ્રીકલાની સાથે પણ એ વાત જોડી દીધી છે, એટલે ૧૦ જણા લોકાગચ્છમાંથી આવ્યા એટલું બતાવવા પૂરતું જ આ ભેળસેળ લખાયું હોય.

વિક્રમની ૧૭મી સદીના અંતમાં બુદ્ધિભ્રમના કારણે લોકાગચ્છમાંથી ઢુંઢિયામત નિકળ્યો. તે આ પ્રમાણે

(૧) સં૦ ૧૬૯૨માં અથવા સં૦ ૧૭૦૯માં વડોદરાની ગાદીના શ્રીપૂજ વરસિંગજીના સૂરતના શ્રીમાળી શિષ્ય લોકાગચ્છના યતિ લવજીએ સૂરતમાંથી પોતાના ગુરુથી જુદા પડી અને લોકાગચ્છમાંથી પે છૂટા પડી સ્વતંત્ર ઢુંઢિયાપંથ સ્થાપિત કર્યો.

(૨) સં૦ ૧૬૮૫ કે સં૦ ૧૭૦૯માં અમદાવાદમાં બાલાપુરની ગાદીના ઋષિ શિવજીના પ્રશિષ્ય સરખેજના ભાવસાર લોંકાગચ્છના યતિ ધર્મદાસજીએ મુખપટ્ટી બાંધી ઢુંઢિયામત ચલાવ્યો.

તેમણે આઠ કોટિ ઢુંઢિયામત સ્થાપિત કર્યો

(૩) અને બાલાપુરની ગાદીના શ્રીપૂજ શિવજીના એક શિષ્યે કદાગ્રહ કરી ગુરુથી જુદા પડી મુખપટ્ટી બાંધી જિનદર્શન તથા જિનપૂજાનો વિરોધ કરી, તપસ્વી બની, ઢુંઢિઆમાં ભળી જઈ, તેમાં માન્ય બની અને તેમણે સં૦ ૧૭૧૨માં લાહોરમાં ગુરુઆજ્ઞા લોપી સ્વતંત્ર ઢુંઢિયામત ચલાવ્યો

(—પટ્ટાવલી સમુચ્ચય ભા૦ ૧ પૃ૦ ૧૫૬)

આ ત્રીજા મતમાંથી પંજાબમાં અજીવપંથ નીકળ્યો.

આ મતોના ઢુંઢિયા બાવીશટોળા બારાપંથી, સ્થાનકવાસી, સ્થાનકમાર્ગી વગેરે ઘણાં નામો મળે છે

આ સમયે વડોદરાના વતની મોગ કવિ ભાવસાર ભીમજીએ સં૦ ૧૬૨૧ના ભાદરવા સુદિમાં વડોદરામાં શ્રી ગૌતમસ્વામી અને

શારદામાતાની કૃપાથી ગુજરાતીમા શ્રેણિકરાસ ખડ-૧લો કડી ૩૦૦ બનાવ્યો જેની પ્રતિ મુનિ સાધુરક્ષકે લખી.

તેમજ તેજ મહાકવિ ભીમજીએ સ૦ ૧૬૩૨ મા શ્રીપૂજ વરસિંહજીના શિષ્યો ઋષિ કુરપાલ, મુનિ ભક્તઋષિ પાલ્હા, ઋષિ માણેક વગેરે ૯ યતિઓ અને ૩ મહાસતીઓ ચોમાસુ રહ્યા હતા તેમની પાસેથી સાભળી તેમા બુદ્ધિથી કવિત્વતર્ક શક્તિથી શાસ્ત્રાધારે વધારો કરી, શ્રી ગૌતમસ્વામી શારદામાતાની કૃપાથી અને શ્રીપૂજ વરસિંહજીનુ નામ લઈ સ૦ ૧૬૩૨ ભા૦ વ૦ ૨ શુક્રવારે વડોદરામા શ્રેણિકરાસ ખડ ૨ જો બનાવ્યો

(પુરાતત્ત્વ વિશારદ પડિતવર્ય લાલચદ ભગવાનદાસનો ઐતિહાસિક લેખ સગ્રહ પૃ૦ ૪૨૪, ૪૨૫)

૧૨ ઋષિ યશવતજી, ૧૩ ઋષિ રૂપસિગજી, ૧૪ ઋષિ દામોદરલાલજી, ૧૫ ઋષિ કર્મસિહજી, ૧૬ **ઋષિ કેશવજી**-તેમનાથી ગુજરાતી લોકાગચ્છની મોટી પક્ષનુ બીજુ નામ 'કેશવજી પક્ષ' પડયુ

૧૭ ઋષિ તેજસિગજી, ૧૮ ઋષિ કાનજી, ૧૯ ઋષિ તુલસીદાસજી, ૨૦ **ઋષિ જગરૂપજી**, ૨૧ ઋષિ જગજીવનજી, ૨૨ **ઋષિ મેઘરાજજી**, ૨૩ ઋષિ સોમચદજી, ૨૪ ઋષિ હરખચદજી, ૨૫ ઋષિ જયચદજી, ૨૬ ઋષિ કલ્યાણચદજી, ૨૭ ઋષિ ખૂબચદજી, ૨૮ **શ્રીપૂજ ન્યાયચદ્રસૂરિ**, ૨૯ યતિ હેમચદ્રજી, યતિ રાજ્યચદ્રજી, વિદ્યમાન છે

બીજી ગાદી બાલાપુરમાં

૮ ઋષિ **રૂપજી**-તે પાટણમા ધનિક વ્યક્તિ હતી તેણે સ૦ ૧૫૬૮મા પાટણમા ૧૮ ગુમાસ્તાઓ સાથે દીક્ષા લીધી અને ૧૬૨૦મા **લોંકામત** સ્થાપ્યો.

૯ ઋષિ જીવાજી

૧૦ **ઋષિ કુઅરજી**-તે બાલાપુરમા લોકાગચ્છના શ્રાવકોની વિનતિથી **શ્રીપૂજ** બન્યા તેમનાથી 'ગુજરાતી લોકાગચ્છ નાનીપક્ષ ચાલી, તેમના શિષ્ય અને અમદાવાદની ગાદીના **શ્રીપૂજ ઋષિ**

મેઘજીએ સં ૦ ૧૬૨૮ માં સંવેગી માર્ગ સ્વીકાર્યો. ૧૧ ઋષિ મહાજી, ૧૨ ઋષિ રત્નાજી, તેમણે પત્ની સાથે દીક્ષા લીધી હતી.

૧૩ ઋષિ કેશવજી—સ્વ૦ સં ૦ ૧૬૮૬, આ સમયે લોંકા ગચ્છના ઋષિ મેઘજીએ સં ૦ ૧૬૬૦ માં પાટણમાં આ૦ વિજયસેન સૂરિના પરિવારના પં૦ કૃપાવિજયજીગણિ પાસે દીક્ષા સ્વીકારી તેનું નામ મુનિ મેઘવિજય રાખવામાં આવ્યું, જે પાછળથી મોટા ગ્રંથકાર મહો૦ મેઘવિજયજીગણિ તરીકે પ્રસિદ્ધ થયા. (—પ્રક૦ ૫૮)

૧૪ ઋષિ શિવજી,

૧૫. ઋષિ ધર્મચંદજી—તેમના શિષ્ય સરખેજના ભાવસાર યતિ ઋષિ ધર્મદાસે સં ૦ ૧૭૦૯માં જિનમાર્ગ દીપાવ્યો, એટલે મુખે મુહપત્તિ બાંધી, આઠકોટિ ઢુંઢિયામત ચલાવ્યો, જેના બીજા નામો સ્થાનકવાસી, સ્થાનકમાર્ગી, બાવીસટોળા, બારાપંથી, વગેરે મળે છે

૧૪ ઋષિ શિવજી પછી આ પ્રકારે પરંપરા મળે છે –

૧૫. ઋષિ સિંઘીમલજી—તેમનું બીજું નામ ઋ૦ સંઘરાજજી પણ મળે છે સ્વ૦ સં ૦ ૧૭૨૫.

તેમના શિષ્ય ઋષિ આણુદે પોતાના શિષ્ય ઋ૦ તિલકને શ્રીપૂજ બનાવી, આ ભાતમાં જૂદી ગાદી સ્થાપિત કરાવી. આ પક્ષમાં ૧૮ યતિઓ બની રહેતા, તેથી તે અઢારિયા કહેવાયા. (—પ્રક૦ ૬૨)

૧૬ ઋ૦ સુખમલજી, ૧૭ ઋ૦ ભાગચંદજી ૧૮ ઋ૦ વાલચંદજી (બાલચંદજી) ૧૯ ઋ૦ માણેકચંદજી ૨૦ ઋ૦ મૂળચંદજી (મૂલચંદજી) સ્વ૦ સં ૦ ૧૮૭૬

૨૧ શ્રી જગચ્ચંદ્રજી—તે સં ૦ ૧૮૩૬ના વૈ૦ શુ૦ ૮ ને ગુરુવારે જેસલમેરમાં ' આચાર્ય બન્યા.

૨૨ ઋ૦ રત્નચંદજી ૨૩ ઋ૦ નૂપચંદજી,

(—સ્થાનકવાસી ઋષિ મણિલાલજીનો 'પ્રાચીન સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ; વિવિધગચ્છીય પટ્ટાવલી, પૃ૦ ૨૮૮)

નોંધ લિખી આગાની ફ્લપસી ગચ્છની પટ્ટાવલી માટે જુઓ. (પ્રક૦ ૫૧૫ ૫૧૪ ૫૧૫)

૧ ગુજરાતી લોકાગચ્છની એક યતિપરંપરા આ પ્રમાણે મળે છે

૧ રાજાધિરાજ શ્રી જયરાજજી ૨ મેઘરાજજી–સભવ છે તેણે તીર્થમાલા બનાવી હોય

૩ પ૦ કૃષ્ણઋષિજી, ૪ ઋ૦ બખતમલજી, ૫ પૂ૦ ઋષિ પરસરામજી ૬ ૦ **જયોતિરૂપજી**–તેમણે સ૦ ૧૮૮૫મા હરદ્વાર ગજમા 'દશવૈકાલિકસૂત્ર' પાના ૧૨ લખ્યુ અને સ૦ ૧૮૯૫ના વૈ૦ વ૦ ૮ને બુધવારે મક્ષુદાબાદમા 'શ્રાવકાચારભાષા' પાના ૯૫ લખ્યો

સ૦ ૧૮૮૫મા 'જાતકાલકાર પાના ' ૨૫ લખ્યો તથા આગ્રાની લોહામડી (પરા)મા 'રાજૂલપચ્ચીસી' પાના ૫ લખી.

૭. ઋ૦ હર્ષજી,

૮. ૦ **જિનદાસજી**–તેમણે સ૦ ૧૯૧૦મા અકબરાબાદ (આગરા)મા લોહમડીમા 'પ્રજ્ઞાપ્રકાશ' પાના ૫ લખ્યો લોકાગચ્છના **પં૦ જશવંતગણિના** શિષ્ય યતિ રૂપસિહજી ત્યારે તેમની સાથે આગરામા હતા અને તેમણે ત્યા તપસ્યા કરી

(આગરાના ચિતામણિ પાર્શ્વનાથના ગ્રથભડારના ગ્રથોની પ્રશસ્તિ, પુષ્પિકાઓના આધારે, પટ્ટાવલી સમુચ્ચય ભા૦ ૨, પુરવણી પૃ૦ ૨૪૧–૪૨)

૨ લોકાગચ્છની એક ઉત્તરાધગચ્છની **યતિપરપરા** આ પ્રમાણે મળે છે

૧ પૂ૦ જદૂમલજી, ૨ પૂ૦ પરમાનદજી, ૩ પૂ૦ સદાનદજી, ૪, પૂ૦ નારાયણજી, ૫ પૂ૦ નરોત્તમજી, ૬ પૂ૦ મયારામજી ૭ પૂ૦ **મેઘરાજજી**–તેણે 'દાન–શીલ'–તપ–ભાવના ચરિતરાસછદ' (ગ્ર૦ ૧૨૩૭) બનાવ્યો. સ૦ ૧૮૧૭મા બનેલી તેની હસ્તપ્રતિ મળે છે. તેમણે હીંદીમા **મેઘવિનોદ** નામે વૈદ્યક ગ્રથ તથા વરસાદના વિજ્ઞાનવાલી મેઘમાલા બનાવી, મુક્તિઋષિએ મુક્તિ વિલાસનામે વૈદ્યગ્રથ બનાવ્યો- (સને ૧૯૬૨ના જૂનનો સરસ્વતી અંક)

(૩) પંજાબની લોકાગચ્છની **ઉત્તરાધશાખા** (ઉત્તર પ્રદેશમા રહેલી શાખા)ની યતિ પરપરા આ પ્રમાણે છે—

૧ જટ્ટમલ. ૨. પૂજ્ય તપાચાઉજી, ૩ રાઉ ઋષિ, ૪ મોહન ઋષિ (સ૦ ૧૭૧૫), ૫. રામા ઋષિ, ૬ અહમ ઋષિ, ૭ મગલજી ઋષિ (સ૦ ૧૭૧૯ થી ૧૮૩૯), ૮ વીરુ ઋષિ (સ૦ ૧૮૨૦ થી ૧૮૨૫) ૯ સહજૂ ઋષિ (સ૦ ૧૮૫૦ થી ૧૮૭૫).

૧૦ **માણેક ઋષિ** (સ૦ ૧૮૭૪ થી ૧૯૨૬)—તેમના અક્ષરો બહુ સુંદર હતા. તેમણે સ૦ ૧૯૩૫મા તપાગચ્છના આ૦ વિજયા નદસૂરિ (પૂ૦ આત્મારામજી મ૦) પાસે "સંવેગી દીક્ષા ' લીધી. **ગુરુદેવે તેમનું નામ મુનિ ઉદ્યોતવિજય રાખ્યુ**

લોકાગચ્છમાથી બુદ્ધિભ્રમના કારણે વિવિધગચ્છો નીકળ્યા તે આ પ્રકારે છે—

(૧) **ઢુંઢિયા પંથ** (છ કોટિપક્ષ) સ૦ ૧૬૬૨ (૧૭૦૯)

૧૦ **ઋષિ કેશવજી** યતિ દીક્ષા સ૦ ૧૫૮૭

૧૧ **ઋષિ વરસિંગજી**—ગાદી સ૦ ૧૬૧૩ (૧૬૩૦)ના જેઠ વદિ ૧૦, તેમના બે નામો હતાં ૧ ઋષિ વરસગજી, ૨. ઋષિ વર બગજી. સ્વ૦ સ૦ ૧૬૫૨

૧૨. **ઋષિ લવજી સ્વામી**—અઢારમી સદીમાં લોકાગચ્છમાથી **ઢુંઢિયાપંથ જૂદો પડ્યો. તેના આદિ સ્થાપકઋષિ લવજીસ્વામી થયા**

સુરતના વતની વીરજી હાપા વહોરા દશા **શ્રીમાળી** લોકા ગચ્છનો **જૈન** હતો તે "કોટિધ્વજ હતો. તેને ' ફૂલ બાઈ" નામે પુત્રી હતી. ફૂલબાઈને **લવજી** નામે પુત્ર થયો. લવજીને યતિ પાસે ભણતા ભણતા વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો. અને પછી તેણે લોકાગચ્છના ૧૧મા પૂજ વરજાંગજી પાસે જઈ ' મને જિનાગમ ભણાવો, મને દીક્ષા લેવાનું મન થશે ત્યારે તમે જિનાગમ ભણાવશો તો, તમારી પાસે દીક્ષા લઈશ ' એવી શરત મૂકી, તેની પાસે જૈન સિદ્ધાંત ભણ્યો.

લેખિત કરાર

તેણે પૂજ વરજાંગજી પાસે દીક્ષા લેતા **લેખિત કરાર કર્યો કે,** "બે વર્ષ સુધી તમે મારા ગુરુ અને હું તમારો ચેલો, બે વર્ષ પછી તમે છૂટા, અને હું પણ છૂટો." આવો કરાર લખી—લખાવી દીક્ષા

લીધી. ગુરુએ તેનુ નામ રાખ્યુ ઋષિ **લવજી** તે બે વર્ષ પછી પૂજ વરજાગજીને ૭૫ બોલો જણાવી, તેમનાથી તે છૂટો પડયો.

૧ ઋષિ લવજી, ૨. ઋષિ થોભણજી, અને ૩ ઋષિ સરવણજી એ ત્રણે યતિ સૂરતથી વિહાર કરી, ખભાત ગયા ત્યા કપાસિયાના વેપારી શેઠની દુકાને ઊતર્યા તેને ઉપદેશ આપી, ભક્ત બનાવ્યો અને "નવો પંથ ચલાવવા" તેની મદદ માગી તેણે દરેક પ્રકારે મદદ આપવાનુ વચન આપ્યુ આથી ત્રણે ઋષિઓ જગલમા ગયા તેઓએ ત્યા ફરીવાર "પાચ મહાવ્રત ઉચ્ચરી" નવેસરથી **દીક્ષા** લીધી. આ રીતે સ૦ ૧૯૯૨મા તેઓએ ખભાતના જગલમા **નવો પથ** ચલાવ્યો ૧૬૯૨ ગુજ્જર ૨૫૫૦

સભવ છે કે, તેઓએ જ સ્થાપનાનિક્ષેપો ઉડાવી, મુખે પટ્ટી બાધી, **નવો વેશ** બનાવ્યો હોય તેઓ **ઢુઢિયા** તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામ્યા

ઋષિ લવજી સ્વામીની વ્યાખ્યાન કળા ખીલેલી હતી, આથી ઘણા ભાઇબહેનો આકર્ષાયા, તેનુ વ્યાખ્યાન સાભળવા આવવા લાગ્યા અને તેમની પ્રશસા કરવા લાગ્યા

શેઠ **વીરજી** હાપા વહોરાને સૂરતમા ખબર મળ્યા કે, ઋષિ લવજીએ **નવો પથ** કાઢયો છે આથી શેઠને દુખ થયુ અને તેણે ખભાતના સૂબાને પત્ર લખી ઋષિ લવજી ઉપર સખ્તાઈ કરવા જણાવ્યુ

સૂબાએ તે શેઠના પત્રથી ઋષિ લવજીને પકડાવી કેદમા પુરાવ્યા અને સુબાએ પછી "પોતાની બીબીના કહેવાથી" તેને છોડી દીધા

ઋષિ લવજી ત્યાથી નીકળી **અમદાવાદ** ગયા આ સમયે બાલા-પુરની લોકાગચ્છની ગાદીવાળા ૧૪મા શ્રીપૂજ **ઋષિ શિવજીસ્વામીના** શિષ્ય ૧૫મા ઋષિ ધર્મચદ્રજીના શિષ્ય **યતિ ધર્મદાસજી** અમદા-વાદમા હતા તેમણે પણ ત્યા મોએ મુહપત્તિ બાધી ઢુઢિયા મત ચલાવ્યો હતો

ઋષિ લવજી અને ઋષિ ધર્મદાસજી બને અમદાવાદમા મળ્યા. તે બને **સંવેગી** બનવા ઉત્સુક હતા

ઋષિ લવજી તેમની સાથે ઘણી વાતચીત કરી, અમદાવાદથી

નીકળી, સૂરત ગયા. અને ત્યાં શેઠ વીરજી હાપા વહોરાને ઘરે વહોરવા ગયા. તેણે તેના ઘરમાં ચાલતાં ચાલતાં પગલે પગલે રજોહરણથી ભૂમિ સાફ કર્યા કરી. આ દેખી શેઠે પૂછયું કે, 'આમ કેમ કરો છો?' ઋષિએ ઉત્તર આપ્યો કે, "આંખમાં પૂરેપૂરી દર્શન શક્તિ નથી, તેથી પૂંજી પૂંજીને ચાલું છું"[1]

ઋષિ લવજી સૂરતથી નીકળી, અમદાવાદ પહોંચ્યા. ફરીવાર તે અને ઋષિ ધર્મદાસ મળ્યા. પણ બંનેમાં "વંદનવ્યવહારનો વાંધો

---

૧ આવી જ વિચિત્ર ઘટના અજમેરમાં બની હતી. એક શિષ્ય એક સ્થાનકવાસી ઋષિ અજમેરમાં લાખનકોટડીમાં શેઠ હીરાચંદજી સચેતીને ત્યાં વહોરવા આવ્યા. તેણે હવેલીના દરવાજાથી તે તેના રસોડાના દરવાજા સુધી નીચેની જમીન પૂંજતાં પૂંજતાં ધીમે ધીમે આવી પંદર મિનિટ જેટલો સમય ગાળ્યો. સૌને આ જોઈ તમાશા જેવું લાગ્યું. આ જોવાને બીજા માણસો પણ એકઠા થઈ ગયા. શેઠ હીરાચંદજી તેમની ભાવના સમજીને બોલ્યા: મહારાજ! આપ અજમેર ક્યારે પધાર્યા? ઋષિએ જવાબ આપ્યો: બાબાજી! હું બ્યાવરથી વિહાર કરી આજે ૧૧ વાગે અજમેર આવ્યો છું. શેઠે જણાવ્યું: તો આપે બ્યાવરથી ક્યારે વિહાર કર્યો હશે? કેમકે આપ મારા ઘરમાં જે રીતે ચાલો છો એ જ રીતે વિહાર કરો તો બ્યાવરથી અજમેર આવતાં ઘણા દિવસ જોઈએ. ઋષિએ કહ્યું: ના, બાબા! હું ત્યાંથી આજે સવારે જ સૂર્યોદય પછી નીકળ્યો હતો. શેઠે કહ્યું: મહારાજ! તો પછી આપ અહીં પણ વિહારની ચાલે ચાલોને!

શેઠે વધારામાં જણાવ્યું: અહીં વધુ બતાવવાની કંઈ જરૂર નથી. કેમકે અમે ઓસવાલ થયા ત્યારથી જ ઉપકેશગચ્છના અને તપાગચ્છના જૈન છીએ. અમારા ગુરુના ઉપદેશ મુજબ અમારા દરવાજા અભંગ રહે છે. બીજું અમને બાવીસટોળા કે તેરાપંથી એવો રાગદ્વેષ નથી. અમારા ઘરમાં અને પંથવાળાની પુત્રીઓ પુત્રવધૂ તરીકે આવી છે અને મેં મારી પુત્રી તથા પૌત્રીઓ અને પંથવાળાના ઘરે પરણાવી છે આથી અમારે મન સૌ જૈન સરખા છે અને પંથના ઋષિઓ પણ અમને ગોચરીનો લાભ આપે છે. આપ પણ કૃપા કરીને અમને ગોચરીનો લાભ આપતા રહેજો. પણ હવે આવો વિધિ કરવાની જરૂર નથી.

(—શેઠ હીરાચંદ સચેતી સાથે મારવાડી ભાષામાં થયેલી વાતચીતના આધારે ગુજરાતી)

પડયો." અને બંનેની નવી પ્રરૂપણામા પણ **મોટો તફાવત** હતો આથી બને જૂદા પડયા. **ઋષિ લવજી** અમદાવાદથી વિહાર કરી, અન્ય સ્થાને ફરી, બીજી વાર અમદાવાદ આવ્યા. તેમણે અહીં અમદાવાદના કાળુપુરના વતની ૨૩ વર્ષની ઉમરના **શાહ સોમજી વીશા પોરવાડને** દીક્ષા આપી, પોતાનો શિષ્ય બનાવ્યો તે બને અહીંથી વિહાર કરી **બુરહાનપુર** ગયા, અને ત્યા ઇદલતપુરામા ઊતર્યા. **ઋષિ લવજી** ત્યા એક રગારી બાઈને ત્યાથી લાડવો વહોરી લાવ્યા. તે લાડવામા ઝેર ભેળવેલુ હતું તેની તેને ખબર ન હતી

ઋષિ લવજીએ તે લાડવાનો આહાર કર્યો અને ત્યાં જ અનશન કરી, અવસાન પામ્યા અને તે લાડવા આપનાર રગારી બાઈને **ગલત કોઢ** નીકળ્યો

ઋષિ લવજીની પાટે **ઋષિ સોમજી** બેઠા તે બુરહાનપુરથી વિહાર કરી, અમદાવાદ જઈ, ઋષિ ધર્મદાસને વદન કરી, તેની સાથે રહ્યા પરતુ આ દરમિયાન ઋષિ ધર્મદાસે અમદાવાદમા પોતાની નવી પ્રરૂપણા ચાલુ કરી હતી આમ **પ્રરૂપણાનો ભેદ** પડવાથી, તે બનેનો મેળ મળ્યો નહીં, તે બનેએ આપસ આપસમા ચર્ચા કરી એના પરિણામે ઋષિ ધર્મસિહના શિષ્યો **ઋષિ અમીપાલજી, ઋષિ શ્રીપાલજી** તથા કુવરજીના ગચ્છના **ઋષિ પ્રેમજી** અને **ઋષિ હીરજી** વગેરે યતિઓ ઋષિ ધર્મદાસને "વોસરાવી", ઋષિ સોમજી પાસે ગયા. ત્યા તેઓ તેમને વાદી તેમના **શિષ્યો** બન્યા તેમજ ઋષિ ધર્મદાસના ઘણા શ્રાવક–શ્રાવિકાઓ પણ ઋષિ ધર્મદાસના "આઠ કોટિ પક્ષ"ને છોડી, ઋષિ સોમજી પાસે ગયા અને તેમના **શ્રાવક** બન્યા એ રીતે તે બધાએ **છ કોટિનો** સ્વીકાર કર્યો

આ ઘટના બનવાથી અમદાવાદના ઢુઢિયા (લોકાગચ્છ)ના તે પથમા ફૂટ પડી બીજી તરફ મારવાડના લોકાગચ્છના યતિ ઋષિ જીવાજીના શિષ્ય **ઋષિ લાલચદજી** વીશા પોરવાડ હતા અને વિદ્વાન હતા તે પણ ઋષિ સોમજી પાસે આવીને તેમના શિષ્ય બન્યા

લાહોરના લોકાગચ્છના **ઉત્તરાધ** શાખાના યતિ હરિદત્તજી પણ ઋષિ સોમજીના ચેલા બન્યા

તે પછી ઋષિ સોમજી ઋષિ અમીપાલજી, અને ઋષિ શ્રીપાલજી વગેરેએ દિલ્હી અને આગ્રા તરફ વિહાર કર્યો. ઋષિ સોમજીની પરંપરામાં ઋષિ અમુલખચંદજી વગેરે થયા છે આ બધીયે શ્વે૦ જૈન પરંપરા છે અને લોંકાગચ્છની શાખા છે તે છ કોટિ પક્ષના ઢુંઢિયા કહેવાય છે આ પક્ષના **ઢુંઢિયા**, સ્થાનકવાસી, બાવીસટોળા અને **બાઇશપંથી** વગેરે નામો મળે છે

(—વા૦ મો૦ શાહે, સને ૧૯૦૯માં પ્રકાશિત શ્રી સાધુમાર્ગીની જાણવા જેવી નોંધ પૃ૦ ૬૪ ના આધારે.)

૨ ઢુંઢિયા પંથ (આઠ કોટિ પક્ષ) સ૦ ૧૭૦૯

લોંકાગચ્છની બાલાપુરની ગાદીના ૧૫મા ઋષિ ધર્મચંદજીના શિષ્ય **ઋષિ ધર્મદાસજીએ** સ૦ ૧૭૦૯મા અમદાવાદમા મોએ **મુહપત્તિ** બાંધી **ઢુંઢિયામત** ચલાવ્યો. તે **દરિયાપરી શાખા**—આઠ કોટિશાખા કહેવાય છે તે આ પ્રમાણે—

૧૬ **ઋષિ ધર્મદાસજી**—તે અમદાવાદ પાસેના **સરખેજ** ગામનો **ભાવસાર** હતો. તે લોંકાગચ્છના ઋષિ કેશવજીની પરંપરાના **ઋષિ ધર્મચંદનો** શિષ્ય થયો. તેને યતિપણામાં સાધુ જીવન ન લાગવાથી **શુદ્ધ** માર્ગ ચલાવવા ભાવના થઈ, તેમને **ઋષિ અમીપાલજી, ઋષિ શ્રીપાલજી** વગેરે શિષ્યો હતા. ઋષિ હરજી ઋષિ પ્રેમજી વગેરે ગુરુભાઈઓ હતા. સૌ **શુદ્ધ** સાધુજીવન પાળવા ઉત્સુક હતા. સૂરતના ઋષિ લવજી ત્યાં આવ્યા. પણ વંદન વ્યવહારનો વાંધો પડ્યો, તેથી તે વિહાર કરી બુરહાનપુર ગયા. પછી ઋષિ ધર્મદાસજીએ પોતાના શિષ્યો સાથે વાતચીત કરતાં ' પુસ્તકપાનાઓને પણ પરિગ્રહ વરીકે " જાહેર કર્યો. તેથી તેણે તથા તેના શિષ્યોએ "પોથી-પાના વોસરાવી, સ૦ ૧૬૮૫મા અમદાવાદમા પાંચ મહાવ્રત ઉચ્ચરી, ફરીવાર દીક્ષા લીધી અને **ઢુંઢિયામત ચલાવ્યો.** ઋષિ ધર્મદાસજીએ આગમોના અભાવમા કેટલીક નવી કલ્પિત પ્રરૂપણા શરૂ કરી હતી. તે આ પ્રમાણે—

૧ કોઈ જીવનું આયુષ્ય તૂટતું નથી.

૨ કોઈ જીવ બીજાના માર્યાથી મરતો નથી.

૩ શ્રાવક સામાયિક કરે, તેમાં ૮ ભાગે સાવદ્ય ક્રિયાનો ત્યાગ કરે.

આ પ્રરૂપણાને બરાબર માને, તે **સમકિતી** અને ન માને તે **મિથ્યાત્વી** આ પ્રરૂપણાને અનુસરે, તે **સુસાધુ** અને ન અનુસરે, તે **કુસાધુ.**

તેમની આ પ્રરૂપણા માનનારો સંપ્રદાય 'દરિયાપરી ઢુંઢિયા' તરીકે પ્રસિદ્ધ થયો, તેનું બીજુ નામ '**આઠ કોટિ**' પણ પડયુ

પરંતુ ઋષિ સોમજીના સમજાવાથી તેમના શિષ્યો, ગુરુભાઈઓ ઋષિ સોમજીના શિષ્યો બની '૭ કોટિ'મા ભળી ગયા

એટલે **ઋષિ ધર્મદાસજીએ** સં૦ ૧૭૦૯મા કે સં૦ ૧૭૧૬મા અમદાવાદમા સ્વતંત્ર "દરિયાપરી આઠકોટિ ઢુંઢિયાપંથ" ચલાવ્યો.

(—સને ૧૯૦૯મા વા૦ મો૦ શાહે પ્રકાશિત કરેલ 'શ્રી સાધુમાર્ગની જાણવા જેવી ઐતિહાસિક નોંધના આધારે; 'સૂર્યપુરનો સુવર્ણયુગ' પ્રસ્તાવના પૃ૦ ૧૪ થી ૨૯)

તેમની પરંપરા નીચે પ્રમાણે મળે છે—

૧૫. ઋષિ ધર્મચંદજી, ૧૬ **ઋષિ ધર્મદાસજી**, ૧૭ **ઋષિ સોમજી**, ૧૮ ઋષિ મેઘજી, ૧૯. ઋષિ દ્વારકાદાસજી, ૨૦ ઋષિ મોરારજી, ૨૧ ઋષિ નથુજી, ૨૨ ઋષિ જસવંતજી, ૨૩ ઋષિ મોરારજી, ૨૪ ઋષિ નાથાજી, ૨૫ ઋષિ જીવણજી, ૨૬. ઋષિ પ્રાગજી, ૨૭ ઋષિ ઈશ્વરજી

(—સ્થાનકવાસી પટ્ટાવલી, વિવિધ ગચ્છીય પટ્ટાવલી સંગ્રહ, પૃ૦ ૨૩૦)

૩. ઢુંઢિયાપંથ (પંજાબી પક્ષ) સં૦ ૧૭૨૧

લોંકાગચ્છના શ્રીપૂજ શિવજી સ્વામીના એક શિષ્યે (ઋષિ પ્રેમજી કે હીરજી) સં૦ ૧૭૨૧મા લાહોરમા પોતાના ગુરુથી જૂદા પડી ગુરુની આજ્ઞા લોપી મુખે પટ્ટી બાંધી જિનપ્રતિમા તથા જિન પૂજાનો વિરોધ કરી ઢુંઢિયામા ભળી તપસ્યા કરી તેઓને માન્ય બની, પંજાબમા 'ઢુંઢિયાપંથ' ચલાવ્યો

૪ અજીવપંથ

કુંઢિયા પંથમાંથી પંજાબમાં એક 'અજીવપંથ' નામની શાખા નીકળી હતી, જો કે આ પંથ બાબત વધુ ખુલાસો મળતો નથી પણ સંભવ છે કે, ઋ૦ ધર્મદાસની આઠ કોટિની પરંપરાના સાધુએ પંજાબમાં જઈ 'જીવ માર્યો મરે નહીં' એ પ્રરૂપણાને મનસ્વીરૂપે રજૂ કરી, આ નવી શાખા કાઢી હોય. એટલે પંજાબના આઠ કોટિ અને છ કોટિના સંઘર્ષમાંથી આ પંથ જન્મ્યો હોય.

૫. કુંઢિયા–તેરાપંથી

ઋ૦ ભીખમચંદજીએ સં૦ ૧૮૭૦માં બગડીમાં સ્થાનકમાર્ગી સંપ્રદાયમાંથી નવો તેરાપંથ ચલાવ્યો. તેનો ઇતિહાસ એવો મળે છે કે—

ઉક્ત ઋષિએ પોતાના વિચારો વહેતા મૂક્યા. આથી ૨૫ સ્થાનકમાર્ગીઓની સમિતિ માસ્વા ના બગડી ગામના બહારના ભાગમાં મસાણમાં રહેલ દેરીમાં વાટાઘાટ કરવા માટે બેઠી, ઘણી વાટાઘાટ ચાલી પણ સૌ એક મત થયા નહીં અને સવારે તે સાધુઓ બે પક્ષમાં વહેંચાઈ જઈ, છૂટા પડ્યા.

એક પક્ષમાં ૧૩ ઋષિઓ હતા, તે 'તેરાપંથી' કહેવાયા. બીજા પક્ષમાં ૧૨ ઋષિઓ હતા તે 'બારાપંથી' કહેવાયા. આ રીતે બારાપંથી અને તેરાપંથી એમ બે ભાગો પડ્યા. સ્થાનકમાર્ગી ઋષિ સાળવામાં 'બારાપંથી' તરીકે વિખ્યાત છે

તેરાપંથીની શિષ્ય પરંપરા આ પ્રમાણે મળે છે—

૧ ઋષિ ભીખમચંદજી, ૨ ઋ૦ ભારમલજી, ૩ ઋ૦ રાયચંદજી, ૪ ઋ૦ જીતમલજી, ૫ ઋ૦ મગલજી, ૬ ઋ૦ માલચંદજી ૭ ઋ૦ ડાલચંદજી, ૮ ઋ૦ કાલુરામજી

૯ ઋ૦ તુલસીરામજી તે આજે વિદ્યમાન છે

તેરાપંથીમાં ઋષિ, આર્યા, શ્રાવક, શ્રાવિકા સૌ એક ગુરુની આજ્ઞામાં રહે છે તેમાં ૧૦ ઋષિઓ છે ૨૫૦ આર્યાઓ છે સૌમાં સંપ છે

તેરાપથીમાથી કોઈ કોઈ ઋષિ જૂદા પડી સ્થાનકમાર્ગીમાં તથા બીજા શ્વે૦ જૈન તપગચ્છ ખરતરગચ્છ વગેરેમાં મળી ગયા છે એક–બે ઋષિઓએ ગચ્છભેદ કરી '**વીરધર્મ**' નામની શાખા ચલાવી હતી.

તેરાપથી ઋષિઓ, આર્યાઓ, શ્રાવક, શ્રાવિકાઓ ઉપર બતાવેલા ગચ્છનાયકોના નામના પહેલા પહેલા અક્ષરોને જોડી 'ભી૦ ભા૦ રા૦ જી૦ મ૦ મા૦ ડા૦ કા૦ તુ૦' આ પ્રકારે મત્રાક્ષરો ગોઠવી, હમેશા તેની એક માલા ફેરવે છે

ઋ૦ ભીખમચદજીએ પોતાની નવી પ્રરૂપણામા સ્થાપના, સ્થાપના નિક્ષેપો, પ્રતિમા, તીર્થો, પુણ્યબધ કરાવનારી ધર્મક્રિયા દાન અને દયા–અનુકપાની મના કરી હતી આ તેરાપથ તે ઢુઢિયા છ–કોટિ પક્ષની શાખા છે.

૬. નાની પક્ષ–

કચ્છમા ઢુઢિયા અષ્ટકોટિ પક્ષમા મોટી પકખ (મોટી પક્ષ) અને નાઢી પકખ (નાની પક્ષ) એમ બે ભાગ પડ્યા

વૃદ્ધો કહે છે કે, તપગચ્છના ગચ્છાધિરાજ શ્રી મૂલચદજી મ૦ના શિષ્ય મહાતાર્કિક શ્રી દાનવિજયજી પજાબી હતા, તે યતિમાથી આવેલા હતા પૂ૦ મૂલચદજી મહારાજે તેમને તેમજ શાતમૂર્તિ **હસ-વિજયજી** મહારાજને સ૦ ૧૯૩૯ના જેઠ શુદિ ૧૦ ના રોજ વડોદરામા **વડીદીક્ષા** આપી અને તેમને પોતાના શિષ્ય બનાવ્યા, તે વિદ્વાન હતા, તર્કશાસ્ત્ર ભણ્યા હતા તેથી **તાર્કિક દાનવિજયજી** તરીકે વધુ પ્રસિદ્ધ હતા તેમણે કચ્છના માડવી બદરમા ચોમાસુ કર્યું ત્યારે ત્યા ઢુઢિયા આઠ કોટિના શ્રીપૂજ . વગેરે ૧૮ સાધુઓનુ ચાતુર્માસ હતું તે સૌ પૂ૦ દાનવિજયજી મ૦ના ઉપદેશથી તપાગચ્છની સવેગી દીક્ષા લેવા તૈયાર થયા. પરતુ માડવીના સ્થાનકવાસી સઘના આગેવાનોએ વિનતિ કરી કે "આપને જિનપ્રતિમાની શ્રદ્ધા હોય તો, તેને માનો પણ વેશના બદલશો તેમ કરશો તો અમારે હમેશા માટે નીચે મૂડી રાખી રહેવાનુ થશે" આથી તે સાધુઓ તે પક્ષમા જ રહ્યા પરતુ તેઓ તીર્થંકરના ચાર નિક્ષેપોને માનવાના પક્ષના હતા.

પૂજ શ્રી વૃજપાલજી તો જિનપ્રતિમા કે ભ૦ પાર્શ્વનાથના બનાવી રાખેલ ત્રિરંગી ફોટાના દર્શન કર્યા વિના અન્નપાણી લેતા જ ન હતા. આમ હોવાથી તેમના પરિવારના ઘણા સાધુઓ તપાગચ્છના સંવેગી સાધુઓ અગર લોકપ્રિય ઉપદેશક બન્યા હતા. જેમકે—

(૧) ઋષિ રતનચંદજી, તે શાં૦ વિ૦ કે૦ વિજયધર્મસૂરિના શિષ્ય આત્મનિષ્ઠ યોગી શ્રી રત્નવિજયજી, (૨) ઋ૦ ધર્મચંદજી, તે શ્રી યશોવિજયજી જૈન ગુરુકુળ, પાલીતાણાના સંસ્થાપક પૂ૦ ગુરુદેવ શ્રી ચારિત્રવિજયજી, (૩) ઋ૦ રાયચંદજી તે વ્યાખ્યાતૃચૂડામણિ આ૦ વિજયમોહનસૂરિના શિષ્ય મુનિ પદ્મવિજયજી તથા (૪-૫) સોનગઢના શ્રી જૈન મહાવીર ચારિત્રાશ્રમના સંસ્થાપક-સંચાલક લોકપ્રિય બાપા શ્રી કલ્યાણચંદ્રજી સ્વામી શ્રી કેશરિચંદ્રજી સ્વામી વગેરે વગેરે.

કચ્છના આઠકોટિ પક્ષના દરેક સાધુને જિનપ્રતિમાની શ્રદ્ધા હતી. સૌ ૮૪ આગમ અને પંચાંગીને માનતા હતા. આમ થવાથી તે પક્ષમાં ગરબડ થઈ.

તે જ પક્ષના પૂજ શ્રી ....ના શિષ્ય ઋ૦.. .. ..ને બુદ્ધિભ્રમથી વિચાર સ્ફુર્યો કે, માત્ર જિનાગમ બત્રીશી જ સમકિત શ્રુત છે, તે સિવાયના જિનાગમો નિર્યુક્તિ, ભાષ્ય, ચૂર્ણિ ટીકા, વ્યાકરણ ગ્રંથો અને ન્યાય ગ્રંથો વગેરે તથા અજૈન ગ્રંથો મિથ્યાશ્રુત છે આ ગ્રંથો જગતમાં હશે ત્યાં સુધી મિથ્યાત્વનો જ પ્રચાર બની રહેશે તો આ સૌ ગ્રંથોનો વિનાશ કરવાથી જ શુદ્ધ ધર્મ ટકી શકશે. તેમણે આ પ્રમાણે વિચારી પૂજ શ્રી... ... .. પાસેથી પોતાના ગુરુદેવના આગમના પુસ્તકો માગી લીધા. અને એક રાતે આ બધા પુસ્તકોના ટુકડા કરી બીજે દિવસે નદીની રેતમાં દાટી દીધા. તેમણે પોતાનો નવો પંથ ચલાવ્યો તે નાની પક્ષ કહેવાય છે જે કોટિ તેરાપંથીને મળતો છે તે મોઢે કપડો પહેરે છે તેથી સાધારણ જનતા તેને મેલડીઆ પણ કહે છે આ નાની પક્ષ તે ઢુંઢિયા-આઠ કોટિની શાખા છે

-: જિનાગમ પાઠોમાં કાપકુપ :-

જિનાગમોની વિવિધ વાચનાઓમાની છેલ્લી **માથુરી વાંચના** અને **વલ્લભી વાંચનાના સર્વ સમત** પાઠો આજે વિદ્યમાન છે. તેમાનાં ૪૫ આગમો વિદ્યમાન છે. તેમાથી **સ્થાનક વાસી જૈનો** માત્ર ૩૨ જિનાગમોને જ માને છે આજ સુધીના લોકાગચ્છ કે સ્થાનકવાસી મત કે તેરાપથી કોઈએ તેમાના "મૂળ પાઠો" ઉડાવ્યા ન હતા. સ્થાનકવાસી **ઋષિ પુષ્પમુનિ** તથા તેના પરિવારે "સુત્તાગમ ભા ૧-૨"મા મૂળ પાઠોમા કાપકૂપ કરી છે

ઇતિહાસજ્ઞ **પ૦ કલ્યાણવિજયજી ગણિ મહારાજ** જણાવે છે કે "પિછલે કુછ વર્ષોસે પ્રાચીન સાહિત્યકા સ્વાધ્યાય કરના, યહ મેરે લીએ એક નિયમ-સા હોગયા હૈ, ઈસ નિયમ કે ફલ સ્વરૂપ મૈને "સુત્તાગમ" કે દોનો ભાગ પઢે પઢનેસે મેરે જીવનમે કભી ન હોને વાલા "દુખકા અનુભવ" હુઆ.

યદ્યપિ કઈ સ્થાનકવાસી વિદ્વાનોને અપને મતકે બાધક હોને વાલે સૂત્ર-પાઠોકે કુછ શબ્દોકે **અર્થ** જરૂર બદલે થે, પરતુ સૂત્રોમે સે **બાધક પાઠોંકો કીસીને હટાયા નહી થા.** લોકાગચ્છકી ઉત્પત્તિકા લગભગ પોને પાચસો વર્ષ કે બાદ સર્વ પ્રથમ શ્રી **પુષ્પ ભિક્ખૂ** તથા ઈનકે શિષ્ય-પ્રશિષ્યોને ઉન બાધક પાઠો પર સર્વ પ્રથમ કૈચી (કાતર) ચલાઈ હૈ યહ જાનકર મનમે અપાર ગ્લાનિ હુઈ મૈ જાનતા થા કિ સ્થાનકવાસી સપ્રદાયકે સાથ મેરા સદ્‌ભાવ હૈ. વૈસા હી બના રહેગા પરતુ પુષ્પ ભિક્ખુકે ઉક્ત કાર્યસે મેરે દિલ પર જો આઘાત પહુચા હૈ વહ શાયદ સદા કે લિએ **અમિટ** રહેગા.

ભગવતી-સૂત્ર જ્ઞાતા, ધર્મકથાગ, ઉપાસકદશાગ, વિપાકસૂત્ર, ઔપપાતિક, રાજપ્રશ્નીય, જીવાભિગમ, જમ્બુદ્વીપપ્રજ્ઞપ્તિ, વ્યવહાર સૂત્ર, આદિમે જહા જહા **જિન પ્રતિમા પૂજન**, જિન ચૈત્યવન્દન, સિદ્ધાયતન, મુહપત્તિ બાધનેકે વિરુદ્ધ જો જો સૂત્ર પાઠ થે "ઉનકા સફાયા કરકે" શ્રી ભિક્ખૂજીને સ્થાનકવાસી સપ્રદાયકો **નિરાપદ** બનાને કે લિએ, એક અપ્રમાણિક ઔર **કાપુરુષોચિત** કાર્ય કિયા

है, इसमें कोई शंका नहीं. परन्तु इस कार्य के संबंधमें मैं यह जानना चाहता हुं कि—श्री स्थानकवासी संप्रदायके विद्वान् श्रमणगण तथा अग्रगण्य श्रावकगण सहमत है, या नहीं ? यह मेरा एक प्रश्न है मैं चाहता हुं कि—"सुत्तागम" छपवाने मे सहायता देने वाले गृहस्थ और सुत्तागम पर अच्छी अच्छी सम्मतियें प्रदान करने वाले विद्वान् मुनिवर्य मेरे इस प्रश्नका उत्तर देनेका कष्ट करेंगे.[1]

(वीर सं० २४८८, वि० सं० २०१८, चैत्र सुद १३ना ता. १७–४–'६२ना साप्ताहिक जैन पत्र वर्ष ६१ अंक १५ १६ पानुं २०६)

७ वीरधर्म—

ते तेरापंथी स्थानकमार्गीनी शाखा हती. तेमां जिनप्रतिमा तथा जैनतीर्थोनी पूजनी नहीं किन्तु मात्र जिनप्रतिमा दर्शननी आज्ञा हती ते मतनी विशेष प्ररूपणा जाहेरमा आवी नथी. आजे आ पंथनो कोई ऋषि विद्यमान नथी.

८ बीजामत परंपरा–(लोंकागच्छनी शाखा)

१ लोंकाशाह २ ऋषि भाणजी, ३ ऋषि भादाजी (भीदाजी), ४ ऋषि भीमाजी—असलमा "ऋषि भादाजीनी पाटे ऋषि भूताजी अने तेनी पाटे ऋषि बीजाजी पूज्यश्री बने," ओ व्यवहारसंगत हतुं, परंतु (३) ऋषि भादाजीनी पाटे ऋषि पूनाजीनो शिष्य (४) ऋषि भीमाजी पूज्यश्री थयो. तेमा ओक क्लेशनु बीज हतुं

५. ऋषि भूताजी—पट्टावलीओमां ऋषि भीमाजी तथा ऋषि भूताजीनो ओक पट्टांक मळे छे, ते पण सूचक वस्तु छे

नोंध—दिगम्बर संप्रदायमां पण कोई कोई मुनिवर वाचकवर श्री उमा स्वाति महाराजना तत्त्वार्थाधिगमसूत्र (मोक्षशास्त्र)ना पाठोमां कापकूप करी पोतानी सांप्रदायिक मान्यताने निर्दोष बनाववा प्रयत्न करे छे

स्थानकवासी संप्रदायना अहिंसा प्रेमी ऋषि स्वामुनिजीओ अमदावादमां साबरमती नदीने किनारे आंपानेर सासावटीमां ४५ आगमोनुं जिनागम मंदिर बनाव्युं छे तेमां तेमणे जनने खातर, जिनप्रतिमा वगेरे पाठोने मूळ स्वरूपमां ज कायम राखवा निर्णय कर्यो छे ओ खुशीनी वात छे

૬. **ઋષિ વિજયજી**–તેનુ બીજુ નામ **ઋષિ વીજોજી** પણ મળે છે. તે ઋષિ ભૂતાજીનો ચેલો હતો. તે બહુ ક્રિયા કરતો હતો. **તપસ્વી** હતો તડકામા બેસી આતાપના લેતો હતો તેણે ગુજરાતની બહાર જ્યા સાધુઓનો વિહાર અલ્પ હોય, તે પ્રદેશમા એટલે મેવાડ અને મેવાતમાં વિહાર કર્યો. ત્યાં પણ તે આતાપના લેતો હતો.

ત્યાના જૈનો તેના **ભક્ત** બન્યા એટલે તેણે સ૦ ૧૫૭૦માં ત્યા લોકામતની કેટલીક માન્યતાઓમા ફેરફાર કરી, પૂનમિયા અને આગમિકોને મળતો નવો '**બીજા મત**' સ્થાપિત કર્યો.

તેણે આ પ્રમાણે **પ્રરૂપણા** કરી

પ્રરૂપણા

૧ પૂનમે પાખી કરવી ૨ પૂનમે ચોમાસી કરવી ૩ ભાદરવા સુદિ ૫ ના રોજ સંવત્સરી કરવી ૪ તીર્થંકર દેવોના **ચારે નિક્ષેપા** માનવા. એટલે "જિન પ્રતિમા" **જૈનતીર્થો** માનવા ૫ દેવવદનમા ચાર થોઈ હોય છે, તે પૈકીની ચોથી થોઈ બોલવી નહીં, અને ૬ **શ્રુતદેવી** વગેરે દેવ–દેવીઓની સ્તુતિ બોલવી નહીં

(–મહો૦ ધર્મસાગર ગણિકૃત, 'પ્રવચન પરીક્ષા વિશ્રામ ૧૦, ગા૦ ૧ થી ૧૨)

આ નવો ગચ્છ **બીજા મત** તરીકે પ્રસિદ્ધ થયો. તે **પૂનમિયા-ગચ્છ કે મલધારી ગચ્છમાંથી** નીકળ્યો હોય, એમ મનાય છે.

બીજામતનુ બીજું નામ 'વિજયમત' પણ મળે છે આ મત જિનપ્રતિમા, જૈન તીર્થો, તથા પચાગી સહિત **સર્વ જિનાગમો** અને તેમા બતાવેલા માર્ગનો સ્વીકાર કરતો હતો. તેનો વેશ લોકાગચ્છના યતિના વેશ જેવો હતો આ મતમાં દડ (દાડો) રાખવાની પણ વિશેષ આજ્ઞા હતી.

૭ ઋ૦ ધર્મદાસજી, ૮ ઋ૦ ખેમસાગરજી, ૯ ઋ૦ પદ્મ-સાગરજી ૧૦. **ઋ૦ ગુણસાગરજી**–તેમણે સ૦ ૧૬૭૬ મા "ઢાલ-સાગરરાસ' બનાવ્યો

ઋ૦ ગુણસાગરજીના શિષ્ય **ઋ૦ હેમસાગરજીએ** સ૦ ૧૭૦૦મા

"અર્ચાશતક' શ્લો૦ ૧૧૧" રચ્યું છે[1]

૧૧ મહો૦ કેશવજી—સંભવ છે કે તેમના બીજા નામો કેશવરાજ અને આ૦ કલ્યાણસાગરસૂરિ પણ હોય.

મહો૦ ભાનુચંદ્ર ગણિવરે સં૦ ૧૬૭૩માં માલપુરામાં તેમની સાથે શાસ્ત્રાર્થ કરી, તેમને જીતી ભગવાન ચંદ્રપ્રભુ જિનેશ્વરના પ્રાસાદની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી. તે પછી માલપુરાના વિજયગચ્છના સંઘે "આ૦ કલ્યાણસાગરસૂરિના ઉપદેશથી" માલપુરામાં ભગવાન મુનિસુવ્રતસ્વામીનો મોટો જિનપ્રાસાદ બનાવ્યો હતો. જેની પ્રતિષ્ઠા સં૦ ૧૬૯૧ના વૈ૦ શુ૦ ૧૨ ને ગુરુવારે આ૦ વિજયદેવસૂરિના આજ્ઞાધારી ૫૦ લબ્ધિચંદ્ર ગણિવરે કરી હતી.

(—જૈ૦ સ૦ પ્ર૦ ક્રમાંક: ૫૮, ૬૭, ૭૦)

તેમણે સં૦ ૧૬૮૩માં ઓંતરોલી કે આવરસુંબામાં ક૦ સ૦ આ૦ શ્રી હેમચંદ્રસૂરિના "રામચરિત્ર (ત્રિષષ્ટિ૦ શ૦ પુ૦ ચ૦ પર્વ ૭)ના આધારે "રામયશોરસાયનરાસ" બનાવ્યો હતો. સ્થાનકમાર્ગી સમાજમાં

---

૧ અર્ચાશતકમાં અર્ચા વસ્તુ તથા પ્રશસ્તિ નીચે મુજબ છે—

चतुरशीतिमिताकानां स्वाध्यायमूलबोधनम् ।
वर्धमानसूरीणस्य जन्मापि व्याख्यत् तदा ॥ ९ ॥

टिप्पनम् श्रीवर्धमानसूरे: जन्म १२१ दीक्षा १०५१ सूरिपदं ११७ स्वर्गः १११ इति ॥ "प्रबन्धपातिकायाम्" ।

वृद्धपक्षेस संविग्नधर्मैस्सूरिर्मनीः
तैः प्रेरणया गच्छेऽस्य ११८२ संविज्ञत्वं समुद्धृतम् ॥
प्रसङ्गेन उद्यमनो यशावारोपसेवितः ।
मरुस्थलस्तरैणामूद् विजयी विजयप्रभोः ॥ १८
यस्मिन् गच्छारी नियोपाः क्रियार्थां पञ्चमी मते ।
चतुरशीतिकाकानां न वैयसुरिरीप्सिता ॥ १९
विक्रमतो चतुर्दशम्मेरी (१०) तदुनिवामतत्यार्षिता ।
गुणसागरसिद्धेषैव हेमसागरसाधुना ॥ ११
सिद्धांतप्रचारो भा मूदं इति मत्वा मर्चा कृतम् ।
सार्धं पाधि-रौर्ध (१११) प्राता केसराजेन संस्कृतम् ॥ १११'
इति पार्श्वतीर्थेन लिपीकृतम् ॥

આ રાસ પ્રત્યે ઘણો આદર છે.[1]

૧૨. ભ૦ સુમતિસાગરસૂરિ

૧૩. (૭) ભ૦ ઉદયસાગરસૂરિ, ભ૦ વિનયસાગરસૂરિ

૧૪ (૮) ભ૦ જ્ઞાનસાગરસૂરિ–તે ભ૦ ઉદયસાગરસૂરિની પાટે થયા. માલપુરામાં વિજયગચ્છના ભ૦ આદિનાથના મંદિરમાની એક **ગુરુ ચરણપાદુકા** ઉપર આ પ્રકારે લેખ છે–

પાદુકાલેખ

"સં૦ ૧૬૮૪ વૈ૦ વ૦ ૭ ગુરુવારે વિજયગચ્છે ભ૦ ઉદયસાગરસૂરિપટ્ટે **ભ૦ જ્ઞાનસાગરસૂરિણા** ઋષિ શ્રી પદાર્થજીની ચરણપાદુકાની પ્રતિષ્ઠા કરી."   (–જૈન સ૦ પ્ર૦ ક્રમાંક ૭૦)

૧૩ ભ૦ વિનયસાગરસૂરિ

તે વિજયગચ્છના **ભ૦ સુમતિસાગરસૂરિની** પાટે ભટ્ટારક થયા.

ઇતિહાસ કહે છે કે–વિજયગચ્છમાં તેમના હાથે અને તેમના પ્રપટ્ટધરના હાથે **બે શ્વેતાંબર જૈન તીર્થો** બન્યાં છે તે આ પ્રમાણે–

૧ દયાલગઢ તીર્થ–

સંઘવી તેજરાજ વીશા ઓશવાલ **સિસોદિયા ગોત્રનો** સરૂપર્યા વંશનો **જૈન** હતો તે મારવાડમા રહેતો હતો.

---

૧ અમદાવાદના **મોતીલાલ મનસુખલાલ શાહ** 'જૈન હિતેચ્છુ' ના તંત્રીએ સં૦ ૧૯૬૬મા આ રાસ પ્રકાશિત કર્યો હતો પરંતુ તે પૂર્વાગ્રહી સ્થાનકમાર્ગી જૈન હોવાથી તેણે મૂળ રાસમાના જિનપ્રતિમા અને જિનાલયોના પાઠોને ઉડાવી, તેના સ્થાને મનસ્વીપણે નવા પાઠો ગોઠવીને તે રાસ છપાવ્યો હતો તે પછી સં ૧૯૭૦ મા સૂરતના **શેઠ જીવણચંદ સાકરચંદ** ઝવેરીએ શેઠ દેવચંદ લાલભાઈ પુસ્તકોદ્ધાર ફંડ તરફથી "આનંદકાવ્યમહોદધિ મૌક્તિક બીજા"મા આ રાસ અસલરૂપે પ્રકાશિત કર્યો સાથોસાથ સુખબંધ (પૃ૦ ૩૧ થી ૫૦) મા મોતીલાલ શાહે પાઠોની કરેલી ઉઠાવગીરીને પણ સાફસાફ સપ્રમાણ જાહેર કરી હતી ત્યારે આ રાસની વાસ્તવિક વસ્તુ સ્થિતિ ઉપર પ્રકાશ પડયો એકંદરે આ રાસની રચના શૈલી રસભરી અને સુંદર છે

સંભવ છે કે ઋ૦ કેશવજીએ લોંકાશાહના શલોકા બનાવ્યા હોય (–પ્રક૦ ૫૩, પૃ૦ ૫૮૬, શ્રીમાન લોંકાશાહના ઐતિહાસિક પ્રકાશ)

નોંધ–શિસોદિયા ઓશવાલ તે અસલમાં ચિત્તોડના શિસોદિયા રાણાઓના વંશજો જૈનો છે અમો જેનો વિશેષ પરિચય પ્ર૦ ૫૮–૫૯માં નગરશેઠના વંશ"માં આપીશું

સંઘવી તેજરાજના વંશમાં અનુક્રમે ૧ સં૦ તેજરાજજી (ભાર્યા–નાયકદે) ૨–સં૦ ગજોજી (ભા૦ ગૌરીદે) ૩–સં૦ રાજમલજી (ભા૦ રયણદે) ૪ સં૦ મંત્રી દયાલ શાહ (ભા૦ સૂર્યાદે, પાટમદે,)

૫ સં૦ શામળદાસ (ભાર્યા–મૃગાદે)

સં૦ દયાલશાહને ૩ મોટાભાઈ હતા. ૧ ઉદોજી (ભા૦ માલવદે) ૨–સં૦ દૂદોજી (ભા૦ દાડિમદે, જગરૂપદે) ૩ સં૦ દેવોજી (ભાર્યા–સિંહલદે, કરમાલદે)

સં૦ દયાલશાહ રૂપાળો તેજસ્વી બુદ્ધિવાન્, ચકોર, બહાદુર યુદ્ધવીર, સ્વદેશાભિમાની, અને ધર્મપ્રેમી હતો. તે "ભાગ્યની પરીક્ષા " કરવા માટે, મારવાડથી નીકળી મેવાડમાં ગયો. તે પ્રથમ ઉદેપુરમાં રાણાની ઘોડાહારમાં સાધારણ નોકર રૂપે દાખલ થયો, પછી રાજપુરોહિતના આગ્રહથી તેનો મહેતો બન્યો, રાજપુરોહિત ખટપટી, પ્રપંચી, અને મોગલો સાથે મળેલો રહેનારો, દેશદ્રોહી હતો. તેણે દયાલશાહને પોતાના ગુપ્ત કામકાજનો મહેતો બનાવી, પોતાના ગુપ્તપત્રો અને દસ્તાવેજો, વગેરે વિભાગનો વડો બનાવ્યો. પણ તે પુરોહિતના પ્રપંચને જાણી દુઃખી થયો. તેણે ઉદેપુરના રાણા રાજસિંહને (રાયસિંહને) તે પુરોહિતના ખટપટી પત્રો વંચાવી, તેનાથી સાવધાન રહેવા ચેતવ્યો.

રાણો તેના સ્વદેશાભિમાનથી અને નૈતિકહિમ્મતથી પ્રસન્ન થયો. તેણે તેને રાજ્યમાં સારી નોકરીમાં દાખલ કરી દીધો. અને ધીમે ધીમે તેને પોતાનો મહામાત્ય બનાવ્યો.

ઉદેપુરના નગરશેઠ સોહનલાલે પોતાની દેશપ્રેમી, ધર્મપ્રેમી પુત્રી પાટમદેને તેની સાથે પરણાવી.

વીર દયાલદાસ બા૦ ઔરંગઝેબના આક્રમો તથા પુરોહિતના ગુપ્ત પત્રોથી સમજી ગયો હતો કે બા૦ ઔરંગઝેબ કપટથી મેવાડના

રાણાને જીતી, મેવાડને પોતાના તાબામા લેવા ઈચ્છે છે. આથી વીર દયાલશાહે મેવાડને વિવિધ રીતે મજબુત બનાવ્યુ કે મોગલ સેના ચડી આવે તો માર ખાઈને જ પાછી જાય મેવાડની સરહદોના પ્રદેશમાં પણ મેવાડની **સત્તા** જમાવી. તેની પત્ની **પાટમદે** પણ દેશના હિત કાર્યમાં પુરો રસ લેતી હતી. તે યુદ્ધના મેદાનમા "સૈનિક ગણવેશ" પહેરી, જતી અને વીરદયાલદાસને બચાવવા પુરી તકેદારી રાખતી હતી. બીજી પણ વિવિધ જાતની મદદ કરતી હતી.

મેવાડમા **કાંકરોલી** અને રાજસાગર તળાવની વચ્ચે એક નાનકડી **પહાડી** છે **સ૦ દયાલશાહે** રાણાની આજ્ઞા મેળવી, તેની ઉપર નવ માળનો **મોટો જિનપ્રાસાદ** બનાવ્યો તેમા માત્ર જિન પ્રતિષ્ઠા કરવી બાકી હતી પણ જિનપ્રાસાદ એવો વિશાળ હતો કે–દૂરથી **કિલ્લા જેવો** દેખાતો હતો

બા૦ ઔરંગઝેબ (સ૦ ૧૭૧૫ થી ૧૭૬૩) વિ૦ સં૦ ૧૭૩૦મા "મેવાડનો રાણો આ કિલ્લાથી અજેય બનશે" એવા ખ્યાલથી કે ધર્માધતાથી, તેને તોડવા સેના લઈ ચડી આવ્યો. **વીર દયાલશાહે** તેની સામે લડી, બાદશાહી સેનાને હઠાવી અને પછી પોતે જાતેજ બાદશાહને મળીને સમજાવ્યુ કે–"જહાપનાહ ! આ કિલ્લો નથી. માત્ર બે માળનુ જિનાલય છે પરતુ તેના શિખરોની ઉપરા ઉપર માળોની ઉભણી ગોઠવી, **ઉંચુ શિખર** બનાવ્યુ છે જે જોનારને ભવ્યકિલ્લાનો ખ્યાલ કરાવે છે બા૦ ઔરગઝેબે વીર દયાલશાહના કથનને સાચુ માની, તે જિનાલયને ન તોડતા, એમજ સુરક્ષિત રાખી, પાછો ચાલી ગયો

રાણ્ રાજસિંહે જ શરૂમા આ જિનાલય બનાવવાની આજ્ઞા આપી હતી પણ હવે તે આ જિનાલયમા જિન પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરવાની રજા દેતો ન હતો પરતુ તેને રજા દેવી પડે એવા **કુદરતી સયોગો** બન્યા તે આ પ્રમાણે

ઔરગઝેબ સાથેની લડાઈમા રાજસાગર તળાવની પાળ તૂટી ગઈ હતી રાણો નવી પાળ બનાવે. અને ચોમાસામા પાણીનો ધસારો

આવે કે–પાળ તૂટી જાય. છેવટે રાણાએ ત્યાં અતૂટ પાળ બનાવવા માટે, વીરદયાલશાહની પત્ની પાટમદેને જણાવ્યું કે "તું ઉદેપુરના નગરશેઠની કન્યા છે તો ઉદેપુરની જ રાજકન્યા છે 'ધર્માત્મા છે સતી છે, તું તારા હાથે આ પાળનો પાયો નાખ, શિલાસ્થાપન કર, કે પાળી અતૂટ બની રહે." પાટમદેએ રાણાની આજ્ઞાથી તળાવની પાળનો પાયો નાખ્યો. પાળ મજબુત અને ટકાઉ બની જે ચોમાસામાં પાણીના પ્રસારાથી પણ તૂટી નહીં.

આ પછી રાણા રાજસિંહે પાટમદેવીની માગણીથી તેના ઉપર પ્રસન્ન થઈ કિલ્લાના જિનપ્રાસાદમા જિનપ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરવાની રજા આપી.

વીર દયાલશાહે રાણા રાજસિંહ (રાયસિંહ) ના રાજ્યમાં વિ૦ સં૦ ૧૭૩૨ વૈ૦ સુ૦ ૭ પુષ્ય નક્ષત્ર અમૃતસિદ્ધિ યોગમાં શ્વેતામ્બર વિજયગચ્છના ભટ્ટારક વિનયસાગરસૂરિના હાથે આ કિલ્લા ઉપર "ચૌમુખ જિન પ્રાસાદની પ્રતિષ્ઠા," રાજસાગર તળાવના કિનારે ભ૦ આદીશ્વર વગેરે ઘણી જિન પ્રતિમાઓની અંજનશલાકા, અને ચૌમુખ જિનપ્રાસાદમાં મૂળનાયક ભ૦ આદીશ્વરની પ્રતિમા વગેરેની સ્થાપના, વગેરે કરાવ્યા.

આ પ્રતિષ્ઠા ઉત્સવમા સાડેરકગચ્છના ભટ્ટારક દેવસુંદરસૂરિ વગેરે ઘણા શ્રીપૂજો–યતિઓ હાજર હતા

આ જિનપ્રાસાદ અત્યેયે "રાજવી કિલ્લા જેવો" લાગે છે આ સ્થાન દયાલગઢ કે દયાલશાહના કિલ્લા તરીકે વિખ્યાત છે આ સ્થાન જૈનયાત્રાનું ધામ છે સૌ જૈન યાત્રિકો મેવાડની યાત્રા કરે ત્યારે દયાલશાહના કિલ્લાની પણ યાત્રા કરે છે પહાડની નીચે તળાટીમાં વિશાળ જૈન શ્વે૦ ધર્મશાળા છે

(જૈન સત્યપ્રકાશ ક્રમાંક–૧૦ પૃ૦ ૩૧૮ થી ૩૧૯ ક્રેમસિંહ રોઠોડનો **ઓસવાલ કોમનો ઇતિહાસ** પૃ૦ ૧૯૩ થી ૨૦૭ જૈન પ્રતિ૦ પ્રક ૪૪, પૃ૦ ૩૮ થી ૪૦, પ્રક૦ ૫૮, ૫૯, નગરશેઠ શિશોદિયાવંશ)

૧૩. ભ૦ ઉદયસાગરસૂરિ, **ભ૦ જ્ઞાનસાગરસૂરિ**

૧૪. ભ૦ **જ્ઞાનસાગરસૂરિ** અથવા ભ૦ ××× સૂરિ.

૧૫. ભ૦ **મહાનંદસાગરસૂરિ**–તે વિજયગચ્છના મોટા પ્રભાવક હતા. જે બન્ને ગાદીના ભટ્ટારક બન્યા.

(૧૫) **ભ૦ મહાનંદસાગરસૂરિ**–તે ભ૦ જ્ઞાનસાગરસૂરિની પાટે થયા કે ભ૦ વિનયસાગરની પટધરની પાટે થયા. તેનો ઉલ્લેખ મળતો નથી. છતા સાલવારી જોતાં તેનો પટ્ટાંક ૧૫ મો લાગે છે:

તેમણે હીંડાન તહસીલમા **ચાંદનગામ–મહાવીરજી તીર્થની સ્થાપના** કરી હતી તે આ પ્રમાણે :–

(૨) ચાંદનગામ–મહાવીર તીર્થ—

વિક્રમની ઓગણીશમી શતાબ્દીના પ્રારભમા **જોધરાજ પલ્લીવાલ** થયો છે તેનો વિ૦ સ૦ ૧૭૯૦ કા૦ સુ ૫ ને રોજ તા. ૧૪–૧૧–૧૭૩૩ સોમવાર, કન્યા લગ્નમાં, તથા કન્યા લગ્નમા મગળ, તુલામા રવિ બુધ ને ગુરુ, તથા વૃશ્ચિકમા શુક્ર અને રાહુ હતા તે સમયે **જન્મ** થયો હતો.

તે હરસાણા નગરનો વતની હતો તેની જ્ઞાતિ **પલ્લીવાલ** અને ગોત્ર **ડગીઆ** હતું તે હરસાણા નગરનો **ચોધરી** હતો. અને ડીગ નગર (ભરતપુર)ના મહારાજા કેશરિસિંહનો **દીવાન** હતો

જયપુર રાજ્યના હીંડાન તહસીલ (પરગણા)ના **ચાંદનગામના** એક ઉંચા ટેકરા ઉપર એક ચમાર (મોચી)ની **ગાય** પોતાનુ દુધ ઝરી આવતી હતી ચમારે આ ઘટના નિહાળી, આશ્ચર્ય પામી; તે જમીન ખોદી. તો તેને તે જમીનમાથી **ભ૦ મહાવીરસ્વામીની ભવ્ય જિન પ્રતિમા** મળી આવી તેણે તે જિન પ્રતિમાને એક સ્થાને બેસાડી ઘણા જૈનો આ ઘટના સાભળી, ત્યા દર્શને આવવા લાગ્યા.

ભરતપુરના રાજાએ દીવાન જોધરાજજી પલ્લીવાલને કોઈ મોટી ભૂલ થવાથી, તોપને ગોળે ઉડાવી દેવાનો હુકમ કર્યો **દીવાને** જે દિવસે તોપને મોઢે જઈને ઉભા રહેવાનુ હતું તે દિવસે ઉકત ભગવાન

મહાવીર સ્વામીની પ્રતિમા સામે જઈ તે જિન પ્રતિમાના દર્શન અને પૂજા કરી, સામે ઉભા રહી, બે હાથ જોડી, પ્રતિજ્ઞા કરી કે—"હે ભગવાન આપની કૃપાથી જો હુ આ આફતમાંથી બચી જઈશ તો અહીં આપનો ત્રણ શિખરો વાળો મોટો જિનપ્રાસાદ બનાવી, તેમાં આપની પ્રતિષ્ઠા કરાવીશ" દીવાન આ પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞા કરી ભરતપુર ગયો. રાજાએ તેને મારવા માટે તોપને મોઢે ઉભો રાખ્યો. અને તોપચીને હુકમ આપ્યો કે "જામગી સળગાવ—ગોળો છોડ—કે દીવાનને તેની ભૂલનો બદલો મળે."

તોપમા દારૂગોળો ભરી રાખ્યા હતો. તોપચીએ એકવાર જામગી સળગાવી, તે ઠરી ગઈ, અને બીજીવાર જામગી સળગાવી તે પણ ઠરી ગઈ છેવટે ત્રીજીવાર જામગી સળગાવી તે પણ ઠરી ગઈ, પરિણામે તોપનો ગોળો છુટ્યો જ નહી. અને દીવાનને કઈ નુકશાન થયુ નહી. રાજાએ આ વિચિત્રતા દેખી દીવાનને પુછ્યુ દીવાનજી ! ત્રણ ત્રણ વખત જામગી સળગાવી છતા, નકામી જાય છે તેનુ કારણ શુ છે ? તે કહો. દીવાન બે હાથ જોડીને બોલ્યો—મહારાજા મે અહીં ચાંદનગામના ભ૦ મહાવીરસ્વામીને અરજ કરી છે કે—હું આ આફતમાથી બચી જઈશ તો અહીં ત્રણ શિખરવાળો જિનપ્રાસાદ બનાવી, તેમા તમારી પ્રતિષ્ઠા કરાવીશ.

મારા એ ભગવાને મારી એ અરજ સાંભળી છે અને તે ભ૦ મહાવીર સ્વામીની કૃપાથી જામગી ઠરી જાય છે, ગોળા છુટતા નથી, અને હુ બચી જાઉં છુ રાજાએ આ ઘટના સાંભળી, દીવાનને નિર્દોષ માની, તેને તે ભૂલની માફી આપી. દીવાન જોધરાજજી એ ત્યા ભ૦ મહાવીરસ્વામીનો ત્રણ શિખરવાળો મોટો જિનપ્રાસાદ બનાવ્યો. અને તેમાં વિ૦ સ૦ ૧૮૨૬ મહાવદિ—૭ ગુરુવારે ઢીંગ નગરના રાજા કેશરીસિંહના રાજ્યમા શ્વેતામ્બર વિજયગચ્છના ભ૦ મહાનંદ સાગરસૂરિના હાથે તે ભ૦ મહાવીરસ્વામીની મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કરાવી, તથા બીજી પણ જિન પ્રતિમાઓની અજનશલાકા અને પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

ધુલેવાના કેશરીઆજી, કુલ્પાકજીના માણેકસ્વામી અને ભોયણીના ભ૦ મલ્લિનાથ વગેરે **શ્વેતામ્બર જૈન ચમત્કારી તીર્થો** છે. એ જ રીતે ચાંદનગામના ભગવાન મહાવીરસ્વામી **શ્વેતામ્બર જૈન તીર્થ** છે જૈનો અને અજૈનો ઉક્ત જૈન તીર્થોને માને છે. પ્રભુદર્શન કરે છે. અને તેની સામે ભેટ ચડાવે છે.

મહાવીરજી તીર્થને પણ જૈન–અજૈનો **મીના** અને ગુર્જર વિગેરે સૌ કોઈ માને છે. અને ત્યા દર્શન કરી, ભેટ ચડાવે છે

મહાવીરજી તીર્થની વહીવટ કમીટી દર સાલ રીપોર્ટ પ્રકાશિત કરે છે અને તેમા ઉપરની **લોકવાયકા** પણ છપાવે છે

(કલ્યાણ વર્ષ–૩૧મું તીર્થાંક–૧)

આ પ્રતિમાના **ચક્ષુ** શ્વેતામ્બર પ્રતિમાની જેમ ખુલ્લા છે કમ્મરમા **લગોટ** છે વાસાની કરોડનો ખાડો કમરના **લગોટ** સુધી છે લગોટના સ્થાને આડી પટ્ટી પડી છે નીચેના આસ્થાનમા દિ૦ જૈન પ્રતિમાની જેમ જુદા બે ભાગો નથી જ

આ પ્રતિમા જ્યાથી નીકળી, ત્યા દીવાને **ચરણ**પાદુકા પધરાવી, ઉપર છત્રી બનાવી હતી આ પ્રતિમા ઉપર જે ચઢાવો ચડે તેને તે ચમાર (મોચી)ના વશજો લે છે

મહાવીરજીનો રથ ચૈત્ર સુદ ૧૫ને બીજે દીવસે, ચૈત્ર વદ ૧ ને રોજ નીકળે છે તેને તે ચમારનો વશજ પ્રથમ ધક્કો મારે, તો જ તે ચાલે છે રથના સારથિના સ્થાને હાલ સરકારી અમલદાર બેસે છે આ દીવાન જોધરાજ પલ્લીવાલ **શ્વેતામ્બર જૈન** હતો. તેણે ત્રણ શ્વેતામ્બર જૈન જિનાલયો બનાવ્યાનુ પ્રમાણ મળે છે

(૧) મહાવીર તીર્થમા

(૨) ભરતપુરમા પલ્લીવાલોનુ મદિર–તેમા મૂળનાયકની પ્રતિમાની પલાઠી નીચે ગાદીમા સ ૧૮૨૬નો દીવાન જોધરાજજીનો **પ્રતિમા લેખ** છે.

(૩) ભરતપુર રાજ્યના **ડીગ** ગામમા મોટો શ્વેતામ્બર જૈન પ્રાસાદ બનાવ્યો

ભરતપુર રાજ્ય તરફથી આ ભરતપુર અને ડીગના જિનમંદિરોની પૂજા માટે વાર્ષિક ખર્ચ મળે છે

(૪) મથુરાના મ્યુઝિયમમાં દીવાન જોધરાજજીના લેખવાળી જિન પ્રતિમા છે તેમાં સં ૧૮૨૬ મ૦ વ૦ ૭ ગુરુવારે ભ૦ મહાનંદસૂરિની પ્રતિષ્ઠાનો પ્રતિમા લેખ છે તે પ્રતિમા લેખ આ પ્રમાણે છે

'સંવત ૧૮૨૬ વર્ષે મિતિ માઘ વદી ૭ ગુરુવાર ડીગનગર મહારાજે કેસરિસિંહ રાજા વિજય(ગચ્છે) મહા ભટ્ટારક શ્રી પૂજ્ય મહાનંદસાગરસૂરિભિસ્તે દપદત્ત (દિયાત) ઇતિયા પલ્લીવાલ વંશ ગોત્ર હરસાણા નગર, વાસિન ચૌધરી જોધરાજેન પ્રતિષ્ઠા કારાપિતાયાં.'

શ્વેતામ્બર પલ્લીવાલ જૈનો આ તીર્થનો વહીવટ કરતા હતા, પછી દિગમ્બર ભટ્ટારકે પલ્લીવાલો વતી તેનો વહીવટ કર્યો. તે ભટ્ટારક તેમના ચેલાની ખટપટથી મરણ પામ્યા, આથી આ તીર્થનો વહીવટ કોર્ટના તાબામાં ગયો.

નોંધ ત્યાં સુધી આ તીર્થ જૈન શ્વેતામ્બર તીર્થ જ મનાતું હતું આ થી તે પદેશ છપાએલ દિગમ્બર તીર્થનાં પુસ્તકોમાં દિગમ્બરોએ ચાંદનગામના મહાવીરને પોતાનું તીર્થ બનાવ્યું નથી.

પ્યારેલાલ દિગમ્બર જૈન સ ૧૯૩૦માં જયપુર રાજ્યમાં જયપુર રાજ્યની કોંશીલનો મેમ્બર બન્યો. તેણે દિગમ્બર જૈનોની કમીટી બનાવી, અમુક રસ્તો તથા આડેધડ સામે તેને આ તીર્થનો વહીવટ સોંપાવ્યો. આ પ્રદેશમાં પલ્લીવાલ જૈનો નિર્ધન હતા. ભાવ સાથી હતા. દિગમ્બરોએ તેઓની નબળાઇનો લાભ લઈ, આ તીર્થમાં પોતાની વધુ સત્તા જમાવી.

દિગમ્બર જૈનોએ ભ૦ મહાવીર સ્વામીની જિન પ્રતિમાનો કંદોરો ખોદી નાખ્યો. પછી તો તેનો રથ ચલાવવા તથા ચઢાવો લેવામાં જે ચમારના વંશજોનો હક હતો, તેમાં પણ ફેરફાર કરવા માંડ્યું

તથા ભ૦ મહાવીરની પ્રતિમાને રથોત્સવમાં ફુલની માળા પહેરાવાય છે તે શ્વેતામ્બર જૈન વિધિનું પ્રતીક છે તેને પણ બદલી નાખવા વિચાર કર્યો પરંતુ ત્યાંની આસપાસના ગુર્જરો ઉત્સવના ગામના

હતા. તેઓએ શ્વેતામ્બર જૈન વિધિને જ કાયમ પાળવા આગ્રહ સેવ્યો. આથી દિગમ્બરોએ મૌન પકડ્યુ. મૂળ જિનપ્રાસાદમા ગભારાના આગળના ભાગમા દર્શકોને ઉભા રહેવાના સ્થાને રગમડપમા નવી **વેદી** (ચોતરો) બનાવી, તેની ઉપર ગભારાની આડે દિગમ્બરની નવી પ્રતિમા બેસાડી, ભગવાન મહાવીરની મૂળ પ્રતિમાને ઢાકી દીધી છે.

જનતા મૂળ પ્રતિમાને ભૂલી જાય અને દિગમ્બર પ્રતિમા પ્રત્યે ખેચાય તે માટેની આ રમત છે. એકદરે ચાંદનગામ મહાવીરનુ તે વિજયગચ્છનુ શ્વે. જૈન તીર્થ છે.

નોંધ : દિગમ્બરો જયપુર પાસે × × ગામમા ભ૦ પદ્મપ્રભુનુ ચમત્કારી તીર્થ બતાવે છે જે જિનપ્રતિમા પણ વાસ્તવમા શ્વેતામ્બર જિન પ્રતિમા જ છે

વિજયગચ્છના શ્રીપૂજ્ય-યતિઓ મોટે ભાગે કોટા, બુદી, અલવર, ભરતપુર, હિંડૌન, માધાપુર, વગેરે પ્રદેશમા વિચરતા હતા

પાલીથી આવેલા પલ્લીવાલ જૈનો તેઓના સસર્ગથી વિજય ગચ્છના અનુયાયી બન્યા હતા પરતુ તે યતિઓની સખ્યા ઘટવા લાગી. આથી સ ૧૯૨૬ પછી વિજયગચ્છના જૈનો સ્થાનકવાસી જૈન બન્યા. આ રીતે ભરતપુર હિંડૌન, **સેંથા** માધાપુર વગેરે પ્રદેશના વિજય-ગચ્છના જૈનો સ્થાનકવાસી જૈન બન્યા પલ્લીવાલ જૈનો અસલમા જિનાલયને માને છે તીર્થોને માને છે. અને પોતાને વિજયગચ્છના શ્વેતામ્બર જૈન બતાવે છે આજે કોટામા આ ગચ્છની ગાદી છે

વિજયગચ્છની કોટાની ગાદીની છેલ્લી એક **ભટ્ટારક પરંપરા** આ પ્રમાણે છે

(૧) **ભ૦ આ૦ જિનશાન્તિસાગરસૂરિ**-તેમણે સ. ૧૯૩૦-૩૧મા સમ્મેતશિખરના જિનાલયોનો જીર્ણોદ્ધાર થયો ત્યારે, જુદી જુદી દેરીઓમા જિન પ્રતિમાઓની અને ચરણપાદુકાઓની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી

(-જૈન તીર્થોનો ઇતિહાસ પૃ૦ ૪૭૫, ૪૭૬)

(૨) **ભ૦ ઉદયસાગરસૂરિ**

(૩) **ભ૦ જિનસુમતિસાગરસૂરિ**-તે તા ૭-૭-૧૯૧૪ (વિ સં. ૧૯૭૦) સુધી વિદ્યમાન હતા.

(૪) ભ૦ પૂનમસાગરસૂરિ—જે હાલ તુરતમા કોટાની ગાદીના નવા ભટ્ટારક બન્યા છે

તેને માટે જાહેર થયું છે કે—તે મલધારી પૂનમિયા બૃહદ્‌વિજય ગચ્છના ભ૦ સુમતિસાગરસૂરિની પાટે બેઠા છે

(તા. ૭-૪-૧૯૬૨નું સાપ્તાહિક જૈન પત્ર વર્ષ-૬૧ અંક ૧૪મો)

કોટામા રહેલી વિજયગચ્છની ગાદીની પરંપરામા હાલમા નીચેના ગામોમાં વિજયગચ્છની ગાદીઓ છે

ગામ	યતિઓનાં નામો—
બસવા	સુલતાનચંદજી મ૦
કરોલી.	રામચંદજી મ૦
સાતા (સેથા)	મૂલચંદ મ૦
હિંડૌન	ગોવિંદચંદજી મ૦
આગરા	ઘનશ્યામજી મ૦
બૈર	મુરલીધરજી મ૦
મિહાપુર (કઠવારી)	મુરલીધરજી મ૦
ડીગ	શ્રી પૂજજી મ૦
ભરતપુર	કુંભચંદ્રજી મ૦
”	શ્રી ચંદ્રજી મ૦
કમ્હેર	” ” ”

આ દરેક ગામોમા સંભવત વિજયગચ્છની ગાદીઓ હતી. તે સૌની પૂર્ણ પરંપરા મેળવવાની ખાસ જરૂર છે

ત્રીજી કડુઆમત—પરંપરા

નાડલાઇના મહેતા કાનજી વીશા નાગરના પુત્ર કડુઆ નાગરે આગમગચ્છના શ્રાવકના પરિચયથી જૈનધર્મ સ્વીકાર્યો. અને પાટણ પાસેના રૂપપરમાં આગમિયાગચ્છના પં૦ હરિકીર્તિગણિ પાસે વ્યવહારિક જ્ઞાન તથા શાસ્ત્રી જ્ઞાન મેળવી, દીક્ષા લેવાની ભાવના થતા “આ કાળમાં મુનિપણું પાળવું દુષ્કર છે” એમ જાણી,

ગૃહસ્થવેશમા બ્રહ્મચારી રહી, દેશવિરતિધારી, ' સ વરી ' ગૃહસ્થ બની રહી, સ૦ ૧૫૬૨માં **'કડુઆમત'** ચલાવ્યો

એકવીશ બોલ

કડુઆ શાહે પોતાના મતની **પ્રરૂપણાના ૨૧ બોલ** નક્કી કર્યા, જેમા નીચે મુજબ પ્રરૂપણા કરી

૧ ૪૫ આગમો તથા તેને અનુસરતી **પચાગીને** પ્રમાણ માનવી.

૨. **જિનપ્રતિમા, સ્થાપના નિક્ષેપો** આગમ પ્રમાણ છે

૩ **સ્ત્રીઓ** જિનપૂજા કરે, પૌષધ કરે

૪ જિન પ્રતિષ્ઠા યતિ નહીં, પણ શ્રાવક કરે

૫ દેવવદનમા ત્રણ થોય (સ્તુતિ) કહેવી

૬ આ કાળમા સાધુપણુ નથી તેથી જે **સાધુ-સાધ્વી છે તે ખોટા છે.**

સાચા સાધુ અને યુગપ્રધાનો ઉત્તર ભરતાર્ધમા **અષ્ટાપદ તીર્થ** પાસે "અયોધ્યા" તરફ વિચરે છે

૭ ધર્મ સાધવો હોય તો **શ્રાવક બની રહી** સ વરીપણે રહેવું લાભકારક છે

૮ શ્રાવક સામાયિક ફરી ફરી કરે, પ્રતિક્રમણ કરે

૯ શ્રાવક મુહપત્તિ તથા ચરવળો રાખે

૧૦ સામાયિક લેતા સામાયિક લઈને પછી ઇરિયાવહી કરવી

૧૧ **સંવરી શ્રાવક** ગૃહસ્થના કપડામા રહે, **પાઘડી** પહેરે, આભૂષણ પહેરે

૧૨ **સંવરી શ્રાવક** ગૃહસ્થના કપડામા રહે, બ્રહ્મચારી રહે, તેને શીલ પાળવાનુ હોય છે

૧૩ **સ વરી શ્રાવક** ક ચન-કામીનીને છોડે, ઘરબાર છોડે, (સાવદ્ય-કામ છોડે) ૧૦૧ બોલ પાળે

પુરુષને શીલ પાળવાના ૧૦૪ બોલ છે સ્ત્રીઓને શીલ પાળવાના ૧૧૩ બોલ છે. શીલવાળા સ્ત્રી-પુરુષો તે તે બોલને પાળે

૧૪ સંવરી સચિત્ત પાણી પીએ નહીં, સચિત્ત ખાય નહીં.

૧૫. સંવરી ગૃહસ્થને ઘરે જઈ ત્યાં જ આહાર કરે.

૧૬ સંવરી પાઘડી પહેરે "પણ દેવવંદન કરે, ત્યારે પાઘડી ઉતારીને દેવ જુહારે."

૧૭

૧૮ વાસી કઠોળ ખવાય નહીં.

૧૯ દ્વિદળ (વિદળ) અભક્ષ્ય છે

૨૦ પૌષધ તિવિહારો થાય, ચઉવિહારો થાય.

૨૨. ભગવાન મહાવીરનાં પાંચ કલ્યાણક માનવા. (છ ન માનવાં)

૨૩ માલારોપણ તથા ઉપધાન કરવાં નહીં.

૨૪ બીજું વાદલું બેઠા બેઠા દેવું

૨૫. પૂનમની પાખી શાસ્ત્રાધારે હતી, પરંતુ આચરણાથી ચૌદશની પાખી થાય છે, તે માનવી.

૨૬ ભાદરવા સુદિ ૪ના દિવસે સંવત્સરી કરવી.

૨૭ શ્રાવણ કે કાર્તિક મહિના વધે તો બીજા શ્રાવણમાં સંવત્સરી અને બીજા કાર્તિકમાં ચોમાસી કરવી.

૨૮ 'કલ્પસૂત્ર'માં ૧૦ અચ્છેરાં બતાવ્યાં છે તેમણે 'અસંયતિ પૂજા' નામનું છેલ્લું અચ્છેરું ચાલે છે

કડુઆ શાહે ૨૧ બોલની પ્રરૂપણા કરી. જે ઉપરના ૨૮ બોલમાં આવી જાય છે તેમજ સંવરી શ્રાવકને પાળવાના ૧૦૧ બોલ બાંધ્યા. પુરુષને માટે શીલ પાળવાના ૧૦૪ બોલ અને સ્ત્રીને માટે શીલ પાળવાના ૧૧૩ બોલ બનાવ્યા હતા.

'કડુઆમત'માં સંવરી ગૃહસ્થ ગાદીનો આચાર્ય બનતો હતો. તેની પાટપરંપરા ચાલી હતી. તે આ પ્રમાણે—

કડુઆમત પટ્ટાવલી

૧ શાહ કડુઆ—નાડોલાઈના વીશા નાગર મહેતા કાનજીની પત્ની કનકાદેવીએ સં૦ ૧૪૯૫માં એક બાળકને જન્મ આપ્યો, તેનું નામ કડુઆ શાહ રાખ્યું તે આઠ વર્ષનો થતાં થોડું ભણ્યો.

મહેતા કાનજી વૈષ્ણવધર્મી હતો. આથી બાળક કડુઆ શાહ મહાદેવ અને કૃષ્ણના ભજનપદ બનાવવા લાગ્યો તે એક અંચલગચ્છના ગૃહસ્થ જૈનના ઉપદેશથી **જૈન** બન્યો

કડુઆ શાહ સં૦ ૧૫૧૪ મા પાટણ ગયો ત્યાં **રૂપપરમાં** આગમિયાગચ્છના વૈરાગ્ય ભાવનાવાળા **પં૦ હરિકીર્તિ ગણિની** પાસે રહી, 'સારસ્વત' વ્યાકરણ, કાવ્ય, પિંગલ ન્યાયશાસ્ત્ર તથા પંચાગીસહિત **જૈનાગમો** ભણ્યો તેને **દીક્ષા** લેવાની ભાવના હતી. પરંતુ પં૦ હરિકીર્તિએ જણાવ્યું કે, "આ કાળમાં શુદ્ધ સાધુજીવન પાળી શકાતું નથી. તો સાધુ બનીને દોષિત જીવન ગાળવું, એ તો દરેક રીતે ખરાબ છે 'પ્રવચનસારોદ્ધાર'માં પાચમા આરામા ૨૦૦૪ **યુગપ્રધાનોનું** સૂચન છે, તે ઉત્તરાર્ધ ભરત માટે સમજવું, પણ અહીં દક્ષિણ ભારતમા તો સાધુપણું નથી."

વળી, વિક્રમની ૧૩મી સદીમા નવા નવા મતો નીકળ્યા છે. તે બધા **સ્વચ્છંદી** છે, પાસત્થા છે તારે જો ધર્મારાધન કરવું જ હોય તો આવી દીક્ષા લેવાથી કંઈ લાભ નથી તું માત્ર ગૃહસ્થના વેશમાં રહી ત્યાગી જીવન ગાળ, **ભાવસાધુ** બની રહે, એટલે તને એ રીતે ધર્મારાધનનો પૂરો લાભ થશે "કડુઆ શાહને આ ઉપદેશ ગમ્યો" તેણે પંન્યાસજીના કહેવા મુજબ બ્રહ્મચર્ય અને શ્રાવકના **બાર વ્રત** સ્વીકારી, દેશવિરતિ સંવરી જીવન ગાળવાનો નિર્ણય કર્યો તે **સંવરી** બન્યો તે સચિત્ત પાણી પીતો નહોતો, પ્રાસુક આહાર–પાણી લેતો, ગૃહસ્થના ઘેર જઈ શુદ્ધ આહાર લેતો હતો, કંચન–કામીનીનો ત્યાગી હતો, પગે વિહાર કરતો, અને જ્યાં જાય, ત્યાં પોતાના નવા મતનો ઉપદેશ કરતો હતો

પાટણનો **લીંબો** મહેતો તેનો "પ્રથમ ઉપાસક" બન્યો. તેણે વીરમગામ, સલખણપુર, સૂરત, અમદાવાદ, ખંભાત, માંડવ (માડલ), ભરૂચ, ચાપાનેર, રાધનપુર, મોરવાડા, સુઇગામ, નાડોલ, પાટણ, વડોદરા, ગંધાર, ચૂડા–રાણપુર, જૂનાગઢ, અમરેલી, સાદડી, સિરોહી, થરાદ, જાલોર, મહેસાણા વગેરે ક્ષેત્રોમા ગૃહસ્થોના ઘરમા રહી ચાતુર્માસ

આવ્યા હતા. તે તે સ્થળોમાં તેણે પોતાના મતના ઘણા શ્રાવકો બનાવ્યા હતા.

શાસ્ત્રાર્થ

તેણે સં૦ ૧૫૩૯માં નાડોલ (નાડલાઈ)ના ચોમાસામાં લોંકા ગચ્છના ઋષિ લાણા સાથે શાસ્ત્રાર્થ કરી, જિન પ્રતિમાને જિનાગમના પાઠોથી સિદ્ધ કરી હતી

તેનો સંવરી શ્રાવક દો૦ વાસણ મહેસાણામાં રહેતો હતો.

તેણે સં૦ ૧૫૫૦માં સાદડીમાં દોશી સધારણના ઘરમાં ચોમાસામાં ખરતરગચ્છ સામે "પાંચ કલ્યાણક અને સ્ત્રી પૂજા" બાબતનો શાસ્ત્રાર્થ કર્યો હતો. તેમજ સં૦ ૧૫૫૬માં જાલોર પ્રદેશમાં આંચલિક તથા ખરતરગચ્છવાળા સાથે "પ્રતિ પ્રતિષ્ઠા, નિષેધ, અને અપર્વના દિવસે પૌષધ કરવા બાબત" શાસ્ત્રાર્થ કર્યો હતો.

પં૦ હરિકીર્તિ ગણિએ સં૦ ૧૫૬૩માં થરા ગામમાં સ્વર્ગવાસ કર્યો શાહ કડુઆએ પોતાની ગાદીએ સં૦ ૧૫૬૨માં શા ખીમાશાહને સ્થાપિત કર્યો અને તેની સામે ઉપર જણાવેલા વિવિધ બોલોની પ્રરૂપણા કરી

શાહ કડુઆએ ૧૯ વર્ષની ઉંમરે સંવરીપણું લીધું, ૨૯ વર્ષની ઉંમરે ગાદી સ્થાપી, અને સં૦ ૧૫૬૪માં શત્રુંજય તીર્થમાં કુલ ૬૯ વર્ષની ઉંમરે અનશન સ્વીકારી, સ્વર્ગવાસ કર્યો

૨. શાહ ખીમાજી—તે પાટણના રાજકાવાડાના વીશા પોરવાડ શા૦ કર્મચંદ અને તેની પત્ની કર્માદેનો પુત્ર હતો. તે પરી પૂનાના ઘરે રહીને ઘણું ભણ્યો હતો. પછી પૂનાએ પંડિતને હમેશાની "એક એક કોરી આપીને" તેને ન્યાયશાસ્ત્ર ભણાવ્યું, પણ ખીમા શાહને "હરસનો વ્યાધિ" થયો તેથી તે વધુ વિહાર કરી શક્યો નહીં. શાહ ખીમાજીએ ૧૬મા વર્ષે સંવરીપણું સ્વીકાર્યું અને ૪૭ વર્ષની ઉંમરે સં૦ ૧૫૭૧માં પાટણમાં સ્વર્ગવાસ કર્યો.

ગચ્છભેદ

આ સમયે સંવરી શા૦ રામાએ સં૦ ૧૫૮૬માં ધરાદમાં ખીમાશાહથી જૂદા પડી કડવા મતની જૂદી શાખા ચલાવી.

શા રામાએ 'વીરવિવાહલો' તથા 'લુંપકહુંડી' પાના ૭૨૯ રચ્યા છે.

શા. રામાની પરંપરામાં (૩) શા. રામા મૃ૦ સં૦ ૧૫૯૪, (૪) **શા૦ શ્રીવંત,** મૃ૦ સં૦ ૧૬૪૫, (૫) **શા૦ રાઘવ** મૃ૦ સં૦ ૧૬૦૩ મુ. **થરાદ.** (૬) **શા૦ જેસાજી,** મૃ૦ સં૦ ૧૬૪૭, મુ૦ થરાદ, (૭) **શા૦ સજ્જન**–તેણે અનશન લઇ સં૦ ૧૬૩૧મા ૬૧ દિવસોનું અનશન કરી કાળ કર્યો સંઘે તેની **માંડવી** બનાવી, અગ્નિ–સંસ્કાર કર્યો. ત્યા **સ્તૂપ** બનાવ્યો.

૩. **શા૦ વીરજી**—નાડલાઈના વીશા શ્રીમાલી **દોશી કુંરપાલ** અને તેની પત્ની કોડિમદેવીનો તે પુત્ર હતો તે શા૦ ખીમાની પાટે આવ્યો અને શા૦ રામાની પરંપરાના પાંચમા **શા૦ રાઘવની પછી** (સં૦ ૧૬૦૩ પછી) શા૦ ખીમજીની પાટે બેઠો. તે **શીઘ્ર કવિ હતો** તેણે 'ગુરુતત્ત્વનિર્ણય" અને "ઋષભદેવ વિવાહલો" ઢાળ ૪૪ બનાવ્યા હતા

તેણે ૧૪ વર્ષની ઉમરે સંવરી બની, ૩૦ વર્ષ **ગાદીધર** રહી, ૬૯ વર્ષની ઉમરે સં૦ ૧૬૦૧ મા નાડલાઈમા કાળ કર્યો

આ સમયે સં૦ ૧૫૭૨મા **તપામત** માથી **પાયચંદ મત** નીકળ્યો **પાયચંદજીએ** લોકોને ઠગવા, "મેલો વેશ" પહેર્યો, કડક ક્રિયા કરવા માડી. "અને વીરમગામ વગેરેના" કડુઆમતના શ્રાવકોને "ભક્ત બનાવ્યા" **સંવરી બ્રહ્મચંદ્ર** તેમનો શિષ્ય બન્યો.

તપાગચ્છના **આ૦ આણંદવિમલસૂરિએ** સં૦ ૧૫૮૩ મા **ક્રિયોદ્ધાર** કર્યો (પ્રક૦ ૫૬) તેમણે પણ સં૦ ૧૫૮૫માં કડુઆ-મતના શ્રાવકોને પોતાના ભકતો બનાવ્યા. મહેસાણાના કડવામતના **દોશી સંવરી વાસણને** પોતાના પરિવારમા દીક્ષા આપી હતી.

૪. **શા૦ જીવરાજ**—તે અમદાવાદના **પારી જગપાલ** અને તેની પત્ની **શોભીદેવીનો** પુત્ર હતો. યશસ્વી હતો. તે આ કડુઆ-મતનો **પ્રભાવક** થયો.

તે ૧૨ વર્ષની ઉમરે સંવરી બન્યો અને ૬૬ વર્ષનુ આયુષ્ય પાળી,

સં૦ ૧૬૪૪માં અમદાવાદમાં "બિમાર પડતાં" ૩ દિવસનું અનશન પાળી, શા૦ તેજપાલને ગાદી આપી, અમદાવાદમાં કાળધર્મ પામ્યો.

ભક્તોએ તેની માંડવી બનાવી, તે દિવસે શહેરમાં અમારિ પળાવી. આ સમયે સં૦ ૧૬૦૨માં અમદાવાદ પાસેના હેબતપુરમાં 'બ્રહ્મમત" નીકળ્યો.

આ૦ પાર્શ્વચંદ્રે 'પાયચંદગચ્છ' ચલાવ્યો. તેનો મુખ્ય શિષ્ય બ્રહ્મઋષિ હતો તે વિદ્વાન હતો. પણ પાર્શ્વચંદ્રસૂરિએ ઉપા૦ વિજયદેવને આચાર્ય બનાવ્યા. આથી કડુઆમતના શ્રાવક મહેતા આણુંદીએ બ્રહ્મઋષિને ઉશ્કેર્યો કે, તમે વિદ્વાન હોવા છતાં, ગુરુએ તમને આચાર્યપદ આપ્યું નહીં, તો હવે તમે તમારો નવો ગચ્છ પ્રવર્તાવો. તમે એવા શક્તિશાળી છો" એટલે ઋષિ બ્રહ્મે પૂનમની પાખી સ્થાપન કરી. નવો 'બ્રહ્મમત' ચલાવ્યો, જેનું બીજું નામ 'સુધર્મગચ્છ' પણ મળે છે અને મહેતો આણુંદી આ રમત રમી, ફરીવાર કડુઆમતનો શ્રાવક બની ગયો,

સવરી જીવરાજ શાહના શ્રાવક ઠા૦ મેઘુએ સં૦ ૧૬૧૮ માં ખંભાતમાં મહો૦ ધર્મસાગરગણિ સાથે 'જિનપ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા સાધુ કરે, કે શ્રાવક કરે' તે અંગે ચર્ચા કરી હતી.

યાત્રા મંદિરો

તેણે ઘણી તીર્થયાત્રાઓ કરી હતી. તેણે ઉપદેશ આપી, પાટણ, ખંભાત, રાધનપુર મોરવાડા વગેરે સ્થાનોમાં જિનાલય અને ઉપાશ્રયો કરાવ્યા. તેના ઉપદેશથી સં૦ ૧૬૨૧ માં ખંભાતના બીવાડામાં થાવરદોશીએ જિનાલય બંધાવ્યું

તેણે સં૦ ૧૬૩૧માં સવરી શમાની શાખાના સવરી સજ્જનને અનશન કરાવ્યું તે સં૦ ૧૬૪૪માં અમદાવાદના ખરતરગચ્છના શા૦ સોમજી સવાના છ'રી પાળતા યાત્રાસંઘ સાથે શત્રુંજયતીર્થની યાત્રાએ ગયો હતો અને ત્યારે ત્યાં ઘણા ઉત્સવો થયા હતા.

પછી ત્યાં સં૦ ૧૬૭૫માં ચોમુખજીની પ્રતિષ્ઠા થઈ હતી.

(–પ્રા૦ ૪૪, પૃ૦ ૪૮૯)

૫. **શા૦ તેજપાલ**—તે પાટણના શ્રીમાલી દોશી **રાયચંદ,** અને તેની પત્ની **કનકાઈનો** પુત્ર હતો. તેણે સં૦ ૧૬૨૩માં ૧૩ વર્ષની ઉમરે સંવરીપણુ સ્વીકાર્યું અને ૩૬ વર્ષની ઉમરે સં૦ ૧૬૪૫મા પાટણમાં "બિમારી ભોગવી, કાળ કર્યો. તે વિદ્વાન્ હતો. તેણે "મહાવીર નમસ્કાર કલ્યાણ કારણ ધર્મ" વગેરે સ્તોત્રો, તેનાં ભાષ્ય અને અવચૂરિ વગેરે બનાવ્યા.

૬ **શા૦ રત્નપાલ**—તે ખંભાત પાસેના **કંસારી** ગામના વીશા શ્રીમાલી **દોશી વસ્તા** અને તેની પત્ની **રીડીનો** પુત્ર હતો. તેણે ૧૦ વર્ષ ગૃહસ્થપણે રહી, સંવરી બની, ૩૧ વર્ષની ઉંમરે પટ્ટધર બની, અને ૪૬ વર્ષની ઉમરે સં૦ ૧૬૬૭ના ચોમાસામા ખંભાતમા બિમાર થતા શા૦ જિનદાસને પોતાની પાટે બેસાડી, ચોમાસામાં અનશન પૂર્વક કાળ કર્યો

ગ્રંથો

તેણે સં૦ ૧૬૪૪માં પાલીતાણામાં "અવતી સુકુમાલ રાસ" બનાવ્યો. તેનો રાગ સારો હતો તે સૂક્ષ્મ વિચારમાં પ્રવીણ હતો. તેણે ૨૪ તીર્થંકરોની, ૨૦ વિહરમાન જિનોની, તથા ૧૩ કાઠીયાની ભાસ બનાવી અને ઘણા "સ્તવન–સ્તુતિ" રચ્યા

તેના સમયે સં૦ ૧૬૪૭ના ચતુર્માસમા ખંભાતમા વૈરાગણ-બાઈ **સંવરી સહિજલદેએ** ૫૯ દિવસનુ અનશન સ્વીકાર્યું અને નિર્યામણા પાલી, સ્વર્ગવાસ કર્યો. ખંભાતના સંઘે બાઈ સહિજલદેની **માંડવી** બનાવી, અગ્નિ સંસ્કાર તથા મહોત્સવ વગેરે કર્યા. તેના પટ્ટધર સંવરી ખેતશી સાથેના શ્રાવક **જિનદાસે** અમદાવાદમા **મહો૦ ધર્મસાગરજી સાથે** "દેશવિરતિ ધર્મ, તે ધર્મ છે કે નહીં આ બાબતે શાસ્ત્રાર્થ કર્યો.

તીર્થ યાત્રાસંઘ

શા૦ રતનપાલે ગિરનાર, શત્રુંજય, દેવપાટણ, દીવ બંદર વગેરે તીર્થોની યાત્રા કરી

તેના ઉપદેશથી અમદાવાદના **ભણશાળી દેવાએ** સં૦

૧૬૬૧ માં અમદાવાદથી છ'રી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢ્યો. સંઘવી રત્નપાલ, સં૦ જિનદાસ, શા૦ પૂજા, શા૦ ખેતશી, શા૦ શોભા, શા૦ માવજી, શા૦ તેજપાલ, શા૦ ઋષભદાસ, શા૦ પૂજા, શા૦ ગોપાલ, શા૦ હીરજી વગેરે ૧૧ સંઘવીઓ આ સંઘ સાથે યાત્રા માટે ગયા. તેઓએ આબૂ તીર્થ, ગોડી પાર્શ્વનાથ, શત્રુંજય તીર્થ વગેરે યાત્રા કરી, અને દરેક સ્થાને દેવપૂજા વિધિપૂર્વક નાટક, ઉત્સવ વગેરે કર્યાં.

જલેબીનું જમણ

સંઘવીરત્ન જિનદાસે સિરોહીમાં ચૈત્યવાસી યતિ સાથે "યતિવેશ બાબત" ચર્ચા કરી,

સંઘ થરાદમાં ગયો, ત્યારે ૧૭ સ્વામી-વાત્સલ્ય થયાં, જેમાં ૬૦ મણ ખાંડની જલેબી બની હતી, તે બધા રાધનપુર, પાટણ થઈ અમદાવાદ આવ્યા. દરેક સ્થળે સંઘનું સ્વાગત અને સ્વામી વાત્સલ્ય થયાં.

૭. શા૦ જિનદાસ—તે થરાદના શ્રીમાલી વોરા જેશિંગ અને તેની પત્ની જિમણાદેનો પુત્ર હતો. તેણે સં૦ ૧૬૫૧ માં ૧૭ વર્ષની ઉંમરે સંઘવી પદ સ્વીકાર્યું સં૦ ૧૬૫૧માં ૪૦ વર્ષની ઉંમરે પદધર બની, સં૦ ૧૬૭૦ના ચોમાસામાં ૫૯ વર્ષની ઉંમરે અમદાવાદમાં 'રકતપીડા રોગ"માં તેજપાલને પટ્ટધર બનાવી, શુભ ધ્યાનથી અનશન કરી કાળ કર્યો.

જિનપ્રતિષ્ઠા સ્વામીવાત્સલ્ય પ્રભાવના

ઝમા શા૦ જિનદાસના ઉપદેશથી સં૦ ૧૬૬૩ ના ફા૦ વ૦ ૧ના રોજ બાદશાહ માન્ય સાબુશાળી દેવાએ જિનાલયની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. તેમાં ભણશાળી દેવાએ ભ૦ ઋષભદેવની ૮૫ અંગુલની એક પ્રતિમા તથા ભણશાલી જીવાએ ૫૭ આગળની એક જિનપ્રતિમા તથા સાધુ૦ શ્રીકાએ ૫૭ આગળની એક જિનપ્રતિમા અને તે ઉપરાંત બીજી ઘણી જિનપ્રતિમાઓ એમ કુલ ૧૫૦ જિનપ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા સંઘવી શ્રાવકોએ કરી હતી. કઠવામતના સંઘે સ્વામીવાત્સલ્ય કર્યું ભણશાળી જીવરાજ તથા ભણશાળી દેવાએ સૌને વસ્ત્રની પ્રભાવના કરી.

શાસ્ત્રાર્થ

શા૦ જીવરાજે સં૦ ૧૬૪૯મા અમદાવાદમાં **મહો૦ ધર્મ-સાગરગણિ સાથે** "દેશવિરતિ ધર્મ બાબત" શાસ્ત્રાર્થ કર્યો તથા સં૦ ૧૬૬૧મા સિરોહીમા ચૈત્યવાસી યતિઓ સાથે **શાસ્ત્રાર્થ** કર્યો **સં૦ માવજીએ** શા૦ જીવરાજના સમયે સં૦ ૧૬૬૩ માં "નર્મદાસુંદરી રાસ" બનાવ્યો.

ખંભાતમાં દોશી હર્ષાની પત્ની **સહજલદે** તથા તેના પુત્ર **શા૦ કલ્યાણે** સં૦ ૧૬૬૪મા સંવરી માવજી પાસે સંવરીપણુ અંગીકાર કર્યું, તેણે બારવ્રતો લીધા ત્યારે મોટી પ્રભાવના કરી. **સંવરી માવજીએ** સં૦ ૧૬૬૬મા ચોમાસામા ખંભાતમા કાળ કર્યો.

સંવરી **શા૦ કલ્યાણે** સં૦ ૧૬૬૭ના માગશર સુદિ ૬ ના દિવસે ખંભાતમા શ્રાવિકા **હેમાઇના** જિનાલયમા ભ૦ ધર્મનાથની પ્રતિમાનો પ્રવેશ કરાવ્યો તે પછી તે સંવરીજિનદાસની પાસે ભણવા ગયો.

ગ્રથો, તીર્થયાત્રા

સંવરી જિનદાસ વગેરે સંવરીઓએ શત્રુંજય તીર્થની યાત્રા કરી, તેઓ અમદાવાદ આવ્યા **સંવરી તેજપાલે** રાધનપુરમા "વરણાગ ણુન્તુઆની સજ્ઝાય" બનાવી. **સં૦ તેજપાલે** સં૦ ૧૩૬૭ના ચોમાસામા અમદાવાદમા "દશપદી" બનાવી. **પાદઘટિકા,** પૂનમ વગેરે "૧૦ બોલનો વિચાર" બનાવ્યો.

પાઘડી

કડુઆમતવાળા ૧૬મી પ્રરૂપણામા માને છે કે "સૌએ જિનાલયમા માથાની પાઘડી ઉતારી સાધુ જેવા દેખાય તેમ ગભારા અને રંગમંડપમા બેસવુ." શા૦ તેજપાલે "પાદઘટિકાના બોલ"મા આ બાબતની ચર્ચા કરી છે. મહો૦ **ધર્મસાગરજી ગણિવરે** "પ્રવચન પરીક્ષા વિશ્રામઃ ૯, ગાથા ૩૫"માં આ બાબત "ટંકશાળી ખુલાસો" કર્યો છે અને તેની ભૂલ સ્પષ્ટ બતાવી છે

સંભવ છે કે—આ સંવરી જિનદાસે "પથિડાસ દેશો કહેજો મારા નાથને" સ્તવન બનાવ્યુ હોય તેમાં તેણે બતાવ્યુ છે કે—હેમરાજે

૧૬૬૧ માં અમદાવાદથી છ'રી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢ્યો. સવરી રત્નપાલ, સ૦ જિનદાસ, શા૦ પૂજા, શા૦ ખેતશી, શા૦ સોધા, શા૦ માવજી, શા૦ તેજપાલ, શા૦ ઋષભદાસ, શા૦ પૂજા, શા૦ ગોપાલ, શા૦ હીરજી વગેરે ૧૧ સવરીઓ આ સંઘ સાથે યાત્રા માટે ગયા. તેઓએ આબૂ તીર્થ, ગોડી પાર્શ્વનાથ, રાણકપુર તીર્થ વગેરે યાત્રા કરી, અને દરેક સ્થાને દેવપૂજા વિધિપૂર્વક નાટક, ઉત્સવ વગેરે કર્યાં

જલેબીનું જમણ

સવરીરત્ન જિનદાસે સિરોહીમાં ચૈત્યવાસી યતિ સાથે "યતિવેશ બાબત" ચર્ચા કરી

સંઘ થરાદમાં ગયો, ત્યારે ૧૭ સ્વામી-વાત્સલ્ય થયા, જેમાં ૬૦ મણ ખાંડની જલેબી બની હતી, તે બધા રાધનપુર, પાટણ થઈ અમદાવાદ આવ્યા. દરેક સ્થળે સંઘનું સ્વાગત અને સ્વામી વાત્સલ્ય થયા.

૭ શા૦ જિનદાસ-તે થરાદના શ્રીમાલી વોરા જોરાજ અને તેની પત્ની જિમણાદેનો પુત્ર હતો. તેણે સં૦ ૧૬૫૬ માં ૧૭ વર્ષની ઉંમરે સવરી પણ સ્વીકાર્યું સં૦ ૧૬૫૧માં ૪૦ વર્ષની ઉંમરે પટ્ટધર બની, સં૦ ૧૬૭૦ના ચોમાસામાં ૫૯ વર્ષની ઉંમરે અમદાવાદમાં "રક્તપીડા રોગ"માં તેજપાલને પટ્ટધર બનાવી, શુભ ધ્યાનથી અનશન કરી કાળ કર્યો.

જિનપ્રતિષ્ઠા સ્વામીવાત્સલ્ય પ્રભાવના

૭મા શા૦ જિનદાસના ઉપદેશથી સં૦ ૧૬૬૩ના ફા૦ વ૦ ૧ના રોજ બાદશાહ માન્ય ભણશાળી દેવાએ જિનાલયની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. તેમાં ભણશાળી દેવાએ ભ૦ ઋષભદેવની ૮૫ અંગુલની એક પ્રતિમા તથા ભણશાલી જીવાએ ૫૭ આગળની એક જિનપ્રતિમા તથા ભણ૦ ટીકાએ ૫૭ આગળની એક જિનપ્રતિમા અને તે ઉપરાંત બીજી ઘણી જિનપ્રતિમાઓ એમ કુલ ૧૫૦ જિનપ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા સવરી શ્રાવકોએ કરી હતી. કડવામતના સંઘે સ્વામીવાત્સલ્ય કર્યું ભણશાળી જીવરાજ તથા ભણશાળી દેવાએ સૌને વસ્ત્રની પ્રભાવના કરી.

શાસ્ત્રાર્થ

શા૦ જીવરાજે સં૦ ૧૬૪૯મા અમદાવાદમા **મહો૦ ધર્મ-સાગરગણિ સાથે** "દેશવિરતિ ધર્મ બાબતે" શાસ્ત્રર્થ કર્યો તથા સં૦ ૧૬૬૧ માં સિરોહીમા ચૈત્યવાસી યતિઓ સાથે **શાસ્ત્રાર્થ** કર્યો **સં૦ માવજીએ** શા૦ જીવરાજના સમયે સં૦ ૧૬૬૩ મા "નર્મદાસુદરી રાસ" બનાવ્યો

ખંભાતમાં દોશી હર્ષાની પત્ની **સહજલદે** તથા તેના પુત્ર **શા૦ કલ્યાણે** સં૦ ૧૬૬૪માં સંવરી માવજી પાસે સંવરીપણુ અંગીકાર કર્યું, તેણે બારવ્રતો લીધા ત્યારે મોટી પ્રભાવના કરી. **સંવરી માવજીએ** સં૦ ૧૬૬૬માં ચોમાસામા ખંભાતમા કાળ કર્યો.

સંવરી **શા૦ કલ્યાણે** સં૦ ૧૬૬૭ના માગશર સુદિ ૬ ના દિવસે ખંભાતમાં શ્રાવિકા **હેમાઇના** જિનાલયમા ભ૦ ધર્મનાથની પ્રતિમાનો પ્રવેશ કરાવ્યો તે પછી તે સંવરીજિનદાસની પાસે ભણુવા ગયો.

ગ્રંથો, તીર્થયાત્રા

સંવરી જિનદાસ વગેરે સંવરીઓએ શત્રુંજય તીર્થની યાત્રા કરી, તેઓ અમદાવાદ આવ્યા **સંવરી તેજપાલે** રાધનપુરમા "વરણાગ ણુન્નુઆની સજ્ઝાય" બનાવી **સં૦ તેજપાલે** સં૦ ૧૩૬૭ના ચોમાસામા અમદાવાદમા "દશપદી" બનાવી **પાદઘટિકા**, પૂનમ વગેરે "૧૦ બોલનો વિચાર" બનાવ્યો.

પાઘડી

કડુઆમતવાળા ૧૬મી પ્રરૂપણામા માને છે કે "સૌએ જિનાલયમા માથાની પાઘડી ઉતારી સાધુ જેવા દેખાય તેમ ગભારા અને રંગમંડપમા બેસવું" શા૦ તેજપાલે "પાદઘટિકાના બોલ"મા આ બાબતની ચર્ચા કરી છે. મહો૦ **ધર્મસાગરજી ગણિવરે** "પ્રવચન પરીક્ષા વિશ્રામ ૯, ગાથા ૩૫"મા આ બાબત "ટંકશાળી ખુલાસો" કર્યો છે અને તેની ભૂલ સ્પષ્ટ બતાવી છે

સંભવ છે કે—આ સંવરી જિનદાસે "પથિડાસ દેશો કહેજો મારા નાથને" સ્તવન બનાવ્યુ હોય તેમાં તેણે બતાવ્યું છે કે—હેમરાજે

કચ્છમા અવિધિ (ક્રિયાલોપી) પથ ચલાવ્યો છે આ રીતે, હેમરાજે વિક્રમની ૧૭મી સદીમા તેવો પથ ચલાવ્યાનું સૂચન મળે છે પણ તેની વધુ કોઈ માહિતી મળતી નથી.

ઇતિહાસ કહે છે કે જેનપુરના બનારસીદાસ શ્રીમાળીએ વિ૦ સ૦ ૧૬૮૪ મા દિગમ્બર સપ્રદાયનો તેરાપથ ચલાવ્યો છે

(—પ્રક૦ ૧૪, પૃ૦ ૩૨૮)

તેના મિત્રોમા હેમરાજનું પણ નામ છે તે હેમરાજે ૮૪ પ્રશ્ન ઉઠાવી શ્વેતામ્બર માન્યતાનો વિરોધ કર્યો હતો. શ્રુત કેવલી જેવા મહો૦ યશોવિજયજી ગણિવરે હીંદી પદ્યરૂપે દિગ્પટ્ટ ચોરાશી બોલમાં પ્રમાણો સાથે તેના ઉત્તર આપ્યા છે મહો૦ મેઘવિજય ગણિવરે પણ બનારસીય મત ખડનમાં સસ્કૃતમાં ૮૬ બોલોનો ઉત્તર આપ્યો છે અમે પણ શ્વતામ્બર દિગમ્બર સમન્વય ભા. ૧ થી ૪ મા (હીંદીમા) દિગમ્બર ગ્રથોના આધારો આપી ૮૪ બોલની શ્વેતામ્બર માન્યતાને સપ્રમાણ રજુ કરી છે

૮ તેજપાલ

તે ખભાતના સોની વસ્તુપાલ અને તેની પત્ની ફીકી (વેજલદે)નો પુત્ર હતો. તેણે સવરી માવજીના વચનથી નાની ઉંમરે સ૦ ૧૬૬૪મા સવરીપણુ સ્વીકાર્યું, સ૦ ૧૬૭૦માં અમદાવાદમા ગાદીધર બની, સ૦ .. માં કાળ કર્યો.

ન્યાયશાસ્ત્ર

તે આ મતનો મોટો વિદ્વાન હતો. તે ભારે પ્રભાવક નીવડયો તે કડવાસઘના આગ્રહથી ભટ્ટ પુષ્કર મિત્ર પાસે, તેને "રોજની એકેક સુવર્ણમુદ્રા" આપી, "ચિતામણિ" ન્યાયશાસ્ત્ર ભણ્યો.

અનશન

તેણે ઘરાદમા મોદી હસરાજની માતા જીવીને અનશન કરાવ્યું બાઈ જીવીએ પર્યુષણમાં અઠ્ઠાઈધરના બીજા દિવસે ૨૨ દિવસનું અનશન પૂરુ કરી "પુમિત્તુ ણ" બોલતા બોલતાં કાલ કર્યો. સઘે તેનો મૃત્યુમહોત્સવ ઊજવ્યો.

શાસ્ત્રાર્થ

શા૦ તેજપાલે થરાદમા નવાબ જમાલીખાંની રાજસભામાં **તપગચ્છના પન્યાસ** સાથે "યતિવેષ બાબત" ચર્ચા કરી, તથા લોકાગચ્છના મહેતા રતનશી સાથે" ચમરેન્દ્રનુ જિનશરણ ગ્રહણ તથા શાશ્વતી જિનપ્રતિમાઓ બાબત" ચર્ચા કરી.

ગ્રન્થો

શા૦ તેજપાલે સ૦ ૧૬૭૧ના ચોમાસામાં પાટણમાં પરી લટકણના ઘરમાં રહી સંસ્કૃતમા "દીપોત્સવકલ્પ" તેની અવચૂરિ, ચતુર્વિંશતિ જિનસ્તોત્ર, સર્વસુરાસુરૈર્વન્ઘ૦" વગેરે છંદો, અને સ્તુતિઓ વગેરે બનાવ્યા.

છ'રી–યાત્રાસંઘ

શા૦ તેજપાલ અમદાવાદના ભણશાળી દેવાના શત્રુંજય તીર્થના છ'રી પાળતા **યાત્રાસંઘમાં** સ૦ ૧૬૭૨ના કા૦ વ૦ ૫ના રોજ પધાર્યા તેમાં પોતાના ગચ્છના અને બીજા ગચ્છના ઘણા જૈનો સાથે હતા. તેઓ એકવાર આહાર, ભૂમિશયન, બે વાર પ્રતિક્રમણ, ત્રિકાળ પૂજા, સચિત્ત ત્યાગ, બ્રહ્મચર્યપાલન, પાદવિહાર અને સમ્યક્ત્વ એમ છ'રીનું પાલન કરતા જતા હતા આઠમ–ચૌદશે એક સ્થળે રહી જતા હતા સૌએ એ તીર્થમાં **સત્તરભેદી જિનપૂજા** રચી સંઘપતિએ ધોળકામાં જામી (જામનગરી કોરી)ની અને વસ્ત્રોની **પ્રભાવના** કરી.

ચોમાસામાં પ્રતિષ્ઠા

શા૦ તેજપાલે સ૦ ૧૬૭૨મા ચોમાસામાં ખંભાતથી અમદાવાદ આવી, ભણશાળી દેવાના જિનપ્રાસાદમાં ભ૦ શાંતિનાથની પ્રતિમાના પરિકરની **પ્રતિષ્ઠા** કરી.

અમારિપડહ

થરાદની ૨૦ વર્ષની ઉમરની બાઈ **જયવાંદી** સ૦ ૧૬૭૩ના વૈ૦ વદિ ૭ ના દિવસે કાનબાઈ વીરના ઉપદેશથી જૈન બની તેણે શા૦

તેજપાલના ઉપદેશથી વૈરાગ્ય પામી, અનશન સ્વીકાર્યું. રાજનગરના **સૂબા મકરબખાને** બાઈના કહેવાથી અમદાવાદની ચારે તરફ "દશકોશી"માં એક મહિના માટે અમારિપટહ વગડાવી. બાઈએ સં૦ ૧૬૭૨ (૧૬૭૩)ના શ્રા૦ વ૦ ૧૨ના રોજ ૬૫ દિવસનું અનશન પાળી સમાધિપૂર્વક સ્વર્ગવાસ કર્યો.

વ્રત–લહાણી

સં૦ ૧૬૭૩ના ચોમાસામાં અમદાવાદમાં ભણશાળી દેવા વગેરેએ શ્રાવકના બારવ્રત સ્વીકાર્યાં આ પ્રસંગે સોનાનો વેઢ, મુદ્રા વગેરેની લહાણી કરી. બાઈ હેમાઈએ સં૦ ૧૬૭૪ના ફા૦ સુ૦ ૧૧ના રોજ ભ૦ વિમળનાથની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. જળયાત્રા, સંઘવાત્સલ્ય, વસ્ત્ર પ્રભાવના વગેરે કર્યાં

તીર્થયાત્રાસંઘ

શા૦ તેજપાલે સં૦ ૧૬૭૪ના ચૈત્ર શુદિ ૧૫ના દિવસે અમદાવાદના ભણશાળી દેવાના છ'રી પાળતા યાત્રાસંઘ સાથે આબૂ, ઈડર અને તારંગાતીર્થની યાત્રા કરી. આ સંઘમાં ખંભાત, સોજિત્રા, અને અમદાવાદના જૈનો પણ આવ્યા હતા. ભણશાળી દેવાનો કુટુંબ પરિવાર પણ સાથે હતો. ઘણા હાથી, ઘોડા પણ સાથે હતા. સંઘ શંખેશ્વર, પાટણ, સિદ્ધપુર, આબૂ, અચલગઢ દેલવાડા, આરાસણ, ઈડર, તારંગા, વડનગર, રાધનપુર થઈને અમદાવાદ આવ્યો. વડનગરમાંનાગર બાલાસુ વોરા જીવાકે સંઘવાત્સલ્ય તથા વસ્ત્રની પ્રભાવના કરી. સં૦ ૧૬૭૫માં વરાહમાં દોશી ખીમાની પત્ની વાલાબાઈએ ૫૭ દિવસનું અનશન કરી સ્વર્ગવાસ કર્યો. શા૦ તેજપાલે "શતપદી" વગેરે ગ્રંથો રચ્યા.

શા૦ તેજપાલ સં૦ ૧૬૭૫ના કા૦ વ૦ ૧૩ના રોજ અમદાવાદથી ભ૦ જીવરાજના પુત્ર ભણશાળી પદ્મસીના છ'રી પાળતા સંઘ સાથે શત્રુંજય ગયા. ત્યાં સંઘે સત્તરભેદી પૂજા, સ્નાત્ર વગેરે ઉત્સવો કર્યા, લહાણી વહેંચી અને સો ઘોઘા, ખંભાત થઈ, અમદાવાદ આવ્યા.

મોટી લહાણી

ભણશાલી દેવાએ સ૦ ૧૬૭૫ ના પોતાના ભત્રિજા ભણુશાલી ૫ચાયણુના શત્રુ જયતીર્થના યાત્રા સઘમાથી આવ્યા પછી અમદાવાદમા બધા ગચ્છોમાં "નવકાર" મત્ર ગણુનારાઓને ૧ જામી અને ૧ મોદકની લહાણી કરી. કડવામતના સૌ જૈનોને એકેક ગદિયાણુા ભાર **સોનાનાં વેલિયાં** આપ્યા હતાં, તેણે આ પ્રમાણે **મોટી પ્રભાવના** કરી હતી.

ગ્રંથો

શા૦ **તેજપાલે** સ૦ ૧૬૭૬નાં ચોમાસામા ખભાતમા "ભ૦ મહાવીરસ્વામીના પાંચ સ્તવન" અને "ભગવતી સાધુવદના રાસ" બનાવ્યા

ગચ્છસંઘર્ષ—

થરાદમા કડુઆમતના ઘર ૭૦૦ અને તપાગચ્છનાં ઘર માત્ર ૧૩ હતા, પણુ એ બધામા સંપ પ્રવર્તતો હતો બધાએ કડવામતના જિનાલયમાં દર્શન, પૂજા કરતા હતા. કડુઆમતની માન્યતા હતી કે, "શ્રાવક રગમડપમા બેસે ત્યારે પાઘડી ઉતારીને જ બેસે, અને પાઘડી ન ઉતારે તો નીચે બેસી જાય." પરતુ થરાદના તપગચ્છીય **હરજી** ગાંધીનો ભત્રીજો **નાનજી** ગાંધી સ૦ ૧૬૭૯ મા પાઘડી બાધી, રગમડપમા બેઠો. આ નિમિત્તે ઝગડો થયો **હરજી** ગાંધીએ રાધનપુર લખી જણાવ્યુ કે, "અહીં કડુઆમતના ઘર ઘણાં છે અને તપાગચ્છનાં ઘર ઓછાં છે, તેથી તેઓ અમને દબાવે છે, તો તમે અમને મદદ કરો" રાધનપુરમા તપાગચ્છના ઉપાશ્રયમા સૌ સઘની હાજરીમા સં૦ ૧૬૭૯ ના ભા૦ સુ૦ ૨ ના તેલાધરના દિવસે આ પત્ર વચાયો. રાધનપુરના તપાગચ્છના યુવાનો આવેશમા આવી રાધનપુરનો કડુઆમતનો ઉપાશ્રય તોડી નાખ્યો, પરિણામે ઝગડો વધ્યો કડુઆમત વાળા અજમેરમા બાદશાહ સલીમ પાસે ફરિયાદે ગયા ત્યારે અજમેરમા બાદશાહ સલીમ પર અમદાવાદના કડુઆમતના ભ૦ દેવાનો મોટો પુત્ર **ભણુશાણી ખીમજી** અને તપાગચ્છના **શેઠ શાંતિદાસ**

ઝવેરીનો પ્રભાવ સારો હતો. પછી તપાગચ્છના સુખવી મહુ આગરાવાળાએ, "રાધનપુરના તપગચ્છવાળાએ કડુઆમતનો ઉપાશ્રય નવો બનાવી દેવો, અને કેસરખાતામાં ક ૭ના ૧૦) રૂપિયા આપવા" આવું સમાધાન કરાવ્યું અને સૌ વિખરાયા. પરંતુ રાધનપુરના તપાગચ્છવાળાએ કડુઆમતનો ઉપાશ્રય બનાવી ન આપ્યો. આથી કલેશ ચાલુ જ રહ્યો. બીજી તરફ રાધનપુરના તપગચ્છવાળાએ શાસ્ત્રમાં તપગચ્છ મોટો છે એમ માની કડુઆમતવાલા સાથે જમણ વ્યવહાર બંધ કર્યો, અને કડુઆમતવાળાએ બીજા ગચ્છવાળાને તે પોતાની સાથે સેળવી લીધા, પછી આ કલેશ અમદાવાદમાં આવ્યો, પ તુ અમદાવાદના તપગચ્છના જૈનોએ કડુઆમતવાળાને ટાળ્યા નહીં થરાદ વિભાગના થરાદ, મોરવાડા, સૂઇગામ, વાવ વગેરે ગામોમાં પણ તપગચ્છ અને કડુઆમતના શ્રાવકોમાં બે ભાગ પડયા.

થરાદના કડુઆમતવાળાએ આનો નિવેડો લાવવા, અમદાવાદ જઈ, સુબા આજમખાન પાસે ફરીથી ઉપાશ્રયની ફરીયાદ કરી, પણ તે સૂબો મરણ પામ્યો, તેથી તેઓએ બાદશાહ સલીમ પાસે જવાનો નિરધાર કર્યો. અમદાવાદના શેઠ શાંતિદાસ ઝવેરીએ વચ્ચે પડી આ કલેશનો નીચે મુજબ સુખદ અંત આણ્યો.

૧ રાધનપુરના તપગચ્છના ગુનેગાર જૈનોને પોતાના સાગર મતમાં સેળવી લઇને નિર્દોષ ઠરાવવા વચન આપ્યું

૨. કડવામતના આગેવાન શા૦ દેવાનો બીજો પુત્ર ભણશાળી રૂપજીને સમજાવી, તેની મારફત થરાદના કડુઆમતવાળાને ઠંડા કર્યા

આ રીતે શેઠે સ૦ ૧૬૮૦માં બંને પક્ષો વચ્ચે સુમેળ કરાવ્યો, અને પક્ષો મળીને સાથે જમ્યા અને વિખરાયા.

શેઠ શાંતિદાસે રાધનપુરમાં કડુઆમતનો નવો ઉપાશ્રય બંધાવ્યો, પણ ત્યારથી એટલે સ૦ ૧૬૮૦ થી રાધનપુરના તપગચ્છ સ્પષ્ટ બે પક્ષો બન્યા. પરિણામે તપગચ્છના ઉપાશ્રયના પણ આ પક્ષો માટે બે ભાગ પડયા.

સ્નાત્રવિધિ

પટ્ટધર **શા૦ તેજપાલે** સ૦ ૧૬૮૦ના ચોમાસામાં ખંભાતમા ભ૦ શાતિનાથની **નવી "સ્નાત્રવિધિ"** બનાવી.

સ૦ ૧૬૮૧ ના ફા૦ સુ૦ ૧૧ ના રોજ ખભાતમાં સોની **સહજપાલની પુત્રી** બાઈ જીવાઈના જિનાલયની પ્રતિષ્ઠા કરી, જળયાત્રા વગેરે ઉત્સવો કરાવ્યા

તપ ઉત્સવ

શા૦ તેજપાલે સ૦ ૧૬૮૨મા અમદાવાદમા ચોમાસુ કર્યું પર્યુષણપર્વમા ભણશાળી પચાયણ વગેરે ૫૦૦ ભાઈ-બહેનોએ અઠ્ઠાઈતપ કર્યું, ઉત્સવ પ્રભાવના કર્યા

ગ્રંથો

સ૦ તેજપાલે સ૦ ૧૬૮૨ ના ચોમાસામા અમદાવાદમા "સીમધરસ્વામીનો શોભાતરગ" ઢાળ ૪૩, તથા ભગવાન અજીતનાથની સ્તુતિ," તેની "અવચૂરિ" વગેરે બનાવ્યા

સવરી તરફથી જિનપ્રતિમાઓ

શા૦ તેજપાલ તથા **શા૦ કલ્યાણજીએ** સં૦ ૧૬૮૩ ના જેઠ સુદિ ૩ ના દિવસે અમદાવાદમા ભણશાળી દેવાની **બહેન રૂપાઈના** જિનાલયમા ભ૦ સભવનાથ વગેરે તીર્થંકરોની **રત્નમય**, પિત્તલમય અને પાષાણમય ૭૫ જિનપ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરી આ અજનશલાકામા **શા૦ તેજપાલે** પોતાના તરફથી પાચ આગળની ભ૦ પાર્શ્વનાથની પ્રતિમા ભરાવી, જેને તેણે અમદાવાદ પાસેના હેબતપુરના ભ૦ ચદ્રપ્રભુના જિનાલયમા બેસાડી હતી, તેમજ **શા૦ કલ્યાણજીએ** પણ પોતાના તરફથી ૧૭ આગળની ભ૦ વિમલનાથની પ્રતિમા ભરાવી, જેને તેણે હેબતપુરના ભ૦ અભિનદનસ્વામીના જિનાલયમા બેસાડી હતી

ગ્રથો

શા૦ તેજપાલે સ૦ ૧૬૮૪ના વૈશાખમાં અમદાવાદમા નવા જિનપ્રાસાદમા ભ૦ અભિનદનસ્વામીની પ્રતિમાનો પ્રવેશ કરાવ્યો,

અને સં૦ ૧૬૮૪માં ખંભાતમાં ચોમાસું કર્યું તેણે ત્યાં "વીરસ્તવન" અને "જિનસ્તવન" બનાવ્યાં.

૯ શા૦ કલ્યાણજી—તે ખંભાતના દોશી હરખાની પત્ની સહજલદેનો પુત્ર હતો.

સહજલદે અને કલ્યાણે "સં૦ ૧૬૬૪માં ખંભાતમાં સોની વસ્તુપાલની પત્ની વૈજલદેએ કરાવેલ પ્રતિષ્ઠામાં "પટ્ટધર શા૦ જીવરાજ"ના શિષ્ય સંવરી ભાવજી પાસે સંવરીપણું સ્વીકાર્યું" પછી સં૦ ભાવજીએ સં૦ ૧૬૬૬ના ચોમાસામાં ખંભાતમાં સ્વર્ગવાસ કર્યો.

સંવરી કલ્યાણે પટ્ટધરની આજ્ઞાથી સં૦ ૧૬૬૭ના માગશર સુદિ ૬ના રોજ બાઈ હેમાઈના જિનાલયમાં ભ૦ ધર્મનાથની પ્રતિમાનો પ્રવેશ કરાવ્યો. પછી પટ્ટધરે સંવરી કલ્યાણને યુવાપટ્ટધર તેજપાલને સોંપ્યો.

શા૦ કલ્યાણે સં૦ ૧૬૭૬માં અમદાવાદમાં ચોમાસું કર્યું અહીં સં૦ ૧૬૭૭ના ફા૦ સુ૦ ૧૧ના દિવસે અમદાવાદ પાસેના હેબતપુરમાં "ભગવાન અભિનંદનસ્વામીનું જિનાલય" કરાવ્યું, તેમાં ૧૭ જિનપ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી, અને અભિનંદનભગવાનનું "પ્રભુ પ્રણમું રે૦" સ્તવન બનાવ્યું

ચર્ચા

શા૦ કલ્યાણે સં૦ ૧૬૭૭માં પટ્ટધર શા૦ તેજપાલ સાથે ચોમાસામાં સ્થંડિલ જતાં પ્રથમ લોંકાગચ્છના યતિ સાથે, અને તે પછી ખરતરગચ્છના યતિ સાથે ચર્ચા કરી, ખરતરગચ્છના યતિએ કટાક્ષમાં કહ્યું કે ઉ૦ ધર્મસાગરે જેને ગુરુના શત્રુ કહ્યા છે તે આજે પ્રત્યક્ષ મળ્યા.[1]

१ (१) नागपुर (२) पुन्निम (३) खरतर (४) पायचंदिया (५) वडे पुन्निमा (६) आगमिया।
(७) पल्लिमा (८) पुनि मांहि (९) कोडी (१०) पासो पुन संपर दसमो ॥
(—ઐતિહાસિક ... વિભાગ ૧ ગાથા ૮)

શા૦ કલ્યાણે ઠાવકાઈથી જવાબ આપ્યો કે, ' ઉપા૦ **ધર્મસાગરે** અમારા વિરોધમા માત્ર પાચ-સાત જ વસ્તુ કહી છે. પણ "પ્રવચન પરીક્ષા" વિશ્રામ' ૪૯, ૫૦, ૫૧. ૭૫ મા તથા તેની "વૃત્તિ'મા તમારી તો બહુ જ ભક્તિ (?) કરી છે. એટલે "તમે તમારુ જૂઓ"

લોકાગચ્છના યતિએ ટાપશી પૂરી કે શાબાશ-તમે ખરતરગચ્છ-વાળાને ઠીક જવાબ આપ્યો"

તીર્થ યાત્રાસઘ

શા૦ તેજપાલ તથા શા૦ કલ્યાણે સ૦ ૧૬૭૮ના માગશરમા "ભણુશાળી પંચાયણુના છ'રી પાળતા યાત્રાસઘમા" સાથે શખેશ્વરતીર્થની યાત્રા કરી.

ચર્ચા

સવરી **શા૦ કલ્યાણુજીએ** સ૦ ૧૬૭૯ના ચોમાસામાં ખભાતમા લોંકાગચ્છવાળા સાથે ચર્ચા કરી.

શા૦ કલ્યાણે લોકાગચ્છના ભણેલા (લોકાગચ્છના વધુ અભ્યાસી) **સં૦ કચરા** સાથે "દ્રવ્ય તીર્થકર અને ભાવ તીર્થકર' બાબત" ચર્ચા કરી, સ્થાપનાનિક્ષેપો સિદ્ધ કર્યો.

સવરીનો પરિગ્રહ-પટ્ટધર શા૦ તેજપાલે તથા શા૦ કલ્યાણુજીએ સ૦ ૧૬૮૩ ના જે૦ સુ૦ ૩ ના દિવસે અમદાવાદમા ભણુશાળી દેવાની બહેન **રૂપાઈના** જિનાલયમાં **રત્ન** ધાતુ તથા પાષાણુની લગભગ ૭૫ જિનપ્રતિમાઓની અજનશલાકા કરી હતી, તેમા **શા૦ તેજપાલે** "પોતાના તરફથી ભ૦ પાર્શ્વનાથની પાંચ આગળની પ્રતિમા ભરાવી, અમદાવાદ પાસે હેબતપુરના ભ૦ ચદ્રપ્રભસ્વામીના જિનાલયમા બેસાડી અને **શા૦ કલ્યાણુજીએ** પોતાના તરફથી ભ૦ વિમલનાથની ૧૭ આંગળની પ્રતિમા ભરાવી, હેબતપુરના ભ૦ અભિનદનસ્વામીના જિનાલયમા સ્થાપિત કરી.

સાધર્મિક ભક્તિ

શા૦ કલ્યાણે સ૦ ૧૬૮૪ મા અમદાવાદમા ચોમાસુ કર્યું તેમના ઉપદેશથી **ભણુશાળી રૂપજીએ** અમદાવાદના બધા સાધર્મિક

બાઈઓને મેપાડુ (ધપેલી) પછેડી, હાતનો ચસ્વલો, નવકારવાળી અને પૌષધના વેશની પ્રભાવના કરી તેમજ બધી સાધર્મિક બહેનોને સાડલો, હાત અગર છીપનો ચરવલો તથા નવકારવાળીની પ્રભાવના કરી, અમદાવાદમાં તેમજ અમદાવાદ બહારના કડુઆમતના સંઘોને ખર્ચાની રકમ મોકલી, સ્વામીવાત્સલ્ય જમાડયું.

શા૦ કલ્યાણજીએ સં૦ ૧૬૮૫મા ભણશાલીના છ'રી પાળતા યાત્રાસંઘ સાથે શત્રુંજયતીર્થની યાત્રા કરી

શા૦ કલ્યાણજી તે કડુઆમતના **છેલ્લા પ્રભાવક પટ્ટધર હતા**

× × ×

કડુઆમતનો પ્રભાવક ભણશાળી પરિવાર

અમદાવાદમા **અખો ભણશાલી** નામે શ્રેષ્ઠી હતો. તેને ૩ પુત્રો અને ૧ પુત્રી હતી. તે સૌને મોટો પરિવાર હતો. આ બધાયે કડુઆમતના ચુસ્ત અનુયાયીઓ હતા. તેમની વંશાવલી અને કાર્યોની વિગત આ પ્રકારે મળે છે

૧ પહેલો પુત્ર સં૦ **ભ૦ દેવજી** (પત્ની દેવલદે)ના વંશમા (૧) ભ૦ રૂપજી, (૨) ભ૦ **ખીમજી**, (૩) ભ૦ હીરો, થયા.

૨ બીજો પુત્ર ભ૦ કકો, તેનો પુત્ર વિજયરાજ

૩ ત્રીજો પુત્ર ભ૦ જીવરાજ, પુત્ર ભ૦ સૂરજી (પત્ની સુજાણદે) તેના પુત્રો (૧) ભ૦ સમરસંઘ, ૨ ભ૦ અમરસંઘ અને ૩ ભ૦ સ૦ પંચાયણ,

૪ પુત્રી રૂપાઇ—તે સોની પનીયાની પત્ની તેની પુત્રીઓ—ગજબાઈ, સોનબાઈ

ભણશાળી દેવજીએ સં૦ ૧૬૬૩ના કા૦ વ૦ ૧ ના રોજ ૮૫ આગળની ભગવાન ઋષભદેવની પ્રતિમાવાળા જિનાલયની" શા૦ જિનદાસ પાસે' પ્રતિષ્ઠા કરાવી. અને ૧૫૦ જિનપ્રતિમાઓની અંજનશલાકા કરાવી.

તેણે સં૦ ૧૬૭૨ના કા૦ વ૦ ૫ ના રોજ "શત્રુંજયનો છ'રી પાળતો યાત્રા સંઘ" કાઢ્યો, પાછા આવતા પીળકામા જમી (નાલુ)

તથા વસ્ત્રોની **લહાણી** કરી. તેણે સં૦ ૧૬૭૨ના ચોમાસામાં સંવરી શા૦ તેજપાલને ખંભાતથી અમદાવાદ લાવી ભ૦ શાંતિનાથના પરિકરની પ્રતિષ્ઠા કરાવી અને સં૦ ૧૬૭૩ ના ચોમાસામાં અમદાવાદમાં શા૦ તેજપાલ પાસે શ્રાવકના બાર વ્રત સ્વીકાર્યાં. સોનાનાં વેઢ (વીંટી)ની પ્રભાવના કરી

તેણે સં૦ ૧૬૭૪ ચૈ૦ સુ૦ ૧૫ ના રોજ શંખેશ્વર, આબૂ, આરાસણા, ઈડર અને તારંગા તીર્થોનો **યાત્રાસંઘ** કાઢ્યો **ભણશાલી પંચાયણે** સં૦ ૧૬૭૫ ના કા૦ વ૦ ૧૩ ના રોજ અમદાવાદથી શત્રુંજય, **ઘોઘા** અને ખંભાતનો "છ'રી પાળતો યાત્રાસંઘ" કાઢ્યો, અને લહાણી વહેંચી

સં૦ દેવાએ સં૦ ૧૬૭૫મા શત્રુંજયના સંઘમાંથી આવ્યા બાદ અમદાવાદના જૈનોમાં વિવિધ લહાણી કરી

સં૦ દેવાનો બીજો ભાઈ ભણશાલી **કીકો** સંઘ આવ્યા પછી, સં૦ ૧૬૭૫મા મરણ પામ્યો અને **ભ૦ દેવજી** સં૦ ૧૬૭૬માં અમદાવાદમા સમાધિપૂર્વક મરણ પામ્યો

બાદશાહ સલીમે (જહાંગીરે) સં૦ ભ૦ દેવાને હાથી આપ્યો અને તેના મોટા પુત્ર **ભ૦ રૂપજીને** પણ અજમેરમા હાથી આપ્યો.

ભ૦ ખીમજી **બાદશાહ સલીમ** પાસે આગરામા વધુ રહેતો.

શ્રીમતી રૂપાઈએ સં૦ ૧૬૮૩ ના જે૦ સુ૦ ૩ ના રોજ અમદાવાદ પાસે હેબતપુરમાં શા૦ તેજપાલ તથા શા૦ કલ્યાણ પાસે રત્નની ભ૦ સંભવનાથની તથા બીજી પાષાણુની અને પિત્તલની બીજી જિનપ્રતિમાઓ મળીને કુલ ૭૫ જિનપ્રતિમાઓની અંજનશલાકા કરાવી, જિનાલયમા પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

ભ૦ સમરસિંઘે સં૦ ૧૭૮૩મા શંખેશ્વરનો છ'રી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢ્યો **ભ૦ રૂપજીએ** સં૦ ૧૬૮૪ ના ચોમાસામા અમદાવાદમા સાધર્મિક ભાઈઓને થેપાડુ, પછેડી, દાતનો ચરવળો, નવકારવાળી અને પૌષધ કરવાના વસ્ત્રો આપ્યા તથા સાધર્મિક બહેનોને સાડલો, દાતનો અગર છીપનો ચરવળો અને નવકારવાળી વહેંચ્યા

अमदावाद तथा अमदावाद बहार खर्चनी रकम मोकली, कडुआमतना संघनुं स्वामीवात्सल्य कर्युं

सं० १६८५मा शंखेश्वरनो छ'री पाळतो यात्रा संघ काढी मोटो उत्सव कर्यो.

उपर बतावेल भणशाळी वंशमां के बीजा वंशमां अमदावादमा श्री .. भणशाळी जैन थयो छे दिल्हीना बा० फरुखशे ख्वार ( )नो मानीतो हतो, अने प्रजा वत्सल हतो आथी राज्यना अमलदारो उपर तेनी मोटी धाक हती अमलदारो प्रजाने अन्याय करी शकता नही.

मुसलमानोए पण एक वार मदनगोपाळनी हवेलीने बाळवानो निर्णय कर्यो हतो. पण शा भणशाळीए तेओने रोकी राख्या हता.

शा. भणशाळी अने सुबा अनोपसिंह भंडारीनो परिचय अमो प्रक० ५७ "सूरतना संघवीओ' विभागमा आपीशुं

ग्रंथो

कडुआमतना ९ मा पट्टधर संवरी कल्याणजीए नीचे प्रमाणे ग्रंथो रच्या.

सं० १६७७ना फा० सु० ११ ना रोज अमदावाद पासेना हेबत पुरमा "प्रभु प्रणमुं रे०" ढकवाळु भ० अजितदनस्वामीनुं स्तवन सं० १६८४ना चोमासामां अमदावादमा "धन्यविलास ढाळ: ४३," "युगप्रधान पट्टावली,' तेनी संस्कृत टीका, जेनुं बीजु नाम "वृद्ध गुरु पट्टदीपिका" होवानुं जाणवा मळे छे, अने "युगप्रधानवंदना" बनाव्यां.

शा० कल्याणजीए उपर्युक्त "दीपिका"मा कडुआमतना पट्टधरोने युगप्रधान तरीके ज वर्णव्या छे तेमणे सं० १६८४ मां अमदावादमा 'कडुआमत—लघुपट्टावली" अने सं० १६८५ मां पोष सुदि १५ पुष्यनक्षत्रमां शंखेश्वरतीर्थमा "कडुआमत—बृहत्पट्टावली बनावी.

૧૦. શા૦ ભલ્લુજી ૧૧. શા૦ ભાણુજી.

(બૃહત્, લઘુ પટ્ટાવલી, વિવિધ ગચ્છીય પટ્ટાવલી સંગ્રહ, પૃ૦ ૧૨૧-૧૫૫)

(લઘુપટ્ટાવલી જૈન સાહિત્ય સંશોધક, ત્રૈમાસિક ખંડ ૩ જો, સં૦ ૧૯૮૪, પટ્ટાવલી સમુચ્ચય ભા૦ ૨ જો, પૃ૦ ૨૪૬-૪૭)

ચોથો નાગોરી લોંકાગચ્છ

ધર્મઘોષગચ્છ—ચંદ્રકુલના **રાજગચ્છ** અને ધર્મઘોષગચ્છની પટ્ટાવલી ભ૦ મહાવીરસ્વામીથી મળતી નથી, પણ આ૦ નન્નસૂરિથી આ પ્રકારે મળે છે–

૧ **આ૦ નન્નસૂરિ**, ૨ આ૦ અજિતયશોદેવ, ૩ આ૦ સહદેવ. ૪. **આ૦ પ્રદ્યુમ્નસૂરિ**, ૫ **તર્કપંચાનન આ૦ અભયદેવ**, ૬. આ૦ ધનેશ્વર, ૭. આ૦ અજિતદેવ, ૮ વર્ધમાનસૂરિ ૯ આ૦ શીલભદ્ર,

૧૦ **આ૦ ધર્મઘોષસૂરિ**—તેમનાથી '**ધર્મઘોષગચ્છ**' નામ પડ્યું.

૧૧ આ૦ રત્નસિંહસૂરિ, ૧૨ આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિ, ૧૩. આ૦ રત્નપ્રભસૂરિ, ૧૪ આ૦ **આનંદપ્રભસૂરિ**, ૧૫ આ૦ અમરપ્રભસૂરિ ૧૬ આ૦ **જ્ઞાનચંદ્રસૂરિ**, ૧૭ આ૦ મુનિશેખરસૂરિ, ૧૮ આ૦ સાગરચંદ્રસૂરિ, ૧૯. આ૦ મલયચંદ્ર, ૨૦ **ભ૦ પદ્મશેખર**, ૨૧ ભ૦ પદ્માનંદ, ૨૨. આ૦ નંદિવર્ધન, ૨૩ ભ૦ નયચંદ્ર, ૨૪ **ભ૦ વિજયચંદ્ર**, અને **ભ૦ સાધુરત્ન થયા**, આ **ધર્મઘોષગચ્છ** ભટ્ટારક પરંપરામાંથી 'નાગોરી લોંકાગચ્છ' નીકળ્યો

(-પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૧૬, ૩૯ થી ૪૪ સુધી)

ઇતિહાસના પરિશીલનથી ઉપર પ્રમાણે જાણવા મળે છે. પરંતુ નાગપુરી લોંકાગચ્છના ૭૪મા **શ્રીપૂજ ઋષિ રઘુનાથજીએ** સં૦ ૧૯૯૦ મા પતિયાળામાં અષાડ શુદિ ૧૫ ના દિવસે ભ૦ મહાવીર-સ્વામીથી પોતાના સુધીની "નાગપુરી લોંકાગચ્છની પટ્ટાવલી" આ પ્રમાણે બનાવી છે.

નાગપુરીય લોંકાગચ્છની પટ્ટાવલી
નિર્ગ્રન્થગચ્છ

૧ થી ૨૭ આ૦ દેવર્ધિગણિ ક્ષમાશ્રમણ સુધીના આચાર્યો (પ્રક૦ ૧ થી ૧૩, પ્રક૦ ૧૩મું પૃ૦ ૨૯૨ થી ૨૯૯) ચન્દ્રકુળ ૨૮. આ૦ ચન્દ્રસૂરિ, ૨૯ આ૦ સમન્તભદ્રસૂરિ, વિદ્યાધર શાખાના ૩૦ આ૦ ધર્મઘોષસૂરિ, ૩૧ આ૦ જયદેવસૂરિ, ૩૨. આ૦ વિક્રમસૂરિ, ૩૩ આ૦ દેવાનન્દસૂરિ ૩૪ આ૦ વિદ્યાપ્રભસૂરિ, ૩૫. આ૦ નરસિંહ સૂરિ, ૩૬ આ૦ સમુદ્રસૂરિ, ૩૭ આ૦ વિબુધપ્રભસૂરિ, ૩૮ આ૦ પરમાનન્દસૂરિ ૩૯ આ૦ જયાનન્દસૂરિ ૪૦ આ૦ રવિપ્રભસૂરિ ૪૧ આ૦ ઉચિતસૂરિ, ૪૨. આ૦ પ્રોઢસૂરિ ૪૩ આ૦ વિમલચન્દ્રસૂરિ.

નોંધ–

આ ૨૮ થી ૪૩ સુધીના પટ્ટધરોના નામ વાસ્તવમા વનવાસી ગચ્છની પટ્ટાવલીમાંથી સાધારણ ફેરફાર સાથે લઈને અહીં જોડ્યા છે (—જુઓ પ્રક૦ ૧૫ થી પ્રક૦ ૩૪)

નાગ૦ ગચ્છ

૪૪ આ૦ નાગદત્તસૂરિ-તેમનો પરિવાર નાગોરી ગચ્છના નામથી જાહેર થયો.

૪૫. આ૦ ધર્મસૂરિ, ૪૬ આ૦ રત્નસિંહસૂરિ ૪૭. આ૦ દેવેન્દ્રસૂરિ, ૪૮ આ૦ રત્નપ્રભ, આ૦ આણંદસૂરિ ૪૯, આ૦ અમર પ્રભસૂરિ, ૫૦ આ૦ જ્ઞાનચન્દ્ર, ૫૧ આ૦ મુનિશેખરસૂરિ, ૫૨ આ૦ સાગરચન્દ્રસૂરિ ૫૩ આ૦ મલયચન્દ્ર, ૫૪ આ૦ વિજયચન્દ્ર

૪૫ થી ૫૪ સુધીના પટ્ટધરોના નામ વાસ્તવમાં ધર્મઘોષ ગચ્છના ન૦ ૧૦ થી ન ૨૪ સુધીના પટ્ટધરો છે

નાગોરીગચ્છ (જૂઓ પ્રક૦ ૩૫, ૩૯ થી ૪૪)

તે પછી નાગોરી લોંકાગચ્છની પટ્ટાવલી તથા ઈતિહાસ નીચે મુજબ મળે છે

૫૫ આ૦ યશવન્તસૂરિ, ૫૬, આ૦ કલ્યાણસૂરિ, ૫૭. આ૦ શિવચન્દ્રસૂરિ, ૫૮ મહાત્મા દેવચન્દ્ર, માણેકચન્દ્ર—આ બને

"શિથિલાચારી" બન્યા, અને "સુરાણુાના વહીવંચા" બન્યા મહાત્મા-ચેરણુ કહેવાય

આ પ્રમાણે ૫૮ પાટ સુધી **ધર્મઘોષ નાગોરી**-ગચ્છ નામ હતું.

નાગોરી લોંકાગચ્છ

૫૯. **આ૦ હીરાગરસૂરિ**- તે શ્રીમાલી હતા.

૬૦. **આ૦ રૂપચદ્રસૂરિ**-તે નાગોરના શા૦ રયણુજી સુરાણુા ઓસવાલ અને તેની પત્ની **શિવાદેવીના** પુત્ર હતા

નાગોરમા સુરાણુા ગોત્રના દેવદત્ત ઓશવાલને બે પત્નીઓ હતી. ૧ દેલ્હણુ અને ૨ કમાદેવી **દેલ્હણુાને ૧ રયણુ**, ૨ સાડાજી, અને ૩ સોહિત, તથા **કર્માદેને** ૪ સહસ્રમલ નામે પુત્રો થયા. તે બધા ધર્મી હતા તેઓએ શત્રુંજયનો છ'રી પાળતો તીર્થ **યાત્રા-સઘ** કાઢયો, ને **સંઘપતિ** બન્યા. તે પૈકીના પહેલા પુત્ર શા૦ **રયણુજી** અને તેની પત્ની શિવાદેને ૧ ભાડરાજ, ૨ હરચંદ, ૩ **રૂપચદ**, ૪ કર્મચદ્ર અને ૫ **પચાયણુ** એમ પાચ પુત્રો થયા. બીજા ત્રણુ ભાઈઓને પણુ **પુત્રપરિવાર** હતો. સુરાણુા કુટુબમાં **મોટો પરિવાર** હતો.

જોધપુરના છઠ્ઠા રાજકુમાર **બીકાજી રાઠોડે** કાકા કાધલની મદદથી સ૦ ૧૫૪૫મા "**બીકાનેર**" વસાવ્યુ

(-પ્રક૦ ૫૨, પૃ૦ ૫૩૪)

રયણુશાહે બીકાનેરમા **સુરાણુાનો વાસ** વસાવ્યો, પણુ તે અર્ધો વસ્યો અને અધુરો રહ્યો તેમજ બીજા જૈનોએ બિકાનેરમા જૂદા જૂદા **વાસો** વસાવ્યા હતા

વચ્છાવતોએ તથા **પચે** સ૦ ૧૫૬૨ મા મોટા ચોકમા "જિન-પ્રાસાદ" બનાવ્યો અને મડોવરથી સ૦ ૧૩૮૦ની જિનપ્રતિમા લાવી, તેની તે જિનપ્રાસાદમા **પચે** પ્રતિષ્ઠા કરાવી, પરતુ તે મદિર "વચ્છાવતોના વહીવટમા" હતું વચ્છાવતોએ સ૦ ૧૫૭૨મા કાર્તિકી પૂર્ણિમાના દિવસે પ્રભુની પહેલી પૂજા કરવા બાબત જોહુકમી ચલાવી પરિણુામે તેઓને શા૦ રયણુજી સુરાણુા સાથે ઝગડો થયો.

રત્નશાહે "રાવ લૂણકરણ"ને પ્રસન્ન કરી, બીજી જમીન મેળવી, સં૦ ૧૫૭૮મા વિજ્યાદશમીના દિવસે **ભ૦ મહાવીર સ્વામીના જિનપ્રાસાદ**નો પાયો નાખ્યો.

અધ્યયન

આ તરફ **રૂપચંદને** "જૈન સિદ્ધાંત" ભણવાનો પ્રેમ જાગ્યો તે નાગોરમા વધુ રહેતો હતો પણ સિદ્ધાંતો મળે ક્યાથી? આથી તેણે "લહોરના 'લહિયા લોંકાશાહ' પાસે સમસ્ત જૈન સિદ્ધાન્ત લખાવ્યા ત્યારે રૂપચંદજીએ તેને વચન આપ્યું કે આના બદલામા હું યતિ બની, **ક્રિયોદ્ધાર** કરીશ, ત્યારે, મારા ગચ્છ સાથે તારું નામ જોડીશ." રૂપચંદ સુરાણાને મુનિદીક્ષાનો ભાવ હતો. **શ્રી શ્રીપાલ** હીરાગર તેનો મિત્ર બન્યો. **પંચાયણને** પણ દીક્ષાની ભાવના હતી.

નાગોરી લોંકાગચ્છ—હીરાગર, રૂપચંદ તથા પચાયણે સં૦ ૧૫૮૦ ના જેઠ સુ૦ ૧ ના રોજ નાગોરમા માતાપિતા અને પત્નીને છોડી, પોતે સ્વયં લોચ કરી, પાચ મહાવ્રત સ્વીકારી, **વેશ પહેર્યો** તેઓ દીક્ષા લઈ, ભ૦ ચંદ્રપ્રભના જિનાલયમાં જઈને ઊતર્યાં. સ્થાનિક શાહુકારોએ આવીને હીરાગર અને રૂપચંદને **આચાર્યપદ** આપ્યું તેમનાથી **નાગોરી લોંકાગચ્છ**' નીકળ્યો, રૂપચંદની પત્ની બાર વ્રતધારી શ્રાવિકા બની.

મુનિજીવનચર્યા

આ ત્રણે નવા મુનિવરોની **જીવનચર્યા** તે વખતે આ પ્રમાણે હતી.

વનમા રહેવું ત્રીજે પહોરે ગામમાં ગોચરીએ જવું શુદ્ધ આહાર લેવો છ જીવનિકાયની રક્ષા કરવી, પાચ આચાર પાળવા, વનમા કાયોત્સર્ગ કરવો, ઉનાળામા આતાપના લેવી, શિયાળામા ઠંડી સહન કરવી. ઉપશમમા રહેવું, ઉપદેશ દેવો અને સમભાવમા રહેવું વગેરે.

સ્વગચ્છવૃદ્ધિ

એ ત્રણેએ માળવા, વાગડ મારવાડ, મેવાડમા વિચરી પોતાના ગચ્છના શ્રાવકો બનાવ્યા. **શેઠ રત્નજીએ** પણ સં૦ ૧૫૮૫મા નાગોરમાં આ૦ હીરાગરસૂરિજી પાસે "દીક્ષા" સ્વીકારી. તે દીક્ષા

પાળી, ૫૦ દિવસનુ અનશન કરી, નાગોરમા સમાધિપૂર્વક કાળધર્મ પામી, વૈમાનિક દેવ થયો

આ૦ હીરાગર અને આ૦ રૂપચદે સ૦ ૧૫૮૬મા શેઠ શ્રીચદ્ર લખપતિની કોઠીમાં ચોમાસુ કરી ચોમાસામા ઉપકેશ ગચ્છના જૈનોને પોતાના બનાવ્યા

આ૦ હીરાગરે ઉજ્જૈનમા ૨૧ દિવસનુ અનશન કરી ' સ્વર્ગગમન ' કર્યું

આ૦ રૂપચંદે ઉજ્જૈનથી " સહિમનગર " જઈ ઉપરાઉપરી ઘણા માસક્ષમણ કર્યા કોચર, ભ ડારી, વહોરા, વાઘેરા, ચોધરી, ચોપડા, નાહર, શાહ, વૈદ્ય, બાફણા લલવાણી, **વરદિયા** અને નાહટા, ઓશવાલોને " પોતાના ગચ્છના જૈન " બનાવ્યા ૧,૮૦૦૦૦ ઘરોને **પોતાના જૈન** બનાવ્યા

૬૦. આ૦રૂપચંદજી–મહો૦ ધર્મસાગરજી ગણિવર લખે છે કે, લોકામતમા અનુક્રમે ૧ **લોંકાશાહ** ૨ ભાણજી' ૩ માદાજી, ૪ ભીમાજી, ૫ ભૂતાજી, ૬ જગમાલજી અને ૭ સ૦ ૧૫૮૦મા ઋ૦ રૂપાજી થયા. આ ઋષિ રૂપાજીથી ' નાગોરી લોકાગચ્છ ' નીકળ્યો

(–પ્રક૦ ૫૩, પૃ૦ XXX તથા પ્રવચન પરીક્ષા, વિશ્રામ· ૮, ગા ૧૫ની ટીકા)

આ૦ રૂપચંદે ૧૬૦૧મા **સહિસપુરમાં** સ્વર્ગવાસ કર્યો

૬૧ **આ૦ દેપાગરસ્વામી**–તે કોરડાના શા૦ ખેતસી પરીખ અને તેની પત્ની ધનવતીના પુત્ર હતા તેણે નાગોરમા દીક્ષા લીધી. તેમના ઉપદેશથી સ૦ ૧૬૧૬મા ચિત્તોડનો તપગચ્છનો શ્રાવક **શા૦ ભારમલ કાવડિયો** તેમના ગચ્છમા આવ્યો પછી ચિત્તોડના **શા૦ ભામાશહ** નાહટાએ ભારમલ કવડિયાને " દક્ષિણાવર્ત શ ખ ' આપ્યો. ભારમલ કવડિયાને **ભામાશાહ** તથા **તારાચદ** વગેરે પુત્રો હતા.

સાદડીમાં લોંકા

આ ભારમલ અને **તારાચંદ કર્વાડયા** વગેરે નાગોરીગચ્છના **પ્રભાવક શ્રાવકો** હતા. **તારાચદ** કવડિયા ચિત્તોડના રાણા–

જોલવાડનો હકિમ બન્યો અને તેણે "સાદડી નગર" વસાવ્યું તેમાં પોષાળ બનાવી અને ગામે ગામ ઘણા ઓશવાલોને ધન આપી પોતાના ગચ્છમાં લીધા.[1]

શિવગંજના હનુમાનવાસમાં શેઠ અનરાજજી કાવડિયા વગેરે તપગચ્છના જૈનો છે

(—આજે જોલવાડમાં લગભગ સવાસો ઘર લોંકાગચ્છના હોવાનું મનાય છે)

આમાં કવડિયાએ સીંગપુરના "દિગંબરી જૈનો"ને નાગોરી લોંકાગચ્છના શ્રાવક બનાવ્યા. તેમાંના ૧૭૦૦ ઘરોને પોતાના ગચ્છમાં લીધા. "બીંહરક"માં ૧૮૪૦૦૦ ઘરોને નાગોરી લોંકાગચ્છના જૈન બનાવ્યા.

પ્રવર્તિની

આ સમયે લુધિયાનામાં શેઠ શ્રીચંદ નામે ૮૪ લાખનો માલિક ધનપતિ હતો. તેનો ભાઈ મરીને દેવ થયો હતો. તે મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં સીમંધરસ્વામી પાસે ગયો, તેણે ત્યાં તેમના મુખથી આ૦ દેપાગર ની ઘણી પ્રશંસા સાંભળી જે પોતાના ભાઈને જણાવ્યું. શેઠશ્રીચંદે આ૦ દેપાગરને પોતાના ગુરુ બનાવ્યા તેની પુત્રી ધર્મકુમારીએ આ૦ દેપાગર પાસે પોતાના ૩ ધર્મબહેનો સાથે દીક્ષા લીધી, અને તે પ્રવર્તિની બની. તેણે માત્ર ૧૨ કોશ પ્રમાણ ક્ષેત્રમાં વિહાર કર્યો હતો.

આ૦ દેપાગરે ૨૭ વર્ષ સુધી આચાર્યપદે રહી ૨૧ દિવસનું અનશન કરી, મેડતામાં કાલ કર્યો તેમણે નાગોરી—લોંકાગચ્છનો મોટો ઉદ્યોત કર્યો

૧૨ આ૦ વૈસગરસ્વામી—તે નાગોરના શા૦ ભસ્સરાજ શ્રીમાલી અને તેની પત્ની રત્નવતીના પુત્ર હતા. તેણે ૧૯ વર્ષો સુધી ગચ્છનાયકપદે રહીને, ૧૧ દિવસનું અનશન કરી મેડતામાં કાળ કર્યો.

૧ વીરમાભાશાહ મરિ જૂઓ (ઈતિ પ્ર૦ ૪૪ ૫ ૩૧)

૬૩. **આ૦ વસ્તુપાલસ્વામી**–તે નાગોરના શા૦ મહારાજ કડવાણી અને તેની પત્ની હર્ષાદેવીના પુત્ર હતા તેણે નાગોરમાં દીક્ષા લીધી. ૭ વર્ષ ગચ્છનાયકપદે રહી, ૨૭ દિવસનુ અનશન કરી, મેડતામા સ્વર્ગગમન કર્યું

૬૪. **આ૦ કલ્યાણસૂરિ**–તે રાજલદેસરના શા૦ શિવદાસ સુરાણા અને તેની પત્ની કુસમાદેવીના પુત્ર હતા. તેણે બિકાનેરમાં દીક્ષા લીધી, નાગોરમા આચાર્યપદ સ્વીકાર્યું ૨૪ વર્ષ ગચ્છનાયકપદે રહી ૮ દિવસનું અનશન કરી, **લાહોરમાં** સ્વર્ગવાસ કર્યો. તે બહુ પ્રતાપી હતા તેમણે સોએકને **દીક્ષા** આપી. અને ગચ્છની વૃદ્ધિ કરી

૬૫. **આ૦ ભૈરવસ્વામી**–તે નાગોરના સૂરવંશના શા૦ તેજશી અને તેની પત્ની લક્ષ્મીદેવીના પુત્ર હતા તેમના જન્મ, દીક્ષા અને આચાર્યપદ નાગોરમાં થયા તેમણે ૧૨ વર્ષ સુધી ગચ્છનાયકપદે રહી, ૮ દિવસનુ અનશન કરી, શુદ્ધ સયમ પાળી, સોજતમા સ્વર્ગગમન કર્યું તેમને **ભૈરવ યક્ષ પ્રસન્ન** હતો. તેમના આશીર્વાદથી નાગોરના ગહિલડા ગોત્રના **શા૦ હીરાચંદ** વગેરે પૂર્વદેશમા જઈ ધનવાન બન્યા શેઠ હીરાચદ ગહિલડાના વશમા **જગતશેઠ** થયા શેઠ હીરાચદે બાદશાહ ફરુખશિયરને ઘણું ધન આપ્યુ તે વાત ઇતિહાસ પ્રસિદ્ધ છે (–જૂઓ પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૧૦૭, પ્રક૦ ૫૮–૫૯,)

૬૬ **આ૦ નેમિદાસ**–તે બિકાનેરના સૂરવંશના શા૦ રાયચદ અને તેની પત્ની રાજનાદેવીના પુત્ર હતા. તેણે બિકાનેરમા દીક્ષા લીધી. નાગોરમા સૂરિપદ સ્વીકાર્યું અને ૧૭ વર્ષ ગચ્છનાયકપદે રહી ૭ દિવસનુ અનશન કરી ઉદયપુરમા કાળ કર્યો

૬૭ **આ૦ આસકરણ**–તે મેડતાના સૂરવશીય શા૦ લધ્ધુમલ અને તેની પત્ની તારાજીના પુત્ર હતા તેમણે નાગોરમા દીક્ષા લીધી આચાર્યપદ સ્વીકાર્યુ અને ૧૮ વર્ષ ગચછનાયકપદે રહી, ૯ દિવસનુ અનશન કરી સ૦ ૧૭૨૪મા નાગોરમા કાળ કર્યો

૬૮. **આ૦ વર્ધમાન**–તે જાખાસરના શા૦ સુરમલ વેદ અને તેની પત્ની લાડમદેના પુત્ર હતા. તેમણે નાગોરમા દીક્ષા લીધી.

સં૰ ૧૭૨૫ના મ૰ સુ૰ ૫ના રોજ નાગોરમાં ગચ્છનાયકપદ મળી ચૂક્યું તે સં૰ ૧૭૩૦ ના વૈ૰ સુ૰ ૧૦ ના દિવસે બિકાનેર આવતાં તેના ભક્તોએ મોટો ઉત્સવ કર્યો. શ્રીફળની પ્રભાવના કરી આ આચાર્યે ૮ વર્ષ ગચ્છનાયકપદે રહી, ૭ દિવસનું અનશન કરી સં૰ ૧૭૩૩માં બિકાનેરમાં કાળ કર્યો.

૬૯ આ૰સદારંગસૂરિ—તે નાગોરના સુરવંશના શા. ભાગચંદના પાંચમા પુત્ર હતા. તે શિશુવયમાં જ ઉપાશ્રયમાં સ્થવિર મુનિના આસન પર બેસી ગયા, અને બોલ્યા, 'મારે યતિ થવું છે' તેણે ૯ વર્ષની ઉંમરે ૬૭મા આ૰ આસકરણના હાથે નાગોરમાં દીક્ષા લીધી તેણે ૧૫ વર્ષની ઉંમરે જાવજ્જીવ છઠ્ઠનું તપ કરવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી. ૭ વિગઈનો ત્યાગ કર્યો. તે મહાતપસ્વી તરીકે ખ્યાતિ પામ્યા. તેમને આ૰ આસકરણની આજ્ઞાથી આ૰ વર્ધમાને પોતાની પાટે ૬૯મા "ગચ્છનાયક" બનાવ્યા, હીસારકોટના પ્રયોગ્ય કવાડા ગોત્રના શા૰ શાંતિભદ્ર ઉત્તમચંદે નાગોર આવી, ગુરુને વંદન કરી, ચાર હજાર રૂપિયા ખરચીને નાગોરમાં સ્વામીવાત્સલ્ય કર્યું

ઘણા બાદશાહો અને રાજાઓ તેમના ભક્ત હતા. તે પૈકી બિકાનેર નરેશ, અનુપસિંહ અને યુવરાજ સુજાણસિંહ વગેરે મુખ્ય હતા.

અમારિ

તેમણે સં૰ ૧૭૬૦માં લાહોરમાં અને સં૰ ૧૭૬૧મા દિલ્હીમાં ચોમાસાં કર્યાં ત્યાં મહામાત્ય શીતલદાસ વગેરેને ઉપદેશ આપી, દયાધર્મનો ઉદ્દ્યોત કર્યો. આગરામાં બાદશાહના સાળા મહાખાને તેમના ઉપદેશથી પોતાના રાજ્યમાં અમારિ પળાવી, તે સં૰ ૧૭૬૬માં બિકાનેર આવ્યા. (—ઇતિ૰ પ્રક૰ ૪૪, પૃ૰ ૧૦૭)

ગચ્છસંઘર્ષ

પણ બિકાનેરમાં એક વિચિત્ર મર્યાદા હતી, ઋષિ રઘુનાથજી લખે છે કે બિકાનેરમાં ૨૭ મહોલ્લા વસેલા હતા તે પૈકીના ૧૩ મહોલ્લાઓ ભ૰ ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ તરફના હતા, અને ૧૪ મહોલ્લાઓ ભ૰ મહાવીરસ્વામીના જિનાલય તરફના હતા. ત્યાં સં૰

૧૬૪૦ સુધીમા કોઈ ઝગડો ન હતો, પણ **મંત્રી કર્મચંદે** રાજા રાયસિંહના રાજકાળમા ૧૩ મહોલ્લાઓમા "માત્ર ખરતરગચ્છના ભટ્ટારકો માટે જ વાજા વગડાય, બીજાઓ માટે વગાડી ન શકાય" એવી મર્યાદા બાંધી[1] અને ઠાકરશી વેદે રાજા સૂરસિંહના રાજકાળમાં ૧૪ મહોલ્લાઓમા "માત્ર કવલાગચ્છના ભટ્ટારકો માટે જ વાજાં વગડાય, બીજાઓ માટે વગાડી ન શકાય" એવી મર્યાદા બાંધી તપાગચ્છ, લોકાગચ્છ વગેરેના આચાર્યો બિકાનેરમા આવે ત્યારે ૨૭ મહોલ્લાઓમા વાજા વગાડી શકાતા નહીં તેમનો નગરપ્રવેશોત્સવ વાજા વિનાજ થતો, કોઈ આ મર્યાદા તોડે તો મોટો કલેશ ઊભો થતો.

નાગોરી લોંકાગચ્છના જૈનોએ જ્યારે આ૦ સદારગસૂરિ સ૦ ૧૭૬૯મા બિકાનેર આવ્યા ત્યારે બિકાનેર નરેશની આજ્ઞા મેળવી આ મર્યાદા તોડી, પોતાના ભટ્ટારકનો નગરપ્રવેશ કરાવ્યો

(વિશેષ માટે જૂઓ પ્રક૦ ૪૦, પૃ૦ ૪૮૪)

આ૦ સદારગસૂરિએ વર્ષો સુધી ગચ્છનાયકપદે રહી, ૧૦ દિવસનુ અનશન કરી, ઋષિ ઉદયસિંહની સમ્મતિથી **ઋષ૦જગજીવનને** પોતાના ગચ્છનાયકપદે બેસાડવાનો **પટ્ટો** લખી આપી, સ૦ ૧૭૭૨મા બિકાનેરમા સ્વર્ગગમન કર્યું, તેમને ૨૪ શિષ્યો હતા, તે મોટા વિદ્વાન, તપસ્વી, **પ્રભાવક** અને લબ્ધિપાત્ર હતા તે પૈકી **ઋ૦ જ્ઞાનજીને** દુષ્ટ ડાકણ વળગી હતી અને **ઋ૦ દુર્ગાદાસ** કોઈના હાથે મરણ પામ્યા હતા

૭૦ **આ૦ જગજીવનદાસ**–તે પઢિહારાના **શા૦ વીરપાલ ચોરવેટિક** અને તેની પત્ની રતનના પુત્ર હતા તેમણે મેડતામા દીક્ષા, અને નાગોરમા ગચ્છનાયકપદ સ્વીકાર્યું, તે **ઋ૦ઉદયસિંહના** શિષ્ય હતા

---

1 શ્રીયુત અગરચદજી નાહટાના યુગપ્રધાન જિનચદ્રસૂરિ નામક પુસ્તકના પૃ૦ ૨૮૪મા આ જ આશયનો સ૦ ૧૬૬૪ના માગશર વદિ ૯ નો પરવાનો છપાયો છે જે રાજા સૂરસિંહજીના કુમાર ગજસિંહનો વાજા વિશેનો પરવાનો છે

ગચ્છભેદ

એક તરફ ગચ્છનાયક બન્યા, અને બીજી તરફ ભંડારી વગેરે ધોડાવતોએ ગુરુ **ઋષિ ઉદ્ધિમસિંહને** પણ ગચ્છનાયક બનાવ્યા આ રીતે ગચ્છભેદ થયો.[1]

ચમત્કારો

મ૦ જગજીવનદાસજી બગ્ગેર સરસાવા, હિસારકોટ **જુલાણા, ટોહણા, સુનામ, સમાના, રોપડ,** બજવાડા, સઢુ, **જલંધર, ગુજરાત** અને **રાવલપીંડી** થઈ **લાહોર** પધાર્યા. ત્યાં તેમણે મૂર્છા પામેલા એક મોગલ મુસલમાનને સાજો કર્યો આથી તેમનો મહિમા વધ્યો. તેમણે **શા૦ સમરથમલનું વહાણ તાર્યું,** એક બુઢ્ઢી આવિકાનો ગલત કોઢ મટાડયો, એમ **ચમત્કારો** બતાવ્યા.

---

૧ એક હસ્તલિખિત પાનામાં એક **પટ્ટાવલી** આ પ્રકારે મળે છે—અથ શ્રી નાગોરીગચ્છાધિપતિનામ લિખ્યતે—૧ આચાર્યશ્રી શ્રી હીરાગરજી ૨ (૬) **આચાર્યશ્રી શ્રી રૂપચંદજી** ૩ તત્પટ્ટ પ્રભાકર આચાર્યશ્રી શ્રી દેપાગરજી ૪ આચાર્યશ્રી શ્રી વયરાગરજી ૫ આચાર્યશ્રી શ્રી વસતપાલજી ૬ આચાર્યશ્રી શ્રી કલ્યાણજી ૭ આચાર્યશ્રી શ્રી અમરદાનજી ૮ આચાર્યશ્રી શ્રી નેમિદાસજી ૯ આચાર્યશ્રી શ્રી આસકરણજી ૧ આચાર્યશ્રી શ્રી વર્ધમાનજી **૧૧ આચાર્યશ્રી શ્રી (૬૯) સદારંગજી** ચિર જીયાત્ વા કોટિ પર્યંત ॥ શ્રીરસ્તુ ॥ ૧૨ આચાર્યશ્રી શ્રી **ઉદેસીંઘજી ૧૩ શ્રી રામસહજી**

વિવિધ ગ્રંથ પ્રશસ્તિઓ તથા પુષ્પિકાઓના આધારે અહિપુરગચ્છ (નાગોરીગચ્છ)ની યતિપરંપરા આ પ્રકારે મળે છે—

ગ ૧ પૂજ્ય હેમરાજજી ૨ ઋષિ જગ્ગતાજી ૩ ઋષિ વસ્તાજી

૪ ઋષિ સૌવલજી—તેમણે સં ૧૮૧૩ના ચૈત્ર શુદિ ૧ના રો ૮ અકબરાબાદમાં (આગરામાં) **દશવૈકાલિકસૂત્ર** અ ૪ પાનાં ૯ લખ્યાં.

ખ ૧ પૂજ્ય ભોજરાજજી, ૨ ઋષિ શાંતિદાસજી ૩ ઋ રાયચંદજી તેમણે સં ૧૮ ૪ના આ શુ ૧ ગુરુવારે સામતિજ ત્યાં ભોદિયાગઢીમાં મનોહરદાસે કરેલ **ધર્મપરીક્ષા** પાનાં ૮૨ લખી તેમને (૧) ઋ શ્રીપતિ, (૨) ઋ કિસનાજી અને (૩) ઋ ભવાનીદાસજી નામે શિષ્યો હતા.

ઘ ૧ ઋષિ દસરથજીના શિષ્ય મહ૦ વનેચંદજીએ **વિરહમંજરીનામક** નામક ગ્રંથ લખ્યો.

તે સ૦ ૧૮૮૪મા બિકાનેર પધાર્યા તેમણે અહીં બે ચોમાસા કર્યા પછી માળવા જઈ આવી, બિકાનેરમાં ચાર ચોમાસાં કર્યા.

તેમણે ૪૪ વર્ષ સુધી ગચ્છનાયકપદે રહી, પાચ દિવસનુ અનશન કરી, ચૈત્રાદિ સ૦ ૧૮૧૬ના આસો વ૦ ૭ ની સવારે બિકાનેરમા સ્વર્ગગમન કર્યુ. તેમને ૮ શિષ્યોનો પરિવાર હતો

૭૧. **આ૦ ભોજરાજ**—તે રહાસરના શા૦ જીવરાજ **બોહિત્થ** અને તેની પત્ની કુશલાના પુત્ર હતા તેમણે ફત્તેહપુરમા **દીક્ષા** લીધી અને ચૈત્રાદિ સ૦ ૧૮૧૬ ના ફાગણમા નાગોરમા **ગચ્છ-નાયકપદ** સ્વીકાર્યુ

તેમણે ૬ વર્ષ ગચ્છનાયકપદે રહી, માળવામા ૫૦ યતિઓ સાથે વિહાર કરી, મેડતામા ૩ દિવસનુ અનશન કરી, કાળ કર્યો

આ૦ હર્ષચદ્રસૂરિ—તે કરણુગામના શા૦ ભોપતન **નવલખા** અને તેમની પત્ની ભક્તાદેના પુત્ર હતા તેમણે સોજતમા દીક્ષા લીધી અને સ૦ ૧૮૨૩ના વૈ૦ શુ૦ ૬ ના રોજ નાગોરમા ગચ્છ-નાયકપદ સ્વીકાર્યુ

તેમણે ૧૯ વર્ષ ગચ્છનાયકપદે રહી, ૩ દિવસનુ અનશન કરી સવાલખના જયપુરમા કાલ કર્યો, તે **મોટા પડિત** હતા

તેમનો જીવન વિસ્તાર ઋષિ રઘુનાથજીની પદ્યપટ્ટાવલી"થી જાણુવો

૭૩ **શ્રીપૂજ લક્ષ્મીચંદજી**—તે નવહર ગામના શા૦ જીવરાજ કોઠારી અને તેની પત્ની જીવરગદેના પુત્ર હતા તેમણે સ૦ ૧૮૪૨ના અષાડ વદિ ૨ ના રોજ નાગોરમા દીક્ષા સ્વીકારી, **પોતાના હાથે જ ગચ્છનાયકપદ લીધું.** તેમણે નાગોરમા બે ચોમાસા કર્યા અને વ્યાખ્યાન આપી લોકોને ધર્મ માર્ગે ચડાવ્યા

તે નાગોરથી વિહાર કરી જેજાવરનગર, બિકાનેર, સુનામ, પતિયાલા, અબાલા, રોપડ, હુશિયારપુર, જેજો, જગરૂપ, કૃષ્ણુપુર, ધનવાલુ, ચુરૂ, દિલ્હી-લખનૌ, કાશી, પટના, મકસુદાબાદ, ભરતપુર, કોટ માળવા, નાગોર, જાલોર, જેસલમેર, ફલોધિ, ઝજઝુરી અને બિકાનેર વગેરે સ્થળોમા ફર્યા હતા

ते पालखीमां बेसता. तेमनी साथे घणा यतिओ रहेता. बिकानेरना राजा रत्नसिंहे तेमनो ठाठमाठथी नगरप्रवेश कराव्यो त्यां ते त्रण वर्ष सुधी रह्या. पछी सुनामना संघनी विनतिथी नवहर, राजपुर, रोडा, बुलडाणा थई सुनाम पधार्या त्यारे तेमनी साथे ७१मा आचार्य भोजराजना शिष्य ऋ० लघुराजना शिष्य पं० राजसिंह तथा तेमना शिष्य ऋ० रघुनाथ वगेरे २४ यतिओ हता. तेमणे त्यांथी समाना, सढोर, अंबाला, खनूंड रोप नालागढ लुधियाना वगेरे स्थळोमां फरीने सं० १८९०मां पतियालामां चोमासुं कर्युं.

७४ ऋषि रघुनाथजी—ते ७१मा आ० भोजराजना शिष्य ऋ० लघुराज अने तेमना विद्वान् शिष्य पं० राजसिंहना शिष्य हता.

तेमणे "नागपुरीय लोंकागच्छ पद्य पट्टावली तथा सं० १९८९ना अषाड सुदि २ना दिवसे नागपुरीय लोंकागच्छनी गद्य पट्टावली गद्य प्रबंध बनाव्यो. (—विविध गच्छ पट्टावली संग्रह पृ० ७७ थी ९१)

पांचमो पायचंदमत

सूचना—अमे पहेला (प्रक० ४१ पृ० ५५१ थी ५६५ मां) वड गच्छना ४१ मा आ० वादिदेवसूरिथी ५४मा भ० सोमरत्नसूरि सुधीनी वादिदेवसूरिपरंपरा नागोरी शाखा आपी छे एम तेनुं नाम नागोरी वडगच्छ नागोरी तपागच्छ बताव्युं छे ते पट्टावलिमां जणाव्युं छे के—

५५ मा आ० जयशेखरसूरिए सं० १५०१ मां तपगच्छना आ० जगच्चंद्रसूरिनी निश्रामां क्रियोद्धार कर्यो ते समयथी नागोरी शाखा, नागोरी तपागच्छ तरीके प्रसिद्ध थई (पृ० ५६७)

साथे साथ ए पण बताव्युं छे के—५०मा आ० हेमहंससूरिनी शिष्य परंपरामां (५१मां) पं० लक्ष्मीनिवास, (५२ मां) पं० पुण्य रत्न अने (५३मां) पं० साधुरत्न थया. तेमना शिष्य यति

પાર્શ્વચંદ્ર હતા ૫૫મા ભ૦ સોમરત્નસૂરિએ યતિ પાર્શ્વચંદ્રને **ઉપાધ્યાય પદ** આપ્યુ

ઉપા૦ પાર્શ્વચંદ્રથી સં૦ ૧૫૭૨મા **પાયચંદમત** નીકળ્યો છે અને પાર્શ્વચંદ્રના શિષ્ય-**વિનયદેવથી** સં૦ ૧૬૦૨ વૈ૦ સુ૦ ૭ સોમવારથી **સુધર્મગચ્છ** શરૂ થયો (-પ્ર૦ ૪૧ પૃ૦ ૫૯૩, ૯૪, ૯૫)

તેમા **વિશેષ** આ પ્રમાણે જાણવુ (૧) ભ૦ **પાર્શ્વચંદ્રસૂરિએ** ૧૧ બોલની નવી પ્રરૂપણ કરી, નવોમત ચલાવ્યો હતો **મહો૦ ધર્મસાગરજી ગણિએ** "પ્રવચન પરીક્ષામા ' આનો ખુલાસો કર્યો છે.
(૨) **વાડીલાલ મોહનલાલ** શાહ સ્થાનકવાસી જૈન ગંભીર સંશોધન કરી, જાહેર કરે છે કે " **લોંકાશાહ** સામાયિક પૌષધ, પ્રતિક્રમણ પ્રત્યાખ્યાન, દાન, વગેરે ધર્મોને માનતા ન હતા તેનાથી **લોંકામત** નીકળ્યો, લોકાશાહના અનુયાયીઓએ (૧) જિન પ્રતિમા જિનાલયની નિંદા કરવી નહીં (૨) હંમેશા જિનાલય જિન પ્રતિમાના દર્શન કરવા અને (૩) પૂર્વાચાર્યોના અવર્ણવાદ બોલવા નહી વગેરે **શરતો** સ્વીકારી, આ૦ પાર્શ્વચન્દ્રસૂરિ પાસે સૂત્રોના ગુજરાતી **ટબ્બા** (અનુવાદ) તૈયાર કરાવ્યા પરંતુ લોકાશાહના અનુયાયિઓએ એ શરતોનો ભંગ કર્યો, આથી આ૦ પાર્શ્વચન્દ્રસૂરિએ ત્યારબાદ બીજા ટબ્બા બનાવ્યા નથી"

(-મૂળ જૈન ધર્મ અને હાલના સંપ્રદાયો પૃ૦ ૩૫૯)

(૩) કડુઆમતના ૨૮મા ગાદીધર **શા૦ કલ્યાણજી** કડુઆમતની પટ્ટાવલીમા" લખે છે કે ત્રીજા શા૦ **રાઘવજી** તથા **શા૦ વીરજીના** સમયે સં૦ ૧૫૭૨મા તપામતમાથી **પાયચંદ મત** નીકળ્યો પાંયચંદજીએ લોકોને ઠગવા મેલો વેષ પહેર્યો કડક ક્રિયા કરવા માડી અને વિરમગામ વિગેરેના કડુઆમતના શ્રાવકોને પોતાના ભક્ત બનાવ્યા સંવરી **બ્રહ્મચંદ** તેમનો શિષ્ય બન્યો

(-વિવિધ ગચ્છીય પટ્ટાવલી સંગ્રહ પૃ૦ ૧૨૧ થી ૧૫૫)

પ્રક૦ ૫૩, પૃ૦ ૬૩૬)

( )

અમે પહેલા પ્રક૦ ૪૧ પૃ૦ ૫૯૫-૫૯૬મા **પાયચંદ મતની**

'૫૪મા આ૦ પાર્શ્વચંદ્રસૂરિ સુધીની" ટૂંકી **પટ્ટાવલી** આપી છે તેમાં વિશેષ આ પ્રમાણે છે

૫૫ **આ૦ સમરસિંહસૂરિ**– તેમણે ધર્મ, અધર્મ મિશ્ર, હેય, જ્ઞેય, ઉપાદેય વિધિચરિતાનુવાદ, નિશ્ચય, અને વ્યવહાર એમ પાચ ચંદમતની પ્રરૂપણાના ' ૧૧ બોલની સજ્ઝાય ગા૦ ૧૧ બનાવી.

૫ **આ૦ રાજચંદ્રસૂરિ**

૫૭ **આ૦ વિમલચંદ્રસૂરિ**

'૫૮ **આ૦ જયચંદસૂરિ**

તપાગચ્છના ૬૦ મા **ભટ્ટારક શ્રી વિજયદેવસૂરિ** અને **આ૦ વિજય સિંહસૂરિવરો** વિં૦ સં૦ ૧૬૮૭ થી ૧૬૯૪ સુધી દક્ષિણમા અને ખાનદેશમા વિચર્યા હતા. વિજાપુર, બુરહાનપુર, ઔરંગાબાદ વગેરેમા ચોમાસું રહ્યા હતા, **તેઓના** ઉપદેશથી ત્યાં નવું જિનાલય નવી જિન પ્રતિમાઓ, પદવીપ્રદાનો બન્યાં.

ત્યારબાદ તેઓએ સં૦ ૧૬૯૫મા માંડવગઢમા ચોમાસું કર્યું ત્યા તેઓના ઉપદેશથી નવા જિનાલય જિનપ્રતિમાઓ વગેરે બન્યા તેઓ ત્યાં જ સં૦ ૧૬૯૫–૯૬ મા તેની અંજનશલાકા કરાવી, ચોમાસા બાદ ખાસ કારણે ત્યાથી જલ્દી વિહાર કરી ગયા, પછી તે જિન પ્રતિમાઓના જુદા જુદા ગચ્છના આચાર્યોના હાથે સં૦ ૧૬૯૬મા ગાદી પ્રતિષ્ઠા થઈ હતી તે પૈકીના ૫૮મા **આ૦ જયચંદસૂરિવરે** અથવા તપગચ્છના ગીતાર્થ માંડવગઢની કર્ણવાડીમાં ૧૬૯૬ના મહા૦ વદિ ૧ ને રોજ કોઈ કોઈ જિનપ્રતિમાની ગાદી પ્રતિષ્ઠા કરી હતી તેમજ ભ૦ વિજયદેવસૂરિના **ગીતાર્થોએ** સં૦ ૧૬૯૬ના વૈ૦ સુ૦ ૫ને રોજ માંડવગઢમા તથા પાલીતાણાના જિનપ્રતિમાની ગાદી પ્રતિષ્ઠા કરી હતી. (–પ્ર૦ ૬૦ પૃ૦ ૨૫)

૫૮મા **આ૦ જયચંદસૂરિએ** સં ૧૬૯૬ મહા વદિ ૧ને રોજ માંડવગઢમા ઉપર સૂચવેલ ભ૦ વિજયદેવસૂરિના ઉપદેશથી તૈયાર થયેલ જિનપ્રતિમાઓ પૈકીની કોઈ કોઈ જિન પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી તેના **પ્રતિમા લેખો** આ પ્રમાણે મળે છે—

(૧) ભ૦ ચન્દ્રપ્રભુપ્રતિમા લેખ–

तपापक्षे भट्टारक श्री विजयदेवसूरिश्री विजयसिंहसूरि प्रतिष्ठितम् सं. १६९६ वर्षे माघ मासे कृष्णपक्षे प्रतिपत् १) कर्मवाटयांश्रीमंडपदुर्गे श्रीमन्नागपूरीयतपागच्छे श्रीपासचदगुरुभ्यो नमः। श्रीजयचंदसूरिविजये ॥ साह खेता खेता + + + बिम्बं प्रतिष्टापितं श्रीमालीगोत्रे

નોંધ . બુરહાનપુરના જિનાલયમા ભગવાન **ચન્દ્રપ્રભુ**ની ૨ા ફૂટ ઊચી સફેદ રગની **જિન પ્રતિમા** છે તેની ગાદીમા ઉપર પ્રમાણે લેખ છે

(૨) ગોડી પાર્શ્વનાથપ્રતિમા લેખ

બુરહાનપુરનાં ગોડીજીના જિનાલયમા **ગોડીજી પાર્શ્વનાથ**ની સફેદ **જિન પ્રતિમા** છે તેની ગાદીમા પણ ઉપર પ્રમાણે પ્રતિમા લેખ છે. માત્ર પ્રભુના નામનો ફરક છે

(૪) બુરહાનપુરમા ગોડીજીના જિનાલયમા બીજી પણ એક પ્રતિમા છે તેની ગાદી ઉપર ઉપર પ્રમાણે **પ્રતિમા લેખ** છે

છઠ્ઠો બ્રહ્મર્ષિ મત (સુધર્મ ગચ્છ)

સૂચના : અમે પહેલાં (પ્રક૦ ૪૧, પૃ૦ ૪૯૫ મા) જણાવ્યુ છે કે–'પાયચદ ગચ્છના **વિનયદેવથી** સ૦ ૧૬૦૨ વૈ૦ સુ૦ ૩ સોમવારથી **સુધર્મગચ્છ** શરૂ થયો

પાર્શ્વચદ્રસૂરિને (૧) **બ્રહ્મર્ષિ** અને (૨) **વિનયદેવ** વગેરે ઘણા શિષ્યો હતા

બ્રહ્મઋષિ–તે અસલમા કડવા મતનો **સવરી શ્રાવક** હતો **રજપૂત** હતો, વિદ્વાન્ હતો, આ૦ પાર્શ્વચદ્રસૂરિનો **મુખ્ય શિષ્ય** બન્યો હતો તેનુ બીજુ નામ **વિનયદેવ** પણ મળે છે પરતુ **આ૦ પાર્શ્વચદ્રસૂરિએ** તે મોટા શિષ્યને આચાર્ય ન બનાવ્યો જ્યારે શિષ્ય **વિજયદેવને** આચાર્યપદ આપી પોતાની પાટે સ્થાપ્યો.

આથી કડવા મતના મહેતા **આણંદીએ** "પાયચદ મતનુ જોર ઘટાડવા" બ્રહ્મર્ષિને ઉશ્કેરીને જણાવ્યુ કે–તમે રજપૂત છો, ત્યાગી

છો, આચાર્યપદને સર્વથા યોગ્ય છો. આવા મોટા વિદ્વાન્ અને મુખ્ય શિષ્ય છો છતાં, ગુરુદેવે તમને આચાર્ય બનાવ્યા નહીં, તે ઠીક કર્યું નથી. મારી મનોભાવના છે કે–તમે આચાર્ય બની પોતાનો નવો મત સ્થાપો હું તમારો શ્રાવક બનીશ.

બ્રહ્મર્ષિએ આ સાંભળી સં. ૧૬૦૨ વૈ. સુ. ૩ ને સોમવારે અમદાવાદ પાસે દેબતપુરમાં કે–બુરહાનપુરમાં પાયચંદ મતમાંથી બ્રહ્મર્ષિ મત ચલાવ્યો.

બ્રહ્મર્ષિએ પોતાના મતમાં ચૌદશના બદલે પુનમની પાખી સ્થાપિત કરી.

મહેતો આણંદજી આ ગચ્છભેદ કરાવી, કડુઆમતમાં ફરી ભળી ગયો.

બ્રહ્મર્ષિ મત બાબત વિશેષ કંઈ જાણવા મળતું નથી. બ્રહ્મર્ષિએ વિ. સં. ૧૬૧૨ આ૦ સુ. ૭ ને રોજ "નાગિલ સુમતિ ચોપાઈ" દોહરા ગ્રંથ ૮૧૦ બનાવી છે તેણે તેમાં શિથિલાચાર ઉપર કડક કલમ ચલાવી છે.

ચર્ચા–તેમણે આ ચોપાઈમાં ગણધર ગૌતમસ્વામીના પ્રશ્નના ઉત્તરમાં ભ૦ મહાવીરસ્વામી મુખે સુમતિ અને નાગિલનું કલ્પિત ચરિત્ર વર્ણવી, તેમાં સંયત, અસંયત, સુગચ્છ કુગચ્છ, તથા સુગુરુ અને કુગુરુની ચર્ચા કરી છે.

સંભવ છે કે–આ ચોપાઈ ગ્રંથના આધારે બહુ વર્ષો મોડાએથી સુમતિચંદ્રની પુસ્તિકા (નોવેલ) બની હોય.

પર્વતિથિ વિચાર

આ ગ્રંથથી જાણવા મળે છે કે–સં૦ ૧૬૧૨માં જૈનોના વિવિધ ગચ્છોમાં પર્વતિથિ માટે વિવિધ માન્યતા હતી. તે આ પ્રમાણે.

પડિક્કમણે પુણ ખેતર ઘણાં વર્ષ જુજુઆ ગચ્છ અચ્છતણા ૫૬૨
ઉદયિકતિથિ સ્યે છ કેઈ એક, ગણિતનો કેઈ કરે વિવેક,
ક્રિયાકાજે કોઈ થાપે પર્વ ભિન્ન ભિન્ન આચરણા સર્વ ૫૬૩
એહુ તિથિ આઠ ઘડી એક કરે એક ઉગરતિ તિથિ આદરે
પર્વ તા ત્રિજ તેરશ મદદે, પંચમિ પૂનમ પણ કેઈ કરે ૫૬૪

અધિક માસ પજુસણુ ગિને, ચોમાસે અતર ઘટે મને
સર્વ ક્રિયા શ્રાવકને રગ, કહે એક છે **ઉત્તરાસગ ૫૬૫**
(–સુમતિ નાગિલ ચરિત્ર ચોપાઈ)

બ્રહ્મર્ષિ મત પરંપરા

ભ૦ સુમતિકીર્તિએ સ ૧૭૬૨ના કા૦ સુ. ૨ ને રવિવારે ખભાતમા પ્રાકૃત "દીવાલી કલ્પ"નો **ગુજરાતી બાલાવબોધ** બનાવ્યો, તેમા તે પોતાની **ગુરુ પરંપરા** આ પ્રમાણે આપે છે

(૧) **બ્રહ્મર્ષિ ભ૦ વિનયદેવ.** (૨) ભ૦ વિનયકીર્તિ સ૦ ૧૬૪૬ (૩) વિજયકીર્તિ (૪) **ભ૦ જ્ઞાનકીર્તિ** (૫) ભ૦ **સુમતિકીર્તિ** સ ૧૭૬૨ના કા૦ સુ ૨ રવિવાર **ખંભાત**

દિગબરસઘના વિવિધ પથો

અમે દિગબર સઘો તથા તેના ગચ્છો માટેનો પરિચય પહેલાં (પ્ર૦ ૧૪, પૃ૦ ૩૨૬થી ૩૨૯મા) આપ્યો છે તેમા **વિશેષ** આ પ્રકારે છે—

વારસદાર–અસલમા જૈનોના ચાર સઘો જૈન આગમો અને જૈન તીર્થોના વારસદાર–માલિક **શ્વેતાંબર સઘ** જ હતો ટૂકામા કહીએ તો, જેમ રાજવશોમા યુવરાજ જ રાજ્યનો માલિક બનતો તેમ જૈન શ્રમણુશાસનમા પણ ગચ્છનાયક પોતાની પછી જેને ગચ્છ નાયક બનાવે, તે નવો **ગચ્છનાયક** જ ચતુર્વિધ સઘ, જૈન આગમો, **જૈન ગ્રથભડારો, જૈન તીર્થો,** તથા જૈનમદિરો વગેરે વગેરે ગુરુદેવના અધિકાર હેઠળ જે જે વસ્તુઓ હોય, તે સૌનો વારસદાર બનતો

આજે પણ કોંગ્રેસમાથી દેશહિતને ઉદ્દેશીને કોઈ **નવો પક્ષ** ઊભો થાય તો, તે **નવો પક્ષ** કોંગ્રેસની "મિલકતનો માલિક" બની શકતો નથી વાસ્તવમા કોંગ્રેસની સમસ્ત વસ્તુની **માલિક કોંગ્રેસ** જ રહે છે સાધારણ રીતે હિંદમા **વારસાહક** એ જ નિયમે પ્રવર્તે છે

યુરોપમાં ઇસાઈ ધર્મના અનુશાસનમાં પણ આપણને આવી જ નીતિ જોવા મળે છે રોમન કેથોલિકમાંથી પ્રોટેસ્ટંટ પક્ષ જુદો પડ્યો. પણ રોમન કેથોલિકની મિલકતના માલિક પોપ અને પાદરીઓજ રહ્યા તેઓએ બીજા પક્ષને એક પાઈ પણ આપી નહીં

પરદેશીન્યાય–પરંતુ ભારતીય સંસ્કૃતિને નહીં જાણનારા અને આ અંગેના પ્રાચીન ઇતિહાસને ન સમજનારા અંગ્રેજી રાજ્યના કાયદાઓએ આ નીતિમાર્ગમાં દખલ કરી છે

અંગ્રેજી રાજ્યની અદાલતોએ રાજ્યના ટુકડાઓને પિતાના રાજ્યનો ભાગ અપાવ્યો નહીં, પ્રોટેસ્ટન્ટોને પોપની મિલકતમાંથી ભાગ અપાવ્યો નહીં, પરંતુ ચાંદીના જુતાના મારથી કે ગમે તે કારણે શરમાઈને, માત્ર જૈનોની શાસન વ્યવસ્થામાં જ ' વિભિન્ન શાખામાં વહેંચાયેલા સૌનો સમાન હક છે ' એવો કંઢંગો ખ્યાલ ઊભો કરી શ્વેતાંબર જૈનોના વાસ્તવિક હક્કોને–વારસાહક્કોને ઉઠાવી, દિગંબર જૈનોને ભાગીદાર બનાવી કલ્પિત દખલ ઊભી કરી.

હસવા જેવી વાત એ છે કે, તેમણે માત્ર દિગંબરોને શ્વેતાંબરોની વારસાની વસ્તુના ભાગીદાર બનાવ્યા. પણ શ્વેતાંબરો ને દિગંબરોની મિલકતના ભાગીદાર બનાવ્યા નહીં.

એકમ–હવે તો ભારત સ્વતંત્ર દેશ બન્યો છે તો કે ખુશી થવા જેવું છે કે ભારતની સ્વતંત્ર સરકારે શત્રુંજય ગિરનાર, સમેત શિખર કેસરિયાજી વગેરે તીર્થોમાં શ્વેતામ્બર જૈનોના વારસાહકને સ્વીકાર્યો છે અંગ્રેજી રાજ્યકાળમાં જે જે તીર્થોમાં જે ભેદનીતિ સ્વીકારી કામ લેવાયું તેનો ઉત્તર આપણને ભવિષ્યકાળ એજ નીતિએ આપશે. અમને પૂરી ખાતરી છે કે, સકળ શ્વે૦ જૈન સંઘની પ્રતિ નિધિ અમદાવાદની શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢી સાવધાન રહી કામ લેશે તો, તેને પોતાના પૂર્વજોના સમસ્ત હકો પુનઃ પ્રાપ્ત થશે અને કદાચ સમસ્ત જૈન સંઘનું અખંડ એકમ બનાવી શકશે.

આ રીતે જૈનોના અગ્રણી ચાર સંઘો, તેની પરંપરા, આગમો અને જૈન તીર્થોના વારસદારો શ્વેતાંબર જૈનો જ છે આપણે

આ અંગે વિશેષ હકીકત પહેલા (પ્રક૦ ૩૪, પૃ૦ ૬૦૬ થી ૬૦૯ સુધીમા) જોઈ ગયા છીએ (તથા જૂઓ અમારો સમ્મેતશિખરનો ઇતિ૦ પૃ૦ XX)

પછી તો દિગંબર જૈનો પાસે પોતાની **નવી મર્યાદા** પ્રમાણે માત્ર એક **દિગંબર સાધુ સંઘ** હતો, જેની ઉપધિમા મતભેદ હતો પણ તે સૌ સાધુઓ નાગા (નગ્ન) જ રહેતા "સાધુઓ નગ્ન રહે" એટલો જ **દિગંબર ધર્મ** ચાલુ રહ્યો હતો બાકી દિગમ્બર સાધ્વી સંઘ તો હોયજ નહીં, પછી ૪ સંઘ હોયજ શાના?

ધાર્મિકસંઘર્ષોની આંધીઓ

ઇતિહાસ કહે છે કે પ્રાચીન યુગમા દુનિયામા ધાર્મિક સંઘર્ષોની આંધી ઉઠતી, અને નાની મોટી નુકસાની કરી શમી જતી હતી વિક્રમની તેરમી સદી સુધીમા **વિભિન્નધર્મવાલાઓએ** રાજસત્તાના જોરે જૈનધર્મ તથા બૌદ્ધધર્મ ઉપર અમાનુષી અત્યાચારો ગૂજાર્યા છે, મોટી આફત વેરી છે જૈનાચાર્યોએ ત્યારે ત્યારે સાવધાન બની રહી મક્કમતાથી મીઠી કુનેહ વાપરી, જૈનધર્મના પ્રત્યેક અંગોનુ રક્ષણ કર્યું છે તે આ પ્રમાણે જાણવા મળે છે

૧ મૌર્યરાજ વંશે ઉત્તર ભારતમા વીર સં૦ ૧૫૫ થી ૩૦૪ સુધી રાજ્ય કર્યું છે, ત્યારે **જૈનધર્મ** અને બૌદ્ધધર્મનો ભારતમા પૂરો **પ્રભાવ** હતો

(-પ્રક૦ ૭, પૃ૦ ૧૫૫ થી ૧૬૪, પ્રક૦ ૮, પૃ૦ ૧૭૧ થી ૨૧૦)

રાજદ્રોહી શૂંગવંશના સેનાપતિ **પુષ્યમિત્રે** વીર સં૦ ૩૦૪ મા મૌર્યરાજા બૃહદ્રથને મારી, સ્વયં મગધનો રાજા બની બૌદ્ધ ધર્મ ઉપર ભયંકર અત્યાચાર કર્યો.

પુષ્યમિત્ર રાજા બની, બૌદ્ધવિહારોને ભાગતો ભાગતો, બૌદ્ધ શ્રમણોને મારતો મારતો, સ્યાલકોટ સુધી પહોચ્યો તેણે **જાહેર** કર્યું કે "જે કોઈ મને શ્રમણોના માથા લાવી દેશે, તેને તે માથા દીઠ હજાર હજાર સોનામહોરો આપીશ"

(બૌદ્ધ-દીવ્યા દાન-૨૯મું)

પુષ્યમિત્રે મહાધ્યાની આચાર્ય સુસ્થિત ધ્યાનમા બેઠા હતા, ત્યા જઈ તેમને ધ્યાન ભગ કરાવી હેરાન કર્યા"

(વ્યવહારસૂત્ર અવસૂરિ ઉ૦ પટ્ટાવલી સમુચ્ચય ભા૦ ૧ પૃ૦ ૧૬૭)

એવામા વીર સ૦ ૩૦૦મા મહારાજા મેઘકના વશનો પરમાર્હત્ ખારવેલ રાજ શ્રી ભીક્ખુરાય કલિંગનો રાજા બન્યો, તેણે સેના સાથે પટણા ચડી આવી રાજા પુષ્યમિત્રને પટણાથી ભગાડયો ત્યારે તે શાન્ત થયો. (-પ્રક૦ ૬ પૃ૦ ૨૧૫)

૨ મૈત્રકવશનો આધરાજા શિલાદિત્ય વિ૦ સ૦ ૩૭૫ થી ૪૩૫ સુધી સૌરાષ્ટ્ર વાલાક વલભીનો રાજા થયો.

(-પ્રક૦ ૨૩ પૃ૦ ૩૭૮ થી ૩૮૪,)

નાગેન્દ્રગચ્છના જૈનાચાર્ય જિનાનદ અને બૌદ્ધાચાર્ય બૌદ્ધાનદે વિ સ૦ ૩૭૫મા વલભીમા રાજા શિલાદિત્યની રાજ સભામા શાસ્ત્રાર્થ કર્યો. તેમાં જૈનાચાર્ય હાર્યો આથી જૈન શ્રમણ સઘ વાલાકનો પ્રદેશ છોડી બહાર ભરૂચ ચાલ્યો ગયો. પછી તો તેમનાજ શિષ્ય આચાર્યમલ્લે વિ૦ સ૦ ૪૧૪માં વલભીમા તેજ શિલાદિત્યની રાજ સભામા કઠક શરત કરી, શાસ્ત્રાર્થમા તેજ આ૦ બૌધ્ધાનદને હરાવી, રાજા શિલાદિત્યને પરમાર્હત જૈન બનાવી, ત રાજાના સહયોગથી વલભીને જૈનધમ નુ પ્રચાર કેન્દ્ર બનાવ્યુ

(-પ્રક ૨૩, પૃ૦ ૩૭૬ થી ૩૮૪)

પરમાર્હત્ શિલાદિત્ય વિ સ૦ ૪૩૫માં મરણ પામ્યો પછી તો જૈનાચાર્યોએ વિ૦ સ૦ ૪૭૨મા જૈનધમની રક્ષા સગઠન શુદ્ધિ અને પ્રચાર માટે ગભીર વિચાર કરી તે સમયના ભારતના મોટા મોટા શહેરોમાં એકેક જવાબદાર ગીતાર્થ ધર્મા ચાર્યને ગોઠવી, ચૈત્યવાસ સ્થાપી વિવિધધર્મ પ્રચાર કેંદ્રો ઉભા કર્યા.

(-પ્રક૦ ૨૩, પૃ૦ ૪૦૦, ૪૦૧)

વલભી પણ ત્યારે પણ ધર્મ પ્રચાર કેંદ્ર રહ્યુ જ હતુ

૩ વિક્રમની દશમી સદીના મધ્યમાં "દુકાળમા અધિક મહિનો" જેવુ બન્યુ

વિ૦ સ૦ ૮૪૧ થી ૮૪૫ સુધીમા પાચ વર્ષનો **ભયંકર દુકાળ** પડયો આથી જૈન શ્રમણસંઘના વિહારની મુશ્કેલી થવાથી અધ્યયન અધ્યાપનના કામ મદ પડયાં, તેમજ જ્ઞાનનો હ્રાસ થયો. પરિણામે પૂ૦ પ્રધાન **સભૂતિ,** મોઢગચ્છના આ૦ **ગોવિદસૂરિ,** દુષ્યગણિ ક્ષમાશ્રમણ, મોટા તપસ્વી ખીમાઋષિ, હર્ષપુરીય ગચ્છના આચાર્ય, મલધાર ગચ્છના આ૦ **હર્ષતિલક,** મજ્ઝિમ્ શાખાના અને તપસ્વી **કૃષ્ણઋષિ** વગેરેને વિ૦ સ૦ ૮૪૫ બાદ એકઠા મળી "વિષમ સમય" જાણી, જિનવાણીની રક્ષા માટે જૈન સિદ્ધાતનો સગ્રહ કરવો લાભકારક સમજી, ઉમરકોટ, ચિતોડ, વલભી, કુચેરા, સાડેરાવ, ભટેવરા, વાપડ (ડીસા) મોઢેરા, પાટણ, ભીન્નમાલ, નાગોર, મધ્યમિકા, થરાદ, જાલોર, મથુરા, મંડોવર, મથુરા કામહૃદ, વગેરે શહેરોમા સિદ્ધાતના ગ્રથભડારો સ્થાપ્યા (–પ્રક૦ ૩૨, પૃ૦ ૫૪૨)

૪. મ્લેચ્છોએ વિ૦ સ૦ ૮૩૨ થી ૮૪૫મા વલભી ભાગ્યુ, ત્યારે જૈનશ્રમણ સઘ વલભી છોડી, ભારતના બીજા મોટા નગરો–પ્રભાસ પાટણ, શ્રીમાલનગર, હારિજ, થરાદ, મોઢેરા ભરૂચ આકોટા ખભાત શત્રુજય સ્થાને જઈ વસ્યો અને વલભીનગરના ગ્રથભડાર તથા જિનપ્રતિમા વગેરેને ત્યા પોતાની સાથે લઈ ગયો

(–ઇતિ૦ પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૫૩)

૫ રાધનગરના રાજા **સુધન્વાએ** વિ૦ સ૦ ૮૫૦ થી ૮૭૭મા મીમાસક **ભટ્ટપાદ** અને અદ્વૈતમતના સસ્થાપક **આદ્યશકરાચાર્યની** પ્રત્યક્ષ તેમજ મૂકસમ્મતિથી પોતાના રાજ પુરૂષોને સ્થાને સ્થાને મોકલી, નૃશસપ્રજાને ઉશ્કેરી, ભારતમા સહાર લીલા ચલાવી હતી

શ્રીઆનંદગિરિ અને **શ્રી મધ્યાચાર્ય** બતાવે છે કે

(૧) अ जैनगुरु वध प्रायश्चित्त

(શકર વિજય પૃ૦ ૨૩૫, ૨૩૬)

(२) आ सेतों रातुषा रोद्र बौद्धा नावृद्ध वालकम् ।
न ह हति हस हतव्यो, भृत्या नित्य वंगान् नृप ॥

પુષ્યમિત્રે મહાખ્યાની આચાર્ય સુસ્થિત ધ્યાનમા બેઠા હતા, ત્યા જઈ તેમને ધ્યાન ભગ કરાવી, હેરાન કર્યા"

(વ્યવહારસૂત્ર અવસૂરિ ઉ૦ પટ્ટાવલી સમુચ્ચય ભા૦ ૧ પૃ૦ ૧૯૭)

એવામા વીર સ૦ ૩૦૦મા મહારાજા ચેટકના વશનો પરમા ર્હત્ ખારવેલ રાજ શ્રી ભીખુરાય કલિગનો રાજા બન્યો, તેણે સેના સાથે પટણા ચડી આવી રાજા પુષ્યમિત્રને પટણાથી ભગાડયો ત્યારે તે શાન્ત થયો (-પ્રક૦ ૯ પૃ૦ ૨૧૫)

૨ મૈત્રકવશનો આદ્યરાજા શિલાદિત્ય વિ૦ સ૦ ૩૭૫ થી ૪૩૫ સુધી સૌરાષ્ટ્ર વાલાક વલભીનો રાજા થયો

(-પ્રક૦ ૨૩ પૃ૦ ૩૭૬ થી ૩૮૪,)

નાગેદ્રગચ્છના જૈનાચાર્ય જિનાનદ અને બૌદ્ધાચાર્ય બૌદ્ધા નદે વિ સ૦ ૩૭૫મા વલભીમા રાજા શિલાદિત્યની રાજ સભામા શાસ્ત્રાર્થ કર્યો. તેમા જૈનાચાર્ય હાર્યો આથી જૈન શ્રમણ સઘ વાલાકનો પ્રદેશ છોડી બહાર બીજે ચાલ્યો ગયો. પછી તો તેમનાજ શિષ્ય આચાર્ય મલ્લે વિ૦ સ૦ ૪૧૪માં વલભીમા તેજ શિલા દિત્યની રાજ સભામા કડક શરત કરી શાસ્ત્રાર્થમા તેજ આ૦ બૌધ્ધાનદને હરાવી, રાજા શિલાદિત્યને પરમાર્હત્ જૈન બનાવી, તે રાજાના સહયોગથી વલભીને જૈનધર્મનુ પ્રચાર કેદ્ર બનાવ્યુ

(-પ્રક૦ ૨૩, પૃ૦ ૩૭૬ થી ૩૮૪)

પરમાર્હત્ શિલાદિત્ય વિ૦ સ૦ ૪૩૫માં મરણ પામ્યો પછી તો જૈનાચાર્યોએ વિ૦ સ૦ ૪૭૨મા જૈનધર્મની રક્ષા સગઠ્ઠન શુદ્ધિ અને પ્રચાર માટે ગભીર વિચાર કરી તે સમયના ભારતના મોટા મોટા શહેરોમા એકેક જવાબદાર ગીતાર્થ ધર્મા ચાર્યને મોકલી, ચૈત્યવાસ સ્થાપી વિવિધધર્મ પ્રચાર કેદ્રો ઉભા કર્યા.

(-પ્રક૦ ૨૩, પૃ૦ ૪૦૦, ૪૦૧)

વલભી પણ ત્યારે પણ ધર્મ પ્રચાર કેદ્ર રહ્યું જ હતું

૩ વિક્રમની દશમી સદીના મધ્યમાં "દુકાળમા અધિક મહિનો" જેવું બન્યુ

વિ૦ સ૦ ૮૪૧ થી ૮૪૫ સુધીમા પાચ વર્ષનો **ભયંકર દુકાળ** પડયો આથી જૈન શ્રમણુસઘના વિહારની મુશ્કેલી થવાથી અધ્યયન અધ્યાપનના કામ મદ પડયા, તેમજ જ્ઞાનનો હ્રાસ થયો પરિણામે પૂ૦ પ્રધાન **સભૂતિ,** મોઢગચ્છના આ૦ **ગોવિદસૂરિ,** દુષ્યગણિ ક્ષમાશ્રમણ, મોટા તપસ્વી ભીમાઋષિ, હર્ષપુરીય ગચ્છના આચાર્ય, મલધાર ગચ્છના આ૦ **હર્ષતિલક,** મજ્ઝિમ્ શાખાના અને તપસ્વી **કૃષ્ણુઋષિ** વગેરેને વિ૦ સ૦ ૮૪૫ બાદ એકઠા મળી "વિષગ સમય" જાણી, જિનવાણીની રક્ષા માટે જૈન સિદ્ધાતનો સગ્રહ કરવો લાભકારક સમજી, ઉમરકોટ, ચિતોડ, વલભી, કુચેરા, સાડેરાવ, ભટેવરા, વાપડ (ડીસા) મોઢેરા, પાટણ, ભીન્નમાલ, નાગોર, મધ્યમિકા, થરાદ, જાલોર, મથુરા, મંડોવર, મથુરા કામહ્રદ, વગેરે શહેરોમા સિદ્ધાતના ગ્રથભડારો સ્થાપ્યા. (–પ્રક૦ ૩૨, પૃ૦ ૫૪૨)

૪. મ્લેચ્છોએ વિ૦ સ૦ ૮૩૨ થી ૮૪૫મા વલભી ભાંગ્યુ, ત્યારે જૈનશ્રમણુ સઘ વલભી છોડી, ભારતના બીજા મોટા નગરો–પ્રભાસ પાટણ, શ્રીમાલનગર, હારિજ, થરાદ, મોઢેરા ભરૂચ આકોટા ખંભાત શત્રુજય સ્થાને જઈ વસ્યો અને વલભીનગરના ગ્રથભડાર તથા જિનપ્રતિમા વગેરેને ત્યા પોતાની સાથે લઈ ગયો

(–ઇતિ૦ પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૫૩)

૫ રાધનગરના રાજા **સુધન્વાએ** વિ૦ સ૦ ૮૫૦ થી ૮૭૭મા મીમાસક **ભટ્ટપાદ** અને અદ્વૈતમતના સસ્થાપક **આદ્યશકરાચાર્યની** પ્રત્યક્ષ તેમજ મૂકસમ્મતિથી પોતાના રાજ પુરૂષોને સ્થાને સ્થાને મોકલી, નૃશસપ્રજાને ઉશ્કેરી, ભારતમા સહાર લીલા ચલાવી હતી

શ્રીઆનદગિરિ અને **શ્રી મધ્યાચાર્ય** બતાવે છે કે

(१) अ जैनगुरु वध प्रायश्चित्त

(શકર વિજય પૃ૦ ૨૩૫, ૨૩૬)

(२) मा सेत्तो रातुषा रौद्र बौद्धा नावृद्ध वालकम् ।
न ह हति हस हतव्यो, मृत्या नित्य वंगान् नृप ॥

कुमारिल मृगेन्द्रेण, हतेषु जिनहस्तिषु ॥
निश्चल्पू हेमवर्मन्त, श्रुतिशाखा समं तत

(શંકર દિગ્વિજય સર્ગ ૧ શ્લોક ૯૬ ૯૭)
(પ્ર ઘાઘર જૈન નો અતિહાસિક લેખ સમદ ૪૫ ++)

સાર વાત છે કે રાજા સુધન્વાએ ધર્મા ધતાથી બૌદ્ધ શ્રમણો અને જૈન શ્રમણોના માથા કપાવ્યા, તેમજ બૌદ્ધ તીર્થો તથા જૈન તીર્થો અને પ્રતિમાઓનો વિનાશ કરાવ્યો જૈન અને બૌદ્ધોના મહત્વના લોકપ્રિયસ્થાનો કબજામા લઈ, તેને પોતાના ધર્મસ્થાન તરીકે પલટાવી નાખ્યા. બૌધ્ધ ધર્મ તો આ આધીમા ફસડાઈને ભારત છોડી ભારતની બહાર ચાલ્યો ગયો. અને થેo જૈનશ્રમણસંઘ આ સંઘર્ષની આંધીમાં માત્ર ઉત્તર ભારત તથા પશ્ચિમ ભારતમા આવી વસ્યો. તે ત્યારે ચાર સંઘો જૈન શાસ્ત્રો અને જૈન તીર્થોની જિનપ્રતિમાઓને ત્યાથી ઉઠાવી, પોતાની સાથે લાવ્યો હતો. પછી અવસરે મૂળ જૈન તીર્થોના નામ સાથે મેળ ખાય, તેવા નવા સ્થાનો શહેરો કે તીર્થો નાદિયા, બામણવાડા, મુંડસ્થલ નાણા, દીયાણા, સંડેરક, વડવાણ કોટયાર્ક ખડાયતા હમીરપુર અને આબૂ ઉપરનું નદીવર્ધન તીર્થ વગેરે વસાવી, ત્યા સ્થાપના તીર્થો બનાવ્યાં.

આo પ્રદ્યુમ્નસૂરિ વગેરે સમયજ્ઞતા વાપરી ઉત્તર ભારત તથા પૂર્વ ભારતમા જઈ ત્યા દરેક જૈન તીર્થોનો પુનરૂદ્ધાર કરી ફરીવાર જૈનતીર્થો સ્થાપ્યા હતા (—પ્રo ૩૨, પૃo ૫૦૩)

(૬) દક્ષિણ ભારતમા જૈન ધર્મ ઉપર ખાસ કરીને વિશેષદિગમ્બર જૈન ધર્મ ઉપર થયેલ જૂલમોની નોંધો મળે છે

શo શર્મા "જૈનિઝમ ઓફ સાઉથ ઈંડિયામાં ' લખે છે કે (ગુo અનુવાદ)

ક (૧) શૈવોએ બૌદ્ધ તથા જૈનોને જીતવા માટે 'ડો. રામ શાસ્ત્રી કહે છે ત રીતે બૌદ્ધો તથા જૈનોની પદ્ધતિ સ્વીકારી જ્ઞાતિ ભેદ, વર્ણભેદોને તોડી, ચમાર તથા મહાર વગેરે હલકી જાતિઓને શૈવ તથા વૈષ્ણવ બનાવ્યા ખરેખર? બ્રાહ્મણો ' આ પદ્ધતિને પોતાની જીત માને છે"

આ (૨) **જૈન રાજા સુંદર પાંડયે** (ઈ૦ ૭૨૦ થી ૮૨૦) એ શૈવ ધર્મની કટ્ટર ચૌલની રાજકુમારી રાણી," તેમજ મંત્રી **કુલર ચીરાઈની** કાવતરાથી જૈન મટી, શૈવ બની, ૮૦૦૦ નિર્દોષ જૈનોને ફાસીએ ચડાવ્યા ત્યારે શૈવોના ગીતોમાં "૧૦મી કડી" જૈનો પ્રત્યે દ્વેષ કેળવાય તેથી ગુથાતી હતી

[**નોધ :** મદુરાના મીનાક્ષીદેવીના મદિરના દરવાજાની કમાનમા આ ફાસી વગેરેનુ **ચિત્ર** છે, બ્રહ્મસૂત્રના શાકર ભાષ્યની ટીકામા સુદર પાડયેની વસ્તુનો નિર્દેશ છે]

ઇ (૩) તિલકાવતી શૈવણના ભાઈ **અપ્પર જૈને** શૈવ બની, રાજા મહેન્દ્રવર્માને શૈવ બનાવ્યો. શૈવોએ ત્યારબાદ અપ્પરને મારી નાખ્યો,

નોંધ : ત્રિપષ્ટિ પુરાતન ચરિત્રમા આની નોધ છે

ઈ (૪) ઈસુની ૭મી સદીમા કાચીપુરના રાજા **જયવર્મને** જૈનો ઉપર જૂલમ ગુજાર્યો જિનાલયોને શિવાલયરૂપે બદલી નાખ્યા વરંગલના કૈકટ ગણપતિએ પણ જૈનો ઉપર જૂલમ ગુજાર્યો

ઉ (૫) **ચૌલ રાજાઓ** જૈન ધર્મના દ્વેષી હતા તેઓએ ઈસુની ૯મી સદીમા જૈન મદિરો તોડી જૈનોને ઘણુ નુકશાન કર્યું

રામાનુજના અનુયાયીઓએ (સને ૧૦૭૦ થી ૧૧૧૮ સુધી) જૈનોને હેરાન જ કર્યા હતા

ઊ (૬) ઈસુની ૯મી સદીમા રાજાએ સુભાષિતનો ૮૦૦૦ ગાથાવાલો **નલકચાર જૈન ગ્રથ** હતો તેને "જલશરણ" કરાવ્યો

એ (૭) ઈસુની ૧૦-૧૧મી સદીમા **તૈલપ** રાઠોડ જૈનો ઉપર જૂલમ ગુજાર્યો તેના પુત્ર **જયસિંહ રાઠોડ** અને તેની પત્ની જૂગલરાણીએ પણ જૈનધર્મનો પ્રચાર રોકી, વીર શૈવધર્મનો પ્રચાર કરાવ્યો

જયસિંહ રાઠોડે "જૈનકેન્દ્ર પોટ્ટલકેરમા" રાજધાની સ્થાપી

નોંધ : ચન્નબસવપુરાણમા આનુ વર્ણન છે

(૮) દિ૦ આ૦ ઇન્દ્રકીર્તિની બક્ષિસમા વીરશૈવધર્મવાળાએ મોટો વિરોધ કર્યો હતો

ઓ (૯) કલ્યાણીમા કલચૂરીવંશના રાજાઓ (૧) **વિજ્જલરાય** વિ સ ૧૨૨૧ થી ૧૨૩૯) અને (૨) **કલ્યાણ** (વિ સ ૧૨૩૯ -

થી ૧૨૪૩) જૈન થયા (પ્રક૦ ૩૫ પૃ૦ ૧૫૨) રાજા વિજ્જલરાયે સર્વ ધર્મ સમભાવે વીરશૈવધર્મના ઉપાસકોની દરબારમાં ભરતી કરી તે ઉપાસકોએ રાજાના વિરુદ્ધમાં ખટપટ શરૂ કરી પંડિત વસવ વિજ્જલરાયની મહેરબાનીથી "મંત્રીપદે" નીમાયો. તેણે જ કૃતઘ્ન બની રાજા તથા રાજ પરિવારનો વિનાશ કર્યો, જૈનોની કતલ કરી, કુલ્પાકના જૈન તીર્થમંદિરને શિવાલય તીર્થ બનાવી, નવા લિંગાયત મતની સ્થાપના કરી.

નોંધ વસવપુરાણમાં તથા લિંગાયત ગ્રંથમાં આ સદાચારીપણાનું વર્ણન છે

શ્રી (૧૦) રશિયાની બાનુ બ્લેવેટ્સ્કિએ "થિઓ સોફિકલ સોસાયટી"ની સ્થાપના કરી છે તેણે ગુપ્ત જ્ઞાનને લાગતુ "Isisun yeiled" પુસ્તક બનાવ્યું છે તે તેના ત્રીજા ભાગના પૃ ૩૨૩માં લખે છે કે-"પ્રાચીન હિંદના અસલી માલિકીના ખરા અને એકલા વારસો જૈનો જ છે જે ગંગા અને જમનાની વચ્ચે ખીણોમાં રહેતા હતા. ગૌરવર્ણના હતા. અને બ્રાહ્મણો કહેવાતા હતા. તેઓ ધીમે ધીમે હીંદની બધીય જમીનના માલિક બન્યા. ઇતિહાસ લેખકોએ આ વાત છુપાવી અન્યાય કર્યો છે

* (૧૧) થીઓસોફીકલ સોસાયટીના પ્રમુખ કર્નલ ઓલકોટ The Poop Papush' નામના પુસ્તકમાં તામીલ ભાષાના પ્રાચીન ' હાલાસ્ય માહાત્મ્યના " પ્રકરણ ૬૯માની ત્રાસદાયક હકીકત બતાવે છે કે-

શૈવ આચાર્યે દક્ષિણ હિંદના દિગમ્બર જૈનોને હરાવી, તેઓની કતલ કરાવી તેઓને ઘાણીમાં ઘાલી પીલાવ્યા, તરવારથી કપાવ્યા, ભાલાથી વિંધાવ્યા, ' મદુરાના દેવાલયની કમાન ઉપર" આ દેખાવ કોતર્યો છે તેનો ફોટો પણ આ બુકમાં છપાવ્યો છે જે જૈનોને જૈનપણું છોડાવવાની શરતે જીવતા રાખ્યા. તેઓને ગુલામ બનાવ્યા. (Papah) પહેરિયા નામ આપી, અસ્પૃશ્ય તરીકે જાહેર કર્યા. થીઓસોફી પ્રચારકો તેઓને પોતાના ધર્મમાં લઈ લે છે

(-જૈનહિતેચ્છુ પૃ ૧૩ અ ૨ જો સને ૧૯૧૧ ફેબ્રુઆરી પૃ ૧, ૨)

નોંધ : મરાઠીભાષામા **વસવપુરાણ** બન્યું છે તેમાં આ સહારલીલાનુ વિગતવાર વર્ણન છે

શ્વેતામ્બર જૈન શ્રમણસંઘે આ વિવિધ સઘર્ષોની આંધીમા સાવધાન બની, જાગતા રહી, એક બની, સેવાતત્પર–અટલ બની, મક્કમ રહી, કુનેહ વાપરી, ભગિરથ પ્રયાસ ખેડી, જૈનધર્મની જૈન-દર્શનની "સર્વતોમુખીરક્ષા" કરી હતી.

૮ આ ધાર્મિક આંધીમા દિગમ્બર જૈન શ્રમણ સઘને મોટી હાની વેઠવી પડી હતી. તે દિગમ્બરી પરિસ્થિતિમાં જૈનધર્મની અને તેના વિવિધ અગોની રક્ષા કરે, તે તો અશકય જ હતુ પરંતુ એક વાત નિર્વિવાદ છે કે "દિગમ્બર આચાર્યોએ આંધીમાં બીજા લાભોને ગૌણુ કરીને પણુ, **દિગમ્બરત્વ** (નગ્નતા)ની પરપરાને બરાબર ટકાવી રાખી હતી

ઇતિહાસ કહે છે કે આ આધીના કાલમા **ઘણા દિગમ્બર મુનિવરો** વિદ્વાન, સયમપ્રેમી ધર્મરગી, અને શાસનસેવાની તમન્ના-વાલા હતા પણુ તે દિગમ્બરપણામા રહેલી કમજોરીને જાણુતા હતા, સાથો સાથ શ્વેતામ્બર શ્રમણુસઘમા આધીના વિકટ સમયે પણુ ધર્મરક્ષાની તત્પરતા, કાર્ય કરવાની ક્ષમતા, અને સેવાને સફળ બનાવવાની અનુકુલતા બની રહી તે પણુ જાણુતા હતા.

આથી કોઈ કોઈ દિગમ્બર **મુનિવરો** જુદા જુદા સમયમા શાસનસેવાની સફલતા સાટે શ્વે૦ શ્રમણુ સઘમા આવી ભળી ગયા, અને તેઓ શાસનસેવાના કામમા જોડાઈ પ્રભાવક બન્યા. પોતાની જ્ઞાન, તપ, સયમશક્તિને સર્વાશે ફોરવી, જૈનધર્મની પ્રભાવના કરી, **પ્રભાવક** બન્યા હતા તેમાના કોઈ કોઈના નામ આ પ્રમાણે જાણુવા મળે છે

(૧) વનવાસી ગચ્છના સ્થાપક આ૦ **સમતભદ્રસૂરિ** (પ્રક૦ ૧૬, પૃ૦ ૩૪૪ થી ૩૪૭)

(૨) વાયડગચ્છના **આ૦ જીવદેવસૂરિ** (પ્રક૦ ૩૪ પૃ૦ ૫૬૪)

(૩) રાજગચ્છના આ૦ **પ્રદ્યુમ્નસૂરિના શિષ્ય** (પ્રક૦ ૩૫ પૃ૦ ૧૭)

(४) वनवासी—मानदेवगच्छना आ० मानतुंगसूरि वगेरे वगेरे
(प्रक० २७, पृ० ४४५, प्रक० २८, पृ० ४५८ थी ४६४)

जो के अमे पहेलां जुदा जुदा प्रकरणोमां उपर बतावेल आचार्योनो नाममात्र परिचय आप्यो छे

अमे प्रक० २८, पृ० ४५८ थी ४६४मा आ० मानतुंगसूरिनुं टूंकुं चरित्र पण आप्युं छे तेमा तेमनी मात्र टूंकी जीवन घटना आपी छे

परंतु समकालीन राजा हर्ष, कवि मयूर, कवि बाणु, अने काशीना राजा वृद्धभोजनो परिचय अने सत्तासमय आप्यो नथी. वळी आचार्यश्रीए मानतुंगसूरिवरे 'भक्तामरस्तोत्रना मात्र ४४ काव्यो ज बनाव्या हता (पृ० ४५८) छता दिगम्बरोमा ४८, तथा ५२, काव्यो केम बनी गया ? वगेरे इतिहास अमे त्या मोटो ग्रंथ थवाना भयथी आप्यो नथी. भावना छे के बीजी आवृत्तिमा ते बधु आपवा प्रयत्न करीशुं

(—जूओ जैनसत्यप्रकाश क० ८५, पृ० २५)

९ दिगम्बर जैन संघने सं० १२१९मां कारमो फटको लाग्यो. संभव छे के—दिगम्बर आचार्य हेमकीर्तिना शिष्य भ० अभयचंद्र अथवा भ० चारुनंदि अथवा भ० वसन्तकीर्तिए मुसलमान बादशाहोना कहेवाथी, कपडां पहेरी लीधा होय, अने सदाने माटे दिगम्बरमार्गनो लोप कर्यो होय, अने भट्टारकोनी गादी स्थापी होय. (—प्रक० १४, पृ० ३२८ ३३३)

इतिहास कहे छे के—दिगंबर आ० हेमकीर्तिजी सं० १२१९मा थया. तेमना शिष्य चारुनंदि दिल्हीना बादशाहना हुकमथी "कपडां पहेरी भट्टारक बन्या हता.

(—प्रक० १४, पृ० ३२८ ३३३)

आज सुधी दिगम्बरमा साध्वीसंघ हतो ज नही. अने आ घटना बनवाथी दिगम्बर साधु संघ पण न रह्यो. एकंदर दिगम्बरना साधु साध्वी एम बे संघोनो विच्छेद थयो. पछी तो दिगंबर जैनोमा नग्नतानो एकान्त आग्रह हतो. ते मुजब

ગયો પરિણામે પછી તો દિગમ્બર જૈનોને "નગુરા" ન રહેવા માટે વિવિધ કસોટીમાંથી પસાર થવું પડ્યું. તે આ પ્રમાણે-

(૧) દિગમ્બર **ભટ્ટારકો** "વસ્ત્રધારી" બન્યા અને **મઠધારી** પણ બન્યા. જ્યારે શ્વેતામ્બર **જૈન સાધુઓ** પહેલેથી જ વસ્ત્રધારી હતા, એમાં દિગમ્બર સમાજને માટે તે બન્ને સરખા હતા. આથી તેઓ શ્વે૦ આચાર્યોને પણ માનવા લાગ્યા

(૨) હુંબડજ્ઞાતિના જૈનો શ્વે૦ વડગચ્છ અને દિગમ્બર મૂલસંઘના ભટ્ટારકોની ગાદીને માનતા હતા　　(-પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૧૦)
(-પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૧૭, ૧૮)

ઉચ્છતવાલના શ્વેતામ્બર આચાર્યો પાસે પ્રતિષ્ઠા કરાવ્યાના **પ્રતિમાલેખો** પણ મળે છે　　(-પ્રક૦ ૫૦, પૃ૦ ૬૦)

(૩) સેમરખેડીના **તારણસ્વામી**એ સં૦ ૧૫૭૨ પહેલાં ઇસ્લામી સંસ્કૃતિની અસરથી "જિન પ્રતિમાનો વિરોધ" કર્યો, અને નવા શાસ્ત્રો બનાવી નવો '**તારણપંથ**' ચલાવ્યો અને પોતે જ પોતાના આઠ ભવો બતાવી, તે પંથના ગુરુ બન્યા
(-પ્રક૦ ૧૪, પૃ૦ ૩૨૮)

૪ **પં૦ બનારસીદાસે** સં૦ ૧૬૮૦માં ખુલ્લં ખુલ્લા દિગંબર શાસનમાં હંમેશને માટે સાધુસંઘ તથા સાધ્વી સંઘ બન્નેનો **વિચ્છેદ** જાહેર કર્યો, અને શ્રાવક તથા શ્રાવિકા સંઘ એ બેનોજ **સાચો જૈન પંથ** જાહેર કર્યો, ત્યારથી દિગંબર સંઘમાં પંડિતોનું મહત્ત્વ વધ્યું અને ગુરુનું સ્થાન તે પંડિતોએ સંભાળ્યું તે દિગમ્બરી તેરાપંથ કહેવાયો　　(-પ્રક૦ ૧૪, પૃ૦ ૩૨૮)

૫ દક્ષિણમાં **આ૦ શાંતિસાગરે** નગ્ન બની દિગંબર મુનિમાર્ગનો સ્વયં **ક્રિયોદ્ધાર** કર્યો તે ત્યાગી, **તપસ્વી** અને **સંયમપ્રેમી** હતા. દિગંબર જૈનોએ તેમને ખૂબ સત્કાર્યા, આજે ભારતમાં તેમના પટ્ટધર આ૦ વીરગણિ વગેરે ૨૨ દિગંબર સાધુઓ વિદ્યમાન છે તે દિગં૦ **વીશાપંથી આમ્નાયના** મનાય છે **આ૦ શાંતિસાગર દક્ષિણની** 'ચતુર્થ-પંચમ' (વીશા દશા-માંથી નીકળેલી) જ્ઞાતિના

હતા. આથી **વીશાઅગ્રવાલો** તેમને માનતા ન હતા. અને તેરા **પંથના કટ્ટર આગ્રહી** દિગંબરો પણ આ નગ્ન મુનિઓને મુનિ તરીકે માનતા નથી. (—જૂઓ પ્રક૦ ૧૪, પૃ૦ ૩૨૯)

૬ ગુમાનપંથ ૭ સામૈયાપંથ.

૮ સોનગઢી સંત **પ્ર૦ કાનજીસ્વામી** સ્થાનકવાસી સાધુએ વકીલ રામજીભાઈની મદદથી "એકાંત નિયતવાદના પાયા ઉપર" નવો મત ચલાવ્યો. આ મતમાં આત્મા ખાતો નથી, પીતો નથી, પુદ્ગલ ખાય છે પીએ છે, આ હીમાયત હોવાથી વ્રત, પચ્ચક્ખાણ, પ્રતિજ્ઞા કે તપસ્યાની મહત્તા અપાતી નથી સંત કાનજીમુનિએ પણ પોતાના અને પોતાની બે શિષ્યાઓની પૂર્વભવો બતાવ્યા છે તેનાં ચિત્રો બનાવ્યાં છે સંતજી જિન પ્રતિમાને માને છે મનાવે છે

દિગંબર સંઘમાં નગ્ન ગુરુઓનો અભાવ થતા "ગુરુસ્થાન" માટે આવી શોચનીય દશા થઈ છે અને દિગંબરોએ તેને નભાવી લીધી છે

દિગંબર સંઘના ગુરુતત્ત્વનો મધ્યકાલીન ઇતિહાસ આવો છે

હિંદુઓ તથા જૈનોને મુસલમાની રાજ્યકાળમાં મોટું નુકશાન થયું, પરંતુ દિગંબર જૈનોને "સૌથી મોટું નુકસાન થયું, કેમકે તેમનું ' દિગંબરી ગુરુતત્ત્વ જ વિચ્છેદ પામ્યું તેમજ તેઓમાં ઇસ્લામી સંસ્કૃતિની અસરથી દેવતત્ત્વ જિન પ્રતિમા અંગે પણ વિવિધ વિકલ્પો જન્મ્યા હતા.

અસલમાં શ્વેતાંબર જૈનો અને દિગમ્બર જૈનો એમ જૈનમાત્રની જિન દર્શન વિધિ અથવા "જિનપૂજાવિધિ" એકસરખી હતી. એટલે દિગંબરો પણ શ્વેતાંબરોના તીર્થોમાં જઈ, દર્શન આદિનો લાભ લઈ શકતા હતા.

શ્વે૦ જૈનો દિગંબર જૈનો કે અજૈનોને શ્વે૦ જૈન તીર્થોમાં અને જિનપ્રાસાદોમાં દર્શન કરવાની રોકટોક નહોતી. સૌ કોઈ ત્યાં શ્વેતાંબર મર્યાદાથી વર્તતા હતા. આ રીતે શ્વેતાંબર અને દિગમ્બર ફિરકા ધીમે ધીમે એક બીજાની પાસે પાસે આવતા રહ્યા

બનવા જોગ છે કે, આમ થોડો વખત પસાર થઈ જાત તો, બન્ને ફિરકાઓનો ભેદ ભૂસાઇ જાત પણ પાંચમા આરાના પ્રભાવે એકા-એક તેમાં "નવી દિવાલ," ઊભી થઈ. આથી એ બન્ને ફિરકાઓ એક બીજાના "પ્રતિસ્પર્ધી' બની ઊભા છે, આ દિવાલ તે ઇસ્લામી સંસ્કૃતિમાંથી જન્મેલી **કલ્પિત જિનપૂજા** વિધિ જ છે

કલેશની દીવાલ–દુઃખી દિલે નોંધ લેવી પડે છે કે દિગમ્બરોનો **તેરાપંથ** મૂળદિગંબર–વીશપંથીથી જૂદો પડયો, ને સાથોસાથ તેણે પોતાની જિનપૂજાવિધિ દિગંબર–શ્વેતાંબરથી તદ્દન જૂદી જ બનાવી. આ કલ્પિત પૂજાવિધિ અસલી જૈન વિધિથી ભિન્ન છે. તેથી તે કલેશ જન્માવનારી નીવડી છે.

દિગંબર સંઘમાં ઇસ્લામી સંસ્કૃતિની અસરથી ૧૬–૧૭મી સદીમા **વિવિધ પંથો** નીકળ્યા, તે પ્રમાણે હતા,—

૭ **તારણપંથ**—દિગંબર જૈનોનો આ અર્વાચીન પંથ **તારણ સ્વામીએ** સં૦ ૧૫૭૨ લગભગમાં સેમરખડી ગામમાં '**તારણપંથ**' ચલાવ્યો તેણે આ નવા પંથમાં ઇસ્લામી સંસ્કૃતિની અસરથી ભ્રમ પામી, **જિનપ્રતિમાનો વિરોધ** કર્યો અને શાસ્ત્રીપૂજાને મહત્તા આપી　　(–પ્રક૦ ૧૪, પૃ૦૩૨૮)

૮ **વીશપંથી–તેરાપંથી**–આ બન્ને દિગંબર જૈન સંઘની શાખાઓ છે તેમા એક પ્રાચીન છે અને બીજી અર્વાચીન છે

શ્વેતાંબર વડગચ્છના શતાર્થી **આ૦ સોમપ્રભસૂરિએ** (સ્વ૦ સં૦ ૧૨૮૫) 'સિન્દૂરપ્રકર–સૂક્તમુક્તાવલી' નામનો કર્તવ્યોપદેશક ગ્રંથ બનાવ્યો　　(–પ્રક૦ ૪૩, પૃ૦ ૭૪૭, ૭૪૮)

આચાર્યશ્રીએ તેમા જૈનોને પાળવાના **૨૦ કર્તવ્યો** ઉપદેશ્યા છે શ્વેતાંબર અને દિગંબર **બધાય જૈનો** તેમા ઉપદેશેલ ૨૦ કર્તવ્યોનુ બરાબર પાલન કરતા

૧૩+૭=૨૦

પરંતુ **જોનપુરના** ખરતર ગચ્છના જૈન પં. બનારસીદાસ

શ્રીમાળીએ દિગમ્બરમતમાં પ્રવેશ કરી સ ૧૬૮૦ મા આગરામા પોતાના મિત્રોની મદદથી જૈનોને પાળવાના ઉક્ત ૨૦ કર્તવ્યોમાના ૧ ગુરુતત્ત્વ ૫ મહાવ્રતો, સત્પાત્ર દાન અને ચારિત્ર–વૈરાગ્ય એમ ૭ કર્તવ્યો સિવાય ૧૩ કર્તવ્યો તે પાચમા આરામા પાળવાના ન હોય, એમ જાહેર કરી તે ૭ કર્તવ્યો સિવાયના ૧૩ કર્તવ્યોને પાલન કરવાનો નવો મત ચલાવ્યો. આથી દિગમ્બર સઘના ૧ **વીશાપથી** અને ૨ **તેરાપથી** એમ બે પથો બન્યા. આજે પણ દિગમ્બર સઘમા આ બન્ને પક્ષો વિદ્યમાન છે

(જૂઓ પ્રક ૧૪ પૃ૦ ૩૨૮)

૫ બનારસીદાસે મોહમોહનની અસરથી ભ્રમ પામી જિનેન્દ્ર પૂજાવિધિ પણ બદલી નાખી, જે પૂજાવિધિ સમય જતા ક્લેશ જન્માવનારી નીવડી છે

વીશપથી અને તેરાપથી દિગબર જૈનો વચ્ચે તથા શ્વેતાબર જૈન વચ્ચે એ નવી વિધિના કારણે જ ઝગડા ઉઠયા છે, જેનો ઇતિહાસ ઉપર આવી ગયો છે

ટૂકમા દિગબર **તેરાપથ** નીકળ્યા પછી, જૈનોમા **તીર્થ** વગેરેના બાનાથી નવા નવા ઝગડા વધ્યા છે

કડુઆશાહ અને ૫૦ બનારસી

ઇતિહાસનું પરિશીલન કરવાથી સમજાય છે કે શ્વે૦ જૈનોનો (૧) **કડુઆમત** અને દિગબર જૈનોનો (૨) **તેરાપથ** કોઈ કોઈ અશે સમાનતા ધરાવે છે તે આ પ્રકારે છે–

૧ દેવતત્ત્વમા–જિનપ્રતિમાને માનવી પૂજવી.

૨. ગુરુતત્ત્વમા–આ કાળમા સાધુ કે સાધ્વીજી હોય જ નહીં એટલે હવે ૪ જૈન સઘો પૈકી બે સર્વવિરતિ સઘો રહ્યા જ નથી. માત્ર શ્રાવક અને શ્રાવિકા સઘ એ બે દેશવિરતિ સઘો જ રહ્યા છે

૩ જૈનધર્મના ઉપદેશક–અધિષ્ઠાતા ત્યાગી મુનિ નહીં પણ **પાઘડીવાળો ગૃહસ્થ જ હોય.**

શ્વેતાંબર જૈનોમાં વિક્રમની વીશમી શતાબ્દીમાં (૩) શ્રી શાંતિસાગરનો મત અને (૪) **શ્રીમદ્ રાજચંદ્રનો મત** નીકળ્યો હતો. **આ બે પંથો પણ** ઉપર જણાવેલા બે પંથોની કોટિનાજ છે.

આ દિગંબર જૈનોમાં પણ જે કાનજીસ્વામીનો સોનગઢી પંથ પ્રવર્તે છે તેને ઉક્ત કોટિમાં પાંચમો નંબર આપી શકાય.

છેલ્લા ત્રણ પંથોમાં વ્યવહારની ઉપેક્ષા છે અને નિશ્ચયનયની પ્રધાનતા છે.

પંથો

દિગંબર સંઘમાં તેરાપંથ નીકળ્યા બાદ સં૦ ૧૮૧૮ કે ૧૮૩૭માં **ગુમાનપંથો** નીકળ્યો. સં૦ ૧૮૭૭માં સાસૈયાપંથ નીકળ્યો, અને છેલ્લો સોનગઢી પંથ નીકળ્યો. (–પ્રક૦ ૧૪, પૃ૦ ૩૨૯)

દિગંબર સંઘમાં **પંડિતપાર્ટી** અને **સુધારકપાર્ટી** એમ બે વિભાગો છે તે ધાર્મિક દૃષ્ટિએ પડેલ ભેદો નથી.

પ્રકરણ ચોપનમું

*

આ૦ સુમતિસાધુસૂરિ (સ્વ૦ સં૦ ૧૫૮૧)

તેમનો સં૦ ૧૪૬૪માં મેવાડના જાવરા ગામમાં શેઠ ગજપતિની પત્ની સંપૂરીદેવીની કુખથી જન્મ, નામ મનપસજ, સં૦ ૧૫૧૧માં આ૦ રત્નશેખરસૂરિના ઉપદેશથી વૈરાગ્ય પામી દીક્ષા લીધી, દીક્ષા નામ મુનિ–સુમતિ સાધુ, સં૦ ૧૫××માં પાટણમાં આ૦ રત્નશેખરસૂરિના હાથે પન્યાસપદ સં ૧૫૧૮માં ઈડરમાં રાવ ભાણના કોઠારી શેઠ સામર અને શ્રીપાલ આદિના ઉત્સવમાં આ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિના હાથે આચાર્યપદ તથા ગચ્છનાયકપદ સં૦ ૧૫૫૧માં ગચ્છનાયકભાર નિવર્તન સં૦ ૧૫૮૧માં ‘ખમપૂર ગામમાં સ્વર્ગગમન થયાં હતા.

(પં૦ લાવણ્યસમયગણિકૃત સુમતિસાધુસૂરિ વિવાહલો)

તેમના બીજા નામો પં૦ સાધુસુંદરગણિ, પં૦ સાધુવિજયગણિ અને ઉ૦ સાધુરાજગણિવર પણ મળે છે

આ૦ સુમતિસાધુસૂરિવરો

તે અરસામાં તપગચ્છમાં "એક સરખા નામ વાળા" ઘણા આચાર્યો થયા હતા તે આ પ્રમાણે

૧ (૫૦) આ૦ સાધુરત્નસૂરિ—તે (૪૯)મા આ૦ દેવસુંદરસૂરિના પાયમાં પટ્ટધર હતા તેમના ઉપદેશથી, અને ખંભાતના હાકેમ

શેઠ સાધુ સજ્જનસિંહ ઓસવાલની રાજવી મદદથી, શંખલપુરના **શેઠ કોચરશાહ પોરવાડ** વ્યવહારિએ વિક્રમની ચૌદમી સદીના ઉત્તરાર્ધમા બહુચરાજીના ૧૨ ગામોમા **જીવદયા** પળાવી હતી (–જૈન ઇતિ૦ પ્રક૦ ૩૫, પૃ૦ ૧૯૮ પ્રક૦ ૪૯, પૃ૦ ૪૩૬)

નોંધ : આ અમારિની ઘટનાનો આ આચાર્ય સાથે મેળ ખાય છે તેથી અમે તેમના નામ સાથે આ ઘટના જોડી છે

પરતુ કોઈ કોઈ વિદ્વાન્ આ અમારિની ઘટનાને ૫૩મા **ભ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિના** પટ્ટધર ૫૪મા ગચ્છનાયક **ભ૦ સુમતિ સાધુસૂરિ** સાથે જોડે છે પણ તે જોડાણ બધ બેસતું નથી માટે સપ્રમાણ નથી

(૨) **(૫૪મા) ભ૦ સુમતિસાધુસૂરિ**–તે ૫૩મા ભ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિના પટ્ટધર–ગચ્છનાયક હતા

નોંધ : અમે ઉપર (૫૦ મા) "શ્રી સુમતિસાધુરત્નસૂરિના ઉપદેશથી શખલપુરનાશા૦ કોચર વ્યવહારિયાએ અમારિ પ્રવર્તાવી" એમ બતાવ્યુ છે તે બરાબર છે

૩ (૫૬મા) આ૦ સુમતિસાધુસૂરિ–

તપાગચ્છના કમલકલશા મતના ૫૫ મા **આ૦ સુધાનદસૂરિના** પટ્ટધર ૫૬મા આ૦ સુમતિસુદરસૂરિ થયા તેમનુ બીજુ નામ **આ૦ સુમતિસાધુસૂરિ** પણ મળે છે (–પ્રક૦ ૫૩ પૃ૦ ૫૬)

નોંધ : ઉપર લખેલ ત્રણે આચાર્યોની કોઈ કોઈ જીવન ઘટનામા ભેળસેળ થઈ જાય તેમ છે, આથી અમે ઉપલબ્ધ સાધનોના આધારે અને સાલવારીનો મેળ સાધી તે વિસવાદી ઘટનાઓને વ્યવસ્થિત કરી છે અને તેની અહીં પ્રાસગિક સ્પષ્ટતા કરી છે

અમે હવે **૫૪મા ભ૦ સુમતિસાધુસૂરિ** વિષે લખીએ છીએ.

જિન પ્રતિષ્ઠાઓ

૫૪મા **ભ૦ સુમતિસાધુસૂરિ** સ૦ ૧૫૫૧ થી ૧૫૮૧ સુધી **ગચ્છનાયકના** પદે રહ્યા હતા તેમણે ઘણા જિનાલયો, અને જિનપ્રતિમાઓની **પ્રતિષ્ઠા** કરી હતી તે આ પ્રમાણે જાણવા મળે છે

સંઘપતિ ઉદા શ્રીમાળીના વંશમાં માંડવગઢમાં લઘુશાલિભદ્ર સં૦ જાવડ શ્રીમાળી થયો. (-પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૩૧૯ થી ૩૨૨)

પં૦ શ્રી વિમલગણિના શિષ્ય પં૦ ધનવિમલગણિ લખે છે કે સંઘપતિ જાવડે ભ૦ સુમતિસાધુસૂરિનો ૮૪ હજાર ચોકડા (શોખકડા રૂપૈયા) ખરચી, માંડવગઢમાં નગરપ્રવેશ કરાવ્યો. અને ૧૫ લાખ ચોકડા ખરચી તેમના હાથે જિનપ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. (દુહા ૯૧ થી ૯૪)

(તપાગચ્છ પટ્ટાનુક્રમ ગુર્વાવલી છંદ, પટ્ટાવળી-સમુચ્ચય-ભા૦૨ ૧૩૩ થી ૧૪૪)

સોમહર્ષ શાખાના ભ૦ સોમવિમલસૂરિ વિ. સં ૧૬૧૨ના જેઠ શુ. ૧૩ને રોજ લખે છે કે—

સં૦ જાવડે ભ૦ સુમતિસાધુસૂરિના ઉપદેશથી ૧ લાખ શોખડા રૂપૈયા ખરચી, અગિયાર શેર સોનાની એક પ્રતિમા અને બાવીશ શેર રૂપાની બીજી એક પ્રતિમા, એમ બે જિનપ્રતિમાઓ ભરાવી, તે તથા બીજી જિન પ્રતિમાઓની આ૦ સુમતિસાધુસૂરિના વરદ હસ્તે પ્રતિષ્ઠા કરાવી. આ ઉત્સવમાં ૧૧ લાખ ખરચ્યા.

(વિ૦ સં૦ ૧૬૧૨ જેઠ શુદિ ૩ની સોમશાખા પટ્ટાવલી. કડી. ૩૬ થી ૩૯ પટ્ટાવલી સમુ૦ ભા. ૨ પૃ ૧૫૫)

પોતે ગચ્છનાયકના ભારથી નિવૃત્ત થયા, ત્યારબાદ તે ૩૦ વર્ષ વધુ જીવ્યા છે સં૦ ૧૫૮૧માં સ્વર્ગે ગયા છે ઇતિહાસના પરિશીલનથી જાણવા મળે છે કે—તેઓ આ નિવૃત્તિ જીવનકાળમાં નિષ્ક્રિય બની બેસી રહ્યા નથી, તેમણે જિનાલયો, જૈન તીર્થો અને જિનવાણીની રક્ષામાં વિશેષ ધ્યાન આપી મોટી શાસન પ્રભાવના કરી છે

ઉલ્લેખો મળે છે કે તેમણે ગીતાર્થ મુનિવરો પાસે વિવિધસ્થાનોમાં ગ્રંથભંડારો શોધાવી તેની પાકી વ્યવસ્થા કરી હતી.

"વીરવંશાવલીમાં ઉલ્લેખ છે કે ભ૦ સુમતિસાધુસૂરિએ જેસલમેર, કિસનગઢ આબૂતીર્થનું દેલવાડા, ગઢનગર, ખંભાત, ગંધાર ઈડરનગરના જ્ઞાનકોશોને ગીતાર્થો પાસે શોધાવ્યા.

જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસ ભાગ ૩ જો

(પ્રક૦ ૫૪ પૃ૦ ૬૭૪)

આ પાનામા **અશુદ્ધ** છપાઈ ગયુ છે. તેને બદલે અહીં નીચે પ્રમાણે **શુદ્ધ** જાણવુ.

૧ ઉદા **શ્રીમાલીના** વંશના માંડવગઢના **લઘુશાલીભદ્ર** સં૦ જાવડ શ્રીમાળી થયો (—પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૩૧૯ થી ૩૨૨)

૨ પં૦ શ્રી **વિમલગણિના** શિષ્ય પં૦ **ધનવિમલગણિ** લખે છે કે—

સંઘપતિ જાવડે ભ૦ સુમતિસાધુસૂરિનો ૮૪ હજાર ચોખડા (ચોખડ રૂપૈયા) ખરચી માંડવગઢમા **નગર પ્રવેશ** કરાવ્યો. અને ૧૫ લાખ ચોખડા ખરચી તેમના હાથે જિનપ્રતિમાઓની **પ્રતિષ્ઠા** કરાવી (દૂહા ૯૧ થી ૯૪)

(—તપાગચ્છ પટ્ટાનુક્રમ ગુર્વાવલી છંદ. પટ્ટાવલી સમુચ્ચય ભા૦ ૨ પૃ૦ ૧૩૩ થી ૧૪૪)

૩ સોમહર્ષશાખાના ભ૦ સોમસુંદરસૂરિ વિ૦ સં૦ ૧૬૧૨ જે૦ સુ૦ ૧૩ ને રોજ લખે છે કે—

સં૦ જાવડે ભ૦ સુમતિસાધુસૂરિના ઉપદેશથી ૧ લાખ ચોખડા રૂપૈયા ખરચી અગિયાર શેર સોનાની એક પ્રતિમા અને બાવીશ શેર રૂપાની બીજી એક પ્રતિમા એમ **બે જિન પ્રતિમાઓ** ભરાવી તથા બીજી પણ ઘણી જિનપ્રતિમાઓની ભ૦ સુમતિસાધુસૂરિના વરદ હસ્તે **પ્રતિષ્ઠા** કરાવી, આ ઉત્સવમાં ૧૧ લાખ ખરચ્યા.

૪ સં૦ ૧૫૪૭ મહા વદિ૦ ૧૩ રવિવારે માંડવગઢમા **સં૦ જાવડની** ભગવાન શાન્તિનાથ વગેરે ૧૦૪ ધાતુ તીર્થીની જિન પ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરાવી

(૧) આ પ્રતિમાઓ પૈકીની ભ૦ શાન્તિનાથની પ્રતિમા વિજાપુરમા ભ૦ ચિંતામણી પાર્શ્વનાથના જિનાલયમા વિદ્યમાન છે

(૨) ભ૦ કુંથુનાથની પ્રતિમા આગરામા મોતી કટરાના ભ૦ સૂર્યપ્રભસ્વામીના જિનાલયમા વિદ્યમાન છે.

(૩) ઇંદોરની શ્વે૦ જૈ૦ સંઘની પેઢી પ્રકાશિત શ્રી માંડવ ગઢ તીર્થ　　　　(પૃ૦ ૪૬)

૫ પરંતુ વિસંવાદ મળે છે કે ભ૦ કુંથુનાથની પ્રતિમામાં સં૦ જાવડના પુત્ર હીરજીની માતાના નામમાં ફરક મળે છે તેમજ સં૦ ૧૫૪૭ને બદલે સં૦ ૧૫૯૭ નો આંક મળે છે સંભવ છે કે તે લેખ એ કાળજીથી લેવાયો હોય.　　(પ્રક૦ ૪૫ પૃ૦ ૩૨૧)

૬ અમદાવાદમાં પાનકોર નાકે શેઠ હઠીભાઇ ભગુભાઈના વંડાના ઘર દેરાસરમાં મૂળનાયક ભ૦ શાન્તિનાથની પંચતીર્થી ધાતુ પ્રતિમા છે તેમાં પ્રતિમા લેખ છે કે—

"સં૦ ૧૫૪૭ વર્ષે માઘ સુદિ ૧૩ સ્વૌ શ્રીમાલી શ્રે૦ ઓઘા કેન ભા૦ લીલૂ પ્રમુખ કુટુંબયુતેન નિજશ્રેયસે શ્રી શાન્તિનાથ બિંબ કા૦ પ્રતિ૦ તપાશ્રી લક્ષ્મીસાગરસૂરિ પટ્ટે શ્રી સુમતિસાધુસૂરિભિઃ"

૭ જિનવાણીની રક્ષા

ભ૦ સુમતિસાધુસૂરિવરે પોતાના પટ્ટધર ભ૦ હેમવિમલસૂરિને ગચ્છનાયક બનાવી ગચ્છનો ભાર તેમને સં૦ ૧૫૫૧માં સોંપ્યો. ગચ્છનાયકે તેમને શ્રમણસંઘની રક્ષા, વૃદ્ધિ વગેરે જવાબદારી તેમને સોંપી, પોતે ગચ્છનાયકના ભારથી નિવૃત્ત થયા. ત્યારબાદ તે ૩૦ વર્ષ જીવ્યા હતા. સં૦ ૧૫૮૧માં સ્વર્ગે ગયા. પરંતુ ઇતિહાસના પરિશીલનથી જાણવા મળે છે કે—તેઓ આ નિવૃત્તિ કાળમાં નિષ્ક્રિય બની બેસી રહ્યા નથી પરંતુ તેમણે જિનાલયો, જૈનતીર્થો, અને જિનવાણીની રક્ષામાં વિશેષ ધ્યાન આપી મોટીશાસન પ્રભાવના કરી છે

૮ ઉલ્લેખો મળે છે કે—તેમણે ગીતાર્થ મુનિવરો પાસે વિવિધ સ્થાનોના ગ્રંથ ભંડારો શોધાવી તેની પાકી વ્યવસ્થા કરી હતી.

૯ વીરવંશાવલીમાં ઉલ્લેખ છે કે—ભ૦ સુમતિસાધુસૂરિવરે જેસલમેર, કિસનગઢ, આબૂ દેલવાડા, બડનગર ખંભાત, ગંધાર ઇડરનગરના જ્ઞાનકોષોને ગીતાર્થો પાસે શોધાવ્યા.

તે નિરતિચાર ચારિત્ર ધર્મના આરાધક, અને શુદ્ધ પ્રરૂપણા કરનારા હતા, સં૦ ૧૫૫૧મા (?) અમણૂર ગામમા સ્વર્ગે ગયા.

(વિવિધ પટ્ટાવલી સંગ્રહ, પૃ૦ ૨૧૮)

ગચ્છનાયક સ્થાપના

(૫૪મા) ભ૦ **સુમતિસાધુસૂરિવરે** સં૦ ૧૫૪૮માં **પંચલાસ-ગામમાં** સૂરિમંત્રની આરાધના કરી, શેઠ પાતાજે કરેલ મહોત્સવમાં મહો૦ હેમવિમલગણિને આચાર્યપદ આપ્યુ, ત્યારબાદ સં૦ ૧૫૫૧માં ઈડરગઢમા રાવ ભાણના માનીતા શેઠ **સાયર** અને કોઠારી **શ્રીપાળે** કરેલ મહોત્સવમા ગચ્છનાયક બનાવી પોતાની પાટે સ્થાપ્યા અને ત્યારથી જ સાથો સાથ તેમને ગચ્છનો ભાર સોપ્યો. અને હિતચિંત્વનમા મસ્ત બન્યા

નોંધ : યુગ પ્રધાન યંત્રના આધારે જાણવા મળે છે યુગ પ્રધાન **આ૦ હરિમિત્રનો** સ્વર્ગગમન વિ૦ સંવત ૧૫૫૪ નો છે

તો સંભવ છે, કે ૫૪મા ભ૦ સુમતિસાધુસૂરિ સં૦ ૧૫૫૪થી વધુ એકાંત પ્રિય નિસંગ-ધ્યાન મસ્ત બન્યા હોય

સ્વભાવ

આ૦ સુમતિસાધુસૂરિ સરળ હતા. વિચારક અને તપસ્વી હતા **વર્ધમાનતપ** કરતા હતા તપાગચ્છમા બે-એક દશકાથી ગચ્છ-ભેદનુ વાતાવરણ ઊઠયુ હતુ તે તેમના ધ્યાનમા જ હતું, પણ "કોઈ પણ રીતે ગચ્છભેદ ન થાય" એ માટે તેઓ ખૂબ સાવચેત રહેતા.

સાવધાનતા

(૧) **આ૦ ઇંદ્રનંદિ** સં૦ ૧૫૨૮મા આ લક્ષ્મીસાગરસૂરિના હાથે આચાર્ય બન્યા (૨) **આ૦ કમલકળશ** પણ જૂના આચાર્ય હતા,

ભ૦ સુમતિસાધુસૂરિએ સંઘની વિનંતિથી સં૦ ૧૫૫૧મા નાણુ માડી તે બંનેને **ગણનાયકો** બનાવ્યા અને પોતે વિચરતા વિચરતા **ખંભાત** પધાર્યા આ૦ ઇદ્રનંદિસૂરિ અને આ૦ કમલકળશસૂરિ મોટા હતા, જ્યારે **આ૦ હેમવિમલસૂરિ** તે બન્નેથી નાના હતા આમ હોવાથી આ બંને આચાર્યોએ પોતાના **સ્વતંત્રપક્ષો** જમાવવા પ્રયત્ન શરૂ કર્યો

ભ૦ સુમતિસાધુસૂરિ સાવધાન હતા. તે સમજી ગયા કે "આ બંને આચાર્યો પોતપોતાનો નવો પટ્ટધર સ્થાપી અવશ્ય ગચ્છભેદ કરશે."

આચાર્યશ્રી ચેતી ગયા. આથી તેમણે આ બેમાંથી કોઈને પોતાની પાટે ગચ્છનાયક સ્થાપ્યા નહીં.

ગચ્છનાયકશ્રી સં૦ લીલાધર, સં૦ કાહ્નુ સં૦ જગજીવ, સં૦ હેમજી, સં૦ ખીમજી, સં૦ લાખો વગેરેના છ'રી પાળતા યાત્રાસંઘમાં આ૦ હેમવિમલસૂરિ વગેરે પરિવારની સાથે શત્રુંજયની યાત્રાએ પધાર્યા. ત્યાંથી આવતાં જ લાલપુરમાં આવીને ફરીવાર 'સૂરિમંત્રની આરાધના" કરવા બેઠા. સૂરિમંત્રના અધિષ્ઠાયક દેવે ગચ્છનાયકને જણાવ્યું કે, "તમે આ બંનેને "ગણનાયક' બનાવ્યા, તે ઠીક કર્યું નથી. તે બંને અવશ્ય ગચ્છભેદ કરશે."

દેવીસંકેત

અધિષ્ઠાયકે "આ૦ હેમવિમલસૂરિની પાટે નવો ગચ્છનાયક કોને બનાવવો" તેનો આચાર્યશ્રીને સંકેત આપ્યો. આથી ભ૦ સુમતિસાધુસૂરિએ આ૦ હેમવિમલસૂરિની પાટે પ્રથમ આ૦ દાનધીરને સ્થાપન કર્યા પણ તે નવા આચાર્ય ૬ મહિનામાં જ કાળધર્મ પામ્યા.[1]

એટલે ગચ્છનાયક ભ૦ સુમતિસાધુસૂરિએ સં૦ ૧૫૭૦માં ડાભલામાં કે પાટણમાં ઉપા૦ અમૃતમેરુ ગણિને આચાર્યપદ આપી આ૦ હેમવિમલસૂરિની પાટે સ્થાપન કર્યા, અને તેમને જ આ૦ હેમવિમલસૂરિની પાટે ગચ્છનાયક આ૦ આનંદવિમલસૂરિ બનાવ્યા.

૧ સંકેત અક્ષરો—

ભ૦ સુમતિસાધુસૂરિને અધિષ્ઠાયકે શું સંકેત આપ્યો તે સમજાતું નથી. બનવા જોગ છે કે અધિષ્ઠાયકે દ, ન, આ એમ ત્રણ અક્ષરો આપ્યા હોય. ? આ હિસાબે આ૦ દાનધીર નામ બરાબર હતું પણ તેઓ ૬ મહિનામાં સ્વર્ગવાસી થયા. એટલે ભ૦ સુમતિસાધુસૂરિએ એ જ અક્ષરોનો મેળાનો ક્રમ ગોઠવી એ ન્યાયે અનુક્રમ બદલી બીજા નવા આચાર્યનું આ૦ આનંદવિમલસૂરિ નામ સં. ૧૫૭૦ માં આપ્યું હોય ?

આ જ સમયે પ૦ દાનશેખર અને પ૦ માણિક્યશેખરગણિને ઉપાધ્યાય-પદ આપ્યું. (સોમશાખા પટ્ટાવલી)

આ રીતે (૫૪) ભ૦ સુમતિસાધુસૂરિ પછી તેમના હાથે જ (૫૫) **ભ૦ હેમવિમલસૂરિ** અને (૫૬) **ભ૦ આનંદવિમલસૂરિ** એમ બે ગચ્છનાયકો બન્યા અને આ૦ ઇન્દ્રનંદિસૂરિએ '**કુતુબ-પુરાગચ્છ-નિગમમત**' તથા આ૦ કમળકળશે 'કમલકળશગચ્છ' ચલાવ્યો (-પ્રક૦ ૫૩, પૃ૦ ૫૬૦, પૃ૦ ૫૬૬ થી ૫૮૧)

ભ૦ સુમતિસાધુસૂરિએ ૨ ગચ્છનાયકો અને ૬ નવા આચાર્યો બનાવ્યા વળી ઉપાધ્યાયો, પંન્યાસો અને ૬૦૦ નવા સાધુઓ બનાવ્યા હતા, તેમના પરિવારમાં કુલ ૧૮૦૦ સાધુઓ હતા

પરંપરાઓ

૫૪. ભ૦ સુમતિસાધુસૂરિ શિષ્ય (૫૫) કવિચક્રવર્તિ **પં૦ સર્વવિજયગણિવર** શિષ્ય (૫૬) પં૦ અમરવિજયગણિ શિષ્ય (૫૭) **પં૦ કમલવિજયગણિ** થયા તેમની પરંપરા માટે જૂઓ (પ્રક૦ ૫૧, 'મહો૦ લક્ષ્મીભદ્રીય પરંપરા')

ભ૦ સુમતિસાધુરત્ન શિષ્ય **પં૦ સર્વવિજય** ગણિએ સં૦ ૧૫૫૧માં માંડવગઢના અધિકારી લઘુ શાલિભદ્ર સં૦ જાવડની વિનતિથી "આનંદસુંદર ગ્રંથ" રચ્યો.[1]

---

૧ આ૦ સોમસુંદરસૂરિના (૫૩) મહો૦ ચારિત્રરત્નગણિ શિષ્ય (૫૪) મહો૦ જિનમાણિક્યગણિ શિષ્ય (૫૫) ભ૦ હેમવિમલસૂરિના સમયે **મહો૦ અનંતહંસગણિએ** આનંદ આદિ દશ શ્રાવકોનું ચરિત્ર 'दशदृष्टांतचरित्र' બનાવ્યું સંભવ છે કે, આ૦ સોમસુંદરસૂરિના શિષ્ય પં૦ નંદિરત્ન ગણિના શિષ્ય અથવા પં૦ રત્નહંસગણિના શિષ્ય પં જિનસૂરગણિ માટે લહિયા લક્ષ્મીધરે તેની પ્રતિ લખી હતી (પ્રક૦ ૫૦ પૃ૦ ૪૫૬, ૪૬૨)

ભ૦ સુમતિસાધુરત્નસૂરિના શિષ્ય પં૦ **સર્વવિજયગણિએ** સં ૧૫૫૧ માં आनंदसुंदर (वर्धमानदेशना) ગ્રંથ રચ્યો પણ બનવાજોગ છે કે તેમણે અસલમાં તેને સં ૧૫૪૯ માં માંડવગઢમાં શરૂ કર્યો હોય અને સં ૧૫૫૧માં માંડવગઢમાં જ પૂર્ણ કર્યો હોય કેમકે સં ૧૫૪૯ની એક ગ્રંથ

(૫૪) આ૦ સુમતિસાધુસૂરિ (૫૫) પ૦ પદ્મવિજય ગણિ (૫૬) પ૦ જયવિજયગણિ, (૫૭) પ૦ શાંતિવિજયગણિ,

(૫૮) પ૦ દોલતવિજય ગણિ–તેમણે "ખુમાણરાસ' રચ્યો.

(૫૪) પ૦ સાધુવિજયગણિ શિષ્ય (૫૫) પ૦ કમલસાધુગણિ શિષ્ય (૫૬) પ૦ આણંદે સં૦ ૧૬૫૨માં "સ્તવનચોવીસી" બનાવી.

(૫૪) સાધુવિજયગણિ (૫૫) સોમવિજયગણિ તે સં૦ ૧૫૫૩ ભા૦ શુ૦ ૧૨ ને શુક્રવારે દેવપલ્લીમાં ચોમાસું હતા.

(શ્રી પ્રશસ્તિ સંગ્રહ ભાગ ૨ જો)

નોંધ હરિભિજયગચ્છના આ૦ સિંહસૂરિના શિષ્ય પં૦ કમલસાગરગણિ પં૦ જયકુશળગણિએ સં૦ ૧૫૫૬ ફા૦ શુ૦ ૩ રવિવારે મીનના ચંદ્રમાં ધારસરમાં ભાનુ રાણાના રાજ્યમાં દ્વાસિંહવૃત્તિની અવચૂરિ બનાવી લખી

(શ્રી પ્રશસ્તિસંગ્રહ ભાગ ૨ જો, પ્રશ૦ નં૦ ૨૨૬)

(હરિજગચ્છ માટે જુઓ પ્ર૦ ૧ પૃ૦ ૩૨ પ્ર૦ ૨૭ પૃ૦ ૪૫૨ પ્ર૦ ૫૪)



પ્રશસ્તિ મળે છે આથી અનુમાન થાય છે કે આનંદસુંદર ગ્રંથનો સં૦ ૧૫૪૬માં પ્રારંભ થયો હશે અને સં૦ ૧૫૫૧માં માંડવગઢમાં સમાપ્તિ થઈ તે પ્રશસ્તિ આ પ્રકારે છે—

इति श्रीमदानंदसुंदर नाम प्रशस्ति–शास्त्रकारिकी संपूर्ण ॥ लिखितमस्तु सर्व ज्ञान श्रीरत्नप्रभाचार्य प्रसादो भूयात् । संवत् १५४१ वर्षे कार्तिक वदि १२ दिने । मंडपाचलदारगमंडल महादुर्गे सुरताणग्यासमाहिविजयराज्ये ॥

सुमनाम मामीरसाद राज्य प्रजा श्रीरत्नमध्ये वासनमोक्षातीव हेमक लक्ष्मीपर जिनि तस्य कार्य पुस्तक रचना तस्माद् रक्षेत् ॥ शुभं भवतु । च जिनगुणभिवोगे(र्व) आनंदसुंदरग्रंथ ॥

(श्री प्रशस्ति संग्रह भा० २ प्रश० नं० २०)

પ્રકરણ પંચાવનમું

*

ભ૦ હેમવિમલસૂરિ (સ્વ૦ ૧૫૮૩)

"શ્રી હેમવિમલ ગચ્છપતિ તણી, દહ દિસિ પસરી હૂક,
વાદિવિડંબન બિરૂદ વલિ, વાદિ કીધા મૂક. ૧૦૬
હેમ સરિસ અમરસ ધરઈ, તિહું પિસુણ પડઈ બહુ ચૂક,
દુશ્મન નયન નવિ ઉથડઈ, જિમ રવિ દિઠઈ ઘૂક ૧૦૭
હરામખોર ઘૂક ઘોર, છડી જોર છપ્પએ,
સુગામિ ગામિ ઠામિઠામિ, હેમ નામ દિપ્પએ. ૧૦૮"

(–વિબુધવિમલ ગણિ શિષ્ય કૃત 'તપાગચ્છ પટ્ટાનુક્રમ ગુર્વાવલી છંદો લે૦ સં૦ ૧૬૫૩, ભા૦ વ૦ ૧૩, પટ્ટાવલી સમુચ્ચય ભા૦ ૨, પૃ૦ ૧૪૩)

હેમવિમલસૂરિસર, ઇસર કિર અવતાર,
અણુદિણુમયચનિવારણુ, તારણુસયલ સંસાર. ॥૨॥

(સં. ૧૫૫૪નો પં૦ દાનવર્ધન શિષ્ય પં૦ હંસધીરકૃત શ્રી હેમવિમલસૂરિ ફાગ)

ટૂંકો પરિચય

તેમનો સં૦ ૧૫૨૦(૨૨)ના કા૦ સુ૦ ૧૫ ના રોજ મારવાડના **વડગામમાં** શા૦ ગંગરાજ પત્ની **ગંગાદેવીની** કુક્ષિથી **જન્મ**

થયો. તેમનું નામ હાદકુમાર (હઠરાજ) રાખ્યું સં૦ ૧૫૨૮ (૧૫૩૮)માં **ભ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિના હાથે દીક્ષા** થઈ, તેમનું નામ ભ૦ સુમતિસાધુ શિષ્ય તરીકે **મુનિ હેમધર્મ** પાડ્યું સં૦ ૧૫૪૮માં પંચલાસમાં શેઠ પાતુરાજના મહોત્સવમાં ભ૦ સુમતિસાધુસૂરિના હાથે **આચાર્ય પદ** મળ્યું. તેમનું નામ **આ૦ હેમવિમલસૂરિ** પાડવામાં આવ્યું. સં૦ ૧૫૪૮માં ઇડરમાં કોઠારી સાયર, શ્રીપાલે કરેલા મહોત્સવમાં **ગચ્છનાયક પદ** મળ્યું. સં૦ ૧૫૮૨માં **ક્રિયોદ્ધાર** કર્યો. સં૦ ૧૫૮૩ના આ૦ સુ૦ ૧૦ ના રોજ **વીસનગરમાં** સ્વર્ગગમન થયું

શ્રી દોલતસિંહ લોઢા તેમને પોરવાડ બતાવે છે

પાતશાહ પં૦ હસમીર કહે છે કે આ૦ હેમવિમલસૂરિ ગણધર સુધર્માસ્વામી અને આ૦ વજ્રસ્વામીનો અવતાર યુગપ્રધાન મનાતા હતા. (ફાગ) (—પ્રક૦ ૫૫, પૃ૦ ૧)

આ૦ હેમવિમલસૂરિ સં૦ ૧૫૪૮માં પંચલાસમાં ગુરુદેવ ભ૦ સુમતિસાધુસૂરિના હાથે **આચાર્ય** થયા ત્યારથી સંઘમાં ઘણો આનંદ પ્રસર્યો તે વાદી હતા. તેમને '**વાદિવિડંબન**' બિરુદ મળ્યું હતું તે ગુરુ સાથે ખંભાત પધાર્યા. સં૦ ૧૫૪૯માં સૌએ સાથે ખંભાતમાં ચાતુર્માસ કર્યું ત્યાં તેમને દેવે યાત્રાનું સ્વપ્ન આપ્યું આ સ્વપ્ન અનુસાર તેમણે શત્રુંજયના સંઘનો ઉપદેશ આપ્યો. શ્રાવકોએ શત્રુંજયનો છ'રી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢ્યો. સૌએ સાથે મળીને શત્રુંજયની યાત્રા કરી. આ સંઘમાં ૧૧ આચાર્યો અને બીજા ઘણા નાના સંઘો જોડાયા હતા. (—ગુર્વાવલી)

પ્રભાવક

આ૦ હેમવિમલસૂરિ નૈષ્ઠિક બ્રહ્મચારી આચારનિષ્ઠ સંવેગી, અપરિગ્રહી અને સંવેગરંગથી રંગાયેલા સાધુત્વના પ્રશંસક હતા. તેઓ સંયમમાં મુનિ સુંદરસૂરિ-મોટા પ્રભાવશાળી હતા. મોટા તપસ્વી હતા.

સ્વચ્છંદી યતિઓ

આ સમયે ગચ્છભેદ થવાથી સૌ સ્વતંત્ર અને સ્વચ્છંદી હતા. આથી સાધુઓમાં **શિથિલતા** વધી હતી. આચાર્યશ્રી ભ૦

કરનારા, ક્રિયાભ્રષ્ટ, સપરિગ્રહી અને તાંબાના લોટ, તરપણી–પાતરા રાખનારા **યતિઓને** ગચ્છમાથી કાઢી મૂકયા આચાર્યશ્રી મોટા તપસ્વી હતા

સાધુવૃદ્ધિ

તેમણે લગભગ ૫૦૦ સ્ત્રી–પુરુષોને **દીક્ષા** આપી હતી. તેમની આજ્ઞામા ભ૦ આનંદવિમલસૂરિ, આ૦ સૌભાગ્યહર્ષસૂરિ, શતાર્થી ૫૦ હર્ષકુલ ગણિ, ૫૦ ચારિત્રરત્નગણિ વગેરે ૧૮૦૦ સાધુઓનો પરિવાર હતો ભટ્ટારકના સાધુ જીવનની સુવાસ સ્વગચ્છ અને પરગચ્છોમા ખૂબ ફેલાઈ હતી આથી લોકાગચ્છના ઋષિ **હાના,** ઋષિ શ્રીપતિ, ઋષિ ગણપતિ, ઋષિ જગાજી, ઋષિ જીવા વગેરે ૬૮ જણાએ પોતાનો ગચ્છ તજી દઈ, તેમની પાસે સંવેગી દીક્ષા લીધી. આથી તેમની ગચ્છમા "ક્રિયોદ્ધાર કરવાની ભાવના" સતેજ બની હતી

૩–પટ્ટધર

ભ૦ સુમતિસાધુસૂરિ અને ભ૦ હેમવિમલસૂરિએ ઇડરમા સં૦ ૧૫૭૦મા ઉપા૦ અમૃતગણિને આચાર્ય આનંદવિમલસૂરિ બનાવી પોતાની પાટે સ્થાપન કર્યા તથા ૫૦ રત્નશેખર અને ૫૦ માણેકસાગરને **ઉપાધ્યાયો** બનાવ્યા

ઉપસર્ગ

ભ૦ **હેમવિમલસૂરિ** ઇડરથી વિહાર કરી ખંભાત જતા હતા. રસ્તામાં કપડવંજમા **દોશી આણંદજીએ** તેમનુ બાદશાહી સ્વાગત કર્યું આથી ગુજરાતના બાદશાહ દાઉદશાહના પુત્ર બાદશાહ **મુજફ્ફરશાહ બીજા** (સં૦ ૧૫૬૭ થી ૧૫૮૩) એ કોઈએ ચાડી ખાતા, ઈર્ષાથી બળી જઈ, આચાર્યશ્રીને પકડી કેદ કરવા હુકમ કર્યો.

આચાર્યશ્રીને **ચૂણેલ** પહોચતા આ હુકમના ખબર મળ્યા, એટલે તે ગચ્છનાયક ત્યાથી રાતોરાત નીકળી સોજિત્રા થઈ **ખંભાત** પહોંચી ગયા બાદશાહના માણસોએ સં૦ ૧૫૭૨મા ખંભાત પહોચી ભ૦ હેમવિમલસૂરિને પકડી કેદમા નાખ્યા, અને ખંભાતના સંઘનો ૧૨૦૦૦ ટકા દંડ કરી, તેની પાસેથી તે રકમ વસૂલ કરીને આચાર્યશ્રીને છૂટા કર્યા.

પ્રતિકાર

આચાર્યશ્રીએ ફરી ફરી આવા ઉપસર્ગો ન થાય તે માટે "આયંબિલનું તપ" કરી સૂરિમંત્રનો જાપ કર્યો. અધિષ્ઠાયક દેવે જણાવ્યું કે, 'આક્ષેપ કરો, ધન પાછું વળશે.' એટલે આચાર્યશ્રીની આજ્ઞાથી ૧ ગીતાર્થો ૫૦ હર્ષકુલગણિ, ૨ ૫૦ સંઘહર્ષગણિ ૩ ૫૦ સંયમકુશળ ગણિ અને ૪ શીઘ્રકવિ ૫૦ શુભશીલગણિ એમ ચાર ગીતાર્થો ચાંપાનેર ગયા, અને બાદશાહને કાવ્યકલા તેમજ ઉપદેશથી રંજિત કરી ખંભાતના સંઘને ૧૨૦૦૦ ટકાની રકમ બાદશાહ પાસેથી પાછી અપાવી.

(–પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૨૧૨, ૨૧૩ ૭મો ભા૦ ગુજ૨૨; સં૦ ૧૬૩૬ની તપાગચ્છ લઘુ પોષાળ પટ્ટાવલી)

પ્રતિષ્ઠાઓ

આચાર્યશ્રીએ સં૦ ૧૫૬૩ ના વૈ૦ શુ૦ ૧૧ ને ગુરુવારે નાણાવટી સોમાક શ્રીમાલીના ભ૦ આદિનાથના ચતુર્વિંશતિ પટ્ટની પ્રતિષ્ઠા કરી. આ પટ્ટ ઇડરમાં વિરાજમાન છે સં૦ ૧૫૭૮ના માહ વદિ ૮ને રવિવારે પાટણમાં જિનપ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરી.

જુદો વિહાર

ગચ્છનાયકને ઉપસર્ગ નડ્યો. આવા કપરા સમયમાં બે ગચ્છનાયકોએ એક સાથે વિચરવું તેમાં જોખમ સમાયેલું હતું આમ વિચાર કરી ભ૦ હેમવિમલસૂરિ તથા ભ૦ આનંદવિમલસૂરિ બંને ગચ્છનાયકોએ જૂદા પડી જુદો જુદો વિહાર કર્યો.

દીક્ષાઓ

ભ૦ હેમવિમલસૂરિએ સં૦ ૧૫૪૮ના ઇડરના કોઠારી સાયર શ્રીપાલે કરેલા ઉત્સવ પછી લગભગ ૫૦૦ સ્ત્રી–પુરુષોને દીક્ષા આપી હતી આ૦ આનંદવિમલસૂરિ જૂદા વિચરતા કુમરગિરિ (કુણગેર) ચોમાસુ રહ્યા.

ધર્મોપદેશ

કુણગેરમાં એક વિક્રમી નામે ભાવિકવતી શ્રાવિકા હતી. તે

આ૦ આનંદવિમલસૂરિ પ્રત્યે અત્યંત રાગિણી હતી. તેને દીક્ષા લેવાની ભાવના હતી, તે ચપળ હતી અને નાની ઉમરની હતી આથી ભ૦ હેમવિમલસૂરિએ તેને દીક્ષા આપવાની મનાઈ કરી, પરંતુ આ૦ આનંદવિમલસૂરિએ સાથેના ઋષિ–મુનિવરોની સમ્મતિ મળવાથી ભવિષ્યનો લાભ વિચારી, તેને દીક્ષા આપી આ૦ આનંદવિમલસૂરિ ત્યારથી ચાર ચોમાસા ગચ્છનાયકથી જૂદા વિચર્યા, તેઓ ત્યા ક્રિયોદ્ધાર કરવાના હતા તેમણે દીક્ષાની ભાવનાવાળા કડુઆમતના સંવરીઓને દીક્ષા આપી, પોતાના શિષ્યો બનાવ્યા કડુઆમતના શ્રાવકોને પોતાના ભક્તો બનાવ્યા માડવ (માડલ)ના શ્રાવકોને પોતાનામા લીધા, સ્થાને સ્થાને વિચરી, શ્રાવકોને પોતાના બનાવ્યા જ્યા જ્યાં જે જે ક્ષેત્ર પોતાનુ બને એમ લાગ્યુ ત્યા ત્યા તેમણે રહીને તે તે ક્ષેત્રને પોતાના બનાવ્યા અને ભણનારાઓને પ્રતિબોધી, દીક્ષા આપી, શિષ્ય બનાવ્યા.

તેમણે મોગલ અબુસદ સુલતાનને ઉપદેશ આપ્યો

(–પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૫૨)

તે "ત્યાગી" હતા અને ઋષિઓના યોગથી તથા નવા દીક્ષિતોના યોગથી **કડક ત્યાગી** બન્યા

ક્રિયોદ્ધાર

આ૦ **આનંદવિમલસૂરિએ** સં૦ ૧૫૮૨ વૈ૦ શુ૦ ૩ ના દિવસે ક્રિયોદ્ધાર કર્યો તે આત્મધ્યાનમા મગ્ન રહેતા આ પરિવાર **ઋષિમતી** તરીકે વિખ્યાત થયો કેમકે આ પરિવારમા મોટી સંખ્યામા લોકાગચ્છમાથી આવેલા ઋષિઓ હતા [1]

---

૧ તપાગચ્છમા વિક્રમની ૧૫ થી ૨૦મી સદી સુધીમા લોકાગચ્છ અને સ્થાનકવાસીના ઘણા ઋષિઓ આવ્યા અને સંવેગી સાધુ બન્યા, તે આ પ્રમાણે—

ઋષિ હાના, શ્રીપતિ, ગણપતિ, મેઘજી ઉ૦ મેઘજી પૂ૦ બુટેરાયજી, પૂ૦ મૂલચંદજી, પૂ૦ વૃદ્ધિચંદ્રજી, પૂ૦ આત્મારામજી, આ૦ અજિતસાગરજી, પૂ૦ રત્નવિજયજી (ખાખી) ગુરુદેવ ચારિત્રવિજયજી, પૂ૦ પદ્મવિજયજી વગેરે સંવેગિ બન્યા

ક્રિયોદ્ધારક પરમસંવેગી પં૦ સત્યવિજયગણિવર પણ ગૃહસ્થપણામા લાડણુના લોકાગચ્છના શ્રાવક હતા (રાસ)

નવા ગચ્છનાયક

ભ૦ હેમવિમલસૂરિ સં૦ ૧૫૮૩મા વિસનગરમા બિમાર પડ્યા. તેમણે આ૦ આનંદવિમલને વડાલીથી અહીં બોલાવ્યા. અને તેમને ગચ્છભાર ઉઠાવી લેવા આજ્ઞા કરી, **પણ આ૦ આનંદવિમલે** ગચ્છનાયકને "ગચ્છભાર લેવા ' મરજી બતાવી નહીં. આથી **ભ૦ હેમવિમલસૂરિએ** સં૦ ૧૫૮૩ના આ૦ શુ૦ ૧૦ ને રોજ વીસનગરમાં **ભ૦ સૌભાગ્યસૂરિને** નવા આચાર્ય બનાવી, તેમને પોતાની પાટે સ્થાપન કરી, ગચ્છભાર સોંપ્યો.

સ્વર્ગ—ભ૦ હેમવિમલસૂરિ સં૦ ૧૫૮૪ના આ૦ સુ૦ ૧૩ના દિવસે વીસનગરમા કાળધર્મ પામ્યા.

શાખા-પરંપરા

ભ૦ હેમવિમલસૂરિ સંવેગી અને ત્યાગી હતા. તેમના સમયે તપગચ્છની ચાર શાખાઓ નીકળી, અને ઘણી શિષ્ય પરંપરાઓ ચાલી.

૧ **હેમશાખા**—ભટ્ટારક ક્રિયોદ્ધારમા મોટી પ્રેરણા આપી, આથી તેમના તપગચ્છનું શાખા નામ '**પાટણપુરા હેમશાખા**' પડયુ, જેમા આ૦ આનંદવિમલસૂરિની પરંપરા ચાલી.

(—જૂઓ પ્ર૦ ૫૬, ૫૮)

૨. કમળકલશગચ્છ—આ૦ કમળકળશથી સં૦ ૧૫૫૫મા તપગચ્છમાં ત્રીજી ' કમળકળશા શાખા ' નીકળી.

(—પ્ર૦ ૫૩, પૃ૦ ૫૧૦)

૩ નિગમમત—આ૦ ઇંદ્રનંદિસૂરિથી તપગચ્છમાં ચોથી 'કુતુબપુરા શાખા' નીકળી આ૦ ઇંદ્રહંસે તેમાથી 'નિગમમત' ચલાવ્યો. તેમા તેમણે ૩૬ ઉપનિષદ્'ની પ્રરૂપણા કરી (—પ્ર૦ ૫૩, પૃ૦ ૫૬૬)

૪ સોમશાખા—ભ૦ સૌભાગ્યહર્ષસૂરિ અને ઘોર તપસ્વી પડમા ભ૦ સોમવિમલસૂરિથી તપગચ્છમા પાચમી 'લઘુશાખા હર્ષકુલ સોમશાખા' નીકળી

૫. વિમલગચ્છ ભટ્ટારક પટ્ટાવલી (—પ્ર૦ ૫૮)

૬ વિમલગચ્છસંવેગી પટ્ટાવલી (—પ્ર૦ ૫૮)

૭ સાગરગચ્છ ભટ્ટારક પટ્ટાવલી (–પ્રક૦ ૫૮)

૮. સાગરગચ્છસ વેગી પટ્ટાવલી (–પ્રક૦ ૫૮)

(–પ્રક૦ ૫૫, (૫૪) 'મહો૦ વિદ્યાસાગરગણિ વાચક પરપરા,' પ્રક૦ ૫૮)

ગ્રથો–ભ૦ હેમવિમલસૂરિએ નીચે પ્રમાણે ગ્રથો રચ્યા હતા—

૧. 'શ્રી પાર્શ્વનાથસ્તોત્ર,' કમળના પ્રયોગવાળુ શ્લેષમય, શ્લો ૩૨

૨. 'શ્રી વરકાણાપાર્શ્વનાથસ્તોત્ર, ભક્તામરસ્તોત્ર' અને 'કલ્યાણમદિર સ્તોત્ર'ની પાદપૂર્તિરૂપ શ્લો૦ ૪૬

૩ 'મૃગાપુત્રચોપાઈ'–સજ્ઝાય

૪ '૧૩ કાઠિયાની સજ્ઝાય' કડી ૧૫ (જૈ સ પ્ર. ક્ર. ૧૩૫)

ગચ્છનાયકે ૧૩ કાઠિયાની સજ્ઝાયની કડી ૧૨ મા આ પ્રકારે જણાવ્યુ છે—

"ઇગ્યારમે જીવ ચિંતવે ઇસ્યુ, એ ગુરુ કાથો કૂટે કીસ્યુ,
વિકથા ઉપર બહુરૂચિ થાઈ, હાસો કુતૂહલ તિહા મન થાય ૧૨"
(–જૈ૦ સ૦ પ્ર૦ ક્ર૦ ૧૩૫)

આ કડીમા સ૦ ૧૫૮૨ના "ક્રિયોદ્ધારનો ઇતિહાસ" છે

ભ૦ આનદવિમલસૂરિએ ક્રિયોદ્ધાર કર્યો, ત્યારે શિથિલાચારીઓથી જૂદા પડવા, માટે વસ્ત્રને "કાથાથી રગવાનુ" શરૂ કર્યુ. આ સ વેગી સાધુઓ પોતાના હાથે જ કાથો કૂટી, તેનાથી વસ્ત્ર રગતા હતા, જે ઉક્ત ૫૬૨ કડીમા સૂચવ્યુ છે

જીર્ણોદ્ધાર

આચાર્યશ્રીના ઉપદેશથી સ૦ ૧૫૫૬મા સ૦ દેવા પોરવાડે હમીરગઢના જગન્નાથ જિનપ્રાસાદમા દેરી બનાવી

(–'હમીરગઢ' પુસ્તિકા)

આચાર્યશ્રીના સમયે તેમના પરિવારના મુનિવરોના હાથે નીચે મુજબ જિનપ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા થઈ

૧ સ૦ ૧૫૬૮ના અષાડ સુદિ ૫ના દિને ગુરુપુષ્ય નક્ષત્રમા રાવલ ઉપકર્ણના રાજ્યમા ભ૦ વિમલનાથ જિનપ્રાસાદમા તપગચ્છના

ભ૦ શ્રી હેમવિમલસૂરિ શિષ્ય પં૦ ચારિત્રસાધુગણિના ઉપદેશથી વીરમપુરસંઘે રંગમંડપ કરાવ્યો.

(અમારો ‘ જૈનતીર્થોનો ઇતિહાસ,’ પૃ૦ ૩૫૦)

મહો૦ ચારિત્રરત્નગણિ માટે જૂઓ પ્રક૦ ૫૦, પૃ૦ ૪૫૯, ૪૬૧

૨. સં૦ ૧૫૭૨ના અષાડ સુદિ ૧૫ના રોજ રાવલ વીરમવિજય રાજ્યે વિમલનાથપ્રાસાદે તપાગચ્છે વિમલચંદ્રગણિ ઉપદેશથી વીરમ ગિરિસંઘે નવચોકી કરાવી. (નાકોડા તીર્થનો શિલાલેખ)

ભ૦ હેમવિમલસૂરિવરે બે પટ્ટધરો બનાવ્યા. તે આ પ્રકારે—

૫૫. ભ૦ હેમવિમલસૂરિ

(૧)૫૬ **ભ૦ આનંદવિમલસૂરિ**—તેમનો જન્મ સં૦ ૧૫૪૭મા ઇડરમા શા૦ મેઘજી ઓશવાલની પત્ની માણેકદેવીની કુક્ષિથી થયો. તેમનું નામ વાઘજી પાડ્યું, સં૦ ૧૫૫૨મા ભ૦ હેમવિમલસૂરિના હાથે દીક્ષા લીધી અને મુનિ આનંદવિમલ નામ રાખવામા આવ્યુ સં૦ ૧૫૬૮મા સિદ્ધપુરમા ઉપાધ્યાયપદ નામ ઉ૦ અમૃતમેરૂગણિ સં૦ ૧૫૭૦માં લાલલામા આચાર્યપદ નામ આ. આનંદવિમલસૂરિ અને ઇડરમા ગચ્છનાયકપદ મળ્યું, સં૦ ૧૫૮૨ના વૈ૦ શુ૦ ૩ ના રોજ ક્રિયોદ્ધાર કર્યો.

સં૦ ૧૫૯૬ના ચૈત્ર સુદ ૭ના રોજ અમદાવાદમા સ્વર્ગવાસ કર્યો. (જૂઓ પ્રક૦ ૫૬મુ)

તપાગચ્છ લઘુશાખા—હર્ષકુલ સોમશાખા પટ્ટાવલી

૫૫. ભ૦ **હેમવિમલસૂરિ**—સ્વ૦ ૧૫૮૩ના આ શુ૦ ૧૦

(૨) ૫૬ **ભ૦ સૌભાગ્યહર્ષસૂરિ**—તેમનો સં૦ ૧૫૫૫મા વ૦ નગરમા જન્મ થયો. સં૦ ૧૫૬૮મા ભ૦ હેમવિમલસૂરિના હાથે દીક્ષા થઈ મુનિ સૌભાગ્યહર્ષ નામ રાખ્યું, સં૦ ૧૫૮૩માં વીસનગરમા ભ૦ હેમવિમલસૂરિના હાથે આચાર્યપદ મળ્યું. સં૦ ૧૫૮૯ના જેઠ સુદિ ૯ ને રવિવારે ખંભાતમાં ગચ્છનાયક થયા અને સં૦ ૧૫૯૭ના કા૦ સુ૦ ૧૨ ના રોજ સ્વર્ગગમન થયું

તેમણે સ૦ ૧૫૯૫ના પોષ સુદિ ૫ને ગુરુવારે પુષ્યયોગમા અમદાવાદમા **પ. સોમવિમલને** ઉપાધ્યાય પદ આપ્યુ. સં૦ ૧૫૯૭ ના આ૦ સુ૦ ૫ના રોજ ઉપા૦ સોમવિમલ અને ઉ૦ સકલહર્ષને આચાર્યપદ આપ્યાં

તપગચ્છના ભ૦ **સૌભાગ્યસાગરસૂરિએ** સ૦ ૧૬૨૮ (?) ના ભા૦ વ૦ ૧૧ ના રોજ પાટનગર (અમદાવાદ)મા 'બૃહત્કલ્પસૂત્ર'ની મોટી ટીકાના આધારે સૂત્રાર્થરૂપ 'બૃહત્કલ્પઅવચૂરિ' બનાવી

(—જૈ૦ પ્ર૦ સ૦, ભા૦ ૨, પ્રશ૦ ન૦ ૪૭૩)

આ૦ સૌભાગ્યસાગર શિષ્ય **કલ્યાણે** સ૦ ૧૫૯૪મા ગ ધારમા 'કૃતવર્મા રાજાનો રાસ' ભનાવ્યો.

'મ ત્રગર્ભિત શ્રી પાર્શ્વનાથ સ્તવન' મળે છે તેમા છેલ્લુ ચરણ છે કે—

'ચૂરે એમ દુષ્ટના વ્રાતને, સુજશ સૌભાગ્યસૂરિ કલ્પ રે, ૐ નમો૦

શતાર્થી **પ૦ હર્ષકુલ ગણિવર** આ આચાર્યના પક્ષમા હતા, તેથી આ પરપરા 'હર્ષકુલ' તરીકે પ્રસિદ્ધ પામી [1]

નોંધ : તપગચ્છમા **ભ૦ આણંદવિમલસૂરિએ** સ૦ ૧૫૮૩ વૈ૦ સુ૦ ૩ ને રોજ વડાલીમા ક્રિયોદ્ધાર કરી, તપાગચ્છમા શુદ્ધ સવેગી પથ દાખલ કર્યો આથી સભવે છે કે—**આ૦ સૌભાગ્યસૂરિની** પોતાના ચારે સઘો તથા હક્ક લાગા વિગેરેને સ્વતત્ર રાખવા માટે, તેમણે પોતાનુ નામ **આ૦ હર્ષરાજ** રાખી, પોતાના પરિવારને તપગચ્છના પ્રાચીન ગોત્ર સબધવાળા "ચૈત્રવાલ ગચ્છ" તરીકે ઓળખાવવા ધારણા હોય પરતુ સહયોગી ગીતાર્થો **પં૦ હર્ષકુલગણિ** વગેરેએ "આપણો મૂળગચ્છ ચદ્રગચ્છ જ છે અને ચદ્ર-સોમ એકાર્થવાળા શબ્દો છે પરિવારમા પ૦ સોમવિમલગણિ ભાગ્યશાલી છે

---

૧ અમે ચૈત્રવાલગચ્છનો પહેલા (પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૭મા) પરિચય આપ્યો છે તે અગે એક વિશેષ ઉલ્લેખ મળે છે કે—

ચૈત્ર ગચ્છના **આ૦ હર્ષરાજસૂરિના** શિષ્ય મુનિરત્ન સ૦ ૧૫૯૨માં કડાદગામમા હતા ત્યારે ત્યા "રાજા વિક્રમ" (વિક્રમશી)નુ રાજ્ય હતુ

(પૂના જૈન પ્રશસ્તિ સગ્રહ ભા૦ ૩ જો પ્રશ૦ ન૦ ૬૬૭)

તો આપણે આપણી પરંપરાનું તપગચ્છની સોમશાખા નામ રાખવું વધુ સંગત છે એવો વિચાર કરી, તપાગચ્છ હર્ષકુલ સોમશાખા નામ રાખ્યું હોય.

૫૭ **ભ૦ સોમવિમલસૂરિ**—તેમનો ખંભાત પાસેના **કંસારી ગામમાં પોરવાડ મંત્રી સમધરના** વંશના **શાહ રૂપવંતની** પત્ની **અમરાદેવીએ** પિતૃદાસ અને જસવંતને જન્મ આપ્યો. **શ્રી જસવંતનો** સં૦ ૧૫૭૦ માં જન્મ થયો. સં૦ ૧૫૭૪ ના વૈ૦ શુ૦ ૩ ને શનિવારે રોહિણીનક્ષત્રમાં અમદાવાદમાં ભ૦ હેમવિમલસૂરિના હાથે મુનિ સૌભાગ્યહર્ષના શિષ્યરૂપે સંઘપતિ ભૂલાયના પુત્ર જમુએ કરેલા ઉત્સવમાં દીક્ષા લીધી, નામ મુનિ સોમવિમલ, તેમને સં૦ ૧૫૮૩માં વીસનગરમાં ભ૦ હેમવિમલસૂરિના હાથે સૂરિપદ મળ્યું તે પછી ભ૦ સૌભાગ્યહર્ષસૂરિએ **મુનિ સોમવિમલને** સં૦ ૧૫૯૦ ના ફા૦ વ૦ ૫ ના રોજ ખંભાતમાં ફીકા પોરવાડના ઉત્સવમાં 'ગણિપદ' આપ્યું સં૦ ૧૫૯૪ના ફા૦ વ૦ ૫ ના રોજ સિરોહીમાં 'પંન્યાસપદ' સં૦ ૧૫૯૫માં વીજાપુરમાં 'ઉપાધ્યાયપદ' તથા સં૦ ૧૫૯૭ ના મા૦ સુ૦ ૫ ને ગુરુવારે અમદાવાદમાં ગુરુજીના હાથે 'સૂરિપદ' આપ્યા તથા સંઘે સં૦ ૧૬૦૫ ના માહ સુદિ ૫ ના રોજ ખંભાતમાં ગચ્છનાયકપદ આપ્યું અને તેમનું સં૦ ૧૬૩૬-૩૭ ના ભાદરવા વદિ પાંચમે સ્વર્ગગમન થયું.

તેમણે સં૦ ૧૫૭૪ માં ૪ વર્ષની ઉંમરે દીક્ષા લીધી અબરી તીર્થમાં જઈ શાસ્ત્રાની આરાધના કરી, વરદાન મેળવ્યું તેમણે કાન્હમદેશના વણછરા ગામમાં પં૦ આનંદપ્રમોદને 'ઉપાધ્યાયપદ' અને આમોદમાં ગણિ વિદ્યાવિજય—ગણિ 'વિદ્યારત્ન'ને 'પંન્યાસપદ' આપ્યા.

તેમના ઉપદેશથી વિજાપુરના **દોશી તેજાએ** 'સિદ્ધાચલનો છ'રી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢ્યો જેમાં સાથે ૩૩ સાધુ હતા જેમાં ૪ લાખ દ્રવ્ય ખર્ચ્યું હતું તેમણે સં૦ ૧૫૯૯માં, પાટણમાં, સં૦ ૧૬૦૦માં દીવમાં, ધોળકામાં, ખંભાતમાં, સં૦ ૧૬૦૧ માં આમોદમાં, સં૦ ૧૬૦૨ માં

અમદાવાદમા, સ૦ ૧૬૦૩મા અમદાવાદમા, ગોલનગરમાં, ઇડરમાં સ૦ ૧૬૦૮ના રાજપુરના ચોમાસા બાદ સ૦ ૧૬૦૯મા **રહબીદપુરમા,** સ૦ ૧૬૧૯મા ખભાતમા, સ૦ ૧૬૨૦મા નદરબારમા, અને સ૦ ૧૬૨૩મા અમદાવાદમા એમ જૂદા જૂદા સ્થળોમા **અભિગ્રહો** લીધા હતા, તેમજ તે દરેક પૂરા થયા હતા તેમણે સ૦ ૧૬૧૧મા પાટણમા અજનશલાકા તથા પ્રતિષ્ઠા કરાવી તે "શતાર્થીબિરુદ"ના ધારક હતા.

ગ્રન્થો

તેમણે સ૦ ૧૫૯૧મા "ગૌતમપૃચ્છા–ટબો", સ૦ ૧૬૦૨મા કુમારગિરિમા "શ્રેણિકરાસ," સ૦ ૧૬૦૩મા "નવતત્ત્વલોક," સ૦ ૧૬૦૫મા "કલ્પસૂત્રટબો, સઘચરિત્ર, નવકારચોપાઈ," સ૦ ૧૬૧૫ મા ખભાતમા "ધમ્મિલકુમાર રાસ" સ૦ ૧૬૨૨ના શ્રા૦ સુ૦ ૭ શુક્રવારે "વિરાટનગર"મા "ચપકશ્રેષ્ઠિ રાસ," સ૦ ૧૬૨૭મા "દશવૈકાલિકટબો, વિપાકસૂત્ર–ટબો, ધમ્મિલરાસ," સ૦ ૧૬૩૩મા અમદાવાદમા અમદાવાદના રાજપરામા "ક્ષુલ્લકકુમાર રાસ" સ૦ ૧૬૪૫ મા "પટ્ટાવલીસજ્ઝાય," સ૦ ૧૬૨૫ (૧૬૫૮)મા "દશ દષ્ટાત ગીતા, કુમારગિરિમડન શાતિનાથ સ્તવન, દુહા ૩૮, પવલાદિન પ્રમાણ અને લગનમાન દુહા ૨૫, સ્તવન, ગીતો વગેરેની રચના કરી.

પ્રભાવક

તે અષ્ટાવધાની, ઇચ્છાલિપિવાચક, વર્ધમાનવિદ્યા–સૂરિમત્રસાધક, ચૌર્યાદિભયનિવારક, સદેશ દ્વારા વદનથી વિવિધ રોગોના હરનારા, પાદપ્રક્ષાલનથી સુખપ્રસૂતિકરણ પ્રભાવવાળા ઇત્યાદિ મહિમાવાળા હતા

તેમને **આ૦ આનદસોમ,** આ૦ હસસોમ (આ૦ હેમસોમ), ઉ૦ દેવસોમગણિ, પં૦ વિદ્યારત્નગણિ, પ૦ વિદ્યાવિજય ગણિ, પ૦ હર્ષદત્ત, પ૦ લક્ષ્મીભદ્ર વગેરે ૨૦૦ સાધુ શિષ્યોનો પરિવાર હતો (સોમવિમલસૂરિ રાસ)

પ૦ **હર્ષદત્તગણિએ** સ૦ ૧૬૦૧મા 'અગડદત્ત રાસ' બનાવ્યો.

૫૮ **આ૦ આનદસોમસૂરિ**–તેમના સ૦ ૧૫૯૦મા જન્મ, સ૦ ૧૬૦૧મા કા૦ સુ૦ ૧૫ ના રોજ દીક્ષા, સ૦ ૧૬૧૧મા પંન્યાસ-

પદ, સં૦ ૧૬૨૫માં પાટણમાં ગુરુદેવના હાથે સૂરિપદ, અને સં૦ ૧૬૩૬ના ભા૦ વ૦ ૫ ના રોજ સ્વર્ગગમન થયા. તેમણે સં૦ ૧૬૧૯માં નંદરબારમાં 'સોમવિમલસૂરિ રાસ' ગા૦ ૧૫૬ની રચના કરી તે ગુરુદેવની વિદ્યમાનતામાં જ કાળધર્મ પામ્યા. એટલે આ૦ સોમવિમલસૂરિએ બીજા શિષ્ય ઉ૦ હંસસોમને આચાર્યપદ આપી તેમનું **આ૦ હેમસોમસૂરિ** નામ રાખી પાટ સોંપી.

નોંધ વિ સં ૧૮૬૯ની સોમશાખાની પટ્ટાવલી'માં આ આનંદસોમસૂરિને પટ્ટધર બતાવ્યા નથી. આથી અમે અહીં તેમનો જુદો પટ્ટાંક ગણાવ્યો નથી.

૫૮. આ૦ હેમસોમસૂરિ—તેમનો સં૦ ૧૬૧૫માં અથવા સં૦ ૧૬૨૩માં પાલણપુર પ્રાંતમાં શા મેઘરાજ વીશા પોરવાડની પત્ની રૂડીબાઈની કુક્ષિથી જન્મ થયો. તેમનું નામ હરખો હતું સં૦ ૧૬૩૦માં અથવા સં૦ ૧૬૩૩માં વડગામમાં દીક્ષા તેમનું નામ **મુનિ હંસસોમ** અથવા આ૦ હેમસોમ રાખવામાં આવ્યું તેમને સં૦ ૧૬૩૫માં પન્યાસપદ, સં૦ ૧૬૩૬-૩૭ના વૈ૦ વ૦ ૨ ના રોજ આ૦ સોમવિમલસૂરિના હાથે વડનગરમાં **આચાર્યપદ** અને સં૦ ૧૬૭૯ના માગશર શુદિ ૮ ના રોજ ૬૪ વર્ષની ઉંમરે સ્વર્ગવાસ થયો.

આ૦ હેમસોમસૂરિનો સં૦ ૧૬૬૩ની જિનપ્રતિમા—લેખ મળે છે

પરંપરા

વિશેષ આ પ્રમાણે જાણવું

૫૫. આ૦ હેમવિમલસૂરિ, ૫૬ પં૦ સુમતિવિમલગણિ,

૫૭ પં૦ સુંદરવિમલગણિ

૫૮ પં૦ **શ્રી વિમલગણિ**—તે વિ૦ સં૦ ૧૬૪૩ (૧૫૪૩)માં આ૦ હેમવિમલસૂરિના રાજ્યમાં સુરતમાં વિદ્યમાન હતા

૫૯ —તે આનંદવિમલસૂરિના હસ્તદીક્ષિત શિષ્ય હતા. અને તેમની આજ્ઞામાં હતા.

૬૦ **પં૦ ધનવિમલગણિ**—તેમણે આ૦ હેમવિમલસૂરિ સુધીનો સં૦ મા 'શ્રી તપાગચ્છ પટ્ટાનુક્રમ ગુર્વાવલી છં૦ ૧૧૨

ગ્ર૦ ૨૦૦૦" બનાવ્યો જેની સ૦ ૧૬૫૩ ભા૦ વ૦ ૧૦ને રોજ લખેલ હસ્તપત્ર મળે છે. (–જૈન સત્યપ્રકાશ ક૦ ૨–૩, પટ્ટાવલી સમુચ્ચય ભા ૧, પૃ૦ ૧૩૭થી ૧૪૩)

તથા તેમણે સ૦ ૧૭૭૧ (૧૬૭૧)માં ૬૦મા ભ૦ **વિશાલસોમસૂરિના** રાજ્યમા "પન્નવણાસુત્ત વાર્તિક બાલાવબોધ" બનાવ્યો.
(–જૈન પ્રશસ્તિ સગ્રહ ભા૦ ૧, પ્ર૦ ન૦ ૨૨૫)

૬૧ **મુનિ શિવવિમલજી**–(સ૦ ૧૬૫૫)

આ૦ હેમસોમસૂરિના રાજ્યમા સ૦ ૧૬૪૩મા (૧) **પ૦ આનંદવીરગણિ** (૨) પ૦ સઘવીરગણિ, (૩) પ૦ ઉદયવીરગણિ અને (૪) પ૦ ઉદયસિહગણિ વગેરે વિદ્યમાન હતા

૫૯ **આ૦ વિમલસોમસૂરિ**–તેમના સ૦ ૧૬૪૦મા જન્મ, સ૦ ૧૬૬૪મા દીક્ષા, સ૦ ૧૬૬૭મા **આચાર્યપદ** અને સ૦ ૧૬૯૮ના માગશર શુદિ ૧૫ના રોજ ૪૮ વર્ષની ઉમરે સ્વર્ગવાસ થયા,

૬૦ **આ૦ વિશાલસોમસૂરિ**–તે ધોળકાના શા૦ સતોકચદ શ્રીમાલી અને તેની પત્ની સારગદેના પુત્ર હતા. ઉપા૦ હસસોમ એટલે (૫૮મા) **આ૦ હેમસોમસૂરિના** પટ્ટધર હતા તે સ૦ ૧૬૯૬મા વિદ્યમાન હતા આ૦ વિશાલસોમસૂરિએ સ૦ ૧૬૮૭મા વિજાપુરના દોશી કુટુબના જૈનોએ ભરાવેલ ૧૩ આગળ પ્રમાણ શરી ધાતુની પચતીર્થી પટની પ્રતિષ્ઠા કરી આ પટ વિજાપુરના ગોડી પાર્શ્વનાથના દેરાસરમા વિરાજમાન છે આ૦ વિશાલસોમસૂરિ મોટા તપસ્વી હતા તેમને પદ્માવતીદેવી પ્રસન્ન હતા

તેમની **બીજી પરપરાઓ** આ પ્રમાણે મળે છે –

(૬૦) આ૦ વિશાલસોમસૂરિ શિષ્ય (૬૧) **પ૦ જિનકુશલગણિ** શિષ્ય (૬૨) **પ૦ લક્ષ્મીકુશલગણિ**–તેમણે સ૦ ૧૬૮૪મા વૈદકસાર–જ્ઞાનપ્રકાશ" ગ્રથ બનાવ્યો (૬૩) પ૦ જયકુશલગણિ–તેમણે સ૦ ૧૬૫૪ના આ૦ વ૦ ૧૦ને સોમવારે "ત્રણલોકભુવન–જિન-પ્રતિમા સખ્યાસ્તવન રચ્યુ (–જૈ૦ સ૦ પ્ર૦ ક૦ ૯૦, ૯૧, પૃ૦ ૧૮૫)

(૬૦) આ૦ વિશાલસોમસૂરિ શિષ્ય (૬૧) પ૦ જયસુદરગણિ

શિષ્ય (૬૨) પં૰ જ્ઞાનસુંદરગણિ—તેમણે સં૰ ૧૬૭૨ના જેઠ શુદિ ૧૩ ને સોમવારે પોતાના શિષ્ય (૬૩) મુનિ કીર્તિસુંદરને ભણવા માટે "તપાગચ્છીય-સોમશાખાપટ્ટાવલી" ગુ૰ પદ્ય ૫૧ બનાવી હતી અને સં૰ ૧૭૦૦ના કા૰ વ૰ ૫ ને રોજ લખી હતી.

(—ઐતિહાસિક સજ્ઝાયમાલા, સં૰ ૩૮)

૬૧ આ૰ ઉદયવિમલસૂરિ—તેમના બીજા નામો આ૰ ઉદયશીલસૂરિ અને આ૰ ઉદયસોમસૂરિ પણ મળે છે તે આ૰ સોમવિમલસૂરિના શિષ્ય પં૰ લક્ષ્મીભદ્રગણિવરના શિષ્ય હતા. (૬૨મા) આ૰ શાંતિસોમસૂરિ તેમના ગુરુભાઈ હતા.

તેમની બીજી પરંપરામાં (૬૨) પં૰ ચારિત્રશીલગણિ, (૬૩) પં૰ પ્રમોદશીલગણિ, (૬૪) પં૰ દેવશીલગણિ—તેમણે સં૰ ૧૬૧૯ના બીજા શ્રાવણમાં વડગામમાં "વેતાલપચીશી" રચી.[1]

ત્રીજી પરંપરામાં (૬૨) આ૰ શાંતિસોમસૂરિ—તેમણે સં૰ ૧૬૭૩માં ચોમાસામાં ઠા૰ શાયસિંહના સમયમાં ૧૨૧ આયંબિલનું તપ કરી, મણિભદ્રવીરને પ્રત્યક્ષ કર્યો અને મગરવાડાથી આગલોડ ગામમાં લાવી, વ ની નીચે "મણિભદ્રવીરની સ્થાપના" કરી.

(—મણિભદ્રવીર માટે જુઓ પ્ર૰ ૫૫)

૬૨ આ૰ ગજસોમસૂરિ—તેમણે આગલોડમાં જઈ (૬૨મા) આ૰ શાંતિસોમસૂરિનું અપમાન કર્યું અને તેમણે રાખેલા પથ્થરો ખેંચી કાઢયા, આથી આ૰ શાંતિસોમસૂરિએ સં૰ ૧૭૩૦મા ગજસોમને ગચ્છ બહાર મૂક્યા. પછી સં૰ ૧૭૪૧માં તેમને ગચ્છમાં લઈ, તેમનો પટ્ટો ફરીવાર ચાલુ કરાવ્યો.

૬૩ આ૰ મુનીન્દ્રસોમસૂરિ

૬૪ આ૰ રાજસોમસૂરિ-રાજવિમલસૂરિ

૬૫ આ૰ આનંદસોમસૂરિ—આનંદવિમલસૂરિ—તેમણે સં૰ ૧૮૬૬ના વ૰ વ૰ ૬ ને ગુરુવારે વિજાપુરમાં દોશી રાજજી વીશા

1 પ્રારંભ જ્યમાં શીલ શાખા જન્મ આપી છે હેમચાન્દ્રે સ ૧૧૪૧માં બેતાલપચીશી બનાવી.

ઓશવાલની પત્ની દેવબાઈ, તેમના પુત્ર **નિહાલચંદ** અને તેની પત્ની કુશલબાઇ, તેમના પુત્ર **દો૦ ખૂબચદ** અને તેની પત્ની સાકળીબાઈ, તેમના ધર્મપુત્ર **ભા૦ બાદરમલે** બનાવેલા "ભ૦ ઋષભદેવના નવા જિનપ્રાસાદ"ની પ્રતિષ્ઠા કરી તથા સ૦ ૧૮૭૩ના મહા સુ૦ ૭ ના રાજ વિજાપુરમા દોશી નાનચદના પુત્રો ૧ દો૦ હઠીસિંહ, તથા દો૦ હેમચદના "ભ૦ અરનાથ જિનપ્રાસાદ"ની પ્રતિષ્ઠા કરી, સ૦ ૧૮૮૧ ના વૈ૦ શુ૦ ૬ ને રવિવારે વિજાપુરના રાજમાન્ય દો૦ **ન્યાલચદના** જિનપ્રાસાદમા ફરીવાર "કેસરિયા ઋષભદેવ"ની પ્રતિષ્ઠા કરી

અમે પહેલા (–પ્રક૦ ૪૫ પૃ૦ ૨૯૨ થી ૩૦૦ મા) **વિજાપુર** મહુડી, ખડાયતા, ત્યાના જિનાલયો, ગ્રથ ભડારો, વિગેરેનો પરિચય આપ્યો છે. "ત્યા ભ૦ અરનાથ અને કેશરિયાજી જિનપ્રાસાદો પાસે પાસે છે."

શ્રીસઘે વિશમી સદીના પ્રારભમા અરનાથના જિનપ્રાસાદનો મોટો જીર્ણોદ્ધાર કરાવી, તેમા બીજી જિનપ્રતિષ્ઠા કરાવી છે, અત્યારે ઉપરના ભાગમા નીચે પ્રમાણે ત્રિગડુ છે

(૧) ઘેટીના વીશા શ્રીમાળી જૈન સઘે સ૦ ૧૯૦૩ મહા વદિ ૫ શુક્રવારે અજનશલાકા કરાવેલ ભ૦ ઋષભદેવની જિન પ્રતિમા દેરાસરની ઉપરના ભાગમા **મૂળનાયક** છે

(૨) અમદાવાદના વીશા શ્રીમાળી તપાગચ્છના **શેઠ હઠીસીંગ કેશરીસીંગની** સ૦ ૧૯૦૩ શાકે ૧૭૬૮ ના ભ૦ પદ્મપ્રભુની પાષાણની જિનપ્રતિમા મૂળનાયકની જમણી બાજુ છે.

(૩) અમદાવાદના વીશા ઓસવાલ શિસોદિયા **શેઠ વખતચંદ ખુશાલચદની** ભાર્યાની વિ૦ સ૦ ૧૯૦૨ શાકે ૧૭૬૮ની જિનપ્રતિમા મૂળનાયકની ડાબી બાજૂ છે (–વિજાપુર બૃહદ્વૃત્તાન્ત પૃ૦ ૬૭, ૬૮)

સ૦ ૧૮૮૮મા મ૦ શુ૦ ૫ વિજાપુરમા ભ૦ અરનાથના જિનાલયમા દો૦ હઠીસિંહની જિનપ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી, તથા તેજ દિવસે **દો૦**

બાદરમલના પુત્ર દો૦ રવચંદ અને તેની પત્ની ઉજમબાઈની ભ૦ પાર્શ્વનાથ જિનપ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી

૬૬ ભ૦ દેવેંદ્રવિમલ, (૬૭) ભ૦ તત્ત્વવિમલસૂરિ ૬૮ ભ૦ **પુણ્યવિમલસૂરિ**

૬૫. ભ૦ **આનંદવિમલસૂરિ**, (૬૬) ભ૦ મુનીન્દ્રસોમસૂરિ, (૬૭) **ભ૦ કેસરસોમજી**—તે સં૦ ૧૭૨૧માં સાધાતાનગરમાં હતા. શા૦ નરસીદાસે સં૦ ૧૭૦૮ પો૦ વ૦ ૧૩ને દિને મગશી મંડન પાર્શ્વનાથનું સ્તવન બનાવ્યું અને પં૦ કેશરવિમલગણિ શિષ્ય મુનિ રામવિમલે સં૦ ૧૭૨૬ જેઠ વદિ ૨ ને રોજ તેની બીજી પ્રત લખી હતી પં૦ કેશરવિમલે ગોડીપાર્શ્વનાથ સ્તવન બનાવ્યું

(૬૮) ભ૦ સોમજી (૬૯) ભ૦ કસ્તૂરસોમજી (૭૦) ભ રત્નસોમજી (૭૧) ભ૦ રાયચંદજી સં૦ ૧૮૬૯ના આ૦ સુ૦ ૨ બુધવાર મુ કડા (—લઘુપોશાલિક ગચ્છ પટ્ટાવળી તથા 'જૈન ઐતિહાસિક ગૂર્જર કાવ્ય સંચય' ગ્રંથના આધારે)

શેઠ ખૂબચંદ દોશી—તે ભ૦ આનંદસોમસૂરિનો ભક્ત હતો ધનવાન હતો. તેની પાસે "૬ લાખ રૂપિયા" હતા તેણે સં૦ ૧૮૬૬ના વૈ૦ વ૦ ૬ ને શુક્રવારે વિજાપુરમાં "ભગવાન ઋષભદેવનો નવો જિન પ્રાસાદ" બનાવ્યો. સં૦ ૧૮૭ માં ૧ હજાર જૈનો સાથે આબૂતીર્થનો છ'રી પાળતો **યાત્રાસંઘ** કાઢ્યો. તેના પ્રયત્નથી વિજાપુરમાં ઘાંચીની ઘાણી તથા કુંભારની ભઠ્ઠીઓની ચોમાસાના ચાર મહિનામાં પાખી પળાતી હતી. વિજાપુરના લોકો વિજાપુરની ચારે તરફ જળાશયોમાં ચોમાસાની 'પાખિ તિથિ'માં જાળ નાખવાની પાખી પાળતા. કુંભારો ચોમાસાના ચાર મહિના અને દર મહિને "પાંચ તિથિએ" પાખી પાળતા. તેણે વિજાપુરની સરણી છૂટી કુમાડાબંધ ગામ જમાડ્યું હતું અમદાવાદ શહેરમાં મોટું સાધર્મિક વાત્સલ્ય કર્યું સૌને એકેક નવકારવાળી આપી અને "વિજાપુર તાલુકાના ૧૦૮ ગામના કૂતરાઓને એક જ દિવસે જમાડ્યા હતા. તે સં૦ ૧૮૯૦માં મરણ પામ્યો.

(—આ૦ બુદ્ધિસાગરસૂરિ કૃત 'વિજાપુર બૃહદ્ વૃત્તાંત, પૃ૦ ૬૩, ૬૪)

બહાદૂર જૈનો

ઈડર જિલ્લાના લીંખ ગામના ઠાકરડાના છોકરા વીજાપુરના દો૦ શોભણ ઘોડા ઉપર બેસીને જતા હતા તેને આંખમા ભાલો માર્યો વીજાપુરના **દોશીઓ** આ સાભળી ખૂબ ચિડાયા વીજાપુર તથા મહુડીના **મુસલમાનો** તથા ઠાકરડાઓને સાથે રાખી' સૌ શસ્ત્ર સજી" ઘોડે ચડી, **લીંખ** ગામ પહોચ્યા ત્યા યુદ્ધ કરી તેમને જીતી લઈ ગામને ફૂટી બાળ્યુ છેવટે ગામને "ગધેડા વડે હળથી ખેડી" નાખી સાફ કર્યું (–સ૦ ૧૯૮૨ની આવૃત્તિ, વીજાપુરબૃહદ્ વૃત્તાત, પૃ૦ ૧૭૩)

શ્રમણપરંપરા

આ૦ હેમવિમલસૂરિવરે જૈન શ્રમણોને ક્રિયોદ્ધારને માર્ગે ચડાવી સવેગી જીવન આપ્યુ અને જગતને નીચે પ્રમાણે ઘણી શ્રમણ પર પરાઓ આપી

મહો૦ વિદ્યાસાગરગણિની વાચકપર પરા–(સાગર શાખા)

૫૩ **આ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ**

૫૪ **મહો૦ વિદ્યાસાગર ગણિવર**–તેમણે બાલ્યાવસ્થામા દીક્ષા લીધી તે બાલ બ્રહ્મચારી હતા આ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિના હસ્ત દીક્ષિત **શિષ્ય** હતા અને આ૦ હેમવિમલસૂરિના **મહોપાધ્યાય** હતા તે "યુગપ્રધાન આ૦ શ્રી સ્થૂલિભદ્રસૂરિ જેવા શીલધારી" હતા, નિસ્પૃહ હતા, સવેગીપણાના સર્વગુણોથી વિભૂષિત હતા, મોટા તપસ્વી હતા નિરતર છટ્ઠના પારણે છટ્ઠ કરતા છટ્ઠના પારણામા પણ આયબિલ કરતા વચ્ચે વચ્ચે અટ્ઠમ, દશમ વગેરે તપ પણ કરતા, પરતુ એવી તપસ્યાના પારણામા પણ આયબિલ જ કરતા સમર્થ વિદ્વાન હતા ગીતાર્થ હતા (–પ્રક૦ ૪૭૦ પૃ૦ ૩૧૪)

આ૦ સોમપ્રભસૂરિએ મારવાડમા જેસલમેર વગેરે શહેરોમા પાણીની તગી હોવાથી, ત્યા મુનિઓને તૃષા પરીષહ સહન કરવો પડતો હોવાથી, ત્યા મુનિઓને વિહાર કરવાની મનાઈ કરી પણ

શ્રાવકોને ગુરુ તો જોઇએ જ, આ સ્થિતિમાં લોંકાગચ્છના યતિઓ ત્યાં પહોંચી ગયા. તેઓએ ત્યાંના જૈનોને પોતાના ભક્તો બનાવી, જિનાલયના દર્શન–પૂજન બંધ કરાવ્યાં તાળાં, મશાઓ અને દરવાજે કાંટા ભરાવ્યા.

આ૦ આનંદવિમલસૂરિને આ ખબર મળતાં દુઃખ થયું તેમણે આ જૈનોના હિત માટે અને મોટા લાભ માટે ત્યાં "વિહાર ખોલવાનો" વિચાર કર્યો તેમણે પ્રથમજ **મહો૦ વિદ્યાસાગરગણિને** વિહાર કરવાની આજ્ઞા આપી. મહો૦ તપસ્વી હતા જ તેમને અઠ્ઠમના પારણે વિપક્ષના શ્રાવકોએ પાત્રમાં રાખ આપી મહોપાધ્યાય રાખને પાણીમાં ઘોળી પી ગયા. અને તે પછી તેમણે બીજો અઠ્ઠમ કર્યો જૈનોને આ ઘટનાની ખબર પડી. સૌ મહોપાધ્યાયજી પાસે આવ્યા ને તેમના ચરણમાં ઝૂકી પડયા.

મહોપાધ્યાયજીએ આ રીતે કષ્ટ સહન કરી મોટી મારવાડનો "મુનિવિહાર' ખુલ્લો કર્યો મહોપાધ્યાયજીએ જેસલમેરમાં ખરતર ગચ્છવાળાને, મેવાતમાં બીજામતીને અને મોરબી વગેરે સ્થાનોમાં લોંકામતવાળાને ઉપદેશ આપ્યો હતો. અને ત્યાં શુદ્ધ જૈન ધર્મની સ્થાપના કરી હતી.

એ સમયે આ૦ પાર્શ્વચંદ્રસૂરિ વીરમગામમાં હતા. ત્યાં તેમનો મોટો પ્રભાવ હતો.[1]

મહોપાધ્યાયજીએ વીરમગામ જઈ ઉ૦ પાર્શ્વચંદ્રને વાદમાં હરાવી તેમના ભક્તોને સન્માર્ગે વાળ્યા. તેમણે આ જ રીતે માળવા, ઉજ્જૈન વગેરે સ્થાનોમાં વિહાર કરી, ઉપદેશ આપી ઘણાને શુ માર્ગમાં સ્થાપ્યા હતા. તેમણે મોટી શાસન પ્રભાવના કરી હતી. આથી તેમનો યશ બહુ ફેલાયો. સંભવ છે કે મહોપાધ્યાયજી ઘણાં વર્ષો સુધી જીવ્યા હોય ?

---

૧ પાર્શ્વચંદ્રગચ્છ માટે જુઓ. પ્ર૦ ૫૧ પૃ ૪૯૪ ૪૯૫. પ્ર૦ ૫૩ પૃ ૬૫૨

૫૫ **પં૦ જીવર્ષિગણિ**–તેમના સબધે વિશેષ ઉલ્લેખ મળતો નથી પણ સભવ છે કે, તેઓ લોકાગચ્છમાથી આવ્યા હોય

મહો૦ભાવવિજયજી ગણિ પોતાના 'ષટ્‌ત્રિશજ્જલ્પ'મા **મહો૦ ધર્મસાગરગણિને** "પ૦ જીવર્ષિગણિના શિષ્ય" બતાવે છે આથી અમે અહી આ પટ્ટાક આપ્યો છે[1]

(–જૂઓ, 'વિજયતિલકસૂરિ રાસ–નિરીક્ષણ પૃ૦ ૬')

નોંધ—મહો૦ ધર્મસાગરજી ગણિવરના નિશાનીવાળા ગ્રથો મુનિવર શ્રીલાભસાગરજીના પ્રયત્નથી પ્રકાશિત થયા છે

---

૧ પરતુ ગચ્છપક્ષના વ્યામોહવાળા તે અગે મુબઈના સાપ્તાહિક સેવા સમાજના જુદા જુદા અકોમા અને પ્રજાતત્ર વગેરે અખબારોમા ઉહાપોહ કર્યો હતો ત્યારે (૧) અચરતલાલ શિવલાલ (૨) હજારમલ લોઢા (૩) સોહાન ડી૦ (૪) પ્રતાપમલ શેઠિયા વગેરેએ લેખો લખ્યા હતા **શાસનકટકોદ્ધારક મુનિશ્રી હસસાગર ગણિવરે** તેઓને તા ૫–૫–૧૯૬૩ ના સેવાસમાજના વર્ષ ૯ ના ૩૭મા અકમા પૃ૦ ૨૬, ૨૭ મા સૌમ્ય ભાષામા ટકાઉ ખુલાસો કર્યો છે તેઓ તેમા પણ સાફ સાફ લખે છે કે મહો૦ ધર્મસાગરજી મહાન્ તપસ્વી શ્રી "જીવર્ષિગણિના શિષ્ય" છે

કોઈ કોઈ તર્કણા બહાદૂરો એવુ ફેકે છે કે મહો૦ ધર્મસાગરગણિવર અસલમા ખરતર ગચ્છના કોઈ મુનિવરના શિષ્ય હતા પણ ત્યા તેમને પોતાના પરિવાર સાથે મેળ મળ્યો નહી તેથી તેઓ ખરતર ગચ્છનો ત્યાગ કરી, પ૦ જીવર્ષિગણિ (શાન્ત સ્વભાવવાળા)ના શિષ્ય થયા મહો૦ અહીં આવી ખરતર ગચ્છના વિરુદ્ધમા તેજસ્વી કલમ ચલાવી છે સભવ છે કે આવા તર્કણા બહાદૂરોની આ કલ્પના સર્વથા નિરાધાર છે કેમકે **મહોપાધ્યાયજી**એ ખરતરગચ્છને જ નહી કિન્તુ **૧૦** મતોને ઉત્સૂત્રભાષી મતો બતાવ્યા છે માત્ર તપાગચ્છને જ તીર્થકર ઉપદિષ્ટ **શુદ્ધ તીર્થ** બતાવ્યુ છે

છતા બનવા જોગ છે કે—તે સમયે ખરતર ગચ્છના સૂત્રધારોએ સૌની સામે પોતાનુ સાચુ જૈન ધ્યાન બતાવવા લીધો હશે ઉલટા વાડો વધ્યા તેથી જ મહોપાધ્યાય મહારાજે તેની સામે પહાડની સમા આડા આવી ઉભા હશે

વિ૦ સ૦ ૧૬૨૮મા જ ગુ, આ વિજય હીરસૂરિના મહો૦ ઉદ્યોતવિજયજી ગણિવર (ઋષિ મેઘજી)ના શિષ્ય પ૦ જીવર્ષિગણિ તે પહેલાથી જુદા હતા (પ્ર૦ ૫૫ હાનર્ષિગણિ, પ્ર૦ ૫૮ શિષ્ય પરપરા ૭ મી શિષ્ય ન૦ ૫૯)

૫૬ મહો૦ ધર્મસાગર ગણિવર–

तेषां विजयी राज्ये राजन्ते सकलवाचकोत्तमाः ।
श्रीधर्मसागराह्वया निखिलागमकनककषपट्टाः ॥ ११ ॥
कुमतिमतकुम्भकुम्भस्थलपाटनपाटवेन सिंहसमाः ।
दुर्दमवादि विवादेऽपि सततं मन्मथमथवादाः ॥ १२ ॥

(—કલ્પકિરણાવલી પ્રશસ્તિ પુષ્પિકા)

तद्राज्ये गहनार्थशास्त्ररचना प्रौढाभियोगास्तथा–
ऽनुष्ठोरसूत्रमहाविदारण हृद्रम्या सुसंयोगिनः ।
दुर्दान्तप्रतिवादिवाददमनस्थेया प्रतिमामृम
श्रीमद्वाचकधर्मसागरगुरुस्तत्सा अमूमन् शुभा ॥ ८ ॥

(—ઉપા૦ શ્રુતસાગરગણિ શિષ્ય ઉ૦ શાંતિસાગરગણિએ
સં૦ ૧૭૦૭માં પાટણમાં રચેલી કલ્પકૌમુદી, પ્ર૦ ગ૦ ૭)

ધર્મસાગર ઉવજ્ઝાય પ્રધાન, વિમલ હર્ષ નિર્મલ અભિધાન
કલ્યાણવિજયગુરુ કરઈ કલ્યાણ ત્રિણિ ઉવજ્ઝાય ગચ્છિ મેરુસમાન.
॥૨૬॥

(—પં૦ વિજયકુશલગણિ શિષ્ય પં૦ વિનયસુંદર કૃત તપાગચ્છ
ગુર્વાવલી, પટ્ટાવલી સમુચ્ચય ભા. ૨ પૃ૦ પ્રક૦ ૫૯)

મહો૦ ધર્મસાગરજી ગણિ અસલમાં નાડોલ કે લાડોલના વતની હતા. ઓસવાલ જ્ઞાતિના હતા. તે ૧૬ વર્ષની ઉંમરે સં૦ ૧૫૯૫માં આ૦ વિજયદાનસૂરિના હાથે તેમના પરિવારમાં દીક્ષિત થયા હતા.

(૧) મુનિ રાજવિમલજી, (૨) મુનિ ધર્મસાગરજી અને (૩) મુનિ હીરહર્ષ એ ત્રણ મુનિવરો આ૦ વિજયદાનસૂરિની આજ્ઞા લઈ દેવગિરિ-દૌલતાબાદ ન્યાયશાસ્ત્ર ભણવા માટે ગયા હતા. મહો૦ ધર્મસાગરજી પ્રકાંડ વિદ્વાન વાદી અને સમર્થ ગ્રંથકાર હતા.

મહોપાધ્યાય, આચાર્ય

આ૦ વિજયદાનસૂરિ પાસે તેઓ "જિનાગમ" ભણ્યા હતા.[1]

[1] मारवामपि विष्याणां श्रुतादिदान चयमणानुसारी श्रीविजयदानसूरि ।
(તપાગચ્છપટ્ટાવલી, પટ્ટાંક ૫૭ શ્રીવિજયદાનસૂરિ)

આ૦ વિજયદાનસૂરિવરે સં૦ ૧૬૦૮ના મ૦ શુ૦ ૫ ના રોજ ગુરુવારે પુષ્ય નક્ષત્રમા અમૃતસિદ્ધિયોગમા નાડલાઈમા પં૦ રાજવિમલ ગણિ, પં૦ ધર્મસાગરગણિ અને પં૦ હીરહર્ષગણિને **ઉપાધ્યાય** બનાવ્યા પછી બધા શ્રમણોમા આચાર્યપદનો નવો પ્રશ્ન ઊઠ્યો જો કે ભ૦ વિજયદાનસૂરિની પાટે **આ૦ વિજયરાજસૂરિ** વિદ્યમાન હતા. આથી ભ૦ વિજયદાનસૂરિને બીજો આચાર્ય બનાવવાની ઇચ્છા નહોતી. છતાય "નવો આચાર્ય" બનાવવો હોય તો, ઉપરના ત્રણે ઉપાધ્યાયો યોગ્ય હતા પરંતુ ભ૦ વિજયદાનસૂરિની ઇચ્છા હતી કે "જો બીજો આચાર્ય બનાવવો હોય તો ઉપા૦ રાજવિમલને જ **આ૦ વિમલહર્ષ** નામ આપી, આચાર્ય બનાવવા" જ્યારે **મહો૦ ધર્મસાગર**ગણિ વગેરે બધા ગીતાર્થો **ઉપા૦ હીરહર્ષને** આચાર્ય બનાવવાની તરફેણમા હતા

અંતે ભ૦ વિજયદાનસૂરિએ સૌની ઇચ્છાને માન આપી, શિરોહીમા ચોમાસામા ૩ મહિના સુધી ધ્યાનમા રહી, સૂરિમંત્રનો જાપ કર્યો. **શાસનદેવે** જે જણાવ્યુ, તે આચાર્યદેવે મનમા ધારી લીધુ ચોમાસા પછી સૌ ગીતાર્થ મુનિવરો આવ્યા **ગચ્છનાયકે** "મણિભદ્ર મહાવીરના સંકેતથી તથા ઉપા૦ ધર્મસાગરગણિ અને બધા ગીતાર્થ મુનિવરોના આગ્રહથી સં૦ ૧૬૧૦મા શિરોહીમા **ઉપા૦ હીરહર્ષને** આચાર્ય બનાવી, પોતાની પાટે "ગચ્છનાયક" તરીકે સ્થાપિત કર્યા અને તેમનુ નામ "મણિભદ્ર મહાવીર"ની સૂચના મુજબ **આ૦ હીરવિજયસૂરિ** રાખ્યુ, સકલ સંઘ હર્ષ પામ્યો

ગચ્છનાયકે આ પ્રસંગે ઉપા૦ રાજવિમલને અને ઉપા૦ ધર્મસાગરગણિને **મહોપાધ્યાય** બનાવ્યા, તથા બંનેને ૬ લાખ, ૩૬ હજાર શ્લોક પ્રમાણ સર્વ સિદ્ધાંતો આપ્યા.

નોંધ : સંભવ છે કે ઉપાધ્યાયપદમા કે મહોપાધ્યાયપદમા ઉપા૦ રાજવિમલનુ બીજુ નામ **મહો૦ વિમલહર્ષ**ગણિ રાખ્યુ હોય

એક ત્રૂટી

મહો૦ ધર્મસાગર ગણિવર સમકાલીન જૈન શ્રમણસંઘમા

ઉદ્ભટ વિદ્વાન હતા અને તેમની પાછળ તેમના શિષ્યો પણ વિદ્વાન હતા, છતાં દુઃખની ઘટના છે કે, "કોઈએ તેમનું વિશદ જીવનચરિત્ર ગૂંથ્યું નથી. અથવા કોઈએ તેમનું જીવન લખ્યું હોય તો તે અત્યાર ઉપલબ્ધ નથી."

પુરાતત્ત્વ નિષ્ણાત ગુજરાત વિદ્યાપીઠના આચાર્ય શ્રી જિનવિજયજીએ 'આત્માનંદપ્રકાશ' માસિક પુસ્તક ૧૪, અંક ૪ (પુ૦ ૧૫, અંક ૩, ૪)ના પૃ૦ ૩૮માં આ બાબતમાં કંઈક પ્રકાશ પાડ્યો છે 'આત્માનંદપ્રકાશ'ના તે લેખનો સાર નીચે પ્રમાણે છે—

"શ્રી વલ્લભવિજયજી (આ૦ વિજયવલ્લભસૂરિ) પાસે છૂટક છૂટક પાના છે તેમાં શરૂના ૪ પાના નથી વચમાં એક પાનું નથી, અને ૯ પછીનાં છેલ્લા પાના નથી. એમ ગ્રંથ અધૂરો છે તેમાં મહોપાધ્યાયનું શરૂનું જીવનચરિત્ર નથી, છેલ્લા પાના ન હોવાથી ગ્રંથકારનું નામ કે ગ્રંથની સાલ મળતા નથી. પણ તે પાનાઓમાં માત્ર ખરતર–તપાચર્ચા નામ લખ્યા છે તો સંભવ છે કે, મહો૦ ધર્મસાગરગણિના કોઈ શિષ્ય–પ્રશિષ્યે આ પાના લખ્યા હશે. તે ઉપલબ્ધ પાનાઓમાંથી નીચે મુજબ ટૂંકા મુદ્દાઓ તારવી શકાય.

ટૂંકો સાર

ગચ્છનાયક આ૦ વિજયદાનસૂરિ નાડલાઈમાં બિરાજમાન હતા તેમણે પં૦ રાજવિમલ પં૦ ધર્મસાગર, અને પં૦ હીરહર્ષ વગેરેને પોતાની પાસે બોલાવ્યા. પં૦ હીરહર્ષ અને પં૦ રાજવિમલ આવ્યા. અને પણ પં૦ હીરહર્ષનો પત્ર જવાથી પં૦ ધર્મસાગર તથા પં૦ સિંહવિમલગણિ પાંચ ગાઉ દૂર જ્યાં હતા ત્યાંથી નાડલાઈ આવવા નીકળ્યા. સામે ભીલ વળાવીયો હતો ચાલવાની શરૂઆત કરતાં જ એક કાળી ચકલી બોલી. ભીલે કહ્યું આ ચકલી એમ જણાવે છે કે તમે બંનેમાંથી મોટાને મોટી પદવી મળશે. અને નાના મહારાજને માન નહીં મળે. તે બંને નાડલાઈ ગચ્છનાયક પાસે આવી ગયા. બન્યું પણ એમ જ, ગચ્છનાયકે પં૦ ધર્મસાગર ગણિના વાસક્ષેપ લીધા. અને તેણે પં૦ સિંહવિમલ ગણિના, જે ભૂલ કરી હતી તેની માફી માગ્યા પછી વાસક્ષેપ લીધા

ગચ્છનાયક સંઘ સાથે વાજતે ગાજતે ભ૦ ઋષભદેવના દેરાસરમાં પધાર્યા. ત્યાં તેમણે (સં૦ ૧૬૦૮ મ૦ સુ૦ ૫) ગુરુવારને પુષ્ય નક્ષત્રના યોગમાં ૫૦ ધર્મસાગર ગણિ, ૫૦ હીરહર્ષ ગણિ અને ૫૦ રાજવિમલ ગણિ એ ત્રણેને **ઉપાધ્યાયપદવી** આપી સંઘ હર્ષ પામ્યો, પ્રભાવના થઈ, સૌ વાજતે ગાજતે ઉપાશ્રયે આવ્યા

ગચ્છનાયકે પોતાની પાટે ગચ્છનાયક તરીકે પહેલા **આ૦ વિજયરાજસૂરિને** સ્થાપન કર્યા હતા. હવે બીજો આચાર્ય સ્થાપન કરે તો "ગચ્છભેદ" થાય એ ખ્યાલથી તેમની ઇચ્છા બીજો આચાર્ય સ્થાપન કરવાની નહોતી અને "આચાર્યપદે સ્થાપવા હોય તો ઉ૦ રાજવિમલગણિને સ્થાપન કરવા" એવી તેમની ભાવના હતી

ગીતાર્થો અને સંઘે મળીને ગચ્છનાયકને બીજો આચાર્ય સ્થાપવાની વિનતિ કરી પણ બીજા ગીતાર્થો તેમ ઇચ્છતા નહોતા "જો કે ઉપરના ત્રણે મહોપાધ્યાયો આચાર્યપદને યોગ્ય હતા" સૌ જાણતા હતા કે, "ગચ્છનાયક ઉ૦ રાજવિમલને પોતાની પાટે સ્થાપન કરવાની ઇચ્છા ધરાવે છે"

ઉ૦ ધર્મસાગરગણિને ઉ૦ રાજવિમલ ગચ્છનાયક થાય તે પસંદ ન હતું તે માત્ર "ઉ૦ હીરહર્ષગણિને તેમની પાટે સ્થાપવા," એવી તરફેણના હતા[1]

---

૧. બહુમાન

મહો૦ ધર્મસાગરગણિને આ૦ વિજયદાનસૂરિ અને આ૦ હીરવિજયસૂરિ પ્રત્યે બહુમાન હતું જેમકે—

(૧) श्रीविजयदानसूरि मादृशामपि शिष्याणा श्रुतादिदाने वैश्रमणानुकारी अनेकवार एकादशाङ्ग पुस्तकशुद्धकारी, किं बहुना ? तीर्थङ्कर इव हितोपदेशादिना परोपकारी सर्वजनप्रतीत श्रीहीरविजयसूरय सप्रति तपागच्छे आदित्यसदृशास्तदुद्द्योतकत्वात् ।

(—સં૦ ૧૬૪૮, તપાગચ્છપટ્ટાવલી, વ્યા૦ –૫૭, વ્યા૦ નં૦ ૫૮)

(૨) श्रीविजयदानसूरीश्वरा बभूवुर्जगद्विदिता ॥ ८ ॥
तेषा पट्टे सप्रति विजयन्ते हीरविजयसूरीशा ।
ये श्वेताम्बरयतीना सर्वेषामाधिपत्यमृता ॥ ९ ॥
कलिकालेऽपि प्रकटीकृततीर्थङ्करसमानमहिमान ।

ગચ્છનાયક ત્યાંથી વિહાર કરી સિરોહી પધાર્યા, તેમણે પરિવાર સાથે ત્યાં ચોમાસું કર્યું અને મહો૦ ધર્મસાગરગણિને સંઘની વિનંતિથી નાડલાઈ ચોમાસું કરવા મોકલ્યા.

ગચ્છનાયકે ચોમાસામાં ૩ મહિના ધ્યાન કરી, સૂરિમંત્રનો જાપ કર્યો. અધિષ્ઠાયકદેવે ગચ્છનાયકને જે જણાવ્યું તે તેમણે મનમાં જ રાખ્યું. તેમણે ચોમાસા પછી બધા ગીતાર્થોને બોલાવ્યા. ઉપા૦ ધર્મસાગર વગેરે ગીતાર્થોએ મહો૦ હીરહર્ષગણિને આચાર્ય બનાવવાનો સર્વાનુમતે એક નિર્ણય આપ્યો. આથી ગચ્છનાયકે (સં૦ ૧૬૧૦માં શીરોહીમાં) ઉ૦ હીરહર્ષગણિને આચાર્યપદ આપી, આ૦ હીરવિજયસૂરિ નામ રાખી, પોતાની પાટે સ્થાપન કર્યા અને મહો૦ રાજવિમલ ગણિ તથા મહો૦ ધર્મસાગર ગણિને પચાગી સહિત ૬૩૬૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણ ૪૫ આગમો આપ્યા. સૌ સંઘ હર્ષ પામ્યો.

गीयन्ते सकलैरपूर्वमाहात्म्यरर्षगतः ॥ १ ॥
तेषां विजयिराज्ये ॥ ११ ॥ कुमति ॥ १२ ॥
(—મહો૦ ધર્મસાગરે સં૦ ૧૬૨૮માં સ્વોપજ્ઞ કલ્પકિરણાવલીની પ્રશસ્તિ)

(३) तस्स वि पयम्मि एगीकयसयल सोमसूरे आवलिओ ।
समयसहावा तेण सिरिहीरविजयगुरू ॥ ५ ॥
संपइ त सुगपवरं पयमित्ता पयपमावमावब्भे ।
सयम्मि मविअसोए तो मंतं नइनम्मेहि ॥ ६ ॥
(—સં૦ ૧૬૨૯ મહો૦ ધર્મસાગરગણિ કૃત કુપક્ષ કૌશિક સહસ્રકિરણ, વિશ્રામ ૧ ગાથા ૫-૬)

(४) इति श्रीमत्तपागणनभोमणि श्रीहीरविजयसूरीश्वर शिष्योपाध्याय श्रीधर्मसागरगणिविरचिते
(—મહો૦ ધર્મસાગરગણિએ સં૦ ૧૬૨૯માં સ્વોપજ્ઞ પ્રવચન પરીક્ષા પ્રશસ્તિ (વિશ્રામ ૧ થી ૧૧)

(५) श्रीहीरविजयसूरिराज्ये ॥
(—સં૦ ૧૬૩૨નો જિનપ્રતિમાલેખ)

(૬) જો આચાર્યપદ આપો તો હીરહર્ષગણિ યોગ્ય છે. મહાપંડિત છે મોટા વૈરાગી છે. જો ગચ્છનું ભાગ્ય હશે, તો એ ગચ્છનાયક થશે.
(—ખરતર – તપાચર્ચાપત્રમાંથી.)

પ્રતિબોધ

ગચ્છનાયકે **પાટણ** આવી, તેમનો વંદનમહોત્સવ કર્યો પાટણ જૈન સંઘનો ઉદ્યોત થયો તપાવડીપોપાળના શ્રાવક **ધનજી મનજી** અને રાધનપુરનો કડુઆમતનો શ્રાવક વગેરે મહો૦ ધર્મસાગર પાસેથી પોતાનુ શંકા સમાધાન મેળવી, તેમના રાગી થયા, અને તેમનુ કુટુબ પણ ગચ્છમા આવી ભળ્યુ મહોપાધ્યાયજી રાધનપુરમા ચોમાસુ રહ્યા ત્યા ઘણા કડુઆમતીઓને પ્રબોધ્યા

બીકાનેરમા ખરતરગચ્છનો મુખ્ય શ્રાવક **દેવો કોચર** "નાગોરી લોંકા"મા ભળી **નીતાનીતની** ચર્ચા કરતો હતો તેણે પચાસેક ધનિકોને પોતાના બનાવ્યા, આથી બિકાનેરના તપાગચ્છના સંઘે ભ૦ વિજયદાનસૂરિને વિનતિ કરી કે "આને પહોચી વળે તેવા ગીતાર્થને બિકાનેર ચતુર્માસ માટે મોકલો "[1]

---

૧ ચર્ચા બાબત – મહો૦ નેમિસાગરગણિવરે આગરમતની "નવી પ્રરૂપણાના ૨૬ બોલ" બનાવ્યા હતા તેના નં ૧૩ અને નં ૧૬મા બોલોથી સમજાય છે કે, મહો૦ ધર્મસાગરગણિએ પગપલીવાલા અને દિગબરોએ પ્રતિષ્ઠા કરેલ જિનપ્રતિમાને અપૂજનીક બતાવી હતી, જ૦ ગુ૦ આ૦ હીરવિજયસૂરિએ પણ ૧૨ બોલનો પટ્ટક બનાવ્યો હતો તેના નં ૪–૬ બોલમા" દિગબર કે શ્રાવકે પ્રતિષ્ઠા કરેલી જિનપ્રતિમા વાંદવા યોગ્ય નથી" એમ ખુલાસો કર્યો હતો

આ ઉપરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે, 'જૈનોમા કડુઆમતી સવરી ગૃહસ્થે પ્રતિષ્ઠા કરેલી પ્રતિમા અવદનીક મનાતી હતી

આથી મહો૦ ધર્મસાગરગણિ માનતા, કહેતા અને ઉપદેશ આપતા કે, "જિનપ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા શ્રાવક નહી પણ સાધુ કરે "

સવરી કલ્યાણજી "कडुआमतनी मोटी पट्टावली' મા જણાવે છે કે, ચોથા સવરી પટ્ટધર જીવરાજના શ્રાવક ઠાકર અને મેરુએ સં૦ ૧૬૧૮ મા ખભાતમા ઉપા૦ ધર્મસાગર સાથે 'જિનપ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા સાધુ કરે કે શ્રાવક કરે' તેની ચર્ચા કરી હતી (પ્રક૦ ૫૨ પૃ૦ ૬૨૬)

જ્યા સવરી પટ્ટધર જીવરાજના શ્રાવક જિનદાસે સં૦ ૧૬૪૯મા અમદાવાદમા ઉપા૦ ધર્મસાગરજી સાથે 'વિરતિપણું એ ધર્મ છે કે નહી

મારવાડમાં—મહો૦ ધર્મસાગરજીએ ગચ્છનાયકની આજ્ઞાથી પોતાને મળેલ જિનાગમ પચાંગીને સાથે લઈ બિકાનેર તરફ વિહાર કર્યો તેમને એક ગામમાં "ખરતરગચ્છનો યતિ તથા ખરતરગચ્છની સાધ્વીઓ સાથે સાથે વિહાર કરતા' જોઈ ભારે આશ્ચર્ય થયું. આથી તેમણે **ગચ્છનાયકની આજ્ઞા** મેળવી, બીજા ગચ્છોની 'સામાચારી' જોવાનું શરૂ કર્યું (તેમણે સર્વજ્ઞશતકમાં ખાસ વિહારની ભારે સમીક્ષા કરી હતી.)

તેમને ખરતર, પૂનમિયા વગેરેની સામાચારી જોતાં તે બધા 'ઉત્સૂત્રભાષી' લાગ્યા. તે મેડતામાં ચોમાસા માટે પધાર્યા. પં૦ **વિજયવિમલ ગણિ**, પં૦ વિદ્યાવિમલ ગણિ (વિદ્યાસાગર ગણિ)

તેની ચર્ચા કરી હતી (—વિવિધગચ્છીય પટ્ટાવલી સંગ્રહ, પૃ ૧૩૯ ૧૪૧
(પ્ર૦ પ૦ પૃ ૧૨૭)

આ કે આ સિવાયના બીજા કોઈ શાસ્ત્રાર્થનો બીજો કોઈ ઉલ્લેખ મળતો નથી, એટલે આનું પરિણામ શું આવ્યું તે જાણવામાં આવ્યું નથી.

મહો ધર્મસાગરગણિએ પ્રવચનપરીક્ષામાં બીજા ૧ ગચ્છ—મતો તથા કડવામતની ખૂબ ઝાટકણી કાઢી છે

પણ એ વાત ચોક્કસ છે કે, મહો ધર્મસાગરજી સાધુના હાથે પ્રતિષ્ઠિત જિન પ્રતિમાને જ પ્રામાણિક માનતા હતા

જ્યારે આ ખરતર—તપાગચ્છ ના ઉપાધ્યાયોના લખાણથી સમજી શકાય છે કે મહો ધર્મસાગરની સામે નીતાનીત ની ચર્ચાનો પ્રશ્ન આવ્યો હતો તે લખાણના આધારે સમજી શકાય છે કે નાગોરી લોંકામતવાળા એમ માનતા હતા કે કેવલી ભગવાન કઈ જાણે, અને કઈ જાણે નહીં એટલે કેવળી ભગવાન પોતાનો શરીરથી જીવ હણાય ત્યારે જાણે નહીં

સંભવ છે કે કેવલીના કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શનના ઉપયોગની પ્રાચીન ચર્ચાઓમાંથી ઋષિ રૂપચંદે આ વિભ્રમ ઉઠાવ્યો હોય! અને એ પણ સંભવ છે કે મહો ધર્મસાગરજી ગણિવરે કેવલી ભગવાનના શરીરથી જીવ હણાય નહીં આવો નિશ્ચય ઉક્ત ચર્ચા પરથી બાંધ્યો હોય!

સાગરમતની નવી પ્રરૂપણાના ૩૬ બોલમાં આ પણ એક બોલ છે મહો૦ યશોવિજયજી ગણિવરે પ્રતિમાશતકમાં આ બોલની વિસ્તારથી સમીક્ષા કરી છે

પ૦ વિવેકવિમલ ગણિ, પ૦ જ્ઞાનવિમલ ગણિ વગેરે મુનિવરો સં૦ ૧૬૧૬માં મેડતામાં તેમની સાથે ચાતુર્માસ રહ્યા.

સાચી ક્ષમાપના

મેડતામા તપગચ્છનો આગેવાન મોટો વ્યાપારી **મંત્રી કલ્યાણમલ** રહેતો હતો અને રાજમાન **મંત્રી સહસ્રમલ** પણ મેડતામા રહેતો હતો તે બને તપાગચ્છીય શ્રાવકો હતા પરંતુ આ બને વચ્ચે કોઈ કારણે પ્રેમભાવ નહોતો શેઠ કલ્યાણમલ બહુ ધર્મપ્રેમી હતો તે હમેશા બને વખત પ્રતિક્રમણ કરે, પાખીએ પૌષધ કરે, વ્યાખ્યાનમા નિત્ય આવે, બહુ મૂલ્ય વસ્ત્રો પહેરે અને "સોનાની કટાર" રાખે પણ માથે પાઘડી બાધે નહીં તેણે રાજા ૧૭ મા રાવમાલદેવ (સં૦ ૧૫૮૭ થી ૧૬૭૧ પ્રક૦ ૫૨, પૃ૦ ૫૩૫) સભામા પ્રતિજ્ઞા કરી હતી કે, હુ "રાજમાન્ય મંત્રી સહસ્રમલ"ને મારીશ ત્યારે જ પાઘડી બાધીશ આ પ્રતિજ્ઞાને ૨૫ વર્ષો વીતી ગયા મહો૦ ધર્મસાગરજીએ આ વાત સાભળી નક્કી કર્યું કે, "શેઠ કલ્યાણમલ વ્રતધારી શ્રાવક છે, ધર્મપ્રેમી છે, પણ ક્રોધનુ જીવંત પૂતળું છે, વટનો કટકો છે" શેઠ મહો૦ ધર્મસાગરજીને હમેશા વંદન કરતો. **મંત્રી સહસ્રમલ** પણ હમેશા સમય મળે ત્યારે મહોપાધ્યાયજીના દર્શને આવી જતો મહોપાધ્યાયજીએ એક રાતે મંત્રી સહસ્રમલને જણાવ્યુ કે, 'શેઠ કલ્યાણમલજી મહાક્રોધી છે, તમારો મોટો દુશ્મન છે, તો તમારે રાતે એકલા જવા–આવવાનુ રાખવુ નહીં' શેઠ કલ્યાણમલ ત્યા સાજે પડિક્કમણુ કરવા આવ્યો હતો, અને પ્રતિક્રમણ કર્યા પછી સામાયિક લઈ બેઠો હતો એ રાતે સામાયિકમા કંઈક "ઝોકુ" ખાતો બેઠો હતો તેણે મહોપાધ્યાયજીના ઉપર્યુક્ત શબ્દો સાંભળ્યા, અને ભારે ગુસ્સે થઈ મહોપાધ્યાયજીને કહેવા લાગ્યો 'હવે આજ પછી તમને વાદે તે તમારો દીકરો' એમ કહી તે સામાયિક પાર્યા વિના જ ઘરે ચાલ્યો ગયો.

એ સમયથી તેણે મહોપાધ્યાયજીને વાદવાનુ બંધ કર્યું, તેની પત્નીએ આ વાત જાણી, તેને ખૂબ સમજાવ્યો કે, 'ગુરુ મહારાજ

મારવાડમાં—મહો૦ ધર્મસાગરજીએ ગચ્છનાયકની આજ્ઞાથી પોતાને મળેલ જિનાગમ પંચાંગીને સાથે લઈ બિકાનેર તરફ વિહાર કર્યો તેમને એક ગામમાં 'ખરતરગચ્છનો યતિ તથા ખરતરગચ્છની સાધ્વીઓ સાથે ગામે વિહાર કરતા" જોઈ ભારે આશ્ચર્ય થયું. આથી તેમણે ગચ્છનાયકની આજ્ઞા મેળવી, બીજા ગચ્છોની 'સામાચારી' જોવાનું શરૂ કર્યું (તેમણે સર્વજ્ઞશતકમાં ખાસ વિહારની બાબતે સમીક્ષા કરી હતી)

તેમને ખરતર, પૂનમિયા વગેરેની સામાચારી જોતાં તે બધા 'ઉત્સૂત્રભાષી" લાગ્યા. તે મેડતાના ચોમાસા માટે પધાર્યા. પં૦ વિજયવિમલ ગણિ, પં૦ વિદ્યાવિમલ ગણિ, (વિદ્યાસાગર ગણિ),

તેની ચર્ચા કરી હતી (—વિવિધગચ્છીય પટ્ટાવલી સંગ્રહ, પૃ ૧૩૬ ૧૪૧ (પ્ર૦ ૫૩ પૃ ૬૨૭)

આ કે આ સિવાયના બીજા કોઈ શાસ્ત્રાર્થનો બીજો કોઈ ઉલ્લેખ મળતો નથી, એટલે આનું પરિણામ શું આવ્યું તે જાણવામાં આવ્યું નથી

મહો ધર્મસાગરગણિએ પ્રવચનપરીક્ષામાં બીજા ૧ ગચ્છમતો તથા કડવામતની ખૂબ ઝાટકણી કાઢી છે

પણ એ વાત ચોક્કસ છે કે મહો ધર્મસાગરજી સાધુના હાથે પ્રતિષ્ઠિત જિન પ્રતિમાને જ પ્રામાણિક માનતા હતા.

જ્યારે આ ખરતર—તપાગચ્છ ની ઉપલબ્ધ પાનાનાં લખાણથી સમજી શકાય છે કે મહો ધર્મસાગરની સામે નીતાનીત ની ચર્ચાનો પ્રશ્ન આવ્યો હતો. તે લખાણના આધારે સમજી શકાય છે કે નાગોરી લોંકામતવાળા એમ માનતા હતા કે કેવલી ભગવાન કઈ જાણે, અને કઈ જાણે નહીં એટલે કેવળી ભગવાન પોતાનાં શરીરથી જીવ હણાય ત્યારે જાણે નહીં

સંભવ છે કે કેવલીના કેવળજ્ઞાન અને કેવલદર્શનના ઉપયોગની પ્રાચીન ચર્ચામાંથી આવી કૂપમંડૂક આ વિભ્રમ ઉઠાવ્યો હોય! અને એ પણ સંભવ છે કે મહો ધર્મસાગરજી ગણિવરે કેવલી ભગવાનના શરીરથી જીવ હણાય નહીં આવો નિર્ણય ઉક્ત ચર્ચા પરથી આપ્યો હોય!

સાગરમતની નવી પ્રરૂપણાના ૩૬ બોલમાં આ પણ એક બોલ છે મહો૦ યશોવિજયજી ગણિવરે પ્રતિમાશતકમાં આ બોલની વિસ્તારથી સમીક્ષા કરી છે

પ૦ વિવેકવિમલ ગણિ, પ૦ જ્ઞાનવિમલ ગણિ વગેરે મુનિવરો સં૦ ૧૬૧૬મા મેડતામા તેમની સાથે ચાતુર્માસ રહ્યા

સાચી ક્ષમાપના

મેડતામા તપગચ્છનો આગેવાન મોટો વ્યાપારી **મંત્રી કલ્યાણ-મલ** રહેતો હતો અને રાજમાન **મત્રી સહસ્રમલ** પણ મેડતામા રહેતો હતો તે બને તપાગચ્છીય શ્રાવકો હતા પરતુ આ બને વચ્ચે કોઈ કારણે પ્રેમભાવ નહોતો શેઠ કલ્યાણમલ બહુ ધર્મપ્રેમી હતો તે હમેશા બને વખત પ્રતિક્રમણ કરે, પાખીએ પૌષધ કરે, વ્યાખ્યાનમા નિત્ય આવે, બહુ મૂલ્ય વસ્રો પહેરે અને "સોનાની કટાર" રાખે પણ માથે પાઘડી બાધે નહી તેણે રાજા ૧૭ મા રાવમાલદેવ (સ૦ ૧૫૮૭ થી ૧૬૭૧ પ્રક૦ ૫૨, પૃ૦ ૫૩૫) સભામા પ્રતિજ્ઞા કરી હતી કે, હુ "રાજમાન્ય મત્રી સહસ્રમલ"ને મારીશ ત્યારે જ પાઘડી બાધીશ આ પ્રતિજ્ઞાને ૨૫ વર્ષો વીતી ગયા મહો૦ ધર્મસાગરજીએ આ વાત સાભળી નક્કી કર્યું કે, "શેઠ કલ્યાણમલ વ્રતધારી શ્રાવક છે, ધર્મપ્રેમી છે, પણ ક્રોધનુ જીવત પૂતળુ છે, વટનો કટકો છે" શેઠ મહો૦ ધર્મસાગરજીને હમેશા વદન કરતો. **મત્રી સહસ્રમલ** પણ હમેશા સમય મળે ત્યારે મહોપાધ્યાયજીના દર્શને આવી જતો મહોપાધ્યાયજીએ એક રાતે મત્રી સહસ્રમલને જણાવ્યુ કે, 'શેઠ કલ્યાણમલજી મહાક્રોધી છે, તમારો મોટો દુશ્મન છે, તો તમારે રાતે એકલા જવા–આવવાનુ રાખવુ નહીં' શેઠ કલ્યાણ-મલ ત્યા સાજે પડિક્કમણુ કરવા આવ્યો હતો, અને પ્રતિક્રમણ કર્યા પછી સામાયિક લઈ બેઠો હતો એ શર્તે સામાયિકમા કઈક "ઝોકુ" ખાતો બેઠો હતો તેણે મહોપાધ્યાયજીના ઉપર્યુક્ત શબ્દો સાભળ્યા, અને ભારે ગુસ્સે થઈ મહોપાધ્યાયજીને કહેવા લાગ્યો 'હવે આજ પછી તમને વાદે તે તમારો દીકરો' એમ કહી તે સામાયિક પાર્યા વિના જ ઘરે ચાલ્યો ગયો

એ સમયથી તેણે મહોપાધ્યાયજીને વાદવાનુ બધ કર્યું, તેની પત્નીએ આ વાત જાણી, તેને ખૂબ સમજાવ્યો કે, 'ગુરુ મહારાજ

પ્રત્યે આવું વર્તન ન કરો,' પણ તે એકનો બે થયો નહીં. તેણે ગુરુવંદન, વ્યાખ્યાન, પોષાળમાં પ્રતિક્રમણ, તથા પૌષધ કરવાનું બંધ કર્યું સંઘના ભાઈઓએ તેને ખૂબ સમજાવ્યો. મહોપાધ્યાયજીના કહેવાથી પં૦ વિમલસાગરગણિ તેને સમજાવવા ગયા. પણ તેણે કોઈનું માન્યું નહીં, પર્યુષણના સમયે ખરતર, પૂનમિયા તથા લોંકાગચ્છના ગૃહસ્થો શેઠ કલ્યાણમલને પોતાની પોષાળે લઈ જવા સમજાવવા ગયા.

તેઓએ શેઠને જણાવ્યું કે, "શેઠ! મહોપાધ્યાયજી આકરા છે, પણ તમે તો ધર્મપ્રેમી છો રાગ–દ્વેષ રહિત છો. 'કલ્પસૂત્ર' તો સૌનું એક છે તો અમારા ઉપાશ્રયે પર્યુષણ કરવા પધારો." શેઠ કલ્યાણે તેમનો ભાવ પરખી ઉત્તર વાળ્યો કે 'ભાઈ! સાંભળો, વાણિયો મહાજનથી રીસાય પણ કંઈ કેડની પગતમાં જઈને ન બેસે. તમે સૌ ઉત્સૂત્રભાષી છો, તમારે ત્યાં 'કલ્પસૂત્ર' સાંભળવાથી મારો અનંત સંસાર વધે. મારે એવું કરવું નથી આપ આવ્યા તે આવ્યા પણ હવે પછી મારી પાસે આવીને આ વાત કાઢશો નહીં."

ખમત ખામણાં

મહોપાધ્યાયજીએ આ ઘટના સાંભળી ત્યારે નક્કી કર્યું કે, "શેઠ કલ્યાણમલ ધર્મમાં પણ વટનો કટકો છે" ખરેખર આ શ્રાવક શુદ્ધ સમ્યક્ત્વધારી છે સાચા માર્ગનો જાણકાર છે તો મારે તેને ખમાવવો જ જોઈએ. એમ ન કરું તો મને સંવત્સરી પ્રતિક્રમણ કરવું સૂઝે નહીં, મહોપાધ્યાયજી આમ ચિંતવી સંવત્સરીના દિવસે "ચૈત્યપરિપાટી કર્યા પછી" પં૦ વિમલસાગરને સાથે લઈ શેઠ કલ્યાણમલના ઘેર પધાર્યા

શેઠ ઘરના બીજા માળે એકાંતમાં પોતાના કુટુંબ સાથે પૌષધ લઈને બેઠો હતો. તેની પત્ની અને ચાર પુત્રો પૌષધમાં હતા. એ વખતે મહોપાધ્યાયજી આવી રહ્યા છે, એમ જાણી શેઠ કમાડ બંધ કરી બેસી ગયો. મહોપાધ્યાયજી આવ્યા જાણીને પુત્રોએ કમાડ ખોલ્યું તેઓએ મહોપાધ્યાયજીને બોલાવી સામે બેસાડ્યા, શેઠે તેમને વાંદ્યા નહીં, તેમની સામે પણ જોયું નહીં

મહોપાધ્યાયજીએ તેને ઉપદેશ આપ્યો. સૌને સમતારસની વાગ્ધારાથી નવડાવી દીધા. ખમત ખામણાનો પરમાર્થ સમજાવ્યો. આ સાભળી શેઠનો ક્રોધ ઓસરી ગયો. અને સૌ વાજતે ગાજતે ઉપાશ્રયે આવ્યા બધાય સવત્સરી પ્રતિક્રમણ કરવા બેઠા. મહોપાધ્યાયજીએ સઘની સાથે શેઠને પણ ખમાવ્યા શેઠે મત્રી સહસ્રમલને પણ ખમાવ્યો આ પ્રકારે **માંહોમાંહે ખમતખામણાં** થયા સૌનુ મન શુદ્ધ થયુ શેઠ અને મત્રી બને જણ બીજે દિવસે એક ભાણે બેસીને જમ્યા તેમણે ૨૫ વર્ષ જૂનું વેર વોસીરાવ્યુ.

નાગોરના રાજા **સાલદેવે** આ ઘટના સાભળી, મહોપાધ્યાયજીને રાજદરબારમા તેડાવ્યા, તેમનો ઉપદેશ સાભળ્યો, ધર્મગોષ્ઠી કરી અને તેમને ઉપાશ્રયે વાજતે ગાજતે મોકલ્યા.

જિનસ્તોત્ર—

મહોપાધ્યાયજીએ ઉપાશ્રયે આવીને 'શ્રી ઋષભદેવપદામ્બુજભક્તમ્' વાળુ ૨૮ પદ્યોનુ નવુ સ્તોત્ર રચ્યુ શ્રાવકોએ તે લખી લીધુ અને મુખપાઠ કર્યું, ત્યારે એક યતિ **મહાત્માએ** આ સ્તોત્રને અશુદ્ધ તરીકે જાહેર કર્યું, મહોપાધ્યાયજીએ આ સ્તોત્રની ૫૦૦ શ્લોક પ્રમાણ 'સ્વોપજ્ઞ વૃત્તિ' રચી મહાત્મા આ 'વૃત્તિ' વાચી ભારે ખુશ થયો, ચમત્કાર પામ્યો અને કહેવા લાગ્યો 'મહોપાધ્યાયજી ખરેખર 'સરસ્વતી લબ્ધપ્રસાદ' છે ત્યારથી મારવાડમા બધા મહાત્માઓ મહોપાધ્યાયજીની પ્રશસા કરવા લાગ્યા

તે પછી મહોપાધ્યાયજી ત્યાથી ચિત્તોડ ગયા, ત્યા તેમણે ખરતરગચ્છની ઉત્પત્તિના શરૂઆતના આચાર્યોનો ઇતિહાસ નવ શ્રાવકોને જણાવ્યો તે શ્રાવકોએ **મહો૦ ધર્મસાગર** અને ખરતરગચ્છના **ઉપા૦ ધનરાજને** આ બાબત ચર્ચા કરવા વિનતિ કરી 'ઉપા૦ ધનરાજે જેસલમેર કે બિકાનેરના મોટા ગ્રથભડારો છે, ત્યા ચર્ચા કરીશુ' ઉ૦ ધનરાજે એમ ઉત્તર વાળી પાટણ તરફ વિહાર કર્યો મહો૦ધર્મસાગરે "તે પાટણ પહોચે ત્યારે તેમને રોકી રાખજો" એમ સમજાવી **વિમલસાગરને** તેની પાછળ પાછળ મોકલ્યો.

મહોપાધ્યાયજીએ જાલોરમાં સં૦ ૧૬૧૭માં પં૦ પદ્મસાગર, પં૦ જયસાગર અને પં૦ જીતસાગરને દીક્ષા આપી પાટણ પધાર્યા.[1]

સં૦ ૧૬૧૭માં પાટણમાં ખરતરગચ્છના ભ૦ જિનચંદ્રસૂરિ વગેરે ચતુર્માસ રહ્યા હતા.

ચર્ચા

આ જ સમયે ગચ્છનાયક ભ૦ વિજયદાનસૂરિ તેમજ આ૦ હીરવિજયસૂરિ વગેરે ખંભાતમાં ચોમાસુ રહ્યા હતા. ઉપા૦ ધનરાજે પાટણ આવી બધી પોષાળોના ભટ્ટારકોને "જેસલમેરી કાંબળી" આપી. સૌના વચન લીધા કે, 'તમારે આ૦ અભયદેવસૂરિ બાબતે મારા પક્ષમાં સંમતિ આપવી.' તે બધા ભટ્ટારકો ઉપાધ્યાય પંડિતોએ તેને હા કહી.[2] (—યુગપ્રધાન જિનચંદ્રસૂરિ પૃ૦ ૩૭ થી ૪૫)

મહો૦ ધર્મસાગર અને ઉપા૦ ધનરાજે પાટણમાં ચર્ચા શરૂ કરી, 'આ૦ અભયદેવસૂરિ જો ખરતરગચ્છમાં હોય તો ખરતરગચ્છની

---

૧ મહોપાધ્યાયજીએ તેમાંના એકને પં૦ વિમલસાગરગણિના શિષ્ય મુનિ પદ્મસાગર બનાવ્યા. બીજાને પં૦ વિજયવિમલગણિના શિષ્ય પં૦ વિદ્યાસાગર ગણિના શિષ્ય મુનિ સહજસાગરના શિષ્ય તરીકે મુનિ જયસાગરને બનાવ્યા અને ત્રીજાને મુનિ જયસાગરના શિષ્ય તરીકે મુનિ જીતસાગરને બનાવ્યા એમ સૌને જૂદા જૂદા મુનિવરોના શિષ્ય બનાવ્યા.

૨ ખરતરગચ્છના મહો૦સમયસુંદર ગણિવરે પોતાના સામાચારીશતક પ્રકરણમાં આ૦ અભયદેવસૂરિ ખરતરગચ્છમાં થયા—૮૪ ગચ્છની એવી માન્યતા બતાવવા બધા ગચ્છના યતિઓની સહી આપી છે.

આ લખાણ સાચું છે કે નહીં તેનો ખુલાસો ઉપરના લખાણથી થઈ જાય છે. (—આત્માનંદ પ્રકાશ વ૦ ૧૪ અં૦ ૪)

મહો૦ ધર્મસાગરજીએ પ્રવચનપરીક્ષાના વિભાગ માં આ૦ અભયદેવસૂરિ ખરતરગચ્છમાં થયા નથી તેને પુરવાર કરનારા આધારપાઠો આપ્યા હતા. તેની અહીં નોંધ આપવાને જરૂરી નથી.

(—આ૦ અભયદેવસૂરિ માટે જુઓ પ્ર૦ ૩૬ પૃ૦ ૨૧૬ થી ૨૨૧ ખરતરગચ્છ માટે જુઓ પ્ર૦ ૪૪ પૃ૦ ૪૩૭ થી ૪૪૫)

સામાચારી સાચી, નહિતર ખરતરની સામાચારી ખરી નહીં' એવો નિર્ણય થયો

નવો ગ્રન્થ

સૌએ પ્રથમ તપાગચ્છ લઘુ પોષાળનો ગ્રંથભંડાર જોયો, અને પછી તપાગચ્છની વડી પોષાળનો ગ્રંથભંડાર જોયો, તો તેમાંથી સંસ્કૃત ભાષાનો 'ઉત્સૂત્રકન્દકુદ્દાલ' નામે ગ્રંથ 'સંસ્કૃત ટીકા' સાથેનો મળી આવ્યો, તેમાં પૂનમિયા, આંચલિક, ખરતર, સાર્ધપૂનમિયા, આગમિયા એ પાંચે મતોનો અસલી ઇતિહાસ નીકળ્યો તેમાં તે બધાને નિહ્નવ જેવા બતાવ્યા હતા આ ગ્રંથનું બીજુ નામ "ગુરૂતત્ત્વપ્રદીપ" પણ હતું જેમાં વિશ્રામ–૮, શ્લો૦ ૨૨૧ વિવરણ ગ્રંથ ૧૯૫૨ હતું

મહોપાધ્યાયજીએ સં૦ ૧૬૧૬ના આસો સુદિ ૧૩ ના રોજ આ ગ્રંથની અક્ષરશઃ નકલ કરાવી લીધી, મહોપાધ્યાયજીએ સૌ ભટ્ટારકો તથા **શેઠ શિવજી** વગેરે સંઘની વચ્ચે આ ગ્રંથ વાંચી સંભળાવ્યો, જે વાંચવાથી ખરતરગચ્છના શ્રાવકો દુઃખ પામ્યા. તેઓએ ભ૦ વિજયદાનસૂરિને ખંભાત પત્ર લખી મોકલ્યો, તેમાં વિનંતિ કરી કે, "આપ આ૦ અભયદેવસૂરિ ખરતરગચ્છમાં થયા છે, એવું લખી મોકલજો"

'અહીં તમારો ગીતાર્થ ચોમાસું છે, તે પાટણથી જૂદી જ વાતો કરે છે, અને રાગ–દ્વેષ વધારે છે. આપનો ઉપર મુજબનો પત્ર આવવાથી અહીં રાગદ્વેષ મટી જશે તમે મહંત છો, રાગદ્વેષને વારનારા છો, તીર્થંકર સમાન છો, તો રાગદ્વેષ ઘટે તેમ પત્ર લખી મોકલજો"

મહોપાધ્યાયજીએ ખંભાત આ પત્ર ગયાના સમાચાર જાણ્યા તેમણે શેઠ શિવજીને કહી સંઘનો એક માણસ ખંભાત ગચ્છનાયક પાસે મોકલ્યો મહોપાધ્યાયજીએ તેને પત્ર લખી આપ્યો તેમાં તેમણે જણાવ્યું કે, "અમે પૂ૦ આ૦ મુનિસુંદરસૂરિ વગેરે પૂર્વાચાર્યોના ગ્રંથો ભંડારમાંથી કાઢીને જોયા છે તે આધારે નક્કી થાય છે કે, આ૦ અભયદેવસૂરિ 'ખરતર' નથી ખરતરગચ્છની સામાચારી ખોટી છે તો આપ અહીંના ખરતરગચ્છના શ્રાવકોને જે ઉત્તર આપો તે વિચારીને આપજો."

બીજે દિવસે ખંભાતના ખરતરગચ્છના શ્રાવકોએ ખંભાતમાં વ્યાખ્યાન થયા પછી ગચ્છનાયકને પૂછ્યું કે, 'આ૦ અભયદેવસૂરિ કયા ગચ્છમાં થયા?' ગચ્છનાયકે કહ્યું કે ખરતરમાં થયાનો પ્રઘોષ છે' ખરતરગચ્છના શ્રાવકોએ તુરતજ કહ્યું 'તો આપ એટલું જ લખી આપો એટલે ક્લેશ મટી જાય.' ગચ્છનાયકે આ૦ હીરવિજય સૂરિને આ શબ્દો લખી આપવા આજ્ઞા કરી. આ૦ હીરવિજયસૂરિએ તરત જવાબ આપ્યો કે 'ગુરુદેવ! હું હમણાં ધ્યાનમાં બેઠું છું તો મધ્યાહ્ન પછી લખી આપીશું'

ખરતરગચ્છના શ્રાવકો મધ્યાહ્ન પછી ફરીવાર વિનંતિ કરવા આવ્યા ત્યારે આ૦ હીરવિજયસૂરિ લખી આપવાની તૈયારી કરતા હતા. એવામાં ખંભાતના સં૦ ઉદયકરણ અને વ્૦ પાસદત્ત વગેરે શ્રાવકોએ આવીને પૂછ્યું કે 'ગુરુદેવ! શું લખી આપો છો?' ગચ્છનાયકે યથાર્થરૂપે વસ્તુ જણાવી. એટલે સં૦ ઉદયકરણ વગેરે સંઘે જણાવ્યું કે 'આ અંગે આપના ઉપર મહો૦ ધર્મસાગરજીનો કોઈ પત્ર છે? તેમનો પત્ર આવે તે પછી વિચારીને, લખી આપવું ઠીક રહેશે આમાં કંઈ ફેરફાર હશે તો મિચ્છામિ દુક્કડં આપી શકાશે.

એ જ સમયે મહોપાધ્યાયજીનો પત્ર આવી પહોંચ્યો. તેમાં જણાવ્યું હતું કે, આ૦ અભયદેવસૂરિ ખરતર નહોતા. ખરતરગચ્છે પોતાની નવી પ્રરૂપણા કરી છે અને શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ ૩૬૦ બોલ પ્રરૂપ્યા છે' વગેરે હકીકતો માટેના ૨૧ પ્રમાણોના સાક્ષી પાઠો હતા.

આ૦ વિજયદાનસૂરિ, આ૦ હીરવિજયસૂરિએ આ પત્ર વાંચી નક્કી કર્યું કે 'આ પ્રમાણોને લોપાય નહીં, તો હવે ખરતરગચ્છવાળાને કંઈ લખી આપવું નહીં."

ખરતરગચ્છના ભાઈઓ ખંભાતમાં ત્રીજે દિવસે ફરીથી લખાણ માગવા આવ્યા. ગચ્છનાયકે જણાવ્યું કે 'મહાનુભાવ! આ૦ અભય દેવસૂરિ ખરતર હોય એવા સ્પષ્ટ શબ્દો બતાવો. તો જ લખી આપીએ. પરિણામે ખરતરગચ્છના શ્રાવકો ઊઠીને ત્યાંથી ચાલ્યા ગયા.

ગચ્છનાયકે મહોપાધ્યાયજીને પત્ર લખી નાખ્યો કે 'અમે ખરતર લખી આપ્યું નથી.

મહો૦ ધર્મસાગરજીએ પાટણમા આ૦ અભયદેવસૂરિ ખરતરગચ્છના નથી, ખરતરગચ્છની સામાચારી ખોટી છે, વગેરે ચર્ચા ચલાવી જૈન શાસનની ઉન્નતિ કરી

ગ્રન્થ

મહોપાધ્યાયજીએ સ૦ ૧૬૧૭મા પાટણમા 'ઔષ્ટ્રિકમતોત્સૂત્રદિપિકા' ગ્રંથ બનાવ્યો પાટણનો સ૦ બૃ૦ **શેઠ શિવજી** મહોપાધ્યાયજીનો ભક્ત બન્યો

મહોપાધ્યાયજી પાટણથી વિહાર કરી અહિમનગર પધાર્યા, ને ત્યા જ ચોમાસુ રહ્યા તેમણે અહીં સ૦ ૧૬૧૮માં ઉપા૦ લબ્ધિસાગર વગેરે પાચ જણાને દીક્ષા આપી, તે પછી તે અમદાવાદ પધાર્યા એ સમયે અમદાવાદમા **મંત્રી ગલરાજ** નામે શ્રેષ્ઠી હતો, જે બાદશાહ મહમ્મદ (ચોથા)નો માનીતો હતો દિશાવાલ જ્ઞાતિના મત્રી વરણાઈગનો પુત્ર હતો. તેને બાદશાહે 'મલેક શ્રીનગદલ'નુ બિરુદ આપ્યુ હતું. અને મોટો વજીર બનાવ્યો હતો[1] તે ૫૦૦ ઘોડેસવારોનો ઉપરી હતો.   (–પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૨૧૬ સ ૧૫૯૪ થી ૧૬૧૦)

મત્રી ગલરાજે મહો૦ ધર્મસાગરજીનો અમદાવાદમા પ્રવેશ મહોત્સવ કર્યો, જેમા ૨૦૦૦ નાળિયેળની પ્રભાવના કરી અને મહોપાધ્યાયને અમદાવાદમા ચોમાસુ કરાવ્યુ તેમના વ્યાખ્યાનમા હમેશા પાચસો માણસો આવતા મત્રી ગલગજે ચાર મહિના પ્રભાવના કરી

સ૦ બૃ૦ શેઠ શિવજી પાટણથી મહોપાધ્યાયજીને વાદવા અમદાવાદ આવ્યો મત્રી ગલરાજ અને બૃ૦ શેઠ શિવજી વચ્ચે ગાઢ ધર્મપ્રેમ બધાયો મહોપાધ્યાયજીને વિવિધ પ્રશ્નો પૂછતા તેઓ સૌની

---

૧ ભ૦ આનદવિમલસૂરિના સમયે **તૂણા શાહ** શ્રેષ્ઠી તેમનો ભક્ત હતો તે પણ 'મલેક શ્રીનગદલ' બિરુદધારી હતો તેમણે તપાગચ્છના સવેગીઓનો સૌરાષ્ટ્રમા વિહાર કરાવ્યો

(–તપાગચ્છ પટ્ટાવલી, પૃ૦ ૭૦ જૂઓ પ્રક૦ ૫૬)

ભ૦ વિજયદાનસૂરિના સમયે ગલરાજ મલકનગદલ હતો તેણે શત્રુજય તીર્થનો મુક્તાઘાટ કરાવ્યો,   (–જૂઓ પ્રક૦ ૫૭, 'મુક્તાઘાટ')

શંકાનું નિવારણ કરતા અને યોગ્ય સમાધાન કરતા.[1]

(—આત્માનંદ પ્રકાશ, પુ૦ ૧૪, ૧૫, અંક ૩, ૪)

શાસનરાગ

પૂ૦ મહોપાધ્યાય ધર્મસાગરજી ગણિવર વિક્રમની ૧૭મી સદીના અનેક વિદ્વાન હતા, નિડર વક્તા હતા, તથા સમર્થ ગ્રંથકાર હતા. તેઓ તપાગચ્છને જ શુદ્ધ જૈન શાસન માનતા, તેઓ એ સમયના તપાગચ્છના નાયકો **આ૦ વિજયદાનસૂરિ, જ૦ ગુ૦ આ૦ હીરવિજયસૂરિ** અને **આ૦ વિજયસેનસૂરિ** વગેરેને પૂરા વફાદાર હતા, અને તે તે ગચ્છનાયકો પણ તેમની વિદ્વત્તાથી પ્રભાવિત હતા.

સ્વભાવ

મહોપાધ્યાયજી માનતા કે, 'સાચાને સાચો કહેવો અને ખોટાને ઉખેડી નાખવો. તેઓ આ માન્યતાને વળગી રહેનારા હતા. જો કે આવા નગ્ન સત્યથી કદાચ લાભ થાય, પણ અનેકાંત દૃષ્ટિએ વિચારીએ તો એ લાભ ક્લેશાનુબંધી પણ બની જાય.

ગચ્છમત સંઘર્ષ

શાંતિના ઉપાયો

ફલસ્વરૂપ, સત્તરમી શતાબ્દીમાં તપગચ્છમાં મોટી અશાંતિ બની રહી, અને વિભિન્ન ગચ્છવાળાઓ સામે અવાર નવાર અથડામણી ઊભી થઈ જો કે ગચ્છનાયકોએ તે ક્લેશને હઠાવવા, તથા બધા ગચ્છોની એકતા જાળવવા શાંતિમાર્ગે વિવિધ ઉપાયો યોજ્યા.

શાસનદીપક પ્રસિદ્ધ વક્તા મુનિરાજ **શ્રી વિદ્યાવિજયજી મ૦ આ૦ જિનવિજયજી** અને **મોતીચંદ ગિરધર કાપડિઆએ** આ બાબતો ઉપર વિવિધ રીતે પ્રકાશ પાડ્યો છે તેના આધારે અહીં થોડુંક વિચારીએ. તેનો **ટૂંકો ઇતિહાસ** આ પ્રકારે છે

(૧) મહો૦ ધર્મસાગરજી ગણિવરે વિ૦ સં૦ ૧૬૧૭માં ખરતર ગચ્છના ઉપાધ્યાય ધનરાજગણિને 'આ૦ અભયદેવસૂરિ ખરતર ગચ્છમાં થયા નથી' આ અંગે **૨૧ પ્રમાણ પાઠો** આપ્યા હતા.

---

[1] ગ્રંથ મહત્તા માટે વિશેષ જુઓ (—પ્ર૦ ૫૯ મ ગધરા ૪)

અને ભ૦ વિજયદાનસૂરિ તથા ભ૦ હીરવિજયસૂરિને તે પાઠોની નકલ મોકલી હતી

(૨) મહો૦ ધર્મસાગરજી ગણિવરે સ૦ ૧૬૧૬ ના આસો સુ૦ ૧૩ ના દિવસે પાટણમા **મુનિ વિમલસાગર**, મુનિ જ્ઞાનવિમલ, મુનિ જ્ઞાનસાગર અને મુનિ વિવેકવિમલ પાસે પાટણના તપાગચ્છની વૃદ્ધ પોષાળના ગ્રંથભંડારમાથી (અથવા સીસોદિયા વાછા ઝવેરીના ખાનગી ગ્રંથભંડારમાથી) મળી આવેલ સટીક 'ઉત્સૂત્રકન્દકુદ્દાલ' ગ્રંથની પૂરી નકલ કરાવી લીધી. જેમા વિશ્રામ, મૂળ ગ્ર૦ ૪૦૦ અને ટીકા સાથે ગ્રંથ ૧૯૫૨ છે

આ ગ્રંથનાં વિશ્રામ ૧, શ્લોક ૨૦ની વ્યાખ્યામાં પૂનમિયા, ખરતર, આંચલિક, આગમિક અને સાર્ધપૂનમિયા વગેરે ગચ્છોને નિહ્નવ બતાવ્યા હતા આ ગ્રંથનું બીજું નામ 'ગુરુતત્ત્વપ્રદીપ પણ મળે છે[1]

---

૧ ઉત્સૂત્રકંદકુદ્દાલમા કોઈ નવી નવી ઐતિહાસિક નોંધો પણ મળે છે જેમકે –

૧ શ્રીસંઘે સ૦ ૮૯૦મા ગિરનાર તીર્થમા શ્વેતામ્બર દિગમ્બર સંઘો વચ્ચે ઝઘડો થવાથી ભવિષ્યમા ઝઘડાથી બચવા માટે શ્વેતામ્બરોએ જિનપ્રતિમાને **અંચલિકા** (લંગોટ) બનાવી દિગમ્બરોએ બેઠી પ્રતિમા તેમજ ઉભી પ્રતિમા બન્નેને "સ્પષ્ટ લિંગ બનાવ્યા

નોંધ: શ્વેતામ્બર દિગમ્બરોના પ્રતિમા ભેદ માટે જૂઓ (પ્રક૦ ૧૪ ૩૨૫, પ્રક૦ ૩૨ પૃ૦ ૫૭૩ પ્રક૦ ૩૪ પૃ૦ ૩૦૭ (પ્રક૦ ૫૩ વીશપથી તેરાપથ પૃ૦ ૬૬૫ થી ૬૭૧)

૨ A કર્ણાટકમા દિગમ્બર ભક્ત રાજા અને શ્વેતામ્બર ભક્ત રાણી હતી શ્વેતામ્બરાચાર્ય **આદ્રગુપ્ત આચાર્યના** શિષ્યે "દિગમ્બરોના ષડ્યંત્રમાથી બચવા માટે વસ્ત્રો બાળી નાખ્યા" અને સૌને પ્રિય બની રહેવા માટે રાજાએ કાઉસ્સગ્ગમા ખેસ ઓઢાડયો હતો તેને રાખી, તે પ્રદેશમા રહેવા માટે **યાપનીય સંઘ** (વસ્ત્ર ત્યાગી સંઘ) સ્થાપ્યો

(વિશ્રામ ૩જો શ્લો૦ ૩૯, ૪૦ની વ્યાખ્યા)

નોંધ : દિગમ્બર ગ્રંથોમા (૧) અર્ધ ફાલક કંબલીસંઘથી અથવા (૨)

(૩) મહો૦ ધર્મસાગરગણિવરે સ૦ ૧૬૧૭ મા પાટણમા 'ઉત્સૂત્રકન્દકુદ્દાલ ગ્રંથના આધારે 'ઔષ્ટ્રિકમતોત્સૂત્રોદ્ઘાટનકુલક' તથા તેની ટીકા નામે 'દીપિકા' અને 'સટીકતત્ત્વતરંગિણી' એમ બે ગ્રંથો રચ્યા તત્ત્વતરંગિણીમા' ઉક્ત ગ્રંથના આધારે 'સપ્ત્યાશંકાનિરાકરણવાદ' નામનો વિભાગ નવો બનાવીને જોડ્યો. આ ત્રણે ગ્રંથો પ્રકાશમા આવતા વિભિન્ન ગચ્છોમા ખળભળાટ જન્મ્યો.

(૪) આ૦ વિજયદાનસૂરિએ સ૦ ૧૬૧૯ના મા૦ સુ૦ ૧ થી

એ આ શ્રી કળશથી સ ૨ પમાં કલ્યાણીમાં યાપનીય સઘની ઉત્પતિ બતાવી છે (જૂઓ પ્ર ૧૪ પૃ ૩૨૭)

૨ B નવકારમાં બોલવું પઢમ હવઈ મગલ " એવો સુવિહિત પાઠ છે એમ કુલ ૬૮ અક્ષર થાય.

૩ દેવદ્રવ્ય ભોગી ચૈત્યવાસી નિગ્રન્થ છે તે ચૈત્યના માલીક હોવાથી સધે તેને સઘ બહાર કર્યા નથી. ચૈત્યનિવાસ'નો સવત ૪૧૨ (વીરસ ૮૮૨)અને સુવિહિત વસતિવાસી પોશાળવાસી સુવિહિતનો સ ૧ ૮ જાણવો. ચૈત્યવાસીએ સુવિહિત પાસે ઉપસ્થાપના લઈ સ ૧ ૮માં શુદ્ધમાર્ગ ચલાવ્યો. (વિશ્રામ. ૩ શ્લો ૧૬ થી ૧૮ વ્યાખ્યા.)

નોંધ વીર નિર્વાણ સ ૮૮૨માં ચૈત્યસ્થિતિ થઈ હતી. (જૂઓ પ્ર ૨૩ પૃ ૪)

આ જિનેશ્વર, આ બુદ્ધિસાગરના ઉપદેશથી સ ૧ ૮ માં પાટણમાં ઉપાશ્રય બન્યો.

(પ્ર ૭૫ પૃ ૮૧ પ્ર ૩૬ પૃ ૨૧૪ પ્ર ૫૩ પૃ ૬૭૪ ૬૬ આઠમો વિભ્રમતના આ હેમસાગરનું ચર્ચા શતક પ્રશ્ન ૩૯૭)

૪ ૬ સ આ હેમચન્દ્રસૂરિ અને ગૂર્જરેશ્વર રાજા કુમારપાળે પૂનમિયા ગચ્છવાળાને દેશનિકાલ આપ્યો (વિશ્રા ૪ શ્લો ૫)

નોંધ પૂનમિયા મત માટે (જૂઓ પ્રક ૪ પૃ ૪૯૫, ૫૧૮)

૫ શુદ્ધ ચારિત્ર તપગચ્છમાં આ૦ ક્ષેમકીર્તિસૂરિ વગેરેમાં વરતે છે (વિશ્રા ૮ મો શ્લો ૧૩ થી ૧૬)

નોંધ તપાગચ્છની વૃદ્ધ પોશાળના ૪૬ મા આ૦ ક્ષેમકીર્તિસૂરિએ સ ૧૩૩૨ના જે સુ ૧ ને રોજ બૃહત્કલ્પ ભાષ્યની ટીકા પ્ર ૪૨૬ રચી હતી. (જૂઓ પ્રક ૪૪ પૃ ૧૩)

૧૪ના દિવસોમાં ચાર સંઘનુ એકમ જોખમાય નહીં, એ ઉદ્દેશથી પોતાના મુનિઓનુ સમ્મેલન ભરી તે 'ઉત્સૂત્રકન્દકુદ્દાલ' ગ્રંથને **અપ્રામાણિક** ઠરાવ્યો અને જાહેર કર્યું કે, તેને તથા તેના અવતરણ પાઠોને સાચા માનવા નહીં

મહો૦ ધર્મસાગરજી ગણિવરે તે આજ્ઞા સ્વીકારી, જે થયુ હતું તેનો 'મિચ્છામિ દુક્કડ' લખી આપ્યો આચાર્યશ્રીએ સંઘને **સાત બોલનો** પટ્ટો લખી આપ્યો તેમા વિદ્યમાન બધા ગીતાર્થોએ પોતપોતાનાં મતા આપ્યા (–કવિ ઋષભદાસ કૃત બાર બોલનો રાસ, મહો૦ ભાવવિજયગણિ કૃત, ષટ્ત્રિંશજ્જલ્પ વિચાર)

(૫) મહો૦ ધર્મસાગરજી ગણિવરે પોતાની નવી પ્રરૂપણા ચાલુ રાખી અને અમદાવાદના તેમને **ગલા મહેતાનો** ટેકો મળ્યો. પછી ઉપા૦ રાજવિમલગણિ અમદાવાદ પધાર્યા ગલા મહેતાએ તેમને મહો૦ ધર્મસાગરજીની નવી પ્રરૂપણામા સમ્મત ન થવાથી ત્રાસ આપ્યો.

(૬) **ભ૦ વિજયદાનસૂરિએ** સં૦ ૧૬૧૯–૨૦ મા રાધનપુરમાં ઉપરની હકીકત જાણી મહો૦ ધર્મસાગરજીને સપરિવાર **ગચ્છ બહાર** મૂકયા.

લેખિત માફી

(૭) મહો૦ ધર્મસાગરજી ગણિવરે **મહો૦ સકલચંદ્ર ગણિવરના** સમજાવવાથી રાધનપુર જઈ ભ૦ વિજયદાનસૂરિને ચતુર્વિધ સંઘની વચ્ચે પોતાની નવી પ્રરૂપણા માટે 'મિચ્છામિ દુક્કડ' લખી આપ્યો તેમા ૧ આ૦ હીરવિજયસૂરિ, ૨ મહો૦ સકલચંદ્રગણિ, ૩ મહો૦ ધર્મસાગર ગણિ, ૪ ઉપા૦ વિજયહંસગણિ, ૫૦ રૂપજી ગણિ, ૫૦ કુશલહર્ષ ગણિ, ૫૦ શ્રીકરણ ગણિ, ૫૦ વાનરઋષિ, ૫૦ સૂરચંદ્ર ગણિ, હાપા ગણિ,, (૫૦ હાનર્ષિ ગણિ, ૫૦ સહજકુશલ ગણિ), મુનિ વિમલદાનજી, ૫૦ સંયમહર્ષ ગણિ વગેરે આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, પંન્યાસ, મુનિ ગીતાર્થોના મતા થયાં.

ગ્રંથો

આચાર્યશ્રીએ 'ઉત્સૂત્રકન્દકુદ્દાલ' અને 'તત્ત્વતરંગિણી' ગ્રંથને

પં૦ સૂરચંદ્ર ગણિ પાસે પાલીમાં બોલાવ્યા અને મહો૦ ધર્મસાગર ગણિને પરિવાર સહિત ગચ્છમાં દાખલ કર્યા.[1]

(૮) મહો૦ ધર્મસાગર ગણિવરે ગચ્છનાયકની આજ્ઞાથી ચતુર્વિધ જૈન સંઘ તથા પોતાના ભક્તોને તેરવાડાથી એક પત્ર લખી જણાવ્યું કે, 'મેં નિહ્નવો તથા પર્વોની નવી પ્રરૂપણા બાબત મિચ્છામિ દુક્કડં આપ્યો છે, તો કોઈએ નવી પ્રરૂપણા કરવી નહીં. જેણે તેની શ્રદ્ધા કરી હોય તે 'મિચ્છામિ દુક્કડં દેજો.'

તે પત્ર આ પ્રકારે મનાય છે

(૧) મહો૦ ધર્મસાગર ગણિએ આ ગ્રંથની પ્રરૂપણા કરી હતી. તેમજ 'તત્ત્વતરંગિણી' ગ્રંથ બનાવ્યો હતો, તેમાં ઇતર ગચ્છોની કડક સમાલોચના કરી હતી આ૦ વિજયદાનસૂરિ અને આ૦ હીરવિજયસૂરિએ તે ગ્રંથોને જલશરણ કરાવ્યા અને ઉપાધ્યાયજીએ પણ તે પ્રરૂપણા માટે મિચ્છામિ દુક્કડં આપ્યો જેનો લેખ આ પ્રકારે છે

"स्वस्ति श्रीशान्तिजिनं प्रणम्य । सिरवाडानगरत परमगुरु श्री विजय सूरि सेवी उ० धर्मसागर गणि लिखति समस्तनगर साधु-साध्वी श्रावक-श्राविकायोग्यम् । आज पछी अमे पांच निह्नव न कहउं । पांच निह्नव कह्या हुइ ते मिच्छामि दुक्कडं । उत्सूत्रकंदकुद्दाल ग्रंथ न सद्दहउं, पूर्वइ सद्दह्यउ हुइ ते मिच्छामि दुक्कडं । तद्‌पर्वी आश्री श्री पूज्य आसि (आदेश) देइ छइ ते प्रमाण ॥ ठ ॥ सात बोल श्रीभगवान आसि पाइ छइ ते प्रमाण । चतुर्विध संघनी आसातना कीधी हुइ ते मिच्छामि दुक्कडं । आज पछी पांच चैत्य वांदवा । तिरवाडामांहि श्रीपूज्य परमगुरु श्री विजयदानसूरिनइ मिच्छामि दुक्कडं

[1] આ શ્રી વિજયદાનસૂરિએ સં. ૧૬૧૯—૨ માં 'તત્ત્વતરંગિણી'ને પ્રક્ષેપક માની અપ્રામાણિક જાહેર કરી, તે પછી જૈન શ્રમણસંઘમાં તિથિચર્ચાના ઘણા પ્રસંગો ઉઠ્યા પણ કોઈએ કોઈ પણ ચર્ચામાં કે ચર્ચાપત્રમાં અપ્રામાણિક હોવાના કારણે 'તત્ત્વતરંગિણી'નો હવાલો આપ્યો નથી જે આ. વિજયદાનસૂરિને પૂજ્ય માનતા હોય તે સૌ વિવેકીએ સમજવું જોઈએ કે પ્રક્ષેપકની 'તત્ત્વતરંગિણી'ના આધારે નવી તિથિવ્યવસ્થા કરવા પ્રયત્ન કરવો તે સંઘને માટે હાનિકારક પ્રવૃત્તિ છે

दीघउ छइ सघ समक्ष ए बोल आश्री जीणइ खोटो सद्दहक हुवइ ते मिच्छामि दुक्कडं देज्यो ॥ ८ ॥

(–જૈનયુગ, વર્ષ : ૫, પૃ૦ ૪૮૩; પટ્ટાવલી સમુચ્ચય ભા૦ ૨, પુરવણી પૃ૦ ૨૫૭)

(૨) **મહો૦ સુમતિવિજય ગણિના** શિષ્ય **પં૦ સિંહવિજય ગણિ** લખે છે કે–

'પહિલુ ધર્મરુચિ ઉ૦ ધર્મસાગર, ગ્રંથ કરિઉ એક મોટો,
ચુરાસી ગચ્છ તેહમાં નધા, **તત્ત્વતરંગિણી** ખોટો. ૨૨
ગાલા વણાયગ આદિ શ્રાવક, સબલ સખાયત કીધા;
શ્રી વિજયદાનસૂરિ સંઘાતિ, ફિરી ફિરી ઝગડા કીધા. ૨૩

સુણ્યા સરઈ ન પોતઈ સાગર, રાકતણી પરિ રોળ્યા;
કુમતિકુદ્દાલ ને તત્વતરંગિણી, સંધિ પાણીમાહિ બોળ્યા. ૨૪
એ ઓગણિસઈ પ્રથમ પ્રવાડો, પગે લાગી નઈ પઈઠા;
ભદ્રુઆ મત માડિઉ છઈ તાલઈ, આપ રૂષિ થઈ બઈઠા ૨૫

મિચ્છામિ દુક્કડ ખમી ખમાવી ચરણુ હીરનઈ લાગો ૨૭

(–સં૦ ૧૬૭૪ દિવાળી દિને 'સાગરબાવની' પટ્ટાવલી સમુચ્ચય ભા૦ ૨, પુરવણી પૃ૦ ૨૫૭–૫૮)

(૯) મહો૦ ધર્મસાગરગણિવરે સં૦ ૧૬૨૯ માં ઉત્સૂત્રકંદકુદ્દાલના અવતરણ જેવો કુપક્ષકૌશિકસહસ્રકિરણ ગ્રંથ, તેની ટીકા, તથા ઇરિયાષટ્‌ત્રિંશિકા–સટીક ગ્રંથો રચ્યા, આ૦ હીરવિજયસૂરિએ કુપક્ષકૌશિકસહસ્રકિરણ ગ્રંથ ગીતાર્થો પાસે તપાસડાવી તેનું નામ પ્રવચનપરીક્ષા રાખ્યું આ ગ્રંથ બન્યા પછી વિવિધ ગચ્છોમાં ફરીવાર સંઘર્ષ શરૂ થયો. ખરતરગચ્છવાળાએ બા૦ અકબરની રાજસભામાં પ્રવચનપરીક્ષા ગ્રંથ બતાવી જણાવ્યું હતું કે, 'તપાવાળા અમારી સાથે ઝગડો કરે છે' (–યુગપ્રધાન જિનચંદ્રસૂરિ પરિશિષ્ટ ચ પૃ૦ ૩૦૫, પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ફરમાન)

શાસ્ત્રાર્થ

(૧૦) ખરતરગચ્છવાળાઓએ સં૦ ૧૬૪૨માં પાટણની રાજ-

સભામા આ૦ વિજયસેનસૂરિ સાથે 'પ્રવચનપરીક્ષા' બાબત શાસ્ત્રાર્થ માડ્યો. એ શાસ્ત્રાર્થ ૧૪ દિવસ ચાલ્યો. આ૦ વિજયસેનસૂરિએ તેમા જય પ્રાપ્ત કર્યો. (—વિજયપ્રશસ્તિ મહાકાવ્ય, સર્ગ ૧૦ શ્લો૦ ૪)

(૧૧) ખરતરગચ્છવાળાઓએ સ૦ ૧૬૪૨મા પાટણમા હાર થયા પછી વાર વચ્છરાજ કલ્યાણરાજની મદદથી અમદાવાદમા મોટા મોટા ઉમરાવો તથા યોગ્ય તાર્કિકોથી ભરેલી સૂબા ખાન-ખાનાની રાજસભામા પ્રવચનપરીક્ષા અગે ફરીવાર શાસ્ત્રાર્થ માડ્યો તેમા પણ આ૦ વિજયસેનસૂરિના શિષ્યો જીત્યા આચાર્યના શિષ્યોએ હાજર રહેલા કલ્યાણરાજ પડિતો સૂબાઓ, ઉમરાવો તથા ખરતરગચ્છના સર્વ શ્રાવકોનો વિભ્રમ ભાગ્યો. શ્રાવકોએ આ શિષ્યોને સૂબાના આજ્ઞા-વાજાથી બહુમાન કરી ઉપાશ્રયમા પધરાવ્યા.

(—વિજયપ્રશસ્તિ મહાકાવ્ય, સર્ગ-૧૦ શ્લો૦ ૫ થી ૧૦)

(૧૨) વચ્છરાજ કલ્યાણરાજે ખરતરગચ્છનો પક્ષ કરી, ખભા તમા નવાબને ચડાવી તપગચ્છના જૈનો વગેરેને ઘણો ત્રાસ અપાવ્યો, જ૦ ગુ૦ આ૦ હીરવિજયસૂરિએ મહો૦ શાતિચદ્રગણિવર મારફત આ ખબર બા૦ અકબરને પહોચાડ્યા અને આ ત્રાસનો ઉપાય કરાવ્યો.

✓ (૧૩) જ૦ ગુ૦ આ૦ હીરવિજયસૂરિવરે ગૂજરાતમા આવી સ૦ ૧૬૪૬ના પોષ શુ૦ ૧ ને શુક્રવારે પાટણમા તપગચ્છનો ચતુર્વિધ સઘ એકઠો કર્યો અને જૈન સઘની એકતા ખાતર ૧૨ બોલનો નવો પટ્ટો બનાવી, બધે સ્થળે તે પટ્ટો મોકલ્યો.

૧૨ બોલનો પટ્ટક ૧૨ બોલનો સાર નીચે પ્રમાણે હતો—

૧ કોઇએ પરપક્ષીને કઠોર વચન કહેવુ નહીં

૨ પરપક્ષીના માર્ગાનુસારી ગુણો અનુમોદવા યોગ્ય છે [1]

---

[1] આજે જૈનોમા તપાગચ્છ દરિયાવદિલનો ગચ્છ છે મિથ્યાશ્રુતને સમ્યક્શ્રુત બનાવી શકે છે તપગચ્છના મુનિવરો અન્ય દર્શનો તેમજ સ્વ વિશેષી ગચ્છના સાહિત્યને ભાગ્ય-ભડારે છે પોતાના પ્રમ ભડારોમાં સુરક્ષિત રાખે છે છપાવી પ્રકાશિત કરે છે આ ગચ્છની આ વિશાળતા છે બીજા ગચ્છોમાં આવી ઉદારતા દેખાતી નથી.

૩. શાસ્ત્રવિરુદ્ધ અને પરંપરા વિરુદ્ધ પ્રરૂપણા કરનારા ઠપકાને પાત્ર થશે.

૪. દિગંબરની પ્રતિમા, **શ્રાવકે પ્રતિષ્ઠા કરેલી** જિનપ્રતિમા, તથા દ્રવ્યલિંગીના દ્રવ્યથી બનેલ પ્રતિમા સિવાયની સર્વ જિનપ્રતિમાઓ વાંદવા–પૂજવા યોગ્ય છે તેમા અચકાવું નહીં.

૫. ઉપર નિષેધ કરેલી જિનપ્રતિમાઓ પણ સ્વપક્ષને ત્યા હોય તો વંદનીય છે. **ચારીત્રધારીએ** વાસપેક્ષ કરેલ સર્વ જાતની જિન પ્રતિમા વંદનીય છે

૬. શાસ્ત્રોમા **સાધુની પ્રતિષ્ઠા** કહેલી છે. બીજા ગચ્છવાળા સાધુ છ દર્શન પૈકી જૈન દર્શનના જ સાધુ છે, તો તેનો સ્થાપનાનિપેક્ષો પણ જૈન સાધુતા જ મનાય.

૭. સ્વામીવાત્સલ્યમા પરપક્ષી આવીને જમે તો સ્વામીવાત્સલ્યનુ ફળ નાશ પામતુ નથી

૮ શાસ્ત્રમા **નિહ્નવો** ૭ (૯) બતાવ્યા છે, તે સિવાયના બીજાઓને નિહ્નવ કહેવાથી સમ્યક્ત્વ રહે નહીં

૯ પરપક્ષીઓ સાથે કરેલી તીર્થયાત્રાનુ ફળ નકામું જતુ નથી.

૧૦. પરપક્ષી સાથે ઉદ્દેરીને ચર્ચા કરવી નહી. સામી વ્યક્તિ ઉદ્દેરીને ચર્ચા કરે તો તેને શાસ્ત્રાધારોથી શાંતિપૂર્વક જવાબ દેવો. કલેશ વધે તેમ કરવુ નહીં

૧૧. આ૦ વિજયદાનસૂરિએ ‘કુમતિકુદ્દાલ’ ગ્રંથને ચતુર્વિધસંઘની વચ્ચે જળશરણ કરાવી, અપ્રમાણ ઠરાવ્યો તે ગ્રંથનુ એક વચન પણ જેમા હોય તે ગ્રંથને પણ **અપ્રમાણ** માનવો

૧૨ પરપક્ષના અવિરોધી સ્તવન, સ્તુતિ વગેરે બોલવા, કેમકે જિન-સ્તુતિ કરનારા સુકૃત પિંડને ભરે છે

આ બાર બોલોનો પટ્ટ ગીતાર્થોએ ત્રણ ચોમાસી અને પર્યુષણ-પર્વમા સર્વસ્થળે વાચવાનુ નક્કી કર્યું.

આ બાર બોલના પટ્ટની નીચે આ મુનિસમ્મેલનમા હાજર રહેલા સર્વ ગીતાર્થો અને મુનિવરોના હસ્તાક્ષર કરવામા આવ્યા. તે આ પ્રમાણે—

આ૦ વિજયસેનસૂરિ, ઉ૦ ધર્મસાગર ગણિ, ઉ૦ વિમલહર્ષ ગણિ, ઉ૦ શાંતિચંદ્ર ગણિ, ઉ૦ કલ્યાણવિજય ગણિ, ઉ૦ કમલવિજય ગણિ, ઉ૦ સોમવિજય ગણિ, પં૦ સહજસાગરગણિ, પં૦ કાનર્ષિ ગણિ, (પં૦ કલ્યાણકુશલ ગણિ) વગેરે વગેરે. (પ્રક૦ ૫૮)

મહોપાધ્યાયજીનો શાસનપ્રેમ

નોંધપાત્ર બીના એ છે કે મહો૦ ધર્મસાગર ગણિવરે પણ તપગચ્છના ઐક્યને મનમાં વસાવી અને ગણધરની ગાદીએ બેઠેલા ગચ્છનાયકોના બહુમાન ખાતર અતિનમ્રભાવે આ પટ્ટમાં હસ્તાક્ષર આપ્યા હતા. તેમજ પં૦ સહજસાગર ગણિ (જે સં૦ ૧૬૮૬માં આ૦ રાજસાગરસૂરિના ઉપાધ્યાય બન્યા હતા, તથા ૬ સંવેગી સાગર મુનિ શાખાના આદ્ય મુનિવર હતા તેમણે) પણ આ પટ્ટમાં હસ્તાક્ષર આપ્યા હતા.

આ મુનિસમ્મેલનમાં અમુક અમુક મુનિવરોને અમુક અમુક પદવીઓ આપવાનો પણ નિર્ણય થયો હતો.

આ૦ હીરવિજયસૂરિ — આ પ્રતાપી આચાર્યની અસર આખી સદી પર થઈ છે. તેમણે સાધુઓના શિસ્ત માટે ખૂબ વિચારો કર્યા જણાય છે અને ઉ૦ ધર્મસાગર જેવી પ્રબલ વ્યક્તિને પણ પોતે અંકુશમાં રાખી શકાય છે એ તેમનું આત્મતેજ બતાવે છે.

(શ્રીયુત મોતિચંદ ગિરધર કાપડિયાની 'શાન્તરસ સુધારસ ભાવના'ના ગુજરાતી ભાષાન્તરની સં૦ ૧૯૯૪ના પોષમાં લખેલ અવલોકન પ્રસ્તાવના પૃ૦ ૫૦, પ્રક૦ ૫૮)

૪૦ આ૦ શ્રીહીરવિજયસૂરિએ સં૦ ૧૬૪૬માં ખંભાતમાં ઘણા નવા ઉપાધ્યાયો અને નવા પંન્યાસો બનાવ્યા હતા.

(૧૪) મહો૦ ધર્મસાગરગણિવરે અમદાવાદ જઈ બાર બોલોના પટ્ટાનો "ભંગ" કર્યો. તેમને ભદુઆ વગેરે જૈનોનો ટેકો હતો.

ભદુઆ શ્રાવકે તેમાં આગેવાની લીધી. તેની સાથે બાવન શ્રાવકો હતા. આથી આ નવી પ્રરૂપણા 'ભદુઆનોમત' તરીકે પણ વિખ્યાત થઈ

(૧૫) **મહો૦ શાંતિચંદ્ર ગણિવર** ત્યારે ગચ્છનાયકની આજ્ઞાથી અમદાવાદ પધાર્યા. તેમણે સંઘમાં ઉપદેશ આપી એવું વાતાવરણ પ્રકટાવ્યું કે કદાચ અમદાવાદનો જૈન સંઘ ભદુઆ વગેરે બાવન જૈનોને સંઘ બહાર મૂકી દે.

પાંચ બોલ

(૧૬) મહો૦ ધર્મસાગર ગણિવરે સં૦ ૧૬૪૮–૪૯ના પોષ શુદિ ૧૫ ને રવિવારે પુષ્યાર્કયોગમાં અમદાવાદમાં સ્વગચ્છના ગીતાર્થોના માન ખાતર જ૦ આ૦ હીરવિજયસૂરિ પાસે "પાંચ બોલ"નો મિચ્છામિ દુક્કડ આપ્યો, તે આ પ્રમાણે—

૧ મરીચિએ કપિલને કહેલા વચન બાબત.

૨. ઉત્સૂત્રના ૧૫ ભવો બાબત.

૩ ઉત્સૂત્રીના સંખ્યાતા, અસંખ્યાતા, અનંતા **ભવો** બાબત.

૪ બારબોલના પટ્ટાથી વિરુદ્ધની પ્રરૂપણા બાબત.

૫. સૂત્ર વિરુદ્ધ, પરંપરા વિરુદ્ધ પ્રરૂપણા બાબત.

આ પ્રમાણે સમજૂતી થવાથી અમદાવાદમાં ભદુઆ શ્રાવક વગેરે બાવન જૈનોને સંઘ બહાર મૂકવાની વાત ઊડી ગઈ, અને કલેશ શમી ગયો

(૧૭) **મહો૦ ધર્મસાગરગણિવરે** સં૦ ૧૬૪૮માં અમદાવાદમાં 'સટીક તપાગચ્છપટ્ટાવલી' રચી, જ૦ ગ૦ આ૦ હીરવિજયસૂરિએ સં૦ ૧૬૪૮ના ચૈ૦ વ૦ ૬ના રોજ અમદાવાદમાં ઉ૦ **વિમલહર્ષ**, ઉ૦ કલ્યાણવિજય, ઉ૦ સોમવિજય, **પં૦ લબ્ધિસાગર ગણિ** વગેરે ગીતાર્થોની **તપાસ સમિતિ** બેસાડી, તેની પાસે 'દુઃષમ સંઘ સ્તોત્ર, જીર્ણપટ્ટાવલી, આચાર્યગુર્વાવલી' વગેરેના આધારે તપાસ કરાવી તેને **પ્રમાણિક** ઠરાવી, તેનો પ્રચાર કરવાની આજ્ઞા આપી.

નવી પ્રરૂપણાનો ગ્રંથ

(૧૮) મહો૦ ધર્મસાગર ગણિવરે સં૦ ૧૬૫૦માં 'સર્વજ્ઞશતક' બનાવ્યું, તેમાં ઘણા ગ્રંથોના આધારો આપી તેની 'ટીકા' પણ રચી. તેમણે આ ગ્રંથોમાં **નવી પ્રરૂપણાને** પ્રધાનતા આપી.

(૧૯) જ૦ આ૦ હીરવિજયસૂરિએ સં૦ ૧૬૫૨ ના ભા૦ શુ૦ ૧૧ના રોજ ઉના નગરમા સ્વર્ગવાસ કર્યો તેમની પાટે ગચ્છના નાયક **આ૦ વિજયસેનસૂરિ થયા.**

મહો૦ ધર્મસાગરગણિવરે પણ સં૦ ૧૬૫૩–૫૪ ના કા૦ શુ૦ ૯ ના રોજ સૂરતમા મૂત્રકૃચ્છ્રના રોગથી સ્વર્ગગમન કર્યું

આ૦ વિજયસેનસૂરીશ્વરે સં૦ ૧૬૫૩–૫૪ મા ગ૦ શુ૦ ૫ ના રોજ અમદાવાદમા તેમના વિદ્વાન શિષ્ય પં૦ લબ્ધિસાગરગણિને ઉપાધ્યાયપદ આપ્યુ તેઓએ ૧૮ મહિના ઉપાધ્યાયપદે રહી સ્વર્ગ ગમન કર્યું

નવીપ્રરૂપણા

આ૦ વિજયસેનસૂરિએ સં૦ ૧૬૮૫ માં ઉ૦ લબ્ધિસાગર ગણિના વિદ્વાન શિષ્ય **પં૦ નેમિસાગર ગણિને** 'ઉપાધ્યાય' બનાવ્યા, જેમ મહો૦ ધર્મસાગર ગણિવર તપગચ્છના નાયકો પ્રત્યે અત્યંત રાગી હતા તેમ ઉ૦ નેમિસાગર ગણિ તથા પં૦ ભક્તિસાગર ગણિ મહો૦ ધર્મસાગર ગણિવર પ્રત્યે અત્યંત રાગી હતા. તેઓને 'સાગરમત'ની નવી પ્રરૂપણામા વધુ રસ હતો. આથી તેઓએ સાગરમતની નવી પ્રરૂપણાને વ્યવસ્થિત રૂપ આપવા ૩૬ બોલ બનાવી, તેનું વિવરણ લખી તેના આલાવારૂપે નવા પાનાઓ લખાવી તૈયાર કરાવ્યા અને ૪ ચોમાસામા તથા પજુસણમાં બાર બોલના પટ્ટને બદલે ૩૬ પ્રરૂપણાના આલાવાના પાના વાચવાનું ચાલુ કર્યું

આંતર ક્લેશ

'સર્વજ્ઞશતક' મા ખરગચ્છવાળા પ્રત્યે જે આક્ષેપો કર્યા હતા તે કોઈ કોઈ અંશે સ્વગચ્છ નાયકોને પણ લાગુ પડતા મનાતા હતા. આ પાનાઓનો પ્રચાર થતાં તપગચ્છના આંતર ક્લેશમા ઘી હોમાયું આ માટે ઉલ્લેખ મળે છે કે—

सूत्रम्—आगम-व्यवहारिवचनानुमायिनमुत्सूत्रकन्दकुद्दालमाचार्यकर्तारं हीरविजयगुरुंस्तोऽर्हदादीनामाशातनया परित्यक्तसम्यक्त्वा इति वयं वदाम ।

(બોલ ૨૯ મો)

હીર જેસિગને મિથ્યાત્વી કહ્યા, તો સાગર ગચ્છ બહાર રહ્યા કડી ૧૦૧૮. (–વિજયતિલકસૂરિ રાસ, અધિ૦ ૨, પૃ૦ ૮૬)

(૨૦) જ૦ આ૦ હીરવિજયસૂરિના **મહો૦ સુમતિવિજય ગણિવર**ના શિષ્ય ૫૦ કનકવિજય ગણિ તથા બીજા શિષ્ય **કવિ પં૦ સિહવિજય ગણિ** આ ગચ્છનાયકની આજ્ઞાથી **સૂરતમાં** ચોમાસુ પધાર્યા તેઓ બાર બોલનો પટ્ટ વાચવા બેઠા, ત્યારે સૂરતના નવી પ્રરૂપણાના પ્રેમી **સૂરા વહોરા**એ ત્યા આવીને તેમને વાચવા દીધા નહીં, ને મોટો વિરોધ કર્યો

બીજી સાલ **મહો૦ કલ્યાણવિજય ગણિવર** ગચ્છનાયકની આજ્ઞાથી સૂરત ચોમાસુ પધાર્યા **સૂરા વહોરાએ** તેમનુ પણ અપમાન કર્યું અને પોતે જ બાર બોલના પટ્ટાને બદલે નવી ચર્ચાના આલાવાનાં પાના વાચવા શરૂ કર્યા. મહો૦ કલ્યાણવિજયજી ગણિવરે સૂરતના સઘના આગેવાનોને ઉપદેશ આપી, સમજાવી, પોતાના બનાવી લીધા

પાંચ બોલનો પટ્ટો

(૨૧) પછી તો **આ૦ વિજયસેનસૂરિએ** સ૦ ૧૬૬૭ના મા૦ વ૦ ૪ ને શનિવારે પાટણથી પાચ બોલનો નવો પટ્ટો બનાવી સઘળે સ્થાને મોકલ્યો તે પાચ બોલનો પટ્ટો આ પ્રકારે હતો—

૧ સૌએ બાર બોલના પટ્ટ ઉપર શ્રદ્ધા રાખવી

૨. ગીતાર્થોએ ચોમાસામાં તથા પજૂસણમા સઘની સભામાં ૧૨ બોલનો પટ્ટ જરૂર વાચવો–વચાવવો

૩ તથા ‘પ્રશ્નોત્તરસમુચ્ચય, હીરપ્રશ્ન’ ગ્રથો પણ અવશ્ય વાંચવા. કોઈએ આ ત્રણ ગ્રથો વાચવાનો વિરોધ કરવો નહી

૪ કોઈએ આ ત્રણ ગ્રથ સિવાયના છૂટા ચર્ચાપત્રો, આલાવાઓ વગેરે વ્યાખ્યાનમા વાચવા નહીં, વચાવવા નહીં

૫ સૌએ બાર બોલના પટ્ટકની આજ્ઞા મુજબ માર્ગાનુસારીપણે વર્તવું [1]

---

[1] ‘उदधाविव सर्वसिन्धवः समुदीर्णास्त्वयि नाथ [2] दृष्टयः ।
न च तासु भवान् प्रदृश्यते प्रविभक्तासु सरित्स्विवोदधिः ॥ ”

આ૦ વિજયસેનસૂરીશ્વરે સુરતના સંઘ ઉપર ઉપરનો પાંચ બોલનો પટ્ટક મોકલ્યો, અને તેની સાથે સંઘને સલાહ આપતો બીજો પણ પત્ર લખી તેમાં લખી જણાવ્યું કે—

સૂરા વહોરા સુરતમાં નવી પ્રરૂપણા કરે છે, ને મહો૦ કલ્યાણ વિજયજી ગણિવર વગેરેનું અપમાન કરે છે આ હકીકત બની તેથી અમને ઘણું દુઃખ થયું છે હવે સુરત સંઘની ફરજ છે કે, તમે સૂરા વહોરાને સમજાવો, કે 'તે મહો૦ કલ્યાણવિજયજી ગણિના ચરણોમા પડી મિચ્છામિ દુક્કડ આપે' અને વળી મહો૦ કલ્યાણવિજયજીનો અમને એ પ્રમાણે કર્યાનો સ્પષ્ટ પત્ર આવશે તો જ અમને સંતોષ થશે. પણ જો તમે એ પ્રમાણે ન કરી શકો તો અમારે જૈન શાસનની મર્યાદાના રક્ષણ માટે ઉપાય કરવો પડશે.

'મહો૦ કલ્યાણવિજયજી ગણિવર વગેરે મુનિવરો સૂરા વહોરાના ઘરનાં આહારપાણી લેવા બંધ કરે. સાથોસાથ એ પણ ચોક્કસ માનજો કે, અમે પણ અમારા સાધુને સુરત ચોમાસુ મોકલવાનું બંધ કરીશું"

તમે એ પ્રમાણે વ્યવસ્થા કરી શકો તો પત્રથી જણાવજો.

આ પત્ર મળતાં જ સુરતના સંઘે ગચ્છનાયકની આજ્ઞા મુજબ સર્વ વ્યવસ્થા કરી અને પત્ર લખ્યો. તેમાં સાથોસાથ ગચ્છનાયકને વિનતિ કરી કે આપે સુરત પધારી અમારા ઉપર ઉપકાર કરવો.

(૨૨) આ૦ વિજયસેનસૂરિ સુરત પધાર્યા. અહીં ચોમાસુ કરી ખંભાત થઈ યાત્રા માટે સોરઠ પધાર્યા ત્યાં જ ૪ વર્ષ સુધી વિચરી

એનો ભાવાનુવાદ કરતાં શ્રી આનંદઘનજીએ કહ્યું છે—

"જિનવરમાં સઘલાં દરશન છે દર્શને જિનવર ભજના રે.
સાગરમાં સઘળી તટિની સહી, તટિનીમાં સાગર ભજના રે."

તીર્થંકર ભગવાનના અનુસારે જ્યાં જ્યાં જે સુંદર હોય તેને સાચું કહેવું નહી પ્રરૂપણાના ૩૧ બોલમાંના ૭૭ મા બોલમાં આ વચનને અસંગત હોવાનું કહ્યું છે

सुनिश्चितं नः परतन्त्रयुक्तिषु स्फुरन्ति याः काश्चन सूक्तिसंपदः ।
तवैव ताः पूर्वमहार्णवोत्थिता जगत्प्रमाणं जिनवाक्यविप्रुषः ॥

(—આ૦ સિદ્ધસેન દિવાકર કૃત ભગવત્સ્તુતિ)

શંખેશ્વર તીર્થ થઈ **પાટણ** પધાર્યા 'વીરવંશાવલીના આધારે જાણવા મળે છે કે, **મહો૦ સોમવિજયજી** ગણિવરે સં૦ ૧૬૬૯–૭૦ માં પાટણમાં ગચ્છનાયક સાથે સાગરમતને આશ્રયીને મોટો મતભેદ ઊભો કર્યો. (– વિવિધ ગચ્છીયપટ્ટાવલી, પૃ૦ ૨૮૪)

એક એવો પણ ઉલ્લેખ મળે છે કે, મહો૦ સોમવિજયજી ગણિવર સં૦ ૧૬૬૯મા પાટણથી વિહાર કરી સીધા મારવાડમા ગયા[1]

બનવા જોગ છે કે, સોમવિજયજી ગણિવર, પં. રામવિજયજી ગણિ, અને પં૦ કમલવિજય ગણિને પોતાની સાથે મારવાડ લઈ ગયા હોય!

(૨૩) **આ૦ વિજયસેનસૂરીશ્વર** પાટણથી અમદાવાદ પધાર્યા. તેમણે સર્વ પ્રથમ અમદાવાદમા જ્ઞાતિભેદનો ક્લેશ હતો તે મટાડ્યો

(– વિજયપ્રશસ્તિ મહા૦ સર્ગ. ૪૧ શ્લો૦ ૩૯–૪૦)

ચતુર્વિધ સંઘ સમ્મેલન

તે પછી **આ૦ વિજયદેવસૂરિ** વગેરે સાધુઓ અમદાવાદ આવ્યા. સુરતનો જૈન સંઘ આવ્યો, ખંભાત વગેરે **શહેરોના સંઘો** પણ

---

૧. **મહો૦ સોમવિજયગણિવરે** અને **મહો૦ કીર્તિવિજય ગણિવરે** આ બંને વીરમગામના ગૂજરાતના બાદશાહના વજીર **વીરજી મલિક પોરવાડના** હતા તથા બાદશાહના માનીતા મંત્રી મલિક **સહસ્રકિરણ** પોરવાડના પુત્રો હતા, બંને ભાઈઓ હતા બંને જ૦ આ૦ હીરવિજયસૂરિના શિષ્યો હતા બંને ગુરુ ભાઈઓ હતા મહો૦ કીર્તિવિજયજી ગણિવર મહો૦ સોમવિજયજી ગણિવરનો પરિચય આ રીતે આપે છે—

विद्वल्लोचनसोमसोमविजयो यस्यान्तिपत्कुञ्जरो,
मन्त्री सौकृतकृत्यमन्त्रविषये मित्र मन प्रीणने ।
मञ्जूपा समयार्थसार्थनिकरे भूषा स्वकीयान्वये,
मान्यो मानविमानिमानवजित श्रीवाचक सोऽभवत् ॥ १५
श्रीमद्वीरपरम्परासुरलतां सन्तापितां सागरैः
क्षारोर्मिप्रकरानुकारि वचन व्यालोक्य येनामुना ।
कृत्वा यंत्रय पक्षमण्डपमिमा तत्राधिरोप्यादरात्
प्रौढा कारि तथा यथा जगदिमा तुष्ट फलं सेव्यते ॥ १७

(– મહો૦ કીર્તિવિજય ગણિકૃત વિચાર રત્નાકર પ્રશસ્તિ)

ગચ્છનાયકને વંદન કરવા અહીં આવ્યા. આચાર્યશ્રીએ મુનિસંઘમાં સ્હેલ 'આતરિક કલેશને દૂર કરવાનું' હાથમાં લીધું સૌએ ગચ્છનાયક પાસે પોતપોતાની વાત રજૂ કરી. સૌની સામે કેટલાએક સાચા-ખોટા પત્રો, કપટી પત્રો, ગુપ્ત પુસ્તક વગેરે રજૂ થયાં. આ પુસ્તકમાં ગચ્છના જુદા જુદા મુનિવરો ઉપર આક્ષેપો કરવામાં આવ્યા હતા. તે આ પ્રમાણે—

" તે માહી (૪૮મા ભ૦) સોમતિલકસૂરિનઈ, કહ્યા અજ્ઞાની સાગર મુનિ;
સાગર પ્રથિ આછઈ એ સાખિ, એહ વિચાર ન ઘટઈ મનરાખિ '
(–બોલ : ર૭મો)

તેહ વચનનું સૂત્ર જ સુણો, સર્વજ્ઞશતક એ અવગણો;
હીર જેસિંગને મિથ્યાત્વી કહ્યા, તે સાગરગચ્છ બાહિર રહ્યા ૧૦૧૮

'સૂત્રમ્-આગમ૦' (બોલ ર૯મો, ઉપરની કલમ ૧૯મી)
(વિજયતિલકસૂરિરાસ અધિ૦ ર જો પ્રક૦ ૫૫ પૃ૦ ૭૨૨
(–ઐતિહાસિક રાસસંગ્રહ ભા૦ ૪ પૃ૦ ૮૫, ૮૬;)
આનંદકાવ્ય મહોદધિ મૌ. ૭મું મો. દ. દેસાઈની પ્રસ્તાવના
(પૃ૦ ૧૧૫થી ૧૧૮)

કલેશનું મૂળ

(૭૪) મહો૦ મુનિ વિમલહર્ષગણિવરના શિષ્ય કવિરત્ન પં૦ દર્શનવિજય ગણિએ આ ચતુર્વિધ સંઘના સમ્મેલનમાં નવી પ્રરૂપણાના ૩૬ બોલના આલાવાના પાના રજૂ કર્યાં પછી તેમણે કહ્યું કે, ગુરુદેવ! આપણા ગચ્છના આતરિક કલેશનું મૂળ નવી પ્રરૂપણા છે જેના ૩૬ બોલ આ પાનાંઓમાં લખેલા છે એકંદરે આ પાના તે ઝેરી પુસ્તક જ છે

(૭૫) આ૦ વિજયસેન ... વી પ્રરૂપણાના ૩૬ બોલના
વાના પાના એ મુનિ પાસે ... સભામાં જાહેર
સૌએ તે ... વચ્ચે જાહેર
આ લખાણ ... આ ... એમ જણાવી,
દરેક બોલ અ ... આપી
બોલ કેટલા

ઠરાવ્યા અને સાથોસાથ જાહેર કર્યું કે સાગરપંથના આ સમસ્ત ગ્રંથો વાસ્તવમાં જલશરણ કરવા જેવા છે, પણ આજે એટલું જ કહું છું કે, હુ ગીતાર્થ મુનિવરોની તપાસ સમિતિ બેસાડી, તેમાં આ ગ્રંથોની પ્રામાણિકતાની તપાસ કરાવીશ અને જ્યાં સુધી આ ગ્રંથોને પ્રામાણિક જાહેર ન કરું ત્યાં સુધી સૌએ આ સમસ્ત ગ્રંથોને અપ્રામાણિક માનવા.

(–શાસનદીપક પૂ૦ મુ૦ શ્રી વિદ્યાવિજયજી વી. નિ. સં. ૨૪૪૭ના ભા૦ શુ૦ ૮ ના રોજ લખેલ ઐતિહાસિક રાસ સંગ્રહ ભા૦ ૪ નું નિરીક્ષણ, પૃ૦ ૧ થી ૩૯)

માફી

(૨૬) 'વીરવંશાવલી'માં ઉલ્લેખ છે કે, **ઉપા૦ નેમસાગર** ગણિવરે સં૦ ૧૬૭૧ના વૈ૦ શુ૦ ૩ ને દિવસે અમદાવાદમાં હાજાપટેલની પોળમાં ચતુર્વિધ સંઘની વચ્ચે આ૦ વિજયસેનસૂરીશ્વરની પાસે પોતાના પાંચ બોલના પટ્ટાથી વિરુદ્ધ વર્તન કર્યાનો મિચ્છામિ દુક્કડં આપ્યો.

પ્રમાણિકતાની છાપ

પછી **આ૦ વિજયસેનસૂરીશ્વરે** ૧ 'સર્વજ્ઞશતક,' ૨ 'ધર્મતત્ત્વવિચાર,' ૩ 'પ્રવચનપરીક્ષા,' અને ૪ 'ઇરિયાવહિયાકુલક,' વગેરે ગ્રંથોને ગચ્છના ગીતાર્થ મુનિવરોની સમ્મતિથી **પ્રામાણિક ગ્રંથો** તરીકે જાહેર કર્યા. અને અમદાવાદ, ખંભાત, પાટણ, તથા ગંધાર વગેરે સ્થાનોના સંઘ ભંડારોમાં તે તે ગ્રંથો રખાવ્યા.

(–વિવિધગચ્છ પટ્ટાવલી સંગ્રહ, પૃ૦ ૨૨૪)

(૨૭) આ૦ **વિજયસેનસૂરિ** અમદાવાદથી વિહાર કરી ખંભાત પધારવાના હતા રસ્તામાં નાર ગામના બગીચામાં તેમને ઊલટી થઈ ખંભાતનો સંઘ તેમને ઝોળી વડે ખંભાત લઈ ગયો આ૦ વિજયસેનસૂરિવરે સં૦ ૧૬૭૨ના જે૦ વ૦ ૧૧ ના રોજ ખંભાતના અકબરપરામાં સ્વર્ગગમન કર્યું.

નવા ગચ્છનાયકો

તેમની પાટે **આ૦ વિજયદેવસૂરિ** તપગચ્છના નાયક બન્યા.

ગચ્છનાયકને વંદન કરવા અહીં આવ્યા. આચાર્યશ્રીએ મુનિસંઘમાં સ્નેહ 'આંતરિક ક્લેશને દૂર કરવાનું' હાથમાં લીધું સૌએ ગચ્છનાયક પાસે પોતપોતાની વાત રજૂ કરી સૌની સામે કેટલાએક સાચા-ખોટા પત્રો, કપટી પત્રો, ગુપ્ત પુસ્તક વગેરે રજૂ થયા આ પુસ્તકમાં ગચ્છના જુદા જુદા મુનિવરો ઉપર આક્ષેપો કરવામાં આવ્યા હતા. તે આ પ્રમાણે—

" તે માહી (૪૮મા ભ૦) સોમતિલકસૂરિનઈ, કહ્યા અજ્ઞાની સાગર મુનિ; સાગર ઋષિ આછઈ એ સાખિ, એહ વિચાર ન ઘટઈ મનરાખિ "
(—બોલ ૨૭મો)

તેહ વચણનું સૂત્ર જ સુણો સર્વજ્ઞશતકિ એ અવગણો;
હીર જેસિંગને મિથ્યાત્વી કહ્યા, તે સાગરગચ્છ બાહિર રહ્યા ૧૦૧૮

'સૂત્રમ્-આગમ૦' (બોલ ૨૯મો, ઉપરની કલમ ૧૯મી)
(વિજયતિલકસૂરિરાસ અધિ૦ ૨ જો પ્રક૦ ૫૫ પૃ૦ ૭૨૨
(—ઐતિહાસિક રાસ સંગ્રહ ભા૦ ૪, પૃ૦ ૮૫, ૮૬,)
આનંદકાવ્ય મહોદધિ મૌ. ૭મું; મો. દ. દેસાઈની પ્રસ્તાવના
(પૃ૦ ૧૧૫થી ૧૧૮)

ક્લેશનું મૂળ

(૨૪) મહો૦ મુનિ વિમલવિજયના શિષ્ય કવિરત્ન પં૦ દર્શનવિજય ગણિએ આ ચતુર્વિધ સંઘના સમ્મેલનમાં નવી પ્રરૂપણાના ૩૬ બોલના આલાવાના પાના રજૂ કર્યા, પછી તેમણે કહ્યું કે, ગુરુદેવ! આપણા ગચ્છના આંતરિક ક્લેશનું મૂળ નવી પ્રરૂપણા છે જેના ૩૬ બોલ આ પાનાઓમાં લખેલા છે, એકંદરે આ પાના તે ઝેરી પુસ્તક જ છે

(૨૫) આ૦ વિજયસેનસૂરિવરે નવી પ્રરૂપણાના ૩૬ બોલના આલાવાના પાના એક મુનિ પાસે ચતુર્વિધ સંઘની સભામાં જાહેર વંચાવ્યાં. સૌએ તે સાંભળ્યા. પછી ગચ્છનાયકે સૌની વચ્ચે જાહેર કર્યું કે, આ લખાણ જૈન શાસ્ત્રના આધાર વગરનું છે એમ જણાવી, દરેકે દરેક બોલ અંગે શાસ્ત્રના પાઠો તથા આલાવાના હવાલા આપી તે તે બોલ કેટલા અસત્ય હતા તે સ્પષ્ટ રીતે સમજાવી તે બોલોને જૂઠા

ઠરાવ્યા અને સાથેસાથ જાહેર કર્યું કે સાગરપંથના આ સમસ્ત ગ્રંથો વાસ્તવમાં જલ શરણુ કરવા જેવા છે, પણ આજે એટલું જ કહું છું કે, હું ગીતાર્થ મુનિવરોની તપાસ સમિતિ બેસાડી, તેમા આ ગ્રંથોની પ્રામાણિકતાની તપાસ કરાવીશ અને જ્યા સુધી આ ગ્રંથોને પ્રામાણિક જાહેર ન કરુ ત્યા સુધી સૌએ આ સમસ્ત ગ્રંથોને અપ્રામાણિક માનવા.

(–શાસનદીપક પૂ૦ મુ૦ શ્રી વિદ્યાવિજયજી વી. નિ સ ૨૪૪૭ના ભા૦ શુ૦ ૮ ના રોજ લખેલ ઐતિહાસિક રાસ સગ્રહ ભા૦ ૪ નુ નિરીક્ષણ, પૃ૦ ૧ થી ૩૯)

માફી

(૨૬) 'વીરવંશાવલી'મા ઉલ્લેખ છે કે, **ઉપા૦ નેમસાગર** ગણિવરે સ૦ ૧૬૭૧ ના વૈ૦ શુ૦ ૩ ને દિવસે અમદાવાદમા હાજાપટેલની પોળમા ચતુર્વિધ સઘની વચ્ચે આ૦ વિજયસેનસૂરીશ્વરની પાસે પોતાના પાચ બોલના પટ્ટાથી વિરુદ્ધ વર્તન કર્યાનો મિચ્છામિ દુક્કડ આપ્યો

પ્રમાણિકતાની છાપ

પછી **આ૦ વિજયસેનસૂરીશ્વરે** ૧ 'સર્વજ્ઞશતક,' ૨ 'ધર્મતત્ત્વવિચાર,' ૩ 'પ્રવચનપરીક્ષા,' અને ૪ 'ઇરિયાવહિયાકુલક,' વગેરે ગ્રંથોને ગચ્છના ગીતાર્થ મુનિવરોની સમ્મતિથી **પ્રામાણિક ગ્રંથો** તરીકે જાહેર કર્યા અને અમદાવાદ, ખભાત, પાટણ, તથા ગધાર વગેરે સ્થાનોના સઘ ભડારોમા તે તે ગ્રંથો રખાવ્યા.

(–વિવિધગચ્છ પટ્ટાવલી સગ્રહ, પૃ૦ ૨૨૪)

(૨૭) આ૦ **વિજયસેનસૂરિ** અમદાવાદથી વિહાર કરી ખભાત પધારવાના હતા રસ્તામા નાર ગામના બગીચામાં તેમને ઊલટી થઈ. ખભાતનો સઘ તેમને ઝોળી વડે ખભાત લઈ ગયો. આ૦ વિજયસેનસૂરિવરે સ૦ ૧૬૭૨ના જે૦ વ૦ ૧૧ ના રોજ ખભાતના અકબરપરામા સ્વર્ગગમન કર્યું

નવા ગચ્છનાયકો

તેમની પાટે **આ૦ વિજયદેવસૂરિ** તપગચ્છના નાયક બન્યા.

પરંતુ આ૦ વિજયસેનસૂરિના સ્વર્ગવાસ પછી ગચ્છમાં ક્યાંતરક્લેશ વધી ગયો. તપગચ્છ અનેક વિભાગમાં વહેંચાઈ ગયો. નવા નવા આચાર્યો બન્યા. તે આ પ્રમાણે—

૧ આ૦ વિજયદેવસૂરિ—તે સં૦ ૧૬૫૮ માં પાટણમાં આ૦ વિજયસેનસૂરિના હાથે તપગચ્છના ગચ્છનાયક બન્યા. તેમની 'વિજય સેનસૂરિ સંઘ' પ્રમાણ પર વંશ ચાલી.

૨ આ૦ વિજયતિલકસૂરિ—તે સં૦ ૧૬૭૩ના પોષ શુદિ ૧૨ ના દિવસે મધ્યાહ્નકાળે સિરોહીમાં ઉપાધ્યાયોની સમ્મતિથી આચાર્ય બન્યા. આ સમયે ત્યાં કોઈ ટંટોફિસાદ ન થાય તે માટે અમદાવાદના સૂબા મકરબખાન તરફથી ચારે તરફ પોલિસનો રક્ષણ પહેરો ગોઠવવામાં આવ્યો.

આ રીતે તપગચ્છમાં બે **આચાર્યોની બે શાખાઓ બની**

સાધારણ વિદ્વાનો માને છે કે, આ ગચ્છભેદનું વાસ્તવિક કારણ 'વિજય' અને 'સાગર'ની મમતા જ છે, પરંતુ આ માન્યતા સાચી નથી. કેમકે આ બન્ને પક્ષોમાં, વિજય, સાગર, વિમલ, હર્ષ, ચંદ્ર, રત્ન વગેરે દરેક શાખાઓના મુનિવરો હતા.

નોંધ અહીં નોંધપાત્ર ઘટના એ છે તપગચ્છના મુનિવરો ઉપર મુજબ બે સંઘમાં વહેંચાઈ ગયા, પણ કોઈ મુનિવરો બન્નેમાં ન ભળ્યા તે પોતાને આ હીરવિજયસૂરિગચ્છના કે આ વિજયસિંહસૂરિના આજ્ઞાધારી બતાવતા હતા. અને સંવેગી શાખામાં ભળ્યા સૌ વિજયદેવસૂરિ સંઘમાં રહ્યા.

એમના આ ગચ્છભેદનાં આ પ્રકારે **વિવિધ કારણો** લાગે છે—

૧ મહો૦ ધર્મસાગર ગણિવર અને મહો૦ સોમવિજય ગણિવર વચ્ચે મનોભેદ હોય.

૨. કવિરાજ દર્શનવિજયજી ગણિ અને પં૦ ભક્તિસાગર ગણિ વચ્ચે મનમુટાવ હોય. (પ્રક૦ ૫૫ પૃ૦ ૭૨૫)

૩ અમદાવાદના નગરશેઠ શાંતિદાસ ઝવેરી ઓસવાલ અને વીશા શ્રીમાળી જ્ઞાતિના શેઠ શાંતિદાસ મનિયા દોશી શ્રીમાળી બન્ને કુટુંબ

વચ્ચે જ્ઞાતિસંઘર્ષ હોય? અમદાવાદમાં ૧૨ વર્ષ સુધી જ્ઞાતિ કલેશ થયાનું ઇતિહાસ પ્રસિદ્ધ છે. [1]

નોંધ : આવી ઓસવાલ, પોરવાડ, અને શ્રીમાળીમાં એકયતા બની રહે તો તે દેશ અને ધર્મને ઉન્નત બનાવે પરંતુ તેઓમાં કલેશ ઉઠે તો દેશ અને ધર્મમાં પણ કલેશ થાય, ટૂકડા પડે

૪ સાગરમતની તે કાળની નવી પ્રરૂપણાના ૩૬ બોલ અંગે ખેંચતાણ હોય

૫ તપાગચ્છની ઉન્નતિને સહન નહીં કરનારાઓનો અદૃશ્ય દોરી સંચાર વગેરે

(—પ્રક૦ ૫૮)

૫૦ ભક્તિસાગર ગણિ પોતાના સંસ્કૃત ભાષાના 'પ્રરુપણા વિચાર'માં આ૦ વિજયતિલકસૂરિ પક્ષના નિર્નામિકમત, (નનામો મત), ઉપધિમત (ઉપાધ્યાય મત) અને રાસભી મત એવા નામો બતાવે છે પરંતુ સં૦ ૧૬૭૬ના પો૦ શુ૦ ૧૩ની સવારે **આ૦ વિજયાનંદસૂરિ** પ્રસિદ્ધ નામથી થયા. ત્યારથી આ ગચ્છનું નામ 'વિજયાનંદસૂરિગચ્છ' પડ્યું.

મહો૦ ધર્મસાગરગણિવર માનતા હતા કે "જૈનોમાં માત્ર તપાગચ્છ જ શુદ્ધ જૈન શાસન છે" પરંતુ વિજયાનંદસૂરિના કોઈ કોઈ મુનિવર તો માનતા કે, "જૈનોમાં વિજયાનંદસૂરિ તપાગચ્છ જ શુદ્ધ શ્રમણ સંઘ છે" તેમાંના એક પક્ષના વિદ્વાને 'સ્તુતિચતુર્વિંશતિ' બનાવી છે તે તેમાં ભ૦ આદીશ્વરની સ્તુતિમાં ચક્રેશ્વરી દેવી પાસે આ પ્રકારે યાચના કરે છે—

---

[1] પૂર્વના પાટડ (પાડા) નો વતની ધનાઢ્ય તેનો પરિવાર તે પ્રાગ્વાટ કહેવાયો (પ્રાગ્વાટ ઇતિ૦ પૃ૦ ૧૨ આ નેમિચંદ્રનું મહાવીર ચરિત્ર)

રાણી રાઉલ શ્રા સદા દેવી અંબાવી પ્રમાણ
પોરવાટ પ્રગટ માલ મશીવન મૂકે ખાણ

(ઉ૦ લાવણ્ય સમય કૃત વિમલ પ્રબંધ)
(પ્રાગ્વાટ ઈતિહાસ પૃ૦ ૭૪૫ ભૂમિકા પૃ ૧)

તેની કુલદેવી અંબિકા જે ગણદેવી માતા કહેવાય છે

ઓસવાલ ભૂપાલ હૈ પોરવાલ વર મિત્ર
શ્રીમાળી નિર્મળ મતી જિનકે ચરિત્ર વિચિત્ર ॥ ૧ ॥

"चक्रेश्वरी सा मम मङ्गलालीमहर्निशं मङ्क्षु सुरी तनोतु ।
सूरीश्वरानन्दगुरोर्गणे समीहितं राति सुहंसवाणी॥"

(–પૂ પ ચતુરવિજયજીનો સ્તોત્ર સમુચ્ચય સ ૧૯૮૪ પૃ ૨૧૫–૧૬)

અર્થાત્–ચક્રેશ્વરીદેવી વિજયાનંદસૂરિ સંઘની ઇષ્ટપૂર્તિ કરે.[1]

૧–૨. તપગચ્છમાં આ બે આચાર્યો થયા. તેમ પછી તો બીજા ત્યારે પણ પાંચ આચાર્યો થયા. તે આ પ્રકારે—

૩ આ૦ રાજસાગરસૂરિ–તેઓ સં૦ ૧૬૮૯માં ભ૦ વિજયદેવસૂરિના વાસક્ષેપથી આચાર્ય બન્યા. તેમનાથી તપાગચ્છ વિજયદેવસૂરિ સંઘની 'સાગરશાખા' નીકળી.

૪ આ૦ જ્ઞાનવિમલસૂરિ–આ૦ વિજયદેવસૂરિના પટ્ટધર ભ૦ વિજયપ્રભસૂરિની આજ્ઞાથી આ૦ સહિમાસૂરિના હાથે આચાર્ય બન્યા. તેમનાથી તપાગચ્છ વિજયદેવસૂરિ ગચ્છની 'વિમલશાખા' નીકળી

૫. પં૦ સત્યવિજય ગણિવર–તે ભ૦ વિજયદેવસૂરિના ૬૧મા ગચ્છનાયક ભ૦ વિજયસિંહસૂરિના શિષ્ય હતા. તેમણે દાદા ગુરુદેવની આજ્ઞામાં સં૦ ૧૭૧૧માં પાટણમાં ક્રિયોદ્ધાર કર્યો. તેમનાથી તપાગચ્છ વિજયદેવસૂરિ ગચ્છની સંવેગી વિજયશાખા નીકળી ઉપરની ચારે શાખાના યતિવરો ત્યાગીઓ આ શાખામાં આવી મળ્યા.

(૨૮) સાહિત્ય–એ સમયે બંને પક્ષના લેખકોએ પોતપોતાના પક્ષના સમર્થન માટે સાહિત્ય બનાવ્યું હતું, તે આ પ્રમાણે–

૧ મહો૦ સોમવિજયગણિવરે સં૦ ૧૬૭૨ના વૈ૦ શુ૦ ૧૩ના

[1] તપગચ્છના ભમરો બે ભાગમાં વહેંચાઈ ગયા. ત્યારે ભાવકો પણ બે ભાગમાં વહેંચાયા. તેમ દેવો પણ બે ભાગમાં વહેંચાયા હશે, પ્રશસ્તિલેખો મળે છે આ વિજયદેવસૂરિને દેવોની સહાય હતી.

(ઉ ગુણવિજયજી ગણિ કૃત તપાગણપતિ ગુણપદ્ધતિ પટ્ટાવલી સમુચ્ચય ભા ૧ પૃ ૮૬ પ્રક ૩૮ પૃ ૪૧૩)

સંભવ છે કે આથી જ તે સ્તુતિકારે શાસનદેવી પાસે સ્વપક્ષની ઇષ્ટપૂર્તિ માગી કરી હોય ।

રોજ 'છત્રીશ બોલ' બનાવ્યા તેમા નવી પ્રરૂપણાનુ શાસ્ત્રાધારે ખડન કર્યું

૨ પ૦ ભક્તિસાગરગણિએ સ૦ ૧૬૭૨–૭૩ના કા૦ શુ૦ ૧૪ના રોજ 'અઢાર પ્રશ્નો' બનાવ્યા મહો૦ સોમવિજયગણિને તેમના 'છત્રીશ બોલ'ના ઉત્તરમા પ્રશ્નો હતા તેમણે ત્યારથી તે નવી પ્રરૂપણાનુ મડન કર્યું હતું મહો૦ સોમવિજયગણિને આ સાથે બીજા ૩ પત્રો લખી મોકલ્યા હતા

૩ પ૦ ભક્તિસાગરગણિએ સ૦ ૧૬૭૪–૭૫મા સસ્કૃત ભાષામા 'પ્રરૂપણા વિચાર' ગ્રથ બનાવ્યો. તેમા 'છત્રીશ બોલ'નુ સમર્થન કર્યું નવા પક્ષના નવા નિર્નામક મત વગેરે નામો બતાવી આ૦ વિજયતિલકસૂરિની મજાક ઉડાવી, સાથોસાથ જણાવ્યુ કે, આ નિર્નામક મતવાળા એ જ જગદ્ગુરુના 'બારબોલ'માના નવ બોલનો છડેચોક ભગ કર્યો છે

૪ મહો૦ શાતિચદ્રગણિવરના શિષ્ય **પ૦ રત્નચંદ્રગણિવરે** તપારત્નહિતોપદેશ રૂપે સ૦ ૧૬૭૭ અથવા સ૦ ૧૬૮૨મા આ૦ વ૦ ૧૧ ને ગુરુવારે 'કુમતાહિવિષજાડગુલી' નામે ગ્રથ રચ્યો

૫ ઉ૦ સુમતિવિજયના બીજા શિષ્ય **કવિ પ૦ સિહવિજય ગણિએ** સ૦ ૧૬૭૪ના આ૦ વ૦ અમાવાસ્યાને રોજ 'સાગર-બાવની' બનાવી

૬ મહો૦ ભાવવિજયગણિવરે સ૦ ૧૬૭૮મા કપડવજમા મહો૦ સોમવિજયગણિવરના 'બત્રીશ બોલ'ના આધારે સસ્કૃત પદ્યમા 'ષટ્ત્રિશજ્જલ્પ વિચાર' બનાવ્યો

મહો૦ ભાવવિજયજી બે થયા હતા તે આ પ્રમાણે–

૧ મહો૦ વિમલહર્ષ ગણિવરની પરપરમા મહો૦ મુનિ વિમલ ગણિ, મુનિવિજયગણિના શિષ્ય **મહો૦ ભાવવિજયજી ગણિવર.** (–પ્રક૦ ૫૮)

૨ મહો૦ કલ્યાણવિજય ગણિવરના શિષ્ય પ૦ શુભવિજયજી ગણિવરના શિષ્ય **પ૦ ભાવવિજયજી ગણિવર.** (પ્રક૦ ૫૮)

૭ મહો૦ વિનયવિજય ગણિવરે સં૦ ૧૬૯૬ના જેઠ શુ૦ ૨ ગુરુવારે 'કલ્પસૂત્રની સુબોધિકા ટીકા' મા સાગરમતના કોઈ કોઈ વિષયનું પ્રાસંગિક ખંડન કર્યું છે મહો૦ વિનયવિજયજી ગણિવરે સં૦ ૧૬૮૯ મા સંસ્કૃત-ગદ્યમા 'ષટ્ત્રિંશજ્જલ્પસંગ્રહ' રચ્યો.

૮ કવિવર ઋષભદાસે સં૦ ૧૬૮૪ ના મા૦ વ૦ ૨ ને ગુરુવારે ખંભાતમા 'બારબોલરાસ' બનાવ્યો.

૯ શ્રુતકેવલી સમા મહો૦ યશોવિજયજી ગણિવરે સં૦ મા 'પ્રતિમાશતક' મા નવી પ્રરૂપણાની સમીક્ષા કરી.

૧૦ મહો૦ મેઘવિજયજી ગણિવરે મધ્યમષટ્ત્રિંશજ્જલ્પવિચાર બનાવ્યો.

૧૧ પં૦ મુક્તિસાગર ગણિ (આ૦ રાજસાગરસૂરિ) એ કેવલીસ્વરૂપ સજ્ઝાય બનાવી

ઉપરના સાહિત્યમા મોટે ભાગે પોતાના પક્ષની પ્રશંસા અને વિરોધ પક્ષની નિંદા કરી હોય એ સ્વાભાવિક તો હોય જ આથી આવા સાહિત્યને એકદમ ખરું કે ખોટું કહી દેવાનું સાહસ કરવું ન જોઈએ. ખરેખર આ સાહિત્ય તો તે સમયની ઘટનાની નોંધ મનાય છે આ ગચ્છમતસંઘર્ષનો વિભાગ મોટે ભાગે આવા ગચ્છમત સંઘર્ષના ગ્રંથોમા આશિક સત્ય પણ હોય શકે છે અમે અહીં આથી મધ્યમ ભાવે આમા ટૂંક વિભાગ પ્રકાશિત આપ્યો છે[1]

[1] ઇતિહાસ તે ખરેખર બનેલી સાચી અને ખોરી ઘટનાઓની સંગ્રહપોથી હોય છે તે કોઈ અનિચ્છનીય ઘટનાને નકામી માની છોડી દેવાય નહીં અમે ઇતિહાસના તે નિયમને સામે રાખી આ ઇતિહાસના વાચકો અને લેખકોને આ સંબંધી કંઈક પ્રકાશ મળે, તથા કલેશ પ્રેમીઓને કલેશ વિરમવા સારુ ઉત્તમ શિખામણ મળે એમ સમભાવે ઉપર મુજબ ખ્યાલથી શા૦ દી૦ મુ૦ વિદ્યાવિજયજી શ્રી જિનવિજયજી મો૦ ગિ૦ કાપડિયા વગેરેના વિવિધ લેખોના આધારે આ વિભાગ આપ્યો છે અમારી આ૦ ત૦ લેખકોને સાદર સૂચના છે કે તે એકદમ વિરોધી બની રહી સંપૂર્ણ તટસ્થપણે તે તે સાહિત્યનું નજરપથી પરિશીલન કરે તો તે એ સમયની વાસ્તવિક ઘટના જાણી શકે.

(૨૯) **સાગરશાખાના** પં૦ મુક્તિસાગર ગણિ સં૦ ૧૬૭૯મા અમદાવાદમા 'ઉપાધ્યાય' બન્યા ત્યારે બને પક્ષના આચાર્યોને આથી જ્ઞાન થયુ કે આપણે 'ગચ્છના ટુકડા કરી ગભીર ભૂલ કરી છે" હવે આપણે જો આ ભૂલને નિભાવી રાખીશુ તો ત્રીજા ચોથા પાચમા વગેરે ગચ્છો પણ જન્મશે 'આપણે સૌએ સપ કરી એક એકમ રૂપે બની રહેવુ જોઈએ એ ઉત્તમ માર્ગ છે

મુનિ સમ્મેલન

આ રીતે બને પક્ષમા ત્યારથી એક થવાની ભાવના જન્મી હતી સં૦ ૧૬૮૧ પ્રથમ ચૈત્ર શુદિ ૯ના રોજ અમદાવાદમા **કાલુપુર**ના જૈન ઉપાશ્રયમા તપગચ્છના બને પક્ષો–સા શાખાના મુનિવરોનુ **મુનિ સમ્મેલન** મળ્યુ હતું

મહો૦ ભાનુચદ્ર ગણિવરના પરિવારના **પં૦ ઉદયચંદ્ર ગણિ** તે સમ્મેલનનો ઇતિહાસ આ પ્રકારે આપે છે—[1]

૧ હિતોપદેશ

सवत् १६८१ वर्षे कार्तिक वदि प्रतिपद्दिने रवौ भरण्यां व्यतिपाते श्रीअहम्मदावादनगरे **श्रीविजयदेवसूरिभिः** मुक्तिसागरो गच्छान्निष्क्रामित, तस्मिन्नेव दिने शान्तिदाससाहाय्येन सागरनाम कुमत प्रवृत्त, तत्र प्रथम सागरकुमते मूल मुक्तिसागर, तदनु च स० १६८१ वर्षे प्रथम चैत्रे शुक्ल-नवमी दिने पुनर्वसुनक्षत्रे नवमरवियोगे गच्छभेदमपास्य श्रीअहम्मदावाद **सकलवाचक**प्रभृतियतिसमुदायेन सकलसघेन सह महाडम्बरपुरस्सर सकलानेकजातीयवाद्यनिर्घोषपुरस्सर भट्टारकपुरन्दर श्रीविजयदेवसूरीणां सागर-कुमतनिवारणप्रोत्साहितमनस श्रीविजयानन्दसूरयोऽह शिष्योऽस्मीति वदत, पदकमल प्रणेमु ॥ ठ ॥

अथ **श्रीतपागच्छदिनकर** सागरकुमतवार्दलपटलरहितोऽधिकतेज-स्विता प्राप। तद्दिने श्रीशत्रुञ्जययात्रार्थं बहुसघयुतेन समागतेन श्रीवस्तुपाल–तेजःपालतुल्येन दानकल्पद्रुमसमाजेन श्रीविजयदेवसूरीणा परमभक्तेन तपा-

---

[1] સ૦ તેજપાલ માટે જૂઓ પ્રક૦ ૫૧, પૃ૦ ૫૧૭–૫૧૮

गच्छपरमधर्मानुरागिणा सिरोहीवास्तव्येन सिरोहीदेशाधिपतिमन्त्रिमुख्येन मह० श्रीतेजपालसकलसभ्युतन निभ्राग्रहमानमुदितचेतसा सर्वेषां भट्टारक श्रीसूरि वाचक पण्डितसाधुप्रमुखानां स्वर्ण-रूप्यादिनाणकैर्नवाङ्गपूजाकरणेन श्रीफल-प्रभावनाकरणेन च महानुत्सवश्चक्रे गच्छभेदनिवारणतिलक सघपतितिलक चैकस्मिन्नेव वर्षे मह० तेजपालेन जगृहे ॥

धर्मत सकलमङ्गलावली धर्मत सकलसौख्यसंपद ।
धर्मत स्फुरति निर्मल यशो धर्म एव तदसो विधीयताम् ॥

प० उदयचन्द्रगणिवाचनार्थम् ।

(–જૈન સાહિત્યપ્રકાશન શ્રી પ્રશસ્તિસંગ્રહ ભા. ૨ પ્ર. ન. ७१ પૃ १५)
નોંધ (પ્ર. પ૧ પૃ. ૨૧૫ થી ૫૨૨)

૨ જૂના હસ્તલિખિત પત્રમાં બીજી તરફનું લખાણ—

तथा श्रीविजयदेवसूरिनइ श्रीविजयानदसूरिं लिखी आप्यु छइ, बे श्रीपूज्यजी छे मुजनिं लिखित प्रसाद कीधुं छइ तेहनइ अनुसारइं मइ श्री पूज्यनी आज्ञाइ प्रवर्तवुं ।

तथा गच्छमर्यादा सघली श्रीपूज्यजी चलावइ तथा श्रीपूज्यजी पछइ श्रीपूज्यजीना पटाधर चलावइ ॥ छ ॥ इति मगल ॥

॥६०॥ ॐ नत्वा श्रीचिंतामणिपार्श्वनाथाय नम ॥ श्रीहीरविजयसूरीश्वर गुरुभ्यो नम ॥ श्रीविजयसेनसूरीश्वरगुरुभ्यो नम ॥ भट्टारक श्रीविजयदेव सूरीश्वरचरणान्, शिशुविजयानन्दो विज्ञपयति । अपरं क्षेत्रादिककार्मि श्रीपूज्यजीनी आज्ञाइ प्रवर्त्तवु । तथा भट्टारक श्रीविजयदेवसूरिं बेहुनि पार मलावइ ते सघली गच्छमर्यादा चलावइ । तिहां अम्हो पक्ष न करवो । श्रीपूज्यजीना पगेधारनी रूचि प्रवर्त्तवुं । तथा कशी वातइं रागद्वेष उपजइ ते न करवु । तथा पन्यासपद प्रमुखपद न देवां । तथा श्रीपूज्यजी पछइ श्रीपूज्यजीनो पगेधारी जिहां होइ तिहां तेडावइ तिवारइ ज आववु सही १।

सं० १६८१ वर्षे चैत्र सुदि ९ दिन ।

ॐ नत्वा गिशुर्विजयानन्दो विज्ञपयत्यपर उपरि लिख्यु छइ ते अम्हारइ सही ३ ॥ इति मंगल ॥

૩ જૂના હસ્તલિખિત પાનામા **એક તરફનું લખાણ—**

ॐ नत्वा श्रीविजयदेवसूरिभिर्लिख्यते, उपरि हेठे लिख्यु ते **सही।**

श्रीहीरविजयसूरीश्वरगुरुभ्यो नम । श्रीविजयसेनसूरीश्वरगुरुभ्यो नम । **श्रीविजयदेवसूरिभिर्लिख्यते** । श्री**विजयानन्दसूरि**योग्य, अपर श्रीविजय-तिलकसूरिं आचारयपदप्रमुख जे जेहनिं दीधा छइ ते सर्व सावति (साजति)। तथा अम्हि बीजो पटोधर थापु। तिवारइ माहोमाहिं दीक्षाना पर्यायनइ मेलइं वड-लहुडाइइं वदनादिक सर्वव्यवहार सदाइ साचववो, तथा अम्हो तथा अम्हारइ पटोधरइं क्षेत्र २ पोतइ राखी निं पछइ तुम्हनिं मन भावता क्षेत्र २ पुछीनइं ते मध्ये क्षेत्र १ वडुं। क्षेत्र १ ते पासइ लहुडु। पूछावीनइं पछइ बीजा क्षेत्र आदेग देवाना पटा लिखवा, तथा भट्टारक श्रीविजयसेनसूरिं तथा अम्हे जे सर्वज्ञगतक ग्रंथ अप्रमाण करवा बाबति जे पटा लिख्या छइ ते सर्व कुणि प्रमाग जागिवा। तथा वडेगना रास भास गीत गाना विरुद्ध वचन न गावा। कोई गीतारथना कार्य काम आगरी तुम्हे कहण कहो ते समयानुसारट अम्हे मानवु। तथा तुम्हो अम्हनिं लिखित आप्यु छइ। ते लिखित नइ अनु सारइं अम्हारु लिखित प्रमाण छइ। तथा धरमी माणसइ कुगइ पुरवलो रागद्वेष मनमांहि आणवो नहिं। अनइ गच्छमर्यादा सर्वनइ शाता उपजइ तिम करवु। सही ३।

स० १६८१ वर्षे प्रथम चैत्र सुदि ९ दिने ॥

ઉપરના ઐતિહાસિક ઉલ્લેખો અને પત્રથી સ્પષ્ટ થાય છે સૌએ તપગચ્છની એકતા માટે **સક્રિય પ્રયત્ન** કર્યો આ પ્રયત્ન સર્વોત્તમ હતો જ પરંતુ જેએ આવી એકતા થાય તેમા રાજી ન હોય તે આ સોનેરી તકને જતી કરાવવા પ્રયત્ન કરે એ સ્વાભાવિક હતું પરિણામ એ આવ્યુ કે **તે સમ્મેલન નિષ્ફળ ગયુ**. તે પછી બીજી વાર એકતા માટે પ્રયત્ન થયો પણ ભવિતવ્ય રૂપે મતભેદ જાણવા કામચલાઉ એકતા પણ થઈ.

પછી તો જાણવા મળે છે કે, પ૦ મુક્તિસાગરગણિ સં૦ ૧૯૯૬ના જેઠ શુ૦ ૧૪ ને શનિવારના રોજ અમદાવાદમાં આ૦ રાજસાગરસૂરિ બન્યા અને તેમનો નવો પક્ષ જન્મ્યો. પછી તો આ૦ વિજયદેવસૂરિ સંઘ તથા આ૦ વિજયાનંદસૂરિ સંઘ પણ ત્યારથી હમેશને માટે જુદા પડ્યા.

અપ્રમાણિક ગ્રંથ

નોંધપાત્ર ઘટના એ છે કે, સં૦ ૧૬૯૧ના પ્ર૦ ચૈત્ર શુ૦ ૯ના દિવસે અમદાવાદમાં આ૦ વિજયદેવસૂરિ અને આ૦ વિજયાનંદસૂરિ એક થયા ત્યારે 'સટીકસર્વજ્ઞશતક' ગ્રંથ બંનેની સમ્મતિથી **અપ્રમાણિક ગ્રંથ** તરીકે જાહેર થયો તે અપ્રમાણિક જ રહ્યા.

ભ૦ વિજયદેવસૂરિએ ગંભીર વિચારણા કરી તે ગ્રંથના આધારે આ૦ સોમતિલકસૂરિ જ૦ આ૦ હીરવિજયસૂરિ આ૦ વિજયસેનસૂરિ વગેરે પૂર્વાચાર્યોનું અપમાન થાય છે એ જાણી લીધું માટે જ તેને મનથી અપ્રામાણિક માન્યો હતો. અને અપ્રામાણિક ઠરાવ્યો હતો. હવે તો તેને પ્રામાણિક ગ્રંથ તરીકે જાહેર કરે તેમ હતું જ નહીં પરંતુ સાગરશાખાના મુનિવરોની ભાવના હતી કે ભ૦ વિજયદેવસૂરિની પાસે 'સર્વજ્ઞશતક'ને પ્રામાણિક જાહેર કરાવી લેવો એટલે તેઓએ તેના પ્રયત્નો ચાલુ રાખ્યા.

(૩૦) આ૦ રાજસાગરસૂરિએ નક્કી કર્યું. આ૦ વિજયદેવસૂરિની સહાયથી જ 'સર્વજ્ઞશતક' ગ્રંથને કોઈ પણ રીતે પ્રમાણિક જાહેર કરી શકાય તો આ ભાવનાને અનુકૂળ એક સોનેરી તક મળી છે.

આ૦ વિજયદેવસૂરિ કર્ણાટદેશના વિજાપુર માં જિનપ્રસાદની પ્રતિષ્ઠા પધારવાના હતા. ત્યારે તે ખંભાતથી વિહાર કરી સુરત પધાર્યા. સુરતના જૈન સંઘે તેમની સામે ઘણા વિહારસ્થળો સુધી સામે જઈ સત્કાર કરી સુરતમાં મોટું સ્વાગત કરી પધરાવ્યા.

મહો૦ મેઘવિજયજીગણિ લખે છે કે સં૦ ૧૬૮૭માં સુરતમાં મીરમોજનની સભામાં સાગરમતી સાચા છે કે નહીં?

તે બાબત શાસ્ત્રાર્થ થયો. આ૦ વિજયદેવસૂરિએ તે સભામા સાગર-પક્ષની નવી પ્રરૂપણાને જૂઠી ઠરાવી વિજય મેળવ્યો

(–તપાગચ્છપટ્ટાવલી, પટ્ટાવલી સમુચ્ચય, ભા. ૧, પૃ૦ ૯૪, ૯૫)

આ ઉલ્લેખથી અને બીજા આધારોથી જાણવા મળે છે કે–

ત્યારે સૂરતનો **નવાબ માજર મલિક હતો.** નગરશેઠ શાન્તિદાસ ઝવેરી અને નવાબ ગાઢ મિત્રો હતા નવાબે સાગરગચ્છના જૈનોની પ્રેરણાથી સૂરતની રાજસભામા 'સર્વજ્ઞશતક' બાબત શાસ્ત્રાર્થ ગોઠવ્યો અને આ૦ વિજયદેવસૂરિને આ અગે વિનતિ કરી

શાસ્ત્રાર્થ

આ પ્રસગ ઊભો થવાથી ભ૦ વિજયદેવસૂરિના પરિવારના **ઉપા૦ ધનવિજયગણિ.** ઉ૦ ધર્મચદ્ર ગણિ, ઉ૦ લાવણ્યવિજય ગણિ, પ૦ મતિચદ્રગણિ, પ૦ માણેકચદ્રગણિ, **પ૦ ઋદ્ધિવિજય ગણિ** વગેરે ગીતાર્થ મુનિવરો સૂરત આવી ગયા

ભ૦ વિજયદેવસૂરિએ શાસ્ત્રાર્થ કરવા માટે પોતાના તરફથી મહો૦ ધર્મસાગર ગણિવરનાના શિષ્ય (૫૭) ઉ૦ વિમલસાગરના પ્રશિષ્ય (૫૯) **મહો૦ કુશલસાગર ગણિ** અને **પ૦ લાભકુશળ ગણિને** નિયુક્ત કર્યા.

આ૦ રાજસાગરસૂરિએ શાસ્ત્રાર્થ કરવા માટે પોતાના તરફથી **પ૦ સત્યસૌભાગ્યગણિને** નિયુક્ત કર્યા

શાસ્ત્રાર્થનુ સ્થાન રાજસભા હતુ અને મધ્યસ્થ તરીકે સાગર શાખાના જૈનોની માગણી મુજબ **નવાબ માજર મલિક** બીજા વિદ્વાન બ્રાહ્મણો, તથા પડિતો અને મુસલમાનના કાજીઓ વગેરે હતા બીજા જૈન–જૈનેતર શ્રોતાઓ હાજર હતા

સૂબાએ શાસ્ત્રાર્થનો પ્રારભ કરવા જણાવ્યુ, **પ૦ સત્યસૌભાગ્ય** ગણિએ પ્રથમ ફારસીમા, પાચ ફકરા લખી સૌની સામે મૂકયા

મહો૦ કુશળસાગરગણિએ તેની સામે 'સર્વજ્ઞશતક'માથી વિસવાદી બોલ કાઢી, ફારસીમા લખી સૌની સામે મૂકયા અને

પન્યાસજીને જણાવ્યું કે, ' આ બોલને શાસ્ત્રોના આધાર પાઠો આપી સાચા કરી બતાવો.'

પં૦ સત્યસૌભાગ્યગણિ આ બોલ વાંચી મૌન બની બેસી રહ્યા. સર્વ સભ્યો અને બધા ગ્રેખકોએ જાહેર કર્યું કે પં૦ સત્ય સૌભાગ્યગણિ હારી ગયા છે ઉ૦ કુશળસાગરગણિ સાચા છે ભ૦ વિજયદેવસૂરિ જીત્યા છે આ૦ વિજયદેવસૂરિ એ પછી સં૦ શુ૦ ૮ ના રોજ સૂરતથી વિહાર કરી કુભારિયા પધાર્યા, અને ત્યાંથી આગળ ધીમે ધીમે વિહાર કરતા દક્ષિણ વિજાપુર પધાર્યા

(– ઐતિહાસિક રાસસંગ્રહ, ભા૦ ૪, નિરીક્ષણ, પૃ૦ ૩૯—૪૦)

ઇતિહાસ કહે છે કે, ભ૦ વિજયદેવસૂરિએ વિજાપુરમાં સં૦ ૧૬૮૭મા શેઠ વેલજીના પ્રતિષ્ઠા ઉત્સવમાં જિનપ્રાસાદની પ્રતિષ્ઠા કરી તેમજ સં૦ ૧૬૮૭ થી ૧૬૯૪ સુધી કર્નાટ આંતરિક્ષ તિલંગ ગોલકુંડા વગેરે સ્થાનોમાં વિચરી જિનપ્રતિમાઓ મુનિવરોની પદવીઓ વગેરે કરી તે પછી તે વિહાર કરી ગુજરાતમાં પધાર્યા તે પછી સં૦ ૧૭૦૫ ના મ૦ વ૦ ૧૦ પને બુધવારે વશ ના શ્રીપુરમાં ભ૦ અંતરીક્ષ પાર્શ્વનાથના જિન પ્રાસાદનો નવી અંજનશલાકા કરી અને તે તીર્થનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવવા ઉપદેશ આપ્યો.

(–પ્રક૦ ૬૦ ધાતુપ્રતિમા લેખ)

૧૭નો આંક

(૩૧) જિનાગમોમાં એક સૂત્ર છે કે—' સત્તરસવિહે અસંજમે ' આ સૂત્ર તો જૈન સાધુઓને ૧૭ જાતના અસંયમથી અગમાવિધી સાવધાન રહેવા માટે ચેતવણી આપે છે કદાચ કલ્પનાના જોરે આ સૂત્રનો ભવિતાનુયોગમાં જ પ એવા આલંકારિક અર્થ કરીએ, તો કહી શકાય કે ૧૭ મી સદી (સં૦ ૧૬૦૧ થી ૧૭૦૦ સુધી) નો જૈન સમાજ માટે કાળ અસમાધિ-અશાન્તિનો કાળ રહ્યો કેમકે તે સદીમાં સ ૧૧મત ૧મ. ૪ ખરતર મતમાં ૯ ગચ્છો વગેરે નીકળ્યા હતા.

ખુશી થવાની વાત છે કે આ વિક્રમની ૧૭ માં સતાબ્દીમાં કશાનો ગચ્છભેદ-કલેશ થયા નથી.

વિક્રમની ૧૭ મી શતાબ્દીમા જૈનોના ઘણા **ગચ્છભેદો** થયા હતા તે આ પ્રમાણે—

(૧) સ૦ ૧૬૭૩ ના પો૦ શુ૦ ૧૩ ના રોજ શિરોહીમા તપગચ્છની વિજયશાખામા બીજો ભાગ પડયો સ૦ ૧૬૮૬ મા ત્રીજો ભાગ પડયો

(૨) વડગચ્છના ભ૦ મુનીશ્વરથી ભટ્ટારકશાખા અને આચાર્ય શાખા એમ બે ભેદ પડયા. (પ્રક૦ ૪૧ પૃ૦ ૫૮૮)

(૩) અચલગચ્છમા સ૦ ૧૬૨૯ થી ૧૬૭૦ લગભગમા ૪ શાખાઓ જૂદી પડી (પ્ર૦ ૪૦ પૃ૦ ૫૩૪)

(૪) ખરતરગચ્છના સ૦ ૧૬૭૫ થી ૧૬૯૦ મા ભટ્ટારકશાખા અને આચાર્યશાખા એમ બે ભેદો પડયા (પ્ર૦ ૪૦ પૃ૦ ૪૯૦)

(૫) આ૦ ધર્મઘોષગચ્છમાથી સ૦ ૧૫૮૬ પછી નાગોરી લોકા ગચ્છ નીકળ્યો (પ્રક૦ ૫૩, પૃ૦ ૬૪૫)

(૬) લોકાગચ્છમા સ૦ ૧૬૯૨ તથા સ૦ ૧૭૦૯ મા **લોંકાગચ્છ** અને **ઢુંઢિયા** એમ બે ભાગ પડયા (પ્રક૦ ૫૩, પૃ૦ ૪૯)

(૭) સાદડીમા તપા-લોકાના ભાગ પડયા

(પ્રક૦ ૫૩ પૃ૦ ૫૯૮, ૬૦૨, ૬૪૫)

(૮) દિગબરોમા પણ સ૦ ૧૬૮૦ મા આગરામાં **વીશપથી, તેરાપથી** એમ બે ભાગ પડયા. (પ્રક૦ ૧૪, પૃ૦ ૩૨૬ થી ૩૨૯ પ્રક૦ ૫૩ પૃ૦ ૬૬૭)

નોંધ : નોંધપાત્ર ઘટના એ છે કે, તપગચ્છના ભેદના મોવડીઓ—ગીતાર્થો પૈકીના ઉ૦ **નેમિસાગર** સ૦ ૧૬૭૫મા **આ૦ વિજયતિલકસૂરિ** સ૦ ૧૬૬૭મા અને મહો૦ **સોમવિજય ગણિ** સ૦ ૧૬૯૬–૯૭મા સ્વર્ગવાસી થયા હશે, પછી તો સ૦ ૧૭૧૧ થી ૧૮૦૦ના વર્ષો વીત્યા બાદ તપાગચ્છમા **એકતાનું બીજારોપણ** થયુ

(૩૨) આ ગચ્છમત સઘર્ષના વિવિધ પ્રસગોમાથી સ્પષ્ટ તારવી શકાય છે કે, **મહો૦ ધર્મસાગરગણિવર** સમર્થ વિદ્વાન્ હતા સચ્ચાઈના મોટા પક્ષપાતી હતા તેઓ સાચી હકીકતને સ્વીકારવા

સદા તૈયાર રહેતા. આથી જ તમણે સં૦ ૧૬૧૬મા નાગોરમા શેઠ કલ્યાણની સામે મહોદય ભાવે મિચ્છામિ દુક્કડ આપ્યો. તેમજ સં૦ ૧૬૨૦ મા અને સં૦ ૧૬૫૬ મા ગચ્છનાયકો સામે ચતુર્વિધ સઘની વચ્ચે મિચ્છામિ દુક્કડ આપ્યો હતો.

(—પ્રક૦ ૫૫, પૃ૦ ૭૦૫)

મહોપાધ્યાયની પ્રતિષ્ઠા

શિલાલેખો મળે છે કે, (૧) સં૦ ૧૬૩૭ ના વૈ૦ શુ૦ ૩ ને ગુરુવારે રોહિણી નક્ષત્રમા રાવલ મેઘરાજજીના વીરમપુર(નાકોડા) ના ભ૦ વિમલનાથના જિનપ્રસાદના તપગચ્છના આ૦ હીરવિજયસૂરિ, આ૦ વિજયસેનસૂરિના ઉપાધ્યાય ધર્મસાગરગણિવરના ઉપદેશથી શ્રીસઘે .. બનાવ્યુ

(— શ્રી જિનવિજયજીનો પ્રાચીન જૈન લેખ—સગ્રહ, ભા૦ ૨ લે૦ ૪૧૮, ૪૫૧ વીરપુરના લેખો, જૈન તીર્થ નાકોડા)

(૨) તથા ભ૦ વિજયદેવસૂરિના ઉપદેશથી સં૦ ૧૬૩૭ (૧૬૬૭)ના બી૦ અષાઢ શુ૦ ૬ ને શુક્રવારે ઉ૦ ફા૦ નક્ષત્રમા વીરમપુરના ભ૦ વિમલનાથના પ્રાસાદનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો. (લેખાંક ૪૨૦)

(—જૂઓ પ્રક૦ ૫૫ જૈન તીર્થ નાકોડા)

(૩) પ્રતિષ્ઠા—મહોપાધ્યાયજીએ સં૦ ૧૬૩૨ મા કોઠારી પથે ભરાવેલી એક જિનપ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી, જે પ્રતિમા આજે બરહ્રૂરના જિનાલયમાં છે તેનો પ્રતિમા લેખ આ પ્રકારે છે—

.. तपागच्छ महोपाध्यायश्री धर्मसागरगणिभि श्री हीरविजयसूरिराज्ये॥

(—જૈ સ પ્ર ૧ ૨)

સ્વર્ગ—મહો૦ ધર્મસાગરગણિના સ્વર્ગવાસ માટે બે ઉલ્લેખ મળે છે કે (૧) તેઓ સં૦ ૧૬૫૩ના કા૦ શુ૦ ૬ ના દિવસે સૂરતમા સ્વર્ગે ગયા. (૨) સં૦ ૧૬૫૪ના કા૦ વ૦ ૯મા ખભાતમા સ્વર્ગે ગયા.

(—પ૦ રત્નચદ્રગણિ કૃત કુમતાહિવિષજાગુલી)

પરિચય—એકદર મ હોપાધ્યાય સમર્થ વિદ્વાન્, મોગ વાદી ઉગ્ર સ્વભાવના નિ ર સ્વમતપક્ષપાતી અને પરમતઅસહિષ્ણુ હતા

પણ આનંદની વાત એ છે કે, તેઓ ગચ્છનાયકોને તથા શાસનને સર્વથા વફાદાર રહેતા, તેઓની આજ્ઞાને શિરોધાર્ય કરતા

મહોપાધ્યાયજી

(૧) પં૦ શ્રુતસાગરગણિ મહોપાધ્યાયજીને શ્રુતકેવલીનુ વિશેષણ યોગ્ય જ આપે છે આ વિશેષણનો સામાન્ય અર્થ એ છે કે, મહોપાધ્યાયજી એ સમયે મોટા જ્ઞાની હતા વિશેષ અર્થ એ થાય કે, મહોપાધ્યાયજી પં૦ શ્રુતસાગરજી માટે કેવલી જેવા ધર્મોપદેશક હતા.

(૨) તપગચ્છના ભ૦ વિજયદેવસૂરિના આજ્ઞાવર્તી પં૦ ધર્મદાસગણિ લખે છે કે—

'તાસ શિષ્ય ગુણ ગાજતા રે, ધર્મસાગર ઉવજ્ઝાય,
વાદી ગજઘટ કેસરી રે, આણુ વહે જિનરાય ભજો૦ પર'
(–સં૦ ૧૬૭૬ ના જે૦ શુ૦ ૧૫, સુરત, હીરવિહાર સ્તવન)

(૩) વાસ્તવવાદી 'પદ્મદ્રહ'ના બિરૂદવાળા પં. પદ્મવિજયજી મહારાજ
'જે પરવાદિમતગજ કેરો, ન ધરે હરિ પરે ડર હો.'
(–સં૦ ૧૮૩૮, 'નવપદ પૂજા, ઉપાધ્યાય પૂજા)

મહોપાધ્યાય ધર્મસાગરગણિવર **આવા મહોપાધ્યાય હતા.**

મહોપાધ્યાયજીએ જો નવી મનાતી પ્રરૂપણા ન કરી હોત અને વિવિધ ગચ્છોને 'ઉત્સૂત્રકંદકુદ્દાલ'ના આધારે નિહ્નવ બતાવ્યા ન હોત તો તેઓ ખરેખર **લઘુ હેમચંદ્ર** ગણાત પણ તેઓ તે પદવી પામી શક્યા નહીં, છતા તેમની શુદ્ધ શાસનભક્તિ અને સાહિત્યનુ સર્જન જોતા ચોક્કસ માનવુ પડે છે કે, તેઓ તે સમયના મોટા વિદ્વાન, વાદી અને સમર્થ ગ્રંથકાર હતા

ગ્રંથો

મહોપાધ્યાય ધર્મસાગરગણિવરે ઘણા ગ્રંથો બનાવ્યા છે, તે આ પ્રમાણે—

૧ 'ભક્તામરસ્તોત્ર (ઋષભદેવ પદામ્બુજ૦) કાવ્ય ૨૮ સં૦ ૧૬૧૬મા મેડતાના ચોમાસામા

૨ 'ઔષ્ટ્રિકમતોત્સૂત્રકુદ્દાલ—સ્વોપજ્ઞ (દીપીકા) ટીકા સં૦ ૧૬૧૭માં પાટણમાં.

૩ 'તત્ત્વતરંગિણી—સ્વોપજ્ઞ વૃત્તિ'—સં૦ ૧૬૧૭માં પાટણ, તેમણે 'ઉત્સૂત્રકુમતિકુદ્દાલ'ના આધારે તેમાં 'સમ્માર્થકાર્ય કરણવાદ' નવો બનાવી જોડ્યો હતો.[1]

૪ કલ્પકિરણાવલી (કલ્પસૂત્રટીકા) – સં૦ ૧૬૨૮ના આ૦ ૧૦ અમાવાસ્યા દિવાળી દિને રાધનપુરમાં ગ્ર૦ ૪૮૧૪

૧ તત્ત્વતરંગિણી માટે જૂઓ પ્રક૦ ૫૫ પૃ ×× ક્ષમ ૭મી

૫ ઉદયસાગરસૂરિએ વિ સં ૨ ૧૯માં મોરબીમાં તત્ત્વતરંગિણીનો મૂળ સાથે ગુજરાતીમાં અનુવાદ પૃ ૨૭૪માં બનાવ્યો.

૨ કલ્પકિરણાવલીની પ્રશસ્તિ આ પ્રકારે મળે છે —

મૂળ પ્રશસ્તિ આ વૃત્તિ વ્યાખ્યાનકારો માટે બહુ ઉપયોગી છે સ્તુતિ કેળારી છે સં ૧૬૨૮ માં દિવાળીના દિવસે રાધનપુરમાં ગ્ર ૪૮૧૪ બનાવી. (શ્લો ૧ થી ૩)

સંયોજિત પ્રશસ્તિ અથવા પ્રશસ્તિપ્રશસ્તિ—ભ મહાવીર સ્વામીની પાટે ગણધર સુધર્માસ્વામી થયા તેમની પરંપરામાં ઘણા આચાર્યો થયા. અને કાદિ વગેરે ગચ્છો બન્યા વ ગચ્છના આગમવેદી આ જગચ્ચંદ્ર સૂરિએ મોટું તપ કર્યું તેથી તેઓ સં ૧૨૮૫ માં તપા કહેવાયા. તેમનાથી તપાગચ્છ નીકળ્યો

તપગચ્છમાં આ આનંદવિમલસૂરિ થયા. તેમણે ક્રિયોદ્ધાર કર્યો તેમની પાટે આ વિજયદાનસૂરિ થયા (૧ થી ૮)

આ વિજયદાનસૂરિની પાટે આ૦ હીરવિજયસૂરિ થયા. તે સર્વ શ્વેતામ્બર મુનિઓમાં મોટા છે તેમનું અદ્ભુત માહાત્મ્ય જોઈ લોકો તેમને કલિકાલમાં તીર્થંકર સમાન મહિમાવાળા માને છે (૯–૧૦) તે આ હીરવિજયસૂરિ વિદ્યમાન છે તેમના રાજ્યમાં મહો૦ ધર્મસાગર ગણિ થયા છે જે સમસ્ત વાચકોમાં વડા છે સર્વશાસ્ત્રોરૂપી સોનાને કસવામાં કસોટી જેવા છે કુમતિરૂપ હાથીઓના કુંભસ્થલને ભેદવામાં સિંહ" સમાન છે જેમણે દુર્મતવાદીઓને હરાવી જય પ્રાપ્ત કર્યો છે (૧૧–૧૨) તેમણે કલ્પસૂત્ર ઉપર વિશિષ્ટ સુખાવબોધવાળી કિરણાવલીવૃત્તિ રચી છે

જગતમાં મેરુગિરિ અને જૈનશાસન જ્યાં સુધી વર્તે છે ત્યાં સુધી ઉત્તમ પુરુષો વડે વંચાતી આ કલ્પ-કિરણાવલિ જયવતી રહો. (૧૩–૧૪)

૫. 'કુપકખકોસિયમહસ્સકિરણ–સ્વોપજ્ઞ 'ટીકા'–પ્રાકૃત ભાષામા, વિશ્રામ–૧૧, ગ્ર૦ ૧૨૦૫, આ૦ હીરવિજયસૂરિએ ગીતાર્થો પાસે તપાસ કરાવી તેનુ 'પ્રવચનપરીક્ષા' નામ રાખ્યુ[1]

૬ 'ઇર્યાપથિકીષટ્‌ત્રિંશિકા–સ્વોપજ્ઞવૃત્તિ'–સ૦ ૧૬૨૯ મા

૭ 'જબુદ્દીવપણ્ણત્તિટીકા'–સ૦ ૧૬૩૯ મા

૮. 'પર્યુષણાશતક' (શ્લો ૧૦૦)–સ્વોપજ્ઞ વૃત્તિ'–સ૦ ૧૬૪૭મા

૯ 'તપાગચ્છ પટ્ટાવલી સૂત્ર (પ્રા૦ ગાથા–૨૧)–સ્વોપજ્ઞ વૃત્તિ–સ૦ ૧૬૪૮મા ચૈ૦ વ૦ ૬ ને શુક્રવારે અમદાવાદમા

૧૦ 'સર્વજ્ઞશતક' (પ્રા. ગાથા–૧૨૩)–સ્વોપજ્ઞ વૃત્તિ–સ ૧૬૫૦

૧૧ 'વર્ધમાન વિજ્ઞપ્તિ દ્વાત્રિંશિકા'

૧૨ 'નયચક્ર–વૃત્તિ સહિત'

. આશુકવિ **પં૦ હેમવિજયગણિવર** લખે છે કે–અમદાવાદમા સઘપતિ સહજમલ હતો, જે મોટો પુણ્યશાળી હતો, તેને સતીશિરોમણિ **મંગા** નામે પત્ની હતી અને તેઓને **કુંઅરજી** નામે પુત્ર હતો (૧૫–૧૬) કુઅરજી બચપણથી પુણ્યાત્મા હતો ધર્મક્રિયા કરતો' અને સાતે ક્ષેત્રોમા દાન દેતો તેણે ભ૦ વિજયદાનસૂરિ પાસે જિનપ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરાવી ભારે પ્રતિષ્ઠા સપાદન કરી તેણે દેવવિમાન જેવુ જિનાલય બનાવ્યુ તેણે સઘપતિ બની શત્રુજય તીર્થનો 'છ'રી પાળતો યાત્રાસઘ કાઢયો ત્યારથી તે **સંઘપતિ** તરીકે ખ્યાત થયો તેણે શત્રુજય તીર્થ ઉપર પગથિયાવાળો **અષ્ટાપદતીર્થપ્રાસાદ** બધાવ્યો તાલધ્વજ અને ગિરનાર તીર્થમા જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો તેણે, તેની સ્ત્રી પદ્મા અને પુત્ર વિમલદાસે ગુરુઓના ઉપદેશથી જ્ઞાનાવરણીય કર્મના વિનાશ માટે આ કલ્પ કિરણાવલિની મેકડો **પ્રતિઓ** લખાવી (૧૭–૨૪) (પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૩૪૪) (–રાધનપુરના ખજુરી શેરીના ગ્રથભડારની શા દેવશ્રીમાલીવશ ૨૧૯ 'કલ્પકિરણાવલી' ની પ્રશસ્તિ)

1. कुवकयकोसिय मवस्सकिरण हीरविजयसूरि दत्त 'पवयणपरिकखा नाम। પ્રાકૃત ભાષામા વિશ્રામ ૧૧, ગ્ર ૧૨૦૫

इति श्रीमत्तपागणनभोगणि श्रीहीरविजयसूरीश्वर 'शिष्योपाध्याय श्रीधर्मसागरगणि" विरचिते स्वोपज्ञ कुपक्षकौशिकसहस्रकिरणे श्रीहीरविजयसूरि दत्तप्रवचनपरीक्षा' नाम्नि प्रकरणे पामचन्द्रमतनिराकरणनामेकादश विश्राम समाप्त । समाप्ता च प्रवचनपरीक्षा ॥

૧૩ 'ષોડશશ્લોકી વૃત્તિ ૧૪, ગુરુ તત્ત્વપ્રદીપ વગેરે વગેરે
સુકૃતત્વવ્યવસ્થાપનવાદસ્થલ ગ્રં૦ ૪૦૦

૧ મહો૦ ધર્મસાગરગણિની શિષ્ય પરંપરા—

૫૬ મહો૦ ધર્મસાગરગણિવર

૫૭ **ઉપા૦ વિમલસાગરગણિ**—મહો૦ ધર્મસાગરગણિવર સં૦ ૧૬૧૬મા મેડતામા ચતુર્માસ રહ્યા ત્યારે તે તેમની સાથે હતા. તે દીક્ષામા મહો૦ લબ્ધિસાગરગણિથી મોટા હતા. પણ ઉપાધ્યાય તરીકે તેમનાથી નાના હતા મહોપાધ્યાયજીએ તેમને ઉપા૦ ધનરાજ ગણિની પાછળ પાટણ મોકલ્યા. મહો૦ લબ્ધિસાગરગણિના સ્વર્ગગમન પછી સં૦ ૧૬૫૫મા તેમને ઉપાધ્યાય બનાવ્યા હતા એટલે તે ઉપાધ્યાયપદવીમા નાના હતા.

૫૮ **ઉપા૦ પદ્મસાગરગણિ**—મહો૦ ધર્મસાગર ગણિવરે તેમને સં૦ ૧૬૧૬ મા લાહોરમા દીક્ષા આપી. તે પ્રખર વિદ્વાન, મોટા વાદી શીઘ્રકવિ અને હાજરજવાબી શક્તિવાળા હતા.

જગદ્ગુરુ આ૦ હીરવિજયસૂરિએ સં૦ ૧૬૨૮ ના ફા૦ શુ૦ ૭ ને સોમવારે અમદાવાદના અહમદપુરામા મૂલા શાહ શેઠના ઉત્સવમાં **આ૦ વિજયસેનસૂરિને આચાર્ય, ઉ૦ વિમલહર્ષને મહોપાધ્યાય, મુનિ પદ્મસાગરગણિ, મુનિ લબ્ધિસાગરગણિ વગેરે ૯ ગણિ વરોને પન્યાસ બનાવ્યા.**

તમણે સિરોહીની રાજસભામા ભટ્ટ નરસિંહને તથા ઇડરની રાવ કલ્યાણની રાજસભામા વાદી બ્રાહ્મણોને હરાવ્યા

ગ્રંથો—તેમણે પન્યાસપદમાં સં૦ ૧૬૪૬ના બીજા મહા સુદિ ૧૧ ના રોજ માડલમા 'જગદ્ગુરુકાવ્ય શ્લો૦ બનાવ્યું

૫૦ વિમલસાગરગણિ શિષ્ય ગ૦ પદ્મસાગરે સં૦ ૧૬૫૭મા આ૦ વિજયસેનસૂરિના રાજ્યમા મુનિ પ્રેમસાગરની વિનતિથી 'ઉત્તરજ્ઝયણ સુત્તની પાઇય ટીકા'ની પ્રાકૃતકથાઓને સંસ્કૃત ભાષામા ગ્રં૦ ૪૫૦૦ ઉતારી.

(પૂના—જૈન પ્રશસ્તિ સંગ્રહ ભા૦ ૩ જો પ્ર સં૦ નં૦ ૯૮)

નોંધ : ૫૩ મા ભ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિના શિષ્ય **પ૦ જ્ઞાનકીર્તિગણિ-વરે** " ભ૦ મુનિસુદરસૂરિને " પુછી નોધ કરી, સ૦ ૧૫૨૦ના ચોમાસામા માડવગઢમા સસ્કૃતમા કથા ઉતારી હતી

(પૂના-જૈન પ્રશસ્તિ સગ્રહ ભા ૩જો પ્ર૦ ન૦ ૬૯૩,
ઇતિ૦ પ્રક૦ ૫૧, પૃ૦ ૫૦૯)

સ૦ ૧૬૩૩ મા 'નયપ્રકાશ–સ્વોપજ્ઞટીકા' સાથે રચ્યો 'યુક્તિ પ્રકાશ–સટીક, પ્રમાણપ્રકાશ–સટીક,' શીલપ્રકાશ, 'યશોધરનૃપચરિત્ર, ધર્મપરીક્ષા, તિલકમજરી–પદ્ય, તિલકમજરી–ટીકા' ગ્ર૦ ૮૦૦૦ અને 'અજારાપાર્શ્વનાથસ્તવન' શ્લો૦ ૫ વગેરે ગ્રથો રચ્યા

પ૦ પદ્મસાગરગણિ શિષ્ય, પ૦ ગુણસાગરગણિએ હસ્તિનાપુર મડન ભ૦ શાતિજિન વિનતિ ગુ૦ કડી ૨૧ બનાવી

૫૯ મહો૦ કુશલસાગરગણિ–

તેમના બીજા નામ પ૦ કુમારસાગરગણિ અને પ૦ કુલસાગરગણિ પણ મળે છે તે બચપણમા સાધુ થયા હતા તે વિદ્વાન હતા મોટા વાદી હતા અને જ્ઞાન–ગભીર હતા **ભ૦ વિજયસેનસૂરીશ્વર** અને **આ૦ વિજયદેવસૂરિ** સાથે જ વિચારતા હતા તે તથા તેમની પરપરા સવેગી હતી, તેથી યતિપણામા રહેવા છતા તે શુદ્ધ સયમી હતા.

તેમણે સ૦ ૧૬૬૨મા 'ઉપદેશસાર–સટીક' બના૦યો તેમા તેમણે ઘણી 'ઐતિહાસિક અનુશ્રુતિઓ' આપી છે. આ ગ્રથમાં તેમણે પ્રાકૃત, સસ્કૃત, અપભ્રશ અને જૂની ગુજરાતી ભાષાના કવિત્તો વગેરે પણ આપ્યા છે[1]

આચાર્યશ્રીએ તેમને **ઉપાધ્યાયપદ** આપ્યુ હતુ

---

૧ **અપભ્રશ ભાષા** વગેરેના નમૂના—

(૧) આદિનાથ સેત્તુજિ, નેમિ ગિરનારિ નમેવિણુ,
મુનિસુવ્રત ભરૂઅચ્છિ, વીર મોઢેર થુણે વિણુ;
મહુરા પાસ–સુપાસ નમિઅ, દુઅ ઘડિઅ અબ્ભિતરિ,
મોરઢિ હુઢણ વિહારિ, વાર ગોવાલ ગિરિસરિ

મહો૦ નેમિસાગરગણિએ સાગરમતના ૩૬ 'બોલ'ની નવી પ્રરૂપણા કરી તે પ્રરૂપણાને તે પ્રમાણિક માનતા ન હતા. તે સંવેગ રંગથી રંગાયા હતા

સુરતના નવાબે સં૦ ૧૬૮૭માં સુરતમાં ભ૦ વિજયદેવસૂરિને 'સર્વજ્ઞશતકસટીક પ્રમાણિક છે કે નહીં' એ બાબતે રાજસભામાં જાહેર શાસ્ત્રાર્થ કરવા વિનતિ કરી હતી

શાસ્ત્રાર્થ—ભ૦ વિજયદેવસૂરિએ આ શાસ્ત્રાર્થમાં પોતાના પ્રતિનિધિ તરીકે મહો૦ કુશલસાગરગણિ અને પં૦ લાભકુશલગણિને મોકલ્યા હતા.

આ૦ રાજસાગરસૂરિએ શાસ્ત્રાર્થ કરવા માટે પોતાના તરફથી પં૦ સત્યસૌભાગ્યગણિને નિયુક્ત કર્યા હતા. શાસ્ત્રાર્થનું સ્થાન રાજસભા હતું અને મધ્યસ્થ તરીકે સાગરશાખાના જૈનોની માગણી મુજબ નવાબ બાજરમલિક હતા. તથા બીજા વિદ્વાન બ્રાહ્મણો, બીજા પંડિતો તથા મુસલમાનના કાજી વગેરે હતા. બીજા જૈન—જૈનેતર શ્રોતાઓ વગેરે હાજર હતા.

સૂબાએ શાસ્ત્રાર્થનો પ્રારંભ કરવા જણાવ્યું

પં૦ સત્યસૌભાગ્યગણિએ પ્રથમ ફારસીમાં પાંચ ફકરા લખી સૌની સામે મૂક્યા.

ઉ૦ કુશલસાગરગણિએ તેની સામે સર્વજ્ઞશતક'માંથી વિસંવાદી ૯ બોલ ગોઠવી, ફારસીમાં લખી સૌની સામે મૂક્યા અને પંન્યાસજીને જણાવ્યું કે 'આ બોલોને શાસ્ત્રના આધાર પાઠો આપી સાચા કરી બતાવો.

અશુભ છત્રીસા.
વીર જિણ મુહર નારિ વિર ઞપિયઽ.
મો આગરાવ નાયવકમય, અપ્પઞહિઅરિ ચિર જયઽ
(—ઉપદેશ સાર-સટીક—ઉપદેશ ૫૧)
(૨) જૂઓ. પ્ર૦ ૩૫ પૃ ૧૬ (ઉપ ૩૨)
(૩) જૂઓ. પ્ર૦ ૩૧ પૃ ૧૩૨ (ઉપ ૨૩)
પ્ર૦ ૩૧ પૃ ૧૪૫ (ઉપ ૩૨)

પ૦ સાભાગ્યગણિ આ બોલ વાંચી મૌન બની બેસી રહ્યા. સર્વ સભ્યો અને સૌ પ્રેક્ષકોએ જાહેર કર્યું કે, પ૦ સત્ય સૌભાગ્યગણિ હારી ગયા. ઉપા૦ કુશલસાગરગણિ સાચા ગણાય અને આ૦ શ્રી વિજયદેવસૂરિ જીત્યા એવી ખ્યાતિ પ્રસરી.

ભ૦ રાજસાગરસૂરિ તે સમયે ત્યા હાજર રહ્યા.

(ઐતિહાસિક રાસસગ્રહ ભા૦ ૪ નિરીક્ષણ પૃ૦ ૩૯, ૪૦, ઇતિ૦ પ્રક૦ ૫૫, પૃ૦ ૭૬૮ સૂરતમા શાસ્રાર્થ)

મહો૦ કુશલસાગરગણિના ન૦ ૬૦મા શિષ્ય **પં૦ વિજયસાગરગણિએ** પુર ગામમા શેઠ વીર ભણુશાળીને ભણુવા માટે ‘ મહાવીરજિનસ્તોત્ર શ્લો૦ ૨૮ રચ્યુ.

(૬૦) **પ૦ ઉત્તમસાગરગણિ**–તેઓ સ યમમા શિથિલ બન્યા સ૦ ૧૭૫૮ મા સ્વર્ગવાસી બન્યા. તે તપાગચ્છવિજયદેવસૂરિસ ઘ સાગરશાખાના ભ૦ ઉદયસાગરસૂરિની આજ્ઞામા હતા.

૬૧ પ૦ ન્યાયસાગરગણિ

અસમાન ગુમાન કરત જગમેં, સોહી "ગુમાન" કથિર જ્યુ ગાયો.
ઉદૈપુર લોક વિલોકત કોકજ્યુ, બાગર નાગર હૈ જ્યુ વાર્યો
શાન્તિવિજય બુધ **ન્યાય પયોનિધિ**, આગમતર્ક વિવાદ વિચાર્યો,
ગામ **ધૂલેરમે** આદિમદેવ હજૂર, દિગમ્બર નાયક હાર્યો ॥૧॥

ભિન્નમાલના **રાવ અજિતસિ હ રાઠોડ**ના રાજ્ય પહેલા (સ૦ ૧૭૫૧ થી ૧૭૮૧) શા૦ **મોટાશાહ ઓસવાલની** પત્ની **રૂપાદેવીએ** એક મધ્યરાતે સ્વપ્નમા આબો જોયો, અને વિ૦ સ૦ ૧૭૨૮ શ્રા. સુ. ૮ની ઘડીઓ પૂરી થયા બાદ ૯ મીના ભોગકાળમા ગુરુવારે અનુરાધા નક્ષત્રમા મધ્યરાત પછી આઘ્રયોગમા **પુત્ર નેમિદાસને** જન્મ આપ્યો.

તેના ઘરમા **ઘર દેરાસર** હતું તે નેમિદાસના કાકાએ પ૦ ઉત્તમસાગરગણિને તે નેમિદાસ વહોરાવ્યો. પ૦ ઉત્તમસાગરગણિએ તેને દીક્ષા આપી; અને તેનુ નામ **મુનિ ન્યાયસાગર** રાખ્યુ

શ્રી **ન્યાયસાગરે** વ્યાકરણ, ન્યાયગ્ર થો આ૦ હરિભદ્રસૂરિ,

અને મહો૦ યશોવિજયજી ગણિવર વગેરેના ન્યાય ગ્રંથોનો અભ્યાસ કર્યો તેમની ૩૦ વર્ષની ઉમર થતા પ૦ ઉત્તમસાગર મહારાજે આશરે સ૦ ૧૭૫૮મા સ્વર્ગગમન કર્યું

પ૦ શાન્તિવિજયજી વિગેરે ૬૦ ઠાણા પૂર્વવાતીર્થની યાત્રાએ આવ્યા પ૦ ન્યાયસાગરે ત્યા દિગમ્બર ભટ્ટારક નરેન્દ્રકીર્તિને હરાવ્યો. તથા ઉજ્જૈનમા અને સિદ્ધપુરમા તેમજ અમદાવાદમાં જિન પ્રતિમા વિરોધિ ઢુંઢિયાને પણ હરાવ્યા હતા.

મહસોરના નવાબે તેમનું નિમિત્ત જ્ઞાન સાચુ જાણી તેમની પાસે ધનની થેલી મૂકી, લેવા વિનતિ કરી. પ૦ ન્યાયસાગરે સ૦ ૧૭૬૩મા તે ન લેતા શુદ્ધ સયમી જીવન પાળવા ક્રિયોદ્ધાર કર્યો.

તેમણે અમદાવાદથી વિહાર કરી શત્રુજય, ભાવનગર, ઘોઘા, ગિરનાર, આબૂ, અચલગઢ, તારગા, પાટણ અતરીક્ષજી, ઔરગાબાદ, બુરાનપુર, સુરત, જબુસર, ખભાત, નવાનગર વગેરે સ્થાનોમા વિહાર કરી યાત્રાઓ કરી, ઉત્સવ મહોત્સવ પ્રતિષ્ઠા વિગેરે કરાવ્યાં.

તેમને (૧) મણિસાગર, (૨) ઉદયસાગર (૩) ધીરસાગર અને (૪) જયસાગર એમ ચાર શિષ્યો હતા. આ સિવાય (૫) વીરસાગર શિષ્યનું નામ પણ મળે છે

તેઓ નવાનગરથી વિહાર કરી કોઠ ગાગઠ પધાર્યા. અહીં તેમની તબીયત બગડી, આથી અમદાવાદના જૈનોએ ત્યા જઈ તેમને અમદાવાદ લાવી, લુવારની પોળના ઉપાશ્રયે પધરાવ્યા. ત્યા પણ તેમની તબીયત વધુ બગડી. ૪ શિષ્યો તેમની સાથે હતા.

પ૦ ન્યાયસાગરે સ૦ ૧૭૯૭ના ભા૦ વ૦ ૮ની સવારે (ઉષાકાળે) અમદાવાદના લુવારની પોળના ઉપાશ્રયમા સ્વર્ગગમન કર્યુ સઘે તેમની માંડવી બનાવી, કોચરપુરાની વાડીમા અગ્નિસસ્કાર કર્યો

મહો૦ ધર્મસાગરગણિવરના પટ્ટધર મહો૦ વિમલસાગરગણિની પરપરાના. "ન્યાયસાગર નિર્વાણ રાસ બનાવ્યો.

(—જૈન ઐતિહાસિક ગૂર્જર કાવ્યસચય રાસ ન ૬ ઠ્ઠો પૃ૦ ૬૮ થી ૮૫)

ગ્રન્થો

તેમણે ઘણા ગ્રન્થો રચ્યા છે. તે આ પ્રમાણે—

(૧) સં૦ ૧૭૬૬મા "સમ્યકત્વવિચાર વાલુ મહાવીર સ્તવન" (૨) સં૦ ૧૭૮૧મા ભરૂચમા "પિંડદોષ વિચાર સજ્ઝાય" (૩) "નિગોદ વિચારવાલુ સ્તવન" (૪) સં૦ ૧૭૮૪ના આ૦ વ૦ ૧૩ ના રોજ રાનેરમા "૩૬ ગગરાગણીવાળુ મહાવીર સ્તવન" (૫, ૬) બે જિન ચોવીશી સ્તવનો (૭) **સૂર્યમંડન પાર્શ્વજિન સ્તવન.** (૮) આઠમનુ સ્તવન વગેરે રચ્યા છે તેમના સ્તવનો લોકપ્રિય બન્યા છે.

ઉપા૦ સહજસાગરગણિની શિષ્ય પરંપરામા તેમના ક્રિયોદ્ધારનો પ્રભાવ પડવાથી **સંવેગી તપાગચ્છ સાગરશાખાની** શ્રમણ પરંપરા ચાલી હતી[1]　　(–જૂઓ ઇતિ૦ પ્રક૦ ૫૮, સાગરગચ્છ પરંપરા)

પં૦ ન્યાયસાગરગણિના શિષ્ય મુનિ વીરસાગરે સં૦ ૧૬૯૬ અથવા સં૦ ૧૭૯૬ કા૦ સુ૦ ૧૧ ને રોજ ધાધાણી તીર્થમા શ્રી નવકાર રાસ લખ્યો

(–શ્રી પ્રશસ્તિ સંગ્રહ ભા૦ ૨, પ્રશ૦ નં૦ ૭૮૮)

૬૨. પં૦ જયસાગરગણિ તેમણે ૧૮૦૧ મા તીર્થમાળા સ્તવન બનાવ્યુ

પં૦ વૈરાગ્યસાગરગણિ સં૦ ૧૭૨૫મા આગરામા હતા.

૬૨ પં૦ જયસાગરગણિ

---

૧ વિ૦ સં૦ ૧૬૭૬ અથવા ૧૬૯૬ જેઠ વ ૧૧ને બુધવારે પણ **મુનિ ન્યાયવિજયજી થયા** હતા તે આમનાથી જુદા હતા અથવા સંભવ છે કે પં૦ ન્યાયસાગરગણિએ જ ક્રિયોદ્ધાર કરી પોતાનુ નામ "મુનિ ન્યાયવિજય" પણ રાખ્યુ હોય ?

દાખલો મળે છે કે આગમોદ્ધારક **પૂ૦ આનંદસાગર** સૂરિવરે પોતાના મુખ્ય શિષ્યનુ નામ પહેલા **મુનિહંસવિજય** રાખ્યુ, પછી ઘણા વર્ષો બાદ તેમનુ બીજુ નામ **મુનિ શ્રીવિજયસાગર** રાખ્યું હતુ જે પરમ સંવેગી શાન્ત ગુરુભક્ત આત્માર્થી અને જ્ઞાની હતા

૬૩ પં૦ રાજેન્દ્રસાગરગણિ—તેમણે સં૦ ૧૮૬૦ના અષાડ સુદિ ૧૦ને સોમવારે ભરૂચમાં મુનિ ઉદયપ્રભના શિષ્ય પં૦ ધર્મનિધાનની પ્રાકૃત 'ચતુર્વિંશતિ જિનસ્તુતિ' ગાથા ૨૮ની પ્રતિ લખી હતી.

૨ મહો૦ ધર્મસાગરગણિની શિષ્ય પરંપરા

૫૬ મહો૦ ધર્મસાગરગણિવર

૫૭ મહો૦ લબ્ધિસાગરગણિ—મહો૦ ધર્મસાગરગણિએ સં૦ ૧૭૧૭-૧૮માં અહિમનગરમાં દીક્ષા આપી.

ભ૦ હીરવિજયસૂરિએ સં૦ ૧૬૨૮ના ફા૦ સુ૦ ૭ ને સોમવારે અમદાવાદના અહમદપરામાં શેઠ મૂલા શાહના ઉત્સવમાં પં૦ વિજયવિમલને ઉપાધ્યાય પદ આ૦ વિજયસેનસૂરિને આચાર્ય પદ ઉ૦ વિમલહર્ષને મહોપાધ્યાયપદ તથા મુનિ પદ્મસાગરગણિ મુનિ લબ્ધિસાગરગણિવર વગેરે ૬ જણને પંન્યાસ પદ આપ્યાં.

પં૦ લબ્ધિસાગરે (અથવા ઉ૦ વિમલસાગરે) સં૦ ૧૬૬૫માં કેલિમાં નાપા ઉછતવાળ ઓશવાલના ભ૦ આદિજિનપ્રાસાદની ભ૦ વિજયદેવસૂરિની આજ્ઞાથી પ્રતિષ્ઠા કરી

(—જિનવિ૦ લેખ સંગ્રહ લેખાંક ૩૭૭ પ્રા૦ ૯૦)

ભ૦ હીરવિજયસૂરિએ સં૦ ૧૬૪૮ના મહો૦ ધર્મસાગરની તપગચ્છપટ્ટાવલી ની પરીક્ષા કરવા માટે ગીતાર્થોની તપાસ સમિતિ નીમી હતી તેમાં પં૦ લબ્ધિસાગરગણિ પણ એક હતા. આ૦ વિજયસેનસૂરિએ સં૦ ૧૬૫૩ના માહ સુદિ ૫ને રોજ અમદાવાદના લક્ષ્મીપુરામાં શેઠ લોટા શાહજીના જિનાલયના પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવમાં તેમને ઉપાધ્યાયપદ આપ્યું હતું તે એક દિવસે આ૦ વિજયદેવસૂરિને સનાસ્તી વળાવા ગયા અને ત્યાંથી પાછા ફરતા ઠંડી લાગવાથી બિમાર પડ્યા. તેઓ ૬ મહિના ઉપાધ્યાયપદ ભોગવી કાળધર્મ પામ્યા.

૫૮ ઉપા૦ નેમિસાગરગણિ—ઉ૦ રાજસાગરગણિ તે બંને સિરપુરનગરના શેઠ દેવીદાસ અને તેના પત્ની કોડિમદેના પુત્રો હતા. મહો૦ ધર્મસાગરગણિએ [illegible] તે બંનેને દીક્ષા

આપી. પં૦ લબ્ધિસાગરગણિના શિષ્યો બનાવ્યા તેઓના નામ મુનિ નેમસાગર અને મુનિ મુક્તિસાગર રાખ્યા બને ભાઈઓ બુદ્ધિમાન, વિદ્વાન અને **વાદી** હતા

મુનિ મુક્તિસાગરનો સં૦ ૧૬૩૭મા જન્મ થયો હતો. તેમનુ ગૃહસ્થપણાનુ નામ **મેઘજી** હતું તે નાની ઉમરમા સાધુ બન્યા હતા. તેથી વધુ તેજસ્વી હતા તેમને **પદ્માવતી દેવીની** સહાય હતી, સંભવ છે કે તેમનુ બીજુ નામ ભક્તિસાગર પણ હોય[1] ત્રીજુ નામ પં૦ રાજસાગર તો હતું જ

પોર્ટુગીઝ પાદરી પીનહરોએ તા. ૯–૧૧–૧૫૯૫ ના રોજ પોતાના દેશમા પત્ર લખ્યો હતો તેમા લખ્યુ હતું કે, મેં જૈનવ્રતી સાધુઓને ખંભાતમાં જોયા હતા. તેઓમા ૮–૯ વર્ષની ઉમરના છોકરાઓ પણ જોયા કે જેઓ દેવ જેવા લાગતા હતા તેઓ હિંદુસ્તાનના નહીં, પણ યુરોપના હોય તેવા લાગતા હતા આટલી નાની ઉમરમાં તેમના માતા–પિતા તેમને ધર્મને નામે અર્પણ કરી દે છે

(ડૉ૦ વિન્સેન્ટ સ્મીથનુ ' અકબર ' તથા પ્રક૦ ૪૪ ફ૦ નં૦ ૮ પૃ૦ ૧૨૯ થી ૧૩૪, ' તથા સૂરીશ્વર અને સમ્રાટ્માથી)

એટલે કે, આ૦ હીરવિજયસૂરિના પરિવારમા મુનિ મુક્તિસાગર, મુનિ કુશલસાગર, મુનિ નંદિવિજય, મુનિ સિદ્ધિચંદ્ર, મુનિ કમલવિજય વગેરે તેમની જેવા બાલમુનિઓ હતા

આ૦ વિજયસેનસૂરિએ સં૦ ૧૬૫૫મા એ બંનેને **પંન્યાસપદ** આપ્યુ હતું[1]

કવિવર **પં૦ ક્ષેમવર્ધનગણિ** લખે છે કે, **પં૦ નેમસાગર** તથા **પં૦ મુક્તિસાગરગણિ** સૂરતમાં ચોમાસુ હતા, ત્યારે સુરતમા શેઠ શાંતિદાસ નામે મોટો ધનાઢ્ય વ્યાપારી હતો, પણ તેને કંઈ સંતાન ન હોતું તેણે એક દિવસે ઉક્ત પંન્યાસોને કરગરીને વિનંતિ

---

૧ સં૦ ૧૬૪૧ના વૈ૦ શુ૦ ૨ ને બુધવારે હીરવિજયસૂરીશ્વર યુગપ્રધાનાવતારમા માદલપુરમા એક **પં૦ રાજસાગરગણિ** વિદ્યમાન હતા તે આ પં મુક્તિસાગરથી જૂદા હશે

કરી કે 'ગુરુદેવ! આ સેવક પાસે ગુરુદેવની કૃપાથી ધન છે પણ અંતરાય કર્મનો ઉદય છે કે અમારા પછી તેને ભોગવે અને દાન પુણ્ય કરે એવો જીવ નથી.' એટલે અમને કોઈ સંતાન નથી ગુરુદેવો કૃપા કરે તો આ અંતરાય કર્મ તૂટે અને આ શ્રાવકનું ઘર આબાદ બની રહે આથી પંન્યાસોએ સં૦ ૧૬૬૦ના ભોયરામાં બેસી સર્વકાર્યસાધક ચિંતામણિમંત્રનો જાપ શરૂ કરી આરાધના કરવા માંડી, વિધિપૂર્વક ઓઘ, બાકુલા, હોમ-આહુતિ આરતી સાથે જાપ કરવાથી તે મંત્ર છ મહિને સિદ્ધ થાય એવો એનો વિધિ હતો. પંન્યાસોએ શેઠ શાંતિદાસને જણાવ્યું કે, 'તમે છ મહિના પૂરા થતા બીજે દિવસે સવારે અહીં આવી હાજર રહેજો.'

અમદાવાદના શેઠ સહસ્રકિરણનો પુત્ર શેઠ શાંતિદાસ ઝવેરી સુરતમાં વ્યાપાર માટે અવારનવાર આવતો તે ધર્મપ્રેમી હતો. તે જ્યાં જાય ત્યાં દેવદર્શન, ગુરુદર્શન વગેરે વિધિ કર્યા પછી પોતાનો ધંધો શરુ કરતો. સુરતમાં આવે ત્યારે સવારે પં૦ નેમિસાગરગણિ વગેરેના દર્શને બરાબર આવતો.

પંન્યાસોએ ઉપરનો જાપ પૂરો કર્યો છ મહિના પૂરા થયા. ત્યારે કુદરતે બનું એવું કે, બીજા દિવસે સવારે જ બ્રા. મુહૂર્તમાં અમદાવાદનો શાંતિદાસ ઝવેરી પંન્યાસોને વાંદવા આવ્યો. પં૦ મુક્તિસાગરગણિએ નામસામ્યથી તેને સુરતનો શેઠ શાંતિદાસ સમજી ભોયરામાં લઈ જઈ પોતાની સામે એક આસન ઉપર નિડર બેસાડ્યો પંન્યાસજીએ તેને કહ્યું કે જો ડરીશ નહીં, ખરોલ બેસી રહેજે ધરણેન્દ્ર નાગના રૂપમાં તારી સામે, તારા શરીરે ચડશે, જીભના લબકારા મારશે, ત્યારે તું તારી જીભ તે નાગની જીભ સામે મેળવી દે? તો ધરણેન્દ્ર પ્રસન્ન થઈ તને વરદાન આપશે, તને રાજ્ય મળશે, ધનનો ભંડાર છલકાશે, તને યશ મળશે.

શાંતિદાસ ઝવેરી ગુરુકૃપા સમજી પંન્યાસજીની સામે બેસી ગયો. ને પંન્યાસજીએ જાપ શરૂ કર્યો

ધરણેન્દ્ર નાગરૂપે આવી ઊભો પણ શાંતિદાસને બીક લાગવાથી

પોતાની જીભ બહાર કાઢી નહીં ધરણેંદ્ર તરત અદૃશ્ય થઈ ગયો. પં૦ મુક્તિસાગરગણિએ કહ્યુ, 'શાંતિદાસ! તે નાગની સાથે જીભ મેળવી હોત તો, ખરેખર, તુ રાજા બનત, પણ તું ડરી ગયો. તે જીભ મેળવી નહીં, તેથી હવે તું રાજમાન્ય જ બનીશ.'

(શેઠ શાંતિદાસનો રાસ)

શાંતિદાસ ઝવેરી સુરતથી અમદાવાદ થઈ આગરા ગયો ત્યાં **સમ્રાટ્ અકબરે** સં૦ ૧૬૬૧ માં આગરામાં બધા ઝવેરીઓને પોતાના દરબારમાં બોલાવ્યા હતા. શાંતિદાસ ઝવેરીએ સૌની વચ્ચે મોતીની પરીક્ષા કરી, વ્યાજબી કીંમત બતાવી બાદશાહ ખુશ થયો. તેણે શાંતિદાસને મોટુ માનસન્માન આપ્યુ. એટલે શાંતિદાસ ઝવેરીને મોગલ દરબારમાં મોટી નામના મળી 'બાદશાહી ઝવેરી' તરીકેની પદવી મળી

સમ્રાટ્ અકબરની એક બેગમ એક વાર અમદાવાદ આવી શાંતિદાસ ઝવેરીએ તેની ખૂબ ખાતરબરદાસ્ત કરી બેગમે પ્રસન્ન થઈ તેને પોતાનો **ધર્મભાઈ** બનાવ્યો સમ્રાટ્ જહાંગીર જ્યારે હિંદનો બાદશાહ બન્યો ત્યારે તે શાંતિદાસ ઝવેરીને 'મામો' કહી બોલાવતો, બા૦ જહાંગીરે તેને અમદાવાદનો નગરશેઠ બનાવ્યો અને ગૂજરાતનો સૂબો પણ બનાવ્યો

નગરશેઠ શાંતિદાસ સમજી ગયો કે, આ ગુરુદેવની કૃપાનુ ફળ છે તેણે પં૦ નેમિસાગરગણિ અને મુક્તિસાગરગણિને અમદાવાદ બોલાવી ભારે ઠાઠથી પધરાવ્યા સાથોસાથ વિનંતિ કરી કે, 'ગુરુદેવ! આપની કૃપાથી મને સૂબાગીરી મળી છે આ રાજ્ય તમારુ છે, તે ગુરુદક્ષિણામાં સ્વીકારો અને મને ઋણમુક્ત કરો'

પંન્યાસજીએ ઉત્તર વાળ્યો કે, 'શેઠ! અમે માતાપિતા, ઘરબાર, માલ-મિલકત બધુ છોડીને નીકળ્યા છીએ. પંચ મહાવ્રતધારી છીએ, તો અમે રાજ્યને શુ કરીએ? પરંતુ જો તમારે ખરેખર લાભ જ લેવો હોય તો, ગચ્છનાયક **ભ૦ વિજયસેનસૂરિને** અમદાવાદ પધરાવી, ભારે માન-સન્માનથી પ્રસન્ન કરી, તેમના હાથે બન્નેને **ઉપાધ્યાયપદ** અપાવો.'

નગરશેઠ શાંતિદાસ ઝવેરીએ ગચ્છનાયકને અમદાવાદ પધરાવી વિનંતિ કરી કે, 'કૃપા કરી મારી એક ભાવના પૂરી કરો કે, બન્ને પન્યાસોને ઉપાધ્યાયપદ આપો.'

આ૦ વિજયસેનસૂરિએ સં૦ ૧૬૬૫માં અમદાવાદમાં માત્ર પં૦ નેમિસાગરને **ઉપાધ્યાયપદવી** આપી.

શેઠે પાઘડી ઉતારી ગચ્છનાયકને ફરીથી વિનંતિ કરી કે, 'આપે મારી વિનંતિ સ્વીકારી તેના માટે હું મારાં અહોભાગ્ય સમજું છું "હવે પં૦ મુક્તિસાગરજીને ઉપાધ્યાય પદવી પ્રદાન કરો." એથી મને પૂરો સંતોષ થશે.'

ગચ્છનાયકે શાંતિથી કહ્યું, 'આ પદવી લહાણી કરવાની વસ્તુ નથી, કે ઘેર ઘેર અપાય.' આમ ઉત્તર વાળી મૌન પકડ્યું,

આથી નગરશેઠને મનમાં ખોટું લાગ્યું. અને મનથી નિર્ણય કર્યો કે 'હવે હું ઉપા૦ નેમિસાગરને આચાર્ય બનાવીશ અને તેમના હાથે જ પં૦ મુક્તિસાગરને પણ "ઉપાધ્યાય" બનાવી આચાર્ય પદવી અપાવીશ.'

આ૦ વિજયસેનસૂરિએ પં૦ મુક્તિસાગરને ઉપાધ્યાય બનાવ્યા નહીં, તેથી જ આ૦ વિજયદેવસૂરિ પણ તેમને ઉપાધ્યાય બનાવતા નહોતા.

આ૦ **વિજયદેવસૂરિ** સં૦ ૧૬૭૩માં ખંભાતમાં ચોમાસું હતા, ત્યારે ઉપા૦ નેમિસાગરગણિ રાધનપુરમાં ચોમાસું રહ્યા હતા, એ સમયે આ૦ વિજયાનંદસૂરિના પક્ષવાળા મુનિવરોએ આ૦ વિજય દેવસૂરિના વિરોધમાં બાદશાહ જહાંગીરના કાન ભંભેર્યા. બાદશાહે તે જ ચોમાસામાં ચૈત્રાદિ સં૦ ૧૬૭૪માં આ૦ વિજયદેવસૂરિને એકદમ માંડવગઢ બોલાવ્યા આથી આ૦ વિજયદેવસૂરિ અને ઉપા૦ નેમિસાગરગણિ સપરિવાર ગુજરાતથી વિહાર કરી જલદી માંડવગઢ પહોંચી ગયા. એ વેળા ઉપા૦ નેમિસાગરની સાથે પં૦ વીરસાગર, પં૦ ભક્તિસાગર, પં૦ કુશલસાગરગણિ, મુનિ પ્રેમસાગર, પં૦ શુભસાગર, પં૦ શાંતિસાગર, પં૦ ગુણસાગર વગેરે મુનિવરો પણ માંડવગઢ ગયા.

બાદશાહે બહુ ચીવટ રાખી ગંભીરપણે તપાસ કરી. આચાર્યશ્રીની જીવનચર્યા, વિદ્વતા, ત્યાગ અને તપસ્યાની આકરી પરીક્ષા કરી બાદશાહે પોતાને પૂરો સંતોષ થતાં આ૦ વિજયદેવસૂરિને મોટા ત્યાગી અને તપસ્વી છે, એમ દર્શાવનારું '**મહાતપા**'નું માનવંતુ બિરુદ આપ્યું, તથા ઉપાધ્યાય નેમિસાગરગણિને '**વાદિજીપક**'ની પદવી આપી, એ રીતે તે સૌનું સન્માન કરી આગરાના સંઘવી ચંદ્રપાલને આજ્ઞા કરી સાથે મોકલી બાદશાહી વાજાગાજા સાથે માનપૂર્વક ઉપાશ્રયે પહોંચાડ્યા. આ રીતે એક બાદશાહે તેમનું બહુ સન્માન કર્યું. બાદશાહને આ આચાર્ય ઉપર ઘણો પ્રેમ હતો એ તેણે તે પછી ગચ્છનાયકને શુ૦ સં૦ ૧૬૨૪માં એક ભક્તિપત્ર લખી વ્યક્ત કર્યો હતો.   (–જૂઓ પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૧૪૫
બાદશાહ જહાંગીરનો પત્ર ફ૦ નં૦ ૧૩)

પરંતુ દીલગીરીની વાત છે કે, વાદિજીપક ઉપા. નેમિસાગર ગણિવર સં૦ ૧૬૭૪ના કા૦ શુ૦ ૧૦ના રોજ માંડવગઢમાં કાળધર્મ પામ્યા. અને ભ૦ ગચ્છનાયક ત્યાંથી વિહાર કરી ગુજરાત પધાર્યા.

ઉપા૦ વિદ્યાસાગર ગણિવરના શિષ્ય ઋષિ પંચાયણ, તેમના શિષ્ય પં૦ કૃપાસાગરના શિષ્ય પં૦ તિલકસાગર ગણિએ સં૦ ૧૭૨૧માં 'નેમિસાગર નિર્વાણ રાસ' ઢાળ–૨૨ રચ્યો હતો,

હવે નગરશેઠ શાંતિદાસે નિર્ણય કર્યો કે હવે તો સીધા પં૦ મુક્તિસાગર ગણિને જ ઉપાધ્યાય અને **આચાર્ય** બનાવવા

ભ૦ વિજયદેવસૂરિ સં૦ ૧૬૭૯માં ખંભાતમાં વિરાજમાન હતા એ અવસરે નગરશેઠ શાંતિદાસ ઝવેરીએ સુબાની સત્તા હાથમાં લઈ અમદાવાદ આવેલા ખંભાતના શેઠને બળજબરીથી અતિથિ તરીકે રાખી નજરકેદ રાખ્યો અને તેની મારફત ભ૦ વિજયદેવસૂરિની પાસેથી પં૦ મુક્તિસાગરગણિને ઉપાધ્યાય અને તે પછી આચાર્ય બનાવવાની પાકી કબૂલાત માગી આથી ભ૦ વિજયદેવસૂરિ પાસેથી વાસક્ષેપ મેળવી પં૦ મુક્તિસાગરને સં૦ ૧૬૭૯ માં ઉપાધ્યાપદ અને તે પછી સં૦ ૧૬૮૬ના જેઠ શુ૦ ૧૪ ને શનિવારે આચાર્યપદ

આપવામાં આવ્યું. આ૦ રાજસાગરે એ સમયે બીજા ઉપાધ્યાયો વગેરે બનાવી તપાગચ્છ વિજયદેવસૂરગચ્છની સાગર શાખાનો ચતુર્વિધ સંઘ સ્થાપ્યો. અને તેમના પહેલા ભટ્ટારક આ૦ રાજસાગરસૂરિને સ્થાપન કર્યા.

સમયમાગ અવેષક વિદ્વાન કોઈ શુદ્ધ શંકા કરશે કે, પં૦ મુક્તિસાગરગણિ સાધુ નહીં હોય પણ યતિ હશે, કેમકે તેમણે જાપ, હોમ, આહુતિ આસ્તી વગેરે વિધિથી મંત્ર સાધી શેઠને ધનાઢ્ય અને અધિકારી બનાવ્યા, એવું કામ યતિ જ કરે. પણ એવી વિચારણા કરવી યોગ્ય નથી. ઇતિહાસના પરિશીલનથી આપણે જાણી શકીએ છીએ કે તે સમયે આવો વિધિ શાસનની પ્રભાવના માટે પ્રશસ્ત મનાતો હતો. આથી કોઈને આ અંગે શંકા કરવી યોગ્ય નથી.

(૧) જો કે વિક્રમની સત્તરમી સદીનું પોણું ચરણ યતિમાર્ગ પ્રારંભ કાળ છે ત્યારે બધા ગચ્છોમાં થોડે ઘણે અંશે શિથિલતા આવી હતી. અને કોઈ કોઈ તો જાહેર રીતે યતિ બની ચૂક્યા હતા. આથી જ પરમ સંવેગી પં૦ સત્યવિજયગણિવર મહો૦ વિનયવિજય ગણિ, પં૦ વિમલગણિ અને ઉ૦ યશોવિજયજી ગણિવરે અઢારમી સદીમાં ક્રિયોદ્ધાર કરી સંવેગી સંસ્થાનો પાયો મજબૂત કર્યો

(—પ્રક૦ ૬૨)

(૨) બીજી વાત એ છે કે ઉક્ત પંન્યાસોએ શેઠ શાંતિદાસ ઝવેરીને સાફ સાફ જણાવ્યું હતું કે, 'અમે પાંચ મહાવ્રતી ત્યાગી છીએ રાજાને શું કરીએ?' તેઓનો આ ઉત્તર તેઓના શુદ્ધ સાધુ-સંયમને પુરવાર કરે છે

(૩) ત્રીજી વાત એ છે કે, પં૦ મુક્તિસાગરગણિ સંવેગી હતા. આથી જ ત્યાગી, આત્મગવેષી વિદ્વાન સ્થવિર પં૦ સહજસાગર ગણિવર, પં૦ જયસાગર ગણિ, પં૦ જીતસાગર ગણિ અને પરમ ત્યાગી સમર્થ વિદ્વાન પં૦ નગર્ષિગણિ (પં૦ નગવર્ધન ગણિ) વગેરે તેમના પક્ષમાં હતા. (—જુઓ પ્રક૦ ૫૮)

અમદાવાદના નગરશેઠ શાંતિદાસ ઝવેરીએ તેમના ઉપદેશથી શત્રુંજયતીર્થ ગિરનાર તીર્થ વગેરે તીર્થોના છ રી પાળતા યાત્રાસંઘો

કાઢી, સંઘપતિનુ **તિલક** કરાવ્યું હતુ

તથા સ ૧૬૮૨ના જે૦ વ૦ ૯ ગુરુવારે અમદાવાદમા સિકદરપુરા (સરસપુર) ના બીબીપુરામા સ ૧૬૫૫મા નવા બનેલા ભ૦ ચિંતામણી પાર્શ્વનાથના જિનાલયનો મોટો **જીર્ણોદ્ધાર** કરી, ૩ શિખરો ૩, ગભારા, ૬ મડપો, ૩ શૃંગારચોકી, તથા બીજા દેરા, બાવન, નાની દેરીઓ વાળો નવો **તીર્થધામ** જેવો વિશાળ જિનપ્રાસાદ બનાવી, નવી જિન પ્રતિમાઓ ભરાવી, મોટો ઉત્સવ કરી, **મહો૦ વિવેકહર્ષગણિવર** અને **મહો૦ મુક્તિસાગરગણિવરના** હાથે **મહા પ્રતિષ્ઠા** કરાવી બા૦ શાહજહાએ સ૦ ૧૭૦૫મા ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથજિનાલયને ફરી તૈયાર કરાવ્યુ. (–પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૧૫૬)

વળી શેઠ **શાન્તિદાસે** વિ૦ સ૦ ૧૭૧૩ કા૦ સુ ૧ ને રોજ બાદશાહ શાહજહા પાસેથી પોતાને પાલીતાણાપરગણું અને શત્રુજય પહાડ ઇનામ તરીકેનુ ફરમાન મેળવ્યુ

(–પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૧૫૬, ફ૨૦ ન૦ ૧૭)

તેણે **ભ૦રાજસાગરસૂરિની** અધ્યક્ષતામા શત્રુજય તીર્થનો મોટો છ'રી પાળતો યાત્રાસઘ કરીવાર કાઢી, ત્યા તેમના હાથે મૂળ નાયકના **પરિકરની પ્રતિષ્ઠા** કરાવી, તેમા પોતાને પહાડ ભેટ મલ્યાનો ઉલ્લેખ કરાવ્યો અને શત્રુજય તીર્થમા જિનાલયોની ચારે બાજુ **મોટો કિલ્લો** બનાવ્યો (–પ્રક૦ ૫૮, ૫૯)

ભ૦ રાજસાગરસૂરિ સ૦ ૧૭૨૧ ભા૦ સુ૦ ૬ ને રોજ અમદાવાદમા **સ્વર્ગે** ગયા

(–બા૦ જહાગીર માટે જૂઓ પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૮૫ થી ૯૮)

અમે પ્રક૦ ૫૮, ૫૯ મા તપાગચ્છ વિજયદેવસૂરિ સઘ સાગર શાખાના ભ૦ રાજસાગરસૂરિની **ભટ્ટારક પટ્ટાવલી,** સાગર શાખાના સવેગી મુનિઓની **પટ્ટાવલી,** અને અમદાવાદ નગરશેઠનો **વંશ–વશાવલી** વગેરે આપીશુ

મહો૦ કલ્યાણવિજય ગણિવરની પરપરાના **મહાકવિ. પ૦ રામવિજય ગણિવર** લખે છે કે સવાઈ જગદ્ગુરુ ભ૦ વિજય

સેનસૂરિની પાટે શુદ્ધ પ્રરૂપણા કરનાર ભ૦ રાજસાગરસૂરિ થયા. જે દેવીદાસ અને કોડિમાદેના પુત્ર હતા. મહિમાના ભંડાર હતા. મનમોહન હતા. સૌભાગ્યવાળા હતા. સં૦૧૬૮૬મા આચાર્ય થયા. "તેમણે સાગરગચ્છને દીપાવ્યો હતો" તેમના ઉપદેશથી શા૦ સહસ કિરણના પુત્ર સુજાણ, શા૦ શાન્તિદાસે ૧૧ લાખ ધન ખરચ્યા હતા.

તેમના પટ્ટધર આ૦ વૃદ્ધિસાગરસૂરિ થયા. જે "મોહક દેહવાળા" હતા. પાંચે આચાર પાળવામાં તત્પર હતા. શુભ લક્ષણ વાળા હતા. મીઠાબોલા હતા. જેમણે ઘણા સ્ત્રી પુરુષોને પ્રતિબોધ્યા. તેમની પાટે આ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ વિરાજે છે

(વિ૦ સં૦ ૧૭૮૫ વૈ૦ સુ ૭ ગુરુવાર પુષ્ય નક્ષત્રમા અમદાવાદમા રચેલો ભ૦ શ્રી શાન્તિનાથનો રાસ ખં ૬–૬)

૩ મહો૦ ધર્મસાગર ગણિવરની શિષ્યપરંપરા

૫૬ મહો૦ ધર્મસાગર ગણિ.

૫૭ ઉપા૦ શ્રુતસાગરગણિ—તે મહો૦ ધર્મસાગર ગણિવરના અત્યંતરાગી હતા. તેમણે સં૦ ૧૬૮૩મા 'ચઉસરણ પઇન્નયની અવચૂરિ' લખી છે[1]

---

1 श्रीमत्तपागच्छगगनदिनमणि सकलभट्टारकचक्रवर्ति अकब्बरपादशाहिप्रतिबोधक- सिद्धप्राप्तक सकलसिद्धान्ततत्त्वार्थ महाग्रन्थसंग्राहक श्रीमज्जम्बूद्वीपप्रज्ञप्तिसूत्रवृत्ति- कारक- श्रीमत्प्रवचनपरीक्षाप्रमुखग्रन्थप्रतिपादक- श्रीकल्पकिरणावलीवृत्तिविधायक श्रीसर्वज्ञशतकप्रमुखवृत्तिकरणात श्रीहेमाचार्यसमान श्रीश्रुतकरमिथ्यात्वनिवारक सकल- वादिनिराकरणप्रवीण श्रीजसलमेरपुरराजाधिराजराउलश्रीहररायराजसभाराजमान वादसत्कुमतनिराकरण श्रीतपागच्छवृद्धिकारक सुविहितसमाचार महावैराग्यरंजित जनमनोरंजक महोपाध्याय श्रीधर्मसागरगणिवरचरणचञ्चरीकायमानपंडित श्रीश्रुतसागर गणिवरकरसरसिरुह पं०गणि श्रीप्रेमसागर वाचनाय लिखितमिदं प्रति ।

३ ८ ६ १
गुण-वसु-रस-शशि संवत् (१६८३) कार्तिक मासे शुभे तिथौ समग्रा ।
प्राज्ञ श्रीश्रुतसागरगणिशिष्येण प्रति प्ररराम् ॥

(—આ જિનવિ નો પ્રશસ્તિસંગ્રહ આનંદકાવ્ય મહોદધિ મૌ૦ ૭મું, શ્રી મો૦ દ૦ દેસાઈની પ્રસ્તાવના પૃ૦ ૧૪૭)

૫૮ **ઉપા૦ શાંતિસાગર ગણિ**–તે સ૦ ૧૬૭૩ મા ઉપા૦ નેમિસાગર ગણિ સાથે માંડવગઢ ગયા હતા

તેમણે સ૦ ૧૭૦૭મા પાટણમા 'કલ્પસૂત્રટીકા–કલ્પકૌમુદી' ગ્રં૦ ૩૭૦૭ બનાવી હતી.

૫૯. પં૦ અમૃતસાગર ગણિ–તેમણે 'સર્વજ્ઞશતક' નો ગુજરાતી ટબો કર્યો છે.

૪. મહો૦ ધર્મસાગર ગણિવરની શિષ્યપરપરા

૫૬. મહો૦ ધર્મસાગરગણિ

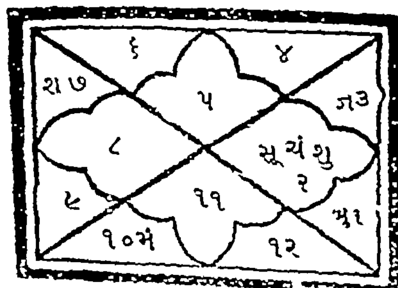
૫૭. પં૦ ચારિત્રસાગર ગણિ

૫૮ **પં૦ વિનયસાગરગણિ**–તેમણે સ૦ ૧૬૪૦ માં સંસ્કૃતમાં 'દેશરાજાવલી' બનાવી,[1] વળી તેમણે 'હિંગુલપ્રકર' બનાવ્યુ પં૦ વિમલસાગરે સ૦ ૧૬૧૬ ના આ૦ શુ૦ ૧૩ રોજ પાટણમા 'કુમતિકંદકુદ્દાલ' ગ્રથ લખ્યો, તેમા પં૦ વિનયસાગરગણિએ મદદ કરી હતી.

પં૦ વિજયહંસગણિના શિષ્ય પં૦ વિનયસુંદરગણિએ સ૦ ૧૬૫૦ મા વીજાપુરમા તપાગચ્છ ગુર્વાવલી કડી ૨૭ બનાવી.

---

૧ પં૦ વિનયસાગરે આમા ઐતિહાસિક નવી વસ્તુઓ આપી છે તે આ પ્રમાણે—સ૦ ૮૦૨ (શક સ૦ ૬૬૮) વૈ૦ શુ૦ ૩ ને ગુરુવારે રોહિણી નક્ષત્રમા, વૃષના ચદ્રમા સૂર્યોદયથી ૧૭ ઘડી જતા સિંહ લગ્નમાં અણહિલપુરનુ મુહૂર્ત કર્યું તેની કુડલી આ પ્રમાણે છે—(જૂઓ પ્ર૦૩૫, પૃ૦૭૫)



મૂળ નક્ષત્રમાં મૂળરાજ જન્મ્યો. જયસિંહ દેવે સ૦ ૧૧૯૮મા રુદ્રમાલ બનાવ્યું, શાહબુદ્દીને યોગીનીપુર લીધુ, પછી બા૦ જલાલુદ્દીન થયો પછી પાતશાહ અલાઉદ્દીન થયો તેનો પુત્ર અલપખાન સ૦ ૧૩૬૦મા પાટણ આવ્યો તેણે પાટણમા કિલ્લો બધાવ્યો તથા અમાઉસીમા ગઢ બનાવ્યો, બા૦ કુતબુદ્દીનના સમયે અહમદશાહ થયો (–સ૦ ૧૪૬૭ પો૦ શુ૦ ૫ થી સ૦ ૧૫૯૯) વગેરે

૫૯ પં૦ વિનયહ્રસગણિ.

૬૦ પં૦ જયસાગર સં૦ ૧૬૬૭માં સાંગાનેર ચોમાસું હતા.

(—જૂઓ પ્રક૦ ૫૯)

૫ મહો૦ ધર્મસાગરગણિવરની શિષ્યપરંપરા

૫૯ પં૦ નરસાગરગણિ

૬૦ પં૦ચારિત્રસાગરગણિ

૬૧ પં૦ કલ્યાણસાગરગણિ

૬૨. પં૦ સુજનસાગરગણિ

૬૩ પં૦ શુભસાગર ગણિ—તેમણે સં૦ ૧૭૪૨માં સ્વાદ જિહાનાબાદ નગરમાં 'કલ્યાણમંદિરસ્તુતિની' પાના ૧૮, પ્રતિ લખી (આ ગ્રંથ આગરાના ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ જૈન ભંડારના 'વુ' વિભાગમાં છે—પુષ્પિકા)

સં૦ ૧૮૭૭ ના કા૦ વ૦ ૧૧નું બુધવારે શાહજહાનાબાદ નગરમાં પં૦ રંગસાગરગણિ હતા.

૬ મહો૦ ધર્મસાગરગણિવરની શિષ્ય પરંપરા

૬૦ પં૦ ચારિત્રસાગરગણિ—તે ભ૦ વિજયપ્રભસૂરિના સમયે થયા.

૬૧ પં૦ કલ્યાણસાગરગણિ—તે તપગચ્છના વિજયદેવસૂર ગચ્છના ભટ્ટારકથી વિજયપ્રભસૂરિની આજ્ઞામાં રહ્યા હતા. તેઓ સાગર ગચ્છમાં ભળ્યા નહોતા. તેમણે "પાર્શ્વનાથ ચન્દ્રપરિપાટી" બનાવી.

૬૨ પં૦ યશ સાગરગણિ

૬૩ પં૦ જશવંતસાગરગણિ,

૬૪ પં૦ વિદ્યાસાગર ગણિ

૬૫ પં૦ મુક્તિસાગરગણિ

૬૬ જગરૂપસાગરગણિ

૬૭ ખુશાલસાગરગણિ

૬૮. પં૦ જશવંતસાગરગણિ—તેમણે સં૦ ૧૬૧૬ ના કા૦ વ૦ ૫ ને સોમવારે બૃ૦ તપાગચ્છના ભટ્ટારક યુગપ્રધાન વિજય

દેવેદ્રસૂરિના ધર્મરાજ્યમા શત્રુજયતીર્થમા જિનેદ્રટ્રકમા શ્રી ચારિત્ર-સાગરની પરપરાના ગુરુદેવોની ચરણપાદુકાની ચોકીની પ્રતિષ્ઠા કરી, તેમના ગુરૂ ભાઈ બોધસાગરગણિ હતા

(જિનેદ્ર ટ્રકની ત્રીજી દેરીની ચરણપાદુકાનો લેખ.
જૈન સત્ય પ્રકાશ, ક્૦ ૯૨, પૃ૦ ૨૫૧)

૬૯. મેઘસાગરજી—તેમણે 'રામવિનોદસારણી' લખી આ ગ્રથ આગરાના ભડારના 'અ' વિભાગમા છે—પુષ્પિકા.

(વિશેષ માટે જૂઓ શત્રુજય—જિનેદ્રટ્રકની ચરણપાદુકાના લેખો)

૭. મહો૦ ધર્મસાગર ગણિવરની શિષ્ય પરંપરા

૬૦ પ૦ ચારિત્રસાગર

૬૩ પ૦ જશવતસાગરગણિ

૬૪ **પ૦ જિનેદ્રસાગરગણિ**—તેમણે ભ૦ વિજયક્ષમાસૂરિ (સ્વ૦ સ૦ ૧૭૮૪)નો શલોકો કડી—૬૨ રચ્યો સ૦ ૧૮૧૩ પો૦ વ૦ ૧૦ ગુરૂવારે જયપુરમા શોભન સ્તુતિ લખી

૬૫ પ૦ આગમસાગર

૬૬. પ૦ વિનોદસાગર

૬૭. પ૦ ઋષભસાગરગણિ

તે કવિ હતા તેમણે સ૦ ૧૮૪૩ જેઠ વ૦ ૩ સોમવારે સૂરતમા મોદી પ્રેમચદનો સઘ અને ટ્રક વર્ણનનો રાસ બનાવ્યો

(—જૈન ગુર્જર કવિઓ ભા૦ ૩ જો પૃ૦ ૧૬૧ થી ૧૭૨)
(પ્રક૦ ૫૭, સૂરતના સઘપતિઓ)

૮. (૧) મહો૦ ધર્મસાગર ગણિવરની શિષ્ય પરપરા

૬૦ પ૦ ચરિત્રસાગર

૬૧ પ૦ સુજાન સાગર

૬૨ પ૦ કલ્યાણ સાગર

૬૩. પ૦ ખેમસાગરગણિ

તેમની ચરણપાદુકાની ચોકી, માલપુરામા તપાગચ્છના વિજય-

દેવસૂર સંઘના યતિ સમાધિ સ્થાનમાં પ્રતિષ્ઠિત છે જેની વિ૰ સં૰ ૧૭૭૧ જે શુ૰ ૧૧ ને રવિવારે પ્રતિષ્ઠા થઈ હતી

૮ (૨) મહો૰ ધર્મસાગરગણિ શિષ્ય પરંપરા

(૧) પં૰ સુવિધિસાગર (૨) પં૰ જિનરત્નસાગર (૩) ગોરાલેખ (૪) આદિનાથ ચરણપાદુકા (૫) પ્રતાપસાગર (૬) પં૰ નિત્યસાગરનો પાદુકા પટ્ટ માલપુરમાં તપાગચ્છના વિજયદેવસૂરિસંઘના યતિ સમાધિ સ્થાનમાં છે તેની પ્રતિષ્ઠા સં૰ ૧૮૪૨ વૈ૰ વ૰ ×× શુક્રવારે થઈ

૮ (૩) પં૰ દયાસાગર ગુરુભ્રાતા પં૰ વીરસાગર શિષ્યો જ્ઞાનસાગર પાસીસાગર, તેના શિષ્ય રૂગનાથ સાગરસહિતા માલપુરની તપાયતિ સમાધિના પાદુકાલેખો.

(—જૈન સત્ય પ્રકાશ ક૰ ૭૦, પૃ૰ ૩૭૮)

૮ (૩) પં૰ જયસાગરગણિ

તેમણે સં ૧૬૧૬ ફા૰ વ૰ ૫ ને સોમવારે બૃહત્ તપાગચ્છના ભ૰ શ્રુ૰ પ્ર૰ ભ૰ વિજયદેવેન્દ્રસૂરિના ધર્મરાજ્યમાં શત્રુંજય તીર્થમાં જિનેન્દ્ર ટૂંકમાં શ્રી ચારિત્રસાગરની પરંપરામાં ગુરુદેવની પાદુકાની પ્રતિષ્ઠા કરી. (—જિનેન્દ્રટૂંકની ત્રીજી દેરીની ચરણ પાદુકાનો લેખ જૈ૰ સં૰ પ્ર૰ ક૰ ૯૨, પૃ૰ ૨૫૧)

૯ મહો૰ ધર્મસાગરગણિની શિષ્યપરંપરા

૫૬ મહો૰ ધર્મસાગરગણિ

૬૩ પં૰ યશવંતસાગર– પં૰ કલ્યાણસાગરની શિષ્યપરંપરામાં યશવંતસાગર થયા, તે જૂદા હતા. તેમના ઉપદેશથી જયપુર બાગમાં જિનપ્રાસાદ બન્યો. (—પ્રક૰ ૫૫)

૬૪ પં૰ગુમાનસાગર–તેમણે સં૰ ૧૮૩૧ના અ૰ શુ૰ ૧૨ ના રોજ જયપુરમાં 'તાર્જિક નીલકંઠી' લખી.

૬૫. પં૰ શિવસાગર

૬૬ પં૰ જયસાગરગણિ–તેમણે સં૰ ૧૯૦૭ના ફા૰ વ૰ ૫ ને ગુરુવારે ભ૰ વિજયદેવેન્દ્રસૂરિના રાજ્યમાં જયપુરઘાટમાં બાર મતધારિ વેદ મુહતા શેઠ અનંતરામજી વીથા ઓશવાલના જિન

પ્રાસાદના ભ૦ પદ્મપ્રભસ્વામી વગેરે જિનપ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી　　　(–પ્રક૦ ૫૮)

૧૦. મહો૦ ધર્મસાગરગણિની શિષ્યપરપરા

૫૬. મહો૦ ધર્મસાગરગણિ

૫૭.

૫૮ **ઉપા૦ નેમિસાગરગણિ**

૫૯ **પં૦વીરસાગરગણિ**–ઉપા૦ નેમિસાગરગણિ સ૦ ૧૬૭૩ ના ચોમાસામા રાધનપુરથી પધાર્યા ત્યારે પ૦ વીરસાગરગણિ તેમની સાથે હતા

૬૦ પ૦ સૌભાગ્યસાગર ગણિ

૬૧ શિષ્ય પ૦ કમલસાગરગણિ સ૦ ૧૭૦૭ પોષ શુ૦ ૨ સુરતમા આરાધના–ટબ્બો પ્રતિ પાના ૧૦ લખ્યો

૧૧. મહો૦ ધર્મસાગરગણિની શિષ્યપરંપરા

૫૬. મહો૦ ધર્મસાગરગણિ

૫૭ પ૦ ગુણસાગર ગણિ– તે સ૦ ૧૬૭૩ મા ઉપા૦ નેમિસાગર ગણિની સાથે માડવગઢ ગયા હતા

તેમણે ‘ ગુણપુ ગવથી શરૂ થતુ “ ગૌતમસ્વામીસ્તોત્ર ” શ્લો૦ ૫ બનાવ્યુ હતુ

૧૨. તપાગચ્છના વિજયદેવસૂરિગચ્છ તથા સાગરશાખાપરપરા

૬૩ ભ૦ **વિજયરત્નસૂરિ**–તે તપગચ્છના વિજયદેવસૂરસઘના **ભટ્ટારક** હતા તેઓ ૧૪ વિદ્યાના જાણકાર હતા

(–શ્લો૦ ૧૧, પ્રક૦ ૫૮)

૬૪ **ભ૦ વિજયક્ષમાસૂરિ**–(સ૦ ૧૭૭૪ થી ૧૭૮૪) તેમના પરિચય માટે જૂઓ (પ્રક૦ ૫૮) તપાગચ્છ વિજયદેવસૂરિ ગચ્છ ભટ્ટારક પરપરા વિશેષ આ પ્રમાણે છે

તે મોટા જ્ઞાની અને સમર્થ વાદી હતા તેમણે રૂપથી કામ-

દેવને, ગુરુતાથી મેરુને, દેહની કાંતિથી સૂર્યને, શાંતભાવનાથી ચંદ્રને, વાણીથી ગુરુને, કાવ્યશક્તિથી શુક્રને, તથા યશથી ઇંદ્રને જીત્યો હતો. (શ્લો૦ ૧૩-૧૪)

તેમના મુખમાં સરસ્વતી રહેતી હતી. (શ્લો૦ ૧૫)

તેમની કીર્તિ ગંગા કરતાંય વધુ નિર્મળ હતી. (શ્લો૦ ૧૬)

તેમના ગુણોની સંખ્યા મોટી હતી, આથી "કણાદે કહેલા ગુણોની સંખ્યા નકામી બની (શ્લો૦ ૧૭)

તેમની કીર્તિના ટુકડા તે આકાશના તારા છે (શ્લો૦ ૧૮)

તેમની વાણી શેષી હતી (શ્લો૦ ૧૯)

૬૫ ભ૦ વિજયદયાસૂરિ—(સં૦ ૧૭૮૪ થી ૧૮૦૯) જેમના પ્રભાવથી ધર્મ પાંચમા આરામાં પણ ચોથા આરાની જેમ વિસ્તાર પામ્યો. (શ્લો૦ ૨૦)

તેમની આજ્ઞાધારી એક મુનિપરંપરા

(૧) ઉ૦ ભાવસાગરગણિ—તે તપાગચ્છમાં મોટા વિદ્વાન હતા. ભ૦ વિજયદયાસૂરિની આજ્ઞા પાળતા હતા. (શ્લો૦ ૨૨)

(૨) પં૦ વિનિતસાગરગણિ—તે ઉપા૦ ભાવસાગર ગણિવરના શિષ્ય હતા શાસ્ત્રના જ્ઞાતા હતા (શ્લો૦ ૨૨)

(૩) પં૦ ભોજસાગરગણિ (૨) તેમણે ભ૦વિજયદયાસૂરિ (સં ૧૭૮૪ થી ૧૮૦૦) પાસે શાસ્ત્રજ્ઞાન મેળવી, તેમની આજ્ઞાથી આશરે સં૦ ૧૮૦૦ માં મહો૦ યશોવિજયજી ગણિવરના દ્રવ્યગુણ પર્યાય રાસ ના આધારે સંસ્કૃત ભાષામાં સટીક દ્રવ્યાનુયોગત ર્કણા" અ૦ ૧૫ બનાવ્યો.

(દ્રવ્યાનુયોગતર્કણા પ્રશસ્તિ શ્લો૦ ૧૧થી૨૩)

નોંધ—મુનિ વિનીતસાગરના શિષ્ય મુનિભોજસાગરે સં૦ ૧૭૯૯ ના કા૦ શુ૦ ૧ ના રોજ સુરતમાં વિજયદેવસૂરિના રાજ્યમાં ભ૦ વિજયપ્રભસૂરિ (સં૦ ૧૭૨૩ થી ૧૭૪૯) ના શિષ્ય પં૦ હેમ વિજયગણિ' તેમના શિષ્ય પં૦ પ્રતાપવિજયજી તેમના શિષ્ય પં૦ રૂપવિજયગણિની વિનતિથી તપાગચ્છના આ૦ રત્નશેખરસૂરિના આચારપ્રદીપ'નો બાલાવબોધ ગુજરાતીમાં રચ્યો (પ્ર૦ ૬૧)

ઉપા૦ કીર્તિસાગર ગણિ તે ઉપા૦ ભોજસાગરના વંશમા થયા, તે મોટા ગુણવાન હતા તેમના શિષ્ય **પં૦ ચતુરસાગરગણિએ** સં૦ ૧૯૫૫મા સસ્કૃત ભાષામા વિવિધ વૃત્તોમા "મણિભદ્રવીરસ્તોત્ર" બનાવ્યુ (શ્લો૦ ૨૭)

(– પં૦ ચતુરસાગરગણિએ સ૦ ૧૯૫૫ મા બનાવેલ મણિ-ભદ્રવીર સ્તોત્ર શ્લો૦ ૨૭, પ્રકા૦ શેઠ વાડીલાલ છોટાલાલ અમદાવાદ)

(૧૩) **તપાગચ્છ–સાગરશાખા–**

૧ **પં૦ જીવનસાગર**– તેમણે સ૦ ૧૮૫૩ મા શિષ્ય પં૦ કસ્તૂરસાગરગણિ માટે "સિદ્ધાન્તચન્દ્રિકાટીકા" લખી

૨ **પં૦ કસ્તૂરસાગરગણિ**–તેમણે સ૦૧૮૪૮ ના ચૈ૦ વ૦ ૧૧ના રોજ જયપુરમા "યોગીનીદશા" લખી સ૦ ૧૮૪૯ના ભા૦ શુ૦ ૧ ને શનિવારે સાબર નગરમા (સાભરમા) લખી સ૦ ૧૮૫૧ ના શ્રા૦ શુ૦ ૮ ના રોજ "સિદ્ધાન્તચન્દ્રિકા લખી સ૦ મા રેણુકાચર (બાલુચર)મા "શ્રાદ્ધપ્રતિક્રમણ" પત્ર ૮ લખ્યુ સ૦ ૧૮૫૫ ના ફા૦ શુ૦ ૧૨ ના રોજ રેણુકાચરમા પ્રશિષ્ય **ખૂબસાગરને** ભણવા માટે નવતત્ત્વ પાના ૧૭ લખ્યા સ૦ ૧૮૫૬ "દડકવિચારષટ્ત્રિંશિકા" લખી

૩ **પં૦ ગોકલસાગર ગણિ**–તેમણે સ૦ ૧૧૭૧ ના કા૦ શુ૦ ૯ ના રોજ આગરામા ગુરુ પં૦ કસ્તૂરસાગરની આજ્ઞાથી "શાર્ઙ્ગધર" પાના ૧૧૧ લખ્યા

૪ પન્યાસ **પ્રેમસાગરગણિ**– તેમણે સ૦ ૧૮૮૧ મા "તર્ક-મજરી" લખી ૧૯૧૭ ના જે૦ શુ૦ ૭ના રોજ "સમકિતસડસઠ્ઠી" લખી સ૦૧૯૨૭ ના આ૦ વ૦ ૧૧ ને શનિવારે ચેલા ખૂબસાગરને માટે લશ્કર (ગ્વાલિયર)મા "ષડ્પચાશિકા" પાના ૨૧ "બલ્હણ-પચાશિકા પાના ૫, સ૦ ૧૯૧૭ મા૦ વ૦ ૪ ને રોજ દ્રવ્યગુણ-શતશ્લોકી લખી સ૦ ૧૯૨૩મા આગરામા "પાશાકેવલી" લખ્યુ

૫ **પં૦ ખૂબસાગર ગણિ**– તેમણે સ૦ ૧૮૫૫ મા પહેલા દીક્ષા લીધી તેમણે "લોલિમ્બરાજ ગ્રથલેખનની પુષ્પિકામા ઉપરના

ચાર ગુરુઓની પેઢી આપી છે તેમણે સં૦ ૧૬૧૬ ના અષાડ વદિ ૮ ને શુક્રવારે આગરામાં ચાતુર્માસિક વ્યાખ્યાન લખ્યું સં૦ ૧૬૪૦માં આગરામાં તપાગચ્છ ' ક્ષેત્રસમાસ " તથા ' શતસંવત્સરી લખ્યા.

૧૪ સાગરશાખા

(૧) પં૦ અજિતસાગરગણિ (૨) પં૦ મહિમાસાગર (૩) **પં૦ અનોપસાગર શિષ્ય (૪) પં૦ અજબસાગર – તે મહો૦** મેઘવિજયગણિના વિદ્યા-શિષ્ય હતા. તેમણે સં૦ ૧૬૭૧ શુ૦ ૯ ના રોજ કર્મવાડી(માઠવમઢ)મા મહો૦ મેઘવિજયગણિની હિંદીમા 'સવૈયા" રૂપમા ૩-સ્તુતિ બનાવી તેમા મહો૦ મેઘવિજયગણિને " યતિજન શિરોમણિ પોતાના વિદ્યાગુરુ તથા મહાયોગી બતાવ્યા છે

(ઐતિહાસિક સજ્ઝાયમાળા સજ્ઝાય ૨૪ મી)

તેમણે સં૦ ' વિજયક્ષમાસૂરિસજ્ઝાય ' કડી ૭ બનાવી.

નોધ : આ વિજયક્ષમાસૂરિનો સમય વિ સં ૧૭૮૪ થી ૧૮ ૯ સુધીનો છે

માઠવમઢમા કર્મવાડી બની હતી.

(૪) અનોપસાગરગણિ નિરૂપમસાગરે વિવિધ નામો વાળુ ગોડી પાર્શ્વનાથ સ્તવન કડી ૩૬૨ બનાવ્યુ તેમના શિષ્ય (૫) પં૦ મયગમ સાગરે સં૦ ૧૭૪૩ ના મા શુ૦ ૧૦ ને દિને દ્રૌપદી ચોપાઈ લખી (પ્રશસ્તિપુષ્પિકા)

પં૦ ઉમેદસાગરગણિ તેમણે સં૦ ૧૮૦૮ મા આપદુદ્વાર લખ્યો. પં૦ તિલોકસાગર સં૦ ૧૮૫૫ મા આગરમાં હતા, પં૦ ગુણકીર્તિના શિષ્ય પં૦ લક્ષ્મીસાગરે જેસલમેરમા આદિત્યવારની કથા લખી સં૦ ૧૮૯૨ મા આગરામા પજૂસણસૂત્ર લખ્યું પં૦ રત્નજીવસાગરે સં૦ ૧૮૯૯ મા ઉદેપુરમા જયકાલંકાર લખ્યો, યતિ છગનસાગરે સં૦ ૧૯૩૩માં જયપુરમા સાતસ્મરણ લખ્યા.

શત્રુંજયવર્ણન

મુનિ પં૦ જયસાગરગણિ તથા પં૦ તત્ત્વસાગરે સં૦ ૧૯૧૦-૧૫માં પાલીતાણામા પં૦ આનંદકુશલના સમયે નગરશેઠ નગીનદાસ મયાભાઈના કહેવાથી શત્રુંજય તીર્થ ચૈત્યપરિપાટી ક્રમે લખ્યો.

પૃ. ૧ થી ૧૦૭) સંભવ છે કે તેઓ (૬૧) સંવેગી પં૦ ન્યાયસાગર ગણિવરની પરંપરા હોય

૧૫–સાગરશાખાની પટ્ટાવલી માલપુરના તપગચ્છના વિજયદેવ સૂરિ સંઘના યતિ સમાધિસ્થાનમાં સાગર શાખાની વિવિધ પરંપરાઓ મળે છે તે આ પ્રમાણે

૧૫ '(૨)' પાદુકાપટ્ટ

(૧) પં૦ સુવિધિસાગરગણિ (૨) જિનરંગસાગરગણિ (૩) લેખ (૪) ભ૦ ઋષભદેવચરણની પાદુકા (૫) પં૦ પ્રતાપસાગર (૬) નીત્ય સાગરે સં૦ ૧૮૪૨ વૈ૦ વ૦ ૫ શુક્રવારે તેઓના ચરણ પાદુકા પટ્ટની પ્રતિષ્ઠા કરી.

(૧૫) (૩) પાદુકા લેખ શાખા ૮ મી

(૧) પં૦ દયાસાગરગણિ ગુરૂભ્રાતા પં૦ વીરસાગરગણિ.

(૨) પં૦ જ્ઞાનસાગરગણિ પં૦ ઘાસીસાગરગણિ

(૩) રૂગનાથ સાગરના સમાધિ પાદુકા લેખો

(શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ ક્ર ૭૦ પૃ- ૩૭૮)

માનસાગરી જાતક પદ્ધતિ–વિચારણા

માનવ જગતમાં ઘણા આધારવાળી સર્વ માન્ય ફળાદેશનો સર્વોપરિ સર્વમાન્ય સંસ્કૃત શ્લોકબદ્ધ ગ્રંથ, **માનસાગરી** પદ્ધતિ છે આ ગ્રંથના જુદા જુદા પ્રદેશોમાં વિવિધ રીતે પ્રકાશનો થાય છે

પરંતુ આ ગ્રંથનું વાસ્તવિક નામ, ગ્રંથકારનું નામ, ગ્રંથકારના પૂર્વજોનો પરિચય, ગ્રંથરચનાની સાલ વગેરે સર્વ બાબતોનો આ ગ્રંથમાં સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ ન હોવાથી સૌ પ્રકાશકો આ દરેક બાબતોમાં વિવિધ કલ્પનાઓ કરે છે.

નોંધ . આ ગ્રંથનું નામ **માનસાગરી પદ્ધતિ** પ્રસિદ્ધ છે

ગ્રંથકાર–ગ્રંથકર્તાના નામ માટે વિવિધ માન્યતાઓ મળે છે

જર્મનમાં લીપજિજિગ્ પુસ્તકાલયમાં હસ્તલિખિત માનસાગરી પદ્ધતિની પ્રતિ છે પુસ્તકાલયે પોતાના હસ્તલિખિત ગ્રંથોના નામ અને ગ્રંથકારના નામો બતાવતું કૈટલોગ કૈટલાગમ ( )

પ્રકાશિત કર્યું છે તેમાં માનસાગરીના કર્તાનું નામ કલ્યાણઋષિ બતાવે છે જેમકે—

Funf Fragmente In dieser Hand Schrift wird das werk Mansagar Janmapattn Yaddhat ii genenntund uneruen KALYAN RISHI Zugeschrieber In den meisten punkten stimmt esmit der vorangehe nden Handchrift upeerein dech sind ein ausfuhrllscer Kommentar und astrologische Berechmungen und Tefeln in den Text eingefloch tchDie Pazeichnung der Blatter ist von dem Abschrei ber mehrfach vernchlasngt.

આ ઉલ્લેખ વાંચ્યા પછી અમને લાગ્યું કે—આ ગ્રંથનું માનસાગરી નામ છે કે તેનો કર્તા કોઈ સાગરશાખા વાળા યતિવર હોવા જોઈએ ને કે મહો૦ ધર્મસાગરગણિવરની શિષ્યપરંપરામાં વિવિધ સાહિત્યોના ઘણા નિર્માણ થયા છે તો આનો કર્તા પણ કોઈ માન સાગર અથવા કલ્યાણસાગરનો શિષ્ય હોય!

અમે માનસાગરી ગ્રંથના વિવિધ પ્રકાશનો જોયા. તે પૈકી ઘણા ઘણા પ્રકાશનોમાં વિવિધ જાતીનાં દેવ મંગલાચરણો ઉપલબ્ધ છે

તેમાં ઇસ્લામી મંગલાચરણ પણ મળે છે શ્રી પાલીતાણા–શ્રી યશોવિજયજી જૈન ગુરુકુળના પ્રતિષ્ઠાપક ગુરુદેવ શ્રી ચારિત્રવિજય જીનો અમદાવાદમાં જ્ઞાનભંડાર સુરક્ષિત છે તેમાં લાલચંદ્ર પદ્ધતિ નામે હસ્તલિખિત વિશાલ જૈન ગ્રંથ છે ગુરુદેવે પોતાના હાથે આ ગ્રંથની વિવિધ પ્રતો આપી હતી અને તે આ ગ્રંથને પ્રકાશિત કરવા માટે આજ્ઞા આપી હતી.

વિશેષ પરિશિલનથી જાણી શકાય છે કે લાલચંદ્ર પદ્ધતિ અગર માનસાગરી પદ્ધતિની વિચારણા માટે ઘણા સાધનો જોવા જોઈએ ઘણો સમય પડે, આથી અમે તેથી આ બાબતોનો વિચાર કરવાનું હાલ મુલતવી રાખી અમે પ્રક૦ ૬૨ કે પ્ર૦ ૬૮ ના "ગ્રંથકારોના વિભાગ' માં ઉચીત વિચાર કરવાનો નિરધાર રાખ્યો છે

લાલચંદ્રપત્ર પદ્ધતિની પૂર્વ ભાગની પુષ્પિકા અને છેલ્લી પ્રશસ્તિના આધારે એટલુ જ તારવી શકાય છે કે–

કોઇ યતિવરે જાતકાભરણ, સારાવલિ, લઘુજાતક વિગેરે ગ્રંથોના આધારે આ ગ્રંથ બનાવ્યો છે સંભવ છે કે આ ગ્રંથ બનાવનાર અંચલગચ્છના અથવા લોકાગચ્છના વાચક કલ્યાણનિધાનગણિના શિષ્ય **પં૦ લબ્ધિચંદ્ર** હતા તેમણે સં૦ ૧૭૫૧ કા૦ સુ૦ ૩ ના રોજ વેરાવળમા આ ગ્રંથ બનાવ્યો અને પ્રસિદ્ધ વિદ્વાન્ પ૦ ભોજસાગરગણિવરના ગુરુ પ૦ વિનીતસાગર ગણિએ આ ગ્રંથ લખ્યો. જે તેમા તે પોતાને પ૦ વિશેષસાગરગણિના શિષ્ય બતાવે છે.

લાલચંદ્ર પદ્ધતિ ગ્રંથની પૂર્વભાગની પૃ ૨૧ ની પુષ્પિકાથી સમજાય છે કે–આ ગ્રંથની એક લેખકે સં૦ ૧૮૫૪ ના વૈશાખમા કચ્છના **દુધઈ** ગામમા નકલ લખી હતી

લાલચંદ્રપત્ર પદ્ધતિમાં ગ્રંથકારે શ્લો. ૧ થી ૩૬ સુધી જૈની તથા વૈષ્ણવી સ્તુતિ કરી છે તેમજ શ્લો ૩૩ મા તથા શ્લો. ૩૬ પછીના શ્લોકોમા રહેમાન, અલ્લાહો કુબર ઇલ્લિલાહ, મહમુદ, રસૂલ અલખ, રોજા અને રહમાનની સ્તુતિ કરી છે. (શ્લો ૩૬ વિશેષ શ્લો ૩, ૪,)

અમને લાગે છે કે–તે જ યતિની પરંપરાના કોઈ પ૦ માનસાગરે સં૦ ૧૯૦૦ પહેલા આ ગ્રંથનુ છેલ્લુ સંસ્કરણ તૈયાર કર્યું વિદ્વાન જોષીઓને આપ્યુ, અને તેનુ માનસાગરી તરીકે વ્યાપક નામ બન્યુ આ બન્ને સંસ્કરણોમા ફરક એટલો જ છે કે–લાલચંદ્રપદ્ધતિમા ૩૬મા શ્લોકમા “ અર્હન્તો ”૦ જૈન સ્તુતિ છે તે માત્ર પ્રકાશિત માનસાગરીમા નથી લાલચંદ્ર પદ્ધતિમા દશાવતારી રામચંદ્રની સ્તુતિ છે માનસાગરીમા દશાવતારી કૃષ્ણચંદ્રની સ્તુતિ છે લાલચંદ્ર પદ્ધતિમા રહેમાન વગેરેની યાવની સ્તુતિ પણ છે માત્ર છાપેલી માનસાગરીમા રહેમાનની એક જ સ્તુતિ છે તે સિવાયની બીજી સ્તુતિઓ નથી.

આ વિષયમા અત્યારે પુરાતત્વના વિદ્વાનો આનુ વિશેષ સંશોધન કરી સત્ય પ્રમાણુ જાહેર કરે એ આશા રાખી હાલ આટલું બતાવી સંતોષ માનીએ છીએ.

१ महो० हानर्षिगणिनो वाचकवंश

५५. भ० हेमविमलसूरि– (सं० १५४८ थी १५८३) तेमणे मांडवगढना चोथा सुलतान ग्यासुद्दीन खिलजीने उपदेश आप्यो. (प्रक० ४४ पृ० २२)

५६ पं० कुशलमाणिक्यगणि– संभव छे के तेओ पहेला ऋषि मानाना नामथी प्रसिद्ध होय.

५७ महो० हानर्षिगणि– लोकागच्छना ऋषि हाना, ऋषि श्रीपति, अने ऋषि गणपति वगेरे ऋषिओए आ०हेमविमलसूरिना पवित्र साधुजीवनथी प्रभावित थई तेमनी पासे जई आत्मकल्याण माटे संवेगीपणुं स्वीकारी तेमना परिवारमां दीक्षा लीधी. तेमना नामो ऋ० हाना ग०, ऋ० हापा ग० महो०सहजकुशलगणि अने महो० सहजविमलगणि, महो० हानर्षि गणिवरनी परंपरामां कुशलचंद्र, विमल अने विजय वगेरे मळे छे. ते वि सं० १६२८ सुधी विद्यमान हता भ० विजयदानसूरि अने भ० हीरविजयसूरिना उपाध्याय हता. तेमणे भ० हीरविजयसूरिना शासनमां भ० विजयदानसूरिनी कृपाथी गुरुनाम मिश्रित 'चोवीश जिन स्तवन—स्तुति कडी २५ बनावी

(ऐतिहासिक सज्झायमाला, सज्झाय नं ५०)

आ० विजयदानसूरिए सं० १६१९—२० मां महो० धर्मसागरगणिने गच्छमां लीधा तेमां तेमना पण हस्ताक्षर छे

(प्रक० ५५ पृ० ७१५)

मांडवगढना बाजरे (सन १५२६ थी १५३०) तेमना उपदेशथी जजियाकर माफ कर्यो हतो, अने फरमान आप्युं हतुं

(—जूओ लघपत मंजरी, प्रक० ४४, पृ० ५२.)

महो० हानर्षि गणिनी परंपरामां कुशल, चंद्र विमल अने विजय वगेरे शाखाओ चाली हती.

५८ लक्ष्मीकुशल, पं० लब्धिकुशल गणि,

૫૯ દેવકુશલ, ૬૦ ધીરકુશલ, ૬૧ **ગુણકુશલ**–જે મોટા શીલવાન, સત્યવાદી અને તપસ્વી હતા.

૬૨ **પં૦ પ્રતાપકુશલગણિ** તેમનુ શાહી દરબારમા બહુ બહુ સન્માન થતું હતું તે ચમત્કારી, **વચનસિદ્ધ.** મહાત્મા હતા. બાદશાહ **ઔરંગઝેબે** તેમને એક કોઈ સિદ્ધિ જોવાથી, પાલખી તથા સેના મોકલી. પોતાની પાસે બોલાવ્યા. તે હીંદી અને ફારસી ભાષા ભણ્યા હતા. તેમણે બાદશાહના પ્રશ્નોના ઉત્તરો બરાબર આપ્યા અને તેના મનની વાત પણ કહી દીધી આથી બાદશાહે તેમને પાચ–સાત ગામ આપ્યા પણ તેમણે નિર્લોભતા બતાવી તે, ગામ લીધા નહી

૬૩ **ભ૦ કનકકુશલ**—તેઓ મોટા કવિ હતા તેમને મહારાજા અજમાલ, અજમેરનો સૂબો તથા ઘણા રાજાઓ વગેરે માનતા હતા તેમને નવાબ **ખાનજહાં બહાદૂર** અને જૂનાગઢના બાબીવશી સૂબેદાર **શેરખાન** બહુ માનતા હતા તેમણે બીજા યતિઓનો વિરોધ હોવા છતા તપાગચ્છની ૬૫ મી પાટે પોતાના મત મુજબ **પટ્ટધર** સ્થાપન કર્યો

કચ્છના રાવલ દેશલના પુત્ર કચ્છનરેશ **લખપતિકુમારે પ.** કનકકુશલને 'માનકૂવા ગામ" તથા હાથી વગેરે આપી, પોતાના ગુરુ બનાવ્યા, અને ભટ્ટારકપદ આપ્યુ.

મહારાવ લખપતિ સ૦ ૧૯૧૭ (૧૮૧૭) જે૦ સુ૦ ૫ મરણ પામ્યો હતો તેમને વિદ્વાન શિષ્યો હતા

ગ્રંથો – તેમણે હિંદી ભાષામા વિવિધ ગ્રથો બનાવ્યા છે, તે આ પ્રમાણે—

૧ 'લખપતમજરી નામમાલા,' ગ્ર૦ ૨૦૨, સ૦ ૧૭૯૪ના અષાડ શુદિ ૩, ભૂજ.

૨ 'સુન્દર રસ શૃગાર દીપિકા–ભાષાટીકા,' ગ્ર૦ ૨૮૭૫, બાદશાહ શાહજહાના મહાકવિ સુદરે બનાવેલ 'રસશૃગાર'ની ગુજરાતીટીકા–'દીપિકા' છે[1]

---

[1] કવિ જીવરામ અજરામર ગોરે સ૦ ૧૯૬૭ના ગુજરાતી સાપ્તાહિકના દિવાળી અકમા 'લખપતિશૃગાર લેખ આપ્યો છે

૧ મહો૦ હાનર્ષિગણિનો વાચકવંશ

૫૫ ભ૦ હેમવિમલસૂરિ- (સં૦ ૧૫૪૮ થી ૧૫૮૩) તેમણે મોગલવંશના ચોથા સુલતાન અબુ સૈયદને ઉપદેશ આપ્યો. (પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૨૨)

૫૬ પં૦ કુલશમાણિક્યગણિ- સંભવ છે કે તેઓ પહેલા ઋષિ માનાના નામથી પ્રસિદ્ધ હોય.

૫૭ મહો૦ હાનર્ષિગણિ- લોંકાગચ્છના ઋષિ હાના, ઋષિ શ્રીપતિ, અને ઋષિ ગણપતિ વગેરે ઋષિઓએ આ૦હેમવિમલ સૂરિના પવિત્ર સાધુજીવનથી પ્રભાવિત થઈ તેમની પાસે જઈ આત્મકલ્યાણ માટે સંવેગીપણું સ્વીકારી તેમના પરિવારમા દીક્ષા લીધી. તેમના નામો ઋ૦ હાના ગ૦, ઋ૦ હાપા ગ૦ મહો૦સહજ કુશલગણિ અને મહો૦ સહજવિમલગણિ મહો૦ હાનર્ષિ ગણિવરની પરંપરામા કુશલચંદ્ર, વિમલ અને વિજય વગેરે મળે છે તે વિ૦સં૦ ૧૬૨૮ સુધી વિદ્યમાન હતા. ભ૦ વિજયદાનસૂરિ અને ભ૦ હીરવિજયસૂરિના ઉપાધ્યાય હતા તેમણે ભ૦ હીરવિજયસૂરિના શાસનમા ભ૦ વિજયદાનસૂરિની કૃપાથી ગુરુનામ મિશ્રિત 'ચોવીશ જિન સ્તવન-સ્તુતિ કડી ૨૯ બનાવી.

(ઐતિહાસિક સજ્ઝાયમાલા, સજ્ઝાય ન ૫૦)

આ૦ વિજયદાનસૂરિએ સં૦ ૧૬૧૯-૨૦ મા મહો૦ ધર્મસાગર ગણિને ગચ્છમા લીધા, તેમા તેમના પણ હસ્તાક્ષરો છે

(પ્રક૦ ૫૫ પૃ૦ ૭૧૫)

મોગલવંશના બાબરે (સને ૧૫૨૯ થી ૧૫૩૦) તેમના ઉપદેશથી જજિયાકર માફ કર્યો હતો, અને ફરમાન આપ્યુ હતુ

(-જૂઓ લખપત મંજરી, પ્રક૦ ૬૪, પૃ૦ ૫૨.)

મહો૦ હાનર્ષિગણિની પરંપરામાં કુશલ, ચંદ્ર, વિમલ અને વિજય વગેરે શાખાઓ ચાલી હતી

૫૮ લક્ષ્મીકુશલ, પં૦ લબ્ધિકુશલ, ગણિ,

૫૯ દેવકુશલ, ૬૦ ધીરકુશલ, ૬૧ **ગુણકુશલ**–જે મોટા શીલવાન, સત્યવાદી અને તપસ્વી હતા.

૬૨ **પં૦ પ્રતાપકુશલગણિ** તેમનુ શાહી દરબારમા બહુ બહુ સન્માન થતું હતું. તે ચમત્કારી, **વચનસિદ્ધ.** મહાત્મા હતા બાદશાહ **ઔરંગઝેબે** તેમને એક કોઈ સિદ્ધિ જોવાથી, પાલખી તથા સેના મોકલી પોતાની પાસે બોલાવ્યા તે હીંદી અને ફારસી ભાષા ભણ્યા હતા. તેમણે બાદશાહના પ્રશ્નોના ઉત્તરો બરાબર આપ્યા. અને તેના મનની વાત પણ કહી દીધી આથી બાદશાહે તેમને પાચ–સાત ગામ આપ્યા પણ તેમણે નિર્લોભતા બતાવી તે, ગામ લીધા નહી

૬૩ **ભ૦ કનકકુશલ**—તેઓ મોટા કવિ હતા તેમને મહારાજા અજમાલ, અજમેરનો સૂબો તથા ઘણા રાજાઓ વગેરે માનતા હતા તેમને નવાબ **ખાનજહાં બહાદૂર** અને જૂનાગઢના બાબીવશી સૂબેદાર **શેરખાન** બહુ માનતા હતા તેમણે બીજા યતિઓનો વિરોધ હોવા છતા તપાગચ્છની ૬૫ મી પાટે પોતાના મત મુજબ **પટ્ટધર** સ્થાપન કર્યો

કચ્છના રાવલ દેશલના પુત્ર કચ્છનરેશ **લખપતિકુમારે** પ. કનકકુશલને 'માનકૂવા ગામ" તથા હાથી વગેરે આપી, પોતાના ગુરુ બનાવ્યા, અને ભટ્ટારકપદ આપ્યુ.

મહારાવ લખપતિ સ૦ ૧૯૧૭ (૧૮૧૭) જે૦ સુ૦ ૫ મરણ પામ્યો હતો તેમને વિદ્વાન શિષ્યો હતા

ગ્રંથો – તેમણે હિંદી ભાષામા વિવિધ ગ્રથો બનાવ્યા છે, તે આ પ્રમાણે—

૧ 'લખપતમજરી નામમાલા,' ગ્ર૦ ૨૦૨, સ૦ ૧૭૯૪ના અષાડ શુદિ ૩, ભૂજ

૨ 'સુન્દર રસ શૃગાર દીપિકા–ભાષાટીકા,' ગ્ર૦ ૨૮૭૫, બાદશાહ શાહજહાના મહાકવિ સુદરે બનાવેલ 'રસશૃગાર'ની ગુજરાતીટીકા–'દીપિકા' છે[1]

---

૧ કવિ જીવરામ અજરામર ગોરે સ૦ ૧૯૬૭ના ગુજરાતી સાપ્તાહિકના દિવાળી અકમા 'લખપતિશૃગાર' લેખ આપ્યો છે

૩ લખપતિ પિંગલ,' સં૦ ૧૮૦૭ના પોષ વદિ ૮, સોમ.

૪ 'ગોહડપિંગલ,' સં૦ ૧૮૨૧ વૈ૦ શુ૦ ૩, ઉલ્લાસ ૩, શ્લો૦ ૬૪૫૦

૫ 'પારસાતનામમાલા–ફારસી કોશ, શ્લો૦ ૩૫૩

૬ 'લખપતિ જસસિંધુ'–તરંગ ૧૩, શબ્દાલંકારગ્રંથ.

૭ 'મહારાવ લખપતિ મંજરી પદ્ય ૬૧, (નં૦ ૧૮૧૭)

૮ 'મહારાવ લખપતિ દુવાવૈત'–આશરે શ્લો૦ ૫૦૦

૯ 'માવાનો છંદ, આશાપુરી અંબિકાદેવીની સ્તુતિઓ પદ્યો ૩૦ તેમાં મહારાજ ગૌહડ પછી મહારાજા રાયધનનું નામ મળે છે,

(લખપતિ મંજરી પ્રશસ્તિ)

૬૪ ભ૦ કુઅરકુશલ–તેમનું બીજું નામ કવિ કુંઅરેશ પણ મળે છે કચ્છનરેશ લખપતિનો રાજકુમાર ગૌહડ તેમને ગુરુ માનતો હતો.

તેમણે વ્રજભાષામાં ચાર–પાંચ ગ્રંથો બનાવ્યા જેવા કે–

૧. 'પિંગલશાસ્ત્ર, ૨. હમીર પિંગલ વગેરે.

(આ૦ વિજયવલ્લભસૂરિ સ્મારક ગ્રંથ, પૃ૦)

૧ કુશલશાખા

૫૫. ભ૦ હેમવિમલસૂરિ,

૫૮ પં૦ લબ્ધિકુશલગણિ.

૫૯ પં૦ અમૃતકુશલગણિ

૬૦ પં૦ લાવણ્યકુશલગણિ. સં૦ ૧૬૧૬

૬૧ પં૦ દીપકુશલગણિ ૬૨. પં૦ માણેકકુશલગણિ

૬૩ પં૦ અજિતકુશલગણિ–ભ્રાતા વિનોદકુશલ સં૦ ૧૭૮૬ માં જૂનાગઢમાં ચોમાસું હતા.

૬૪ પં૦ કમલકુશલ જનકકુશલ.

૨ કુશલ શાખા

(૧) પં૦ માનકુશલગણિ, (૨) પં૦ શાંતિકુશલગણિ સં૦ ૧૭૬૫ માં દેવપત્તનમાં હતા.

પં૦ વૃદ્ધિકુશલ શિષ્ય પં૦ વલ્લભકુશલે સં૦ ૧૭૯૭ માગશર શુદિ ૨ ભોમવારે ભ૦ વિજયદયાસૂરિના રાજ્યમા પં૦ હેમચંદ્રગણિ રાસ ઢળી ૧૦ રચ્યો

૩. તપાકુશલપરંપરા (પંન્યાસો)

૫૫. ભ૦ હેમવિમલસૂરિ, ૫૮. લબ્ધિકુશલ, ૫૯ પં૦ અમૃતકુશલ, ૬૦ પં૦ લાવણ્યકુશલ, ૬૧. પં૦ દીપકુશલ, ૬૨ પં૦ જસકુશલ, ૬૩ સદ્ગુણી પં૦ જીતકુશલ, ૬૪ મોટા વિદ્વાન **પં૦ દયાકુશલગણિ** ૬૫ પં૦ દેવેન્દ્રકુશલ–તેમણે સં૦ ૧૯૧૯ ના મહા શુદિ ૧૩ ને શુક્રવારે શત્રુંજય તીર્થમા વિજયજિનેંદ્ર વસતિમા **ભ૦ વિજયધરણેંદ્રના** રાજ્યમા ભ૦ હેમવિમલસૂરિની પરંપરાની ઉપા૦ પંન્યાસોની ચરણપાદુકાની પ્રતિષ્ઠા કરી.

૬૬. પં૦ સુંદરકુશલગણિ તેમણે સં૦ ૧૯૨૭ના કા૦ વ૦ ૧૩ ને સોમવારે શત્રુંજયમા જિનેંદ્રસૂરિ ટૂકમા પં૦ દીપકુશલની પરંપરાના પંન્યાસોની ચરણપાદુકાઓની પ્રતિષ્ઠા કરી (શત્રુંજય તીર્થની જિનેંદ્ર ટૂક દેરી ૧, ૨ ના પાદુકાપટ્ટો)

(જૈન સત્યપ્રકાશ, ક્ર૦ ૯૨, પૃ૦ ૨૫૦–૫૧)

૬૫ પં૦ દેવેંદ્રકુશલ, ૬૬ પં૦ વિદ્યાકુશલગ૦, ૬૭, પં૦ જ્ઞાનકુશલગ૦,

(૧) **મહો૦ કરણકુશલ**–તેમણે 'ગૌતમસ્વામીની સજ્ઝાય' બનાવી.

(૨) પં૦ ચારિત્રકુશલ–સં૦ ૧૭૩૧ મા 'જિનસ્તવનચોવીશી' બનાવી

પાલીતાણાના પાટિદાર પં૦ આનંદકુશલગણિના સમયે પં૦ જયસાગર અને પં૦ તત્વસાગરે શત્રુંજયતીર્થ માલાનો ફરમો બનાવ્યો

૨. મહો૦ હાનર્ષિગણિવરનો વાચકવંશ

૫૫ ભ૦ હેમવિમલસૂરિ–સ્વ૦ સં૦ ૧૫૮૩

૫૬ પં૦ કુલશમાણિક્યગણિ, ૫૭. **મહો૦ હાનર્ષિગણિ,**

(પ્રક૦ ૫૫ પૃ૦ ૭૭૦)

૫૮ મહો૦ સકલચંદ્રગણિવર–કવિ ગબુદાસ તેમનો ટૂંકો પરિચય આ રીતે આપે છે

પરિચય

'ગબુદાસ કહે ઓર નિરમલ, " શ્રી વિજયદાન પટ્ટે " ભલી
શ્રી હીરવિજયસૂર વહતા, ધર્મલાભ હોએ ઘણો, ૪
સૂતન અત્રિ આકાશ, ગોવિંદસુત તપાગચ્છ સુનીએ,
વો કલા સોલસંપૂન, યહ કલા બહોતેર ભણીએ ૫
વો કલા હીણ ખીણ, યહ કલા દિન દિન વધતી,
વો હરા હલે ઓરહ યહ ભાએઅ નગ ભણતે,
વો અમી કોઈને નવ દીએ, યહ અમૃત વરસે બહુ,
પ્રાગ્વાટ સસી ઉવઝાય, શ્રી સકલચંદ વદો સહુ ૫.

કવિ ગબુદાસ ચંદ્ર અને મહો૦ સકલચંદ્રગણિને સરખાવે છે

ચંદ્ર અત્રિ ઋષિનો પુત્ર છે જે આકાશમા વિરાજે છે, ઉપા૦ સકલચંદ્રજી શેઠ ગોવિંદનો પુત્ર છે જે તપાગચ્છમા વિરાજે છે ચંદ્ર સોળ કળાવાળો છે જ્યારે ઉપાધ્યાયજી બોતેર કળાવાળા છે. ચંદ્રની કળા વધે–ઘટે છે જ્યારે ઉપાધ્યાયજીની કળા પ્રતિદિન વધે છે ચંદ્ર ભામંડળરૂપ ઓરડામા ભમે છે જ્યારે ઉપાધ્યાયજી સર્વ સ્થાને ભમે છે ચંદ્ર કોઈને અમી દેતો નથી, ઉપાધ્યાયજી સૌમા અમી વરસાવે છે એવા પોરવાડ જ્ઞાતિમા ચંદ્ર સમાન ઉપાધ્યાય સકલચંદને સૌ વંદન કરો. (—ઐતિહાસિક સજ્ઝાયમાળા, ભા૦ ૧ પટ્ટાવલી સમુચ્ચય ભા૦ ૨, પૃ૦ ૧૭૩)

ગચ્છમેળ

ભ૦ વિજયદાનસૂરિએ સં૦ ૧૬૨૧ મા તેરવાડામા મહો૦ સકલચંદ્રજીના આગ્રહથી મહો૦ ધર્મસાગરજીને ગચ્છમા લીધા હતા. (પ્રક૦ ૫૫ પૃ૦ ૭૧૬)

એક ચંકાવાળો ઉલ્લેખ મળે છે કે, મહોપાધ્યાયજી સં૦ ૧૬૮૧ના પ્ર૦ ચૈ૦ શુ૦ ૯ના રોજ અમદાવાદના કાળુપુરમાં મુનિસમ્મેલન

મળ્યુ ત્યારે તેઓ તેમા વિદ્યમાન હોય.

(–૫૦ ઉદયચદ્રગણિનો હિતોપદેશ (પ્રક૦ ૫૫ પૃ૦ ૭૩૩)

મહો૦ સકલચંદ્રજી–તે જ૦ ગુ૦ આ૦ હીરવિજયસૂરિના મહોપાધ્યાય હતા.

ગ્રન્થો–તેમણે સ૦ ૧૬૪૨ મા સિંહાનગરમાં "હરિબલરાજર્ષિ રાસ" લખ્યો.

તેમણે **ઘણા ગ્રન્થો રચ્યા** છે તે આ પ્રમાણે છે—

૧. "મૃગાવતી આખ્યાન" સ૦ ૧૬૪૩, ૨ "વાસુપૂજ્યજિન પુણ્યપ્રકાશ," ૩ વીરવર્ધમાનજિનગુણવેલી સુરવેલી કડી ૬૬ (જૈ૦ સ૦ ક૦ ૧૦૬) ૪ 'ગણધર વાદસ્તવન,' ૫ 'મહાવીર સ્તવન," ૬ 'ઋષભસમતાસરલતાસ્તવન' કડી, ૩૧, ૭ 'દિવાલીવીરસ્તવન,' ૮ 'કુમતિદોષ વિજ્ઞપ્તિ સીમંધર સ્વામી સ્તવન,' ૯ પ્રતિષ્ઠા કલ્પ,' ૧૦ 'એકવીસ પ્રકારી પૂજા' (સ૦ ૧૫૯૬ થી ૧૬૧૦,) ૧૧ 'સત્તરભેદી પૂજા' (સ૦ ૧૬૧૦ થી ૧૬૨૨,) ૧૨ 'બારભાવના સજઝાય' ઢાળ ૧૪, કડી ૧૨, ગ્ર૦ ૧૦૮, ૧૩ 'ગૌતમપૃચ્છા' વગેરે ૨૦ સજ્ઝાયો, ૧૪ 'દેવાનદા સજ્ઝાય,' ૧૫ 'સાધુકલ્પલતા' ૧૬ સ૦ ૧૬૬૦ ધ્યાનદીપિકા શ્લોક ૨૦૪

શિષ્યો મહો૦ સકલચદ્રગણિવરને ઘણા શિષ્યો હતા, તેમાના (૧) ઉપા૦ શાતિચદ્રગણિ, (૨) ઉ૦ સુરચંદ્રગણિ પ્રસિદ્ધ છે.

૫૯. મહો૦ શાંતિચદ્રગણિવર—તે મોટા વિદ્વાન, કવિ અને મોટા વાદી હતા, શાત સ્વભાવના હતા, ૧૦૮ અવધાન કરી શકતા, તેમણે અવસાધોની તથા શાસ્ત્રાર્થોમા મોટા મોટા વાદીઓને જીતી, ઘણા રાજાઓનો પ્રેમ સપાદન કર્યો તે '**કુરાને શરીફ**' જાણતા હતા. અને તેની આયાતોને મૌલવીની જેમ સુદર રીતે હુબહુ બોલી શકતા.

તેમણે ઇડરના **રાજા નારાયણની** સભામા 'દિગબરવાદી ભૂષણ'ને જીત્યો, વાગડના ઘટશીલનગરમા જોધપુર નરેશ શ્રીમલ્લદેવના ભાઇ

'સહસ્રમલની રાજસભા 'મા 'દિગંબર ભટ્ટારક ગુણચંદ્ર 'ને હરાવ્યો તેમને વરુણદેવ પ્રસન્ન હતા, તે જ૦ ગુ૦ આ૦ હીરવિજયસૂરિ સં૦ ૧૬૩૯ મા ફતેપુરસિક્રી પધાર્યા ત્યારે મહોપાધ્યાય તેમની સાથે સિદ્ધપુરથી જોડાયા હતા, અને સૂરીશ્વર તથા સમ્રાટની પહેલી મુલાકાતમા તે હાજર હતા જ૦ ગુ૦ આ૦ હીરવિજયસૂરિએ સં૦ ૧૬૪૦ મા ફતેપુરસિક્રીમાં 'શેઠ થાનમલજીના જિનાલયની પ્રતિષ્ઠા' કરાવી. આ ઉત્સવમા પં૦ શાંતિચંદ્રગણિને ઉપાધ્યાય બનાવ્યા, તથા સંભવત. મુનિ ભાનુચંદ્રગણિને પંન્યાસ બનાવ્યા, અને નાગોરવાલા જેતા ઝવેરીને દીક્ષા આપી મુનિ જિતવિજય બનાવ્યા.

બાદશાહ ઉપર પ્રભાવ

જ૦ ગુ૦ આ૦ હીરવિજયસૂરિ સં૦ ૧૬૪૪ માં ગૂજરાત પધાર્યા ત્યારે તેમણે સમ્રાટ અકબરની વિનતિથી ઉપા૦ શાંતિચંદ્રગણિવરને ત્યાં રાખ્યા હતા, સમ્રાટ્ જ્યાં જાય ત્યા તે ઉપાધ્યાય પણ તેની સાથે જતા અને હરહંમેશ ઉપદેશ આપતા, ઉપાધ્યાયજીએ સમ્રાટ અકબરને ઉપદેશ આપી 'અહિંસાપ્રેમી' બનાવ્યો અને જૈનધર્મ પ્રત્યે પણ પ્રેમવાળો બનાવ્યો. સમ્રાટે ઉપાધ્યાયજીના ઉપદેશથી તેમને અમારિનાં ફરમાનો આપ્યા, 'જજિયાવેરો' માફ કરાવ્યો સુરત અને મેડતા વગેરે શહેરોના મુસલમાનો જૈન મંદિરો, જૈન પોષાળો તથા વૈષ્ણવ મંદિરો વગેરે દબાવી બેઠા હતા તે તે સ્થાનોના ફરમાનો કાઢી, જૈનો તથા વૈષ્ણવોને પાછા સોંપાવ્યા."

સુરતનો સૂબો વધો મુસલમાન બની ગયો હતો, તેને ઉપાધ્યાયજીએ વધબંધનમાંથી છોડાવ્યો.

(—શ્રી પ્રશસ્તી સંગ્રહ ભા૦ ૨, પ્ર૦ નં૦ ૫૮૭)

ગ્રંથો-ઉપાધ્યાયજીએ સં૦ ૧૬૪૦ મા સમ્રાટ અકબરને ઉપદેશ આપવા સંસ્કૃતમાં 'કૃપારસકોશ શ્લો૦ ૧૨૮' બનાવ્યો. જેમા સમ્રાટ અકબરનાં શુભ કાર્યોનું વર્ણન પણ આપ્યું

ઉપા૦ શાંતિચંદ્ર કૃપારસકોશમાં શાહીશાહ અકબર પોતાની પછી

સમ્રાટ બનવાને કોણ લાયક છે? તેની ભવિષ્યવાણી પણ કરી છે.[૧]

(–પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૮૬,) (–કૃપારસકોશ, શ્લો૦ ૧૨૦)

૪૦ આ૦ વિજયહીરસૂરિએ સં૦ ૧૬૪૬ પો વ ૧૩ ને રોજ પાટણમાં સાધુ મર્યાદા પટ્ટક બનાવ્યો હતો તેના નિયામક તરીકે પાંચ મોટા ગીતાર્થોને નીમ્યા હતા તેમાં ઉ૦ શાંતિચંદ્રગણિવરનું નામ ત્રીજું હતું એટલે કે તે સંઘમાન્ય મોટા ગીતાર્થ હતા

(પ્રક૦ ૫૫ પૃ૦ ૭૧૮, ૭૨૦)

ઉપા૦ શાંતિચંદ્રે સં૦ ૧૬૬૧ માં 'જંબુદ્દીવપન્નતિ'ની સંસ્કૃત ટીકા 'પ્રમેયરત્નમંજૂષા' નામે બનાવી છે

મહો૦ શાંતિચંદ્રગણિવરે ઉપાધ્યાય બન્યા પહેલાં સંસ્કૃત ભાષામાં 'અજિતશાંતિસ્તવનના' છંદોમાં જ 'ઋષભવીરસ્તવન' શ્લો૦ ૩૯ બનાવ્યું હતું[*]

---

[*] સા૦ શ્રી ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ લખે છે કે ૧ **આ૦ ધર્મઘોષસૂરિએ** "प्राकृत शत्रुजयकल्प"માં "लघु अजितशान्ति-स्तवन"માં **આ૦ જિનપ્રભસૂરિએ** "शत्रुजयतीर्थकल्प"માં તથા अजितशातिस्तवनની સંસ્કૃત ટીકા "बोधप्रदीपिका"માં જણાવ્યું છે કે, ભ૦ નેમિનાથના શિષ્ય **ગણધર નંદિષેણે** ચોમાસામાં શત્રુંજયતીર્થમાં ભ૦ અજિતનાથ અને ભ૦ શાંતિનાથના એક બીજાની સામે સામે રહેલા બે જિનાલયો સામે સર્વરોગહર "अजितशातिस्तवन" બનાવ્યું હતું

૨ "अजितशातिस्तवन" ઉપર સંસ્કૃતમાં (૧) શ્રી ગોવિંદાચાર્યે, (૨) આ૦ જિનપ્રભસૂરિએ સં૦ ૧૩૬૫ના પો૦ વ૦ ૨ ના રોજ बोधदीपिका, (૩) નાગોરી તપાગચ્છના આ૦ હર્ષકીર્તિસૂરિએ (સં૦ ૧૬૫૪ થી ૧૬૬૮માં) (૪) ખરતરગચ્છના ઉપા૦ સમયસુંદરગણિએ ટીકાઓ અને આ૦ ગુણધીરસૂરિએ अवचूरि બનાવી છે

આ સ્તવનના અનુકરણરૂપે (૧) ×××××એ આઠ અપભ્રંશ ગાથાઓમાં अजितशातिस्तवની રચના કરેલી છે (૨) આ૦ જિનવલ્લભગણિએ लघु अजितशातिस्तवन નામથી ઓળખાતા ૧૭ ગાથાના उल्लासिय० પદથી શરૂ થતી રચના કરી છે (૩) ઉ૦ ધર્મઘોષગણિએ પ્રાકૃતમાં ૧૭ ગાથાવાળા मन्त्रगर्भित अजितशातिस्तवनની રચના કરી છે (૪–૫) પં૦ મેરુનંદને તથા આ૦ જયશેખરસૂરિએ પણ अजितशातिस्तवनની રચના કરી છે અને શ્રી સકલચંદ્ર વાચકના શિષ્ય મહો૦ શાંતિચંદ્રે ૩૯ ગાથાનું ऋषभ–वीरस्तवन સંસ્કૃત ભાષામાં રચ્યું છે

(૬૦) પં૦ રત્નચંદ્રગણિ—તેઓ મહો૦ શાંતિચંદ્રગણિવરના શિષ્ય હતા. તેઓ સં૦ ૧૬૪૫ના કા૦ શુ૦ ૧૧ ના રોજ વિદ્યમાન હતા. (–શ્રી પ્રશસ્તિસંગ્રહ ભા૦ ૧–૨ પ્ર૦ નં૦ ૫૫૦)

તે તપગચ્છના આ૦ વિજયાનંદસૂરિ ગચ્છમાં ભળ્યા હતા. તે મહો૦ સિદ્ધિચંદ્રગણિવર પછી તે ઉપાધ્યાય બન્યા હતા.

મહો૦ રત્નચંદ્રગણિએ સં૦ ૧૬૭૭ અથવા સં૦ ૧૬૮૨ના ભા૦ વ૦ ૧૧ ગુરુવારના રોજ 'કુમતાહિવિષજાંગુલિ' ગ્રંથ બનાવ્યો. *
વળી તેમણે તપારત્નહિતોપદેશ બનાવ્યો છે (પ્રક૦ ૫૫ પૃ૦ ૭૩૧)

મહો૦ રત્નચંદ્રગણિવરે સં ૧૬૭૩ પો૦ વ૦ ૫ને રોજ સુરતના નિઝામપુરામાં "ઉ૦ નેમિસાગરગણિના ઉપદેશ"થી બનેલ **હીરવિહાર ગુરુમંદિરનો પ્રારંભ કરાવ્યો.**

મહો૦ રત્નચંદ્રગણિવરે સં૦ ૧૬૭૪માં સુરતમાં આ૦ મુનિસુંદરસૂરિએ રચેલા 'અધ્યાત્મકલ્પદ્રુમ'ની સંસ્કૃત ટીકા કલ્પલતા નામે બનાવી.

તેમણે સં૦ ૧૬૭૬ના પો૦ શુ૦ ૧૩ના રોજ સુરતમાં **હીરવિહારની પ્રતિષ્ઠા** કરી.

નોંધ પં કેશરકુશલે સં ૧૬૬૪માં ઉનામાં પણ હીરવિહાર બનાવ્યો (પ્ર૦ ૪૪ પૃ ૮૮ મો ભા મહાઉદ્ધારમાળા)

સં૦ ૧૬૭૮ના કા૦ વ ૫ના રોજ ગુરુવારે પુનર્વસુ નક્ષત્રમાં સુરતમાં સૂરજમંડન પાર્શ્વનાથની પ્રતિષ્ઠા કરી.

સં૦ ૧૬૭૮ના પો૦ સુ૦ ૨ સુરતમાં સમ્યક્ત્વ ઉપર પદ્યમાં ગુજરાતીમાં સંગ્રામસૂરકથા બનાવી અને પં૦ દેવચંદ્રગણિને

અને તેના પ્રત્યેક ચરણો મૂળ સ્તવન પ્રમાણે લીધા છે તે આ અજિતશાંતિ સ્તવન કેટલું લોકપ્રિય હતું તેનું પ્રમાણ પૂરું પાડે છે

(–શ્રી પંચપ્રતિક્રમણસૂત્ર—પ્રબોધ ટીકા આર્ષસંવિતરણ, ભા ૩ સૂત્ર ૪૫ થી ૫૮ પૃ ૫૫ થી ૫૫૭)

* શાસનાટોવાર ઉ ધર્મસાગર ગણિએ તેની સમીક્ષા માટે ગ્રંથ બનાવ્યો છે

ભણવા પોતાના હાથે લખી. (પ્રક૦ ૫૭ સૂરત બદરસ્થાપના)

૫૯મા મહો૦ શાંતિચંદ્રગણિના શિષ્ય (૬૦) **પં૦ અમરચંદ્ર ગણિએ** સં૦ ૧૬૭૦માં 'યુગપ્રધાનસંખ્યાસજ્ઝાય કડી : ૧૬,' સં૦ ૧૬૭૮માં 'કુલધ્વજરાસ અને સં૦ ૧૬૬૯ 'સીતાવિરહલેખ' બનાવ્યા.

૫૯ ઉપા૦ **સુરચંદ્રગણિવર** * – તે (૫૮મા) મહો૦ સકલચંદ્રગણિવરના બીજા શિષ્ય હતા તે મોટા કવિ, સમર્થવાદી અને શાંત સ્વભાવના હતા તેમણે સં૦ ૧૬૨૧માં તેરવાડામાં ભ૦

* આ નામે વિવિધ જૈન વિદ્વાન્ મુનિવરો મળે છે (૧) તપાગચ્છના મહો૦ સકળચંદ્રગણિવરના બીજા શિષ્ય ઉપા૦ સૂરચંદ્રગણિવર (સં૦ ૧૬૨૧)

૨ ખરતરગચ્છના ભ૦ જિનભદ્રસૂરિની પરંપરાના **ઉપા૦ સુરચંદ્રગણિ**

ખરતરગચ્છમાં પણ બીજા ઉ૦ સૂરચંદ્રગણિ થયા છે (૧) **ઉપા૦ સુરચંદ્રગણિ**– તેઓ ખરતરગચ્છના (૫૧મા) **ભ૦ જિનભદ્રસૂરિની** શિષ્યપરંપરામાં અનુક્રમે (૧) ઉપા૦ ચારિત્રોદયગણિ, (૨) ઉ૦ વીરકલશગણિ, અને (૩) **ઉપા૦ સુરચંદ્રગણિ** થયા તે ઉપા૦ સુરચંદ્રગણિ વિક્રમની ૧૭મી સદીમાં થયા તે સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, ફારસી, ઉર્દુ હિન્દી અને ગુજરાતી વગેરે ભાષાના અભ્યાસી હતા **કવિઋષભે** ઉ૦ સુરચંદ્રને મહાકવિ બતાવ્યા છે તેમણે (૧) पचतीर्थीश्लेषालकार (૨) સં૦ ૧૬૬૯ના આસો શુ૦ ૧૫ના અમૃત શહેરમાં "जैनतत्त्वसार," (૩) "चोमासीव्याख्यान ' (૪) "वर्षफलाफल सज्झाय" ગા૦ ૩૬ (યુગપ્રધાન જિનચંદ્રસૂરિ, પૃ૦ ૨૦૪, ૨૦૫) (૫) "पदैकविंशाति" સંસ્કૃત ગ્રંથ—તેમણે "पदैकविंशतिमां" ૨૧ બોલોનો વિસ્તાર આપ્યો છે

તેમણે તેમાં कुराने शरीफ વગેરેના આધારે ફતુનો લોભ, સલેમાની સુદાન બુદ્ધિ, અને **દરવેશોના** હીનાચારોનું ફળ, સ્વર્ગ અને નરક પામનારાના **પાપો** વગેરેનું વર્ણન આપ્યું છે

(–જૈન સં૦ પ્ર૦ ક૦ ૨૨૦ પૃ૦ ૮૯, ક૦ ૨૨૫, પૃ૦ ૧૬૪)

ઉ૦ સૂરચંદ્રને **પં૦ ઉદયપ્રમોદ** નામે શિષ્ય (સં૦ ૧૭૧૯) હતા

૩ **સૂરવિજયગણિ** મિશ્ર થયા તે તપગચ્છના વિજયાનંદ શાખાના ભ૦ વિજયતિલકસૂરિની આજ્ઞામાં હતા તેમણે સં૦ ૧૬૭૫માં જંબૂસરમાં ચોમાસું કર્યું

(–પ્રક૦ ૫૮)

વિજયદાનસૂરિની આજ્ઞાથી 'કુમતિકંદકુદ્દાલ' ગ્રંથ જલશરણ કર્યો, સંભવતઃ 'સટીકતત્ત્વતરંગિણી'ને પણ જલશરણ કર્યો
(પ્રક૦ ૫૫ પૃ૦ ૭૧૬ કલમ છઠ્ઠી)

૬ મહો૦ ભાનુચંદ્રગણિવર—

श्रीमात् श्रीमदुदारवाचक समारुकारहारोपमो,
लोके संप्रति हेमसूरिसदृश श्रीमान्नुचंद्रश्चिरम् ।
"श्री शत्रुंजयतीर्थसुल्कनिवह" प्रामान्नोपयशा
"साहि श्रीमदकब्बरार्पितमहोपाध्यायपदप्रपदम्" ॥

(સં૦ ૧૭૨૨ ઉ૦ સિદ્ધિચંદ્રગણિકૃત ભાનુચંદ્રચરિત્ર ખંડ૧ શ્લો૦ ૧)

ગુજરાત સિદ્ધપુરના શેઠ રામજી અને રમાદેવીને ૧ રંગજી અને ૨ ભાણજી એમ બે પુત્રો થયા. ભાણજી ૧૦ વર્ષની ઉંમરનો હતો, ત્યારે ઉપા૦ સૂરચંદ્રગણિએ તે બંને ભાઈઓને દીક્ષા આપી, અને તેઓના નામ ૧ મુનિ રંગચંદ્ર અને ૨ મુનિ ભાનુચંદ્ર રાખ્યા.

જ૦ યુ૦ આ૦ હીરવિજયસૂરિ સં૦ ૧૬૩૯ માં ફતેપુરસિક્રી પધાર્યા ત્યારે મુનિ ભાનુચંદ્ર મહો૦ શાંતિચંદ્રગણિવરની સાથોસાથ સિદ્ધપુરથી તેમની સાથે ગયા હતા.

આચાર્ય મહારાજે સં૦ ૧૬૪૦ માં ફતેપુરસિક્રીમાં શેઠ થાનમલજી-ના જિનપ્રતિષ્ઠા ઉત્સવમાં તેમને પંન્યાસપદ આપ્યું અને પોતે ત્યાંથી વિહાર કરી ગુજરાત પધાર્યા. ત્યારે તેમને મહો૦ શાંતિચંદ્રગણિ પાસે રાખ્યા. પં૦ ભાનુચંદ્રગણિ વચનસિદ્ધ મહાત્મા હતા, તેથી બા૦ અકબર તેને બહુ માનતો હતો. બાદશાહને પોતાનું માથું એક દિવસે દુઃખ્યું ત્યારે પં૦ ભાનુચંદ્રજીનો હાથ પોતાના માથા પર મુકાયો અને બાદશાહને આરામ થયો. તેને ભાનુચંદ્રજી ઉપર આ રીતે આવો વિશ્વાસ હતો.

પછી તો મહો૦ શાંતિચંદ્રગણિ પણ ત્યાંથી વિહાર કરી પં૦ ભાનુચંદ્રગણિને સમ્રાટની પાસે રાખી ગુજરાત પધાર્યા. પં૦

ભાનુચદ્રગણિ સમ્રાટને તથા **શેખ અબુલફેજલને** "છ દર્શન" ભણાવતા હતા તેમણે શાહજાદા (૧) **જહાંગીર** અને (૨) મુરાદ (૩) **દાનીયારને** શાસ્ત્રો ભણાવ્યા બાદશાહને 'સૂર્યસહસ્રનામ' ભણવાની ભાવના થઈ **પ૦ ભાનુચદ્રે** તેનો અર્થ તથા યત્ર બનાવી તેને આપ્યા **બા૦ અકબર** તેમની પાસે દર રવિવારે 'સૂર્યસહસ્રનામ' નો પાઠ સાભળતો હતો

બાદશાહે પ૦ ભાનુચદ્રજીના ઉપદેશથી ગરીબોને મોટુ દાન આપ્યુ

ગુજરાતના સૂબા **મીરઝા અજિત** કોકાએ જામનગરના રાજા જામને જીતી લઈ, તેના માણુસોને કેદ કર્યા હતા **પ૦ ભાનુચદ્રજીએ** બાદશાહને સમજાવી, ત્યાથી તે કેદીઓને છોડાવ્યા બાદશાહે પ૦ ભાનુચદ્રજીને **દાનમાં સૌરાષ્ટ્ર** આપી દીધો બાદશાહ કાશ્મીરથી લાહોર પાછો આવ્યો ત્યારે પ૦ ભાનુચદ્રજીના ઉપદેશથી સઘે લાહોરમા બાદશાહની રજા મેળવી, વીસ હજાર રૂપિયા ખરચી, ભગવાન શાતિનાથનુ ચૈત્ય તથા ઉપાશ્રય બનાવ્યા

વિષકન્યાની રક્ષા

સ૦ ૧૬૪૮–૪૯મા શાહજાદા જહાગીરની બીબીએ લાહોરમા મૂળ નક્ષત્રમા કે આશ્લેષા નક્ષત્રમા એક શાહજાદી કન્યાને જન્મ આપ્યો સૌએ તેને વિષકન્યા માની અનિષ્ટની શકાથી તેને મારી નાખવા જણાવ્યુ **પ૦ ભાનુચંદ્રે** તેની શાતિ માટે શેઠ થાનમલજી તરફથી લાહોરના ઉપાશ્રયમા **અષ્ટોત્તરી શાંતિસ્નાત્ર** વિગેરે પાઠ મોટી વિધિ કરાવો આ ઉત્સવમા **મત્રી કર્મચદ્ર** બાદશાહ, શાહજાદો **જહાંગીર** વગેરે તથા બીજા રાજા–મહારાજા ઉપાશ્રયમા આવ્યા બાદશાહ અને શાહજાદો પ્રભુની સામે ઊભા રહ્યા **પ૦ ભાનુચદ્રજીએ** તેઓને 'ભક્તામર સ્તોત્ર' સભળાવ્યુ શેઠ થાનસિહ તથા મત્રી કર્મચદ્રે બાદશાહ અને શાહજાદાને ભેટણુ ધર્યું તથા બાદશાહે અને શાહજાદાએ સોનાના પાત્રમાથી 'ન્હવણુ' લઈ, તેને

પોતાની આંખે અડાડયું પછી તે ન્હવણજળ અંતઃપુરમાં (જનાન ખાનામાં) મોકલ્યું સૌની અનિષ્ટની શંકા ટળી ગઈ, એ પછી બાદશાહ અને શાહજાદો વધુ સુખી થયા.

(—પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૯૩)

બાદશાહ ૪૦ કોશ પ્રમાણવાળા 'જૈનબંઠા' નામના તળાવના કાંઠે હતો ત્યારે તેણે હીંદી સં૦ ૧૬૪૯ના વૈ૦ શુ૦ ૧૦ને રોજ પં૦ ભાનુચંદ્રના કહેવાથી આ૦ હીરવિજયસૂરિના યાત્રાસંઘનો શત્રુંજય તીર્થ ઉપર કર માફ કર્યો—એટલે વેરો, જકાત, લાગત, વેઠ, વગેરે માફ કર્યા અને ત્યાં નવા જિનમંદિરો બનાવવાની રજા આપી. તથા જ૦ ગુ૦ આ૦ વિજયહીરસૂરિને જૈનતીર્થો ભેટ આપ્યાં.

(પ્રક૦ ૪૪ મો૦ બા૦ ફર૦ નં૦ ૪—પૃ૦ ૧૧૯)

બા૦ અકબરે પં૦ ભાનુચંદ્રજીની પ્રશંસાના આનંદથી તથા શેઠ દુર્જનશૈલ્ય જૈનની પ્રેરણાથી આ૦ વિજયસેનસૂરિને ગુજરાતથી લાહોર બોલાવ્યા. બાદશાહે પં૦ નંદિવિજયને તેમની અવધાનકળાથી ખુશ ફ્હમ ("અસાધારણ બુદ્ધિવાળા")નું બિરુદ આપ્યું, બાદશાહે આ૦ વિજયસેનસૂરિને "સવાઈહીર"નું બિરુદ આપ્યું અને તેમની પાસે પં૦ ભાનુચંદ્રગણિને ઉપાધ્યાયપદ અપાવ્યું આ ઉત્સવમાં શેખ અબુલફજલે ૨૫ (૧૦૮) ઘોડાનું તથા ૧૦ હજાર સોના મહોરનું દાન કર્યું બાદશાહે તે આચાર્યશ્રીને ઇલાહીસન ૪૬ શહરયુર મહિનાની તા ૧, હીજરી સન ૧૦૧૦ સફર મહિનાની તા૦ ૨૫ મીના રોજ અહિંસાનું ફરમાન આપ્યું અને આચાર્ય શ્રી વિજયસેનસૂરિ ગુજરાત પધાર્યા (મો૦ બા૦ ફરમાન નં૦ ૬ ઇતિ૦ પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૧૨૪ થી ૧૨૬)

જ૦ ગુ૦ આ૦ હીરવિજયસૂરિએ ઉપા૦ ભાનુચંદ્ર માટે ગુજરાતમાં ૧ મુનિ ભાવચંદ્ર અને ૨ મુનિ સિદ્ધિચંદ્ર એમ બે શિષ્યો બનાવી, લાહોર મોકલ્યા. તેમાં મુનિ ભાવચંદ્ર અભિરીશલ હતા.

અને (૬૧મા) મુનિસિદ્ધિચંદ્ર નાની ઉંમરના હતા. અત્યંત રૂપાળા હતા, બાદશાહે સિદ્ધિચંદ્રને પોતાના શાહજાદા જેવા માન્યા

અને તેમને 'ખુશફહમ'નુ બિરુદ આપ્યુ[1]

જ૦ ગુ૦ આ૦ શ્રી હીરવિજયસૂરિ સ૦ ૧૬૫૨ના ભા૦ સુ૦ ૧૧ના દિવસે ઉના (સૌરાષ્ટ્ર)માં સ્વર્ગે ગયા. **બાદશાહે** ઉપા૦ ભાનુચદ્રના ઉપદેશથી તેમના સમાધિ સ્થાન માટે ૧૦ વીઘા જમીનવાળુ ખેતર ભેટ આપ્યુ

પં૦ રગચદ્રજીગણિ આ ઇનામીપત્ર લઈ ઉના ગયા, અને ત્યા સઘે સ્તૂપ બનાવ્યો.

(-જૂઓ, જુલસીસન ૫, ફરવરદિન, મહિનાની તા ૨૫મી, ઇલાહીસન ૫૫, શહેરીવર મહિનાની તા. ૧૪મી, ઈ. સ. ૧૬૧૦, સ૦ ૧૬૬૬ ચૈત્રનુ મૌ૦ બા૦ ફ૨૦ ન૦ ૧૧ ઇતિ૦ પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૧૪૧, ૧૪૨)

મુનિ સિદ્ધિચંદ્રે અહીં ફારસી ભાષાનો અભ્યાસ કર્યો.

જૈનસંઘે ઉ૦ ભાનુચદ્રના પ્રયત્નથી અને બાદશાહની સમ્મતિથી આગરામા 'ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથનુ વિશાળ જિનાલય' બનાવ્યુ વૃદ્ધો કહે છે કે બાદશાહે તેના ખર્ચ માટે 'રોશન મહોલ્લો' ઈનામમા આપ્યો હતો.

બાદશાહે પહેલા શત્રુજય ઉપર નવા જિનાલયો કરવાની મના કરી હતી આથી ત્યા ગચ્છોનો જે કલેશ થતો હતો તે શાત થઈ ગયો

બાદશાહે ગ્વાલિયરના કિલ્લાની જિનપ્રતિમાઓને સુધરાવી દર્શનીય બનાવી હતી

ઉપાધ્યાયજીના ઉપદેશથી બુરહાનપુરમા ચાર નવા જિનપ્રાસાદો બન્યા, નવો ઉપાશ્રય બન્યો. બાદશાહ ત્યાથી એકલા પ૦ સિદ્ધિચદ્રને સાથે લઈ આગરા ગયો

સૂબા અજીજકોકાના <u>પુત્ર ખુરમે</u> વિ૦ સ૦ ૧૬૪૭મા શત્રુ-

---

[1] खुशफहमनादिरजनो द्वितीयाभिधानमहोपाध्याय श्री सिद्धिचन्द्रगणिविरचिता भक्तामरस्तोत्रवृत्ति समाप्ता ॥

ફારસીમા 'ખુશ'—સારી, અને અરબીમા 'ફહમ—' બુદ્ધિ એટલે ખુશ ફહમનો અસાધારણ બુદ્ધિ એવો અર્થ થાય

જયની તળેટીનું જિનમંદિર તોડી નાખ્યું, અને પહાડ ઉપરના મુખ્ય જિનપ્રાસાદની ચારે બાજુએ લાકડા ગોઠવી બાળી નાખવાનો નિર્ણય કર્યો.

આ૦ વિજયસેનસૂરિએ ૫૦ સિદ્ધિચંદ્રને પત્રથી આ હકીકત જણાવી. ૫૦ સિદ્ધિચંદ્રના કહેવાથી બાદશાહે વિ૦ સં૦ ૧૬૭૦ આ૦ વ૦ ૦)) ને રોજ ફરમાન લખી મોકલી તે જિનપ્રાસાદ'ની રક્ષા કરાવી અને બાદશાહે પહેલા શત્રુંજયતીર્થમા નવા જિનાલયો બનાવવાનું બંધ કરાવ્યું, તે હુકમ ૫૦ સિદ્ધિચંદ્રના કહેવાથી પાછો ખેંચી લીધો, એટલે ત્યા નવા જિનાલયો બનાવવાની છૂટ આપી

સં૦ ૧૬૪૯મા જ૦ ગુ૦ આ૦ હીરવિજયસૂરિને જૈનતીર્થો ભેટ આપ્યા. (મો૦ બા૦ ફરમાન નં૦ ૩ ૪ જૈન ઇતિ૦ પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૧૧૫, ૧૧૯ પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૬૮, કલમ પમી, પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૨૨૦, ૨૨૧)

૫૦ સિદ્ધિચંદ્રના કહેવાથી શાહજાદા જહાંગીરે પણ ગુજરાતમાં 'જજિયાકર' માફ કર્યો. અને અમારિનું શાસન પળાવ્યું

બાદશાહ અકબર સં૦ ૧૬૬૨ના કા૦ શુ૦ ૧૪ને મંગળવારે મરણ પામ્યો અને જહાંગીર દિલ્હીનો બાદશાહ બન્યો.

(—પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૬૬૩ થી ૬૬૪)

ઉપાધ્યાય ભાનુચંદ્રગણિ સં૦ ૧૬૩૯ થી ૧૬૬૨ સુધી એમ લાગલાગટ ૨૩ વર્ષો સુધી મોગલ દરબારમા રહી જહાંગીર બાદશાહની સમ્મતિથી વિહાર કરતા ૫૦ સિદ્ધિચંદ્ર વગેરે પરિવાર સાથે સં૦ ૧૬૬૮માં ગુજરાત—અમદાવાદ પધાર્યા.

શાસ્ત્રાર્થ—તેઓ ખંભાતમા આ૦ વિજયસેનસૂરિને વંદન કરી, મહેસાણા થઈ પાટણ પધાર્યા. ત્યા ૫૦ સિદ્ધિચંદ્રે ખરતરગચ્છવાળાને શાસ્ત્રાર્થમા હરાવ્યા તેમણે પાટણમાં મોટી જિન પ્રતિષ્ઠા કરાવી, તેઓ વડોદરા ગંધાર જઈ પાટણ આવ્યા અને પાટણમાં સં૦ ૧૬૬૮—૬૯મા ચોમાસું રહ્યા.

બાદશાહનું આમંત્રણ. શાહી સત્કારી પ્રવેશ

બાદશાહ જહાંગીરે ઉ૦ વિવેકહર્ષ વગેરેનાં સં૦ ૧૬૬૬ થી ૧૬૬૯ના ચોમાસા બાદ ઉપા૦ ભાનુચંદ્રગણિ વગેરેને આગરા પધારવા વિનતિ મોકલી, આથી તે વિહાર કરી 'મેડતા' થઈ **ફલોધિ પાર્શ્વનાથ** ગયા, અહીં ખરતરગચ્છની આચાર્યશાખાના **ભટ્ટારકો** આ તીર્થને પોતાનુ બનાવવા ઇચ્છતા હતા. **ઉપા૦ ભાનુચંદ્રે** ત્યા રહી તે તીર્થને 'તપાગચ્છ'નુ બનાવી, ત્યાથી વિહાર કર્યો અને તેઓ આગરા પધાર્યા

બાદશાહ જહાંગીરે સં૦ ૧૬૬૯મા તેમનો ભારે દબદબાથી શાહી સત્કાર કર્યો　　　　(-પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૯૪)

'મિલ્યા ભૂપનઈ ભૂપ આનંદ પાયા,
ભવઈ તુમે ભલઈ અહીં **ભાણચંદ** આયા,
તુમ પાસિ થિઈ મોહિ સુખ બહુત હોવઈ,
સહરિયાર ભણવા તુમ વાટ જોવઈ ૧૩૦૯
પઢાઓ અમ પુતકુ ધર્મવાત,
જિઉ અવ સુણુતા તુમ પાસિ તાત,
ભાણચંદ કદી મ તુમે હો હમારે,
સબ હી થકી તુમ હો અમ્મહિ પ્યારે ૧૩૧૦
(-આ૦ વિજયતિલકસૂરિ રાસ)

બાદશાહ, બેગમો, શાહજાદા, શાહજાદીઓ જનાનખાનાના સૌ કોઈ હમેશા મહોપાધ્યાયજીના દર્શને આવતા હતા અને ઉપદેશ સાંભળતા હતા.

તેમણે સં૦ ૧૬૬૯ થી ૧૬૭૩ સુધી આગરાથી વિહાર કરી મારવાડ તરફ વિહાર લબાવ્યો હતો

એવામાં એકાએક ગડબડ થઇ

ઇતિહાસમા કોઈ કોઈ વાર વિચિત્ર પ્રસંગો ઉઠે છે અને શમી પણ જાય છે જેમકે-

(૧) નવાંગ વૃત્તિકાર આ૦ અભયદેવસૂરિ ઉપર એકવાર અજાણી આફત આવી ઉતરી હતી અને તેમણે ઉપદેશ સામર્થ્યના બલથી

તે કામને વ્યવસ્થિત બનાવશાનું હતું

(૨) પં૦ **કુશળહમની કસોટી**—તે રૂપાળા, વાચાલ નવર સોના દુબળુ વર્ણક હતા. એવામા બાદશાહ તથા તેની બેગમની છેદ હોય અથવા કોઈ શાહજાદી તેમની ઉપર આસક્ત બની હોય અથવા બીજુ કોઈ કારણ હોય.

આથી કુશળહમને કસોટીમા પસાર બની આફતમા સપડાવું પડ્યુ અને તેથી સં૦ ૧૬૭૨ મા માલપુરા જવું પડ્યુ

અંતે બાદશાહે આ બાબતનો પોતાને પસ્તાવો થતા તેમને માલપુરાથી લાવી ગુરુ પાસે આગરા બોલાવી ખુશ થઈ તેમની પાસે પહેલાની જેમ ઉપદેશ સાભળવુ વગેરે પ્રવૃત્તિને ચાલુ રાખી હોય.

(૩) બાદશાહ જહાગીરે પોતાના વિચિત્ર સ્વભાવના કારણે દિલ્હી આગરાના વિભાગમા વિચરતા બીજા મુનિઓના વિહારનો મનાઈ હુકમ ચલાવ્યો હતો.

અંતે ભ૦ જિનચંદ્રસૂરિ તથા મહો૦ વિવેકહર્ષગણિવર અને પં૦ પરમાનંદગણિ વગેરેના પ્રયત્નથી બા૦ જહાગીરે સં૦ ૧૬૬૯-૭૦ ના પહેલાના હુકમને રદ કરી ખરતર ગચ્છના યતિઓને આગરા વિભાગમા વિહાર કરવાની છૂટ આપી. (—પ્રક૦ ૫૫ પૃ૦ ૮૮)

પ્રતિષ્ઠાઓ

મહોપાધ્યાયજીના ઉપદેશથી ૧૦ નવા જિનાલયો બન્યા છે તેમણે માલપુરામા બીજામત (વિજય ગન)વાળા 'ને હરાવ્યા હતા. તેમના ઉપદેશથી માલપુરામા જિનપ્રાસાદ બન્યો. સં૦ ૧૬૭૨ મા તેમણે પ્રતિષ્ઠા કરાવી. તે ઉપર સુવર્ણ કળશ ચડાવવામા આવ્યો. તેમણે સં ૧૬૭૨માં જાલોરમા ચોમાસુ કર્યુ

(—કવિ ઋષભદાસ કૃત–હીરવિજયસૂરિ રાસ)

દીક્ષા મો—તેમણે જાલોરમા સં૦ ૧૬૭૩ મા ૨૧ બાઈબહેનોને દીક્ષા આપી. સં૦ ૧૬૭૩ના પોષ શુ ૧૩ બુધવારે સિરોહીમા ભ૦ વિજયતિલકસૂરિએ પં૦ સિદ્ધિચંદ્રને મહોપાધ્યાય પદવી આપી.

મહો૦ ભાનુચંદ્રે સં૦ ૧૬૭૩ મા ગારવા મા ચોમાસુ કર્યું અને મહો૦ સિદ્ધિચંદ્રને મા થમડ મોકલ્યા. મહો૦ ભાનુચંદ્રે

સં૦ ૧૬૭૪-૭૫ મા આગરામાં કે બુરાનપુરમાં ચોમાસા કર્યા બા૦ **જહાંગીરે** સં૦ ૧૬૭૬ ના ચૈત્ર સુદિ ૧૫ ના રોજ આગરામાં તેઓને ફરમાન આપ્યું

બા૦ જહાંગીરે મહો૦ ભાનુચંદ્ર અને ઉપા૦ સિદ્ધિચંદ્રને ફરમાન આપ્યું હતું તે આ પ્રમાણે—

અહિંસા, કરમાફ તથા ધર્મસ્થાનોની રક્ષાનું ફરમાન

બા૦ જહાંગીરે જુલસી સન ૧૫, ફરવર દિન મહિનો તા૦ ૨૫ મી, ઇલાહી સન ૬૫, (ફરવર તા૦ ૨૫) શહેરીવર છઠ્ઠો મહિનો તા૦ ૧૪, હીજરી સન ૧૦૨૯ રવિ ઉસ્સાની, સન ૧૬૨૦ માર્ચ, વિ૦ સં૦ ૧૭૭૬ ના ચૈ૦ શુ૦ ૧૫ ના રોજ આગરામા નવું ફરમાન આપી, મહો૦ ભાનુચંદ્ર તથા પં૦ સિદ્ધિચંદ્રગણિને અકબર બાદશાહે પ્રવર્તાવેલ ૬ મહિનાની અમારિ-જીવહિંસાબંધ પ્રવર્તાવી તેમજ શત્રુંજયતીર્થનો યાત્રાવેરો, જજિયાવેરો બંધ કરાવ્યો ઉનામા જગદ્ગુરુની સમાધિની રક્ષાની વ્યવસ્થા કરાવી, તથા ત્યા જકાતવેરો બંધ કરાવ્યો આ ઉપરાંત તે ફરમાનમા પોતાનો અમારિનો એક મહિનો ઉમેરી **નવું ફરમાન** કરી આપ્યું તે આ પ્રકારે—

"ખાસ કરી" **સોરઠ સરકારે** બાદશાહીનું માન મેળવીને તથા આશા રાખીને જાણવું કે, **ભાનુચંદ્ર** યતિ અને **ખુશફહમના** ખિતાબવાળા **સિદ્ધિચંદ્ર** યતિએ અમને અરજ કરી કે, જજિયા, જકાત, ગાય, ભેંસ, પાડા અને બળદ એ જાનવરોની બિલકુલ હિંસા, બીજા દરેક મહિનાના મુકરર દિવસોમા હિંસા, મરેલાના માલનો કબજો કરવો, **લોકોને કેદ** કરવા, અને શત્રુંજય પર્વત ઉપર માથા-દીઠ સોરઠ સરકાર જે કર લેતા તે, એ બધી બાબતો **આલા હજરતે** (બાદશાહ) અકબરે માફ, અને મનાઈ કરી છે તેથી અમે પણ દરેક લોકો ઉપર અમારી સંપૂર્ણ મહેરબાની (સદ્ભાવ) છે તેથી **એક બીજો મહિનો** કે "જેની અંતમા અમારો જન્મ થયો છે" તે ઉમેરીને, નીચે લખેલી **તપસીલ મુજબ** માફી આપી, અમારા શ્રેષ્ઠ હુકમ મુજબ અમલ કરી તે વિરુદ્ધ કે આડે માર્ગે જવું જોઈએ

નહીં, તથા વિજયસેનસૂરિ અને વિજયદેવસૂરિ કે જેઓ ત્યાં (ગુજરાતમાં) છે તેમની હાલની ખબરદારી કરી, જ્યારે ભાનુચંદ્ર અને સિદ્ધિચંદ્ર ત્યાં આવી પહોંચે ત્યારે, તેમની સાર સંભાળ રાખી, જે કામ કરવાનું તેઓ રજૂ કરે તેને સંપૂર્ણ કરી આપવું જોઈએ, કે જેથી તેઓ જીત કરનારા રાજ્યને હમેશા (કાયમ) રહેવાની દુઆ કરવામાં સુખી મનથી કામે લાગેલા રહે. વળી ઉના પરગણામાં એક વાડી છે કે જ્યાં તેમણે પોતાના ગુરુ હીરજીનાં પગલાં સ્થાપન કર્યાં છે તેને જૂના રિવાજ પ્રમાણે "વેરા વગેરેથી મુક્તિ" જાણી, તે સંબંધી કંઈ હરકત કે અડચણ કરવી નહીં.

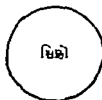
લેખ (થયો) તા૦ ૧૪ શહરીવર મહિનો અને ઇલાહિ ૫૫.

પેટાનો ખુલાસો

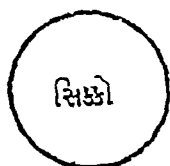
મહિનો ફરવરદીન, તે દિવસો કે જે દિવસોમાં સૂર્ય એક રાશિમાંથી બીજી રાશિમાં જાય છે ઇદનો દિવસ, મેહર (મિહિર)ના દિવસો, દરેક મહિનાના રવિવારો, તે દિવસો કે જે સૂફિયાના બે દિવસોની વચમાં આવે છે રજબ મહિનાનો સોમવાર, અકબર બાદશાહના જન્મનો મહિનો, જે શાબાબાન મહિનો કહેવાય છે દરેક શમશી (Sular) મહિનાનો પહેલો દિવસ, કે જેનું નામ ઓરમજ છે બારબરકતવાળા દિવસો કે જે શ્રાવણ મહિનાના છેલ્લા ૬ દિવસો અને ભાદરવાના પહેલા છ દિવસો છે

અલ્લાહુ અકબર

(નકલ અસલ મુજબ છે)

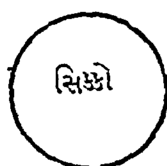


આ સિક્કાના અક્ષરો વાંચી શકાતા નથી.



આ સિક્કામા 'કાજી અબ્દુસ્સમી'નુ નામ છે.

અસલ મુજબ છે



આ સિક્કામા કાજી ખાન મહમ્મદનુ નામ છે

બીજા અક્ષરો વચાતા નથી.

(–ઇતિ૦ પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૯૫, પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૧૩૯ થી ૧૪૪, મો૦ બા૦ ફરમાન નં૦ ૧૧ મું)

બા૦ જહાગીર તે ફરમાનમા ખાસ લખે છે કે–મને આ સાધુઓ પ્રત્યે સદ્ભાવ છે તેથી ઉપરની તપસીલમા મારા જન્મનો એક મહિનો ઉમેરુ છુ (–ફરમાન–૧૧ માંથી)

મહો૦ ભાનુચદ્ર ગણિવર સં૦ ૧૭૨૨ સુધી વિદ્યમાન હતા.

શેખ **અબ્દુલફજલે** 'આઇને અકબરી'માં **મોટા જ્ઞાની** (ધર્મી) **પુરુષોનાં** નામ આપ્યા છે. તેમા તેણે પાચમી શ્રેણીમા ૧૩૯ મા **આ૦ વિજયસેનસૂરિનું** અને ૧૪૦ **ઉપા૦ ભાનુચદ્રનું** નામ લખ્યુ છે (આઇને–ઇ–અકબરી ભા૦ ૨ જો આઇન ૩૦ મી ઇતિ૦ પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૭૧, કલમ ૧૨ મી)

પરિવાર–મહો૦ ભાનુચદ્ર ગણિવરને પરિવારમા ૧૩ પન્યાસ અને ૮૦ વિદ્વાન શિષ્યો હતા

ગ્રથો–મહો૦ ભાનુચદ્રગણિએ નીચે મુજબ ગ્રન્થો બનાવ્યા છે

(૧) સૂર્ય સહસ્રમાળા—વૃત્તિ સહ[1]

(૨) મિથિલા નરેશ ચંદ્રદેવના પંડિત વસંતરાજે રચેલ "વસન્ત રાજ વર્ગ ૨૦ની વસન્તરાજ શાકુન પર ટીકા" શિરોહીમા રાજા અખયચંદ્રના રાજ્યમાં રચી. અને પં૦ સિદ્ધિચંદ્રે તેનું સંશોધન કર્યું[2] (સં૦ ૧૬૭૩)

(૩) કાદંબરી પૂર્વાર્ધ—ટીકા

(૪) સારસ્વત વ્યાકરણ વૃત્તિ

(સં૦ ૧૬૭૯ થી ૧૭૧૩ પ્રક૦ ૪૧ પૃ૦ ૬૩૪)

(૫) કાવ્યપ્રકાશ વૃત્તિ

(૬) અભિધાનચિંતામણિ નિર્વૃત્તિ—આ૦ વિજયદેવસૂરિ (સં૦ ૧૬૭૨ થી ૧૭૧૩) રાજ્યે

(૭) વિવેકવિલાસવૃત્તિ પ્ર૦ સં૦ ૧૬૭×મા રચી.

મહો૦ ભાનુચંદ્ર ગણિવર આઠ અવધાન કરતા હતા.

૬૦ મહો૦ ભાનુચંદ્રગણિના શિષ્યોનાં નામ આ પ્રમાણે મળે છે

૬૧ (૧) મહો૦ સિદ્ધિચંદ્રગણિવર

૬૧ (૨) પં૦ ઉદયચંદ્રગણિ—હિતોપદેશમા સં૦ ૧૬૮૧મા ચૈ૦ શુ૦ ૯ રવિવારે અમદાવાદના કાલુપુરના ઉપાશ્રયમા રચ્યો. તેમા તેમણે મુનિસમ્મેલન ઇતિહાસ આપ્યો છે (પ્રક૦ ૫૫ પૃ૦ ૭૩૩ થી ૭૩૫)

---

[1] પં૦ ભાનુચંદ્રગણિ નહીં પણ તેમનાથી ભિન્ન પં૦ ભાનુવિજયે સં૦ ૧૬૪૮ના કા૦ સુ૦ ૯ ને શુક્રવારે ઉપસર્ગહર સ્તોત્ર—લઘુવૃત્તિ પ્ર૦ ૧૩૫ રચી હતી. પં૦ અભયપ્રમોદ ગણિ તથા પં૦ ભાનુવિજય ગણિ સં૦ ૧૬૬૩ મહા વદિમાં રોહિતાસમાં વિરાજમાન હતા.

[2] वसन्तराजशाकुनटीका प्रशस्ति—

इति श्रीपातसाह श्री अकब्बर जलालदीन सूर्यसहस्रनामाध्यापक श्री शत्रुंजय-तीर्थकरमोचनाद्यनेक सुकृतविधापक महोपाध्याय श्रीभानुचन्द्रगणि शिष्याष्टोत्तरशतावधान साधक प्रमुदितपातशाह श्री अकब्बर जलालदीन प्रदत्त खुशफहमापरनामधेय महोपाध्याय श्री सिद्धिचन्द्रगणिना विचार्य शोधितायां वसन्तराज टीकायां विंशतितमो वर्गः ॥

અને તેમના (૬૨) શિષ્ય પ૦ રૂપચદ્રે સ૦ ૧૬૮૫મા 'દડક અવચૂરિ' બનાવી

૧. ૬૧ (૩) **પં૦ દેવચંદ્રગણિ**—તેમની પરપરામા અનુક્રમે (૬૨) મુનિચદ્ર, મુનિ **વિવેકચદ્ર** વગેરે થયા (૬૨) **પ૦ મુનિચંદ્રગણિ** સ૦ ૧૬૭૬ના આ૦ વ૦ ૯ ને સોમવારે "ખાનપુર"મા હતા　　(–શ્રીપ્રશસ્તિ સગ્રહ, ભા૦ ૨, પ્ર૦ ન૦ ૯૪)

૬૧ (૪) **પ૦ હીરચંદ્રગણિ**—તેમણે સ૦ ૧૬૯૪મા સિરોહીના સઘ સાથે આબુની યાત્રા કરી તેમના પરિવારમા સ૦ ૧૭૨૨માં (૬૨) મુનિ દીપચદ, મુનિ રામચદ, મુનિ જિનચદ, મુનિ રવિચદ વગેરે હતા

૬૨ **પં૦ જિનચદ્રની પરપરામાં** ૬૩ જિનચદ્ર, ૬૪ લબ્ધિચદ્ર સ૦ ૧૬૦૧ માલપુરા ૬૫ દેવચદ્ર

૬૬ **ભવાનીચદ્ર**–તેમના ગુરુભાઈ ૬૭ સોમચદ્ર સ૦ ૧૮૩૩મા હતા

૬૧ ઉ૦ **હીરચદ્રગણિ**, ૬૨ પ૦ માનચદ્ર, ૬૩ પ૦ ખીમચદ્ર, ૬૪ **મુનિ કેશરીચદે** સ૦ ૧૭૬૬ ભા૦ શુ૦ ૩ બુધવારે સૂરતમા '**લાડવા શ્રીમાલી** વીશા ભવાનીદાસ માટે '**શ્રેણિકરાસ**' લખા૦યો

૬૧ (૫) **ઋદ્ધિચદ્ર ગ૦**–તેમણે આ૦ વિજયદેવસૂરિના સમયે 'મૃગાકચરિત્ર' રચ્યુ, જેનુ પ૦ ઉદયચદ્રે સશોધન કર્યું

૬૧ (૬) **પ૦ સોમચંદ્રગણિ**–સ૦ ૧૬૮૫

(૬૧) **પ૦ ભાવચદ્રગણિ**—તે મહો૦ સિદ્ધિચદ્રગણિના સહોદર હતા ગુરુભાઇ હતા (૬૨) **પં૦ કનકચદ્રગણિ** (૬૩) પ૦ કપૂરચદ્રગણિ, (૬૪) પ૦ મયાચંદ્રજી–તેમને પ૦ કનકચદ્રગણિએ દીક્ષા આપી (૬૫) **પં૦ ભક્તિચદ્રગણિ**–તેમણે પ૧મા **આ૦ મુનિસુંદરસૂરિની** શિષ્ય પરપરાના પ૦ શુભસુદરગણિના 'દેલાઉલમડનયુગાદિજિનસ્તવન–અવચૂરિ' બનાવી હતી

(પ્રક૦ ૫૧ પૃ૦ ૫૧૨)

૬૬. પ૦ ઉદયચદ્રગણિ ૬૭ **પ૦ શિવચદ્રગણિ**–તેમણે

સં૦ ૧૮૭૪માં રાધનપુરમાં 'તારંગાતીર્થમંડન ભ૦ અજિતનાથનું સ્તવન બનાવ્યું

૬૭ પં૦ શિવચંદ્રગણિ તથા પં૦ ઉત્તમવિજયગણિ—તે બન્નેને ૬૫મા દાદા ગુરુ ભક્તિચંદ્રગણિએ દીક્ષા આપી હતી. પં૦ ઉત્તમવિજયગણિએ સં૦ ૧૮૦૧ વૈ૦ સુ૦ ૧૩ બુધવારે દીસામાં વંદારુવૃત્તિની અવચૂરિ ઢળ્યો ગ્રં૦ ૨૭૨૦ બનાવ્યો,

(ભાંડાર ઇંસ્ટિટયૂટ પ્રશસ્તિ સં૦ ભા૦ ૧ પ્ર૦ નં૦ ૯૮૫)

૬૮ પં૦ જિનચંદ્રગણિ ૬૯ પં૦ પ્રેમચંદ્રગણિ

૭૦ પં૦ માણચંદ્રગણિ—તેમણે તપાગચ્છના ભ૦ વિજયદેવસૂરિસંઘના (૬૭) ભ૦ વિજય જિનેન્દ્રસૂરિની ગુજરાતી પટ્ટાવલી પાના-૧૭ બનાવી. (પાલનપુરનો જૈન ગ્રંથ ભંડાર)

મહાયોગી

(૬૮) પં૦ જિનચંદ્રગણિના શિષ્ય (૬૯) ૧ પં૦ કપુરચંદ અને ૨ પં૦ પ્રેમચંદ મોટા અધ્યાત્મી મહાયોગી હતા. તે ગિરનારની ગુફામાં વધારે રહેતા હતા. તેમનું બીજું નામ ચીદાનંદ પ્રસિદ્ધ હતું પ્રેમચંદગણિ તેમની તપાસ માટે ગિરનાર પધાર્યાં હતા. ગિરનારના પહાડમાં તેમની ગુફા છે જે જૈનોના તાબામાં

તળેટીની ધર્મશાળામાં સં૦ ૧૯૨૧ના પં૦ પ્રેમચંદગણિનાં અને સં૦ ૧૯૨૨નાં ગથાચંદગણિના પગલાં છે

૯૦ મહો૦ ભાનુચંદ્રગણિવર—તે આઠ અવધાન કરતા હતા.

૬૧ પં૦ સુમતિચંદ્રગણિ, ૬૨ પં૦ આનંદચંદ્રગણિ—તે મોટા પંડિત હતા.

૬૩ પં૦ અમીચંદ્રગણિ—તેમણે સં૦ ૧૭૪૦ના આ૦ શુ૦ ૩ના ગુરુવારે માળવામાં માંડવગઢની તળેટીમાં નગહર ગામના શા૦ ભવદીદાસના પુત્ર બુદ્ધિનિધાન શા૦ ભગવતીદાસના પુત્રો શા૦ શિવરાજ અને હીરાચંદ, તે પૈકી શા૦ હીરાચંદના પુત્ર કોહદૂને વાંચવા માટે 'ઉત્તરાધ્યયન'સૂત્રની પ્રતિ લખી.

(—શ્રી પ્રશસ્તિસંગ્રહ ભા૦ ૨, પ્ર૦ શ૦ નં૦ ૬૫૩)

૬૦ મહો૦ ભાનુચંદ્રગણિવર

૬૧ મહો૦ સિદ્ધિચંદ્રગણિવર— તે પોતાનો પરિચય “ટૂંકાક્ષરીમાં” આ પ્રકારે આપે છે—

‘कर्ता **शतावधानानां**, विजितोन्मुक्तवादिनाम् ।
वेत्ता षडपि शास्त्राणामध्येता फारसीमपि ॥
अकब्बर सुरत्राणहृदयाम्बुजषट्पद ।
दधान **खुश्फहमिति** विरुद शाहिनाऽर्पितम् ॥
तेन वाचकचन्द्रेण **सिद्धिचन्द्रेण** तन्यते ।
भक्तामरस्य बालानां वृत्तिर्व्युत्पत्तिहेतवे ॥”

(–ભક્તામરસ્તોત્રવૃત્તિ પ્રારંભ)

खुशफहमनादि रजनोद्वितीयाभिधान महोपाध्याय
श्रीसिद्धिचंद्रगणि विरचिता भक्तामरस्तोत्रवृत्ति समाप्ता ॥

(भक्तामरस्तोत्रवृत्ति–प्रशस्ति)

“तत्पट्ट पाथोनिधिवृद्धिचन्द्र श्रीसिद्धिचन्द्राभिधवाचकेन्द्र ।
बाल्येऽपि यं वीक्ष्य मनोज्ञरुपमकब्बरपुत्रपदं प्रपेदे ॥
पुनर्जहांगीरनरेन्द्रचन्द्र प्रदीयमानामपि “कामिनी” य ।
हठेन “नोरी कृतवान्” **युवापि** प्रत्यक्षमेतत् खलु चित्रमत्रम् ॥”

(વાસવદત્તાવૃત્તિ પ્રારંભ)

તે વણિક્‌પુત્ર હતા તેમણે નાની ઉંમરમાં દીક્ષા લીધી **૭૦ ગુ૦ આ૦ હીરવિજયસૂરિએ ભાવચંદ્ર** અને **સિદ્ધિચંદ્ર** એ બે ભાઈઓને દીક્ષા આપી, ઉપા૦ ભાનુચંદ્રના શિષ્ય બનાવી, ઉપા૦ ભાનુચંદ્ર પાસે આગરા મોકલ્યા, **મુનિ ભાવચંદ્ર** ખૂબ ભક્તિવાળા હતા, તેમની મોટી શિષ્ય પરંપરા મળે છે (પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ××)

મુનિ સિદ્ધિચંદ્ર કામદેવ જેવા રૂપાળા હતા તે ૧૦૮ અવધાન કરતા હતા અસાધારણ સ્મરણશક્તિવાળા હતા, તે હસમુખા, મિષ્ટભાષી, ખુશમિજાજી, અને બોલવામાં ચતુર હતા આથી બાદશાહ

અકબરે તેમને જોતા જ 'ખુશ્ફહમ'નુ બિરુદ આપ્યુ.[1]

બાદશાહ અકબરે તેમને પોતાના પુત્રની જેમ માન્યા હતા. બાદશાહ તેમની બહુ કાળજી રાખતો. તેમને જનાનખાના વગેરે સ્થાને આવવા જવાની છૂટ હતી. તે સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, ગુજરાતી તથા ફારસીભાષાના જાણકાર હતા. તે ૧૦૮ અવધાન કરતા, અને ઉપાધ્યાય બન્યા હતા. (ભક્તામર ટીકા)

બાદશાહ અકબર અને બા૦ જહાંગીરે ઉ૦ **ભાનુચંદ્રગણિ** તથા પં૦ સિદ્ધિચંદ્રના ઉપદેશથી ઘણાં શુભ કામો કર્યાં હતાં જેની નોંધ અમે અગાઉ આપી છે.

બા૦ જહાંગીરે વિં૦ સં૦ ૧૬૬૬ના આગરામાં બાદશાહ બનતા જ આ૦ જિનસિંહસૂરિ ઉપર ગુસ્સો થવાથી ખરતરગચ્છના યતિઓનો વિહાર આગરા અને દિલ્હી પ્રદેશ માટે સર્વથા બંધ કર્યો હતો. પછી બા૦ જહાંગીર આ૦ જિનચંદ્રસૂરિ, મહો૦ વિવેકહર્ષગણિ પં૦ પરમાનંદગણિ વગેરેના સમજાવવાથી આ વિહાર ખુલ્લો કર્યો. (-પ્રક૦ ૪૦ પૃ૦ ૪૮૩ પ્ર૦ ૪૪ પૃ૦ ૬૪)

આકરી કસોટી

પણ એવામાં એક બીજી ગરબડ ઊભી થઈ, અને બા૦ જહાંગીરે સં૦ ૧૬૭૨માં આગરામાં પં૦ સિદ્ધિચંદ્રગણિની **આકરી કસોટી** કરી ત્યારે ખુશ્ફહમ પં૦ સિદ્ધિચંદ્રની ઉંમર આશરે ૨૫-૩૦ વર્ષની હતી. સંભવ છે કે "કોઈ શાહજાદી તેમની ઉપર આસક્ત થઈ તેની સાથે વિવાદ કરવા ચાહતી હોય, આવું અમે તે કારણ હોય. પં૦ સિદ્ધિચંદ્રગણિ પોતાના 'વાસવદત્તાટીકા'ની પ્રશસ્તિમાં આ

---

૧ ખુશ્ફહમ એ બિરુદ છે. તેમાં ખુશ એ શબ્દ ફારસીનો છે. તેનો અર્થ થાય છે સારી અને ફહમ એ શબ્દ અરબી ભાષાનો શબ્દ છે. [illegible] પં૦ નાયિકા અને પં૦ સિદ્ધિચંદ્રગણિને ખુશ્ફહમનું બિરુદ આપ્યું. પં૦ સિદ્ધિચંદ્રગણિ [illegible]ની પ્રશસ્તિમાં પોતાનું ખુશ્ફહમ [illegible] એનું નામ બતાવે છે [illegible] [illegible] એટલે [illegible] એ [illegible] નામ" ([illegible]) હતું. શ્રી [illegible] તેમને [illegible] હતા. તેમનું [illegible] નામ પં૦ સિદ્ધિચંદ્ર હતું

કસોટીનો ઉલ્લેખ કરે છે

પ્રસંગ એવો બન્યો કે, બા૦ જહાંગીર તથા બેગમ નૂરજહાંએ તેમની પાસે નવરસનુ હૂબહુ વર્ણન સાભળતા તેઓને અનુભવસિદ્ધ જેવુ તે લાગ્યુ, આથી તે બનેને વિચાર આવ્યો કે, "આવો યુવક બ્રહ્મચારી સન્યાસી બની રહે એ ખુદાની ખફગી (નારાજી) છે" તેઓએ ખુશફહમને જણાવ્યુ કે, "તમે શા માટે હેરાન થાઓ છો? સાધુપણુ છોડી સુખેથી અમારા રાજ્યમા રહો, તમને ૫૦૦ ઘોડેસવારોનુ ઉપરીપદ આપીશુ, અને એક ખૂબસુરત કન્યા સાથે તમારો વિવાહ કરાવીશુ. તો તમો અમારી ધારણા મુજબ વિવાહ વગેરે કરો

પ૦ સિદ્ધિચદ્રે તે બન્નેને આનો "આકરો જવાબ" વાળ્યો કે મને કોઈ દુનિયાભરનુ રાજ્ય આપે, તો તે મારે ન જોઈએ મને તો જગદ્ગુરુએ જે સાધુવેશ આપ્યો છે, તેમા જ સાચી બાદશાહત સમાયેલી છે." (પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૯૪)

આ સાભળી બાદશાહ જીદ્દે ચડયો તેણે હુકમ કર્યો કે, "તમે મારી વાતને માનો, અથવા મારા રાજ્યને છોડી બહાર ચાલ્યા જાઓ"

પ૦ સિદ્ધિચદ્રગણિ આ સાભળી સ૦ ૧૬૭૨મા આગરાથી માલપુરા ચાલ્યા ગયા અને પછી બા૦ જહાંગીરે પ૦ સિદ્ધિચદ્રને મે જૂદા પાડી મહો૦ ભાનુચદ્રને દુખી કર્યા છે, એમ સમજી પ૦ સિદ્ધિચદ્રને માલપુરાથી પાછા આગરા બોલાવ્યા આથી પ૦ સિદ્ધિચદ્રજી પાછા આગરા આવ્યા[1] (પ્રક૦ ૫૫ પૃ૦ ૭૮૬)

---

૧ નવાગીવૃત્તિકાર આ૦ **અભયદેવસૂરિએ** એકવાર યુદ્ધનુ વર્ણન કર્યુ, જે સાભળતા વ્યાખ્યાનમા બેઠેલો રાજા હાથમા તલવાર ખેચી ઉભો થયો, આચાર્યે શાત રસ વર્ણવી તેને ઠડો પાડયો, તેમજ એક રાતે અજિતશાતિની "અબરતર વિયારણીઆહિં" ગાથાના વિવેચનમા શૃગાર રસનુ હુબહુ વર્ણન કર્યુ તે સાભળી **એક રાજકુમારી** તેમની ઉપર આસક્ત થઈ, પરિણામે રાજા તરફથી આચાર્યશ્રી ઉપર આફત ઊતરી, પરતુ આચાર્યશ્રીએ અશુચિ દેહના બીભત્સરસનુ વર્ણન કરી બુદ્ધિપૂર્વક તેનો રસ્તો કાઢયો હતો

(આ૦ વિજયપદ્મસૂરિનો દેશનાચિંતામણિ ભા૦ ૬ ક્ષો પૃ૦ ૧૮૧, ૧૮૨)

એજ રીતે **સિદ્ધિચંદ્રગણિવરે** પણ નવરસોનુ હૂબહુ વર્ણન કરવાથી

મહો૦ ભાનુચંદ્રગણિવર અને પં૦ સિદ્ધિચંદ્રગણિના ઉપદેશથી સંઘે માલપુરામાં ભ૦ સુમતિનાથનો મોટો જિનપ્રાસાદ બનાવ્યો; તેમજ એ મહોપાધ્યાયજી આગરાથી ગુજરાત પધાર્યા ત્યારે તેમના હાથે પ્રતિષ્ઠા તથા સ્વર્ણકલશ ચડાવ્યા. તે પછી આ૦ હીરવિજય સૂરિની ચરણપાદુકાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી, જે ચરણપાદુકા આજે પણ

તેમની ઉપર કોઈ શાહજાદી આસક્ત થઈ હોય કે અને તે કારણે હોય પણ બાદશાહ જહાંગીર અને બેગમ નૂરજહાં તરફથી તેમની ઉપર આફત ઉતરી. પંન્યાસજીએ તેનો રસ્તો કેમ કાઢ્યો તે હકીકત ઉપર આવી ગઈ છે

સ્પષ્ટ વાત છે કે જૈન વિદ્વાન મુનિવરો વ્યાખ્યાનમાં તથા ગ્રંથોમાં નવ રસોનું રૂપક વર્ણન કરી શકે એવા પ્રતિભાશાળી હોય છે આવું વર્ણન જૈન સાધુ કરી શકે કે નહીં તે બાબતમાં સાક્ષરોના વિવિધ મતવ્યો ટાંકવા જેવાં છે

સાક્ષરરત્ન શ્રી મોહનલાલ દલીચંદ દેસાઈ બી. એ એલ એલ બી. હાઈકોર્ટ વકીલ, મુંબઈ લખે છે કે કેટલાક એમ કહેતા હોય છે કે જૈન ધર્મનો દીક્ષિત યતિ જન કહેવાય.

(જુઓ સં ૧૯૬૭ના ગુજરાતી ના દિવાળી અંકમાં કવિ જીવરામનો ગણપતિ શૃંગાર લેખ)

આના ત્વામમાં જણાવવાનું કે ઉપર્યુક્ત કુશલલાભની માધવાનલની કથા શૃંગારરસથી ભરેલી ઉત્તમ પ્રતિની વાર્તા, જે એ શા. હરગોવિંદદાસ કાંટાવાલાએ સ્વીકાર્યું છે જૈન કવિઓ અસભ્ય ઉઘાડી અમર્યાદિત શૃંગાર નથી મૂકે તેથી શામળભટ્ટને માટે નર્મદ કવિને કહેવું પડ્યું કે શામળભટ્ટ કેટલીક વાર્તાઓ ન લખી હોત તો સારું તેમ જૈન કવિઓ માટે કહેવું નથી / પણ નિશિથમાં જૈન સાધુઓ જેમ અમુક સદ્ગુણનું પ્રતિપાદન કરે છે તેમ આ (માધવાનલની કથા) ગ્રંથમાં શીલનો મહિમા બતાવ્યો છે એટલે તે બાબતમાં તે (જૈન કવિઓ) શામળભટ્ટ કરતાં ચડે છે

(જુઓ માધવાનલ રાસ પ્ર ૪ પૃ ૬૪)

આ કૃતિ શામળભટ્ટની પૂર્વના શતકમાં રચાઈ

(રા. હરગોવિંદદાસ કાંટાવાળા (ભાવનગર)માં ભરાયેલી ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદના નિબંધ કવિ સમયસુંદર શીર્ષક લેખ આનંદ કાવ્યમહોદધિ મૌક્તિક ૭ પ્રસ્તાવના પૃ ૧૨)

ત્યા વિરાજમાન છે.

માલપુરામા ૧ તપાગચ્છનો શ્રી સુમતિનાથ ભગવાનનો અને ૨ વિજયગચ્છનો શ્રી આદિનાથ ભગવાનનો એમ બે જિનપ્રાસાદો છે. ગામ બહાર તપગચ્છના દેવસૂરિસંઘના યતિઓનું **સમાધિસ્થાન છે.** ત્યા યતિઓની ઘણી સમાધિઓ અને ચરણપાદુકાઓ છે.

(માલપુરા માટે જૂઓ પ્રક૦ ૫૫ ×× પ્રક૦ ૫૭)

બાદશાહ અકબરે બુરહાનપુરમા ૩૨ ચોરોને મારી નાખવાનો હુકમ કર્યો હતો, એ માટે પં૦ સિદ્ધિચંદ્રે બાદશાહને સમજાવી તે સૌને બચાવી લીધા

બાદશાહે **જયદાસ જપા** નામના "લાડવા શ્રીમાલી વાણિયા"ને હાથીના પગલે છુંદાવી, મારવા હુકમ કર્યો હતો, પં૦ સિદ્ધિચંદ્રે તેને પણ બચાવી લીધો આ જયદાસ જપા શ્રીમાલીએ બુરહાનપુરમા **મોટો જિનપ્રાસાદ** બનાવ્યો હતો

મહો૦ ભાનુચંદ્ર ગણિવર અને પં૦ સિદ્ધિચંદ્ર વગેરે આગરાથી વિહાર કરી સં૦ ૧૬૭૨ મા જાલોરમા ચોમાસું કર્યું સં૦ ૧૬૭૩ મા ૨૧ ભાઈ-બહેનોને દીક્ષા આપી, **સિરોહી** પધાર્યા ભ૦ **વિજયસેનસૂરિના** સ્વર્ગગમન બાદ સં૦ ૧૬૭૨ મા તપાગચ્છમા બે પક્ષો પડ્યા, ત્યારે **મહો૦ ભાનુચંદ્રગણિ** વગેરે "શ્રી વિજયાનંદસૂરિના પક્ષ"મા દાખલ થયા

વડગચ્છના **આ૦ વિજયસુંદરસૂરિએ** સં૦ ૧૬૭૩ ના પો૦ શુ૦ ૧૩ ને બુધવારે સિરોહીનગરમા પં૦ રામવિજયગણિને આચાર્ય બનાવી **ભ૦ વિજયતિલકસૂરિ** બનાવ્યા, અને **પં૦ સિદ્ધિચંદ્ર ગણિને** તેમના ઉપા૦ સિદ્ધિચંદ્રગણિ બનાવ્યા.

તે પછી ઉપા૦ ભાનુચંદ્રગણિવર તથા ઉપા૦ સિદ્ધિચંદ્રગણિ સં૦ ૧૬૭૩ મા મારવાડમા તથા તે સં૦ ૧૬૭૪-૭૫ મા પં૦ સિદ્ધિચંદ્રને સં૦ ૧૬૭૩ મા માંડવગઢ મોકલ્યા, અને તે સૌ પોતે સં૦ ૧૬૭૪, ૭૫ મા બુરહાનપુર **આગરા** જઈ આવ્યા અને તે પછી તેઓએ જીવનનો મોટો ભાગ ગુજરાતમા વીજાપુર પાસેના **સંઘ-**

પુર ગામમા વીતાવ્યો. અને ત્યા રહી તેઓએ વિવિધ ગ્રંથો બનાવ્યા.

(૬૩) મુનિ શુદ્ધિચંદ્રજી—તેમણે સં૦ ૧૬૯૮ ના ભા૦ વ૦ ૧૩ ના રોજ વીજાપુરમા સસ્કૃત ભાષામા 'દીપાલિકાકલ્પ' લખ્યો તથા 'નાસીરદ્દિરજ ગામ દ્વિતીય વગેરે ગ્રન્થો લખ્યા છે

(—શ્રી પ્રશસ્તિ સંગ્રહ ભા૦ ૨ જો, પ્ર૦ નં૦ ૭૪૯)

ગ્રન્થો

મહો૦ સિદ્ધિચંદ્રગણિવરે નીચે પ્રમાણેના ગ્રંથો બનાવ્યા.

૧ 'કાદમ્બરી ઉત્તરાર્ધવૃત્તિ,' ૨ શોભનસ્તુતિવૃત્તિ ગ્રં૦ ૨૨૦૦ ૩ 'વાસવદત્તાવૃત્તિ, ૪ 'ધાતુમંજરી,' ૫. 'અનેકાર્થ નામમાલાસંગ્રહવૃત્તિ,' ૬ 'વૃદ્ધ પ્રસ્તાવોક્તિરત્નાકર, ૭ ભાનુચંદ્ર ચરિત્ર,' ૮ 'વિવેકવિલાસવૃત્તિ' ૯ 'ભક્તામરસ્તોત્રવૃત્તિ [1] ૧૦ 'જિનશતકવૃત્તિ,' સ ૧૭૧૪, સુ સઘપુર, ૧૧ 'ચન્દ્રચંદ્રિકાવૃત્તિ,' સઘપુર, ૧૨ 'પ્રાકૃતસુભાષિતસંગ્રહ,' સઘપુર, ૧૩ 'વાસવદત્તા ખ્યાનચંપૂવૃત્તિ, સં૦ ૧૭૨૨, સઘપુર, ૧૪ કાવ્યપ્રકાશખંડન,' સં૦ ૧૭૨૨, સઘપુર ૧૫. 'નેમિનાથ ચોમાસી કાવ્ય, ગુજરાતી કાવ્ય '૪

મહો૦ સિદ્ધિચંદ્ર અદ્દભુત કાવ્યકળાવાળા હતા. જૂની ગુજરાતી કાવ્યનો નમૂનો આ પ્રકારે છે—

શ્રાવણ

દોહા— શ્રાવણ રિતુ રલિયામણી, ધરા સીંચી જલધાર,
ચિત્ત ચાતક પિઉ પિઉ ચવઈ મોર કિઉ મલ્હાર. ૧

હરિગીત— મલ્હાર મનહ કીય મધુરહ બીજ ચમકઈ બિંદુ વરસઈ,
મહમસ્ત મેવન જોર માતી, વિરહી રાજુલ વલવલઈ ૧

---

૧ વિદ્વાનો માને છે કે ઉપાધ્યાયજીએ સાતે સ્મરણોની વૃત્તિ બનાવી હતી. પણ તે મળતી નથી તેથી એક સ્તોત્રની વૃત્તિ હોવાનું વિશ્વાસપાત્ર અનુમાન છે તેમણે આ વૃત્તિમાં પોતાના ગ્રંથોનાં અવતરણો આપ્યાં છે આ માનતુંગ સૂરિએ ભક્તામરસ્તોત્રના ૪૪ શ્લોકો બનાવ્યા હતા. (પ્ર ૪૯ પૃ ૪૧૧) પરંતુ દિગમ્બરાચાર્યોએ તેમાં નવા શ્લોકો વધારી ૪૮ અને ૫ શ્લોક મળ્યા કરી તે માટે (જુઓ પ્ર ૫૩ પૃ)

નિસિ અંધારી નિરાધારી, પિયુવિહૂણી પદમણી,
ખુશફહમ સાઈ મિલિ દિલખુશ, સુહાઈ ઋતુ સાવણી ૧

કાર્તિક-

દૂહા– કઉતિગ કાતિગ માસકો, સુભિક્ષ ભયો સુખ દેસ;
દંપતી પર્વ દીપાલિકા, ભાવત પહરઈ ભેખ ૪

હરિગીત– ભલ ભેખરેખ બનાઈ ભામિની, સકલ લોક સઉ જમા,
આનંદ ગૃહ ગૃહ કરઈ ઉચ્છવ, અંગિ લાવઈ કુમકુમા ૪
ગિરિ રેવતાચલ મિલે જગગુરૂ, શીખ **રાજુલકુ** દઈ;
સિદ્ધિચંદ્ર કે પ્રભુ સુવર પહિલી, સિદ્ધિપુર સુંદરી લઈ. ૪

(–મહો૦ સિદ્ધિચંદ્રકૃત 'નેમનાથ ચોમાસી કાવ્ય')

૩. મહો૦ હાનર્ષિંગણિનો વાચક વંશ

૫૭ મહો૦ હાનર્ષિંગણિ　　　　(પ્રક૦ ૫૮ પૃ૦ ××)

૬૦ **મહો૦ ભાનુચંદ્રગણિ**　　　　(પ્રક૦ ૫૮, પૃ૦ ×××)

૬૧ **પં૦ દેવચંદ્રગણિ**– તે ઉપાધ્યાયજીના ત્રીજા શિષ્ય હતા પ૦ અહિમ્મનગરના રીંડાશાહ ગોત્રના શા૦ અંબાઈને પરબાઈ નામે પત્ની અને **ગોપાલ** તથા **રામચંદ્ર નામે** બે પુત્રો હતા **માતા** તથા બંને પુત્રોએ ભ૦ વિજયસેનસૂરિના ઉપદેશથી વૈરાગ્ય પામી આચાર્યશ્રીના હાથે દીક્ષા લીધી

આચાર્યશ્રીએ તે પુત્રોના નામો **મુનિ દેવચંદ્ર** અને ૨ **મુનિ વિવેકચંદ્ર** રાખ્યા, અને તે બંનેને "મહો૦ ભાનુચંદ્રના શિષ્ય પ્રશિષ્ય બનાવ્યા

(પૃ૦ ×××)

(૬૧) **પં૦ દેવચંદ્રગણિ**ના સં૦ ૧૬૪૪ માં જન્મ, સં૦ ××× માં **દીક્ષા,** સં૦ ૧૬૬૫ માં દેલવાડામાં **પંન્યાસપદ,** તથા સં૦ ૧૬૯૭ ના વૈ૦ શુ૦ ૮ ના રોજ સુરોતરમાં **સ્વર્ગગમન** થયુ

પં૦ દેવચંદ્રગણિએ પંન્યાસ બન્યા ત્યારથી ગોળ તથા કડા વિગઈનો સર્વથા ત્યાગ કર્યો હતો તે હમેશાં "એકાસણું" અને "ગંઠસીનુ પચ્ચક્‌ખાણુ" કરતા ખાવાના દ્રવ્યોની મર્યાદા બાંધતા, દર મહિને છ છ ઉપવાસો વગેરે **તપ** કરતા

વિહાર-તે મારવાડ, મેવાડ સવાલક (સપાદલક્ષ), કુંકણ લાટ, કાન્હડ, વાગડ, ગુજરાત અને સૌરાષ્ટ્રમાં વિચર્યા હતા.

ગ્રંથો-તેમણે 'શોભનસ્તુતિટીકા,' સં૰ ૧૬૮૫માં 'શત્રુંજય તીર્થપરિપાટી સ્તવન' કડી : ૧૧૮, 'વિચારષટ્‌ત્રિંશિકા સં૰ ૧૬૯૯ ના કા૰ શુ૦ ૧૧ ના પુષ્પ નક્ષત્રમાં, સાબલીમાં ભ૦ વિજયદેવસૂરિ પટ્ટે, આ૦ વિજયસિંહસૂરિના રાજ્યમાં 'પૃથ્વીચંદ્રરાસ,' 'નવ તત્ત્વચોપાઈ,' નેમિનાથ, શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથ, 'ગોડીના પાર્શ્વનાથ સ્તવન ' અને 'મહાવીર સ્વામી ના સ્તવનો વગેરે રચ્યા.

તેમણે સં૰ ૧૬૯૭માં સગોત્તરમાં ૫ દિવસનું અનશન કરી સં ૧૬૯૭ના વૈ૦ શુ૦ ૮ના રોજ સ્વર્ગગમન કર્યું, તેમને પં૦ રંગચંદ્રગણિ નામે ગુરુભાઈ હતા.

(જૈ૦ સં૦ પ્ર૦ વર્ષ ૨, પૃ૦ ૬૨૭ કo XX
પટ્ટાવલી સમુચ્ચય ભા૦ ૨, પૃ૦ ૨૫૦-૨૫૧)

(૬૧) પં૦ દેવચંદ્રની પરંપરામાં અનુક્રમે (૬૨) પં૦ વિવેકચંદ્ર (૬૩) પં૦ તેજચંદ્ર, (૬૪) પં૦ જિનચંદ્ર તથા (૬૫) પં૦ જીવનચંદ્ર થયા. પં૦ જીવનચંદ્ર સં૦ ૧૭૫૭મા વિદ્યમાન હતા.

(૬) પં૦ વિવેકચંદ્ર-તેમણે ભ૦ વિજયદેવસૂરિની આજ્ઞાથી સં૦ ૧૭૦૯માં કા૦ શુ૦ ૩ રવિવારે પાટણમાં જૈનસંઘે બનાવેલ આ૦ વિજયસિંહસૂરિ પાદુકાની પ્રતિષ્ઠા કરી.

(શ્રી જિનવિ૦ના પ્રા૦ જૈન લે૦ સં૦ ભા૦ ૨, લે૦ નં૦ ૫૧૪)

(૬૨) મુનિ ગુણચંદ્રજી-તેમણે ' મહો૦ ભાનુચંદ્રગણિનું ચરિત્ર લખ્યું

૪ મહો૦ હાનર્ષિગણિવરનો વાચકવંશ-શ્રમણ પરંપરા

૫૭ મહો૦ હાનર્ષિગણિવર, (પ્રક૦ ૫૫ પૃ૦)

૫૮ મહો૦ સકલચંદ્રગણિવર, (પ્રક૦ ૫૫ પૃ૦)

૫૯ પં૦ લક્ષ્મીચંદ્રજીગણિ.

૬૦ પં૦ મુનિચંદ્રજીગણિ.

૬૧. પં૦ વૃદ્ધિચંદ્રજીગણિ- સંભવ છે કે તેમણે દશવૈકા

લિક સૂત્રની સજઝાય બનાવી હોય, ૬૨, યતિ વરમાનચંદ્રજી ૬૩, યતિ **તેજચંદ્રજી**–તેમણે 'પુણ્યસારરાસ' બના૦ચો.

(–પટ્ટાવલી સમુચ્ચય, ભા૦ ૨, પુરવણી પૃ૦ ૨૫૧)

૫. મહો૦ હાનર્ષિગણિનો વાચકવંશ

૫૭ મહો૦ હાનર્ષિગણિ–તે આ૦ વિજયદાનસૂરીશ્વર તથા આ૦ વિજયહીરસૂરિના મહોપાધ્યાય હતા (પ્ર૦ ૫૫ પૃ૦ ૭૭૦)

૫૮ મહો૦ ઉદ્દ્યોવિજયગણિ–

તેમના વિશે વિનયવિજયગણિવર લખે છે કે–

"લુંકાનો ગચ્છપતિ ઋષિ મેઘજી, ગુરુપાસે લહી દીક્ષા;
ઉદ્દ્યોતવિજય" "શ્રી આરાધુ, મેઘતણી પરે શીખ્યા. ૬૦"

લોકાગચ્છના ૧૦ શ્રીપૂજ **કુંઅરજી સ્વામીની** પાટે ઋષિ મેઘજીસ્વામી થયા. તે અમદાવાદની ગાદીના "શ્રીપૂજ" હતા, તેમની આજ્ઞામા ઋષિ ગુણજી, ઋષિ, નેનજી, ઋષિ ધર્મસિંહ, **ઋષિ શાર્દૂલ** ઋષિ અજય વગેરે ૧૮ યતિઓ હતા તે સૌએ આ૦ હીરવિજયસૂરિ પાસે સંવેગી દીક્ષા સ્વીકારવાનો નિર્ણય કર્યો તેમણે સં૦ ૧૬૨૮મા તા. ૨–૯–૧૫૭૩મા અમદાવાદના બાદશાહ અકબરના બાદશાહી વાજાવાળા ઉત્સવમા શેઠ થાનમલના પ્રયત્નથી **આ૦ વિજયસેનસૂરિના હાથે** ૧૮ લોકાયતિઓ સાથે **સંવેગી દીક્ષા** લીધી

(પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૬૬)

આ૦ વિજયસેનસૂરિએ સં૦ ૧૬૨૮મા ઋ૦ મેઘજીને દીક્ષા આપી, મહો૦ હાનર્ષિગણિના શિષ્ય બનાવ્યા, અને તેમનું નામ મુનિ **ઉદ્દ્યોતવિજયજી** રાખ્યું, તેમના બીજા નામો પં૦ મેઘર્ષિ, પં૦ મહર્ષિ, **પં૦ ઉદ્દ્યોતકુશલગણિ** પણ મળે છે સાથેના ઋષિઓમાથી કોઈને તેમના શિષ્ય પ્રશિષ્ય અને કોઈને બીજા ત્રીજાના શિષ્ય પ્રશિષ્યો બનાવ્યા (પ્રક૦ ૫૮ કલમ ૩ દીક્ષા, પ્રતિષ્ઠા વગેરે)

આ૦ વિજયસેનસૂરિવરે મુનિ ઉદ્દ્યોતવિજયજીને **પંન્યાસપદવી** આપી હતી.

આ૦ **હીરવિજયસૂરિ** સં૦ ૧૬૩૯મા ફત્તેહપુર સિક્રી ગયા

ત્યારે તેમણે ૫૦ ઉદ્દ્યોતવિજયજીગણિ વગેરેને ગુજરાતમાં રાખ્યા હતા આ૦ વિજયસેનસૂરિ સં૦ ૧૬૪૯—૫૦ માં લાહોર પધાર્યા ત્યારે જ ૫૦ ઉદ્દ્યોતવિજયજીગણિ વગેરે તેમની સાથે ગયા હોવાનો સંભવ છે

આ૦ વિજયસેનસૂરિએ સં૦ ૧૬૫૬ના પો૦ શુ૦ ૪ ને સોમવારે મૃગશીર્ષ નક્ષત્રમાં ખંભાતમાં **શેઠ મલ્લસાધુએ** કરેલા સૂરિપદ મહોત્સવમાં ઉપા૦ વિદ્યાવિજયગણિને આચાર્ય બનાવી **આ૦ વિજયદેવસૂરિ** નામ આપી પોતાની પાટે **ગચ્છનાયક** તરીકે સ્થાપન કર્યા તથા ૫૦ ઉદ્દ્યોતવિજયજી ગણિવરને ઉપાધ્યાયપદ આપ્યું, અને **મહો૦ ઉદ્દ્યોતવિજયજીગણિવર** બનાવ્યા.

મહો૦ ઉદ્દ્યોતવિજયજી ગણિવર શાંત સંવેગી, વિદ્વાન અને સુબોધ હતા. તેઓ જ૦ ગુ૦ આ૦ હીરવિજયસૂરિ, આ૦ વિજયસેનસૂરિ અને વિજયદેવસૂરિના **મહોપાધ્યાય** હતા.

સં૦ ૧૬૭૩માં તપગચ્છમાં ગચ્છભેદ થયો ત્યારે તેઓ અને તેમની શિષ્ય પરંપરા આ૦ વિજયદેવસૂરિ ગચ્છમાં જ રહ્યા હતા.

૫૯ ૫૦ ગુણવિજયજીગણિ—તે પણ લોંકાગચ્છના યતિ હતા. તેમણે મહો૦ ઉદ્દ્યોતવિજયજીની સામે સં૦ ૧૬૨૮ માં **આ૦ વિજયસેનસૂરિના** હાથે સંવેગી દીક્ષા લીધી. આથી સંભવ છે કે તે પોતાને આ૦ વિજયસેનસૂરિના શિષ્ય બતાવે છે તે સં૦ ૧૬૩૪ માં જ૦ ગુ૦ હીરવિજયસૂરિ સાથે ફત્તેપુર ગયા હતા.

(૫૦ ગુણવિજયગણિ માટે જૂઓ પ્રક૦ ૫૧ પૃ૦ ૫૦૬)

૬૦ ૫૦ સંઘવિજયજીગણિ—શા૦ સંઘજી નામનો શ્રેષ્ઠી પાટણનો વતની હતો. તે બચપણથી ધર્મપ્રેમી અને વૈરાગી હતો. તેનો વિવાહ થવાનો હતો. એવામાં એક દિવસે ઉપાશ્રયમાં તે કપડું ઓઢીને સામાયિકમાં બેઠો હતો ત્યારે તેની **ભાવિપત્ની** મુનિવરોને વાંદવા આવી. તેને તે સ્થાનમાં બેઠેલા તેના પતિ વિશે ખબર ન હોવી, તેથી તેણે તેને સાધુ માની વિધિપૂર્વક વંદન કર્યું શા૦ સંઘજીએ મનથી નક્કી કર્યું કે હવે આ સ્ત્રી મને હંમેશાં

વદન કરે એમ કરવું જોઇએ." આથી તેણે **આ૦ વિજયસેનસૂરિના** હાથે દીક્ષા લીધી આચાર્યશ્રીએ તેનુ **મુનિ સઘવિજય** નામ આપી, પ૦ ગુણવિજયગણિના શિષ્ય બનાવ્યા, તેના દીક્ષાઉત્સવમા પાટણમા બીજા ૭ ભાઈ બહેનોની દીક્ષા થઈ હતી

(–પ્રક૦ ૫૮ દીક્ષાઓ, કલમ ૯મી)

આચાર્યશ્રીએ તેમને **પન્યાસપદવી** આપી તેમણે ૧ પાટણ પાર્શ્વનાથ, ૨, પચાસરા પાર્શ્વનાથ, ૩, વીજાપુરના પદ્માવતી પાર્શ્વનાથ, ૪, કસારી ભીડભજન પાર્શ્વનાથ, ૫ ગોડી પાર્શ્વનાથ, ૬, વરકાણા પાર્શ્વનાથ અને ૭, માળવાના મગશી પાર્શ્વનાથ એમ 'પાર્શ્વનાથ સાત–તીર્થી સ્તોત્ર' શ્લો૦ ૧૦ બનાવ્યુ. સ૦ ૧૬૬૯ મા આ૦ વ૦ ૩ ના રોજ ભ૦ 'ઋષભદેવસ્તવન' બનાવ્યુ સ૦ ૧૬૭૪ ના મા મા **ભ૦ વિજયદેવસૂરિના** રાજ્યમા 'કલ્પસૂત્ર'ની ટીકા નામે 'કલ્પપ્રદીપિકા' ગ્ર૦ ૩૩૦૦ બનાવી, જેનુ મહો૦ કલ્યાણવિજયગણિના શિષ્ય **ઉપા૦ ધનવિજયગણિએ** સશોધન કર્યું હતું **પ૦ સઘવિજયે** સ૦ ૧૬૭૯ ના મ૦ શુ૦ ૫ ના રોજ 'અમરસેન વરસેન આખ્યાન' તથા સ૦ ૧૬૭૯મા '**સિહાસન બત્રીશી**' બનાવી

(પ૦ સઘવિજયગણિ માટે જૂઓ પ્રક૦ ૫૧ પૃ૦ ૫૧૦)

૬૧ **પ૦ વૃદ્ધિવિજયગણિ, પ૦ સુરવિજયગણિ**– પ૦ વૃદ્ધિવિજયગણિએ સ૦ ૧૬૭૪ ના આ૦ શુ૦ ૧૩ ના રોજ ભ૦ વિજયતિલકસૂરિના રાજ્યમા અમદાવાદના **ઉસ્માનપુરામાં** 'શ્રાદ્ધપ્રતિક્રમણસૂત્રવૃત્તિની પ્રતિ લખી હતી

(–શ્રી પ્રશસ્તિસગ્રહ ભા૦ ૨, પ્રક૦ ન૦ ૭૨૬)

૬. મહો૦ હાનર્ષિગણિનો પડિતવશ પરપરા

૫૭ **મહો૦ હાનર્ષિગણિવર**– (પ્રક૦ ૫૫, પૃ૦ ××)

૫૮ **મહો૦ ઉદ્દ્યોતવિજયગણિ**– (ઉપા૦ મેઘર્ષિગણિ)

૫૯ **પં૦ કલ્યાણકુશલગણિ**– તેમના બીજા નામે ઋષિ કાના, અને **કાનઋષિ** પણ મળે છે, તેમણે સ૦ ૧૬૨૮ મા અમદાવાદમા

લોંકાગચ્છના ૧૮ યતિઓ સાથે આ૦ વિજયસેનસૂરીશ્વરના હાથે "સંવેગી દીક્ષા' લીધી હતી, સં૦ ૧૬૩૯ મા જ૦ શુ૦ આ૦ હીરવિજયસૂરિ ફતેપુરસિક્રી ગયા ત્યારે તે પણ ત્યાં સાથે ગયા હતા.

૫૦ કલ્યાણકુશલગણિ સંસ્કૃત ભાષાના મોટા વિદ્વાન હતા.

તેમણે પોતાના શિષ્ય ૫૦ દયાકુશલગણિને ભણવા માટે વિ૦ સ૦ ૧૬૪૩ થી ૧૬૫૨ સુધીમા સમસંસ્કૃતમાં વસન્તતિલકા માલિની, હરિણી, શિખરિણી, મંદાક્રાન્તા, શાર્દૂલ વિક્રીડિત વગેરે વૃત્તોમા "શ્રી મહાવીરસ્તોત્ર શ્લો૦ ૩૦" બનાવ્યું. એની રચનાનો "પ્રાસાદિક નમૂનો' આ પ્રમાણે જાણવો.—

કેલીરસો નહિ નસારમણિ શિરસા
ભૂમંડલ ચ નવા કનક સમીહે
નોનાકસમ્પદમથો નરસમ્પદ વા
હે દેવ ! દેહિ મમ, તે સવિધે નિવાસમ્ ॥ ૨૫ ॥

અને ચિન્તામણિ–સુરગવી–કામકુમ્ભાઽમરાગા
જાયન્તેઽમી સતત કરગા દેવ ! તે સેવનેન ॥
એતાવન્ત ખલુ તવ પુરો નાથ ! નાર્થેઽનુબંધ,
ભૂયો ભૂયોઽગણિતમહિમા, ચિત્તચારી થિર મે ॥ ૨૯ ॥

૫૦ રમણિકવિજયજીગણિએ આ સ્તોત્રના કઠિન શબ્દોના સરલ સંસ્કૃત શબ્દો આપ્યા છે

(જૈન સ૦ પ્ર૦ વ૦ ૧૪ અ૦ ૭ કo ૧૬૩ પૃ૦ ૧૨૧)

૬૦ ૫૦ દયાકુશલ ગણિવર–આ૦ વિજયસેનસૂરિ સ૦ ૧૬૪૯મા ફતેપુરસિક્રી પધાર્યા ત્યારે તે પણ ત્યા ગયા હતા. સ૦ ૧૬૪૯મા તેમણે આ૦ વિજયસેનસૂરિની સ્તુતિરૂપે 'લાભોદયરાસ' તથા તીર્થમાલા સ૦ ૧૬૮૨–૮૩મા 'શલાકાસ્તોત્ર, સ૦ ૧૬૮૫ માં આ૦ વિજયસિંહસૂરિ પદમહોત્સવરાસ બનાવ્યા.

બાદશાહની મુલાકાત

સ૦ ૧૬૭૩મા તપગચ્છમા ગચ્છભેદ થયો ત્યારે તે 'વિજય દેવસૂરિસંઘમાં રહ્યા હતા (પ્રક ૪૪ પૃ૦ ૬૧) ૫૦ દયાકુશલગણિ

સં૦ ૧૬૭૪ (ઈ. સ. ૧૬૧૮)મા આ૦ વિજયદેવસૂરિની આજ્ઞાથી આગરામા ચોમાસુ રહ્યા હતા અને તેઓ જુલસી સન ૧૩, ઈલાહી સન ૬૩, હીજરી સન ૧૦૨૭, શાહબાન મહિનાની તા ૧૯મીએ, વિ૦ સ૦ ૧૬૭૪ના અષાડ મહિનામા, સને ૧૬૧૮ના જુલાઈમા બાદશાહ જહાગીરને મળ્યા હતા, અને તેમણે બાદશાહને આ૦ વિજયદેવસૂરિ તરફથી ધર્મલાભ કહ્યા હતા. આથી બાદશાહે ખુશી થઈને આ૦ વિજયદેવસૂરિ ઉપર ભક્તિ ભરેલો પત્ર લખ્યો હતો

(સૂરીશ્વર અને સમ્રાટ્ મોગલ બા૦ ફરમાન ન૦ ૧૩)

(–પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૧૪૫)

૬૦ સૌરાષ્ટ્રમા પ્રાચીન **અજારા તીર્થ છે.** જેનો પરિચય પહેલા (પ્રક૦ ૧ પૃ૦ ૫૨)મા આવી ગયો છે.

આ તીર્થના અજારાપાર્શ્વનાથ જિનપ્રાસાદના સભામડપની દીવાલમા ઉચે ૧ થી ૧૧ ફુટ લાબા પહોળા પાષાણમા ખોદેલો સસ્કૃત–પદ્ય ગદ્યમા શિલાલેખ છે તેમા પ્રથમ શ્લોક વચાતો નથી ૨ થી ૧૫ શ્લોકનો સાર આ પ્રમાણે છે

શિલાલેખ સ૦ ૧૬૭૭ વૈ૦ સુ૦ ૩ શનિવારે રોહિણી નક્ષત્રમા સર્વતીર્થમા પ્રધાન અજારાતીર્થમા તપાગચ્છના **ભટ્ટારક વિજયદેવસૂરિના** શાસનમા પડિતોમા મુખ્ય મહાતાર્કિક સિદ્ધાન્ત અને વાદશાસ્ત્રોના સાગર **પં૦ કલ્યાણકુશળગણિવરની** કૃપાથી તેમના પ્રિય શિષ્ય બુદ્ધિશાલી, વિદ્વાન તેમજ સયમી ગુરૂભક્ત **પ૦ દયાકુશળગણિના** મોટા પ્રયત્નથી (૧) દેવાધિદેવ ભગવાન **પાર્શ્વનાથ** તથા (૨) ગુરુદેવ ભ૦ વિજયદેવસૂરિની કૃપાથી અને "દીવના જૈન સઘ"ની મદદથી ઉનાના દોશી જીવરાજ શ્રીમાલીના પુત્ર **ધર્મપ્રેમી દો. કુઅરજીએ** પોતાનુ શુદ્ધ દ્રવ્ય વાપરી, અજારા પાર્શ્વનાથના મૂળ જિન પ્રાસાદનો **જીર્ણોધ્ધાર** કરાવ્યો તેની જમણી તરફમા ભ૦ ઋષભદેવની બે ચરણ પાદુકા બનાવી. તથા દો૦ મદને **ગુરુદેવોની ચરણપાદુકાઓ** બનાવી અને **શા૦ ભાઇચિદે** દોશી સંઘની સહાયથી તેમની ખુશી માટે "મોટી ધર્મશાળા બનાવી.

પદ્ય સંસ્કૃત લખાણની નીચે સંસ્કૃતમાં ગદ્ય લખાણ છે તે આ પ્રમાણે—

संवत १६७७ वर्षे वैशाख सुदि २ दिने
श्री अझारापुरमहातीर्थजीर्णोद्धारो जात ॥

श्री तपागच्छे भट्टारकप्रभुश्री पू० श्री विजयदेवसूरिराज्ये प० श्री मेहमुनींद्रगणिशिष्य प० श्री कल्याणकुशलगणि शिष्य प० श्री दयाकुशलगणिशिष्येण ।

प्रशस्तिरियं लिखिता गणिभक्तिकुशलेन । श्रीरस्तु ॥

(આત્માનંદ જૈન પ્રકાશ પુ ૫૯ અંક ૧૦ સં૦ ૨૦૧૮નો શ્રાવણનો અંક પૃ૦ ૧૩૩, ૧૩૪, ૧૩૫)

પં૦ દયાકુશલે 'ભ૦ વિજયદેવસૂરિ સજ્ઝાયમાલા બનાવી.
(ઐતિહાસિક સજ્ઝાયમાલા નં ૩૫)

અને તેજ પરિવારના પં૦ લાભકુશલે "વિજયસિંહસૂરિ-સજ્ઝાય કડી-૫" બનાવી. (-પ્રક૦ ૫૫ પૃ૦ ૭૩૭, ૭૪૬)
(ઐતિહાસિક સજ્ઝાયમાલા નં ૩૪)

૬૧ પં૦ સુરકુશલગણિ, ૫૮ ભક્તિકુશલગણિ—

પં૦ ભક્તિકુશલગણિ પં દયાકુશલગણિના શિષ્ય હતા. ભ૦ વિજયસિંહસૂરિના રાજ્યમાં તેમણે સં૦ ૧૮૮૫ના માગ૦ સુ ૨ ને સોમવારે માંગરોલમાં 'કલ્પકિરણાવલી-પટ્ટાવલી લખી, તે સં૦ ૧૬૦૭ (સં૦ ૧૬૭૭)ના આ૦ સુ૦ ૧૫ના રોજ પ્રભાસપાટણમાં વિદ્યમાન હતા.

૭ મહો૦ દાનવિજયગણિનો શ્રમણવંશ

૫૭ મહો૦ દાનવિજયગણિ

૫૮ મહો૦ ઉદ્યોતવિજયગણિ—તે આ૦ વિજયદાનસૂરિના ઉપાધ્યાય હતા.

૫૯ પં૦ જીવવિજયગણિ.

૬૦ પં૦ લાભવિજયગણિ—તેમનું બીજું નામ પં૦ ધર્મકુશલ ગણિ પણ મળે છે તેમણે સં૦ ૧૬૨૮માં અમદાવાદમાં આ૦

વિજયસેનસૂરિના હાથે મહો૦ ઉદ્દ્યોતવિજયગણિની સાથે સવેગી દીક્ષા લીધી. તેમનો મહો૦ ઉદ્દ્યોતવિજયજીના શિષ્ય હોવાનો ઉલ્લેખ પણ મળે છે

૬૧ **પ૦ કેશરકુશલગણિ**—તે પ૦ ધર્મકુશલગણિના શિષ્ય હતા તેમના ઉપદેશથી સઘે સ૦ ૧૬૬૭ના પો૦ શુ૦ ૧૦ ને રવિવારે પુષ્ય નક્ષત્રમા વિજય મુહૂર્તમા દિલ્હીના ૧૦મા બાદશાહ ઔરગઝેબના પુત્ર ૧૨મા બાદશાહ બહાદૂરશાહ આલમ (સ૦ ૧૭૬૪ થી ૧૭૬૮)ના રાજ્યમા હૈદ્રાબાદના સૂબા **મહમ્મદ યુસુફખાનની** મદદથી **ભ૦ વિજયરત્નસૂરિના** શાસનમા **કુલ્પાકતીર્થમાં** ભ૦ માણિકસ્વામી ઋષભદેવના જિનપ્રાસાદનો "જીર્ણોદ્ધાર" કરાવ્યો અને પ૦ કેશરકુશલગણિએ ભ૦ ઋષભદેવની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી

આ સમયે તપગચ્છમા સૌનુ હીરવિહાર બનાવવાનુ વધુ લક્ષ્ય હતું

પ૦ કેશરકુશલગણિનો સૂબા **યુસુફખાન** ઉપર સારો પ્રભાવ હતો સૂબાએ તેમને હૈદ્રાબાદ શહેરની બહાર ઘણી વિશાળ જમીન ભેટ આપી, પ૦ કેશરકુશલગણિવરે ત્યા જ૦ આ૦ **હીરવિજયસૂરિનો હીરવિહાર** બનાવ્યો

આ સ્થાન હૈદ્રાબાદમા આજે માત્ર **દાદાવાડી** તરીકે પ્રસિદ્ધ છે જાણવા મળે છે કે—તેના ફારસીમા ખતપત્ર-ફરમાનો હતા જે હૈદ્રાબાદના શા અમરશી સૂજાનમલના સમયે નાશ પામ્યા હતા, છતા જે જે માસનો ઉપલબ્ધ હોય તેને બરાબર તપાસી તેનો અસલી ઇતિહાસ પ્રસિદ્ધ કરવો જોઈએ અમને લાગે છે કે—આ૦ જિનકુશલસૂરિ અને પ૦ કેશરકુશલગણિ બન્નેમા રહેલા કુશલ શબ્દના નામ સામ્યથી આ૦ જિનકુશલની દાદાવાડી બની હોય

(જુઓ પ્ર૦ ૪૪ પૃ૦ ૮૮ બારમા બા૦ બહાદૂર આલમ)

૮. મહો૦ હાનર્ષિગણિનો શ્રમણવંશ

પ૭ મહો૦ હાનર્ષિગણિ

પ૮ મહો૦ ઉદ્દ્યોતવિજયગણિ

પ૯ પ૦ જીવર્ષિગણિ

૬૦ પં૦ હામવિંજણિ.

૬૧ પં૦ જિનકુશલ—તેમણે સં૦ ૧૬૫૦માં તોડાના વતની અને રણથંભોરના મહામાત્ય ખીમસિંહ અગ્રવાલનું 'પુણ્યપ્રકાશકાવ્ય' સર્ગ ૮ બનાવ્યું તથા સં૦ ૧૬૫૨ માં 'પાર્શ્વનાથ તીર્થમાલા સ્તવન' કડી ૨૦ રચ્યું (જૈ૦ સ૦ પ્ર૦ ક૦ ૧૧૯)

૬૧ પં૦ જિનકુશલગણિવર—તેઓ પં૦ હામવિંજણિના શિષ્ય હતા. તેમણે સં૦ ૧૭૨૦માં 'બૃહતપ ગઢલી–ભવસૂરિ' લખી તેમાં તેમણે પોતાનો હીરવિજયસૂરિગચ્છ બનાવ્યો છે

૯ મહો૦ હાનર્વિંઝણિનો શ્રમણવંશ

૫૭ મહો૦ હાનર્વિંઝણિ

૫૮ મહો૦ ઉદ્દ્યોતવિજયગણિ.

૫૯ પં૦ બુદ્ધિકુશલગણિ

૬૦ મુનિ વિચારકુશલગણિ—સં૦ ૧૬૪૮ના પો૦ વ૦ ૫ ને બુધવારે તેઓ વિદ્યમાન હતા

આ પરંપરાના (૧) પં નયકુશલગણિ, (૨) પં૦ જયકુશલ ગણિ, (૩) પં૦ કાંતિકુશલગણિ ઠા૦ ૩ સં૦ ૧૬૬૫માં મારવાડના પીંડવાડા પાસેના સીવેર ગામમાં હતા. ત્યાંના જિનપ્રાસાદની પાછળ તેમનાં નામ કોતરાયેલા છે સીવેરાનો મોટો જીર્ણોદ્ધાર થયો નવો જિનપ્રાસાદ બન્યો છે

નોંધ (૧) તપાગચ્છ કુશલ શાખામાં વિશેષ માટે જૂઓ
(પ્ર૦ ૫૫ મહો૦ હાનર્વિંઝણિનો વાચ્યાવલ ન ૧૪ છ૭૨)

નોંધ (૨) આ૦ વિજયસેનસૂરિના શિષ્ય પં૦ વિજયકુલની પરંપરામાં પણ કુશલ શાખા ચાલી છે (જૂઓ પ્ર૦ ૫૯ આ૦ વિજયસેનસૂરિ પરંપરા ન ૫૧)

૧ પં૦ શ્રીપતિ ગણિવરની શ્રમણ પટ્ટાવલી

૫૫ આ૦ હેમવિમલસૂરિ—સ્વ૦ સં૦ ૧૫૮૩
(પ્રક૦ પૃ૦ ××)

૫૬ પં૦ શ્રીપાત ગણિવર—તેમને ૮ શિષ્યો હતા.

૫૭ પં૦ જગર્વિંઝણિ—તે બાલબ્રહ્મચારી, છ વિગઈ આહારના

ત્યાગી અને જીવનપર્યંત શ્રીગૌતમસ્વામીની જેમ છઠ્ઠ—અઠ્ઠમ વગેરે તપ કરનારા **મહાતપસ્વી** હતા. તેમને દેવનુ સાનિધ્ય હતું. ૧૧ અ ગોના જાણકાર હતા

તેમણે ગુજરાતના બાદશાહ તરફથી **મલેક નગદળનો** ખિતાબ પ્રાપ્ત કરનારા સૌરાષ્ટ્રના વજીર અને આ૦ હેમવિમલસૂરિના ભક્ત શાહ **તૂણસિંહની** વિનતિથી આ૦ વિજયદાનસૂરિની આજ્ઞા થતાં સૌરાષ્ટ્રમા વિહાર કર્યો, અને ત્યાં લોંકાગચ્છના વધતા પ્રચારને રોકયો, અને સ વેગી સાધુઓનો વિહાર ખુલ્લો કર્યો.

તેમણે જોધપુર જઈ "ઉપા૦ પાર્શ્વચદ્રને શાસ્ત્રાર્થ માટે ચેલેંજ આપી હતી. તેથી ઉપા૦ **પાર્શ્વચ દ્રજીએ** ત્યાના "રાજા માલદેવ"નું શરણુ સ્વીકાર્યું

પ૦ જગર્ષિંગણિના શિષ્ય **ઋષિ પ૦ ગુણવિમલગણિ** સ૦ ૧૬૦૩મા 'વિચારમ જરી' બનાવી. કોઈ સ્થાને પ૦ જગર્ષિંગણિનુ બીજુ નામ (ઉ૦) પ૦ ગુણવિમલગણિ બતાવ્યુ છે

પ૮ **પ૦ સિ હવિમલગણિવર**—તે **સ ઘપતિ સોહિલના** પૌત્ર હતા અને પ૦ જગર્ષિંગણિના શિષ્ય હતા તે વિદ્વાન્ અને **મોટા વાદી** હતા શરૂઆતમા મહો૦ ધર્મસાગરગણિ સાથે વિચરતા હતા આ૦ વિજયદાનસૂરિએ સં૦ ૧૬૦૮મા વરકાણા તીર્થમાં પ૦ રાજવિમલગણિ, પ૦ ધર્મસાગરગણિ, તથા પં૦ હીરહર્ષગણિને ઉપાધ્યાય બનાવ્યા ત્યારે પ૦ સિ હવિમલગણિને પણ ઉપાધ્યાય બનાવવાના હતા, પરંતુ તેમની કોઇ ખાસ ભૂલ થવાથી તેમને ઉપાધ્યાય બનાવ્યા નહીં આથી જ આ૦ હીરવિજયસૂરિએ પણ તેમને ઉપાધ્યાય બનાવ્યા નહીં.

ગચ્છનાયકની આજ્ઞાનું પાલન

(૧) ઉ૦ ધર્મસાગરગણિ અને ઉ૦ હીરવિજયગણિ એ બન્ને વચ્ચે એક ગાઠ હતી ભ૦ વિજયદાનસૂરિવરે તે બન્નેને (૧) મહોપાધ્યાય પદ અને (૨) ગચ્છનાયક—ભટ્ટા૦ બનાવ્યા

(પ્ર૦ ૫૫ પૃ૦ ૬૯૯)

(૩) ઉ૦ વિમલહર્ષગણિ અને પં૦ સિંહવિમલગણિ એ બન્ને વચ્ચે એક ગાઢ હતી. ભ૦ વિજયદાનસૂરિએ ત્રણ પદવીઓ પૈકીના (૧) આ૦ સૌભાગ્યહર્ષને આચાર્યપદ, (૨) ઉ૦ વિમલહર્ષગણિને ઉપાધ્યાયપદ અને (૩) પં૦ સિંહવિમલગણિને ઉપાધ્યાય ન બનાવતા પન્યાસપદ આપ્યું. (પ્રક૦ ૫૫ પૃ૦ ૬૯૯, ૭૦૦, ૭૦૧)

(૪) ૫૮ મા જ૦ યુ૦ આ૦ વિજયહીરસૂરિના (૫૯) મા મહો૦ સુમતિવિજયગણિ મોટા વિદ્વાન તથા સૌથી મોટા તે સં૦ ૧૬૪૨મા માળવામા વિચરતા હતા. ત્યારે તેમની સાથે (૧) પં૦ વિવેકવિજય ગણિ (૨) પં૦ જીવવિજયગણિ, અને પ્રશિષ્ય (૩) પં૦ સૌભાગ્ય વિજયગણિ વગેરે હતા. (પ્રક૦ ૫૮ પૃ૦ ૫૪૦)

મહોપાધ્યાયજીના શિષ્ય (૬૦) પં૦ કનકવિજયગણિ તેમના શિષ્ય કવિ પં૦ સિંહવિજયગણિ સં૦ ૧૬૬૬માં જ૦ યુ૦ આ૦ વિજયસેનસૂરિની આજ્ઞાથી સૂરતમાં રહ્યા હતા.

(પ્રક૦ ૫૫ પૃ૦ ૭૧૭, ૭૩૭)

કવિ પં૦ સિંહવિજયગણિએ વિ૦ સં૦ ૧૬૭૪મા દિવાળીના દિવસે 'સાગરભાવની' બનાવી. (પ્રક૦ ૫૫ પૃ૦ ૭૩૧)

નવા જૈનો

પં૦ સિંહવિમલગણિએ ગૌતમ નામના વાદીને હરાવ્યો હતો. નારાયણ દુગ વગેરે રાજાઓને પ્રતિબોધ કર્યો હતો. તથા કાયસ્થ માંડલિક ચંદ્રભાણ, થાનસિંહ વગેરેને ઉપદેશ આપી જૈન બનાવ્યા હતા.

જ૦ યુ૦ આ૦ હીરવિજયસૂરિ સં૦ ૧૬૩૯ મા ગુજરાતથી ફતેપુર સિક્રી પધાર્યા. ત્યારે પં૦ સિંહવિમલગણિ ગંધારથી જ તેમની સાથે હતા. એ સમયે આચાર્યશ્રીએ મેડતાથી મહો૦ વિમલહર્ષગણિવર અને પં૦ સિંહવિમલગણિ વગેરે મુનિવરોને પહેલા બાદશાહનો સ્વભાવ પારખવા આગાઉથી ફતેપુરસિક્રી મોકલ્યા. તેમણે ત્યાં જઈ બાદશાહને મળીને તેના સ્વભાવનો ઠીક પરિચય મેળવ્યો. ત્યાંથી પાછા ફરીને તે સાંગાનેરમા આચાર્યશ્રી પાસે આવ્યા. અને આચાર્યશ્રીને

ફતેપુરસિક્રી લઈ ગયા. તેમના **પિતામહ સં૦ સોહિલે** ભ૦ ઋષભદેવ અને ભ૦ નેમિનાથની જિનપ્રતિમા તથા ચરણપાદુકાઓ બનાવી, શૌરીપુર તીર્થમા રાખી હતી, પણ આચાર્યનો યોગ ન મળવાથી તે તેમની અંજનશલાકા તેમજ પ્રતિષ્ઠા કરાવી શકયો ન હોતો

પ્રતિષ્ઠા

જ૦ ગુ૦ આ૦ હીરવિજયસૂરિ ફતેપુરસિક્રી પધાર્યા. ત્યારે તેમણે સ૦ ૧૬૪૦મા શૌરીપુરતીર્થની યાત્રા કરી આગરાનો જૈન સંઘ પણ **રપડી ગામે** આવ્યો અને આચાર્યદેવની સાથે શૌરીપુર તીર્થની યાત્રાએ સાથે થયો. અહીં આચાર્યદેવે સંઘની વિનતિથી ઉપરની એ ચરણપાદુકાઓની અંજનશલાકા કરી **પ્રતિષ્ઠા** કરી હતી. **તેમણે ઘણી જિન પ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરી.**

ગ્રંથો

પં૦ સિંહવિમલગણિએ સ૦ ૧૬૮૫મા 'આદિનાથ સમવસરણ પ્રકરણ, ભવિકપ્રકરણ' વગેરે ગ્રંથો બનાવ્યા, જેનું મહો૦ **ધનવિજય ગણિએ** સંશોધન કર્યું

આ૦ વિજયસેનસૂરિએ સ૦ ૧૬૭૧મા અમદાવાદમાં મહો૦ ધર્મસાગરગણિવર વગેરેના સમસ્ત ગ્રંથોને **અપ્રામાણિક** ઠરાવ્યા ત્યારે તે સભામા પં૦ સિંહવિમલગણિ પણ ગીતાર્થ તરીકે હાજર હતા.

(—પ્રક૦ ૫૫ પૃ૦ ૭૨૭)

પં૦ સિંહવિમલગણિ તથા તેમના શિષ્યો પં૦ દેવવિમલગણિ વગેરે તપગચ્છમા ગચ્છભેદ થયો તેથી વિજયાનંદસૂરિ ગચ્છ"મા ભળ્યા હતા અને તે પછી **ઉપાધ્યાય** પણ બન્યા હતા તેમણે સ૦ ૧૭૧૦મા ખંભાતમા ચોમાસુ કર્યું હતું

૫૯ **પં૦ દેવવિમલગણિવર**—તેમના પિતાનું નામ સાધુ શિવજી અને માતાનુ નામ સૌભાગ્યદેવી હતું. તેમનુ પોતાનુ નામ દેવજી હતું

સાધુ

જૈનસમાજમાં ભરયુવાનીમાં સજોડે બ્રહ્મચર્યની પ્રતિજ્ઞા લેનાર શ્રાવક 'સાધુ' તરીકે ઓળખાય છે. તેમના પિતા એવા સાધુ હતા.

પરિચય

પં૦ દેવવિમલગણિ પં૦ સિંહવિમલગણિના મુખ્ય શિષ્ય હતા.

પં૦ દેવવિમલગણિએ આ૦ આનંદવિમલસૂરિના વરદ હસ્તે દીક્ષા લીધી હતી. તે સમર્થ વિદ્વાન અને મોટા કવિ હતા. આ૦ હીરવિજયસૂરિ સં૦ ૧૬૩૯માં ફતેપુરસિક્રી પધાર્યા ત્યારે પં૦ દેવવિમલ ગણિ પણ પોતાના ગુરુદેવની સાથેસાથ ફતેપુરસિક્રી પધાર્યા હતા. તેમણે જગદ્ગુરુના જીવનની ઉપકારઘટના પોતાની સગી આંખે જોઈ હતી. આથી તેમણે જગદ્ગુરુનું જીવનચરિત્ર રચવા નિરધાર કર્યો.

મહાકાવ્ય

તેમણે પ્રથમ 'હીરસુંદરકાવ્ય' સર્ગ ૧ બનાવ્યું. તે પછી 'હીરસૌભાગ્યમહાકાવ્ય સર્ગ ૧૭ શ્લો૦ ૨૭૮૮ બનાવ્યું, અને તેમણે જ તેના ઉપર સ્વોપજ્ઞ ટીકા 'સુખબોધાવૃત્તિ ગ્રંથ ૬૦૦૦ બનાવી. આ ટીકા તેમણે ભ૦ વિજયસેનસૂરિ (સં૦ ૧૬૫૨ થી ૧૬૭૨)ના રાજ્યમાં અને આ૦ વિજયદેવસૂરિના યુવરાજકાળમાં (સં૦ ૧૬૫૬ થી ૧૬૭૨) બનાવી હતી.

મહો૦ કલ્યાણવિજયજીગણિવરના શિષ્ય ઉ૦ ધનવિજય ગણિએ આ કાવ્યનું સંશોધન કર્યું હતું, તેમણે આ કાવ્યમાં પોતાનો અનુભવ ઇતિહાસ રજૂ કર્યો છે (—હીરસૌભાગ્ય મહાકાવ્ય પ્રશસ્તિ)

એક ઉલ્લેખ એવો મળે છે કે, પં૦ વિજયવિમલગણિના શિષ્ય પં૦ વીરવિદ્યાવર એટલે ઉપા૦ વિદ્યાસાગરગણિ વગેરે પં૦ દેવવિમલગણિના "વિદ્યાશિષ્યો" હતા, જેમણે 'હીરવિજયસૂરિ સલોકો શ્લો૦ ૧૨ બનાવ્યો હતો.

૬૦ પં૦ માણિકવિમલગણિ–પં૦ કીર્તિવિમલગણિ–

પં૦ માણિકવિમલગણિએ સં૦ ૧૭૧૪ના કા૦ શુ૦ ૧૦ ને ગુરુવારે મામી ગામમાં 'શાશ્વતજિનસ્તવન કડી ૫૦ બનાવ્યું

૬૧. **મુનિચંદ્રવિમલજી**–તે પં૦ કીર્તિવિમલગણિના શિષ્ય હતા. તેમણે સં૦ ૧૭૪૨ ના માહ સુ૦ ૧૩ ના રોજ 'અંજના-પવનનમ ચતુષ્પદી.' (ચોપાઇ) (પં૦ મહાનંદગણિનો અંજના સુંદરી રાસ) ૬૩૨, ગ્રં૦ ૮૬૬ લખી

૨. પં૦ શ્રીપતિ ગણિવરની પટ્ટાવલી

૫૫. આ૦ હેમવિમલસૂરિ—સ્વ૦ સં૦ ૧૫૮૩

૫૬. પં૦ શ્રીપતિગણિવર—તેમને ૮ શિષ્યો હતા

૫૭. પં૦ હર્ષાનંદગણિ

૫૮. **મહો૦ વિવેકહર્ષગણિવર**– તેમના શિષ્ય **પં૦ વિદ્યા-હર્ષગણિ** જણાવે છેકે **પં૦ વિવેકહર્ષગણિ** વ્યાકરણ, કાવ્ય, સાહિત્ય, નાટક, સંગીત જ્યોતિષ, છંદ, અલંકાર, કર્કશ તર્ક, શૈવ ચિંતામણિ, પ્રચંડખંડનમીમાંસા, સ્મૃતિ, પુરાણ, વેદ, શ્રુતિ, પદ્ધતિ અને ૬,૩૬૦૦૦ ગ્રંથપ્રમાણ પંચાગ, **જૈન આગમો** વગેરે સ્વ–પર સિદ્ધાંતોના વિદ્વાન્ હતા **ગણિત,** જાગ્રત, **યાવની** વગેરે સર્વ દર્શન ગ્રંથોના પ્રકાંડ અભ્યાસી હતા જ્ઞાનથી પૂર્ણ હતા. બોલવામાં ચતુર હતા બીજાને જીતી લેવામાં કુશલ હતા બ્રાહ્મી યાવની, પૃચ્છાલિપિ, વિવિધ ચિત્રકળા, નવરસ, વિવિધ નવ્ય નાટકો, **૩૬ રાગ–રાગિણી,** તેના સ્થાનો, ગીતો, રાસ, પ્રબંધ, છંદ, પ્રબંધ, છંદ, પ્રાચીન ચરિત્રો, પ્રમાણસૂત્ર–વૃત્તિ, સમસ્યાપૂર્તિ વગેરે વિષયના ઘણા ગ્રંથો–શ્લોકો રચનારા હતા તે દરેક પ્રકારના રાગવાળા અવાજો કાઢી શકતા તથા **આઠ અવધાન** કરતા અને "કોષ્ટક પૂરવાં" વગેરેના પ્રકાંડ વિદ્વાન્ હતા

ઉપદેશ

કોકણનો રાજા, બુરહાનપુરનો શાહ, મહારાજા રામરાજ, ખિખાનખાના, અને નવરંગખાન વગેરે રાજા, સૂબા તથા **બાદ-શાહોએ** તેમના પાંડિત્યથી ખુશ થઈ **અમારિ** પ્રવર્તાવી હતી, ઘણા કેદીઓને છોડયા હતા તથા જાતજાતના શુભ કાર્યો કર્યા હતા આથી પંન્યાસજીનો યશ ઘણો પ્રસર્યો હતો

પં૦ **વિવેકહર્ષગણિવર** ભક્તામરસ્તોત્ર'નો પાઠ હમેશાં કરતા હતા, તેથી ભક્તામરસ્તોત્રનો અધિષ્ઠાયક દેવ તેમના ઉપર પ્રસન્ન હતો. પં૦ વિવેકહર્ષગણિએ તેમની સૂચનાથી કચ્છમા વિહાર કર્યો. તેમણે સં૦ ૧૬૫૬નું પ્રથમ ચોમાસુ **ભુજનગરમાં** કર્યું અને સં૦ ૧૬૫૭નુ બીજુ ચોમાસુ રાયપુરબંદરમા કર્યું ત્યા કચ્છ મચ્છુ કાંઠા પશ્ચિમ પંજાબ, વાગડ, જેસલામ ડળના રાજા ખેંગારજીના પુત્ર મહાવિદ્વાન્ **ભારમલજીની** વિનંતિથી ત્યા પધાર્યા. કચ્છના રાજાએ તેમના ઉપદેશથી રાજ્યમા અમારિ પ્રવર્તાવી. તે અમારિના દિવસો આ પ્રકારે હતા.—

કચ્છમા અમારિનો ઢંઢેરો—

"કદી પણ ગામ મારવી નહીં પર્યુષણાપર્વ અને અવિપથમી એમ ૯ દિવસો, શ્રાદ્ધપક્ષ, બધી અગિયારસો, રવિવાર, અમાસ, મહારાજાનો જન્મદિવસ, રાજ્યાભિષેક દિવસ—આ દિવસોમા કોઈએ ક્યારેય કોઈ જીવ મારવો નહીં." આવો ઢંઢેરો પિટાવ્યો.

જયપત્રો

કચ્છના રાજાએ એક દિવસે પંન્યાસજીએ એકવારમાં વિજય મેળવવાથી પંન્યાસજીને સાત **જયવાદપત્રો** પોતાની મહોર મારીને આપ્યા હતા.

પંન્યાસજીએ મલકાપુરમા વાદી મૂલજીને, બોરીદપુરમા વાદી દેવજીને, જાલણામા દિગંબરાચાર્યને અને રામરાજાની સભામા વાદી આત્મારામને હરાવ્યા હતા

ભુજનો રાજવિહાર

કચ્છના રાજા ભારમલજીએ તેમના ઉપર ભક્તિ હોવાથી ભુજ નગરમા **રાજવિહાર** નામનો "જિનપ્રાસાદ" બનાવ્યો.

પંન્યાસજીએ સં૦ ૧૬૫૬મા જેસલા મંડળના આખર ગામને ધર્મોપદેશ આપી ધર્મપ્રેમી બનાવ્યું હતુ, ત્યા રાવ ભારમલનો ભાઈ કુંવર પચાણ રાજા હતા. તેની રાણીનું નામ પુષ્પાબાઈ હતું અને તેમને દુનેજી હાલાજી ભીમજી કેસરજી દેવોજી અને કમોજી વગેરે

પુત્રો હતા ખાખરમા "ઓસવાલ જૈનોના અનેક ઘર" હતા તે સૌને પન્યાસજીએ પ્રતિબોધ આપી પોતાના **ઉપાસક** બનાવ્યા અને ખાખરને "તપાગચ્છનું ક્ષેત્ર" બનાવ્યુ

સ૦ ૧૬૫૭ના માહ શુ૦ ૧૦ ને સોમવારે ઘણી જિનપ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી

પન્યાસજીને ઉપકેશગચ્છના **ભટ્ટારકો** તથા પૂર્ણિમાગચ્છના **કુલગુરુઓ** સાથે મેળ થતો આથી તે તે ગચ્છના **શ્રાવકોએ** સ૦ ૧૬૫૭ના ફા૦ વ૦ ૧૦ થી **શત્રુંજયાવતાર જિનપ્રાસાદ** બનાવવો શરૂ કર્યો, તથા સ૦ ૧૬૫૯ ના ફા૦ સુ૦ ૧૦ ના રોજ તૈયાર કર્યો અને સ૦ ૧૬૫૯ ના ફા૦ સુ૦ ૧૦ ના દિવસે પ૦ વિવેકહર્ષગણિવર પાસે તેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી એટલે **પં૦ વિવેકહર્ષગણિ** સ૦ ૧૬૫૯ સુધી **પન્યાસ** હતા

રાસ

તેમણે સ૦ ૧૬૫૨ માં વીજાપુરમા **ભ૦ વિજયસેનસૂરિના** રાજ્યમા 'આ૦ હીરવિજયસૂરિરાસ' તથા 'હીરવિજયસૂરિ નિર્વાણ-સજ્ઝાય બનાવ્યા હતા

બાદશાહી દરબારમાં

મહો૦ વિવેકહર્ષગણિવરે આગરામા મોગલ દરબારમા સ૦ ૧૬૬૭ મા જઈ ધર્મપ્રભાવના કરી હતી

મહો૦ વિવેકહર્ષગણિવર, પ૦ પરમાનદગણિવર, પ૦ મહાનદ-ગણિવર, અને પ૦ ઉદયહર્ષગણિ સ૦ ૧૬૬૬ મા આગરામા ચોમાસુ હતા ત્યારે **બાદશાહ જહાંગીરે** તેમના ઉપદેશથી પોતાના પિતાની જેમ પોતાના રાજ્યમા પર્યુષણના ૧૨ દિવસોમા અમારિ પાળવાનુ ફરમાન આપ્યુ હતું

બાદશાહ જહાગીર જુલસી સન ૫, ઈલાહી સન ૫૫, ફરવર દિન મહિનો તા૦ ૨૬, હીજરી સન ૧૦૧૯, અથવા ૧૦૨૧ સને ૧૬૫૧, હીદી વિ૦ સ૦ ૧૬૬૭ અથવ સ૦ ૧૬૬૮ ચૈત્ર શુદિમા આપેલા તે ફરમાનમા લખે છે કે, "જેમનો હેતુ સત્યની શોધ અને પરમેશ્વરની પ્રાપ્તિ કરવાનો છે, તેઓને રાજી કરવા તરફ અમે વધારે

ધ્યાન આપીએ છીએ, તેથી આ વખતે પં૦ વિવેકહર્ષ, પરમાનંદ, મહાનંદ અને ઉદયહર્ષ કે જેઓ તપાયતિ (તપગચ્છના સાધુ) વિજયસેનસૂરિ, વિજયદેવસૂરિ અને નંદિવિજયજી કે જેઓ ખુશફહમ ખિતાબવાળા છે, તેમના ચેલાઓ છે, તે આ વખતે અમારી પાસે છે અને તેમણે દરખાસ્ત પૂર્વક વિનંતિ કરી કે ...તેથી એ વિનંતિ કબૂલ કરી દુનિયાએ માનેલો અને માનવાલાયક જહાંગીરી હુકમ થયો કે મજકુર ૧૨ દિવસોમા દરવર્ષે હિંસા કરવાની જગાઓમા તમામ રક્ષણ કરેલા રાજ્યની અંદર પ્રાણીઓને મારવામા આવે નહીં, અને એ કામની તૈયારી કરવામા (પણ) આવે નહીં, વળી એ સબંધી દર વર્ષનો નવો હુકમ કે સનદ પણ માગવામા આવે નહીં, આ હુકમ મુજબ અમલ કરી ફરમાનથી વિરુદ્ધ વર્તવું નહીં અને આડે માર્ગે જવું જોઈએ નહીં એ ફરજ જાણવી જોઈએ.

(—પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૧૩૭ મો૦ બા૦ ફરમાન ૧૦ મું)

આ૦ વિજયસેનસૂરિ સં૦ ૧૬૬૬મા પ્રભાસપાટણમા ચોમાસુ હતા. આગ્રાના જૈન સંઘે સં૦ ૧૬૬૭ના કા૦ શુ૦ ૨ ના રોજ આગરાથી પ્રભાસપાટણ તેમની ઉપર 'સચિત્ર વિજ્ઞપ્તિપત્ર' લખી મોકલ્યો હતો. સંઘ તેમા લખે છે કે—'બાદશાહ જહાંગીરે ગયા પર્યુષણમા ૧૨ દિવસનું અમારિ ફરમાન કરી આપ્યું છે તેથી સર્વ દેશ, પૂર્વદેશ, દિલ્હી મંડલ મેવાતમંડલ, રણથંભોરગઢ વગેરે ઘણા દેશોમા અમારિ વર્તી છે બાદશાહે આ હુકમ આપ્યો ત્યારે બાદશાહ જરૂખામા બેઠા હતા. બુરહાનપુરવાળા રામદાસજી (બુરહાનપુરના રાજા રામરાજ) તેમની આગળ હતા. અમે ત્યાં ગયા. તેમાં પં૦... ... હર્ષગણિ સૌથી આગળ હતા. પં૦...... .... હર્ષગણિ તેમની પાછળ હતા. અમે સૌ એમની પાછળ હતા. બાદશાહનો ચિત્રકાર શાલિવાહન ત્યા હાજર હતો. તેણે આ વખતનું ચિત્ર દોરી લીધુ છે. આ વિજ્ઞપ્તિપત્ર માં તે ચિત્ર આલેખ્યું છે અહીં પર્યુષણમા તપ, સ્વામીવાત્સલ્ય વગેરે વધુ પ્રમાણમાં થયા છે

(—જૈન સાહિત્ય સંશોધક, ખંડ ૧, અંક ૪ પૃ૦ ૨૧૭)

ચોરાશીના મંદિરમાં-શ્રી સ્કંદિલાચાર્યે વીર સં૦ ૮૩૦ થી ૮૪૦ (વિ૦ સ૦ ૪૨૦ થી ૪૩૦)મા મથુરામા ભ૦ સુપાર્શ્વનાથના સ્તૂપ મંદિરમા ૫૨૭ સ્તૂપ પાસેના જિનાલયમા આ૦ જંબૂ અને આ૦ હિમવતની મદદથી ૮૪ જિનાગમોને પુસ્તકારૂઢ કર્યા તે સ્થાન 'ચોરાશી મંદિર' તરીકે વિખ્યાત થયુ

(પ્રક૦ ૧, પૃ૦ ૪૯, ૫૦, પ્ર૦ ૨૩, પૃ૦ ૩૯૦)

મહો૦ વિવેકહર્ષગણિએ મથુરાના વિનાશ પછી સ૦ ૧૬૬૭માં મથુરામા 'ચોરાશી જિનમંદિર'મા અંતિમ શ્રુતકેવલી **ભ૦ જંબૂ-સ્વામીની** વિશાળ ચરણપાદુકાની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી.

(પ્રક૦ ૨૩, પૃ૦ ૩૯૦, પ્રક૦ ૨૬ પૃ૦ ૪૩૦)

આજે આ ચરણપાદુકા ત્યા વિદ્યમાન છે પણ દુ:ખદ ઘટના એ બની છે કે, "દિગંબર જૈનોએ તે સ્થાનની માલિકી જમાવવા માટે તેની ઉપરનો શિલાલેખ ઘસી નાખ્યો છે, અને તેની પાછળ પોતાની નવી જિનપ્રતિમા બેસાડી દીધી છે"

(-જૂઓ અમારો 'જૈનતીર્થોનો ઇતિહાસ પૃ૦ ૫૧૮)

મહોપાધ્યાયજીએ સ૦ ૧૬૬૭મા આગરામા નદીપાર સામે કાંઠે શ્રી ચંદ્રપાલસંઘવી વગેરેના જિનાલયોની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી.

મહો૦ વિવેકહર્ષગણિએ સ૦ ૧૬૬૭માં આ૦ વિજયસેનસૂરિની આજ્ઞાથી આગરામા ચોમાસુ કર્યું[1]

---

૧ **આ૦ વિજયસેનસૂરિનો** સ૦ ૧૬૬૭ના ચોમાસાનો **ક્ષેત્રાદેશ પટ્ટક** આ પ્રમાણે મળે છે

ઉ૦ વિવેકહર્ષગણિ આગરામા ૧, (નદી)પાર-૨
ઉ૦ ભાનુચંદ્રગણિ આગરા મધ્યે
૫૦ જયવિજયગણિ, ૫૦ વિજયહંસસત્ક, સાગાનેર ૧.
૫૦ ભીમવિજયગણિ, ૫૦ જસવિજયસત્ક, માલપુર ૧
૫૦ હર્ષવિજયગણિ, નરાયણ ૧
પં૦ મહાનંદગણિ, અલવર ૧.
૫૦ ધનચંદ્રગણિ, રયવાડી તથા દિલ્હી ૧
પં૦ જયવિજયગણિ, ઉ૦ કલ્યાણવિજયગણિસત્ક શમાણુ ૧

ખરતરગચ્છના આ૦ જિનસિંહસૂરિએ ભવિષ્યવાણી કરી હતી કે, સમ્રાટ અકબર પછી દિલ્હીનો બાદશાહ મોટા શાહજાદા જહાંગીરનો શાહજાદો ખુશરો થશે. આથી શાહજાદા ખુશરોએ બા૦ અકબરના મરણ બાદ પોતાના પિતા સામે બળવો કર્યો. બાદશાહ જહાંગીરે બાદશાહ થયા પછી આ૦ જિનસિંહસૂરિ ખુશરોને બાદશાહ બનાવવાના પક્ષમાં છે એમ સમજી ગુસ્સામાં આ૦ જિનસિંહસૂરિ માટે 'તુજુકે જહાંગીર (જહાંગીરનામા)' મા તિરસ્કાર ભર્યા શબ્દો લખ્યા હતા, અને સાથોસાથ ખરતરગચ્છના યતિઓનો વિહાર દિલ્હીમંડળ, આગરા પ્રદેશમાં સતત બંધ કરાવ્યો હતો. ખરતરગચ્છના ૬૭મા પ્રભાવક આ૦ જિનચંદ્રસૂરિ (સં૦ ૧૬૧૨ થી ૧૬૭૦) આનો ઉપાય કરવા, ગુજરાત-પાટણથી વિહાર કરી, સં૦ ૧૬૬૯મા આગરા પધાર્યા.

તેમણે મહો૦ વિવેકહર્ષગણિવર, પં૦ પરમાનંદ ગણિવર, પં૦ મહાનંદગણિ, મુનિ ઉદયહર્ષ વગેરેનો સહકાર મેળવી, બાદશાહ જહાંગીરને મળી, સમજાવી સં૦ ૧૬૬૯ માં આગરામા ખરતરગચ્છના યતિઓનો વિહાર ખુલ્લો કરાવ્યો હતો. અને તે સાલ ત્યાં જ ચોમાસું કર્યું હતું (પ્રક૦ ૪૦, પૃ૦ ૪૮૩)

વિહાર ખોલ્યો

આથી સ્પષ્ટ છે કે, મહો૦ વિવેકહર્ષગણિ વગેરેએ 'આ૦ જિનચંદ્રસૂરિના ખરતરગચ્છના યતિઓનો આગરા પ્રદેશનો વિહાર ખોલાવવાના પ્રયત્નમાં" મોટી મદદ આપી હતી. ખરતરગચ્છના યતિવર ઉપા૦ રામલાલજીગણિ પોતાની મહાજન મુક્તાવલી માં મહો૦ વિવેકહર્ષગણિ પં૦ પરમાનંદગણિ, અને મહાનંદગણિને સાધારણ ગચ્છરાગથી ખરતરગચ્છના સાધુઓ તરીકે બતાવે છે પણ

પ કમલવિજયગણિ, ચીસાર ૧ મહિમ ૨

ઋષિ પદ્મકુશલગણિ, અજિરાબાદ

માંડલીમાં ૧ પત્તનસરમા ૨ ૧ ગોરપુરમાં ૧ ટૂકમાં ૧ મસુંદામાં ૧ ટાંકમાં ૧ સીરવાડીમાં ૧ (—જૈન સાહિત્ય સંશોધક ખં૦ ૧ અં૦ ૪થો)

તે તેમની ભૂલ છે કેમકે ઇતિહાસ કહે છે કે, **મહો૦ વિવેકહર્ષગણિ,** ૫૦ પરમાનંદગણિ, ૫૦ મહાનંદગણિ, ૫૦ ઉદયહર્ષગણિ વગેરે "તપગચ્છના સાધુઓ" હતા બાદશાહ જહાંગીરનુ ફરમાન પણ તેમને તપાગચ્છના હોવાનુ પુરવાર કરે છે. (–જૂઓ ફરમાન ૧૦ મું)

પ્રતિષ્ઠાઓ

ગચ્છનાયકે ૫૦ વિવેકહર્ષગણિને "ઉપાધ્યાયપદ" આપ્યુ. તપાગચ્છના **ભ૦ વિજયદેવસૂરિએ** નગરશેઠ શાંતિદાસ ઝવેરીના દબાણુથી સં૦ ૧૬૭૯મા ખંભાતથી અમદાવાદ વાસક્ષેપ મોકલી ૫૦ મુક્તિસાગર (પં૦ રાજસાગર) ગણિને **ઉપાધ્યાય પદ** આપ્યુ.

(–પ્રક૦ ૫૫, પૃ૦ ૭૫૪)

હવે નગરશેઠ શાંતિદાસ ઝવેરીની ધારણા હતી કે, (૧) ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથના સ્થાને **તીર્થધામ** બનાવીશ, ઉ૦ મુક્તિસાગરગણિને એક-એક વર્ષમા આચાર્યપદવી અપાવી, તપગચ્છની સાગરશાખાના ભટ્ટારક આ૦ રાજસાગરસૂરિ બનાવીશ અને તેમના વરદ હસ્તે "ભ૦ ચિંતામણિપાર્શ્વનાથનો મોટો જિનપ્રતિષ્ઠા મહોત્સવ" કરાવીશ, પણ તેની એ ધારણા પાર પડી નહીં કેમકે તપગચ્છના આ૦ વિજયદેવસૂરિ, બીજા નવા **આ૦ વિજયાનંદસૂરિ** તથા બીજા ગીતાર્થોએ સં૦ ૧૬૮૧ના પ્ર૦ ચૈ૦ શુ૦ ૯ના રોજ અમદાવાદના કાલુપુરના ઉપાશ્રયમા તપગચ્છનુ **મુનિ સંમેલન** મેળવી, એક ઠરાવ કર્યો હતો કે મહો૦ ધર્મસાગરગણિવરનો ગ્રંથ 'સર્વજ્ઞશતક–સટીક' અપ્રામાણિક છે

(–જૂઓ પ્રક૦ ૫૫ પૃ૦ ૭૩૬)

આમ થવાથી નગરશેઠ શાંતિદાસ ઝવેરીને વિચાર થયો કે ઉપા૦ મુક્તિસાગરગણિને આચાર્યપદવી અપાવવી હતી તે કામ હવે તરતમા જ નહીં પણ લાંબા કાળે પણ બને એવુ ય લાગતું નથી અને બીજી તરફ તૈયાર થયેલ જિનપ્રાસાદની પ્રતિષ્ઠાને રોકવી તે પાલવે તેમ નથી

નગરશેઠ શાંતિદાસ ઝવેરીએ આ પ્રમાણે વિચાર કરી સં૦ ૧૬૮૨ના જેઠ વદિ ૯ ગુરુવારે અમદાવાદના સિકંદરપુર (બીબીપુર)મા અમદાવાદમા **મહો૦ વિવેકહર્ષગણિવરની** અધ્યક્ષતામા મહો૦ મુક્તિસાગરગણિના હાથે પોતે અમદાવાદમા તૈયાર કરેલ ભ૦ ચિંતા-

મણિ પાર્શ્વનાથનો જિનપ્રાસાદ બીજા નાના મોટા દેરા, બાવન દેરીઓ અને જુની નવી જિન પ્રતિમાઓની મોટો ઉત્સવ કરી ધામધૂમથી પ્રતિષ્ઠા કરાવી. (—પ્ર૦ ૫૮ (૫૯) નગરશેઠવંશ)

પ્રતિમાલેખો

ત્યારે દરેક જિનપ્રતિમાઓ ઉપર નાના મોટા **પ્રતિમાલેખો** કોતરાયેલા હતા. તે આ પ્રમાણે મળે છે

संवत् १६८२ वर्षे चैत्र वदि ९ गुरुवासर अहिमदावाद वास्तव्य म० श्रीओसवालज्ञातीय वृद्धशाखायां [सीसोदिया] (शा० वाछामार्या बाई गोरदेसुत).

सा० सहस्रकिरण मार्या बाई कुअरिबाइ सौभाग्यदे पुत्रेण सुत सा० पनजीप्रमुखकुटुम्बयुतेन

(श्रीशत्रुंजयादितीर्थे महामह पुरःस्सरयात्रा समम्बात संघपति खाडम-सिल्केन)

सा० शान्तिदासनामना स्वश्रेयसे श्री. जिनबिम्ब स्वयकारित प्रतिष्ठायां कारितम् [प्रतिष्ठापितम्]

प्रति० तपगच्छे [भट्टारकविजयसेनसूरि पट्टालङ्कार] भट्टारक श्री विजय देवसूरिवारके महो० श्री विवेकहर्षगणिनामनु शिष्यमहोपाध्याय श्री मुक्तिसागरगणिभि (श्रियेऽस्तु)

નોંધ કોઈ કોઈ નાની પ્રતિમાની ગાદીના પ્રતિમાલેખોમાં [ ] નિશાનીમાં બતાવેલા શબ્દો કોતર્યા નથી.

"ભ૦ ઋષભદેવના જિનપ્રાસાદના" ઉપર ગભારાની પરિકરવાળી પાષાણ જિનપ્રતિમાઓ ઉપરની ગાદીમાં "ભ૦ અજિતનાથના જિન પ્રાસાદની મૂળપ્રતિમા" ન૦ ૬૧ તથા ન૦ ૭૦ મુનિસુવ્રતસ્વામી ન૦ ૬૯ મહાવીરસ્વામી અને ન૦ ૭૧ સુમતિનાથસ્વામીની પ્રતિમાઓની ગાદીમાં તેમજ ભ૦ ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથના જિનાલયોમાં ઘણી પ્રતિમાની ગાદીમાં થોડા ફેરફાર સાથે ઉપર મુજબ પ્રતિમા લેખ છે

સ૦ ૧૬૮૨ જે૦ વ૦ ૯ના ભ૦ . . . ની જિનપ્રતિમા, વિમલવસહિના વિક્રમજી કાનજી વીશા શ્રીમાળીના ભ૦ સભવનાથના જિનપ્રાસાદમા છે (શત્રુજય ફરમો)

સ૦ ૧૬૮૨ જે૦ વ૦ ૯ના ભ૦ ....ની જિનપ્રતિમા વિમલવસહિના વિક્રમજી કાનજી વીશા શ્રીમાળીના ભ૦ સભવનાથના જિનપ્રાસાદમાં છે. (શત્રુજય ફરમો) ન૦ ૭૫ નો પ્રતિમા લેખ છે કે–

श्रीपुडरिकबिंब प्रतिष्ठित तपागच्छे उपा० मुक्तिसागरगणिभि ॥

આ સિવાય સ૦ ૧૬૯૬ મા તે ચિંતામણી પાર્શ્વનાથની પ્રતિષ્ઠાની શ્લોકબદ્ધ પ્રશસ્તિ બની હતી જેની નકલ શ્રી **જિનવિજયજી** પાસે સુરક્ષિત છે

નોંધ : અમે પ્રક૦ ૫૮, ૫૯મા આ પ્રશસ્તિ આપીશુ

એકદર મહો૦ વિવેકહર્ષગણિવરે સ૦ ૧૬૫૭–૧૬૫૯મા કચ્છ-ભૂજમા કચ્છ–ખાખરમા, સ૦ ૧૬૬૭મા મથુરામા, સ૦ ૧૬૬૭–૬૮ મા આગરામા, અને સ૦ ૧૬૮૨મા અમદાવાદમા જિનપ્રતિમાની પ્રાણપ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી.

ગ્રંથો

મહો૦ વિવેકહર્ષગણિવરે સ૦ ૧૬૫૨મા વિજાપુરમા વિજય-હીરસૂરિલઘુરાસ" બનાવ્યો તથા "વિજયહીરસૂરિ સજ્ઝાય" બનાવી અને ગુજરાતી ભાષામા ગદ્ય "પરબ્રહ્મપ્રકાશ" બનાવ્યો.

૫૮ **પ૦ પરમાનદગણિ**–તેઓ મહો૦ વિવેકહર્ષગણિવરના ગુરુભ્રાતા હતા બને વચ્ચે અવિહડ ધર્મપ્રેમ હતો, તેથી તે બને સાથે જ વિચરતા હતા ગ્રથકારો લખે છે કે, પ૦ વિવેકહર્ષગણિવર અને પ૦ પરમાનદગણિ એ બને પ૦ હર્ષાનદગણિની પાટે સૂર્ય–ચદ્રની જોડી સમા હતા પ૦ પરમાનદગણિએ સ૦ ૧૬૫૨ મા 'હીરવિજયસૂરિ નિર્વાણ રાસ' બનાવ્યો હતો

(–પટ્ટાવલી સમુચ્ચય ભા૦ ૨, પૃ૦ ૧૭૨)

પ૦ પરમાનદગણિએ આ૦ વિજયસેનસૂરીશ્વરના શાસનમા વિવિધ ભાષાવાળુ 'વિજયચિંતામણિસ્તોત્ર' બનાવ્યુ હતું સ૦ ૧૬૭૧ મા

નાના દેશીય ભાષામાં 'સ્તવન' પણ બનાવ્યું હતું

૫૯ મુનિ ખેમાનંદ, ૫૦ મહાનંદગણિ—આ બંને મહો० વિવેકહર્ષગણિવરના શિષ્યો હતા. તેમના બીજા નામો મુનિ ક્ષેમહર્ષ તથા મુનિ મહાહર્ષ પણ મળે છે મુનિ ખેમાનંદ સં० ૧૬૫૪માં વિદ્યમાન હતા. ૫૦ મહાનંદગણિએ સં० ૧૬૫૭ માં ચોમાસામાં કચ્છના રાયપુરમાં 'અંજનાસુંદરી રાસ' બનાવ્યો. તેમણે સં० ૧૬૬૬ ના આ० વ० ૮ને રવિવારે આરસૂ ગામમાં 'ભક્તામરસ્તોત્ર' લખ્યું હતું ૫૦ મહાનંદગણિ સં० ૧૬૬૭માં આ० વિજયસેનસૂરિની આજ્ઞાથી "અલવર"માં ચોમાસું રહ્યા હતા. ,સંભવ છે કે તેઓની પરંપરામાં ૫૦ જિનહર્ષગણિ અને પુરષદેહ મહાયોગી શ્રી લાભાનંદજી—લાભહર્ષ એટલે આનંદઘનજી મહારાજ થયા હોય. (પ્રક० ૬૨)

(૧) પાલનપુરા શીલશાખા પટ્ટાવલી

૫૫. ભ० હેમવિમલસૂરિ

૫૬ ૫૦ ચારિત્રશીલગણિ

૫૭ ૫૦ સૌભાગ્યકલશગણિ—તે વિ० સં० ૧૫૭૭માં ધામા ગામમાં હતા.

૫૭ ૫૦ જ્ઞાનશીલગણિ

૫૮ ૫૦ સિદ્ધકુશલગણિ—તેમણે સં० ૧૫૬૦માં નંદબત્રીશી ચોપાઈ બનાવી.

(૧) પાલનપુરા શીલ—ચારિત્રશાખા પટ્ટાવલી

૫૫. ભ० હેમવિમલસૂરિ—તેમની પરંપરા પાલનપુરા તપાગચ્છ તરીકે પણ પ્રસિદ્ધ હતી.

૫૬ ૫૦ ચારિત્રશીલગણિ—સંભવ છે કે—તેમનું નામ ૫૦ ચારિત્રસાધુગણિ હોય, તેમની પરંપરામાં ચારિત્ર, શીલ, સાધુ કળશ, અને ધીર વગેરે શાખા ચાલી હોય.

ભ० હેમવિમલસૂરિના શિષ્ય ૫૦ ચારિત્રસાધુગણિના ઉપદેશથી વીરમપુરના સંઘે સં० ૧૫૬૮ વૈ० શુ० ૭ ગુરુવારે પુષ્ય નક્ષત્રમાં રાણા કુંભકર્ણના રાજ્યમાં વીરમપુરમાં ભગવાન વિમલનાથના જિન

પ્રાસાદમા રગ મડપ બનાવ્યો.

(–શ્રી જિન વિ૦ પ્રા૦ લે૦ સ૦ ભા૦ ૨ જો લે૦ નં૦ ૪૧૮)

(–પ્રક૦ ૫૫ નાકોડા તીર્થ)

૫૭ **પં૦ સૌભાગ્યકલશગણિ**–તે વિ૦ સ૦ ૧૫૭૭ મા ચાગાગામમા વિરાજમાન હતા તે પ૦ ચારિત્રશીલગણિના શિષ્ય હતા.

(૨) પાલનપુરા શીલચારિત્ર શાખા પટ્ટાવલી

૫૬ પ૦ જ્ઞાનશીલગણિ.

૫૭ પ૦ સિંહકુશલગણિ–તેમણે સ૦ ૧૫૬૦મા "નદ બત્રીશી ચોપાઈ" બનાવી હતી.

(૩) પાલનપુરા શીલ ચારિત્ર પટ્ટાવલી.

૫૬. પ૦ જ્ઞાનશીલગણિ

૫૭ પ૦ માણેકચારિત્રગણિ

૫૮. પ૦ વિવેકચારિત્રગણિ–તે સ૦ ૧૫૮૬ પ્ર૦ વૈ૦ સુ૦ ૭ સોમવારે વિદ્યમાન હતા જે ભ૦ વિજયદાનસૂરિની આજ્ઞામા હતા.

(૪) પાલનપુરા શીલ ચારિત્ર શાખા પટ્ટાવલી

૫૫ ભ૦ હેમવિમલસૂરિ

૫૬ પ૦ ચારિત્રશીલ ગણિ

૫૭. પ૦ **સઘચારિત્રગણિ**–તે પાલનપુરા ગચ્છના પાટિયાધર હતા

૫૮ મહો૦ વિમલચારિત્રગણિ–તે પ૦ સંઘચારિત્રગણિના શિષ્ય હતા તેમના ઉપદેશથી શિરોહીના મહા તપસ્વી સઘપતિ જીવરાજ વીશા પોરવાડના પુત્ર સ૦ હીરજી પોરવાડે વિ૦ સ૦ ૧૬૦૩ પો૦ સુ૦ ૧ શિરોહીથી આબૂ તીર્થનો છ'રી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢયો તેમા મહો૦ વિમલચારિત્ર ગણિવર, તેમના શિષ્યો શ્રી મુનિ માણેકચારિત્ર, મુનિ જ્ઞાનચારિત્ર, શ્રી હેમચારિત્ર, શ્રી સઘધીર, અને શ્રી ધર્મધીર તથા શિષ્યાઓ–પ્ર૦ વિદ્યાસુમતિ, શ્રી રત્નસુમતિ વગેરે પરિવાર સાથે હતો ચતુર્વિધ સઘ સાથે હતો જેમા સાથે ૧૦૦ થી વધુ વાહનો હતા (જૂઓ પ્રક૦ ૫૧, પૃ૦ ૫૧૦, **સઘ ××× ગણિવરો**)

(—પ્રાગ્વાટ ઇતિહાસ ખં. ૩જો પૃ૦ ૩૨૩,
પ્રક૦ ૫૧, પૃ૦ ૫૧૫ શિરોહી નગર)

૧ પં૦ હર્ષકુલગણિની પરંપરા

૫૫. આ૦ હેમવિમલસૂરિ—સ્વ૦ સં૦ ૧૫૮૩

૫૬ પં૦ કુલચરણગણિ—તે મોટા વિદ્વાન હતા

૫૭ પં૦ હર્ષકુલ ગણિવર—તેમનું બીજુ નામ પં૦ હર્ષકલશ પણ મળે છે

"વર વિબુધ હર્ષ કુલ, કરી "શત અર્થ" વિચાર,
સુલતાન સનાખત, વાળ્યા સહસ અઢાર.
એમ ગચ્છપતિ કેરા, કેતા કહુ અવદાત
જે દેશ વિદેશ નર નરપતિ વિખ્યાત. ૪૫"
(—આ૦ સોમવિમલસૂરિ કૃત 'તપાસોમશાખા પટ્ટાવલી)

તે મોટા વિદ્વાન્ હતા, સમર્થ કવિ હતા, તેમના ઉપર સરસ્વતી દેવી પ્રસન્ન હતી.

ગુજરાતના બાદશાહ મુજફ્ફર શાહે (ઇ૦ સં૦ ૧૫૧૧ થી ૧૫૨૩, વિ૦ સં૦ ૧૫૬૮ થી ૧૫૮૦) સં૦ ૧૫૭૨ મા ૫૫મા આ૦ હેમ વિમલસૂરિને પકડાવી, કેદમા પુરાવ્યા, અને ખંભાતના જૈન સંઘનો ૧૨૦૦૦ ટંકા દંડ કર્યો, તે રકમ પાછી વળાવવામા પં૦ હર્ષકુલ ગણિ વગેરે ચાર વિદ્વાન મુનિવરો બાદશાહ પાસે ગયા. તેઓએ બાદશાહને સમજાવી, બાદશાહ પાસેથી એ રકમ સંઘને પાછી વળાવી આપી હતી. (—પ્રક૦ ૫૫, પૃ૦ ૬૮૨ ઉપસર્ગ પ્રતિકાર)

આ૦ હેમવિમલસૂરિવરે પોતાની પાટે 'આ૦ સૌભાગ્યહર્ષ સૂરિ'ને સ્થાપન કર્યા હતા. પં૦ હર્ષકુલગણિ તેમના પક્ષમાં હતા, તેથી તેમની શિષ્ય પરંપરા 'હર્ષકુલ શાખા' તરીકે પ્રસિદ્ધ થઈ હતી.

શતાર્થી

પં૦ હર્ષકુલગણિએ 'પં૦ વિજયવિમલગણિ'ને 'ગચ્છાચાર પઈન્નય' ભણાવ્યો હતો.

પ૦ હર્ષકુલગણિએ 'ણમો અરિહ તાણ 'ના ૧૧૦ અર્થ કર્યા હતા, તેથી તેઓ 'શતાર્થી' તરીકે પ્રસિદ્ધ હતા.

તેમણે સ૦ ૧૫૫૭ મા પંચપલાશ ગામમા 'વાસુદેવ ચોપાઈ' સ૦ ૧૫૮૩મા "સુયગડ ગસુત્ત'ની ટીકા 'દીપિકા' ગ્ર૦ ૬૬૦૦,[1] 'કવિકલ્પદ્રુમ' પલ્લવ ૧૧, શ્લો૦ ૩૮૩, તેની સ્વોપજ્ઞ ટીકા, 'ધાતુ-ચિંતામણી' જેમા ૨૦૩૨ ધાતુઓ છે, 'બધહેતૂદયત્રિભ ગી' અને '**કાવ્યપ્રકાશ**' વગેરે ગ્રથો બનાવ્યા હતા.

૫૮ **પ૦ ઉદયસૌભાગ્યગણિ**– તે પ૦ હર્ષકુલગણિના વિદ્યા-શિષ્ય હતા તેમણે સ૦ ૧૫૯૧ મા 'સિદ્ધહેમશબ્દાનુશાસન–પ્રાકૃત વ્યાકરણની ઢુ ઢિકા વૃત્તિ' બનાવી હતી તેમનુ બીજુ નામ **પ૦ ઉદયકુશલ** પણ મળે છે. તેમણે 'મણિભદ્રવીરછ દ' બનાવ્યો છે

(૧) પં૦ સ ઘહર્ષગણિની પર પરા

૫૫ **આ૦ હેમવિમલસૂરિ**—સ્વ૦ સ૦ ૧૫૮૩

૫૬ **પ૦ સંઘહર્ષગણિ**—ગુજરાતના બાદશાહ **મુજફ્ફરશાહે** આ૦ હેમવિમલસૂરિને સ૦ ૧૫૭૨મા પકડાવીને કેદમા પૂર્યા અને ખ ભાતના જૈનસ ઘને ૧૨૦૦૦ ટકા દ ડ કર્યો તે રકમ પાછી વળાવવા, **પં૦ હર્ષકુલગણિ** વગેરે ચારે વિદ્વાન મુનિવરો બાદશાહ પાસે ગયા હતા અને બાદશાહ પાસેથી તે રકમ પાછી વળાવી, હતી તે વિદ્વાન મુનિવરોમા પ૦ સ ઘહર્ષગણિ પણ એક હતા.

(પ્રક૦ ૫૧, સ ઘગણિવરો ૫૫ પૃ૦ ૫૧૦, ૬૮૨, ૮૨૪)

૫૭ **પ૦ ધર્મસિ હગણિ**—તે પોતાને **આ૦ આણ દ-વિમલસૂરિના** શિષ્ય બતાવે છે તો સ ભવ છે કે, તે આ૦ આણ દ-વિમલસૂરિના હસ્તદીક્ષિત શિષ્ય હોય અને તેમની આજ્ઞામા હોય.

તેમણે સ૦ ૧૫૮૦ લગભગમા 'વિક્રમરાસ' બનાવ્યો

તેમના શિષ્ય (૫૮) **પ૦ જયવિમલગણિ**, તેમના શિષ્ય

---

૧ ખરતરગચ્છીય ઉપા૦ સાધુર ગે સ૦ ૧૫૯૯મા सूत्रकृतागसूत्र ઉપર दीपिका નામની ટીકા ગ્ર૦ ૧૩૪૧૬ રચી હતી

(૫૭) પ૦ પ્રીતિવિમલગણિએ સં૦ ૧૬૪૯માં 'મૃગાંકકુમારરાસ' બનાવ્યો. તથા 'મેઘકુમારસજ્ઝાય' બનાવી છે જે લોકપ્રિય છે

૫૮ પ૦ રત્નસિંહગણિ—તેમણે 'નેમિભક્તામર૦' શ્લો૦ ૪૫, અને 'પાર્શ્વકલ્યાણમંદિર૦ શ્લો૦ ૪૫ બનાવ્યા હતા, તે 'નેમિભક્તામર'નું બીજુ નામ 'પ્રાણપ્રિયકાવ્ય' પણ મળે છે

સંભવ છે કે તેમણે જ સાત અર્થવાળા શ્રી નાભિનંદન જિનેંદ્રસ્તો૦ સ્તોત્ર તથા સં૦ ૧૬૧૯માં છ અર્થવાળુ શ્રી વર્ધમાન જિનકાવ્ય બનાવ્યા હોય. (પ્રક૦ ૪૩ પૃ૦ ૭૪૯)

૫૯ પ૦ રત્નસિંહગણિ શિષ્ય ૫૯ પ૦ શિવવિજયગણિએ ગિરનાર તીર્થમાળા બનાવી હતી.

(૩) પ૦ વાનરઋષિની વિમલ પરંપરાઓ

૫૫. આ૦ હેમવિમલસૂરિ (પરંપરા ૧લી)

૫૬ પ૦ વિજયવિમલગણિ—તેમનું બીજુ નામ પ૦ વાનર ઋષિ પણ મળે છે સંભવ છે કે ત્રીજુ નામ વીપાઋષિ પણ હોય, તે વિમલ શાખાના હતા. છતાં તે મહો૦ રાજવિમલગણિ સાથે રહેતા નહોતા. પરન્તુ વિદ્યાપ્રેમી હોવાથી, મહો૦ ધર્મસાગર ગણિવરની સાથે રહેતા હતા.

તે (૫૫) આ૦ હેમવિમલસૂરિ શિષ્ય (૫૬) પ૦ પ્રમોદ મંડનગણિ, તેમના શિષ્ય (૫૭) પ૦ સુમતિમંડનગણિના વિદ્યાશિષ્ય હતા. પ૦ સુમતિમંડનગણિ પણ બીજાને વિદ્યા આપવામાં અતિકુશળ હતા.

તેમને (૧) પ૦ વિદ્યાવિમલગણિ, (૨) પ૦ વિવેકવિમલગણિ અને (૩) આનંદવિજયગણિ વગેરે શિષ્યો હતા.

ગ્રંથો

તેમણે સં૦ ૧૬૨૨ થી સં૦ ૧૬૩૪ સુધીમાં ભ૦ વિજયદાનસૂરિના રાજ્યમાં ગચ્છાચાર પઇન્નય ની નાની ટીકા તેમજ શતાર્થી પ૦ હર્ષકુશલગણિ પાસે ગચ્છાચાર પઇન્નયનો આમ્નાય મેળવી,

સં૦ ૧૬૬૪માં **આ૦ વિજયસેનસૂરિના રાજ્યમાં** 'ગચ્છાચાર-પઈન્નયની' મોટી 'ટીકા,' ગ્રં૦ ૫૧૫૮ બનાવી, જેમાં તેમના શિષ્યો પં૦ વિદ્યાવિમલગણિ, પં૦ વિવેકવિમલગણિ, અને પં૦ આનંદ-વિજયગણિએ સહાય કરી હતી (ટીકા પ્રશસ્તિ)

સં૦ ૧૬૨૩માં 'ભાવપ્રકરણ, સ્વોપજ્ઞટીકા' સાથે, ૧૬૨૨માં 'ગચ્છાચાર પઈન્નય'ની નાની 'ટીકા,' સં૦ ૧૬૬૪માં 'ગચ્છાચાર પઈન્નયની' મોટી 'ટીકા' ગ્રં૦ ૫૧૫૮ આ૦ વિજયસેનસૂરિના રાજ્યમાં સં૦ ૧૬૫૨થી ૧૬૭૨માં 'વિવાહપન્નત્તી ટીકા'ના આધારે બંધ-છત્રીસીની 'અવચૂરિ' બનાવી, જે છપાઈ છે, 'ગુરુપર્વક્રમ શ્લો૦ ૭૩, 'જૈનેન્દ્રવ્યાકરણ'ની અનિટ્કારિકા–અવચૂરિ' સં૦ ૧૬૬૨માં પં૦ હર્ષકુલગણિના 'બંધહેતૂદયત્રિભંગી અવચૂરિ,' સાધારણ જિનસ્તવન–અવચૂરિ, પ્રતિલેખના કુલક' ગા૦ ૨૮, સં૦ ૧૬૩૯માં જ૦ ગુ૦ **આ૦ હીરવિજયસૂરિની** "જંબુદ્દીવ પન્નત્તિસુત્ત ટીકા"નું સંશોધન કર્યું હતું

૫૭ **પં૦ વિદ્યાવિમલગણિ**–તેમનાં બીજાં નામો પં૦ વીર-વિદ્યાધર, ઉ૦ **વિદ્યાસાગરગણિ,** પં૦ વિદ્યાનંદ, પં૦ વિદ્યાચંદ **પં૦ વિદ્યાધર** વગેરે મળે છે. તે પોતાને **પં૦ વિજયવિમલગણિના** શિષ્ય બતાવે છે અને વિજયસેનસૂરિ નિર્વાણ સજ્ઝાય રાસમાં પોતાને તેઓ પં૦ વિદ્યાગણિવરના શિષ્ય બતાવે છે તે પં૦ વાનરઋષિગણિના શિષ્યા હતા પ્રસિદ્ધ કાવ્યકાર **પં૦ દેવવિમલગણિના** વિદ્યાશિષ્ય હતા તે મોટા વિદ્વાન હતા તે ગુરુ–શિષ્યો **મહો૦ ધર્મસાગર-ગણિ** સાથે વિચરતા હતા પં૦ વિદ્યાવિમલગણિ એકાંતપ્રિય અથવા અલ્પ આયુષી હતા. આથી તેમનો વધુ નોંધપાત્ર ઉલ્લેખ મળતો નથી તે સં૦ ૧૬૭૪ સુધી વિદ્યમાન હતા

કેકિંદના શા૦ જગમલ ઓશવાલે પોતાની ૩૨ વર્ષની ઉંમરમાં પં૦ વિદ્યાધરની પાસે "ચોથું વ્રત" લીધું હતું

(શ્રી જિનવિજયજીનો પ્રા૦ જૈ૦ લે૦ સં૦ ભા૦ રજો લે૦ નં૦ ૩૭૭)

આત્માનંદ સભાએ જૈન ઐતિહાસિક ગૂર્જરકાવ્ય સંચયમાં પ્રકાશિત કર્યો છે (–જૈનરાસમાળા ભા૦ ૧, પૃ૦ ૨૫૨, સૂરીશ્વર ઔર સમ્રાટ્)

૫૬ પં૦ વિજયવિમલ ગણિ–(પં૦ વાનર્ષિગણિ પરંપરા–બીજી)

૫૭ પં૦ વિવેકવિમલ ગણિ–તેમણે સં૦ ૧૬૧૭માં પાટણમાં "ઉત્સૂત્રકંદકુદ્દાલ"ની બીજી પ્રતિ લખી તેની પુષ્પિકામાં તેમનું બીજું નામ મેઘર્ષિ મળે છે તે સં૦ ૧૬૮૩ના વૈ૦ વ૦ ૨ના રોજ ખંભાતમાં હતા. તેમણે આ૦ વિજયસેનસૂરિને કરેલા પ્રશ્નો તથા ઉત્તરો સેનપ્રશ્નમાં મળે છે

૫૬ પં૦ વિજયવિમલ ગણિ–(પરંપરા ત્રીજી)

૫૭ પં૦ આનંદવિજય ગણિ–શ્રી સંઘે તેમના ઉપદેશથી સં૦ ૧૬૫૯માં જેસલમેરમાં મોટો ગ્રંથભંડાર બનાવ્યો. તેમાં જ૦ ગુ૦ આ૦ હીરવિજયસૂરિની પ્રતિમા બેસાડી

આ૦ ભાવુદવિજયગણિએ આ૦ વિ૦ સેનસૂરિ સુધીની સંસ્કૃત ભાષા પદ્યમાં 'તપાગચ્છ પટ્ટધર પટ્ટક્રમગુર્વાવલી પદ્ય–૭૪ સર્વ ગ્ર૦ ૬૭ ગ્ર૦ ૮૪ અક્ષર–૧૬ બનાવી છે

તેમણે આ૦ વિજયસેનસૂરિને કરેલા પ્રશ્નો તથા ઉત્તરો સેનપ્રશ્નમાં મળે છે

૫૦ પ્રમોદમંડનગણિની મંડનપરંપરા

૫૬ આ૦ હેમવિમલસૂરિ

૫૬ પં૦ પ્રમોદમંડનગણિ–તેઓ હેમવિમલસૂરિના શિષ્ય હતા.

૫૭ પં૦ સુમતિમંડનગણિ–તે પં૦ પ્રમોદમંડનગણિના શિષ્ય હતા. મોટા વિદ્વાન હતા વિદ્વન્માન્ય હતા. બાળકોને વિદ્યા આપવામાં અતિકુશળ હતા. સાધુઓને ભણાવતા હતા. તેમણે સં૦ ૧૬૦૧ના શ્રા૦ વ૦ ૧ ને સોમવારે ગંધાર બંદરમાં 'દીવાલીકલ્પનો બાલાવબોધ' રચ્યો. સં૦ ૧૬૪૪માં દીપકપૂજા વિષયક 'તેજસારરાસ' રચ્યો.

(શ્રી પ્રશસ્તિ સં૦ ભા૦ ૧ પ્ર૦ નં૦ ૩૬૦)

૫૮. **પં૦ સહજવિમલગણિ**–તે પં૦ સુમતિમંડનગણિના શિષ્ય હતા તેમણે સં૦ ૧૬૫૪મા અણહિલપુર પાટણમા "ભ૦ શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથ"ની કૃપાથી, પોતાને તથા પં૦ વિદ્યાવિમલ-ઉ૦ વિદ્યાસાગરગણિને વાંચવા માટે અને પોતાના શિષ્ય પં૦ વિજય-વિમલગણિને ભણાવવા માટે 'શ્રાદ્ધપ્રતિક્રમણસૂત્ર લખ્યુ

(–શ્રી પ્રશસ્તિ સંગ્રહ ભા૦ ૨ જો, પ્રશ૦ નં૦ ૬૦૫)

ઉ૦ વિદ્યાવિમલના શિષ્ય મહો૦ સહજસાગરગણિ તે આમનાથી જુદા છે.

રાસકારો

આ૦ હેમવિમલસૂરિએ ગુજરાતી રાસ સાહિત્યકારોની ઘણી શ્રમણપરંપરા આપી છે, તે આ પ્રમાણે જાણવા મળે છે.

૫૫ આ૦ હેમવિમલસૂરિ–સં૦ ૧૫૪૮ થી ૧૫૮૩

(૫૬) પં૦ કુલચરણગણિ (૫૭) **પં૦ હર્ષકલશગણિ**–તેમણે સં૦ ૧૫૫૭મા પંચલાશમા 'વસુદેવચોપાઈ' બનાવી.

૫૫ આ૦ હેમવિમલસૂરિ, (૫૩) પં૦ **સાધુવિજય** માટે જૂઓ (પ્રક૦ ૫૦ પૃ૦ .)

૫૪. **પં૦ કમલસાધુ**–તેમનુ બીજુ નામ કમલધર્મ પણ મળે છે તે આ૦ હેમવિમલસૂરિના હસ્તદીક્ષિત હતા

૫૫. **પં૦ આનંદગણિ**—તેમણે સં૦ ૧૫૬૨માં 'સ્તવન-ચોવીશી' રચી　　　　(–પ્રક૦ ૫૩)

૫૪ પં૦ કમલધર્મગણિ શિષ્ય (૫૫) **પં૦ હંસસોમગણિએ** સં૦ ૧૫૭૫માં 'પૂર્વદેશચૈત્યપરિપાટી' બનાવી

૫૫. આ૦ હેમવિમલસૂરિ ૫૬ **આ૦ સૌભાગ્યહર્ષસૂરિ**

(–પ્રક૦ ૫૫ પૃ૦ ૪૪૫)

૫૭ **પં૦ કલ્યાણહર્ષગણિ**—તેમણે સં૦ ૧૫૯૪મા ગંધારમા 'કૃતવર્મરાજારાસ' બનાવ્યો

૫૫ આ૦ હેમવિમલસૂરિ શિષ્ય (૫૬) **મુનિ દાનવર્ધનજી**–તેઓ ગચ્છનાયકના હસ્તદીક્ષિત શિષ્ય હતા

૫૭ પં૦ હંસધીરગણિ—તેમણે સં૦ ૧૫૫૪માં 'હેમવિમલ સૂરિફાગ' રચ્યો.

૫૬ આ૦ આનંદવિમલસૂરિ, ૫૭ પં૦ ધનવિમલગણિ,

૫૮ મુનિશિવવિમલ (નગરશેઠ ભંડાર 'નેમિનાથ ચરિત્ર)

૫૫ આ૦ હેમવિમલસૂરિ સ્વ૦ સં૦ ૧૫૮૩

૫૬ પં૦ કુલવીરગણિ ૫૭ પં૦ કુલધીરગણિ.

૫૮ પં૦ કુશલસંયમગણિ—તેમણે સં૦ ૧૫૫૫માં 'હરિબલમચ્છીરાસ' રચ્યો.

ગુજરાતના બાદશાહ મુજફ્ફરશાહે (સં૦ ૧૫૬૮થી ૧૫૮૪) આ૦ હેમવિમલસૂરિને સં૦ ૧૫૭૨માં પકડાવી કેદમાં પૂર્યા અને ખંભાતના જૈનસંઘનો ૧૨૦૦૦ ટકા દંડ કર્યો. તે રકમ પાછી વળાવવા માટે પં૦ હર્ષકુલગણિ વગેરે ૪ વિદ્વાન મુનિવરો બાદશાહ પાસે ગયા. તેઓએ બાદશાહને ખુશ કરી, બાદશાહ પાસેથી ૧૨૦૦૦ ની રકમ પાછી વળાવી હતી. આ ચાર મુનિવરોમાં પં૦ કુશલ સંયમગણિ પણ હતા. (—પ્રક૦ ૫૫ પૃ૦ ૬૮૯, ૮૨૪, ૮૨૫)

૫૫ આ૦ હેમવિમલસૂરિ—તેમની આજ્ઞામાં મહાકવિ પં૦ લાવણ્યસમય પણ હતા. (—સં૦ ૧૫૫૫ થી ૧૫૯૦ પ્રક૦ ૫૨)

૫૮ પં૦ સિંહકુશલગણિએ સં૦ ૧૫૬૦માં 'નંદબત્રીશી ચોપાઈ' બનાવી (—પ્રક૦ ૫૫ પૃ૦ ૮૨૨, ૮૨૭. ચીલશાખ)

તપગચ્છના (૫૪) આ૦ સુમતિસાધુસૂરિ, (૫૫) પં૦ પદ્મવિજય ગણિ, (૫૬) પં૦ જયવિજયગણિ (૫૭) પં૦ શાંતિવિજયગણિ શિષ્ય પં૦ દોલતવિજય ગણિવરે 'ખુમ્માણરાસ' બનાવ્યો.

(—પ્રક૦ ૫૪)

સં૦ ૧૫૬૮ના વૈ૦ શુ૦ ૭ ગુરુપુષ્યમાં કુંભકર્ણના રાજ્યમાં વીરમપુરના જૈનસંઘે વિમલનાથ જિનપ્રાસાદમાં ભ૦ હેમવિમલસૂરિ શિષ્ય પં૦ ચારિત્રસાધુગણિના ઉપદેશથી 'રંગમંડપ' બનાવ્યો. (—પ્રક૦ ૫૫ નાકો. તીર્થ જિન વિ લે૦ સં૦ ભા૦ ૨ લે૦ નં૦ ૪૧૮)

પં૦ ઉદયભાનુએ સં૦ ૧૫૬૫માં વિક્રમસેનચોપાઈ બનાવી.

પ્રભાવક જૈનો–ઈડરના રાજવશમા ઘણા રાજાઓ જૈન તથા જૈન ધર્મ પ્રત્યે પ્રેમવાલા થયા હતા

(૧) **ઈડરનો રાજાભાણ**—તે આ૦ હેમવિમલસૂરિનો ભક્ત હતો.

(૨) **ઈડરનો રાજા નારાયણ**—તે મહો૦ શાન્તિચદ્રગણિવરનો ભક્ત હતો (જૂઓ પ્ર૦ ૫૫ પૃ૦ ૭૭૫ મહો હાનર્ષિગણિનો વાચક વશ ન૦ ૨)

(૩) ઈડરનો કોઠારી સાયર,

(૪) ઈડરનો કોઠારી શ્રીપાળ

(૫) ઉજ્જૈનનો બારવ્રતધારી શેઠ માણેકચદ ઓસવાલ જૈન (–પ્ર૦ ૫૫ પૃ૦ ૮૩૯ થી ૮૪૨ મણિભદ્ર મહાવીર)

જૈન તીર્થો

જૈન ધર્મમા (૧) કલ્યાણક તીર્થ (૨) અતિશય તીર્થ અને (૩) ચમત્કારી તીર્થ એમ ત્રણ જાતના તીર્થો બન્યા છે

શ ખેશ્વરજી, કુલ્પાકજી, અ તરીક્ષજી, કે ભોઈ, ઓશિયા, રામસેન, જીરાવલા, ફલોધિ કેશરીયાજી, સગરવાડા, ચાદનગાવ, ભોયણીજી, વગેરે ચમત્કારી તીર્થો છે.

ચમત્કારી તીર્થમા અધિષ્ઠાયક દેવ ચમત્કારો બતાવે છે આ જનતા ચમત્કારી તીર્થોને બહુ માને છે.

અમે પ્ર૦ ૩૬ પૃ૦ ૨૩૫મા રામસેન તીર્થ તથા તેના અધિષ્ઠાયક યક્ષનો પ્રસગ આપ્યો છે. **જીરાવલા** તીર્થનો પરિચય પણ આપ્યો છે.[1]

---

૧ **જીરાવલા તીર્થ**–આપણે આ૦ અજીતદેવસૂરિ, જીરાવલા તીર્થનો ઇતિહાસ, અને જીરાવલા ગચ્છનો પરિચય પહેલા (પ્રક૦ ૪૦, પૃ૦ ૪૭૯, ૫૨૮, પ્રક૦ ૪૧, પૃ૦ ૫૫૪, પ્રક૦ ૪૨, પૃ૦ ૭૧૦, ૭૨૨મા) જોઈ ગયા છીએ

જીરાવલા ગચ્છ માટે શિલાલેખોના આધારે વિશેષ આ પ્રમાણે જાણવા મળે છે—

(૧) વડગચ્છના આ૦ દેવચદ્રસૂરિ–(૪૧ મા) આ૦ વાદિદેવસૂરિની પાટે આ૦ જિનચદ્ર (જિનભદ્રસૂરિ) થયા (પ્રક૦ ૪૧, પૃ૦ ૫૭૩, ૫૮૨, ૫૮૯)

આ૦ હેમવિમલસૂરિના સમયે (૧) વરકાણા તીર્થ (૨) નાકોડા તીર્થ અને (૩) મગરવાડા તીર્થ એમ ત્રણ ચમત્કારી તીર્થો બન્યાં, તે આ પ્રમાણે—

(૧) શ્રી વરકાણા તીર્થ

સ્તુતિ—

सर्वानन्दजयश्रियां वरप्रदः सर्वत्र सेवाजुषाम्

योऽभूद् वा वरसौख्य म्यीष्युतिमहावाक्यप्रकाशोवरम्

यद् बाऽऽसीद् वरकाणक किमिति सख्यातिलिपार्श्वेतत्

स श्रीपार्श्वविभु प्रमावविभूतामाभाय भूयाद् भुवि ॥ १ ॥

(નિગમમતના આ. વિનયહંસસૂરિકૃત શ્રી જિનસ્તોત્ર કોશ—૫૫મું સ્તોત્ર શ્લો. ૧૧ પૃ. ૮૩)

મારવાડની ગોલવાડમાં રાણી સ્ટેશનથી ૩ માઈલ દૂર અને

જે મોગા મમસુસમુદાયવાળા હતા તેમના પટ્ટધર આ. રામ્યહંસસૂરિના ઉપદેશથી જીરાવલા પાર્શ્વનાથના જિનપ્રાસાદમાં દેરીઓ બની હતી.

તથા સં. ૧૪૧૫ જૈ. વ. ૬ બુધ અનુરાધાનક્ષત્રમાં અને સં. ૧૪૧૩ના ફા. સુ. ૧૩ સ્વાતિ નક્ષત્રમાં પણ જુદી જુદી દેરીઓ બની હતી.

જૈન તીર્થો

જીરાવલા ગચ્છની પટ્ટાવલી ૧ લી

(૧) ભ. વીરસિંહસૂરિ

(૨) ભ. વીરચન્દ્રસૂરિ સં. ૧૪૩૫ મહા વ. ૧૨ સોમવાર

(૩) ભ. શાલિભદ્રસૂરિ—સં. ૧૪૫૩ વૈ. સુ. ૨ સોમવાર

જીરાવલા ગચ્છની પટ્ટાવલી ૨ જી

(૧) ભ. ઉદયરત્નસૂરિ—૧૫૦૮ જે. સુ. ૧ સોમ.

(૨) ભ. સાગરરત્નસૂરિ—સં. ૧૫૨૭ મ. વ. ૭ રવિ.

જીરાવલા ગચ્છની પટ્ટાવલી ૩ જી

(૧) ભ. દેવરત્નસૂરિ સં. ૧૬૫૧ વ. સુ. ૫ શુક્રવાર

(૨) આ. સોમસુંદરસૂરિ સં. ૧૬૫૧ વૈ. સુ. ૫ (પ્ર. ૪૧ પૃ. ૫૮૯)

(તપા. ત્રિસ્તુતિક આ. વિ. યતીન્દ્રસૂરિનો જૈન પ્રતિમા લેખસંગ્રહ ભા. ૧ લેખ નં. ૬૨ ૬૯ ૧૩૮ ૨૫૬ ૩ ૬ ૩૧)

નાડોલ શહેરથી ૬ માઈલ દૂર **વરકાણા** ગામ છે. ગામ નાનુ છે. પણ આ ગામ ગોલવાડ પ્રાન્તના **જૈનોની** પચાયતનુ મુખ્ય સ્થાન છે ગામમા જૈનોના ઘર નથી પણ ગામની વચ્ચે બાવન દેરીઓ વાળો પ્રાચીન વિશાળ જિનપ્રાસાદ વિદ્યમાન છે જેમાં રગમડપ અને નવ ચોકીના એક થાંભલા ઉપર સ૦ ૧૨૧૧ નો લેખ છે જિન પ્રાસાદમા મૂળનાયક તરીકે **ભ૦ પાર્શ્વનાથની** ધાતુની પ્રાચીન ભવ્ય પ્રતિમા વિરાજમાન છે. તેનુ પરિકર સ૦ ૧૭૦૭મા બન્યુ છે જિન પ્રાસાદમા બીજી પણ ઘણી પ્રતિમાઓ છે **ભ૦ હેમવિમલ-સૂરિવરે** ભક્તામર સ્તોત્ર અને કલ્યાણમદિર સ્તોત્રની પાદપૂર્તિરૂપે મદાક્રાન્તામા **વરકાણા પાર્શ્વનાથનુ સ્તોત્ર** શ્લો૦ ૪૬ બનાવ્યુ હતું (પ્રક૦ ૫૫ પૃ૦ ૬૮૫)

(૫૪) ભ૦ સાધુરત્નસૂરિના શિષ્ય કવિ ચક્રવર્તી સર્વરાજગણિવરે સ૦ ૧૫૪૯ કા૦ વ૦ ૧૨ ના રોજ માડવગઢમા "આનદસુદર ગ્રથ" બનાવ્યો હતો તેની પ્રશસ્તિમા "શ્રી વરકાણા પાર્શ્વ પ્રસન્નો ભૂયાત્" એમ લખ્યુ છે (પ્ર૦ ૫૪ પૃ૦ ૪૩૯)

આથી અનુમાન થાય છે કે સ૦ ૧૫૪૯ થી વરકાણા પાર્શ્વનાથનુ આ સ્થાન તીર્થ તરીકે વિખ્યાત હતુ

જિનપ્રાસાદમા પેસતા ડાબી તરફના હાથી પાસે શિલાલેખ ખોદેલો છે તેમા ઉલ્લેખ છે કે–મેવાડના **રાણા જગતસિંહે** તપ-ગચ્છના ભ૦ વિજયદેવસૂરિના ઉપદેશથી સ૦ ૧૬૮૬ પો૦ વ૦ ૮ શુક્રવારે જાહેર કર્યું છે કે વરકાણામા દર સાલ પોષ વદમા ૮, ૯, ૧૦ અને ૧૧ ને દિવસે મેળો ભરાય છે રાજ્યે આ મેળામા જાત્રાળુઓનુ કોઇ જાતનુ મહેસુલ લેવું નહી (જૂઓ પ્ર૦ ૪૪ પૃ૦ ૪૨)

આ૦ વિ૦ વલ્લભસૂરિ અને આ૦ વિ૦ લલિતસૂરિના ઉપદેશથી ગોલવાડના જૈનસંઘે અહીં "વરકાણા પાર્શ્વનાથ જૈન વિદ્યાલય ગુરુકુલ" બનાવ્યુ છે (અમારો જૈન તીર્થોનો ઇતિ૦ પૃ૦ ૩૨૨)

(૨) **નાકોડાતીર્થ** મારવાડમા માલાની પરગણામા બાલોતરા રેલ્વે સ્ટેશનથી ૭ માઈલ દૂર નાકોડા તીર્થ છે.

લોકવાયકા છે કે—એક રાજાના (૧) વીરમસેન અને (૨) નહોસેન એ બે રાજકુમારોએ પહાડીઓની વચ્ચે ૨૦ માઇલના ફાસલે (૧) વીરમપુર અને (૨) નાકોર નગર—નાકોરપુર વસાવ્યા તથા બન્નેએ જૈન ધર્મ સ્વીકારી (૧) ભ૦ ચંદ્રપ્રભુ અને (૨) **ભ૦ પાર્શ્વનાથના** મોટા જિનપ્રાસાદો બનાવ્યા. અને આ૦ સ્થૂલિભદ્રસ્વામીના હાથે તેઓની પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

વીરમપુરમાં સં૦ ૯૦૯માં ૨૭૦૦ જૈનઘર બન્યા હતા. અહીંના **શા૦ હરખચંદજી તાતેડ જૈને** ભ૦ ચંદ્રપ્રભુના જિનપ્રાસાદનો જીર્ણોદ્ધાર કરી, તેના મૂળનાયક ભ૦ ચંદ્રપ્રભુને ભોંયરામાં પધરાવી નવા **ભ૦ મહાવીરસ્વામીને** મૂળનાયક તરીકે બેસાડયા.

આ પ્રતિમા સં૦ ૧૨૨૩માં ખંડિત થવાથી સંઘે ત્યાં ભ૦ **મહાવીરસ્વામીની** બીજી નવીપ્રતિમા સ્થાપી. બા૦ **આલમશાહે** વીરમપુર લાગ્યું જિનપ્રાસાદ તોડયો. અને તે નાકોરાને ભાગવા ગયો. સંઘે ત્યાંથી ૧૦ માઇલ દૂર **કાકાગામ** પાસેના **કાલીદ્રહમાં** ભ૦ પાર્શ્વનાથ વગેરેની ૧૨૦ પ્રતિમા પધરાવી. બાદશાહે નગર અને ખાલી બનેલા જિનપ્રાસાદ તોડયા. પછી જૈનોએ વીરમપુરના જિનપ્રાસાદનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો ત્યારે એક જૈનને સ્વપ્ન આવ્યું કે "કાલીદ્રહમાં ભ૦ પાર્શ્વનાથ છે તેને અહીં લાવી બેસાડો" આથી સંઘે કાલીદ્રહમાંથી ૧૨૦ જિન પ્રતિમાઓ લાવી, મૂળનાયક તરીકે ભ૦ નાકોડા પાર્શ્વનાથને બેસાડી મંદિરમાં સર્વ પ્રતિમાઓને બેસાડી. ત્યારથી આ સ્થાન નાકોરા—નાકોડા તરીકે પ્રસિદ્ધ થયું

ત્યાં આજે (૧) નાકોડા પાર્શ્વનાથનું જિનાલય, (૨) લચ્છીબાઇનો ઋષભજિનપ્રાસાદ અને (૩) માલાશાહનું ટેકરા ઉપર બનેલ ભ૦ શાન્તિનાથનું મંદિર, એમ ત્રણ જિનાલયો છે. જે સુંદર કારીગરીવાળા ઉંચા શિખરવાળા છે તે ત્રણે જિનપ્રાસાદોનો પરિચય આ પ્રમાણે છે

(૧) નાકોડા પાર્શ્વનાથનું જિનાલય—મહો૦ સમયસુંદરગણિવરે આ તીર્થનું "નીત નામ જપો શ્રી.નકોડા' સ્તવન બનાવ્યું છે. આ

તીર્થ પલ્લીવાલ શ્વેતામ્બર જૈનોએ સ્થાપ્યુ છે જેમા ૧૨ થી ૧૭મી શતાબ્દી સુધીની ઘણી જિન પ્રતિમાઓ છે જે દરેકની ઉપર વિવિધ સાલના પ્રતિમા લેખો છે

એક કાઉસગ્ગીઆ ઉપર વિ૦ સ૦ ૧૩૦૩નો લેખ છે.

સઘે સં૦ ૧૬૨૧મા દરવાજો બનાવ્યો, તથા શ્રી નાકોડા પાર્શ્વનાથની કૃપાથી પલ્લીવાલ ગચ્છના **ભ૦ યશોદેવસૂરિના** સમયે, રાવલ જગમાલના રાજ્યમા સ૦ ૧૬૭૮ બી૦ અ૦ સુ૦ ૨ રવિવારે ભ૦ મહાવીર સ્વામીના જિનાલયમા ચોકી બનાવી, તેમજ સ૦ ૧૬૮૨ અ૦ સુ૦ ૬ સોમવારે **નદીમડપ** બનાવ્યો

અહીં મૂળનાયક તરીકે "૨૫ ઇંચ ઉચી નાકોડા પાર્શ્વનાથની પ્રતિમાઓ છે અહિના ક્ષેત્રપાલ અધિષ્ઠાયક **નાકોડા ભૈરવ** છે. જે ચમત્કારી છે મદિરની મૂળ બાધણી ૫૨ (બાવન) જિનાલય મદિર વાળી છે તેમા દેરીઓ બનાવવાનુ કામ ચાલુ છે સં૦ ૨૦૧૬ મહા સુદિ–૧૪ના રોજ છેલ્લી પ્રતિષ્ઠા થઈ છે

(૨) બીજો જિન પ્રાસાદ–ભ૦ ઋષભદેવનુ જિનાલય

વીરમપુરની **લક્ષ્મી બાઇએ** આ મદિર બનાવી તેમા સ૦ ૧૫૬૮ વૈ૦ સુ૦ ૬ને રોજ **ભ૦ હેમવિમલસૂરિના** હાથે ભ૦ ઋષભદેવની જિનપ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી ત્યારે વીરમપુરમા ૧૫૦૦ જૈન ઘર હતા, અહીં આજે મૂળનાયક તરીકે બે ફુટ ઉચી ભ૦ ઋષભદેવસ્વામીની ભવ્ય પ્રતિમા છે બે બાજુ બદામી રગની બે જિન પ્રતિમાઓ છે તે મદિરમા કુલ ૩૫ જિન પ્રતિમાઓ છે

અહીં વીરમપુરના **સઘે** રાવલ ઉપકર્ણના રાજ્યમા સ૦ ૧૫૬૮ અ૦ સુ૦ ૫ (વૈ સુ ૭) ગુરુવાર પુષ્ય નક્ષત્રમા તપાગચ્છના **ભ૦ હેમવિમલસૂરિના** શિષ્ય **પં૦ ચારિત્રસાધુગણિવરના** ઉપદેશથી ભ૦ વિમલનાથના જિનપ્રાસાદમા "રગમડપ" બનાવ્યો, સં૦ ૧૫૭૨ અ૦ સુ ૧૫ ને રોજ ભ૦ હેમવિમલસૂરિના શિષ્ય ૫૦ વિમલચદ્રગણિના ઉપદેશથી નવ ચોકી કરાવી, તથા મહો૦ ધર્મ-સાગર ગણિવરના ઉપદેશથી સ૦ ૧૬૩૭ના વૈ સુ. ૩ ગુરુવારે રાવલ

તીર્થ પલ્લીવાલ શ્વેતામ્બર જૈનોએ સ્થાપ્યુ છે જેમા ૧૨ થી ૧૭મી શતાબ્દી સુધીની ઘણી જિન પ્રતિમાઓ છે જે દરેકની ઉપર વિવિધ સાલના પ્રતિમા લેખો છે

એક કાઉસગ્ગીઆ ઉપર વિ૦ સ૦ ૧૩૦૩નો લેખ છે

સઘે સ૦ ૧૬૨૧મા દરવાજો બનાવ્યો, તથા શ્રી નાકોડા પાર્શ્વનાથની કૃપાથી પલ્લીવાલ ગચ્છના **ભ૦ યશોદેવસૂરિના** સમયે, રાવલ જગમાલના રાજ્યમા સ૦ ૧૬૭૮ બી૦ અ૦ સુ૦ ૨ રવિવારે ભ૦ મહાવીર સ્વામીના જિનાલયમા ચોકી બનાવી, તેમજ સ૦ ૧૬૮૨ અ૦ સુ૦ ૬ સોમવારે **નદીમડપ** બનાવ્યો

અહીં મૂળનાયક તરીકે "૨૫ ઇચ ઉચી નાકોડા પાર્શ્વનાથની પ્રતિમાઓ છે. અહિના ક્ષેત્રપાલ અધિષ્ઠાયક **નાકોડા ભૈરવ** છે જે ચમત્કારી છે મદિરની મૂળ બાંધણી પર (બાવન) જિનાલય મદિર-વાળી છે તેમા દેરીઓ બનાવવાનુ કામ ચાલુ છે સ૦ ૨૦૧૬ મહા સુદિ–૧૪ના રોજ છેલ્લી પ્રતિષ્ઠા થઈ છે

(૨) બીજો જિન પ્રાસાદ–ભ૦ ઋષભદેવનુ જિનાલય

વીરમપુરની **લક્ષ્મી બાઇએ** આ મદિર બનાવી તેમા સ૦ ૧૫૬૮ વૈ૦ સુ૦ ૬ને રોજ **ભ૦ હેમવિમલસૂરિના** હાથે ભ૦ ઋષભદેવની જિનપ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી. ત્યારે વીરમપુરમા ૧૫૦૦ જૈન ઘર હતા, અહી આજે મૂળનાયક તરીકે બે ફુટ ઉચી ભ૦ ઋષભદેવસ્વામીની ભવ્ય પ્રતિમા છે બે બાજુ બદામી રગની બે જિન પ્રતિમાઓ છે તે મદિરમા કુલ ૩૫ જિન પ્રતિમાઓ છે.

અહીં વીરમપુરના **સઘે** રાવલ ઉપકર્ણના રાજ્યમા સ૦ ૧૫૬૮ અ૦ સુ૦ ૫ (વૈ સુ. ૭) ગુરુવાર પુષ્ય નક્ષત્રમા તપાગચ્છના **ભ૦ હેમવિમલસૂરિના** શિષ્ય **પ૦ ચારિત્રસાધુગણિવરના** ઉપદેશથી ભ૦ વિમલનાથના જિનપ્રાસાદમા "રગમડપ" બનાવ્યો, સ૦ ૧૫૭૨ અ૦ સુ ૧૫ ને રોજ ભ૦ હેમવિમલસૂરિના શિષ્ય પ૦ વિમલચદ્રગણિના ઉપદેશથી નવ ચોકી કરાવી, તથા [illegible] સાગર ગણિવરના ઉપદેશથી સ૦ [illegible]

ભીમ મેઘરાજે વિમલનાથ જિનાલયમાં રંગમંડપ બનાવ્યો.

(પ્રક૦ ૫૫, પૃ૦ ૮૨૨ ચીલચારિત્ર શાખાની ૧લી પટ્ટાવલી.)

(શ્રીજિન વિ૦ પ્ર૦ લે૦ સં૦ ભા૦ ૨ લે૦ નં ૪૧૮ ૪૨૧)

તેમજ સંઘે સં૦ ૧૬૭૭ બી૦ અ૦ સુ૦ ૬ દિને શુક્રવારે ઉત્તરા ફાલ્ગુની નક્ષત્રમાં રાઉલ વિજયસિંહના રાજ્યમાં ભ૦ વિજય સેનસૂરિ, આ૦ વિજયદેવસૂરિના ઉપદેશથી આ જિનાલયનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો. આ જિનાલયમાં સં૦ ૧૮૬૫ નો પણ શિલાલેખ છે

(૩) **ભ૦ શાન્તિનાથનું જિનાલય**—આ મંદિર ત્રણે મંદિરોમાં સૌથી ઉંચું છે વધુ પહોળું છે નાકોડા પાર્શ્વનાથના જિનાલયની જમણી બાજુમાં ઉંચી જમીનમાં આવેલું છે જેને **શેઠ માલાશાહે** બંધાવ્યું હતું તેને ચક્રેશ્વરી દેવીએ પ્રસન્ન થઈ ધન આપ્યું હતું તેણે મંદિરોના ખાસ ખાસ દોષો ટાળી, આ મંદિર બનાવ્યું હતું મૂળનાયક **ભ૦ શાન્તિનાથની** પ્રતિમા ખંડિત થવાથી સં૦ ૧૯૧૦ મહા સુદ ૫ ગુરુવારે તેમાં ભ૦ શાન્તિનાથની બીજી નવી પ્રતિમા બેસાડવામાં આવી હતી જે પ્રતિમા આજે વિદ્યમાન છે

આ મંદિરમાં ૨૭ જિન પ્રતિમાઓ અને ચરણ પાદુકાઓ છે

આ મંદિરમાં સં૦ ૧૬૧૪ માગસર વ૦ ૨ નો ખરતરગચ્છના ભ૦ જિનચંદ્રસૂરિના સમયનો સંસ્કૃત શિલાલેખ છે સં૦ ૧૫૧૮ જે૦ સુ ૪ની ભ૦ જિનચંદ્રસૂરિ પ્રતિષ્ઠિત **ભ૦ જિનપ્રભસૂરિની** પ્રતિમા છે

આ નગર વિક્રમની સત્તરમી શતાબ્દી સુધી સમૃદ્ધ હતું આજે **અહીં** મેવાનગર (પો૦ બાલોત્તરા) નાનું ગામ વસેલું છે અહીં ઉપર મુજબ ઉંચા શિખરવાળા સુંદર કારીગરીવાળા ભવ્ય ભોગ જિન પ્રાસાદો છે

(અમારો જૈન તીર્થોનો ઇતિહાસ પૃ૦ ૩૪૭ થી ૩૫૧ નાકોડા)

(૩) મણિભદ્ર મહાવીર યક્ષનું મગરવાડાતીર્થ

સ્તુતિ

भूत प्रेतो डाकिनी शाकिनी या दुष्टा दवा राक्षसा व्यंतराश्च ।
नाम्ना यस्याऽऽयान्ति शांति नितान्तं तं देवं माणिभद्र नमामि ॥६॥

यदागात आविशो यस्य नित्यं

सेवालग्नौ भैरवो कृष्णगौरौ ।
तं विघ्नालिध्वंसकं पूज्यपाद
भक्त्युद्रेकान्माणिभद्रं नमामि ॥ ९ ॥
वाराहवक्त्रेण सुशोभमान-
मैरावणारूढमनेकशक्तिम् ।
सर्वेश्वर भद्रकर वरेण्य
श्रीमाणिभद्र शिरसा नमामि ॥ १० ॥
योगिन्यश्च समे वीरा सेवायां यस्य नित्यश ।
विद्यमानास्तया भूतं माणिभद्रं नमाम्यहम् ॥ ११ ॥
न मे सखा भूमितलेऽस्ति कश्चित्
त्वत्त परो मोहविनाशहेतु ।
त्यक्त्वा क्व गच्छामि भवन्तमेव
न मे गति क्वापि तु माणिभद्र ॥ २० ॥
सुतार्थी भजेत् पुत्रलाभाय नित्यं
गदार्तश्च नैरोग्यमाप्तु मनुष्य ।
मुमुक्षुस्तु मोक्षाय "मोक्षैक हेतु"
धनार्थी धनप्राप्तये माणिभद्रम् ॥ २१ ॥
राज्येऽभिसम्मानकर कृपालु,
कारागृहाद् बन्धनमुक्तिहेतु ।
देव परो नास्ति वरप्रदाता
श्रीमाणिभद्रादिह विश्वमध्ये ॥ २३ ॥
यशोवित्तविद्याप्रदातारमाड्यं
जगद्वन्दनीय तपागच्छनाथम् ।
पवित्रव्रत सर्वदाह स्मरामि
दयाम्भोनिधिं माणिभद्राख्यदेवम् ॥ २४ ॥

(સં૦ ૧૯૯૫ના વૈ૦ શુ૦ ૫ ને પં૦ ચતુરસાગરકૃત
શ્રીમાણિભદ્રસ્તોત્ર શ્લો૦ ૨૭)

यस्येन्द्र स्वच्छमूर्तिर्जिनपतिचरणाऽऽसेविनां सिद्धिदाता
आरूढो दिव्यनाग मुनिपति विमलानन्दभक्त प्रवीण ।
पुण्यास्यो दिव्यरूप सुरमणि सुरभी कल्पकुम्भे समान
वीरेन्द्र माणिभद्रः प्रदिशतु कुशल बुद्धि सिद्धी समृद्धिम् ॥

ઉલ્લેખ મળે છે કે વિ૦ સં૦ ૧૫૪૭ માં ધાણધારમાં મણિભદ્ર યક્ષ પ્રગટ થયા. (વીરવંશાવલી. વિવિધ ગચ્છ પટ્ટાવલી સંગ્રહ પૃ૦ ૨૧૮, પ્રક૦ ૫૩ પૃ૦ ૫૬૩)

પૂ૦ આ૦ બુદ્ધિસાગરસૂરિ લખે છે કે—તપાગચ્છમાં સોળમા (સોળમા) સૈકામાં **શ્રીઆણંદવિમલસૂરિ** થયા. તેમણે યતિઓમાં શિથિલાચાર દેખી પાંચ હજાર યતિઓની સાથે ક્રિયોદ્ધાર કર્યો. તે વિહાર કરતા કરતા માળવામાં ગયા. તે ઉજ્જૈનીમાં ક્ષિપ્રા નદીના કાંઠે ગંધર્વમસાણમાં કાઉસગ્ગ ધ્યાને રહ્યા. **ઉજ્જૈનમાં માણેકચંદ ઓસવાલજૈન** બારવ્રતધારી શ્રાવક વસતો હતો. તેની માતાએ "વર્ધમાન આયંબિલ તપ" આદર્યું હતું યતિઓ શિથિલ થવાથી માણેકચંદની શ્રદ્ધા યતિઓ પરથી ઉઠી ગઈ આ૦ આનંદવિમલ ગંધર્વમસાણમાં કાઉસગ્ગધ્યાને રહ્યા હતા. ત્યાં તેમણે એક માસો પવાસનું તપ આદર્યું હતું લોકોએ તેમની તારીફ કરી. માણેકચંદની માતાએ પુત્રને કહ્યું કે તું આ૦ આણંદવિમલસૂરિને વહોરવા માટે તેડવા જા. માણેકચંદને શ્રદ્ધા નહોતી પણ તે માતાના કહેવાથી રાત્રે ત્યાં મસાણમાં પરીક્ષા કરવા ગયો. તેણે અંધારામાં મશાલ સળગાવી અને આ૦ આણંદવિમલસૂરિની દાઢી પર ધરી, તેથી તેમની દાઢીના વાળ બળી ગયા અને તેમનું મુખ દાઝ્યું તો પણ તે મૌન અને શાંત રહ્યા. તેથી માણેકચંદ શેઠને તેમના સાધુત્વ વિશે શ્રદ્ધા થઈ અને અને તે ગુરુના પગે પડ્યો, આ૦ આનંદવિમલસૂરિએ તેને બોધ આપ્યો. તેથી તે ગુરુભક્ત બન્યો. માણેકચંદ શેઠની પાલીમાં દુકાન હતી. ત્યાં આ૦ આનંદવિમલસૂરિ ચોમાસું રહ્યા. ત્યાં આ૦ આનંદ વિમલસૂરિએ 'શત્રુંજયમહાત્મ્ય' વાંચ્યું તેથી માણેકચંદને સિદ્ધાચલના દર્શન કરવા જવાનો ભાવ થયો, અને તેણે "સિદ્ધાચલનાં

દર્શન કર્યા વિના ભોજન નહીં લેવાની પ્રતિજ્ઞા કરી, તપ આદર્યું અને યાત્રા કરવા ચાલ્યો તે સાતમા દિવસના ઉપવાસે પાલનપુર અને સિદ્ધપુરની વચ્ચે **મગરવાડામાં** આવ્યો ત્યા તે વખતે ગામ ન હતું ત્યા તેને ભિલ્લોએ લૂટી લીધો અને મારી નાખ્યો, મરતી વખતે તે સિદ્ધાચલના ધ્યાનમા અને પચપરમેષ્ઠીના ધ્યાનમાં આરુઢ થયો હતો, તેથી તે મરીને **મણિભદ્રવીર** તરીકે ઘણા દેવોનો ઉપરી થયો.

એ સમયે ખભાતમા ખરતરગચ્છ અને તપગચ્છના યતિઓમા મતભેદ થતા ઝગડો થયો અને ખરતરગચ્છના યતિઓએ ભૈરવની આરાધના કરી તપગચ્છના યતિઓને મારી નખાવ્યા આથી ૫૦૦ યતિઓ માર્યા ગયા આથી **આ૦ આણદવિમલસૂરિએ** પાલનપુર તરફ વિહાર કર્યો તેઓ મગરવાડાની ઝાડીમા ઉતર્યા ત્યા રાત્રે આ૦ આણદવિમલસૂરિ ધ્યાન ધરતા હતા તેમની પાસે માણેકચદ શેઠે આવીને દર્શન દીધા સૂરિએ તેને ઓળખ્યો માણેકચદ શેઠે પોતાના મરણનો વૃત્તાત કહ્યો, અને મણિભદ્રવીર તરીકે પોતાની ઉત્પત્તિ વિશેની હકીકત કહી હવે તેમની સેવા–ચાકરી કરવા યાચના કરી

આ૦ આણદવિમલસૂરિએ કહ્યુ ‘ખરતગચ્છના યતિઓએ ભૈરવને આરાધી અમારા ગચ્છના સાધુઓનો નાશ કરવા તેને મૂક્યો છે, તેનુ નિવારણ કરો તપગચ્છના આચાર્ય, સાધુઓ, યતિઓ વગેરેને સહાય કરો **મણિભદ્રવીરે** કહ્યુ, ‘હુ આપની સેવામા હાજર રહીશ અને ભૈરવનો ઉપદ્રવ ટાળીશ, પણ મારી એક માગણી છે કે, તપગચ્છના ઉપાશ્રયોમા તથા દેરાસરોમા મારી મૂર્તિની સ્થાપના કરવામા આવે. સૂરિએ કહ્યુ કે ‘તમને તપગચ્છના અધિષ્ઠાયક તરીકે સ્થાપવામા આવે છે’

તેજ જગ્યાએ “મણિભદ્રવીરની સ્થાપના” કરવામા આવી. તે સ્થાન **મગરવાડા** તરીકે પ્રસિદ્ધ થયુ મણિભદ્રવીરે ભૈરવને વારી ઉપદ્રવ દૂર કર્યો મણિભદ્રવીરના કહેવા પ્રમાણે ભૈરવ શાત થયો

તપગચ્છના આચાર્યો જે નવા “પાટ” પર બેસતા તે ત્યા પ્રથમ

જતા. અને મગરવાડામાં જઈ અઠ્ઠમ કરી મણિભદ્રવીરને પ્રત્યક્ષ કરતા હતા.

તે પ્રમાણે તપગચ્છ સોમશાખાના ૬૨મા ભ૦ **શાંતિસોમે** મગર વાડામાં રહી મણિભદ્રનું આરાધન કર્યું અને તેમના પગનો કે હીંચણનો કંઈક અંશ **આગલોડમાં** લઈ ગયા. અને ત્યાં મણિભદ્રવીરના કહેવા પ્રમાણે દેરું બંધાવી ત્યાં સ્થાપના કરી. (પ્રક૦ ૫૩ પૃ૦ ૫૬૩)

નોંધ તપગચ્છના ઉપાશ્રયોમાં તથા દેરાસરોમાં પુર, નગર અને ગામે ગામમાં મણિભદ્રજીની સ્થાપના જ્યાં ત્યાં જોવામાં આવે છે

જૈન શાસનના અધિષ્ઠાયક તરીકે મણિભદ્રવીર **જૈન સમ્યગ્** દૃષ્ટિ દેવ છે વિ૦ સં૦ ૧૭૩૩માં આગલોડમાં મણિભદ્રવીરનું દેરું સંઘે બંધાવ્યું

સં૦ ૧૮૯૦માં આગલોડના ઠાકોર હરિસિંહના વખતમાં પં૦ મુક્તિવિજયજીના ઉપદેશથી આગલોડના જૈનસંઘે મણિભદ્રવીરના દેરાનો "જીર્ણોદ્ધાર" કર્યો. તે દેરાસરની પાસે આદીશ્વર ભગવાનની પાદુકાદેરી છે બીજી દેરીઓ પણ **જૈનોની** છે તેની પાસે શ્રાવક સંઘની બંધાવેલી **ધર્મશાળા** છે તથા જૈન સંઘે બંધાવેલો કૂવો છે.

આગલોડના જૈનસંઘની માલિકી તથા વહીવટ તળે મણિભદ્ર વીરનું દેરું, દેરીઓ તથા ધર્મશાળા, બાગ, કૂવો વગેરે છે

આગલોડમાં શ્રાવકોના ૧૦૦ ઘર, બે શિખરબંધી દેરાસર છે

(-વીજાપુર-બૃહદ્વૃત્તાંતમાંથી)

મણિભદ્રવીર તે પૂર્વે માણેકચંદ શેઠ નામે **વીસાઓશવાલ** **શ્રાવક** હતો. તેથી અમદાવાદ સુરત, મુંબઈ પૂના વિજાપુર વગેરે ઓશવાલો ત્યાં બાધા રાખવા-મૂકવા આવે છે

મણિભદ્રવીરના દેવળના પ્રાસાદના ગભારામાં આગળ કોઈ ખરતરગચ્છના યતિએ (આજથી ૨૫-૩૦ વર્ષ પૂર્વે) ભૈરવની સ્થાપના કરી છે પણ અમારો એવો મત છે કે, ભૈરવની સ્થાપના ત્યાં ન રાખતા પાસે દેરી કરી તેમાં કરવી જોઈએ.

આગલોડ, ઈલો૦ વગેરે ગામો ભીલ ઠાકોરોએ વસાવેલા છે

આગલોડમાં મણિભદ્રવીર

ઈ૦ સ૦ ૧૯૨૧ માં 'મણિભદ્રતીર્થનું વર્ણન' નામનુ પુસ્તક બહાર પડયુ છે. તેમા 'આગલોડને પહેલા અગસ્થિપુર કહેતા હતા, તથા અગસ્થિ ઋષિએ મણિભદ્રવીરને આરાધી પ્રગટ કર્યા 'ઈત્યાદિ કેટલીક બાબતો જૂઠી અને ઈતિહાસ પ્રમાણ વિનાની લખી છે,

અગસ્થિપુરનુ અપભ્રશ નામ આગલોડ થઈ શકતું નથી, તેમ જ અગસ્થિ મુનિએ તે ગામ વસાવ્યુ નથી. પણ જેના અતે ड ल આવે છે એવા આગલોડ, ઈલોડ, આજોલ વગેરે ગામો ભીલ ઠાકોરોના વસાવેલા છે. "અગસ્થિ ઋષિએ મણિભદ્રવીરને આરાધ્યા. એવું કોઈ પ્રમાણ પુરાણુમા નથી. તથા સસ્કૃત પ્રાચીન ગ્રથોમા નથી" તેથી એવી પુરાવા વિનાની જોડી કાઢેલી વાતોને ઈતિહાસના સાક્ષરો માની શકે નહીં.

આગલોડમા **શ્રીદોલતરુચિ યતિ** તે દેરાસરોની તથા મણિભદ્રવીરના દેરાની સારી સભાળ રાખે છે અને તેમણે શ્રાવકોને "દેવદ્રવ્ય"માથી મુક્ત કર્યા છે. તેથી શ્રાવકો સુખી થયા છે

વિજાપુરીય (ભ૦ વિજયદેવસૂરિ સઘની પરંપરાના) યતિ **શ્રી અમૃતવિજયજીગણિ** વૃદ્ધ થયા. ત્યા સુધી તે આગલોડ મણિભદ્રવીરના દર્શનાર્થે વિજાપુરથી દર રવિવારે (આગલોડ) જતા હતા.

(જૈ૦ સ૦ પ્ર૦ ક્રૅ૦ ૨૦ પૃ૦ ૨૩૪ મણિભદ્ર ૭૬)

લાડોલ

વિજાપુરથી ઉત્તર દિશાએ ૩ ગાઉ ઉપર **લાડોલ** ગામ છે તેને સસ્કૃત ગ્રથમા **લાટાપલ્લી** કહેવામા આવે છે. તે લાટા ભીલે વસાવેલી પલ્લી હતી. તેથી લાટાપલ્લી નામ પડયુ.

વિ૦ સ૦ ૧૯૫૭મા લાડોલમા એક ઘર પાસે ખોદતા ૧૮ જિન પ્રતિમાઓ નીકળી હતી, તેમા એક **શ્રી ભદ્રબાહુની મૂર્તિ** હતી. લાડોલ એક હજાર વર્ષનુ જૂનુ ગામ ગણાય છે ત્યાં મોટુ એક જૈન દેરાસર છે લાડોલમા લાયબ્રેરી છે જૈનોના ૪૦ ઘરો છે.

(સં૦ ૧૯૮૨નો ગુજરાત–વીજાપુર વૃતાન્ત પૃ૦ ૧૩ થી ૧૬)
(–વીજાપુર પરિચય માટે જૂઓ પ્રક૦ ૪૫ પૃ૦ ૩૫૩ વીજાપુર)

૧ આ૦ હેમવિમલસૂરિ અને મણિભદ્ર મહાવીર

આ૦ બુદ્ધિસાગરસૂરિએ મણિભદ્ર મહાવીરનો ઇતિહાસ આપ્યો છે તે પ્રસિદ્ધ છે

વિશેષ આ પ્રમાણે પણ મળે છે માણેકચંદ શેઠ યતિઓનો શિથિલાચાર દેખી લોંકાગચ્છનો શ્રાવક બની ગયો છેવટે **આ૦ હેમવિમલસૂરિની** પૂરી પરીક્ષા કરી, બારમતધારી શ્રાવક બન્યો. લોંકાગચ્છના ત્યારના **શ્રીપૂજે** ભૈરવને સાધ્યો હતો. લોંકાગચ્છના ૬૮ યતિઓ આ૦ હેમવિમલસૂરિના શિષ્ય બન્યા, શેઠ માણેકચંદ પણ તેમનો શ્રાવક બન્યો. આથી તે શ્રીપૂજે ભૈરવને સાધી, ભૈરવ દ્વારા લોંકાગચ્છમાંથી સંવેગી બનેલાઓને હેરાન કરવા પ્રયત્ન કર્યો. તેમાં ઘણા સંવેગી સાધુ ભ્રમિત થઈ કાળ કરી ગયા.

માણેકચંદ શેઠ પણ મગરવાડાના જંગલમાં સિદ્ધગિરિના ધ્યાનમાં જ કાળ કરી મરણ પામી **મણિભદ્ર** નામે ઇંદ્ર બન્યો, તે મગરવાડા આવ્યો અને તેણે ગુરુદેવ હેમવિમલસૂરિની આજ્ઞાથી લોંકાગચ્છના શ્રીપૂજે મોકલેલા કાળા–ગોરા–ભૈરવને હઠાવી તેનો ઉપસર્ગ દૂર કર્યો અને તેણે ગુરુદેવ પાસે માગણી કરી કે હવે પછી તપગચ્છના નાયકોના નામમાં 'વિજય' શબ્દ રાખવો, અને મને 'તપગચ્છનો દેવ" માનવો. આચાર્યદેવે તેની આ માગણીઓનો સ્વીકાર કર્યો.

તપગચ્છના નાયકોમાં ત્યારથી 'વિજય' શબ્દ રખાય છે અને તપગચ્છનો ગચ્છરક્ષક દેવ **મણિભદ્રવીર** મનાય છે ત્યારથી તપગચ્છના મંદિરો, ઉપાશ્રયોમાં મણિભદ્રવીરની સ્થાપના કરવામાં આવે છે બીજા ગચ્છવાળા પણ મણિભદ્રવીરને મોટો દેવ માને છે

(–જયપુરના તપગચ્છના ઉપાશ્રય તરફથી સં૦ ૧૯૧૭માં પ્રકાશિત વાર્ષિક 'મણિભદ્ર' પત્રનો વાર્ષિક અંક માસ્તર રતિલાલ બાદરમલ તરફથી વીર સં૦ ૨૪૭૭માં પ્રકાશિત ભક્તવીર શ્રી માણિભદ્રવીર ચરિત્ર)

(૨) વિજયદાનસૂરિ અને મણિભદ્રમહાવીર

વૃદ્ધો કહે છે કે આ૦ વિજયદાનસૂરિએ ગીતાર્થોની વિનતિથી અને મણિભદ્રવીરની સમ્મતિથી આ૦ વિજયહીરસૂરિને ગચ્છનાયક બનાવ્યા હતા

તેમણે સાથોસાથ એવી આજ્ઞા કરી હતી કે, 'હવે પછી બધા ગચ્છનાયકોના નામોમા 'વિજય' શબ્દ રાખો આ અગે છૂટક ઉલ્લેખ આ રીતે મળે છે

(૧) પહેલુ એ કારણુ, વિજયદાનસૂરીશ,
નિજ પાટિ સ્થાપ્યા, હીરવિજયસૂરીશ, ૪૫
તેણિ વાર કહિઉ એકવચન, સુણો સાવધાન,
જેહનઈ પદ આપો, તેહનઈ દેઇ બહુમાન, ૪૬
એ વિજયની શાખા, જયકારી જગિ જાણી,
પદ દીધો તેહનુ, વિજય નામ મનિ આણી, ૪૭
(–આ૦ વિજયતિલકસૂરિરાસ, ઐતિહાસિકરાસ સ૦ ભા૦ ૪)

(૨) "વીરવશાવલી"મા લખ્યુ છે કે–યક્ષ મણિભદ્રે આ૦ વિજયદાનસૂરિને સ્વપ્નમા આવીને જણાવ્યુ કે, 'તમારી પાટે વિજય-શાખા સ્થાપજો હવે પછી તમારી પાટપરપરામા બીજી શાખા રાખશો મા, માટે જે નામ સ્થાપો ત્યારે તેમા મારા નામનો એક યક્ષરાજ તેમનુ નામ રાખજો વિજયશાખા રાખવાથી પાટ વિજય-વાળી બનશે'

(આજ સુધી તપાગચ્છમા દર ત્રીજી પેઢીએ શાખા બદલાતી હતી તે હવેથી બધ થઈ વિજયશાખા કાયમ બની છે.)

(વિવિધ ગચ્છીય પટ્ટાવલી પૃ૦ ૧૨૨)

દોહરો

ગુરુવરકી સેવા કરે, મણિભદ્ર મહાવીર,
કરે સમૃદ્ધિ ગચ્છમે કાટે સંઘકી પીર

(૩) મણિભદ્રવીર આ૦ વિજયદાનસૂરિનો એવો ભકત હતો કે તેમનુ નામ જપનારને ય સહાય કરતો હતો આથી જ પાટણની એક

જૈન કન્યા સરસ્વતી નદીમાં બુડતી હતી, ત્યારે તેણે આ૦ વિજયદાન સૂરિનું શરણું લીધું અને મણિભદ્રવીરે તેને ત્યાંથી બચાવી લીધી

(—સં૦ ૧૬૯૦ની મહો૦ કીર્તિવિજયગણિવર કૃત વિચારરત્નાકર પ્રશસ્તિ શ્લોક ૮મો, પ્રક૦ ૫૭ ગુરુનામ મંત્ર પ્રભાવ)

(૩) આ૦ શાન્તિસોમસૂરિ (ખાખી) અને મણિભદ્રવીર વીજાપુરથી ૫ કોશ દૂર આગલોડ ગામ છે ત્યાં સં૦ ૧૬૭૦નો ભ૦ સુમતિનાથનો એક મોટો જિનપ્રાસાદ હતો અને તે પછી સં૦ ૧૮૯૫માં સંઘે બે માળનું મોટું જિનાલય બંધાવ્યું જેના બીજા માળે સોજા ગામથી લાવેલ "ભ૦ કલ્યાણ પાર્શ્વનાથની પ્રતિમા' બિરાજમાન કરી હતી. તેમજ તે સાથે અટોડા ગામથી લાવેલ "ભ૦ ગોડીપાર્શ્વનાથ વગેરે જિનપ્રતિમાઓ બેસાડવી હતી.

આગલોડ ગામની બહાર નૈઋત્યખૂણામાં આ૦ શાન્તિસોમસૂરિએ સં૦ ૧૬૩૩માં પ્રતિષ્ઠા કરાવેલ મણિભદ્રવીરનું મોટું જૈન દેરાસર છે

(—વિજાપુર બૃહદ્વૃત્તાન્તમાંથી)

આગલોડ ગામમાં શ્રાવકોનાં ૧૦૦ ઘર છે, બે મોટાં શિખરબંધી જિનપ્રાસાદો છે તથા ઉપાશ્રય છે

તપગચ્છમાં અનુક્રમે (૫૫) આ૦હેમવિમલસૂરિ–સ્વ૦ સં૦ ૧૫૮૩ આ૦ શુ૦ ૧૦, (૫૬) આ૦ સૌભાગ્યહર્ષસૂરિ–સ્વ૦ સં૦ ૧૫૯૭ આ૦ શુ૦ ૫, (૫૭) મહાતપસ્વી આ૦ સોમવિમલસૂરિ સ્વ૦ સં૦ ૧૬૩૭ (૫૮) આ૦ આણંદસોમસૂરિ, (૫૯) આ૦ વિમલસોમસૂરિ (૬૦) વિશાળસોમસૂરિ–સ્વ૦ સં૦ ૧૬૯૮ આ૦ શુ૦ ૧૫, (૬૧) આ૦ ઉદયવિમલસૂરિ, બીજું નામ ઉદયસોમસૂરિ, (૬૨) ભ૦ શાંતિ સોમસૂરિ થયા (—પ્રક૦ ૫૫ પૃ૦ ૬૯૦ સોમશાખા પટ્ટાવલી)

આગલોડ ગામમાં જ્યાં ભ૦ સુમતિનાથનો જિનપ્રાસાદ હતો ત્યાં સહસ્રમલ રાજાના યુવરાજનો પુત્ર રાજા રામસિંહ હતો ત્યારે સં૦ ૧૭૩૩ માં આ૦ શાંતિસોમે ચોમાસું કર્યું હતું તે મોટા તપસ્વી હતા. તેમણે ૧૨૧ દિવસ સુધી આયંબીલનું તપ ચાલુ રાખી મણિભદ્રવીરની આરાધના કરી.

મણિભદ્રવીરે ૧૨૧ મા દિવસે પ્રત્યક્ષ થઈ આચાર્યને કહ્યુ, 'મુનિવર! હુ તમારા જાપથી સતુષ્ઠ થયો છુ, જે જોઇએ તે માગો.'

મુનિવરે કહ્યુ, "હે ક્ષેત્રપાલ! આગલોડમા સિદ્ધવડ જેવો વડ છે, ત્યા તમે પધારી, તમારુ સ્થાન જમાવો અને એ સ્થાનનો સર્વ રીતે મહિમા વધારો તમને છએ દર્શનવાળા માને છે, તો અહીં આવી વસો અને ભક્તોની કામનાઓ પૂરી કરો

મણિભદ્રવીરે આ૦ શાતિસોમની માગણીથી આગલોડમા વડ નીચે આવી વાસ કર્યો અને ત્યારથી સૌને તેનો પરચો થવા લાગ્યો, એટલે આ૦ શાતિસોમસૂરિએ સ૦ ૧૭૩૩મા રાજા રાયસિંગના સમયે આગલોડમા વડ નીચે મણિભદ્રવીરને વસાવી, તેનુ તીર્થ સ્થાપન કર્યુ.

આ૦ શાતિસોમસૂરિના સમયે 'સોમશાખા'ના બીજા આચાર્ય (૬૨) ગજસોમસૂરિ થયા હતા.

આ૦ શાતિસોમસૂરિ આગલોડમા પાચ કેશથી વીરની આરાધના કરતા હતા ત્યારે ૬૨ મા **ભ૦ ગજસોમે** આગલોડમા આ૦ શાતિ-સોમનુ અપમાન કર્યુ, તેમના પાચ કેશ ખેચી કાઢચા આથી આ૦ શાતિસોમસૂરિએ આ૦ ગજસોમસૂરિનો પટ્ટો બધ કર્યો હતો અને પછી સ૦ ૧૭૪૧ મા તેમને ગચ્છમા લઈ તેમનો પટ્ટો શરૂ કર્યો હતો.

(પ્રક૦ ૫૫ પૃ૦ ૬૯૨)

(૪) કવિરાજ પ૦ અમૃતવિજયજી (ઓલીયા) અને મણિભદ્રવીર

વૃદ્ધો કહે છે કે, વીજાપુરમા તપગચ્છના વિજયદેવસૂરિસઘના (૬૦) **ભ૦ દેવવિજયસૂરિ**, (૬૧) વિજયસિંહસૂરિ, (૬૨) વિજય-પ્રભસૂરિ, (૬૩) **પં૦ મુક્તિવિનયગણિ**, (૬૪) પ૦ ભક્તિવિજય-ગણિ, (૬૫) પ૦ વિદ્યાવિજયગણિ, (૬૬) પ૦ રૂપવિજયગણિ, (૬૭) પ૦ રગવિજયગણિ, (૬૮) ઉ૦ વલ્લભવિજયગણિ થયા હતા

(—જૈ૦ સ૦ પ્ર૦ ક૦ ૯૭)

(૬૭) પં૦ રગવિજય ગણિવરના મોટા શિષ્ય પ૦ **યતિવર અમૃતવિજયજી હતા.** (પ્રક૦ ૬૧) તે વૈદ્ય. મત્ર, તત્ર અને

કાવ્યકળામાં નિષ્ણાત હતા. તે દર ગુરુવારે આગલોડમાં મણિભદ્ર વીરની યાત્રા કરવા જતા હતા. તેમણે વૃદ્ધ થયા બાદ આગલોડ જવાની તાકાત ન રહેવાથી, વીજાપુર અને આગલોડના રસ્તા વચ્ચે મસાણેશ્વર મહાદેવ (મસેશ્વર મહાદેવ) ના દેરા પાસે એક ખેતરમાં દેરી બનાવી, **મણિભદ્રવીરની સ્થાપના** કરી હતી. તે સાગર શાખાના **ભટ્ટારક શાંતિસાગરની** આજ્ઞામાં રહેતા તેમણે સં૰ ૧૯૦૧ માં વાઘણ પોળના જિનપ્રાસાદોમાં જીર્ણોદ્ધાર અને પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી.

તેમણે વિજાપુરમાં બ્રાહ્મણોના માઢ પાસે **સરસ્વતીની** દેરી પણ બનાવી હતી

વૃદ્ધો કહે છે કે, તે મોટા ચમત્કારી યતિ હતા, એક વખત મુસલમાનોએ "જૈન યતિઓનો વેશ" લઈ નાચ શરૂ કર્યો ત્યારે પરમ તપસ્વી **સંવેગી મુનિ નેમસાગરજી** મ૰ ત્યાં વિદ્યમાન હતા. તેમણે પં૰ યતિ અમૃતવિજયજીને કહેવડાવ્યું કે, તમે આ ખેલ બંધ કરાવો, યતિજીએ ઉત્તર વાળ્યો કે, 'આપ મુનિમહારાજ છો અને હું શિથિલ છું યતિ છું તો આપે જ આનો વિચાર કરવો જોઈએ. તપસ્વીજીએ ફરી આગ્રહપૂર્વક કહેવડાવ્યું કે, મહાનુભાવ! જૈન ધર્મ તમારો અને અમારો અને સૌનો છે યતિવરો આવા સમયે ચમત્કાર બતાવે છે સંવેગી સાધુ ચમત્કાર બતાવે નહીં. સંવેગી સાધુ અને યતિમાં આ જ મોટો ફરક હોય છે તો આનો ઉપાય તમારે જ કરવાનો છે

યતિવરે આગેવાન મુસલમાનોને બોલાવી કહ્યું કે, 'આ ખેલ અહીંથી જ બંધ કરો. આગળ વધશો મા.' પરંતુ મુસલમાન યુવકોએ ગણકાર્યું નહીં. અને એ ખેલ ચાલુ રાખ્યો. એવામાં આગળથી અવાજ આવ્યો કે, જમાતને રોકો તાજિયાને રોકો, આગળ વધવાનો રસ્તો બંધ છે રસ્તામાં પથ્થરની મોટી દિવાલ બની ગઈ હતી જે કોઈ જાય તે ત્યાં ટકરાઈને પાછો પડતો, મુસલમાન આગેવાનો સમજી ગયા કે, પેલા સેવડાનું આ કામ છે આથી મુસલમાનોએ યતિવર અમૃતવિજયજી પાસે આવી માફી માગી,

અને સાથો સાથ કરાર કર્યો કે, 'અમે કદી પણ તાજિયાની સામે યતિનો ખેલ કરીશું નહીં.' યતિવરે ફૂંક મારી સૌને કહ્યું કે હવે જઈ શકો છો 'મુસલમાનોની જમાત આગળ વધી અને સૌએ જોયું કે ત્યાં દિવાલ નહોતી. આથી તેઓ તાજિયાને આગળ લઈ ગયા.

એક દિવસ વિજાપુરમાં એક મુસલમાનનો છોકરો ભગવાન ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથના દેરાસરની દિવાલ પાસે "પેશાબ" કરવા બેઠો. યતિવરે તેને ટોકયો કે 'તારે અહીં મુતરવું નહીં.' છોકરાએ તુમાખીથી જવાબ આપ્યો કે, 'મૂતેગે?' યતિવરે શાંતિથી કહ્યું, અચ્છા બચ્ચા? 'મૂતતે હી રહો' પછી તો છોકરો બે–ચાર કલાક ત્યાં જ બેસી રહ્યો અને પેશાબ કરતો રહ્યો તેના પિતાને છોકરાની દુર્દશાની ખબર પડી. તેણે યતિવર પાસે જઈ વિનતિ કરી કે, આ છોકરાનો પેશાબ બંધ કરી આપો,' યતિએ શાંતભાવે જવાબ વાળ્યો કે, 'બંધ થઈ જશે' પરંતુ ત્યારથી તે છોકરાનો પેશાબ બિલકુલ રોકાઈ ગયો અને તે છોકરો વળી અકળાવા લાગ્યો આથી મુસલમાનોની જમાત મળી અને યતિવર પાસે માફી માગી, એવો કરાર કર્યો કે, 'આજથી અમારું કોઈ પણ માણસ અહીં પેશાબ નહીં કરે' પછી તે છોકરાને આરામ થયો

પં૦ અમૃતવિજયજી યતિવર આવા ચમત્કારી હતા

તેમણે ૧૨ ભાવનાના અધિકારના ગુજરાતી 'સવૈયા ૨૮ રચ્યા છે તેમાંથી તેમની કવિત્વશક્તિ અને ઉચ્ચ જીવનનો પરિચય મળે છે.

(૫) ભટ્ટારક ભુવનતિલકસૂરિ (તપાવૃદ્ધપોષાળ)

અમે, પહેલા (પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૮ થી ૨૮ મા) "તપાગચ્છની વૃદ્ધપોષાળના ભટ્ટારકોની **પટ્ટાવલી** આપી છે તેમાં ૬૫ મા **ભ૦ ભુવનતિલકસૂરિ થયા હતા.**

તે સૂરિમંત્રના પાઠી હતા તેમને "યક્ષરાજ મણિભદ્ર મહાવીરનું ઇષ્ટ" હતું તેમણે તે ઇષ્ટથી "શાસન પ્રભાવના" કરી છે તે આ પ્રમાણે–

કાવ્યકળામાં નિષ્ણાત હતા તે દર ગુરુવારે આગલોડમાં મણિભદ્ર વીરની યાત્રા કરવા જતા હતા. તેમણે વૃદ્ધ થયા બાદ આગલોડ જવાની તાકાત ન રહેવાથી, વીજાપુર અને આગલોડના રસ્તા વચ્ચે મસાણેશ્વર મહાદેવ (મસેશ્વર મહાદેવ) ના દેરા પાસે એક ખેતરમાં દેરી બનાવી, **મણિભદ્રવીરની સ્થાપના** કરી હતી. તે સાગર શાખાના **ભટ્ટારક શાંતિસાગરની** આજ્ઞામાં રહેતા તેમણે સં૦ ૧૯૦૧ માં વાઘણ પોળના જિનપ્રાસાદોમાં જીર્ણોદ્ધાર અને પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી

તેમણે વિજાપુરમાં બ્રાહ્મણોના મઠ પાસે **સરસ્વતીની** દેરી પણ બનાવી હતી

વૃદ્ધો કહે છે કે, તે મોટા ચમત્કારી યતિ હતા, એક વખત મુસલમાનોએ "જૈન યતિઓનો વેશ" લઈ નાચ શરૂ કર્યો ત્યારે પરમ તપસ્વી સંવેગી મુનિ નેમસાગરજી મ૦ ત્યાં વિદ્યમાન હતા. તેમણે પં૦ યતિ અમૃતવિજયજીને કહેવડાવ્યું કે, તમે આ ખેલ બંધ કરાવો; યતિજીએ ઉત્તર વાળ્યો કે, 'આપ મુનિમહારાજ છો અને હું શિથિલ છું યતિ છું તો આપે જ આનો વિચાર કરવો જોઈએ. તપસ્વીજીએ ફરી આગ્રહપૂર્વક કહેવડાવ્યું કે મહાનુભાવ! જૈન ધર્મ તમારો અને અમારો અને સૌનો છે, યતિવરો આવા સમયે ચમત્કાર બતાવે છે સંવેગી સાધુ ચમત્કાર બતાવે નહીં. સંવેગી સાધુ અને યતિમાં આ જ મોટો ફરક હોય છે તો આનો ઉપાય તમારે જ કરવાનો છે

યતિવરે આગેવાન મુસલમાનોને બોલાવી કહ્યું કે 'આ ખેલ અહીંથી જ બંધ કરો. આગળ વધશો મા પરંતુ મુસલમાન યુવકોએ ગણકાર્યું નહીં. અને એ ખેલ ચાલુ રાખ્યો. એવામાં આગળથી અવાજ આવ્યો કે, જમાતને રોકો, તાજિયાને રોકો, આગળ વધવાનો રસ્તો બંધ છે' રસ્તામાં પથ્થરની મોટી દિવાલ બની ગઈ હતી, જે કોઈ જાય તે ત્યાં ટકરાઈને પાછો પડતો, મુસલમાન આગેવાનો સમજી ગયા કે, પેલા સેવડાનું આ કામ છે. આથી મુસલમાનોએ યતિવર અમૃતવિજયજી પાસે આવી માફી માગી,

અને સાથે સાથ કરાર કર્યો કે, 'અમે કદી પણ તાજિયાની સામે યતિનો ખેલ કરીશુ નહીં' યતિવરે ફૂક મારી સૌને કહ્યું કે હવે જઈ શકો છો. મુસલમાનોની જમાત આગળ વધી અને સૌએ જોયુ કે ત્યા દિવાલ નહોતી આથી તેઓ તાજિયાને આગળ લઈ ગયા.

એક દિવસ વિજાપુરમા એક મુસલમાનનો છોકરો ભગવાન ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથના દેરાસરની દિવાલ પાસે "પેશાબ" કરવા બેઠો. યતિવરે તેને ટોકયો કે 'તારે અહીં મુતરવું નહીં.' છોકરાએ તુમાખીથી જવાબ આપ્યો કે, 'મૂતે ગે?' યતિવરે શાંતિથી કહ્યુ, અચ્છા બચ્ચા? 'મૂતતે હી રહો.' પછી તો છોકરો બે-ચાર કલાક ત્યાં જ બેસી રહ્યો અને પેશાબ કરતો રહ્યો તેના પિતાને છોકરાની દુર્દશાની ખબર પડી. તેણે યતિવર પાસે જઈ વિનતિ કરી કે, આ છોકરાનો પેશાબ બધ કરી આપો,' યતિએ શાતભાવે જવાબ વાળ્યો કે, 'બંધ થઈ જશે.' પરંતુ ત્યારથી તે છોકરાનો પેશાબ બિલકુલ રોકાઈ ગયો અને તે છોકરો વળી અકળાવા લાગ્યો આથી મુસલમાનોની જમાત મળી અને યતિવર પાસે માફી માગી, એવો કરાર કર્યો કે, 'આજથી અમારુ કોઈ પણ માણસ અહીં પેશાબ નહીં કરે.' પછી તે છોકરાને આરામ થયો.

પં૦ અમૃતવિજયજી યતિવર આવા ચમત્કારી હતા.

તેમણે ૧૨ ભાવનાના અધિકારના ગુજરાતી 'સવૈયા ૨૮ રચ્યા છે તેમાથી તેમની કવિત્વશક્તિ અને ઉચ્ચ જીવનનો પરિચય મળે છે

(૫) **ભટ્ટારક ભુવનતિલકસૂરિ** (તપાવૃદ્ધપોષાળ)

અમે, પહેલા (પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૮ થી ૨૮ મા) "તપાગચ્છની વૃદ્ધપોષાળના ભટ્ટારકોની **પટ્ટાવલી** આપી છે તેમા ૬૫ મા **ભ૦ ભુવનતિલકસૂરિ થયા હતા.**

તે સૂરિમંત્રના પાઠી હતા તેમને "યક્ષરાજ મણિભદ્ર મહાવીરનુ ઇષ્ટ" હતું. તેમણે તે ઇષ્ટથી "શાસન પ્રભાવના" કરી છે. તે આ પ્રમાણે-

વિક્રમની સત્તરમી સદીમાં અમદાવાદ મોટું નગર હતું તેને કોટ, ૧૨ દરવાજા, ઘણા ચોટા, ઘણી પોળો, હતી, અને તે અર્ધા યોજનમાં પથરાયેલું હતું

(૧) અમદાવાદના અહમદપુર વગેરે ઘણા નામો છે
(—પ્રક૦ ૪૫ પૃ૦ ૧૯૮, ૨૦૭)

જેમાં દોશી, વખારિયા, વહોરા, એમ મોટા વ્યાપારી વસતા ત્યાં શા. પૂજાશાહ અને તેની પત્ની પ્રેમલદે રહેતા હતા. બન્ને ધર્મી હતા, સુખી હતા, પણ તેઓને કંઈ સંતાન ન હતું તેઓએ એક વાર ભ૦ ભુવનતિલકસૂરિ કે જે પ્રેમલદેવીના ગૃહસ્થપણાના ભાઈ હતા. તેમને અમદાવાદમાં ઉત્સવ પૂર્વક પધરાવી ચોમાસું રાખ્યા.

પ્રેમલદેએ ભટ્ટારકજીને વિનંતિ કરી કે "અમને ધર્મ—અર્થ અને કામ બધુંય છે માત્ર કંઈ સંતાન નથી, આપ જેવા ભાઈ છો, મોટા ધર્માચાર્ય છો. અહીં મણિભદ્રસાચા દેવ છે આપણે તેના ઉપાસક છીએ, છતાં સંતાનની ખોટ મને બહુ સાલે છે કૃપા કરીને આપને ભાણેજ થાય, એવું વચન આપો." ભટ્ટારકે એનની લાગણીથી જણાવ્યું કે "તને અંતરાયકર્મ તૂટે અને સંતાન થાય તો, એક પુત્ર મને આપજે[1] બહેને એ વાત અંગીકારી.

---

૧ જૈનો જૈન સાધુઓને આહાર, પાણી વસ્ત્ર પાત્ર, અને પુસ્તકનું દાન આપે છે તેમજ શિષ્યો બનાવવા માટે પોત-પોતાના પુત્ર પુત્રીઓનું પણ દાન કરે છે જેમકે

(૧) વાસુદેવ કૃષ્ણમહારાજા ભ નેમિનાથની પાસે દીક્ષા લેનાર સૌ નર—નારીઓને દીક્ષાની અનુજ્ઞા આપતા. તેમજ તેના બાળ-વચ્ચાઓને સંવ જાતની સગવડ કરી આપી તેઓ પાસેથી રજા અપાવતા હતા.

(૨) મગધના રાજા શ્રેણિકે (ભિંભીસારે) પોતાની રાણીઓ તથા પોતાના પુત્રોને ભ મહાવીરસ્વામીની પાસે દીક્ષા અપાવી હતી
(ત્રિ શ પુ ચ પર્વ ૧ મું પ્ર૦ ૧ ૫ ૭)

(૩) ખાટૂગામના જૈનોએ વિ સ ૧ લગભગમાં આ૦ યક્ષદેવને ૧૧ છોકરા વહોરાવ્યા હતા. (જૂઓ ઈતિ પ્ર ૧ પૃ ૨૨)

(૪) ભ રના વીસનાગ પોરવાડે સ ૧૧૫૨માં આચાર્ય આ

શેઠ પૂજાશાહ તથા શ્રી પ્રેમલદેને રામજી, **રૂપજી** વગેરે પાચ પુત્રો અને બે પુત્રી થઈ, **બહેને ભ૦ ભુવનકીર્તિસૂરિને ૭ વર્ષનો રામજી વહોરાવ્યો** તે મોટા થતા **ભ૦ રત્નકીર્તિસૂરિ** બન્યા.

૬૬. **ભ૦ રત્નકીર્તિસૂરિ**–તેમના સ૦ ૧૬૭૯ ભા૦ વ૦ ૨ મંગળવારે રેવતીનક્ષત્રમા મધ્યરાતે શુભલગ્નમા અમદાવાદમા **જન્મ નામ–રામજી** સ૦ ૧૬૮૬ વૈ૦ સુ૦ ૫ને રોજ રાજનગરના રાજપરામા દોશી કાનજી તથા તેની ભાર્યા ગમતાદે વિશાશ્રીમાળીના ઉત્સવમા દીક્ષા, **નામ મુનિ રાજકીર્તિ** સ૦ ૧૭૦૭ વૈ૦ સુ૦ ૩ને

મુનિચન્દ્રસૂરિને પોતાના "૯ વર્ષનો પુત્ર પુર્ણચન્દ્ર" વહોરાવ્યો, જે મહાવાદી આ૦ દેવસૂરિ થયા હતા (પ્રભાવક ચરિત્ર ઈતિ૦ પ્ર૦ ૪૧ પૃ૦ ૫૬૧)

(૫) ધંધૂકાની મોઢ શ્રાવિકા **પાહિનીદેવીએ** પોતાના ભાઈ નેમિનાગની સમ્મતિથી પોતાનો "પાચ વર્ષનો પુત્ર ચાગો" સ૦ ૧૧૫૦મા **આ૦ દેવચન્દ્રસૂરિને** વહોરાવ્યો આ બાળક તે ક૦ સ૦ **આ૦ હેમચન્દ્રસૂરિ** થયા (પ્ર૦ ૪૧ પૃ૦ ૬૦૦)

(૬) ખંભાતના **સં૦ ભીમજી** અને **સં૦ સાંગણસોની વગેરેએ દેવેન્દ્રસૂરિને** શુદ્ધ આહાર પાણી, વસતિ તથા **શિષ્યો** આપ્યા (ગુર્વાવલી શ્લો૦ ૧૩૭ થી ૧૩૯ ઇતિ૦ પ્રક૦ ૪૫ પૃ૦ ૩૨૮ ૩૩૨)

પોર્ટુગીઝ **પીનહેરો પાદરી** તા ૬–૧૧–૧૫૯૫ને રોજ પત્રમા લખે છે કે મે ખંભાતના જૈન ઉપાશ્રયમા આઠ નવ વર્ષની ઉમરના ઘણા છોકરા જોયા જે જૈન મુનિ બનેલા હતા આટલી ઉમરે તેઓ ધર્મને માટે અર્પણ કરે છે (ઇતિ૦ પ્ર૦ ૪૪ પૃ૦ ૧૩૩)

ખંભાતના **સોની સિંહ ઓસવાલે** વિ૦ સ ૧૪૯૧ મા પોતાની ૭ વર્ષની **મીલાપ** નામની પુત્રી વૃધ્ધ તપાગચ્છના ભ૦ રત્નસિંહસૂરિને ખંભાતમા લાવી વહોરાવી દીક્ષા અપાવી, જે દરરોજ ૧૫૦ શ્લોક કંઠસ્થ કરી શકતી હતી સમર્થ વિદુષી તેમજ વ્યાખ્યાત્રી બની હતી, ભ૦ **રત્નચૂલામહત્તરાની** પાટે સ્થાપી (શ્રીધર્મલક્ષ્મીમહત્તરાભાસ)

કનોડા ગામની **શ્રી સૌભાગ્ય** દેવીએ **પ૦** નયવિજયને સ૦ ૧૬–૫૬–૫૭ મા પોતાના પાચ વર્ષના **પુત્ર** જસુ વહોરાવ્યો જે મોટા થતા ન્યાયતીર્થ ન્યાયવિશારદ ન્યાયાચાર્ય મહોપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજી મહારાજ થયા (ઇતિ૦ પ્રક૦ ૫૮)

રોજ શા૦ રતનજી (ભાર્યા ગમતાદે) પુત્ર નાગજી તથા શ્રીમાળીએ કંકોત્રી કાઢી, કરેલા ઉત્સવમા આચાર્યપદ, નામ—આ૦ રત્નકીર્તિસૂરિ તેમજ ભ૦ ભુવનકીર્તિનું સ૦ ૧૭૮૦મા સ્વર્ગગમન બાદ સ૦ ૧૭૮૧ ચૈત્ર વદિ ૨ના રોજ દધિગ્રામ (ડભોઇ)મા શાહ સોમજીએ કરેલ ઉત્સવમા ભટ્ટારકપદ અને સ૦ ૧૭૩૪ પો૦ વ૦ ૨ને રોજ દધિગ્રામ (ડભોઇ)મા સ્વર્ગગમન થયા.

તેમને (૧) પ૦ રામવિજય (૨) પ૦ સુમતિવિજય (૩) પ૦ હેમવિજય અને (૪) ગગવિજય એમ ચાર શિષ્યો હતા[1]

૬૭ ભ૦ ગુણસાગરસૂરિ—અમદાવાદના જૈન સંઘે પ૦ ગગવિજયને આચાર્ય બનાવી ભ૦ ગુણસાગરસૂરિ નામ રાખી ભ૦ રત્નકીર્તિસૂરિની પાટે સ્થાપ્યા.

પ૦ સુમતિવિજયે સ૦ ૧૭૪૯ અષાડ સુદિ ૭ હસ્ત નક્ષત્રમા અમદાવાદમા "ભ૦ રત્નસૂરિરાસ ઢાળ—૯ સર્વ ગાથા ૧૪૬, ગ્ર૦ ૧૭૦" બનાવ્યો

તીર્થ—

મણિભદ્રવીરના ૩ તીર્થસ્થાનો છે.

(૧) માળવામા "ઉજ્જૈન" તેની જન્મભૂમિ છે બાવન વીરો સાથેની રહેવાસ ભૂમિ છે ત્યા મોટા વડ નીચે મણિભદ્રવીરનુ મસ્તક પૂજાય છે

(૨) ગુજરાતમા પાલનપુર પાસે તેની વિજયભૂમિ "મગરવાડા" છે ગુરુની આજ્ઞાથી તેણે ત્યા નિવાસ કર્યો છે, ત્યા મણિભદ્રવીરના ચરણો પૂજાય છે.

(૩) ગુજરાતમા વિજાપુર પાસે "આગલોડ ગામ"મા વડ નીચે તેણે પોતાનું સ્થાન માગ્યુ, ત્યા મણિભદ્રવીરના ચરણ ઉપરનો ભાગ ધડ પૂજાય છે વીજાપુરમા પણ તેનું સ્થાપનાતીર્થ છે

---

૧ તેમના રાજ્યમાં ૬૩ મા ભ૦ દેવરત્નસૂરિના શિષ્ય ઉપાધ્યાય રાજસુંદરગણિ શિષ્ય ઉપા પદ્મસુંદરગણિએ અજનીસુતનો આ અભયદેવસૂરિ કૃત ટીકાના આધારે ટબ્બો બનાવ્યો વિસ્તરણ બનાવ્યુ

(૪) **કબોઈ તીર્થમાં** રેલ્વેના પાટા પાસે જગલમા **ગોરિયા-વીરનું** સ્થાન છે મણિભદ્રવીરનુ ચમત્કારી સ્થાન છે

ત્યાના વૃદ્ધો કહે છે કે, "જ્યારે ત્યા રેલ્વે લાઇન નીકળી, ત્યારે તે સ્થાન પાસે રેલગાડી આવતા એંજિન બધ થઈ જતું ૩ દિવસ આ પ્રમાણે બન્યુ, પછી તેના ડ્રાઈવરે નીચે ઊતરી તે સ્થાનને નમસ્કાર કર્યા અને રેલ્વેખાતાએ તે સ્થાનને સુધાર્યું. તે પછીથી ત્યા રેલ્વે બરાબર ચાલુ થઇ છે અટકી નથી

અમદાવાદના શેઠ **લાલભાઈ ઉમેદરામ લઠ્ઠાએ** કબોઈતીર્થના મનમોહન પાર્શ્વનાથના તીર્થપ્રાસાદનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો, ત્યારે આ સ્થાનનો પણ જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો હતો

આ કબોઇ તીર્થસ્થાન છે પણ મણિભદ્રનુ સ્થાન તીર્થ તરીકે વિખ્યાત નથી

બીજાં પ્રભાવક સ્થાનો

મણિભદ્રવીરના બીજા પણ ચમત્કારી સ્થળો છે, તે આ પ્રમાણે

(૧) સૌરાષ્ટ્રમા વઢવાણ શહેરમા યતિલાલચદજીના ઉપાશ્રયમા સ્થાન છે યતિલાલચદને મણિભદ્રવીરનુ ઇષ્ટ હતુ

તે બહુ ચમત્કારી હતા **શેઠ છગનલાલ જેરાજ** વગેરે માનતા હતા કે એક દિવસે રાજાએ ઉપાશ્રયના એક સારા લીંબડાને કાઢી નાખવાનો મનસુબો કર્યો **યતિવરે** કુડી ઢાકી સીધી ડાળવાળા તે લીબડાને છુપાવી દીધો બીજે દિવસે લોકોએ જોયુ કે તે સ્થાને વાકો ચૂકો લીબડો ઊભો છે અમલદાર નિરાશ થયો આ ઉપાશ્રયના "યતિ લાલચદજીનો ઉપાશ્રય" અને "લીંબડાવાળો ઉપાશ્રય" એમ બે નામો છે

(૨) અમદાવાદમા વિજયાનદસૂરિગચ્છના ઉપાશ્રયમા વીરનુ સ્થાન છે આ મણિભદ્ર બહુ ચમત્કારી મનાતા હતા જૈનોને તેનો પરચો મળતો હતો, તેથી તેના પ્રત્યે મોટી શ્રદ્ધા હતી હવે પછી તો, વહીવટદારોએ તે સ્થાનમા જેવા તેવા "દેવ ચેટકોને" બેસાડી દીધા. આથી આ સ્થાનનુ માહાત્મ્ય ઘટ્યુ. અને આરાધકોની એકનિષ્ઠા ચલવિચલ થાય તેવા નિમિત્તો ઉભા થવાથી પરચો ઘટવા લાગ્યો

(૩) **શ્રીપુરમાં અતરીક્ષ** પાર્શ્વનાથના ભોયરામા વીરનુ સ્થાન છે.

(૪) જયપુરના ઘાટમાં ગુંજી નીચે મુહતાના ભ૦ પદ્મપ્રભના જિનાલયમાં વીરનું સ્થાન છે

(૫) અજમેરમા લાખન કોટડીમા તપગચ્છના ઉપાશ્રયના 'પાછલ ઉપાશ્રય'મા એક કોટડીમાં વીરનું સ્થાન છે, જે આજે પણ ચમત્કારી મનાય છે આ સ્થાનમા રહેલા મનુષ્ય ઉપર બીજા કોઈની મૂઠ ચાલી શકતી નથી.

(૬) મોટા પોસીના તીર્થમા ભ૦ નેમિનાથના જિનાલયમા ચમત્કારી મણિભદ્રવીર છે (—પ્રક૦ ૫૦ પૃ૦ ૪૫૦)

(૭) શંખેશ્વરતીર્થ પાસે રાજા વનરાજ ચાવડાની જ મભૂમિ "વણોદના" જિનાલયમા વીરનું સ્થાન છે ત્યાના જૈનો જણાવે છે કે તેની પાટ ઉપર કોઇ સૂઈ શકતો નથી. મણિભદ્રના સ્થાનમા જેવા તેવા ચેટક દેવની મૂર્તિ કે ફોટો રાખે તો, રાતો રાત ત્યાથી ગુમ થઈ જાય છે,

(૭) અમદાવાદ પાસે બારેજામા ભ૦ વિજયરાજસૂરિ પ્રતિષ્ઠિત મણિભદ્રવીરનું સ્થાન છે

(૮) સુઈગામના ઉપાશ્રયમા મણિભદ્રવીરનું સ્થાન છે

સ્વરૂપ વર્ણન

મણિભદ્રવીર સાધકને પ્રસન્ન થાય ત્યાર તેની સામે પોતાના મૂળ સ્વરૂપમા બાલક રૂપે આવે છે મણિભદ્રવીર ક્ષેત્રપાલ છે તેને ઐરાવણ હાથીનું વાહન હોય છે સૂઅરના જેવું મુખ કાળોરંગ અને તેના દાંત ઉપર "કેશરિયાજીનો જિનપ્રાસાદ હોય છે

તેને બે ચાર કે ૭ હાથ હોય છે તેને છ હાથ હોય ત્યારે તેમા ૧ ઢાળ ૨ ત્રિશૂલ ૩ માલા ૪ નાગ ૫ પાશ અને ૬ અકુશ હોય છે

મણિભદ્રવીરનાં ૧ મણિભદ્ર ૨ માનભદ્ર ૩ માણેકચદ ૪ ગોરડિયો વીર, વગેરે નામો મળે છે

છદકારો લખે છે કે—તપગચ્છી સોમશાખાના શાન્તિસોમસૂરિ કહે છે કે—ઉજ્જૈનમા બાવન વીરોનું સ્થાન છે તેમા ગોરડિયો વીર એજ મણિભદ્ર, એટલે મણિભદ્ર બાવન વીરોમાંનો એક વીર છે

જેમા તે "ગોરડીયા" નામથી પ્રસિદ્ધ છે. અને કંબોઈ તીર્થમા મણિભદ્રવીરનુ જે સ્થાન છે. તે **ગોરડીયા** નામે પ્રસિદ્ધ છે

પરતુ મણિભદ્રવીરનો મૂળ રગ કાળો છે

નિગમમત પ્રભાવક **પ૦ સિદ્ધાન્તસાગરગણિ** લખે છે કે– તીર્થંકરોના જન્મોત્સવમાં ૬૪ ઇન્દ્રો આવે છે. તેમાં યક્ષની જાતી તરફથી **બે ઇંદ્રો** (૧) મણિભદ્રવીર અને (૨) પૂર્ણભદ્રવીર આવે છે.

(દર્શન રત્નાકર લહેરી–૨જી તરગ–૧લો તથા પ્ર૦ ૫૩–પૃ૦ ૫૭૭)

વીરની આરાધના

(૧) મણિભદ્રની આરાધના અને પૂજા માટે સાધારણ રીતે આઠમ તથા ચૌદસ તિથિઓ અને ગુરુવાર તે ઉત્તમ દિવસો છે

(૩) **બાધા**–તેની બાધા મહા સુ૦ ૫, વૈ૦ ૧, કે આસો સુદ–૧૦ ને રોજ અથવા આઠમ કે ચૌદશ રવિવાર કે સોમવારે મૂકાય છે.

અમદાવાદના **નગરશેઠ શાન્તિદાસ ઝવેરીના** વશજો સીસોદિયા ઓસવાલ જૈનો મગરવાડા અથવા આગલોડમા "માહેત" માટે જાય છે, જે બાલકનુ લગ્ન થવાનુ હોય તે લગ્ન કર્યા પહેલા ત્યા કુટુબ સાથે જાય છે, સારા દિવસે મણિભદ્રવીરની સામે ઘીનો દીવો "કરી" સુખડીનો થાળ પોતાને માથે ધરી ચોટીએ અડાડી વીરની સામે મૂકે છે ત્યારપછી આ સુખડી ત્યાં હાજર રહેલા દરેકને વહેચે છે આ સુખડી ત્યાથી પાછી લવાય નહીં. લગ્ન થવાનુ હોય તે છોકરા માટે વિધિ કરાય છે પણ કોઈ કોઈ તો લગ્ન પહેલાં છોકરી માટે પણ આવી **માહેત** કરે છે

નોંધ : સ્વાભાવિક બનવા જોગ છે કે અમદાવાદના ઓસવાલ જૈનોના ઘણા સગાસબધી વીજાપુરમા છે આથી વીજાપુર થઈ આગલોડ જવાનુ સરળ પડે છે

પં૦ અમૃતવિજયજી (ઓલીયા) એ મગરવાડા જેટલુ જ આગલોડ વીરનુ મહાત્મ્ય બતાવ્યુ હોય, આથી અમદાવાદના જૈનો આગલોડ જવાનુ વધુ પસદ કરતા હોય ?

(૩) મણિભદ્રવીરની મોટી સાધના દીવાળી ને રોજ કે પ્રસંગે અવસરે કરાય છે

(૪) ધ્યાન રાખવું કે—મણિભદ્રવીર શુદ્ધ સમકિતિ, શાન્ત, વિવેકી, સદાચારી, અને ધર્મપ્રેમીને જ મદદ કરે છે, તથા પ્રત્યક્ષ થઇ દર્શન આપે છે

(૫) જે સમકિત વગરનો હોય સ્વચ્છંદી હોય, તથા બીજા જે તે દેવાને માનતો હોય તેને મણિભદ્રવીર પ્રસન્ન થતા નથી.

હઠીલો કરો થાપે મન, નિશિએ વિધિજપો પ્રસન્ન,
પછે જે ચિંતે તે પાવે, ઘર બેઠા સુખસંપત આવે—૧૫
(સં૦ ૧૭૦૮ પં૦ ઉદયવિજયગણિ કૃત છંદ)

(૬) એક નોંધપાત્ર સુમેળ મળે છે કે—આ૦ આણંદવિમલસૂરિ વિજયશાખાના આદ્ય આચાર્ય વિજયદાનસૂરિ અને આ૦ વિજયદેવસૂરિ વગેરે તથા તપગચ્છ સાગરશાખાના મહો૦ ધર્મસાગરગણિવર તેમજ તપગચ્છ વિજયદેવસૂરિ સંઘ સાગર શાખાના ભટ્ટારક રાજસાગરસૂરિ અને શેઠ શાન્તિદાસ ઝવેરી વગેરે મૂળ ઓસવાલ જ્ઞાતિના હતા, વિજયદેવસૂરિ ગચ્છનું બીજું નામ ઓસવાલ ગચ્છ પણ મળે છે મણિભદ્ર મહાવીર પહેલા ઓસવાલ જૈન હતા. અને અત્યારે સમકિતિ જૈન દેવ છે આ સુમેળમાથી સહેજે વાસ્વાં શકાય છે કે—તે સૌના વંશ વારસદારોનો રક્ષકદેવ—ઇષ્ટદેવ મણિભદ્ર મહાવીર જ હોય. એ સ્વાભાવિક વસ્તુ છે

છંદો—સ્તોત્રો—

મણિભદ્રવીરના વર્ણન માટે ગુજરાતી, હિંદી અને સંસ્કૃત ભાષામા વિવિધ છંદો—સ્તોત્રો મળે છે

(૧)તપગચ્છની સોમશાખાના ૬૨મા ભ૦ શાંતિસોમસૂરિએ સં૦ ૧૭૩૩મા આગલોડમાં "મણિભદ્રસ્તોત્ર શ્લો ૪૧" બનાવ્યા.
(—પ્રક૦ ૫૫ પૃ ૬૯૦ સોમશાખા પટ્ટાવલી)

(૨) ભ૦ હેમવિમલસૂરિના શિષ્ય પં૦ હર્ષકુલગણિની પરંપરાના ૫૮મા પં૦ ઉદયકુશલગણિવરે 'મણિભદ્રછંદ કડી ૨૧" બનાવ્યો. (જુઓ પ્રક૦ ૫૫ કુશલશાખા)

(૩) પ૦ લક્ષ્મીકીર્તિ ગણિના પ૦ હર્ષકુલગણિની પરપરા શિષ્ય **શિવકીર્તિએ "મણિભદ્ર ચોપાઈ–૯"** બનાવી (પ્ર૦ ૫૮)

(૪) તપગચ્છના ૫૯મા ભ૦ વિજયસેનસૂરિના હસ્ત દીક્ષિત શિષ્ય પ૦ કનકવિજયગણિવર (આ૦ વિજયસિંહસૂરિ)ના આજ્ઞાધારી મહો૦ કલ્યાણવિજયગણિની પરપરાના પ૦ રામવિજયગણિના શિષ્ય **પં૦ ઉદયવિજયગણિએ** સ૦ ૧૭૦૮ માગરવાડામા ગુજરાતી ભાષામા "મણિભદ છદ ચોપાઇ–૨૫" બનાવ્યો હતો તેમણે તેમા કોઇ કોઇ વિશેષ વાત પણ બતાવી છે તે આ પ્રમાણે.

તું જિનશાસનનો રખેવાલ, તુઝ કર ઝલકે દડવિશાલ,
તપાબિરુદ જગિ જાસ પ્રસિદ્ધ, તેહને તે ઉપગારહ કીધ ॥૨॥

ૐ "યોગિણી ચઉસટ્ઠી" સિરતાજ, "વીર બાવન્ન" મોટા
યક્ષરાજ એકલાખને એશી હજાર, પીર પીગામ્બર કરે જુહાર ॥૭॥

ૐ નમો મણિભદ્ર? તું ચેડા તુજ સમરણ તે નાવે કેડા
"ચોરાશી ચેટકનો રાય" હાથિદડ, પાવડી તુઝ પાય ॥૧૦॥

દઢશીલે કરી થાપો મન્ન, નિશાઈ વિધિ જપો પ્રસન્ન
પછે જે ચિંતે તે પાવઈ, ઘરિ બેઠા સુખસપત્તિ આવઇ ॥૧૫॥

તું સુરતરૂસમ પૂરણ ચિંતિત "માદ્યત" દૂરિ થકી લીએ વાછિત,
"મગરિવાડિ" કીધ વાસરસાલ, "જૈન વાસિત સુર"તુંહી દયાલ
શ્રી વિજયદેવ ગુરૂરાજ પસાય, તવિયો મણિભદ્ર સુર રાયા॥૧૯॥

સવત્ સત્તર આઠ ઉદાર, મૃગશિર સુદિ આઠમ શશિવાર
કલશ સકલ સિદ્ધ જયકાર, મત્ર મનમંદિર ગણતા ॥૨૩॥

ઋદ્ધિ વૃદ્ધિ કલ્યાણ ભાવે કરી ભણતા,
શ્રી વિજયસેનસૂરિ શિસ, સાધુ ગુણ પુરા કહિએ
"કનકવિજય કવિરાય" પ્રણમતા યશ લહિએ
પડિત રામવિજયતણો, ભણે શિશ સુણયો સુદા
ઉદય અધિક ચઢતી કલા, જે મણિભદ્ર સેવે સદા ॥૨૫॥

પુષ્પિકા–ઇતિશ્રી માણિભદ્ર છંદઈ મિતિ શ્રેય

સંવત્ ૧૮૮૩ના વર્ષે આસો સુદિ–૭ના દિને મુનિ હેમવિમલજી શ્રી પ્રહ્લાદનપુરે કલ્યાણમસ્તુ

(અમદાવાદમાં પં૦ શાન્તિવિમલ પાસે પાના–૨ના આધારે)

(૫) તપાગચ્છના ૫૩મા ભ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિના મહો૦ વિદ્યાસાગર ગણિવરની પરંપરાના સાગરશાખાના ભોગ વિદ્વાન પં૦ લોજ સાગરગણિની પરંપરાના વિદ્વાન્ યતિવર પં૦ ચતુરસાગરગણિએ સં૦ ૧૯૫૫માં વૈ૦ સુ૦ ૫ને રોજ વિવિધ વૃત્તોમાં સંસ્કૃત ભાષામાં "મણિભદ્ર સ્તોત્ર શ્લો૦ ૨૭" રચ્યું.

(પ્ર૦ ૫૫ પૃ૦ ૬૯૫ મહો૦ વિદ્યાસાગરગણિ વંશ.)

(૬) મણિભદ્રછંદ (જૂઓ જૈ૦ સ૦ પ્ર૦ વર્ષ ૨૦મું ક્૦૨૩૪)

સમાધિકારક—

લોકોમાં એવી માન્યતા પ્રચલિત છે કે–મણિભદ્રવીર વગેરે સમ્યક્ત્વધારી દેવો છે તો જેને ૨૪ શાસન દેવો, ૨૪ શાસન દેવીઓ ૧૬ વિદ્યાદેવીઓ, જ્ઞાન, દર્શન તથા ચારિત્રના અધિષ્ઠાયક દેવો, દેવીઓ, અને "મણિભદ્રવીરનું" ઇષ્ટ હોય છે તેને મરણ સમયે સમાધિ અને સંપૂર્ણ સુખશાન્તિ રહે છે અને જેને આ સિવાયના ચંડો ઘંટિક યક્ષ કર્ણ પિશાચિની, ઉચ્છિષ્ટ ચાંડાલિની ભૂત, પ્રેત તથા પીર પેગમ્બર વગેરેનું ઇષ્ટ હોય છે તેને મરણની છેલ્લી ઘડીઓ વિષમ રીતે મહાશીમાં પસાર થાય છે

ઘંટાકર્ણ યક્ષ—

તેનો પરિચય આ પ્રમાણે મળે છે–

ઘણ્ટિક યક્ષ—

पसिणापसिण सुमिणे विज्जा सिट्ठं कहेइ अन्नस्स
अहवा आइंखिणिआ घण्टिसिट्ठं परिकहेइ ॥ १३१२ ॥

वृत्ति-यत् स्वप्नऽवर्त्तार्गमा विद्यया विद्याधिष्ठात्र्या देवतया शिष्ट कथितं सद् अन्यस्मै पृच्छकाय कथयन्ति । अथवा "आइंखिणिआ" डोम्बी तस्या कुलदेवत घण्टिकयक्षे नाम सगृह सन् कर्णे कथयति साऽत्र तेन शिष्ट कथितं सद् अन्यस्मै पृच्छकाय शुभाऽशुभाय यत् परिकथयति एष प्रश्नप्रश्न ॥ १३१२ ॥

(ભાવનગરની શ્રી આત્માનદ સભાએ સ૦ ૧૯૯૮માં પ્રકાશિત કરેલ ૯૦મું ગ્રથરત્ન નિર્યુકિત ભાષ્ય વૃત્તિવાલુ બૃહત્કલ્પસૂત્ર ભાગ ૬ઠ્ઠો પરિશિષ્ટ ૧૩મું પાનુ ૧૬૯, બૃહત્ કલ્પસૂત્ર ભા ૨ પૃ૦ ૪૦૩, ૪૦૪)

જૈનાચાર્યો, ગીતાર્થો, અને વિદ્વાનો ઘટાકર્ણ વીર "અજૈન દેવ હોવાનુ નીચે પ્રમાણે સ્પષ્ટ કહે છે

(૧) ક૦ સ૦ **આ૦ હેમચન્દ્રસૂરિ** પોતાના અભિધાન ચિંતા મણિના દેવકાડમા જૈન માન્ય દેવોના નામોમા ઘટાકર્ણનુ નામ આપતા નથી પરતુ દેવકાડ શ્લો૦ ૧૨૪ના **નદીશ** શબ્દની વ્યાખ્યામા એક ઉદ્ધરણ શ્લોક આપ્યો છે.

પડિત વ્યાડિએ મહાદેવના ગણોના જે નામ આપ્યા છે તેમાં "કર્ણઅત વાળા" ઘણા દેવો બતાવ્યા છે. આચાર્યશ્રી જેમાનો ઘટાકર્ણના નામ વાલો પડિતવ્યડિનો શ્લોક ઉદ્ધરી નીચે પ્રમાણે બતાવે છે.

गोपालो ग्रामणी माल्ल (मायु) घंटाकर्णकर घमै

(અભિધાન ચિંતામણિ કોષ, દેવકાડ શ્લો૦ ૧૨૪ની વ્યાખ્યા પ૦ કેશવકૃત કલ્પદ્રુમકોષ જૈન૦ સત્ય૦ પ્ર૦ ક્ર૦ ૬૧)

ગોપાલનો અર્થ "પાચે ઇન્દ્રિયના વિષયોનો પોષક" પણ થાય છે ગ્રામણીનો અર્થ મુખી થાય છે તેમજ પાંચે ઈન્દ્રિયોને તૃપ્ત કરનાર" થાય છે

તો સ્પષ્ટ છે કે-ઘટાકર્ણદેવ સમકીતિ કે ધર્મપોષક દેવ નથી,

(૨) ખરતરગચ્છના ઉ૦ **જયસાગરગણિ** લખે છે કે- મોટી શાન્તિ, વસુધારા અને ઘટાકર્ણ તે બૌદ્ધોના હોવાનુ ગીતાર્થો માને છે.

(જૈન૦ સત્ય૦ પ્ર૦ ક્ર૦ ૬૧)

(૩) ઇતિહાસ પ્રેમી પૂજ્ય **પ૦ કલ્યાણવિજયગણિવર** લખે છે કે ઘટાકર્ણ જૈન દેવ નથી

(જૈન સત્ય૦ પ્ર૦ ક્ર૦ ૫૬, પુ૦ ૫ અક ૮)

(૪) વળી તેઓ જ કલ્યાણકલિકામાં ઘંટાકર્ણની થાળી બનાવવાની પ્રથાને નિરાધાર અને જૂઠી બતાવે છે

(૫) પૂ૦ આ૦ વિજયલબ્ધિસૂરિ લખે છે કે-ઘંટાકર્ણવીર બૌદ્ધોના દેવ છે એટલે એના સમ્યક્ત્વનો પ્રશ્ન રહેતો નથી.

(કલ્યાણ માસિક વ૦ ૧૩ અં૦ ૧ પૃ૦ ૬૫૪)

(૬) શાસનકંટકોદ્ધારક પં૦ હંસસાગરગણિ ૧૧૫મા સમાધાનમાં કહે છે કે-

શ્રી સારાભાઈ નવાબે જૈન આગમમાં પણ ઘંટાકર્ણ નામ હોવાનું માની લીધેલ, તેમ આચાર્ય શ્રી (વિજયલબ્ધિસૂરિજી) ન માને અને તેથી તેઓ ઘંટાકર્ણને જૈનદેવ તરીકે કે સમકીતિ દેવ તરીકે તો ન જ જણાવે તે યુક્ત છે

પરંતુ મૂલ શૈવ ગ્રંથોમાં ઘંટાકર્ણ મહાવીરનું નામ અને તેના સામર્થ્યનું વર્ણન છે તેની સ્તુતિ છે

(સં૦ ૨૦૧૮નો કલ્યાણ સમાધાન શુદ્ધિ પ્રકાશ ગ્રંથ પૃ૦ ૧૭૮, ૧૭૯)

નોંધ.—જૈનશાસ્ત્રોમાં રુદ્ર, ઘટીરામ, હાસા, પ્રહાસા, સીતાતરી કે ઘંટાકર્ણનું પ્રાસંગિક નામ નોંધાયેલ હોય, તેથી તે દેવ સમકીતિ જ હોય એવું માનવાનું હેતુ નથી.

(૭) પં૦ લાલચંદ્ર ભગવાનદાસ સાહ કહે છે કે ઘંટાકર્ણ જૈન દેવ નથી.

(-વિશેષ માટે જૂઓ—જૈન સત્યપ્રકાશ ક ૬૦ પૃ૦ ૧૧ ક૦ ૬૧ પૃ૦ ૧૧ થી ૧૮ તા. ૭-૪-૧૯૩૯ તથા તા. ૧૭-૪-૧૭૪૦ ના સાપ્તાહિક જૈનપત્રના અંકો)

(૮) સાધારણ રીતે સમજાય છે કે- શ્વે૦ જૈન યતિઓએ છેલ્લી-૪ સદીમાં જૈન જૈનેતર મંત્ર વિધાનોમાંથી કોઈ કોઈ વિધાનો લીધાં હોય, અને એ રીતે બૌદ્ધ ધર્મ કે શૈવધર્મનો ઘંટાકર્ણનો મંત્ર લીધો હોય.

દિગમ્બરોના જૈન પ્રતિષ્ઠાકારકો નવા જિનાલયો બનાવતાં પહેલાં ભમ્રૂ દેવોને આરાધી, સ્વપ્ન દર્શન મેળવતા હતા. સમય જતાં

કદાચ તે સ્થાન ઘંટાકર્ણે લીધુ હોય, પછી તો શ્વે૦ યતિઓએ પણ તેમના ઋષિ મંડળ સ્તોત્ર સાથે ઘંટાકર્ણનો આમ્નાય લીધો હોય.

સંભવ છે કે–આ રીતે એક બીજા પાસેથી પરંપરાએ જૈન મંત્ર-વાદીઓ, દિગમ્બર ભટ્ટારકો લોંકાગચ્છના યતિઓ, સ્થાનકવાસી ઋષિઓ, અને શ્વે૦ જૈન મુનિઓએ ઘંટાકર્ણનો મંત્ર લીધો હોય. અને તે સમય જતા જૈન વિધિ વિધાનમા દાખલ થયો હોય.

વાસ્તવમાં તે હરિજનોનો કામના પૂરક–**કુલદેવ** છે.

(ઘંટાકર્ણની વિશેષ ચર્ચા માટે તા ૭–૪–૧૯૩૯ અને તા. ૧૭–૪–૧૯૪૦ના **સાપ્તાહિક જૈનો** જોવા)

(૯) અસલમા સાચો જૈન એજ છે કે ૨૪ તીર્થંકરો, શુદ્ધ સાધુ, અને કેવલી પ્રણિત જૈન ધર્મનુ **ઈષ્ટ** હોય આવા જૈનનેજ "સમાધિ મરણુ" થાય છે બનવા જોગ છે કે–**સમકીતિ દેવો** તેના શુદ્ધ સાધનો મેળવી આપે સમકીતિ દેવો માત્ર આ રીતે જ આત્મ-સાધકોના ઉપકારક છે

(૧૭) વૃદ્ધો કહે છે કે–અમૂક આચાર્યો વિગેરેને મોટે ભાગે ઘંટાકર્ણ વીરનુ **ઈષ્ટ** હતુ પરંતુ તેઓને છેવટે મરણ સમાધિ બની રહી હોય એવુ વિશ્વાસ્ય સપ્રમાણુ જાણુવામા આવ્યુ નથી

ઈતિહાસથી તો સમજાય છે કે–વિભિન્ન રાજધર્મોની બોલબાલાના સમયે જૈનોના જૈન ધર્મસ્થાનોમા પાચ પીર કબ્ર, મસીદના ઢાચા વગેરે દાખલ થયા હશે

તો આ લોકશાહીમા પણ કોંગ્રેસમાન્ય હરિજનોનો ઘંટાકર્ણ પણ એ જ રીતે દાખલ થાય, તો નવાઈ નથી કેમકે તેની પ્રશંસાના પૂર્વાચાર્યોના નામે "બનાવટી ગ્રંથો" બની ચૂકયા છે

શ્રી હેમ નામવાલા સૂરિવરો–મુનિવરો–

આ નામના ઘણા જૈન મુનિવરો થયા છે જે પૈકીના કેટલાએક તો મોટા જ્યોતિર્ધરો છે

૧ મલધારગચ્છના આ૦ હેમચંદ્રસૂરિવર સં૦ ૧૧૭૫

(–પ્ર૦ ૩૮ પૃ૦ ૩૨૬)

(૪) વળી તેઓ જ કલ્યાણકલિકામા ઘ ટાકર્ણની થાળી બનાવવાની પ્રથાને નિરાધાર અને જૂઠી બતાવે છે

(૫) પૂ૦ આ૦ વિજયલબ્ધિસૂરિ લખે છે કે—ઘ ટાકર્ણવીર બૌદ્ધોનો દેવ છે એટલે એના સમ્યક્ત્વનો પ્રશ્ન રહેતો નથી.

(કલ્યાણ માસિક વ૦ ૧૩ અ૦ ૧ પૃ૦ ૬૫૪)

(૬) શાસનકટકોદ્ધારક પ૦ હસસાગરજી ગણિ ૧૧૫મા સમાધાનમા કહે છે કે—

શ્રી સારાભાઈ નવાબે જૈન આગમમા પણ ઘ ટાકર્ણ નામ હોવાનુ માની લીધેલ, તેમ આચાર્ય શ્રી (વિજયલબ્ધિસૂરિજી)ન માને અને તેથી તેઓ ઘ ટાકર્ણને જૈનદેવ તરીકે કે સમકીતિ દેવ તરીકે તો ન જ જણાવે તે યુક્ત છે

પરતુ મૂલ શૈવ ગ્રંથોમા ઘ ટાકર્ણ મહાવીરનું નામ અને તેના સામર્થ્યનું વર્ણન છે તેની સ્તુતિ છે

(સ૦ ૨૦૧૮નો કલ્યાણ સમાધાન શુદ્ધિ પ્રકાશ ગ્રંથ પૃ૦ ૧૭૮, ૧૭૯)

નોધ—જૈનશાસ્ત્રોમાં રુદ્ર, બ્રહ્મા, વાસુદેવ, ભદ્રા, ચઢાભદ્રા, શીતલા, તુલસા, ભદ્રાકાલી, ખડકર્ણી, હનુમાન, ભદ્રવીર, ચંડપાલ, ઘ ટાકર્ણ ... [illegible]

નોધ.—જૈનશાસ્ત્રોમાં રુદ્ર, મ ઠીસ્થલ, દાસા મહાસા સીસાતરી કે ઘટાકર્ણનું પ્રાસગિક નામ નોંધાયેલ હોય, તેથી તે દેવ સમકીતિ જ હોય એવું માનવાનું હોતુ નથી.

(૭) પ૦ લાલચદ્ર ભગવાનદાસ ગાંધી કહે છે કે ઘ ટાકર્ણ જૈન દેવ નથી.

(—વિશેષ માટે જુઓ—જૈન સત્યપ્રકાશ ક ૬૦ પૃ૦ ૧૧ ક૦ ૬૧, પૃ૦ ૧૧ થી ૧૮ તા ૭–૪–૧૯૩૯ તથા તા. ૧૭–૪–૧૯૪૦ ના સાપ્તાહિક જૈનપત્રના અંકો)

(૮) સાધારણ રીતે સમજાય છે કે— શ્વે૦ જૈન યતિઓએ છેલ્લી—૪ સદીમા જૈન જૈનેતર મ ત્ર વિધાનોમાથી કોઈ કોઈ વિધાનો લીધા હોય, અને એ રીતે બૌદ્ધ ધર્મ કે શૈવધર્મના ઘ ટાકર્ણનો મ ત્ર લીધો હોય

દિગમ્બરોના જૈન ભટ્ટારકો નવા જિનાલયો બનાવતાં પહેલા અમુક દેવોને આરાધી, સ્વપ્ન દર્શન મેળવતા હતા. સમય જતાં

કદાચ તે સ્થાન ઘંટાકર્ણે લીધું હોય, પછી તો શ્વે૦ યતિઓએ પણ તેમના ઋષિ મંડળ સ્તોત્ર સાથે ઘંટાકર્ણનો આમ્નાય લીધો હોય.

સંભવ છે કે–આ રીતે એક બીજા પાસેથી પરંપરાએ જૈન મંત્ર-વાદીઓ, દિગમ્બર ભટ્ટારકો લોકાગચ્છના યતિઓ, સ્થાનકવાસી ઋષિઓ, અને શ્વે૦ જૈન મુનિઓએ ઘંટાકર્ણનો મંત્ર લીધો હોય. અને તે સમય જતા જૈન વિધિ વિધાનમાં દાખલ થયો હોય.

વાસ્તવમાં તે હરિજનોનો કામના પૂરક–**કુલદેવ** છે.

(ઘંટાકર્ણની વિશેષ ચર્ચા માટે તા. ૭–૪–૧૯૩૯ અને તા. ૧૭–૪–૧૯૪૦ના **સાપ્તાહિક જૈનો** જોવા)

(૯) અસલમા સાચો જૈન એજ છે કે ૨૪ તીર્થંકરો, શુદ્ધ સાધુ, અને કેવલી પ્રણિત જૈન ધર્મનુ **ઈષ્ટ** હોય આવા જૈનનેજ "સમાધિ મરણુ" થાય છે. બનવા જોગ છે કે–**સમકીતિ દેવો** તેના શુદ્ધ સાધનો મેળવી આપે સમકીતિ દેવો માત્ર આ રીતે જ આત્મ-સાધકોના ઉપકારક છે

(૧૭) વૃદ્ધો કહે છે કે–અમૂક આચાર્યો વિગેરેને મોટે ભાગે ઘંટાકર્ણ વીરનુ **ઇષ્ટ** હતુ પરંતુ તેઓને છેવટે મરણુ સમાધિ બની રહી હોય એવુ વિશ્વાસ્ય સપ્રમાણ જાણુવામા આવ્યુ નથી

ઇતિહાસથી તો સમજાય છે કે–વિભિન્ન રાજધર્મોની બોલબાલાના સમયે જૈનોના જૈન ધર્મસ્થાનોમા પાચ પીર કબ્ર, મસીદના ઢાચા વગેરે દાખલ થયા હશે

તો આ લોકશાહીમા પણુ કોંગ્રેસમાન્ય હરિજનોનો ઘંટાકર્ણ પણુ એ જ રીતે દાખલ થાય, તો નવાઈ નથી કેમકે તેની પ્રશંસાના પૂર્વાચાર્યોના નામે "બનાવટી ગ્રંથો" બની ચૂકયા છે.

શ્રી હેમ નામવાલા સૂરિવરો–મુનિવરો–

આ નામના ઘણુા જૈન મુનિવરો થયા છે જે પૈકીના કેટલાએક તો મોટા જ્યોતિર્ધરો છે.

૧ મલધારગચ્છના આ૦ હેમચંદ્રસૂરિવર સં૦ ૧૧૭૫

(–પ્ર૦ ૩૮ પૃ૦ ૩૨૬)

૨ પૂર્ણતલગચ્છના ૪૦ સં૦ આ૦ હેમચંદ્રસૂરિ—સં૦ ૧૧૬૬ થી ૧૨૨૯ (—પ્ર૦ ૪૧ પૃ૦ ૫૬૬, પ્ર૦ ૩૫ પૃ૦ ૧૧)

૪ વડગચ્છના આ૦ હેમચંદ્રસૂરિ સં૦ ૧૧૫૦ થી ૧૨૧૦ (—પ્ર૦ ૪૨ પૃ૦ ૭૦૩)

૪ ચંદ્રગચ્છના આ૦ હેમસૂરિ સં૦ ૧૧૫૦ થી ૧૨૧૦ (—પ્ર૦ ૪૭ પૃ૦ ૪૨૪)

૫ ચતુર્દશીપક્ષના ૪૫મા આ૦ હેમપ્રભ સં૦ ૧૩૦૫ (—પ્ર૦ ૪૦ પૃ૦ ૫૪૧)

૬ મડાહડાગચ્છના આ૦ હેમસૂરિ સં૦ ૧૩૮૧ (—પ્ર૦ ૩૭ પૃ૦ ૨૧૮)

૭ કચ્છુલીગચ્છના (૪૯મા) આ૦ હેમસૂરિ સં૦ ૧૪૧૮ (—પ્ર૦ ૪૦ પૃ૦ ૫૫૩, પ્ર૦ ૪૭ પૃ૦ ૪૨૪)

૮ વાદિદેવસૂરિગચ્છના ૪૯ આ૦ હેમચંદ્ર સં૦ ૧૪૧૮ (—પ્ર૦ ૪૧ પૃ૦ ૪૯૩)

૯ „ આ૦ હેમહંસ સં૦ ૧૪૧૮ „ „

૧૦ „ ૫૨ આ હેમસમુદ્ર „ „

૧૧ „ ૫૩ આ૦ હેમરત્ન સં૦ ૧૫૪૫ „ „

૧૨ તપાવૃદ્ધ પોષાળ આ૦ હેમચંદ્રસૂરિ સં૦ ૧૪૫૬ (—પ્ર૦ ૪૪ પૃ૦ ૧૫)

૧૩ તપાગચ્છ લઘુ પોષાળના ૫૫મા આ૦ હેમવિમલસૂરિ સં૦ ૧૫૪૮ (—પ્ર૦ ૫૫ ૬૭૯)

૧૪ તપા પાલનપુર શાખાની ૫૦ હેમચારિત્રગણિ સં૦ ૧૬૦૩ (પ્ર૦ ૫૫)

૧૫ તપા આશુકવિ ૫૦ હેમવિજયગણિ સં૦ ૧૬૬૮ (પ્ર૦ ૫૧ પૃ૦ ૫૦૨)

૧૬ તપાગચ્છના ૫૦ હેમવિજય સં૦ ૧૭૩૨ થી ૧૭૩૫ (પ્ર૦ ૫૮—મહો વિનય વિજય)

૧૭ ખરતરગચ્છના ૬૬મા આ૦ જિનહેમસૂરિ સં૦ ૧૯૪૭

૧૮ પાયચંદગચ્છના ભ૦ હેમચંદ્ર સં૦ ૧૯૬૭
(પ્ર૦ ૪૧ પૃ૦ ૫૯૬)

૧૯ તપગચ્છ સાગરશાખાના આ૦ હેમસાગરસૂરિ (વિદ્યમાન છે.)

(૧) **નોંધ:**–સાધ્વીસંઘમા પણ ઘણા સા૦ હેમશ્રીજી થયા હતા

(૧) લઘુ આગમિકગચ્છના પ્ર૦ સા૦ હેમશ્રીજી, મહિમાશ્રીજી
સં૦ ૧૬૪૦ (પ્ર૦ ૪૦ પૃ૦ ૫૦૩)

(૨) વૃદ્ધ તપાગચ્છના સા૦ હેમશ્રીજી સં૦ ૧૬૪૪
(–પ્ર૦ ૪૪ પૃ૦ ૨૭)

નોંધ:–શ્રાવકસંઘમા પણ શેઠ **હેમચંદ–હેમરાજ** ઘણા થયા હતા
(–પરિચય માટે જૂઓ પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૩૧ થી ૩૩)

પ્રકરણ છપ્પનમું

*

આ૦ આનંદવિમલસૂરિ

क्रमेणास्मिन् गणे हेमविमला सूरयोऽभवन् ।
तत्पट्टे सूरयोऽभवन्नानन्दविमलाभिधा ॥ १० ॥
तैर्येऽत्र साधुकरमाभिधो धनी सिद्धिसिद्धितिथिसंख्ये (१५८८) ।
चैत्यमचीकरदुकेरानन्दविमलमुनिराजाम् ॥ ४२ ॥

(–૧૬૫ શ્રીપ્ર કવિ ૫ હેમવિજય કૃત શત્રુંજયતીય નવિધર્નજિનપ્રાસાદ પ્રશસ્તિ.)

श्रीहेमविमलसूरिर्दृष्ट्वा सकलस्य स सूरिगुणम् ।
ज्ञात्वा योग्यं तूर्णं धर्मस्याभ्युदयसंसिद्ध्यै ॥ १३ ॥
सौभाग्यभाग्यपूर्णं संवेगतरङ्गरङ्गनीरनिधिम् ।
आनन्दविमलसूरिं स्वपट्टे स्थापयामास ॥ १४ ॥

(–આ. વિજયલક્ષ્મીસૂરિ કૃત ઉપદેશપ્રાસાદ સ્તંભ વ્યાખ્યાન ૩૫૮–પ્રશસ્તિ.)

जेण दुसमसमये, कुपक्खबहुले भारहे वासे ।
अब्भुज्जम किरियसिरिव, पभाविअ पुण्णपरिमाए ॥ २ ॥
चंदुव्व सोमलेसो, सयलविहारेण खेमआणंदो ।
आणंदविमलसूरी, संविग्गो सव्वविस्साओ ॥ २ ॥

(–સં ૧૬૨૯માં મહો. ધર્મસાગરવિરચિત કુપક્ષ કૌશિકસહસ્ર કિરણ–પ્રવચન પરીક્ષા ગાથા ૨–૩)

जम्बूद्वीपे सुरगिरिरिव, चन्द्रकुलं विभाति तद्वंशे ।
मेरौ नदनवनमिव तस्मिन् नंदति **तपगच्छः** ॥ ५ ॥
तत्र मनोरमसुमनोराजि-विराजी, रराज मुनिराजः ।
श्रीआनंदविमलगुरु-रमरतरु, नंदन इवोच्चै ॥ ६ ॥
शुद्धां क्रियांद्धौ यः, सुधान्त व्रततिमिव मरुद्वृत्त ।
कल्पतरो सौरभमिव यस्य **यशो** व्यानशे विश्वम् ॥ ७ ॥

(૫૮–મહો હર્ષવિમલગણિ, ૫૯–મહો૦ મુનિવિમલગણિ, શિષ્ય ૬૦–ઉ૦ **ભાવવિજયગણિવરકૃત** સ૦ ૧૬૮૯ ભ૦ વિજયાનંદસૂરિરાજ્યે "ઉત્તરજ્ઝયણ સુત્ત સ૦ ૨૦૦૦ની સસૂત્રવૃત્તિ ગ્ર૦ ૧૬૨૫૫ની પ્રશસ્તિ")

(શ્રી જૈન પ્રશસ્તિસગ્રહ ભા૦ ૩ નો પ્રશ૦ ન૦ ૬૭૦ પૂના)

वदन्ति तस्मै च जना निरीक्ष्य, निरीहता ज्ञानतप.क्रियाढ्य ।
अवातरत् सर्वगुण किमेष, श्रीमज्जगच्चन्द्रगुरुर्द्वितीय ॥

(–વીરવશાવલી)

भूरय सन्ति सूरयो, गच्छे गच्छे च गर्विता ।
आनन्दविमलादन्यो धन्यो नास्ति महीतले ॥

(–ગુરુપટ્ટાવલી)

તેમનો સ૦ ૧૫૪૭મા ઇડરમા રાજા ભાણુના રાજ્યમા **શા૦ મેઘજી ઓશવાલની** પત્ની માણેકદેવીની કુક્ષિથી **જન્મ** થયો તેમનુ નામ **વાઘજી** રાખવામા આવ્યુ તેમણે સ૦ ૧૫૫૨મા દીક્ષા લીધી, તેમનુ નામ **અમૃતમેરુ** રાખ્યુ સ૦ ૧૫૬૮માં લાલપુરમાં ઉપાધ્યાયપદ, સ૦ ૧૫૭૦મા પાટણમાં (અથવા ડાભલામા) **આચાર્યપદ**, સ૦ ૧૫૮૫મા દેસૂરીમા **ભટ્ટારકપદ** (ક્રિયોદ્ધાર) અને સ૦ ૧૫૯૬ના ચૈ૦ શુ૦ ૭ના રોજ અમદાવાદમા સ્વર્ગગમન થયું.

તપગચ્છના નાયક **આ૦ સુમતિસાધુસૂરિએ** પોતાની પાટે સ૦ ૧૫૪૮મા (૫૫) આ૦ હેમવિમલસૂરિને ગચ્છનાયક બનાવ્યા. હતા અને પોતે જાતે જ તેમની પાટે સ૦ ૧૫૭૦મા પાટણમાં

ઉ૦ અમૃતમેરૂને આચાર્યપદ આપી આ૦ આનંદવિમલસૂરિ નામ રાખી ગચ્છનાયક તરીકે સ્થાપન કર્યા. ગચ્છનાયક આ૦ સુમતિસાધુસૂરિ સં૦ ૧૫૮૧માં સ્વર્ગે ગયા.

ક્રિયોદ્ધાર

આ૦ હેમવિમલસૂરિ પોતે શુદ્ધ ચારિત્રધારી હતા. સાથેના યતિઓમાં શિથિલતા હતી. પણ પોતે શુદ્ધ નિરતિચાર ચારિત્ર પાળતા હતા. પોતે ક્રિયોદ્ધાર કરી શક્યા નહીં. પણ તેમણે નવા ગચ્છનાયક આનંદવિમલસૂરિમાં ક્રિયોદ્ધારનો રંગ ઠાસી ઠાસીને પૂર્યો હતો. એવામાં ઋષિ હાના, ઋષિ શ્રીપતિ, ઋષિ ગણપતિ, ઋષિ વીમા (ઋષિ વાનર) ઋષિ જગા, ઋષિ ગુણા, ઋષિ નાના વગેરે ૬૮ ઋષિ પરિવાર સાથે આવીને સંવેગી સાધુ બન્યા. તેઓ પણ ચારિત્રરંગી હતા. તેમના આવવાથી આ૦ આનંદવિમલસૂરિ ઘણા આનંદિત થયા. તે ક્રિયોદ્ધારમાં ઉત્સુક હતા.

આ૦ આનંદવિમલસૂરિ પોતાના ગુરુદેવે બતાવેલા માર્ગ પ્રમાણે તૈયાર થયા. ગુરુદેવે સં૦ ૧૫૬૦મા તેમને ગચ્છનો ભાર સોંપ્યો.

'કલ્પસૂત્રના ઉલ્લેખ પ્રમાણે ભગવાન મહાવીર સ્વામીના નિર્વાણ બાદ ૨૦૦૦ વર્ષ એટલે વિ૦ સં૦ ૧૫૯૦ લગભગમાં ભસ્મગ્રહ ઊતરી જાય, અને ક્રિયોદ્ધાર થાય એ શક્ય હતું

આ૦ આનંદવિમલસૂરિનો ક્રિયોદ્ધાર એ ભવિષ્ય વાણીની પ્રાથમિક ભૂમિકા હતી.

આ૦ આનંદવિમલસૂરિ કુમરગિરિમા (કુણઘેરમાં) ચોમાસુ રહ્યા. તેમણે ત્યા ગુરુદેવની આજ્ઞા સિવાય એક નાની ઉમરની વિજ્રમી નામની શ્રાવિકાને દીક્ષા આપી. અને તે પછી તે ચાર ચોમાસાં જુદા જુદા સ્થાનમાં વિચર્યા. તે ત્યાગી હતા. ઉક્ત ઋષિઓના સહવાસથી વધુ ત્યાગી બન્યા હતા.

આ૦ આનંદવિમલસૂરિએ સં૦ ૧૫૮૨ ના વૈ૦ શુ૦ ૩ ના દિવસે વડાલીમાં ગુરુદેવની મરજી પ્રમાણે ૫૨ (બાવન) મુનિવરોની સાથે

ક્રિયોદ્ધાર કર્યો.[1] અને તેમણે જાવજ્જીવ સુધી **છઠ્ઠનું તપ** ચાલુ રાખ્યું.
તે સૌ ઉગ્રચારિત્રધારી ઉગ્રતપસ્વી શુદ્ધ આચારી ઉગ્રસ્વભાવી બન્યા.

આ૦ આનંદવિમલસૂરિએ ક્રિયોદ્ધાર કર્યો ત્યારે તેમની સાથે લોકાગચ્છના ઘણા ઋષિઓ પણ હતા. તેથી લોકો આ પરિવારને **ઋષિમતી** તરીકે પણ ઓળખતા હતા.

તેમણે સંવેગી મુનિઓને "કાથાના રંગથી રંગેલાં વસ્ત્રો" પહેરવાની આજ્ઞા આપી હતી આ૦ હેમવિમલસૂરિકૃત 'તેર કાઠિયાની સજ્ઝાય ૧૨મી કડીમા કાથિયા વસ્ત્રનું ગર્ભિતસૂચન છે

(–જૈ૦ સ૦ પ્ર૦ ક્ર૦ ૧૩૫, પ્રક૦ ૫૫ પૃ૦ ૬૮૫)

આ૦ હેમવિમલસૂરિએ સં૦ ૧૫૯૩નુ ચોમાસુ વિસનગરમાં કર્યું તેમણે આ૦ આનંદવિમલસૂરિ વિસનગર આવવા, અને પૂરો ગચ્છભાર લેવા જણાવ્યુ હતુ પરંતુ આ૦ આનંદવિમલસૂરિ ક્રિયોદ્ધાર પછી શુદ્ધ સંયમ, અને શુદ્ધ સંયમધારીઓ વધે. એ ભાવનામાં મસ્ત હતા "તેમને શિથિલ યતિઓના નાયક થવું પસંદ નહોતુ" તેથી તે વિસનગર ગયા નહીં.

આ૦ હેમવિમલસૂરિએ સં૦ ૧૫૮૩નુ ચોમાસુ વિસનગરમાં કર્યું, તે બિમાર પડયા. તેમને લાગ્યુ કે, મારો આ અંતિમ વખત છે મારૂ સ્વર્ગગમન થશે તો સંઘ ગચ્છનાયક વિનાનો બનશે. આ૦ આનંદવિમલસૂરિ સંયમમસ્ત છે એટલે કદાચ તે ગચ્છ તરફ લક્ષ ન આપે તો મોટી ગરબડ થશે. તો મારે ગચ્છનો ભાર પહેલેથી જ "બીજા કોઈ યોગ્ય મુનિવર"ને આપવો જ જોઈએ

બીજા ગચ્છનાયક

ગચ્છનાયકે આવો વિચાર કરી, સં૦ ૧૫૮૩ના આસો સુ૦ ૧૦ ના દિવસે વિસનગરમા ઉ૦ **સૌભાગ્યહર્ષ** જે મોટા તપસ્વી હતા, શિષ્ય સમુદાયવાળા હતા, તેમને આચાર્યપદવી આપી. બીજા ગચ્છ

---

(૧) સં૦ ૧૫૮૨મા આ૦ વિજયદાનસૂરિએ ક્રિયોદ્ધાર કર્યો
"ત્રિણુ ગચ્છનાયક પાટણુ, વિસનગર, બારેજાથી નિસરા,"
(–પટ્ટાવલી–સમુચ્ચય, ભા૦ ૧, પૃ૦ ૬૯)

ઉ૦ અમૃતમેરૂને આચાર્યપદ આપી આ૦ આનંદવિમલસૂરિ નામ રાખી ગચ્છનાયક તરીકે સ્થાપન કર્યા. ગચ્છનાયક આ૦ સુમતિસાધુસૂરિ સં૦ ૧૫૮૧માં સ્વર્ગે ગયા.

ક્રિયોદ્ધાર

આ૦ હેમવિમલસૂરિ પોતે શુદ્ધ ચારિત્રધારી હતા. સાથેના યતિઓમાં શિથિલતા હતી પણ પોતે શુદ્ધ નિરતિચાર ચારિત્ર પાળતા હતા. પોતે **ક્રિયોદ્ધાર** કરી શક્યા નહીં. પણ તેમણે નવા ગચ્છનાયક **આનંદવિમલસૂરિમાં** ક્રિયોદ્ધારનો રંગ ઠાસી ઠાસીને ભર્યો હતો. એવામાં ઋષિ હાના, ઋષિ શ્રીપતિ, ઋષિ ગણપતિ, ઋષિ વીમા (ઋષિ વાનર) ઋષિ જગા, ઋષિ ગુણા, ઋષિ નાના વગેરે ૬૮ ઋષિ પરિવાર સાથે આવીને સંવેગી સાધુ બન્યા. તેઓ પણ ચારિત્રરાગી હતા. તેમના આવવાથી આ૦ આનંદવિમલસૂરિ ઘણા આનંદિત થયા. તે ક્રિયોદ્ધારમાં ઉત્સુક હતા.

આ૦ આનંદવિમલસૂરિ પોતાના ગુરુદેવે બતાવેલા માર્ગ પ્રમાણે તૈયાર થયા. ગુરુદેવે સં૦ ૧૫૬૦માં તેમને ગચ્છનો ભાર સોંપ્યો.

'કલ્પસૂત્રના ઉલ્લેખ પ્રમાણે ભગવાન મહાવીર સ્વામીના નિર્વાણ બાદ ૨૦૦૦ વર્ષ એટલે વિ૦ સં૦ ૧૫૯૦ લગભગમાં ભસ્મગ્રહ ઊતરી જાય, અને ક્રિયોદ્ધાર થાય એ શક્ય હતું.

આ૦ આનંદવિમલસૂરિનો ક્રિયોદ્ધાર એ ભવિષ્ય વાણીની પ્રાથમિક ભૂમિકા હતી.

આ૦ આનંદવિમલસૂરિ કુમરગિરિમાં (કુણઘેરમાં) ચોમાસું રહ્યા. તેમણે ત્યાં ગુરુદેવની આજ્ઞા સિવાય એક નાની ઉમરની **વિક્રમી** નામની શ્રાવિકાને દીક્ષા આપી. અને તે પછી તે ચાર ચોમાસાં જૂદા જૂદા સ્થાનમાં વિચર્યા. તે ત્યાગી હતા. ઉક્ત ઋષિઓના સહવાસથી વધુ ત્યાગી બન્યા હતા.

આ૦ આનંદવિમલસૂરિએ સં૦ ૧૫૮૨ના વૈ૦ શુ૦ ૩ના દિવસે વડાલીમાં ગુરુદેવની મરજી પ્રમાણે ૫૨ (બાવન) મુનિવરોની સાથે

ક્રિયોદ્ધાર કર્યો.[1] અને તેમણે **જાવજ્જીવ સુધી છઠ્ઠનું તપ** ચાલુ રાખ્યું. તે સૌ ઉગ્રચારિત્રધારી ઉગ્રતપસ્વી શુદ્ધ આચારી ઉગ્રસ્વભાવી બન્યા.

આ૦ આનદ વિમલસૂરિએ ક્રિયોદ્ધાર કર્યો ત્યારે તેમની સાથે લોંકાગચ્છના ઘણા ઋષિઓ પણ હતા. તેથી લોકો આ પરિવારને **ઋષિમતી** તરીકે પણ ઓળખતા હતા.

તેમણે સવેગી મુનિઓને "કાથાના રગથી રગેલાં વસ્ત્રો" પહેરવાની આજ્ઞા આપી હતી. આ૦ હેમવિમલસૂરિકૃત 'તેર કાઠિયાની સજ્ઝાય ૧૨મી કડીમા કાથિયા વસ્ત્રનુ ગર્ભિતસૂચન છે

(—જૈ૦ સ૦ પ્ર૦ ક્ર૦ ૧૩૫, પ્રક૦ ૫૫ પૃ૦ ૬૮૫)

આ૦ હેમવિમલસૂરિએ સ૦ ૧૫૯૩નું ચોમાસુ વિસનગરમા કર્યું. તેમણે આ૦ આનંદવિમલસૂરિ વિસનગર આવવા, અને પૂરો ગચ્છભાર લેવા જણાવ્યુ હતુ પરતુ આ૦ આનદવિમલસૂરિ ક્રિયોદ્ધાર પછી શુદ્ધ સયમ, અને શુદ્ધ સંયમધારીઓ વધે. એ ભાવનામાં મસ્ત હતા. "તેમને શિથિલ યતિઓના નાયક થવું પસદ નહોતુ" તેથી તે વિસનગર ગયા નહીં.

આ૦ હેમવિમલસૂરિએ સ૦ ૧૫૮૩નુ ચોમાસુ વિસનગરમાં કર્યું, તે બિમાર પડયા. તેમને લાગ્યુ કે, મારો આ અતિમ વખત છે. મારૂ સ્વર્ગગમન થશે તો સઘ ગચ્છનાયક વિનાનો બનશે આ૦ આનદવિમલસૂરિ સયમમસ્ત છે એટલે કદાચ તે ગચ્છ તરફ લક્ષ ન આપે તો મોટી ગરબડ થશે. તો મારે ગચ્છનો ભાર પહેલેથી જ "બીજા કોઈ યોગ્ય મુનિવર"ને આપવો જ જોઈએ

બીજા ગચ્છનાયક

ગચ્છનાયકે આવો વિચાર કરી, સ૦ ૧૫૮૩ના આસો સુ૦ ૧૦ ના દિવસે વિસનગરમા ઉ૦ **સૌભાગ્યહર્ષ** જે મોટા તપસ્વી હતા, શિષ્ય સમુદાયવાળા હતા, તેમને આચાર્યપદવી આપી. બીજા ગચ્છ

(૧) સ૦ ૧૫૮૨મા આ૦ વિજયદાનસૂરિએ ક્રિયોદ્ધાર કર્યો
"ત્રિણુ ગચ્છનાયક પાટણુ, વિસનગર, બારેજાથી નિસરા,"
(—પટ્ટાવલી—સમુચ્ચય, ભા૦ ૧, પૃ૦ ૬૯)

ઉ૦ અમૃતમેરૂને આચાર્યપદ આપી આ૦ આનંદવિમલસૂરિ નામ રાખી ગચ્છનાયક તરીકે સ્થાપન કર્યા. ગચ્છનાયક આ૦ સુમતિસાધુસૂરિ સં૦ ૧૫૮૧મા સ્વર્ગે ગયા.

ક્રિયોદ્ધાર

આ૦ હેમવિમલસૂરિ પોતે શુદ્ધ ચારિત્રધારી હતા. સાથેના યતિઓમાં શિથિલતા હતી. પણ પોતે શુદ્ધ નિરતિચાર ચારિત્ર પાળતા હતા. પોતે ક્રિયોદ્ધાર કરી શક્યા નહીં. પણ તેમણે નવા ગચ્છનાયક આનંદવિમલસૂરિમાં ક્રિયોદ્ધારનો રંગ ઠાસી ઠાસીને પૂર્યો હતો. એવામાં ઋષિ હાના, ઋષિ શ્રીપતિ, ઋષિ ગણપતિ, ઋષિ વીમા (ઋષિ વાનર) ઋષિ જગા, ઋષિ ગુણા, ઋષિ નાના વગેરે ૬૮ ઋષિ પરિવાર સાથે આવીને સંવેગી સાધુ બન્યા. તેઓ પણ ચારિત્રરંગી હતા. તેમના આવવાથી આ૦ આનંદવિમલસૂરિ ઘણા આનંદિત થયા. તે ક્રિયોદ્ધારમા ઉત્સુક હતા.

આ૦ આનંદવિમલસૂરિ પોતાના ગુરુદેવે બતાવેલા માર્ગ પ્રમાણે તૈયાર થયા. ગુરુદેવે સં૦ ૧૫૬૦માં તેમને ગચ્છનો ભાર સોંપ્યો.

'કલ્પસૂત્રના ઉલ્લેખ પ્રમાણે ભગવાન મહાવીર સ્વામીના નિર્વાણ બાદ ૨૦૦૦ વર્ષ એટલે વિ૦ સં૦ ૧૫૯૦ લગભગમાં ભસ્મગ્રહ ઊતરી જાય, અને ક્રિયોદ્ધાર થાય એ શક્ય હતું

આ૦ આનંદવિમલસૂરિનો ક્રિયોદ્ધાર એ ભવિષ્ય વાણીની પ્રાથમિક ભૂમિકા હતી.

આ૦ આનંદવિમલસૂરિ કુમરગિરિમા (કુણઘેરમા) ચોમાસું રહ્યા. તેમણે ત્યા ગુરુદેવની આજ્ઞા સિવાય એક નાની ઉમરની વિકમી નામની શ્રાવિકાને દીક્ષા આપી. અને તે પછી તે ચાર ચોમાસાં જૂદા જૂદા સ્થાનમા વિચર્યા તે ત્યાગી હતા. ઉક્ત ઋષિઓના સહવાસથી વધુ ત્યાગી બન્યા હતા.

આ૦ આનંદવિમલસૂરિએ સં૦ ૧૫૮૨ ના વૈ૦ શુ૦ ૩ ના દિવસે વડાલીમા ગુરુદેવની મરજી પ્રમાણે પર (બાવન) મુનિવરોની સાથે

ક્રિયોદ્ધાર કર્યો [1] અને તેમણે જાવજ્જીવ સુધી **છઠ્ઠનું તપ** ચાલુ રાખ્યું. તે સૌ ઉગ્રચારિત્રધારી ઉગ્રતપસ્વી શુદ્ધ આચારી ઉગ્રસ્વભાવી બન્યા.

આ૦ આનદ વિમલસૂરિએ ક્રિયોદ્ધાર કર્યો ત્યારે તેમની સાથે લોંકાગચ્છના ઘણા ઋષિઓ પણ હતા. તેથી લોકો આ પરિવારને **ઋષિમતી** તરીકે પણ ઓળખતા હતા.

તેમણે સવેગી મુનિઓને "કાથાના રગથી રગેલાં વસ્ત્રો" પહેરવાની આજ્ઞા આપી હતી આ૦ હેમવિમલસૂરિકૃત 'તેર કાઠિયાની સજ્ઝાય ૧૨મી કડીમા કાથિયા વસ્ત્રનુ ગર્ભિતસૂચન છે.

(–જૈ૦ સ૦ પ્ર૦ ક્૦ ૧૩૫, પ્રક૦ ૫૫ પૃ૦ ૬૮૫)

આ૦ હેમવિમલસૂરિએ સ૦ ૧૫૯૩નુ ચોમાસુ વિસનગરમા કર્યું તેમણે આ૦ આનંદવિમલસૂરિ વિસનગર આવવા, અને પૂરો ગચ્છભાર લેવા જણાવ્યુ હતુ પરતુ આ૦ આનદવિમલસૂરિ ક્રિયોદ્ધાર પછી શુદ્ધ સયમ, અને શુદ્ધ સયમધારીઓ વધે. એ ભાવનામાં મસ્ત હતા. "તેમને શિથિલ યતિઓના નાયક થવું પસદ નહોતુ" તેથી તે વિસનગર ગયા નહીં.

આ૦ હેમવિમલસૂરિએ સ૦ ૧૫૮૩નુ ચોમાસુ વિસનગરમાં કર્યું, તે બિમાર પડયા. તેમને લાગ્યુ કે, મારો આ અતિમ વખત છે. મારૂ સ્વર્ગગમન થશે તો સઘ ગચ્છનાયક વિનાનો બનશે. આ૦ આનદવિમલસૂરિ સયમમસ્ત છે એટલે કદાચ તે ગચ્છ તરફ લક્ષ ન આપે તો મોટી ગરબડ થશે. તો મારે ગચ્છનો ભાર પહેલેથી જ "બીજા કોઈ યોગ્ય મુનિવર"ને આપવો જ જોઈએ.

બીજા ગચ્છનાયક

ગચ્છનાયકે આવો વિચાર કરી, સ૦ ૧૫૮૩ના આસો સુ૦ ૧૦ ના દિવસે વિસનગરમા ઉ૦ **સૌભાગ્યહર્ષ** જે મોટા તપસ્વી હતા, શિષ્ય સમુદાયવાળા હતા, તેમને આચાર્યપદવી આપી. બીજા ગચ્છ

(૧) સ૦ ૧૫૮૨મા આ૦ વિજયદાનસૂરિએ ક્રિયોદ્ધાર કર્યો
"ત્રિણ ગચ્છનાયક પાટણ, વિસનગર, બારેજાથી નિસરા,"
(–પટ્ટાવલી–સમુચ્ચય, ભા૦ ૧, પૃ૦ ૬૯)

નાયક બનાવી; પોતાની પાટે સ્થાપન કર્યા છેલ્લે તેમને ગચ્છભાર સોંપ્યો, જેની પરંપરા 'હર્ષકુલ સોમશાખા' કહેવાય છે

(પ્રક૦ ૫૫/પૃ૦ ૬૯૬)

આ પરંપરાનો આજે કોઈ યતિ કે સાધુ વિદ્યમાન નથી.

ગચ્છનાયક આ૦ હેમવિમલસૂરિ સં૦ ૧૫૮૩ના આ૦ શુ૦ ૧૩ ના રોજ વિસનગરમાં કાળધર્મ પામી સ્વર્ગસ્થ થયા.

આ૦ આનંદવિમલસૂરિ આચાર્ય હતા. ગચ્છનાયક હતા. તેમણે ક્રિયોદ્ધાર કરીને સંવેગી સાધુ વધારવાનો પ્રયત્ન શરૂ કર્યો. [1] આચાર્યશ્રીએ સુખી કુટુંબના સેંકડો પુરુષો તથા બહેનોને ઉપદેશથી બુઝવી, દીક્ષા આપી હતી.

તેમણે મહો૦ વિદ્યાસાગરગણિ પં૦ જગર્ષિગણિ વગેરેને મોકલી સોરઠ, સૌરાષ્ટ્ર, મોટી મારવાડ મેવાડ, હાલાર, માળવા, વિરમગામ વગેરે સ્થાનોમાં શુદ્ધ ધર્મનો પ્રચાર કરાવ્યો હતો.

(પ્રક૦ ૫૫ પૃ૦ ૬૯૫)

નવા જૈનો

મોહન રાઠોડ સં૦ ૧૫૬૫માં જૈન બન્યો. તેના વંશજો મુહણોત (મુણોત) કહેવાયા. (જુઓ પ્ર૦ ૬૦ જમલ મુણોત)

શા૦ તુણસિંહ તેમનો ભક્ત હતો. જેને ગુજરાતના બાદશાહે 'મહેક નગદલ નું બિરુદ આપ્યું અને રાજની પાલખી આપી હતી. તેણે વિનંતિ કરી પં૦ જગર્ષિગણિને લઈ જઈ સૌરાષ્ટ્રમાં શુદ્ધ ધર્મનો પ્રચાર કરાવ્યો હતો.[2]

(૧) પં જગર્ષિ પ્ર૦ ૫૫ તુણસિંહ પ્ર૦ ૫૫

(૨) જિનાગમોમાં શ્રમણો માટે (૧) આચાર્ય (૨) ઉપાધ્યાય (૩) સ્થવિર અને (૪) રત્નાધિક (જાણો) એમ ચાર જાતના પ્રધાન શ્રમણો બતાવ્યા છે તથા સાધ્વીઓ માટે (૧) પ્રવર્તિની–મહત્તરા (૨) ગણિની–ગણાવચ્છેદિની (૩) અભિષેક અને (૪) પ્રતિહારી (પ્રતિશ્રમપાલિકા દ્વારપાલિકા) એમ ચાર જાતની પ્રધાન શ્રમણીઓ બતાવી છે

(બૃહત્કલ્પસૂત્ર ભા ૬ઠો અંતર પરિચય પૃ ૬૭)

પ્રભાવક મુનિવર દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળ અને ભાવને ધ્યાનમાં રાખી યોગ્ય

તેમણે ચિત્તોડમા શા૦ કર્માશાહ દોશીને શત્રુંજય મહાતીર્થના ઉદ્ધારનો ઉપદેશ આપી, ઉત્સાહિત કર્યો હતો.

(–નંદિવર્ધન જિનપ્રાસાદ પ્રશસ્તિ શ્લો૦ ૪૩)

શ્રીસૂરિના ઉપદેશથી દો૦ કર્મિ ચિત્તોડગઢ વાસ્તવ્ય સ૦ ૧૫૮૭ વર્ષે શ્રી સિદ્ધાચલિ સોલમો ઉદ્ધાર કરાવ્યો

(–પ્રક૦ ૩૫ પૃ૦ ૨૦૩, પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૨૩)

(–વીરવશાવલી, વિવિધ ગચ્છ પટ્ટાવલી સ૦ પૃ૦ ૨૨૦)

શ્રીસૂરિએ અજમેર, જેસલમેર, મડોવર, નાગોર, નાડલાઈ, સાદડી શિરોહી, પાટણ, અને મહેસાણાના જિનમદિરોની તથા જિનપ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી

આ૦ આનદવિમલસૂરિએ સ૦ ૧૫૮૨ના વૈ૦ સુ૦ ૩ના દિવસે ક્રિયોદ્ધાર કર્યો, ત્યારથી જાવજજીવ સુધી છઠ્ઠનુ તપ કર્યું તેમજ વીશસ્થાનકના ૪૦૦ છઠ્ઠ, ૪૦૦ ઉપવાસ, વિહરમાન જિનના ૨૦ છઠ્ઠ ભ૦ મહાવીરના ૨૨૯ છઠ્ઠ, નામકર્મ સિવાયના સાતે કર્મની ઉત્તર પ્રકૃતિની સખ્યા પ્રમાણેના તેટલા સળગ–૫, ૯, ૨, ૨૮, ૪, ૨, ૫ ઉપવાસ તથા છુટા દ્વાદશમ, દશમ, અઠ્ઠમ, ચૌદશ, પૂનમ અને દરેક ચૌદસ–અમાસના છઠ્ઠો કર્યા હતા. તે મોટા તપસ્વી હતા

(–ભ૦ વિજયલક્ષ્મીસૂરિકૃત ઉપદેશપ્રાસાદપ્રશસ્તિ)

(૫૦ વિનયભાવકૃત આનદવિમલસૂરિ સ્વાધ્યાય)

આરાધના

તેમણે છેલ્લા ૯ ઉપવાસ કર્યા જન્મથી આજ સુધીના અતિચાર

સાધુ વર્ગને સાધ્વી વર્ગને સાથે જોડી સવેગ ભાવે ક્રિયોધ્ધાર કરે છે

સભવ છે કે ભ૦ આણદવિમલસૂરિવરે કોઈ આવી અકળ ધારણાથી શ્રાવિકા **વિક્રમીને** તે યોગ્ય જાણીને જ દીક્ષા આપી હોય !

નોંધ–વિક્રમની વીશમી સદીના પૂર્વાધમા તપગચ્છાધિરાજ શ્રીમુક્તિવિજયજીગણિવર અપર નામ પૂ૦ શ્રી મૂલચદજી મ૦ની આજ્ઞાવર્તિની સાધ્વી ગુલાબશ્રીની દીક્ષા પણ આવાજ નોધપાત્ર વિશેષતાવાલી લેખાય છે

પ્ર૦ ગુલાબશ્રીની શિષ્યા પરિવારમા આજે લગભગ ૧૫૧ સાધ્વીઓ વિદ્યમાન છે

(–જૂઓ પ્રક ૭૪મુ)

નાયક બનાવી, પોતાની પાટે સ્થાપન કર્યા છેલ્લે તેમને ગચ્છભાર સોંપ્યો, જેની પરંપરા 'હર્ષકુલ સોમશાખા' કહેવાય છે
(પ્રક૦ ૫૫/પૃ૦ ૬૮૬)

આ પરંપરાનો આજે કોઇ યતિ કે સાધુ વિદ્યમાન નથી.

ગચ્છનાયક આ૦ હેમવિમલસૂરિ સં૦ ૧૫૮૩ના આ૦ શું૦ ૧૪ ના રોજ વિસનગરમાં કાળધર્મ પામી સ્વર્ગસ્થ થયા.

આ૦ આનંદવિમલસૂરિ આચાર્ય હતા. ગચ્છનાયક હતા. તેમણે ક્રિયોદ્ધાર કરીને સંવેગી સાધુ વધારવાનો પ્રયત્ન શરૂ કર્યો. આચાર્યશ્રીએ સુખી કુટુંબના સેંકડો પુરુષો તથા બહેનોને ઉપદેશથી બુઝવી, દીક્ષા આપી હતી.

તેમણે મહો૦ વિદ્યાસાગરગણિ પં૦ જગર્ષિગણિ વગેરેને મોકલી સોરઠ, સૌરાષ્ટ્ર, મોટી મારવાડ, મેવાડ, હાલાર, માળવા, વિરમગામ વગેરે સ્થાનોમાં શુદ્ધ ધર્મનો પ્રચાર કરાવ્યો હતો.
(પ્રક૦ ૫૫ પૃ૦ ૬૯૫)

નવા જૈનો

મોહન રાઠોડ સં૦ ૧૫૬૫માં જૈન બન્યો. તેના વંશજો સુરાણોત (સુરાણા) કહેવાયા. (જુઓ પ્ર૦ ૬૦ જમાલ સુરાણા)

શા૦ તુણસિંહ તેમનો ભક્ત હતો. જેને ગુજરાતના બાદશાહે 'મલેક નગદલ'નું બિરુદ આપ્યું અને રાજની પાલખી આપી હતી. તેણે વિનંતિ કરી પં૦ જગર્ષિગણિને લઈ જઈ સૌરાષ્ટ્રમાં શુદ્ધ ધર્મનો પ્રચાર કરાવ્યો હતો.[૧]

---

(૧) પં જગર્ષિ પ્ર૦ ૫૫ તુણસિંહ પ્ર૦ ૫૫

(૨) જિનાગમોમાં શ્રમણો માટે (૧) આચાર્ય (૨) ઉપાધ્યાય (૩) સ્થવિર અને (૪) રત્નાધિક (વૃષભો) એમ ચાર જાતના પ્રધાન શ્રમણો બતાવ્યા છે તથા સાધ્વીઓ માટે (૧) પ્રવર્તિની—મહત્તરા (૨) ગણિની—ગણાવચ્છેદિની (૩) અભિષેકા અને (૪) પ્રતિહારી (પ્રતિશ્રયપાલિકા દ્વારપાલિકા) એમ ચાર જાતની પ્રધાન શ્રમણીઓ બતાવી છે
(બૃહત્કલ્પસૂત્ર ભા૦ ૬ઠ્ઠો આંતર પરિશય પૃ૦ ૬૭)

પ્રભાવક મુનિવર દ્રવ્ય ક્ષેત્ર, કાળ, અને ભાવને ધ્યાનમાં રાખી યોગ્ય

આલોવી અનશન કર્યું ચાર શરણા સ્વીકાર્યા અને સં૦ ૧૫૯૬ના પો૦ શુ૦ ૭ને રોજ અમદાવાદમા કાળધર્મ પામી, સ્વર્ગવાસ કર્યો. તેમની પ્રાકૃતમા સજઝાય ગા૦ ૯ મળે છે (જૈ૦ સં૦ પ્ર૦ ક૦ ૬૬)

શિષ્યપરંપરા—

તેમની ત્રણ પરંપરાઓ ચાલી હતી.

(૧) **વિજયપરંપરા**—આ૦ આનંદવિમલસૂરિ, આ૦ વિજયદાનસૂરિની પરંપરા.

(૨) **સાગરપરંપરા**—આ૦ આનંદવિમલસૂરિના ઉપાધ્યાય વિદ્યાસાગરગણિ અને પં૦ સહજસાગરગણિની પરંપરા

(પ્રક૦ ૫૫ પ્રક૦ ૫૮)

(૩) **વિમલપરંપરા**—આ૦ આનંદવિમલસૂરિ તથા પં૦ ઋદ્ધિવિમલગણિ આ૦ જ્ઞાનવિમલસૂરિની પરંપરા (–પ્ર૦ ૫૮)

તેમની ચોથી રત્નપરંપરા ચાલી હતી. તેમા માત્ર યતિ હતા. કોઈ શ્રમણ થયા નથી.

મોટા ઉદ્ધારો—

આ૦ આનંદવિમલસૂરિના સમયે જૈન સંઘમાં "જંગમ તીર્થ" અને "સ્થાવર તીર્થ" એ બંને તીર્થોના ઉદ્ધારો થયા હતા, તે આ પ્રમાણે—

(૧) આ૦ આનંદવિમલસૂરિએ સં૦ ૧૫૮૨ના વૈ૦ શુ૦ ૩ના દિવસે વડાલી નગરમા મુનિપણાની શિથિલ પ્રવૃત્તિઓને છોડી ક્રિયોદ્ધાર કર્યો અને શુદ્ધ સંવેગી માર્ગ ચલાવ્યો.[1]

---

૧ (A) આ શુદ્ધ સંવેગી માર્ગની સુવાસ ચારે તરફ ફેલાઈ જેથી શ્વેતાંબર સંઘમાં સર્વત્ર આનંદ પ્રવર્ત્યો. સૌ આ ક્રિયોદ્ધાર તરફ આકર્ષાયા ફળસ્વરૂપ ખરતરગચ્છના આ જિનમાણિક્યસૂરિના પટ્ટધર આ જિનચંદ્રસૂરિ અને ઉ૦ કનકતિલકગણિ વગેરે મુનિવરોએ પોતાના ગચ્છનાયકી નાકી કરેલી રીતી મુજબ બિકાનેરના મંત્રી સંગ્રામસિંહ બચ્છાવતની વિનંતિથી સં ૧૬૧૩ના ચૈ શુ ૭ના દિવસે બિકાનેરમાં ક્રિયોદ્ધાર કર્યો.

(પ્ર૦ ૪ ૫ ૪૮૧)

(B) અંચલગચ્છના (નં ૭) આ ધર્મમૂર્તિસૂરિએ સમ્મેતશિખર